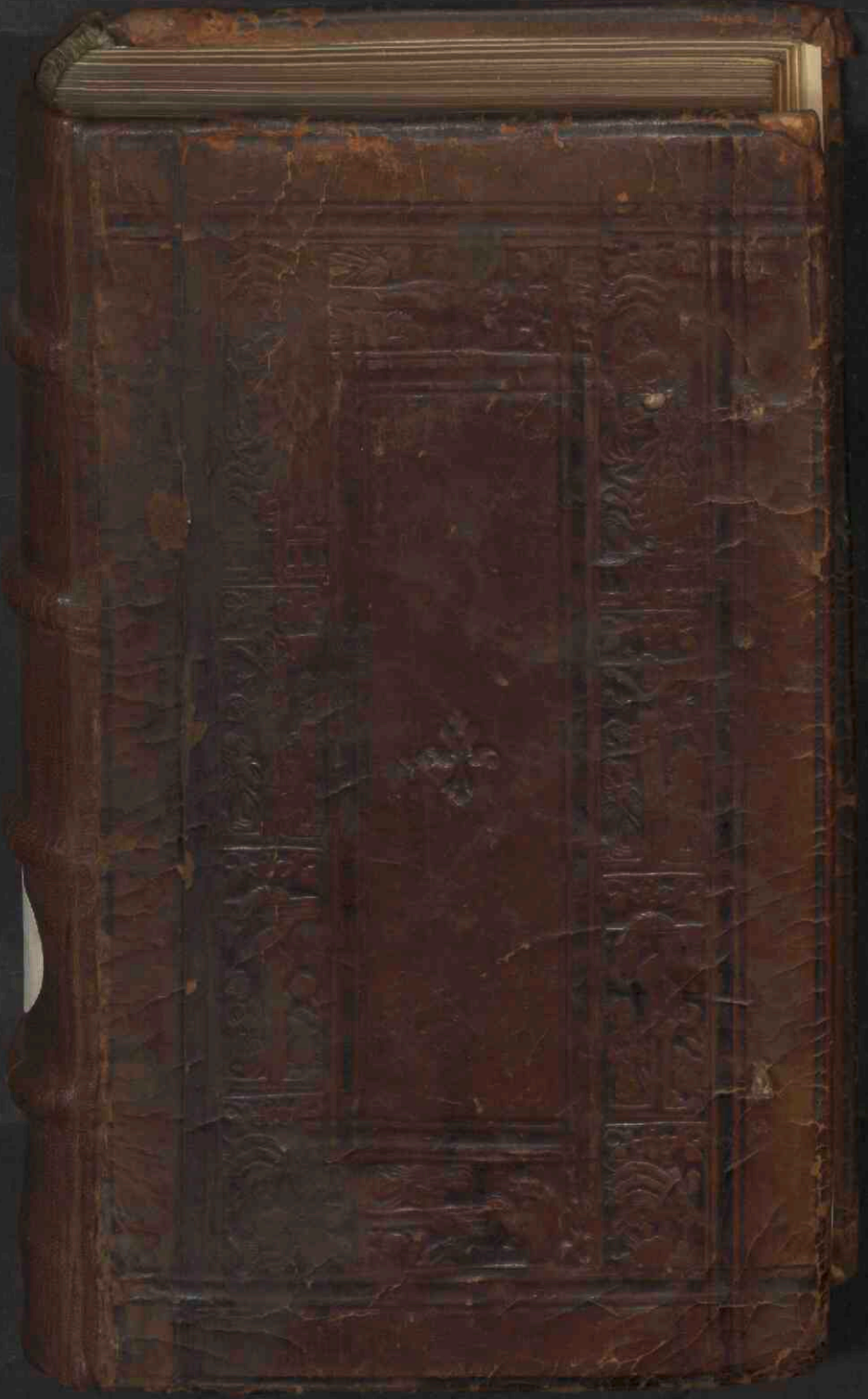
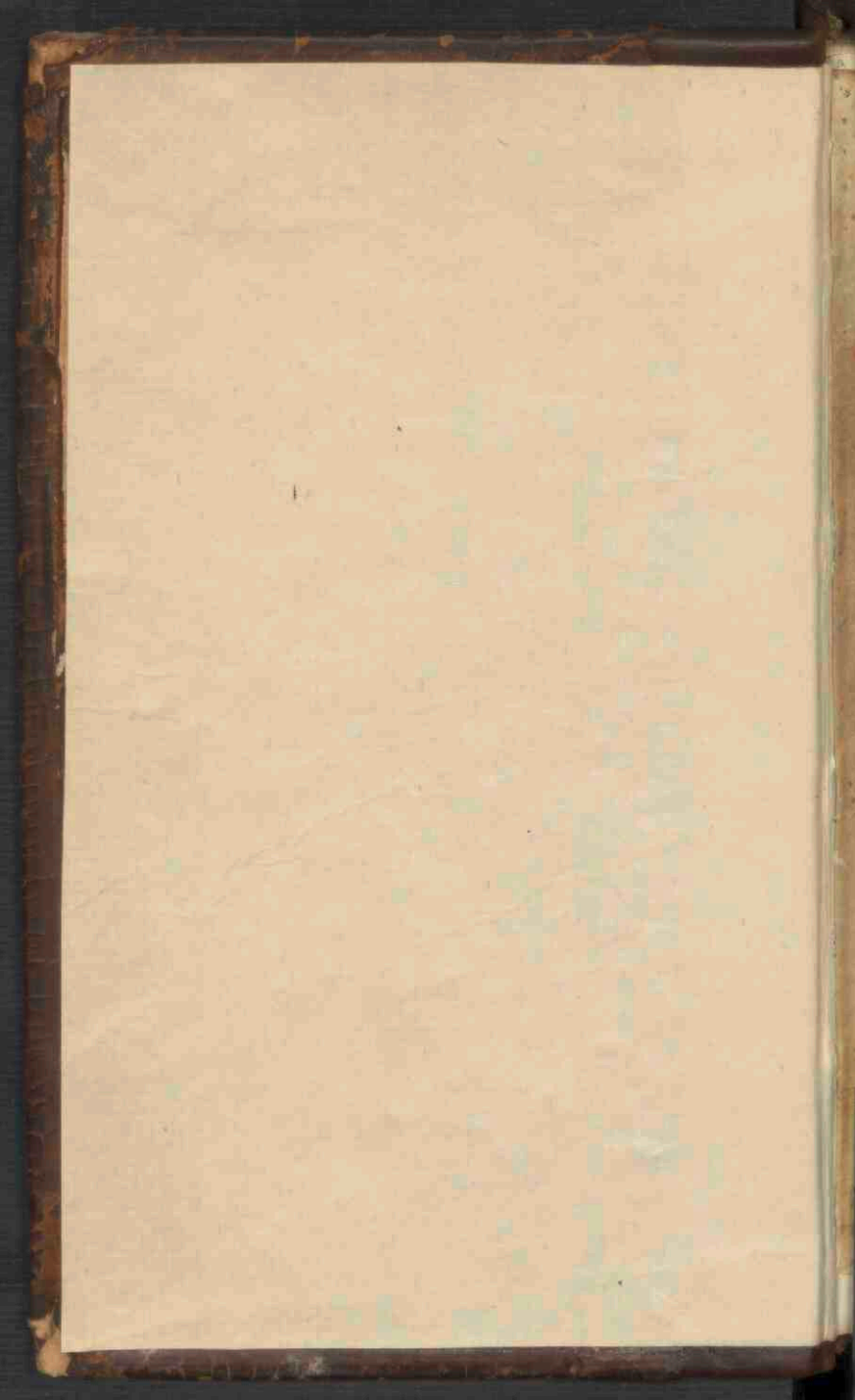

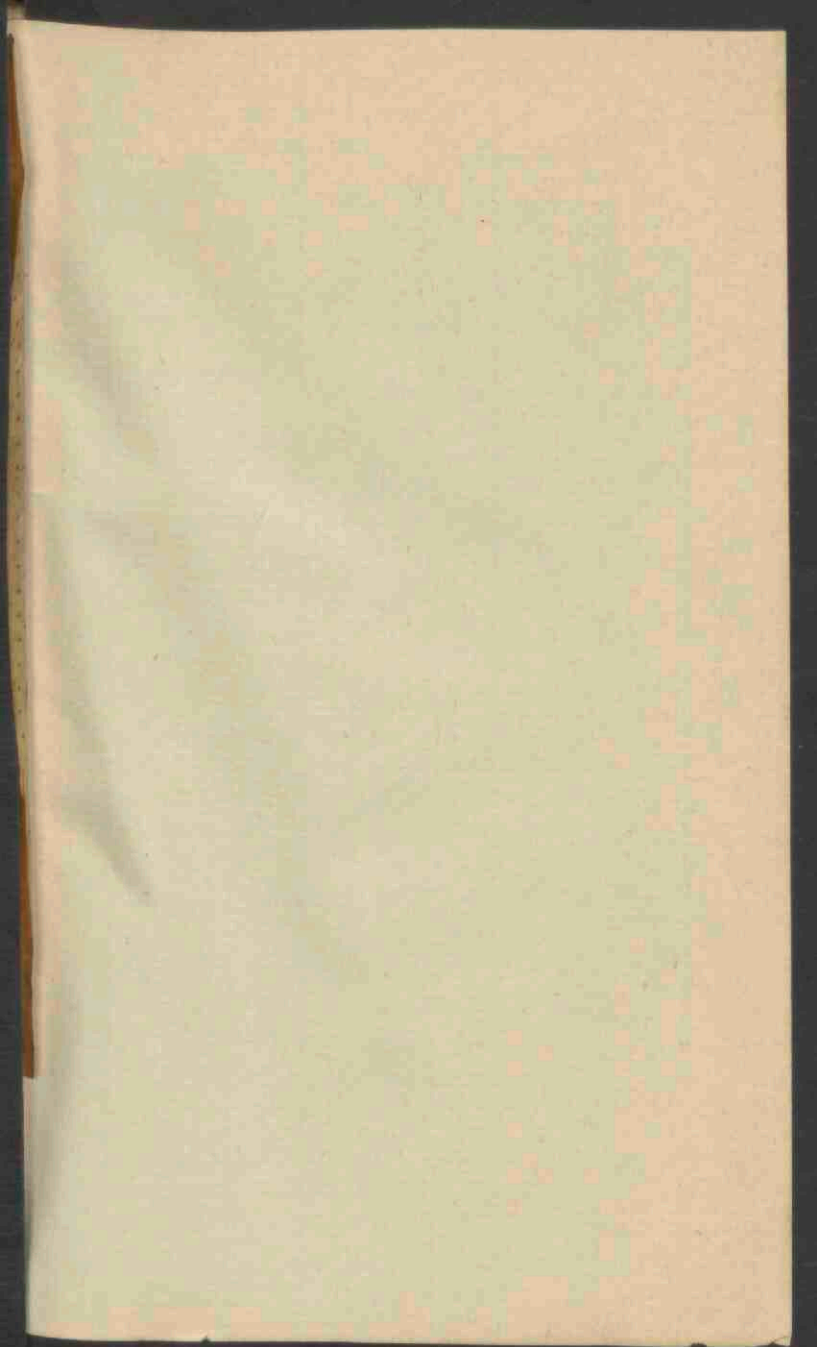

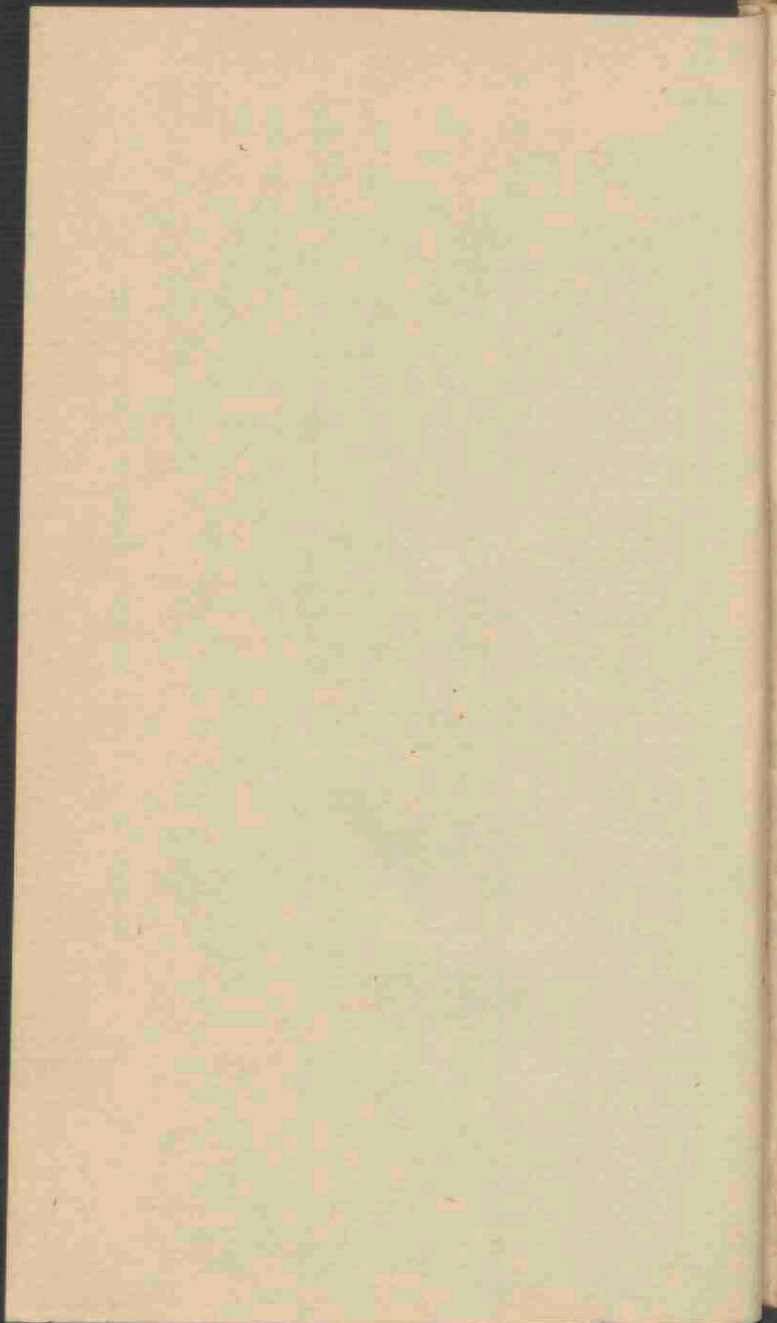
Euthymii monachi Zigaboni Commentarij in omnes Psalmos

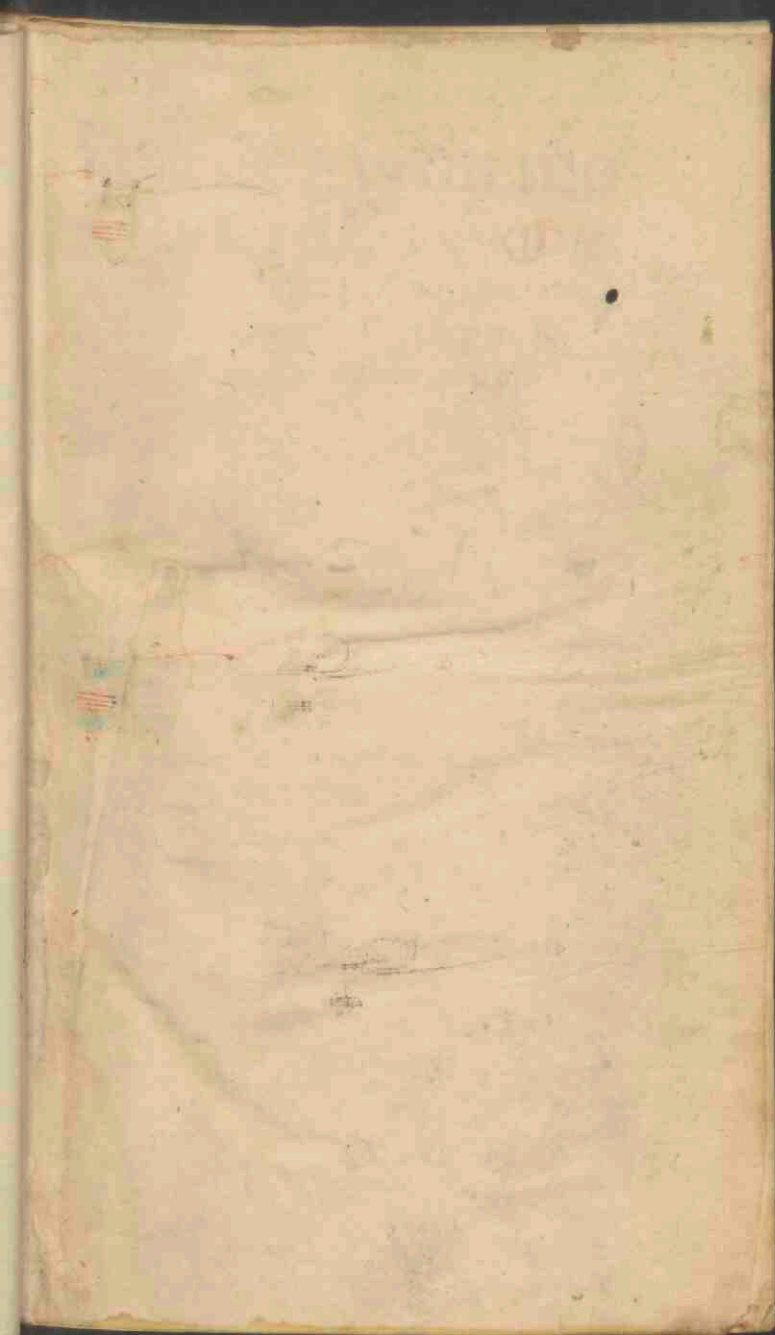
<https://hdl.handle.net/1874/429021>

D 8.178
K 108 0"

N. 2. A.

✠ Euthymii mo

NACHI ZIGABONI COM-
mentarij in omnes Psalmos è Græ-
co in Latinum conuersi, per R.
D. Philippum Saulum Epi-
scopum Brugna-
tensem.

Ex donat. A. B. B. B. B.

Inspice lector diligenter, & arcanae doctrinae
thesaurum inestimabilem repe-
rifle fateberis.

✠ *Accessit index amplissimus rerum
memorabilium.*

P A R I S I I S

Apud Ioannem Foucherium, sub scuto
Florentiae, via ad D.
Iacobum.

1 5 4 7

Teophymlino

AACON ZIGABON COM.

mentis in omni Palmarum

com. L. in omni palmarum

P. Philippum salutem pi-

loquum hunc

tenent

In hoc libro continetur

etiam de rebus

etiam de rebus

etiam de rebus

etiam de rebus

etiam de rebus

etiam de rebus

etiam de rebus

etiam de rebus

etiam de rebus

Paulinus Tur-

CHIVS / PRAEDICATO-

riæ familiae, beatiff. patri Cle-

menti septimo Pontifici ma-

ximo salutem.

LLI imprimis Pater bea-
tissime, omni honore sunt
prosequendi, qui diuino nu-
mine afflati, & proprii inge-
nii exercitatione, diuina no-
bis tradere curauerunt: qua-
les Moyses, Dauid, Esaias,
Paulus, ac cæteri canonicorū
librorum scriptores: à quibus /

non longè absunt alii quamplurimi, qui eodem e-
docti spiritu, quæ per illos tradita sunt, pro homi-
nis captu intellecta, vt aliis quoque essent peruia,
suo ingenio, & laboribus effecere: ceu Dionysius,
Athanasius, Basilius, Chrysostomus, multique alii,
qui vitæ ac morum sanctitate insignes, & incom-
parabili doctrina conspicui, eximijs actionib⁹, eru-
ditissimis libris à se conscriptis Christianã Remp.
illustrarunt. A quorum lectione cessasse, & moni-
tis recessisse, malorum omnium occasio nobis fuit.
Hinc enim innumeri errores, & hereses, hinc vitæ
neglectus, contemptus virtutum, vitiorum tyran-

nis, initium pariter, & incrementum sumpserunt. Quis enim horum lectioni attentius vacans, in fide recta, ac pietate non proficiat? animum colat? charitatem prosequatur? misericordiam, liberalitatem, iustitiam ceterasque virtutes? Avaritiam vero, invidiam, luxuriam, iracundiam, aliosque huiusmodi animi morbos multo magis quam serpentes, ac mortem fugiat? Quo fit, ut credam nihil utilius Christianae Reipublicae afferri posse, quam ut illi nobis reddantur, per quos olim Dei Ecclesia, etiam inter acerrimos aduersarios, pietatis doctrina, vite meritis, & numero creuisse dignoscitur. Quod sane utinam attenderent multi nostrorum temporum, qui hoc officio commodius fungi possent: malentque horum vertendo libros, publicae utilitati consulere, quam propria temere effundendo, priuatae gloriae deseruire. A quorum profecto consilio longe aberat Philippus Saulus Episcopus Brugnatensis, vir sane praeclaris illis patribus, virtutum ornatu, & sacrarum literarum peritia comparandus: qui huic saluberrimo instituto quam maxime intentus erat. Nam si quos huic operi idoneos nactus esset, excitabat, monebat, rogabat, & quibus posset modis ad hoc compellere non omittebat. Ipse vero tanto huius rei studio tenebatur, ut dies, ac noctes summa cum voluptate in hoc insumeret. Ab hoc profecto optimo viro plura, & egregia sperare poteramus, nisi diuina prouidentia illum a nobis auocasset, felicitatem illi (ut merito speramus) recte anteaetae vitae praemium benignè conferens, nobis vero paterna clementia

(vt puto) indulgens, ne acriores dare pœnas nostrę
ignauit̃æ cogeremur: qui tanti viri exemplo & mo-
nitis minus proficeremus. Hic elegantissimos com-
mentarios Euthymii monachi Patris sanctissimi,
& eruditissimi, nuper latinis fecerat, puro quidem,
ac simplici dicendi genere, quos immatura mor-
tę præuentus, in lucem edere non potuit. Ego ve-
rò, qui eius doctrinæ ac sanctitatis testis diutius
fueram, studiorum comes, consiliorum conscius,
nimia ipsius humanitate summa illi necessitudine
deuinctus: talis amici, quo meliorem ne deside-
rare quidem licebat, tam sanctos labores deperi-
re, nos verò tanto thesauro fraudari æquo animo
ferre non poteram. Conuerti me igitur ad Ioan-
nem Matthæum Episcopum Veronensem bono-
rum omnium (vt optimè nosti) quam maximè stu-
diosum, ipsum hortatus pariter, & precatus, vt
tanti boni nobis author fieret: ratus quod erit, vt
hoc pacto amici defuncti sanctæ memorię, & viuē-
tis iustæ mercedi, & communi omnium bonorum
utilitati quàm optimè cōsulatur. benignè annuit ve-
nerandus Pontifex, vt est ad recta omnia, & hone-
sta studia quàm promptissimus, suâque authorita-
te, iussu, & impensis effecit, vt egregium hoc opus
quàm optimè dispositum prodiret in publicum: o-
pus in quàm à nemine satis pro dignitate laudādū,
si eximii vatis diuinam mentem, & intelligentiam
suscipias; si interpretum eruditionem, & fidem:
si correctoris, & artificis periciam, & diligentiam
attendas. Cui verò aptius nuncupetur quàm tibi,

si vel ipse respiciaris, vel ille? Tu enim Christiani
populi caput es, & pater: cui & dignitate, qua infi-
gniris, & probitate, qua fulges, bona cuncta, & sa-
cra merito sint dicanda: cum præcipue humanæ, &
diuinæ literæ/clarissimæ familiæ tuæ Mediceæ plu-
•imum debeant. cuius præcipuo studio, & opera,
densissimis antea pressæ tenebris, & quasi sepultæ,
in lucem sunt redditæ. Ille verò domus tuæ alum-
nus/tot tantisque beneficiis est affectus, vt nesciam
magis ne sit perspicuum, tua benignitate ipsum ef-
se, quod est: an nullum studium illi propensius ef-
se posse, quàm cuncta efficere, quæ ad salutem,
& gloriam tuam spectare videantur. Tibi igitur
Pontifici Maximo/diuinum hoc o-
pus dicamus, & mittimus, quò tuo pa-
trocinio & iudicio munitū, secu-
rius, & liberius omnibus se le-
gendum exhibeat.

Vale.

INDEX COPIOSISSIMVS

TVM VERBORVM TVM SENTEN-
 tiarum memorabilium in Euthymii com-
 mentarios Pfalmorem. Numerus pri-
 mus folium, alter paginam, ter-
 tius verò versum indicat.

A

- A** Aron sacerdotum pri-
 mus vnct^o 352 p.1,27
 Abominatio quid 336
 p.1,28
 Abrahæ nemo nocuit 293
 p.2,15
 Abscondita dei 44 p.1,32
 Abstinere nõ sufficit à vitiiis,
 sed bonis operationibus o-
 pus est 97 p.1,35
 Abstinere nõ solū oportet à
 peccatis, sed etiã op^o est ma-
 gna diligẽtia, multa humi-
 litate & labore 74 p.1,10
 Abyssus quid 92 p.2,17
 Accola seu indigena quis
 115 p.1,6
 Actiones & affectus huma-
 nos quare solemus diuini-
 tati tribuere 126 p.2,24
 Actiones impiorum delebũ-
 tur 2 p.2,36
 Actiones nostræ animæ via-
 ticum 80 p.1,6
 A seculo & vsque in seculum
 tu es: quid est 260 p.2,36
 Adam si non peccasset nun-
 quam oportuisset illū Edẽ
 coniungi 147 p.1,10
 Adeps quid in scriptura 43
 p.1,7
 Adiutorium hominum vbi
 341 p.2,33
 Adolescentiæ ætatis natura
 324 p.1,8
 Aedificãtes in scriptura quid
 321 p.2,25
 Aegyptiorũ plagæ 225 p.1,9
 Aegypti primus habitator
 226 p.2,2
 Aegyptus vnde dicatur 226
 p.1,37
 Aegyptus quare abũdat mo-
 ris 225 p.2,13
 Aemulari tam in bonã quã in
 in malam partem capitur
 104 p.2,25
 Item 105 p.2,26
 Aemulatio quid 104 p.1,25
 Aendor quid 240 p.1,34
 Aerugo quid 225 p.1,2
 Aeterni montes qui 213 p.
 2,30
 Aeternitas dei 261 p.1,20
 Aethiopes in orbe omnium
 hominum extremi sunt
 185 p.2,35
 Affect^o humanos quare deo
 tribuimus 126 p.2,24

I N D E X

- Afflictionis proprium 6
 pag. 2, 32, 25 pag. 2, 27
- Aagarenorum origo 239
 pag. 2, 28
- Agnorum filij qui 388
 pag. 1, 3
- Alarum dei umbra quid 159
 pag. 1, 38
- Alleluia præscriptum psal-
 mis 292 p. 1, 39
- Alleluia quid 292 p. 2, 1
- Altaria duo olim erant in tẽ-
 plo 365 p. 1, 17
- Altare ubi constitutum erat
 75 p. 2, 5
- Altissimus quid 17 p. 2, 17
- Amalechitæ à quo 239
 pag. 2, 13
- Amicitia malignorum ho-
 minum non retinendæ 281
 pag. 2, 17
- Ammonitæ vnde nati 239
 pag. 2, 12
- Angelus Iudæorum quis
 401 p. 2, 36
- Angeli quare dicti sunt ignis
 vrens 289 p. 1, 12
- Angeli quare non mouentur
 ad malum 92 p. 1, 35
- Angeli quare virtutes & po-
 testates dicuntur 287
 pag. 2, 37
- Angeli quomodo mali 226
 pag. 1, 4
- Angelorum manus 265
 pag. 1, 12
- Anima quid 14 p. 1, 21
- Anima, sua membra habere
 dicitur 98 p. 1, 18
- Annus benignitatis quis
 175 p. 1, 19
- Anni dei, quid 285 p. 2, 22
- Anni potentia, roboris, seu
 virium quot sunt 262
 pag. 1, 29
- Ante luciferum quid 308
 pag. 1, 11, & sequen.
- Antiochus in Machabæos
 168 p. 2, 36
- Antiochiauaritia 169 p. 2, 4
- Antiquis lex erat vt deũ lau-
 darent in cithara & in psal-
 terio atque in aliis instru-
 mentis musicis 91 p. 1, 10
- Aperire propositionem suã
 in psalterio quid est 159
 pag. 1, 12
- Apollinaris 231 p. 1, 9
- Apostoli agni, Arictes, hirci,
 & taurorum filij dicti 388
 pag. 1, 3
- Apostoli aquarum fontes di-
 cti 49 p. 2, 3
- Apostoli labia dei dicti 128
 pag. 1, 1
- Apostoli eq̄ dicti 397 p. 1, 21
- Apostoli quare cælesti dicti
 180 p. 2, 15
- Apostolorum omnium ori-
 go 184 p. 2, 27
- Appetitus libidinis iacet in
 renibus 110 p. 2, 1
- Approximare quid 89
 pag. 2, 28
- Apum promptitudo 320
 pag. 2, 23
- Aqua è petra e ducta 221
 pag. 1, 30

I N D E X.

- Aquæ pro purgatione 49
 pag. 2, 32
- Aquæ quomodo continetur
 in seipsis 92 p. 2, 10
- Aquæ pro tentationibus 89
 pag. 2, 24
- Aquæ toti terræ subiacet in-
 star fundamenti 69 pag.
 2, 9
- Aquis eloquia diuina compa-
 rata 2 p. 1, 15
- Aquarum fontes apostoli di-
 citi 49 p. 2, 3
- Aquarum voces quid 268
 pag. 2, 34
- Aquarum decursus quid 333
 pag. 2, 32
- Aquarum nomine doctrinā
 Christi appellatam 2 p. 1, 17
- Arabie opulencia 200
 pag. 2, 21
- Aranea pro araneæ tela 262
 pag. 1, 24
- Arbitrij libertas homini a
 deo data est 206 p. 2, 7
- Arca figura corporis Christi
 350 p. 2, 33
- Arca quomodo capta est ab
 alienigenis 227 p. 2, 3
 & sequen.
- Arietum filij qui 80 p. 1, 12
 & 388 p. 1, 3
- Arietes ouium qui 175
 pag. 2, 2
- Arcus filij 395 p. 2, 33
- Arcus intetus & sagittæ præ-
 paratæ quid est 28 p. 2, 20
- Item 30 p. 1, 18
- Arcu Assyrij plurimum vte-
 bantur 213 p. 2, 12
- Arma Christianorum 396
 pag. 1, 37
- Armon mons, libano adiacēs
 est 351 p. 1, 35
- Arrius 231 p. 1, 9
- Arrij & Eunomij confutatio
 307 p. 1, 26
- Aspidis natura 161 p. 1, 28
- Astrologorum vanitas 203
 pag. 1, 22
- Assyrij plurimum arcu vte-
 bantur 213 p. 2, 12
- Aula sancta quid 80
 pag. 2, 8
- Aures quomodo inclinari di-
 cuntur 42 p. 1, 34
- Aurora quid 209 p. 1, 5
- Auersio dei quid 32 p. 2, 31
- Aurum quod mutuo accepe-
 rūt Israëlita ab Aegyptiis
 reputatum est in mercedē
 ministerij 295 p. 2, 8
- Auxilio indigent non solum
 qui in calamitatibus sed &
 qui in prosperitatibus a-
 gunt 23 p. 1, 4
- Auxilium humanum inutile
 16 p. 1, 20
- B
- Baptismi figura diluuiū
 fuit 82 p. 1, 27
- Baptizatus quid profi-
 tetur 88 p. 2, 29
- Basan quid 183 p. 2, 3
- Beati qui verè dicuntur 344
 pag. 2, 15
- Beatus quis proprie dicatur
 1, pagina 1, ver. 18

I N D E X.

- Beatitudo immortalitas est 342 p.1,36
 1 p.1,27
- Beatum hominem quid facit 345 p.2,20
 344 p.2,15
- Beelphegor quid 298 p.2,12
- Bellatorum magnus numerus 223 p.1,8
- Bellica instrumenta apud antiquos 207 p.2,5 & 213 p.2,3 & sequen.
- Benedicere Deo & gratias agere debemus quomodo 144 p.2,29
- Benedictio quid 60 p.2,23
- Benedictio quid 345 p.1,34
- Beneficia narrantur quæ Deus Iudæorum gratia operatus est 232 p.2,5 & sequen.
- Beneficia Dei & ingratitude populi sui 300 p.1,5, & sequen.
- Beneplacitum patris 255 p.2,29
- Beniamin quid 234 p.2,2
- Beniamin 231 p.2,11 & seq.
- Beniamin adolescentulus, Paulus est apostolus 184 pag.2,10
- Beniamin figura Pauli ibid. versu.19
- Benignitas dei erga populū suum in deserto 223 pag.1,1 & sequen.
- Benignitatis annus quis 175 pag.1,19
- Bona domus dei quæ 173 pag.1,37
- Bona, bonis imprecanda 342 p.1,36
- Bona inferioris Hierusalem quæ 345 p.2,20
- Boni viri constantia 312 pag.1,18
- Brachium in scriptura quid 27 p.2,27
- Brutorum sacrificia in lege reprobata 148 p.2,13
- C
- Ades quid 81 p.2,23
- Calciamentum pro itinere 166 p.1,23
- Calciamentum diuinitatis quid 167 p.1,7
- Calix & poculum in scriptura quid 39 p.1,20
- Camus & frenum quid 90 pag.1,37
- Canem mortuum David se appellabat 63 p.2,14
- Canes Christi sunt Episcopi 183 pag.2,38
- Cantica domini quæ 359 pag.1,5
- Cantare, psallere quomodo differunt 77 pag.2,5
- Canticum psalmi quid 238 pag.2,32
- Caseus vnde dicatur 182 pag.1,29
- Casus quid 129 p.2,13
- Cataractarum dictio quid signat & vnde dicatur 122 pag.1,28
- Cathedra pestilentie quid 11 p.2,21
- Cautela diaboli 366 pag.1,7

INDEX.

- Causata ipsa causarum nominibus appellamus 14 pag. 1,22
- Cedar regio est Babylo-
niana proxima 338 p.2,11
- Cedrus aliquando in bonum,
aliquando in malum acci-
pitur 81 p.1,1
- Cerua suapte natura calidissi-
ma est, vescitur serpentiū &
reptiliū carnibus 121 p.1,7
- Cetorum habitatio vbi 379
pag.2,5
- Cham primus omnium Aegy-
ptum habitauit 226 pag.
2,2
- Christiani veri, pauperes di-
cuntur 66 p.1,38
- Christianorum arma 396 p.
1,37
- Christianorum virtus 255 p.
2,25
- Christiani rectè Israel dici
possunt 74 p.2,15
- Christus solus hominis digni-
tatem ac similitudinem ve-
rè seruauit 245 p.1,20
- Christus brachium patris
398 p.2,14
- Christus ex quo maximè ma-
gnificatus & exaltatus est
172 p.2,11
- Christus preces fundit, sed
ut homo 306 p.2,9
- Christus quid capit à Chri-
stianis 182 p.2,32
- Christus quare, ut homo ro-
gabatur non incurrere in ten-
tationes 190 p.2,17
- Christus certamen duplex su-
stinuit, secundum duplicem
suam naturam 3 p.1,26
- Christus cornu Dauid quo-
modo 256 p.2,32
- Christus vnicornium filius di-
ctus 81 p.1,33
- Christus quō infidelium dici-
tur dominus 18 p.1,30
- Christus quomodo minoratur
est ab angelis 20 p.1,30
- Christus humanis viribus de-
monem superauit 128 pag.
2,33
- Christus ut homo dæmonem
deuicit 38 p.1,22
- Christus potentia dei dictus
61 p.2,19
- Christus vultus & facies pa-
tris dicitur 62 p.1,5
- Christus manè & oriens di-
ctus ibid.lin.37
- Christus iustitia est nostra san-
ctificatio & redemptio 10
p.1,28
- Christus in primo aduentu
venit incognitus 143 p.1,1
- Christi natiuitas 192 p.2,10
- Christi natiuitatis miranda
134 p.1,4, & seq.
- Christi domini qui 396 pag.
2,16
- Christi natiuitatis virtus 199
p.1,35
- Christi & columbæ collatio
181 p.2,12
- Christi inopia 251 p.1,25
- Christi corpus ædificatum di-
citur 252 p.2,31

I N D E X.

Christi corporis arca figura fuit	350 p. 2, 33	tes	213 p. 1, 16
Christo omnes subiiciuntur, sed diuersimode	307 pagina 2, 9	Confiteri domino quid	91 pag. 1, 17
Cibauit eos ex adipe frumenti, &c. quomodo exponitur	237 p. 1, 24	Confidentia diuitiarum, aut amicorum in inferno nulla erit	141 p. 1, 33
Cithara quid	197 p. 2, 4	Conglutinari terræ quid	127 p. 1, 4
Ciuitas dei quæ	133 pagina 1, 23	Columba celerrimi est uolatus	154 p. 1, 13
Climata mundi	211 p. 2, 19	Columbæ ad Christum collatio	181 p. 2, 12
Cælum pro acre sæpe ponitur	20 p. 1, 10	Columbæ ad sanctum spiritum collatio	ibid. ver. 38
Cæli apostoli dicti	397 pag. 1, 21	Compediti qui	374 pagina 1, 37
Cæli enarrare gloriam dei quid	55 p. 1, 30	Concupiscentia non est uoluptas, sed umbra uoluptatis	110 pag. 1, 35
Cæli quomodo mutabuntur	285 p. 2, 2	Concupiscentia ubi iacet	40 pag. 1, 18
Cæli confiteri deo quid	253 pag. 1, 36	Considerare quid est	27 pagina 2, 15
Cogitationes dei inscrutabiles	266 p. 2, 11	Consilium impiorum quid	1 pag. 2, 22
Cogitatio diuina perfectum opus habet	93 p. 2, 12	Consilium iustorum quid	2 pag. 2, 20
Cogitationum pœnas daturisumus, quanto magis actio-nium	7 pag. 2, 11	Consilij significata	239 pagina 1, 20
Cognitio dei	360 p. 1, 23	Consilium quod in corde re-fidet, radix est operatio-nium corporis	1 p. 2, 3
Cognitio dei in hominibus naturalis est	66 p. 2, 20	Consilia congregandi apud antiquos	206 p. 1, 19
Cognoscere facilius est, ope-rari uero difficilius	369 pag. 1, 16	Constantia boni uiri	312 pagina 1, 18
Conceptio & partus unde	64 p. 1, 10	Constitutio regum & princi-pum diuinæ sapientiæ o-pus est	380 p. 1, 27

INDEX.

- Cōtradictio linguarum quid 87 p. 2, 37
 Conturbatio gentium vnde 133 p. 2, 5
 Conuersio quid 342 p. 2, 19
 Conuersationes variae 216 pag. 1, 16
 Cophinus quid 236 pagina 1, 2
 Cor multa significat 147 pag. 2, 28
 Cor pro anima 148 p. 2, 27
 Cordis consilium operatum radix 1 p. 2, 3
 Core filij 120 p. 2, 30
 Cornu David Christus est quomodo 256 p. 2, 32
 Cornu salutis quid 46 pagina 1, 10. & 406 pag. 1, 15
 Cornu reges vngebantur cum eligerentur 406 p. 1, 15
 Corporis Christi, arca figura fuit & typus 350 p. 2, 33
 Corporis dominici suauitas 129 p. 2, 24
 Corpus Christi edificatum dicitur 252 p. 2, 31
 Cornua & vngulae emortuae partes sunt 192 p. 2, 30
 Coruorum natura 376, pagina 1, 16
 Coruorum pulli per anagogen quid ibid. ver. 26
 Coturnicum pluma 223 pag. 1, 4
 Culpa aliquando remittitur sine poena 89 p. 2, 3
 Currus dei quid 182 p. 2, 8
 Custodia pro carcere 367 pagina 2, 14
 Custodiae noctis quatuor 215 p. 2, 28
 Custodire pro operari 42 pag. 1, 15
 Cymbali duplex genus 383 pag. 1, 14
 Cynomyia quid 225 p. 1, 31
- D
- Daemone supauit Christus humanis viribus, 128 p. 2, 33, & 38 p. 1, 23
 Daemones quo tempore aduersus homines magis insurgunt 328 p. 1, 15
 Daemones intellectuales sunt substantiae 183 p. 1, 28
 Daemones dicti peccatores 179 p. 1, 17
 Daemonis machinamenta 114 pag. 2, 4
 Daemonis nomina 265 pagina 1, 34
 Daemonum & falsorum deorum deus noster deus est 355. pag. 2, 1
 Dauid rex, canem se mortuum appellabat 63 pagina 2, 14
 Dauid filius & seruus dei appellatus 45 p. 2, 4
 Dauid cornu Christus est, quomodo 256 p. 2, 32
 Dauid primus de resurrectione manifeste tradidit 2 pagina 2, 15
 Dauid rex erat, & tamen priuatam vitam agebat 7 pagina 1, 16

I N D E X.

- Dauid vnde verè celebris & clarus 7 p.1,16
 Dauidis patientia 164 p.1,15
 Dauidis amor erga Iudæos 209 p.1,29
 Dauid interpretatur manu fortis 275 p.2,16
 Dauid quomodo adolescens-
 tulus dicatur 334 p.1,28
 Dauid à quo formidauit 336
 pagina,1,11
 Dauid ad mandata dei vene-
 ratio ibid.lin.18
 Dauid finxit se insanum co-
 ram rege Geth 94 p.2,31
 Dauid dicitur puer domini,
 duplici ratione 102 p.2,15
 Dauid ter vnctus in regem
 76 p.1,25
 Dauidis imprecationes quæ-
 les 102 p.1,30
 Dauid se iustū appellat quo-
 modo 87 p.2,7
 Decipiens etiam occidere vi-
 detur 10 p.1,2
 Decor domus dei quid 75 p.
 2,18
 Decursus aquarum quid 333
 pag.2,32
 Dentes peccatorum quid 6
 pag.1,32
 De profundis quid 346
 pagina 2,30
 Descendere in infernum vi-
 uentem quid 155 p.1,14
 Despicere quid 25 p.1,33
 Deserti nomine Hierusalem
 intelligitur 174 p.2,8
 Desertum vbi murmurabant
 Israelitæ vbi 297 p.1,18
 Deus negatione irritatur.366
 pag.1,7
 Deus quomodo inuocandus
 363 p.1,28
 Deus comprehendi non po-
 test 360 p.1,20.&1,8
 Deus Israelitarum quare di-
 citur, cum sit omnium de-
 us. 406 p.1,4
 Deus quomodo dicatur habi-
 tare in cælo, cum vbique
 habitet 340 p.2,28
 Deus Sinai & deus Israel
 quomodo 180 p.2,18
 Deus noster deus est deorum
 falsorum & dæmonum 355
 pag.2,1
 Deus quomodo memor dici-
 tur 327 p.1,16
 Deus quare distulit aliquot
 annis suum impendere au-
 xilium Iudæis 343 p.2,18
 Deus quare comminatur 169
 pag.2,24
 Deus non dat tentationes,
 156 p.1,35
 Deus quare dicitur letari, tri-
 stari, furere, irasci, &c. 11 pa-
 gina 2,16
 Deus quare non statim auxi-
 liatur 12 p.1,24
 Deus lumen triplex est, vt in-
 quit Gregorius Theolo-
 gus 104 p.1,24
 Deus suos non derelinquit,
 107 p.2,14
 Deus, id est inter intellectua-
 les creaturas, quod sol inter

INDEX.

- sensibiles 199 p.1,17
 Deus quomodo elongatur 195 p.2,13
 Deus sanctus, & homines sancti quomodo 197 p.2,15
 Deus quare non cessat ab operibus 309 p.2,30
 Deus quare nec misericordia perpetuo, nec etiam iustitia vitur 310 p.2,6
 Deus solus providentiam nostram habet 9 p.1,14
 Deus quomodo laudandus, 313 p.1,19
 Deus quomodo dicitur in altis habitare, & terram respicere 161 p.2,12
 Deus operum suorum omnium providentiam habet, 376 p.1,2
 Deus est qui tribuit, ut hostes nostros superemus in acie 369 p.2,11
 Deus quid poscit à nobis 370 pag.2,9
 Deus solus saluat 6 p.3,18
 Deus solus est hominum verum solamen 21, p.1,25
 Dei misericordia & veritas 168 p.1,23
 Dei ad homines nulla comparatio 253 p.2,14
 Dei magnitudo ibid. & seq.
 Dei cogitatio perfectum opus habet 93 p.2,12
 Dei cogitationes inscrutabiles 266 p.2,11
 Dei cognitio 360 p.1,23
 Dei cognitio in hominibus naturalis est 66 p.2,20
 Dei providentia summa 316 p.2,33
 Dei bonitas & longanimitas, 103 p.1,20
 Dei varia auxilia vide psalm. 36. integrum. 105
 Dei beneficia narrantur Iudæis elargita 239 p.2,5. & seq.
 Dei currus quid 182 p.2,8
 Dei domus decor, quod 75 p.2,18
 Dei duplex servitus 319 pagina 1,15
 Dei appellatione & beati nobis indulget deus 1 p.1,21
 Dei splendor quid 263 p.1,30
 Dei magnitudo demonstrari non potest 379 p.1,21
 Deo benedicere & gratias agere debemus 144 p.2,29
 Dei benignitas in populum suum in deserto 223 p.1,1 & seq.
 Dei nomen quatuor capitur modis in scriptura 142 pagina 1,35
 Dei domus bona quæ 173 pag.1,37
 Deo servire omnia quid 330 pag.2,3
 Deum probare & cognoscere quid est 359 p.2,13
 Deum timere non sufficit 311 p.2,1
 Deum laudare quibus licebat? 353 p.1,28
 Deum laudare quomodo quis potest semper 95 p.1,24
 Deum laudandi in cithara &

I N D E X.

- psalterio atque aliis instru-
 mentis musicis, lex erat an-
 tiquis 91 p. 1, 10
 Deū laudandi tres modi 378
 pagina 2, 23
 Deū iurare quid 273 p. 1, 10
 Deo quare affectus & huma-
 nas actiones tribuimus, 126
 pag. 2, 24
 Deum surgere quomodo 15
 pag. 1, 30
 Deorum nomina per verbum
 fidei euacuata 22 p. 1, 16
 Deorum pluralitas quid 353
 pag. 2, 19
 Dextra dei & dextera manus
 quid 384 p. 2, 2
 Doech regionū mulorū præfe-
 ctus apud Saulē 149 p. 2, 15
 Dolosi sunt omnes mendaces
 10 p. 2, 9
 Domus dei mundicies 269
 pagina 1, 25
 Domus dñi quid 69 p. 1, 3
 Domus renouationis quid,
 82 p. 2, 8
 Dormientes videtur quodā-
 modo nō viuere 102 p. 1, 14
 Draco pro cete 291 p. 2, 6
 Dux quis dicatur 403 p. 1, 15
 Diabolus Græcis idem quod
 Latinis calumniator 198
 pagina 2, 37
 Diaboli cautela 366 p. 1, 7
 Diaboli astus ibidem
 Diapsalma quid 3 p. 2, 8. Item
 vide in procemio.
 Dies antiqui & æterni anni
 qui 216 p. 1, 1. & seq.
- Dies certi vitæ hominū 285
 pag. 1, 14
 Dies cœli quid 257 p. 2, 24
 Dies mala quæ 118 p. 2, 39
 Dies eructare quid 55 p. 2, 20
 Dies & nox Christus quomo-
 do dicitur ibidem, 30
 Dies quomodo boni & mali
 96 p. 2, 36
 Dies quā fecit dominus quid
 322 p. 1, 21
 Dies perfectus quis 336 pa-
 gina 1, 37
 Dies resurrectionis solēnitas
 solennitatum à diuo Gre-
 gorio dicitur 235 p. 2, 9
 Dies vitæ hominū 285 p. 1, 14
 Dies vltionis quando Iudæis
 contigit 390 p. 2, 5
 Dici partes quomodo nume-
 randæ 336 p. 1, 38
 Diluuiū fuit figura baptismi
 82 p. 1, 27
 Discipuli Christi serui dicti
 81 p. 2, 35
 Discipuli sagittæ & fulgura,
 49 p. 1, 37
 Diplois quid 306 p. 2, 30
 Diuersæ viæ eorum qui sal-
 uantur 73 p. 1, 29
 Diuersitas viarum non vitu-
 peranda, quando omnes ad
 Christum tēdunt 73 p. 1, 29
 Dives à paupere non distin-
 guitur 138 p. 2, 22
 Diuitiarum viri 214 p. 1, 13
 Diuitiæ ecclesiæ 103 p. 2, 25
 Diuitiæ terrenæ fallaces 96
 pagina 2, 4

Diuitum

I N D E X.

- Diuitum gloria reprobat 75 pag. 1, 29
 192 pag. 2, 17
 Diuina verbi incarnatio late
 ter facta 199 p. 1, 28
 diuinorū dogmatū excellētiā
 vnde discimus 353 pa. 1, 37
 Diuinitas omnia cernit & mu
 tari nō potest 163 p. 1, 34
 Diuinitatis vtriusque perso
 næ ostēsiō 307 p. 1, 10
 Doctrinam Christi aquas ap
 pellatam 2 pag. 1, 17
 Doctores solēt habere disci
 pulos filiorū loco 96 p. 2, 22
 Dogmata diuina vnde disci
 mus 353 pa. 1, 37
 Domus Dei decor quid 75
 pagina 2, 18

E

E Brietas pro lætitia 103
 pag. 2, 20
 Eburneus pro cādido, &
 ebur candidum sit & splen.
 descit 129 pag. 2, 33
 Ecce, quomodo ab Hebræis
 vsurpatur 113 p. 2, 19
 Ecclesia quid 284 pa. 2, 28
 Ecclesia à Christo lumen ac
 cipit, vt Luna à Sole 199
 pagina 1, 23
 Ecclesiæ torcularia dicuntur
 18 pag. 1, 15
 Ecclesiæ numero plures sunt
 si loca respicias: si religionē,
 vna 240 p. 2, 33. Itē 274
 pagina 2, 10
 Ecclesia fidelium magna 66
 pagina 1, 25
 Ecclesia malignantium quæ
 Egressio solis 211 pag. 2, 26
 Electus quis 51 p. 1, 34
 Elementa quo pacto Deum
 laudant cum voce careant?
 378 pagina 2, 22
 Eloquia diuina quare aquis
 comparata 2 pagina 1, 15
 Ephraim tribus 231 pag. 2
 11, & sequen.
 Ephraim quid 234 p. 1, 39
 Ephrata quid 349 pa. 1, 4
 Episcopi canes sunt Christi
 183 pagina 2, 38
 Episcoporū opus 273 p. 2, 13
 Equi vocati apostoli dicti
 397 pagina 1, 21
 Erodus quid 290 pag. 2, 24
 Error quid 300 pag. 2, 14
 Eructatio vnde 127 p. 2, 8
 Esau binomius fuit 239
 pagina 2, 24
 Et dederunt in escam meam
 fel, quomodo intelligitur
 191 pagina 1, 2
 Etham quid 208 pag. 2, 31
 Euangelium Dei iustitia di
 citur 117 pag. 1, 10
 Euangelij lex iuramentū pe
 nitus abscidit 37 pa. 2, 10
 Euāgelium appellatur mise
 ricordia 117 pa. 1, 31
 Euangelium quare variis no
 minibus appellatum est
 Ibidem versu-36
 Euangeliū ros dictum 400
 pagina. 1, 33
 Euge, Euge aduerbiū est ir
 ritantis 118 pag. 1, 4

B

I N D E X.

- Ex præpositionis, vis 77
 pag. 2, 17
- Exacerbâtes qui 176 p. 2, 15
- Exauditiõis causâ 88 p. 1, 18
- Exitus matutini & vespere
 qui 174 pag. 1, 11
- Ex frugibus terræ, quid offe
 rebatur in lege 144 p. 2, 9
- Exlex quis 9 pa. 2, 24
- Exquirere quid 29 pa. 1, 34
- Extasis quid 84 p. 2, 28
- Extasis quare P sal. 30 dictus
 est ibidem
- Exterminatio quid 266 p
 2, 36
- Extinctionis legis subnota
 tio 192 p. 2, 30
- Exultâdum quõ 90 p. 2, 12
- Ezechiaë regis pietas & reli
 gio 34 p. 2, 28
- F
- F**acies patris, filius est 333
 p. 2, 22, & 62 pa. 1, 5
- Facies terræ quid 2 pag.
 1, 38
- Facilitatis diuinæ magnitu
 dinem demõstrare impossi
 bile est 379 p. 1, 21
- Ficus & vinca Iudæi dicti
 397 pa. 2, 10
- Fidei verbi energia & vis 22
 pagina 1, 17
- Fideles quomodo fieri pos
 sunt, P salterium dechacor
 dum 370 p. 2, 15
- Fideles terræ qui 28 p. 2, 35
- Fideliũ ecclesia vna dicitur
 & multæ 136 p. 2, 38
- Fideliũ, Christus quomodo
 dominus 18 pa. 1, 34
- Fiducia apud Deum vnde
 10 pag. 1, 7
- Filia Tyri hoc est ipsa Tyrus
 ciuitas, vt filia Babylonis
 filia Syon, &c. idioma est
 Hebraicum 131 pag. 1, 1
- Filia regum, quæ 130 p. 1, 1
- Filius dextræ quis 13 pag. 1,
 2, 11
- Filius hominis is verè dicitur
 qui est mulieris filius
 20 pag. 1, 24
- Filius vultus est & facies pa
 tris 40 pag. 2, 31
- Filius dicitur dextera patris
 41 pagina 1, 3 & 333 pag. 1,
 2, 22
- Filij Edom qui 337 p. 2, 20
- Filij hominum qui 7 pag. 1,
 8, & 103 pag. 2, 12
- Fimbriæ quid 131 pa. 1, 24
- Finis vniuscuiusque mors
 15 pag. 2, 2
- Fines terræ qui 173 pag.
 2, 16, & 199 pag. 2, 21
- Firmamentum, secundum cõ
 lum est 382 pa. 2, 10
- Fluctuare quid 47
 pag. 1, 23
- Flumen Dei quid 174 pag.
 1, 39
- Fluminis Dei, riuuli qui 175
 pag. 1, 3
- Fontes aquarum apostoli di
 cti 42 pag. 2, 5
- Fornicatio à Deo quid 205
 pag. 2, 35
- Framea p Rom. 65 pa. 1, 32

I N D E X.

- Fratres amamus præcipuè
 quando sine prole sumus
 100 pag. 2, 1
 Fratres Christi qui 65 pag.
 2, 19
 Fratrum dilectiõis præcipua
 causa 100 pag. 2, 1
 Frendere dentibus quando
 solent homines 100 pag.
 2, 28
 Frendere propriè dicuntur
 leones 101 pag. 1, 1
 Frenum & camus quid 90
 pagina 1, 37
 Frigus, glacies, niues, venti
 non fortuito aut casu fiunt
 377 pagina 2, 10
 Fulgur, grando, spiritus pro-
 cellæ, ad nostrum commo-
 dum sunt, etsi ob ignoran-
 tiam nostram secus plerũ-
 que nobis videatur 380
 pagina 1, 1 & sequen
 Foundationis terræ rationes
 69 pag. 2, 1, & sequen.
 Fundamētum terræ quid se-
 cūdam magnam Basilium
 69 pag. 1, 35
 Fundamenta Christi quæ
 247 pag. 2, 16
 Funes in scriptura quid 39
 pag. 2, 24
 Funiculus hæreditatis quid
 387 pag. 1, 29
 Funis quid apud Aegyptios
 359 pag. 2, 37
 Futurum seculum quare se-
 culum seculi dicatur 132
 pagina 1, 10
- G
- G** Abalei qui 239 pa. 2, 31
 Gaudendum quomodo
 5 pag. 1, 10
 Gaudij proprium 6 pa. 2, 31
 Gentes, desertum dictæ 81
 pag. 2, 16
 Gentes hæreditas sunt do-
 mini 180 pag. 2, 26
 Gentes sylvæ dictæ 82 pa.
 1, 8
 Gentes dictæ diluuium 82
 pagina 1, 24
 Gentes sacrificabāt proprios
 filios & filias dæmonibus,
 23 pag. 1, 15
 Gentium vocatio tractatur
 176 pagina 1, 11
 Gentium conturbatio vnde
 135 pag. 2, 5
 Genui pro creavi 4 pag. 1
 29
 Gladius pro lingua 106
 pagina 2, 5
 Gloriari possumº de virtute
 348 pagina 1, 1
 Gloria domus diuitis 141
 pagina 2, 15
 Gloria corporis eiusdẽ. ibi.
 ver. 20
 Gloria animę solavirtus. ibi.
 ver. 21
 Gloria pro corpore 15 pag.
 1, 11
 Gloriandum non est de pro-
 priis virtutibus 90
 pag. 2, 12, & 16
 Gloriandum de virtute quo-
 modo licet 348 pag. 1, 1
- B ij

I N D E X.

- Gratia Deo quomodo agen-
dæ 322 pag. 2,3
- H
- H**abitatio cete vbi 379
pagina 2,5
- Habitare in cœlo quo-
modo Deus dicatur 340
pa. 2,28
- Hæreditas Christi quæ 238
pagina 2,28
- Hæreditas iustorum regnum
est cœlorum 106 pa. 2,22
- In hæreticos omnes 330 pa.
1,11
- Hebdomadę commésuratum
est præsens seculū 11 p. 1,33
- Herbarum pascua quid 67
pagina 2,32
- Hermonim quid 123 p. 1,17
- Hierusalem nomen duplex
206 pagina 1,15
- Hierusalē inferiorisquę sunt
bona 345 pa. 2,20
- Hierusalem nomine deserti
intelligitur 174 pa. 2,8
- Hircorum filij qui dicti 388
pagina 1,3
- Holocaustū quid 59 p. 1,16
- Holocausta & sacrificia pro
peccato & omnia sacrificio-
rum genera 116 pa. 2,16
- Homo & filius hominis, idē
19 pagina 2,16
- Homo quomodo paulomi-
nus ab angelis minoratus
fit ibidem ver. 20
- Homo quomodo cōsiderari
debet 98 pa. 1,16
- Homo per se nullum potest
bonū operari 107 p. 1,32
- Homo hominem iuuare non
potest, hæc sanē intellige
quo ad salutem, scilicet
190 pagina 1,17
- Homo pacis quis 120 p. 1,21
- Hō quomodo dicitur in ima-
gine pertrāsire 114 p. 1,12
- Homo malign⁹ demone de-
deterior est 363 pa. 1,6
- Homini dignitatem ac simi-
litudinem Christus solus
verē seruauit 245 pa. 1,20
- Homini proprium 138
pag. 2,6
- Homines dii dicuntur Deo
permittente 1 pa. 1,21
- Homines vnius moris qui
180 pa. 1,7
- Homini peculiare & pro-
prium quid 202 pa. 2,17
- Homini adiutorium vbi
43 pa. 1,7
- Humanā fœlicitas fœlicitas
non est 204 pag. 2,36
- Humanæ mentis tenuitas
127 pa. 2,22.
- Humanatio Christi magnifi-
centia dicitur 15 pag. 2,11
- Humeri Dei 387 pa. 2,11
- Humilis quis 27 pa. 1,7
- Humilitas 85 pa. 2,22
- Humilitatis significata plura
368 pa. 1,31
- Humilitas variis modis su-
mitur 26 pag. 1,4
- Hyems erat quando passus
est dominus Iesus 104
pag. 1,7

I N D E X.

- Hyssopi natura 147 p.2,1
- I
- I**ditium quis 168 p.1,17
- Idiomatis Hebraici proprietates 80 p.2,23
- Idola gentium quid 315 p.1,27
- Idumæi vnde descenderunt 219 p.2,23
- Iesus quid 72 p.1,21
- Ignis vrens quare dicti sunt angeli 289 p.1,12
- Imagines sanctorum Idola non sunt 354 p.2,28
- Imagines sanctorum vera habent argumenta 354 p.2,25
- Imaginum & statuarum origo 38 pag.1,3
- Impius quis dicitur 1 pa.1,8
- Item 10 pa.2,21
- Impij quomodo resurgent 2 pa.2,10
- Impiorum consilium quid 1 pa.2,22
- Impiorum semen exterminandum fore 108 p.1,13
- Imprecari quomodo licet 102 pa.1,30
- Inanimata Deum quomodo laudant 378 p.2,30
- Inanis gloria 140 pa.2,14
- Incantatorum proprium 161 pag.1,35
- Incarnationis Christi modi incogniti & incomprehensibiles 218 pa.2,25
- Incomprehensibilis est Deus 360 p.1,8
- Incola quis 36 pa.2,12
- Indigena seu accola quis 115 pag.1,6
- In inferno confidentia amicorum aut diuitiarum nulla est 141 pa.1,33
- In infernum descendere uiuentem quid 155 pa.1,14
- Infernus quid 40 pa.2,10
- Item 46 pa.2,24
- Infidelitas Israëlitarum 223 pa.1,22
- Infidelium Christus dominus dictus 18 pa.1,30
- Inimici Christi 307 p.1,32
- Inimici domini qui 237 p.1,7
- Iniquitas Saulis 103 p.1,10
- Iniquitates pro iniqui 153 pag.2,27
- Iniquitatis filius quis 256 pa.2,19
- Iniquitatis thronus 271 pa.1,25
- Iniuria afficere seipsum quomodo quis dicitur 363 pa.2,17
- Iniusta loquentes non dirigentur in conspectu Dei 282 pa.1,9
- Iniuste agere quid 126 pag.1,15
- Iniustitia pro diuitiis 169 pag.2,11
- In medio terræ salus operata 210 pa.1,15
- Innocens quis dicitur 51 pagina 1,32

I N D E X.

Inops quis dicitur	31 pag.	1,24	dio dicitur	270 p.1,7
Inopis & pauperis differen- tia	238 p.1,8		Ipse fecit nos & non ipsi nos, quomodo exponitur	280 pag.2,18
Inquisitionē peccatorū quis sustinere potest	347 pa.	1,11	Ionas typus fuit triduanę sal- uatoris sepulturę	401 pa. 2,23
Insania Sennacherib	151 pa.	1,26	Iordanis quomodo interpre- tatur	123 pag.1,16
Insanię falsę quę	116 pag.	1,16	Ira Dei quid	26 pa.1,5
Inscriptio in finem quid	6 pag.2,10		De ira Dei & terrore Orige- nis opinio	251 pagina 2,8
Item	212 pag.2,17		Iram in Deo & furorem ef- se, quomodo intelligendū	109 pag.2,10
Inscriptio intelligentię quid	88 pag.2,1		Irascendum quomodo	7 p. 1,33
Inscriptio primę sabbatorū quid	69 pa.1,7		Irrationalia & inanimata quomodo gratias agent Deo	372 p.2,9
Inscriptio filii Core quid	136 pag.1,11		Irrationabilia quo pacto deo benedicent	288 p.1,12
Inscriptio in finem quid	6 pa.2,10	Item 8 pa.2,18	Irrationabiliū Dei, obedi- entia	377 p.1,1
Inscriptio Asaph quid	142 pag.1,16		Irreprehensibilis quis dicitur	36 p.2,36
Inscriptio, alleluia, quid	353 pagina 1,16		Is qui baptizatur quid pfi- tetur	88 p.2,29
Insidiarum genus multiplex est	106 pag.1,30		Ismaelitę vnde descenderūt	239 pag.2,25
Insipiens quis	140 pag.1,37 & 266 pa.2,17		Israēl Christiani dici possunt	74 pag.2,15
In solo Christo gloriandum	11 pag.1,4		Israēl quid	66 pa.1,5
Instrumēta bellica apud an- tiquos	207 p.1,5		Israēlitarum seruitutes varię	299 pag.2,19
Insulę pro ecclesijs	275 p. 2,29		Iter pro actionibus	2 pa.2 36
In tenebris ambulare qui di- cuntur	264 p.1,14		Iubilare quid	235 p.1,19
Interficere nō tātum de gla-				

I N D E X.

- Iubilus quid 134 p. 2, 24
 Iudæus qui verus 213 p. 1, 27
 Iudæi gentibus cōparati, mi-
 nima sunt pars fidelium
 135 p. 1, 21
 Iudæi quare timebant fateri
 Christum esse Deum 35,
 pagina 2, 29
 Iudæi cū captiui essent in Ba-
 bylone extra ciuitatis mœ-
 nia commorabantur 336
 pagina 2, 35
 Iudæi Leones & vnicornes
 dicti 65 p. 1, 34
 Iudæi quibus nominibus ap-
 pellabantur 38 p. 1, 17
 Iudæi oliuæ & campi dicti
 397 p. 2, 17
 Iudæi inuolutis chartis scri-
 bebāt & nō quadratis libris
 vt nos facimus 116 p. 2, 28
 Iudæorum calamitas 389,
 pagina 2, 30
 Iudæorum perpetua seruitus
 ibi notatur, & dorsum eorū
 semper incurua 191 p. 2, 25
 Iudæorum populus rudis, &
 ineruditus fuit 398 p. 2, 17
 Iudæorum peruersa exposi-
 tio in psalm. 67. reprobatur
 186 p. 2, 21 & seq.
 Iudæorum vicini 229 p. 2, 36
 Iudæorum iniquitas quādiu
 durauit 154 p. 2, 2
 Iudas quid 213 p. 1, 15
 Iudicare terram quomodo
 275 p. 1, 35
 Iudicare cum datiuo quid
 123 p. 1, 31
 Iudiciale thronum Christi
 quid 21 p. 1, 17
 Iudiciū misericordiæ, & mi-
 sericordia iudicio commi-
 sceri debet 91 p. 1, 3
 Iudicium legis 50 p. 2, 35
 Iumentum dupliciter in scri-
 ptura sumitur 205 p. 1, 17
 Iunior fui & senui, quomo-
 do exponitur 107 p. 2, 10
 Iuramentum quid 37 pa-
 gina 2, 7, & 253 p. 1, 15
 Iuramentum lex euangelica
 penitus abscidit 37 pagi-
 na 2, 10
 Iuramentum dei quid signi-
 ficat 308 p. 2, 12
 Iurare Deū quid 273 p. 1, 10
 Iurare per reges solebāt an-
 tiqui 171 p. 1, 29
 Iusiurandum & iuramentum
 in Deo quid 406 p. 2, 5
 Iustitia pro omni virtute 7,
 pa. 2, 5
 Iustitia vera quæ 37 p. 1, 8
 Iustus quid? 30 p. 2, 1
 Iustus etiam maximè Dei mi-
 sericordia indiget 70 pa-
 gina 1, 28
 Iust^o, fortis, & lōganimis quo-
 modo De^o dicitur 16 p. 1, 23
 Iusto nullum impedimētum
 esse potest ad virtutem
 108 p. 1, 21
 Iusti, qui à scriptura dicti
 sint 2 p. 1, 21
 Iusti ad palmam similitudo
 267 p. 2, 2
 Iusti hominis opa, Dauid li-

I N D E X.

- benter enarrat 108 p. 1, 11
 Iusti non debent timere fa-
 men 106 p. 1, 31
 Iusti etiam Dei misericordia
 indigent 70 p. 1, 28
 Iustum quomodo David se
 appellat 87 p. 1, 7
 Iustorum consilium quid 2,
 pa. 2, 20
 Iustorum & delinquentium
 pugnantibus sunt sententia
 98 p. 1, 38
 Iustorum virtutes permãsu-
 ras 2 p. 2, 33
 Iustificaciones in lege 51 pa-
 gina 1, 4
- L**
- Abia dei apostoli dicti
 128 p. 1, 1
- L** Labores manuum man-
 ducare quid 344 p. 2, 39
 Lachrymarum vallis quid
 242 p. 1, 10
 Lacus miseriae quid 115 pa-
 gina 2, 10
 Lacus pro sepultura 78 pa-
 gina 2, 13
 Lætitiæ causæ 33 p. 1, 6
 Lapis reprobatus quid 321,
 pagina 1, 28
 Laudare deũ quomodo quis
 potest 95 p. 1, 24
 Laudandi deum tres modi
 378 p. 2, 23
 Laus populi Israëli 63 pagi-
 na 1, 26
 Lebes quid 166 p. 1, 18
 Legalis virtus, vmbra & figu-
 ra erat veræ virtutis 398
- pagina 2, 4
 Legis partes 50 p. 2, 22
 Legislator Christus est 25,
 pagina 1, 15
 Leo & Leonis catulus disse-
 runt 43 p. 2, 17
 Leonis os & fauces malè olēt
 14 p. 1, 14
 Leo pro principe dæmonum
 14 pa. 1, 29
 Lex, iustificatio, iudicium &
 mandata quid inter se dif-
 ferunt 258 p. 1, 2
 Lex non veritatem, sed vm-
 bram continebat 319 pa-
 gina 2, 22
 Lex & mandatum quomodo
 differunt 50 p. 2, 23
 Lex Mosaica non erat data
 ex mera dei volūtate 180
 pagina 2, 31
 Lex Mosaica solis Iudæis da-
 ta, euangelium verò om-
 nibus gentibus 117 p. 1, 13
 Lex, testamentum & testimo-
 nia dicta 73 p. 1, 7
 Legis nomina 323 pa-
 gina 1, 16
 Libamen salutaris quid 319
 pagina 1, 4
 Libanus mons est Palæstinæ
 regionis altus ac ferens ce-
 dros 81 pa. 1, 14
 Liber dei 361 pa. 2, 52
 Liber viventium duplex 192
 pagina 1, 32
 Liber multiplex ibidem
 Liber in quo peccatores scri-
 buntur ibi. p. 2, 6

I N D E X.

- Libidinis appetitus vbi 110,
pagina 2,1
- Linguarum cōtradictio quid
87 p.2,37
- Lingua Dauid quomodo ca-
lamus 127 p.2,17
- Lingua plures ceciderūt quā
gladio 365 p.2,24
- Linguosus vir quis 364 pa-
gina 2,6
- Locustæ quid 225 p.2,7
- Lotio manuum quid denota-
bat apud Iudæos 75 p.1,16
- Luna quomodo dicitur vrere
339 p.2,9
- Luna à sole illuminatur 19
pagina 1,32
- Lux & veritas Christus dicitur
123 p.2,18
- M
- Machinamenta dæmoni-
nis 114 p.2,4
- Madianitæ qui 240 p.1,10
- Madianitarum idololatria
395 p.2,6
- Magnitudinem facilitatis di-
uinæ, impossibile est de-
monstrare 379 p.1,21
- Mala dies quæ 118 p.2,39
- Malignorū hominū amicitia
non retinendæ 281 p.2,17
- Malorum principum causæ
380 p.1,38
- Manasse 231 pa.2,11 & seq.
- Manasses quid 234 p.2,4
- Mandatum quid 50 p.2,27
- Mandata de sacrificiis, quare
Iudæis concessa 144 p.1,1
- Mādauit & creata sunt quo-
modo 91 p.1,19
- Manducare labores manuum
quid 344 p.2,39
- Manna quid 222 p.2,8
- Manna quomodo dicitur pa-
nis angelorū ibidem, 18
- Mane & oriens Christus di-
ctus 61 p.1,37
- Manus & dextera quid 257
pagina 1,14
- Manus angelorum quid 265
pagina 1,12
- Manus dei quid 85 p.2,2
- Manus patris quid 329 p.1,12
- Manus pro puniendi poten-
tia 89 p.1,11
- Maris profundum quid 185,
pagina 2,7
- Maria virgo mons vmbrosus
& densus est 394 p.2,2
- Mari rubro vicinū est deser-
tū vbi castrametati murmu-
rabant Israëlitæ 297 p.1,11
- Maris plenitudo quid 275,
pagina 1,7
- Myrtyrum supplicia portæ
mortis dictæ sunt 23 p.2,35
- Melchisedech quomodo ini-
tium non habuisse dicitur
308 p.2.,20 & seq.
- Mēbra quomodo dicatur ha-
bere anima 98 p.1,18
- Membrorum officium 382,
pagina 2,33
- Mēs & anima quomodo ocu-
los habere dicūtur 12 p.2,23
- Mensurarū genera varia 113,
pagina 1,37
- Mensura omnium minina

I N D E X.

- 113 pagina 2,2
 Merces fructus ventris quid 344 p.1,20
 Merces custodiēdorum mandatorum dei 58 p.1,17
 Meridies quid 105 p.2,2
 Michol fidelitas erga David maritum suum 100 p.2,19
 Mille anni apud Deum quid 261 p.1,19 & seq.
 Mirabilia Dei 372 p.1,7
 Miranda Christi natiuitas 134 p.1,4 & seq.
 Miserere repetitum, quid significat 341 p.1,13
 Miserere Deus impiorum ac se abnegantium 92 p.1,10
 Miseretur Deus omnibus operibus suis 372 p.1,31
 Misericordia diuina omnes indiget 12 p.1,6 etiā maxime iusti 268 p.2,34
 Misericordia ad actiuā, & veritas ad contemplatiuā vitam pertinet 242 p.1,32
 Misericordia præposita iudicio 91 p.2,28
 Misericordia Dei immensa 258 p.1,15
 Misericordia & iudicium commisceri debent ibidem
 Misericordia Deus perpetuò non vitur 310 p.1,6
 Misericordia Dei & veritas 168 p.1,23
 Mitis quis 246 p.1,30
 Moabite ynde originem trahunt 219 p.2,27
 Modus colligendi manna 222 p.2,8
 Modi incarnationis Christi incogniti & incomprehensibiles 218 p.2,25
 Mœstorum & tristium aspectus in terram versus 110, pa.1,10
 Monachorum consuetudo 9 p.1,30
 Mons Dei quid 182 p.1,21
 Mōs sanctus, sublimis est de Christo theologia 69 pa.2,38
 Mons sanctus quid 5 p.2,32
 Mons Syon pro tota Iudæa 4 p.1,18
 Moriētium regio qd 317 p.2,7
 Mors multiplex 183 p.1,13
 Mors pro peccato 12 p.1,35
 Mors remittitur, & tamen damnū exigitur 89 p.1,3
 Mortē formidasse quomodo Christus dicitur 250 p.1,20
 Mortis umbra peccatū 407 pa.1,12
 Post mortē nullū erit gratificandi tempus 159 p.1,3
 Morticina quid 219 p.2,2
 Mos congregandi consilia apud antiquos 206 p.1,19
 Mos prophetarū quando futura prædicunt 395 p.2,3
 Mos sanctorū virorū in agendis gratiis Deo 378 p.1,15
 Mos scribendi apud veteres 116 p.2,26
 Moyse quare non introduxit filios Israel in terram 299 p.1,1 & seq.

INDEX.

- Moyſes de reſurrectione nihil nobis manifeſtè tradidit 2 p. 2, 14
- Muli quare non concipiunt 90 p. 1, 27
- Mulierum dolores potius vitæ quàm mortis dicèdi ſunt 46 p. 2, 2
- Multitudinem ſtellarum numerare quid 375 p. 2, 1
- Mundi climata 211 p. 2, 19
- Munitiõnis ciuitas quæ 166 pagina 1, 30
- Muri Hieruſalè q 149 p. 1, 17
- Myrrha quare vngentur mortui 129 p. 2, 15
- N
- Nabuchodonozor, cur ſuſ vocatus 233 p. 1, 19
- Natiuitatis Chriſti miranda 134 p. 1, 4 & ſeq.
- Natiuitatis Chriſti virtus 199 p. 1, 35
- Nato domino Ieſu bella ceſſarunt 134 p. 1, 4
- Neomenia quid 235 p. 1, 39
- Neftorius 231 p. 1, 9
- Nilus vnicus Aegypti fluius 225 p. 1, 10
- Nolite fieri ſicut equus & mulus, quomodo exponitur 90 p. 1, 21
- Nomina cõmunia regum ſecundum regiones 95 pagina 1, 7
- Nouum quid magis, aut admirandum eſt 277 p. 2, 21
- Noctis cuſtodix quatuor 182 p. 2, 8
- Nox quomodo tranſigenda 353 p. 1, 1
- Nuptiæ natura ex peccato proueniunt 147 p. 1, 16
- Nycticoracis natura 283 pagina 1, 6
- O
- Obedientia irrationabilium 377 p. 2, 1
- Oblatio & holocauſta differunt 149 p. 1, 9
- Obluiſci domũ patris quomodo 130 p. 2, 19
- Obluio quid eſt 32 p. 2, 23
- Oculus quare lucerna dicitur 51 p. 2, 24
- Occidere videtur decipiens 10 p. 1, 2
- Og 354 p. 2, 2
- Olei vis 290 p. 2, 6
- Omnis homo viuens, quid 114 p. 1, 6
- Omnis ſpiritus laudet dominum quomodo 383 p. 1, 22
- Onagri natura 289 p. 2, 31
- Opera domini magna: in conſilio rectè degentium 309 pagina 1, 37
- Opera noſtra quomodo bona 286 p. 1, 28
- Opera & mente coniuncta 70 p. 1, 9
- Operari difficilius quàm cognoſcere 369 p. 1, 16
- Opinio ſanctorum patrum ſequenda 193 p. 2, 22
- Opithotonos qd 389 p. 1, 26
- Opportunũ tps qd 89 p. 2, 11
- Opprobriũ nuſquã in bonã

INDEX.

- partē accipitur. 37 p.1,34
 Orandus quomodo deus 363 p.1,28
 Oratio ipsi Moyſi homini dei quid 360 p.2,24
 Oriens & mane Chriſtus dictus 62 p.1,37
 Ornatus ſacerdotū 351 p.1,2
 Oſſa in ſcriptura quid 12 p.10.
 Oſſa Chriſti quid 64 p.2,10
 Oſſa inueterata quomodo 88 p.2,35
 Oſſa iuſtorum quomodo nō conterentur 98 p.1,16
 Oſſa pro mēbris 99 p.2,24
 Ouium arietes qui 175 p.2,1
 Oues paſcuæ dei quæ 206 pag.2,22
- P
- P** Alæſtra quid 113 p.2,9
 Palānça quid 161 p.2,1
 Palma ſeu palēſtra quomodo conficitur 113 p.2,1
 Palpebræ quid in ſcripturis 29 p.1,29
 Paſſer infirmiſſimum animal 341 p.2,29
 Parabola pro exemplo 126 pag.1,2
 Participes qui dicuntur 129 pag.1,26
 Parturitionis nomē quid deſignat in ſcriptura 17 pag.1,9.
 Partus & conceptio vnde 64 p.1,10
 Paſcua ouium Chriſti quid 206 p.2,23
 Patiētia Dauidis 164 p.1,15
 Patris & filij communis operatio eſt 307 p.2,7
 Patris beneplacitum 255 p.2,29
 Patris vultus & facies Chriſtus dicitur 62 p.1,5
 Paupertas Chriſti 192 pag.2,10.
 Pauper quis 24 p.2,19
 Item 31 p.1,29
 Pauperes Chriſtiani veri ſūt 66 p.1,38
 Pax omnium bonorum caput 97 p.2,1
 Peccare propriè quid eſt 146 p.2,5
 Peccatorum mos 269 p.2,21
 Peccator quis propriè dicatur 1 p.2,9
 Peccatores dicti dæmones 179 p.1,17
 Peccatores in præſenti vita deum non laudant 316 pag.1,18.
 Peccatores quomodo dicuntur elongari à deo 205 pag.2,27
 Peccatum accuſat authorem ſuum 227 p.1,30
 Peccatum neglectus eſt, & cōtemptus legis 88 p.2,21
 Pecora ſaluare quid 103 pag.1,28
 Pecora campi quid 20 p.1,2
 Pedem in ſanguinem intingi quid 183 p.2,19
 Pedes dei quid 349 p.1,25
 Pellicani natura 283 p.1,4

INDEX.

- Percussio Israel in deserto 223 p.1,30
- Perfecti hominis proprium 113 p.1,13
- Peregrinus quis 36 p.2,12
- Perire in fauro seculo quid 240 p.2,39
- Perire, quis dicitur 107 p.1,1
- Peruersus quis 51 p.1,34
- Pes superbiæ quid 104 pag. 1,39
- Pestilentia cathedra 1 p.2,10
- Pestis quis dicitur 1 p.2,10
- Petri ac Pauli munus imposi-
tum 181 p.1,37
- Pharao qui Ioseph recepit,
non idem est atque is qui
persecutus est filios Israel
294 p.2,19
- Philosophia de trinitate 92
p.1,20
- Philistæi nunc Palæstini di-
cuntur 239 p.2,36
- Phinees cuius filius 298 pa-
2,28
- Piscatorum virtus 133 pag.
2,38
- Pisces maris pro dæmonibus
20 p.2,9
- Plagæ Aegyptiorum 225 p.
1,9
- platea vnde dicitur 53 p.2,38
- Plangere quid 84 p.1,33
- Plausus manuum quid deno-
tet 134 p.2,15
- Plenitudo maris quid 275
pag.1,7
- Poculum & calix in scriptu-
ra quid 39 p.1,29
- Pœnarum species 61 p.1,17
- Pœnitentiæ signum 109 pa-
2,13, & 10 p.1,23
- Portæ mortis quid 23 pag.
2,35
- Portæ æternales quid 70 p.
2,15
- Potestates & virtutes quare
angeli dicantur 287 pag.
2,37
- Potentia dei Christus dictus
61 p.2,19
- Potentiæ & roboris anni quot
sunt 262 p.1,29
- Prædicatio euangelica nemi-
nem cogit 181 p.1,1
- Præstigiatores qui 161 p.1,36
- Prætextus in peccatis 366
p.1,1
- Precatur Christus, sed vt ho-
mo 306 p.2,9
- Primogenit⁹ quis 257 p.1,30
- Principes etiam mali reue-
rendi 41 p.1,20
- Principes portarum qui 70
pag.2,37
- Principum malorum causæ
380 p.1,38
- Principum constitutio diui-
næ sapientiæ cõstitutio est
380 p.1,27
- Principium verborum Dei
quid 335 p.2,36
- Procella quid 143 p.1,18
- Procellæ ppriū 140 p.2,27
- Procreatio liberorū pergra-
ta Iudæis 73 p.2,1
- Pro dilecto, id est de dilecto
127 p.1,38

INDEX.

Prodigia quid	293 p.1,3	Pfallere & cantare quomodo	
Profanum quid	156 p.1,7	differunt	77 p.2,5
Proficere Hebræi sæpe dicunt		Psalmi canticum quid	238 p.2,32
pro perficere	159 p.2,16	Psalm. 71. an sit Salomonis	
Profundū maris qd	183 p.2,7		197 p.2,38
De profundis quid	346 p.2,30	Psalm. canticum quid	82 p.2,4
Proptitudo apum	320 p.2,23	Psalm. 38. an sit ipsius David	
Prophetæ opus	127 p.2,14		112 p.2,6
Prophetæ David erga Iudæos		Psalmi sine inscriptione	263
amor	209 p.1,29		p.2,16
Prophetæ dicuntur catara-		Psalmorum liber os dicitur	
ctæ	122 p.2,8	ipsius David	252 p.2,16
Prophetæ aeres dicti	48 pa.	Psalmos omnes esse à David	
2,10		compositos	201 p.2,32
Prophetæ futura veluti præ-		Psalmus ad pusillanimes	202
sentia intuentur	56 p.1,31		p.1,5
Prophetæ quare obscurè sæ-		Psal. cōgruens iis qui in tēta-	
pe locuti sunt	321 p.2,22	tionibus sunt	343 p.1,25
Prophetæ quare inanimatis		Psalmus cuilibet fideli in an-	
rebus gaudium adscribunt		gustis cōstituto congruēs	
275 p.1,19			251 p.2,25
Prophetarum mos	4 p.1,12	Psalmi qui habēt inscriptio-	
Prophetia de Christianis	8 p.	nem canticum ascensuum,	
1,9		quid continent	337 p.2,18
Prophetia de reuersione Iu-		Psalmi qui habēt inscriptio-	
dæorum	163 p.2,8	nem alleluia	292 p.1,39
Prophetia de gentium fide		Puer pro seruo	405 p.2,2
246 p.2,14		Pupillæ oculi custodia	42 p.
Propitiatorium ubi erat	75		2,27
p.2,4		Puluis mortis qd	64 p.2,27
Profelytus quis dicitur	270		
p.1,11, & 374 p.2,9			
Prosopopceia qd	143, p.1,28	Q uemadmodū mors se-	
Prosperitas impiorum bre-		parat à corpore, ita	
uis	106 p.1,33	psens mūdus amatores suos	
Protegere quomodo quis al-		separat à deo	68 p.1,20
lium dicitur	46 p.1,9	Quid enim mihi est in celo,	
Proximi omnes mutuo su-		&c. de eo egregia exposi-	
mus	37 p.1,19	tio	205 p.2,3
		Quid per homines & iumēta	

INDEX.

- saluabis, intelligēdū 103 p.2,1
 Quod quisque animo cupit,
 hoc ore etiam ac labiis pe-
 tit 60 p.1,29
 Quoniam & quia, nō semper
 causam reddunt 25 p.2,
 28, & 262 p.1,17
- R
- Raab Cananęa fuit 248
 p.1,23
 Ratio quędam cuique homi-
 ni innata 294 p.1,31
 Reges & principes olim potē-
 tes dicebantur 256 p.1,31
 Reges olim vnguebantur 129
 p.1,29, & 406 p.1,15
 Reges vnde sperare debeant
 salutem 370 p.2,24
 Regna est, ecclesia Christia-
 norum 130 p.1,23
 Regum & principum consti-
 tutio diuinę sapiētīę opus
 est 380 p.1,27
 Regio viuorum 317 p.2,5
 Regnare Christus quomodo
 hic dicitur 274 p.2,20
 Regnum Christi est volunta-
 ria fidelium omniū subie-
 ctio & seruitus 259 p.1,11
 Reliquię quomodo conser-
 uantur 109 p.1,9
 Reminisci quid 66 p.2,19
 Renes in scripturis quid 40
 p.1,16
 Renes concupiscentiam de-
 norant 75 p.1,6
 Renes libidinis appetitus se-
 des sunt 110 p.2,1
 Requiescere quis dicitur 36
 pag.1,23
 Resurrect. modus 287 p.1,32
 De resurrect. Dauid primus
 tradidit manifestē 2 p.2,15
 Rerum euentus patienter fe-
 rendi 104 p.2,21
 Rhamnum quid 162 p.1,16
 Roris nomine euāgelium di-
 ctum 400 p.1,33
- S
- Sabbatū Iudei totā hebdo-
 madā appellāt 136 p.1,13
 Sabellius 231 p.1,9
 Sacco indui quare solebant
 Iudęi 84 p.1,39
 Saccus pœnitentię signum &
 humilitatis ibidem
 Sacerdotes quales esse debe-
 ant 69 p.2,25
 Sacerdotes angeli dicti 358
 p.1,37
 Sacerdotes vnde ornari de-
 bent 351 p.1,2
 Sacrificia quare Iudęis con-
 cessa 144 p.1,4
 Sacrificia brutorum in lege
 reprobata 148 p.2,13
 Sagittę & carbones quid 338
 p.1,33
 Sagittę pparatę & arcus intē-
 t⁹ qd 28 p.2,20. & 30 p.1,18
 Sagittę dei 109 p.2,3
 Salinarum vallis 105 p.1,13
 Saluare pecora qd 103 p.1,28
 saluare quō accipit 103 p.1,28
 Salutis cornu quid 46 p.1,
 10. & 406 p.1,15
 Salutem in medio terrę ope-
 ratus est Christus quomodo

INDEX.

- 208 pagina 1,38
- Salomon quomodo interpre-
tatur 198 p.1,3
- Sanctus quis 30 pa.2,3
- Sanctus quis proprie dicitur
51 p.1,30
- Sanctum nomen Christi est,
ideo ora & linguas sancta
esse oportet quae illud lau-
datura sunt 311 p.1,6
- Sanctorum patrum opinio-
nem sequendam 193 p.2,22
- Sanctorum imagines vera ha-
bent argumenta 354 p.2,75
- Sanctorum virorum in agen-
dis gratiis deo formula
378 p.1,16
- Sancti motes qui 247 p.2,31
- Sanctuarium quid 274 pa-
gina 1,14
- Sanctus deus & homines,
quomodo 197 p.2,15
- Sanguines quid 148 p.1,30
- Sanguinum viri 156 p.2,6
- Sapientia quid 262 p.2,29
- Saulis ingratitude erga bea-
tum David 100 pa.1,10
- Saulis prauitas 103 p.1,10
- Scabellum pedum Christi
quid 279 p.2,21
- Scandalum quid 363 p.2,34
- Scapulae dei quid 264 p.1,14
- Scoria quid 77 p.2,34
- Scribendi mos apud veteres
116 p.2,26
- Scriptura ab humanis mori-
bus saepe diuinas actiones
describit 90 p.1,8
- A seculo & vsque in seculo tu-
es 260 p.2,36
- Secunda fortuna iniustorum
neminem debet mouere 105
pagina 2,20
- Seculum praesens reuolutum
ac completum septenario nu-
mero signatur 11 p.1,32
- Sedere in throno, aut super
thronum in deo quid 21 pa-
gina 2,35
- Sedes filij a dextris patris æ-
qualis eum esse honoris cum pa-
tre manifestat 307 p.1,23
- Semen Abrahæ nouum quid
405 p.1,16
- Seme Christi quid 67 p.1,22
- Semen impiorum exterminan-
dum fore 108 p.1,13
- Senectus in oleo quid 267 p.1,19
- Senes in scripturis qui 331,
pagina 1,30
- Senacherib infania 151 p.1,26
- Seon 354 p.2,1
- sepes sanctuarij dei 259 p.1,39
- Septies pro pluries Hebraei
ponere solent 31 p.2,30
- Septies in die laudem dicere
deo quid 336 p.1,31
- Sermo de trinitate 182 pa-
gina 2,39
- Sermo via quaedam est ad a-
ctiones 97 p.1,26
- Serpentis natura 161 p.1,23
- Seruire deo omnia quid 350
pagina 2,3
- Serui Christi qui proprie 193
pagina 1,19
- Seruitus dei duplex 319 pa-
gina 1,15

Seruitutes

I N D E X.

- Seruitutes Israelitarū variæ fuerunt 299. pa. 2, 19
 Si Adam non peccasset, nunquam oportuisset illū Euz coniungi 147 pa. 1, 10
 Sicima ciuitas 165 pa. 2, 32
 Signum, tam in bonum quā in malum 247 pa. 1, 32
 Signum pœnitentiæ 109 pag. 2, 13
 Signa & prodigia differunt 224 pag. 2, 38
 Sion quid 213 pag. 2, 1
 Sion quare mater dicta 248 pag. 2, 10
 Situs aquæ 69 pa. 1, 38
 Sodoma quo genere supplicij fuit euerſa 29 pa. 2, 22
 Sol cadet & cætera astra in cōsummatione seculi quomodo 201 pag. 1, 29
 Sol cognouit occasum suum quomodo 290 pa. 2, 35
 Sola dei voluntas sufficit ad coercendos opprimētes iustos 98 pag. 2, 33
 De solis egressione & exitu 56 pag. 2, 20
 Solis nomine Luna etiā intelligitur, & è conuerso 19 pag. 1, 30
 Somni causa 33 pag. 1, 20
 Somnus solet dissoluere vires 214 pag. 1, 22
 Sortes quid 86 pa. 2, 39
 Sperādum, propter quid est 347 pag. 1, 30
 Sperandum in deo & non in alio 13 pag. 2, 37
 Sperare in deo quis dicatur 243 pag. 1, 27
 Species animalium quæ offerebantur in lege Moyſi 144 pag. 2, 6.
 Spes minuit dolores 105 pagina 1, 29
 Spina cōfigi quid 89 p. 1, 14
 Spina sæpe pro peccato 162 pagina 1, 16
 Spiritus indignationis quis 384 pag. 2, 11
 Spiritus sancti & columbæ collatio 181 p. 2, 38
 Staete quid 129 p. 2, 17
 Statera quid 169 pa. 1, 38
 Stellarū multitudinē numerare quid 375 p. 2, 1
 Sterilitatis causa 302 p. 1, 22
 Subiiciuntur omnes Christo sed diuersimodè, 307 p. 2, 9
 Subsannare quid, 125 p. 2, 37
 Superbus quis 363 p. 2, 25
 Superbiæ nomine omne viciū intelligitur 104 p. 2, 2
 Superuacue quid 85 p. 2, 13
 Surrectionem in Deo quomodo 179 pag. 1, 1
 Sus in scriptura quid 44 pagina 2, 15
 Sus immundus apud Iudeos quare, ibidem.

T

- T** Abernaculum domus Dei 348 p. 2, 34
 Tabernaculorum vallis 165 pagina 2, 35
 Tanis Aegypti ciuitas 221 pagina 1, 1

C

INDEX

- Taurorum filij dicti 388 176 pag. 1, 21
 pag. 1, 3
 Tempus oportunum quid 89 p. 2, 11
 Tempora synaxeum 155 pa. 2, 5
 ● Templum & tabernaculum diuinitatis quid 185 p. 1, 12
 Templum nondū ædificatū erat tempore Dauid 36 pag. 2, 6
 Tempus afflictionis quid 50 pag. 1, 23
 Tenebræ & lux apud Deum 361 pag. 1, 13
 Tenebræ peccati infernus est 83 pa. 1, 10
 Tenebrę pro vniuersis hominibus 179 pag. 2, 11
 Tentationes Deus non dat 156 pag. 1, 35
 Tentationes nomine aquę dictę 89 p. 2, 24
 Tentationes ne incurreret Christus, cur rogabat vt homo 190 pag. 2, 17
 Termini montium & maris quid 289 pag. 2, 18
 Terra pro habitatoribus terrę 133 p. 2, 22
 Terra quędam est cęlestis 106 pa. 1, 1
 Terrę fideles qui 281 pag. 2, 35
 Terrenę diuitię fallaces 96 pag. 2, 4
 Terribilis Dei pręsentia 143 pag. 1, 14
 Terribilis quomodo de⁹ est 176 pag. 1, 21
 Terra, ex quo tempore effecta est Christi 69 pa. 1, 20
 Terrę colūne quęd 211 p. 1, 21
 Terrę peccatores qui 282 pag. 1, 14
 Terribilia Dei 372 p. 1, 14
 Testimoniū quid 50 p. 2, 31
 Tharsis loci nomen 137 p. 1, 19
 Thæman quid 394 p. 1, 34
 Theologia de sancta Trinitate 104 pag. 1, 20
 Thesauri dei quid 354 pag. 1, 11
 Thesauri Abyssorum qui 92 pag. 2, 20
 Thronus quid 129 p. 1, 9
 Thronus glorię regni Dei quid 404 pa. 1, 17
 Thronus iniquitatis 271 pag. 1, 25
 Timere Deū non fat est 311 pagina 2, 1
 Timor domini quid 57 pa. 2, 17
 Tonitrua vnde veniunt 80 pagina 2, 23
 Torcular in scriptura quid 18 pa. 1, 15
 Torrentes iniquitatis quid 46 pa. 2, 10
 Tota die hebręi ponūt pro toto tēpore vitę 72 p. 1, 7
 Torrens deliciarū quid 105 pag. 2, 34
 Trāsgressor legis, ab exlego differt 9 pa. 2, 25
 Tribus Ephraim prę cęteris

INDEX

- tribubus arcu utebatur.
 220 pag. 1, 36 & sequen.
- Tria in auxiliū potissimum
 proponenda 41 pag. 2, 2
- Tribus Israel quando ascen-
 debāt Hierusalē 340 p. 1, 7
- Trinitatis misteriū apertum
 178 pag. 2, 22
- De trinitate sermo 182 pa.
 2, 39
- Tympanū ex mortui corpo-
 ris pelle cōficitur 184 p. 1, 37
- Tyrus impiissima erat ciui-
 tas 130 pag. 2, 35
- V
- Vallis lachrymarū quid
 242 pag. 1, 10
- Valis salinarū 165 p. 1, 13
- Vallis tabernaculorum 165
 pag. 2, 35
- Vanum quid 169 pa. 1, 35
- Verbi fidei vis 22 p. 1, 17
- Verborū copia nō persuadet
 Deo, sed plura simplicis ani-
 mæ affectio 6 pag. 2, 23
- Verborū repetitio frequētis-
 sima apud Hebræos 115
 pag. 1, 35
- Veritas & misericordia. quo
 modo dicuntur Deū præce-
 dere 255 pa. 1, 30
- Veritas & misericordia Dei
 168 pag. 1, 23
- Veritas & salutare Dei euā-
 gelium dicitur 117 p. 1, 26
- Verus ac perfect^o homo quis
 dici potest 140 p. 1, 23
- Vermis vñ nascit^r 63 p. 2, 20
- Vespertinū sacrificium quid
 365 p. 1, 36
- Via Dei quid 52 pag. 1, 34
- Via fortitudinis q̄ 285 p. 1, 1
- Via iusta quid 5 pa. 1, 22
- Via & semita dei sunt oīa q̄
 ei placent 71 p. 2, 18
- Vinum vna sanguis dicitur
 388 pa. 1, 17
- Vini proprium 290 pa. 2, 3
- Vir liguosus quis 364 p. 2, 6
- Virga multa significat apud
 scripturam 307 p. 2, 15
- Virga directionis & regni
 quid 129 pag. 1, 13
- Virga ferrea quid 4 p. 2, 19
- Virga & bacul^o qd 68 p. 1, 23
- Virgo maria, mons vmbro-
 sus & dēsus est 394 p. 2, 2
- Virginis Mariæ humilitas
 405 pa. 1, 4
- Viri diuitiarū qui 214 p. 1, 13
- Virtus xpianorū 255 p. 2, 25
- Virtutes & potestates quare
 angeli dicuntur 287 p. 2, 37
- Virtutes iustorum perman-
 suras 2 pagina. 2, 33
- Virtutes humanæ inualidæ
 ad salutem 12 pag. 1, 33
- Virtus vnde dicit^r 242 p. 1, 30
- Visitatio diuina quid 124
 pag. 2, 35
- Viteratio diuersa 73 p. 1, 29
- Vita præsens quare nox di-
 citur 216 pag. 1, 14
- Vita pro sanguine 15 p. 1, 7
- Vitę hominū dies certi 285
 pag. 1, 14
- Vituli nomine plebeios intel-
 lectos 64 p. 1, 39

I N D E X.

Viuere qui proprie dicuntur	251 pagina 1,6	Vociferatio quid	91 p.1,39
Viuere quodammodo non videntur qui dormiunt	102 p.1,14	Volucres cœli pro angelis	20 pagina 2,8
Viuentium regio quid	317 pagina 2,5	Voluntas patris & filij vna	63 pag.1,32
Viri sanguinum qui	156 pagina 2.6	Vult ⁹ & facies patris dicitur Christus	62 pa.1,5
Item	163 pag.1,10	Vultus seu facies domini quid	30 pagina 1,4
Virtutum Deus quomodo	163 pagina 1,36	Z	
Viuificari propter mandatorum obseruantiam aliquando petiit Dauid, aliquando vero propter misericordiam Dei	335 pag.2,28	Zelus & concitatio in Deo quomodo	388 pag.2,6
Vmbra mortis peccati	407 pagina 1,12	Zorobabel Christi tenuit figuram	168 pag.1,3
Vmbra alarum Dei, quid	159 pagina 1,38	Zorobabel regnante, templum domini effloruit	350 pagina 2, 14
Vnctio Dauid	256 pag.2,7	Ziphæorū amicitia ficta	152 p.1,12.
Vngulæ & cornua emortuæ partes sunt	192 pag.2,30	ἄγιος quid	30 pa.2,5
Vnicornium filius Christus dictus	81 pa.1,31	ἀσολισχία quid	215 pa.2,9
Vanitatem seruandam	352 pagina 1,1	ἀνομία quid	9 pa.1,38
Voces aquarum quid	268 pagina 2.34	ἄνωμη quid	239 p.1,20
		ἰουδαία quid	243 pa.2,19
		ἀβγγ quid	294 pag.1,27
		ἕσιος quid	30 p.2,4
		τίλος quid	36 pagina 1,38

F I N I S

PSALMORVM OMNIVM ELEN-
chus, ordine literario.

A		Bonum est confiteri	91
A	D dominum cum tri- bularer psal. 119	C	
	Ad te domine clamabo psal. 27	Antate domino	96
Ad te domine leuauĩ animã meam psal. 24	Ad te leuauĩ oculos meos 122	Cãtate domino bis.	97
Afferte domino filij Dei psal. 28	Attendite populus meus 77	Cãtate domino. ter.	149
Audite hæc omnes. psal. 48	Auribus percipe 54	Cæli enarrant gloriam Dei psal. 18	
B		Confitebimur tibi Deus 74	
B	Beati immaculati in via 118	Confitebor tibi domine psal. 9	
Beati omnes qui timẽt dominum 127	Beati quorum remissãe sunt iniquitates psal. 31	Confitebor tibi domine. 137	
Beatus vir qui intelligit su- per inopem psal. 40	Beatus vir qui nõ abiit in cõ- filio impiorum psal. 1	Confitebor tibi domine. bis 110	
Beatus vir qui timet domi- num. 111	Benedic anima mea domino 102	Confitemini domino 104	
Benedic anima mea domino, bis 103	Benedicã dominum psal. 33	Confitemini domino, bis 106	
Benedictus dominus Deus meus 143	Benedixisti domine 84	Confitemini domino quoniã bonus 105	
		Confitemini domino quoniã bonus, bis 117	
		Confitemini domino quoniã bonus, ter. 135	
		Conserua me domine psal. 15	
		Credidi propter 115	
		Cum conuerteret dominus 125	
		Cum inuocarẽ exaudisti me psal. 4	
		D	
		DE profundis cla. 129	
		Deus auribus nostris audiuimus psal. 43	
		Deus Deus meus 62	
		C iij	

I N D E X.

Deus Deus meus respice in me	Pfal. 21	20	Domine in potentia tua psal.
Deus in adiutorium	69		Domine ne in furore tuo arguas me
Deus in nomine tuo	53		psal. 6
Deus iudicium tuum	71		Domine ne in furore tuo, bis
Deus deorum loquutus est		37	
Pfal. 49			Domine non exaltatum est
Deus laudem meam	108		cor meum
Deus misereatur nostri	66		130
Deus noster refugium & virtus	psal. 45		Domine probasti me
Deus repulisti nos	59		138
Deus stetit in Synago			Domine quid multiplicati
81			sunt
Deus venerunt gentes	78		psal. 3
Deus vltionum dominus			Domine quis in tabernaculo tuo
93			psal. 14
Dicit iniquus delinquere in seipso	psal. 35		Domine quis similis erit tibi
Dilexit quoniam exaudiet	114		82
Diligam te domine,	psal. 17		Domine refugium
Dixi custodiam vias meas	psal. 38		89
Dixit dominus domino meo	109		Domini est terra
109			psal. 23
Dixit insipiens in corde suo	psal. 13		Dominus illuminatio mea
psal. 13			psal. 26
Dixit insipiens	51		Dominus pascit me
Domine Deus meus in te speravi	psal. 7		psal. 12
Domine domine clamaui	140		Dominus regnavit, exultet
Domine dominus non	psal. 8		terra
Domine Deus salutis meae	87		96
87			Dominus regnavit
Domine exaudi orationem meam	101		98
101			Dominus regnavit
Domine exaudi orationem meam	142		92
142			E
			E cce sanè benedicite dominum
			133
			Ecce sanè quid bonū
			132
			Eripe me
			58
			Eripe me domine
			139
			Eruçtauit cor meum verbum
			bonum
			psal. 44
			Exaltabo te deus meus
			144
			Exaltabo te domine
			psal. 29
			Exaudiat te dominus
			psal. 19
			Exaudi domine iustitiã meã
			psal. 16
			Exaudi Deus vocem meã
			63

I N D E X.

Exaudi Deus	60	Laudate pueri dominum	
Expectans expectaui domi- num	psal. 39	psal. 112	
Exultate deo	80	Leuaui oculos meos	120
Exultate iusti in domino		M	
psal 32		M Agnus dominus psal.	
Exurgat Deus	67	M ⁴⁷ Memēto domine Da- uid	psal. 138
F		Miserere mei deus	50
Fundamenta eius	86	Miserere mei deus	55
I		Miserere mei deus	56
I N domino cōfido	psal. 10	Misericordiam tuam	100
In exitu Israēl	113	Misericordias tuas	88
Inclina domine	85	N	
In te domine speraui	70	N E æmuleris in mali- gnantibus	36
In te domine speraui	psal. 30	Nisi dominus ædifica- uerit domum	126
Iudica domine iniuriantes mihi	psal. 34	Nisi quia dominus	123
Iubilare deo	65	Nonne deo	61
Iubilare deo omnis terra	99	Notus in Iudæa deus	75
Iudica mihi domine	psal. 25	O	
Iudica mihi deus	psal. 42	O Mnes gentes plaudite manibus	psal. 46
L		P	
L A Etatus sum	121	P Aratum cor meum	psal. 107
Lauda anima mea domi- num	145	Q	
Lauda Hierusalem dominū	147	Q Vam bonus deus	psal. 72
Laudate dominum de cælis	148	Q uam dilecta ta- bernacula	83
Laudate dominum in sanctis	150	Quare insurrexerunt gentes	psal. 2
Laudate dominū omnes gen- tes	116	Quemadmodū desiderat cer- ua ad fontes aquarū	psal. 41
Laudate dominum quoniam bonum est	146	Qui confidunt in domino	124
Laudate nomen domini	psal. 134		

I N D E X.

Quid gloriaris	51	CANTICORUM	
Qui habitat in adiutorio	90	elenchus.	
Qui pascis Israël	79	Attende cælum	2
S		Benedicite omnia opera do-	
Saepe expugnauerunt me		mini domino.	8
128.		Benedictus es domine deus	
Saluum me fac Psal.	11	7.	
Saluum me fac Deus.	68	Benedictus dominus Deus	
Si verè vtique	57	Israël.	10
Sup flumina Babylonis	136	Cantemus domino	1
T		Clamau in tribulatione	6
Te decet	64	De nocte confurgit spiritus	
V		meus	5
Venite exultemus	94	Domine audiui auditum tu-	
Verba mea auribus per-		um.	4.
cipe domine, psal.	5	Firmatum est cor meum	3
Voce mea ad dominum.	76	Magnificat anima mea do-	
Voce mea	141	minum	9
Vsquequo domine, psal.	12		
Vt quid Deus repulisti	73.		

FINIS INDICIS.

Euthymii mo-

NACHI ZIGABONI

interpretatio in Psalterium.

Laudatoria in David, & præfatio
in totum opus.

VIVS QUIDEM LIBRI au-
tor (vt planè quod summū est di-
cā) & dei filius fuit (ptegā enim,
inquit dominus, ciuitatē hāc pro-
pter me, & propter David filium
meū) & pater dei. Liber enim, in-
quit, generatiōis IESU CHRIS-
TI filij David. Cætera verò (vt
paucis cōplectar) qui post Abra-
hā solus fuit gentiū pater, qui no-

ster Orpheus, qui primus elegans cōscriptor virtutū, & pri-
mus triū personarū, vniūsq; diuinitatis præco: q; pastor vnā,
& inuictissimus miles, ppheta & rex: qui & primi regis cor-
lingua fuit & calam^o: cui à deo testimoniū est præstitū: qui-
que omnes eas sibi parauit virtutes, quæcūq; hominē faciūt
deū & homini ascribi possunt. Hic Iesse quidē fili^o, & fratrū
iunior, exilis aspectu corporis, animo formosissim^o: omniū
prophetarū, imperatorū, legislatorū, regū fuit excellētissi-
mus: & innumeris, præ cæteris omnib^o, charismatū donis re-
fertus: mitissimus quidē spiritu, & natura etiā modestissim^o:
virili præditus mente, & corpore etiā robustissimus: princi-
pem vnā atque equalem omnibus se prebebat: magnanimus
simul & comis: simplicissimus pariter ac prudētissimus: mo-
ribus dulcis, & acer sermone: intellectu mult^o, & diuino nū-
mine planè adflatus: dum in eorum quæ sunt, seu potius in
cius qui verè est, cōtemplatione versatur, à seipso edoctus,

P R A E F A T I O.

& doctus à deo: qui totus etiam, ac toto semper erat cum spiritu. His tamen omnibus prætermisissis, seu potius breuiter in vnum collectis: duas tantum nunc illius virtutes persequar, sapientiam scilicet & fortitudinem. & de sapientia quidem prius disseremus. Ait quodam in loco profundius, magis quàm obscurius: Manus meæ fecerunt organum, & digiti mei concinnauerunt psalterium. Sapientia enim nihil aliud est, quàm harmonia quædam, & concinnitas dictorum, ac factorum. Præterea inter rationales scientias, Musice operi ma est & summa sapientiæ pars. quæ seipsam vnâ, & omnes philosophiæ partes, atque ornamenta & sibi ipsi, & aliis multò per se adcommodat, & coaptat: symphoniaque & concentus quidã cæteris omnibus est, & proportio. Qui igitur hanc musicen confessus fuerit fuisse in Dauid, vniuersas etiam, rerum omnium scientias breui adscribet. obseruandum verò est, qua ratione beatus Dauid, organo quidem manus, & faciendi virtutem simpliciter adscripsit: psalterio verò digitos, concinnitatemque atque harmoniam. Quia scilicet organum simplicius instrumentum est, ac magis vulgare: Psalterium verò, & ad sublimiorem scientiam pertinet, & arte indiget diligentiori. Iuxta anagogen, Manus accipiuntur, pro virtute factiua, quæ vitam ac conuersationem nostram, quasi organum, sibi ipsi consonam, ac bene dispositam reddat. digiti verò, considerationes ac contemplationes sublimiores intelligendæ sunt: quæ intellectuale rationis iudicium, quasi psalterium quoddam concinnant: ita vt supernè inspiraretur pulsaturque, & ab alio maiori moueatur. item alibi in psalmis ait: incerta & occulta sapientiæ tuæ manifesta mihi. O admirandum dei opus. neque enim solam visibiliū cognitionem, sed etiam arcanorum dei scientiam edoctus est: quod scilicet vnitas sit, & trinitas, & quæcunque alia ad dei incarnationem pertinent, & rursus alio in loco dixit: super omnes docuisti me mandatum tuum: de eo loquens mandato quod ad actiones pertinet, in quo virtutis genere pariter primatū obtinuit. De fortitudine verò idem ipse narrat dicens: exiui obuiā Philistæo, & maledixit mihi in idolis suis, ego autem exerto eius gladio, decollauī eum, & abstuli opprobriū à filiis Israel. Tu modo considera hic, nō fortitudinem tantū, sed & multo magis animi moderationē. quippe

P R A E F A T I O .

cum multa & magna tunc recensere posset, inimicorum scilicet copias, audaciam, arma, bellicas artes, & studia: ipsius etiam gigantis, aut potius elephantis illius arrogatiam, peritiam, vires, magnitudinem: Iudaeorum praeterea timorem, sollicitudinem, ipsiusque Saul regis anxietatem: & quomodo obvnicum etiam Philistaeum omnes erant perterriti: dux, milites, iuvenes, senes: quomodo ipse David adolescens erat & pusillus, inermis, belli ignarus: & tamen ausus sit adversus Barbarum illum decertare: unde interfecta tanta illa ac tali fera, facilem regi victoriam praestitit: quippe qui illius capite a reliquo corpore avulso, atque hoc ipsummet gigantis gladio timorem omnem dissolvit: cades antea fieri solitas repressit: exercitum, ducem, patriam, maiorum sepulchra, leges patrias, templa, parentes ipsos, & omnem denique statem servavit: ipse tamen in his nihil gloriatum est, sed singulare certamen, quod sibi fuit cum ipso Goliath, tantum modestissime narrauit. Venit tamen hic noster tantus, ac talis David, ne omnia per singula persequar, negligitur a patre (qui initio exteriora tantum spectabat) & ad greges mittitur, & ad armenta: quinimo horum etiam foetas oves sequebatur, & pater quidem in terra eum abiiciebat, Deus vero desuper adoptabat, eumque veluti regium puerum regali, hoc est pastoralis scientiae primum vacare, inter irrationalia preparavit: vigilare scilicet, certare pro grege, periculis se opponere, contendere adversus feras, latrones, fures, famem, & frigora: praeterea etiam & advocare ad pascua, ad umbras, ad fontes, ad flumina: reuocare item, & in unum adducere, virga, voce, cantu, & fistula, delectare etiam, ac perterrere: vivendi normam praebere, & mederi. quorum omnium is est finis, ut non pinguem modo, sed ut moderatissimum etiam, & castigatissimum gregem ostenderet. Sed quid pluribus opus est? venit paulo post inventor: vngendus perquiritur. procedit copiosus ille, pulcher, & clarus filiorum chorus: imponitur cornu, superponitur deus: & quemadmodum antea pater, ipsum David, sic & deus omnes alios reprobavit. Cogitur pater qui neglexerat, neglectum adducere: adducitur itaque, & vngitur ad utrumque: ad regnum nimirum, & ad prophetiam, cornu siquidem, & spiritu. Figura erant haec saluatoris nostri Iesu Christi, qui in regem vngendus erat, & in deum. Quid igitur

P R A E F A T I O .

post hæc: bellum adest à Philistæis, bellum, inquam, grande: quinimmo immensum, & insuperabile. omnia tã regis, q̃ vniuersæ gētis negotia in summo erant discrimine: ipse autem liberator aduenit propheta, miles pariter & rex. Negligitur rursus atque abiicitur: & rursus ipse, patientia sua fratres, responso Saul, fortitudine Goliath, & omnes insuper, qui tunc temporis & antea, ac postmodum fuerunt, immésa hac Gigantea pugna superauit: vnúsq; pro omnibus, contra omnes, supra omnes, seruauit omnes. Sed quid deinceps? Simul regnat, simul exercitum ducit, simul dirigit atq; administrat: Immo verò quæ reliqua sunt, ipse vnus moderatur: & exteros quidem inimicos, armis, suos verò, hoc est ipsius Saul malignos spiritus, melodia simul, ac spiritu superat. Coronatur itaq; & laudatur ab omnibus, & supra omnes, in cantúq; ipsis etiam effectus est mulieribus: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia. Inuidetur rursus, persecutionem patitur, fugit, occultatur, circumdatur, & ipse circūdantem circūdat, nec tamen occasione arripit, nec belli solutionem attendit, non vlciscitur inimicum: quinimmo illum adiuuat fugiens, ac timens, non vt ipse malè quippiam pateretur, sed potius ne aduersus Saulem aliquid eorum faceret, quæ sibi ab illo intentabatur. adeò enim cōtraria hæc vnã tēperauit, māsuetudinem scilicet, & fortitudinē vt fortitudo in eo, maior quàm in cæteris: & māsuetudo ipsa etiã fortitudine maior cōspiceretur. Quid tum? regnat, prophetias prædicit: fatetur, atq; adtestatur deum, & testimonium illi perhibetur à deo, promittiturq; ei, q̃ æternam sedem habiturus sit, & hæreditate totum orbem cōsecuturus: ipsaq; stellas, multitudine, ac pulchritudine filiorum superaturus. Deinde (ô calamitatem, ô celerem mutationem) qui antea electus erat, repente efficitur adulter: qui propheta, amens: qui deo adflat^o erat, insanus: qui verax, dolosus: qui pastor, latro: qui seruator, homicida. hinc consilij mutatio, & tam grãdes ausus: illinc musices cessatio, & contractio spiritus: hinc & vitę immutatio, & plurimorum malorum mare: hinc qui numine erat instinctus, non modò priuatur inspiratione illa superna: sed & qui pater erat, orbatur liberis. Et filiorũ, alij quidem scelesti, & sororum corruptores: alij his etiam scelestiores, fratricidæ scilicet ac patricidæ fiunt: & qui rex

P R A E F A T I O.

erat, errabundus fit: qui pugnator optimus, fugitiuus: qui pastor, montiuagus. omnis deniq; præclara illa domus, ac sedes, in terram collabitur. Hinc etiam & fames, & tabefactio & grauis peccatorum pœnitentia: hinc triplex illud, & perpetuum sacrificium, oculorum videlicet nocturni fluxus ac latices cordis contritio, & gemitus: linguæq; assiduæ preces, & constans confessio. Illa quidem vulnera, ista autem medicamina, adustiones, incisiones. Sed me interea hæc narrantem, penè quod inceperam, fugit orationis propositum, dum pluribus, quæ sese offerunt, semper detineor. Adstat rursus post peccatum propheta propheta, veluti medicus medicus, ægrotanti, ac dubitanti: & quemadmodum antea, vntor adstiterat, ita & nunc non modo dignitatem, sed spiritum etiam ablaturus, si in aliquo deliquisset, quod ad propriam sanationem pertineret: si vulnus celasset, si reprehendi neglexisset. Adstabat pariter, vindictæ huius minister, sicut antea custos, & adiutor validus, ita & nunc vindex terribilis Angelus, exerto gladio, & ictum inferre paratissimus, nisi ille contra se suffragium tulisset, ac propria sententia diuinam soluisset sententiam. Et hinc quidem aderant: ille iudicij & causæ confictor Natham, & vindex angelus: illinc autem ipse iudex Dauid, personarum non acceptor: & qui aduersus se tulit sententiam, qua iaculum citius euulsit, quam suscepisset: & deus pariter, qui cicatricem vulneri non tantum induxit, sed ipsum etiam vulnus prorsus deleuit. Neq; enim tantummodo pepercit: sed & abstulit peccatum. Rursus itaque diuina gratia, & rursus spiritus: rursus soni, ac cantus: rursus supra omnes potestas: rursus promissa & pacta, tam de eius adoptione, quam quòd de eius etiam stirpe nasci deberet deus. Hic igitur qui multa passus est, & plura etiam, propria virtute administrauit, atque in varias incidit status sui mutationes, omnem de se historiam, omnes vitæ sue varietates in hoc conscripsit volumine.

Et primum quidem propositum, & primus operis scopus est, de propriis ærumnis, ac laboribus tractare: deinde de antiquitatibus non Iudaicis modò, sed vetustioribus. In multis enim psalmis edisserit generationem, & gesta patriarcharum, peregrinationes, migrationes, descensum in Aegyptum, seruitutem, exitum in Aegypto, legem datam, tabernaculum,

P R A E F A T I O.

sacerdotium, Numeros, Deuteronomium, Iesum Naue, & distributionē promissæ terræ, Iudices, Reges, & si quid aliud est his consequens. Tertiò, naturalium rerum rationem tradit: de cælo, & cælestibus: de terra, & terrestribus: de animalibus, de elementis, & generaliter de vniuerso dei opificio. Quartò prophetia de crucis dispensatione, in hoc opere, cæteris omnibus se manifestiorem ostendit: & quæcunque ad partum virginis, ad incarnationē, ad Magorum dona, ad fugam in Aegyptum, & illinc regressum ad Christi doctrinā, ad miracula, & ad Synagogam pertinent: inuidiæ item & prodiones, insidiæ, captura, flagella, illusiones, Crux, manuum ac pedum confossiones, diuisio, & fortitio indumentorum, amara potio, expiratio, sepultura, resurrectio, ascensio, sedes à dextris patris: & supra omnia, victoria & regnū, quod in cælo atque in terra, sibi Christus parauit, clarissimè hîc conspiciuntur. Quintò prophetia earum rerum, quæ post prædicta omnia contigerunt: gentium videlicet aduocatio, discipulorum Christi gloria, miracula, prædicatio, orbis terræ subiectio, ecclesiæ stabilitas, atque incrementum, Romanorum victoria, Iudæorum captiuitas, & quæcunque etiam ad secundum, & horrendum Christi aduentum, ad resurrectionem, ad iudicium, & ad vniuscuiusque retributionem pertinent. Sextò Theologia, de patre & filio, & spiritu sancto. Septimò quæcunq; traduntur de intellectualibus creaturis, de angelis, dæmonibus, de intellectu & anima, & de animæ motibus, & potentiis. Octauò, quæ ad morum disciplinam, & ad institutionem pertinent. Nonò de cogitationibus, de dæmonum insidiis, & circuitionibus: de sanatione, & cura passionum: de pugna & certamine aduersus huiusmodi passiones. Decimò mandatorum ratio adeo hic diligenter traditur, vt parum aut nihil, ab euangelicis præceptis abesse videatur. Hæc igitur sunt argumeta psalorum, redacta in decem capita: quanquam & alia sint magis priuata, quæ in eis habeantur. Sunt nanque & psalmi qui laudem & gloriam dei canunt: qui gratias agunt, qui orationes fundunt & vota. sunt & consolatorij & exhortatorij. Ad hæc omnia, sunt & qui viam ad virtutem tradunt: qui que non tantum admonent hoc facere, aut aliud euitare, sed & modum docent, & tempus. In summa hic liber, commune est quod-

P R A E F A T I O.

dam medicinae promptuarium, & passionum omnium certissimum remedium: illiusque verba (quod etiam valde admirandum est, & huius operis proprium) omnibus congruunt atque aptantur hominibus. Nulla est igitur inter homines actio, nulla ratio, nulla cogitatio, cuius medicinam hic inuenire non possis. Cumulus enim & aceruus quidam rerum est, omni plenus vitae conuersatione: omni contemplatione: ac veluti penu quoddam doctrinae publicum, unicuique apta & conuenientia distribuit. nam & antiqua purgat vulnera, & nuper illatis celerem liberationem praestat. Insuper quod integrum est, sanum, syncerumque conseruat: multitudinem vero ipsam prorsus allicit, ac suadet suauis quadam cum delectatione, & honesta voluptate: adeo ut per blandam, & lenem illam vocem, vtilitatem & commodum latenter etiam reportemus, iuxta prudentum medicorum praecipua, qui in austerioribus pharmacis, poculum inungi iubent melle: ita & nos apparenter quidem, dulce ac suauis melos canimus: re ipsa vero animas erudimus, & diuinorum eloquiorum memoriam indelebilem conseruamus.

Psalmus, sermo & conuersatio est cum deo: Angelorum allectio: alacer animae ordo, ac status: diurni laboris quies, nocturni timoris propulsatio: iuuenum, & nuper introductorum regula: proficientium adiumentum: perfectorum solidatio: clypeus insuperabilis: ornamentum decentissimum, regibus, priuatis, principibus, populis, militibus, & belli ignaris, sapientibus & rudibus, monachis & ciuibus, sacerdotibus & plebibus, habitatoribus continentis atque insularis, agricolis, nauis, artificibus & artium ignaris, uiris, mulieribus, senibus, adulescentibus: omni denique naturae, aetati, fortunae, proposito, & communiter, & priuatim & semper, tam domi, quam in foro, in ecclesiis, in agris, in solitudinibus, in itineribus, & omnibus in locis: & est denique sicuti aeris spiratio, aut lucis effusio, aut usus ignis, aut quodcunque aliud eorum, quae valde communia sunt, & utilia. Quodque admiratione maxime dignum est, psalmorum cantus non interripit, neque distrahit ab operibus: quinimmo operantibus, ipsa suauitate ac melodia, austeritatem lenit laborum. quorum omnium vnus est finis, ut scilicet huiusmodi discipulus, bonus, sapiens, efficiatur & deus. Abunde igitur diximus

P R A E F A T I O.

quānā & quot sint huius operis intentiones, & quāta ex his commoda consequamur, & quis finis. Restat nunc vt differamus, an proprius sit hic liber beati David, & ab eo solo confectus, an etiam ab aliis: quā appellationem habeat, quid sit psalterium, quid psaltus, quid psalmus, quid psalmodus, quid diapfalma, quid canticū, quid hymnus, quid laus, quid confessio, quid oratio, quid votum, quid canticum psalmi, quid psalmus cantici, quot sint psalmi, & quare tot sint: & quonam fuerint collecti: quot cantores, seu canendi principes: quot chori, & ex quibus, & quare tot sint chori: & ex tot, quānam sit differētia psalterij ad alia musica instrumenta: quis psalmodorum ordo: quānam sit in multis psalmis obscuritatis ratio: quot translationes sint de Hebraica lingua, in Græcam: & à quibus fuerint factæ: quare sit inuentus cantus: quare cum diuinus spiritus vnus sit, aliquando singulari effertur sermone, & aliquando plurali. Et primò quidem de priori capite tractabimus.

Aiunt quidam psalmos nō solius esse David, sed quosdam Idithum: alios filiorum Core: alios item Asaph, Etham & Emam, Israelitæ: vnum Moyse, & alios Salomonis. quod manifestum esse asserunt ex inscriptionibus. eosque post captiuitatem dicūt ab Esdra fuisse in vnum collectos: multi etiā psalmi pro inscriptione habēt tantum Alleluia: & alij inscriptionem sine auctore: alij etiam omni prorsus carent inscriptione: Quam ob causam, totum hoc opus, non psalmos David, sed indefinitè librum psalmodorum appellari aiunt: vt in actibus apostolorum legimus: atque indicari, quòd totus psalmodorum liber soli David adscribendus non sit. Nam quod psalterium appellamus hanc psalmodorum collectionem, improprie id dicimus: quia psalterium proprie organi quoddam genus est: quòd apud Hebræos dicitur Naula, à psallendo sic dictum: quemadmodum oratorium ab orando: sed huiusmodi appellatio, ad psalmodorum librum postmodum translata est. qui tamen vel ea etiam ratione denominationem hanc sortitus est, quia psalmos cōtinet. Alij verò (quibus ego consentio) asserunt psalmos omnes, à David fuisse compositos: & quemadmodum octogesimumoctauum psalmum, qui Moyse inscribitur, dicunt Moyse non esse: quia si eius esset, ob illius antiquitatem, primus in ordine legeretur:

PRÆFATIO.

retur: aut saltem haberetur inter libros Moyfi, sicuti habentur eius cantica: quorum vnum in Exodo, alterum incanticis, tertium in Deuteronomio reperitur: ita etiã existimandum esse asserunt, de aliis psalmis, qui aliorum inscriptiones præferre videtur: quòd scilicet ab alio compositi non sint, quàm à beato David. eadem etiam dicunt de duobus psalmis, qui Salomonis inscriptionem habent: quòd scilicet si essent Salomonis, aut extremo in ordine collocari debuerant, aut in libris Regum, aut Paralipomenon interferri: aut saltem alicubi de eis memoria haberi, eo modo quo cæterorum omnium eius operum ratio habita est. Erant enim, inquit, illi, cantica quinquies mille, parabolæ ter mille: psalmorum verò eius, scriptura non meminit. Cæterum inscriptiones, Idithum, filiorum Core, Asaph, Emam, & Etham, hoc tantum volunt significare: quòd his viris, quos beatus David elegerat ex tribu Leui, in duces, ac principes chororum: quosque instituerat, vt variis organis Deum laudarent: & quorum organorum genera, aperte postremus omnium psalmus connumerat: quòd his in quibus viris vnusquisque psalmorum, iuxta nominum inscriptionem, priuatim ad psallendum sit traditus: cum alij psalmi ab vniuersis cantoribus, atque in commune canerentur. illi igitur psalmi, qui priuatim ab aliquo eorum decantati sunt, cætoris sui inscriptionem retulerunt. quod etiam manifestius fit, ex his quæ in libro Paralipomenon legimus. Cecinit, inquit, canticum hoc in manu Asaph. quin etiam ab inscriptione psalmi xxxviii. quæ huiusmodi est. In finem Idithum canticum ipsi David. Compositum quippe fuit id canticum à beato David, & ab eo traditum Idithum, vt illud caneret. Psalmus etiam xlii. sic inscribitur. In finem filiis Core, psalmus ipsi David. Præter eam psalmi omnes, qui aliorum inscriptiones habent, non per genitiuum casum, sed per datiuum inscribuntur: quæ res abundè indicat, psalmos quidem à beato David fuisse conscriptos, sed illis cantoribus, priuatim traditos ad canendum. Quòd si quis cõtrà, illud dicat: plures etiam esse psalmos qui in inscriptione habent nomen David, in tertio casu: videlicet psalmus ipsi David: replicabimus multos esse

PRÆFATIO.

etiam qui per secundū casum inscripti sunt: videlicet Psalmus ipsius Dauid: quod tamen in aliis nominibus non reperitur, ut sciamus quod ab ipso quidem Dauid conscripti sunt, non ei dati aut oblati, hoc enim differentiam introduxit. Ille autem Psalmus qui Moyfi inscribitur, huiusmodi habet inscriptionem. oratio ipsi Moyfi homini Dei. quæ inscriptio docere videtur, quod ille Psalmus, iis congruat, qui per diuinam aquam, hoc est per salutare lacuum baptismatis, homines Dei effecti sunt. Moyses quippe interpretatur, assumptus ex aqua. ex aqua verò assumuntur omnes qui baptizantur. vnde etiam Dei homines meritò cognominantur. Eos verò Psalmos, qui Salomonis dicuntur, in Christum fuisse compositos reputamus. Salomon nanque interpretatur pacificus. verum quis nam alius, tam fuit pacificus, quàm Christus, qui natura ipsa pacem habet? pacem enim inquit, meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. De Psalmis qui sine inscriptione sunt, illud imprimis sciendum est, quod multa Hebræorum exemplaria, coniunctum habent secundum Psalmum cum primo: cum apud eos non sit numerus in psalmis. secundus autem sine contradictione, conscriptus fuit à beato Dauid. cuius rei testes habemus apostolos, in Actibus dicentes ad Deum. Tu qui per os Dauid pueri tui, dixisti. Quare insurrexerunt gentes &c. Vnde etiam demonstratur, primum Psalmum pari modo ipsius esse Dauid. Quod si primum & secundum Psalmum, qui carent inscriptione dicimus esse Dauid, consequenter alij omnes, qui sine inscriptione sunt, eiusdem erunt: sicuti inter ceteros esse scimus Psalmum nonagesimum quartum: ut attestatur apostolus in epistola sua ad Hebræos, dicens. Iterum quandam determinat diem hodie, in Dauid, dicens post tantum tempus: hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Psalmi quoque qui sunt sine nomine idem adscribendi sunt, ut docet beatus Stephanus protomartyr, in actibus dicens ad Iudæos: vsque ad dies Dauid, qui inuenit gratiam coram Deo, & petiit, ut inueniret tabernaculam Deo Iacob. quod dictum manifestè sumptū est, ex psalmo c xx xi.

P R A E F A T I O .

qui authoris caret nomine. Simili modo etiam psalmi, qui loco inscriptionis habent Alleluia, ipsius David reputandi sunt. siquidē eorū primus qui est c i i i i. manifestē ab eo fuit compositus, vt legimus in libro Paralipomenon. ratio autem quare psalmodum aliqui carent inscriptione, videtur ea esse: quia non in vnius tantum gentis nomine, vnusquisque eorum dictus est. quōd verō sint sine nomine, ea videtur esse ratio: quia in ipsum dominum dicti sunt. quōd habent Alleluia, ratio est, quia gratiarum actiones, & laudes in D E V M continent. verū de his hęc dicta sufficiant: tempus est, vt de cæteris etiam tractemus. Psaltus quidem Deus est qui canitur. Psalmus verō pœma, & carmen quod de eo canimus: Psalmodus, pœta est qui hęc conficit carmina: & Psalmodus, chorus canentium Psalmos: Diapsalma, mutationem sententiae, aut cantus significat: aut pausam, seu interiectionem quandam pulsationis, vel fulgorem, atque illuminationem diuini spiritus, quæ tunc canentibus apparebat. scribebantur enim omnia hęc ab eis diligenter. Psalterij propriè est illud carmen, quod simul cum Psalterij instrumento suauī voce profertur. Ode seu canticum, vox quædam est musica cum harmonia, solo ore prolata. quanquam impropiè ipsum etiam canticum sæpenu-mero Psalmus dicatur. est autem Canticum Psalmo antiquius. Moyses quippe Cantici author fuit, illiusque vsus vsque ad beati David tempora perseueravit: qui primus omnium cœpit Psalmos conscribere. nam & si antea psalterij instrumento vterentur, illius vsus, & sine arte vlla erat, & admodum vulgaris. ad solos enim greges mulcendos pulsabatur. David igitur huiusmodi instrumentum sapientius coaptauit, & illius vsam ad Deū transulit. Hymnus verō est diuinæ gloriæ, extensior atque amplior quædam laus. nam cum laudis nomen simpliciter dicimus, vulgariore ac breuiore laudes significamus. Confessio etiam amplum quoddam testimonium est, & fides, qua aut bona quæ recepimus fatemur, aut mala quæ commisimus. Porro oratio preces significat, & votum promissionem, omniâque ad Deum pertinent.

P R A E F A T I O .

Quid itaque sit Psalmus, & quid Canticum, abundè diximus. Canticum autem psalmi tunc est, quando musice per organicum instrumentum prius disponitur, & deinde consequitur vox ore emissa, quæ secundu occupat locum. Psalmus verò cantici tunc dicitur, quando eius quod nunc diximus contrarium fit. Iuxta Anagogen, ac moralem sensum, psalmum tunc canimus, quãdo corpus nostrum quasi Psalterij instrumentum intendimus, & per bona opera quodammodo ipsum palpantes, bonas ac concinnas actiones perficimus, quanquam ad altiores contemplationes nondum ascenderit. O den verò aut canticu canere tunc dici possumus, quando absque vllis operationibus veritatis tantum mysteria contemplamur, effecti iam in ea re admodum exercitati: & canticum psalmi quando præcedentibus bonis actionibus, in contemplationem deuenimus: iuxta quod dicitur, concupisti sapientiam: serua mandata, & dominus tibi eam ministrabit. Psalmum etiam cantici tunc verè canimus, quando contemplatione, occulta quædam quæ ad mores pertinent, nobis reuelante, nos in eorum operationem procedim⁹. Hac ratione fortassis Psalmi primo loco, & deinde cantica collocata sunt: cum deceat vt per actiones ad contemplationem accedamus. multa enim Cantica habentur circa finem libri: verum vbi gradus est, seu ascensus, illic nusquam est Psalmus, neque etiam coniunctus cum canticis. sancti enim viri in ascensionibus contemplationi tantum intenti sunt.

Sunt qui Esdras, & alij qui Ezechia dicant, psalmos in vnum collegisse, qui centenarij & quinquagenarij numero continentur. In quo numero, & quinquagenarij numerus Pentecostes dictus, atque ab Hebræis veneratus, cernitur per hebdomadas hebdomadarum perfectus. i. septenario multiplicatus. & trinitatis pariter contemplari potest mysterium, addita videlicet vnitatem propter vnam quæ est in tribus personis vnitatem. Cantorum quatuor erant principes quatuor choris præfecti, ob totidem mundi climata, ad quæ plasmorum voces peruentura erant: vnusquisque autem chorus, ex duobus & septuaginta cantoribus constabat: vt quidam retulerunt se apud He-

P R A E F A T I O.

bræos legisse, iuxta porportionem ac numerum linguarum quæ in Babylonicæ turris ædificatione, confusæ seu potius diuise fuerunt. futurum enim erat, vt omnis lingua huiusmodi psalmos decantaret. Et alij quidem cantorum/tuba, tympano, organo, cymbalis, lyra, aut cithara, dulcè ac suauiter canebant: Dauid verò regium psalterij instrumentam tenebat, tubæ, syringæ, ac fistulæ inslantur: lyra & cythara intenduntur: cymbala & tympana pulsantur, & alia quæcunque/sonum potius habent quam vocem: Psalterium verò (quod etiam alicubi Cynniram & citharam & lyram appellant) ad id genus instrumentorum pertinet, quæ intenduntur. Est tamen instrumentum hoc rectum, & supernè causas habet vnde emittat voces: ea nimirum ratione, vt addiscamus & nos, recti consistere, supernaque ac caelestia meditari: atque vt hoc pacto efficiamur spirituale psalterium, consentiente intra nos in vnum, anima & corpore: ipsoque sancto spiritu, veluti peritissimo quodam artifice, pulsante nos, ac percutiente. decem verò clauui in ipsius psalterij brachio circumuoluti, intendebant chordas, easque remittebant ad ipsius modulantis arbitrium, ac concentum. Et dextera quidem manus/plectrum tenebat, sinistra verò/desuper contrectans & circumferens clauos, grauem, aut acutam, seu etiam mixtam vocem reddebat. decem præterea chordas, vocibus sibi inuicem contrariis habebat, ex quo docemur, oportere nos, ex decem sibi mutuò aduersantibus chordis, ex quinque nimirum animæ potentiis, & ex quinque corporis sensibus, harmonicam & concinnum cantum in hac vita Deo præludere.

Psalmorum ordo ille amplius non est, qui à principio fuit, quando fuere conscripti: nec tamen casu, aut fortuitò huiusmodi ordo datus est: sed potius ex dispensatione diuina: quæ/consequentia temporum nullam habuit rationem. nam quemadmodum in artibus, tam factiuis, quam rationalibus, alia est instrumentorum & canonum inuentio & ordo, atque alius etiam eorum vsus, iuxta ipsa tempora nimirum/aut varias rerum rationes, (alius enim fortassis medicus primum incidit, alius pharmacum

P R A E F A T I O.

praestat, & vngit: alius, similiter hic primum perterret, ille consolatur: quippe cum artificis ordo curae non sit, sed illud primum ab eo iudicetur, quod vi ac virtute sua, nouit esse praecipuum, & vulneri cui applicatur conferre: quam rem, ordinē absque ordine solemus appellare) sic & summo huic nostro artifice sancto scilicet spiritui, curae fuit, non quod ad historiam, sed quod ad legentium utilitatem pertineret: atque vt haec animae nostrae imago (vt ita dicam) aut statua, ad mores sculperetur, ad pulchritudinem expoliretur, ac tandem formaretur in Deum: ob hanc causam propheta, in primo quidem psalmo ab impietate primum nos separat, & à peccatis: in secundo autem subdemonstrat, cuius haereditas sumus, cuique adherere, & adiungi nos oporteat: in tertio praedicat insidias, & congressus inimici, aduersus eos qui Deo coniuncti sunt: deinde sanationes, & curas passionum, quae in nobis insunt & calamitatum subiicit. est & alia praeter eam huius ordinis ratio. Iudaeis enim Deum olim negligentibus, omnes patrij mores, prorsus penè obliuioni dati sunt. vnde quamplurimi sacrae scripturae libri, eorum ignauia perierunt. Cumque Esdras seu Ezechias quisquis eorum fuerit, utilitatis publicae certè studiosus, huiusmodi psalmos, non tamen vnà omnes, sed singulares ac dispersos reperisset, collectos postea, & in vnum compositos, eo ordine quo reperti sunt, ita in publicum edidit, habita temporis ratione, non quo confecti sunt, sed quo inuenti. Illud etiam dici potest quod psalmi, non iuxta tempora, sed iuxta dies, quibus primum compositi sunt, ita postea in vnum ordinati fuere. Quod dicimus, manifestius fiet ex his quae subiiciam. Christi conceptio, tempore primum fuit: postmodum natiuitas: deinde impositio nominis, & circumcisio: post haec adductio in templum & hypanthesis, hoc est, obuiatio quam latini purificationem virginis appellant. demum post triginta annos, baptismus & manifestatio domini: deinde doctrina, miracula, passionis: & postremo resurrectio. verum apud nos festiuitates istae, alio ordine, atque alio interuallo celebrantur. Primo enim conceptionem ac deinde statim resurrectionem celebramus. Vi-

P R A E F A T I O .

des quanta sit temporis festiuitatum distantia , & dierum coniunctio. rursus Assumptio, transfiguratio, natiuitas: & deinde postrema omnium apparitio ac manifestatio celebratur. vides quanta sit rerum diuersitas. ordo quippe dierum in mensibus seruatus est, rerum autem valde diluētus: & factus est ordo quidam, quasi sine ordine.

Sed tempus est vt iam deinceps doceamus , quānam sit obscuritatis ratio, quā in multis psalmis reperitur: & quot translationes sint, ex Hebraica lingua in Græcam: & à quibus factæ. Quod igitur tam multa in veteri scriptura obscura inueniantur, in causa sunt figuræ, quæcunque Christum, illiusque actiones, & nouam gratiam præsignabant. Omnia quippe hæc quæ ad gentium vocationem pertinere videbantur, propheta de industria obscure ad modum pertractarūt: ne si inuidentiſſima illa Iudæorum gens, futuram primogeniti Israelis ruinam, & gentium adoptionem cognouisset, sacros libros vbi hæc prædicta sunt, omnes igni tradere atque eorum memoriam obliterare studeret. neque enim aliquando sustinuissent tanta aduersus se ferri testimonia: vnde non mediocre damnum posteris illatum fuisset. quod Dei consilium quodam in loco vnus prophetarum nobis indicauit, dicens ex persona Dei ad Iudæorum gentem. neque credidisti, neque à principio aperui tibi aures. noueram enim quod inobediens non paret. Præterea obscuritatis alia etiam est ratio, Idioma scilicet Hebraicæ linguæ diuersum à Græca. variis enim ac multiplicibus loquendi modis propheta sæpenumero vsi sunt, (quanquam non sic semper) adumbratè etiam multa dixere, ob incredulitatem, & duritiem auditorum: quæ tamen paucioribus, ac sanctis viris reuelata sunt, quæque à solo rerum exitu ac fine rectè iudicantur. Postremò etiam illa addatur ratio, quod de prima ac propria Hebraica lingua in aliam, antiqua omnia legimus translata, omnis autem lingua, in aliam cōuersa, vt plurimum, difficultatem atque obscuritatem generat.

Translatio ista facta est, tempore quo Ptolemæus Philadelphus, regnum Aegypti administrabat. septem enim fuere translationes veteris testamenti. Prima à L X X. vi-

P R A E F A T I O .

ris facta qui Hebraei erant & electi fuerunt , iuxta numerum septuaginta seniorum quos elegit Moyses . Hi igitur , commemorati regis hortatu , ad hanc provinciam designati , in vnam per omnia interpretationem conuenerunt . Secunda Aquilæ Synopenfis . Hic Græcus fuit , atque è Ponto , & Hierosolymis baptizatus : deinde cum offensus inimicusque effectus esset quibusdam Christianis , spreto baptisinate , Iudæis se adiunxit , & scripturam transtulit sub Hadriano imperatore eo qui lepram passus est . c c c . & x x x . annis post translationem L x x . Hic itaque iratus Christianis , multa peruertit . Tertiam fecit Symmachus , patria Samaritanus : qui cum apud suos , quantum honoris optabat non assequeretur , Iudæos adiit , & rursus circuncisus , in Samaritanorum offensam , sacram interpretatus est scripturam , sub Severo Imperatore . Qui etiam vt Iudæis placeret , quæcunque ad Christum pertinebant , non sanè transtulit : annis sex & quinquaginta post editionem Aquilæ . Quarta fuit Theodotionis Ephesij : qui cum ex Marcionis hæresi esset : aliquando offensus suis cohæreticis , propriam interpretationem edidit , sub Imperatore Commodò . Quinta certum non habet authorem , inuenta est autem in Hiericho , dolio operta , sub Caracalla Imperatore . Sexta sine authoris nomine reperta est Nicopoli , apud Actium , sub Alexandro Mamea Imperatore . Septima prodiit à Luciano magno eremita & martyre : qui omnibus his editionibus visis , & cum Hebraica veritate diligentissimè , & magno cum labore collatis , propriam editionem nihil mancum , & nihil habentem superfluum Christianis tradidit : quæ apud Nicomediam , manu eius conscripta , reperta est , in turre quadam apud Iudæos calce illita , post ipsius Luciani certamen , & post persecutionem quæ à Diocletiano & Maximino facta est , sub magno Imperatore Constantino . hæc cum L x x . Interpretum editione consentit , & quæ ab aliis deprauata fuerant , reprobauit . Illud autem omnibus manifestum est , quòd quemadmodum greges fistula , sic etiam multi hominum aguntur , & mulcentur carminibus . inter homines autem multo-

P R A E F A T I O.

magis foemina quam vir: nec minus etiam is qui immaturæ est ætatis, quam qui senio confectus: aut qui ferocior est, quam qui mitior: aut docto indoctor: & in ipso quidem homine, alia est rationalis animæ pars, & alia irrationalis ac ferina: quas omnes tamen, voluptas vincit, ac superat. hac igitur de causa psalmodum cantus introductus est, per quem utilitas, quæ ab ipsis psalmis provenit, humanis animis veluti per fibulam quandam adnectitur & coniungitur: ipso scilicet cantu, quasi mello quodam, alterante, ac moderante, spiritualis medicinæ austeritatem, & vtilia dulcibus condiente. nam quod gratum est, id iucundius recipitur, & constantius retinetur. Hac est igitur prima cantus ratio. Secunda verò illa est, quia inani, ac falsa voluptate Dæmon hominem perdidit, cogitavit Deus per eandem artificiosè dispositam, illum rursus saluare. Tertio cantus ad mutuam concordiam, & dilectionem inuentus est: utpote qui possit, vtcantantium voces, ita & eorum animos, in vnum componere. quid enim est quod ita inimicitias generet, ut cantus amicitiam & amorem conciliat: ille videlicet cantus, qui à singulis, atque ab omnibus, pro singulis, & pro omnibus, communiter offertur Deo. aut quisnam adeo est immitis, & ferox, qui illum possit inimicum ducere, quem sciat Deum pro se placasse? Multam præterea vim harmonia habet & cantus, ut possint & bonos mores parare, & labantes aut perditos dirigere, atque in melius componere. Legimus etiam apud antiquos authores, varia fuisse cantuum genera, ita ut alij casti essent, & temperati: alij amatorij: alij etiam bellici: sic & pacifici, & mæsti ac lugubres: alij denique robor, & alij hebetudinem præstantes. A iunt enim Pythagoram, adulescentis immodicè amantis, mutatis tibiæ modis, amorem simul mutasse: & alium gladio insilientem pari modo molliisse ac compescuisse: & Timothæum in cœna, atque inter voluptates, dum cantum quandam caneret, qui orthius dicebatur, animum ferunt Macedonis excitasse, atque effecisse, ut arrepta armatura protinº exiliret. adeo enim humana natura cætibus familiaris est, eisque delectatur, ut vagientes etiam infantes, his solis compescan-

P R A E F A T I O.

tur. Canunt quippe illis nutrices pueriles Nænias, quibus eorum oculi sopiuntur. Viatores præterea, sæpius de media die fatigati, itineris laborem, cantu ac carmine consolantur. omnes etiam artifices operando cantant: quasi operantis animus carmine mulceatur, & canendo facilius molestias omnes perferat ac labores. Sed quid opus est rationales homines percensere, quando irrationalia ipsa, equi nimirum, tuba ad prælium parentur? & oves fistulam sequantur? ac tunc magis gaudeant, & pinguescant? & feris multis cantus & carmina, solatio sint? multis etiam ea satis sint pro plagis, aut laqueis? ipse siquidem Unicornis pulchritudine ac cantu superatur.

Verùm ij qui diuina, doctius ac sublimius interpretati sunt, aiunt per cantum organicum concinnitatem animæ significari. Animæ autem concinnitas est consonantia quædam, & concentus illarum partium, & potentiarum quæ intra animam sunt: de qua latius dicemus. Consonantia enim est harmonia rerum differentium quidem pe sese, sed in unam postea consentientium & conuenientium melodiam. Hoc autem videre licebit, quando præcipuè consonantiarum rationes, interioribus animæ partibus congruerint: & aliud quidem in primo sit ordine, & tantummodo imperet, nunquam seruiat (rationalem partem dico) aliud autem (pars scilicet Irascibilis) medium locum habeat, & regatur à primo: ipsum autem posteriori imperet: quòd verò extremum teneat locum, pars sit concupiscibilis, quæ tantum pareat, nunquam imperet. Tunc siquidem animæ consonantia inueniri poterit: Rationalis dico partis ad Irascibilem: vt eius chordæ, quæ Hypatæ dicitur, ad Mesem. Hanc enim supremam & grauiissimam vocè appellant, quæ seruat consonantiam Diatessaron. Similiter & Irascibilis ad Cõcupiscibilem: vt Mesæ chordæ ad eam quæ dicitur Nete: hanc autem altissimam atque acutissimam vocem nominant, quæ est Diapente. eodem modo etiam Irascibilis ad Concupiscibilem, vt chordæ illius, quam Hypatem diximus ad Netem. hæc siquidem vocè, quæ de grauiissima, acutissimâq; cõficitur, Diapason appellant. Quod si par est, non loca, aut nomina attendere, sed

P R A E F A T I O.

vim potius ipsam sequi, & rerum efficaciam: Rationalis pars sanè potius Mese appellanda est: eo quòd ad Itrascibilem, quasi ad chordam Netem (hæc enim acutissima est, & concitatissima animæ pars) eam rationem consonantiæ habeat, quæ est Diapente: & ad concupiscibilem, vt ad Hypatem (hæc enim laxior est & mollior) rationem eam seruat, quæ est Diatessarion: intensionem quæ illius, & huius remissionem coaptat atque concinnat: qua mixtura, optimam harmoniam perficit.

His itaque sic præmissis, restat vt dicamus, quomodo diuinus spiritus vnus cum sit, aliquando singulari numero dicatur: vt illud, spiritus domini super me, propterea vnxit me. Item spiritum sanctum tuum ne auferas à me: item & spiritu oris eius omnis virtus eorum: & aliquando plurali, spiritus, inquit, prophetarum prophetis subiecti sunt: item requiescent super eum septem spiritus. manifestum est autem spiritum quidem vnum esse, quemadmodum & vnam artificem, instrumenta autem plura. Organa enim artificis fuerunt prophætæ. vnde & variæ sunt organorum voces ac soni. nec tantum in variis instrumentis varia hæc esse reperiuntur, sed in vno atque eodem multiplicia ac diuersa: artifice scilicet hæc laxante, illa intendente, alia immutante, alia etiam miscente ac temperante. Omnia verò & singula spiritus organa definiri non possunt: cum nulla sit indiuiduorum cognitio: possunt tamen eorum diuersa genera & species secundum qualitatem & quantitatem definiri: atque ideo non plus quam septem esse dicuntur. Cæterum de prophetiæ modis dicamus. Alius enim præterita narrat: alius præsentia, & alius futura prædicat: & hic quidem aliquid dicens, ille verò aliquid faciès: alius item manifestè, alius verò obscurè atque enigmatice. Horum etiam modorum, rursus alij sunt modi. hic per visionem, ille per auditum, alius per odoratum, alius per gustum, & per tactum alius: omnia tamen secundum intellectum. Totidem enim sensus, intellectus habet, quot corpus: verum omnes hi modi, visiones etiam appellantur: vel quia generalior sit visionis modus, vel quia dignior. Vidit quidem Ezechiel. & vidi, inquit, & ascendebant carnes,

P R A E F A T I O.

& extendebatur cutis . verum & alibi audiuit : cum ait tu fili hominis , audi eum qui loquitur ad te . alibi etiam gustauit , dicens : & cibauit me illo volumine , & dixit ad me : fili hominis , os tuum comedet , venter tuus implebitur hoc volumine , summam illam nimirum , efficacissimamque ac principem partem intellectus , quæ diuinos cibos primum gustat , os : secundam verò , & capaciorem admodum , mentem dico , ventrem appellans : quam volumine implendam esse dixit : quasi ex minimis spiritus sancti seminibus , multis impleri deberet diuinis eloquiis . Videt etiam & audit Esaias : quis , inquit , accedet ad hunc populum ? & dixi , ecce ego domine . nunc igitur audiuit . alibi verò vidit . & vidi , inquit , donec positæ sunt sedes , & qui antiquus erat dierum , sedit . horum autem duorum prophetarum , vt vides , alter resurrectionem , & alter iudicium sibi partiti sunt . Multa alia sunt , auditus , visus , & gustus exempla . tactus exemplum habes apud Naum : qui iuxta translationem L x x . quod alij interpretes onus Ninive reddiderunt , assumptionem Ninive appellauit : assumptionem quandam diuinam , principalioris animæ partis intelligens , non secus acti à sancto spiritu , manibus quibusdam contrectata fuisset & formata . Verum vt breuiter sermonem expediamus , cum cæterorum prophetarum , alij per varia acti sint tempora , & modos . atque hi quidem pauci & raro . quippe cum per duo tantum tempora , vel modos , ad summum tres , agi eis contigerit . solus hic noster , dei & prophetarum etiam pater , omnia percurrit tempora , & modos : & nunc quidem præterita dicit , nunc præsentia , modo etiam futura : & modo videt . vidit , inquit , Dauid dominum , aut ea quæ domini sunt : modo audit . Dixit enim , inquit , dominus ad Dauid : Nunc tangit . Lingua mea , inquit , calamus scribæ velociter scribentis : linguam , inquam , non hanc exteriorem intelligens : quippe cum loquam potius , quam scribere par fuisset : sed interiorem intellectus linguam : quæ nouo , atque ineffabili quodam modo , ipsum spiritum tangebatur , palpabaturque : eo nimirum modo , quo à scriptore tangitur , calamus . per quem , ea quæ illi reuelata erant , eleganter scribebat : neque id tantum , sed & velociter id agebat . vnde & manifestationem prophetiæ indi-

P R A E F A T I O .

cat, & vehementem etiam, ac validam spiritus concitatio-
nem, dum velocissimo scribæ eam comparat. Alibi gustum
sibi adesse attestatur, dicens: Quam dulcia faucibus meis e-
loquia tua super mel ori meo. Ipsi enim intellectus os
ac fauces delectabantur, cum diuina oraculorum eloquia
deglutiret, ac rursus reuocaret. maximam enim propheta,
tum deglutiendo ea, tum reuocando percipiebat volupta-
tem. Alio etiam in loco eructasse dicit cor suum verbum bo-
num: vim quandam intellectus profundissimam, & (vt ita di-
cam) omnium capacissimam sic appellans, veluti quæ omni-
bus sancti spiritus cibus ad summum plena esset. Rarior in
eo fuit odoratus figura: sed cæteris omnibus multò mole-
stior. nam quod legimus: Myrrha & Staete & Cassia à vesti-
mentis tuis: id ab eo dictum est, cum aduersus putredinem
& corruptionem cicatricum suarum, boni ac suauem Chri-
sti odorem præsensisset. hoc pacto per omnia intellectus sen-
soria, scientias ac virtutes omnes spirituales adeptus est.
Conditionem autem atque habitum prophetæ, oratione, at-
que sermone suo clarum facit: cum nihil differat apud eum,
præsentia dicere, aut futura. Sæpenumero enim ordinem
immutat, & aliquid vt iam factum narrat quod futurum est:
contra etiam aliquando futura pro iam factis: cuiusmodi il-
lud est. Quare insurrexerunt gætes, & populi meditati sunt
inania: astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in
vnum, &c. pro eo quod est, insurgent, meditabuntur, asta-
bunt, conuenient. item illud: in flumine pertransibunt pe-
de: hoc est, pertransierunt. est etenim hoc diuini spiritus pe-
culiare, vt nihil præteritum ducat, aut futurum: cum illi om-
nia præsentia sint.

His omnibus consideratis, accedamus ad particularem
vniuscuiusque psalmi interpretationem, vno tantum neces-
sario & generali dicto adhuc præmisso: quod non omnia di-
cta, vno modo interpretabimur: videlicet secundum histo-
riam, aut secundum prophetiam, aut secundum allegoriam,
aut secundum moralem sensum: sed vnum atque idem di-
ctum, sæpenumero variis sensibus subiiciemus. Nam quæ-
admodum in arboribus & seminibus, plura ac varia sunt
germina & vires. siquidem in arbore, & radix est, & trun-

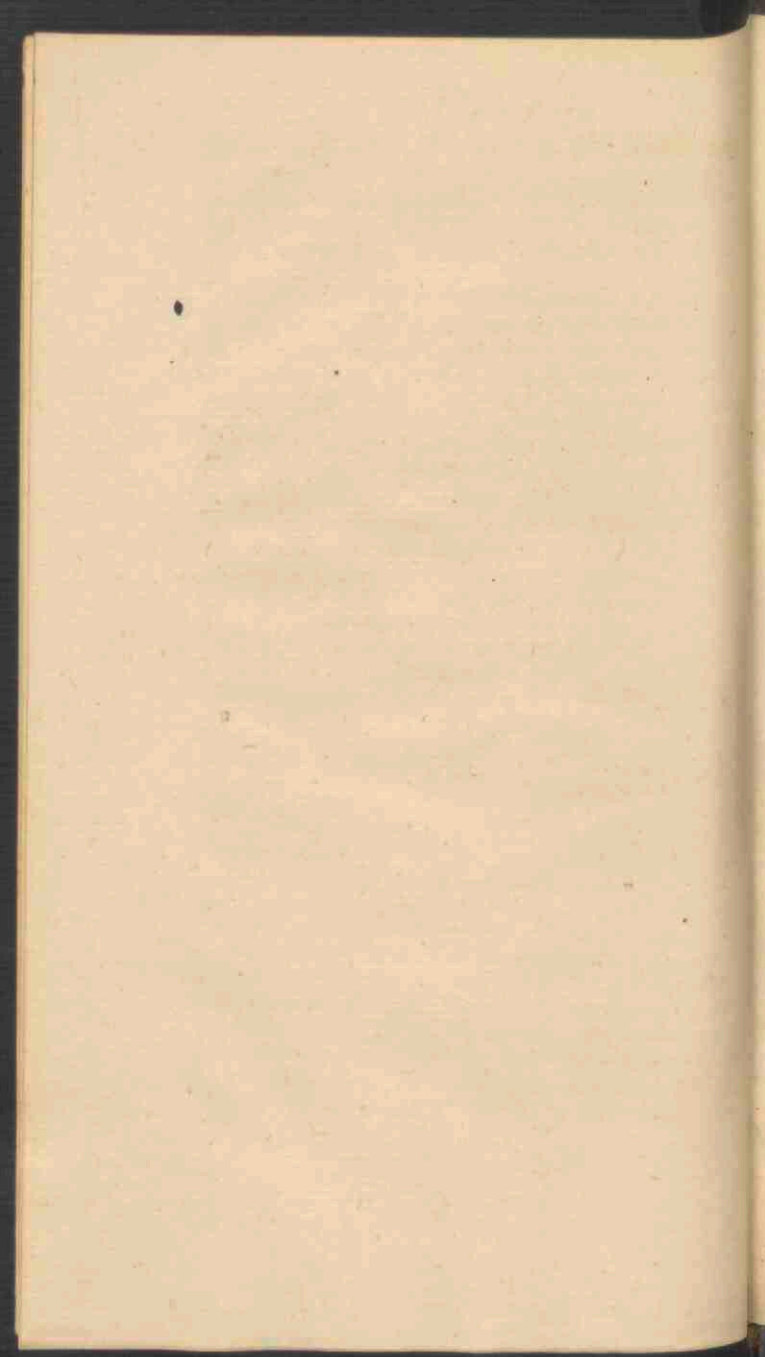
P R A E F A T I O .

cus: item rami, cortex, folia, & medulla: & in seminibus, herba, stipula, arista, scammula, & fructus pro vno innumerabiles: sic etiam & multò magis in his quæ sunt spiritus: nec accusabis authorem de inuentis, sed ignosces potius in omissis. quis enim quod satis ac iustum est, dignè dixerit?

In vniuersum illud etiam sit dictum, quòd possumus nobis ipsi omnes psalmos accommodare: pro inimicis Christi, daemones Christianorum inimicos: pro Saule etiam & Absalone, aut si quis alius est huiuscemodi tyrannus, daemone pari modo, intelligentes: quos omnes in figura signatos esse intelligimus, per beati Dauid persecutorum, atque insidiatorum personas. Quæ verò ipsi beato Dauid, & vnctò & regi conueniunt, ea vnicuique nostrum accommodabimus. Nam quemadmodum ille regio

oleo in regem vnctus est, ita & nos oleo baptismatis ad regnum cælorum. Quæcunque autem rectè nobis congruere non possunt, ea simpliciter quasi sancti spiritus voces efferemus, huiusmodi verbis nosmetipsos sanctificantes qualia sunt quæ in secundo sunt psalmo, & in aliis similibus.

et
r
i
i
i
r
r
&
r
r
o
n

INCIPIT EXPOSITIO

Euthymij monachi Zigaboni, in

Psalms, de Græco in Latinum per R.

D. Philippum Saulum Episcopum
Brugnatensem
conuersa.

Præterea Primus psalmus, quemadmodum apud Hebræos sine inscriptione habetur, ita ab omnibus interpretibus est dimissus. Est autem non moralis tantum, sed dogmatis etiam refertus. Neque enim tantum admonet, ut diuinis instamus eloquiis, sed impiorum, & aliorum delinquentium accusationem continet, & supplicia.

PSALMVS I.

BEATVS uir, qui non abiit in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit. & in cathedra pestilentia non sedit. Beatus proprie Deus est, ut inquit Paulus de eo, dicens: quod beatus est, & solus potens: & tamen appellationem hanc nobis indulfit, quemadmodum & illam Dei. (Ego enim, inquit, dixi: Dij estis, & filij excel-

si omnes.) & multa alia huiusmodi nomina nobis largitus est: hoc autem beatitudinis nomen, fructus est illius perfectionis, quæ virtute constat: & iuxta Græci nominis etymologiam, immortalitatem significat. Et quanquam sub masculina voce propheticus sermo prolatus sit, foemina tamen comprehendit: veluti totum a parte. Nam secundum Apostolum, mulieris caput est vir: coniunguntur autem capiti cetera corporis membra: & quibus communis est humanitas, iis etiam opera communia sunt, & præmia. Rerum ve-

Μακάριος
πλεονάζων
σάντος
π. μ. ὡς
ἄνθρωπος κηρύσσων

PSALMVS

ro naturam secutus beatus David; congruum quendam ordinem tradidit dictis suis. consilium enim quod in corde residet, radix est operationum corporis: quemadmodum & dominus docet, iustus esse, inquit, ea quæ coinquinant hominem. vnde primo consulimus: deinde consilium firmamus: ac demum obfirmato consilio insistimus. quia etiam impius is dicitur, qui vel deum non colit, vel plures colit: & peccator ille est, qui licet fidelis sit, prauis tamen ac perditis est moribus: & pestis merito is dici potest, qui non ipse tantum peccat, sed morbo suo alios inficit. idcirco Propheta beatos eos appellat, qui tria hæc vitia profus vitauerint: qui videlicet impiis consiliis (quæ aduersus religionem in deum sunt) non communicauerint, ne obiter quidem atque in transitu. (ita enim puto significare dictionem, abiit,) quique cum peccatoribus in prauo aliquo opere diu non consistuerint: tamen si modicum quid propria infirmitate aliquando ad id rapti sint: & postremo, qui cum pestilentibus hominibus non perseverauerint: cum his inquam qui in concupiscentiis ac vitiis suis, constantiores sunt ac stabiliores: & qui per cathedram à Propheta subsignari videtur. Vel aliter consilium impiorum pro concilio & conuentu intelligendum. (quemadmodum Aquila & Theodotion interpretati sunt,) viam verò peccatorum, dæmonem. nam qui in dæmone non steterit, ad Christum veniet, qui dixit: ego sum via: qua mirum homines ad virtutem perueniunt, Item cathedram silentiæ pro doctrina non sana. sed quoniam ad perfectionem virtutis consequendam, non satis est fugere à malo, (declina enim inquit à malo & fac bonum. Et Esaias: cessate ab iniquitatibus vestris, & discite bona facere.) idcirco valde consequenter adiunxit.

Sed in lege domini voluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte. Beatus, inquit, ille qui non modo commemoratis virtutibus, non communicauit, sed legi etiam diuinæ suam coniunxit voluntatem, eadem volens quæ iubet lex. hoc vnum perpetuò meditatur, eaque meditatione, vitam ac conuersationem moderatur, & dirigit. hoc enim illud est quod per Moysen olim nobis deus mandauit dicens: & erunt verba huius legis semper in ore tuo, & mediteris ea, sedens, surgens, & cubans; & habebis ea in manu tua, eruntque immobilia ante

oculos tuos. Deinde qui fructus inde oriatur ostendit.

Et erit tanquam lignū quod plantatū est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet prosperabuntur. Qui ita se habet vt diximus, is instar arboris plantatus, iuxta fluentia eloquiorum Dei, atque illorum doctrina perpetuò irrigatus germinabit, fructumque, (ipsas nempe virtutes) opportuno ferens tempore, folia non dimittet: hoc est, humilitatem non deponet, quæ virtutes omnes non secus ac proprios fructus protegit atque conseruat: vel aliter, per fructum intelligere possumus, vniuersas illas diuitias, quæ de spiritualibus laboribus congregantur: & per folia virescentem spem salutis: quæ, cum nunquam deficiat, omnium dolorum sensum tollit. Meritò autem diuina eloquia aquis comparauit, cum non minus animæ illis irrigentur atque impingentur, quàm aquis plantæ: vnde & Christus doctrinam suam, aquas appellauit, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat: & qui credit in me, flumina viuentis aquæ fluent de ventre eius: & qui biberit de aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: huiuscemodi igitur viro, deus cooperatur in omnibus: à domino enim gressus eius dirigentur, & viam eius volet valde. Ipse etiam Apostolus diligentibus Deum, inquit, omnia cooperantur in bonum. Diutius etiam, omnia, hic non otiosè iacet: nam qui ad hunc vltimamque virtutis cumulū peruenerit, malum amplius aliquid facere nusquam sustinebit: qua ratione à Deo in omnibus prosperabitur. Verùm cum per bona ad virtutem, in superioribus exhortatus sit, deinceps, quasi virtutis athleticam oleo iungit, dum ex contrariis munit, dicens:

Non sic impij non sic. Non ita florent impij, inquit, nec germinant, aut fructum ferunt, nec tantis fruuntur bonis, quàm vir ille quem beatum diximus, & dum negationem repetit, quod negatum est magis confirmat: quomodo autem illis agendum sit, subiicit.

Sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. Quæ admodum irruentes venti facile puluerein trāsferunt & dissipant, ita & aduersarij dæmones, impios quosq; facile dissipabunt. Per faciem verò terræ, eius superficiem intellige, quam terræ humeros etiam appellant, eò quòd ferat ac

PSALMVS

sustineat corpora omnia, quæ in ea sunt: sicuti & terræ firmam eam partem dicunt, quæ in ea est magis profunda. Impios verò communicato nomine hic eos omnes appellat, quos superius triplici ordine distingui à ppheta docuimus. Possumus etiam per impios, Iudeos intelligere qui filiū nō adorant, & spiritu prædicationis sanctorum Apostolorum per totum orbem dispersi sunt.

Ideo non resurgent impii in iudicio. Vide exquisitum sancti spiritus loquendi modum: non simpliciter dixit: non resurgēt: sed apposuit, in iudicio. Resurgent quippe & impij, non vt iudicentur, vtpote qui iam condemnati sunt: *Qui non credit in me, inquit, iam iudicatus est: sed vt suppliciiis plectantur.* obseruandum est autem, quòd cum Moyses de resurrectione nihil nobis manifestè tradiderit, primus omnium David eam apertius nos docere incepit.

Neque peccatores in consilio iustorum. Peccatores hoc in loco, appellat eos, qui impij quidem nō sunt, sed peruersis moribus scatent: qui iudicabuntur soli, & condemnati procul à iustis relegabuntur. Cōsiliū autem Aquila & Theodotion hic, iustorum congregationem interpretati sunt: verum iustos scriptura appellare solet, non eos tantum, qui in propria ac peculiari iusticiæ virtute exercitati sunt, sed omnes sanctos generaliter, tanquam iustificatos à deo.

Quoniam nouit dominus viam iustorum. Docet neminē posse deum latere. alibi etiā ait: Nouit dominus vias immaculatorū: item alibi, Nouit dominus eos qui sui sunt: nam cū (vt alibi dixit) ipse sit via, necesse est, vt omnes videat qui per ipsum, id est per mandata eius, incedunt: peccatores verò quanquam non minus nouerit, quàm iustos, tamen veluti cognitione sua indignos, ignorare simulat. hac ratione cum peccasset Adam, interrogauit vbi esset: quod obseruauit etiam in Cain, & in multis aliis.

Et iter impiorum peribit. Virtutes iustorum permanēt veluti eorum diuitiæ quædam ac coronæ: peruersa autem impiorum scelera atque actiones delebuntur atque inanes reddētur. actiones enim, itineris nomine, iterū expressit. Huic autem dicto illud Apostoli cōsimile est: Si cuius opus arserit, detrimentum patietur.

Secūdus etiā Psalmus apud Hebræos inscriptione prorsus caret & titulo: qui prædicit autem eorum insidias, qui dominum occiderunt: uocationem etiā Gentium & iudæorum perditionem.

PSALMVS 2.

Vare insurrexerunt gētes, & populi meditati sunt inania, astiterūt reges terræ, & principes conuenerūt in unū. Prophetici oculis furore ac rabiē eorū perspiciēs beatus David, cum lamentatione quadam ac fletu sermone inchoat: Heu me, inquit, cur tanto cū furore tumultuati sunt? cur cuncta per-

turbarunt, ac tam grandia arrogantes præsumperunt facinora? Ita enim significare aiunt verbum, insurrexerunt, ij, qui ex Hebraica in Græcam linguam conuerterunt: per gentes verò, Romanos milites intellige, qui cum Pilato erant: & per populos, Iudæos, qui cum Anna & Caïpha: per Reges & Principes, Herodem & Pilatum: vt actus Apostolorum declarant: quorum alter Rex erat, & alter Princeps. Quòd si plurali numero dictiones à Propheta prolatae sunt, iuxta Hebraicæ linguæ consuetudinem id factum est: quæ plurali numero sæpe vtitur pro singulari. vel iuxta altiorē quendam sensum, alia fortassis ratione: quia simul cum Herode Rege, aduersus Christum, alius peccati Rex diabolus armatus est: & Cum Pilato Principe, multi Principes; dæmonum nimirum potestates: aduersus quas (vt docet Apostolus) nobis lucta est & certamen. nam cum ex duplici constaret Christus natura, visibili scilicet & inuisibili, duplex etiam certamen, inuisibilibus inquam & visibilibus inimicorum sustinuit. Meditatos verò inania dicit, pro frustra conati sunt, dum arbitrarentur posse se illum è medio tollere, qui resurrexit & viuit in æternū. Possunt etiam hæc verba aduersus solos dici Iudæos, qui sacre scripturæ studiis incumbētes, in cassum eam meditati sunt: cum non intellexerint quanta in ea de Christo prædicantur.

Aduersus dominum & aduersus Christum eius. Insurrexerunt, inquit, adstiterunt, & cōgregati sunt, nō minus aduersus patrem, quàm aduersus filium: filium inquam, quem pater in gentium regem vnixerat, eas enim in hæreditatē illi dederat. bellum quippe, quod aduersus filium ab illis gestū

PSALMVS

est, peruenit etiam ad patrem. pro domino igitur patrē, & p̄ Christo filiū, hoc in loco intelligam⁹. Etenim pater ipse, diuina dispensationis ratione regē eū cōstituit: Quòd si, vt in multis exēplarib⁹, in plurali nūero legamus, aduersus Christū eorū, relatio illa extendenda erit, tam ad Iudæos omnes, q̄ ad gētes, & ad ipsos etiam dæmones, quoniam illi omne genu flectitur cœlestium, terrestrium, & inferorum.

DIAPSALMA. Quid sit Diapsalma abundē diximus in proœmio.

Dirumpamus uincula eorum, et proiciamus a nobis iugum ipsorum. Verba hæc dicta sunt veluti ex persona sancti spiritus iubentis posteris fidelibus, vt ab idololatriæ Romanis, atque ab imprudentibus Iudæis discedant, & illorum quidem seruitutis vincula dirumpant, quibus detinebantur: horum verò iugum, quo propter legem grauabantur excutiant, veluti onerosum ac mortiferum: & vice illius leue ac viuificum Christi iugum sumant. Quamquam & alio modo intelligi possunt, vt dicta videantur, ex eorum persona, qui Christum occiderunt, qui & re ipsa, & verbis, seruitutis vincula, ac subiectionis iugum recusarunt: quibus ipso etiam iure naturæ, tam filio quàm patri, deuincti erant.

Qui habitat in cœlis iridebit eos, et dominus subsannabit eos. Hi igitur qui à prædictis blasphemātur, pater nimirum qui in cœlis habitat, & filius qui diuinitatis ratione omnium dominus dicitur, deridebunt & subsannabunt eos: conuincētq; fatuos eos fuisse, quòd inania atq; impossibilia conati sint: & sperauerint ipsum dñm, quinimmo vitam ipsam, morte afficere: quòdq; Romani, dæmones potius q̄ Deum, & Iudæi umbram potius quàm veritatem elegerint.

Tunc loquetur ad eos in ira sua. Tunc intellige locutum ad eos Dominū fuisse, quādo Iudæos palam redarguit, & peruentura in eos mala predixit: quādo inter cætera dixisse legimus: Veh vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, quia auctetur à vobis regnum Dei, &c.

Et in furore suo cōturbabit eos. Ob sūmā illorū prauitatē Propheta indignat⁹, futuras eis annūtiat calamitates, perturbationēq;, & suspiciōē eis plurimā ip̄onit: redarguētē autē eos dño, quē Prophetā arbitrabātur, par est multos fuisse p̄territos. Alij verò dicūt his verbis significari calamitates,

quæ ex futura Romanorum obsidiōe eis impēdebant. possunt etiam de futuro iudicio intelligi, quādo tanti criminis rei à Deo condemnati perpetuis pœnis subiicientur. Ira autē & furor (quem, vt Græcæ dictionis θυμὸς verior significatio postulat, indignationem, seu potius excandescētia quis dixerit) aliquando pro eodē ponuntur, aliquando vt diuersa: ita vt excandescētia motus sit ad iram, & iuxta etymologiam, excitationem & motū significet: ira verò, iuxta eandem Græci nominis etymologiam vehementiorem, & concitatioem ad vindictam denotet feruorem.

Ego autem constitutus sum Rex ab eo. Sermonem nunc facit ex Christi persona. Prophetarum enim mos est, & materias, & personas variare: vt pote qui veluti organa quædam, atque instrumenta ab artifice suo moderata, ea loquebantur, quæ sanctus illis spiritus subministrabat. annunciat autem Christ⁹ regnū, quod sibi, vt homini, à patre traditū est. Data est enim, inquit, mihi oīs potestas, in cælo & in terra.

Super Syon montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. A monte qui dicitur Syon totam iudæam significauit: & sensus talis est. Ego rex constitutus sum vt doceam euangelica mandata, Præceptum domini appellans hæc mandata: vt vnā atque eandem esse sibi cum patre voluntatem ostenderet: à me ipso enim, inquit, nihil locut⁹ sum, sed quæcunque audio à patre meo.

Dominus dixit ad me filius meus es tu. Hæc verba propter æternam ac diuinam generationem dicta sunt.

Ego hodie genui te. Hæc propter carnis dispensationem quod verò, ait, hodie, intellige vt ad distinctionem æternitatis sit dictum, vt tempus signaret: hoc est in his temporibus. genui autem posui pro creauī. Pater nanque creaturarum omniū Deus dicitur vt earum formator & factor.

Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Cum Christus quod ad carnem eius pertinebat ex Iudæorum esset cognatione, & in propria ideo venisset, vt cognatos doceret, à suis non receptus, iure gentiū nationes, vt suas sibi vëdicauit, præcipuè cum pater eum monuisset, vt illas peteret, & pollicitus fuisset petēti se eas traditurū. nam ex quo vt homo alia ratione factus erat filius Dei, consequenter aliæque illi deberi videbatur hæreditas.

Θυμὸς πα
ρὰ τὸ θυμὸν
καὶ ἰσχυρῶς.
Ὁ γὰρ πα-
ρὰ τὸ ὄρ-
γανὸν καὶ
φυσικῶς.

PSALMVS.

Et possessionem tuam terminos terræ. Et potestatem, inquit, hereditatis tuæ quæ ad terræ vsque fines pertingit. In omnem enim terram & in omnes fines orbis terræ Euangelicus sermo penetrauit. & ipse quidē pater, à Phropheta introducit, monere atque instare vt filius hereditatem hanc potat: vt ostendat quam cuperet pater humani generis instaurationem; filius verò non immerito etiam postulare id dicitur, quando quidem & humanitatē sumpserit, & dei atq; hominū mediator effectus sit. Erubescant igitur & cōfundantur Iudæi neminem habentes cui verba hæc accommodari possint. Quis enim alius præter Christum tantam sibi possessionem parauit.

Pasces eos in uirga ferrea. Simile est illud Prophetę dicitis: eos qui sermones tuos non susceperint castigabis flagello ferreo: & significare mihi videtur his verbis Prophetæ, Romanorum Imperium. Etenim cum Christi regnum negassent Iudæi, sub Imperio Cæsaris se esse affirmantes, Cæsaris merito potentiā sustinuerunt: à qua prorsus pene perditū sunt. Ferream verò eam dixit veluti validam ac fortem nam & Daniel in visionibus suis ferreā eam etiā appellauit.

Ἐκσόν.

Tanquam uasa figuli confringes eos. Hoc loquendi modo expressit Prophetæ, q̄ facile Iudæi, & q̄ funditus à deo perditū essent. Alij his verbis significari aiunt Gentium salutem: pasces eos, inquit, in valida ac forti potentia tua: & quem admodū figulus ubi reprobata esse viderit vasa, q̄ formauit, cōterit illa: ea nimirū ratione vt rursus igni admoueat & reformet: ita & tu domine, harum Gentium cogitationes Euangelio tuo destrues, vt eas postmodum lauacro regenerationis reformes, & diuino sancti spiritus igne fortiores reddas.

Παν' τες.

Et nūc reges intelligite, erudimini omnes qui iudicatis terrā. Dicitio, nūc, hoc in loco rationem reddit, ac si dictum esset: & propterea vos, o Romanorum & cæterarum gentium Reges, vosq; o Iudices qui in uniuersa estis terra, vel vos o, qui terrenos homines iudicatis, ex quo addiscere potuistis, quātis calamitatibus oppressi fuerint ij, qui Christum hunc temere reprobarunt, & illud pariter nostis q̄ à Deo in hereditatem electi estis: vos omnes inquam moneo, sapientes estote, & abiecta priori illa amētia, erudimini tum ab iis, tum à scripturis etiā dipinis. Verum dum Reges ac Principes ad-

monentur à Propheta, ipsos etiã populos eis subiectos ad-
moneri pariter arbitrantur.

Seruite domino in timore. Intelligētes, inquit, q̄ Christus & deus est, & vindex, & terribilis, q̄ illius possessio & fors appellati atq; effecti estis, q̄ reliquum est, moderatis compositiq; morib⁹ vestris seruite ei in timore, veluti domino. in timore autē ideo dico, quia vbi est timor dei, illic & mandatorum obseruatio.

Et exultate ei in tremore. Et seruientes, inquit, gaudete in eo, veluti in defēfore ac saluatore vestro. Gaudete enim, inquit Apostol⁹, in domino sc̄per gaudete: verum hoc vestrū gaudiū, tremore etiam commixtum sit, & non effusum. Exultate propter spem, sed contremiscite ob peccatū. est enim diligentissimus omnium exquisitor, atq; inuestigator deus, & nemo latere eum potest.

Apprehēdite disciplinam, Maiorem his verbis intētionem adiungit ad id quod dixerat, ac si diceret: erudimini inquam non in superficie: sed summo studio contendite vt perfectam virtutem cōsequamini. Dictum est autem hoc ex metaphora eorum qui pugno aliquid constanter tenent.

Nequando irascatur dominus ex peccatis de uia iusta. Per uiam iustam, iustorum hominum vitam, ac conuersationem intelligit. uia enim apud Hebræos multa significat.

Cum exarserit in breui iracundia eius. Iudicij diem significat, quod uero ait in breui, vehemētiam denotat & celeritatē. nam & si in presentiarum sepe irascatur deus, remissius tamen id facit, vt pœnitentiæ locum tribuat.

Beati omnes qui confidunt in eo. Qui terrena omnia contemnunt & spem in eo omnem collocant. Sunt qui hunc psalmum cum superiori coniungendum dicant: atque illinc maximè probationis vires sumunt, quòd beatus Dauid à beatitudine exorsus, in beatitudinem desinat.

Psalmus ipsi Dauid cum fugeret à facie Absalon filii sui.

Inscriptio psalmi clara est, illis præcipue, qui Regum historias legerint. Psalmus uero unicuique facile accommodari potest, qui uisibilem seu inuisibilem inimicorum pugnam sustineat.

PSALMVS

PSALMVS 3.

Domine quid multiplicati sunt qui tribulat me. Aegreferes Propheta, huiusmodi se, & subditorum & amicorum insidiis affligi, ad solum deum animam suam intendens, causam interrogat: cur multis in dies ad parricidam filium vradique; accedentibus, multiplicaretur inimici atque insidiatores sui, cum ipse in neminem eorum aliquando iniquus extitisset. Possunt etiam haec verba intelligi, vtdicta sint propter demonum insidias.

Multi insurgunt aduersum me. Apertius exprimit quod dixerat multiplicati sunt.

Multi dicunt anime meae non est salus illi in Deo eius. Multi eorum, inquit, qui insurrexerunt aduersum me, mutuo se exhortantes de anima mea, hoc est, de meipso, huiusmodi verba loquuntur: quod is qui tam facile depelli potuit & fugari, merito existimandus sit ob propria peccata, a deo derelictus, illiusque; opere atque auxiliu amissile: vel multi id dicunt eorum scilicet, qui calamitates meas vident. Quod vero ait in Deo eius, idem sibi vult quod in illo Deo in quo ipse sperauit.

DIAPSALMA. In prooemio operis dictum est quid sit Diapsalma.

Tu autem domine adiutor meus. Illi dicat quod lubet, tu vero afflictorum omnium adiutor es, eorum precipue quod ope tua digni sunt.

Gloria mea, et exaltans caput meum. Alij genus, for: unam, diuitias, aut aliud quid simile, magnu & praclarum putant: ego autem in te solo confido & glorior: nam si adiutor fueris, gloriam etiam praestabis; & caput meum frequentibus olim depressum calamitatibus extolles atque exaltabis.

Voce mea ad dominum clamaui, et exaudiuit me de monte sancto suo. Tantum, inquit, clamaui seu oris, seu metis clamore intelligens) & statim exaudiuit me. Prope enim est dominus inuocantibus eum. per montem autem sanctu, Syon, intelligit vbi habitare credebatur Deus: probisque; ac dignis Deo hominibus loqui: vel ipsum caelum, quod Dei habitationem appellamus.

DIAPSALMA. *Ego dormiui.* Ego, inquit, graui afflictionum pondere depressus decidi admodum, atque inutilis effectus sum.

Et soporatus sum. Hoc est, huiusmodi passione diu detentus.

ΑΥΤΙΛΪ.
π̄ωβ.

Et resurrexi, quia dominus adiuuabit me. Prenoscēs vt Prophetā, q̄ dominus opem mihi allaturus erat, penē mortuas vires atque animum languidum suscitavi. Aliqui dicta hæc esse intelligunt de resurrectione, & tēpus poni pro tempore, hoc est, dormiam ego, & cūm mortuus fuero, sopore ac somno detinebor, corpore nimirum viribus defecto, ac deinde resurgam: vel tempore illo quando descendens ad inferos Christus suscitabit eos qui illic aderunt: vel in consummatione seculi, quando mortui omnes resurgent.

Non timebo millia populorum, in circuitu irruentium contra me. Tuo, inquit, fretus auxilio non timebo: per irruentes autē contra se, iuxta historiam, Absalonem intelligit, & complices, qui aduersus eam semper insidiarum aliquid moliebantur: vel demones iuxta Anagogen, qui in circuitu aggredi aliquem dicuntur: quoniā & ab anteriori parte insidias ponunt, spes nimirum prosperi exitus suggerentes: & à tergo inuadunt, quando antiquorum vitiorum memoria animam coinquinant, & a dextris quando ad virtutem nobis opem ferunt, vt ad inanem nos gloriam impellant, & à sinistris, quando omni abiecto velamine manifestam nobis vim inferunt.

Exurge domine, saluum me fac Deus meus. Tu domine, inquit, qui lōguanimitate hætenus vsus es, vt dormire quodammodo uidereris exurge & commouearis aduersus inimicos meos: vel fortē saluatoris Christi resurrectionē prædicat ad humani generis salutem eum aduocans: ita vt humane naturæ personam Prophetam induisse dicamus.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa. Prophetis oculis inimicorum suorum perditionem præuidens beatus Dauid, gratias Deo agit, & collatum in se beneficium agnoscit.

Dentes peccatorum contriuisi. Per dentes, vires intelligit: translatum est autem hoc à feris, quæ in dentibus summū habent robur: peccatores verò, inimicos omnes appellat, peccare illos significans: quia ob solam morum peruersitatem, temere aduersus eum pugnabant.

Domini est salus. Atq; hoc ad gratiarum actionem pertinet, & significat q̄ solus Deus, & nullus alius eum saluabit.

Et super populum tuum benedictio tua. Et veniat, inquit,

PSALMVS

benedictio tua super populum tuum, qui mecum pariter ini-
micorum iniurias perpeſſus eſt. vel omnem populum ſimpli-
citer qui ſub meo eſt imperio. vel ſuper fidelium Chriſtia-
norum populum. Per benedictionē verò intelligere debe-
mus pacem & diuina beneficia, quæ benedictionis ſunt cau-
ſa. Quippe cum & populus, & quicumque alij viderint, qua-
le auxilium conſecutus eſt à Deo beatus Dauid, daturi om-
nes ſint ſummam Deo gloriam.

Εν ὕμνοῖς
τῷ Δαβὶδ

In ſinem in Hymnis psalmus ipſi Dauid.

Inſcribitur in ſinē hic psalmus: quia ut inferius dicemus, reſer-
uatiōnis prophetiam continet, & quæ ad futurum ſeculum perti-
nent, quod præſentis eſſe ſeculi nemo ambigit. vel quia quæ præſer-
uantur in hoc psalmo nouerat beatus Dauid ut Propheta ſinem eſſe
habitura. In hymnis verò, ideo appoſitū eſt, quia mirabilia Dei o-
pera cōtinet: quib⁹ effectū eſt, ut poſt præſentis psalmi decātationē,
Abſalonis tyranniāe ſuperauerit. Cōgruit etiā hic psalmus cui-
cunque à periculis liberato.

PSALMVS 4.

Ἐπιθῆκου -
σας.

Vniuocare exaudiſti me De⁹ iuſtiæ meæ. Cō-
templare celeritatem, cum adhuc inuocaret
exauditus eſt: ſicut alibi etiā ait: adhuc
loquente te dicam, ecce adſum. neque enim
verborū copia perſuadet Deo, ſed pura ſim-
plicis animæ affectio. quòd verò ait, De-
us iuſtiæ meæ, circumlocutus eſt pro, Deus mei Dauid:
mei inquam qui Abſaloni comparatus iuſtus videri poſ-
ſum, dum iuſtiorē cauſam foueo. neque enim illum ego,
ſed ille me affectu iniuria. Et ſapenumero hoc loquendi
modo vtitur Propheta, vt ſanctum ſe aut iuſtum appel-
let, aut aliquid eiufmodi: non veluti iactabundus, ſed ad-
uerſariorum ſe comparans prauitati.

Ε' πλάτυ-
νάς με.

In tribulatione dilataſti me. Gaudium dilatare ſolet & dif-
fundere animum, afflictio autem angere atq; anguſtare. ve-
rum tu, inquit, in mœroris ac triſtitiæ tēpore, non puſilla-
nimen, ſed magnanimum potius me feciſti: ita vt ipſi etiā
parricidæ filio parci mandauerim.

Miferere mei, & exaudi orationē meam. Adhuc Deum ma-
gis ad miſericordiā allicit, rogatq; preces ſuas non deſpici,
ſi quando in tentationes fortaliſſ ruruſus incidit.

Filii hominum usquequo graui corde. Sermonem ad notos sibi, atque ad amicos dirigit, qui inualescentibus calamitati bus studebant presentibus ac temporalibus auxiliis ei opem ferre: aitque, usquequo inter afflictiones cor vestrum ad Deum non tollitis? usquequo animum ac cor vestrum humanis rationibus grauabitis, & vanis distrahemini sollicitudinibus?

Quod verò ait, filii hominum, periphrasis est & circumlocutio, pro eo quod est, homines: estque; idioma Hebraicæ linguæ.

Cur diligitis uanitatem et queritis medicum. Inutiles sunt humani conatus: & primo quidem aspectu, conceptæ animo spei videntur applaudere, sed postmodum frustrantur. vel fortassis verba hæc ad illos dicta sunt, qui presentibus rebus, tanquam perpetuis student, tametsi stabiles non sunt. videntur quidem esse propter id quod in superficie apparet, re vera tamen ob assiduas mutationes de illis aliter iudicandum non est, quam si non essent. nam & ipse beatus David rex erat, & tamen priuatam vitam agebat, & persecutionem sustinebat.

Et scito quoniam mirificauit Dominus sanctum suum. Coniunctio, & superflua est hoc in loco quæadmodum ex more Hebraici idiomatis sæpenumero alibi aliqua reperiuntur superuacanea. discite igitur, inquit, quod celebrè me deo ac conspiciuum reddidit: me inquam qui ei sanctificatus, hoc est oblatum ac dedicatum sum, quique in eo solo spes meas ratas esse constitui. verè autem celebris ac clarus fuit beatus David, qui destructorem destruxit, qui fugitiuum persequentem vicit: qui parua militum manu, multas copias superauit.

Dominus exaudiet me cum clamauero ad eum. Postquam Dei ope, tam celeriter à tanto periculo me liberatum perspexi, summam in me Dei misericordiam statim agnoui: atque ideo confido, quod rursus me clamantem atque in afflictionibus constitutum exaudiet.

Irascimini et nolite peccare. Irasci quidem ut homines non prohibet, sed admonet ut non peccemus, & ne sinamur à passionis vehemètia nos pertrahi: ne supra modum irascamur neu temere aliquè vlciscamur. nam qui irascitur ut illatas sibi iniurias vlciscatur, irascitur & peccat: qui verò tantum irascitur, ut alterum corrigat, irascitur quidem sed non peccat. quemadmodum nec peccat pater, qui non obtem-

PSALMVS

peranti filio irascitur.

κατανύ-
γυτε.

Quæ dicitis in coraib^o uestris, in cubilibus uestris cōpūgimini.
Perge, inquit, in tuū cubile, vbi maxima adest securitas: & cogitationes discute, quas habuisti per diē, noctu præterea atq; in cubili tuo vt dixi doleas, & pœnitentiã tecu agas ob peccata quæ interdū in animo tuo reuoluisti. mihi enī, inquit, beatus Dauid, sic facienti, vt te moneo, prosperè cūcta succedunt. Sume itaque & tu experimentum, cum ex me didiceris huiusmodi vtilitatē percipere. hoc enim tibi vt facias suadeo. q̄ si vt Propheta indicat, cogitationū pœnas daturi sumus, quanto magis operationum? Considera etiã quomodo tam ad præseruandum, ã peccatis, quàm ad castigandum peccatorem, aptissimis Propheta, vsus sit pharmacis. nam quod ait irascimini & nolite peccare, custodit & præseruat à peccato: & si fortassis in peccata quis inciderit, vicissim castigat & corrigit, dum ait: quæ dicitis in cordibus uestris, in cubilibus uestris compungimini.

Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino. Iustitiam vestram quasi fructum quendam Deo, inquit, afferte, neminem iniuria afficientes: & auxilium à Deo expectate, qui oppressis potissimum auxilio esse solet. Cōuersationem præterea ac vitam futuræ ecclciæ prænunciat, quæ vice animalem malium, spirituale virtutum sacrificium Deo erat oblatura. Iustitiam enim hic non particularem virtutem, sed generaliter pro omni virtute intelligit.

Διψεί.

Multi dicunt quis ostendet nobis bona? Cū sui exemplo admonuerit atque exhortatus sit nos Propheta, vt in superioribus vidimus, modo obiectionem quandam à pusillanimitibus fieri solitam apponit. Quidam enim, inquit, cum in calamitates inciderint, egreferentes, statim desperant, nec credunt Deum propè esse inuocantibus eum. Quinimmo omnino destituti, talia etiam effundunt verba: quis adiutor deinceps erit nobis? quasi dicant nullus. Quæ verba extremæ omnino desperationis sunt. vel aliter: de iis hominib^o sermo est, cui carnis sequuntur desideria: qui cum in ocio atque in deliciis summum bonum posuerint, eas totis velis immittuntur valde oderūt. per illa etiam verba, quis ostendat

det nobis bona? animæ ardētis atque immodicè appetentis affectum intellige demonstrari.

Signatum est super nos lumen uultus tui domine. Verum ego inquit, longè aliter sentio. neque enim in me signatum esset lumen protectionis tuæ: quam lucem, illam esse, intelligendum est: quæ mœroris tenebras dissoluit: quæq; in me quodam modo insculpta, notum me omnibus, ac conspicuum facit, his etiam qui procul sunt. Quidam aiunt cōtineri his verbis prophetiam de Christianis. quibus per hoc nomen, quo Christiani appellantur, signum atque indicium quoddam impositum est: Christus nimirum: qui patris lux est. per Christum enim patrem agnouimus. qui enim vidit me, inquit, vidit & patrem meum: qui etiam character & forma patris, ab Apostolo cognominatur. Cōiunxit autē seipsum Propheta Christianis, ob cognationem quādam ac familiaritatem virtutum.

De disti lætiam in corde meo. Vel propter prædictū auxiliū, vel ob denominationem fidelium à Christo.

A fructu frumenti vini & olei, eis multiplicati sunt. De carnalibus hominibus iterum sermo est: quibus terrena tantū cogitantibus, abunde omnia Deum præ magna benignitate subministrasse attestatur Propheta: & bona eis collate connumerat dicens: quòd à fructu frumētī, vini, & olei, multiplicati sunt eis. hoc est, eis connumeratis bonis repleti, per quæ bona tanquam per magis necessaria, reliqua ciborum genera intellexit.

In pace in idipsum dormiam & soporabor. Deposito timore, quo perturbabar, deinceps quiete dormiā, nec dormiā simpliciter, sed ad ipsam vsque satietatem. nam quod ait, in idipsum, idem sibi vult quod vna: ac si dicat, vtraque hæc faciam, dormiā, & pariter soporabor. quo loquēdi modo ac cubationis & quietis succintensionem expressit. vel his verbis Propheta fortassis prædicit, quæ, ad mortē suam pertinebant. quod scilicet non violēta sed naturali morte ei moriendum erat. & quod dicit in idipsum, de anima & corpore intelligemus. Dormiā enim ego, inquit, in pace, corpore pariter & anima, corpore nimirū à visibilibus, & anima ab inuisibilibus inimicis liberata. quod verò ait, soporabor longum resurrectionis tempus significare videtur.

Αὐτῶν ἐπιπλαθῆναι σαρ.

γ' πύσσο.

PSALMVS

Κατόντι-
σας μί.

Quonia tu domine singulariter in spe habitare fecisti me. Tu me, inquit, habitare fecisti seorsum a malignis atq; in spe salutis. Quidam verò hæc de resurrectione a mortuis propheticè dicta esse aiunt: quòdque beatus David, veluti ex corporis sui persona sermonem formauit, dicentis: tu domine habitare me fecisti in sepultura: & constituisti me singularè ac solitarium illic esse, a propriaque ac socia mihi anima disiunctum. verum hoc non simpliciter, sed in spe resurrectionis. quandoquidem iterum animam suscepturum sperem. illa autem dictio, quoniam, abundare videtur hoc in loco, quemadmodum & sæpe alibi, iuxta sacræ scripturæ, atque Hebraici idiomatis proprietatem: quanquam sæpe numero etiam hæc dictio apud Hebræos, idem significat quòd verè, & ponitur pro aduerbio confirmandi.

In finem pro ea quæ hæreditatem consequitur.

Quid sibi velit inscriptio in finè, superius dictum est, hoc autè in loco quidam per eam aiunt significari illos dies, quibus Christus homo factus est: quado umbra legis finè accepit: atque hoc ex subsequentibus cõprobari. ex persona enim futuræ fidelium Ecclesiæ Propheta psalmum hunc cõposuit: quãquam et ipsius etiam beati David negociis, ac rebus congruat. hanc igitur ecclesiam, eam esse intelliges, quam Propheta dicit hæreditatem consequi: ea nimirum ratione: quia per Baptismi regenerationem adopta est, et adoptionis priuilegia cõsecuta. hæreditas uerò quæ ei debetur illa est quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, &c. de hac etiam ecclesiã tanquã de sponsa Paulus dicebat: aptaui uirginè castam Christo cõstituire: et Ioannes, qui habet spõsam spõsus est: et beatus David alibi: adstitit Regina d' dextris tuis. In præsentì uerò tempore dixit, quæ hæreditatem consequitur, et nõ quæ consecuta est, aut quæ cõsequetur: quia Ecclesiã semper hæres est, illiusque hæreditas finem ullum habitura nunquam est.

PSALMVS 5.

Erba mea auribus percipe domine, intellige clamorem meum, intende uocem orationis meæ. Eundem sensum aliis atque aliis uerbis repetit idem æquiualentib⁹, quemadmodum mos est illis qui ex corde supplicat, uel per uerba, preces intellige, tanquam sermones. clamorem

verò ideo addidit , vt cum tono atque intensione spiritus preces se fudisse ostenderet: & vocem ea ratione, vt clarè atque apertè se locutum fuisse significaret : cum alioquin clamor ignotam soleat vocem efficere. alia autem verba quæ his commixta sunt, in propria sua significatione sunt posita. Auribus enim percipe, inquit, non simpliciter: sed intellege, atque ipso intellectu percipe quid sibi volunt preces meæ: nec fortuito eas tibi fuisse oblatas puta, seu labiis, seu ipso tibi corde offerantur. est autè mos sacræ scripturæ, vt humanas sæpenumero operationes Deo ascribat: quemadmodum hoc in loco fieri videmus.

Rex meus & deus meus. Te enim solum, inquit, habeo in Regem, veluti, qui mei solus providentiam & provisionem habes: te solum pari modo vt Deum colo, tanquam verum omnium creatorem. cetera enim idola omnia abieci.

Quoniam ad te orabo dominè. Exaudi me, inquit, quoniã deinceps ad te solum, & non ad alium Deum vt antea preces meas effundam.

Manè exaudies vocem meam, manè adstabo tibi & videbis me. Illo inquam manè, quo sol iustitiæ Christus hominibus oritur. Ego etenim tunc ex Iudæis, atque ex gentibus congregabor: & inuocabo te, ac laudando, appropinquationis conversationem exhibebo. tunc igitur tibi me appropinquantem, atque assistentem videbis. oculi enim Domini, inquit, super iustos. quædam verò exemplaria habent, & videbor: hoc est manifestus fiam. quod si iuxta historiam psalmum exponamus de beato David, mane pro matutino tempore accipiendum est: ac si diceret: Gratius mihi ac iucundius rebus omnibus fuerit matutino tempore ad te Deus, orationem ac preces meas proferre: quod & nos facere consuevimus statim vbi è lecto cõsurreximus: nec tamen hoc dico, quasi alio tempore orandum non sit: Benedicam, inquit, dominum in omni tempore.

Quoniam non Deus volens iniquitatẽ tu es. Longe enim abes ab idolorum peruersitate: quæ iniquitates diligunt. Per iniquitatem verò õne peccati genus intelligit, quod extra æquitatis sit normam: seu vt significantius Græca dictio ἀνομία exprimit, quod omni careat legis ratione. ἀνομος quippe, vnde, ἀνομία, quæ latinus interpret assidue iniquum ap-

PSALMVS

pellat, ex legem potius, quàm iniquum significat: sed vocabuli inopia ἀνομιὰς iniquitatem appellamus.

Neque habitabit iuxta te malignus. Gentium dii, non tantùm ipsi sceleribus ac vitiis repleti sunt, quemadmodum ex profanis eorum libris docemur: sed homines quosque, similium vitiorum amatores, veluti suos ac proprios fouent, suaque illis profana aperiunt fana. Tuam vero, ô deus, familiaritatem, aut tui appropinquationem (ita enim intelligere debemus quod ait: Neque habitabit iuxta te malignus) homo nullus vnquam consequetur. prope est enim dominus iis qui contrito sunt corde. item: veruntamen prope times eum salutare ipsius: Malignum enim dicens Propheta omnifariam peccatorem subsignauit.

παράνο-
μοι.

Nec permanebunt transgressores legis ante oculos tuos. His verbis contineri dicunt prophetiam de Iudæis, qui donec legem seruauerunt, protectione & custodia dei digni esse visi sunt: verum vbi illius transgredi cœperunt mandata, iustitiam, ac meritò ab eo expulsi sunt.

Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Hoc propter ini-
deles gentes dictum est, quæ legem dei non receperunt: & quos iuxta Græci nominis veriorem significatum, vt dicitur, ex leges potius dicere possumus quàm iniquos. differt autem transgressor legis ab ex lege: quia alter, legem quidem nouit, sed nõ seruat: alter verò is dicitur, qui nullas omnino recipit leges. quanquam sæpenumero alterum loco alterius ponitur. quinimmo & latinus interpres vtranque dictionem passim pro iniquo exponit. Verum cum in vniuersum dixerit de peccatoribus, particulatim nunc tradit quæ sibi visa sunt præcipua peccatorum capita.

Perdes eos qui loquuntur mendacium. Hoc principaliter propter eos dictum est, qui non verum deum colebant: & propter Hæreticos: consequenter propter omnes alios mendaces, ac demonis ministros, qui pater dicitur mendacij: Quod verò ait, perdes: grauissima eorum tormenta denotauit. vel fortassis id à propheta dictum est, vt eos qui facilitate quadam proni ac labiles sunt ad mendacia, hoc pacto deterret. qui non tantum seipsos lædunt sed multis etiam, perditionis causa existunt.

Virum sanguinum et dolosum abominabitur dominus. Vide

quomodo interfectori dolosū coniunxit. nam qui dicit,
& in pericula aliquem coniicit, occidere etiam videtur.

Ego autem in multitudine misericordie tue introibo in domum
tuam. Ego, inquit, ecclesia ob summam misericordiam tuam
ab erroribus liberata, in domum tuam, quam olim imprudē
ter destruebam, ingrediar. vel aliter: introibo in domum
tuam, digna nimirum effecta huiusmodi fiducia apud te, nō
ob meas virtutes, sed ob tuam tantam misericordiam. Ali-
qui per domum dei conuersationem ac vitam intelligunt
virtute pręditam. requiescit enim deus atque habitat in iis
qui virtutes sectantur, quemadmodum in Euangelio ait:
Ego & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum fa-
ciemus.

Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Ingressa,
inquit, multa cum reuerentia adorabo in timore. templum
verō aut terrenum hoc intellige, aut cęlesti in quo adora-
tura est. Gentes quippe deorum suorum delubris intempe-
ranter abutebantur, atque inhoneste. cum autem hactenus
ecclesia vitiorum genera quę ad propositum a se sumptum
pertinebant, narrauerit per capita: eaque deo esse ostēderit
abominabilia, nunc ad se ipsā reuertitur, ac pollicetur verē
se atque ingenuē, & non pigre diuino cultu inferuturam:
nec tamen id dicit, veluti quę per seipsam iustificata sit, sed
tanquam misericordiam consecuta: quamuis in clamādo ad
uersus peccatores, & seipsam in templum dei inducendo, vi-
deatur quodammodo aliud significare.

Domine deduc me in iusticia tua. Deduc me domine per ma-
num filii tui: qui, vt ait Apostolus, iusticia est, & sanctifica-
tio, & redemptio: vel in lege tua quę est humana iustitia.

Propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meā. Pro-
pter visibiles atque inuisibiles inimicos meos, qui in semi-
tis meis scandala seminant, & laqueos tendunt, explana quę
sō domine viam meā ad te. ita enim Symmachus reddidit.
vel dirige me, ne declinem ad dexteram aut ad sinistrā pro-
pter inimicos meos, qui latenter in insidiis me obseruant.
Congruere etiam possunt hæc verba ipsi beato Dauid.

Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum uanum est.
Et mentiuntur assidue cum falaces: & inutilia se uerba ac va-
na cogitant vt maligni.

PSALMVS

Sepulchrum patens est guttur eorum. Propter mortua illorum dogmata hoc dicit: & ob putidas Hæreticorū blasphemias, & inhonesta intemperatiæ verba: vel iuxta historiam ob turpes contumelias, & ob iurgia, quæ in Dauid dicta fuerunt ab inimicis. quorum guttur non tectæ atque operatæ sepulturæ comparauit, sed apertæ ac patenti, tetrūmque odorem emittenti. nam si operatum esset sepulchrum, immūdi-
 • cias omnes & grauem illum spiritum cæaret.

Linguis suis dolose agebant. Dolosi omnes mendaces sunt non quicumque mendax etiam dolosus. doli etenim vitium peruersus est. ait igitur, quòd insidias & dolos vna aduersus eam contexebant.

Iudica illos deus. Tu, inquit, qui huiusmodi homines, ac talia operantes odisti, eos etiam condemna.

Decidant à cogitationibus suis. Hoc est frustrentur propriis consiliis.

Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos. Propter illorum impietatem eos, inquit, expelle, quia te non venerantur. neq; enim propter me id exoptulo: tametsi alioquin, sors atque hæreditas tua ego sum: vel aliter quanto illi impij magis sunt, tanto à tua beneuolentia longius abiciantur. Impius verò non ille tantum est, qui deū non colit, sed & is qui non, vt congruit, eum veneratur.

Quoniam exacerbauerunt te domine. Non adeo mihi curæ sunt quæ aduersum me operantur, quantum doleo ob ea quæ contra te agunt. exacerbauerunt enim te in studiis, atque in conuersationibus suis, quas superius cōmemorauimus. vel aliter: quia exacerbauerunt te dominum meum dum mihi mandata tua obseruanti molesti sunt.

Et latentur omnes qui sperant in te. Quoties inimici Dei mœrore ac tristitia afficiuntur, fideles ac pii quicumque sunt ex aduerso gaudent: quòd solo freti Deo, tantos ac tales superent inimicos.

Εἰς αἰῶνα

In seculum exultabunt. Hoc est semper. & perpetuo, cum prope atque assidue consolationem tuam habituri sint.

Et habitabis in eis. Requiescens nimirū in pulchritudine atque elegantiâ animarū eorum. Inhabitabo enim alibi inquit, in eis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.

Et gloriabuntur in te, qui diligunt nomē tuum. Quia scilicet ipsi soli Deum verum intellexerūt, atque in hoc solo spem suam collocarunt. & aliter: Christiani viri diuinum Christi nomen adeo diligunt, vt ex illo tantum velint cognosci. in solo etenim Christo iuxta Apostolum gloriātur, dicentem: mihi autem absit vt glorier, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: hoc est nisi in Christo ipso crucifixo.

Quoniam tu benedices iusto domine. Non tantum in præsenti seculo tu eis benedices, laudes eorum omnibus notas faciens: sed in futuro, quando vocabis eos, dicens: Venite benedicti patris mei. Tu itaque benedices eis, tametsi maligni contra, eis maledicant. huiusmodi autem verbis eos cōsolatur, qui propter virtutem blasphemis ac maledictionibus imperti solent.

Vt scuto bonæ voluntatis coronasti nos. Tu domine, inquit, muniisti nos valde, & circundedisti cruce tua: quæ scutum est bonæ voluntatis: hoc est scutum tibi gratum ac placitū. animaduertendum autem est esse hunc quendam loquendi modum apud sacram scripturam: quo filium potentiæ dicere solet, pro potentem: & virum sanguinum, pro sanguinarium: hominem etiam pacis hoc est pacificum: ita & hic, scutum bonæ voluntatis pro scutum placitum & bene gratum. Ordo etiam fiat hoc modo. muniisti nos domine potentia tua quasi scuto quodam probato ac forti. corona enim circularis formæ est: & munitiones etiam per circulum atque in circuitu fieri solent.

In finem in Hymnis pro octaua Psalmus ipsi Dauid.

ΕΨΑΛΜΟΣ

Quid significet in finem dictum est: præsenti uerò Psalmo laudat ac magnificat Deū Propbeta: rogātque et preces fūdīt pro octaua. hoc est pro futuro seculo. præsens enim seculum reuolutum ac completum. et quasi Hebdomadæ commensuratum, septenario signatur numero, et septimum dicitur: futurū uerò seculum octauum appellatur, ueluti quod septimum sequitur. In persona autem non sua tātum Propbeta, sed et omnium nostrum fundit preces ad Deum, qui in futuro illo seculo omnes iudicaturus est, hunc autem psalmum composuit beatus Dauid, postquam in angustias, atque in afflictiones decidit, quæ ei ob peccata eius obuenerant.

PSALMVS

PSALMVS 6.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Sed quomodo legimus apud beatum Iob: Beatus homo quem redarguit dominus, in terra: & quomodo ipse etiam David alibi dixit: Beatus homo quem tu corripueris dominus. verum hoc in loco Propheta non reprehendi renuit aut castigari à Deo, sed quod poscit id tantum est, ne cum indignatione redarguatur aut cum ira. nam cum intolerabilem esse nouerit iram Dei, timet ne ab ea prorsus perdatur: modico tamé corripitur optat, ut probator effectus, futuri iudicij penas melius effugiat. consequenter etiam post redargutionem, correptionem subiunxit: & quanquam Deus à furore & ira & ab omni prorsus passione liber sit, Propheta tamen sepe numero huiusmodi affectionem ei tribuerunt, persuaderent studentes lectoribus, quòd omnium hominù Deus curam habet: quia omnia videt & audit: quòd lætatur, & tristatur, & iudicat, & furit, & irascitur, & quæcūque alia huiusmodi eum facere dicunt: ut saltem hoc pacto timore correpti homines desisterent à vitiis. & aliter. ab humanis operationibus Propheta diuina declarant: & quia qui loquuntur, & qui audiunt homines sunt, humana lingua exprimunt quod loquuntur. neque enim possibile est, ut alio modo loquantur, qui in corpore sunt, quam corporaliter. nam & quotiens barbaros alloquimur, illorum lingua utimur: & cum pueris aliquid dicere volumus, eorum more balbutimus: & quanquam valde sapientes simus, ad illorum tamen humilitatem descendimus: hæc igitur tibi fit norma quædam vniuersalis. Quod igitur ait, ne in furore tuo arguas me, idem sibi vult. quòd nolis me iuxta mea merita condemnare, neque debitas à me pœnas exigere.

Miserere mei domine quoniam infirmus sum. Si intellectus, inquit, mens debilis non fuisset, passiones certe illum non superassent: vel quia infirmus sum aduersus inuisibilem inimicum, qui & palam & clam insidias disponit, vel quia assiduè afflictionibus debilitatus sum. Considera igitur & tu Deus debilitatem meam, & noli me penitus condemnare, quasi sponte mea superatus sim. hæc autem voce, miserere mei, omnes nos perpetuo indigemus. nam & alibi ait: Si iniquitates obserua-

ueris domine, domine quis sustinebit? Item alibi, non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et rursus Prophetam ali^o: quis gloriabitur, inquit, mundū cor habere, aut quis confidet mundus esse à sordibus? omnes itaque indigemus diuina misericordia: tametsi non omnes illam cōsequamur, cum Deus quærat tantum dignos se. Omnes etiam nos infirmi sumus: quia nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborant qui ædificant eam: & nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam.

Sana me domine, quoniã cōturbata sunt ossa mea. Dolor qui summus mihi inest ab assiduis afflictionib^o, ad vsq; ossa ipsa sensu carētia puenit, atq; ea cōcussit. his autē uerbis passionis suæ uehementiam demonstrauit. uel per ossa intelligere possumus vires ac potentias, quibus mens ipsa sustinetur.

Et anima mea turbata est ualde. Non sustinens scilicet dolorum vim. commodissimè autem dicitur hic uersiculus, quotiens quis ad iram aliquam irrationabilem, aut prauas concupiscētiās fuerit stimulatus. tunc enim diabolus immodice spirans, animā solet & corpus perturbare, non secus ac validus uentus in mare irruens. miscentur enim vnā ambo atq; æstuant, nec proprium aliquem locum, aut ordinem seruant.

Et tu domine usquequo. Verba hæc non accusantis sunt, sed hominis in doloribus cōstituti. diu, inquit, à te ego neglectus sum, cum tamen auxilio tuo indigerem. Deus enim iis qui propter propria peccata tentationes sustinent, nō solet statim auxiliari: atque hoc magna cum dispensatione agit. Tempore enim accepto, inquit, exaudiui te. iis uerò qui ob dæmonis calumnias id patiuntur statim adest. adhuc enim, inquit, loquente te dicam ecce adsum.

Conuertere domine eripe animam meam. Conuertere ad me, inquit, tametsi hæcten^o ob peccata mea auersus fueris à me: & eripe me ex afflictionibus.

Saluum me fac propter misericordiam tuam. Non ob uirtutes meas, inquit, id peto. nullas enim habeo quibus id merear.

Quoniã non est in morte qui memor sit tui. Per mortē peccatum intelligit mortis ministrū. ab initio enim peccatū intro duxit mortem. ait igitur, q̄ qui peccatum facit, non est tunc Dei memor. est enim uelut ebrius aut obcæcatus, qui peccat. uel mortē appellat tēpus mortis. quia ubi quis mortuus

PSALMVS

fuerit, ablatū ei est, vt possit amplius dei reminisci, aut deū rogare. inutiles enim tunc essent omnes preces.

In inferno autem quis confitebitur tibi? Ante mortem pœnitere quem potest: post mortem verò retributionis tātummodo tempus est.

Laboravi in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectū meū, lachrymis meis stratum meum rigabo. Non simpliciter laboravi, inquit, sed cum gemitibus. Quæ res intētionem denotat laboris. nec simpliciter etiam dixit effundā lachrymas, sed lauabo lectum meum: neque id semel tantum faciā, inquit, aut secundo, sed per singulas noctes. Et quia in die variæ me cogitationes distrahunt, faciam quietis tempus confessionis esse: nemine scilicet me tunc perturbāte. commodissimum enim est ad pœnitentiam id tempus. Quod verò ait: lachrymis meis stratum meum rigabo: expositiue dictū est ad præcedentia, & ad clariorem sensum illorū verborū: lauabo per singulas noctes lectum meum. Audiamus verò nos homūculi, tanti regis pœnitentiam, eāque imitemur. Protulit autem hæc verba beatus Dauid, ad excitādam in se misericordiam Dei: vtque ad eam Deum magis fleteret: ne aliquādo fortassis grandis calamitatum cumulus, vires suas prosterneret, atque eum inutilem redderet.

Turbatus est à furore oculus meus. Oculus animæ scilicet: hoc est mens mea. Considerans enim ego, inquit, furorē aduersus peccatores, in die iudicij, vehementer perturbatus sum. Cōgruē verò mentem ipsam oculum appellauit, veluti qui itineribus omnibus dux est. nam & mens videt & audit. Aliqui etiam dicunt oculum corporis beati Dauid perturbatum fuisse, cum iratus esset aduersus inimicos. proprium enim ac peculiare est iis, qui irascūtur, vt oculi eis turbētur.

Inueteratus sum inter omnes inimicos meos. Veterascentiū vestimentorum instar neglectus sum ac vilipensus ab inimicis meis: qui tamē ante commissa à me delicta, timebāt me. vel inueteratus sum: hoc est debilior effectus. Senes enim debiliores viribus effici solent.

Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Sentiens iam ac cognoscens diuinum sibi præsto esse auxilium, fiduciam ostendit. & inimicos perterrens, seu visibiles seu invisibiles illi sint, aufugere eos iubet.

Quoniam exaudiuit dominus uocem fletus mei, exaudiuit dominus deprecationem meam, dominus orationem meam suscepit.

Hæc omnia causam esse dicit fiducia suæ, timorisque pa-
riter ac fugæ inimicorum, tria verò hæc in præsentî versicu-
lo dicta, eundem habent sensum: vt alibi etiam diximus. Vel
aliter: quia ob paupertatem, aut alias eiusmodi miserias, sæ-
penumero multi deflere solent: supplicationis vocabulo, æ-
qui uocationem flexus distinxit: qui ad coadiuuandam sup-
plicationem interfuit: & ad hæc, orationis etiam nomen ad-
iunxit, vt maiorem precum suarum intentionē denotaret.

Erubescant & conturbentur omnes inimici mei. Rogat vt
quæ sibi fuerunt significata quàm celerrimum finem cōse-
quantur. erubescant autem eius inimici: cernentes conce-
ptas à se spes inanes fuisse. sperauerant enim posse se de fa-
cili in propria potestate habere beatum Dauid, veluti diui-
na priuatum beneuolentia: quòd si erubuerint, & pudore cō-
fusi fuerint, quomodo non etiam timebunt?

Cōuertantur & cōfundantur ualde uelociter. Illi sic sentien-
tes retro abeant. & (quod ait) confundantur, argumētum
atque intensionem significat pudoris. Dictio autem, valde
uelociter, omnibus his verbis adiungenda est. optat nanque
atq; imprecatur illos quàm citissime hæc omnia pati. Qui-
dam uerba hæc dicunt precum potius similitudinem habe-
re, quàm imprecationis: & precari Prophetam pro inimicis,
vt eos pudeat prauorum consiliorum: vt timeant Deum qui
ipsi Propheta adiutor est: vt à propria prauitate discedant,
atque hoc pacto meliores fiant.

Psalms ipsi Dauid, quem cecinit domino pro
uerbis Chusi filij Iemeni.

Ἀπορα-
φείσασθαι,
κατασχυν-
θείσασθαι.

Γ' Ἰμενι.

Præsens inscriptio uidetur serè pugnātiā cōtinere iis, quæ in hi-
storia Regū habetur, & ubi gesta beati Dauid suo ordine cōscri-
pta sunt. illic enī Chusi nō Iemeni filiū fuisse legimus, sed Arachi.
uerūtamen recte cōueniūt hæc, ut dicemus: uel quia duplex fuerit no-
mē patri Chusi: uel quia ipse postmodū huius cognominatiōē sor-
titus sit, ut Iemeni filius diceretur. hic etenim Chusi, Arachi filius,
& socius beati Dauid, memor ueteris amicitia, cū Absalō fili⁹ beati
Dauid, aduersus patrē insurrexisset, finxit se desistere ab Rege &

PSALMVS

ad Absalonē trās fugere, eo cōsilio, ut Achitofel ducis Absalō cōsilia dissolueret: quē admodū et p̄fecit. morādo quippe et cūctādo Absalonē, cōtra Achitophelis cōsiliū, ita detinuit, ut occasione et tempus p̄stiterit beato David, et lōgius fugiēdi, et maiores copias colligēdi: ut in libris Regū latius scriptū reperitur. ab huiusmodi igitur strenuo opere, appellationē hāc Chusi cōsecutus est, ut Iemeni fili⁹ diceretur. Si quidē Iemeni dextera interpretatur. Mos uerō est scripturæ sacrae, ab exercitiis aliquibus seu studiis, tanquā a parentibus filios denominare, ueluti filium pacis, filium sapientiae, et filium perditionis: ita etiam et filius dextera ille dicitur, qui dexter et commodus amico fuerit adiutor. illud etiam animaduertendum est, quod inscriptio dicit, pro uerbis Chusi: et tamen in toto Psalmo Propbeta nullam Chusi memoriā facit: unde alia oritur dubitatio: quomodo scilicet pertineat ad Psalmum inscriptio. Nos tamen quod cognouimus non celabimus. cum pœniteret Propbeta, quod spem aliquam posuisset in prudētia et cōsiliis Chusi, qui ei suaserat: decepturū se Absalonē, et dissipaturū cōsilia Achitophel, huiusmodi psalmū cōposuit et eecinit Deo, non pro beneficiis quæ consecutus fuerat a prudentia et cōsilio Chusi: sed quia ipse amissa illa spe, quæ præcipuē in Deū habenda erat, magis fretus sit in uerbis Chusi, a se ad Absalonem missi. est igitur hic Psalmus propitiatorius, placatque et beneuolum reddit Deum ob commissum errorem: illumque in auxilium suum aduocat.

PSALMVS 7.

Domine Deus meus in te speraui, saluum me fac ex omnibus persequentibus me, et libera me. Licet, inquit, ob prudentiam Chusi adiutus sim, & paululum respirauerim, tempusque acceperim ad congregandū exercitum, nūc tamen in illo amplius non confido: & cum propediem pugnae dies mihi instet, a te vno p̄deo, in quem vnum omnes spes meas collocaui. alia enim omnia, amicos nimirum, socios, ac milites, secūdo in loco reputo. Scriptū est enim: maledictus homo qui spem ponit in homine. Item beatus homo qui sperat in te: & quemadmodum alium colere quā Deum, nō debemus, sic etiam in alio sperare non decet quā in Deo. Ille autē saluari dicitur, qui in bello sine vulnere conseruatur: & eripi is, qui ab inuasiōe atque impetu inimicorum liberatur. ex omnibus autem per-

sequentibus me, dixit, propter eos qui parricidam filiū sequebantur, & eius mortem appetebant. vel aliter: ille saluari dicitur qui infirmus est: eripi verò seu liberari ille qui caprius. Salua me igitur vt infirmum, & libera me quasi captiuum. timeo enim ne ab inimicis comprehendar. vel salua me ab inimicis præsentis vitæ: & libera me ab inuisibilibus inimicis, qui post mortē meā animæ meæ maculas omnes perscrutaturi sunt, si quo pacto fortassè eam potuerint comprehendere: duplèxque erit iuxta hunc sensum petitio pro præsentī scilicet vita, & pro futura.

Ne quando rapiat ut leo animam meam. Absalonem filium leoni cōparat, ob summam illius temeritatem, ferociam atq; impudentes ausus. Vel fortassis de dæmone sermo est, qui leoni conuenienter comparatur. quia sicuti leoni os, ac fauces malè olent, ita etiam os dæmonis eructās blasphemias malè olet. Figura etiam videtur hæc verba esse, eorum quæ à domino passionis tempore dicta sunt. nunc princeps huius mundi eiicietur foras, & in me non habebit quicquam. Quòd si intelligimus psalmum de Absalone, animā exponere, id est vitam, quæ ab interfectore quodammodo auferri videretur. Est etenim anima vitæ causa: & sæpenumero causa ipsa causarum nominibus appellamus, quæ admodum & dñs, pax, dicitur & iustitia, & alia huiusmodi: quia pacis & iustitiæ author est. Hac etiam ratione dæmon peccatum & perditio appellatur, veluti illorum causa. improprie autem posita est dictio rapiat, pro interimat. congruit etiam hic psalmus omnibus his qui in tentationibus & periculis animæ constituti sunt, si per persecutores, dæmonū copias intellexeris, & per leonem, ipsum dæmonum principem Satanam, qui animas ad peccata, aut ad desperationem rapere solet: vel qui eas rapit vbi exiuerint è corpore.

Cum non sit qui redimat, neque qui saluum faciat. Congruè hæc & suo ordine correspondent predictis verbis, salua me & libera me. te, inquit, non adiuuante, nullus est qui saluet, aut qui redimat.

Domine Deus meus si feci istud, si est iniustitia in manib⁹ meis, si retribuī retribuētibus mihi mala: decidā sanè ab inimiis meis inanis. Nō aperit Propheta peccati gen⁹, filio ignoscēs, neq; enim suo nomine illud declarauit, vicem filij quodammodo

A^o dicitur
αζα.

PSALMVS

erubescens: sed (quod videri potest magis laudandum) si feci hoc, ait, & fili^o me^o comisit aduersum me (scelestus quippe is fuerat, & parricida) si iniuriã aliquando manibus, hoc est factis, intuli, tamen si illius sæpe scelera præfenserim: vel si læsi eos, qui aduersum me Absaloni in bello opẽ tulerunt: quique pro beneficiis à me in eos collatis, mala mihi nunc retribuunt, si horum quicquam, inquit, comisi, precor vt aduersus inimicos meos non præualeam, sed re infecta, inanis decidã. verum aliqui huiuscemodi quæstionem mouent: si non deciderit inanis David, nec re infecta recesserit, sed aduersus inimicos præualuerit, certè hoc pacto in illos commissorum scelerum pœnam inferet. Quomodo igitur dicit se illis mala non reddere? dicere possumus, præterita illum tẽpora significare: quia cum in preteritum occasionem sæpe nactus iniuriam referre potuisset, abstinuit tamen: in præsentia autem, cum periculũ ei vitæ immineret, ad defensionem sui accedebat tãta iniquorum hominũ scelerum amplius non sustinens. vel aliter: decidam ab inimicis meis inanis, id est, frustratus omni spe. spes autem non vlciscendi erat, sed repellendi inuadentes: vt saltem hoc pacto persequi eum desisterent. videre enim licet quẽadmodum militibus suis iussit vt filio parcerent: & quomodo illius morte intellecta, in magnos decidit luctus, vel aliter: inuisibiles inimicos hoc loco intelligere possum^o, à quibus inanis quis decidisse dicetur, & re infecta, si illos non superauerit, & virtutum suarum acie eos non confuderit. Hæc autem verba non iactabundus dicit, sed potius sibi conciliaturus Deum, cum in angustias incidisset. & si ad alias personas referãtur hæc verba, non affeci ego, inquit, hominũ aliquẽ iniuria, nec Sauli qui mihi pro acceptis beneficiis manifestè mortẽ intẽtabat, iniurias retuli: tamen si in potestate meã deueniret: vt in historiis regũ continetur. Siue igitur Absaloni hæc aptaueris, & is qui cum eo erãt: siue alteri, siue etiam ipsi Sauli, veritas nihil lædetur. Retributionis verò nomine hic, primo loco improprie vsus est, pro reddidi. Nam qui bonum aut malum aliquod primus infert, is dare dicitur, reddere verò is qui datis parem vicem tribuit: retribuere autem, vel potius (vt Græca dictio ἀντιπροδοῦν' ai significantiùs exprimit) contra retribuere is dicitur, qui se-

cundam beneficiorum aut iniuriarum vicissitudinem reddi. Huius autem verbi vsus frequens est apud scripturam, præcipuè apud beatum Dauid.

Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat. Persequatur, inquit, Absalon animam meam: hoc est, me ipsum (circumlocutio enim est) & comprehendat.

Et conculcet in terra vitam meam. Per vitam, hoc in loco sanguinem intelligit, qui vitæ causa est, veluti præcipuum elementum inter cætera quæ in corpore sunt, & quæ illud coaptant.

Et gloriam meam in pulverem habitare faciat. Per gloriam, gloriosum ac nobile corpus suum intelligit: quod tum ob vires eius maximas, tum ob magnitudinem & gloriam, quæ ei ab imperio obuenerat, apud omnes celebre erat & notum. in pulverem verò habitare idem est quod iacere, & in terram dissolui: possumus etiam sermonem huc ad inuisibilem inimicum trãfferre, ita vt imprecetur, persecutionem se ab eo sustinere, & comprehendere, nec posse illius insidias euadere: quinimmo in terram, hoc est, in terrena negotia vitam suam immergi. hoc enim significant illa verba, & conculcet in terram vitam meam, adeo vt iacenti illi insurgat dæmon, ac turpiter insultet. neque hoc tantum, inquit, corpus conculcet, sed & gloriam: hoc est, ipsum etiã intellectum, qui animæ honor est & gloria, in terram deferri imprecatur, & terrenis rebus applicari, ita vt contèplationis alis ad Deum amplius extolli non possit.

Exurge domine in ira tua. Exurgere potest Deus, & non in ira iuxta illud, Exurge domine saluum me fac: at nunc ad supplicia atque ad pœnas eum aduocat. Intelligere autem debemus Deum surgere, non corporaliter, sicuti nec corporalem sedem intelligimus, quando sedere illum legimus: sed regiam eius dignitatem, stabilitatẽque, & iudicandi autoritatẽ iudicari arbitramur. hoc pacto etiã cum exurgere Deum dicimus, puniendi aut defendendi illius propositum denotamus. iram in Deo pari modo non passionẽ esse intelligimus, sed castigationem & punishmentem illorum qui diuina ira digni sunt.

Exaltare in finibus inimicorum tuorum. Cum altus sis, & sublimis, ita etiam appare, atq; ostende te hominibus huius-

κατασκευασται.

Σοδ.

PSALMVS

modi autem apparebis in finibus, hoc est, in morte inimicorum tuorum. Mors quippe vniuscuiusq; finis est: meos vero inimicos tibi etiam inimicos esse non ambigo, cum mandata tua transgrediantur.

Exurge domine Deus meus in precepto quod mandasti. Noli amplius esse sanguinis, sed vlcerscere propter preceptum quod mandasti, quod videlicet tradidisti per Moysen iubens, parentes honorandos esse a filiis. Verum in presentia filius meus furore in patrem correptus est. Possumus & aliter intelligere: quod Propheta preces fundat pro resurrectionis mysterio. Dixit enim dominus ad Iudæos, vt apud Euangelistas legimus: soluite templum Dei, & in tribus diebus edificabo illud. Exurge igitur, inquit, iuxta illud mandatum, dixisti enim soluite, & soluent.

Συναγωγῆ

Et congregatio populorum circumdabit te. Si enim mihi adiutor fueris, videbunt multi & timebunt, & conuertetur ad dominum. Quod vero ait circumdabit te, idem est quod circa mandata tua versabuntur, & nunquam ab eis recedent. nam alioquin Deus immensus est, & comprehendi non potest. Possumus etiam hoc intelligere de resurrectionis tempore. congregatio enim gentium quasi corona quadam Christi cinxit cum ab omnibus terræ finibus gentes ad eum accederent. vel circumdabit te, hoc est, canet & laudabit te. In choro enim ac cœtu, hymnos ac laudes Deo canere soleamus. A forma igitur seu figura cœtus hominum, Deum laudantium, laudationem ipsam significauit.

Et propter hanc in altum regredere. Propter hanc inquam congregationem gentium, ascende tu o mediator ad patrem, & regredere in altitudinem gloriæ tuæ quam habebas priusquam mundus esset, & ineffabile mysterium perface.

κ. ρ. ι. υ. ε. τ.

Dominus iudicabit populos. Non negliget dominus ea quæ aduersus me moliti sunt, sed disquiret omnia. vel iudicabit populos condemnans prauos, bonos vero statuens a dextris.

ε. π. ι. μ. σ. ι.

Iudica mihi domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam quæ in me est. Postquam meminit iudicij, esto, inquit, & mihi iudex, disquirens iustitiam meam, quam seruaui aduersum parricidam filium, & complices. præterea etiam id peto, vt secundum simplicitatem meam quæ in

me est, sic fiat mihi. Sed quomodo alibi dicit: & non intres in iudicium cū seruo tuo, cūm hic iudicari cupiat? quia scilicet ibi iudicari refugit cum Deo, & vitam suam cum illius beneficiis comparari: nunc autem se cum filio iudicari querit, & cum his qui iniurias ei intulerant, atque interimere eum cupiebant.

Consumatur nequitia peccatorum, et diriget iustum. Nam si aliquando eorum malignitas cessauerit, dirigetur iusti, hoc est, absque impedimento in recta virtutis via ambulabunt.

Scrutans corda et renes Deus iuste. Tu Deus, inquit, iuste inuestigas atque exquiris renes & cor. hoc est, omnia irę atq; indignationis germina, quę in corde versantur, & omnes concupiscentiæ radices, quę in renibus inesse solent. ex his nanq; irę nimirum & concupiscentiæ affectibus peccata omnia ortum habuere. & aliter: Deus scrutatur cor & renes. dictionem autem, iuste, sequentibus coniunge legens, iuste adiutorium meum à domino.

Adiutorium meum à domino qui saluos facit rectos corde. Simplex & rectus corde cūm sim, meq; ad rectum dirigam virtutis callem, auxilium expecto non humanum (inutile quippe illud est) sed à Deo qui potens est, vt saluet me.

Deus iudex iustus fortis et longanimis. Videntur hæc ad eos dicta esse, qui de Dei prouidentia penę scandalizati fuerant, quod permisisset filium aduersus patrem insurgere. iustus igitur est, veluti qui vniuscuiusque operibus æquas vires rependit: fortis verò, veluti is qui potest quęcūq; vult: & longanimis, vt qui non statim infligit pœnas.

Et iram non afferens per singulos dies. Hoc ad probandam Dei longanimitatem dictum est. Etenim cūm assidue delinquamus, & ideo dignos nos suppliciis reddamus, ipsę tamē tempus pœnitendi, vt longanimis tribuit. Per iram igitur hic pœnas intellige. Mouent quidam dubitationem: si iustus est Deus, & condignas tribuit pœnas, quomodo potest dici misericors? Ad quod dicendū est: iustum quidem Deū esse, veluti qui vnicuique condignas reddit pœnas, sed misericordem esse etiam, quia non statim castigat, sed sustinet, & pœnitentię ac conuersioni tempus tribuit, nec dæmonē finit omnia perficere, quæ ille optat.: & quia omni denique ex latere nostram fitit salutem.

ΣΥΤΤΙΛΕ-
σθητες.

Δικαιως.

καὶ μὴ ὀργ-
γῆρῃται-
τοῦ.

PSALMVS

Σιλω.
et.

Nisi conuersi fueritis, gladium suum nitidabit, arcum suum tectidit, & parauit illum. Sciens beatus David vt Propheta, & vniuersæ gentes eius psalmos in ore atq; in manibus semper habituræ erant, disciplinam eis admiscet. nisi enim vos, inquit, qui à recto calle declinastis in erroris vias, & conuersi estis ad materiales res, iterum ab his reuertamini ad Deum, pœnas profectò non effugietis. per gladium autem, acerbiter, & per arcum, celeritatem mortis indicat. Nitidare autem & tendere, pœnarum apparatus significant, longanimitatèq; diuinam, non perpetuam fore, sed ad tempus. parare verò dicere potes flagelli propinquitatem. vel aliter: per arcum, vehementiam pœnarum intellige: per arcus tensionem, appropinquationem pœnarum, & demum per eiusdem apparatus, quomodo peccatores Deus omnino percussurus sit, nisi pœnitentiam egerint.

Σικου.

Et in eo parauit instrumenta mortis. In eo nimirum supplicij genere, quod sub arcus figura denotauit. varia autem sunt mortis genera: gladius videlicet, ignis, aqua, terræ motus, hiatus terræ, ægritudo: quæ omnia mortis sunt instrumenta. Per ea enim mors finem suum consequitur. illud tamen animaduertendum est, quòd licet humano more verba sint prolata, omnia tamen dignè Deo intelligenda sunt. Huiusmodi enim crassioribus verbis Propheta sæpe vti solet, auditorum hebetudini condescèdens. Hac ratione gladium Deum habere dicit, arcumq; & sagittas, atq; alia bellica instrumenta: nitidarèq; eum & tendere, vt auditoribus timorem auget, & per nota eis nomina, lapideam eorum mentem concuteret: verùm huiusmodi armis non indiget, qui aspectu solo facit terram tremere: in manu cuius est omnis spiritus: qui etiam montes dissoluit in fortitudine sua, omniâq; alia facit, quæcunq; de eius potentia diuini contèplatores tradiderunt.

Sagittas suas ardentibus effecit. Ex his verbis probos homines consolatur. Pœnas enim, inquit, fecit Deus propter eos, qui scelesti sunt ac Deo indigni. Ardentes enim appellauit eos, qui omni prorsus carèt virtutis humore: qui ad eò ficci sunt ad operandù aliquod bonù, vt facilè ab igne pœnarum incèdantur: qui etiam iam ardere dici possunt, ea ratione: quia pœna illa iam eos manet. & aliter ardentibus:
igne

igne scilicet passionum, iræ, voluptatis, avaritiæ, & similiū. Cum autem multiformem dei iram descripserit, eamque prauis hominibus imminere tradiderit, erudit postmodum & docet nos à præsentibus rebus: & sermonem ad Absalonem conuertit.

Ece parturit iniusticiã. Filius meus, inquit, factus est iniusticiæ grauidus, cum iniuste cogitauerit me de eo regno expellere, quod mihi à deo datum est. parturitionis autem nomine vsus est, volens ostendere quales & quam acerbos dolores, si patientur, qui proximos suos iniuria afficere student. implentur siquidem indignatione, interrumpuntur ab ira, cogitationibus tabescunt, per innumeras ambulāt vias, timore afficiuntur, in angustiis permanent. huiusmodi autē flagella sustinere omnino nequeunt, donec cogitationes suas in opus non deduxerint tamen postea non liberentur, à sententia, atque à condemnatione propriæ conscientiæ. Quando igitur scriptura, intolerabilem aliquem dolorem vult exprimere, illum sub parturitionis nomine describit, quo nomine, Græci præcipue, frequentius vtuntur, pro dolore, parturitionem, ὀδυνην appellantes, à verbo οἰδέειν idem proprie significante quod tumeo seu augesco. etenim cum infans, in matris vtero perfectus est, & auct^o, amplius ferri non potest. vnde maximos efficit dolores, cum ad exitum festinet. Per hæc autē ostenditur vitia in nobis naturaliter non esse complantata, sed deforis insita esse, & graues postea dolores producere.

Concepit laborem & peperit iniquitatem. Atqui in aliis scetibus primun conceptio est, & deinde parturitio consequitur, aucto ac perfecto infante: verum id sic se habet, quando de cõceptione & parturitione illa loquimur, quæ in vno atque eodem scetu contingit: nunc autem de diuersis scetibus est sermo. primo enim Absalonem dicit parturisse iniustitiam, deinde cum ab ea malè affectus esset, tum ob rationes iam dictas, tum etiam quia idoneum tempus ad patranda scelera nondum inuenisset, concepisse eum narrat laborem, hoc est corporis dolorem. nam si animus sollicitudinibus torqueatur, ipse etiam corporis vires deficiunt. non tãtum igitur animi moerore Absalon detinebatur, sed in corporis etiam dolores inciderat, donec iniquitatem peperit.

Πόνος

PSALMVS

Porro illud iniquum fuit, inhonorare ac persequi patrem, & illius pellices violare. Quidam vero breuiorem expositionem secuti, parturisse exponunt pro cogitasse. per conceptionem vero constantiorem illam tyrannidis meditationem intelligunt, vel aliter: cum Absalon grauius animo angeretur, & multa passus esset propter huiusmodi cogitationes, nec tamen adhuc quiesceret, concepit rursus alium dolorem eandem ob causam: qui alius ei fuit labor, & alius dolor, & secundus partus.

Deus, ut
dicitur.
14.

Lacum fossit & refodit cum, & incidit in foueam quam fecit. Periculum, inquit, mihi preparauit, & eiusmodi periculum ut ab eo vix posse liberari: quod latius similitudine denotauit. qui enim in lacum incidit, illinc amplius effugere non potest. præcipue si is lacus non fossus tantum sit, sed refosus, & bis euacuatus, ita ut profundior sit huiusmodi aduersus me inquit, insidias filius meus molitus est, quæ vastæ fossæ instar quoddam in se vitiorum profundum habent, & mortiferum circuitum. verum ille in periculum ipsum mihi destinatum decedet, & comprehendetur in præmiū eorum, quæ aduersus me moliri, nunquam cessauit.

Novos.

Conuertetur labor eius in caput eius. Vtraque hæc, re ipsa illi contigerunt. Ipse enim Absalon in periculum incidit, & eius studium tandem in ipsius caput reuolutum est. nam cum in aciem milites hortaturus festinaret, inter currédum equo præteruectus, cæsarie ramo arboris cōplicata suspensus remansit. quo pacto acerbam mortem sustinuit.

A' dixit.

Et in uertice m' ipsius iniusticia eius descendet. In eum enim irruet iniusticia, quam in alios tendebat. Ab ea autem corporis parte quæ est magis letalis, totum hominem significauit. v. eluti totum à parte. & sanè ita actum est. Nam cum bellum in patrem instrueret, ipse in eo fuit interemptus.

Confitebor domino secundum iusticiam eius. Ego, inquit, post huiusmodi belli exitum, gratias deo agam de iusto eius iudicio.

Et psallam nomini domini altissimi. Canam, inquit, nomen eius pro victoria: quia eius nomen inuocaui, & exaudieus sum. Quod si illius nomen tantas habet vires, quis non ipsum dominum formidabit? Altissimi autem, id est, illius, qui est supra omnia, qui insuperabilis est, vel etiam super cæle-

tis, vt superius diximus. Hæc autem verba non gauden-
tis sunt aliorum cæde, nec filij potissimum, cum lugubrem
egerit illum victoriæ diem: sed suscipientis sententiã dei,
quæ iniustos illos coercuit. Aliqui vero verba illa lacum fo-
dit, & quæ sequuntur, vsque ad illa, iniusticia eius descen-
det, breuiori expositione declarant, dicentes, ea verba per
metaphoram significare, quòd Absalon ipse ea passur⁹ erat,
quæ aduersus patrem moliebatur. huiusmodi etiam verbis
possumus, & nos aduersus dæmonem imprecari.

In finem pro torcularibus Psalmus
ipst David.

Quid sibi uelint uerba illa in finem, in superioribus dictum est.
Torcularia appellat Ecclesias, quæ ubique terrarum sunt. Christus
enim uicis est & Apostolus palmis: una autem & racemus fidem
significant, quæ in Ecclesiis compressa, disciplina Christianæ uinũ
tribuit, quo fidelium corda letificantur. Et persona igitur spiritua-
lium horum torcularium, hoc est, Ecclesiarum, hic Psalmus a Pro-
pheta conscriptus est: olim quippe unicum tantum templum costru-
ctum erat, in una tantum ciuitate Hierusalem, quia unũ tantũ erat
genti datũ: de quo Esaias ait. Aedificauit turrim, & torcular fodi-
t in ea, turrim templum appellans, & torcular altare. in fine autẽ se-
culorũ, hoc est in fine legalis cultus, illa turris destructa est, & lo-
co eius per uniuersum orbem erectæ sunt innumerabiles Ecclesiæ:
quoniam omnes gentes in Dei cognitionem uenerunt.

PSALMVS 8.

Domine dominus noster quàm admirabile est no-
men tuum in uniuersa terra. Infidelium qui-
dem dominus, Christus dicitur, sed vnã tan-
tum creationis ratione: fidelium uero du-
plici, creationis scilicet & cognitionis. quã
ob ca usam nomen domini hoc in loco etiã
duplicatur. dicant itaque omnes fidelium Ec-
clesiæ: domine creator & opifex: qui nuper etiam per cogni-
tionem nostri dominus factus es: quàm admirabile est no-
men tuum in omni terra: cuius sola intocatio dæmones fu-
gat, mortuos suscitatur, ægrotudines pellit, elementa com-
mutat, & omnia potest. Alibi uero terribile etiam appel-

PSALMVS

latur seu timendum. Admirabile est igitur ob multa, quæ supra naturam operatur: & timendum ob ineffabilem eius potentiam. Sed vides quomodo beat^o David se nobis voluerit connumerare, communi nomine dominum nostrum appellans, præuidens nimirum mysterium & fidē, quæ ad ipsos mundi fines erat peruentura. quid igitur ad hoc dicent Iudæi? antea quippe dei omnipotentis nomen apud plurimas gentes despectui erat. nam vt inquit Esaias: propter vos nomen ei^o blasphematur inter gētes. vnde sine dubio de Christo hæc dicta esse conuincuntur.

Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos. Magnificentiam hoc in loco dei humanationem appellat: quæ & magna est, & omnem exuperans intellectum. eleuata enim est, & transcendit illas etiam potestates quæ supra cælos sunt: eo quòd ab eis etiam comprehendi non potest. vnde maxime eis est admirationi. neque enim homines tantum, sed ipsi etiam angeli ad hoc stupent mysterium. vel aliter: significare nobis volens Propheta immensam diuinæ naturæ potentiam, exaltata est, inquit, magnificentia tua super cælos, cum terra eam non caperet, quod alius Propheta dixit: operuit cælos virtus eius, & laudationis eius plena est terra.

Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Laudationem puerorum prædicit factam in templo. ex omnibus autem miraculis, huius tantum meminit Propheta, tanquam admiratione magis digni. nam & ante Christum leprosi sanati fuerant & dæmones expulsi: & mortui suscitati: infantes vero locutos esse, tunc primū legim^o. neq; enim simpliciter pueri fuisse dicuntur, sed infantes & lactentes: quod maxima admiratione dignum est. perfecisti autem, id est perfectam fecisti laudem illam, cum alioqui illorum lingua adhuc esset imperfecta.

Propter inimicos tuos ut destruas inimicum & ultorem Edifierit etiam causam miraculi. factum est, inquit, id propter scelestos inimicos tuos Iudæos. in aliis enim miraculis suspicati sunt fortassis Iudæi quod deciperet Christus & falleret eorum oculos, in infantium vero laudatione, qui apud eos versabantur, immo qui eorum erant filij omnis aberrat suspitio. hæc autem ita dispensata sunt à deo: ad de-

structionem, hoc est ad confusionem Iudaici populi, qui inimicus simul & ultor Dei erat: inimicus quia eius filio aduersabatur: & ultor, velut is qui pro Deo se id facere existimabat. possumus etiam daemone inimicum & ultorem Dei dicere inimicum: quia eius mandatis aduersatur, & quia semper infensus est amicis Dei: ultorem verè, quia is qui à Deo proiecti sunt, improperare solet, quod contemptores dei fuerint: atque ideo ad poenam eos trahit, quod diuina mandata transgressi sunt. ex ea quippe infantum laudatione ipse etiam daemon confundi visus est & destrui. Futura autem Propheta narrat ut facta: veluti qui Prophetis oculis ea viderat: vel ex persona Ecclesiarum, ut diximus, hæc prolata sunt: veluti quæ ab eis quandoque ita essent proferenda.

Quoniam uidebo cœlos opera digitorum tuorum. Olim gentes mundum à falsis eorum diis factum esse arbitrabantur: sed ubi elaruit veritas, Ecclesia fidelium cecinit: uidebo cœlos, qui digitorum tuorum opus sunt. Cœlos autem, cœlum ipsum appellauit: quod initio factum est, & firmamentum. vel plurali numero pro singulari Hebræorum more usus est. Et dum cœlum dicit quo omnia complectuntur, cæteras creaturas quæ in mundo sunt, comprehendere etiam videtur. Dicunt quidam ideo dixisse opera digitorum tuorum, ut tanta ac talia elementa, à minima diuinæ potentiae particula facta fuisse significaret. Ego verò Prophetam puto indifferenter usum hoc loquendi modo, cum alibi etiam dicat: & opera manuum tuarum sunt cœli. Lunam & stellas, quæ tu fundasti: cum cœli meminerit, illius etiam addit ornamenta: te, inquit, cognoscam factorem stellarum. Solem verò prætermisisse non videtur, dum Lunam commemorat: quinimmo & Solis meminisse credendum est: Lunæ memoria quæ ab ipso sole illuminatur: cum vterque cognitioni hominum coniunctim inhaereat. Duo quippe sunt magna luminaria, quorum qui alterius meminit, alterum simul introducit. unde alibi solis tantum meminit, quando ait: tu fabricatus es auroram & solem: quasi per alterum vtrūque intelligatur. Sequitur, quæ tu fundasti: quæ astra nimirum, vel opera tu fundasti: id est, finxisti, stabilisti, ita ut decidere non valeant, aut dimoueri è loco. ubi per te collocata sunt: tamen ea apud pensam quodammodo esse videantur.

Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam uisitas eum? Hæc etiam propter incarnationem dicta sunt, prænoscens enim Propheta illius mysteriu: quid inquit, tanti est homo, ut cum rebellis à te factus sit, & imperium tuum decretauerit, tu tamen illius miserearis? est autem hic sermo metaphoricus atque ab eorum persona trāsflatus, qui cetero tempore cuiuspiam obliti sunt, & deinde cōpassione moti, eius reminiscuntur: nec tantum reminiscuntur, sed in illius auxilium & defensionem etiam mouentur. Et hæc est uisitatio quam dicit. neque enim Angelus aliquis, aut legatus sed ipsemet dominus per se ueniens saluauit nos. Quid igitur tanti est homo, ut propter illum hæc fieri debeant? & cum Angeli quidem cecidissent, tu nihil eiusmodi fecisti, in hominis autem ruina & casu, ad extremam hæc deiectionem descendisti. homo autem & filius hominis idem æque significant: circumloqui tamē sæpe sic solet scriptura, ut pro homine filium hominis dicat.

ΒΕΛΧΟΥΤΙ.

Minuisti eum modicū quid ab angelis. Antiquorum beneficiorum meminit quæ in hominē collata sunt. creat^o enim homo modicum quid ab angelis minoratus est, propter cōplicationē corporis, & alia quæ ad corpus pertinet. Atque hoc sanē magna cum dispensatione: ut quoties propter intellectū extolleretur toties deprimeretur atq; humiliaretur propter terram. Nam si in præsentia cum corpore grauamur adeo extollimur & gloriamur, quid existimandū est facturos fuisse, si absque corpore nobis uiuendum esset?

Gloria et honore coronasti eum. Gloria quia ad imaginem & similitudinem Dei factus est: honore, quia omnia ei subiecta sunt animantia.

Et constituisti eum super opera manuum tuarum. Elegisti eum in Regem totius creaturæ. crescite enim, inquit, & multiplicamini & replete terram, & dominamini ei.

¶ d.

Omnia subiecisti sub pedibus eius, Oues et Boves uniuersas, insuper et pecora campi: uolucres cæli, et Pisces maris, quæ perambulant semitas maris. Hoc etiam ex Genesi sumptum est. dominamini, inquit, Piscibus maris, & uolucris cæli, & omnibus pecoribus, & omni terræ: Cumque Propheta hic omnia dixerit, postmodum distinguit, & primò quidē mitiores oues, cōnumerauit: per pecora autē campi quadrupedia

omnia cōprehendit, quæ in cāpis habitāt: & iuxta Græci nominis etymologiã animalia omnia intelliguntur: quæ prona in terram aspiciunt. per pecora igitur, terrestria omnia animalia significauit, seu mitia sint, seu siluestria, & fera. omnia quippe in hominis ministerium data sunt: quibus omnibus ille etiam homo adhuc dominabitur, qui pristinã animæ suę seruaerit dignitatem. Cæli autē volucres dixit, pro aeris. Cælum enim sæpe, ponitur pro aere, qui cæli instar capiti nostro circumfusus est. Piscium etiam, cum innumerabilia sint genera, vno sermone omnia complexus est dicens: quã perambulans semitas maris. & à masculino genere ad neutrum transtit, volēs hoc pacto varia piscium genera denotare. veterum hæc de puro ac simplici homine intelleximus. Iuxta anagogem verò ad humanitatem Christi pertinent: quemadmodum Apostolus ad Hebræos declarat: quid enim, inquit, tanti est humanitas illa assumpta à Deo verbo, quòd illius memor es? dicens: hic est filius meus dilectus? filium autem hominis dixit, vt eos conuinceret qui Christi carnē supernē descendisse asserunt: qua ratione ipse etiam dominus apud euangelistas sæpenumero filium hominis se appellat: significans quòd ex virginali vtero, atq; ex purissimis illius sanguinibus ipse sibi templū constituerat. filius enim hominis vere dicitur, qui mulieris est filius. nã & mulier verè homo est. visitauit autē illum Deus iuxta quòd alibi legimus: prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne cōmouear. quod verò ait: minuiisti eum modicum quid ab angelis, ea ratione dictum est, quia & famem patiebatur Christus, & sitim, & reliquis omnibus corporis passionibus atque affectibus subiacebat qui reprehensibiles non sunt. Coronasti autē eum hoc est ornasti, gloria quidē diuinitatis: honore autem, quem angeli ei præstabāt. sæpe enim ministrabant ei. vel etiam quia vtrunque ab hominibus ei præstabatur, quia credentes in eū. Deum appellabant, & religiosissimè venerabantur. omnia præterea subiicit Deus sub pedibus eius, veluti nouo Adā: qui imaginē & similitudinem Dei verè seruaui: iuxta anagogem oues, ij dicendi sunt qui ex gentibus crediderunt: quos in collibus, & montibus errātes Christus inuenit, & ad suum ouile congregauit. Boves verò Iudei sunt, graue veteris legis iugum

PSALMVS

trahentes. & pecora campi ij, qui nec Moyſi nec gratia legē ſuſceperunt, ſed idola colentes in campeſtri humilitate, ac terrena deiectione voluptatum præſentis vitæ ideo ambulānt, quia in contemplationis ſublilitatem ſuſpicere nequeunt. ſex iuxta eam quā diximus Græci nominis etymologiā. quaſi pecora proni in terrā, inſpiciūt. Volucres etiam cæli pro angelis accipi poſſunt: & piſces maris pro demonibus: qui inter fluctus præſentis vitæ ſubſiliūt, atq; in amara prauarū actionū viuunt ſalſugine. Omnes enim Chriſto tādē ſubiiciētur: quoniā illi omne genu ſeētitur. cæleſtium, terreſtriū, & infernorū. Poſſumus etiā non ingrātā quorundam expoſitionem recensere: quòd ſcilicet illa verba minuiſti eū modicum quid, non ad angelos referenda ſint, ſed ad gloriā Dei patris: atque hoc pacto legendū minuiſti eū o pater modicum quid, à tua nimirum dignitate propter carnis naturam. & quę ſequuntur per ſe legantur. ſed quoniā quod latinè legimus ab angelis, in Græco legitur παρ'αγγέλους: quę verba ultra ſenſum iam redditum, idem etiam ſignificant, quod ſupra angelos: intellige quòd gloria & honore eum Deus ſupra angelos coronauit: hoc eſt pluſquam angelorū aliquem. Nullus quippe angelorum, aut huiuſmodi Dei nomen conſecutus eſt, aut tale fortitus miniſterium. Veruntamen dicant nobis Iudæi, quando infantes & lactentes pueri laudem hanc dixerint, de qua nunc loquitur Propheta: & quem nam inimicum huiuſmodi laus deſtruxerit: quomodo etiam dixit beatus Dauid: videbo cælos opera digitorū tuorum, cū iam Moyſes de his docuiſſet: in principio enim, inquit, fecit Deus cælum & terram.

Domine dominus noſter quā admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra. Quoniam hic pſalmus Chriſti prædicat myſterium, qui è cælo deſcendit, & ruruſ in cælum ad paternam gloriā aſcendit, & circulari quodam motu illinc vnde venerat reuerſus eſt, merito etiam hic pſalmus qui de Chriſto pertractat, circuli inſtar ibi finem accipit vnde inſitiū ſumplit. incipiens quidem & deſinens pari admiratione plenus eſt, dicens: Domine dominus noſter, &c.

In finem pro occultis filij pſalmus ipſi Dauid.
Quid ſignificet in finem in præcedentibus dictum eſt: & aliter

mors per crucem, congruè dici potest, esse finis uitæ filij : uitæ inquam humane, cuius mortem Propheta, occulta filij appellauit: quemadmodum ipsa etiam Hebraica lectio apertius explicat dicens, pro morte filij : & alibi mysterium esse legitimus absconditum à seculo, ipsis etiam angelis ignotum. & Paulus absconditum fuisse dicit principibus huius seculi. nam si cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Pertinet igitur hic psalmus ad mortem domini, per quem inimici potentia omnis destructa est. Longior uerò est, ita disponente sancti spiritus sapientia, quæ nec breues esse omnes psalmos uoluit, neque omnes in longum extendit, sed opus quoddam uarium reddidit, longitudine pigritiæ excitans, & breuitate laborem mitigans.

PSALMVS 9.

Confitebor tibi domine in toto corde meo. Confessionis nomen duo significat, peccatorum reuelationem, item & gratiarum actionem : ut hic agam, inquit, tibi gratias pro acceptis beneficiis, nec simpliciter, sed ex toto corde meo.

Narrabo omnia mirabilia tua. Beneficia appellat mirabilia, ueluti trophæa quædam de inimico admiranda.

Lætabor & exultabo in te. Lætabor, inquit, tanquam is qui experimentum accepi auxilij & potestatis tuæ: memor enim alibi, inquit, fui Dei & lætatus sum. Solus quippe Deus hominibus uerum est solamen: quemadmodum & solus ipse est qui homines saluat. exultatio uerò, maior quædam est lætitiæ intentio: quæ præ nimio gaudio subfilire ualde atque eleuari cor facit.

Psallam nomini tuo altissime. Mos erat iis qui amatorie in aliquem affecti essent, carmina & cantus in eum componere: atque hoc pacto animi desiderium lenire: huiusmodi metaphorâ Propheta usus, intentionem amoris sui in Deum declarauit, dicens: psallam nomini tuo: quæ dictio musicum ac concinnum cantum denotat. Canam igitur, inquit, non naturæ tuæ, quandoquidem illa percipi non potest, sed nomini tuo, decentes illi nequens ac complicans laudes.

Cum conuersus fuerit inimicus meus retrorsum, infirmabuntur & peribunt à facie tua. Connumerare incipit beneficiorum

Αὐτὰρ ἄλλοι
σθαί ως ἄ-
γαρ ἄλλοι
σθαί.

Εὖν τὸν ἐ-
πισραφῆ-
ναι τὸν
ἐχθρόν-
μου.

PSALMVS

genera, pro quibus Deo gratias agit. Ausus est aliquando tyrannus dæmon ipsum etiam saluatorem, veluti nudū hominem inuadere: sed simulac dici audiuit, vade post me satana & inexpugnabile illius sensit potentiam, magna statim cum ignominia retrocessit. quo cōuerso ac profligato, omnes pariter potestates quæ sub ipso erant debilitatæ sunt, & perierunt, amissa illa nimirū tyrānide, veluti quadā eorū anima. Cum enim vixerit Iesus sine peccato: vnde & dæmonem destruxit, & nos pariter induit armis salutis: cum etiam sacrū baptisma, ac diuinorum mandatorum meditationē & custodiam, propriamque vitam ac conuersationem pro via nobis reliquerit & semita, quæ ad cælū ducit, consequenter & cæteri dæmones illinc adeo deleti sunt, vt nullam in nos amplius habeāt potestatem, nisi nos ignauia nostra fortassis ita volentes, neglectis diuinis mandatis, ad nosmetipsos eos iterum traxerimus. Quod verò ait à facie tua, idē est, quod à timore tuo. strenuorum enim ac potentum virorum facies horribilis inimicis videri solet ac timenda.

Quoniam tu fecisti iudicium meum & causam meam. Iudicasti enim me credentem in te, qui antea sub potestate atque amara tyrannide dæmonis ignorantia mea detinebar. Nam cum perspexeris quòd malignus ille me creaturā tuam inuidē in seruitutem redegerat, ex illius manibus subductum atque ab errore liberatum iustificasti. Causam enim hoc in loco iustificationem appellat.

Sedisti super thronum qui iudicas iustitiam. Propter saluatoris ascensionem hoc dictū est. Impleta enim carnis dispensatione ad iudiciale thronum suum rediit, id est, ad potestatem diuinitatis. quæ thronū tamē, non reliquerat quādo arcanis atque ineffabilibus modis ad nos descendit. Assumptus enim est in cælum, & sedet ad dexteram patris, veluti qui potestatem omnem acceperit in cælo & in terra, & propriæ creaturæ opem tulerit, pro qua immaculatam illam animam posuerat. Hæc autem non humanè sed dignè Deo, intelligenda sunt. Sedere enim in throno, aut super thronum, in Deo, & in verbo Dei accipimus pro iudiciali potestate: quā & si antea habebat, ob carnis dispensationem celebrabat, vt omnia implerentur. Tu fuisti, inquit, in iudiciali potestate, & iudicatis personam sumplisti, qui solus iustus es iu-

lex, quique nulla ignorantia aut affectu impeditis, quominus semper in æquitate perseueres.

Increpasti gentes, & peristi impius. Obiurgasti, inquit, gentes, impropereasti eis errorem eorum, & tugi ab eis Satanas, veritatem non sustinens. Apostoli etiam aliquando acerbè Gentiles reprehendebant, veluti Paulus, qui insensatos Galatas appellabat: quod illi sentientes, ab idolorum cultu recedebant. Destructo autem idolorum cultu, simul etiam abibat eorum præful dæmon: adeò vel sola poterat sanctorum increpatio.

Nomen eius delesti in seculum & in seculum seculi. Cùm honorem Deo debitum, sibi dæmones rapuissent, homines in eorum seruitutem redacti nomina eis dederunt: quemadmodum Hesiodus in nugaci illo opere de natiuitate Deorum tradit: atque (vt cætera alia omittam) exèpli gratia tantum dicam: Iouis, Martis, Apollinis, Mercurij, Dianæ, Venæris, & copiosè illius deorum multitudinis nomina, simul ac fidei verbum disseminatum est, statim euauisse, non solum in hoc præsentis seculo, sed etiam in futuro: quod seculum seculi esse intelligendum: & quod propriè seculum dicitur: quia iuxta Græcæ dictionis vim *αιών*, sempiternitatem denotat. Est autem mos sacræ scripturæ per huiusmodi loquendi modum, honoratiora semper significare: vt cū ait: Sancta sanctorum, Cantica canticorum, Sabbata sabbatorum, & alia huiusmodi. Vel aliter dicere potes: quòd ea verba in seculum seculi, intensionem significat. pro eo quod est, in perpetuum. In obliuionè enim penitus data sunt dæmonum illorum festa, ac celebritates: eorumq; nomina deleta quodammodo sunt, & extincta.

Inimici defecerunt framea usque in finè, & ciuitates destruxisti. Framea, hoc est gladij, seu arma inimici intelligendæ sunt, ignominiosæ illæ passionis atque affectus, quibus humana anima nõ secus ac gladio percussa, & penitus ad virtutè mortua iacebat olè in corpore quasi in sepulchro. Destructa autè gentiù impietate, & ædificata pietate, destructæ sunt ciuitates: vel ciuitates ipsos hoïes intellige, in quib⁹ antea habitabāt & quiescebāt dæmones. Quanquã extraneū etiam non fuerint per ciuitates, obscena idolorū delubra intelligere.

Perit memoria eius cū sonitu. Nemo enim amplius ei sacri-

Εἰς τὸν
αἰῶνα, καὶ
εἰς τὸ
αἰῶνα τῶ
αἰῶνος.

Αἰῶν ὧν
αἰῶν.

Αὐτῶ.

PSALMVS

ficium offerre nouit, aut omnino eum inuocare. quod verò ait cum sonitu, idem est, quòd cum clamore. clamantia enim dæmonia à domino fugiebant. vel cum sonitu, id est, cum iactantia illa ac superbia: aut cum clamoribus illis & cantibus sacrificiorum. singulari autem sermone in dæmonem inuehitur, impium eum atq; inimicum appellās: ipsum hoc pacto aliorum dæmonum præsidem magis obiurgans, veluti qui rebellionis causa illis extitit, tametsi per eum cæteros nihilominus etiam carpat.

Et dominus in seculum permanet. Dominum verò, inquit, fideles ex gentibus vsq; ad consummationem permanens credunt. His enim verbis, semel receptæ fidei stabilitas, atque ipsius ecclesiæ incommutabilitas denotatur.

Parauit in iudicio thronum suum. Cùm paulò superius de saluatoris dixerit assumptione, q̄ in præsentī vita facta est, nūc de futura tradit: de vltimo nimirum & terribili eius ad uētū, euādo vnicuiq; iuxta propria opera retribuet. Quod verò ait parauit, humanum in morem condescendens locutus est.

E²p 6006-
3071.

Et ipse iudicabit orbem terræ in iustitia, iudicabit populos in rectitudine. Per orbem terræ, seu potius vt in Græco habetur, per habitabilem, fideles intelligit, apud quos habitare Deus creditur in omnibus ecclesiis. populos verò cæteros homines appellat, apud quos densæ sunt affectuum ac passionum syluæ, in quorum latebris dæmones ferarum instar commorantur. aliter enim illos dominus, atq; aliter istos iudicabit, potentes nimirum potenter exquirens, iuxta illorum fidem, atq; infidelitatem. vel dum populos dicit, magis declarat q̄ dixerat orbem terræ, ponens quod continet pro eo quod contentum est. Iudicio autem iustitiam & rectitudinem complicans, iudicantis integritatem prædicat.

Et factus est dominus refugium pauperi. Pauper olim erat populus gentilis, virtute nimirum & religione: cui post acceptam fidem dominus factus est refugium. diuitiæ enim quæ in pecuniis consistunt, quia incertæ atque instabiles sunt, diuitiæ veræ censi non debent. Vel hoc nobis forte voluit Propheta significare quòd apud Deum nulla est accipio personarum, quòd q̄; pauperem æquè ac diuitem ad se fugientem suscipit.

Adiutor in prosperitatibus, in tribulatione. Confugientes ad se Deus adiuuat, siue in prosperitatibus, hoc est fœlicitatis tempore confugiant, siue in tribulatione. vnumquodq; enim per se absolutè legendum est. neq; enim ij solum auxilio indigent qui in calamitatibus sunt, sed illi etiam qui in prosperitatibus, vt fœlicitatem suam conseruent, & ne in ignauia calamitatum matrem decidat. Aliqui etiam legunt in opportunitatibus, cum Græca dictio *ὀυκαιρία*, non prosperitatem tantum, sed opportunitatem etiam significet. Intelligentes q; dominus opportunè in tribulationibus nos adiuuit, hoc est illo tempore quo ei⁹ auxilio verè indigebamus.

Εἰς ὀυκαιρίας.

Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quia non dereliquisti exquirentes te domine. Deinceps, inquit, sperabunt in te, veluti in eo qui solus potest saluare: illi inquam sperabunt, qui nomen tuum, hoc est te ipsum nouerunt, ac si dicat, ij qui credunt in te. Quidam etiam pro verbis illis sperent in te, ex Hebræo interpretati sunt: sperabunt in te: futuro vsi tempore pro modo imperatiuo. Sed Propheta fortassis imperatiuo vsus est præceptoris ac docentis more ea fieri iubens, quæ probè ac firmiter nouit. Præterea etiam rectè dixit qui nouerunt nomen tuum. naturam enim dei nullus nouit, & deum causam apposuit spei suæ dicens: quoniam non dereliquisti exquirentes te domine. Nec dixit quærentes, sed exquirentes, vt inuestigationem quandam ex tota anima faciendam esse denotaret.

Εἰς ἠκουσίας.

Psalite domino qui habitat in Sion. Talis itaque cum sit dominus, vt superius demonstraui: psallite, hoc est canite ei. habitanti verò in Sion dixit, non quia Deus loco concludatur: sed vt quandam Dei beneuolentiam erga illum locum demonstraret. Habitare etiam dicitur Deus in fidelibus, non quòd ab illis complectatur, sed veluti beneuolentia ac familiaritate quadam illis coniunctus. Exhortatur igitur Propheta ad canendas Dei laudes vel Hebræos, qui tunc erant, vel fideles qui nunc sunt ex gentibus, quorum erat futurus Deus, qui habitat in Sion: hoc est, qui responsa atque oracula dat in Sion: vbi viros se dignos alloquitur. vel Sion Ecclesiam de gentibus congregatam intellige, quam postea dominus habitauit.

Εἰς ἠκουσίας.

Annuntiate in ceteris gentes studia eius. Hæc ad Apostolos di-

PSALMVS

eta sunt, qui circueuntes vniuersas gentes doctuerunt. quod
 verò LXX. hic studia seu exercitia dixerunt, Symmachus ar
 tes exposuit, & Aquila immutationes. Exercitia igitur &
 studia eius annūtiat: hoc est ipsius gesta, vel eius artes, hoc
 est admirandam eius sapiētiam, vel eius immutationes, quæ
 nimirum aliorum loco successerunt. Nam qui de longè e-
 rant, facti sunt prope: & qui in tenebris erroris venerat ad
 lumen veritatis: qui in obliuione erant, habiti sunt in me-
 moria: & qui antea abiecti fuerant, tandem assumpti sunt:
 Deusque homo, & homo Deus factus est.

ωτι δ̄ εν ζη
 τωμ.

Quonia qui exquirat sanguine eorum recordatus est. Hæc Deus
 ita dispensans ordinauit, postquam eorum meminit. Ante
 enim non meminerat ob eorum infidelitatem. Meminit au-
 tem non ferens amplius eorum sanguinem effundi in sacri-
 ficia. Sacrificabant quippe proprios filios, & filias dæmo-
 nis: quinimmo de effundētium manibus sanguinem illum
 exquisiuit, quem ipsi non imposuerant. vel vltionem indi-
 cat mutuarum cædium, quas iussu dæmonum faciebant: vt
 manifestum fiat, q̄ omnis homicida luet pœnas: vt etiam in
 Genesi legimus: sanguinem enim vestrū, inquit, exquiram.

Non est oblitus clamorē pauperum. Humana etenim natura,
 sub inuisibilium dæmonū tyrannide detēta. clamare quodā-
 modo videbatur ad creatorem, ob causam tantę calamitatis
 & miserię. Vel illud fortassis significant hæc verba, q̄ Pro-
 phetæ olim, diuinę incarnationis prospicientes mysterium,
 clamabant, incarnandum Deum in huiusmodi incarnati-
 onis auxilium aduocantes. Qui Prophetæ pauperes conue-
 nientissimè dicuntur, propter eam quam colebant frugalita-
 tis virtutem: atq; ideo clamoris eorum oblitus non est.

εν τωμ
 εν χ̄ρ̄ωμ
 κ̄.

Miserere mei domine, uide humilitatem meam ab inimicis meis.
 Hæc verba ex cuiusque Christiani persona dicta sunt: vide,
 inquit, depressionem, & detectionem a visibilibus mihi, at-
 que ab inuisibilibus inimicis inflictam. Studebant enim v-
 niuersum Christianorum genus prorsus tollere.

Qui exaltas me de portis mortis. Portas mortis varia mar-
 tyrū supplicia appellauit. quas portas cui superabāt, clarior-
 res atq; illustriores a saluatore effici videbātur. Per suppli-
 cia enim introducit quis ad mortem. Possunt etiam hæc
 intelligi de beato Dauid, qui sæpenumero ab inimicis de-

pressus, mirandum in modū à morte liberatus est, ita vt per opem quæ ei præstatur à Deo, præclarior etiam euaderet.

Vt annū iem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Hęc est causa quare fuerit liberatus à morte, vel quare misericordiam Dei perquisiuerit: vt annuntiem, inquit, omnes laudationes tuas: creationis nimirum, prouidentia, sapientia, iustitia, atq; incarnationis. pro quarū singulis laudari mere ris. Per Sion verò hoc in loco sanctorum ecclesiam intelligit, quæ in caelis est: & per illius portas singulares ecclesias, quæ in orbe sunt: per quas qui incedit, in cælestem ecclesiam Sion ascendit. Nā ij qui propter Christum passi sunt, per huiusmodi ecclesias incedebant, diuina annuntiantes miracula, & fideles alios cōfirmantes. Ipse etiā Dauid hoc psalmodi libro omnes laudationes Dei annuntiat: supernam præterea Siō, filiā appellauit, quasi dilectā & cōstitutam à deo.

Exultabimus in salutarī tuo. Per salutare incarnationem domini intelligit, atq; eius mortē, quæ salutis humanę causa extitit. Vnde & beatus Symeon postea cecinit: quia viderunt oculi mei salutare tuum.

Infixæ sunt gentes in interitū quem fecerunt. Per gentes hoc in loco Iudæi intelligendi sunt, veluti malitia atq; inuidia ipsis gentibus similes facti: & per interitum ipsa mors. Studentes enim Iudæi vitæ principem morti tradere, ipsi à Romanis profus perditī sunt. & cū Christo mortem parassent, ipsi contrā ab illa detenti fuerunt. Fortassis etiā verba hæc dicta sunt ob eos qui Christianos persequebantur, qui potius delēti sunt, cū alios extinguere tentarent. Nec ab re fuerit hæc de dæmonibus intelligere, qui Christi potentiam cohibere ac compescere studuerunt: qua tamen omnes ipsorum potius extinctæ sunt vires.

In laqueo isto quem absconderunt comprehensus est pes eorum. Alia similitudine eandem rursus repetit sententiam, quandam quodammodo pompam agens aut triumphum de inimicorum destructione: per laqueum verò insidiarum cogitationes intelligit: in occulto etenim loco tendi solent insidia, quemadmodum & laquei: tamen mortem postmodum in lucem educant.

Cognosctur dominus iudicia faciens. Iudicia hoc in loco vltiones appellat, retribuit enim dominus condigna vnicui-

PSALMVS

que pro meritis.

In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Hoc etiam superioribus est simile, ponitur enim causa quare cognoscatur dominus iudicia facere: quia scilicet ex hoc potissimum iustus videri potest, dum facit, ut qui aliis infidias parant, ipsi maximè in eas incidant: & quod doli in suos potissimum auctores conuertantur. Peccatorem etiam hic intellige, vno ex tribus modis iam prædictis: vel generaliter accipe pro quocunq; doloso.

DIAPSALMA.

Conuertantur peccatores in infernum Per peccatores hoc in loco infideles intelligit, & per infernum supplicia. couertantur itaque à præsentis nimirum vita, & illuc sub terram deferantur, vbi dicuntur esse pœnarum loca. Vel aliter ij qui de terra nati sunt, in eadem versentur, nihil aliud valentes cogitare, quàm terrena. & quòsnam intelligat per peccatores, ex his quæ sequuntur declarat dicens.

Omnes gentes quæ obliuiscuntur Deum. Obliuiscuntur, voluntaria scilicet obliuione.

Quoniam non in finem obliuioni erit pauper. Hæc, inquit, huiusmodi gentibus eueniet, quia fidelis vir in obliuionem omnino non erit. Pauperè verò eum dicit, qui temporalibus quidem diuitiis est pauper, sed virtutum opibus sit diues. Vel pauperem dicit populum ex gentibus, veluti qui animæ dignitatem amiserat, pietatisq; ac virtutum peculio inops erat.

Expectatio pauperum non peribit in finem. Pauperes hic gentiles dicit, quorum expectatio vsque in finem inanis non erit. Expectatio verò gentium Christus est, de quo alibi scriptum est, ipse erit expectatio gentium: & ad quas alibi per alium Prophetam clamat dicens. Expectate me in tempore resurrectionis meæ.

Exurge domine non præualeat homo. Alius interpres reddidit, non temerè agat homo. hoc autè dicit Propheta obmutuas inter sese hominùm insurrectiones atq; insolentias. Veris quippe ac sanis carentes præceptoribus, atq; ideo terræ ac limum esse ignorantés, supra propriam naturam sese extollentes temerè multa agebant: & omnia audentes, inter deos etiam se adscribant. Exi itaque tu Deus, inquit, & tantam eorum eleuationem compesce. Illud etiam dici potest quòd ea ratione, qua ad imaginem & similitudinem Dei homo

Ε'πικροσθὴ
σῆραι ὁ πῖω
χός.

Α'πομὸνῃ

Μὴ ἤρα-
ται οὐδὲ σῆω

homo factus est, deus dicitur: ea verò qua terrenis affectibus ac passionibus detinetur, homo merito appellatur. Cū itaque hæc passiones in hominibus prævalerent, hortatur deum propheta vt exurgat à morte, & vt per sanctos Apostolos doceat quomodo passiones supra animã se extollere nõ debent neque puluis supra intellectum, vel aliter, post resurrectionem domini divulgato euangelio in vniuersum orbem, mutet illæ gētium insurrectiones atque insolentię quieuerūt.

Iudicentur gētes in conspectu tuo. Hoc est protectione & custodia tua dignè efficiantur. nã qui iudicat, ad eum qui iudicatur aspicere solet. Iudicium verò illud intellige quod contra dæmonem faciendum erat: de quo per Esaiam dicit deus: Ecce puer meus quem elegi, electus meus in quo complacuit anima mea, iudicium efferet gentibus.

Constituē domine legislatorem super eos. Per legislatorem hic Christum intelligit, (iuxta illud: ego autem constitutus sum rex ab eo,) qui legislator nouã eis legem tulit: sanctũ scilicet euangelium.

Cognoscant gētes quòd homines sunt, Sero saltem aliquando addiscant viuere vt homines, & nõ vt terræ, vel aliter: doceantur, inquit, quòd corruptibiles sunt, quodque longè sunt à diis: quæ propria eos gloriatio ac superbia de seipsis suadet cogitare.

Vt quid domine recessisti longe? Incipit tractare de diuina prouidentia: ac veluti prauorum hominum res bene ac feliciter succederent: contra autem, iusti ac boni viri infelicitèr degerent, ex persona iustorum in afflictionibus existētium sermonem facit, & rationem quodãmodo exquirat à deo, dicēs quare permittis homines temere ac casu ferri quofors iubet, nec vllam eorũ curam habes, quod ex metaphora illorũ sumptum est, qui procul abierunt, & relictorum nullam curam habent.

Despicis in prosperitatibus in tribulatione? Despicere est dissimulare, nõ videre, ac quasi deorsum aspicere, & nõ ad rē illã, quæ ante oculos posita est. Quid igitur, inquit, tu qui omnibus præsens es tanta tua lōganimitate ac paciētia abesse videris? & cū omnia videas simulas non videre, vt rebus nostris auxilium non feras? atq; hoc eo potissimũ tempore, quando protectione tua potissimum indigemus? nõc

Γυνώσκουσιν
ὅτι οὐκ ἔστι θεοὶ
ὅτι οὐκ ἔστι θεοὶ

Ὡς ὁ οὐρανὸς
ἐπὶ τὴν γῆν
ὅτι οὐκ ἔστι θεοὶ

PSALMVS

scilicet cum in tribulationibus constituti sumus . Hæc autē non accusans aut culpans deū propheta , sed rogans dicit & exhortans . nā alioquin respōdere ei deus potuisset , id quod alibi scriptum est : Peccata vestra diuidunt inter me & vos .

Dum superbit impius incēditur pauper . Quando , inquit , aliquis extollitur , quando bene illi cuncta succedunt , tunc , si quis fidelīū est , qui frequentibus vigeatur calamitatibus , is zelo quodam atque æmulatione opinionis ac boni nominis penē accenditur , atque ex proprio ore gemitus quosdam fumi instar emittit , deplorans , quōd cum ipse eiusmodi sit , obscurus tamen est , atque ignotus . vel aliter etiā intellige , quōd extollente se impio dāmone aduersus humanum genus , ille qui virtutib⁹ est pauper , nimia accenditur passione .

Συλλαμ-
βάνοιται,

Coadiuuātur in consiliis quæ cogitant . Hoc de impiis etiam dictum est . Coadiuuātur , inquit , in his quæ consulūt . Coadiutoriū verō hoc prosperitatē intellige . vel coadiuuātur à suis similibus . obseruandū est autem q̄ propheta sæpenumero tam de prauis , quā de probis hominibus loquēs , singulari aliquādo , & aliquando plurali vtitur sermone : quia numero quidē multi sunt sed virtute aut vitio vnū . vel aliter : quia Græca dictio συλλαμβάνοιται non tantum significat coadiuuātur , sed etiā comprehendūtur , dicere possumus , prophetam hic loqui , de illis fidelib⁹ , qui in propriis cogitationibus cōprehenduntur , quas de impiis , & de illorū prosperitate cogitant : ac si diceret , q̄ ob propriam infirmitatē labuntur , nō valentes percipere aut considerare iudicia dei .

ὁ δὲ ἰκῶν .

Quoniā laudatur peccator in desideriis animæ suæ ex iniustus benedicitur . Obseruandū est : quod dictio , quoniā , seu quia , apud Hebræos non semper causam reddit , sed aliquando ad uerbum est confirmandi : aliquando etiam abundat iuxta idiomatis vsū . Adeō , inquit propheta , inter eos vitiū præualuit , vt & peccatores de delictis laudentur , quæ carni ac propriæ libidini optemperantes committunt : & ij pariter qui iniuria quempiam afficiūt , à sui similibus maiorem inde sceleris gloriam consequantur .

Παροξύνει .
Β' κ' ἡ τῆσδε

Irritauit dominum peccator . Ad ultionem deum commouit , suis eum vrgens atque incitans delictis .

Secundum multitudinē iræ suæ nō exquiret . Non exiget , inquit , deus pœnas , iræ suæ cōdignas , iuxta illud : Si iniquita

tes obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Iram enī dei, iustam pœnam & condignum supplicium appellat. Misericors, inquit, deus est, summas ac meritas pœnas nō infliget. Alij legunt irritauit dominum peccator secundum multitudinem iræ suæ: hoc est condignè, & prout exigebat diuina ira, quæ ab ipso peccatore propriis sceleribus instigata fuerat & accēsa, & quod sequitur, non exquiret, legendum dicunt per interrogationem, vel etiam absolute: & tunc sit sensus: quod deus per pœnitētiā illum non exquiret, qui ita eum irritauit.

Non est deus in conspectu eius. Putat peccator q̄ eum deus peccata cōmittentem non videat, vel aliter: deus qui ubiq; præsens est, à peccatoris oculis non percipitur.

Inquinata sunt uia illius in omni tempore. Cum peccator sua uideri non putat delicta, peruersiores semper atque inquinatiores fiunt eius mores.

Aufferuntur iudicia tua a facie eius. Iudicia, inquit, tua ab eius intellectu auferuntur. ipse siquidem intellectus oculos etiam suos habet: uerum huiusmodi delinquens tantæ cæcitatatis est, ut iudicia, quæ à te proferuntur, non videat, nō cōfideret, non animaduertat, te iustum, fortem & longanimè iudicem esse.

Omnium inimicorū suorum dominabitur. Ulciscetur oēs quī aduersus eum insurrexerunt deo, lōganimitate sua, permitte illū sapius in bello inimicos suos superare.

Dixit enim in corde suo nō mouebor. Putauit fœlicitatē suā diu esse permāsūrā. moueri enim, hic intellige pro mutari à priori nimirum potentia atque à propriis uiribus.

A generatione in generationē sine malo. Subintellige uerbū ero, uel pertrāsibo. cogitauit enī peccator ille & credidit se à generatione in generationē: hoc est per totā uitā, futurū absq; afflictione aliqua. generationē enim hic posuit p̄ uitā: quasi dicat, ab eius uita ad eam quæ erit post eius mortē,

Cuius maledictione os eius plenum est, ex amaritudine ex dolo Verba illa os eius, more Hebraici idiomatis posita sūt, quæ admodū multis in locis reperitur. Solēt enim Hebræi nomina articulis cōiungere: cuiusmodi & illud est, Beatus cuius deus Iacob adiutor eius. Item illud, Beatus uir cui est auxilium ei abs te, est autem maledictione plenum os,

cum omnibus maledicat: & amaritudine, cū iracūde ad oēs loquatur. dolo etiā plenū dicitur, cū nō ex corde sermonē proferat, sed alia dicat, & alia in secreto animi habeat.

Sub lingua eius labor et dolor. Ea, inquit, loquitur, quę laborem & dolorē iis pariunt, quibus insidias tendit: vel quia in eius doctrina labor est & dolor, quorum erūt participes qui ei optemperant, dum nullam in eius doctrina requiem inuenient: vel in labore & dolore erat lingua eius: laboris nimirum & doloris verba aduersus eos proferens quos impugnabat. huiusmodi autem loquendi modo loquacitatē illius ac maledicentiam indicauit.

Sedet in insidiis cum diuitibus. Per insidias occultum insidiarum locum intelligit, vnde insidiatores latenter solēt impetum facere, connumerat autem Propheta hic multiplicia prauorum hominum vitia, dolos videlicet, insidias, rapinas, cædes, atque alia huiusmodi. Abscondet enim inquit, se in insidiis, Simul cum iis, qui vitiis ditiores sunt, hoc est qui clariore & celebriore sunt in delictis: quos veluti eadem secum sentientes socios sibi habebit. deinde insidias declarans, insidiarum etiam causam addit.

In occultis ut interficiat innocentem. Vt morti, inquit, sine causa eum tradat, qui nulla eum affecit iniuria.

Oculi eius in pauperem respiciunt. Assiduam ac perpetuā huius insidiatoris attentionem narrat: qui cum pertrāscentem aliquem viderit, summa animi sollicitudine considerat, quomodo eum comprehendat.

Insidiatur in abscondito quasi Leo in spelunca sua. Tandē ro petit sententiā, vario quodāmodo, propalans, & in publicū traducens eorū scelera actu ac malitia vndecunq; plena: feratque quodāmodo illos fieri demonstrat. nam quēadmodū leo ex propria caverna aut latebra infirmioribus animalibus insidiatur, quæ nihil tale timētia secuta pertrāscent: ita etiam iste fecit occultis vsus latebrarum insidias.

Insidiatur, ut rapiat pauperem, ut rapiat pauperem dum attrahit eum. Cum leoni eum ob insidias, & cædium cupiditatem cōparauerit, perstat adhuc in cōparatione, docens congruere ei leonis opera. Irruit, inquit, vt leo vt prædam rapiat vt ad latebras trahat: Neque enim insidiatur vt feram aliquam perniciosam aut inimicā capiat, sed vt pauperē, pauperē in-

Τὸ ἀπει-
σαι πᾶ-
χὸν ἀπει-
σαι πᾶ-
χὸν.

quam, & bonis & viribus humanis. Et dum attrahere eū dicit, magis declarat rapinæ modum. repetitione verò illa, vt rapiat: summā huius hominis impietatem denotat. vel ideo fortassis sermonem ingeminauit, vt exaggeratione quadam Deum magis excitaret ad vindictam.

In liqueo suo humiliabit eum. Hoc est dolo. & calliditate sua ei dominabitur: vel occisum in terram proiiciet. humilis enim est qui humi prostratus iacet.

Inclamabitur, & cadet cum dominatus fuerit pauperum. Vbi κρίσει υἱοῦ θεοῦ.
potens iste pauperum dominatus fuerit, tunc & ipse humiliatus inclinabitur, & peribit. Nam qui cadunt, prius inclinantur. hæc autem omnia fient, vt & immedicabile eius vitium pateat, & Dei pariter longanimitas, & pauperum oppressorum patientia, & eorundem demum vindicta.

Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus, auertit faciem suā ne uideat in finem. Is cui permissum esse diximus animæ suæ concupiscentias explere, in valde absurdas decidit opiniones, dum intra se ipsum reputat, quòd Deus propriæ prouidentiae oblitus sit, qua mundum gubernat: quodque custodiam, & protectionem suam ita auerterit, vt prorsus non videat quæ fiant. quod verò ait in finem, alibi pro vsquequaq; accipitur: alibi verò pro omnino: vtrunque tamen ad idem tendit recte considerāti: verū prædicta omnia intelligi possunt de populo Iudæorum, & de Christo. Quippe cum populus simul cum principibus innocentem Christum, & peccato omni prorsus carentem, & pauperem propter nos effectum, insidiosè obseruarint vt caperēt, omniāque alia fecerint, quæ superius dicta sunt: & tandem postquam eum occiderunt, Apostolos etiam persecuti sint: ipsique postremo à Romanis funditus fuerint deleti.

Exurge domine Deus meus, exaltetur manus tua. Commouearis, inquit, ad vindictam. quod verò ait exaltetur manus tua, per metaphoram dictum est. Solent enim qui aliquem castigant, manum erigere, vt plagas ac verbera inferant. vel aliter: cum potentia tua excelsa semper sit, & sublimis, nunc præcipuè quæso, inquit, ita omaibus appareat. per manum enim Dei, eius potentiam intelligere debemus.

Ne obliuiscaris pauperum tuorum in finem. In finem, hoc est in perpetuum.

τῶν πεινῶν σου
ἵς τέλος.

PSALMVS

Propter quid irritauit impius Deum? Aegre ferens Prophe-
ta tam grandes prauorum hominum ausus, per modum in-
terrogationis sermonem format: & deinceps dubitationem
respondendo soluit, dicens.

Ἡ ἡγήσθη.

Dixit enim in corde suo non exquiret. Est, inquit, tantorum
scelerum causa, quod existimant Deum flagitia eorum non
disquirere.

πόνον κς θυ
μόν αὐτόν.

Vides: quoniam tu laborem, & furorem consideras, ut tradas eū
in manus tuas. Quod ait, vides: per se legendū est, ac statim
postea sistendum: vt sit sensus, licet milies, prauus ita existi-
met, ob tuam nimirum paciētiam ita in arrogantiam lapsus,
tu tamen o Deus vides omnia, quocunq; penetrans, & in
omnes partes perueniens. ideoque tu summa diligentia ho-
minum omnium iniuria affectorū laborem perspicis, iram-
que & furorem eorum qui iniuriam inferunt. Considerare
autem, est subtiliter discernere. magno, inquit, cum exami-
ne tu perspicis vt in futurum illos pœnis tradas. Ita enim
hoc in loco manus significant, iuxta illud Apostoli: horri-
bile ac valde timendum est incidere in manus dei viuentis.

Ἐ γὰρ αὐ-
τὸν ἀπέλειπε.

Tibi relictus est pauper. Omnes à paupere auersi sunt, vn-
de tuo tantum auxilio relictus est.

Orphano tu eris adiutor. Tanquam eius creator, & domi-
nus. hæc tamen non tantum de pauperibus & orphanis in-
telliguntur, sed de gentium populo qui dictam ob causam
pauper erat: & orphanus, quia patrem ac factorem suum
non nouerat.

Contere brachium peccatoris & maligni. Per brachiū po-
tentiam ac vires intelligit. in brachio etenim robur homi-
nis consistit. peccator autem ille est, qui concupiscentiæ do-
minanti inseruit, malignus verò is qui proposito ac v olun-
tate propria prauus est & scelestus. pro peccatore etiam &
maligno ipsum potes dæmonem intelligere.

Queretur peccatum illius & non inuenietur. Quia si Deus
peccatum illius exquisierit, & longanimis erga eum nō fue-
rit, statim peribit iudicatus morte dignus. intelligi etiam
possunt hæc verba de Christo, ita vt prænuncient ea quæ
Pilatus erat dicturus, quando ait, Nullam causam inuenio
in homine: item & quod ipse Christus dixit: Nunc prin-
ceps huius mundi eiicietur foras, & in me non inueniet

quicquam . neque enim Pilatus peccatum aliquod inuenit
 propter quod occidi Iesus deberet, neq; ipse etiam dæmō,
 tempore quo immaculata illa Christi anima ab eius corpo-
 re separata est, vel tantillum potuit inuenire peccatum, ta-
 meti in hoc multum incubuerit.

Dominus rex est in seculum, et in seculum seculi. Verba hæc
 ad eos dicta sunt, qui scandalizantur, quòd prauī homines
 non statim puniantur. Regnum, inquit, & iudicium Dei, nō
 est ad tempus, sed perpetuum . Vnde licet nullas nunc dent
 pœnas, aliquando tamen eas dabunt, vel Christi regnū præ-
 nūciat, quod olim quidem semper habuit vt Deus, sed post
 resurrectionem etiam denuo accepit vt homo . Data est
 enim mihi, inquit, omnis potestas in cælo & in terra : ita
 vt non in præsentī tantum seculo sed in futuro etiam re-
 gnaturus sit.

Peribitis gentes ex terra illius. Per gētes eos intelligit hoc
 in loco qui Euangelicam legem non susceperunt . Gentes
 siquidem sine lege sunt, Per terram autem illius, totum or-
 bem intelligit, cum dictum sit: Domini est terra & plenitu-
 do eius, à qua hos exterminandos esse predicat, fide nimirū
 diulgata. Vel per terram domini, regnum eius intelligit, à
 quo omnes decident, qui male vixerint.

*Desiderium pauperum exaudisti domine, præparationem cor-
 dis eorum audiuit auris tua.* Desiderium, inquit, pauperum,
 & præparationem cordis eorum, clamantiū quodammodo
 ad te, & iniustorum destructionem optantiū, tu exaudisti.
 Erant enim hi pauperes præparati & recti corde ac nullo vi-
 tio impediti, vel fortassis eo pertinent hæc verba, vt Pro-
 phetarum indicent desiderium, qui incarnationem domini
 optabant, & prompti erant ad susceptionem fidei: ij nimirū
 qui postea eam susceperunt.

Vt iudices pupillo et humili. Exaudisti, inquit, & atten-
 disti vt iudex fieres orphano, & humili, & vindictam eo-
 rum faceres.

Vt non apponat ultra magnificare se homo super terram. Vt
 omnis homo oppressorum cernens vindictam, audaciam ac
 temeritatem deponat, nec gloriētur quis amplius aut extol-
 latur super inferiores se: quod verò ait super terram, idem
 significat quod inter homines.

Εἰς τὸν οὐ-
 ρανόν.

Κεῖναι ἡγο-
 ρεῖται
 τῶν οὐρανῶν.

PSALMVS

In finem Psalmus ipsi David.

Psalmum hunc cecinit beatus David cum persequeretur eū Saul: & in finem inscribitur: quia continet Prophetiam uindictæ, quam Deus eius gratia in Saulem illaturus erat.

158. b. 24.

PSALMVS IO.

IN domino confido: quomodo dicitis animæ meæ transmigra in montes sicut passer. Cum fugeret beatus David in desertum, suadebant ei beneuoli ipsius ut ad montes potius pertransiret, tutiorem illic eum futurum esse asseuerantes. Huiusmodi igitur amicos tanquā nō rectē suadentes, accusat præsentī Psalmo. ego, inquit, confido in domino, & omne aliud auxilium respui. quare igitur dicitis animæ meæ, hoc est mihi ipsi, ut passeris instar pertranseam ad montes, & veluti timida auis illic permaneam? Illud obseruandum est quod Propheta se penumero circumloquendo per animam suam seipsum intelligit: ut in tertio etiam Psalmo diximus: ibi, mūlti dicunt animæ meæ.

Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerūt sagittas suas in pharetra. Per intentum arcum, & per sagittas præparatas quæ erant in pharetra, totum belli apparatus significauit: vel quia his telis cōtra fugientes utebantur. hæc autem verba fiduciæ ipsius David causam ostendunt. hac enim, inquit, de causa ego confido, quia peccatores sunt qui pugnant aduersum me. peccant etenim dum temere me insequuntur, & morte me afficere volunt, qui ei salutis causa fui, quando occidi Goliath, & quando à Saule suffocantem cecci dæmonem.

Ut sagittent in obscuro rectos corde. Preparati sunt, ut nos insontes perdant, qui in corde nihil nō rectum gerimus. ut sagittēt verò ex insidiis, quod Græca dictione σκοταμίην significantiùs exprimitur, quæ noctem significat quādo luna obscurata est, & quā latinè vnico vocabulo dicere possumus obscurilunium. Nam si quis eo tempore percussus fuerit, inimicum videre non poterit. vel aliter: subintellige hic aduerbium quasi: ut sit sensus, quod inimici summa inuidia, quasi obscurilunis quodam obtenebrati, non cognoscunt, nec vident, quis nam is sit quem sagittare contendunt: quodque aduersus amicum & benefactorem dirigunt tela.

Quoniam quæ perfecisti destruxerunt. Hæc est etiam alia fiducia causa. Confido, inquit, ea etiam de causa, quoniam illi cum destruxerunt, quem tu in Regem vnixisti, perficere verò hic posuit pro facere, & destruere pro deicere: quod metaphorice tractum est ab ædificiis, quæ eueruntur. Cũque talia audeant, te inimicum habent: quem tamen non sustinebunt, quia leges eas euerterunt quas tu posuisti. mandasti enim neminem iniuria esse afficiendum: mandasti etiam innocentes occidi non debere: quæ præcepta ab eis prorsus negliguntur.

Iustus autem quid fecit? Quid fecit, inquit, iustus vt huiusmodi persecutionem sustinere deberet? quod de seipso Propheta dicit, veluti qui iniuria eos minime affecerit, qui sibi adeò fuerant inimici. vel de superna Dei custodia & protectione loqui intendit, dicens. Deus qui propriè ac verè iustus dicitur, qui omnem semper odit iniustitiam, qui solus rectè iudicat, quid fecit? post tanta nimirum scelera quæ ab illis patrata sunt? nunquid fortassis despiciet aut non videbit? minime.

Dominus in templo sancto suo, dominus in celo sedes eius. Est, inquit, dominus in templo Hierusalem: est etiam dominus sedes in celo, quasi dicat, vbique adest Deus, & omnes prospicit qui iniuria afficiuntur: quod ex sequentibus magis etiam declarat dicens.

Oculi eius in pauperem prospiciunt, palpebræ eius exquirunt filios hominum. Non dixit aspiciunt, sed prospiciunt, protectionem illam nimirum significans, quam ex alto habet. oculi autem Dei intelligendi sunt, exquisita illa scientia & cognitio rerum omnium quæ sunt palpebræ verò huius, eius cognitionis velamen. Palpebræ siquidem tegmina oculorum sunt. Per palpebras igitur significare voluit, quòd si quando videtur Deus non aspicere: sed in absconditis animi ac mentis morari, tunc tamen nihilo minus videt: vel quòd omnia prospicit, veluti qui non oculis tantum, sed ipsis etiã palpebris intueatur, & ex omni parte omnia cognoscat. Exquirere etiam idem est quod cognoscere. Filios autem hominum pro hominibus simpliciter posuit. pauper verò dupliciter, dicitur, patrimonij scilicet possessione, & virtutù: verum illud manifestum est quòd pecuniis pauperem, qui

ἢ πρὸς
πρὸς ἰσθ
ἴσθ.

virtute diues fit, respiciat dominus, quod dōue contra, virtutibus pauperem abominatur, quanquam pecuniis sit diues. Primum igitur pauperem dominus respicit, qui rebus iis abundat, quibus secundus indiget: à secundo autem auertitur, qui iis caret, quibus abundat primus.

εἰς τὸν αἶθρα.

Dominus exquirat iustum et impium. Per hoc declaratur quid significant illa verba, filios hominum: iustos nimirum & iniustos, quos impios etiam appellat, quia Deum negligunt, dum illius præcepta obseruare contemnunt.

καὶ δὲ δὲ ἀποκρίσιν.

Qui autem diligit iniustitiam, odit animam suam. Hæc est autem causa quare confidat Propheta: documentum præterea continent hæc verba, quod iniustus quisque vitæ propriæ mortem operatur, dū animæ suæ inimicus effectus est. prauis etenim ac scelestis actionibus suis, Deum semper magis irritat ac prouocat aduersus animam suam.

Pluet super peccatores laqueos. Adducet, inquit, dominus supplicia super peccatores, quibus detenti à pristino impetu compescentur. Hac autem pluuia metaphora, summam suppliciorum abundantiam ac perpetuitatem denotauit.

καὶ τὸν ἵσθιν.

Ignis et sulphur et spiritus procellæ pars calicis eius. Ignis quidem efficacissimus est: sulphur verò pinguis & crassa illius esca. Hoc enī fomitus genere, ignis valde nutritur. Spiritus etiam seu ventus pari modo flammam excitat, hoc autem supplicij genere Sodomā olim euersam fuisse legim⁹. Sensus itaq; est, q̄ pars calicis, hoc est pars supplicij à Deo infligendi, ignis est & sulphur & spiritus. Hoc est ventus cōuertens, q̄ si vel sola huius calicis pars adeò intolerabilis est, quid dicendum est de reliquis suppliciorum partibus? hoc est de aliis suppliciorum generibus? sæpenumero enim apud scripturam poculum & calicem pro pœna positum inuenire licet, vt illud Esaia: Exurge Hierusalem quæ bibis poculum ruinæ, & calicem furoris, & quæ sequuntur.

Quoniā iustus dominus et iustitias dilexit, æquitatē uidit uultus eius. Quemadmodum Deus sanctus est & requiescit in sanctis, ita etiā iust⁹ est & iustitias diligit. vnde iniustos omnes, & eos qui iniuria aliquem afficiunt, punire solet. quæ de causa beatus Dauid sibi magis confidendum esse dicit. Hac etenim ratio est & conclusio quare fiduciam habeat, de qua in principio Psalmi dictum est. Quod verò ait, æquitatem

vidit vultus eius, seu (vt in Græco verius habetur) reſtitu-
dines: idem ſignificat, quòd iuſtitiam dilexit. Nam quem
quis amat, eundem etiam libèter intuetur, quemadmodum
contra, ab illo quem quis odit, ſtatim auertitur. Per vultum
verò ſeu faciem domini, intelligimus potentiam videndi,
quæ eſt in Deo. Et hæc quidem interpretatio dicta eſt pro-
ut congruit hiftoriæ beati Dauid. Conuenit etiam hic pſal-
mus cuiſlibet oppreſſo atque oppugnato à viſibilibus ſeu e-
tiam inuiſibilibus inimicis. Et tunc ea verba: quomodo dici-
tis animæ meæ: dicta eſſe intelligantur aduerſus cogitatio-
nes, quæ ſuadent tranſeundum eſſe ad ſpiñoſa quodammo-
do & præcipitantia cõſilia, quæ fidelibus inacceſſibilia ſunt,
& non tuta: cuiuſmodi illa ſunt, quòd fortuna omnia ac ca-
ſu regantur, q̄ non ſit Deus qui ſcelera vlcifcatur: & quæ-
cunque alia huiuſmodi. Quinimmo & aduerſus dæmones
dicta eſſe intelligi poſſunt, qui conantur in huiuſmodi nos
ſententias atque hæreſes inducere: per peccatores enim in-
telligi poſſunt tam iniuſti homines, quàm prauī dæmones:
& per arcum & ſagittas, vel hæreticorum instrumenta intel-
lige, vel cogitationum abſurdarum impetus: & quæ ſequū-
tur in pſalmo, iuxta huiuſmodi analogiam intellige.

In ſinem pro oẽtaua pſalmus ipſi Dauid.

Hic pſalmus eandem habet inſcriptionem cum ſexto, ubi eam
a bũdè ſumus interpretati: & prophetiam pariter continet. tam de
Chriſti reſurrectione quàm de fidelium oppreſſorum uindicta. Et
aliter: Chriſti humanitas ſinem præſentis uitæ ſuſcepit per mor-
tem: & oẽtaua, hoc eſt, dominica die reſurrexit: quæ dies, & pri-
ma dicitur, tanquam dierum omnium principium, & oẽtaua, quia
rurſus poſt ſeptimam diem, hoc eſt poſt ſabbatum, reddit. Pro oẽta-
ua etiam, & non de oẽtaua inſcriptum eſt. Neque enim docet pſal-
mus, quid ſit oẽtaua. ſed rogat diem illum cito aduentare: ut homi-
nes nimirum, qui ſub ſcua dæmonum opprimuntur tyrannide, at-
que idolis ſeruiunt, tanto citius ſeruitutis iugo liberentur: & dæ-
mones commiſſorum in Deum criminum pœnas luant maiores.

PSALMVS

PSALMVS II.

Altum me fac domine, quoniam defecit sanctus.
 Iustus is dicitur, qui humanis in negociis, ab eo quod honestum est, non declinat: sanctus verò cum apud Græcos duplici dicatur nomine ἅγιος, nimirum vt hîc, & ἄγιος (vtraq; enim dictio sanctum significat) consequenter & in duplici sumi potest significatione. Ille autem propriè ἅγιος dicitur, qui pietatem & religionem colit, quæ ad Deum pertinet: ἄγιος verò ille, qui per semitam virtutû, diuinitatis efficitur particeps. Hæc autem virtutum nomina, scilicet quodammodo comparari possunt, per quã qui gradiuntur, perueniunt ad Deum. Alibi etiam diximus quod apud scripturam, iustus sæpenumero is dicitur, qui non solum iustitia, sed omni virtutum genere ornatus est: sed de huiusmodi iusto nunc non est sermo. Rogat igitur Propheta saluari se à malignis hominibus, qui præualuerant, cum sancti omnes qui olim fuerant erga Deum, partim morte, partim etiam tyrannorum persecutionibus prorsus defecerunt: tamen fortassis aliqui adhuc essent, qui humana hac iustitia atq; (vt ita dicã) ex parte iusti esse viderentur. Sermone autem suum Propheta ex eorum habet persona, qui euangeliolum erant suscepturi. Tunc enim maxime sancti defecerant, quando Christus in carne ad nos aduenit.

Quoniam diminuta sunt veritates à filiis hominum. Sancti quidem penitus defecerunt, veritates verò paucae admodum relictae sunt: quando quidem in rebus maioris momenti, metiri solent, qui in paruis fuerant veraces.

Εὐλακιστ

Vana locutus est unusquisque ad proximum suum. Vana, hoc est deceptorum, nec alienos tantum decipiebant, sed familiares etiam & domesticos. proximum enim non loco, sed familiaritate atque amicitia, aut alio coniunctionis vinculo, propinquum vocat.

κακῶ.

Labia dolosa in corde, et corde locutus est mala. Per dolosa labia, dolosum ipsum intelligit (veluti à parte totum,) qui in duplicitate cordis & mentis suæ, mala ac noxia locutus est, aliam intra animum sententiam seruans, & aliam verbis exprimens.

Disperdet dominus uniuersa labia dolosa, et linguam magnilo-

quam. Apud scripturam sacram sæpenumero optatiuū modum formari reperimus in futurum indicatiui, veluti nūc. optat enim Propheta vt dolosi penitus perdantur, & ij pariter, qui aduersus infirmiores quosque gloriari ac iactare se solent, & de seipsis magna prædicare. Vel eorum futuram exterminationem prædicat: & docens quoniam ij sint, qui suam magnificant linguam.

Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus. Eos, inquit, qui intra se cogitarunt dicētes, magnificabimus linguā nostrā: hoc est, magna & iactabunda quædam præparabimus, quæ nostra loquatur lingua.

Labia nostra apud nos sunt, quis noster dominus est? Qui & illud dixerunt: nos labiorum nostrorum potestatem habemus, & quomodo deinceps timebimus, vt ista non dicamus? & quis erit qui sermones nostros compescat?

Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgat dicit dominus. Dictio nunc, pro tunc accipienda est, hoc est cū opportunum tēpus fuerit, vt sit sensus: Tunc, inquit Christus, resurgam de sepultura propter eorum miseriam, qui ignoranter in errorem captiuati sunt. Miseria autem illa clamoris loco eis fuit & gemitus: iuxta ea que superius diximus in psalmo i x. ibi. Non est oblitus clamorem pauperū. Dicit verò hæc de dño audiebat beatus Dauid propheticis auribus suis. Inops iuxta Græci nominis etymologiam is dicitur, qui a statu suo decidit, quem & nos dicimus quasi sine opibus, iuxta illud: inopes facti sunt diuites: pauper verò iuxta eandem Græci nominis etymologiam is dici potest, qui proprio labore necessarium sibi victum parat, cuiusmodi fuere omnes qui primi fidem suscepturi erant: quippe qui bonis omnibus priuati, propriis manibus necessaria sibi omnia parauerunt: tamen sæpenumero promiscue alterum pro altero accipiatur. Possumus & aliter dicere: Deus propter afflictorum gemitus & miseriam dixit: nūc mouebor, seu vlciscar, hoc est, cito ac statim id faciam. Decenter tamen ac dignè Deo intellige verba illa: mouebor & vindictam sumam, tamen humano quodam more dicta sint.

Ponam in salutari, liberè agam in eo. Cū de resurrectione meminerit, meminit & sepulture. sermonē faciēs de morte quā in cruce sustinuit. Ex Christi enim persona hæc etiam

Παρέμειψ.

Πτωχός
ὡς πτωχός
χρὸς
Πένυς πα-
ρὰ τὸ πτω-
χέμ, ἀπο-
νέμ.

Θέσσομαι
παρέμειψ-
άσσομαι.

PSALMVS

dicta sunt. Ponar, inquit, hoc est, infigar in cruce, quam salutare illud esse credimus, de quo nunc loquitur: quippe cū hoc crucis iaculo, Christus tyrannum dæmonem transfixerit, vnde & saluauit nos, & libertatem nobis erroribus liberam ac salutarem donauit: & cum antea infirmi essemus, fortes contra dæmones reddidit. Quod verò ait, liberè agam in eo, idem sibi vult ac si diceret, quod in ipsa cruce publicabit, ac liberè propalabit occultam antea, atq; ignotam potentiam suam. Nam & velum templi tunc scissum est, & sol obtenebratus, & terra commota, & petraë discissæ, & admiranda alia contigerunt. Vel aliter, quia Græcum verbum, *θισομαι*, vt futurum medium, tam actiuam quàm passiuam significationem habet, legere potes alio modo: ponam in salutari: hoc est, ponam eos in salute: hoc est, faciam eos salute dignos: in huiusmodi etiam salute liberè agam: hoc est, liberè loquar, & palam omnibus declarabo vires meas.

Eloquia domini, eloquia casta. Cū dominum narrauerit hæc atque illa dixisse, nunc de veritate sermonum eius testimonium reddit, dicēs quod munda ac pura sunt ab omni mendacio.

Argentum igne examinatum probatum terræ. Adeo munda ac nitida sunt eloquia Dei, ab omni dolo, & ab omni deceptione, vt argento conflato, quod viliori omni carere solet materia, puritate ac munditia sua pollint comparari. Probatum verò terræ dixit, pro, in terra. Fabri etenim conflatum argentum fundit in terram. Vel probatum terræ, hoc est, ex terra. Deinde hanc eloquiorum Dei munditiam adhuc magis extollens, addit.

Purgatum septuplum. Septuplum, hoc est, sæpius. Solent enim Hebræi septies ponere pro pluries. Argentum autem quod sæpius conflatum est, mundius omnino ac purius esse solet. Sunt igitur eloquia Dei vera & nitida, ac similia argento sæpius conflato.

Tu domine custodies nos, et conseruabis nos à generatione hac in seculum. Tu nos domine custodies ab exterioribus inimicis, & conseruabis ab iis, qui interius insidias parant. vel custodes quidem à præsentī generatione, & seruabis ab iis, qui postea in seculum futuri sunt: hoc est, semper & perpetuo proteges nos. Nam & fides eorum qui euangelium

sufceperunt, ab illa generatione stabilis permansit: & in seculum adeo manebit inuicta, vt neque Gentiles, qui aperte eam oppugnant, neque hæretici, qui intra nos clam contra eam insidias disponunt, præualere possint.

In circuitu impij ambulat. Vndiq; inquit, nos circundant, obsidere certantes fidem nostrã. Et hoc si de Gentilibus intelligas. q; si loqui prophetam intelligas de hæreticis, dicatur: ambulat in circuitu, hoc est, non rectè, sed obliquè: cū sacram omnem scripturam peruersè interpretentur.

Secūdam altitudinē tuã magnipēdisti filios hominū. Tu, inquit, in cruce exaltatus, summã de hominibus curã habere dignatus es: quã ob causam mortē etiã subiisti. & q; ait, magnipēdisti, Gracè habetur *ἰπολυώρυσσας*: & quẽadmodum apud Græcos *ὀλιγοψία* vilipensio dicitur & neglectio, ita *πολυψία* eius cōtrarium. Vel aliter tu ad cælos vsq; exaltatus, assumptionis nimirum tuæ tẽpore, magna in humanam naturam contulisti beneficia, misso ad eam spiritu paraceto, qui apostolos illuminauit, atq; in euangeliij prædicationem, direxit. Potest etiam hic psalmus iuxta historiæ sensum ac cōmodari beato David, illo potissimum tẽpore, quando eū fugientem à facie Saul, quidam se ei amicos fingentes, tentauerunt, vt in persecutoris manus eum traderet. Quorum infidelitatem, simulationem, dolos, & scelera hoc psalmo reprehēdit, vnicum ad propriam salutē Deum inuocans: quasi nulla iam amplius ei spes superesset in auxilio amicorū, qui sese hostibus adiunxissent, & quorum interitū hīc prædicat: ipse etiam Saul ac sociorum iactantiam euertendam esse prænūtians. Pro octaua verò inscriptus est propter illa verba: nunc resurgam: quæ tamen resurrectioni saluatoris congruere magis videntur. Nã si quis trahere velit sensum verborum ad beatum David, tãquam ipse audiuerit Deum promittētē se ei, insidiarū tẽpore in auxiliū aduēturum, & ad eius vindictam: & positurum insuper pauperes omnes, atq; inopes in salute: & demum liberè se acturum: hoc est, fortem ac iustum se conspiciendum esse propter illorum salutem: si quis, inquam, sensum psalmi illuc trahere voluerit, non videbuntur verba psalmi inscriptioni, pro octaua, conuenire. Sciendum est etiam quòd salutare hīc neutrum nomen substantiuum est, & ponitur pro salute.

ἰπολυώρυσσας.

PSALMVS

In finem psalmus ipsi Dauid.

Post adulterium Bersabee, et post eadem Vrta, cum in uarias incidisset calamitates beatus Dauid: quippe cum et filia eius Thamar ab Ammon fratre fuisset corrupta: et Ammon a fratre Absalone interemptus: unde non mediocris confusio in regia illa domo orta est: precipue cum ipse Absalon postremo tyrannidem etiam affectauerit, et patrem regno expulerit, et crescente in immensum furore, copias etiam collegerit, et persecutus sit patrem, et intermere etiam eum conatus sit. Cum igitur in has omnes calamitates incidisset beatus Dauid, atque animo eas semper reuolueret, existimauit se ob commissum adulterij, et cædis crimen tantis opprimi malis: et quanquam olim sibi remissum fuisset peccatum, uertus tam en se a Deo fuisse derelictum, hunc psalmum conscripsit post tertium, quando Chusi fregit consilium Aethiophel, ut iam prædixim⁹. Hoc autem psalmo, et Absalonis filij cogitationes exprimit, et quæ euentura erant prædixit: atque ideo in finem inscriptus est, quia profligationem Absalonis prædicit, quæ uerum finem erat cõsecutura. Exultabit, inquit, cor meum in salutari tuo.

PSALMVS 12.

Squequo domine obliuisceris me in finē? Obliuio est memoriæ deperditio. Deo uerò omnia præsentia sunt: nec tantum actiones nostræ, sed ipsius etiam mentis cogitationes ac motus. Obliuisci uerò dicimus Deum alicuius, quando ob illius delicta eum Deus derelinquit, tentarique permittit atque affligi, ut flagello eradiatur. In finem autem posuit pro, diu.

Vsquequo auertis faciem tuam a me? Facies Dei potentia illa in Deo est, qua aspicit nos, ac custodit, & beneficiis donat. Auersio uerò Dei contraria operatio est, quando nimirum indignos quosque a custodia & protectione sua auertit, tanquam ea operentur, quæ in ipsius conspectu abominabilia uideri possint: ueram humanis loquendi modis Propheta diuinas nobis actiones exprimit. Nam qui aliquem derelinquunt, illius pariter memoriam perdunt: & qui aliquos auertunt, amplius eos non uident, a quibus auersi sunt.

ὁὠς τὴνοῦ

Vsquequo ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo die ac nocte? Sollicitus, inquit, ac cogitabundus, quo pacto ualeam a calamitatibus liberari, & viam nullam inueniens, assiduis

alliduis doloribus premor.

Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? Parricida, inquit, fili⁹ Absalon, qui iam diu furit contra me, (ex eo sanè tēpore quo Ammon fratrem interemit.) vsquequo exaltabitur, hoc est vsquequo prosperè ei omnia succedēt aduersum me? extollere enim se solent atq; erigere caput, omnes qui lati sunt, & quibus ex animi voto cuncta contingunt: contra verò humiles ac demissi, qui mœsti sunt ac tristes. Possumus & inimicum dæmonem intelligere qui tentationum nobis ac calamitatum est causa, dum afflicti insultat: quinimmo & grauius eos etiam affligit, qui diuino auxilio destituti sunt.

Respice exaudi me domine deus meus. Verbo auertis conueniēter apposuit verbum respice: dignum me efficito, inquit, benevolentia: respice me grauius afflictum: & misericors, eum exaudi, qui te aduocat in auxilium.

Illumina oculos meos ne unquā obdormiā in morte. Est enim super me circumfusa tristis calamitatum nox, detētq; sunt oculi mei à mœroris sopore. Solēt enim qui mœsti sunt facile in somnum deferri. Doloře scilicet cordis grauedinem quandam ac tenebras in corporis oculos immittēte. Tu igitur eos illumina: hoc est concedito vt rectè ac purè videāt: & gaudium instilla cordi meo, ita vt exultans, somnum ab oculis expellat, ne aliquādo fortassis huiusmodi somnus ob doloris mei vastitatē, defineret in mortem. vel oculos ipsius animæ intelligit, mentem ipsam nimirum, seu intellectum. Illumina, inquit, intellectum meum peccati caligine obscuratum, & libera me ab huiusmodi tenebris, ne aliquādo mori me contingat morte peccati, quæ hominē virtutibus mortuū reddit: vel ne morte desperationis moriar, extincta ac mortua omni spe quam in te habebam.

Nequando dicat inimicus meus præualui aduersus eū. Nam siquid huiusmodi acciderit, meam inimicus mortē suæ ascribet potentie: & quemadmodū ab initio ille mihi calamitatū omnium causa fuit, ita & interitus nunc fuisse gaudebit. Inimicum verò & visibilem & inuisibilem potes intelligere.

Qui tribulās me exultabūt si moris fuero. Si fluctuauero, inquit ab illa securitate quā in te habeo, inimici mei letabuntur, sperātes me deinceps facillime in præceps delatum iri,

PSALMVS

veluti qui nullam basem aut fundamentum habeam salutis. Ego autem in misericordia tua speravi. Postquam, inquit, ob scelera quæ commisi, fiduciam omnem abieci quam antea de virtute habebam, quod reliquum est, modo in tua tantum spero misericordia: tamen si abundantissimum hoc mihi remedium esse nouerim atque inexhaustum.

Exultabit cor meum in salutari tuo. Præuidens propheticis oculis inimici profligationem beat^o Dauid, lætabor ego, inquit, de salute mihi à te præstita.

Cantabo domino qui bona tribuit mihi & psallam nomini altissimi. Cantabo ore, psallam vero psalterio: vel oblectabo te, inquit, cōtemplationis studio & vitæ meæ actionibus. Accommodari etiam potest hic psalmus oppressis omnibus & iniuria affectis.

In finem psalmus ipsi Dauid

Finem rerum pollicetur hic psalmus quæ in eo prænunciantur. Alii dicunt prædici hic, ea quæ Ezechia regis tempore euenturæ erant in Hierusalem: quando ciuitas obsessa est à Sennacherib Syro. Alii uerò ea quæ ad tempora incarnationis Christi pertinent. Nos utranque expositionem referemus.

PSALMVS 13.

Dixit insipiens in corde suo, non est deus. Insipiens Sennacherib, dixit in corde suo deum non esse: deum inquam Iudæorum. quod si sapiens fuisset, in huiusmodi errorem non esset lapsus, præcipuè cū audiret assidue, quanta deus Israel aduersus eos operatus sit, qui Iudæorū gentem oppugnare conati fuerant. Cum autè hoc pacto in corde suo deum iam neglexisset, addidit & aliud facinus: vt verbis proprio ore prolatis ei palam malediceret: quando principem exercitus sui Rampfacem misit, qui ad mœnia ciuitatis ea populo annūciavit, quæ historiam illam legentibus in libris Regum licet inspicere.

Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis suis. Sen-
nacherib nimirum & qui cum eo erāt, corrupti sunt, quādo
à recta opinione deciderunt: insuper & abominabiles facti
ob nefandas eorum actiones. Iurgis quippe deum impete-
bant, infirmitatem ei atque impotentiam improperantes,
quasi deus non esset. Præterea & populo Dei internecionē
minitabātur: cū que adeo iactabūdi essent, ebrietatibus, in-
super ac libidinibus immerfi erant & coinquinati. Construi
etiam potest, hic versiculus per figurā hyperbaton, hoc mo-
do: corrupti sunt in studiis, & abominabiles facti sunt.

Non est qui faciat bonum. Nullus, inquit, inter eos bonus
est, sed omnes sunt prauī.

*Dominus de celo prospexit ad filios hominum, ut videret, si est
qui intelligat, aut qui requirat deum.* Ad filios hominum, hoc
est, ad illos homines, qui ita dispositi sunt, vt diximus. De
celo verò ideo dixit, quia opinio quædā esse videtur, deum
illic habitare: iuxta quòd alibi dictum est: qui habitat in cœ-
lis irridebit eos. Prospexit autē vt videret, si quis inter eos
esset, qui ex miraculis & prodigiis deū intelligeret, aut sal-
tem qui exquireret eum: hoc est qui inuocaret: iuxta illud:
exquisiui dominum & exaudiuit me. Et licet in aliquibus
quidam eum intellexerint, peiora tamen sectantur. Humā-
no autem more expressit, deum, propheta, quasi ex alto cœ-
naculo procumbere & spectare: cū tamen & ubiq; sit Deus,
& omnia exactissimè nouerit. Obseruādum etiam quòd hu-
iusmodi loquendi modus sæpe apud scripturam reperitur
& aliter his verbis significare videtur quomodo deus om-
nia videt & spectat: quasi qui ex celo prospiciat in terram,
& cognoscat omnia, & nullo ei impedimento tantum sit in-
teruallum.

*Omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt, non est qui fa-
ciat bonum non est usque ad unum.* Declinauerunt quidem in-
iam connumerata studia atque exercitia: inutiles verò facti
sunt, cum adeo abominabiles esset, vt inter ipsos neq; vnus
etiam reperiretur, qui bonus appellari posset.

Nōne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem? Per in-
terrogationem hoc legendū est, vt huiusmodi efficiatur sē-
sus: ij qui deum Israel dixerant verum deū non esse, qui &
lingua sua, & omnibus aliis voluptatibus adeo intēperantes

sunt, nonne aliquando cognoscent quòd Iudæorum deus, verus deus est? certè aliquando id cognoscent: quãdo nimirum sanctum octoginta quinque millia eorum interempta erant ab angelo dei. Ipse etiã Sennacherib turpiter fugiẽs tunc cognosceat, quis nam fuerit qui in hoc populo triumphum erexit. Nec tãtum, inquit, Assyrij, sed omnes etiam gentes, vbi tantam illorum stragem didicerint, cognoscent Iudæorum Deum, qui ita eos perdidit.

οι ισθιων
τις ρρ λκ
δρ μδ ιρ
βρωσδ.

Qui comedunt populum meum in cibo panis dominum non inuocauerunt. Hic versiculus ex persona dei proferendus est. Illi, inquit, qui instar cibi panis, populũ meum consumunt, ore nimirũ obsidionis, famis & minarum, ii in quã me omnium deum non inuocauerunt: hoc est deum non appellauerunt. Possunt & populi omnes Iudæorũ, qui obsidente Sennacherib erant in Hierusalẽ, dici populus beati Dauid, veluti qui ab illius regno descenderũt: atque hoc pacto ex ipso propheta persona verba versiculi etiã poterunt proferri: & dominum, tunc, non se ipsum Propheta, sed deum intelligit.

Illic trepidauerunt timore ubi non erat timor. Ezechias tunc & qui cum eo erant in Hierusalem timuerunt potentiã Sennacherib, qui timendus non erat. Neque enim decebat, vt Iudæi Assyrium hunc timerent, qui cum deum sibi aduersantem haberet, iure eos perterrere non poterat quod ex se quentibus magis declaratur. Illud tamen aduertendũ, quòd aliqui legunt: cuius non erat timor. cuius lectionis diuersitas, ex vicinitate prouenit Græcarum vocum.

δικαιορ.

Quoniam dominus in generatione iustorũ est. Per iustos hic fideles intelligit ac pios in deum. Talis erat Ezechias rex, qui magna cum pietate ac religione in deum, subiectos sibi populos regebat. Generationem autem singulari numero dixit, quia Israelitæ omnes ex vna sunt radice. vel aliter: illic trepidauerunt, Sennacherib nimirum, & qui cum eo erant, timore dei, cuius dei, antequã experimẽtum hoc sumerẽt, nullus apud eos fuerat timor. Et causa quare postmodum timuerint, hoc versiculo declarat Propheta: quia scilicet deus in Iudæorum obsessorum generatione aderat, & pro eis pugnat. vel aliter: trepidauerunt Assirij, timore Ezechiaẽ regis, cuius nõ erat timor: hoc est qui timeri non debebat, cũ ipse potius ab eis maxime formidaret, expectarẽtq; se vna

cum vniuerso populo, sequenti die interimendum esse. Nam cum occiderentur Assyrij, existimarunt se à Iudæorum rege occidi. Ex his itaque cognouerunt, quemadmodum Deus Iudæorum, verus Deus est, cum tantam populo opem tulerit.

Consilium inopis confudistis, dominus autem spes eius est.

ὁ θεὸς κύριος

Ad Assyrios sermonem dirigit. Vos, inquit, ὁ Assyrij Ezechia regis vniuerso belli apparatu inopis consilium neglexistis ac vilipendistis, quando omni alia prorsus salute desperata, in sacco & cinere cōsugit ad dominum. Id enim intelligens Sennacherib cœpit huiusmodi consilium veluti inane atque inutile deridere, verum Ezechias in Deo recte spem suam collocauerat, ab eo tantum auxilium postulans, qui vere illud poterat præstare.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? Quis nam eorum, inquit, qui habitant in Sion, infirmo ac debilitato populo Israel salutem dabit? quis eum eripiet ex manu hostis Sennacherib? nullus hominum profecto, sed solus Deus, in quo sperauerunt, & qui in templo Sion, hoc est in Hierusalem habitare videbatur.

ἐν τῷ ἐ-
πιστήκι.

Cum conuerterit dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob & letabitur Israel. Captiuitatem aliquam non dicit quæ iam extitisset, sed ad eam quam tunc ob immensum timorẽ omnes incumbere arbitrabantur, & qualis nunquam antea imminere visa fuerat. Circundati enim Iudæi ac circumualati inimicorum armis, detineri ab eis, ac captiui quodãmodo esse videbantur. Per Iacob verò & per Israel ipsum Iudæorum populum intelligit ex illorum radice descendente. Et sensus est: quòd cum dominus eos ex hac, quam diximus quodammodo captiuitate liberauerit, exultabunt tunc & lætabuntur: corpore quidem exultabunt, animo verò ac spiritu lætabuntur: & alterum quidem ob alimentorum copiam, alterum verò ob studia ac meditationes eloquiorũ Dei: quibus omnibus carebant quando ciuitas obsessa erat. Et hæc quidem interpretatio est iuxta sensum, quo psalmum intelligimus de Ezechia & de Sennacherib. Alia etiam datur expositio, vt Prophetia in eo sit tradita, quæ contineat illorum temporum gesta, quibus dominus incarnatus est. Inficiens Iudæorum populus, & Prophetias de Christo non

intelligens, dixit dominum Iesum, qui magna alioquin inter eos & diuina miracula ac signa operatus fuerat, Deū nō esse: cumque primū hoc dixisset, ac cogitasset intra se, postmodum palam etiam, ac manifestē eundem accusauit, quasi qui Dei nomen indebitē sibi vsurparet. Quæ sequuntur iuxta priorem expositionem intelligenda sunt. Non est qui faciat bonum inter eos, scilicet, qui Christi doctrinam non susceperunt. Dominus de cælo prospexit, hoc est filius, de cælo hominum miseriam prospiciens ad eos in terram descendit, & per carnē cum eis conuersatus est: qui sensus ex Græco verbo δεικνύμι manifestior redditur: quod aspectū quendam ex altiori loco significat cum inclinatione quadam & deflectione. Et quæ sequuntur, iuxta prædictam interpretationem exponantur. Quod verò ait, vsque ad vnum intellige: hoc est, nisi vnus Christus. Vnic⁹ quippe erat inter eos qui bonum faceret. & quia Græca dictio οὐχὶ nō solum pro interrogatiua dictione sumitur, nōne, sed negatiuē aliquādo determinat. ita vt hoc in loco legere etiam possimus: nō cognoscunt omnes qui operantur iniquitatem: dic, quòd Iudæi noluerunt Christum cognoscere, & quòd ob eorū iniquitatē meritò inquit, seu potius (vt verior Græci nominis significatio postulat) exleges appellantur: eo quod exlegū gentium instar, & inuidia tabescebant, & maligna operabātur. Et quod ait, qui comedunt populum meum, ex Christi persona aduersus ingratos Iudæos legendum est, qui Christi discipulos, instar cibi panis in ore gladij ac persecutionis deuorabant: qui etiam dominum suum Dei filium, Deū non appellauerunt. Et qui illic trepidauerūt timore, vbi nō erat timor. Timebāt enim fateri quod Christus Deus esset, atque hoc ne legem transgrederentur, dicentem: non erit tibi alius Deus: & rursus tunc timuerunt quando non erat timor. Suspenso enim Christo in cruce arbitrati sunt se esse liberatos, veluti eo extincto, quem verebantur: veruntamē tunc maximē timuerunt, cum terræ motum viderent & alia quæ consecuta sunt signa. Præterea etiam timentes ne nocte venirent discipuli, & furto tollerent corpus eius, statuerunt milites in sepulchri custodiam. Illic igitur timuerunt timore, vbi non erat timor. Neque enim discipulis vnquam tale quid in mentem venit, cum eis dominus prædixisset, sē

post triduum propria potestate resurrecturum. Quod verò ait: Dominus in generatione iustorum est: idem est quod in congregatione fidelium, qui ex gentibus crediderunt. nam ex quo Iudæi eum non receperunt, ad gentes cōuersus est. Illud etiam quod ait, Consilium inopis confudistis, intelligi debet, vt dictum sit, ad Iudæos, propter populum ex gentibus, qui olim pauper fuit, substantia nimirum atque opibus cognitionis Dei: & à qua cognitione deciderat, quando ad idolorum cœpit cultum prolabi. Qui etiam postmodū propter Christum temporalibus bonis pauper effectus est. Harum igitur gentium consilium neglexerunt ac deriserūt Iudæi, tanquam inane. erat autem id consilium vt Christi fidē susceperunt. Sequitur: quis dabit ex Sion salutare Israel? Quis est, inquit, qui montem amplius illum ascendet, qui dicitur Sion, & est in circuitu Hierusalem? Et quis est qui legget populo salutare? hoc est leges: quemadmodū certis quibusdam ac statutis diebus facere mos erat. Quæ verba Prophetiam videntur continere destructionis Hierusalē: quasi indicet Propheta quòd ea vrbe à Romanis deleta, & Evangelio in finibus terræ prædicato, mos ille amplius seruandus non esset. Sequitur: cum auerterit dominus captiuitatē plebis suæ, (dabo enim, inquit, tibi gētes hæreditatem tuā, quam dæmon antea erroris iaculo captiuauerat.) exultabit Iacob & lætabitur Israel. Prophetæ nimirum qui de Iacob atque Israel stirpe nati sunt, quiq̄ hæc antea prænunderunt. Exultabunt etenim, & lætabuntur videntes adimpleta esse, quæ prædixerant. Vel per Iacob & Israel Fideles intellige: quasi Iudæorum loco introductos: quorum progenitor fuit Iacob. Illud etiam, cū conuerterit, idem sibi vult ac si dixisset: cum ad proprias domos eos reuerti fecerit intelligendo captiuitatem: hoc est ipsos captiuos.

In finem Psalmus ipsi David.

In finē ideo inscribitur hic Psalmus, quia perfectissimè ac consummatissimè describit qualem esse oporteat virum uirtute præditum. Græca enim dicto τέλος non tantum finem, sed perfectionem etiam significat.

PSALMVS

PSALMVS 14.

Παρακλησις

Domine quis incolet tabernaculum tuū, aut quis
 requiescet in monte sancto tuo. Vbi audit Iu-
 dæus tabernaculū aut montem sanctū, ani-
 mo statim ad templum percurrit quod erat
 in Hierusalē, & ad vicinum illi montē Sion:
 sciēdum est tamen q̄ tempore beati Dauid,
 templum nondum ædificatum erat, nec mōs
 Sion adhuc sanctificatus. hæc enim omnia post illius mortē
 facta sunt. Restat igitur vt per Anagogen intelligantur hæc
 dicta. Format itaque beatus Dauid sermonē suū per interro-
 gationē, quærēs, quis nā hoc aut illud facturū sit. Domine,
 inquit, quis tabernaculi tui incola futurus est? incola autem
 seu peregrinus is dicitur, qui aliena in domo aut regione ad
 tempus moratur: animæ autem tabernaculum corpus est, in
 quo habitat. Interrogat igitur Propheta veluti edoceri
 cupiens, quis nā sit, qui vitā hanc in humano corpore, incola-
 tum aut peregrinationē esse putet temporalem: quique hoc
 corpore quasi aliena re vtatur, & modicam illius habeat cu-
 ram. tuō autem dixit tabernaculo ad Deum sermonem fa-
 ciens, iudicans ab eo illud creatum esse, & ad animæ habita-
 tionem destinatum: vel quōd aliquando Deus ipse illud ha-
 bitaturus erat, factus nimirum homo propter nos. Aut quis
 requiescet in monte sancto tuo? Requiescere is dicitur qui
 ex longo itinere fessus requiem capit. per montem sanctum
 supercælestem locum intelligere debemus, supra humiles
 ac mundanos homines eleuatum. Accessistis enim, inquit A-
 postolus, ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis Hieru-
 salem cælestem. & quis nam igitur, inquit Propheta, à cur-
 riculo præsentis vitæ recto cursu veniet, & requiescet in cæ-
 lestibus atque in æternis tentoriis?

Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam. Hæc est
 enim interrogationis factę responsio. Ille, inquit, incolet &
 requiescet, qui ea possidebit, quę dicēda sunt. describit autē
 ac ferē pingit his verbis hominē summa virtute præstantē.
 Ille, inquit, qui sine macula, seu poti⁹, vt Græca dictio veri⁹
 significat, qui irreprehensibilis ambulauerit & iustitiam fece-
 rit. irreprehensibilis etiā hoc in loco dici potest ille, qui con-
 templado, perfectionē assecutus est. Contēplatione quippe

mens in celum ascendens ingreditur: & iustus seu iustitiam operans ille qui per actiones & moralem virtutem præstantior euasit. operatio quippe ad actiones pertinet. præfenti etiam tempore Propheta in vtroque vsus est: quasi nunquam oporteat ab huiusmodi contemplatione, aut à bonis actionibus desistere. & cum vita actiua multiplex sit, & in plures partes diuisa, solo iustitiæ nomine eam appellauit: eo quòd hæc virtus supra cæteras omnes vehitur. vera enim tunc iustitia dicitur, quando vnusquisque facit quod suum est, & quod ad se pertinet. cumque in vniuersam iustitiam posuerit, singulas partes deinceps sigillatim profequitur.

Qui loquitur veritatem in corde suo. Qui vera nimirum dogmata in animo sentit & ore profert.

Nec cepit dolum in lingua sua. Et rursus qui vera dicit & non dolosa: hoc est qui vera in seipso cogitat & aliis dicit. nam quod ait, in corde suo, sanum ac rectum atque intus bene dispositum sermonem denotat: similiter & cum qui ore profertur, dum dicit, in lingua sua.

τὸ πλῆ-
στον.

Nec fecit proximo suo malum. Proximi quidem omnes multo sumus, vel communicatione humanitatis, vel fidei vnitæ, vel ratione cognationis. Per malum verò hic læsionem intelligit. consequenter autem primo cordis meminit, & postmodum linguæ, & postremo actionũ. primo enim quis cogitat, deinde loquitur cogitata, & demum operatur quæ antea locutus est.

Et opprobrium non accepit aduersus uicinos suos. Idem hoc in loco sibi vult vicini nomen quòd proximi. & qui, inquit, opprobrium quasi telum aliquod non accepit, contra proximos. hoc est qui delinquentem proximum aut membro mutilatum, aut alio quouis infortunio oppressum, non opprobrio afficit aut contumelia. opprobrium ad derisionem tendit, reprehensio verò ad emendationem delicti. vnde reprehensionem in bonam partem accipimus, opprobrium verò nusquam: quinimmo vt reprehensioni quid valde contrarium.

ἐπὶ τοῖς
ἕγγυς.

Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timentes autem dominum glorificat. Vnicuique condigna, vt decet, distribuit. nam & malignum nihili æstimandum putat,

PSALMVS

ὁὐκ ἀθε-
τεῖται.

tametsi ille diuitiis fortasse aut nobilitate gloriatur, aut alio splendore clarus videatur: & timentes dominum magnipendit, licet aduersa detineantur fortuna. Beati enim omnes qui timent dominum.

τὸ θεοῦ-
εισπ.

Qui iurat proximo suo et non spernit. Antiqui confirmationem sermonis iuramentum appellabant. iuramentum enim nihil aliud est quam dictorum confirmatio, in qua testem assumimus Deum. Et lege quidem antiqua iuramentum concessum erat, in quo Dei nomen ad confirmandam veritatem proferebatur: ne per idola fortassis iurantes seducerentur: verum euangelij lex, quæ perfectioribus perfectiora mandauit, iuramentum penitus abscidit: tametsi loquentium modi quidam sunt, qui iuramenti formam præferre videantur, & iuramenta vere non sunt, sed in reuerentiam aut obsequium audientium sic prolata: vt illud, per sanitatem Pharaonis: item illud Pauli ad Corinthios: per gloriationem vestram. Formam verò iuramenti diuus Paulus Christianis reliquit dicens: Testis est mihi Deus quem colo. Et rursus Testem Deum inuoco.

Σαυινοῦ-
στραί.

Argentum suum non dedit ad usuram. Apud antiquos usura summo in dedecore erat atque exprobratione. Nam qui misericors est, & opportuno tempore mutuam præstat, dignum ducit, id tantum recipere quod dedit. Et aliter intelligi potest, de eo qui diuina eloquia, quæ argētum igne examinatum ac terræ probatum appellantur, eo prætextu apud aliquem non deposuit, vt illinc bonum aliquod externum reportaret: quinimmo gratis ac sine mercede omnes docuit.

Et munera super innocentem non accepit. Qui propter innocentem nullum munus recepit: vt eos videlicet læderet qui infontes sunt.

Qui facit hæc, non commouebitur in seculum. Cum descripserit Propheta virum summa virtute præditum, sermoni suo condignum finem apposuit: qui facit, inquit, ea quæ dicta sunt, veluti ex omni parte perfectus, nunquam à soliditate illa commouebitur, aut stabilitate, quam in Deo habet. & quod ait: in seculum, idem significat quod nunquam. vel etiam nõ commouebitur in præsentī seculo, hoc est in præsentī vita: quòd si in præsentī seculo non commouebitur, multo minus in futuro.

Tituli inscriptio ipsi David.

Apud Græcos, pro tituli inscriptione *σύντομα* πρὸς legimus: quæ dictio statuæ seu colūnæ potè inscriptionem significat, quæ tituli. Mos autè erat antiquis, ut colūnas, imagines, aut statuas strenuè militatib⁹ uiris in perpetuā poneret memoriā. loco igitur huiusmodi colūnæ aut statuæ præses psalm⁹ uictori Christo cōscript⁹ est: qui uir strenu⁹ miles crucis iaculo, & mortē ipsā, & mortis pariter imperiū obtinētē diaboli destruxit, dū ex eo quod peccatū nō fecit, anima ei⁹ in inferno relicta nō est: quinimō infernū potè spoliavit: nec etiā ei⁹ caro uidit corruptionē, uē tercia mortis die resurrexit: de qua Christi resurrectione Petrus Apostol⁹ in libro actionū differēs, præsentī hoc psalmo autoritatē ac robur dictis suis addere arbitratus est. In reb⁹ itaque à se præclare gestis saluator, statuam seu colūnam hanc per linguā beati David sibi crexit: sancto nimirū spiritu Prophetā inspirante, & labia eius aperiete. Describit autē, non tantum uictoria genus, sed & quæcunque ante uictoria finem gesta sunt.

PSALMVVS 15.

Conserua me domine, quoniā speraui in te. Huius psalmi uerba humano omnino more dicta sunt, & homini magis q̄ Deo uidetur cōuenire. Neq; enim ut Deus, sed ut homo demonem deuicit, erudiēs nos q; & facillimè dæmon à prudentibus superari potest, & artem pariter tradens qua ipse eum debellauit, & nobis ut fidelissimum archetypum imitandum proposuit. Fundit igitur uelut homo preces ad Deū: quod etiā apud euāgelistas sæpenumero fecisse eū legimus: oratq; seruari se ab omnib⁹ tā manifestis q̄ occultis insidiis. Tu dñe, inquit, serua me, quoniam in te solo speraui, neque enim alia in re confisus sum, quoniam te saluare omnes noui, qui in te sperant.

Dixi domino Deus meus es tu. Dixi ego patri & omniū domino: tu pater, es etiam meus dominus: atque ideo mei custodiam habeto. Ut ab homine enim diximus dici hæc uerba, non ut à Deo. nam ut homo diuina & ipse indigebat custodia. subiectus enim, inquit, fui domino, & orauī eum.

Quia bonorum meorum non eges. Ad hæc, illud etiam amplius dixi, q; tu donis meis, quæ in sacrificium offerri solēt non indiges. neq; enim eges ut tibi sacrificē, atq; hoc pacto te placatū mihi adiutorem reddā. Licet enim gratē recipiat

PSALMVS

Deus quæ ei piè ac religioſè à nobis offeruntur, verùm nõ vt is qui indigeat, ſed vt illa gratitudinis ac beneuolentiæ noſtræ erga eum, iudicium habeat: atque in prætextũ & oc- caſionem retributionis maiorum donorum.

Καυμά-
σωστρο
κύριος

Sanctis qui ſunt in terra eius mirabilia fecit dominus. Bonæ, inquit, ſum ſpei, ſciēs q̄ dominus quædam fecit mirabilia, ac præter omnium opinionem, ſanctis hominibus qui in ter- ra eius ſunt. Sãctus autem ille eſt, qui Deum ſyncerè amat, & in eo confidit: qualis erat qui præſentis pſalmi verba pro- tulit. Et ſanctos, de quibus nunc loquitur, omnes intellige, quicunq; ante Chriſti aduentum Deo placuerunt. Per ter- ram verò aut hanc intellige, de qua alibi cõſonè ſcriptũ eſt, Domini eſt terra: aut ſupernam Hieruſalem, in qua conuer- ſabantur, tametſi adhuc in terra eſſent, & in qua poſt mortẽ habitare exiſtimãtur. Vel per ſanctos intelligere poſſumus Apoſtolos, & fideles, qui per illos crediderunt, qui à multi- plici morte, & à grauibus periculis liberati fuerunt à domi- no, & per terram, Eccleſiam in qua verſantur. Deinde cau- ſam ponit, propter quam fecit eis Deus hæc mirabilia.

πῶτα τὰ
βιλήματῶ
αὐτῶ ἐν
αὐτοῖς.

Omnes voluntates eius in eis. Vbi enim fit Dei voluntas, il- lic Deus ſemper manet dirigens & conuerſans.

Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt. Per infirmitates, labores atque afflictiones eorum intelli- git, quæ ſic diſpenſante ac permittente Deo erant multipli- catæ, & quæ poſtmodum eodem annuente cito pertranſie- runt. Multæ enim, inquit, tribulationes iuſtorum, & de om- nibus hiſ liberauit eos dominus. Vel aliter: Infirmitates, id eſt, peccata eorum ſcilicet qui in Chriſtum crediderunt: pri- uè multiplicatæ ſunt. Nam vbi anima infirma eſt, peccatum oritur. Prædicato verò poſtmodum Euangelio, acceleraue- runt in religionem ac pietatem. Quæ ſequuntur non vt ab homine, ſed tanquam à Deo proferenda ſunt.

Συναγω-
γῶν.

Non congregabo congregationes eorum de ſanguinitus. Hoc de Iudæis dictum eſt, qui dominum occiderunt, & quorum maximam partem Romanorum manibus perdẽdam, negat ſe Deus de ea ſtrage congregaturum.

Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Appellabatur autem populus ille, populus Dei, & populus peculiaris, & vi- nea, & pars, & hæreditas, & funiculus domini, atq; alia hu-

iusmodi. Nō amplius, inquit, huiusmodi nominibus, vt antea, eos appellabo: quinimmo filios reprehensibiles, generationem prauā ac peruersam, generationem viperarū, semē malum, aut quid aliud simile. Vel vtrūq; dictum intelligamus de iis qui ex Gentibus crediderunt. Non ædificabo, inquit, ecclesias eorum ex sanguinolentis sacrificiis, sed ex sincera fide & spiritali hostia: neq; memor ero nominum, quibus olim per prophetas eos appellabam, sed quos olim inimicos dicebam, amicos vocabo, & quos infideles, si deles, & quæcūq; alia his congruentia sunt. Labia autē dei intelligi possunt eius verba, cū labia verborum sint instrumenta. Et aliter: Saluator noster Iudæos & fideles ex Gentibus, contrariis nominibus appellauit, quā antea appellarentur, vt iam declaratum est.

Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei. Non sum factus homo, inquit, præter patris mei sententiam. Ipse enim pater clementia ac bona voluntate sua, particeps factus est populi, qui ex gentibus credidit. Hunc enim populum hereditatem appellat, quæadmodum in secundo psalmo dictum est. quinimmo & particeps factus est mortis. Calicem enim & poculum (vt alibi diximus) multis in locis apud scripturam pro morte positum legimus: vnde in euangeliis, Calicem quem ego bibo, vos non potestis bibere, & rursus: Pater mi, si possibile est transeat à me calix iste. Cōsensit quippe pater, tam in Gentium vocationem, quā in filij mortē. Vel quod ait: pars hereditatis meæ, diuitias potes intelligere, vt sit sensus: Deus pater thesaurus est & diuitiæ, hereditatis meæ ex gētibus: insuper, & thesaurus doctrinæ meæ: vnde in euangelio Christus vbique patrem commemorat. Hoc itaq; patris seu portionis nomen, pro diuitiis sumitur iuxta illud: portio, seu pars mea, dominus in terra viuētū. Vnde in filiis paternam diuidentibus substantiam, singulæ portiones vt cuique obueniunt loco diuitiarum sunt. Quocirca rectè conuenit, vt eadem res & portio dicatur, & diuitiæ, & hereditas: ea nimirum ratione, quia & diuiditur, & quia diuitem reddit, & quia relinquitur à patre. Calix etiam pro doctrina accipi potest, quæ vino meritò comparatur, & quia lætificat, & quia Christus vinea appellatus est.

Tu es qui restitues hereditatem meam mihi. Gentes quæ

olim à patre atque à filio creatæ fuerant, & Dei figmentum dicebatur, discesserant ab eo, & cõuersæ ad idololatrias, postremò ei per fidem iterum restitutæ sunt: hanc autem restitutionis gratiam filius in patre tanquam in principium refert. Aptissime verò hic versiculus ad præcedentem interpretationem cõsequitur. Hac, inquit, de causa tu es particeps hæreditatis meæ & calicis mei, quoniam tu mihi eam restituiti. Et hæreditatem posuit priusquam calicem, quoniam hæreditas mortis illi causa fuit: nec tacenda nobis est quædam non inelegans de prædictis speculatio. Hominem ad imaginem & similitudinem Dei factum & plasmatum, atque ideo hæreditatem creatoris dictum, sub propriam redegerat demon tyrannidem, & alienum mâcipium sibi vsurpauerat: ad quæ Dei filius & hæres literas misit, scribens ei per Prophetas, hæreditatem illam repetens, qua fuerat fraudatus. & quia dæmon continuè magis resistebat, & rapinam reddere negabat, hæres accepto patris sui testamento, ad raptorem descendit. Inter eos autem iudex fuit pater, qui condemnato rapitore, filio hæreditatem restituit. Huius rei gratia, filius nunc participem illum tam præclari operis appellauit.

Εἰς τοὺς
καρτίοις
μου.

Funes ceciderunt mihi in optimis meis. Ij qui terram diuidunt, funibus, eam metiendo designantes, determinant. Et sensus est: restituta mihi hæreditate mea, funes multi mihi ceciderunt, hoc est, obuenerunt, & sorte quasi mihi contigerunt. Per funes autem credentium multitudinem intelligit. Hoc etiam loquendi modo denotare videtur quòd hæreditas hæc sua designata esset ac determinata, & quæ omnibus notissima esse debebat. Quòd verò per optimos, suam hæreditatem significet, in sequentibus magis declarat, dicens.

καρτίῳ.

Etenim hæreditas mea optima est mihi. Supra plurali numero optimos dixit, propter fideles qui variis sunt in locis, nunc verò singulariter optimam appellauit, quia fidelium omnium qui in diuersis sunt mundi partibus, vna est cõgregatio, vna ecclesia, vna opinio ac fides. Optimam verò appellat, quasi præcipuam ac dilectam. Vel iuxta aliam Græcæ dictionis καρτίῳ significationem, non optimam tantum, sed fortissimam ac potentissimam appellat. Cum aduersariū ac potentem dæmonem superauerit, funes etiam intelligi possunt pro vinculis quæ Christo ceciderunt, hoc est, obtige-

runt à Iudæis nimirum, quando ad Pilatum ductus est. Ob-
tulerunt autem ei, propter optimos, hoc est, propter fide-
les, pro quibus pati voluit. Olim Iudæorum populus here-
ditas Dei dicebatur. Facta est enim, inquit, pars domini po-
pulus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel: verù po-
pulo Iudæorum abiecto aliam loco illius suscepit hæredi-
tatem: reginam videlicet ex gentibus ecclesiam, quam & o-
ptimam appellat, & fortissimam, veluti quæ antiqua illa ac
repudiata hæreditate excellentior sit.

Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum. Hæc & que
sequuntur, vt homo loquitur. De humanitate etiam Christi
loquebatur euangelista, quando consona his verba illa di-
cebat: puer autem crescebat, & spiritu inualescebat, & im-
plebatur sapientia & gratia apud Deum & homines. Gra-
tias agit igitur de sapientiæ thesauro sibi à Deo præstito.

Insuper usque ad noctem erudierunt me renes mei. Per renes
partem illam animæ intellige, quam concupiscibilem dici-
mus. Concupiscentia enim in renibus iacet, & per noctem ip-
sam domini mortem. Concupiscentia mea, inquit, nulla ni-
mirum appetens terrena, sed diuinis tantum eloquiis, ac piis
operationibus intenta, erudiuit me, & ad ipsam vsque mor-
tem, vitam meam direxit. Vel per mortem, occulta myste-
ria intellige: vt sit sensus, quod concupiscentia mea erudi-
uit ac prouexit me, vsque ad occulta ipsa mysteria, & plerif-
que hominum ignota.

Præuidebam dominum in conspectu meo semper. Ante omnes
alios ego semper videbam Deum, qui mihi in oculis animæ
meæ quasi in conspectu ipso apparebat.

Quoniam à dextris est mihi, ne commouear. Videbam autem
eum in conspectu meo, quoniam in dextris actionibus meis
semper adest, in eis requiescens. Appropinquat enim Deus
omnibus iis qui per virtutem ei appropinquant. A dextris
verò meis adest vt adiuet me, ne à recta vnquam via, com-
mouear ad nõ rectam. Custodit enim Deus omnes qui eum
diligunt.

Propter hoc letatum est cor meum, & exultauit lingua mea.
Cor meum letitia impletum est, quia hæreditatem recepi,
quia inimicum deuici, quia talem mecum adiutorem ha-
bui: vnde lingua mea potita atque oblectata tanto gaudio,

Εὐχαρισ-
τῶν.

προωρε-
μῶν.

PSALMVS

hymnum & laudes victoriae canit, & magnalia Dei commemorat.

Insuper ex caro mea requiescet in spe. Hoc de sepultura dominici corporis dictum est, quod in sepultura iacebat: in spe tamen celeris resurrectionis. Sciens enim id dominus, praedixerat saepe discipulis se post triduum resurrecturum.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Huius etiam spei causam apponit. Tu enim, inquit, non derelinques animam meam in inferno, ubi caterorum mortuorum animae detinentur. Infernus quippe locus est sub terra animabus mortuorum designatus. Vbi igitur sunt Apollinaris nugae, qui assumptam Christi carnem sine anima, sine intellectu & sine mente esse dicebat: sed o quam ipse potius sine mente fuisse conuincitur.

Nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Hoc de corpore domini similiter dictum est, tu, inquit, cui ob partas virtutes oblati, dedicatus, & sanctificatus sum, non me permittes corruptionem corporis sustinere: quinimmo illud tamquam quod omni caruit peccato, in suis partibus indissolutum conseruabis, ut anima in incorruptum corpus remeante, cito resurgam. Illud etiam annotandum est, quod interitus in mortuis disunctio est, ac separatio animae a corpore: corruptio vero est membrorum atque aliarum partium in terram, & in puluerem resolutio.

Notas mihi fecisti uias uitae. Docuisti me, inquit, virtutes quae ad immortalem vitam hominem dirigunt, per quas & incederem ipse, & discipulis meis incedendum esse traderem. Vel aliter. Reuelasti tu mihi, inquit, uias vitae, hoc est, resurrectionis meae: atque iteratae uitae modos: per quas uias docens discipulos ingressus sum.

Adimplebis me laetitia cum uultu tuo. Filius uultus est & facies patris. Qui enim, inquit, uidit me, uidit & patrem meum: nam & character etiam eius dicitur & imago. Post resurrectionem, inquit, laetificabis me, me inquam assumptum hominem, & assumentem coniunctum diuinitati. Ante resurrectionem enim maestus erat ac tristis, lachrymabaturque, & sollicitudinibus erat plenus, lege nimirum humanae naturae. Vel aliter: Cum uultu tuo circuloquendo dixit: id est tecum. Ipsum enim Christi corpus filio unitum erat, & filius patri, unde

vnde communis erat eorum læticia propter humanam salutem, quam mors per crucem operata est.

Delectatio in dextera tua usque in finem. Dextera patris, filius dicitur, quemadmodum & brachium eius, & potētia & delectatio. Ait igitur q̄ perpetua exultatio erit filio dei, quia secum eos exurgere fecit, qui olim ob peccatum deciderant: & quia hæreditatem suam recepit.

ΤΕΡΤΙΩΤΗΣ.

Oratio ipsi David.

Persecutionem sustinens à Saule beatus David, & multis impetibus iniuriis, Psalmum hunc conscripsit, quo deum in auxiliū aduocat. Qui tamen unicuique viro uirtute prædito atque oppresso ab inimicis accommodari potest.

PSALMVS 16.

Exaudi domine iusticiā meam. Exaudi, inquit, iustitiam meam, hoc est affectum atque amorem meum erga iusticiam, qui actionibus atque operationibus suis, quasi lingua quadam ad te clamat. Nā cum potuerim sæpe numero inimicissimum mihi Saulem occidere, abstinui tamen iustitiæ huius amore, quia à te constitutus est rex: quinimmo nec verbis illum obiurgare ausus sum, cum sit populi caput, & ab illius iniuria abstinere semper æquum sit. Scriptū est enim, principi populi tui nō maledices. vel per iustitiam, hoc in loco iustificationem suam, & iuris sui rationes intelligit, quibus causa sua iustificatur, & quas in progressu ponit. Atque hoc pacto à iactantiæ suspiratione Prophetā vindicabimus, quando magna eum cum ratione sic petere perspecturi simus.

Intende deprecationi meæ. Deprecationem accipit, pro figura & forma precum suarum, quæ miseranda erat: mœrore nimirum plena ac contritione & humilitate: quæque vel solo intuitu conciliare sibi poterat deum.

Auribus percipe orationē meam, nō in labiis dolosis. Hoc per figuram Hyperbaton legendū est, vt sit sensus: Suscipe orationem meam, oblatam tibi non dolosis labiis. Munda quippe sunt labia meā ab omni mendacio & dolo. Neque enim mihi conscius sum, q̄ Sauli dolosa aliquando locutus sim: quinimmo amorem & dilectionē meam in eum palam con-

fessus, integram adhuc confessionem conseruo: tamen si is pœta mecum inita confregerit, & mentitus sit. Tria vero in auxilium suum proponit, iusticiam, supplicationis formam, & orationem à non dolosis labiis prouenientē: vt per hæc tria nimirum, in auxilium suum deum magis conuocet.

De vultu tuo iudicium meum prodest. Vtinam, inquit, tu nobis iudex sis, qui nostra omnia exactissimè nosti, & solus iustus iudex es, & potens, qui ad exitum propriam deducas sententiam. De vultu tuo, circumloquendo dixit, hoc est, à te ipso, vel coram te. Iudicium autem meum, hoc est, sententia, quæ de me ferenda est: hoc inquam iudicium opto, vt feratur à te. Iniustum enim reputo, vt in propria mihi causa iudex sim, & à me ipso punire illum debeam, qui ad meum festinat interitum.

Oculi mei videant æquitates. Vtinam ego, inquit, suffragia videam & æquas de nobis proferendas à te sententias.

Probati cor meum et uisitasti nocte. Non tantum, inquit, ab iniustis ego actionibus abstinui, sed à prauis etiam cogitationibus. Tu enim qui scrutator es cordium inuestigallime, nec vllam in corde meo iniquam aduersus Saul, cogitationem inuenisti. Tu mentem meam rectam semper fuisse nosti, nec in secunda id tantum fortuna, sed & in ipsa etiam temptationum atque afflictionum nocte: quæ mentes hominum obtenebrare solet, & occasiones præstare, vt veluti errabundus à recto calle quis deuiet. Nam vt verbis etiã utar beati Iob, in lumine tuo ambulabam in tenebris: quoniam lex tua lucerna erat pedibus meis, & lumen semitis meis. Vel nocte fortassis illam dicit, qua in potestate sua Saulem habuit in spelunca, & tamen occidere eum noluit.

Ignem me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Examinauisti me, inquit, igne temptationum, non secus ac cum artifices igne aurum examinant, vt cognoscant an mundum id sit & purum. Et cum auri instar fusus sim & probatus, nulla tamen in me inuenta est iniustitia, quam patrauerim aduersus Saul. Neque enim inter angustias malum aliquod aduersus eum vt pusillanimis, aut cõsultauim inquam, aut decreuim.

Vt non loquatur os meum opera hominum. Hic versiculus cõsequencia non caret ad præcedentia, vt aliqui existimarunt: quinimmo cõmodissimè eis adiungitur, & causam cõtinet,

quare examinatus fuerit & afflictus beatus David. Hac, inquit, de causa, tu me tentationib⁹ examinari permisisti, ne si maior fuisset quam qui tētari aut affligi possē, extollerer fortassis: nēue accusarem Saul, aut illius iniusticias superbe deriderem atq; exprobrarē. Vel aliter: tu ideo me examinasti, vt ego cōuer⁹ ad te, nō humana opera, sed tua cōmemorare beneficia, & quomodo tu omnia in melius sēp dirigas.

Solem⁹ enim in afflictionibus, tui semper magis memenisse. *Propter uerba labiorum tuorum ego custodiui uias duras.* Per uerba labiorum dei, mandata legis intelligit, quæ per Moy sen data sunt. Labiorum autem dei, improprie dicit, quasi à deo prolata sint ea mandata. Propter hæc itaque mandata, ego, inquit, custodiui, hoc est, ego ābulauī uias duras: uirtutum nimirum uias quæ asperæ sunt & laboriosæ, & omni corporis delectatione prorsus carentes. Custodire etiam apud scripturam sapissime positum reperimus, pro operari: vt il lud, custodiui mandata tua, hoc est adimpleui.

Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non commouentur gressus mei. Bis gressuum meminit, & per eos, priori loco mentis motus intelligit, secūdo uero motus corporis. Ait igitur, tu domine perfectas ac rectas facito cogitationes meas, in mandatis tuis, quæ gradientes per ea homines ferunt ad te. Nam si hæc mentis cogitationes perfectiores reddantur, cæteræ etiam operationes corporis nō titubabunt: quinimmo tutiores erūt. Vel perfice gressus meos, hoc est, omnes actiones meas, dum ambulo per uias tuas, quas in mandatis tuis esse statuisti iis, qui festinant venire ad te: ne si forte cōmemorati gressus mei nullam à te perfectionem acceperint deuiant aliquando ab honesto, & sequantur quæ deteriora sunt. Tu enim es qui doces hominem scientiam.

Ego clamaui quoniam exaudisti me deus. Non frustra, inquit, fundo preces ad te, nam & alias cum ad te orarem exauditus sum.

Inclina aurem tuam mihi & exaudi uerba mea. Atqui aures in nobis inclinari non possunt: sed cum inclinato capite erga illum quem audituri sumus, condescendimus, uidentur etiam aures in nobis inclinari. In superioribus iam diximus quemadmodum Propheta sæpenumero ab humanis operationibus diuinas exprimit, imbecillitati ac crassitudini

PSALMVS

auditorum cōdescendens. Solent itaque ij caput inclinare, qui exilis hominem vocis, audire diligētius cupiunt: vnde & cum capite aures pariter inclinare videntur. Inclina igitur & tu deus aurem tuam, tanquam excelsus ad humilem, tanquam medicus ad infirmum. Et visus quidem in deo est simplicior quædā rerum cognitio, auditus verò exactior & perfectior scientia. Nam quæ visibilia sunt, propter materiam quæ visibilibus rebus inest, crassiora sunt, quàm quæ audiri queunt. Superius igitur atq; inferius supplicans beatus Dauid, huiusmodi verbis vsus est, quæ maiore Dei cognitionem ac maiorem attentionem desiderent. Exaudi enim, inquit, intēde, auribus percipe, & alia huiusmodi, quæ verba etiam sæpius replicauit in maiorem nimirum emphasim, ac maiorem significationem summe affectionis suæ, ex tota cupientis anima petitionem à se oblatam impleri.

Mirifica misericordias tuas qui saluos facis sperantes in te. Fac, inquit, vt misericordiæ tuæ admiratione dignæ videantur. Misericordias autem dei hic diuinum auxiliū appellat. Omnes enim qui beatum Dauid adiutū, à deo & seruatum à tantis viderunt periculis, admirati sunt tam celere ac validum auxiliū: quinimmo & illud quòd non tantum iustis deus sed quòd peccatoribus etiam opem præstat.

A resistētibus dextera tua custodi me domine ut pupillā oculi. Custodi me domine ab insidiis Saul & cōplices eius, qui electioni per te factæ resistūt. Tu etenim per Prophetam, à quo inunctus sum, me in regem elegisti: isti verò non suscipientes quod fecisti, mihi necem parant. Admiranda est autem quàm maximè custodia illa, quam oculus pupillæ præstat. Siquidem tunica super tunicam, & alia quædam tegumenta eam muniunt: quorum alia tenuia ac transparentia sunt, ne pupillæ quæ suapte natura humida est & mollis asperitatem inferant: alia vero exterius crassiora: vt palpebrarum tunica, quæ duob^o est semicirculis distincta, vt pulueris & aeris læsionē, & paruula quæque animantia, repellat, & pilis etiam quibusdam vallata, vt sudorē prope fluentem prohibeat. Acutus enim sudor est atque adm odum molestus. Superius præterea supercilij vallis formata est. Ipsiū autem supercilium, veluti tectum quoddam firmum ac validum iacet: quod pilis etiā multis ac condensis ornatum ac

munitum est, ne sudor desuper fluens in pupillæ habitaculū irruat. Illinc enim repulsus, in ipsa deuoluitur tempora. Cū tantam igitur præstet oculus pupillæ custodiam, non mirandum si parem sibi à deo propheta præstari optat.

In protectione alarum tuarum proteges me à facie impiorum, qui me affligerunt. A diuenta alia custodiæ similitudine, puli in morem rogat propheta se protegi. Per alas autem diuinae prouidentiae vires intelligit: quibus cōtinere conseruareq; omnia deus solet & fouere. Quod ex metaphora auiū sumptum est, quæ proprios pullos alis tuentur ac protegūt. Quod verò ait, proteges, futurū pro optatiuo positum intellige: vt sæpe apud scripturā positum reperimus. Vel quia prædicit beatus Dauid, vt propheta, auxilium quod sibi à deo præstandum erat. Faciem etiam impiorum pro ipsis impiis itellige. Impropiè autem Saulem & socios, impios seu potius, vt sæpe alibi diximus, iuxta Græcæ dictionis ἀνομιῶν veriore significationem, exleges appellauit: eo quòd Gentium more, exleges viuerent in peccatis: & quia innocentem occidere studebant, nec electionem illam verebantur, quam eis deus significauerat se fecisse de Dauid, dū immodicè eum affligerent, & in causa essent vt exul ac profugus omne calamitatum genus sustineret.

Inimici mei animam meam circumdederunt. Per animā suam seipsum intelligit, totum exprimens à parte. Circumdederunt autem, insidiis nimirum vndique dispositis.

Adipem suum concluserunt. Per adipem, cor intelligit & viscera: quoniam circum hæc multa solet inesse pinguedo. Ait igitur: omnem eos à corde atque à visceribus misericordiam intra seipfos clausisse. Misericordia enim à corde atque à visceribus dicitur descendere. Alij adipem exponunt pro bona habitudine ac felicitate, quam illos clausisse dicit propheta, atque in seipsis continuisse, veluti nunquam amplius recessuram, sed cum eis perpetuò futuram.

Os eorum locutum est superbiam. Iactabant enim illi cito se comprehensuros beatum Dauid, nec posse illum ab eorum manibus euadere: quasi ex nullo latere expectādum illi amplius esset axilium.

Eiicientes me nunc circumdederunt me. Expulerūt me, inquit, ex omnib⁹ bonis meis: nec satis hoc eis fuit, sed rursus

ἢ ἢ σκίπυ
τοῦ υἱοῦ
πλάσσει.

ἢ ἢ ἢ ἢ

ἢ ἢ ἢ ἢ

ἢ ἢ ἢ ἢ

ἢ ἢ ἢ ἢ

ἢ ἢ ἢ ἢ
λοῦτις.

etiam circumdederunt, morti me tradere festinantes.

Oculos suos statuerunt declinare in terram. Decreuerunt, inquit, declinare oculos suos à te nimirum, qui in caelis habitas: atque à mandatis tuis, quibus mandasti ne in fontem quis laedat, atque hoc vt illos in terram conuerterent, hoc est, ad terrenas concupiscentias: Quod nihil aliud est, quam absque vlla ratione quicquid libido postulat explere. Vel aliter literam lege. Oculos suos statuerunt vt declinēt in terram. Et tunc expone statuerunt, hoc est, stabiliuerunt & firmauerunt obseruantes nimirum vt illum inclinēt & demittant in terram, quem olim morti tradere contendunt. Oratio enim graeca vtrunque sensum recipit.

2° cil.

Susceperunt me quasi Leo parat^{us} ad praedā, & quasi catul^{us} Leonis habitans in abditis. Quantū ad eorū spē attinet, ipsi me ita susceperunt, quasi dicat, illi sperabāt accedere ad me, & suscipere me, hoc est sursum accipere, atque extollere à terra, & discriptū efferre. Differentiā inter Leonē & Leonis catulū, quidā huiusmodi tradiderūt dicētes, q̄ Leo proprio fret^{us} robore manifestē ac palā rapit, & q̄ catulus tāta carēs cōfidentia, clā atq; occultē se accingit ad praedā: vnde abditus cōfidero dicitur. Hoc pacto etiā inimicorū beati Dauid, alij aperto Marte suis freti viribus in eū irruiebāt, alij autē veluti timidiores sibiipsis nō adeo fidentes, clā insidias struebant: tamēti nihil impedit quin vtrunque idē sibi velit atque idē significet. Solet enim propheta saepenumero in huiusmodi locis affectu plenis, easdem sententias varias oratione repetere: vt aucto affectu ad maiorem deum misericordiā trahat.

A^uro^us.

Exurge domine. Quippe cū ob lōganimitatē dormire quodāmodo videaris. Exurge igitur & mouearis ad vindictā.

A^uro^us.

Præueni eos. Tu, inquit, eos præoccupa priusquā ea quae meditati sunt effectum aliquem sortiantur.

P^omp^us

Et supplantas eos. Esto illis impedimēto dū currūt & festinant aduersum me. Quod ex eorū metaphora dictū est, qui dū currētō impedire volūt, tibiā aut pedē transeunti subiiciunt, vt huiusmodi offendiculo eos in terram prosternant.

Eripe animam meā ab impio framea tua. ab inimicis manus tue. Tua, inquit, framea, hoc est tuo telo, libera animam meā ab impio Saul atque eius sociis, qui electioni tuae de me factae tanquā inimici aduersantur. Vel eripe me ab iis qui inimici

sunt, manus ac potentia tua: hoc est ab inimicis tuis. Nam qui me oppugnant, qui à te electus sum, tecum etiam pugnare videntur. Saulem verò cur impium appellet, superius dictum est. Illa autem verba: libera animam meam: congruè dicta sunt, vt prioribus verbis respondeant, dum dixit, inimici mei animam meam circūdederūt. Dubitant quidam quomodo beatus Dauid, qui in spelunca inimico Sauli pepercit, nunc precetur occidi eum gladio dei. Et dicendum, quòd ipse quidem regis sui noluit occisor esse, vt circa principium psalmi diximus, & tamè deum ad vindictam aduocat, veluti qui omni erat calamitatum genere afflictus. Neque enim si occidere regem, iniustum dicimus, ita etiam iniustum dicimus, aduocare deum ad vindictam. Vel aliter: libera me, inquit, framea tua, non vt occidas, sed vt ea tantum inimicos perterreas, & repellas. Hoc etiam humano more dictum est. Nam cum quis socium ab inimicis detentum eripere voluerit, euaginato gladio in eos ruit. Quod autem non petat beatus Dauid Saulem & socios interimere, sed disungi tantum ac dissolui, manifestum fit ex sequentibus.

Domine à paucis de terra diuide eos in vita eorum. Adhuc viuètes eos, inquit, diuide ac distingue à probis hominibus, ne cum eis conuersentur, quòd aliis verbis alibi dicit: & cum iustis non scribantur. Nam si disjungantur, condignas aliquando pœnas dabunt. Solet etiam saepenumero scriptura per paucos, probos homines significare: quia & prauis homines plures sunt, & peiora numero semper vincunt. Pauci enim sunt, inquit, qui saluatur, & pauci etiam qui electi. Et postquam dixit à paucis, addidit de terra: denotans quòd pauci illi qui boni sunt, de terra sunt, quòdque hoc eis nihil impedimento fuit ad virtutem, & constructio sic se habet: diuide eos à paucis qui sunt de terra.

Et de absconditis tuis impletus est venter eorum. Per abscondita quidam aurum atque argentum intelligunt, & alia huiusmodi metalla, quae occultis terrae lateribus abscondita, foediuntur ab iis qui illic ea perquirunt: quibus bonis illorum ventrem impletum esse ait, à parte totum significans: hoc est quibus repleti sunt, quippe cum eorum cella atque apotheca, huiusmodi bonis, iustar ventris plenae ac refertae sint. Vel eorum ventres impletos esse obsonis intellige, qui-

bus abundè vescentes exsaturati sunt. Multi etiam dicunt, per abscondita, pœnas intelligendas esse, quæ apud deũ veluti in thesauri loco reconditæ sunt, cum & Moyses in Deuteronomio de vario suppliciorum loquens genere, ex persona dei dixerit: nonne hæc congregata sunt apud me, & sigillata in thesauris meis? hæc igitur verba prophetiam continent & prædicunt: inimicorum illorum ventrẽ, hoc est inimicos ipsos, abditis atque occultis apud deũ suppliciis implendos esse: vnde & aduersus tantam eorum infatiabilitatẽ atque ingluuiem commodissimè ventris nomen apposuit. Futuro etiam tempore pro præsentĩ vsus est, quia prophetis oculis prospiciens, vt præsentia esse indicauit.

χ'ωρ.

Saturati sunt porcis. Suem Hebræi vt immundum habebant, eo quòd inter cætera animalia quæ vngulam scindunt non ruminat. Præterea etiam quia in luto atque in immundiciis versatur. Per suem igitur hoc in loco eorũ voluit immundiciam subnotare. Saturati enim sunt, inquit, immundiciis, consumpto nimirum patrimonio, ac bonis omnibus, in varias voluptates. Multi etiam & doctissimi interpretes aliter exponentes legunt: saturati sunt filii, nõ autem porcis, dicentes in Hebræo haberi dictionem banion, quæ filios non sues significat: & errorẽ huius variæ lectionis ortũ esse scriptorum vitio: cum Græcæ dictiones, porcis & filiis, maximam habeant literarum similitudinem. Sensum igitur esse dicunt, quòd illi inimici ita saturati sunt filiis, sicut & diuitiis, multorum videlicet filiorum effecti patres. Vel iuxta duplicem proximè præcedentis versiculi interpretationẽ, saturati sunt pecuniis, seu pœnis, simul cũ propriis filiis, ita vt subaudiatur præpositio cum, & sit sensus: quòd non solũ ipsi patres, sed quòd ipsi etiam eorũ filij diuitiis satiati sunt seu suppliciis.

χ'ωρ.

ψ'ωρ.

λ'ωρ.

Et diuiserunt reliquijs paruulis eorum. Eo quòd tanta fuerunt reliquiæ, vt posteris filiorum sufficerent. Nam quæ ait paruulis eorum, expone paruulis filiorum: adeo vt illæ diuitiæ seu pœnæ in omnem generationem se extenderint. Et si pœnas intelligis, propheta erit malorum, quæ inimicis beati Dauid euentura erant. Si verò diuitias, exaggeratio hæc quædam erit in illorum accusationem, quòd tantis repleti bonis, prauè tamen atque iniquè vixerint, longanimi-

tatem dei summam contemnentes.

Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo. Propter iustitiam meam, inquit, de qua in principio psalmi diximus, fac me dignum tua protectione, & apparebo coram te in vltimi iudicij tempore, quando vniciusque pro factis condigna reddes præmia vel supplicia.

Satiabor cū apparuerit mihi gloria tua. Cū videro, inquit, gloriam tuam, tunc desiderium meum implebitur, vt videar à te, vtq; vicissim tuam ego cōspiciam gloriam. Peccatores enim faciē dei nō videbūt: & dominus in euāgelio, beati q; esuriūt & sitiūt iustitiā, quoniā ipsi saturbūtur, æternis nimirū & optatis bonis. Cōgruit etiā hic psalmus cuilibet viro virtute prædito, qui insidiis & persecutionibus ab inimicis impetatur: qui dolos nō diligat, & postulet cū inimicis iudicari: hic Saulē inimicū suū esse reputabit, visibilē fortasse seu inuisibilē: hic etiā verba labiorum dei, mādāta esse euāgelica intelliget: & eos qui dexteræ dei resistūt, dæmones putabit, quasi aduersarios apostatas ac rebelles: quos etiā impios atq; inimicos appellabit, qui à protectione dei, atq; à paradiso eū eiecerūt. & que sequūtur consequenter his exponet. Rogabit præterea, disperdi ac diuidi dæmones à probis viris, donec in præsentī vita sunt. Post mortem enim ab eis nihil amplius verendum est. Præterea & que de diuitiis seu etiam pœnis & suppliciis dicta sunt, dæmonibus applicabit, tanquam mundi principibus, quorum filios ac posteros eos esse intelliget, quos dæmonum discipulos ac ministros appellamus: prauos nimirū homines, quorum omnium diabolus pater est.

In finem puero domini David, quæ locutus est domino uerba cantici huius, in die qua liberauit eum dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit.

In finē inscriptus est hic psalmus, quia prophetias continet quæ ad finem erant peruenturæ. De Christo enim & de uocatione gentiū tractat. Vel quia propheta in cōsummatione ac dissolutione inimicorū suorū eum deo obtulit in gratiarū actionem, pro beneficiis omnibus quæ ab eo receperat. uel quia in fine uitæ suæ eū composuit. Puero autē domini David, & nō regi, aut propheta, dixit, quia quod rex esset aut propheta, donū dei erat, nō ita dei donum quod

αὐτῷ δὲ λέγει.

puer. Puer enim domini quis dicitur uel ob animi gratitudinē tantquam fidelis seruus, uel quia deo placeat, tanquam filius dilectus. Beatus igitur David utraq; ratione utrāque huius nominis significationem sortitus est: appellatus nimirum & seruus dei & filius quæque maior illi fuit gloriatio, proprio studio ac labore hæc sibi nomina cōparauit. Vnde hoc pueri nomine magis sibi placet quàm regis aut propheta. Sequitur quæ locutus est domino. subintellige pronomen hæc: ut sit hæc quæ locutus est domino uerba canici huius. Canticum uero dixit & nō psalmi: quia non musico aliquo cū instrumento, sed ipso tantum ore uerba hæc cecinit, cū iam cōseruisset, ut in Regū libris traditur. Nos autē improprie cātica psalmos appellamus. In die qua eripuit eū dominus de manu inimicorū suorum hoc est in die quādo ab omnibus inimicis quos carceribus habuerat, tam alienigenis uidelicet quàm cognatis, ereptum se ac liberatum putauit. Priuatim tamen Saulem à cæteris distinguens inimicis, ultimo eum loco, ac nominatim commemorauit, uel tanquā omnium inimicissimum, uel forte quia & regem & socerum, & de se aliquando bene meritum simul cum aliis coniungendum non duxit.

PSALMVS 17.

Diligam te domine fortitudo mea. Cum multa, inquit, & magna beneficia à te receperim, & respondere illis nequeā, (quid enim retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi?) quod solum valeo id faciam: diligam te non quòd antea non amarem, sed quasi magis imposterū amaturus. Hoc enim inter mandata omnia primum ac præcipuum est: diliges enim, inquit, dominum deum tuum ex totis uiribus tuis, & ex toto corde tuo. Fortitudinem uero deum appellauit, ueluti eum qui ipsius beati David infirmitatē, aduersus tot ac tales inimicos fortem ac validam reddebat.

Dominus firmamentum meum, & refugium meum & liberator meus. Firmamentum quidem appellat deum, quasi qui eum stabiliat, confirmet, & aduersum tentationum impetum immobilem reddat. Refugium uero tanquā qui eum pericula fugientem, in suam protectionem & custodiam receperit, & qui muro ac septo diuini auxiliij eū cōseruet. Liberatorem etiam, quòd eum eripuerit, ab iis qui obsidere & captiuum facere eum sperabant.

Deus meus adiutor meus, et sperabo in eum. Deus meus solus est, qui semper mihi opem ferat: atque ideo in eo solo spem ponā, nō formidans quæ mihi cōtingere possunt: neq; etiam de salute desperans.

Protektor meus, et cornu salutis meæ, et adiutor meus. Qui in bello protectionem suam ad defensionem meam posuit. Solent enim qui in bello alicui periclitanti opem ferre volunt, clypeum attollere ante eum, quem defendūt, quo ictus & iacula ab eo vndiq; auertant: & hoc pacto protegere quis alium dicitur. Cornu autem salutis, id est, salutare propugnaculum. Cornuta enim animalia in pugna validissimè cornibus certāt. Et quoniam armorum alia ad defensionē sunt, alia ad offensionem, vtrunque, inquit, deus factus est mihi. Nam & ab inimicis me protegit, & pariter eos perdit. Adiutor autem, quia in mōstetiam deductum me adiuuat, & inter afflictiones refouet.

Α'ΥΤΙΛΙ-

Π'ΩΣ.

Laudans inuocabo dominum, et ab inimicis meis saluus ero.

Cū tam variis ac multiplicibus diuini auxilij nominibus, Deum laudauerit, veluti eum qui plurimis ac diuersis modis sibi opem tulerit, postea subintulit, dicens: non ego tantorum ac talium nominum auxiliorum dei cathalogum ea tantum recensui ratione, vt de receptis ab eo beneficiis gratias agerem, tanquā qui illius auxilio indigere amplius non deberē, sed per ea pro collatis in me donis, ita laudauit eum, & magnificauit, & gratitudinē animi mei ostēdi, vt toto tempore vitæ meæ illum inuocandum mihi esse cognoscam, & in eo spes meæ omnes collocāde sint. Propterea sperabo, inquit, in eū, & ab inimicis meis saluus ero. Nam & si ab inimicis quos hætenus habui liberatus sum, attamen verisimile est, si diutius vixero, & alios in me rursū esse insurrecturos. His dictis sermonem conuertit, & varia connumerat pericula, & multiplices Dei defensiones. Allegorica verò narratione vitur ad maiorem rerum emphasim, & ad maiorem sermonis sui efficaciam.

Circundederunt me dolores mortis. Quod Latine dolores legimus, in Græco *ὀδύνη* habetur, quæ dictio proprie parturientis dolores significat. Huiusmodi itaq; dolores in hominibus intelligi possunt labores & molestiæ, quæ de afflictionibus atq; angustiis proueniunt, ad dolorum illorum

ὀδύνη.

fimilitudinem, qui in mulierum parturitionibus ob angustiam & compressionem meatuum, molestissimi oriuntur. Verum in muliere dolores vitæ potius, quàm mortis dicendi sunt: cum ad huius vitæ lucem hominem producant: hic verò diuersum omnino accidit. Dolores enim mortis dicuntur, eò quòd ad mortis tenebras deducant quæ comprehendere. Dicit itaque intolerandis se detentum fuisse doloribus. Illa enim dictione quam in Græco haberi retulimus, maximam dolorum grauitatem expressit.

Et torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Per torrentes iniquitatis, subitas, temporarias, atq; impetuosas impiarum generum incursiones intelligit, huiuscemodi enim naturæ torrentes sunt, qui in hyeme fluunt, statimq; ac cum impetu malignè enim illi & iniquo animo agebant, quærentes eum interimere. comodissimè etiam apposuit verbum conturbauerunt. Deuoluunt enim torrentes ac perturbant omnia in quæcunque inciderint. Ait igitur propheta se etiam circumquaque voluptatū fuisse, & vertiginem quasi passum ob tantæ repentinum nouarum atque insperatarum rerum motum.

2 dicitur
2 dicitur.

Dolores inferni circumdederunt me. Hic versiculus idem significat quòd superior ille. circumdederunt me dolores mortis: seu (vt verius illic habet Græca lectio,) continuerunt me. Circundare enim & continere ac complecti idem significant. similiter & mors & infernus. Infernus autem iuxta Græci nominis etymologiam insuauem & iniucundum significat mortuorum locum, qui sub terra est. quia igitur, vt diximus, accidere solent dolores in partu atq; in generando, circumdederunt me, inquit, dolores qui mortem generant, mortem inquam inferni ministrant. Mors enim animam diuidit à corpore: vnde infernus assumens eam continet. vel dolores inferni eos intellige, qui in infernum deducunt, vel qui ministri sunt inferni.

Præoccupauerunt me laquei mortis. Præuenerunt me, inquit, insidiæ, quæ mortem operantur. nam quòd venatoribus laquei aduersus feras operantur, hoc insidiæ hostibus contra hostes præstant.

Et in tribulatione mea inuocaui dominum. In auxiliū scilicet. *Et ad deum meum clamaui.* In angustiis constitutus vocem ad deum meum leuaui clamans.

Audiuit de templo sancto suo uocem meam. Templum sanctum cœlum est, ut superius diximus, aut testimonij tabernaculum. Templum enim in Hierusalem nullum adhuc erat, sed à Salomone postmodum constructum est. audiisse autem Deum intellige, non humano more, sed decenter Deo: tametsi nos, qui dei vires ac potentias, quibus totum continet orbem, nec comprehendere animo possumus, nec lingua exprimere: ad sensibilibus rerum similitudines eas deducimus, per quas ea quæ verè sunt, comprehendimus.

Et clamor meus in conspectu eius. Clamor meus semper in conspectu eius est, quia in angustiis constitutus, ad ipsum solum clamo.

Introibit in aures eius. In tēpore etiā opportuno exaudiet me. His autem verbis uti & nos solemus cum gratias agimus, & cum dæmonum pariter insultationes narramus.

Cōmota est & cōtremuit terra. Nūc tradere incipit prophetiam de Christo, & futura narrat tanq̄ præterita prophetarū more. Beato enim Dauid nihil simile legimus contigisse, & q̄ l. x. interpretes dixerūt: cōmota est, seu potius fluctuauit & contremuit terra: Aquila dixit, mota est & concussa. Per terram autem homines in ea habitantes intellige. Docente enim Christo Iudæi & gentes perturbati sunt propter opinionem & famam quæ de eo increbuerat. Fluctuarūt igitur: hoc est, perturbati sunt. Fluctuare enim idē est q̄ perturbari. Et timuerunt: vidētes nimirū signa ac prodigia quæ faciebat. tremere enim posuit pro timere, eo q̄ timidi homines tremore corripī soleant. Et aliter, cōmoti sunt, ad Christum nimirum confluentes ob famam quæ de eo erat, & tumultuantes propriis consiliis concussi sunt.

Fundamenta montium conturbata sunt, commota sunt, quoniam iratus est eis dominus. Per mōtes, dæmones intellige ob summam eorum elationem ac superbiam, & per fundamenta, profundas eorū cogitationes. Cōspicientes enim dæmones inexpugnabilem dei potentiam, propriis cogitationibus confundeantur, dubitantes quisnam esset, & reputantes qualia ipsi pati deberent. Illorum igitur cogitationes sic perturbatæ sunt. & ipsi etiam pariter ab illa potentia commoti, in qua dum vigerent, validiores erant ac fortiores. Hoc autē ideo accidit, quia iratus est illis deus, quod tātā exerceret

ισραηλ
Tet.

in homines tyrannidem. possunt etiam hæc intelligi de his quæ acciderunt tempore passionis domini, quando terra commota est, & petra scissæ sunt: quæ omnia diuina permissione contigerunt, quia iratus erat dominus Iudæis.

Ascendit fumus in ira eius. Creatore irato ob creaturæ suæ interitum, præcessit vindictæ fumus, qui tyrannum demonem ex parte coercuit. Nam & fideles ab illius erroribus abstraxit, & ab iis qui dæmoniaci erant, spiritus expulit immundos. Hoc autem initium fuit postremæ ac maioris vindictæ: quando quidem igni fumus solet esse præuius. clamabant enim exeuntia dæmonia, quid nobis & tibi fili dei? venisti ante tempus torquere nos.

καταφλυ-
χίται.

Et ignis a facie eius exardescet. Si præcessit fumus, sequetur etiam ignis: hoc est, perfectior vindicta, & omnimoda dæmonis impotentia. a facie verò eius, id est ab ipso Deo, qui in tribus personis vnam habet diuinitatis faciem. vel a facie eius, id est coram eo. Ignis enim, inquit, in conspectu eius præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Exardescet verò, id est accendetur.

Carbones succensî sunt ab eo. Quia deus ignis consumens est, omnem nimirum malignam potentiam. ipsius quoque discipuli, huiusmodi efficaciam ac virtutis participes effecti sunt, & ab hoc ipso igne, deo, accensi sunt carbones: qui ignes propriæ fidei omnem inimici potentiam comburerent. Ecce enim, inquit, dedi vobis potestatem conculcandi terrepentes, scorpiones, & omnem inimici potentiam.

Et inclinavit cælos, & descendit. Volens nobis propheta abditum diuinæ incarnationis mysteriû significare, ait, quod inclinavit cælos vsque ad terram, & quod sine strepitu descendit. occultè enim ac latenter insciis nimirum omnibus potestatibus habitauit in virginis utero. Propheta verò corporalius ac sensibilius factum hoc descripsit, vt ex sequentibus etiam magis patebit: ait enim.

Et caligo sub pedibus eius. Per caliginem tenebras intelligence, & per pedes, viam. obscura enim fuit via humanationis atque incarnationis domini, & illius modus incomprehensibilis. Vel aliter: quemadmodum terreni homines, vel qui terram habitant, apud scripturam sæpenumero terra appellantur, sic & cælestes angeli qui in cælo commorantur, cæ-

lum etiam dici possunt: quos angelos inclinavit dominus in terram, illuc nimirum descendentes ad eius ministerium. Scriptum est enim in euangelio, quod angeli ministrabant ei. Descensum autem dei non corporalem intellige. incircū scriptus est enī deus, & omnia implet, tametsi supra quā a nobis comprehendi possit, & ineffabiliter.

Et ascendit super cherubin & volavit, volavit super alas ueterū. Hæc est prophetia de Christi assumptione. quod autem ascendens dominus susceptus fuerit a cherubin, Ezechiel visione sua declarauit dicens: & extulerunt cherubin alas suas, & rotæ illis adiunctæ, & dominus Israel in ipsis, & desuper ipsa: & ascendit gloria domini de media ciuitate. Quæ uerba sine contradictione de ascensione domini dicta sunt. Nam & Paulus ipsum dominum, splendorem gloriæ appellauit. Volauit autem super alas cherubin: quæ & uentos etiam appellauit ob motus celeritatem. Et re uera quidē uetus est in cælum dominus super cherubin, quæ diuinitati proximiora sunt: licet Apostolis uel uentorum alis uisus sit: hoc est ab ipsis uentis quos alatos esse propheta introduxit, propter uelocissimum eorum in aere motū. alata enim sunt omnia quæ per aerem incedunt. Et quia de Christi ascensione scriptum legimus, quod nubes suscepit eum ab oculis eorum, intellige quod nubes illa a uentis ferebatur, quemadmodum alie omnes semper ferri solent.

Et posuit tenebras latibulum suum. Per tenebras significat quod uideri nō posset: inuisibilitas enim erat quæ illum tegebat. hanc igitur inuisibilitatem sibi circumposuit in latibulum: quia in cælum assumptus eorum oculos latebat. uel per tenebras carnem domini intellige, quæ diuinitatem intra se occultabat: seu incomprehensibilitatem, quæ illius diuinitatem celabat. obtenebrantur enim & cacutiunt ij qui diuinæ profundum scientiæ exactè nimis cupiunt penetrare.

In circuitu eius tabernaculum eius. Tabernaculum hic assumptam carnem appellat, quam & ipse dominus templum suum nominauit, dicens: Soluite templum hoc, & in tribus diebus ædificabo illud. In circuitu uerò ei⁹ dixit: quia intra ipsam carnem habitabat deus, non tamen ut circumscriptus, sed ut omnipotens, ineffabili quodāmodo illic permanens. hoc autē dixit, ut ostenderet Christum simul cum carne in

Β' α' ι' η' ε' ρ' υ' ω' η' ρ'.

PSALMVS

cælum assumptum esse, quòdque illuc ascensurus eam non deposuit: quèadmodum aliqui insipientes postea dixerunt: Vel per tabernaculum, diuinum illum splendorem intelligit, ad quem nemo potest appropinquare: quoniam lucem inhabitare inaccessible dicitur, quæ in circuitu diuinitatis existens, illam obtegit, & oculos volentium illam intueri, potenter auerit.

hic sup.

Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Per aquam hic occultum de Christo sacramentum intelligit, & per aerem, seu (vt verius habet Græca lectio in plurali numero,) per aeres: prophetas: & sensus est, quòd prophetia eorum quæ ad Christum pertinent, tenebrosa est, & obscura in scripturis prophetarum. Ante aduentum enim perdifficilè cognoscebatur. Aquam verò appellat quasi refrigerantem: eos nimirum qui inter errores animo defecissent. Prophetias etiam nubes ideo vocat, quia occultum habeant id quod significant. Prophetas autem aeris dixit propter puritatem ac subtilitatem intellectus. Quòd autem scriptura sæpenumero per nubes prophetas intelligat, Esaias docet: qui cum domum Israel, vineam appellasset, introduxit mandatum fuisse nubibus, ne pluerent super vineam: hoc est, ne prophetæ populo Israel amplius prophetarent.

Præ fulgore in conspectu eius nubes transferunt. A claritate, inquit, diuinæ præsentiae, quæ nõ tantum proximis lucè præstat, sed & iis qui procul sunt, tenebræ atq; obscuræ prophetiæ pertrāsierunt: hoc est, dissolutæ sunt: vnde illarum destructa obscuritate, quod occultum ac velatū erat apparuit. oriète enim sole, caligo nubium dissoluitur, & pars illa quæ olim nubibus tegebatur, apparet & conspicitur. vel per nubes, tenebras obscuræ legis intellige. Nam illucescète Christo, velum ænigmatum ac figurarum quæ in lege erant, dissolutum est: vnde manifesta apparuerunt quæcunque in ea significabant aut præfigurabant Christum. His autem expositionibus sic traditis, coniunge verba illa: in conspectu eius, hoc est, a summo Christo fulgore, vel a fulgore præsentiae eius, nubes trāsierunt. Alio etiam modo distinguere potes & legere: præ fulgore: & sistèdo ibi, quod sequitur superioribus applicabis: vt huiusmodi sententiam efficias: quod domino respèdente, & per conuersationem ac vitam suam
in carne

in carne nos illustrāte, in cōspectu eius, seu à facie eius, hoc est ipso domino sic apparente, Apostoli per totum orbem transierunt: euangelicę nimirum prædicationis verbum instillant, atque instar nubium, animarū arua ac campos irrigantes, & ad virtutum fructificationem excitantes.

Grando & carbones ignis. Hoc ad primam expositionem coaptabimus. grandini enim prophetiæ comparantur, propter earum duritiem ac difficultatē: hoc est propter obscuritatem: & igni, quia instar ignis infidelium argumenta, & contradictiones consumunt. Nubiū igitur, & grandinis, atque ignis nominibus, eadem res: prophetia nimirum nobis hoc in loco significatur: nec minus tamen vltimæ expositioni conueniunt huius verba versiculi, si Apostolos ipsos pro grandine atque igne intelligamus: quia & instar grandinis errorem omnē dissipant ac cōtundunt, & velut ignis, impietatem absumunt.

Et intonuit de celo dominus, & altissimus dedit vocem suam. Dominus & altissimus deus est. intonuit autem ac dedit vocem suam, quando filius ad patrē clamauit dicens. Pater gloria nomen tuū. venit enim tuus (inquit euangelista) vox de celo dicens: & glorificaui & iterum glorificabo. turba autem quæ aderat, hoc audito dicebat tonitruum factum esse. & quod hic dicitur, intonuit, intellige, habito respectu ad audientium opinionem. Quod verò ait: dedit vocem suam, ipsam respicit veritatē. vox enim erat & tonitruū visa est. admirari autem non debemus, quando prophetiæ ordinem, aut consequentiam rerum non seruant. ex hoc enim demonstratur, quod propheta non ea prædicebant quæ ipsi volebant, sed quæ sanctus eos spiritus docebat.

Misit sagittas & dissipauit eos. Per sagittas discipulos intelligit in vniuersum orbē missos, quibus demones dissipauit. eos namq; dū dicit, demones intelligit. apertius autē eorū nomen non expressit propheta, cum nō illi, sed eorum etiā nomina, sancto spiritui soleant esse inuisa.

Et fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Eosdem discipulos & sagittas esse intellige & fulgura: alterum quasi sagittantes atque euertentes demonum errorem, alterum verò veluti illorum impietatem ac lucos eis dicatos comburentes. Discipulorum enim orationib⁹ victi, & inhabitantis in

eis spiritus fulgorem non sustinentes, conturbabantur, mentisque ac consilij inopes reddebantur.

Et apparuerunt fontes aquarum. Per aquarum fontes, Apostoli rursus intelligendi sunt: veluti primi Christianæ fidei doctores à domino electi, per aquam enim, euangelicæ prædicationis doctrina sæpenumero apud scripturam signatur. fontes igitur primi illius aqueductus, seu potius primæ scaturigines intelligendæ sunt: Apostoli nimirum vt diximus, qui omnibus apparuerunt, eo quod ad omnes missi sunt.

Et reuelata sunt fundamenta orbis terrarum. Idem ipsi fundamenta orbis terrarum dicendi sunt: eo quod primi credentes fuere, qui fidei sedem ac stabilitatem firmam atque inconcussam posuerunt: in qua omnes ædificant. reuelata autem sunt ob vitæ splendore, & miraculorum claritate. Et aliorum quidem ædificiorum fundamenta latent in terra, fidei autem fundamenta econtrario præclarissimis tam dictis quam factis relucetia, omnibus patefacta, ab omnibus videri possunt.

Ab increpatione tua domine. Hæc autem facta sunt, quonia tu increpasti demones, & timore eos maximo percussisti.

Ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Ira igni similis est accensa siquidem atque excitata, vaporem quasi fumum, emittit, & per irati hominis nares in aerem spirat. vnde & spiritus iræ dicitur, & eos qui valde irati sunt iram spirare aiunt. hac igitur similitudine motum iræ significauit propheta, humano more loquens. Adeo, inquit, tu domine iratus eras, vt spiratio (vt ita dicam) spiritus iræ tuæ in acre esset, & inimicos dissiparet.

Misit de summo & accepit me. Quæ sequuntur de seipso propheta loquitur, ad sermonis sui seriem reuersus, misit enim, inquit, dominus de caelo auxilium & eripuit me.

Assumpsit me de aquis multis. Aquæ apud scripturam p purgatione quoadq; aut refrigeratione accipiuntur: quæ admodum cū aquas pro doctrina accipimus, quæ & refrigerat & purgat: quandoq; pro demerfione ac perditione, vt hic: hæc est enī aquarū natura, vt & abluat & refrigeret, & suffocet: præcipue si multa aqua sit & profunda. p multas itaque aquas calamitatum aut inimicorum multitudinē intellige. assumpsit autē me, hoc est, ad se me eduxit. nam qui aliquem adiuuans

DECIMVS SEPTIMVS

ē periculo educit, ad se trahere illum solet.

Eripiet me de inimicis meis potentibus. Potentes inimici hic δούλοισι
 δαμονες intelligendi sunt, qui palam & clam, die noctu- ΔΗΜΟΤΕΣ.
 que, ac per omnes sensus nos oppugnāt: veluti qui poten-
 tem atque indefessam in pugnādo naturam habēt. Spiritus
 enim sunt. Ille igitur, inquit, dominus, qui me a sensibilibus
 ac mūdānis hostibus olim liberauit, liberabit etiam ab in-
 tellectualibus atque inuisibilibus inimicis: qui ad perden-
 dum atque ad malignandum potentes sunt.

Et de his qui oderunt me, quoniam confirmati sunt super me.

Ipsi enim dæmones qui vniuersos oderunt homines, ode-
 runt & me: eo maxime quod a deo adiutus sum. Dominus
 autem ea me ratione ab eis liberabit, quoniā vnā insidiati
 sunt aduersum me, & simul iuncti: immo verò (vt melius di-
 cam) quia fortiores facti sunt, & præualuerunt super me,
 cum ego virtutū armis, vt oportuisset, munitus non essem,
 sed mollis potius essem ac debilis. vel, quia dæmones natu-
 ram habent omni carentem materia, & illum facillimè vi-
 dent, quem ferire volunt: ego verò qui naturam materię ac
 corpori admixtam habeo, ferientes me illos non video.

ἐπιβεβήκα-
 σσαμ.

Præueniunt me in die afflictionis meę. Verbum præueni-
 re, non semper significat præoccupare, sed aliquando occu-
 pare simpliciter, atque adoriri. In tempore autē afflictionis
 meę. hoc est, in tempore infirmitatis, & quando bellica ar-
 ma nondum preparauerā, quibus aduersus visibiles aut in-
 uisibiles inimicos pugnarem, tunc enim illi præcipue ador-
 ti sunt, cum me inhrimum viderant.

Et factus est dominus firmamentum meum. Cum futurum es-
 set vt caderem, sustinens ac suffulciens me dominus, factus
 est infirmitati meę firmamentum, & quasi baculus quidam
 cui inmitterer, ἀντίστηρι-
 σμα.

Et eduxit me in latitudinem. Afflictionum angustia pres-
 sum, in laticię latitudinem, hoc est in effusam exultationē
 emisit: iuxta quod alibi legimus: In tribulatione dilatasti
 me. vel quia ab inimicis prius obsessus, qui eum omni præ-
 cluso aditu in angustias coniecerant, & atrocibus minis vr-
 gebant, in arctum quodammodo locū cogi videbatur: nūc
 ē tantis eductus difficultatibus, latos ac spatiosos campos
 sibi excurrere videtur.

ἐπισημαί.

Eripiet me quoniam uoluit me. Deus qui tanta me cura ac studio suo dignū fecit, in futurū etiā ab omnib⁹ irruētibus in me malis liberabit. uoluit enim me, hoc est elegit me.

Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam. Infidiatōres meos nulla vnquam iniuria affeci, atque ideo eis comparatus iustus uidebor: unde & retributionē etiā suscipiam à domino hanc enim ob causam, suum mihi auxilium in posterum tanquam debitum præstabit.

Et secundum puritatem manū mearum retribuet mihi. Dum manū puritatem dicit, qualis sua sit iustitia exponit. Non enim, inquit, rapui, non aliquem circumueni, nō infidiatus sum iis qui infidiabantur mihi. unde si inimicorum manib⁹ manus meæ comparentur, purissimas ego eas ab omni iniquatione conferuo. vel per manus, actiones atque operationes suas significauit: eo quod per eas opera fieri soleant.

Quia custodiui uias domini, nec impie gessi à deo meo.

Hoc ponit, ut causam puritatis manuum suarum. mundæ enim erant, inquit, quia custodiui uias domini: hoc est eius mandata, neq; enim impiorū more ab eis vnquā recessi. Qui uerò diuina obseruat præcepta, ac per ea graditur, necessario etiam mundus est.

Quoniam omnia iudicia eius in cōspectu meo, et iustificationes eius non recesserunt à me. Aliud est lex, aliud mandatum, aliud testimonium, aliud iudicium, & aliud iustificatio. lex enim illa dicitur, quæ omnia in uniuersum continet mādāta, quæque uitam ac conuersationem optimam ordinat ac moderatur: quemadmodum est lex per Moysen data. Mādātū uerò illud, quod, quæ agenda sunt, domini ac regis in morē, aut aliud quid particulatim iubet: ut illud, non occides, non furtum facies, & quæcunque alia hoc pacto in specie iubentur. Testimonium uerò est, quod peccatores contestatur, & transgressionum pœnas docet, quodque legislator quadam cum attestatione ac confirmatione audientibus mandabat: ueluti cum Moyses dicebat: si hæc aut illa feceritis, testor uobis cælum & terram, quod morte moriemini. Iudiciū autem id est, quod sententiā dei demonstrat, ac docet quæ nam bona is cōsecutus sit, qui mādāta dei obseruauerit: & similiter quæ pœna trāsgressores maneat: ut sunt quæcunque iudicata fuisse traduntur à deo: quale est, quod de blasphemātō

Δικαιώμα
τα ἄρ τῶ
οὐκ ἐπίση
σαι ὄν' ἰ-
σῶ.

timendum dei nomen scriptum legimus, quando Moyſes in
 dicium in deum reulit & deus iuſſit lapidari: quod iudiciū
 pro certa lege poſtmodum contra omnes alios blaſpheman-
 tes ſuſceptum ac determinatum eſt. Iuſtificationes verò ille
 dicuntur quæ docent quod iuſtum eſt, & quod iniuſtum eſt
 prohibent: & eos qui ſecundum virtutem viuunt, iuſtos eſ-
 ſe declarant, vt illud eſt: ſiquis puerum Hebræum acquiſi-
 uerit, ſex annis ei ſeruiat: & alia huiuſmodi, quæ ſumma iu-
 ſtitia plena ſunt. Et diſtinctio quidem horum nominum ta-
 lis eſt, ſæpenumero tamen promiſcue vnum pro altero acci-
 pitur: & maximè in centeſimo decimo octauo pſalmo. hoc
 autem in loco, iudiciorum & iuſtificationū nomine, omnia
 mandata comprehendit, quaſi totū à parte, omnia enim, in-
 quit mandata eius in conſpectu meo. ea ſiquidem ſæpius le-
 go ac reuoluo, nec vnquam à me procul ea eſſe permitto.

Et ero immaculatus cum eo. Hoc eſt per eum, vel cum
 eo exiſtens.

Et cuſtodia me ab iniquitate mea. Cuſtodire hic poſuit pro
 abſtinere, & iniquitate p peccato. mea autè ideo dixit, quia
 peccatū ppriè eſt ipſius carnis. vel quia ſeipſum etiā peccato-
 rem fatetur. inter homines enim nullus eſt abſq; peccato.

*Et retribuet mihi dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecun-
 dum puritatem manuum mearum in conſpectu oculorum eius.*

Quod ſi in præteritum talis fui, & ita etiā deinceps fue-
 ro, retributionem omnino conſequar, vt prædiximus. puri-
 tatem autè manuum ſuarum eam dicit, quæ erit in cōſpectu
 domini, vt doceat, non ad oſtentationem aliquam ſe id face-
 re, neque vt ab hominibus videatur, ſed vt placeat deo.

Cum ſancto ſanctus eris, & cū uiro innocente innocēs eris, & Διακρί-
 cū electo elect⁹ eris, & cū peruerſo cōuerſes. Sāctus propriè is
 ↓ 60.
 dicitur, qui pius ac religioſus eſt, in iis quæ ad deum perti-
 nēt. Innocēs verò, qui circa humanā cōuerſationē eſt incul-
 pabilis. & elect⁹ is, qui virtutib⁹ pfectus eſt. Peruerſus etiā
 ille eſt, qui nō rectis, ſed obliquis, ac quaſi tortuoſis eſt mo-
 ribus & malignis. eſt autè ſermo hic documētis plenus, & in
 vniuerſum ad omnes ptinet: & ſenſus eſt: q̄ qualis quiſque
 ille fuerit, cum quo tu habitas, talis & tu efficieris: in illius
 nimirum habitū & naturam immutatus. Quod verò ait, cō-
 uertes: idem eſt q̄ rectus eris: vel cōuerſes prauam nimirū

sententiã in bonam. Possunt hæc tamẽ referri etiã ad deum, vt sit sensus: cõdigna tu domine omnibus pro meritis rependes, iustissimus cum sis, & sanctum quidem sanctificabis, & innocentem facies innocetẽ: electum etiam eliges: & peruersum vertes, in bonum sanẽ, & impediendo eum in malis. & est hic quidam loquendi modus figuratus, in quo verba-
 • le nomen poni solet pro participio verbi: veluti sanctus pro sanctificans, & electus pro eligens: quæ figura sermonis in Græca lectione clarius percipitur quàm in Latina.

Quoniam tu populum humilem saluum facies, ex oculos superborum humiliabis. Humilem inquam virtute. per oculos verò superbiorũ, ipsos superbos intelligit, veluti totũ à parte: vel quia superbi ex oculis potissimũ dignosci soleant, dũ su percilia tollunt, quæ supra oculos sunt: quæadmodum etymologia Græci nominis rectè declarat. Hos itaque superbiorum oculos, tu facies, vt in terram spectent: per afflictiones nimirum, quas in eos immittes. vel per populum humilem, gentilem populum intellige: qui peccatorum pondere depressus, terram aspicere pronus cogebatur: per superbos verò, Iudæos gloriantes, & iactantes seiplos, tam de lege dei, quàm de propriis progenitoribus.

¶ 7165.

Quoniam tu illuminabis lucernam meam domine, deus meus illuminabis tenebras meas. Intellectus in nobis, est quidam animæ oculus: oculus autem non immeritò lucerna dici potest, cum veluti dux in tenebris viam demonstret: per animæ verò tenebras, iram & concupiscentiam intelligimus, tu domine, inquit, intellectum ac mentem meam diuina luce ac splendore illuminabis: quod faciens illuminabis pariter & tenebras meas. nam simul cum intellectu, ceteræ animæ partes ac potentie proficiunt. & hoc est quod saluator in euãgelio dicebat: si lumẽ, quod in te est, tenebræ fiãt, tenebræ quantæ erunt? hoc est, si intellectus obtenebratus sit, multo magis & reliquæ animæ partes tenebris inuolentur. Dicere etiam possumus, ipsum intellectum, lucem esse pariter & tenebras. nam si ad naturam materialium rerum comparetur, lux erit, si verò ad deum, tenebræ: eo quòd ab eo deus cõspici nõ possit, neque illius lux. vel per lucernã hic Mosaicam legem intellige, quæ lectorem ad rectum dirigat callem: per tenebras verò, velum ipsi legi superimpo-

fitum, quod obscuritatem generat: cuius occulta beati David nunc illuminanda esse prædicit & reuelanda: incarnato nimirum deo. Vel lucerna, Euangelij est prædicatio, clarè ac lucidè omnibus tradita, & à domino declarata: tenebræ verò idolorum error, ac rectæ fidei ignorantio. Vel lucerna quidem, intellectus est, qui hominem dirigit: tenebræ ipsum corpus, quod quodammodo ante oculos intellectus consistit, & crassitudine sua umbram quasi generat ac tenebras: ytrunque autem illuminabitur, intellectus nimirum, diuinis splendoribus, corpus verò purificatione & munditia. Quidã verò per lucernam dominũ Iesum intelligunt, natum de femine David, qui à verbo dei illuminatus est. Illa nimirum diuina vnione, quæ illi præbuit vt splendoris radio, quocunque emitteret: vnde de seipso dicebat: Ego sum lux mundi, per tenebras verò carnem tantum assumptam, quam Christus illuminauit, ac diuinam reddidit.

Quoniã in te eripiar à tentatione. In te, hoc est per te. A tentatione autem tam hominum quàm dæmonum.

Et in deo meo transgrediar murum. Deo meo, inquit, mihi adiutore, ego peccata omnia, viam mihi ad deũ, veluti sepe quadã obstruentia, transiliã. in illis quippe vires suas antea Satanas habebat, ac per ea aditũ mihi ad cælum quasi muro quodam præcluserat. Vel tentatio pro vita hominis intelligenda est, in qua multa esca, & multæ sunt voluptatum illecebræ, multi mortis laquei, & multæ etiã visibiliũ & inuisibilem inimicorum insidiæ: murus verò pro corpore, quod positum ante animam veluti muro quodam eam circumdat, atque obstruit, & prohibet à diuina luce. Vel per muros, ipsos dæmones intellige versantes in aëre. qui animã ad deũ pertransire cupientem, muri instar impediunt.

Deus meus impolluta uia eius. Hic est etiam quædam figura loquendi apud sacram scripturam vsitator. Pro eo enim quod dicendum erat, Dei mei impolluta via est, dixit: Deus meus impolluta via eius. Via autem dei virtus est, quæ ad deum ducit. Oportet igitur irreprehensibiles illos esse, qui per viam istã incessuri sunt. Vel de saluatore nostro est sermo, qui per viam hanc ambulans peccatum non fecit.

Floquia domini igne examinata. Vera scilicet pura ac munda ab omni macula, auri instar quod fufum sit. Alibi etiã dixit,

eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum.
Protector est omnium sperantium in se. Cum pollicitus sit se auxilium præstaturum, minime mentitur.

Quoniam quis deus præter dominum? Dicitio, quoniam, abundat, in hoc loco. Vel quoniã quis alius natura ipsa deus est, præter dominum? hoc est extra deum patrem.

Aut quis deus præter deũ nostrũ? Deũ hoc in loco filiũ appellavit. Deum autem nostrũ dicens propheta, seipsum nobis fidelibus coniunxit.

Δυνάμις.

Deus qui præcinxit me potentia. Hoc de spiritu sancto dictum est. Quòd si quis etiam hos tres versiculos idem significare dixerit, absõnũ non erit. Præcinxit autem me potentia: in bello scilicet.

Ἡμωμορ.

Et posuit irreprehensibilem viam meam. Vitæ meæ conuersionem composuit ac direxit dominus mandatis suis. Vel de saluatore est sermo ex persona ecclesiæ fidelium, dicentis: Saluatorem gressibus suis viam ei explanasse atque irreprehensibilem reddidisse.

καταρτι-
ζόμενος.
ἐσσι ἰσά-
φθ.

Qui perficit pedes meos quasi Cerui. Perficit, hoc est præparat vel perfectos facit ad cursum, in tempore scilicet fugæ.

Et super excelsa statuit me. Qui in montibus seruat me, atque illic sistere facit, & cessare à cursu, more fugientiu Ceruorum: qui vbi mōtes ascenderunt & liberati sunt à timore, consistere incipiunt & respirare. Vel, qui me cursu promptissimum fecit, ita vt perquirentes me Dæmones effugerent: vnde & ad virtutum culmen me peruexit.

Qui docet manus meas ad prælium. Hic præterea bellicæ artis peritiam me docuit, ita vt non tantum aduersus visibiles hostes, sed etiam aduersus inuisibiles contendere valeam, scuto nimirum fidei armatus & gladio spiritus: quin immo non tantum cum illis contendere, sed ipsis manibus, hoc est, virtutibus illis, quæ ad actiones pertinent, me eos etiam docuit superare. Illud præterea dici potest, quòd extendere manus ad deum, aduersus inimicos, validissimũ est genus certaminis.

Et posuisti arcum æreum brachiis meâ. Subintellige dictionem quasi, vt sit sensus: Posuit brachia mea quasi arcum æreum, hoc est, validissimos mihi dedit lacertos, qui crebra sagittarum missione non fatigaretur,

Et dedisti mihi protectionem salutis. Auxilium mihi præstitisti non inutile: quinimmo salutare.

Et dextera tua adiuuit me. Solent enim qui alicui opem ferunt uti dextera: quippe quæ & potentior est aptiorque atque agilior quam sit læua. Vel quia dictio Græca ἀντιλάβομαι non tantum adiuuit, significat, sed suscepit, per dexteram creatorem humanatum intellige, qui naturam nostram assumpsit.

Α'ντιλά-
βομαι

Et disciplina tua direxit me in finem. Per disciplinam hic legem intellige, qua eruditus est, & instructus ad virtutem: vel calamitates ac tentationes, in quas permittit eum deus incidere, disciplinæ atque eruditionis gratia: ex utroque, inquit, latere, tu vtilia mihi operatus es, dum videlicet, & opem tulisti in periculis, & dum affligi atque erudiri permittisti tentationibus.

Α'νδραγαθία

Et disciplina tua ipsa me docebit. Et adhuc me docebis atque erudies ut filium. In tribulatione enim, inquit, modica disciplina tua nobis. Inter felicitates quippe negligentes sumus: sed cum propter fidem in calamitates incidimus, tunc excitamur, erigimur, & moderatiores efficiamur.

Dilatasti gressus meos subtus me. Dissipatis nimirum laqueis ac decipulis, per quas cum mihi pertransendum esset, quasi angustiis quibusdam detinebar: nunc autem fugato omni timore, securus iter facio, cum nullæ amplius aduersum me dispositæ sint insidia.

Et non sunt infirmata uestigia mea. Nam cum antea inimicos meos fugerem, in superficie quodammodo ac leuiter terram premebam: ita ut incerta penè ac non apparentia essent uestigia mea. Studiosè autè id agebā, ne per ea indicarer iis, qui persequerentur me, & per ea me insequerentur: at nunc firmiter ac valide incedo nihil amplius timēs. Potest etiā sermo accipi ex persona ecclesiæ deo gratias agētis: quæ eius via dilatetur, multis assidue per eam incedentibus: quodque uestigia, hoc est, characteres atque impressiones euangelicæ conuersationis, non solum non delentur, nec obscuriores fiunt, sed quòd potius assiduitate & frequentia fidelium semper augetur, & clariores redduntur.

Persequar inimicos meos et comprehendam illos. Ex prioribus admirandis dei operibus propheta, certior redditus, de

futuris, ait: Si rursum in me insurrexerint inimici, rursus & ego eos persequar. Neque enim mihi resistere poterūt, aut à manibus meis effugere.

ἔως ἂν ὀκ-
λείπωσι.

Et non conuertar donec defecerint. Comprehenfis verò inimicis non statim, inquit, discedam, negligens eos, & dimit- tens vt iam penitus superatos: quinimmo funditus om- nes eos perdam.

Conuertam illos nec poterunt stare, Dixit se persecuturum inimicum, nunc modum etiam addit. Vrgebo enim eos, in- quit, & comprimam ex omni parte, ita vt in acie aduersum me consistere non possint.

Ἀνέμιρ.

Cadent subtus pedes meos. Comprehenfi autem in loco, vnde fuga eis nulla dabitur, supplicantes procident cor- ram me.

Et præcinxisti me potentia ad bellum. Rursus præstita sibi à deo beneficia commemorat.

Supplantasti omnes insurgentes in me subtus me. Impedisti enim eos & destruxisti.

Ἐξωλόθη-
σας.

Et inimicos meos dedisti mihi dorsum. Fecisti enim eos, in- quit, terga mihi dare, hoc est fugere. Nā qui fugiunt terga dant, & dorsum ostēdunt: Vel dedisti eos mihi dorsum, hoc est in dorsum: vt scilicet securius, & certiori ictu eos ferirē.

Et odientes me exterminasti. Hoc est è terra penitus de- rasisti.

Ἄπηνωδ.

Clamauerunt, & non erat qui saluos faceret ad dominum, & non exaudiuit eos. Dixit eos clamasse, & addit ad quem, tam- etsi propter eorum peccata exauditi non sint.

Ἀσανδ.

Et attenuabo eos ut puluerem ante faciem venti. Delebo eos, inquit, vt puluerem in cōspectu venti attenuatum. Ventus quidem statim irruens puluerem à terra aufert, vt leuissimū quid ac tenuissimum.

Vt lutum platearum comminuam eos. Comminuam, hoc est, cōculcabo. Lutū quippe quod in viis iacet, cōculcatione cō- minuitur. Ex sequentibus enim denotauit præcedentia. pla- tea lata via est & ampla, ac quasi regia per quam populus in- cedit. Sūt & quædam aliæ viæ, ἀμαρτοὶ dictæ, per quas cur- rus transeunt. Dicitur autem platea quasi lata. Græca enim dictio est platea, & latum significat. Lata autem est ad cōpa- rationem vici, aut callis, qui angustiores sunt.

Eripies me de contraditione populi. Superiorem me facies à contraditione populi mihi subiecti, ita vt me veluti regem suum vereatur, & mandatis meis aduersari non audeat.

Constitues me in caput gentium. Non solum subditorum mihi Iudæorum contraditionem auferes à me, sed & Gentes etiam mihi subiicies. Verùm hæc Christo magis, quàm beato Dauid videntur conuenire, ita vt ex illius humanitate dictum sit ad patrem, tu constitues me in caput gentium: iuxta illud, dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. Nam cùm Iudæorum populus, qui antea populus peculiaris domini dicebatur, Christum non susceperit, quinimmo cùm inobediens ei etiam fuerit, & contradixerit, ac tandem eum occiderit, liberatus ab eis fuisse dicitur, & ereptus ea ratione: quia à morte quæ illis permessa fuerat, resurrexit, atque à custodum manibus sepulchro adlissetium euasit, & consequenter super Gentes regnauit: voluntariàmque eorù subiectionem suscepit.

Populus quem non cognoui seruiuit mihi. Populus nimirum ex Gentibus, qui mihi antea ignotus erat: veluti qui me antea ignorabat. Cognoscere enim illos tantum dicitur deus, qui eum cognoscunt.

In auditum auris obediuit mihi. Hoc est, in auditu auris suæ meum suscepit euangelium.

Filij alieni mentiti sunt mihi. Hunc versiculum prolatum esse intelligimus ex prophetæ persona carpentis Iudæos, & patrium genus mentiti sint: quippe qui inscriberent habuisse se parentes Abraham & Dauid, & tamen contraria illi studia sint sectati. Et filios quidem eos appellat, cùm ab ipso descenderent: alienos verò, propter morum ac studiorum dissimilitudinem.

Filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semi is suis. Pauci ac nullius pretij estimati sunt, atque inutiles effecti, vasorum veterum instar. Hoc autem illorum scelere effectum est. Claudicauerunt enim, hoc est peruersè auersi sunt à via mandatorum dei, qua gradiendum eis esse dominus præceperat. Claudorum enim gressus obliqui sunt ob compaginum obliquitatem.

Vixit dominus. Hæc est prophetia de resurrectione domini, quam prædixit beatus Dauid ad Iudæorum illorù iustru-

tionem, qui Christum mortuum adhuc esse credebant, clamans dominum viuere, eo quod resurrexit.

Et benedictus deus. Dignus est siquidem benedici & laudari.

Et exaltetur deus salutis meæ. Oratione ac votis suis propheta Christum ad ascensionem accelerat, vt Paracletum ad apostolos mittat, qui in euangelij prædicationem ituri erant. Verum olim filius, creationis tantum erat seu formationis deus, nunc autem & reformationis deus est: id est salutis. Apposuit etiam propheta pronomen meæ, vt sibi communia faceret quæ nostra sunt. Possumus & aliter ex persona prophetae intelligere: viuit dominus: hoc est: sempiternus est, nec principium habens, nec finem, sed semper existens. admiscet namque propheta sæpenumero dogmata sermonibus suis ad legentium vtilitatem. Benedictus autem propter illa admiranda quæ fecit. Exaltetur verò, id est magnus à nobis existimetur.

Ed. 1. 10. 0. 5.

Deus qui dat vindictas mihi, & subiecit populos sub me. Vindictas de inimicis nimirum. Populos autem quos subiecit, intellige Iudæos, qui simul cum Saule aduersum ipsum pugnabāt: qui tandem vel inuiti ei succubuerūt vt regi. Quod si de Christo intelligas, per vindictas ea intellige, quæ Iudæis occiderunt à Romanis: & per subiectionem populorum, conuersionem Gentium ad fidem.

Liberator meus de inimicis meis iracundis. Hæc omnia ad deū dicta sunt in gratiarum actionem: quæ licet per rectū prolata sint, vim tamen habent quinti casus, hoc est vocatiui. Per inimicos autem iracundos, Saulem intelligit, qui iram nūquam remittebat, donec superasset: vel ipsos demones.

Et ab insurgentibus in me exaltabis me. Eadem repetit, quæ superius dixit, gaudens ea sæpius reuoluere atque ingeminare, quæ sibi lætitiā adduxerant.

A viro iniquo eripies me. Si aliqui in me insurrexerint, vt olim Saulis milites ac socij fecerunt, tu superiorem me illis facies: & si quis instar Saulis iniustus, insidias mihi tetenderit, tu etiam ab huiusmodi homine me eripies.

Propterea confitebor tibi in nationibus domine. Quoniā tu talis es, qualē sermone meo laudauī, gratias agam tibi in omnibus gētibus. Quod sanè optimè perfecit hoc psalmorum

libro, qui in omnibus gentibus legitur.

Et psallam nomini tuo. Hoc est tibi: iuxta illud: psallam ψαλλω.
tibi in cithara.

Magnificans salutes regis. Subaudiendum est, ô domine: vt sit sensus: tu ô domine, magnas facis salutes meas. Per regem enim seipsum intelligit.

Et faciens misericordiam Christo suo. Christo, hoc est vn- ΑΥΤΩ.
cto, à te nimirum, hoc est iussu tuo.

Dauid ex semini eius usque in seculum. Cùm regem & Christum dixerit, postremò addit, & nomen Dauid. Qui igitur misericordiam se à deo consecutum esse dicit, posteris beati Dauid rectè accomodari potest. Quòd verò ait, vsq; in seculum, improprie dictum est. Nam post reditum è captiuitate, solus Zorobabel regnauit, nullis in regno successoribus relictis. Superest igitur vt Christam de semine Dauid hoc in loco intelligamus, cuius mater fuit ex progenie Dauid, & cuius regni non erit finis. Hac de causa etiam euangelista dixit: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Ille autem qui huic semini Christo misericordiam fecit, verbum deus est, ipsi semini vnitum ac deum illud faciens.

In finem psalmus ipsi Dauid.

Hic psalmus etiam in finem inscribitur, quia senex erat beatus Dauid, & ad finem uitæ suæ aspiciebat, quando eum conscripsit: uel quia finem consecutura erant, quæ in eo prædicuntur. Fugere enim quorundam impietatem reprobat, qui dicturi erant, casu ac fortuito omnia fuisse facta.

PSALMVS 18,

Cæli enarrant gloriam Dei. Ipsi, inquit cæli vbique dei magnificentiam prædicant, proprioq; aspectu ad id vtuntur pro voce. A magnitudine enim ac pulchritudine creaturarum rerum, quasi proportione quadam, earum artifex consideratur. Nam qui cæli magnitudinem spectat, & pulchritudinem, & formam & situm, & cætera huiusmodi, visuq; veluti doctore quodã vtitur, hic facillimè summam dei potentiam, & dignoscet, & credet. Per cælos verò, ipsum cælum intelligit, quod est supra firmamentum, plurali numero vsus Hebræorum mo-

re, qui ut pleraque alia plurali numero aliquando, & aliquando singulari ipsum cælum appellant: quod tamen latet, ex ipso tamen firmamento dignoscitur: vel fortassis solum ipsum firmamentum, cælos appellauit: cum solum ipsum sit, quod videatur: iuxta quæ sensum subsequens versiculus presentis erit interpretatio.

Et opera manuum eius annuntiat firmamentum. Si hunc versiculum prioris expositionem esse intelligas, quod illic cælos dixit, hic firmamentum vocat, & quod illic enarrant, hic annuntiat, quodque illic gloriam, hic opera manuum. & ad summam sensus est, quod cælum istud tantum quod videtur, sufficiens est atque idoneus doctor, ad demonstrandam factoris sui magnificentiam: quam & gloriam dei, & opera manuum eius appellauit.

Dies diei eructat uerbum. Si casu, inquit, ac sponte sua mundus regeretur, dies noctesque suos certos terminos non seruarent. Verum tanta ubique patet in toto orbe ipsius Dei prouidentia, ut ex tam exacto ac diligenti rerum ordine, prior dies videatur subsequenter se diem docere determinationem illius ordinis qui ei obuerturus est. Videtur animo quodammodo ipsa dies eructare: hoc est, significare uerbum: hoc est mandatum dei: quod de huiusmodi nimirum ordine ab eo constitutum est.

Α' νεγγιλ =
26.

Et nox nocti annuntiat scientiam. Hoc etiam in noctibus, inquit, videre licet. Scientiam autem: hoc est doctrinam, de constitutione nimirum huiusmodi ordinis, qui tanta cum regula moderatus est, ut noctes ac dies mutuo non lædantur: quinimmo tam recte omnia disposita sunt, ut certis vicibus modo die nox, modo nocte dies, longitudine superet: & modo æquis etiam partibus contenta sint, & in omnibus tamen maximam concinnitatem & convenientiam demonstrant. Vel, eructat uerbum & annuntiat scientiam, de prouidentia Dei. Ipse enim ordo prouidentiam dei esse nos docet. Vel aliter, dies dici potest, pater, & dies, filius, per communem utriusque diuinitatis splendorem. Eructat igitur: hoc est, dicit pater filio, uerbum. iuxta illud: ego a meipso locutus sum nihil, sed qui misit me pater, ille mihi mandatum dedit, quid faciam, & quid loquar. Et rursus nox Christus est, secundum humanitatem, si diuinitati comparatur, quæ nox annuntiat nocti,

hoc est aliis hominibus scientiam, & cognitionem de Deo.

Non sunt loquela & neque sermones quorum non audiuntur voces eorum? Cum interrogatione legendum est: quasi dicat, nūquid non sunt loquela, neq; sermones earum rerum quae anima carent, & quarum voces non audiuntur? Nam cum nulla earū audiatur vox: quia scilicet nullam habent, credere etiā quis potuisset, q̄ nec loquela nec sermo earum au diri possit. Sunt autē loquela & sermo, vocis partes. cūque dubitationem mouerit, subiungit solutionē. Est etiā Hebraicū idioma, antepositio illa pronominū, quorū eorū. verū ordo sic fiat, cū interrogatione vt dixim⁹. non sunt loquela & sermones eorum, quorum non audiuntur voces?

ἄρ οὐχὶ
ἀκούονται

In omnē terrā exiuit son⁹ eorū, & in fines orbis terrae uerba eorum. Profecto, inquit, tāti sunt, vt omnis terra illorū voce plena sit, declarādo vt diximus. Et idem sibi uolunt uerba quae sequuntur: & in fines orbis terrae uerba eorū. Ad maiorem enim emphasim aliis uerbis replicauit, quod iam dixerat, vt saepe solent prophetae, & praecipue beatus Dauid: uel aliter: cum docuerit propheta creaturas superius cōmemoratas, uocem quodammodo emittere ac fateri prouidentiam dei, qua uniuersa reguntur, ac continentur, tamen si & anima & articulata careāt uoce: modo praedicens quomodo in omni generatione semper erunt aliqui, qui huiusmodi creaturarum uocem intelligāt, subdit, non esse loquelas aut sermones alicuius idiomatis, per quos non audiantur, hoc est, non annūcientur, mutae illae creaturarum uoces, de quibus dictum est. Quae propheta iam impleta est, quoniam ubique gentium sunt, qui intelligunt & annuntiant prouidentiam dei. In hac uiltima tamen expositione, uerbum, audiuntur, accipi debet pro, audientur, vt sit tempus pro tempore. Vel ideo fortassis praesenti tēpore usus est, quia prophetae futura ueluti praesentia intuentur.

In sole posuit tabernaculum illuc. Huius uersiculi sensus talis est, quod deus habitationem soli posuit in caelo. Ait enim Moyses de duobus magnis luminarib⁹, quod posuit ea deus in firmamento caeli, vt lucerent super terram. Aliquibus etiam uisum est, uersiculum hunc recte construi nō posse: nos autem post dictionem, tabernaculum, uirgulam ponentes, & dictionem quae Graece αὐτῶ habetur, non pro rela-

αὐτῶ,

PSALMVS

tuo, sed pro aduerbio loci intelligentes, commodissime ordinem reddimus: posuit deus ac determinauit soli habitationem illic, id est in firmamento cæli: ita tamen ut superflua sit præpositio, in, quemadmodum multis in locis obseruauimus. Nam cum Græci sexto casu careant, & illius loco tertio utantur, dictio, sole, hoc pacto, soli, apud eos est, & ordo traditus rectè fieri potest, ut diximus. Sol itaque qui constitutum sibi in cælo habitaculum nūquam reliquit, diuinę glorię ac prouidentię perpetuus est præco.

Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Subintellige uerbum est. Pulcher est, inquit, sol, & decorus, radiorū fulgentium splendore, instar sponsi exeuntis à thalamo.

Exultabit ut Gigas ad currendam uiam. Hoc in loco etiam tempus positum est pro tempore, futurum scilicet pro præsentem. Gaudet quippe ac lætatur sol constitutum sibi iter percurrens, ac quasi Gigas propriis uiribus fretus: acsi dicat, indefessus semper est sol, tamen iam tot annis mandato dei inseruiat.

Τὸ ὄρα
vov.

A summo cælo egresso eius, & occursus eius usque ad summum cæli. Egressio seu exitus solis, est oriens, secundum quem matutinum atque orientalem Horizontem ascendit. Per occursum uerò, occasum eius intelligimus, secundum quē uespertinum Horizontem subit, unico die dimidium spherę percurrens: quiniimo & totam spheram integro nimirum die ac nocte.

Nec est qui abscondat se à calore eius. Nō est homo aliquis, inquit, aut locus, ita ut per locum elementa, per hominem, animantia omnia comprehendantur. Hoc etenim maxima admiratione dignum est, quòd tanto à nobis sol distans intervallo, illuminet & calefaciat. Ignis quippe iste inferior, procul quidem illuminat, sed non calefacit nisi ad illum accesseris. Solis præterea pulchritudinem, robur, cursum, & utilitatem laudans propheta, magnificā ac liberalē dei potestiam omnibus manifestat. Quidam uerò allegoricè hæc exponentes dicunt per cælos quidem cælestes atque incorporeos ordines intelligi, qui deum assidue laudant: ut Esaias & Ezechiel tradunt: qui audisse se illos referunt: vel homines illos, qui terrena transcendentem, prophetiæque ac contemplationi dei incumbentes in cælum tendunt: & per firmamentum

mamentum eos homines qui circa mundi actiones stabiles ac constantes sunt, & ad omnes calamitatum impetus infra-cti: & per diem rursus, præclaras illas cœlestes atque incorporeas potestates, quæ secunda dicuntur lumina: quæque diuina mandata sibiipsis mutuo defecerunt, & renunciant: per noctem verò, hominem ipsum, ob carnalis nimirum crassitudinis caliginem, quæ animam circundat. Et quæ sequuntur consequenter prædictis exponunt. Verba autem illa: in omnem terram exiit sonus eorum: magnus Paulus in epistola ad Hebræos congruè ad euangelistas atque ad apostolos transfudit, atque eis accommodauit. Illa verò: In sole posuit tabernaculum illic: hoc pacto per eosdem exponuntur, dicentes: quod Christus in homine habitat: in eo inquam homine, qui virtutum radiis coruscauerit. Ego enim, inquit, & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Vel Christi tabernaculum, est assumpta humanitas: quam cum illic habitaret, posuit in luce, degens sub sole: hoc est in aperto ac palam viuens. & ipse tanquam sponsus. Speciosus enim, inquit, forma præ filiis hominum: illustratus nimirum virtutum radiis ac multiplicibus charismatum donis: qui etiã exaltauit ut pro nobis curreret viam ad mortem: atque à summo cœlo descendens in illud rursus reuersus est. Præterea etiam nemo se abscondet à calore sermonum eius: quia alij quidem verè calefient, alij verò vel illud saltem addiscent, quòd ei omne genua flectitur cœlestium terrestriũ & infernorum, ut dixit Apostolus.

Lex domini irreprehensibilis: conuertens animas. Sufficeret, inquit, ad præstandam nobis cognitionem de deo, ipsa lex naturæ, quæ magnitudinem, pulchritudinem & ordinem rerum quæ creatæ sunt, omnes homines docuit: verum hoc deo satis non fuit, sed scriptam etiam legem nobis tradidit, per quam de diuina prouidentia ac sapientia etiam doceremur: variis autem nominibus legem vocat. Nam & legem appellat, veluti quæ conuersationem vitæ concinnat & constituit: & testimonium, quia peccatores contestatur: & iustificationem, quia quod iustum est docet: & mandatum, quia quæ agenda sunt præcipit: & timorem, veluti inexorabile: & iudicium, quasi sententiam ferat & suffragium: quemadmodum latius diximus in psalmo xvi. Lex itaq; domini

PSALMVS

irreprehensibilis, & conuertēs animas. Quid enim in ea est quod accusari possit, cum & ad animarum conuersionem sit posita, & ex paruis maiora doceat?

Testimonium domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Fide digna sūt hæc testimonia, quia à domino sūt. Paruulos autē vel ætate dicit, quemadmodū videmus accidisse in Daniel: cui puero adhuc data est sapiētia: aut ob humanæ sapiētiae ignorantiam, aut etiam ob summam simplicitatem. Omnibus enim his modis paruulus quis dici potest.

δικαιώματα
κα.

Iustificaciones domini rectæ, lætificātes corda. Nihil tortio sum aut obliquum habent: quinimmo summa hominem lætitia afficiunt, dū causas docēt. Vel rectas appellat iustificaciones domini, quasi quæ rectitudinē in omnib⁹ operatur.

Præceptum domini lucidum, illuminans oculos. Animæ oculos intellige per quos corporis etiam oculos illuminabit: ita vt per prauas vias non incedant.

δενός

Timor domini mundus, permanens in seculū seculi. Mundus veluti qui accusari non possit, aut vituperari. Humanus enim timor accusari solet & pusillanimitas appellatur. Timorem autem hic eum intelligit propheta qui perfectiorē hominem reddit, quiq̄ purus est ac mundus: quem quoties quis habet, à beneuolentia dei nunquā excidit. Initialis autem timor mundus non est, quia ex propriis nascitur peccatis. Vel mundus ideo dicitur hic timor, quia munditiæ est causa, & mūdōs homines reddit. Præterea alia est huius timoris ad alios differentia: humanus timor, aut ille quē initialem diximus, tempore sæpe extinguuntur, nec perpetuō permanent: non sic timor iste perfectior, quem laudat propheta, qui per totam vitam hominis extenditur: vt denotāt illa verba: In seculum seculi. Vel ideo mūdus dicitur, quia post animæ purgationem innascitur: & permanens, quia timor ille qui ad munditiam peruenit, eiicitur à dilectione. Dilectio enim, inquit, foras pellit timorem: hic autē timor qui munditiam subsequitur, permanet in æternum.

Iudicia domini uera. Ea enim sola propriè omni profus errore carent. Nam humana iudicia si ad summam & exactam diuinorum iudiciorum disquisitionem comparentur, erronea etiam esse apparebūt, propter humani nimirum intellectus infirmitatem.

Iustificata in idipsū. Hoc est quæ vera pariter sunt & iusta. E'π' p' 24
70.

Desiderabilia super aurū & lapidem preciosum multum. Hoc est supra omnia huius mundi bona, quæ preciosa ab hominibus reputantur: qui verò ab huiusmodi materialium rerū desiderio pcul fuerit, ille diuina iudicia: hoc est, legē dei, quasi famelicus, semper appetet, eisque nūquam satiabitur.

Et dulciora super mel & fauam. Mellitis etenim fauis, qui & visu iucundi sunt, & gustu suaves, dulciora sunt eloquia dei. Per preciosissimas autē materias & p cibū suauissimū, desiderium & dulcedinē diuinorū iudiciorum demonstrauit.

Etenim seruus tuus custodit ea. De seipso propheta hoc dicit. Vel in vniuersum quòd omnis qui seruus dei est, atque ita per virtutē affectus, necessario omnia obseruat quæ superius dicta sunt. Custodit enim posuit pro eo quod est, amat atque operatur.

In custodiendis illis retributio multa. Non in futura tantum vita, sed etiam in præsentī.

Delicta quis intelliget. Quia predictorū obseruatio, è peccatorum abstinentia proficiscitur, quod difficilimū est, merito dubitat propheta quis nam futurus sit ad eò sapiēs ad discernendū peccata, vt in ea non incidat: cum aliqua peccata sint maximē latentia: ea præcipuē quæ in animo consistunt.

Ab occultis meis munda me. Occulta appellat peccata, quæ clam cōmissa sunt: vel turpes cogitationes, quæ in animo versantur pro quib⁹ ardēter supplicat. Nā quāto magis latent, tāto difficilīus expelli ac supari possūt. Quippe cū summa securitate animū nostrū īquinēt. Manifesta enim peccata facilius superantur, nisi quis perditis prorsus sit morib⁹. Vel p occultis, peccata ea intellige, quæ p ignorantia cōmittuntur.

Et ab alienis parce seruo tuo. In alienis, inquit, peccatis parce mihi, cū nouerim reges, pontifices, parentes, & dominos, obnoxios esse subditorum, plebium, filiorum, & seruorum peccatis: quando nimirum ob illorum negligentia deliquerint. Vel ab alienis: hoc est, à peccatis quæ fortuito ac casu commissa sunt & non electione: vel, ab alienis, hoc est, ab inimicis, tam visibilibus quàm inuisibilibus.

Si mei dominata non fuerint, tunc irreprehensibilis erò. Si hæc, inquit, peccata non me vicerint, tunc perfectionē asse-

PSALMVS

quar. In presentia enim tametsi legem obseruo, timeo tamen à peccatis.

ἐμουνδος
μεγαλης.

Et emundabor à delicto magno. Per magnum peccatum, ea intelligit quæ superius dicta sunt: licet fortassis quibusdam contemptibilia videantur. Mentis etenim inquinatio spiritum fugat, & neglectio eorū delictorum quæ à subditis committuntur, eandē condēnationem, vel maiore etiā meretur.

Et erunt ut placeant eloquia oris mei. Tunc, inquit, preces meæ erunt tibi gratæ, atque eas suscipies: quando scilicet à prædictis omnibus mundatus fuero.

Et cogitatio cordis mei in cōspectu tuo semper. Subintellige verbum, erit: Nisi enim dediscat cor meū turpia cogitare, tua certè, & ea quibus tu delectaris, nunquam cōsiderabit.

Domine adiutor meus & redemptor meus. Tu enim mihi adiutor eris vt redimar, & redimes me à prædictis peccatis. vel, tu ô domine adiuuas me, in iis omnib⁹ quæ per virtutē ago, & liberas me de omnib⁹ periculis, in quæ incido. Illud etiā aduertendum est, quòd verba illa, ab occultis meis munda me, & quæ sequuntur, omnib⁹ possunt fidelibus accommodari.

In finem psalmus ipsi David.

In finem etiā hic psalmus inscribitur, quia futura prædicit, & qua finē habitura erant tēpore Ezechie regis. Nā cum Sēnacherib Assyriorum rex blasphemā illa uerba populo annunciari iussisset, dolens atque id agrefereus Ezechias, cucurrit ad templū dei, ut in libris Regū legimus: & omnia deo annuncians quæ acta erant, aduocauit eū in auxilium. Omnes autē regis familiares, inter quos erat etiam Esaias propheta, animæ illius contritionem uidētes, quædam ad eum tunc uerba in sententiam ac tenorem præsentis psalmi locuti sunt, orantes supplicationē regis exaudiri. Illud autem considera, quomodo diuina gratia propheta nostro non tantū ea reuelauerit, quæ futuris fieri debebāt tempo ribus, sed ipsi etiā uerba, quæ uerisimile erat, illius regis domesticos dicturos esse.

PSALMVS 19

E Xaudiat te dominus in die tribulationis. Nā cum Ezechias misisset nuncios ad Esaiam, hoc pacto ei locuti sunt, dicentes: dies tribulationis atq; improprij.

Protegat te nomen dei Iacob. Quod neglectum

modo est, & blasphematū ab Assyriis. Meminit autē patriarchæ Iacob, quia & ille in magnis calamitatib⁹ versatus est & periculis, & ab omnibus tandem dei auxilio liberatus.

Emitte tibi auxilium de sancto. Sanctum, templum appellabant antiqui, quod aduentare illuc deum credebant.

Et de Sion tueatur te. Mons Sion dedicatus erat domino: & sensus est. Deus qui habitat in Sion, illinc veniet in auxilium tuum.

Memor sit omnis sacrificii tui. Quodcumque scilicet in pacis tempore vt pius ac religiosus ei obtulisti.

Et holocaustum tuum pingue fiat. Per holocaustum victimā intelligit, quā totam atq; integrā erat oblatorus. Hæc inqt, victima pinguescat. Fiet autē pinguis, si libera ei pascua dimittantur, quod erit, dissoluta obsidione. Per victū itaq; pinguedinē, obsidionis etiam dissolutionē fieri optat. Vel, pingue fiat: hoc est, pingue reputetur & acceptum. Holocaustū Græca dictio est, ex nominis etymologia sic dictum, q̄ totū comburatur. Sacrificiorum enim alia in totum, alia autem in parte comburebantur: veluti omentum, renes, adeps, & alia huiusmodi, vt habetur in Leuitico.

Tribuat tibi dominus secundū cor tuū. Vt cor tuū optat. Cor autē propheta saepe ponit pro anima, eo q̄ præ cæteris aliis membris cor ab anima inspiretur. Sic etiam alibi accipitur: cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuentem.

Et omne consilium tuum impleat. Quodcumque scilicet re-
ctum ac iustum fuerit.

Letamur in salutarī tuo. Speramus, inquit, q̄ deus ob tuā probitatem, præstaturus tibi sit salutem, teque insuperabilem redditurus: quo beneficio, & nos tecum pariter fruemur.

Et in nomine dei nostri magnificabimur. Nam si inimicos deus conterit, formidabilis etiam erit gētibus, hoc solo nomine, deus Israel inuocatus: per quod nomen, & nos magnificabimur, veluti exaudita inuocatione nostra.

Impleat dominus omnes petitiones tuas. Orationi insistunt & precibus, ob diurnam ac constantem contritionem, atque humilitatem regis.

Nunc cognoui quoniam saluum fecit dominus Christum suū. Hæc quasi ab vnoquoque eorum tunc pariter comprecantium dicta sunt, certitudine quadam salutis habita à sancto

PSALMVS

spiritu. Christum autem regem appellat vt vnctum.

Exaudiet illum de caelo sancto suo. In caelo habitabat, & in templo obumbrabat: atque ideo aliquando è tēplo, aliquando verò è caelo illum aduocabant. Sanctum verò caelum appellat quasi sanctificatum deo ac dedicatum.

In potentatibus salus dextera eius. Salus illa, quæ obuenit à gratia dei, fundata est in abundantia quadam atque excessu diuinæ potentia: atque ideo nos confidere oportet, & inimicorum apparatus non timere, quanquam immensus admodum atque intolerandus videatur.

Hi in curribus & hi in equis. Hi qui circūdant nos, in curribus & in equis sunt, in quibus confidunt. Eosdem enim inimicos vtrobique intelligit, tametsi repetat articulum: estque hoc etiam Hebraicæ linguæ idioma.

Nos autem in nomine dei nostri inuocabimus. Nos autem, inquit, illud dei nomen, quod ab inimicis exprobratum ac contumelia affectum est, in auxiliū nostrum inuocabimus vel propter nomen domini, quod ab illis spretum est inuocabimus dominum adiutorem.

Ipsi obligati sunt & ceciderunt, nos autem surreximus & resti sumus. Superiora verba, lamentationis ac planctus tempore prolata fuerunt: quæ sequuntur post inuisibilem Assyriorum cædem dicta sunt: obsidione scilicet dissoluta, omnibus gaudentibus, & decem glorificantibus, atque huiusmodi verba dicentibus. Obligati enim sunt & impediti potentia dei, atque in lætalem ruinam præcipites delati: nos autē qui in multo eramus timore, surreximus, animumque & fiduciam recepimus.

Ε' ρ' δ' ε' ρ' η
μ' ε' ρ' α.

Domine saluum fac regem, & exaudi nos in quacunque die inuocauerimus te. Quemadmodum nunc de manu inimicorū regem saluasti, sic & in futurū saluato, cum ob proprias virtutes dignus sit, qui à te salutem consequatur: & nos rursum etiam exaudi, quotiens te inuocauerimus, quemadmodum nunc exaudisti. His itaque sic dictis, præsentis psalmi expositionem de Ezechia perfecimus. Quidam congruere eū dicunt beato David, cum in acie aduersus inimicos cōsisteret, & conscriptum ab eo esse ex sociorum persona, qui cum eo aderant. Cōgruit etiam unicuique fideli aduersus dæmones decertanti, ipso nimirum corpore, pro anima preces porri-

gente. Nam & demones nomen dei contempserunt. Per sanctum autem, & per Sion, calum intelliges, vt saepe dictum est. per Christum verò, & Regem, quemlibet Christianum, vt alibi praediximus. in curribus autem & in equis demones incedere dicuntur, ob eorum velocitatem, & ob summum belli apparatus. Dici etiam potest hic psalmus aduersus inimicos nostros Barbaros, & pro regibus nostris fidelibus.

In finem psalmus ipsi David.

Hic psalmus similiter in finem inscribitur, ueluti qui prophetae continet, quae Ezechiae regis tempore finem accepit. Auit enim quod post eam agritudine qua de illius uita desperatum est, addito ei postmodum xv. annorum uita spacio, ut in libris regum traditur, familiares ac domestici eius gratias deo egerunt: quorum uerba ac uoces praeses psalmus imitatur ac fingit. uita enim, inquit, petiit a te, & tribuisti ei. uel aliter: beatus David futura ea esse praenoscens, praesentem psalmum pro Ezechia rege deo obtulit.

PSALMVS. 20.

Domine in potentia tua letabitur rex. In illa mirum potentia. quae ei hactenus adiuumento fuit, & in futurum letabitur: ita enim credim⁹, ob recepta a te in praeteritum beneficia.

Et in saluari tuo exultabit uehementer.

Hoc est in salute, quam a te est consecutus.

Desiderium animae eius tribuisti ei. Vel vi-

etoriam de hostibus, vel vitae diuturnitatem, vel omne denique eius votum.

Et uoluntate labiorum eius non priuasti eum. Quod superius dictum est, iterum repetit, quasi oblectas se in gratiarum actione. nam quod quisque animo cupit, hoc ore etiam ac labiis petat. per uoluntatem autem hic petitionem intellige.

Quoniam praueuisti eum in benedictionibus bonitatis.

Quoniam eum praueuisti, & praecipuasti sepius beneficiis tuis antequam ipse aliquid peteret a te. benedictionem hic pro beneficiis accipere debemus, quae a dei bonitate profiscuntur: & ideo dicit in benedictionibus bonitatis.

Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. Beneficia ei praestita commemorat: & in primis, donasti illum, inquit, corona regia.

Uitam petiit a te & tribuisti ei. Vt neque ab inimicis inter-

h iij

Δύναμις.

υζ ιη τω.

οὐκ ἐστεν-
σας.

Χρησότη-
τος.

PSALMVS

emptus sit, neque morbo confectus. vtrunque enim hoc sermone intelligere debemus.

ἡ εἰς αἰῶνα
καὶ ἰωὴ;

Longitudinem dierum in seculum seculi. Non solum vitam dedisti ei, sed eam etiam longam praestitisti. Quod verò ait, in seculū seculi, Propheta propriè his verbis vti solet, quādo futurum atque indefinens seculum designat: tamen si aliquando aut longum aliquod temporis spacium, aut firmam atque immutabilem deliberationē eodem sermone demonstrat, vt hoc in loco: tu dedisti, inquit, ei vitam, vitā inquam longam, & longitudinem dierum firmam ac stabilem. Nec tamen ab re fuerit, si verba hæc, propter æternam vitam dicta fuisse credantur.

Magna est gloria eius in salutarī tuo. Post diuinum hoc auxilium & beneficium à deo acceptum: magnus, celes, & conspicuus apud omnes effectus est, ita vt legationes multæ ab aliis regibus ad illum venirent, & dona ei plurima essent allata: quæ omnia ob huiusmodi diuinam protectionem illi acciderunt.

ὅτι δὲ
αὐτὸς ἰσ-
λογίαρ.

Gloriam & magnum decorem impones super eum. Ampliori adhuc, inquit, gloria illum donabis, & maiora efficies, cū ob perspectam in te animi eius voluntatem, pergratus tibi ac charissimus sit.

Quoniam dabis benedictionē in seculū seculi. Benedictio aliquādo laudē significat, vt illud: benedic anima mea domīo: aliquando gratiam seu beneficium, vt illud: Præuenisti eum in benedictionibus bonitatis: aliquando participationē sanctificationis, vt hic: aliquando blphemiam ac maledictionem vt apud Iob: Nisi in faciem benedixerit tibi: ad hæc, & salutationem significat, vt in quarto Regum, quando Heliseus dixit ad Giezi, si inueneris hominem, nō benedices ei, & si benedixerit tibi vir, non respondebis ei.

Letificabis eum in gaudio cum vultu tuo. Symmachus à vultu tuo, hoc est à protectione & custodia tua, aspicias enim in eum, & gaudio replebitur, vel non simpliciter lætitiā habebit: sed simul cum beneuolentia tua: & causam adiunxit: quia synceram scilicet habet in te spem.

Quoniam rex sperat in domino, & in misericordia altissimi nō commouebitur. Non in exercitu amplius aut in diuitiis confidit, neque in aliis humanis viribus, sed in solo adiutore

deo: atque ideo non commouebitur nec fluctuabit.

Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. Manus dei diuina est potentia, in quam incidere omnes eos optat, qui deo maledicunt: inueniatur, inquit, ab illis ad supplicia & ad pœnas.

Dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Inueniat, hoc est comprehendat.

Quoniam pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui. 67.

Combures, inquit, eos igne iræ tuæ. per clibanum ignis, furnum intelligit, in quo coqui solet panis. in tempore autem vultus tui, hoc est, in tempore visitationis tuæ, quando nimirum in eos seuerè ac toruè aspicias. vultus enim, inquit, domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.

Dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis, fructus eorum à terra perdes, & semen eorum à filiis hominum. Perditionem inimicorum futuram prædicit, & pœnarum species connumerat: quòd scilicet ab ira dei molestati conturbabuntur, dubitantes ex omni latere: quodque igne etiam cremabuntur, & fructus agrorum ipsorum etiam corrumpentur, & quòd tota denique eorum generatio peribit: vt satis indicant illa verba. Et semen eorum à filiis hominum. per filios autem hominum humanam generationem significat.

Quoniam declinauerunt in te mala. Omnia verò hæc patientur, quia mouerunt mala aduersum te, & quia nomen tuum blasphemant, & seruis tuis insidias tendunt, multisque eos damnis ac malis afficiunt.

Cogitauerunt consilia in quibus sistere non potuerunt. Licet multa, inquit, aduersus te ac seruos tuos cogitauerint, huiusmodi tamen cogitationibus immorari atque insistere non potuerunt, destruentur enim eorum consilia. Αἵς οὐ μὲ
ἀβυσσῶνται
σηναί.

Quoniam pones eos dorsum. Dorsum poni dicitur qui fugit ac terga dat, nihil enim aliud corporis eius tunc, quam dorsum, hoc est, quam tergum videri potest.

In reliquiis tuum præparabis vultum eorum. Hoc per hyperbaton figuram construendum est, si sententiæ tenorem seruare voluerimus, hoc pacto: in reliquiis eorum præparabis vultum tuum: ac si dicat, quòd neque etiam ij saluabuntur

PSALMVS

qui relictī sunt & superfuerunt à strage belli, & qui in fugā conuersi sunt, sed contra eos etiam uisitationem tuam præparabis, adeo ut non possint euadere: & hic quidem erit sensus si legas, in reliquiis tuum, &c. uerum quia dictio Græca οὐδὲ potest intelligi, ut referatur ad præcedentia, ita ut sit lectio: in reliquiis tuis, &c. Iuxta hanc lectionem, paulo post secundam psalmi expositionem tractabimus.

Αυτοῖς.

Exaltare domine in potentia tua. In psalmo v i i. declarauimus quid significet uerbum hoc, exaltare. eundem enim sensum habet hic uersiculus, quem ibi ille: & exaltare in finibus inimicorum tuorum.

Αυτοῖς.

Cantabimus et psallemus potētatus tuos. In fine psalmi x i i. declarauimus quid significant hæc uerba cantare, & psallere. Aliqui hunc psalmum congruere asserunt ipsi beato Dauid, dicentes, quod pro seipso illum cecinit. quod si susceperimus, (nihil enim impedit,) exponi poterit, ut subiiciam⁹. Quod igitur in principio psalmi ait: In potentia tua lætabitur, & in salutari tuo exultabit: intelligem⁹ dicta fuisse propter Christum qui & potentia dei est, & dicitur, iuxta Apostolū, & Saluator. ipse enim, ut ait euangelista, saluabit populum suū. ad patrem itaque dicit propheta: Domine in potentia tua, & ad filiū, In salutari tuo: hoc est in ea salute, quæ per te humano generi data est. hoc pacto etiam in sequentibus alia ad patrem, & alia ad filium referri debent. uerè autē beatus Dauid, post mortem suam lætatus est, atq; exultauit, cernens ac contemplans diuinę incarnationis mysterium. nā si dū adhuc tenebris humanę carnis indutus erat, animæ tamen ac mentis oculis futura prospiciebat, multo magis huiusmodi corporis tenebris depositis, credendum est, eū purius ac perlucidius omnia speculatum esse. & consequenter ad prædicta, per cordis desiderium, intelligemus desideriuū uidentis incarnationem hanc diuinam: cuius typum ac figuram uiderat: & per uolūtatem labiorū, indefinens ac perpetuū illud studiū canendi ac laudādi deū, quo desiderio nunquam frustratus est: canit quippe deo assidue, fidelium omnium ore utens ac labiis. uitam autem petiit à deo, & accepit, cum in summis sæpe periculis fuerit ac morti proxim⁹, & demū precibus suis ad deum intercedētibus ab eo saluatus sit. Magna est gloria eius in salutari tuo: hoc est, propter salutē il-

Iam quæ à te est. Magnam quippe gloriam affecutus est beatus Dauid, cum ex eius radice salus nostra pullulauerit: unde maior ac celebrior apud omnes effectus est. Iustificabis autem eum in gaudio cū vultu tuo: hoc est delectabis eum per filium tuum. Vultus enim seu facies patris, filius dicitur. Qui enim vidit me, inquit, vidit & patrem meum. Per inimicos autem dei, Iudæos intellige Christi inimicos, quibus grauius imprecatur propheta, predicens hoc pacto quæcunque postea passuri erant: & quorum semen iam prorsus deletum est: eorum dico, qui Christum crucifixerunt. Nam qui erant iam per orbem dispersi, illi Romanorum flagellum euaserunt. Pones etiam eos in clibanum ignis in tempore vultus tui: hoc est in tempore filij tui, vt iam diximus: quæ res post aduentum Christi accidit. Ex illo enim tempore quo dixit dñs ad Iudæos, tolletur à vobis regnum, &c. grauius aduersus eos in dies cœperunt oriri flagella. In reliquiis tuis, hoc est, in iis Iudæis, qui crediderunt in te filium dei, & qui tibi relicti sunt vt fideles, præparabis: hoc est, ornabis & glorificabis genus eorum. Summa quippe gloria etiam hæctenus Iudæis est, quod patres apostolorum fuerint: tametsi ipsi per se inglorij sint, & abominabiles. Possimus & hunc psalmum regi nostro fideli accommodare, & aduersus infideles Barbaros, quemadmodum diximus proximè præcedentem etiam accommodari posse.

In finem pro auxilio matutino psalmus
ipsi Dauid.

ἕπιρ τῆς
ἀντιλήψε-
ως.

Præsens psalmus manifestissimè ad Christum referendus est, & multa prædicat, quæ ad assumptam carnem & ad salutarem eius passionem pertinent, & iam finem suum consecuta sunt. Pro auxilio autem deo inscriptum est, quia supplicationem Christi continet, qua passionis tempore a patre auxilium petiit. Matutinum uero, seu etiam ut Græca dictio sonat, orientale auxilium propheta Christum appellauit, qui mane atque oriens uocatur, hoc est dici principium: uerè enim nobis dominus sedentibus in umbra mortis, non secus ac sol quidam iustitiæ ortus est, seu lumē sciētici. Quod autem supplicat, facit tāquā homo, ut nos orare doceret, in mortis tempore: quādo quidē is etiā qui natura ipsa iustissim⁹ est propter insuetam

PSALMVS

animæ ac corporis disunctionem tunc temporis formidat ac perhorrescit. Quidam uerò præpositionē, pro loco præpositionis, depositam esse intelligentes (ut alibi plerunque reperitur) aiunt psalmum hunc de Christi passionis conscriptū esse. Christi enim passionem significari dicunt, per auxilium matutinum, quia commemorato passionis tempore, mane illud, atque oriens, quod diximus, hoc est, Christus, maximū nobis auxiliū præstitit, deuictō per mortem propriam, illo tyranno, qui mortis antea imperium occupauerat.

PSALMVS 21.

Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti. Humanæ est formidinis sermo, quod maximè dei humanatio cōfirmatur, quòdque verus ac perfectus homo fuerit Christus, & naturali obnoxio timori. Respice me, inquit. Solēt enim qui carnifici quòpiam tradunt, oculos auertere. Quare dereliquisti me? inquit. Atqui nunquā discessit deus à Iesu, ubi semel dei filius ei vnitus ac iunctus est: verūm præsumma formidine se derelictū putat. Nisi enim, inquit, tu apud te auxilium tuum cōtinuisses, ego sanè mortem non timerem. De hoc Christi timore tradunt etiam euangelistæ, & quādo orauit dicens: Pater si possibile est, transeat à me calix iste: & quādo introducūt eum in cruce, præsentis versiculi verba protulisse, dicentem: Deus deus meus, quare dereliquisti me? hoc est, quare in hoc me timore reliquisti, sciens spiritum quidem pròptum esse, carnē autem infirmam? vel quare me morti cōcessisti, sciēs quod ego nihil morte dignum fecerim?

Longè à salute mea uerba delictorum meorum. Reatus, inquit, peccatorum meorum procul sunt à salute mea, hoc est nullo impedimēto sunt saluti meæ, quia nulla omnino sunt delicta quæ commiserim. Iniquitatem enim, inquit, alibi scriptura, nullam fecit: mors autem est peccantium multa. Vel aliter: subit dominus, atque accipit in se totius humanæ naturæ personam, ut cognatæ. Et quare, inquit, me hominem, hoc est, vniuersam hanc humanam naturam dereliquisti, sinens eam opprimi à morte? & causam infert, quia nimirum condemnationes meorum scelerum procul sunt à salute mea. Nam cum his ego pariter elongatus sum à te: quod si apud te essem, seruarer sanè ab hac morte.

Deus meus clamabo die, & non exaudies, & nocte, & non ad in- ἡμέρας, καὶ
 sapientiam mihi. Hoc illo die accidit, quando comedit Pas- νυκτός.
 cha cum discipulis. Tradunt enim euangelistæ quòd nocte
 illa orauit. Et verisimile, immo etiam credendum est, die e-
 tiam orasse. Nec mireris quòd vltimo loco id posuit quod
 præcessit. Ait enim, & non exaudies, & nocte: cum tamen
 clamorem nocte factum præponere debuisset, & tunc de-
 mum inferre, & non exaudies. Huiusmodi enim loquendi
 modi apud prophetas frequenter conspiciuntur, quòd ea ni-
 mirum ratione factum est, ne ex seipsis loqui, sed quom o-
 docunque & quæcunque audiunt, ita ea recitare videantur.
 quemadmodum sanctus spiritus in ipsis illa insonabat. Et
 in die, inquit, rogabo, vt transeat à me tēpus mortis, & non
 exaudiar. Noui enim te ob humani generis salutem id face-
 re, pro qua ego etiam incarnatus sum. Quidam per diem &
 noctem tempus ipsum crucis intelligunt. A sexta enim ho-
 ra vsq; ad nonam tenebræ factæ sunt, adeò vt tempus illud
 & dies & nox meritò appellari possit, & intelligunt quòd
 rogauerit patrem vt dimitteret peccata iis, qui eum crucifi-
 xerant, & quòd exauditus non est, cum illi postmodum fun-
 ditus exterminati sint: & quòd exauditus non sit, in causa
 fuit, quia manifestè illos nouerat eius resurrectionem ca-
 lumniaturos, & proprium acturos peccatum.

Tu autem domine in sancto habitas laus Israel. Per sanctū,
 filij personam intelligit, humanæ coniunctam naturæ. Ego
 enim, inquit, in patre, & pater in me est. Laus igitur popu-
 li Israel, deus pater est, qui habitat in filio. Iudæi quippe so-
 los se cognoscere deum gloriabantur, tametsi nec iudicium
 facerent, nec iustitiam, nec virtutum semitas sectarētur. Iis
 autem verbis, quibus patrem ait habitare in filio, demon-
 strat quòd filius & salutem hominum optauerit, & assumpti
 corporis mortem non recusauerit. Vna enim atque eadem
 est patri filioque voluntas.

In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberaſti eos, ad
 te clamauerunt, & saluati sunt, in te sperauerunt, & non sunt cō-
 fusi. Seipsum cum afflictis coniungit, atque ait: quemadmo-
 dum patres nostri secundum carnem, qui ante meum aduē-
 tum in hac vita clari fuere, sperauerunt in te, & clamantes
 ad te in periculis, ex eis liberati sunt: ita ego illos imitatus,

PSALMVS

ac veluti illorum similis, similes etiam ad te effundam preces. Est autem prophetarum mos, vt ad maiore[m] emphasim, atque vt intentionem cordium suorum melius declarent, di-
 ctiones ac sententias plerunque repetant & inculcent. Per liberationem autē à periculis, ij qui in sacris scripturis do-
 cti ac diu versati sunt, non corporis solū, verū animæ ima-
 ginis liberationem intelligunt: quando scilicet anima dolo-
 res omnes ac supplicia generosē ferēs, nihil illinc in suo lē-
 ditur proposito. Hoc pacto sanctos martyres tametsi occisi
 fuerint, vicisse dicimus, & liberatos esse, propter inuictam
 nimirum animæ fortitudinem.

Ego autem sum vermis, et non homo. Hoc etiam ex perso-
 na Christi dicit, seipsum humilians. Hoc pacto beatus e-
 tiam Dauid, qui alioquin & propheta erat & rex, canem se
 mortuum appellabat, vt in libris Regum legimus. Quod si
 dominus Iesus, qui sine peccato erat, seipsum adeo vilipen-
 dit, quid faciendum nobis est, qui & peccatores, & adeo in-
 utiles sumus? Quidam putant verba huius versiculi dicta es-
 se propter humanam Christi generationem, quę absque vl-
 la viri fuit cōiūctione: vt huiusmodi verbis illud nobis in-
 dicetur, quod quemadmodum vermis ē pluuia nascitur de-
 super in terram veniente, ita & Christus superno sancti spī-
 ritus in virginem aduentu sit generatus. Ob hanc igitur ra-
 tionem, Christus vermis dicitur, quī alia in super ratione di-
 citur etiam, non homo, propter conceptionem illam nimi-
 rum & generationem eius supernaturalem, quę humanę ge-
 nerationis ordinem non seruauit: vel aliter, quia vermes in
 escam piscibus dari solent: dic ea ratione Christum ver-
 mem appellari posse, quia eius caro sub qua diuinitas ve-
 luti occultus quidam hamus latebat, instar vermis facta est
 esca in capturam intellectualis illius ceti, qui in mari prę-
 sentis vitę versabatur. Nam cū cetus oscitabundus ad il-
 lam escam hiaret, latenti illic hamo diuinitatis penetratus
 est. Vel quia vermis tametsi specie exiguus sit, materiā ta-
 men corrodendo delet ac perdit, ita & Christus licet aspe-
 ctu ac pręsentia exilis videretur, cōtrarias tamen ac sibi re-
 sistentes dæmonum atque aliorum potestates disperdidit.

Ε' ουθ' ον-
 μκ.

Opprobrium hominum, et neglectio plebis. Hęc verba ma-
 nifestē pręnuntiant ea quę passionis tempore Iudæi con-

tumeliosè aduersus dominum dixerunt, illudentes nimirum & deridentes. Opprobrium autem hominum & neglectio- nem populi intellige, vt idem significant. Per homines autè hic Romanos milites intellige, & per plebem, populum Iudæorum.

Omnes uidentes me subsannauerunt me, locuti sunt labiis, & mouerunt caput, sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniã uult eũ Hæc apertissimè inuenies scripta apud Matthæum. Ait enim q̄ ij qui pertransibant blasphemaban: mouentes capita sua, & alia dicentes, quæ illic sequuntur.

Quoniã tu es qui ex traxisti me de uentre. Viri copula uirginalia uentris claustra aperit. Immissum enim semen naturaliter uulua aperit, quæ deinceps conclusum illud cõtinet, donec fœtus perficiatur. Ac demum pondere grauata rursum aperitur, & fœtũ labi permittit. In saluatore autem nostro quæadmodũ cõceptio absq; vlla fuit uiri copula, ita & pgressio fœtus supra naturã extitit: ipsa scilicet diuina uirginitas extrahente, & uirginis claustris nullatenus apertis.

Spes meã ab uberibus matris meã. Tu ab ipso, inquit, lacte fuisti spes mea. Ex illo enim tempore cognoui spes meas omnes in vno collocatas esse: edoctus nimirum a diuinitate mihi coniuncta. Scribit enim de Christo Lucas, quod puer crescebat, atque inualescebat spiritu, & replebatur sapientia, & gratia dei erat cum illo.

In te proiectus sum ex utero. Procuratione tua, inquit, proiectus sum ex utero, ueluti qui patrẽ in terra nullum habui.

A uentre matris meã deus meus es tu. Statim, inquit, te deum cognoui, edoctus ab ipsa diuinitate, vt prædictũ est. A uentre autem dixit, uel quia in carne erat, uel quia egres- sus de uentre. Hæc autem ex Christi persona dicta sunt. Ego, inquit, deus quidem sum, & filius æternus, sed postquã mihi carnem in utero uirginis creatam assumpsi, extunc, o pater, tu deus meus es.

Ne discesseris a me, quoniã tribulatio proxima est, quoniã non est qui adiuuet me. De hoc etiam traciunt euangelistæ, quod cœpit tristis ac mœstus esse, & rursum quod discipuli omnes relicto eo fugerunt.

Circumdederunt me uituli multi, tauri pingues obsederunt me. Per vitulos plebeia Iudæorum multitudinẽ intelligit, ueluti

Ἐξέμυκται
εἰσὸν.

Ἀπὸ γα-
ρὸς.

PSALMVS

iuuentutem omni prorsus regula carentem : per tauros ve-
rò , pontifices , scribas & seniores populi , propter ætatem
nimirum , & præminentiam: quos etiam pingues appellat,
quia multis dei donis præ cæteris fruebantur. Ad hanc sen-
tentiam facit quod alibi ait Moyses : comedit, inquit, Iacob,
& impletus est, & recalcitrauit dilectus, impinguatus, & in-
crassatus est, & dereliquit deum factorem suum.

Aperuerunt super me os suum sicut leo rapiens & rugiens.

Quando congregati clamabant, tolle tolle, crucifige eum.
Quasi aqua effusa ac dispersa sunt omnia ossa mea. Per Chri-
sti ossa, Apostolos intelligimus, veluti firmantes ac continen-
tes reliqua ecclesiæ Christi membra. Omnes enim tunc eo
reliçio aufugerunt, vt per Zachariam prophetam fuerat et-
iam prædictum. Percutiam, inquit, pastorem, & dispergen-
tur oves. Et per effusionem, illorum à se digressum & fugã
significat.

ἠσπι.

Factum est cor meum quasi cera liquefcens in medio ventris mei.
Liquefactum est cor meum, inquit, instar ceræ. Defecit e-
nim & debilitatum est in afflictionum igne. Per ventrẽ au-
tem, iuxta Græci nominis significationem, totam corporis
concauitatem intelligit.

κοιλία.

Aruit quasi testa forritudo mea. In commemorato nimirum
igne afflictionum infixã: vnde exsiccata est illius efficacia.

Et lingua mea adhæsit faucibus meis. Quando videlicet fal-
sis testibus eum accusantibus, ipse nihil respondit, sed tace-
bat: vel etiam quando in cruce sitiuit.

Et in puluerem mortis deduxisti me. Per puluerem mortis,
sepulturam intellige, quia qui in sepulchro iacent, terra ac
puluere inuoluuntur: ad quod sepulchrum tu volens, inquit,
deduxisti me propter hominum salutem.

Quoniam circundederunt me canes multi. Iudæos meritò tau-
ros superius appellauit, veluti qui iugo legis præmebatur,
tametsi ipsi legem transgrederentur: nunc autem Romanos
milites iure etiam canes vocat, veluti immundos secundum
legem: & præterea etiam valde impudentes, qua ratione do-
minus in euangelio ad Cananæam dixit: non est bonum su-
mere panem filiorum, & dare canibus.

Συναγωγῆ.

Synagoga malignantium obsedit me. Inuidorum scilicet Iu-
dæorum.

Foderunt

Foderunt manus meas & pedes meos: Clavis nimirum perforantes.

Diminuerunt omnia ossa mea. Nudū me crucifigentes, atq; in cruce extendentes, ita vt ossium meorum cōpagines à quocunq; numerari possent.

Ipsi uero considerauerunt. Hoc est curiosè, de me tunc suspensio disquisiuerunt, nunquid filius dei essem. Dicebant enim: Si filius dei es, descende de cruce.

Et uiderunt me. Hoc est cognouerunt, quis nam essem, ceruicibus in cruce
nentes nimirum vniuersam creaturam mecum pati, tametsi
duri adhuc permanserint. Scribit enim Mathæus, q̄ Centu-
rio & qui cum eo erant, videntes terramotū & alia quæ con-
tigerant, timuerūt valde dicentes: verè filius dei erat iste.
Vel aliter: Curiosè egerūt, ne auferret de cruce à discipulis
meis: vnde uiderunt seu inspexerunt me, hoc est obseruaue-
runt cum militum custodia.

*Diuiserunt sibi uestimenta mea & super uestem meam sortem mi-
serunt.* Manifestè hoc Ioannes Euangelista declarat dicēs:
Milites igitur vbi crucifixerūt Iesum, ceperunt uestimenta
eius (& fecerunt quatuor partes, ynicuique militi partē) &
tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, tota de super con-
texta. Dixerunt igitur mutuo inter se, non scindamus eam,
sed fortiamur de ea, cuius erit: vt scriptura impleretur, ea
nimirū quæ in hoc loco nobis tradita est per prophetā: cuius
verba illic Ioānes distincte apposuit. Per uestimēta igitur
indumēta illa intelligit, quæ consuta erāt. Et quæ diuisa
fuerunt per milites: per uestem verò, tunicam illam inconsu-
tilem, quæ supernè erat cōtexta, & pro qua sortē miserūt.

Tu autē domine ne longè facias auxilium tuū à me, ad defensionem meam cōspice. His scilicet omnibus sic se habentibus.

Libera à framea deus animam meam, & de manu canis unigenitam meam. Per frameam Romanos milites intelligit, qui
frameas, hoc est gladios & arina ferebāt; quos etiam canes
ea ratione appellat, quam superius diximus. Per Leonē ve-
ro Iudæos, ob summam nimirū eorū scuitiā, & quia mor-
tem eius sitiebāt, & quia infidiis vtebātur: quo nomine pau-
lo superius illos etiam appellauerat. Eosdem etiam ynicor-
nes vocat, veluti in vnam tantum dei personā credētes. Syl-
uestre autem animal est ynicornis, & iuxta sui nominis ety-

mologiã, vnũ tantum modo cornu gestat in fronte. Singu-
lari vero numero frameã Leonem & Canem dixit, cõsidera
to vniuerso eorũ genere per quod vnusquisq; dignoscitur
Per vnigenitam autem, animam suã intelligit, quasi vnican-
ac singularem inter cæteras. Quippe quæ sola inter omnes
alias peccatum non fecit, & quæ sola dei filium secum vni-
tum in eadem habet persona. De sua autem humilitate ipse
etiam in Euangelis dixit: discite à me quia mitis sum, & hu-
millis corde. Quare autem huiusmodi preces fundat iam di-
ximus, & qualem etiã liberationem animæ perquireret.

Narrabo nomen tuum fratribus meis. Animaduerte quomo-
do diuinus spiritus quædam vt iam facta cõmemorat, velu-
ti qui futura ea esse præuidebat: quædam vero tanquã futu-
ra: atque hoc ex lege prophetiæ. per nomen autem dei, no-
men paternitatis intelligit. Deum enim olim semper fate-
bãtur Iudæi, sed patrem filij non cognoscebãt. Huius autem
versiculi prophetiam impletã esse legimus apud Ioannem:
apud quem Christũ dixisse legimus ad patrem: manifestau-
i nomen tuum hominibus. Per fratres autem Apostolos in-
telligit, quemadmodum & alibi post resurrectionem eos ap-
pellauit mulieribus, illis dicens: *Ite & nunciate fratribus
meis.*

In medio Ecclesiæ laudabo te. Neque enim Apostolos tan-
tum priuatim docuit: sed in Iudæorum etiam Synagogis pa-
lam ac liberè locutus est, narrans nimirum dei patris magna
lia. Hanc autem prophetiam hodie etiam manifestè adim-
pleri videmus, dum Christi Euangelium & priuatim & pu-
blicè in Ecclesiis legitur.

Qui timetis dominum laudate eum. Veluti iam exauditus à
patre, hortatur cæteros fideles ad gratiarũ actionẽ: & primò
fideles ex Gentibus, ad quos post resurrectionem suã Apo-
stolos primũ misit: (Euntes enim, inquit, docete omnes gen-
tes) quosq; nunc Propheta ob summam eorum virtutem ti-
mentes dominum appellauit: quemadmodum alibi etiã ap-
pellat Petrus in Actibus Apostolorum dicens: viri Israël
& qui in vobis timent deum. Verum quia Ecclesia fidelium
non ex Gentibus tantũ, sed etiam ex Hebræis cõstituta est,
hos pariter ad glorificandum deum vrget dicens.

Omne semen Iacob glorificate eũ. Omnes qui ex Iudæis &

deles sunt. Omnium enim tribuum progenitor fuit Iacob.

Timeat eum omne semen Israel. Per semen Israel vtrunq; genus supra commemoratum intelligit, Gentiles nimirum & Iudæos, qui fideles sunt. Omnis enim qui Christum cognoscit, verè Israel appellatur, cum Israel interpretetur, mens videns Deum. Iubet igitur vt Deum laudemus, vtque eum semper veluti omnipotentem timeamus. Vel cæteros Iudæos iubet, vt eum timeant veluti allaturum eis exterminationem ob furorem ac rabiem, quã erga illius filium demonstrarunt.

Quoniam non spreuit, neque molestam habuit deprecationem pauperis. Non molestæ illi fuerunt preces, quas ei obtulit & pro demonis profligatione, & pro vestra victoria. Seipsum etiam pauperem Christus appellat, & propter carnis exiguitatem, & quia pecuniis, & omnibus aliis externis bonis carebat.

οὐδὲ πρὸ
σώχθισ.

Nec auertit faciem suam a me. Hunc loquendi modum declarauimus in psalmo duodecimo.

Et dum clamarem ad eum exaudivit me. Statim, inquit, clamans ad eum exauditus sum.

A te laus mea. Tunc scilicet quando vox è cælo delata est dicens: Hic est filius meus dilectus in quo complacui.

Πατρὸς οὐρα

Et alibi: Et glorificaui & iterum glorificabo.

Ἐξομολογῶ
τὴν σοματῶ
σοι.

In ecclesia magna confitebor tibi. Per confessionem hoc in loco laudationem intelligit. Est autem verè magna fidelium Ecclesia, quæ ad vltimos vsq; terræ fines peruenit: uel quia ex magnis ac summis viris consistit. Assiduè autem Christus in medio Ecclesiæ patrem laudat per Euangelium suum. Et superius quidem Iudæorum synagogam Ecclesiam appellauit, (nisi illic fortassis per Ecclesiam, singulares fidelium Ecclesias vbiq; locorum existentes intelligas) nunc autem de ipsa vniuersali Ecclesia loquitur.

Vota mea reddam in conspectu timentium eum. Per vota, pro missiones deo factas intelligit: quòd nimirum & narraturus esset nomen patris, & illud laudaturus.

Edent pauperes & saturabuntur. Ij scilicet qui eousque religione ac pietate pauperes fuerant: vel etiam humanis diuitiis: Pauperes enim sunt, veri omnes Christiani: qui tamè spiritualè cibum Euangelicæ comedunt doctrinæ, qua verè

aliter atque augetur anima.

oi iek[?]o[?]
715.

Et laudabunt dominum qui exquirunt eum. Quia ob humani generis salutem proprio filio non pepercit. Exquirat autem deum ille qui per semitam mandatorum eius graditur, quibus recta ad illum via perducimur. Vel aliter: comedet fideles Saluatoris corpus, cum quo & sanguinem eius bibet: & saturabuntur, sancto nimirum repleti spiritu, hymnisque & laudibus in mensa illa deum extollent: ita ut versiculus superior, non solum prophetiam contineat de Euangelio, sed de mystico etiam mensae illius sacramento.

Viuent corda eorum in seculum seculi. Ait enim dominus in Euangelio: ego sum panis vitae, & rursum: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in aeternum: custodiens videlicet pariter mandata. Per cor autem, totum hominem intelligit: eo quod illa pars caeteris omnibus partibus in quouis animante, vitae fit magis particeps. Licet moriantur, inquit, resurgent tamen in vitam aeternam.

Reminiscetur & conuertentur ad dominum uniuersi fines terrae. Reminisci aliquem dicimus de re olim praecognita. Ex his igitur verbis illud nobis denotatur, quod cognitio dei in hominibus naturaliter est, tamen erroris nebula quae erat in omnibus Gentibus, cognitionem illam obtegeret atque occultaret: verum ubi dissipata est, illa nebula & illucescere coepit sol iustitiae Christus, reminisci statim coeperunt creatoris, & ad ipsum conuersi sunt. Vel, reminiscetur in passiva significatione intellige, quod memores erunt. Ex vi enim Graeci verbi vterque potest sensus elici: ita ut sit sententia, quod digni efficiuntur, quorum deus reminiscatur: tamen eiusque repulsi ac neglecti fuisse videntur. Illud etiam considera, quomodo ordinatae atque appositae verbis Propheta usus est: nam cum primo dixerit reminiscetur, deinde conuertentur intulit, ac demum adorabunt.

na[?]e[?].

Et adorabunt in conspectu eius uniuersa familiae Gentium. Atqui nec uniuersi fines terrae crediderunt, neque omnes Gentium familiae, verum quia in omnem terram Euangelium & ad omnes Gentes penetrauit, a toto parte significat: quae admodum alibi contra, totum a parte. Et aliter: per familias, quas iuxta Graeci nominis vim, parietelas potius dicere possumus, cognationes intelligit. Manifestum vero est quod de

omnibus nationib⁹ plurimi, qui inter se cognati erāt, Christo crediderunt, & per ipsum, patrem adorauerunt.

Quoniam domini est regnum & ipse dominabitur Gentium. Ipse enim eorum rex est & dominus, iuxta illud: postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: & ideo adorabunt eum à dæmonis tyrannide liberati.

Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ. Per pingues terræ diuites intelligit: diuites inquam pietate & religione, qui antea pauperes fuerant: vt prædiximus.

In conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram. Adorabunt eum mortales omnes, qui in terram reuoluuntur, quia post communem omnium resurrectionem, omne genu ei flectetur secundum Apostolum: alij nimirum sponte sua, ac libenti animo, alij verò inuiti & cum timore.

Et anima mea illi uiuit. Ipse enim est qui eam uiuificat, quique à peccato occidi eam non sinit, hoc autem & de patre intelligi potest & de filio. Vel aliter: Viuit, inquit, anima mea deo, veluti quæ actiones suas omnes ad eum dirigit, quemadmodum contra dæmoni dicitur mortua, quando ad prauas illius suggestiones immobilis permanet.

Et semen meum seruiet ipsi. Semen, inquit, meum Christus, patri meo seruiet. Per semen, omnes filios intelligas, qui ei per euangelium generati sunt, & quos ipse vt inquit Apostolus, patri suo subiecit.

Annunciabitur domino generatio uentura. Cognoscetur à deo, inquit, generatio fidelium ex gentibus, quæ uentura est in diebus incarnationis filij eius.

Et annūciabunt iustitiam eius populo qui nascetur. Ij qui per fidē generati sunt, annūciabūt eā posteris, & hi successiue aliis. Iustitiā verò ideo appellat, quia humani generis iumicum destruxit, qui iniuria illud semper ac damno affecerat.

Quem fecit dominus. Hoc est, quē sibi populū cōstituit cū antea dei populus nō diceretur: quinimmo repulsus erat & exosus. Vel aliter: Quē fecit, hoc est quē creauit. Et quod dictū est annūciabitur domino generatio uentura, quidā aliter exposuerunt, dicentes: prophetiā illic contineri de gentilibus illis, qui in Hierusalem querebāt videre dominum. Scribit enim Ioannes accessisse eos ad Philippum, qui erat

à Bethsaida Galileæ, & interrogasse eum dicentes: Domine volumus videre Iesum: & Philippum deinde id dixisse Andree: & vtrunque eorum demum id simul retulisse ad Iesum: & Iesum respondisse, quòd venerat hora vt glorificaretur filius hominis. Ecce quomodo Christo domino annunciata est ab Apostolis generatio illa Gentilium: illi nimirum Græci, qui exeuntes & accedentes ad Iesum, exordium quasi ac principium fuere Gentilium omnium, qui in Christum erant credituri.

Psalms ipsi David.

Hunc psalmum sanctus spiritus beato David ex persona fidelium, qui ex Gentibus suere conscribendum mandauit.

PSALMVS 22.

Ποιμαίνω.

Dominus pascit me & nihil mihi deerit. Ipse enim dominus in euangelio ait: ego sum pastor bonus. Qui cum primo fideles ex Gentibus quasi oues, præruptis in locis errabundos inuenisset, ad ouile suum duxit eos ac pavit: pro quo beneficio eorum quisque à propheta nostro introducit in gratiarum

actionem deo canere ac dicere: Dominus pascit me, atque ideo nullus est mihi timor quòd posthac necessariū aliquid aut opportunum deficiat.

Ἐν τῷ τόπῳ
χλόης.

In loco herbarum ibi me collocauit. Constituit me, inquit, in loco vbi erāt optima herbarū pascua. Persistit enī propheta in pascēdi metaphora. Herba autē & aqua de qua inferi⁹ dicit, vbertatē gregi præstāt. Et sensus est: Quòd vberimum ei pabulum dominus ad vescēdum dedit. Vel, per locū quidem ecclesiam, per herbas vero, virentes virtutibus fideles intelligit. Vel, per herbam Christianorum fidem intellige, quæ semper renouatur ac virescit. Gentium enim fides consenuit & aruit vt scenum. Vel, per herbarum pascua, virtutes morales per aquam verò quietis, pacatissimum contemplatiuæ philosophiæ confugiū significat.

Ἀναπαύω
σεως.

Super aquā quietis educauit me. Hoc propter baptismi la uacrū dictam est, cuius aqua emundati, laborem omnem & pondus peccatorum proicimus, ac deinceps requiescimus. Quapropter dominus dicebat: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego requiescere vos faciam.

Vel aliter: per aquam fluente illa intellige viuificæ Christi doctrinæ, de quibus in primo psalmo dictum est, in expositione illi^o versiculi: quod plāta cū est secus decursus aquarū.

Animam meam conuertit. Ab idolorum errore.

Deduxit me sup semitas iustitiæ. Per iustitiā hic vniuersalē illā iustitiā intelligit, quæ omnes cōplectitur virtutes. Per semitas verò alias particulares virtutes, quæ ad illā tendūt. Ipse enim dominus incarnatus, has nobis vias aperuit, & per eas ingrediens, re ac verbis dux nobis itineris factus est.

Propter nomē suū. Propter hoc quod christianus vocor: uel, ne nomē suū ob mala nostra opa ab infidelibus blasphemetur.

Nam et si ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Umbra mortis labor ille est, qui in quocunque reperitur periculo, qui quæ ob doloris acerbitaltem, quæ morti persimilis est, umbra mortis esse dicitur. Mala verò, tentationes sunt & calamitates. Esse etiam dominus dicitur ac cōuersari cum christianis, eo modo quo ipse declarauit dicens: ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad cōsummationem seculi. Vel aliter: umbra mortis est vita præsens. Nam quemadmodum mors animam separat à corpore, ita & præsens mūdus amatores suos separat à deo: quod si quis cum deo est, erit etiam deus cum eo.

Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Virga est qua errātes corrigim^o, baculus verò, quo pusillanimes innitūtur. Sēsus est, tu & peccātes correxisti, laborātes quæ ac labantes stabilisti, & viroque pacto nobis opē tulisti. Illud autē animaduertēdū est, quod græca dictio παρακλήσις nō tantū significat cōsolata sunt, sed etiā aduocauerunt: vnde paracletum aduocatum & consolatorem interpretamur. Ordo igitur sic fiat: ipsa duo hæc, virga nimirum & baculus, aduocauerūt me: hoc est, admonuerūt. Nā quæ aliquā admonet, aduocat eū & trahit ad id quod confert. Quidam verò per virgā & baculum crucem intellexerunt. Ex duabus enim partibus, crux componitur, quarum rectam, baculum dicunt: à quo erecti sumus, cum in errore iaceremus: transuersam verò, virgam esse aiunt, per quam percussit dominus ac confregit dæmones. Solent enim qui validè percutiunt ex transuerso ictum inferre, vt grauiorem plagā infligant. Præponi autem dicunt virgam baculo, quia primò cruce tyrannum

destruxit, & eadem postmodum nos redemit: ita vt sensus sit: quod crux tua ad pietatem me, & ad religionē aduocauit. Et aliter: virga quidem pro dei iudicio sumi potest, & baculus pro prouidentia: quorum vtrunque nos ad salutem aduocat.

Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Non solū vt prædixi me beneficiis affecisti, sed & spiritualia etiam oblectamenta donasti, quæ per mēsam hic significantur. Hanc autem in conspectu, inquit, inimicorum meorum parasti, vt videntes dolore tabescerent: vel aduersus eos, hoc est contra id, quod cupiunt. Illi enim mœroro me semper ac tristitia magis afficere student. Vel per mensam futurorum bonorum fruitionem intelligit, quam præparauit deus diligentibus se: vel altaris mensam, in qua cœna mystica illa iacet, vel etiam virtutem moralem: & per oleum quod mentem impingat, contemplationem earū rationum intellige, quæ in mentibus insunt.

Impinguasti in oleo caput meum. In oleo nimirum spiritualis gratiæ: & per caput mentem seu intellectum intellige, veluti contentum à continente. Gratia enim spiritus impingat & hilarem reddit mentem. Fortassis etiam vnctionem olei baptismatis prædicat: aut vnguentū illud, quo dominus à muliere vnctus est: in quibus omnib^o per caput, totum hominem significat.

ὁ πόσιον
 ος ὡς κρέ
 πτορ.
 καὶ δὴ ὡ-
 ξί,

Et calix tuus inebrians me, qudm optimus est. Poculū, in quā, evangelicorum sermonum, quod me ebrium reddit. Excedere enim me facit à priori pertinacia, vt pote potēs contra inimicos, vel aliter: poculum incruenti sacrificij intelligit.

Et misericordia tua persequetur me omnibus diebus vite meae. Persequetur, hoc est, sequetur me, ita incedētem nimirum, & fugientem errores. Vel persequetur, hoc est, perquiret me & non discedet.

Et ut inhabitem in domo domini in longitudine dierum. Persequetur autem me, vt tutus in protectione dei habitē. Vel per domum domini ecclesiam dicit, & congregationem fidelium, in qua habitat dominus, & iis apparet, qui deo digni sunt: & sensus est: ego & diuina misericordia dignus censebor, & protegar à deo, & fidelis permanebo. Vel aliter: dabitur mihi in longitudinē dierum, hoc est per totam vitam

vt inhabitem in domo domini. Et aliter: calix cognitio dei est, misericordia autem eius, misericors nimirum deus fili^o, qui per incarnationem suam semper nos persequitur, donec omnes comprehendat, qui saluandi sunt. Domus etiam domini est eius regnum, in quo restituuntur omnes sancti: per longitudinem vero dierum, æternam vitam intellige.

Psalmus ipsi David primæ sabbatorum.

Hic psalmus inscriptionem habet: primæ sabbatorum: hoc est, illius dei, qua Christus resurrexit. Illam enim diem prædicit quam euangelistæ primam sabbatorum manifeste appellarunt: tametsi in fine de assumptione etiam Christi tractet. Illud tamen obseruandū quod in græca lectione, unam sabbatorum legimus, quod latini interpretes passim, primam, dixerunt.

Τῆς μιᾶς
σαββάτου

PSALMVS 23.

Omni est terra & plenitudo eius. Ex quo nimirum de sepultura resurrexit, & discipulis apparuit, dicens, data est mihi omnis potestas, in cælo & in terra: ex illo sanè tempore, quo hæc acciderunt, Christi effecta est omnis terra, quæ antea sub dæmonum potestate detinebatur: & vbique terrarū pro ido-

lis templa deo erecta sunt, prædicatione fidei ad vsq; terræ fines dilatata. Plenitudo autem terræ homines sunt, qui eā habitant, & implent. A toto autem partem significauit. Neque enim omnes crediderunt euangelio, neque Christi omnes effecti sunt. Appellatione autem terrarum insulas omnes pariter comprehendit. Nam & ipsæ, terræ partes sunt.

Orbis terrarum, & uniuersi, qui habitant in eo. Hoc ad præcedentis dicti interpretationem cōsequitur. Nam quod supra terram dixit, hic orbem terrarum appellauit. Et aliter licet nec tota terra, nec omnes domini effecti sint, à fidelibus tamen omnia domini esse reputantur: qui certiores facti sunt creatorem illum ac dominum eorum esse.

Ipse super maria fundauit eā, & super flumina præparauit eam. Sciendum est, quòd magnus Basilius, solum domini imperium pro fundamento terræ, esse dixit, non aquā, neq; aliud quidpiam: per præsentem autem versiculum ostendi tantū, quis nam ab initio creationis mūdi, aquæ situs fuerit: quòd scilicet terræ aqua iniaceat, & quasi custodiat & contineat,

nec ab eius defluat superficie: Iuxta quem sensum congruentius fortassis legendū esset, quod Græca litera non denegat. Ipse in maribus fundauit eam, & in fluminibus præparauit eā. Ipsam vero aquā nō ab re & mare & flumina à propheta appellatā fuisse constat, ob aquarū in eis multitudines, cū & abyssum eā Moyses appellauerit, ob eius pfunditatē. Spiritus enim dei, inquit, ferebatur super abyssum. Ioannes autē Chrysostomus dictū hoc ait illud potissimū demonstrare: q̄ aquæ toti terræ subiaceāt instar fundamēti: & nihil mirum: ipse enim deus est qui hęc ab initio fundauit. Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt. Admirandam autem fundationis rationē exaggerans propheta, vna hęc cōplicauit: q̄ fundauit eā, super maria. & quod stabiliiuit sup flumina. Tu verò hoc non in vniuersum intellige. Nam alioquin inferior esset aqua, verum Moyses inferiorem esse terrā docuit: vnde manifestum est, hoc dictum esse respectu certæ partis aquarum. In multis namque terræ concauitatibus, & cauernosis locis subter currunt partes quedam maris, quas maria appellauit. De fluminibus apertissimum est, quod sub terra Jongo interuallo ferantur, & tandem emergant. Admirandū verò est, quomodo non consideant tanta terræ pondera. Omnes enim montes in huiusmodi aquis stabiliti sunt, & tamen in his fundata permanet terra solo factoris sui mandato contenta. Præparauit autem, hoc est, ornauit.

Quis ascendet in montem domini aut quis stabit in loco sancto eius? Hoc de sacerdotibus puto prædictū fuisse, vt describeret, quales eos esse oporteret. Per montem vero domini, commune vnicuique templum intelligas, ob summam eius excellentiam & conspicuam omnibus claritatem, sic dictum & quia aduersus vndique flatibus inimicorum fidei circumflatur: & per locum sanctum, altare quod in conspectu dei est. Considera etiam prophetici sermonis diligentiam. Ascendet enim, inquit, ea ratione, quia ante tēpli ingressum, nonnulli inesse gradus solebant. Quidam per montem domini, sublimitatem earum intelligunt virtutum, quas in euangelio dominus obseruari iussit: & per locum sanctum, caeleste, ac promissum nobis regnum. Vel aliter: per montem sanctum, sublimem de Christo theologiam intellige, rectorūque morum & diuinæ incarnationis scientiam.

Inno:es manibus, & mīdo corde. Superioris versiculi verba per interrogationem à propheta formata sunt, ad quorum responfionem præfens subsequitur versiculus: & per manus quidem actiones significat, per cor verò, cogitationes: ille, inquit, ascendet, & stabit, cuius & actiones irreprehensibiles, & cogitationes vna puræ fuerint, ac mundæ: quasi ascensurum illum neget, aut permansurum, qui huiusmodi non fuerit: tametsi aliter videatur. Considera etiam quomodo vtraque hæc pariter coniunxit, opera scilicet, & mentem. Alterum enim sine altero non probatur.

Qui non accepit in vano animam suam. Qui à deo animam suam propter vanum aliquod non accepit: hoc est, vt vana pertractet. Vel qui anima sua, quæ ad bona opera fuit creata, ad prava vsus non est. Ε'π'ι μα-
ταίω.

Nec iuravit in dolo proximo suo. Hoc est, qui non peieravit. Nā is qui peierat, dolo agit: vel vt liberetur cum debeat, vel accipiat, quod ei non debetur. Similes etiam sententias habuimus in psalmo XIII. vbi inuenies latius de iuramento pertractatum in illo versiculo. Qui iurat proximo suo, & non spernit.

Hic accipiet benedictionem à domino. Benedictionem, hoc est, gratiam, seu diuinum aliquod donum, in præfenti vita præstitum: hic vir, inquit, qui in actionibus suis probus, & in cogitationibus mundus fuerit, qui que ab inanibus rebus seipsum segregauerit, & non peierauerit aduersus proximum suum, accipiet benedictionem, &c.

Et misericordiam à deo salutari suo. In futuro nimirum tempore. Vnusquisque enim etiam qui maximè iustus habeatur, misericordia dei indiget: qui, si compassionem suam non commiserit deus, non iustificabitur in conspectu eius omnis viuens. Quænam enim vlla sunt opera, quæ calorum regno condigna sint.

Hæc est generatio quærentium dominum. Generatio illa, inquit, quæ sic vixerit, vt docuimus, merito appellari poterit generatio virorum quærentium: hoc est, diligentium dominum. Qui enim diligit, quærit.

Quærentium faciem dei iacob. Deus iacob, deus pater ab Hebræis putabatur, facies autè patris, filius: qui vidit me, inquit, vidit & patrè meū. Patriarchæ autem iacob frequen-

PSALMVS

tius in psalmis propheta meminit, vt XII. tribuum patris. Vel aliter: quærentium videre deum in futuro seculo, quædo facie ad faciem illi eum videbunt, vt inquit Paulus, qui digni fuerint, vt videant.

DIAPSALMA.

¶ part.

Tollite portas principes uestras. Ex hoc loco propheta saluatoris in cælum assumptionem prædicit, & angelos, qui et in terra ministrabant, introducit, cum eo simul ascendere, præireque ac iubere aliis angelis, qui cælorum aditum seruabant, vt tollerent portas. Ordo autem verborum sic fiat: Vos principes, tollite portas uestras: hoc est, portas, quibus præestis, & quarum estis principes: nec dixerunt, aperite, sed tollite: summam nimirum gloriæ incomprehensibilitatem, illius significantes qui cælum erat ingressurus. Per portas autem, ipsam custodiam intelligere debemus.

Et eleuamini portæ æternales. Custodia ipsa æterna est, eo quòd angeli custodes æterni sunt. Vel ideo æternales dicit, quia ab æterno nunquam antea apertæ fuerant. clausis enim ianuis descenderat dominus in terram, clam cælestibus omnibus potestatibus.

Et introibit rex gloriæ. Rex gloriæ Christus dicitur, & dominus gloriæ, veluti qui summam assecutus est gloriam, & qui eam aliis præstat, & qui aliorum omnium, qui gloriam assecuti sunt, rex est, & dominus.

Quis est iste rex gloriæ? Introducit propheta portarum principes ad hæc verba dubitare, veluti qui solum Deum scirent esse regem gloriæ, quem in tribus personis, supercælestia habitare loca arbitrabantur, vel aliter: carnis ac corporis amictus eos fecit obstupescere: quocirca interrogant, & vicissim audiunt.

Dominus fortis & potens, & dominus potens in præliis. Dominus hic est, inquit, ille, quem nostis, fortis ac potens: ac rursus, dominus potens in præliis. Hac autem replicatione ad maiorem illos cognitionem adducunt, ac pariter victoriam laudant, quam retulerat dominus de tyranno, quæ in certamine deuicerat: & cruce, quasi hasta quadam iaculatus transfixerat.

Tollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Principes portarum secundi cæli, hoc est firmamenti, auditis iis, quæ à præeuntibus angelis

dicta fuerant, summo gaudio ac lætitia affecti, & de humani generis salute exultantes, statim præcucurrerunt, eadem & ipsi mandantes aliis principibus primi cæli, quod est supra firmamentum.

Et quis est iste rex gloriæ? Eodem modo isti dubitant, atque ideo eadem interrogant & audiunt.

Dominus potestatum ipse est rex gloriæ. Dominus, inquit, potens, qui aliis potentiam præstat. vel qui potestatibus imperat: hic, inquam, ille est, quem annuntiamus esse regem gloriæ. Scire oportet quòd Iudæi tam præsentem psalmum, quam proximè superiorem congruere dicunt illis Iudæis, qui captiui fuerunt in Babylone. & priorem quidem, quasi in eoru reditu, iucunda narrare, hunc autem ob tristitia quæ captiui patiebantur consolari eos, ac docere, ne locum illum Babylonis ægreferrent, cum omnis terra dei sit, & possit vnusquisque, vbicunque gentium fuerit, placere deo. verum conuincuntur huiusmodi interpretes manifestè decipi, vel ex ipso psalmorum ordine, cum alioquin ille post præsentem potius collocari debuisset: veluti ea annuntians, quæ post captiuitatē accidissent: nec solū ex ordine, sed ex ipsis dictis, ostēdant enim illi nobis quæso, vbi misericordia cū eis per totam vitam permansit, vt in præsentī habetur psalmo, & quâsnam æternales portas haberet Hierusalem quæ hic nominantur, ne cætera alia omnia commemorem.

Τὸν κύριον
ἡμῶν.

Psalmus ipsi David.

Quidam dicunt beatum David conscripsisse hunc psalmum in supplicationis atque orationis speciem ad deum: cumque omnib⁹ inter calamitates atque angustias deum inuocantibus congruere: ac docere quomodo supplicare debeamus. nihil tamen uetat, quin dici possit beatus David pro seipso eum præcipue protulisse, cum ab inimicis oppugnaretur.

PSALMVS 24.

D te domine leuauī animam meā. Leuauī, hoc est eleuauī, erexi, à terrenis nimirum eā rebus attollēs, in quibus nulla mihi est salus.

Deus meus in te confido, non confundar in seculum. Vel præsens dicit seculum, vel futurum: vel in seculū nō confundar, pro nūquā.

Οὐ κατήσθη
Χυθῆναι ἐν
ταῖς αἰώναις.

Neque irideant me inimici mei. Quicumque illi sint, visi-

biles vel inuisibiles. Irridebunt autem, si superauerint me.

Etenim uniuersus qui te sustinent, non confundentur. Sustinent posuit pro expectant, ut plerisque in locis facit. ita enim interpretatur Aquila. Nam qui te adiutorem susceperit, non confundetur.

Confundantur iniqua agentes superuacue. Alij casu quo opiam, aut infortunio iniqua agunt, alij ob naturæ infirmitatem. Quicumque igitur alias ob causas transgrediuntur, ij superuacue iniqua agere dicendi sunt: hoc est, nulla ratione, sed præ summa malitia, quales erant visibiles atque inuisibiles inimici, qui aduersum beatum David pugnabant. Sine causa enim atque inaniter pugnatur cum eo, qui nullam alteri iniuriam inferat.

Vias tuas domine demonstra mihi, et semitas tuas edoce me. In his duobus versiculis eandem ubique dicit sententiam, ut sæpenumero facere solet, cum desiderij atque affectus sui intentionem cupit demonstrare. Viæ autem & semitæ dei sunt, omnia quæcunque ei placent. Per eas enim securus, nec iam amplius vagabundus incedit, qui quæ deo placita sunt perficit. Rogat propheta edoceri se à deo ea diligenter, quia qui id promerentur, à deo omnia addiscunt, quæ agenda sunt. Quidam per vias & semitas, dispensationes atque administrationes rerum esse intelligunt, ad quas diuina se extendit prouidentia, ita ut quærere à deo prophetâ his verbis intelligamus quoniam modo omnia gubernentur: ut per actiones nimirum contemplatio diligentior consequatur, & per vias quidem vniuersaliora, per semitas verò magis particularia intelligit mandata: quæ omnia tamen in libris diuinis ante didicisset, optat tamen re ipsa atque operationibus melius addiscere, ut coactus quodammodo à deo ea operari, experimento deinceps cognoscat, quod sola prius ratione didicerat.

Edificatio p.
671.

Deduc me in ueritatem tuam. Ne humanis cogitationibus seducar alia pro aliis eligendo.

Et doce me, quod tu es deus saluator meus. Atqui deum suum esse sciebat, & tamen adhuc doceri cupit: tunc autem addiscet, quando ab inimicis fuerit liberatus. Nam tunc sine controuersia manifestè demonstrabitur, quod in solius dei auxilio fretus, liberatus sit, præter omnium opinionem

nullo hominum illi opem ferente.

Et te sustinui tota die. Re ipsa ac factis, vt dixit, inquit, doce me, quòd tu es deus, qui saluas me, & quòd te verè sustinui, ac adiutorem expectaui, & deceptus non sum. Quòd verò ait, tota die, sæpenumero propheta ponit pro, semper, quemadmodum & illa verba in seculum: vel aliter, Hebraei, tota die, ponunt pro toto vitæ tempore. noctu enim cum dormimus, viuere non videmur. Hæc autem iuxta historiae sensum dicta sunt. Iuxta anagogem, possunt hæc de Christo intelligi, cuius incarnationem ipsis quasi oculis spiritus præuidens propheta, & melius tamen intelligere cupiens, rogat verius ac syncerius sibi vias illas ac semitas demonstrari, per quas incarnandus deus erat incessurus. veritas etiam Christi doctrina eius est, quã addiscere optat propheta. ego enim, inquit, veritas sum: & alibi, Veritatem dico vobis. Doce igitur me, inquit, veritatem hanc: post quæ verba, statim sistendum est: & quod deinceps sequitur, quasi aliud principium per se legendum, hoc pacto: tu, inquit, deus, hæc doce me. Tu enim es saluator meus, quemadmodum vel tuo edoctus sum nomine: Iesus quippe diceris, quod nomen saluator interpretatur: & verè prophetam nostrum Iesus saluauit, quando in infernum descendens, illinc eum eduxit. Te igitur, inquit, semper expecto, & non despero. Aduertendum est tamen quòd iuxta huiusmodi sensum non legendum est: doce me quòd tu es deus meus, sed doce me, quia tu es deus meus. Græca enim dictio *ὁ θεός* veritate que habet significationem.

Reminiscere miserationum tuarum domine, & misericordiarum tuarum que a seculo sunt. Memento, inquit, quòd à seculo, hoc est semper, & natura tua misericors es, & miserator: & quia in lectione Græca dictio, misericordiarum, est in quarto casu, misericordias scilicet, annota indifferentem verbi huius constructionem apud *ΙΧΧ*. tam cum secundo, quàm cum quarto casu: vel fortassis eosdè casus seruarunt, quos in Hebraica inuenerunt lectione: vel fortassis ea ratione id factum est, quia antiqui licetius casum ponebāt pro casu, vt sæpenumero factum inuenimus. Illud autem aduerte, quòd verba hæc ad deum non vt ignarum, aut obliuiosum dicta sunt: sed quia ignorare videtur deus, atque obliuisci, quãdo ad defensionem

PSALMVS

aut in auxilium nostrum tardius venit.

Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.
 Considera quomodo beatus Dauid perfectior admodum effectus pro delictis supplicet à se in iuuentute commissis: & nos tamen huiuscemodi hæc minimè cogitamus. sed quare non supplicat pro scienter à se commissis peccatis? quia scilicet quæ ignoranter commissa sunt, sola oratione delentur: ista verò maiori indigent pœnitentia, factis nimirum atq; operibus.

Secundum misericordiam tuam memento mei tu. Quemadmodum misericordia tua multa est, ita & tu in multa misericordia memento mei. Vel in misericordia tua memento mei, hoc est, miserearis, non vt punias.

Propter bonitatem tuam domine. Quia natura, inquit, bonus es, tamen præter voluntatem tuam ob peccata nostra etiam punias.

xpsòs.

Bonus & rectus dominus. Bonus quidem vt misericors, rectus autem, tanquam qui delictorum pœnas exigit. rectus enim hic in iudicando intelligit.

Propter hoc legem dabit delinquentibus in via. diriget mansuetos in iudicio. Quoniam misericors est & rectus, legem dabit peccatoribus: hoc est peccatores legi subiiciet & castigabit delinquentes in via, hoc est, in hac vita, quam ideo viam appellat: quia omnes per eam, non secus ac per viam transeunt. Diriget autem mansuetos, ne seducantur in iudicio, hoc est, cum discretione, quasi dignos qui dirigantur. vel aliter, legem dabit, hoc est, legem statuet peccatoribus. Ad æquissimum autem legislatorem pertinet leges ferre, quibus non tam puniantur qui peccant, quam dirigantur. Hæc etiã iuxta Anagogem ad Christum referri possunt, qui peccatoribus illam viam statuit, qua ipse gradiebatur, vt per eam incedentes amplius non peccent: quique etiam mansuetos dirigit, dum

*
Docebit mites vias suas. Hoc de Christo, ac de eius discipulis manifestè dictum est. mites enim erant Christi discipuli, veluti qui ei non aduersabantur. Discite à me, inquit, quia mitis sum, & humilis corde. docuit autem eos Christus vias conuersationis suæ, dum eos spectatores & comites sibi esse voluit.

Vniuersæ

Vniuersa via domini misericordia & veritas exquirentibus te, stamentum eius & testimonia eius. Per vias hic sola legis mā data intelligemus, quæ iis, qui scriptam legem seruant, pro misericordia & veritate habenda sunt: cum manifestum sit, deum misericordia commotum, ea statuissē mandata: cum vera etiam contineant: vt pote quæ à vero deo, sunt condita. legem enim & testamentum appellauit, & Testimonia. Testamentum quidem seu poti^o iuxta Græci nominis vim, dispositionem: quia illam disposuit ad filios Israel. Testimonia vero, quia in his contestatus est, quæ futura erant: quemadmodum in xv 111. psalmo declarauim^o: quod si de Christo intelligamus, facilis est interpretatio. omnes enim viæ conuersationis Christi in terra, misericordia sunt, & veritas, iis qui nouum eius testamentum exquirunt: hoc est iis, qui doctrinæ eius credunt & testimoniis, quæ à prophetis de eo prædicta sunt. In omni enim vita sua Christus, & benefaciens miserebatur, & docens vera prædicabat.

Propter nomen tuum domine & propitiare peccato meo, multū est enim. Superflua est hoc in loco coniunctio, & : idioma hoc est etiam linguæ Hebraicæ, quod multis in locis reperitur. ait igitur: quia misericors appellaris, & bonus, propter hoc quæso propitius esto peccato meo, quod antea commisi: multum est enim, si ad eam mundiciam comparetur, quam præstare debuissē. ad Christum etiam referri potissimum possunt hæc verba, qui agnus dei appellatur, qui tollit peccata mundi.

καὶ ἵνα
ἴδῃ.

Quis est homo qui timet dominum? Rarus sanè. quòd si quis inueniatur, audi, quæ retributiones ei promittantur.

Legem statuet ei in via, quā elegit. Diuersæ enim viæ sunt eorum, qui saluantur, hoc est, diuersæ vitæ, ac conuersationis rationes. alta enim ratio vitæ est hominum in commune viuentium: alia eorum, qui solitariam vitam degunt: alij etiam agendi vitam deligunt: alij contemplandi: alij vero aliam: omnes tamen huiuscemodi rationes ad deū ducūt, & quācumq; sibi elegerit is, qui timet dominū, in ea domin^o illi erit præceptor, & docebit, quid agēdū sit, vt declarauim^o. timorem vero non simplicem intellige, sed cordi infixum.

Anima eius in bonis demorabitur. Soluta enī à corpore, in illis erit bonis, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, &c.

PSALMVS

Et semen eius hereditabit terram. Pergrata erat Iudæis liberorum procreatio: atque ideo huiusmodi pollicitatione ad uirtutem eos pellicit, promittens quòd ij, qui deum timuerint, filios habituri sint, illius terræ heredes, quam ipsi possidebant, semè etiam pro doctrina intelligitur, & per illam, ij rursus, qui edocentur: & sensus est: quòd nõ tantum ipse saluabitur, sed quòd ij etiã filii, quos iuxta eandẽ habuerit morum ac spiritus rationem, terræ mansuetorum hereditatem consequentur.

κρὰ τῶν
μα κέρως
τῶν φόβω
μύω μαν-
τῶν.

Fortitudo est dominus timentium eum. Robur ac murus. *Et testamentum eius manifestabit eis.* Lex, inquit, domini, eis declarabit, quòd deus est fortitudo timētium se. Ita enī lex omnibus pollicetur. vel testamentum ponit pro quocũ que diuino documento, quòd docet, quæ agenda sunt: nec tantum, quæ agenda, sed ipsa etiam diuina mysteria: quòd domini lex iis præstare solet, qui mundi, ac puri ad eam accesserint.

Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. Oculos animæ intelligit, quos intentos, inquit, semper habeo ad deum. noui enim quòd ipse solus pedes meos à laqueis extrahet, & ab inuisibilium inimicorum insidiis.

μονογενῆς

Respice in me et miserere mei, quoniam unigenitus et pauper sum ego. Quomodo dicatur deus respicere, supra in aliis psalmis diximus. sed quare se unigenitũ appellat, beat⁹ Dauid? nonne multos habuit fratres? verum hac dictione saepe utitur propheta, pro solitario, seu solo, & vnico: quasi solus esset, & ab aliis destitutus. alibi etiam hac dictione abutitur propheta, dicens: & de manu canis unigenitam meã. pauperem etiam se appellat, veluti mundano omni spoliatum auxilio.

Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt. Cordis tribulationes dicit: quia siue à malignitate hominum, siue à cogitationibus & ab animi passionibus, afflictiones omnes sentiper deferuntur ad cor.

De necessitatibus meis erue me. Ab infortuniis, quæ me angunt & vim mihi inferunt.

Vide humilitatem meam et laborem meum. Per humilitatem iuxta historię sensum, corporis ac virium infirmitatem in

tellige, aduersus tantam inimicorum potentiam. sed iuxta spirituale intellectum, summam expone animæ contritionem. simili modo per laborē, iuxta primum sensum, corporis defatigationē intellige, quam perpeſſus est, cum fugiēs inimicos, multis in angustiis versaretur: & iuxta alterū sensum, laborē eum intellige, quem ex abſtinentia, ex ſtabilitate ſua, ex terreno accubitu, atque ex cæteris aliis virtutū operationibus ſuſtinebat.

Et dimitte omnia delicta mea. Præterita nimirum, à quibꝰ postmodū abſtinui. illud autē conſydera quomodo nō ſolū abſtinere oportet à peccatis, ſed multa etiā humilitate opus eſt, & labore ad hoc, vt plenē cuiquam peccata remittantur.

Vide inimicos meos quoniam multiplicati ſunt. Tam ſenſibiles quā intellectuales.

Et odio iniuſto oderunt me. Neq; enim viſibiles inimicos meos iniuria aliqua affeci, neque damnum, aut calumniam in eos intuli: ſimiliter neque inuiſibiles: quia ſi peccaui, nō illos, ſed me ipſum leſi. Reſtat igitur vt nullā aduerſum me odij occaſionem habeant: ſed totum quod eſt, ex ſola oriatur inuidia.

Cuſtodi animā meā. Ne incidat in eos: per animā autem corpus ſimul intellige. ea enim eſt, quæ corpus moderatur.

Et eripe me. Si aliquādo cecidero, vel aliter: cuſtodi a tām ab inuiſibilibus nimirū inimicis, & eripe me, à ſenſibilibus ſcilicet, qui corpus meū in poteſtate ſua habere perquirūt.

Non confundar quoniam ſperaui in te. Sciens, inquit, quod qui ſperant in te, à concepta ſpe non fruſtrantur, (vt dictū eſt in principio pſalmi,) oro ne confundar, cum & ipſe ſperauerim in te.

Innocentes & recti adhaſerunt mihi, quia ſuſtinui te. De præteritis rebus eſt ſermo. alibi enim ait: & te expectans non ſum confuſus: multos, inquit, ad æmulationem attraxi, ac perſuaſi, ex iis, quæ mihi contigiſſe viderant, te ſolum verum adiutorem eſſe, ac minime fallacem: vnde etiam adhaſerunt mihi: hoc eſt, mecum lege amicitia colligati ſunt: quoniam rectè ſentiens, te expectaui. ſed quinam ſunt hi? quicunque ſcilicet innocentes, probi & recti: hoc eſt iuſti, propter hoc itaque exaudi me, vt per me alij pariter tibi gratias agant.

PSALMVS

Libera deus, Israel ex omnibus tribulationibus suis. Cum abundè, ac satis pro seipso orauerit propheta, demùm pro populo etiã supplicat, qui secũ pariter affligebatur. neque enim tantum tunc angebatur populus, quãdo regnante beato Dauid Philistæi irruerant, si concesserimus illo tempore compositum fuisse, hunc psalmum, sed & antea cum fugaretur à Saule, & postea etiam tempore Absalonis, quando multi propter ipsum opprimebantur, quos nũc Israelem ap- pelauit, veluti ab eo descendentes: nec tamen præter rationem fortassis fuerit intelligere, quòd seipsum propheta Israelem appellet, ea ratione, quòd ab illo genus tra- hebat: & si lubet, poteris etiam ad Christũ orationẽ hãc re- ferre, vt ab eo petat propheta, quòd iis præsto sit, qui pro- pter eum à fidei hostibus affliguntur. Iam enim prædiximus, quòd Christiani rectè Israel dici possunt: illi nimirum, qui Christum deum per fidem vident. Israel enim, vt diximus, interpretatur, mens videns deum.

Psalmus ipsi Dauid.

Hunc psalmum beatus Dauid eo tempore cõscripsit, quando Sau- lem fugiens, apud philistæos commemoratus est. In aliquibus tamẽ congruere etiã iis uidetur, qui captiui postea in Babylone detenti sunt. Sciens autem propheta deum uerè iustum esse, illud ante om- nia conatur demonstrare, quomodo causam ipse iustissimã foueret, inimici autem iniustam.

PSALMVS 25.

Καὶνὸς
καὶ.

Iudica mihi domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. Tametsi omnia, inquit, noueris, iudica mihi tamen adhuc magis: hoc est, examina causam meã. in hoc enim confido, quòd hactenus in innocentia mea conuersatus sum. per innocentiaẽ vero longa nimitatem, ac patientiam suam intelligit. multis enim iniu- riis affectus sum à Saul, & tamen iniuriam in eum nullam retuli, tametsi sæpius potuerim, quemadmodum ex regum historia perspicere licet.

Et in domino sperans, non infirmabor. Et sperans, inquit, in dño ab hac sententiã non decidã: quinimmo inualefcet sem- per magis, ac cõfirmabitur hæc mea opinio, ob summã spẽ, quã in ipso habeo. hæc autẽ verba ad inimicos diriguntur.

Proba me, & tenta me. Nō, vt extollēs se, hoc dicit, sed veluti duo hæc rogans, atque obsecrans, probari nimirum de præteritis vitæ actionibus: hoc est, examinari, & exquiri earum rationem: & tentari, hoc est, experimentum ab eo sumi in futurum, an ita se gesturus sit, vt olim gesserat.

Vre renes meos, & cor meum. Renes concupiscentiam significāt: per cor vero iram. vre, inquit: hoc est, proba: eo nimirum pacto, quo aurifices aurum probāt. neque enim ego aut regnum concupiui, aut in Saulem iniurias vllas retuli.

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est. Ita dispositus sum, inquit, quia coram oculis meis misericordiam illā tuam proposui, quam omnibus iis præstas, qui patienti animo aduersa omnia sustinent.

Et placui in ueritate tua. Cum de cæteris virtutibus suis tractare intendat, quas in progressu psalmi ponit, prius sermonem temperat, & deo gratias agit, quod in reliquis virtutibus per illius veritatem profecerit. In lege enim tua, inquit pollicitus es eorum te miserturum esse, qui tibi placeant. Misericordia igitur tua, & veritas tua, horum omnium bonorū mihi causa extiterunt, & deinceps virtutes has suas commemorat.

Non sedi cum concilio uanitatis. Hoc est, cum iis, qui ad nugas, aut ad intempestiuos sermones conueniebant, aut ad fabulosa eloquia.

Et cum iniqua agentibus non introibo. Cum iis, qui mutuo inter se, aut qui aduersus Saulem infidias disponunt. verisimile autem est tentatum sæpenumero cum fuisse ab aliquibus de coniuratione.

Odi ecclesiam malignantium. Congregationem & conuentum prauorum omnium. prauos enim quoscunque, malignitatis nomine comprehendit.

Et cum impijs non sedebo. Per impios, hic Philisteos intelligit, apud quos exul fuit: quorum conuersatione tamen abstinerebat. vel non sedebo: hoc est, diu non commorabor.

Lauabo inter innocentes manus meas. Antiqui quando contestari volebāt se alicuius sceleris esse innoxios, coram multitudinem manus lauabant: vt scilicet ex illa manuū mūdicia, animæ puritatem significarent: quemadmodum fecisse le-

PSALMVS

gitus pilatum in Christi nece, ait igitur propheta, ego vna cum aliis innocentibus viris lauabo manus meas, contestans me scelerum omnium, quæ dicta sunt, innocentem esse.

Et circumdabo altare tuum domine. Propitiatorium quidem, interius erat apud Hebræos, altare vero extra velum. hoc autem altare ob innocentiam suam propheta hostiarum, ac ministrorum multitudinem circumdaturum se prædicit.

Vt audiam vocem laudis tuæ. Adeo ut vocem canentium audiam, & lætantium de præstita à te nobis pace.

Et enarrant omnia mirabilia tua. Legendo nimirum legem tuam, & ceteros Moyse libros, qui iubente sic lege, frequenti populo legebantur. per mirabilia autem ea miracula intelligit, quæ in Aegypto aut alibi post modum facta sunt: vel semper admiranda, omnia quæ ab initio mundi deus operatus est.

Domine dilexi decorem domus tuæ. Dilexi, atque ideo videre illum rursus desydere. decorem autem domus, ordinem illum admirabilem Mosaici appellat tabernaculi. nondum enim templum constructum erat.

Et locum tabernaculi gloriæ tuæ. Quinimmo & ipsum locum amaui, in quo tabernaculum gloriæ tuæ fixum est. vel per locum tabernaculi, ut ei sæpe mos est, ipsum intelligit tabernaculum.

Ne simul perdas cum impiis deus animam meam. Apud quos nunc vitam ago, sed me in ciuitatem restitue. istos nanque Philistæos ob maxima eorum scelera, perditio summa comprehensura est.

Et cum uiris sanguinum uisam meam. Neque enim tantummodo, inquit, impij sunt, sed etiam viri sanguinum: hoc est, sanguinarij.

In quorum manibus iniquitates sunt. Quibus semper in promptu, atque in manibus est iniquitas.

Dextera eorum repleta est muneribus. Nec tantum, inquit, impij sunt, & sanguinarij sed munerum susceptores: muneribus nimirum iustitiam commutantes.

Ego autem in innocentia mea ingressus sum. Rursum innocentiam suam commemorat, eam sibi mediatricem quodammodo proponens apud deum.

Reuocame me. Ab iniusto exilio, quod sustineo,

Et.

Εὐκτα-
κτος.

Et miserere mei. Ita vt in huiusmodi homines amplius non incidam.

Pes meus stetit in rectitudine. Hoc à te peto, inquit, quia pes meus stabilitus est in rectitudine, hoc est, quia itinera vitæ meæ omni prorsus obliquitate carent, ac tortuositate, quod eiusdem sententiæ est iam dictis verbis, in innocentia mea ingressus sum. Β'ΘΥΤΗΤΩ

In ecclesiis benedicam te domine. His ita dispositis ego deinceps, inquit, psalmos componam, per quos ego te in omnibus ecclesiis laudabo. Et verè omnis Christianorū ecclesia beatum David cantorem suum habet, & præceptorem. Aptari etiã potest hic psalmus, vnicuique fideli inter inimicorum insidias ac persecutiones constituto, qui simili modo iustificare poterit causam suam, vt fecit beatus David, si verè dicere poterit, se patienter omnia sustinuisse, cum iniuria afficeretur, & neminem ex illis, qui sibi infesti erant affecisse iniuria. Hic etiam omnes, qui alterius fidei sunt, impios esse reputabit. Et iuxta huc sensum: per altare, templum inteliges, quod in ea fuerit regione, veluti à parte totum, quod similiter signatur, per domum dei, & iuxta analogiã, & proportionem hanc, reliqua poterunt accommodari.

Psalmus ipsi David antequam ungeretur.

Πρό τῶ.

Χριστῶν.

Ter unctum fuisse legitur ad regnum, beatum David: primo à Samuele in Bethleem; deinde à tribu Iuda, post mortē Saul, in Hebron; & tertio ab omnibus Tribubus, post mortē Memphis Joseph. hunc autem psalmum conscripsit ante secundam unctio nem, cum Saul adhuc eum persequeretur. Qui tamen vnicuique etiam fidelium poterit accommodari si per analogiam eius uerba aduersus inuisibiles, seu inuisibiles inimicos dicta esse intelligamus.

PSALMVS 26.

*D*ominus illuminatio mea, & saluator meus quem timebo. Σωτήρ. Illuminatio deus dicitur, veluti qui omnem ab oculis nostris tristitiæ nebulam dissoluit & deinde auxilij sui luce eos illuminat: Saluator autem, quia ab inimicorum nos insidiis liberat, quod verò per interrogationem ait: Quem timebo? idem significat, ac si diceret, neminem timebo.

PSALMVS

Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo? Quem enim formidare is debet, quem protegit deus? quid autem sit protegere, dictum est in psalmo decimoseptimo.

Dum appropinquarent aduersum me lædentes, ut ederent carnes meas, qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt. Summa cum admiratione annunciat propheta collata sibi à deo beneficia. Dum appropinquaret mihi, inquit, inimicii illi, qui multas ad hoc insidias aduersum me disposuerant, vt sæuè admodum ederent carnes meas, ipsi potius infirmati sunt, non valentes in aliqua re mihi læsionem inferre. Et ceciderunt, hoc est, deciderunt à concepta spe, non consecuti, quod optabant.

Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum.

Per castra Hebræi exercitum intelligunt. Adeò, inquit, mirandum in modum liberatus sum, vt deinceps, ne vniuersas quidem, atque integras hostium copias pertimescam, ne dū insidias.

Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo.

In hoc scilicet corde meo, quæ à amplius non timet, ob fiduciam, quam in diuino posuit auxilio. Quidam dicunt subintelligi debere, vt sit sensus: in hac scilicet spe, quam in deum habeo. Nam quod hic dicitur, in hoc, necessariò referendum videtur, vel ad ipsam spem, vt dictum est, vel ad cor, non autem ad prælium, cum in Græca lectione tam pro nomen, hoc, quàm dictio cor, fœmineæ voces sint: dictio autem prælium masculino varietur articulo: vnde coniungi ea minime consentaneum est.

Vnam petii à domino. Postquàm liberatus sum, petitionem vnam petij à domino, ita enim subintelligendum est. Vel vnam aduerbialiter intellige, pro semel. Quemadmodum iuxta Græcæ dictionis significationem intelligi potest.

Hanc requiram. Hanc scilicet petitionem, quam consolationis meæ gratia requiro. Quæ nam autem ea sit, audi.

Vt inhabitem in domo domini, omnibus diebus vitæ meæ.

Meritò hic psalmus post proximè superiorem collocatus est. Ibi enim dixit propheta: Domine dilexi decorem domus tuæ: & nunc simili modo, in domo domini, hoc est, in tabernaculo dei habitationem habere desiderat. Et quare ita cupiat, addidit, dicens.

Ε' μ τ ω̄ ι γ
γ ι τ ρ τ ω̄
φ α γ ε ρ .

Vt contempler delectationem domini, & uisitem templum eius. Vt delectatione, inquit, afficiar, contemplando ea, quibus ipse dominus delectatur. Præterea etiam ratione illic semper adesse cupio, ut perspiciam nunquid forte ali- quod officium, aut eorum aliquid, quæ ad diuinum cultum debentur, omis- sum, aut neglectum sit. Adeo quippe deum amabat.

Τὸ θεῖον
ῥῆμα
τὸν πῆρ
πνεῦμα
κνείον.

Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum meorum. Maximis, inquit, beneficiis ab eo affectus sum. In die enim periculorum meorum abscondit me protectione sua. Quam ideo tabernaculum appellauit, quia fugientem ad deum in periculis beatum Dauid diuina protectio tabernaculi cuiusdam instar, hospitio quodammodo suscepit, ac susceptum serauit.

Protexit me in abscondito tabernaculi sui. Rursus idem dicit manifestius diuina prædicans beneficia. Per absconditum autem penitiora atque interiora tabernaculi intelligit, ac magis tuta: ac si diceret, inspectabilem me omnino atque inuisibilem inimicis vestigantibus reddidit.

In petra exaltauit me. Sine timore me, inquit, ac securum constituit. Tractum est autem hoc ex eorum metaphora, qui periculorum sibi ab inimicis imminentiũ timore in petram aliquam abscissam vndique & preruptam confugiunt.

Et nunc ecce exaltauit caput meum super inimicos meos. Animaduertens propheta petitionem suam fuisse sibi à deo ineffabili quodammodo confirmatam, de futuris deinceps, prophetico more, veluti de præteritis loquitur. Quia, inquit, exaudiuit me dominus, ecce quod superiorem etiam inimicis me posuit. Solent enim victores victis insultare, & supra illos quodammodo se extollere. Aliter enim petitiõ beati Dauid impleri non poterat, nisi eius inimici prius destructi fuissent.

Νῦν ἰδοὺ.

Circuiui & immolauit in tabernaculo eius. Quod in præcedenti psalmo tanquam futurum dixit, & circundabo altare tuum domine: id nunc quasi iam adimpletum ponit. Circuiui, inquit, & immolauit. Aquila verò, exaltabo, circumibo, & immolabo transtulit, ut sit tempus pro tempore. Tabernaculum autem id dicit, quod fixerat Moyses.

Θυσίαν
ἀνίστασθαι
καὶ λα-
λαγμῶ.

Hoffiam laudis & uociferationis. Laudis quidẽ, quia ab eo protectus sum; uociferationis vero, ob uictoriã de inimicis,

vociferatio enim, clamor quidā est aduersus inimicos: tametsi hoc in loco pro cantu quodam triumphali posuerit. Per hostiam autem sacrificium intelligit, in gratiarum actionē oblatum pro auxilio & victoria.

Cantabo & psallam domino. Quid differant cantare & psallere dictum est in psalmo duodecimo.

Exaudi domine uocem meam qua clamaui. Cū per sancti spiritus inspirationē ei prædixerit, quæ ad se pertinebant, rursus ad priorem intentionem reddit: & per uocem, unam illam petitionem intelligit, de qua superius dictum est.

Miserere mei & exaudi me. Nō me debes exaudire ob mea scelera, sed quod peto est, ut ex tua id facias misericordia.

Tibi dixit cor meū, dominū quæram. Ex intimo, inquit, corde sic dixi. neque enim quasi in superficie solis labiis locutus sum. Dixi autē: Dominū quæram, meum inquam dominū, neglecto prorsus ac spreto omni alio humano auxilio.

Exquisiuit te facies mea. Præpositio illa, ex, intentionem quandam denotat maiorem. Ait igitur summa cum diligentia perquisiuisse se adiutorem deum. Et per faciem suam circumloquendo seipsum intelligit, ac si diceret: ego ipse exquisiui te.

Faciem tuam domine perquiram. Hoc est protectionem & custodiam tuam & nunquam cessabo.

Ne auertas faciem tuam a me. Hoc est protectionem tuā, qua inter angustias protegebam.

Et non declines in ira a seruo tuo. Ne in ira secedas a me, qui hactenus summo cum studio & cura astitisti: quod si ut homo deliquero, tu me humanæ ac misericorditer castiga, ac rursus ubi opus fuerit adiuua.

Adiutor meus esto. In futurum.

Ne repellas me. Græcè legimus *μὴ ἀποσκορακίσθης με*, hoc est ne repellas seu ne abiicias me. Quod ex duplici uocabuli etymologia trahi potest: vel ex illo Græcorum prouerbio, ad coruos: vel ex metaphora scorix. Est autem scorix spurcicia quædam in omni metallo & quasi fax, quæ proiicitur.

Ne derelinquas me deus saluator meus. Frequenter rogat ac preces fundit propheta, constantiam suam in orādo, summā esse ostendens atque ex corde proficisci.

Ψαλμ.

κρίσιον ζή-
τήσω.

Γενέ.

Ἀποσκο-
ρακίσθης.
ἢ ὡς κόρα-
κας.

ὁ σωτήρ.

Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me. Quoniam, inquit, omni parentum solatio prorsus careo, vt vel amicos meos omnes taceam, qui Saulis potentiam veretur. *Dominus autem assumpsit me.* Hoc ad solamen suum dicit.

Licet, inquit, omnes me dereliquerint, ipse tamen dominus assumpsit me, p̄tegēs scilicet atq; eripiēs à periculis.

Legem pone mihi in uia tua. Aquila pro legem pone, reddidit, doce me, hoc est, salutare leges tuas doce me, me inquam, per semitam spiritualis legis tuæ incedentem, & quæ ad te tendit.

Et deduc me in semitam rectam. Ad rectam salutis semitam, ne seducar de via, & in prauas incidam cogitationes.

Propter inimicos meos ne tradas me in animas tribulantium me. In animas tribulantium circumloquendo dixit, pro in ipsos tribulantes me milites. Ne tradas igitur me illis in potestatem, ne præcipui hostes mei qui illos miserunt vt me comprehenderent, gaudio ac lætitia inde afficiantur. Intelligit autem ipsum Saulem.

Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui. Ipse etenim Saul notam impingere cupiens beato Dauid iniuste, illud aduersum eum attestabatur, dicens: scire se quod decreuerat Dauid ipsum interficere.

Et mentita est iniquitas sibi. Ipsa, inquit, inimicorum attestatio sibi ipsi mentita est: hoc est, inuenta est vera non esse. Nihil enim illum læsi, aut iniuria affeci, quinimmo potius adiuui. Vel aliter: Ipsa iniustitia quæ sibi pollicebatur comprehensurum me esse, mentita est: hoc est, non est assecuta quod sperabat.

Credo uidere bona domini. Credo, inquit, sancto spiritui, qui de omnibus his me certiore facit, quod superabo hostes, & recuperabo regnum, quod quæ illius bonis diu perfruar.

In terra uiuentium. In hoc mundo, qui est uiuorum terra. Terra enim mortuorum infernus. Possumus etiam dicere, quod tradatur hic dogma de resurrectione mortuorum, & quod per terram uiuentium, regnum cælorum intelligit, & per bona, illa bona, quæ præparauit deus diligentibus se.

Suline dominum. Hæc uerba & quæ sequuntur, propheta ad seipsum dirigit, ueluti temperas sese, ac sibi ipsi solamen

PSALMVS

præstans. Iubet autem non decidere à bona spe: sustine, inquit, hoc est, expecta auxiliatorem.

Κραζοίον
εβω.

Viriliter age, inualescat cor tuum, & sustine dominum. Verba hæc sunt fidentis & constantis animæ. Solus enim existens beatus Dauid ipse se confidere iubebat, & rursus ad maiorem animæ consolationem & oblectamentum, repetit illa verba: sustine dominum.

Psalmus ipsi Dauid.

Hunc psalmum etiam conscripsit beatus Dauid, eo tempore quo persequabatur cum Saul.

PSALMVS 27.

De te domine clamabo. Quasi ad nullum aliū respiciens. Omnibus enim aliis auxiliis priuatus sum. Per clamorem autem precum suarum, intensionem demonstrat.

Deus meus ne sileas à me. Ne obaudias metaphoricè dictum. Solèt enim qui obaudiunt, tacere, & nihil respondere petentibus.

Et similis ero descendentibus in lacum. Si obaudieris me, inquit, statim similis ero ipsis mortuis: hoc est statim moriar. Per lacum enim sepulturam intelligit. Potes etiam per lacum, foueam intelligere, in quam si quis inciderit, sine auxilio remanet, eo quòd illinc effugere non possit.

Exaudi domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dū extollo manus meas ad templum sanctum tuum. Per templum, diximus, tabernaculum intelligit ad quod manus tendebat, dum oraret, tametsi id procul esset. Sic etiam & Daniel orans in Babylone, aperiebat fenestras quæ conuersæ erant ad Hierusalem, non quòd illic diuinitatem circumscriberent, sed quia sciebant deum illic apparuisse. Vel tèplum pro cælo intelligendum est, iuxta illud, qui habitat in cælis irridebit eos.

Συελύ-
ης.

Ne simul trabas me cum peccatoribus. Quibus cum sapenu mero conuersor. Noli igitur ob meam hanc conuersationē cum illis me pariter ad luendas pœnas trahere. Nosti quòd inuitus cum eis conuersor. Et superflua videtur dictio illa: simul. Quòd si his verbis uti & nos volumus cum oramus;

per peccatores, dæmones intelligemus, aut alienos à fide, aut etiam iniquos omnes.

Et cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Hoc ad maiorem superioris dicti declarationem est. Idem enim significat.

Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Quidam enim eorum qui erant cum Saule, amicitiam simulabant erga David, & insidias nihilominus aduersus eum clam parabant, & præcipuè inter alios ipse etiam Saul. Da illis domine secundum opera eorum. Condigna scilicet eorum proteruitati

Et secundum nequitiam adimentionum ipsorum. Hæc pari modo ad præcedentis versiculi declarationem dicta sunt.

Secundum opera manuum eorum da illis. Dolorem propheta animæ suæ zelo quodam odij in prauos accensæ, omnibus patefecit, dū eadem sæpius variis verbis repetit sententiam.

Redde retributionem eorum ipsis. Redde illis debitam vltionem pro malignitate. Ex his autem verbis demonstrat se non acerbum hostem aduersus eos imprecari, sed vt iustitiam amantem, optare illis debitas pœnas: vt hac ratione, prauis omnes reddantur meliores.

Quoniam non intellexerunt opera domini. Quia hæctenus dispensationes dei non intellexerunt: quod scilicet deus prauos sustinet, vt eorum prauitas magis conuincatur, & in opportuno tempore irremissibiliter afficiantur suppliciis.

Nec opera manuum eius. Opera, inquam, dico quæ ipse summo consilio operatur, & non casu. Per manus enim hic, cōsyderatione quandam, & studium, in diuinis operationibus esse demonstrat.

Destrues illos, & non ædificabis eos. Prædicat propheta inimicorum suorum perditionem, quæ huiusmodi futura erat, vt vbi semel in præceps cecidissent, resurgere amplius, aut se erigere non possent.

Benedictus dominus quia exaudiuit uocem deprecationis meæ.

Benedictus: hoc est, dignus cui benedicatur, qui laudetur. Deinde quasi certus de iis quæ postulauerat, addit: quia exaudiuit me.

Dominus adiutor meus, & protector meus. Hoc simili modo ad certitudinē illam pertinet, quam de diuino auxilio con-

PSALMVS

ceperat.

In ipso sperauit cor meum. Veluti in solo vero ac non fallaci adiutore.

Et adiutus sum. Et spe concepta non sum frustratus.

Et refluoruit caro mea. Quæ ante ob sollicitudines & afflictiones varias tabefacta erat.

Et ex uoluntate mea constebor ei. Prompto animo, inquit, atque ex corde id faciam, non ut coactus. Simile illud est: Voluntariè sacrificabo tibi. Per confessionem verò, gratiarum actionem intellige.

Τὸ πρῶτον
ἡγοῦσα.

Dominus fortitudo populi sui, et protector salutem Christi sui est. Dominus, inquit, populum sibi dedicatum fortio-rem reddit, & pro illius pugnat salute, qui mandato eius ad regnum vnctus est. Christus etenim vnctum significat. De seipso autem, ac de toto populo sermonè facit, veluti præcius futuræ immutationis.

Saluum fac populum tuum domine, benedic hereditati tuæ.

Quasi iam iam regnum suscepturus esset, & huic rei propior quam antea. Rogat propheta pro populo dei: & quod hereditati suæ dicit, simile est quod legimus in Exodo: ubi Israelitas deus populum suum peculiarem, hoc est, hereditarium appellauit.

Et pascere eos. Simul mecum regnans.

Et extolle eos usque in seculum. Et extolle eos trophæis perpetuis. Illa etiam imprecatio superius facta: da illis domine secundum opera eorum, potest ad crucifixores Christi referri: qui omni prauitate imbuti, non intellexerunt miracula aut prodigia à domino facta. Quapropter & destructi sunt, & amplius non erecti: contra autem, deus populum suum fortificauit & quæ sequantur, &c. Et rursus etiam oratio ad Christum referatur, pro populo ex gentibus, qui illi in hereditatem datus est, & quem pauit Christus atq; exaltauit.

Psalmus ipsi Dauid egressionis tabernaculi.

Ἐν ἱερὺσιν
ἄρχιερεῶν.

Iuxta historiam bibe psalmus præceptum quoddam continet, ad sacerdotes et leuitas de egressu tabernaculi, uel de egressu templi: quid scilicet illinc egressi sequenti die facere deberent: afferre nimirum fillos arietum, masculos, nuper natos: et gloriam, per lau-

ditiones & psalmos: & honorem, per regulam & religionem: atque hoc in aula templi, & non alio in loco. Iuxta anagogicum uero sensum, intelligi potest de egressu à corpore, quod apostolus tabernaculum uocat. Est enim corpus anima tabernaculum. Admonet igitur hoc psalmo propheta, quid facere debeamus, ut præparemur ad exitum ab hoc corpore. actiones etenim nostræ in hac uita, anime tunc erunt uaticum.

PSALMVS 23.

Afferte domino filij dei, afferte domino filios arietum. Filij quidē dei apostoli sunt. Ita enim dñs appellauit eos, dicens: Ascēdo ad patrē meū & patrē uestrum. Filij autem arietum, fideles ex gētibus, quorum parētes, ob errorem summum in quo erant, irrationales dici meritō, & arietibus comparari poterant. Admonet igitur apostolos propheta hoc psalmo, ut festinent adducere infideles gentes ad Christum. Ordo est, ô filij dei, afferte domino filios arietum. Illa autem ingeminatio uerbi, afferte, studium quoddam ac diligentiam non uulgarem adhibendam esse demonstrat. Vel aliter: filij quidem dei ij dicendi sunt, qui per baptismatis regenerationem Christo adoptati, & ad uirtutes initiati sunt: filij uerò arietum ij, quos apostoli per euangelij prædicationem genuerunt, nec dum ad integram perfectionem deuenerunt. Per arietes enim apostoli conuenientissimè intelligi possunt, cum & ipsi spiritualium ac rationalium gregum suorum sint duces: quasi dicat propheta: vos ô apostoli, qui perfectiores estis, adducite eos ad deum, qui adhuc imperfectiores sunt, instruentes eos doctrina uestra. Hoc enim gratissimum deo est obsequium. Dictum enim legimus Petro: Si diligis me, pasce oues meas.

Afferte domino gloriam & honorem. Gloriam deo afferēt, canendo illi hymnos ac laudes: honorem uerò per timorē, atque obseruantiam mandatorum. Nam si (ut apostolus inquit) per transgressionem legis deus inhonoratur, manifestum est quòd per eius obseruationem honorabitur.

Afferte domino gloriam nomini eius. Per laudabiles nimirum actiones. Dictum enim legimus ad peccatores ex persona Dei: Nomen meum propter uos blaphematur in gentibus. Gentiles etenim cum bonam fidelis uiri uitam, ac conuet-

PSALMVS

fationem viderint, incitantur vt deum nostrum laudent, tanquam verum virtutis doctorem: quod si peruersis moribus fidelem viderint, deo statim nostro detrahunt, & vitiorum introductorem credunt: vnde in euangelio legimus: vt videant bona vestra opera, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Afferte igitur domino laudem nomini eius: hoc est afferte ei laudem.

Εἰς τὴν αὐλὴν.

Adorate dominum in aula sancta eius. Per aulam sanctam, olim synagoga intelligebatur, quæ erat in Hierusalem: sed post contumelias à Iudæis in Christum illatas, facta est habitatio illa desolata. Nouissimè autem aula sancta Christi, facta est Christianorum ecclesia ac fides, in qua propheticus sermo adorandum esse dominum iubet, omnes alias illegitimas congregationes prohibens, & solam eligens fidè à Christo traditam. Intelligere etiam possumus per aulam, cælestem habitationem. Nam ij qui in hac vita plātati sunt, in domo domini, illic in aulis dei nostri florebut.

Vox domini super aquas. Prophetia hæc est de voce quæ in Iordane supernè demissa est, quādo Christus baptizabatur. dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui mihi.

Τῆς δόξης

Deus gloriæ intonuit. Ipse pater vocem illam emisit quam diximus. Tonitruum autem eam appellauit propheta, & quia è cælo delata est, vnde veniunt tonitrua, & propter illius magnitudinem. Nam ab omnibus de facili audita est. Deum autem gloriæ dixit pro, deum gloriosum, quemadmodum & alibi deus dicitur veritatis, deus vltionum, deus potentiarum, & deus misericordiarum, pro eo quod est: deus verus, deus vindex, deus potens, deus misericors. Idioma enim est veteris scripturæ.

Dominus super aquas multas. Christus nimirum in aquis fluminis Iordanis, & vbique per illas, aquarum naturam sanctificans.

Εἰς τὸ ἕλθαι.

Vox domini in fortitudine. In forti, inquit, ac robusto aduersus passionem atque affectum, homine, vox domini fit, corroborans eum ac suggerens quæ necessaria sunt.

Vox domini in magnificentia. Hoc est, in magnifico eo viro, qui terrestria spreuerit, & cælestia tantum meditetur: vt per fortitudinem quidem actiua, ac moralis virtus, per magnificentiam verò contemplatiua significetur.

Vox

Vox domini, confringentis cedros. Cedrus aliquando in bonum accipitur: quia cedrina ligna immarcescibilia sunt, atque impurida, & earum materia densa est atque odorata, iuxta illud: Iustus ut palma florebit, & sicut cedrus in libano multiplicabitur: aliquando autem in malum: quia arbor est sterilis atque inflexibilis, iuxta illud: vidi impiū superexaltatum atque eleuatum sicut cedros libani. Hoc in loco igitur per cedros dæmones intelligit propter elationem ac superbiam illam, quæ de cælo eos præcipitauit. Vox, inquit, domini fit, quando conterit ac confringit dæmones. Punctus enim ponendus est, post dictionem, domini: ut intelligatur esse obliqua quædam constructio: qua loquendi figura, inferius etiam vsus est.

Et confringet dominus cedros libani. Libanus mons est Palestinae regionis, altus, ac ferens cedros, idolorum tēplis relictum: vnde per cedros idolorum memoria ac lucos intelligit, qui in ipso sunt, per continens contenta significans. Similia esse cedris videtur idola, propter eorū fastigium, densitatem, ac sterilitatem. Prædicit igitur propheta hic, idolorum destructionem: per quæ omnium huiusmodi delubrorū pariter euersionem significat.

Et comminuet eas ut vitulum, libanum. Et quemadmodū vitulum illum qui ab Hebræis in Horeb fabricatus est, comminuit ac dissipauit deus per Moysen, sic etiam has cedros comminuet. Deinde punctus ponendus est, & per se legenda dictio, libanum: ut sit sensus: quod comminuet eas cedros, ipsum nimirum totum libanum. Non enim vnā aut alterā illius partem sed totum, atque in vniuersum comminuet.

Et dilectus ut filius unicornium. De Christo sermo est: qui dilectus quidem est ut vnigenitus. Ita enim eū pater appellauit dicēs: hic est filius meus dilectus. Unicornium vero filius, veluti inuictus, atque insuperabilis. Huiusmodi enim naturæ esse legimus id animal apud beatum Iob. Tu illud considera, quomodo dei filius agnum se, atque ouem appellari voluit, quando pro humani generis peccatis in sacrificium se patri obtulit, iuxta illud: ecce agnus dei: item, quasi ouis ad occisionem ductus est. Filium verò unicorniū, quando vindicta opus fuit, & quando inimici potestatis destruedam prædicit. Dicit etiam potest Christ⁹ filius unicornium,

Τὸν μέγαν
τὸν λίβαν
ὄρη.

ὡς.

veluti qui vnico ac singulari quodammodo, & tanquam homo genitus est, & tanquam deus. Quippe qui vt deus, ex patre generatus est, sine matre: atq; vt homo ex matre, sine patre. His igitur idolis, ac dæmonibus cōtritis, ac comminutis, Christus reddetur inuictus. Portæ enim inferni nō preualuerunt aduersus eum.

Συοσιον.
705. ●

Vox domini intercedētis flammam ignis. Subauditur etiam hoc in loco verbum fit. Prædicat autem propheta ea in primis quæ tribus pueris in fornace Babylonica contigerunt, vbi flamma intermiscisa spiritum roris sibilatē suscepit: dein de autem quæ Christi martyribus. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt pertineant ad sententiā dei in die iudicij, quādo intercidet, & diuidet deus flammam ignis: & splendida, ac lucida ignis potētia iustis deseruiet. Caustica verò & aduistiua in pœnam peccatoribus tribuetur.

Συοσιον.

Vox domini concutientis desertum. Per desertum gētes intelligit, quæ omni diuina cognitione prorsus viduatæ ac desolatæ, quæque spirituali etiam doctrinā ac prorsus virtute carētēs, aridæ, ac steriles, deserti instar meritò dici poterāt: quòd desertum aduentu suo Christus concussit, cōmouens ac conuertens illud ad se, & arans aratro fidei.

Et concutiet dominus desertum Cades. Concutiet autē nō omne desertum, sed desertum Cades: hoc est desertum sanctum, & segregatum, dignumque deo atque ei destinatum: Cades enim sanctum Græci interpretantur.

Vox domini præparans ceruos. Ex hoc loco aliqui cōtendunt, q̄ verba illa, vox domini cōfringētis cedros, & alia huiusmodi non sunt defectiue figure loquēdi, nec constructiōnes oblique, sed quod sub aliā cadunt figurā, quæ genus ponit pro genere, & casum pro casu, veluti cōterentis pro eo quod est conterens: & genus quidē pro genere positum est, masculinum videlicet participiū, pro fœmineo: quod ex lectiōe græca discerni potest, cū masculinū & fœmineū participiū apud eos nunquā sit eiisdē generis. & casus, p̄ casu, genitiuus nimirū, p̄ recto: per ceruos autē Christi discipulos intelligit. Nam quæadmodū ceruus oēs venenatorū reptiliū læsiones parui pendit: quinimmo odoratu suo huiusmodi quæq; animalia persequitur, ac vi spirit⁹ oris sui ea attrahit ac perdit: ita etiā oēs Christi discipuli similes, à diuina gratia

consecuti sunt potestate, calcãdi nimirũ serpẽtes & scorpi-
ones, & omnẽ inimici potentiã. Ipsa igitur saluatoris vox,
discipulos oẽs ceruorũ instar, ad prædicationis & virtutum
cursum præparauit: illa inquã vox qua dixit: Ecce do vobis
potestate &c. Quavoce freti, ac cõfirmati, intellectuales ser-
pentes odoratu spiritus persequentes perdebant: ea nimirũ
diuini verbi potentia, quã à spiritali eorũ ore profluebat

Et reuelabit syluas. Per syluas, infructuosas ac syluestres
gẽtiũ animas intelligit, in quib² multiplices, atq; asperẽ pas-
siones seu affect², veluti ferẽ quẽdã, latebras atq; habitatio-
nes suas collocarãt: quas reuelabit deus, tenebrarũ dẽsitate
auferens proprio sermone. qui (vt inquit Paul²) penetrabi-
lior est omni gladio ancipiti, ita, vt ferẽ oẽs manifeste fiãt,
& à ceruis, quos diximus, facillimẽ capi possint. Illud autẽ
animaduertendum est, quod græca dictio *ἀρυμύς* syluas pa-
riter & condensa, seu densitatem significat. Solẽt enim syl-
ua densa esse arboribus, & virgultis.

ἀρυμύς.

Et in templo eius omnes dicent gloriã. In tẽplo domini vbi-
cunq; illud fuerit, non in hierosolymis, aut Iudæi tantũ di-
cent gloriã: hoc est laudẽ dei canent, & gratias ei agẽt, tanq̃
redẽptori ac saluatori: sed omnes credẽtes passim, ac fideles
vbiunque locorum fuerint: gloriã verò hanc tunc dicẽt,
quando temporum oportunitas id postulauerit.

Dominus diluuium inhabitare facit. Per diluuium gentes
intelligit, quã in inundatione ac pelago passionũ ac huma-
norum affectuum demersa erãt: has, inquit, gentes, domin²
inhabitare faciet in regionib² ecclesiẽ suẽ. Vel per diluuiũ,
sanctum baptismã intellige, quo peccata demergũtur: quod
baptisma dominus inhabitare faciet in ecclesia.

Et sedebit dominus rex in seculum. Rex fidelium nimirũ,
atque eorum, qui baptismi lauacro purgati sunt. Data est e-
nĩ mihi, inquit, potestas in cœlo & in terra. Sedebit autem
positum est, pro manebit propter stabilitatẽ quã in sessio-
ne denotatur.

Dominus fortitudinẽ populo suo dabit. Populo Christianorũ
scilicet qui sub dæmonum, ac passionum tyrannide olim op-
primebantur.

Dominus benedicet populo suo in pace. Oppressum bello
populum roborabit, & in tempore pacis benedicet hoc

PSALMVS

est, gratia sua dignum faciet, per donum sancti spiritus. Vel benedicet, pro laudabit, tanquam sibi placentem & gratum.

T^o lxxxi-
vi. m. b.

Psalmus cantici renouationis domus ipsius David.

Quid sit psalmus cantici in proemio dictū est. De reliqua huius Psalmi inscriptione uariæ sunt interpretum sententiæ. aliqui enim dicunt, per domum hoc in loco, intelligi animam ipsius beati David quæ prophetici charismatis quoddam erat habitaculum: & per renouationem domus, renouationem diuinæ gratiæ intelligunt, quando nimirum post adulterii, & cædis crimina, per acta pœnitentiæ dignus rursus effectus est, cuius domino prophetiæ donum restituere tur. Alii domum, fidelium ecclesiam esse dicunt: & per renouationē domus, renouationem illam intelligunt, quæ fit per regenerationē baptismatis. Alii item festiuitatem illā renouationi similem, quam Ezechias rex post Assyriorum profligationē in templo celebrauit. Templum quippe domus domini est: ita ut præsens psalmus, cui in scriptum est, psalmus cantici, renouationis domus, enunciet, quæ nā uerba dicta fuerint d beato David, si ad eum uerba psalmi referamus, aut quænam uerisimile esset dici debere ab ecclesia, aut ab ipso Ezechia. unicuique enim eorum potest accommodari. Et quod ait ipse David, per se legendum est, ut authoris tantū nomē exprimat.

PSALMVS. 29.

Exaltabo te domine quoniam suscepisti me. Sed quonam pacto humilis homo cū poterit exaltare, qui excelsus est? confitendo nimirum ac prædicando, quòd altus is sit ac sublimis. Hac ratione magnificare etiā deum quis dicitur, qui magnum illum esse asseuerat, quæ admodum contra, is deum humiliat, ac deprimit, qui humilia ac uilia de eo loquitur. Suscepisti uerò: hoc est sublimasti, atque alleuasti, auxiliij nimirum tui manum supponens, cum peccatorum onere depressus iacerem.

Nec delectasti inimicos meos super me. Si de beato David psalmū exponis, per inimicos, eos intellige, quibus daturū se deus illius regnum cōminatus fuerat per prophetam Nathan: si de ecclesia, demones: si uerò de rege Ezechia, Assyrios. Non delectasti autem, hoc est, non permisisti ut delectarentur aduersum me.

Domine deus meus clamaui ad te, & sanasti me. Non sero, inquit, me curasti. Vbi enim confessus est beatus Dauid delictum suum dicens: peccaui domino, statim ei dictum est à Nathan: abstulit dominus peccatum tuum. Ecclesia etiã pari modo quando baptismatis tempore deum inuocat, statim abluitur à peccatorum plagis: & beatus Ezechias sacco indutus, & supplicans ad deum, confestim liberatus est ab obfisionis plaga.

Domine deduxisti ab inferno animã meã. Siue exponas psalmum de beato Dauid, siue de ecclesia, per infernũ intellige tenebras peccati. Vel his verbis, inferni destructionẽ & animarum liberationẽ significat. Quod si de Ezechia, tenebras formidinis. Solet enim formido tenebras generare.

Saluasti me à descendentibus in lacum. Eandem iterum aliis verbis repetit sententiã, quemadmodum mos est iis, qui de acceptis beneficiis gratias agunt, per lacum vero inuitabile periculum intellige. Nam qui in lacum aut foueam incidit, illinc euadere non potest. Saluasti me, inquit, ab iis, qui descendunt in periculum: in periculum inquam animę, si de ecclesia, aut de Dauid intelligas: sed corporale, si de Ezechia. Illud autem animaduertendum est, quòd quę sequuntur, non omnia his tribus congruunt, sed aliqua tantummodo: quãdam verò omnino etiam sunt prophetica.

Pfallite domino sancti eius. Vos ò iusti & virtute præditi. Nã qui huiusmodi nõ sunt, tamen si pfallãt, domino nõ pfallunt. Neq; enim potest arbor mala fructus bonos facere, nec cor mortiferum, ac cœdibus plenum, verba vitę emittere.

Et constitemini memorię sanctitatis eius. Et gratias agite illius memorię, quòd nostrum, scilicet meminert, quorũ antea, ob delicta fuerat oblitus.

Quoniam ira in excandescentiã eius & vita in uoluntate eius. Per iram, castigationem seu punitionem intelligit, & sensus est: quòd castigatio in excandescentiã dei est, vita verò in eius uoluntate: hoc est: quòd licet vt iustus puniat quotiens excandescit, vt misericors tamen, semper cupit ac vult misereri, ita vt alterum, quòd puniat, non ita ex electione dei esse demonstratur, sed casu quodammodo, propter hominum delicta: alterum verò quòd uiuificet, ex natura eius esse appareat, & voluntarium: quemadmodum & alibi per

PSALMVS

Ezechielem docet dicens : non volens volo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Præponit etiam propheta mœsta iucundis: eo quod dulciora videantur bona quæ post tristitia obueniunt. Simile est illud: ego occidam & viuificabo, percutiam & sanabo.

Ad uesperum demorabitur fletus & ad matutinum lætitia.

Sensus est, q̄ pœnitētia de peccatis, celerē secū adducit veniā. Nā qui uesperē sua fleuerit peccata, manē postmodum summa lætitia exultabit, aduētū nimirū sancti spirit⁹ cōsolatus est & hæc propheta dicit apostolis, quibus post domini sepulturā uesp̄e sabbati flētib⁹, manē dominico die mulieres iucūdū illud lætitię nūciū attulerūt, dominū resurrexisse asseuerātes. Ezechias autē & vniuersus populus quorū uespere in vnum collecti flebant, cum horrēdas Sennacherib minas audissent, timētes se iam iam in inimicorum potestatem peruenturos: & manē summo gaudio affecti sunt, intelligētes, quod ea nocte tot milia hostium fuissent ab angelo domini interempta. Demorabitur uerō, hoc est habitabit.

Α' ἰω' νκ.

Ego autem dixi in abundantia mea non mouebor in seculū. Potest hoc tam Ezechia quam beato Dauid accommodari, qui in tempore secundæ fortunæ arbitrati sunt eam stabilē semper futuram, & nunquam aduersam. Per abundantiam enim bonum, ac felicem statum intelligit, & per motionem, seu fluctuationem, conuersionem à stabilitate.

Domine in uoluntate tua præstitisti decori meo potentiam, auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Ad eosdem possunt hæc uerba pertinere. Illam, inquit, potentiam, quam pulchritudo seu decor meus antea habebat: illā nimirū claritatem atque excellentiam regni, non mea ego uirtute, aut meis meritis, sed te sic uolente habebam. Auertisti autē protectionem tuam à me, propter existimationem meam, & statim in turbulentiā atque calamitates uersus sum.

Ad te domini clamabo. Consecutus à te tempestiuum auxilium, ad te in futurum clamabo. Utitur autem propheta sæpenumero hoc uerbo, quando preces ex intimo emissas corde significat.

Et ad deum meum deprecabor. Eandem repetit sententiam. Vel, quod supra ait, ad te dominum, ad patrem dictum est: & quod nunc ait, ad deum, ad filium pertinet. Illum au-

tem diem pronunciare mihi videtur beatus David, quo Absalon filius eum persecutus est, in qua persecutione deū inuocauit: vel diem illum, quo Ezechias factus est certior per prophetam, quòd sequenti die ei moriendum erat, quo audito statim, deo pro vita sua supplicauit, clamabo, inquit, & precabor sic dicens.

Quæ uilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem?
Per sanguinem, propriam carnem intelligit, quæ sanguine concreta est. *Quæ nam, inquit, est uilitas in carne mea, ita aucta atque ornata, si ad putrefactionem deuenturus sum?* fatius esset nunquam natum fuisse. Naturam enim humanam vilipendit propheta hoc in loco, quasi mortalē & breui extinguendam: vnde alibi etiam ait, homo vanitati similis factus est.

Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annūciabit ueritatem tuā?
Verba similia illis sunt: Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendant in infernū, sed nos qui uiuim⁹ benedicemus domino. fidēs enim in summa dei patientia ac longanimitate causam suā iustificat dicens: Nunquid puluis ille, in quē ego resoluēdus sum, gratias aliquando tibi aget? Nunquid etiam ille, ignorantes docebit, quòd tu verē, ac uerax deus es? Illud quidem quasi reliqui dei falsi sint, alterum uerò ut iussa, ac mandata tua perficiat. Melius est igitur ut adhuc præsentī uita fruar: si ob nullā priuata mei ipsius rationem, saltem ob illam uel maximē, ut glorificem te, & laudem, atque ut ueritatem tuam prædicem.

Audiuit dominus & misertus est mei. Præuidens propheta affuturum sibi diuinum auxilium, illud narrat ut iam præstitum, audiuit, inquit, clamorem meū: hoc est, admisit orationem meam. nam qui non admittuntur audiri non possunt.

Dominus factus est adiutor meus. Audiens misertus est, & adiuuit me, eripiens à morte, quæ tunc impendebat.

Conuertisti planctum meum in gaudium mihi. Plangere idem est quòd lugere, ac genas pectusq; percutere. uerbum enim plango, vnde plaga, idem significat, quod cędo seu percutio. eandem enim etymologiam seruat Græca dictio. Commutauit itaque luctum ac mœrorem meum in lætitiā.

Cōscidisti saccū meū, & præcinxisti me lætitiā. Saccus pœnitentiæ, atq; humilitatis signū erat, sacco enim indui solebant,

κόπρω κα-
πίος.
Περίβρω-
σας.

PSALMVS

& cinere caput aspergi, si quando in maximam, atque incon-
solabilem calamitatem inciderent, & cessante demum cala-
mitate consolati, saccum scindebant, & lætitiæ vestibus in-
duebantur. Conscidisti itaque saccum, hoc est luctu me ex-
uisti, & præcinxisti me: hoc est, induisti lætitiā.

Vt cantet tibi gloria mea. Vt vita mea gloriam a secuta lau-
det te: asecuta dico gloriam, ob auxilium à te mihi præsti-
tum. vel aliter: per gloriam, mentem seu intellectum intel-
ligit, quo maxime honoramur, cum ob illum ad imaginem
dei facti esse dicamur.

Et non compungar. Pro non compungar Symmachus in-
terpretatus est, & non taceam. ex eo enim quod præcedit, si-
gnificatum est quod consequitur. compunctionem enim
taciturnitas comitatur. vel aliter: non compungar, hoc est,
non amplius peccabo: vt ex consequenti præcedens signifi-
cetur. nam post peccatum sequitur compunctio.

Domine deus meus in seculum confitebor tibi. Perpetuò, in-
quit, tibi gratias agam, cum huiusmodi me salute dignū fe-
ceris, vel aliter: per totū hoc præsens seculum, gratias sem-
per deo agit beatus Dauid, per ora ac labia quorumcunque
fidelium, qui illius celeberrimos psalmos deo canunt.

In finem psalmus ipsi Dauid Extasis.

Extasis

In finem quidem ideo inscriptum est, quia prophetia hic conti-
netur, quæ ad finem tendit. Extasis autem psalmus ideo dictus est,
quia commutationem illam commemorat, quam passus est beatus
Dauid post adulterium Bersabeæ, & eadem Uriæ. Extasim enim
rectitudinis transgressionem interpretatur. Compositus est autem
eo tempore, quo Absalon filius eum persequebatur. Possumus etiam
nobis præsentis psalmi verba accommodare, si loco Absalonis &
Achitophelis & aliorum inimicorum dæmonem principem, cum
illius satellitibus & ministris intelligamus, & alia suo significatu
similiter capiamus.

PSALMVS 39.

N te domine speravi, non confundar in seculū. Eun-
dem habent sensum hæc verba, quem & illa: deus
meus in te speravi, non confundar in seculū: quæ
exposuimus in secundo versiculo psal. xxxiii.
In iustitia tua libera me, & erue me. Indignus equi-

I

dem sum tuo auxilio: Ob tuam tamē iustitiam, qua iniquos omnes ac parricidas condemnas, libera me. Idem autem est hoc in loco liberare, quod eruere, ab inimicorum nimirum insidiis, aut ab ipsa morte.

Inclina ad me aurē tuā. De īclinatione auris dixim⁹ in psal. x v r. Ibi inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.

Accelera ut eruas me. Non tantum, inquit, libera me, sed accelera vt id facias.

Esto mihi in deum protectorem. Pro esto mihi deus protector. Idioma est, & hoc Hebraicę linguę. vel ideo deū protectorem dicit, quia antea quidem deus illi erat, at nunc in aduersitatum tempore nō simpliciter vt deum illum sibi ad esse postulat, sed etiam vt protectorem.

Et in domum refugij, ut saluum me facias. Vt salues me in tempore fugę confugientem ad te, tanquam ad præsidium aliquod, & ad locum munitum, atque inexpugnabilem.

Quoniam fortitudo mea & refugium meū es tu. Quia vtraque hæc quę postulo, tu olim mihi præstitisti. nam & alias auxilium mihi tuum præsto affuisse, expertus sum.

Et propter nomen tuum deduces me, & enutries me. Et confido, inquit, non ob meam virtutem, sed propter nomē tuū, quia nimirum vocaris misericors. deduces autem me ad locum vitę, abducens à periculis. & enutries me, in angustia necessariorū rerum constitutum. vel propter nomen tuum, circumloquendo dixit, hoc est propter te.

Educes me de laqueo hoc quem absconderūt mihi. Per laqueū nunc consilium intellige ab Achitophel, Absalonī datum vt studeret quanto citius alicubi locorum concludere beatum David vnde euadere non posset. Absconderunt autem eum, hoc est, secretò posuerunt, vt nimirum lateret. solēt autem laquei clam disponi. vel aliter: per laqueum, insidias intellige, nuper à dæmone dispositas.

Quoniam tu es protector meus domine. Rursus soli deo K. V. E. I. E. auxilium sibi præstitum adscribit, atque hoc partim, vt acceptorum beneficiorum gratus existat, partim vt perpetuitate sermonis deum magis ad misericordiam aduocet, dum nullum se alium in tantis periculis condignum habere adiutorem ostendit.

In manus tuas domine commendo spiritum meum. Potentię

PSALMVS

tuar, inquit, animam meã, hoc est me ipsum, seruandũ tradã, cũ in nullo alio confidã. per manus autẽ dei, fortitudinem illius intelligit. in manibus enim potẽtiam habemus & vires.

Re demisti me domine deus veritatis. Sæpenumero enim me saluasti, à Goliath nimirum, à Saul, atque à multis aliis periculis. vel aliter: prædicit quòd saluandus esset. &, quòd ait: deus veritatis, expone, hoc est, deus verus: vt tradidimus in quarto versiculo psalmi. xv i i l.

Odisti omnes obseruantes uanitates superuacue. Auertisti, inquit, eos omnes qui inania obseruant consilia, & quos commissorum scelerum non modo non pœnitet, sed in eis etiam cõfidunt, quales erant Absalõ, & eius complices. Quod verò ait: superuacue, intellige, pro inutiliter ac superflue: eo quòd inaniter ac procul à signo suo ictu feriant.

Ego autem in domino speraui. Non in astutiis vt illi sperãt.

Exultabo ex latabor in misericordia tua. Hac repetitione sententiã, summam delectationem ac lætitiã demonstrare voluit, quæ futura erat. vel illa potest differẽtiã ratio assignari, quam tradidimus, in tertio Psalmi. i x. versiculo. In misericordia autem tua: quam nimirum facies erga me. nam ob ea quæ passus sum, misericordia tua me dignum puto.

Quoniam respexisti humilitatem meã. Humilitas aliquando pro ea virtute accipitur quæ directè opponitur superbie, aliquando autem, pro depressione, atque afflictione, vt hic. Confido enim, inquit, quòd ad contritionem atque ad misericordiam meã respexisti, quam ab iis sustineo qui me persequuntur. oculi enim domini super iustos.

Saluasti de necessitatibus animam meam. Ecce quòd salutem suam iam prædicit, eam narrans quasi iam præstitam, atque hoc lege prophetiã. vel aliter: antiqua commemorat beneficia: & per necessitates, infortunia ac pericula, & per animam suam, semetipsum intelligit. Accipitur enim sæpenumero anima pro ipso homine, iuxta quod legimus in Leuitico: omnis anima quæ comederit morticinum aut captum à fera, & ea quæ sequuntur. sicuti etiam aliquando caro pro homine accipitur: iuxta illud, ad te omnis caro veniet.

Nec conclusisti me in manibus inimicorum. Hoc per se clarum est.

Statuisti in loco spatioſo pedes meos. Hoc eſt in ampla libertate, ab anguſtia nimirum circundantium me inimicorum.

Miserere mei domine, quoniam tribulor. Rurſum ad propoſitum refugit ſolamen, ſalutem ſuam accelerans, ob intentionem diuinæ miſericordiæ commemorationem.

Turbatus eſt in ira oculus meus. In ira tua nimirum, nam ſi ob commiſſa atque errata mea, iratus mihi non fuiſſes, in tantam ſanè nunquam concidiſſem miſeriam. Quapropter turbatus eſt oculus meus, ob aſſiduas lachrymas. Nam quod LXX. dixerunt: turbatus eſt, Symmachus reddidit caligauit.

Anima mea, & uenter meus. Anima quidem, ob ſummam mœſticiam & tædium, uenter uerò quòd cibum non reciperet. Poſſunt hæc etiam iuxta anagogicum ſenſum intelligi: & oculus quidè ſumi pro intellectu, ut diximus in pſalmo v. 1. Et anima pro ſpe, quæ puſillanimes refrigerat, & uenter pro memoratiua, ut ita dicam, illa animæ parte, in qua rationalis cibus reconditur.

Quia defecit in dolore uita mea, & anni mei in gemitibus.

A communi ſenſu ſumèda ſunt uerba illa: *Miserere mei domine.* quia præ nimio dolore defecit uita mea, & præ acerbis gemitibus anni mei: hoc eſt dies uitæ meæ defecerunt. Idem enim ſignificat uita mea, quòd anni mei. Idioma eſt etiam peculiare apud ſacram ſcripturam: quo, quis in ſummo dolore conſtitutus appellare ſe mortuū ſoleat: propter imbecillitatem uidelicet uirium corporis.

Infirmata eſt in paupertate fortitudo mea. Propter paupertatem hic inedia & ieiunium intelligit: quod ex ipſa etiã hiſtoria conſpici poteſt.

Et oſſa mea conturbata ſunt. Mota ſunt à fortitudine & ſoliditate illa, quam habebam, non ualentia amplius, ut antea, me ſuſtinere. Fortitudo etiam pro uirilitate animæ accipitur: iuxta quod per paupertatem, hic eam intelliges, quam quis patitur, cum derelinquitur à deo, & per oſſa, ſolides atque conſtantes cogitationes.

Supra omnes inimicos meos factus ſum opprobrium. Exprobrat enim mihi omnes, atq; obiiciunt ignauiam, ueluti qui ob propria peccata aufergerim ac uictus ſim.

Παρά πλά-
τος.

Et uicinis meis ualde. Iſtis etiam gentibus, regni mei fini.

PSALMVS

timis, in summo opprobrio habitus sum, quæ cum antea for-
licitatibus meis inuiderent, modò infortunium ac calamita-
tem meam vehementer mihi exprobrant.

Et timor notis meis. Verentur enim ne ob familiaritatem,
atque amicitiam qua mecum coniuncti sunt, periculum ali-
quod sustineant.

Qui uidebant me, foras fugerunt à me. Conuersi sunt à me,
inquit, ne suspicionem aliquam iniicerent se mihi adhære-
re. Illinc quippe imminere eis periculum poterat.

Obluioni datus sum tanquam mortuus à corde. A corde, in-
quit, amicorum meorum obluioni datus sum: hoc est, mei
obliti sunt, veluti hominis iam mortui. Ob inuitabilem
enim interitum pro mortuo existimatus sum, vel eo pacto,
quo mortuus quis in obluionē proiicitur, & ego obluioni
datus sum, verentibus nimirum amicis meis, ne in aduer-
sariorum meorum suspicionem venirent.

Factus sum quasi uas perditum. Quemadmodum vtile esse
videtur omne vas, seu instrumentum, donec integrum ac
saluum est, & contrà, inutile efficitur, atque è memoria ho-
minū labitur, si disperditum sit, ita etiam de me dici potest.

Quoniam audiui uituperationē multorū habitantium in circuitu.
Hoc in loco etiam à communi sensu sumendum est verbum
miserere. Quia propriis auribus, inquit, vituperari me à
multis audiui, atque inter cæteros à Semei, qui fugientem
me Absalonis insidias conuitiis, & calumniis infecutus est.

*Dum conuenirent simul aduersum me, accipere animam meam
consiliati sunt.* Inimici mei in vnum aduersum me congre-
gati, consilium inierunt, vt animam meam auferrent à cor-
pore. Nam quod ait in me, intelligendum est, in corpus me-
um. Hoc autem dicit de consilio suggesto ab Achitophel.
Resciebat enim omnia beatus Dauid à Sadoch, atque ab
Abiathar sacerdotibus, vt legimus in libris regum.

Ego autem in te domine speraui. Illi quidem, inquit, hoc pa-
cto se habent, ego verò in te vno confido.

Dixi tu es deus meus. Qui mihi scilicet, robur ac poten-
tiam præstas. ita enim sibi vult hoc in loco dictio illa, Deus:
verum tu, vt lubet, inquit, omnia quæ ad me pertinent dis-
pensato.

In manibus tuis sortes meæ. Sortes meæ, mortis nimirum

& vitæ meæ: vel sortes, secundæ atq; aduersæ fortunæ. Hęc enim omnia in potestate tua sunt. Per manus etiam potestatem intelligere debemus. Dominus enim mortificat & viuificat, humiliat & exaltat. Quamobrem te volēte, aut victor viuam, aut victus moriar.

Libera me de manu inimicorum meorum, & à persequentibus me. Noui quòd tu non vis mortem meam, & quòd à tanto facinore abhorres, vt occidar à filio. Filius enim me^o est, qui mortem mihi inferre conatur. Sæuitiam præterea inimicorum suorum in hoc vel maximè ostendit, dum satis nõ fuisse eis significat, quòd ipsum regno expulissent, sed addit, quòd fugientem etiam persequebantur.

Ostende faciem tuam super seruum tuum. Ostende, hoc est ח'נ'פ'א'ו'א'מ conuerte. Auertere quippe eam videris, quotiens ob peccata mea cessas mihi opem ferre. Per faciem autem Dei, illius visitationem atque custodiam, seu etiam benevolentiam intelligit.

Saluum me fac in misericordia tua. Si non propter me, saltem ob misericordiam tuam. De te enim dixisti in libro Leuitici: Ego misericors sum.

Domine non confundar, quoniam inuocaui te. Simile est quod legimus psalmo vigesimoquarto. Non confundar, quoniam speraui in te.

Confundantur impij, & descendant in infernum. Achitophel^{em} impium appellat, veluti qui legem de parricidio nõ est veritus, dum filium irritauit aduersus patrem, atque insurgere in eum fecit. Aliqui autem dicunt, verba hæc, formam quidem imprecationis habere, sed vim tenere prophetiæ, atq; prædici ea quæ passurus erat Achitophel, qui summa refertus confusione, quòd consilium Chusi suo præpositum fuisset, laqueo suspensus seipsum interemit. Multiplicibus verò verbis beatus Dauid, aduersus inimicos se impugnātes diuinam aduocat indignationem, primùm ea ratione, vt castigati meliores redderentur. Percute enim, inquit, argentum reprobum, & purgabitur. Secundò, vt in hac vita tormentis affecti, in futura ab æternis pœnis liberentur. Tertiò, vt posteri hoc pacto moderatiores fierēt. Scelustus enim videns sibi similem cædi, eruditur. Quartò vt præsens vita ab huiusmodi pestilenti vitio liberetur. Quintò ne alij

PSALMVS

addantur, cernentes nimirum ac veluti plagas illis illatas. Sexto, ne quis illud dicere possit: nō est sal^o illi in deo eius.

ⲁⲓⲓⲟⲩⲧⲓⲛⲟ
ⲁⲩ.

Muta fiant labia dolosa quæ loquuntur contra iustum iniquitates in superbia & despectione. Per labia dolosa Achitophelis labia intelligit, veluti quæ antiquum dolum eousque occultauerāt, & quæ muta facta sunt, quia paulopost enectus est. Iustum autē seipsum appellat, eo quod nec Absalonem iniuria vnquam affecerat, nec Achitophelem, aut alium eorum sociis. Per iniquitatem verò, eorum consilium intelligit, quo filium aduersus patrem irritabant. In superbia etiā addit, quia iactabat Achitophel nocte illa sese imperum facturos, atque interempturos David, vt habetur in libris regum. In despectione similiter, quia opprobrio ac contumelia eum affecerat.

ⲠⲚⲑⲟⲩⲧⲏ-
ⲧⲟⲩ.

Quam magna multitudo bonitatis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te. Quam magna, pro valde magna. Philosophatur autem propheta, modò longanimitatem dei, modò vindictam admirans, atque ait: Quod valde ampla est diuina benignitas, quam tamen ad tempus abscondit seruis suis, vt illorum patientiam exerceat, dum diutius differt illis præsto esse.

Perfecisti iis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum. Implesti ac manifestam fecisti bonitatem tuam, iis qui in te sperant: quandoquidem notū eis facere voluisti, q̄ tibi gratos viros non deseris. Et quod ait: Filiorum hominum, intellige, vt declarauimus in tertio versiculo quarti psalmi.

Abscondes eos in abscondito faciei tuæ. Varia auxiliorum dei genera commemorat, & quomodo, timētes eum, à quocunq̄ liberat periculo. Nam si ab inimicis, inquit, exquirantur, tu abscondes eos in abscondito faciei tuæ, hoc est in abscondito loco tuo. Est enim quædam circumlocutio.

A perturbatione hominum proteges eos in tabernaculo. In perturbationis seu contentionis tempore, tu proteges eos, inquit, in tabernaculo protectionis tuæ. Vel tu tabernaculi instar eos proteges.

A contradictione linguarum. A cōmuni sensu sumendum est verbū proteges. A contradictione autem linguarū: hoc est, à contradictione populi. Per linguam enim ipsos loquētes, & per cōtradictionem, subditorū inobedientiam intelligit.

Benedictus dominus, quoniam mirificauit misericordiam suam Περιοχῆς
in ciuitate munitiois. Per munitioem, seu (vt magis sonat
 Græca dictio περιόχῃ) per ambitum, mœnia ciuitatis intel-
 ligit: vnde ciuitatem munitiois seu ambitus, ciuitatem ap-
 pellat mœnibus circumdatam. Laudandus, inquit, maximè
 deus est, qui misericordiã suam in me notam omnibus, atq;
 admirabilem fecit, ita vt ciuitas bene munita appellari pos-
 sim: eo quòd propter summam in me custodiam, inexpugna-
 bilis sum, inquit ciuitatis bene munitæ.

Ego autem dixi in ecstasi mea, proiectus sum à facie oculorum
tuorum. Per ecstasim, vt superius diximus, trãsgressionem
 atque auersionem intelligit, à recta via mandatorum Dei.
 Eo, inquit, tempore quo deliqui, adulterium illud, & cædè
 committens, ac deinde ad pœnitentiam conuersus sum, di-
 xi me deinceps proiectum esse à præsentia & cõspectu pro-
 tectionis tuæ.

Propterea exaudisti uocem deprecationis meæ, dum clamarem ad
te. Ob pœnitentiam, & contritionem meam exaudisti me
 clamantem ad te. Confidebam enim quod auxilium mihi ef-
 fes præstaturus.

Diligite dominum omnes sancti eius. Diuinũ propheta sen-
 tiens auxilium, sanctos alios & virtute præditos exhorta-
 tur, vt diligent dominum, neque hoc simpliciter, sed ex to-
 to corde. Quod ex sequentibus significauit, dicens.

Quoniam ueritates exquirit dominus. Veras scilicet dile- Αληθειῶν.
 ctiones atque ex corde.

Et retribuit iis qui abundanter faciunt superbiam. Hoc vt
 prædiximus, propter Achitophelem dictum est. Cum iis igi-
 tur, qui simpliciter superbi sunt, Dominus longanimis est:
 cum iis uero qui nimij sunt in eo vitio, condigna (nec serò)
 delictis retribuit supplicia.

Viriliter agite, & fortificetur cor uestrum, omnes qui speratis
in domino. Adiuuabit proculdubio dominus vos, & nõ de-
 spiciet. Nam qui in illum confidunt, non confunduntur.
 Consona autem hæc sunt iis, quæ habentur in fine psalmi
 vigesimiseptimi.

Psalms ipsi Dauid intelligentiæ.

Intelligentiæ inscribitur, uel, quia multa erat propheta plenus Συντελες.
intelligentia, quando hunc psalmum composuit, uel, quia ob profun-

PSALMVS

diffimos psalmi sensus, lectori multa op^o est intelligentia, uel, quia
lectorem erudit atque intelligentem reddit. Admonet quippe eū, dī
cens: Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intelle-
ctus. Conscripsit etiam beatus David hunc psalmum post commis-
sum adulterium, & eadem: ob quæ cum in uarias incidisset calami-
tates, uarios etiā psalmos cōscripsit, illa deplorans peccata. Vtilis
etiam erit hic psalmus, si iuxta anagogicum sensum intelligatur.

PSALMVS 31.

Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorū
tecta sunt peccata. Cū post commissa à se
delicta multos pertulerit labores, beatos
nunc illos fore dicit, quibus absque vllō la-
bore contigerit, propria abluerē peccata: il-
los nimirum significans, qui lauacro baptis-
matis hoc fuerint remissionis donum consecuti. Et quia ex
iis, alij ex Gentibus futuri erant, alij ex circuncisione, ini-
quitates quidem quæ Græca dictione ἀνομία dicuntur, ad
gentes referendæ sunt, veluti quæ ἐνομία: hoc est, exleges
erant, & omni prorsus carebant lege: peccata uerò ad Iudæ-
os, qui sub lege erant. Peccatum enim neglectus est, aut cō-
temptus legis.

Beatus uir cui non imputauerit dominus peccatum. Cui ea
ratione peccatum non adscripserit, quod per regenerationis
lauacrum ablutum iam, ac penitus deletum sit. Peccatum au-
tem indifferenter posuit pro culpa.

Nec est in ore eius dolus. Nec post baptisina mentitus est,
aut violauit pacta quæ cum deo habet. Dolum enim hic pro
mendacio intelligere debemus. Profitetur enim is, qui bap-
tizatur, operibus dæmonum renuntiare, & Christi manda-
tis se adiungere.

Quoniam tacui. Beati isti sunt, ego uerò plangendo fati-
gatus filii.

Inueterata sunt ossa mea, dum clamarem tota die. Hęc fuit si-
lentij causa. Per ossa autem vires suas intelligit. Ossa enim
corpus sustinent, ac stabilem reddunt. Inueterata autē sunt,
hoc est, infirmata, ac debilitata. Nam quod antiquū est, debi-
lius fit. Infirmata, inquit, sunt vires meæ. Tota uerò die di-
cit pro semper, atq; assiduè. Quotiens enim in tentationes
incidebat,

Incidebat, totiens suum lugebat peccatū, quasi omnis illinc vitæ suæ inæqualitas defluxisset, & quia pro delicto cædis, & adulterij, mors illum in pœnam manebat, mortem quidē propheta Nathan ei remisit, quando proprium peccatum suum ingenuè confessus est. Dixisse enim illum ei legimus: non morieris, domesticas tamē calamitates ei comminatus est, in quas modo, cum se cerneret incidisse, flebat, ac lamen tabatur.

Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua. Hæc est rursus clamoris causa: Manum autem hic ponit pro puniendi potentia. Manu enim castigare solemus, quæ grauata est, hoc est grauiter delata. die vero ac nocte, dixit, pro perpetuo.

Cōuersus sum in miseriam dum configitur mihi spina. Peccatum spinam appellat, veluti non interius sed exterius penetrando ad natum, & veluti pungens ac dolorem inferēs. Infixa mihi igitur hac spina peccati omnia quæ secunda mihi olim erant, ac prospera, conuersa sunt in miseriam.

Iniquitatem meam cognitā tibi feci, & peccatum meum non abscondi. Ne obmurmurare Propheta aduersus deum videatur, sermonē mutat, & exponit quomodo misericordiam à deo consecutus sit. Cum Nathan, inquit, sub alia persona delictum meum mihi narrans cōfixisset, ac deinceps addidisset: tu es de quo hæc dicuntur: indicaui statim ego delictum meum, nec negavi. Iniquitatem autē eam intelliges, quam & peccatum appellauit.

Dixi annunciabo aduersum me iniusticiam meam domino. Cognoscens me condemnationē euitare non posse, dixi intra me ipsum id quod eram facturus, & statim confessus sum dicens, peccaui domino.

Et tu remisisti impietatem cordis mei. Per Nathan scilicet prophetam dicentem, & dominus abstulit peccatum tuum. Cordis autem impietatem ideò peccatum appellat, quia in corde suo nullas veritus fuerat leges, à deo latas de homicidio, aut de adulterio. Remisisti autem, hoc est perpeccisti. Aliqui dubitant, quomodo si remissum ei fuerat peccatū, grauata postmodum esse dicat super se manum dei, & dicim⁹ quòd postquam beatus Dauid causam illam à propheta Nathan confictam rectè intellexisset & seipsum, quod deliquit-

Εἰς τὰ καὶ
πρωτῶν ἐν
τῷ ἐμπα-
γῆναί μοι.
Ἀνομίαν.
ἢ μαρτίαν

Β' ἐχορῶν
σω.

Τῆς καρ-
δίας:

PSALMVS

set non mortis tantum, sed noxæ etiã reum esse iudicasset: mors quidem ei statim remissa est, ob promptam atq; humilem cordis confessionem, dānum vero ab eo exactū est, per subsecutas calamitates, iuxta propriã sententiã, ne tã celeriter, atq; in totū liberatus, tantū facinus, ac tantū beneficium obliuioni facili⁹ mādaret, & rursus ī eadē incideret delicta.

Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tēpore opportuno. Pro hac, hoc est ab hac iniquitate mihi remissa, pius, ac religiosus vir quilibet instinctus rogabit te. Vbi enim innotuerit, remissum mihi fuisse peccatū, statim, vt confessus sum, imitabuntur me deinceps pij omnes in tempore pœnitentiæ. Hoc enim pœnitentiæ tempus, quasi idoneum, ac commodum, opportunum tempus appellauit. Eritque hæc remissio exemplum omnibus pœnitentibus: quos ideo vocauit sanctos, quia impij atq; omnino perditī ij sunt, quos nulla duci contingit pœnitentia. Possumus & aliter dicere: quòd tradatur prophetia de fidelibus, qui tempore opportuno, hoc est post prædicationem Euāgelij, dum eos beati David psalmos canunt, qui illius peccata commemorāt, pro eorum remissione ad deum quodammodo orare videntur.

Verumtamen in diluuiō aquarum multarum ad eum non approximabunt. Dictio verumtamen hoc in loco pro copulatiua coniunctione sumenda est, vt sit sensus: q& in inundatione tentationum, (per aquas enim hoc in loco tentationes, ac calamitates intelligendæ sunt, quemadmodum & alibi, libere de aquis multis) quòd in huiusmodi inquam inundatione nullæ aquæ ad eum approximabunt, qui sic cōfessus fuerit, & cui hac ratione remissa fuerint peccata. Approximare autem seu appropinquare hoc in loco, idem est quod attingere & lædere. Vel per diluuium, baptisma intellige, quod in aquis fit, & peccata abluit. Aquas vero baptismatis multas appellat, considerata potius qualitate, ac potentia spiritus, quàm vndarū quantitate: quo pacto dicere solemus: vctum multum, hoc est validum. Orabit igitur, inquit, ad te, verum in baptismo ad eum non approximabunt peccata: illic nimirum demersa, ac deleta.

Tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me. Ab hac etenim, ad te confugio tanquam ad gaudium, & lætitiā.

Exultatio mea erue me à circumdantibus me. Opportuna est hæc inuocatio, tu, ô deus, inquit, qui es gaudium meum, eripe me à tentationibus, quibus quodammodo circumdatus detineor, seu visibiles seu etiã inuisibiles inimicos intelligas.

DIAPSALMA.

Intellectum tibi dabo, & simul accedam in uia hac qua gradie Καὶ συμε-
βίωσι.
ris. Diapsalma hoc in loco mutationem indicat consequentie sermonis. Verba enim quæ sequuntur ex persona dei proferenda sunt, respondentis ad prophetam, cui soli auditus est: ego te prudentem faciam, ad hoc, vt inimicorum superior euadas & simul tecum veniam in hoc itinere, quo ad bellum accingeris.

Firmabo super te oculos meos. Non simpliciter, inquit, Ego te aspiciam, sed constanter atq; indefinenter te obseruabo, eorum instar qui in bello alicuius curam suscipiunt & oculos in eum firmant, vt periclitanti subueniant, ac præsto ad sint. Alibi sæpe diximus, quòd scriptura ab humanis affectibus: aut morib⁹ sæpenumero diuinas actiones describit, auditorum imbecilitati condescendens,

Nolite fieri sicut equus, & mulus, in quibus non est intellectus
Admonet nos beatus Dauid ex iis, quæ ipse passus est: noli te, inquit, amore mulierum furere, veluti infrenes equi, nec ad virtutem infructuosi fieri, vt muli. Illi, quid bonum, aut quid malum, quid honestum, aut quid turpe sit, ignorant: quia ratione, vt vos donati non sunt. Equi præterea hinniūt ad voluptates, & muli seminavirtutis nulla concipiunt, nec fructum aliquem producant: & hoc partim quidem malitiæ causa qua imbuti sunt, partim vero inertia, quam ad exercendas virtutes præ se ferunt.

In camo, & freno maxillas eorum constringas, qui non approxi- ἀγασίς.
κηνός ὡς
κἀμπήωρ
ἀυχίνα χα-
λινός ὡς
χαλόμε-
νος ἰεζρσθ
μα,
mant ad te. Cum equi ac muli meminerit, non temere perfrans in translatione, frenum addit. & cōtra eos imprecatur qui irrationabiliū huiusmodi animalium instar procul ab sunt à deo. Angas, inquit, domesq; ac premas eorum hominum maxillas, qui per virtutum semitam ad te propius nõ accedunt. Camus, & frenum, idem sunt. & iuxta Græcarum dictionum etymologiam, alterum sic dicitur, q̄ ceruicē deflectat, alterũ verò, q̄ i os mittatur. Per frenũ etiã illa potest

PSALMVS

disciplina intelligi, quam tentationes docent. A maxillis autem totum hominem significat, veluti à parte totum. Cõtra huiuscemodi igitur hoies ideo Propheta imprecatur, quia post sui exemplum inexcusabiles esse eos censet. Alij etiam dicunt verbum, angas, optatiui quidẽ modi esse, sed in hoc loco accipi debere pro futuro,

Multa flagella peccatoris. Hoc, inquit, doceo: cognoscẽs meo exemplo, q̃ multæ castigationes peccatorem manent.

Sperantem autem in domino misericordia circumdabit. Quod si quis post flagella cor suum, ac spem suam, verè ad deũ cõuertat, is omnino etiam misericordiam consequetur.

Lætamini in dominũ & exultate iusti, & gloriamini oēs recti corde. Cum in superioribus infirmos omnes admonuerit, nunc fortiores etiam exhortatur: quos ideo iustos vocat, q̃ iustè viuant. & rectos ob vitæ rectitudinem. Lætamini, inquit, exultate & gloriamini, non de vestris virtutibus. Infirmæ enim sunt, nisi conferuentur à deo: sed in ipso solo domino, qui adiuuat, ac protegit vos: Nam & ego olim in virtute confidens, lapsus sum. Differentiam autem lætitiæ & exultationis prædiximus circa finem expositionis psalmi tertii decimi. Tametsi sæpenumero idem eque significat. Et quod ait in dominum, indifferens est constructio pro in domino.

Psalmus ipsi Dauid sine inscriptione apud Hebræos.

Apud Hebræos hic psalmus caret inscriptione, & uidetur mihi cõtinere pertinentia ad tempora regis Excebiæ, atq; exhortari sanctos, ac probos viros, ut deum laudent, quod Assyrios inuisibiliter destruxerint, tametsi possit etiam nobis omnibus accommodari.

PSALMVS 32.

Exultate iusti in domino. Quid sit exultationem prædiximus. Per iustos autem hic, virtute præditos viros intelligit, quos nulla alia in re exultare iubet, quã in domino, qui solus & verè adiuuat & victoriam præstat. Neque enim aut fortitudo, aut exercitus, aut diuitiæ, aut mœnia aliquid tunc illis profuerunt.

Rectos decet laudatio. Per exultationem enim laudationẽ significauit. Nam qui aliqua in re exultat, omnino eam lau-

dat: & quia solis viris virtute præditis exultationem huiusmodi, ac laudationē apposuit, causam statim addidit dicens: quod eos præcipuè decet, vt deum laudent, qui rectè, ac duce ipsa viuunt virtute. Neque enim, vt alibi dicitur, formosa est laus in ore peccatoris, nec pes obtortus recto cõgruit calciamento: rectus autem est dominus deus noster, & rectitudines vidit vultus eius. Contravero diabolus obliquus ac tortuosus est, vt serpens: atque ideo sui similib⁹ delectatur.

Constitemini domino in Cithara, in psalterio decem chordarum psallite ei. Antiquis lex erat vt deum laudaret in Cithara & in psalterio atque in aliis musicis instrumentis, quemadmodum in proœmio operis tradidimus, docetes quam nã differentiam habeat psalteriũ ad alia musica instrumenta. Iuxta Anagogem per Citharam, quæ infernè pulsatur, ipsum possumus corp⁹ intelligere. Qua (vt inquit Magnus Basili⁹) in Cithara, atque in Lyra æs inferius resonat ad plectrũ. Constitemini igitur domino, hoc est gratias ei agite, vos nimirum, quicumque ab intellectualis Assyrii obsidione admirandè liberati estis: & primum quidem ipso corpore, ieiunãdo, flendo, humi cubando, psallendo etiam, hoc est, canendo: si qua præterea alia sunt dona: quæ ad moralem pertinent virtutem, & quibus agi possunt gratiæ deo, hæc omnia deo offerte. Per psalteriũ autem intellectus significatur, quia quæ admodum in psalterio decem chordæ intenduntur, quæ soni, seu vocum causas supernè habet, vt alibi diximus, ita intellectui nostro decẽ adiacent legalia præcepta, supernè nobis à deo (vt ita dicam) insonata, quæ qui obseruauerit, per illorum symphonias, atque cõcentus, spiritualem atque intellectualem cantum deo canet. A cithara igitur accedite ad psalterium, & per contemplandi virtutem, psallite cum intelligentia quæcunque canitis.

Cantate domino canticum nouum. Iuxta historiæ sensum, nouum canticum dicit, veluti de recenti, ac nuper compositum, ob admirandum nimirum dei opus quo à tam grandi fuerant Assyriorum obsidione liberati: iuxta Anagogem verò, Christianorum cantus intelligit, quoscunque scilicet fideles composuerunt: qui noui sunt comparatione antiquorum mandatorum.

Bene psallite ei in vociferatione. Vociferatio est ingemina-

ΕΨΑΛΜΟΣ
ΛΑΥΡ. ΘΨ.

PSALMVS

ta militum vox, quæ aduersus hostes audaciam præstat. Per huiusmodi verò vociferationem confidere nos admonet, dicens: psallite iubilanti voce, ac fiduciam præstante, postquã hostes omnes territi, atque in fugam conuersi sunt. Quod verò ait, bene psallite, idem est quod sublimiter, seu egregiè, atque ex tota anima.

Quia rectū est uerbū domini, et omnia opera eius in fide. Rectus est, inquit, sermo domini, quē per Esaiam prophetā de dissoluēda obsidiōe significauit. Ecce enī q̄ opa quę dominus cōtra Assyrios fecit, fidē præstāt & cōfirmāt illi^o sermonē. Vel aliter: Omnia in vniuersum opa domini, in fide esse dicuntur: quia quoscunq; ea cernētes mouēt ad fidem, vt credāt in opificē ac creatorē deū. Nā (vt alia omnia omittam) nonne vel vnicus apis aculeus, qui fistulæ in morē fact^o est, ita vt per eū (tamenti alioquin tenuissimus est) apis venenū effundat, abūdē docere nos potest, q̄ nō fortuito aut ex sese sed quod diuina vi tanta tenuitas fuerit cōcauata? Et aliter: Rectū est noui testamēti, ac saluatoris nostri uerbum, nihil obliquū, nihil dissolutū habēs, vt uetus lex. Præterea & quęcūque opa olim fecit dominus, dū cōuersaretur in carnē, fidelē reddūt eius sermonē, dū sibi cōsona sunt & aliis credēda: vt pote uera & quibus cōtradici nō possit. Vel aliter: per uerbum, ipse filius intelligendus est, qui rectus est, & via nō errans, ac ueritas. Ego enim sum, inquit, uia & ueritas. Omnia etiam signa quęcunq; fecit, ob uidentium, & auditorū fidem, facta sunt, vt scilicet crederent in ipsum.

Diligit misericordiam et iudicium dominus. Vide quomodo misericordiam præponat iudicio, vtque eam deus magis diligit. Hac etenim ratione in peccatoribus deus, primum expectare ab eis solet, an pœnitentiam agant: quia nimirū misericors est. Deinde, si immedicabiles permanerint, eos castigat, quod pertinet ad iudicium. Vel, quia cuiuscunq; iudicio suo deus misericordiam commiscet, iuxta illud: Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? uel misericordiam quidem diligit deus in iis, quos castigando erudit ac dirigit, iudicium uerò: in iis, qui peruersi atque incorrigibiles perseverant. Vel misericordiam diligit, in præsentī seculo. Non ueni enim, inquit, vt iudicem mūdum, iudiciū autē in futuro. Simile est etiā quod alibi legimus: mi-

fericordiã, & iudiciũ cãtabo tibi domine: hoc est, misericordiã, & iudiciũ, in canticũ tibi, ac laudẽ componã: narrãs, nimirũ quomodo misericorditer iudicas, vt prædiximus. Cõmiscetur enĩ misericordia iudicio, & iudiciũ misericordiã, ne misericordia laxitatẽ, ac molliciẽ, nõve iudiciũ desperationẽ generet. Quõd si psalmũ referas ad tẽpora Ezechia, dic quõd dominus misertus est obsessam Hierusalem, & q̃ iudicio suo Assyrios iniustẽ obsidentes condemnauit.

Misericordiã domini plena est terra. Omnium enim miseretur deus, impiorum etiam, ac se deum abnegantium. Nam alioqui, si misericordia non vteretur, quomodo sineret eos viuere? credentium tamen semper magis miseretur, & impiorum minus. Vel per misericordiã domini, euãgelij prædicationem intellige, quõd misericordia plenum est, atque ex misericordia creatoris nostri dei nobis datum, & quõ iam plena est tota terra ob disseminatam vndique apostolorum doctrinam. Sermonem autem suum deinceps mutat in laudem, narrans mirabilia dei, & dicens.

Verbo domini celi firmati sunt, & spiritu oris eius omnis potentia eorum. Videntur quidem hæc verba, idem æque significare. Dixit enim deus de vno quoque, fiat, & factũ est. Verbum præterea, oris spiritus est aerem verberãs: & qualis est oris spiritus, qui aerẽ verberat, tale est & ipsum verbũ. Similiter firmamentum, ac potentia, pro eodem sumuntur. Celi enim difficile corrumpuntur, firmique, ac stabiles sunt. Sed iuxta altiorem sensum, (quo dicere possumus, beatũ Dauid hoc in loco de sancta Trinitate philosophari,) per dominũ, patrem intellige: & filium, per verbum: & per spiritum oris eius, spiritum sanctum: quem ideo spiritum oris eius appellauit, vt eiusdem eum ostenderet esse substantiã cum illo à quo emittitur: & quõd non creatus esset aliunde. Per cælorum verò potentiam, cælestes angelorum potentias intellige. Illud tamen aduerte, quõd non separatim filius homines creauit, & spiritus angelos: Sed filius quidem omnia in esse produxit. Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt. Sanctus verò spiritus angelos sanctificauit, postquã creati sunt: quĩm ob causam, non de facili mouentur ad malum. In bono confirmati angeli nullo modo mouentur ad malum, cum ab initio statim, ipso sancto spiritu, veluti tinctura quadam con-

Δύναμις.

PSALMVS

solidati ac corroborati sint.

ὅσιν ἁ-
σάμ.

Congregans quasi utrem aquas maris. Subintelligenda est prapositio in, vt sit ordo: quòd congregat quasi in utrem. Congregat, inquit, aquas maris in terræ concauitates, quasi in utrem. Vel aliter: congregat aquas maris, quasi vtrè: hoc est, instar vtris, tumentes nimirū non secus atque vter, ventorum vi, & pari modo remissas, cessantibus ventis. Vel per utrem, humorē intelligit, qui in vtre continetur, à continente, contentum ipsum significans: vt sit sensus: congregans aquas maris, eo modo quo humor aliquis in vtre cōtinetur. Continentur etenim in seipsis aque maris, mandato dei, nec disperguntur in terrā, non secus atque humor ille, qui quasi vinculis quibusdam in vtre continetur. Quidam etiam dicunt, prophetam hic de iis loqui vaporibus, qui generantur è mari, & paulatim circunlati, in aere consistunt, & vtris instar condensantur & fiunt in nubem.

Ponēs in thesauris abyssos. Abyssus dicitur aquarū profundum. Est autē græca dictio, abyssus, & iuxta nominis etymologia sic dicta quasi impossibile sit, vt in illud pfundū quis descendat. Abyssorū autem thesauri sunt sinus terræ, è quibus fontes proueniunt, & flumina. Vel per thesauros, locum intellige supra firmamētum, vbi deus à principio aquarum dimidium posuit: thesauros autem eum locū appellauit, vel propter loci amplitudinem, vel quia latet, & occultus est, tametsi opportuno tempore aperiatur etiam à deo, & claudatur. Huiusmodi enim sunt thesauri proprietates. Ego verò hunc versiculū puto apostolis congruere, qui thesauri fuerunt: custodes nimirum & conseruatores abyssorum: hoc est profundissimorum mysteriorum fidei.

Timete dominum omnis terra. Terram sæpenumero, vt nunc, homines vocat, vel quia de terra plasmati sunt, vel, quia habitant in terra. Nam cum à creaturarum magnificentia, creatoris potentiam ostenderit, quod reliquum est, admonet: timendum eum esse, & venerandū, quasi solum deū. Vel per terram, nunc eos dicit, qui terrena tantum cogitāt, quos iubet vt timeant deum. Ita enim significari per terram sæpe apud scripturam inuenimus.

Ab eo autem commouentur omnes habitantes orbem. Præ timore eius, inquit, tremant homines quoniam magnus est,

& terribilis. Magnus autem Basilius versiculum hunc aliter intellexit. Habitantes orbem, inquit, commoueantur ab eo hoc est moueantur, quæadmodum ipse deus vult, & sit sensus: prophetam precari, vt omnibus habitantibus orbem, corporis atque animæ motus sint secundum deum, & à diuino timore dirigantur. Ego vero puto hoc de Christo dictum esse, à cuius operibus & verbis omnes cõmoti sunt, alij quidẽ ad fidem mutati, alij verò terrore ac perturbatione affecti.

Quoniam ipse dixit & facta sunt. Traditur hic iusta timoris causa. Ipse enim, inquit, omnium creator est. Dixit enim fiat hoc, aut illud, & factum est statim.

Ipse mandauit & creata sunt. Idem fere sibi voluit hæc verba, quod proximè, superiora. Vel, verbum, mandauit, appositum est ad declarationem verbi, dixit. Neque enim simpliciter dixit, sed iussit etiam, quasi omnipotens. Vel, quod ait: dixit, & facta sunt: ad ipsam tantummodo hominũ creationem referendum est. Quod verò subdit: mandauit, & creata sunt: ad regenerationem referatur, quæ per euãgelij prædicationem facta est. Mandauit enim apostolis vt irent, & docerent omnes gentes. Nam & ipsi fideles, noua dei creaturæ appellatur.

Dominus dissipat consilia gentium, reprobatur autem cogitationes populorum, & reprobatur consilia principum. Varios sensus recipiunt hæc verba. Possunt enim de Assyriis intelligi: qui obsederunt Hierusalem: & de Christi crucifixoribus: & de iis, qui apostolos, ac martyres, vi, atque tyrannide oppreserunt: & si quidem de Assyriis intelligas, dic quod gentes ideo eos appellat propheta, quia ex diuersis nationibus ad bellum huiusmodi fuerant congregati aduersus Hierusalẽ: & per populos, Hebræos ipsos intelligit. Quidam enim eorum propter angustias in quibus erant constituti, oportere cogitabãt sese in manus inimicorum tradere: per principes verò, duces, ac præfectos Assyriorum. Quod si psalmũ exponas de Christi crucifixoribus, differentiam personarũ nosces, si expositionem legeris secundi psalmi: si verò malis de tyrãnis intelligere: per gẽtes, nationes varias intellige, quæ vbiq; locorum sunt: & per populos, inimicos fidelium ludæos: per principes verò, reges ipsos, ac duces.

Consilium autem domini in æternũ permanet. Per cõsilium

autē domini, euangelicā prædicationē intellige, quæ omnes homines credētes per se saluari vult. Hoc igitur cōsiliū, stabile, atque inuictum vsque ad futurum seculum permabit.

Cogitationes cordis eius in generationem & generationem.

Quemadmodum superius consilia, & cogitationes dixit ita & nūc. Est autem consilium, sententia quæ recta esse existimatur, cogitatio verò simplex cōsideratio. In generationem & generationem, cōsueuerunt antiqui dicere, pro semper. Quali per omnium generationum successiones. Per cor autem dei, humano quodam more loquens propheta, voluntatem dei intelligit: & sensus est: quod semper id permanet, quod vult deus, neque id solum quod vult sed illud etiam, quod cogitat. Cogitatio enī diuina, perfectū opus est. Possimus & aliter dicere: quod cogitationes cordis dei, vetus nimirum ac nouū testamentū permanēt in generationē & generationē: alterū videlicet in Iudæorū generationē, alterū verò in fidelium. Antiquū quippe illis, nouū autē istis permanet. Intelligi etiam possunt hæc verba simpliciter de visibilibus, seu etiam inuisibilibus inimicis: quod Ghristus nimirum eorum consilia dissipabit, & quod dominus perficiet quæcunque ad salutem nostram disponere voluerit.

Beata gens, cuius est dominus deus eius. Beata gens, quæ regitur, & gubernatur à deo suo. Hæc autem sola est christianorum gens, cui saluator promisit dicens: Ecce ego vobiscū sum vsque ad consummationem seculi.

Populus quem elegit in hæreditatem sibi. Nos fideles, & gētes dicimur, veluti ex gentibus in vnā ecclesiam congregati: & populus veluti: qui loco abiecti illius Iudæorum populi, introducti sumus. Elegit enim nos deus in hæreditatem, iuxta illud: dabo tibi gētes hæreditatē tuam. Beatos verò nos appellat, ob paratorum nobis bonorum fruitionem.

De cælo respexit dominus. Hæc verba etiam habentur in psalmo xlii. vide quæ illic dicta sunt.

Vidit omnes filios hominum. Omnes enim sub cælo habitant: & nullus eum latet.

De præparato habitaculo suo. Hoc est habili ac commodo, vt facillē illinc omnia perspiciat.

Respexit in omnes qui habitant terram. Dum repetit propheta deum respexisse, videtur velle lectori timorem incu-

tere, veluti ex eo quòd occulta esse deo non possint mala quæ fecerit.

Qui finxit singillatim corda eorum. Adhuc formidabilius quoddam dicit. Nam si plasmauit omnes deus: omnino etiã & nouit cogitationes, & motus omnes eorum, quibus dedit vt essent. Timendum est nobis igitur à deo, cum non praua tantum opera, sed nec ipse etiam cogitationes nostræ latere eum possint. Quod verò ait: deum singillatim finxisse corda eorum: idem est, ac si diceret: fecisse ea deum, singularia ac separata à vitiis, atque à passionum vinculis. Vel etiam singillatim, hoc est separatim, ab aliis nimirum animalibus, quasi rationabilia.

Qui intelligit in omnia opera eorum. Atque hoc etiam magnum est, quòd nullis sensibus indiget deus ad percipiendū quæ fiunt aut dicuntur, aut cogitātur, sed purè, simpliciter, ac syncerè omnia intelligit. εις πάντα.

Non saluabitur rex ob multam potentiam, et gigas non saluabitur in multitudine fortitudinis suæ. Ob multam potentiam, hoc est, ob militum aut equorum copias, armaque, aut diuitias. Per gigantem verò quencunque robustum hominem intellige, qui generoso ac præstanti sit corpore. Quòd si quis istorum aliquando saluatur, non propriis viribus, sed diuina gratia salutem consequitur. δυναμις
ιχθός.

Fallax æquus ad salutem. Instabilis scilicet, ac non tutus. Incertum enim est, an ascensorem suum saluaturus sit.

In multitudine autem potentiæ suæ non saluabitur. Equus scilicet, vnde Sènacherib, qui cōnumeratis viribus abūdabat, nihil inde adiutus fuit, quinimmo malus malè perditus est.

Ecce oculi domini super timentes eum, et super eos qui sperant in misericordia eius. Hæc in primis dicta sunt propter Ezechiam regem & socios. Deinde causam diuinæ huius protectionis atque custodiæ addit, dicens.

Vt eruat à morte animas eorum. A morte inquam, quæ post diem illum expectabitur, vt prædiximus. Ad vesperum enim, inquit, demorabitur fletus.

Et aliat eos in fame. In fame quæ propter obsidionem causata est. quæ oīa subsequuta sunt: vt in libris regum traditur.

Anima nostra sustinebit domino. Et rursus, inquit, in tentationum tēpore sustinebimus domino: id est, in gratiã do- ὁπομηνῶ
τῶ κυρίου.

PSALMVS

mini, seu propter dominum, propter quem oderunt nos infideles: deinde longanimitatis ac patientiæ causam infert.

Quoniam adiutor & protector noster est. Multa enim nobis adsunt iudicia, ob quæ certi reddimur, quòd inter pericula nobis opem feret.

Quia in ipso latabitur cor nostrum. Sustinebimus, inquit, quia dominus adiutor noster est, & quia per ipsum latabimur, cum vicerimus.

Et in nomine sancto eius sperabimus. In nomine sancto eius circunloquendo dixit, pro, in ipso domino, vel in inuocatione nominis eius, quæ vel in fugam potest inimicos cõuertere. Possunt hæc etiam intelligi de Christianis, qui victuros se sperant, quoties vel nomen Iesu nominant. Multa etenim miracula solum id nomen, tantummodo prolatum per fecit, quale illud est: In nomine Iesu Christi surge, & ambulat: atque alia huiusmodi.

Fiat domine misericordia super nos, quemadmodum sperauimus in te. Sic fiat vt nos sperauimus. sperauimus autem quam maximè. Maxima erit itaque & tua misericordia.

Psalmus ipsi David, quando mutauit faciem suam coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit.

David fugiens Saulem, uenit in Nombaciuitatem sacerdotum, & obuiam factus Achimelech, qui inter illos dignitate excelebat, fluxit se missum fuisse à Saule ad certum negocium, petiitque ab eo panes & gladium: cumque nullos alios inuenisset, panes propositionis accepit, quos una cum sociis fame impulsus comedit: atque hoc præter legem. Solis enim sacerdotibus eos edere licebat. accepit etiã & hastã Goliath, quæ illic obseruabatur in anathema: hoc est in oblationem domino. Exiens autem illinc, profectus est ad Achis Philistæum regem Geth: cumque familiares quidam regis eum cognouissent, & nescio quid susurrassent, timore correptus, fluxit se insanum. Circumferabatur autem, & strepitu fores concutiebat: defluebat autem in barbam spuma ab eius ore. Quamobrem sacro eum morbo corripi putauerunt, atque hoc pacto dimissus, ac saluatus est. Historia quidem huiusmodi est. Et quidam Abimelech, eundem esse existimant, quem supra appellauimus Achimelech primarium inter sacerdotes: eumque gemini fuisse nominis affirmant: & per mutationem faciei David, fictionem illam negocij intelligunt,

ad quod se missum esse dixerat à Saul, timens ne si eius fuga à sacerdotibus cognita fuisset, regi id fortassis deferri posset. uerùm licet concedamus sacerdotem Achimelech gemini fuisse nominis, regum tamen historiarum Achis tantum mutasse eum faciem tradit, & nō coram Achimelech. unde ad præsentis inscriptionis intelligētiam. Magnus Basilius animaduertendum esse admonet, quod nomen Achimelech, cōmune quoddam fuit nomen omnibus regibus Geth, quē admodum Cæsaris, atque Augusti nomen Romanorum imperatoribus: & Pharaonis nomen, regibus Aegypti: & alia huiusmodi. Quocirca regi illi Geth, priuatum nomen fuisse Achis tradit, cōmune autem cū aliis regibus Achimelech. Ex huius igitur regis manibus liberatus Dauid, cū se cognosci formidasset, hūc deo cecinit psalmum, in gratiarum actionem, quod sapientem eum reddidisset, ut per insaniam simulationem, uiam liberationis inuenerit. Congruit etiam hic psalmus, cuiuslibet fidei à periculis liberato-

PSALMVS 33.

Benedicam dominum in omni tempore. Cū periculum euaserim, retribuam deinceps saluatori meo gratias: laudes nimirum perpetuas: quia semper mihi adiutor fuit. Edoctus autem ex hoc loco magnus Paulus dicebat: sine intermissione orate, semper deo gratias

agite.

Semper laus eius in ore meo. Sed quomodo poterit quis deum semper laudare, atq; in ore suo illius laudes assiduas habere, cū de uitæ necessariis sæpenumero tractandum sit? comedendum, bibendum, & dormiendum? Num ideo fortassis, quia certum est, præter hoc corporale, aliud esse intra hominem, intellectuale os, per quod diuinarum contemplationum cibus accipitur? & de quo scriptum legimus, os meum aperui, & attraxi spiritum? Item alibi: dilata os tuum, & implebo illud? hoc igitur os impediri nunquam potest, & dei semper reminiscetur, si sobrius esse uouerimus. vel aliter: in omni tempore: hoc est, congruo tempore, & semper quando opportunum est. Oportet quidem ut nostro hoc corporis ore deum laudemus, quando aliunde nulla uirgens adest necessitas, intellectus uerò ore, perpetuo. Reminisci enim Dei semper debemus, ut inquit Theologus, & nunquam cessare. Unde in canticis canticorum di-

PSALMVS

citur: ego dormio, cor autem meum vigilat.

In domino laudabitur anima mea. Non ob propriam ego virtutē ab hominibus laudabor, sed propter deum: quia scilicet illum adiutorem habui. Beatus enim, inquit, cui deus Iacob adiutor eius, anima autem mea laudabitur, circumloquēdo dictum est, pro eo quod est: Ego laudabor.

Audiant mansueti, & lætentur. Audiāt quōd admirādum in modum, & præter omniū opinionem seruatus sum. Per māsuētos autem, hoc in loco patiētes laborum appellat, atque in afflictionibus lōganimes, qualis ipse erat beatus David. Et lætentur, inquit, quia deus huiuscemodi sustinentes viros non despicit: *Quinimmo in periculis cōstitutos saluat.* Me igitur in exemplum habeant, & confidant.

Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum. Ipsos adhuc mansuetos alloquitur, atque aduocat, vt magnificent, & exaltent deum. & quomodo magnificare, atque exaltare quis deum possit, diximus in principio psalmi xxi. deinde narrat quomodo liberatus sit.

Exquisiui dominum, & exaudiuit me. Præpositio ex, intentionem quandam maiorem demōstrat. in mediis, inquit, periculis derelictus, cum labore perquisiui dominum in auxilium: & statim exaudiuit me.

Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. Variæ enim afflictiones eum detinuerant, dum timeret ne in Saulis manus incideret, ne contumelia afficiendus: & postremò ne sequēdū etiam interimendus esset.

Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestrae non confundantur. Solet afflictio mentem hominum confundere, atque obtenebrare. vos igitur qui in afflictionum tenebris constituti estis, accedite, vt quemadmodum ego feci, vos pari modo eum exquiratis. Et illuminamini: ipsa nimirum læticia, atque alacritate, calamitatum tenebras, ac caliginem dissipāte, ne confundamini etiam spē: spē, inquam, salutis. Iuxta anagogen potest hæc prophetæ exhortatio de diuino baptisate intelligi. Accedite, inquit, ad Christi fidem vos, qui in errore estis, & illuminamini per baptismum, quo anima illuminari solet, & animæ oculus purgari: & non confundemini, quia omnem illic confusionis materiam, atque originem abluetis. Facies autem vestrae, circumloquēdo

ὁ δὲ μὴ κα-
ταχυσθῆ.

dixit, pro vos, veluti totum à parte.

Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus eius saluauit eum. Quod ait, iste, demonstratiuè dictum est, ac si diceret: ego ipse quem cernitis. Pauperem autem se vocat, quia humano indigebat auxilio: vel ob humani generis tenuitatem.

Castrametabitur angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Castra ponit dominus circa vnunquenq; hominum qui timeat deum, illum nimirum aduersus omnem noxiam muniens aduersitatem. Verum illius angeli potentiam considera, qui vniuscuiusque nostrum vitam custodit. Nam cum vnus numero tantum sit, vniuerso atque integro hostium exercitui resistit. Timentes autem dominum eos appellat, qui illius obseruât mandata. Vbi enim, inquit, est timor, ibi etiam mandatorum obseruatio.

Gustate & uidete, quoniam bonus est dominus. Cognoscite, inquit, & vos, per gustum enim hic experientiam intelligit. Gustabitis autem, si mei exemplo, ex tota ad eum anima claueritis: vel si exquisiueritis eum diligenter: si non ambigam in illo spè seruaueritis. Vel aliter: exhortatur nos propheta ad dominici corporis, ac sanguinis participationem: Quæ duo, omnes qui dignè gustauerint, sentient sibi statim vires, atque auxilium præstari à deo.

Beatus uir qui sperat in eo. Nã si maledictus homo est qui sperat in homine, contra erit beatus qui sperauerit in deo.

Timete dominum omnes sancti eius. Sanctos eos vocat, qui deo oblati, atque ei sanctificati sunt. Timete igitur dominum, quia huiusmodi timor inordinatos motus coercet. Cõfige enim, inquit, timore tuo carnes meas: deinde infert lucrum, quod ab isto prouenit timore.

Quoniam non est defectio timentibus eum. Nam qui dei timorem in sua anima plantauerunt, nunquam à virtutis operatione deficiunt. possumus etiam dicere, quòd timentibus dominum nulla est defectio: quia & veste sacri baptismatis induti sunt, & corpore, ac sanguine domini vescuntur, & telo crucis armati sunt: & denique, quia necessariis quibuscunque rebus fruuntur.

Diuites egerunt & esurierunt, exquirentes autem dominum, non dimimentur omni bono. Cum nullam esse asseuerauere-

Πατριστα-
λῆ.

χρησις.

ισιγνα.

PSALMVS

rit defectionem iis, qui timent dominum, nunc sermone suo fidem facit, docens quomodo huius seculi diuites sapientius effecti sunt pauperes, & fame vexati. Terrenae enim diuitiae fallaces sunt, & saepe commutantur, ac decidunt: contra verò omnes qui per dei timorem, ac mandatorum obseruationem dominum quaerunt, nullis vnquam bonis indigebunt, ex iis nimirum quae reposita sunt diligentibus dominum. Humanis enim bonis quam maximè indigebunt, cum per arctam afflictionum ac tentationum viam eis incedendum sit. Pertinere etiam videntur haec verba ad Iudaeos, qui olim diuites fuerunt ciuitatum, scilicet ac militum copia: insuper, & celeberrimo illo templo, diuina lege, & conuersatione dei, ac deinceps his omnibus priuati, pauperes effecti sunt, ea nimirum ratione, quia dominum Iesum misericordia diuitem, & pauperem effectum propter nos, impudentissimè occiderunt: qui que esurierunt, postquam verum illum vitae panem de medio sustulerunt. Fideles autem qui ex gentibus fuerunt, quaerentes dominum, omnibus bonis etiam atque etiam aucti sunt.

Venite filij, audite me, timorem domini docebo uos. Est hic quidam veluti praceptoris, seu doctoris sermo. Solent enim doctores habere discipulos filiorum loco do quod fingat illos quodammodo, ac formet ad virtutes, ac penè veluti noui patres, eos iterum generent. Timorem autem domini dixit ad distinctionem timoris daemonum. Potest etenim & daemon timorem incutere, de quo alibi scriptum est: A timore inimici eripe animam meam.

Quis est homo qui vult vitam? Non omnes vocat prope ta, tametsi indistinctè dixerit, venite, sed eos tantum appellat, qui vitam non hanc communem amant, qua irrationalia omnia viuunt animalia, sed peculiarem quandam veram, atque aeternam. Praesens etenim vita, mors potius appellanda est. Atque ideo merito apostolus dicebat: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* per mortem, ipsum corpus intelligens, vel vitam potius, quae est in corpore.

Diligens dies videre bonos. Non huius seculi dies dicit, de quibus patriarcham Iacob dixisse legimus, dies annorum meorum pauci, & mali: & magnum Paulum: redimentes tempus, quoniam dies mali sunt: sed de futuri seculi diebus loquitur.

loquitur. illud enim est seculum, quod bonos habet dies ob verum illud, atque inefabile gaudiū. dies autem ideo dixit, quia illic perpetua est lux.

Cohibe linguam tuam à malo. Nunc opera subiicit, quæ πᾶντορ. fieri solet dei timor. timorem verò dei nūc initialem dico, non perfectum, & linguam in primis iubet compescere, veluti membrū inter cætera magis labile, & ad omne vitij genus magis promptum. ministra enim nobis est ad hominum contumelias, & ad dei blasphemias: turpibus etiam concupiscentiis inseruit, & lenocinio detrahit: præterea accusat, textit dolos, decipit, falsa præbet testimonia, peierat: & omnium denique vitiorum instrumentum est.

Et labia tua ne loquantur dolum. Dolus occultum est facinus sub boni simulatione confectum: & dum superius dixit, cohibe linguam tuam à malo, omnes in vniuersum prauos sermones comprehendit: at nunc de prauo quodam, ac magis particulari tractat sermone, veluti de vitio omnium grauissimo, cum clādestinè componi soleāt hi doli, atque ideo etiam minimè euitari possint. ac veluti de re, quæ in vniuerso genere humano, quam latissimè pateat, in quod ab initio diabolus lætifera hoc virus euomuit, quando primum Euam decipit.

Declina à malo, & fac bonum. Considera optimum ordinem, quia verba in promptu magis sunt, quam facta: primo à prauis nos admonet verbis abstinendum esse. cohibe enim, inquit, linguam tuam à malo. sermo enim, vt sapientes dixere, via quædam est ad actiones. ac deinde ab ipsis etiam prauis auertit operibus, dicens: declina à malo. & consequenter, sublati impedimentis, nos insuper ad bene operandum adducit dicens, & fac bonum. nam quemadmodū impossibile est, infirmū aliquem ad sanitatem restitui, nisi prius à morbo liberetur, ita etiā impossibile est aliquem bene operari, qui à vitiis prius non abscesserit. Illud etiam considera quomodo abstinere tantum non sufficit, à vitiis, sed bonis etiam operationibus opus est. vel aliter: declina à malo, & fac bonum: illud, ne pœna afficiaris, hoc autem, vt etiam honoreris. Alia etiam ratione, vitio cui datur? si bonum non faciat: quia inertis ac ignaui hominis est, nihil operari, atque ocio torpescere.

PSALMVS

Inquire pacem, & persequere eam Pax est omnium bonorum caput, quam discipulis suis dominus veluti hæreditatem quandam reliquit: pacem, inquit, meam do vobis, pacem relinquo vobis, nam qui erga deum fuerit pacificus, is humanas etiam passiones omnes superabit. Non igitur simpliciter à nobis quaerenda est pax, sed cum studio, vt docet nos propheta, hoc in loco: dum ait: persequere eam, ac si diceret, per illius vestigia vobis currendum est, vt præuenientes eam comprehendatis.

Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Per oculos, & aures domini, videndi, atque audiendi potestas in eo intellige. Deus, inquit, semper videt iustos, & illorum actionibus delectatur, & preces exaudit, utpote exaudiri dignas. per iustos autem hoc in loco, viros intelligit, omnium præditos virtute

Vultus autem domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Videt, inquit, Dominus eos etiam qui praua opera faciunt, verum non eodem modo quo iustos: istos quidem videt, vt custodiat, illos autem vt perdat, vt condemnet, vt pœnas ab eis exigat. prauus enim quilibet statuto à deo tempore perit de terra, siue hanc mundi terram intelligas, siue terram eorum, qui saluatur. timeant igitur omnes peccatores, cum eorum delicta deum minimè lateant. potes etiam per vultum domini intelligere aduentum eius, in futuro iudicio, quando severo, ac acerbo vultu eos aspiciet.

Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. Qui terrena, atque humilia votis non expetunt, sed cœlestia, ac sublimia, tamen si lingua fileant, mentem tamen ac spiritu palam clamant, & eorum clamor quam facillimè peruenit ad aures domini: vnde etiam exaudiuntur, & ab omni eripiuntur tentatione, ac miseria: vel quia, ab omni aduersitate à deo liberantur: vel quia, fortitudine, atque constantia, omnem afflictionis impetum superant: quæ res etiam liberatio dicitur, vt aliis in locis declarauimus.

Ἐγγὺς κεί-
 ριος τοῖς
 συνῆτι τριμ-
 μίνοσ τῶν
 καρδίας.

Prope est dominus omnibus contritis corde. Deus quidè ob summam eius benignitatè omnibus prope est. ait enim per prophetam: deus appropinquans ego sum: verum nos cœlestibus nostris longè ab eo discedimus. Ecce enim, inquit, ali-

bi propheta, ij qui elongant seipfos à te, peribunt. cōtritus autē corde eos appellat, qui de propriis peccatis cōpuncti sunt. cōpunctio enim superbiā, ac factum maximē cōterit.

Et humiles spiritu saluabit. Præcedit enim compunctio, & subsequitur humiliatio. humilem autem spiritu dixit, hoc est animo. nam corpore tantum aut gestu, seu verbis, aut alia quavis necessitate humiles deo grati non sunt.

Multa tribulationes iustorum, et de omnibus his liberauit eos dominus. Permittit quidē eos dominus in virtutis gymnasiū descendere, sed non finit superari à laboribus: quod tamen & victoria reputatur, vt prædiximus, & illorū laudi adscribitur. Atq; ideo alibi dicit dominus: in mundo tribulationē habebitis, sed confidite: & Apostolus in omnibus tribulati estis, sed non angustiati, & multa alia habentur huiusmodi.

Custodit dominus omnia ossa eorum, unum ex his nō cōteretur. Atqui multorum martyrum, ossa contrita sunt, verū homo non solum is dicitur, qui exterior est, hoc est non solum ipsum corpus, sed etiam qui interior, hoc est ipsa anima, quæ sua etiam membra habere dicitur, sicut & corpus, atque eisdem nominibus distincta. Nam cum legimus: Mādātum dōmini lucidum, illuminans oculos: item qui habet aures audiendi audiat: vel, os meum aperui & attraxi spiritū, & dentes eorum contriui. item, ventrem meū doleo: aut, pes iusti non offendat: & alia huiusmodi: non corporis, sed animæ membra intelligimus. vnde & nūc per ossa solidiores quædam animæ cogitationes intelligit, quæ eam non secus atq; ossa corpus sustinent, atque confirmant. custodit autem dominus hæc, quæ diximus iustorum ossa, quia ei placent, & nihil eorum conteretur, violentia scilicet peccati.

Mors peccatorum praua. Hoc est laboriosa, atque molesta: quod ex Græcæ dictionis etymologia, melius percipitur. tunc temporis etenim certius dignoscunt pœnas sibi fore repositas. iustorum autem mors suavis est, quia gaudia sibi sentiunt preparata.

Et qui oderunt iustum, delinquent. Oderunt iustum ij, qui in peccatis sunt, nam si simile suo simili lætatur, illud consequenter patet, quod dissimile suum odit dissimile. quorū enim vita dissimilis est, horū etiam sententię pugnantes inter se sunt, atq; contrariæ. delinquent autē, quia oībus aliis

PSALMVS

delictis, hoc odij peccatum addiderunt. nō solum enim eū imitati nō sunt, qui erat iustus, sed odio insuper eū persecuti sunt. delinquent igitur, id est peccabunt aut periclitabūtur

Redimet dominus animas seruatorum suorum. Ab humanis nimirū ac diabolicis insidiis, quas propria patiētia superabūt

Et non delinquēt omnes qui sperant in eo. Non peccabunt, eo quòd valida atque constanti spe ad dominum ferantur, nec vllum etiam animæ periculum sustinebunt.

Psalmus ipsi David.

Hunc etiam Psalmum composuit beatus David, cū persecutionē sustineret a Saule, & nullibi ei daretur tutò consistere: congruitque aliis omnibus inimicorum persecutionem sustinentibus. imprecacionibus autem, quæ tam in presenti sunt psalmo, quàm alibi, uti nos oportet aduersus demones. si enim sunt, qui nostros excitant inimicos, & in nos insurgere eos faciunt. Conuitiis uerò, aduersus insidiatores uti possumus, quòd si alicubi præclara aliqua uirtutū facta percensentur, ea applicabimus ipsi beato David, ita tamen ut & nos ad illorum imitationem moueamur, & excitemur.

PSALMVS 34.

*V*dica domine iniuriantes mihi, impugna impugnantes me. Primò, inquit, Saulem, & socios iudica, deinde impugna, ac castiga. eorum enim iniustitia apertissimè patuit.

Apprehende telum, & scutum, & exurge in adiutorium mihi, effunde frameam, & conclude aduersum persequentes me, Cum pugnae meminerit, consequenter etiam armorum genera apposuit: non quòd eis utatur deus, sed humano locutus est more, terribili enim hæc armorum cōmemoratione, prauos ac scelestos omnes perterrefacit. nam alioqui, solum dei verbum, quinimmo sola etiam voluntas satis est ad coercendos, ac castigandos opprimentes, & ad defendendos ac liberandos oppressos. effunde igitur frameam, hoc est exime gladium è vagina. ob expolitam enim leuitatem suam gladius fundi quodammodo videtur è vagina, cum euaginat. conclude etiam aduersus persecutores meos: hoc est: obstrue viam ante eos, ita ut effugere amplius manum tuam non possint.

Dic anime mea, salus tua ego sum. Intellectuali voce tua,

loquere ad intellectualem animam meam, & dic ei: noli timere, quia ego sum salus tua. Illud autem animaduertendū, quod Græca dictio quæ hic habetur, nō indicatiui modi est, & præteriti temporis, vt regulariter inueniri solet, sed Aoristus imperatiui modi, vt sit *ἰσπερ* pro *ἰπι*, id est dic, eo modo, quo dicimus *ποινοσπερ* pro fac.

Confundantur & reuereantur, qui quærunt animam meam.

Verba hæc confundantur & reuereantur, idem ferè significant. Confusio enim illis summa erit, si me comprehendere nequiverint. animam autem meam circumloquendo dixit, pro me ipsum.

Conuertantur retrorsum. Inanes, nimirum, & re infecta.

Et confundantur qui cogitant mihi mala. Verbū confundantur hic repetitum, præcipuè iuxta Græcæ dictionis vim, intentionem addit, & maiore confusionē significat. Cogitare autem mala, pro considerare, ac studiose inuestigare dixit.

Fiant sicut puluis ante faciem ueni. Ac si dicat, inter fugiendum instar pulueris dissipentur, ac dispergantur. minutissimus enim cum sit puluis, à ventis faciliè dispergitur.

Et angelus domini conterens eos. Subintellige verbum, sit.

Angeli enim septennero mittuntur à deo, vt aliquos castiget: veluti is, qui Aegypti primogenitos dissipauit, item is, qui ceterum octogintaquinque milia Assyriorum interemit.

Fiat uia eorum tenebra, ac lubricum. Grauiissima est huiusmodi imprecatio. optat enim vt illis fugientibus, via adeo sit obscura, vt videre nequeant, qua recta sibi eundum sit: præterea etiã, vt adeo sit lubrica, quod in præceptis aliquod deferantur.

Et angelus domini persequens eos. Istos etiam, qui in tot, ac tanta mala inciderunt, angelus domini conterens persequatur. quid igitur par est euenturum ei esse, qui neque oculis videat, neque pedibus adiuuetur, & ab ipso etiam persequente angelo vrgeatur?

Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui.

Symmachus pro gratis dixit, sine causa. Cum nihil à me inquit, lesi fuerint, absconderunt mihi tamen interitum laquei sui. est autem sermo hic metaphoricus, à venatoribus translatus, qui laqueos, occultè disponunt, per quos interitum feris inferunt.

PSALMVS

Superuacue exprobrauerunt animam meam. Animam meam circunloquendo dixit pro meipsum. Estque animaduertendū, quod huiusmodi figura loquendi, quæ Græcè Periphraſis dicitur, frequentissima reperitur apud beatū Dauid vt illud: anima mea, vita mea, facies mea, nomen tuū, & alia huiusmodi. mentientes, inquit, exprobrauerunt me, ingratum appellantes, & regis insidiatorem.

Veniat illi laqueus, quem ignorat. Inexpectata, inquit, calamitas illi obueniat: illi inquam, qui & mihi interitū abscondit, & qui me exprobrauit, siue Saulē intelligas, seu quēuis alium, qui Saulem vrgeret aduersus ipsum beatum Dauid.

ὁ θεός.

Et rete quod abscondit comprehendat eum. Et rete quod clam aduersus me tetendit comprehendat eum: hoc est, omnis illius conatus, omne consilium in authorem conuertatur.

ὃς ἢ παρὶ-
δι πλοῦ-
ται.
ἢ ἢ αὐτῶ
ἢ ἢ τῶ.

Et in laqueo cadet in ipso. Idem etiam significant hæc verba, & cum dixerit in laqueo, addidit in ipso. in ipso, inquam laqueo quem idem ille disposuit.

Et anima mea exultabit in domino. Inimicis meis ita castigatis, lætabor in domino, qui iustis eos affecit pœnis.

Delectabitur in salutari suo. Quia illos perdidit, & nos saluauit.

Omnia ossa mea dicent: Domine quis similis tibi? eruens pauperem de manu fortiorum eius, inopem ex pauperem & diripientibus eum? Omnia autem ossa mea, id est membra mea omnia quæ in profundo corporis sunt. significare autem videtur per hæc verba plenissimam gratiarum actionem ex intimo animæ prouenientem. vel, per ossa, solidas ac validiores animæ cogitationes intelligit, vt saepe diximus. Inopem autem seipsum propheta appellat, quasi exulem, necessariorumque omnium indigentem, & solum, per fortiorem verò Saulem intelligit, qui & diuitiis & bellicis copiis affluebat: & dum inopem se bis dicit, & insuper, pauperem, addit: & tenuitatem suam maximam denotat, & huiusmodi verborum humilitate deum pariter ad maiorem misericordiam excitat. Diripientes etiam, ipsos hostes appellat: habito nimirum respectu ad illorum spem, qui sese eum direpturos sperabant.

Surgentes testes iniusti, quæ nesciebant interrogabant me. Ipse nimirum Saul, & quicūque ei assentabantur: quos beatus Da-

uid testes ideo appellat, quia aduersus se testimonium ferebant, & iniustos, quia mendaces erant, vel quia huiusmodi testes cum subfannatione quadam ac derisu interrogabāt eū: nunquid aspiraret ad regnum? Interrogabant autem hoc, & pariter asseuerabant, ita esse. Quod tamen beatus Dauid, vt pote innocens ignorasse se ait. Nunquam enim ad regnum aspirauerat. Possunt etiam hæc verba de Christo intelligi, propter falsos testes, qui interrogabant eum, nunquid non blasphemasset, vt euangeliorum tradit historia.

Retriberunt mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Cum communem inimicum Goliath interemisset beatus Dauid, & Philistæos superasset, & prauum Saulis spiritum depulisset, persecutionem tamen sustinebat à Saule. Retriberunt itaque animæ meæ sterilitatem, hoc est infructuositatem. Virtutem meam, inquit, studuerunt infructuosam cōstituerē, cum occidere me cogitauerint, & facere vt anima mea cessaret à fertilitate virtutum. Vel retriberunt mihi sterilitatem, circumloquendo dixit, ac si diceret, pro beneficiis à me in eos collatis, illud conati sunt mihi rependere, vt me occiderent, ne viuendo filios procrearem. Vel aliter, sterilitas pro obliuione accipitur, quia per filios & posteros memoria hominum conseruatur.

Ego autem cum mihi molesti essent, induebar sacco, & humiliabam in ieiunio animam meam. Deinceps docet propheta quomodo dissoluere oporteat calamitates. Nam cum ab inimicis calumniam sustineret, sacco ac ieiunio animam suā, hoc est seipsum humiliabat, rogans ab insidiis liberari.

Et oratio mea in sinū meum cōuertetur. Hoc est exaudietur mea oratio. Ita enim intelligenda sunt hæc verba, quasi seipsam cōuersura sit oratio ad prophetam, qui eam emisit. Nō inanis tamē nec vana aut re infecta, quinimmo in illius sinu instar pretiosissimi doni suscipienda sit. Vel, quia ita cōuertetur, vt orantis sinū petitis rebus impletura sit. Tametsi aliquando etiam huiusmodi loquendi modus contrarium penitus sensum recipiat: quando scilicet quis nō exauditur, & oratio in sinum, re infecta, inanis conuertitur.

Quasi proximo, & quasi fratri nostro sic complacebam. Summam suam dilectionem erga Saulem ostendere volens, fratris, ac proximi nomine vsus est. Parentes enim, & dominos

Σάνκτορ.

Εἰς κόλπον μου.

ὡς πλησίον ἢ ἀδελφῶν.

PSALMVS

proprie honorandos nobis esse dicimus, fratres verò amandos, præcipuè quando sumus sine prole.

Quasi lugens & mœstus sic humiliabar. Videns illum mihi inuidere, quia multitudo ac populus me laudabant, humiliabar fingens me tristem ac mœstum esse. Solet enim intus hominis humilitas, atque deiectio, inuidiã reprimere: quæ admodum contrã, superbia atque elatio augere.

Aduersum me lætati sunt, & conuenerunt. Me hæc agente, atque hoc pacto sentiente, illi lætati sunt, credentes perisille vires meas: & conuenerunt, vt insidias aduersum me disponderent.

Congregata sunt super me flagella & ignorauit. Quod septuaginta interpretes dixerunt, flagella, Symmachus percussiones reddidit. Ait igitur occisores aduersum me congregati sunt: me, inquam, ignorantem huiusmodi eorum consilia, atque insidias quas aduersum me disponebant. Eas autem puto subnotari, quæ in historia Regum traduntur, quando eius vxor Michol omnia illi aperuit, atque à periculo etiam eum saluauit.

Dissipati sunt & non sunt compuncti. Dissipati sunt cum me non inuenissent, vt sperauerant, & tamen compuncti nõ sunt, quia nulla ducti sunt pœnitentia.

Tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis. Saul inquit, & qui cum eo erãt, aliquando tentauerunt me probantes atque experientiam fumentes mentis meæ: aliquando etiam subsannauerunt, iridentes, veluti infirmum, nunc verò palam leonum instar, in me efferati sunt. Frendere autem dentibus solent omnes aliquando ob timorem, aliquando verò ob nimiam indignationem, quando nimirum, veluti furore quodam collidunt mutuo dentes & resonant. Nunc, inquit, ira ac rabie pleni, resonare videntur super me dentibus suis, auidi nimirum vt carnes meas dilanient.

Domine quando respicies? Tu enim longanimis ad hæc, respicere eos non videris: quando igitur animaduertes, & vindictam facies?

Restitue animam meam à malignitate eorum. Tu me libera, inquit, ab illorum peruersitate, & in pristinam securitatem restitue.

A leonibus unigenitam meam. Frenere propriè dicuntur leones, consequenter igitur cum frenere eos dixerit, postmodum leones etiam appellauit: & maximè ob ingenitam eis sæuitiam, & insidiis semper intentum animum. Unigenitam autem animam suam, hoc est, seipsum, ea ratione appellauit, qua declarauimus in psalmo vigesimoprimo à communi etiam sensu hoc in loco subaudiendum est verbû, restitue.

Μονογενῆ.

Confitebor tibi in ecclesia multa, in populo graui laudabo te. Vide quæ exponendo dixerimus in commemorato superius psalmo, ibi: in ecclesia magna confitebor tibi.

Πολλῶ.

Non supergaudeant qui aduersantur mihi iniuste, qui oderunt me gratis & annuunt oculis. Gratis, hoc est, sine causa. Neque enim ego iniuria eos affeci, aut odiosum me præbui. Per annuētes verò oculis, adultores intelligit, qui Sauli annuebant: hoc pacto detrahētes beato Dauid, aut eum carpentes si quid aliquando præsens ille dixisset aut fecisset.

οἱ ἐχθραὶ
νοντις ἀ-
δίκως.

Quoniam mihi quidem pacificè loquebantur, & in ira dolos cogitabant. Pacificè quidem mecum olim versabantur amica loquentes, & quæ beneuolentiam ac dilectionem præ se ferre videbantur, verum summa cum ira, quam celabant, dolos contexebant, cogitantes, quo nam me pacto in pericula conicerent.

Et dilatauerunt super me os suum. Nouissimè etiam palam ac lato ore accusabant me non clam amplius, aut voce submissa. Nam qui cupiant latere compressis pene labiis susurrant.

Dixerunt euge euge, uiderunt oculi nostri. Apud antiquos illi clamabant euge euge, qui assecuti aliquid fuerāt, quod optabant, repetitione illa lætitiā quandam præferentes. Videntes, inquit, inimici mei me fugientem, acclamauerūt verba illa lætitiæ, euge euge: significantes nimirum, eorum rem bene se habere. Quod sequitur, uiderunt oculi nostri: per se legendum est, & subintelligendum est aliquid, ut puta, uiderunt oculi nostri hostem nostrum Dauid male affectum, seu in præceps delapsum: vel uiderunt oculi nostri id quod erat in uocis. Vel coniūctim etiam legi potest versiculus. ac si diceret, bene bene uiderunt oculi nostri quæ optabamus.

PSALMVS

Vidisti domine. Ea nimirum quæ patior.

Ne fideas. Ne amplius sustineas. Nam qui sustinent tacere solent.

Ne discedas a me. Nullus enim alius est mihi adiutor.

Exurge domine intende iudicio meo. Humano more hæc dicta sunt, vt sæpius diximus. Exurge, inquit, domine. Longanimis enim cū sis aduersus inimicos meos, dormire quodammodo videris. Et quid significat, intende, vide in expositione psalmi quinti.

Deus meus et dominus meus in causam meam. A communi sensu hoc in loco sumendum est verbum, intende, & per causam, iudicium rursus intelligit. Illa autem verba: deus meus, & dominus meus, & alia huiusmodi verba repetita, inuocationis intentionem demonstrant quæ ex intimo corde proueniat, & ardentis in deum desiderij. Adfert enim huiusmodi inuocatio quoddam secum solamen, iuxta illud: memor fui dei, & lætatus sum.

Κρίνον
απο.

Iudica mihi secundum iustitiam meam. Iudica hoc mihi, inquit, quod cū iustus fuerim in iis omnibus, quæ ad persecutores meos pertinet, ego contra ab illis iniuria affectus sum.

Domine deus meus, et non supergaudeant mihi. Superflua est coniunctio, &, vel subaudienda est dictio, amabo, vt sit sensus: Amabo domine deus meus.

Ne dicant in corde suo, euge euge animæ nostræ. Hic etiam aliquid subintelligendum est, vt sit sensus: ne dicant in corde suo. factum est, euge euge animæ nostræ.

Κατ'ἰστίον
απο.

Ne dicam absorbuimus eum. In ore nimirum gladij. Hæc etenim dicerent, si me morti traderent.

Confundantur et reuereantur simul qui gaudent malis meis. Verba confundantur & reuereantur, seu pudeant, idē æque significant, quemadmodū & illa in sequētib; lætetur & exultent. Confundentur autē, si vacui atque inanes re infecta reuerſi fuerint. Quod verō ait, simul, idē sibi vult ac si dixisset vno atq; eodem tempore omnes confundantur, qui gaudent malis, hoc est, infœlicitatibus & infortuniis meis.

Induuntur confusione et pudore, qui magna loquuntur super me. Hoc est, qui se iactant aduersum me, & qui mala se mihi illatum ire gloriantur.

Exultent et lætentur, qui uolunt iustitiam meam. Hoc est qui

volunt id quod iustum est in causa mea. Iustum verò esset, quòd inimici me temere nò impugnarent, sed potius in periculis mihi opem ferrent, cum innumeris eos semper affectum beneficiis.

Et dicant semper, magnificetur dominus, qui uolunt pacem serui tui. Dicant hoc, videntes me nimirum superasse impugnatores meos. Magnificetur autem, hoc est magnus ab omnibus reputetur.

Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam. Si ea scilicet fiat quæ petij. Per iustitiam autem dei, iustum eius iudicium intelligit.

Tota die laudem tuam. A communi sensu hoc in loco etiam sumendum est verbum, meditabitur. Tota autem die, hoc est per totam vitam. viuere enim quodammodo non videntur, qui dormiant. Meditabitur igitur, id est annuntiabit laudem tuam, quod perpetuum illi erit opus. Et hæc quidem sunt, quæ ad præsentis psalmi expositionem pertinent. Verum nobis etiam lector admonendus est, vt caueat ne ex hoc psalmo occasionem aliquando fortassis sumat imprecandi aduersus inimicos: vel quia beatus David vitam, ac conuersationem legalem, & non euangelicam degebat, iuxta quam postea Christus perfectiorem docens doctrinam, aiebat: dictum est antiquis, Diliges proximum tuum, & odio prosequeris inimicum tuum: ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benedicite persecutibus vos, vel quia verba hæc beati David intelligenda sunt, non vt imprecetur, sed quòd sub imprecationis modo, ea prædicant, quæ inimicis euentura erant. Vel ea ratione fortassis imprecatur qua scriptum est: percutite argentum reprobum, & purgabitur. Imprecabatur autem eis beatus David, non vt acerbus hostis, sed veluti is qui prauos omnes homines oderat, & optabat eos castigatione emendari, vt futurum ac horribile iudicium euaderent. Vel vt per illorum pœnas alij fierent meliores. Illud insuper addendum putamus ad prædicta: quòd plura ac potiora ipsius psalmi verba Christo domino rectè accommodari possunt aduersus ingratisimos Iudæos

PSALMVS

Cum beatus Dauid ueritus Saulis persecutionem memoraretur in desertum, & quandã illic speluncã, ueluti dormiturus subintrasset, uenit eo loci persecutor eius Saul, pernoctauitque latere illic ignorans beatum Dauid. Noctu itaque Dauid consurgens, adstitit supra dormientem, parcensque ei, simbriam tantum diploidis gladio abstulit, in facti testimonium. Et postera die exiit eum illinc Saulem consecutus, ostensa simbria diploidis/acclamauit, exprobrans iniustas illius insidias, & suã pariter iustitiam annuntians: ille autem pudore suffusus nõ mediocri, cõfessus est, & cõpunctus, uerbisque dilectionem simulabat, rursus tamen eum persequebatur. Quod & greferens beatus Dauid, presentẽ psalmũ cõposuit: primo quidem proposito, ut illius uitium carperet, deinde etiam ut dolosi cuiuslibet peruersitatem notaret. In finem autem inscribitur, quia in eo inimicorum destructio prædicitur, quæ ad finem seu exitum peruenit. Puer autem domini dicitur beatus Dauid duplici ratione, quæ admodum supra declarauimus in inscriptione psalmi XVII.

PSALMVS 35.

φκοὶ παρὰ
νομος τῷ
ἀμαρτήρι
ἐν ἰδύτω.

Itit iniquus delinquere in seipso. Dicit, id est, putat. Articulus autem, τῷ, qui habetur in Græco ante uerbum, delinquere, superfluous est, ut sit sensus: putat iniquus peccare in se ipso, hoc est, putat se clam ac latenter delinquere posse, & in sua sola cõsciẽtia, ita ut neque ab ipso etiam deo uideri possit. Vel si

articulum, τῷ, nolis esse superfluum, & legere: dicit iniquus ut delinquat in seipso; dic sensum esse, quod huiusmodi uir iniquus cogitat in seipso: hoc est intra se: ut peccet. Solent enĩ huiusmodi articuli aliquñ superflui iacere, aliquãdo etiã aduerbialiter poni, ut declarauimus. Per iniquum autẽ, hoc in loco Saulem ipsum intelligit, quem summa cõstat vsum esse iniquitate, dum amicum pariter ac benefactorem, & generum tanto odio prosequeretur.

ὅτι ἰδὼ
σεν ἰνόπι-
ον αὐτῷ
τοῦ ἐυρεῖν
τὸν ἀνομί-
ον αὐτῷ, καὶ
μισῆσαι.

Non est timor dei ante oculos eius. Hoc est, ante oculos animæ huius iniqui. Atque ideo ita cogitat, non perspiciẽs se latere non posse.

Quoniam dolose egit in conspectu suo, ut cognosceret peccatum suum, & odisset. Vide, inquit, quid fecerit. Dolos expandit ante se: hoc est, prauè ac peruersè egit in hoc, ut peccatum suum cognosceret & odisset: ut sit sensus: noluit co-

gnoscere peccatum suum, & odisse illud.

Verba oris eius iniquitas & dolus. Ea, inquit, quæ de pace mecum tractabat, plena erant iniquitate & dolo, & venenū quodammodo in te occultum retinebant. Quæ res iniqua pariter erat, & dolosa. Volebat enim Saul me securum cōfingere, atque hoc pacto nihil verentem comprehendere.

Noluit intelligere ut bene ageret. Noluit intelligentiam aliquam maiorem habere, vt bonum aliquid faceret, vel vt cessaret ab insidiis.

Iniquitatē meditatus est in cubili suo. Etiā in lecto cubās praua in animo versabat. Neq; enim quietis aut somni tempore quiescebat: vnde summa illius malignitas demonstratur.

Adstitit omni viæ non bonæ. Promptus est ad omne opus malum.

Malitiam autem non agretulit. Malitiam, inquit, graue quid esse non existimauit: hoc est à se eam non repulit. προσώχ-
σθισι.

Domine in celo misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes, iustitia tua sicut mōtes dei, iudicia tua abyssus multa. Quædam dum superius summam Saulis prauitatem demonstrauit, ita & nunc summam dei bonitatem & lōganimitatem describit dicens: Domine in celo misericordia tua, & veritas tua vsq; ad nubes: hoc est, vsque ad ipsum cælum. Nubes enim vsq; ad cælum ascēdunt. Iustitia tua sicut montes dei: & per mōtes magnitudinem pariter & altitudinem significauit. Montes autem dei dicūtur, veluti à deo creati. Iudicia etiam tua, abyssus multa: hoc est, dispensationes tuæ immēsum quoddam atque incomprehensibile sunt profundum.

Homines & pecora saluabis domine. Saluare seu saluari aliquando de æterna salute dicitur, iuxta illud: & saluabuntur iusti: aliquando verò de temporaria salute, vt nunc. Exponere enim debemus: saluabis, hoc est, viuificabis, seu vitam eis præstabis. Tanta est domine, inquit, tua misericordia, vt non solum hominibus, sed ipsis etiam irrationabilibus animantibus vitam præstes. Per pecora enim quæ cæteris omnibus animantibus mundiora sunt, omne animal irrationale significauit. Saluabis etiam dixit pro salues, tempus ponens pro tempore. Vel per homines eos intellige, qui duce viuunt ratione, per pecora verò eos homines qui obiuata omni ratione, irrationabilium instar degunt. Vel per homi-

PSALMVS

nes Iudæos intellige eruditos in lege: per pecora autem Gentes, voluptatem olim & carnis desideria pecorum instar sestantes. Et tunc verbum, saluabis, in sua permaneat significatione, & futuri sit temporis: & prophetiam continebunt hæc verba, de fidelibus. Saluabis enim eos qui crediderint, audita prædicatione euangelij.

Quam multiplicasti misericordiam tuam deus. Diectio quam, hoc in loco admiratis animū demonstrat. Obstupescēs enim propheta bonitatem ac misericordiam summam dei, qua hi pariter atq; illi saluentur, inclamat ad deum, dicens: eum quā maximē suam in nos misericordiam multiplicasse.

Filij autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt. Filij hominum, hoc est homines, vt diximus in psalmo quarto. Ait igitur quod omnes qui veri homines sunt, & qui huius nominis appellationem sceleribus suis non adulterarunt, in diuina sperabunt protectione, quodque eos deus vt auis proprios pullos fouebit ac custodiet. Et aliter intelligi potest versiculus, vt sit prophetia de Christianis.

Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ. Inebriabuntur, hoc est lætabuntur. Lætitiā enim hic ebrietatem appellat, quæ admodum & diuitias ubertatem. Vinū enim, vt alibi inquit propheta, lætificat cor hominis. Ubertas etiā copiam quandam ampliorem significat. Huiusmodi, inquit, homines lætiterunt à diuitiis domus tuæ. Domus autē dei ecclesia est, cuius diuitiæ pia sunt dogmata, quæ ipsos dogmatum participes spirituali afficiunt lætitiā. Vel per domū dei, verbi carnem intellige: illam nimirū quā simul cū anima assumpsit, & in qua habitauit. Et per ubertatem, Christi doctrinam, quæ animas irrigat, impingat, & lætificat: ita vt cum Paulo dicere possint: *Quis nos separabit à charitate Christi?*

Тъс 780 -
фнс.

Et torrente deliciarum tuarum potabis eos. Eandem repetit sententiā, & cū ebrietatis meminerit, cōsequenter & poculū addidit. Potabis enim eos, inquit, flumine eius lætitiæ, quæ à te subministratur. Torrentem autem deliciarum, iucundissimā Christi doctrinæ fluentā appellauit: torrentem quidem ob tempestiuam doctrinam, quæ certo tempore ab ore Christi defluebat: proptérque eius vehentiā, ac vim (vt ita dicam) indetentam, & propter multa quæ de prophetis sermonibus in vnum collecta adducebat. Torrēs enim

ad tēpus fluit, & vehemens est ac violentus, & ex multiplici confluit aquarum cōcursu. Delicias autem ideo dixit, quia letificant & impingunt. Aliqui per vbertatem domus dei, sanguinem Christi intelligunt, qui ex illius immaculato latere defluxit: & per torrentem, aquam illam quæ tunc tēporis cū sanguine pariter effusa est. & quæ (vt Græcæ dictiōis etymologia indicat) hyberno tēpore defluxit. Hyems enim erat quando passus est dominus: quæ etiam inebriauit nos, ita vt debacchati simus ad salutem, & à priori errore quo seducebamur in tutum educti, & summa affecti lætitia.

Χρίματιρος
ὡς χιμῶν
vos βίωσιν.

Quoniam apud te est fons vitæ. Quoniam tu es qui vitam præstas. Ego sum, inquit, via, veritas, & vita. In seipso enim Christus vitæ, vt ita dicam, scaturigiæ habet, & non aliunde: quemadmodum sancti illi habuere qui aliquando mortuos suscitauerunt. Vel quia apud te patrem, filius qui perennis est vitæ largitor, inseparabilis permanet. Ego enim, inquit, in patre, & pater in me est. Fontem autem vitæ appellat, quemadmodum & alibi Hieremias dicens ex eius persona: Et me fontem vitæ reliquerunt.

In lumine tuo videbimus lumen. Hic theologiam tradit de sancta trinitate ex fidelium persona loquens: Nos, inquit, ô pater, qui fideles futuri sumus, per lumen, hoc est per diuinitatem filij tui, cognoscemus lumen spiritus sancti. Nam si deus, vt inquit Gregorius theologus, lumen triplex est: consequenter vnaquæq; in deo persona lumen dicenda est. Filius igitur docuit de spiritu sancto, paraclitum alium: hoc est alium consolatorem atque alium aduocatum eum appellans, eiusdemque potestatis atque eiusdem esse honoris significans. Vel aliter: nos à sancto spiritu illuminati radios lucis filij tui contēplabimur. Nemo enim potest dicere, dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Item alibi: deus nobis reuelauit per spiritum sanctum.

τριλαί-
ως.

Extende misericordiam tuam cognoscentibus te. Perpetuò eorū deus miseretur, qui illius cognitione digni sunt: quod propheta nunc dicit, rogantis in morem.

Παράτι-
νον τὸ ἔλε-
ός σου τοῖς
γινώσκον-
σί σε.

Et iustitiam tuam iis qui recto sunt corde. Et assidue presta iustum auxilium tuum iis, qui in sermonibus atque actiōibus suis recti sunt.

Non ueniat mihi pes superbiæ. Pedem superbiæ pro inte-

PSALMVS

gra ponit superbia, veluti totum à parte. Non dominetur mei, inquit, superbia. Superbiæ autem nomine, omne vitium significauit: quoniam vertex est & genitrix peccatorum omnium superbia.

μη σαλι-
σαι με.

Et manus peccatoris non concutiat me. Hoc est ipse peccator, à parte totum significans, vt supra diximus: & per peccatorem ipsum demonem intelligit: vel Saulem, aut alium ex omni parte scelestum. Non concutiat autem: hoc est, nō me moueat ab illa nimirum stabilitate ac sede, quam in virtute collocaui.

Illic ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem. Illic, id est in loco illo, seu in tempore à deo constituto. Et non dixit cadent, sed ceciderunt: veluti qui propheticis oculis illorum ruinam cerneret. Intelligit autem Saulem & sequaces: aut alios huiusmodi scelestos homines.

Expulsi sunt, & non potuerunt stare. Expulsi iam sunt à diuino auxilio, ob eorum scilicet vitia: & deinceps firmari nō poterunt.

Psalmus ipsi David.

Admonitiones continet hic psalmus. Admonet enim, ut unusquisque varios rerum euentus patienter ferat, & mentem non adhibeat ad prauorum hominum prosperitates.

PSALMVS 36.

μη παραζη-
λου.

Ne amuleris in malignantibus. Aemulationē imitationem appellat: ac si diceret: noli imitari malignantes, tametsi secunda eos videas florere fortuna. Possumus etiam aemulationem pro irritatione intelligere, quemadmodum Græca dictio significantius exprimit, zelum, aemulationem appellās: vnde etiam verbum suū deducit: ac si diceret: noli irritari, aut mœrere, quando prauos vides foelicem vitam degere. Constructio autem hoc in loco indifferens est, & regulam non seruat, iuxta Hebraicum idioma.

μηδὲ ζήλου

Neque amuleris facientes iniquitatem. Multi enim quotiens prauos vidēt externis hisce bonis abundare, pusillanimitate ducti ad illorū imitationem incitantur. Quam rem propheta veluti perniciosam detestatur. Est autē aemulatio, seu potius iuxta Græcam literam, zelus, appetitus quidam possidendi

dendi bonum illud, quod quis videt in alio: & propriè quidem ponitur in bonum, sæpenumero etiam in malum. Versiculus verò iste proximè superiorem versiculum declarat, atque eiusdem est sensus, cum illo. Vel ne æmuleris: hoc est noli beatos eos dicere nec precari vt similis eis fias.

Quoniam sicut herba, cito exarescent. Non habentes, scilicet radicem validam.

Et quasi olera herbarum cito decident. Idem rursus repetit. Olera autem herbarum dixit pro ipsis herbis, viuis nimirum ac virentibus, vel pro iis, quæ pertinent ad genus herbarum. Hæc enim omnia defluunt cum aruerint.

Spera in domino & fac bonitatem. Spera, inquit, in domino qui virtutum tuarum labores non despiciet, & quod bonum est, operare. Bonitatem enim posuit pro bono.

Et inhabita terram. Sic faciens, inquit, intrepidè quam habes habitationem, posside. Deum enim tui custodem habes.

Et pascaris in diuitiis eius. Et pascaris à deo in bonis eius, ita vt vtilibus fruaris, & à noxiis non lædaris.

Delectare in domino. Delectare, inquit, in domino, per immensam nimirum atq; insatiabilem eius dilectionem, aut per inexplabilem mandatorum eius, ac diuinæ legis contemplationem.

Et dabit tibi petitiones cordis tui. Cum enim diligas deum nihil ab eo indignum postulabis.

Reuela domino viam tuam. Per viam nunc conuersationem, ac vitæ normam intelligit, quam visitatione ac custodia dei dignam fieri iubet. Nouit enim dominus vias iustorum. De quo vide, quæ circa finem primi psalmi dicta sunt.

Spera in eo. Rursus spem protendit, tanquam necessariam iis, qui in afflictionibus sunt constituti. Sola enim spes minuit dolores.

Et ipse faciet. Faciet nimirum, quæ speras, quæ petis, & quæ conducunt.

Et educet quasi lumen iustitiæ tuam. Iustitia hoc in loco sumenda est pro iusta sententia. Et educet, inquit, iustam de te sententiam, luminisque cuiusdam instar, fulgentem, ac conspicuam coram omnibus constituet. Pater tuus, inquit alibi, qui videt in occulto, reddet, tibi in manifesto. Vel afferet virtutem tuam in medium, diuulgans eam quasi purum lumen & prædicans in tempore opportuno.

καὶ ἄξιόν
σὺν.

PSALMVS

Et iudicium tuum tanquam meridiem. Eandem repetit sententiam. Meridies enim pura & syncera est, ac fulgentissima diei lux. Vel educet iudicium tuum: hoc est, conuersionem, ac vitam illam quam iudicio tuo tibi sectandam proposuisti, publicabit, & omnibus notam faciet, vt meridiem. Meridies enim omnibus est manifestus, veluti splendidissima ac lucentissima diei pars.

Subditus esto domino. Seruans nimirum illius mandata & non a greferens flagella ab eo missa, sed gratias ei agens, quasi erudienti te, ac castiganti.

Et ora eum. Vt scilicet misereatur tui, & protegat te.

Ne æmuleris in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniquitatem. Hæc verba eundem sensum habent, quam illa, ne æmuleris in malignantibus, neque æmuleris facientes iniquitatem: verum apertiora sunt. & dum ait: in eo, qui prosperatur in via sua: distinxit de quo nã loquatur: de iniusto nimirum. Nam alioquin, si iustus sit qui prosperatur, imitari eum debemus.

Desine ab ira, et derelinque furorẽ. Cum vides, inquit, iniustos homines in secunda esse fortuna, noli irasci, aut indignari erga eos, quasi præter id prosperetur, quod par est: neque tecum ipse illud doleas, quod ob summum tuum erga virtutes amorem, potius infœlicior sis. Ira autem & indignatio hic idem significant: verum si eorum differenciam quæris, vnde de quæ exponendo dixerimus circa principium sexti psalmi.

Ne æmuleris, ut maligneris. Quia prauos aliquando, & aliquando bonos æmulamur, primam æmulationis speciem auertit. Nam æmulari ad bonum rectum est. Et considera quomodo in principio psalmi obscurius huiusmodi admonitionem tradidit, & quomodo deinceps procedendo aliquanto eam apertius declarauit, ac nunc tandem plenius manifestam facit. Eadem autem sapius repetit propheta, & supra atque infra ea reuoluit, sperans hac sermonis perpetuitate firmam ac stabilem doctrinam in auditorum aures immittere. Deinde ponit causam quare malignandum non sit.

Quoniam qui malignantur exterminabuntur. Corporis namque, aut animæ iacturam facient.

Sustinentes autem dominum ipsi hereditabunt terram. Cœlestem scilicet habitationem, sæpenumero etiam, & hanc præ

fetem. Est enim terra quædã cœlestis, sicut & cœlestis quædam est Hierusalem. Vel terram paradisi dicit.

Et adhuc modicum, & non erit peccator. Non diu permanebit peccator. Illius enim prauitas extinguetur: tamen si nimirum nobis super viuere videatur. Verum hoc non iuxta pusillanimitatẽ nostrã dictum est, sed iuxta ipsius dei longanimitatẽ.

Et quæres locum eius, & non inuenies. Non inuenies ipsum peccatorem, iam mortuum. Vel non inuenies locum eius, aliter iam effectum.

Mansueti autem hæreditabunt terrã. Hoc est, longanimes, ac patientes viri. Quod ipse etiam saluator in euangelij beatitudinibus dicebat. Ea enim quæ per prophetas dixerat, proprio etiam ore confirmauit. Merito autem cœlestem illam terram hæreditabunt postquã mundana hac, atque eius bonis ob propriam mansuetudinem priuati sunt.

Et deliciabuntur in multitudine pacis. Et fruentur illa terra in multa pace, vnde dolor, tristitia, & gemitus aufugerunt.

Obseruabit peccator iustum. Toruẽ eum intuens, ac mala cogitans,

Et frendet super eum dentibus suis. Collidens enim ac confricans dentes, inexpletã, illã in rabiẽ ostendet, qua eum appetit dilaniare. Furoris etenim hoc indicium est, latẽtis in corde. Intelligi etiam potest peccator pro dæmone, qui iustos obseruat, & mente seu intellectu suo, vtpote incorporeus, quasi dentibus quibusdam frendet.

Dominus autem irridebit eum. Negliget eum, vt imbecillẽ atque omnino prauum.

Quoniam prospicit, quod ueniet dies eius. Præuidet enim vt deus aduentantem diem, qua destruendus.

Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum ut deliciant inopem & pauperem, ut iugulent rectos corde. Non sustinentes nimirum eos videre: eo quod eorum iustitiam ac virtutes propriẽ iniquitatis argumentum, & redargutionẽ essent existimant. Rectẽ etiam gladio appositum est verbum, iugulent: & arcui, verbum, deliciant. Diuersitate autem armorum multiplex insidiarum genus indicat. Inopem etiam & pauperem indifferenter hic posuit, vel ad commouendam misericordiam,

Gladius eorũ intret in corda ipsorũ, & arcus eorũ confringatur.

καὶ τρι-
φῶσσι.

ἐφ' ὧν

τὸ σφῆρα

PSALMVS

Eorum, inquit, insidiæ contra ipsos conuertentur, Quod aliis verbis alibi etiam expressit propheta dicens: & incidit in foueam quam fecit. Imprecatur autem eis malum, veluti iis, qui prauis erant. Omnis enim, inquit dominus, qui acciperit gladium, gladio peribit. Gladius præterea & arcus accipi hic possunt pro lingua malignorum. Dentes enim eorum, alibi inquit, arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Propriè igitur lingua eos interficiet, & labia eorum morte extinguentur.

Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas. Verum multo melius à iusto homine esse censetur modicum quid iustè partum: atque ideo plura non appetit cum iniustitia. Horum itaque fœlicitatem æmulari nos oportet.

Quia brachia peccatoris conterentur. Brachia, vires appellauit, in quibus tota pene operandi ac laboris vis consistit.

Confirmat autem iustos dominus. Vexatos nimirum ab iniuris, seu etiam à dæmonibus. Considera autem, quomodo vtrinque nos propheta ad virtutem exhortatur, dum & peccatorum pœnas, & iustorum narrat præmia.

Cognoscit dominus vias immaculatorum. Ipse enim eas sanxit. Vel aliter declara, vt diximus circa finem primi psalmi.

Et hæreditas illorum in seculum erit. Hæreditas iustorum, regnum est cælorum. Venite, inquit, benedicti patris mei, hæreditate paratū vobis regnum. Quod verò ait, in seculū, idē est quod perpetuū. Illius enim hæreditatis nō erit finis: vel erit in seculum, futurum scilicet. In hoc enim seculo hæreditatem non habent, hospites se esse scientes, ac peregrinos.

Non confundentur in tempore malo. Non superabuntur in tempore afflictionum. Habent enim adiutorem deum. Vel tempus malum futurum appellat iudicium, quod peccatoribus grauissimum erit ac molestissimum.

Et in diebus famis saturabuntur. Veluti Helias qui à coruo nutritus est: & alij multi, qui admirabiliter à domino alimentum acceperunt, Vel saturabuntur spe futurorum bonorū, nullum amplius corruptibilem cibum appetētes. Neque enim in solo pane viuit homo, vel per famem figuratè, omnem necessitatem intelligit, & per saturitatem, visitationem ac protectionem dei.

Quoniam peccatores peribunt. Neque enim diu permanet

cum eis fœlicitas. Perire autem non tantum is dicitur, qui in hoc mundo perit, sed ille etiam qui æternæ salutis iacturâ fecerit. Perit enim, atq; deletur ab hæreditate iustorum.

Inimici autem domini simulac glorificati fuerunt, & exaltati, deficientes sicut fumus defecerunt. Hæc de Iudæis Christi occisoribus intelligenda sunt, qui gloriam à multitudine consecuti, & cæteris antelati, de morte saluatoris gloriabundi non multo post tempore funditus exterminati sunt à Romanis, ac fumi instar dissipati penitus, atque deleti. Dici etiam hæc possunt de idolis quæ exaltata & glorificata ad tempus, tandem penitus euanuerunt, & deleta sunt, & per illa demones pariter qui in eis habitabant.

Mutuatur peccator, & non soluet. Non solum, inquit, peccator non donat, neque impertitur propria, sed aliis à se debita etiam non reddit: adeo nimirum iniquus est & sauus.

Iustus autem miseretur, & tribuit. Miseretur quidem propria donans: & tribuit: hoc est, reddit quæ ab aliis mutuatus est, diuersâ penitus & contraria incedens via, atque inceserit peccator. Vel aliter: iustus vidēs peccatorem ingratum esse debitorem in tempore necessitatis, ei nihilominus mutuum præstat.

Quoniam benedictentes ei hæreditabunt terram, maledictentes autem ei exterminabuntur. Tanta deo de iustis cura ac sollicitudo est, vt illorum etiam misereatur, qui eis benedicunt, & illos castiget, qui eis maledicunt. Nam & dictum esse legimus à deo ad Abraham, benedicam benedictibus tibi, & maledicam maledicentibus. Maledictionem autem hic cõtumeliam appellat. Illa autem dictio, quoniam, hoc in loco non reddit rationem, sed sententiam tãtum asseuerat: vel superflua est: vt sæpenumero apud prophetam reperitur iuxta Hebraicum idioma.

A domino gressus hominis dirigentur. Manifestè docet, quòd absque diuino auxilio, homo per se nullum potest bonum operari. Nisi enim, inquit, dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Promptitudini autem nostræ cooperari solet. hominem autem hic iustum intelligit.

Et uiam eius uolet ualde. Conuersationē iusti benignè suscipit dominus, utpote irreprehensibilem. Symmachus autē

Ἐξέλθοι

Ἰδωσι:

Ἐφο-
θευθή-
σουται:

σφίδρα.

PSALMVS

pro,volet, transtulit prosperabit.

καταλίσσει
χρησίσται
ἀντικρίσει

Cum ceciderit non confringetur, quia dominus contra firmat manum suam. Si in externis bonis aduersa vexetur fortuna, vt Iob, vel si circa spiritualia bona lapsus fuerit, vt Dauid: non permanebit tamen in hac ruina, quia dominus cōtra firmat, hoc est, supponit manum suam, suum scilicet auxilium. Pœnitentia etiam accipitur pro manu dei, tanquàm, quæ à deo proficiscitur, & nos de lapsu, ac ruina trahit atque conuertit ad dominum.

Iunior fui, etenim senui, & non uidi iustum derelictum. Superflua est illa coniunctio enim: S̄sus est: iuuenis fui, & senui iam: & in tota hac vita mea, nunquam uidi iustos à deo derelinqui. Custodit enī deus omnes, qui eū diligūt. Quòd si aliquādo uisus est deus ad tempus aliquos derelinquere, ueluti ipsum Dauid: non tamen eos penitus dereliquit, sed magna cum dispensatione ita permisit, vt post tentationes deinceps attentiores redderentur.

Neque semen eius quærens panem. Neque eius filios indigentes. Nam etsi ad tempus aliquantulum afflicti sunt, non tamen perpetuò. Et aliter: beatus Dauid se eousq; id non uidi disse affueerat. Vel altius intelligi potest, vt dicat: se nō uidisse iustorū semē famescere: hoc est spirituali cibo carere: iuxta illud: nō necabit fame dominus animas iustorū. Nam alioquin, semen Iacob in Aegypto panem quæsiuit.

ὅτι ἀνετίθει
ὁ δίκαιος.

Tota die miseretur, & mutuatur iustus. Tota die pro semper. Et petentibus, aliquando pecunias, aliquando vtilis admonitiones præstat.

Et semen eius in benedictione erit. Dixit enim deus ad Moysem, se misereri filiorum, propter eorū patres, qui sibi grati fuerunt: & quòd similiter propter parentum vitia retribuit posteris calamitates. In benedictione autē erit: hoc est benedicetur, & laudabitur ob parentis nimirum merita.

Declina à malo & fac bonum. Hoc in psalmo xxxiii declaratum est.

Et inhabita in seculum seculi. Cum, inquit, iam didiceris, quæ nam sint virtutum, & vitiorum præmia, elige meliora, & habita longo tempore. Ita enim significant uerba illa: in seculū seculi. Iusti etenim, qui olim fuere, diutius uixerūt: quòd si aliqui ex eis iuniores mortui sunt, diuina id dispen-

fatione factum est. Nam & Salomon diuturnam pollicetur vitam timentibus dominum. vel. habita in seculum futurū, tu qui incola es in præfenti seculo, vbi nō perpetuò, sed certo ac breui degimus tempore.

Quoniam dominus diligit iudicium. Hoc est, quoniam dominus iudex est. vel per iudicium iustitiam intelligit.

Et non derelinquet sanctos suos. Iustum enim est, vt eos nō derelinquat, qui illum non dereliquerint. per sanctos autē, hic iustos, seu virtute præstantes viros intelligit.

In seculum seruabuntur. In præfens scilicet: & in futurum. εις αιων.

Iniqui autem expellentur. A præfentibus & futuris bonis. φυλαχθή-
σουται.

(*ιδιωχθισονται.*) *Et semen impiorum exterminabitur.* De hoc paulo superius dictum est, ibi: & semen impiorum in benedictionem erit. εξολοθρευ-
θήσεται.

Iusti autem hæreditabunt terram. & inhabitabunt in seculum seculi super eam. De hoc similiter paulo superius dictū est, ibi: sustinentes autem dominū hæreditabunt terram, & ibi: hæreditas eorū in seculum erit. eadē autem propheta sapius repetit, volens, vt diximus, constantiorem ac diuturniorem memoriam in legentium animis imprimere.

Os iusti meditabitur sapientiam. Libenter beatus Dauid narrat iusti hominis opera, vt alios ad æmulationē virtutū trahat, diuinam, inquit, sapientiam, quæ in sacris scripturis, nobis reuelata est, iusti, ac sancti viri semper meditantur.

Et lingua eius loquetur iudicium. Iudiciū dei inquā, quod hominibus declaratū est. vel per iudiciū sermonē intelligit, qui cum iudicio, ac discretione prolatus sit, nam iustus cum loquitur, inconsideratum nunquam profert sermonem.

Lex dei eius in corde ipsius. Indelebilis in illius mēte permanet, siue scriptam seu non scriptam dei legem intelligas.

Et nō supplantabitur gressus eius. Via eius ad deū ab inimicis non impediatur, siue visibiles, siue inuisibiles inimicos intelligas. quia nihil ei impedimento esse poterit ad virtutē.

Considerat peccator iustum, & querit occidere eum. Considerat, hoc est obseruat, insidias disponit. per peccatorem vero non tantum iniustum hominem, sed ipsum etiam dæmonem intellige, veluti eum, qui causa est, & pater peccati.

Dominus autem non derelinquet eum in manus eius. Neque enim prorsus permittit, vt simul cum corpore, volūtati pa-

PSALMVS

riter atque arbitrio illius dominetur: quinimmo inter tentationes eripiet eum à periculo, & in spiritali animæ pugna, victorem eum esse ostendet. vel aliter: tamen si sapius in eum dominus insidias disponi permittat, postremò tandem parcat seruo suo.

Nec condemnabit eum cum iudicabitur illi. Neque in præfenti vita iustum derelinquet, neque in tempore futuri iudicij eum condemnabit, quando nimirum peccator simul cum iusto illo iudicabitur, quem insidiis olim fuerat insecutus. hoc enim significat verbum, iudicabitur, & aliter: dæmones tunc iudicabuntur cum iustis, & illis improperebunt, siquid minimum in hac vita peccauerint.

Expecta dominum. Dum tentaris: atque insidiis impeteris, expecta dominum qui te eripiet de periculis, hoc est, spera in domino.

Et custodi viam eius. Quam ipse mandatis suis nobis demonstrauit. custodi autem, id est dilige.

Et exaltabit te, ut hereditate capias terram. Superiorem te faciet insidiatoribus tuis: vel sublimen, ac magnum te apud homines esse demonstrabit. & quia multi hereditatem terræ appetunt, & fruitionem bonorum eius, aut diuturnam vitam, aut liberorum procreationem, aut inimicorum exterminationem, aut alia huiusmodi: idcirco his promissionibus propheta omnes ad virtutem exhortatur, eandem sapius repetens sententiam. à sublimioribus tamen, sublimiora etiam hic considerantur, vt superius diximus.

Cum exterminati fuerint peccatores, videbis. Multorum pusillanimitatem consolans propheta, qui ægreferebant, Deum aduersus prauos, tanta vti patientia, & longanimitate, ait: confide, quia iniustorum, ac prauorum omnium exterminationem videbis: & sermonem suum cõfirmat ex iis, quæ ipse vidit. ait enim.

Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut Cedros Libani. Ipse quidem propheta indefinitè impium dixit, nos tamen Goliath, aut Saulem intelligere possumus, aut Naas Amonitem, aut alios huiusmodi, quorum primò exaltationem vidit, & deinde destructionem. & quod ait: superexaltatum, à subditis, atque ab aliis hominibus superexaltatum intellige: eleuatum verò à seipso & fastu proprio: tamen si

vtraque dictione idem possumus etiam intelligere. Cedris autem impium comparauit, eo quòd altè sunt, & infructuosæ, & succo amaro.

Et pertransiui, & ecce non erat. Modo, inquit, illū sese gloriantem dimisi, pertransiui, & statim euanuit. dictio enim ecce, hoc in loco, statim, significat.

Et quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Et inde ad tempus cogitatione quæsiui eum videre, & non est inuentus locus eius, locus nimirum, qui alicubi eum existentem contineret. Quomodo igitur inuenietur, cum nō sit? vel per locū eius, corpus ipsum intellige, quod antea animæ domicilium erat, & postea putrefactione dissolutum est. Si queres, an habeat locum, nullum inuenies. mansiones enim eorum dicuntur qui saluantur. nam eorum qui pereunt, gehenna, vel huiusmodi, hominis nō dicitur esse loc⁹ aliquis, sed perditio.

Custodi innocentiam. Simpliciter dixit Symmachus.

Et uide rectitudinem. Obserua, inquit, vt rectus sis, & rectè ambules.

Quoniam reliquiae sunt homini pacifico. Reliquias memoriam appellat, hæc autè duplici modo conseruatur, per prolem videlicet, & per bona opera.

Iniqui autem exterminabuntur in idipsum. In idipsum idem est, quod vna, hoc est, simul cum eorum memoria: quod in frequenti etiam versiculo magis declarauit, dicens.

Reliquiae impiorum exterminabuntur. Per impios prauos omnes intelliges.

Salus autem iustorum à domino, & ipse protector eorum est in tempore tribulationis: & adiuuabit eos dominus, & liberabit eos, & eripiet eos à peccatoribus, & saluabit eos, quoniam sperauerūt in eum. Vide quàm variè ac multipliciter varia, ac multiplicia auxilia annunciauit, quæ deus iustis impartitur. varij enim sunt eorum modi, & variè administrantur, iuxta variã ac multiplicem eius sapientiam. Aperta autem, & clara sunt hæc verba, nec aliquid habent perceptu difficile.

Psalmus ipsi David in rememorationem.

Hic psalmus consimilis est sexto psalmo. Simile enim habet principium, & ita quemadmodum ille, calamitates etiam deplorat, quæ propheta de peccatis obuenerant. ab illis præterea liberari postulat, & requiem consequi. Par est autem compositū fuisse hunc psal-

PSALMVS

mum à beato Dauid eo tempore, quo persequēbatur eum Absalon, cum commissa olim à se delicta, et præsentes calamitates memoria repeteret, ob quæ in rememorationem inscribitur.

PSALMVS 37.

WOLFEUS

Omne ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua erudias me. In sexto psalmo iã diximus, quæ ad præsents versiculi expositione pertinet. furorem autem, & iram dei passiones, aut affectus in eo putare non debemus, sed vehementissimas suppliciorum sententias, quæ peccatoribus debentur.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. Per sagittas dei, hoc in loco redargutionum sermones intellige, quos ei dixerat propheta Nathan. vel leges aduersus adulteros, & occisores prolatas, quæ ad eò illius cordi infixæ erant, vt stimulant eum assidue, & eius animam summo afficerent mœrore. vel per sagittas dolores intellige, qui à calamitatibus proueniunt, & sagittarum instar cor nostrum pungunt, ac penetrant, quique sagittæ dei merito appellari possunt, quia illius permissione nobis infiguntur. quod autem. LXX. dixerunt, infixæ sunt, Symmachus reddidit, attigerunt.

Et firmasti super me manum tuam. Firmasti, hoc est sapius detulisti, dum assiduis me flagellis cædis. vel grauem esse fecisti in me ictum manus tuæ, ita vt illius verbera ferre non possint. per manum autem, castigandi potestatem intellige.

WOLFEUS

Non est sanatio in carne mea à facie iræ tuæ. Verba hæc, à facie iræ tuæ, & à facie peccatorum meorum: item à facie insipientiæ meæ, & alia huiusmodi, per circumlocutionem dicta sunt, pro eo, quod est: propter iram tuam, propter peccata mea, propter insipientiam meam. non est igitur in carne mea sanatio, hoc est liberatio ab illo malo, quod ego ipse mihi intuli, atque hoc propter iram tuam, ac minas tuas, quas mihi tuo nomine nuciavit propheta Nathan. vel propter iram, quam legibus tuis comminaris. De huiusmodi autem afflictione in aliis etiam psalmis tradit, dicens humiliabam in ieiunio animam meam: item caro mea mutata est propter oleum: item adhæsit os meum carni meæ, & laboraui clamaus, rau: cum factum est guttur meum, & alia huiusmodi.

Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Non est stabilitas nec constantia in eis. ob peccata enim mea contremiscunt, adeò prorsus concussa sunt.

Quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum. Auctae nimirum atque eleuatae: magnitudinem enim ipsarum his verbis significat, quemadmodum & alibi multitudinem dicens: Multiplicatae sunt capillos capitis mei.

Sicut onus graue grauatæ sunt super me. Et graues ac molestæ mihi sunt: quia illarum memoriam ferre non possum. vel eo quòd oneris instar me incuruant. Solent enim qui mœsti sunt, proni in terram aspicere, quemadmodum & ij faciunt, qui aliquod pondus ferunt.

Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meae à facie insipientiae meae. Animæ, inquit meae cicatrices, quæ ab ignitis mihi diaboli sagittis factæ sunt, putruerunt: neque id tantum in superficie, sed introrsus etiam penitus commarcuerunt. quibus verbis magnam animæ læsionem significat, dum graue negat se vulnerum olentiam ferre posse, hoc autem factum est ob insipientiam meam: quia si sapientiam non amisissem, non fuisset hoc pacto vulneratus. Considera etiam quomodo delicta sua augeat, & magno ea animi cum ardore fateatur. Dixit enim magna ea esse & grauiora: & fœtere insuper. Pœnitentiæ autem illud signum est vel maximum, cum quis putredinem sentit peccati: quia tunc vehementer illud abominatur.

Fatigatus, & curuatus sum usque in finem. Defatigatus sum ob ea quæ cõmemorauit, vel aliter: dum sanare atque curare cupio corpus meum grauius affectum, fatigatus ac debilitatus sum, & curuatus vsq; in finem, hoc est omnino, & prorsus.

Tota die contristatus ingrediebar. Quamquam rex essem, semper tamen in mœstitia versabar, veluti qui à consciëntia teste pungebatur, & cui lætitia diffundi non dabatur.

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus. Si affectus concupiscentiæ illusio est, & consequenter mendacium potius, quam veritas: non est concupiscentia voluptas, sed umbra potius voluptatis. hac de causa dicebat apostolus: Manete præcincti lumbos vestros in veritate, hoc est in vera voluptate, quæ à castitate & temperantia oritur, atq; à iustitia. Lumbos autem Symmachus dixit latera, & vtroq; sermone concupiscentiam

ἰστορίαι -
εἰσα.

PSALMVS

bilis animæ pars significatur. Nam iuxta latera renes sunt, in quibus potissimū libidinis appetitus iacet. Ait igitur, concupiscentia mea illusionibus dæmonis impleta est. Illudit enim eum dæmon, ad motus irritans iniquos & turpes.

ἰασις.

Et non est sanatio in carne mea. Et deinceps, inquit, me ita illuso, nulla est requies carni meæ. Castigo enim eam, ut prædictum est, & illicitæ ab ea voluptatis pœnas exigo.

Afflictus sum. Fame, siti, vigiliis, humi cubando, & si quid aliud huiusmodi est.

ἄσπετος
ἀσπετος.

Et humiliatus sum usque valde. Usq; valde, idioma Hebraicum est, & idem significat quod valde.

Rugiebam à gemitu cordis mei. Ab acerbitate gemitus cordis mei, qua cruciabar, rugire videbar ut leo. Nam quod septuaginta dixerunt, rugiebam, Aquila reddidit: frendebar. His autem verbis beatus David rectam erga deum mentem suam omnibus patefacit. Nam peccator cum in profundum malorum ceciderit, despiciere solet, iustus autem etiam minima quæque peccata semper veretur.

κέρει ἐναντίον σου.

Domine coram te omne desiderium meum. Desiderium scilicet quod post peccata mihi innatum est. Nosti enim quod concupisco salutem meam, & à præsentibus angustiis ac doloribus liberari.

Et gemitus meus à te non est absconditus. Percipis enim illum auribus tuis, veluti vocem quandam de profundo aliquo loco emissam.

Cor meum turbatum est. A mea nimirum conscientia, atque à pœnitentia.

ἰχθὺς.

Derelinquit me fortitudo mea. Omni videlicet passionis genere fatigatum: ut prædictum est.

Et lumen oculorū meorū, & ipsum non est mecū. Propter valde duram ac peracerbam vitam meā, & præ assiduis lachrymis in hebetudinē quādam oculorū ac penē in cæcitatē deveni. Ordo autem sic fiat, & lumen oculorum meorum ipsum non est mecum, cum scilicet perierit. Unde superflua iacet illa secunda coniunctio, &. Vel per lumen oculorum animæ beati David, Spiritum sanctum intellige, qui ob patrata ab eo scelera magna ex parte auolauerat. Hunc autem versiculum cum proximè subsequenti, quidā ex Christi per sona proferendum intelligunt, & loqui de discipulis.

Amici mei & proximi mei aduersus me appropinquauerunt & steterunt. Subnotare videtur Achitophalem atque alios huiusmodi multos. Amici mei, inquit, & familiares mei venerunt aduersum me. Hoc enim significant verba illa: appropinquauerunt, & steterunt contra me: deo scilicet ob peccata mea id permittente: ex quibus hoc mihi calamitatum genus incubuit.

Et qui iuxta me erant de longe steterunt. De eisdem inimicis loquitur, qui odio quidem appropinquauerunt, ut persecutores, & ab antiqua beneuolentia procul facti sunt, veluti discedentes ab amicitia. Vel, alios etiam amicos & subditos intelligere possumus, qui timore Absalonis à beato David ad illum deficiebant.

Et uim faciebant qui quærebant animam meam. Et angebant me, inquit, ij qui animam meam, hoc est, qui me ipsum quærebant, & omni arte mihi molestiam inferebant. Vel quærebant animam meam, ut auferrent eam, quemadmodum dixit in psalmo trigesimo nono.

Et qui quærebant mala mihi locuti sunt uanitates. Et qui meam ruinam faciebant, blasphemias aduersum me locuti sunt, cō οὐκ ἔστιν uitiis atque calumniis me impetentes. Vanitates autem dixit veluti mendacia quædam ac falsa.

Et dolos tota die meditabantur. Hoc est insidias, quomodo nimirum me deciperent & comprehenderent.

Ego quasi surdus non audiebam. Reuera quidem audiebam, sed audire non uidebar, quia tacebam, & non conturbabar. Ipso enim Semei conuitiis sese insectante atque maledicente, & plerisque aliis etiam idem facientibus, tacebat beatus David quasi prorsus non audiens.

Et sicut mutus non aperiens os suum. Subaudiendum est verbum, eram. Consequens est autem, ut non loquatur quis ea, quæ non audiuit.

Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. Hæc dicta sunt ad declarationem versiculorum proximè præcedentium. Redargutiones autem, hoc in loco, cōtradictiones vocat, per quas redarguere quis eos solet, qui malè loquuntur.

Quia in te domine speraui. Mutus factus sum, & tacui, quia te mihi iudicem futurum speraui. Mihi enim, inquit, vindi-

PSALMVS

Etiam, & ego retribuam dicit dominus.

Tu exaudies me domine deus meus. Et quia tu omnia huiusmodi maledicta intelligis, & condignas calumniatoribus pœnas retribues. Vel tu eos exaudies qui talia passi sunt, & tacent.

Quia dixi nequando supergaudeant mihi inimici mei. Intra meipsum enim cum funderem preces ad deum, dixi, cupere me exaudiri: nequando supergaudeant & delectentur super me inimici mei.

Et dum commoti essent pedes mei, super me magna locuti sunt.

Et cum iam aduersum esset iter meum à via diuinorum mandatorum, illi statim pudendam quandam ceperunt libertatem gloriantes, & iactantes velle me interimere.

Quoniam ego in flagella paratus sum. Quia ego post peccatum diuino nudatus auxilio paratus fui iis qui castigare me voluerunt. Vel dictionem, quoniam, superfluam esse intellige, vt sæpe inueniri diximus. Et ordo est: ego ad correctionem, & emendationem tuam semper paratus sum. Ob peccata enim mea, eam promptus ac libens suscipio.

Et dolor meus in conspectu meo est semper. Et commissorum à me delictorum memoria, quæ summo me dolore afficit, semper mihi ante oculos permanet: vrgens nimirum ac stimulans. Neque enim eorum oblitus sum, veluti iis qui dolores nullos sentiam.

Quoniam iniquitatem meam ego annuntiabo. Quia peccatum ego meum publicabo, & aduersus memetipsum accusator accedam.

Et cogitabo pro peccato meo. Hoc est sollicitus ero de medicina peccati. Indifferenter autem iniquitatem & peccatum posuit pro delicto.

Inimici autem mei viuunt. Ij scilicet, qui militant cum Absalone. Viuunt autem, hoc est potentes sunt, ego autem infirmus.

Et fortes fiunt super me. Verba hæc proximè superiorem versiculum declarant. Vel viuunt, hoc est sani ac bene valentes sunt, & fortes fiunt, hoc est auferunt viribus.

Et multiplicati sunt qui oderunt me iniuste. Non tantum viuunt, & fortes fiunt, sed aucti & multiplicati sunt. Iniuste autem oderunt me, quia nihil legitimum habent, in quo me

Ἐν τῷ σα
λευθῆνας
πρόδος 118

Κεραῖαι
αὐτῶν ἰ-
σῶσιν ἐμὴν.

accusare possint, aut dicere dignum odio.

Qui retribuunt mihi mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem. Hoc dicit propter Absalonem, qui benignitati atque amori paterno inuidiam atque insidias rependens patrem calumniabatur, quasi iniquum atque iniustum regem, attrahens atque alliciens hoc pacto ad conspirationem eos qui ad regale patris iudicium accedebant: vt in libris regum traditur. Calumniabantur autem me, inquit, quia ego bonitatem sectabar, vel quia illum ego sic se gerentem affligere ac castigare nolui. Hinc etenim illius semper magis creuit peruersitas, hinc & scelestior semper factus est. Vel per bonitatem hic, iustitiam intelligi. Conuitiatur me, inquit, quia preponendam ego semper, & prehonorandam esse iustitiam censui, & quia eius exemplo iniustitiam non dilexi.

Ne derelinquas me domine deus meus, ne discesseris a me.

Priuatius enim sum opportuno omni auxilio, & te solum adiutorem ac custodem habeo.

Intende in adiutorium meum domine deus salutis meae.

Cura, inquit, vt adiuues ac tuearis me: te dico, in cuius potestate est vita mea. Et hæc quidem dicta sunt iuxta historię sensum: iuxta quem accommodari possunt verba psalmi beato David. Congruere verò etiam potest hic psalmus omnibus fidelibus qui in peccatis constituti sunt. Iuxta quę sensum per amicos & proximos Angelos bonos intellige, qui custodiunt nos, & letari ac gaudere solent, in iis omnibus, quę per virtutem à nobis administrantur: & contra: quoties nos peccare viderint, veniunt & consistunt coram nobis tristes ac mæsti, & primò quidem propius adsistunt: deinde verò ob grauem peccatorum olentiam à nobis absistunt: vnde postmodum venientes maligni demones angunt nos, & in grauiores lapsus deducunt, qui & in auribus nostris inanes sermones clam inferunt, & dolos aduersum nos contexere semper moluntur. Verùm omnes qui beati David sobrietatem imitari voluerint, obstruent sibi aures animæ, eosque nec ipso etiam sermone dignos putabunt, solum deum in suum aduocantes auxilium: tamen ipsi demones, ob huiusmodi eorum pœnitentiam ac sobrietatem assiduis rursus tentationibus vehementius affligere eos

PSALMVS

conentur, & calumniis insuper impetant, ac diffamare eos apud omnes studeant, veluti peccatores.

Τ & Ψ
Θδμ.

In finem ipsi Idithum canticum ipsi David.

Abundè diximus in proœmio operis, quomodo hic psalmus sit beati David, tametsi in inscriptione habeatur nomen Idithum. In finem uerò inscribitur, quia humana natura tenuitatem deplorans, de illius etiam sine tractat, dicens: Notum fac mihi domine finem meum, & quæ sequuntur.

PSALMVS 38.

Dixi custodiam uias meas, ut non delinquam in lingua mea. Hunc psalmum propheta noster composuit, eorum memor, quæ passus est, quando Absalonem fugiebat. Fugies enim, inquit, dixi in meipso: in posterum ego custodiã uias meas, uias, inquam, linguę meę, id est, sermones meos, ita ut lingua mea amplius non peccem, nec blasphemum aliquem emitam sermonem, qui ex pusillanimitate ut plurimum oriri solet. Castigās enim castigauit me dominus. Quod autem apud scripturam sermones uiaę appellentur, testimonio est magnus Paulus ad Corinthios, dicens: Misi uobis Timothæum, qui uobis in memoriam reducet uias meas.

Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me. Lingua ad peccatum promptissima est, atque ideo multa circa eam prouidentia deus usus est. Consistere autem hoc in loco posuit, pro dimicare seu contendere. Peccatorem uerò Semei appellat, cum ob perditos semper eius mores, tum etiam ob summam illam impudentiam, ac sauitiam quam tunc temporis magis priuatim ostenderat. Insectabatur enim beatum David, laceffens eum ac vituperans, & lapides iaciens. Contumelia, inquit, ab eo affectus sum, & tacui, nihil ei prorsus respondens.

Obmutui, & humiliatus sum. Obmutui sponte mea nimirum ac uolens, & humiliatus sum, cum memoria repeterẽ ob commissã à me peccata illum aduersum me insurgere.

Ψ & γα
Θδμ.

Et stui ex bonis. Ex bonis, hoc est ex bonitate. Et cum possem illum uicisci, nolui ob modestiã. Vnde cum socius quidam beati David aduersus hunc Semei conuiciantem irrueret

ret, gladio illum occisurus, detentus ab eo fuit: quinimmo & rationem addidit, dicens: Dimitte eum, vt maledicat mihi. Dominus enim dixit ei, vt maledicat Dauid, & quæ sequuntur.

Et dolor meus renouatus est. Et dolor, inquit, qui mihi de peccatis prouenit ea memoria renouatus est. Tunc enim manifestè cognoui me pœnas delictorum luere.

Calefactum est cor meum intra me. Cum afficeret me Semei contumelia, tametsi id patienter tulerim, præ ira tamen intra me inflammatus sum. Intra me autem dixit, vt ostēderet quòd huiusmodi iram externis non demonstrauit. Cæterū illud perfecti hominis est, & absolutæ prorsus virtutis, si illatam contumeliam omnino non sentiat, & ex ea nihil prorsus patiat, quòd si quis sentiat, modestè tamen ac mansuetè eam proferat, proficere is dicendus est in virtute, tametsi adhuc perfectus non sit.

Et in meditatione mea exardescet ignis. Meditando, inquit, & reuoluēdo praua opera, quæ commisi, & mala quæ patior, semper me dolorum meorū ignis inflammabit, & animæ meæ incendium augebit.

Locutus sum in lingua mea. Erga inimicum quidem tacuit, vt vidimus, ad deum vero locutus est. Et quod ait: In lingua mea, idem nunc sibi vult, ac si diceret, sēsim, quietè, ac quasi in susurro locutus sum. Deinde dicit, quid locutus sit.

Notum fac mihi domine finem meum. Quando erit, aut qualis erit, vsquequo, inquit, tristitia perseuerabunt.

Et numerū dierum meorum quis est, ut sciam quid desit mihi. Significa mihi, inquit, numerum dierum totius vitæ meæ, quotus sit vniuersus, vt connumeratis annis meis, quoscūq; hætenus vixi, sciam quod reliquum est. Nam si mensurā, ac modum illorum didicero, non vulgarem inde consolationem habebō in calamitatibus meis.

Eccē mensurabiles posuisti dies meos. Quod interpretes mensurabiles dixit in Græco legimus *παλαιστῆς*: quam dictionē iuxta vnum sensum latinè dicere possumus palmares. Verū vt clarius prophetæ mentem percipias, sciendum est, quòd variæ sunt mensuræ, quæ manibus fieri solent. Vna videlicet, cubitus, palmus, & palcste, de qua nunc locuitur propheta, & quam nos palmam dicere possumus. Conficitur autem

Εὐθιρμίδης
δν.

παλαιστῆς
ὄργυια πῆ
χυς σπιθα
μή παλαι-
στῆς.

PSALMVS

palæste seu palma coniunctione quatuor digitorum, & est tertia pars palmi, & minima est omnium mensura. Hoc nomine igitur paucitatē dierum vitæ suæ declarauit, palmares appellans dies suos, quasi mensura modicos, ac breues, & quia diximus dictionem *πελωσά*; alium sensum posse recipere, alteram consequenter versiculi lectionem attingemus, iuxta quā legere possumus: Ecce contētiōsos seu laboriosos posuisti dies meos, hoc est, certaminis ac pugnae plenos. Descendere enim etiam potest ea dictio à palæstra quæ tam apud Græcos quàm apud Latinos luctationem significat. In lucta autem, labore, ac contentione multa vitimur. Intelligit autem (vt diximus) Propheta reliques vitæ suæ dies, dicens: quòd paruo quidem tempore victurū se nouit, attamen quòd ignorat, quanta futura sit hæc paucitas temporis, & ideo alibi etiam dicit, paucitatem dierum meorum nuncia mihi, & hoc est, quod in præsentī etiam significari sibi à deo cupit: Modicum præterea dici potest hoc reliquum vitæ temporis, ad comparatiōem iam transactæ vitæ. Illud præterea non omittendum duxi, quod dictio, ecce, aduerbium est, & frequenter ab Hebræis vsurpatur, atque (vt in vniuersum dicam) aut aliquid demonstrat, aut proximum tempus notat, priori modo, hic sumitur, altero alibi vsus vides Prophetam in illis verbis: pertansui, & ecce non errat, quod idem sibi vult, ac si dixisset, & statim ad nihilum redactus est.

Ὁτι ὁυθ' ἔμ' ἐνώπιον σου.

Et substantia mea quasi nihilum coram te. Hoc in loco incipit palam facere, quàm exilis, & fragilis sit humana natura, & ait: substantia mea, seu essentia mea, hoc est, ego ipse sum quasi nihilum, si ad beatitudinem, & æternitatem tuam fuero cōparatus. Ita enim significat quod ait. coram te. Tu enim, vt alibi ait, idē ipse es, & anni tui non deficient, ego autē immutatus sum, & pro rege exul factus, & dies mei sicut umbra prætereunt.

Παλα.

Veruntamen uniuersa vanitas. Dictionem veruntamen, quidam hic superfluum esse opinantur, alij vero positam esse dicunt pro certē. Cum animaduertisset igitur beatus David, quæ maiorum suorum tempore facta fuerant, & quæ tunc temporis fierēt, omnia vanitate labascere, hoc est incertitudine, & instabilitate summa constare, veluti, opes, gloriam,

imperia, iuuentam, pulchritudinē, vires & alia huiusmodi: sententiam suam vniuersali hoc sermone posteris testatam reliquit. Quo tamen non animi dotes ob summam earū excellentiam, sed corporis tantum, & fortunæ bona completi intelligas.

Omnis homo viuens. Hoc est, humana omnis vita. Est autem hic modus loquendi Hebræis peculiaris, iuxta illud: omnis homo mendax. Pro humana omnis opinio falsa. Omnis igitur humana vita vanitas est, quod ad præcedētis verficuli declarationem pertinet. Per humanā vero vitam, carnalem intelligit. & spiritus expertem.

Verum in imagine pertransit homo. Dictionem, verum, hoc in loco pari modo posuit pro verē, seu certē. In imagine autem, hoc est, instar imaginis. Nam quemadmodum depicta imago nullam de pulchritudine sua aut de colorum varietate, aut alia huiusmodi re commodum capit, ita nullū homo ab humana fœlicitate fructum decerpit. Vel in imagine, id est, in umbra, propter humanarum videlicet rerum inconstantiam.

Veruntamen frustra conturbatur. Veruntamen hic posuit pro, cæterum, Quod reliquum est, inquit, frustra homo fatigatur, & distrahitur.

Theaurizat et ignorat cui congregabit ea. Et, quod omnium mœlestissimum est, hæredem non dignoscit suum: cunque angustias, & labores in congerendis diuitiis non mediocres sit passus, fructus demum & commoda alteri, & ignoto hæredi reponit.

Et nunc quæ expectatio mea? nonne dominus? Cæterum, inquit, rebus sic se habentibus, quæ nā est spes mea, nonne solus dominus? per interrogationem autem legendus est hic verficulus.

Et substantia mea à te est. Et essentia mea, totum nimirum esse meum, à te est. Curam igitur habebō creaturæ tuæ, quæ grata mente suam agnoscit factorem.

Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me. Iniquitates enim causa esse solent tērationum, & calamitatum. Ab huiusmodi igitur causā liberari optat. Vel per iniquitates, figuratæ rationes intelligit, veluti effectum à causa.

Opprobrium insipienti dedisti me. Ipsi Semci nimirum,

PSALMVS

qui me conuictis impetit, iniquum & sanguinarium appellans. Reassumpsit autem sermonem Propheta, & per crebram miseriarum suarum commemorationē, misericordē deum, magis ad misericordiam trahit. Solet etiam demoniis, qui à se victi fuerint, victoriam suam impropere, atq; in illos probra iacere.

Β' κοφά-
θην.

Obsurdi. Sponte mea nimirum, adeo vt non audire visus sim.

Et non aperui os meum. Neque aliquid contra dixi.

Quoniam tu fecisti. Quia, inquit, tu ei mandasti vt mihi cōuiliaretur. Dominus enī, inquit, dixit ei, vt malediceret Dauid, & mihi etiam iussit, vt tacerem. Peccasti enim, inquit, tace.

Amoue à me plagas tuas. Tentationes videlicet, & calamitates. Quæ mihi exteri⁹ permissione tua, & stimulos, qui interius à mea inferuntur conscientia.

A fortitudine manus tuæ ego defeci. Per manum hic puniendi potētiam intelligit. Defeci, inquit, hoc est, debilitat⁹ sū. Illud considera, quomodo in præcedenti psalmo Propheta flagellis se erudiedum exponens diceret: *Quoniam in flagella paratus sum, & nunc eis graui⁹ percussus, solui rogat, ne an priori absorberetur tristitia.*

Β' παιδίου-
σας.

In increpationibus propter iniquitates erudisti hominē. Dum increpas, inquit, & redarguis, hoc est, dum pie mederis, erudisti hominē: atque hoc propter iniquitates, & non alia de causa. Salutaris est igitur castigatio tua. Per hominem verò seipsum intelligit.

Β' εἰρκος.

Et extenuasti sicut Araneam animā meam. Crebris, inquit, tētionibus, & flagellis atenuasti animam meam, crassitudinem illam nimirum, quæ ob peccata concreuerat, ei circuncidens. Est autem Aranea exile animal, cui nunc animam suam comparat. Solet enim anima à peccatis quodammodo crassior reddi, & contra afflictione & flagellis attenuari.

Πλήρ κἀ-
τηρ πᾶρ
ἀνθρώπος.

Veruntamen frustra omnis homo. Ad maiorem corroboracionem sententiæ à se dictæ, eundē Propheta repetit sermo nem: subintelligendum est tamen, verbum, conturbatur.

Exaudi orationem meam domine, & supplicationem meam auribus percipe. Idem æque significant hæc verba, per Prophetam more suo sic ingeminata.

Lachryms meas ne sileas. Id est, ne despicias. Nam qui aliquem despiciunt, tacere solent. Illud etiam considera, quomodo non simpliciter orat propheta noster, sed cum lachrymis.

Quoniam ego incola sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei. Accola seu indigena dicitur ille, qui loci alicuius permanens est, ac perpetuus habitator: incola verò is, qui ad tempus habitat, quique iubente fundi domino habitationem mutat. Ego, inquit si cæteris hominibus comparer accola quidem sum, & possessæ terræ indigena sed si ad te deum meum suspicio: incola me esse fateor. Te enim iubente transmigrabo, & hoc mundo relicto ad alium ire compellar. Peregrinus similiter, vbi modicum quid fuerit in aliena regione immoratus, eo postmodum reuertitur, vnde fuerat profectus. Cui comparari potest quilibet mortalis. Nam ad certum ac breue tempus viuimus, & demum ad ea, vnde originem duximus, iterum reuoluimur.

Dimite mihi, ut refrigerer priusquam abeam. Parce mihi, inquit, siste flagellum, vt paululum consoles, & afflictiones à me excutiam, antequam moriar. Vel dic, quòd peccatorum veniam in præsentì vita postulat.

Et amplius non ero. Et cum iuero, vbi sunt patres mei, nõ ero amplius, hoc est, non amplius viuam. Vel, non ero amplius in præsentì mundo. Hæc etiam verba ad placãdam dei iram, & ad eius misericordiam conciliandam dicta sunt.

In finem psalmus ipsi David.

Sancto spiritu afflatus beatus David hunc psalmum in persona Ecclesiæ Christianorum cecinit, quòd gratias deo agit pro mirificis donis, quibus à deo gratis donatus est, & ab eo aduersus insurgentes in se tyrannos, opem petit. In fine inscribitur, quia quæ hic traduntur, finem quandam respiciebant, quem postea habuerunt.

PSALMVS 39.

E Xpectans expectaui dominũ. Huiusmodi verborũ repetitio frequētissima est apud Hebræos, & intensionẽ quãdã metis denotat, vt illud, vides vidi, & cognoscēs cognosces, hoc est, exquiritè cognosces, & alia huiusmodi. Expectas

p iij

PSALMVS

igitur expectaui dominum, hoc est valde expectaui, adiutorem meum Christum. Ipse enim est expectatio Gentium, quemadmodum de eo antea à prophetis prænunciatum est.

Et intendit mihi. In me, inquit, oculos suos iniecit, & beneuolo aspexit intuitu: in me, inquam, summa constitutam in miseria, dum idolorum errores sequerer.

Et exaudiuit preces meas. Preces scilicet pro me emissas, rogabant enim prophetae pro futuro ecclesiae statu illius etiam personam induentes, vt nunc facit beatus Dauid.

305.

Et exaudiuit me de lacu miseriae, et de luto limi. Solebant antiqui huiusmodi dictionibus maxima pericula exprimere. Dicitur autem potest quòd lacus miserie, sit illa fouea erroris, in qua olim Gentes quæ in vnam ecclesiam cõgregatae sunt veluti in quodam carcere secundum animam miserè affligebantur, & quòd lutum limi, hoc est, limosum ac putridum lutum, illa sit humanarum passionum, atque affectuum collectio, quæ corruptionem quandam in nostris mentibus generat, & animas omnes quasi tenaci quodam cæno obuolutas detinet, quæ in eam deciderint.

Et statuit supra petram pedes meos. Supra petram, hoc est, supra securitatem fidei.

Et direxit gressus meos. Et ostensa mihi salute per præcepta euangelica, omnique prorsus explosa tortuositate, iter meum adeò direxit, vt per obliqua, aut per deuios calles amplius non incedam.

Et innixi in os meum canticum nouum. Cantica nimirum quæ de admirandis atque illustribus Christi gestis Christicolæ cecinerunt. Vel orationem dominicam, quam Christus nos docuit.

306.

Hymnum deo nostro. Hoc ad declarationem dictum est noui cantici.

Videbunt multi. Lumen nimirum scientiæ, cum antea cæci essent. Vel videbunt signa & miracula Christi, & sanctorum eius.

Et timebunt. Christum scilicet huiusmodi facientem miracula.

Et sperabunt in domino. Sperabunt, id est, credent. Credit enim qui sperat. Vel, sperabunt quæ eos saluaturus sit, qui crediderint in illum. Per dominum autem, Christum intellige.

Beatus vir, cuius est nomen domini spes eius. Nomen domini: hoc est, dominus. Beatum igitur cum dicit qui in solo deo confidit, & non alia in re. Alibi etiam dicit, Beatus vir qui sperat in domino. Et ordo est: Beatus vir, cuius eius est nomen domini spes. Possumus etiam de Christianis hoc dictum intelligere, & cōstruere per figuram hyperbaton, hoc modo: Beatus vir cuius est spes nomen domini eius. Cuilibet autē Christiano, nomē Christi spes est & salus: quod sancti martyres præcipue attestati sunt coram tyrannis: quibus apertissimè dicebant, se diuitias suas omnes, & omnem gloriam, & spem in hoc collocasse, quòd Christi dei sui nomine insigniti essent: dum Christiani appellarentur.

Et non respexit in uanitates. Et huiusmodi vir inanibus rebus operā non dedit: quæ à multis summa reputantur bona.

Et insanas falsas. A communi sensu rursus subintelligendum est, & non respexit. Insaniæ autem falsæ, ex Græcæ μανία uñ μαντικῶν dicitur πὸ τῆς μά νομα. dictionis significatione, uaticinia sunt. Vates enim illi debacchati dementes fiebant, & furentium instar ferebantur, verum falsa erant, quæ prænucciabant. Per huiusmodi autem uaticinia, vniuersum idolorum cultum deuotare voluit, ueluti totum à parte.

Multa fecisti tu domine deus meus mirabilia. Admiratus beatus Dauid ineffabile incarnationis Christi mysterium, & condignum illi sermonem inuenire non valens, exclamatione solum, quod potuit tam grāde donum profecutus est: multa, inquit admiranda fecisti tu domine deus meus. Ita etiam alibi apostolus facit: quando admirandus clamat: *ô altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ dei, quā inestimabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius.* Mirabilia autem appellat nō ea tantum, quæ tempore Moysi, aut Iesu Naue, aut quæ illis antiquiora à deo facta sunt miracula, sed ea potius quæ tempore incarnationis saluatoris nostri facta sunt, & quæ per spiritum præuidēs propheta summa cum admiratione quæ diximus verba protulit.

Et cogitationibus tuis nō est qui similis erit tibi. Et nō est aliquis tibi in cogitationibus tuis cōparandus: iis, in quā cogitationibus, quas summa cū prouidentia pro hominū salute sollicitus habuisti. Ecce enim quā grande & quā admirandum opus excogitasti, ut tu homo fieres propter hominem.

PSALMVS

Annunciaui & locutus sum, multiplicata sunt super numerum. Annunciaui, inquit, & docui multa mirabilia tua, in multis psalmis, verum adhuc multiplicata sunt, & adeo innumerabilia esse apparuerunt, vt aliquo numero concludi non poterint. Nam quæ dudum cognoui, propter altitudinem & immensitatem incomprehensibilia sunt, vel, cum quid dicerem non haberem, hoc tantum annunciaui, & locutus sum, quòd omnem transcenderunt numerum.

Sacrificiū, & oblationē noluisti, corpus autē pfecisti mihi. Quæ sequitur in personā Christi dicēda sunt, vt magnus nos docuit Paulus in epistola ad Hebræos. Ait igitur q̄ post incarnationē. deus filius dixit ad patrē: tu pater, in posterum legale omne sacrificium reprobasti, & oblationes omnes lege institutas: verum corpus mihi effecisti ex virginis sanguinibus, vt pro hominum salute in sacrificium offererem.

ἱερωσας.

Holocausta, & pro peccato nō quæsiuisti. In Leuitico & Deuteronomio clarè inuenies, quæ nam essent holocausta, & quæ sacrificia pro peccato: & omnia denique oblationum, & sacrificiorum genera. Ait igitur: cum verum ego, ac rationale sacrificium sim, & omnia mundi deleam peccata, tu nul lum amplius legale sacrificium quæsiuisti.

Tunc dixi ecce venio. Tunc nimirum quando legalia sacrificia reprobata sunt: tunc enim dixi ego: Pater, venit hora, glorifica filium tuum. Nam quod ait: ecce venio: idem est, ac si diceret: vides quòd paratus sum.

ἱεροσολι-
σι.

In volumine libri scriptū est de me. Cōscriptiones Hebræi libros appellabāt, & inuolutas chartas volumina, iuxta illud: fili hominis comede hoc volumē. Inuolutis enī chartis scribebāt, & nō quadratis libris, vt nos facim⁹. Ait igitur saluator, ī volumine libri pphetici nimirū, scriptū est de me: hoc est, ea, quæ ad incarnationē meā pertinent, à pphetis prædicta sunt: quod ipsis etiā Iudæis dominus postea iterum affit mauit, dicens: si crederetis Moyse, crederetis etiam & mihi. De me enim ille scripsit, & alia huiusmodi multa.

ἱεροσολι-
σι.

Fa ere voluntatē tuā deus meus uolui. Et quoniā quæ ad me pertinēt, iā determinata sunt, & prædicta à pphetis, ideo facere volui voluntatē tuā. Superfluous est enim articulus, qui habetur in Græco, ante infinitiuū facere, quæ qui superfluu non putarunt, transtulerunt vt facerem. Voluntas autem pa

tris fuit ea : filij mors secundum carnem : quæ pro humana salute, summa cum dispensatione à deo permiffa est: de qua voluntate, ipse etiam filius dicebat: descendi, non vt facerem voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.

Et *legen tu mi in medio uentris mei.* In medio ventris mei pro ex corde, atque ex tota anima mea: vt sit prepositio, pro præpositione. A communi autem sensu subintelligendū est, volui facere: hoc est, volui adimplere ex corde meo legem tuam: tua nimirum mandata quæ dedisti mihi.

Euāgeliz aut iustitiā tuā in ecclesia magna. Vide quomodo euāgeliz aut iustitiā appellat: quia per euāgeliū iustificātur credētes omnes, & obseruātes illius mādāta, quicūq; hī fuerint & vndecūq; : & quia lex Mosāica solis tantū Iudæis data est, euāgeliū verò omnibus gētib⁹, iustū autē erat, vt nō vnus aut alter tantum populus, sed quòd omnes æque ad salutem vocarētur. Per ecclesiam autem magnam, Iudæorum synagogas intelligit, veluti hominibus frequentissimas, in quibus Christus palam ac libere locutus est.

Ecce labia mea non prohibebo domine tu scisti. Quemadmodum tu vides, inquit, non prohibebo labia mea loqui salutaria verba, Tu enim id rectē nosti, cum me ipsum prorsus cognoueris, quemadmodum, & ego te.

Iustitiam tuam non abscondi in corde meo. De euāgelio rursus sermonem facit. Non tacui, inquit, quæ ad illud ptinerent: quinimmo opportuna quæcunque omnibus reuelau i.

Veritatē tuā et salutare tuū dixi. Euāgeliū rursus ita appellat. Neque enim iustitiā tantū continet, sed etiā veritatem. Ideo dicebat Christus: veritatem dico vobis: quinimmo neque hæc solum sed salutem etiam credentibus pollicetur.

Nō abscondi misericordiā tuā, et veritatē tuā d cōcilio multo. De euāgelio etiā hæc dicta sunt. Appellatur enim euāgeliū misericordia: quia summa dei misericordia nobis donatū est: qua non sustinuit deus propriā creaturā sub iniqua dæmonis tyrānide oppressam amplius iacere, & qua ob nostrā salutē proprio etiā filio nō pepercit. Variis autē nominibus, vt vidimus, euāgeliū appellauit propter multiplicē gratiam, & varia dona, quæ per illud nobis præstita sunt.

Tu autem domine ne elōgaueris miserationes tuas d me. Quæ sequuntur, rursus ex persona ecclesie fidelium dicta sunt,

της κοιλι-
ας μου.

ευαγγελι-
σάμου.

PSALMVS

supplicantis post acceptum diuinæ gratiæ signaculum, non derelinqui: cū multa ei, tam ab hominibus, quàm à dæmonibus imminerent pericula.

ΕΥΜΕ-
ΣΟΥΤΟ.

Misericordia tua, & ueritas tua semper adiuuent me. Veritas tua, id est vera promissio tua. Dixisti enim: ecce uobiscum sum omnibus diebus, &c. Quædam uero exemplaria habent: adiuuerunt: & intelligitur, quòd hucusque scilicet adiuuerint: sed melior lectio uidetur: adiuuent.

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus. Circumspicio enim, inquit, varias mihi tendi infidias, & iam eis circumdatus sum.

Comprehenderunt me iniquitates meæ. Vide quomodo iusti homines præ summa modestia, pericula & tentationes, quibus eos vexari accidit, propriis adscribunt peccatis. Sic & tres illi pueri, vna uoce in camino ignis dicebant: peccauimus, iniquè egimus: tametsi ea non tam ob peccata propria, quàm propter deum paterentur.

ΕΥ ΒΛΕΠΡ

Et non potui uidere. Obtebrant enim tentationes animæ oculos, ut quæ utilia sunt, uideri nõ possint. Hanc igitur nebulam dissoluit illa consolationis lux, quæ à deo prouenit.

Multiplicata sunt super capillos capitis mei. Summæ etiam modestiæ, sunt hæc uerba: & uerisimile est, ut cum fidelibus aliqui etiam commixti sint, qui negligentius ac minus ex uirtute uiuant, quorum peccata iusti, sibi ipsis adscribunt, propter unitatem ac communicationem fidei.

Et cor meum dereliquit me. Videor quasi corde desertus, cum mea omnis in te fiducia infirmata sit. Ipsum enim cor, animum excitare solet & præstare audaciam.

Placeat tibi domine, ut eripias me. Velis, inquit, domine me ab his omnibus eripi ac liberari periculis.

Domine ad adiuuandum me respice. Intende mihi, & me diligenter adspecta.

Erubescant & confundantur simul qui querunt animam meam, ut auferat eam. Vtraque enim hæc eis accidit, ut & pudore afficiantur ueluti iusti nostra patientia, & confundantur, iunctam esse cernentes potentiam tuam, qua nos protegis. Sequitur: qui querunt animam meam: hoc est, qui hoc unum uotis omnibus, & toto petunt studio, ut me uariè examinent suppliciis, uel simul: hoc est, una omnes.

Conuertantur retrorsum, & erubescant qui uolunt mihi mala.

Conuertantur retro inanes re infecta, me non superato, atque ideo erubescant. Variis autem modis eos execratur, vt conceptum animo dolorem apertius explicet.

Ferant sit anim confusionem suam qui dicunt mihi, euge, euge. De euge, euge, iam alibi diximus, quod aduerbium est irritatis.

Exultent et latentur in te omnes querentes te dominum. Exultare & lætari hic idē æquē significant. q̄ si cui placet, vt sensu differat, videat quid de eorum differentia dictū sit in tertio versiculo noni psalmi. In te autē, id est in fide quę est in te.

Et dicant semper, magnificetur dominus, qui diligit salutem tuam. Qui diligit salutē quę à te est. Vel salutare tuum, id est, incarnationem tuam. Salutaris enim fuit ea incarnatio, iis qui perierant. Omnes igitur qui auxilium tuum cōsecuti sunt, dicant: magnificetur dominus: id est, magnus reputetur.

Ego autem inops et pauper sum. Hoc ex vniuscuiusque fidelis persona dici potest. Inopes enim sunt Christiani oēs, veluti qui vniuersa fortunæ bona dimiserūt, & pauperes, veluti qui propriis manibus necessaria sibi parāt. πτωχός enim, qui Latine inops, ex etymologia Græci nominis à cadendo dictus est, veluti ab omnibus antiquis opibus deciderit, & nūc sit sine ope. πτωχός verò, qui Latine pauper, à labore: quia nimirum proprio labore oportuna omnia sibi comparat.

Dominus sollicitus erit mei. Ad hunc enim solum confugi, & ideo me in se sperantem non despiciet.

Adiutor meus et protector meus es tu, deus meus ne tardaueris. Deus meus ne tardus sis ad adiuuandū me. Mihi autē nescio quid pfundius videtur sibi velle hæc verba, si accōmodem^r beato Dauid illū versiculū, ego aut inops sū & pauper. Præuiderat ppheta sumas illas diuitias q̄ à dei gratia in Christianos erāt effundēda: cūq; eas nō mediocri desiderio cōcupiscet, demū veluti iis qui se nouerat ab eo tēpore pcul esse, cōtristatus est, & miserū se ideo appellās, ait: ego inops, & pauper sum, q̄ huiusmodi diuitiarū particeps esse nequeo, verūtamen deus erit mei sollicitus: vt scilicet mihi pariter gloriā illā cōmunicet, quam fideles in cælōrū regno percepturi sunt. Siquidem & ab ipso dño dictum legimus, q̄ Dauid cōcupiuit videre diem eius: qua ratione rogat nūc deū propheta noster, dicens: ne tardaueris: tuam nimirum incarnationem. Sunt enim supplicantis verba ad deum filium.

πτωχός
ὡς τὸ πτωχός
ὡς τὸ πτωχός
παρὰ τὸ
πτωχός ἢ
τὸς πτωχός

PSALMVS

In finem psalmus ipsi Dauid.

In finem inscribitur, quia prophetiam continet, quæ tendebat ad finem, prædicit enim proditoris Iudæ rebellionem, & clarum quidem est huius psalmi argumentum. de amore enim & charitate in pauperes pertractat. Tamen alius considerando ad saluatoris nostri Christi mysterium pertinet, qui egenus & pauper fieri voluit, ob humanam salutem: qui etiam in euangelio apud Ioannem in præsentis psalmi uerba de se dicta esse testatur, & de Iudæ, dum ait ad apostolos: non de omnibus dico scio quos elegi, sed ut scriptura impleatur, dicens: Qui manducat panem meum, eleuabit contra me calcaneum suum, nulli enim huiusmodi testimonium habetur in scriptura, præterquam quod in præsentis psalmo dicitur: qui manducat panes meos, magnificauit contra me supplantationem.

PSALMVS 40.

πρωτοψαλμ.

Beatus uir qui intelligit super inopem & pauperem. Qui intelligit, hoc est qui considerat, qui cogitat id quod deus est. intelligentia enim est diligens, & exacta consideratio. inopem autem & pauperem promiscue solent appellare indigentem. Antiqui uero per inopem meum cum intelligebant, ueluti qui omni prorsus careret ope, & qui, ut alibi diximus, ex etymologia Græci nominis ab antiquo statu decidisset: pauperem uero eum, qui manibus ac proprio labore sibi victu pararet, ut in præcedenti psalmo diximus. Beatus igitur is est, qui debitorem deum habet. Per Salomonem enim docemur, illum deo comodare, qui inopis miseretur, quod proprio ore Christus confirmauit, dicens: donec feceritis uni huic ex minimis fratribus, mihi fecistis. & hoc quidem pacto simpliciter exponitur de pauperibus: uerum profundius intelligendo, ut diximus, exponi potest psalmus de Christo: quod quidem beatus ille est, qui intelligit & considerat Christum deum esse, tametsi indigentia ac paupertate tanta esse uideretur circumdatus, ut etiam non haberet, ubi reclinarer caput suum. Recte enim considerans id plene intelliget ex illis quæ & sermone suo docuit, & operibus comprobauit.

In die mala liberabit eum dominus. Utilitatem docet, quam ex huiusmodi intelligentia quis percepturus sit. Quæ autem sit dies mala, diximus in psalmo xxxv. i. ibi: non confundentur in tempore malo. æquæ enim significant dies

mala, & tempus malum.

Dominus conseruet eum. Precatur propheta pro huiusmodi homine, tanquam pro viro quopiam bono.

Et uiuificet eum. Id est, viuere faciat.

Et beatum eum faciat in terra. Et beatum eum esse ostendat, æmulationeque seu imitatione dignum, non in presentia tantum terra, sed in regno etiam cælorum.

Et non tradat eum in manus inimicorum eius. Nec eum visibilibus aut inuisibilibus hostium manibus dedat.

Dominus opem ferat illi, super lectum doloris eius. Super lectum doloris, in quo ægitudine ac morbo laborans afflictus diu olim detinetur. Aquila autem, & Theodotio non per optatum modum, sed per futurum indicatiui omnia hæc verba reddidere, videlicet, conseruabit, uiuificabit, & opem feret: omnia hæc quasi in mercedem, ac retributionem quandam idci arbitantes.

Vniuersum cubile eius uertisti in infirmitate eius. Per cubile, decubitus intelligit. uertisti autem, hoc est immutasti. in tempore, inquit, infirmitatis huius viri, tum mutasti eius decubitus, ab ægro nimirum, atque infirmo, ad sanum ac validum. Mutasti autem vniuersum, hoc est, prorsus mutasti. aduertendum tamen, quod præterito tempore vsus est pro futuro. Vertisti enim, hoc est vertes. vel coniectura quadam, immo verò potius prophético more, quæ futura erant, ut iam facta commemorat.

Ego dixi domine, miserere mei. Quæ sequuntur, ex Christi persona legenda sunt, qui velut homo deum rogat, ostendens hoc pacto quemlibet hominem dei auxilio indigere.

Sana animam meam, quia peccaui tibi. Sed quomodo alibi legitur Christum peccatum non fecisset certissimum quidem est, illum nunquam peccasse, verum quia propter nos factus est idem quod nos: homo nimirum passiones etiam, atque affectus nostros, quasi proprios sibi consequenter vendicauit, & (quod dicere par erat, humanam naturam que peccauerat.) hoc ipse antea pro illa ad patrem clamauit, veluti qui eiusdem erat nature, tamen sine peccato. Et quemadmodum victima, quæ olim pro peccato immolabatur, iuxta legem, peccatum in se suscipiebat, quod una cum victima comburi dicebatur: ita & Christus pro nostris immolatus peccatis, in seip-

PSALMVS

sum omnia nostra suscepit peccata, nec secus ac si ipse peccasset, ad eorū remissionē, & orauit, & mortuus est, ob suam nimirum atque ineffabilem eius misericordiam.

Inimici mei dixerunt mala mihi. Inimici Christi Iudei, qui inuidia dissecabantur, & dixerunt mala, hoc est praua verba, quænam autem dixerint, audi.

Quando morietur? Grauis est enim, inquit, nobis, adeo vt nec illius aspectum sustinere valeamus.

Et peribit nomen eius. Sed cum multa præditum potentia Christū vniuersas ægritudines ac morbos curare viderent, quomodo eum aliquando putarunt extingui posse?

υς λισπο-
γιντο.

Et ingrediebatur ut videret. Proditor, inquit, Iudas, veluti familiaris meus absq; vilo impedimēto illic ingrediebatur, vbi ego aderā, vt videret an opportunū esset tradēdi tēpus.

ματρη.

Frustra loquebatur cor eius. Frustra in corde suo secum ea loquebatur, quæ ad proditorem pertinēbāt, quando videlicet ingrediebatur vt videret. vel frustra in animo suo cogitabat, vt me lateret, cum optimus ego scrutator cordium, omnia nossem eius consilia & vota.

Congregauit iniquitatem sibi. Nihil aliud miser huiusmodi cogitatione efficere potuit, quàm q̄ sibi ipsi summā thesaurizauit iniquitatem, dum aduersus proprium præceptorem & seruatorem tetendit insidias. Quidam post verba, frustra loquebatur, punctum ponunt, vt sensus sit: frustra mihi pacificè loquebatur, cum inimica in mente versaret consilia. Sed melior est sensus, quem primo loco diximus.

Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Accepta enim panis buccella, Iudas statim exiit. Quod verò ait in idipsum, idem significat quod vnā. Loquebatur, inquit, vnā cum inimicis meis, de iis quæ ad proditorem spectabant: *Quid vultis mihi, inquit, dare, &c.* Hæc autem omnia apertissimè in euangelica narrantur historia.

Aduersum me susurrabant omnes inimici mei. Susurrabant mutuò in aurem, quomodo insidias disponderent, timentes nimirum apertè loqui propter turbam.

Aduersum me cogitabant mala mihi. Letifera, inquit, cogitabant aduersum me. iuxta quod testatur euangelista, q̄ cōciliū inierunt aduersus Iesum, vt eum morti trāderent.

ματρηδωτο.

Verbum iniquum deposuerunt aduersum me. Deposuerunt

pro responderunt. Interrogati enim à Pilato: Quid faciam Iesu qui dicitur Christus? Responderunt: Crucifigatur. Est autem iniquum hoc verbū. neque enim licebat innocentem virū mortī tradere, atq; ideo eis sæpius obiiciebat Pilatus, dicēs: nullam causam inuenio in eo: item, vos videbitis. vel deposuerunt, hoc est, fabricarunt: machinati sunt. Dixerūt enim quòd compoueret turbam contra Cæsarem, quæ verba etiam iniqua erant. neque enim falsa attestari licebat.

Nunquid qui dormit, non adiciet ut resurgat? Per interrogationem hoc dicit, atque vt deus: Nunquid dormiens homo, inquit, nolet consurgere? Verbum enim adiciet, Hebræi sæpenumero ponunt pro volet. Quòd si dormiens cōsurgit, ego etiam carni mortuus, cito resurgam. mea enim mors somno similis est. Nam quemadmodum qui dormit, ex suo dormit arbitrio, ita & ipse sponte mea, atque ex propria moriar voluntate.

Etenim homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos magnificauit cōtra me supplantationem. Cōiunctio, enim, hoc in loco superflua est, & sensus est: ille etiam mihi aduersarius fuit, qui antea intimus mihi erat, & mihi maximè coniunctus. per hominem autem pacis, Hebræi pacificum intel ligūt. Ait igitur, homo pacificus meus, hoc est amicus meus Iudas, in quo veluti in meipso confusus sum, quem etiam simul cum aliis discipulis educaui, magnificauit, hoc est roborauit supplantationem, hoc est dolum contra me. quod ex metaphora eorum dictum est, qui inter currēdum calcaneo aliquem dolosè supplantant. Firmauit autem Iudas dolum aduersus Christum, eumque quodammodo supplantauit: cōuentione nimirum, ac conspiratione illa, quam cum scribis iniit, & cum pontificibus.

Tu autem domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis. Quòd ait miserere & resuscita, vt ab homine dictum est. homo enim Christus cum esset, non recusauit preces ad deum fundere: quinimmo, quod naturæ humanæ propriè conuenit, sæpenumero ad deum orabat. Quòd vero ait, retribuam, ad illius diuinitatem pertinet. Retribuit autem, quando eos Romanis perdendos tradidit.

In hoc cognoui, quoniã uoluisti me, quoniã non gaudebit inimicus meus super me. Voluisti, hoc est, amasti. Nã quod quis

PSALMVS

amat, illud etiam habere cupit. In hoc, inquit, cognoui quod amasti me, quia nomen meum in vniuerso orbe predicatum est: quæ res inimicis meis maximo fuit dolori. quærebant enim vt morerer, & nomen meum prorsus interiret. Potest etiam per inimicum vel dæmonem, vel ipsam Iudam priuatim intelligere.

ἀντιλάβοι

Me autem propter innocentiam adiuisti. Hæc verba simili modo ab assumpta carne dicta sunt. per innocentiam autem, munditiã & puritatem intelligit. iniquitatem enim, inquit, non fecit.

Et firmasti me in conspectu tuo in seculum. Et stabilisti, inquit, me penes te, iuxta illud, sede à dextris meis, quo ad usque ponam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum.

ἐπιπέδιον
οἶον

Benedictus dominus deus Israel à seculo, & in seculum, fiat, fiat. Cùm quæ vidimus omnia prædixerit beatus Dauid, & summam dei misericordiam, ac ineffabilem quandam eius condescensionem multa cum admiratione narrauerit, hymnum deinceps & laudem ei canit, dicens: Laudandus est deus veri Israelis, hoc est, fidelium deus. quemadmodum in vigesimo primo psalmo declarauimus, exponentes versiculum illum, timeat eum omne semen Israel. Laudandus autem ab hoc seculo vsque ad futurum. Ac demum orat, & votis omnibus poscit futuram hanc domini incarnationem, de qua supra locutus est, quàm celeriter fieri, dicens: fiat, fiat. Intellegimus enim prophetam optare id, quod superius dixit. Illa autem repetitio verbi: fiat, orationis intensiorem demonstrat.

ἐν τῷ ἐπιπέδιον

In finem in intelligentiam filii Core.

De filiis Core diximus in proemio operis. In finem inscribitur propter prophetias, quæ hic continentur. & ad finem tendebant, cùm enim futurum esset, ut Hebræorum populus ob propria delicta ab Assyriis in Babylonem captiuus duceretur, ubi LXX. annis detentus est, præuidens hoc beatus Dauid, utpote prophetico afflatus spiritu, per ac religiosi cuiuscunque Iudæi in captiuitate degentes personam sumit in presenti psalmo, ueluti Danielis, & echielis: trium puerorum, & similium: & narrat quæ tunc temporis contigerint. In intelligentiã uero dixit, indicans quòd qui inter illos maiori erat præditi intelligentiã, hæc, aut huiusmodi uerba ad deum clamabunt. uel ea ratione, quia

quia ad percipiendum totius psalmi sensum multa lectori opus est
intelligentia.

PSALMVS 41

Vemadmodum desyderat cerua ad fontes aquarum, ita desyderat anima mea ad te deus. ή ἰλαφοσ.

Ardentis desyderij vehementiam ostendere volens propheta, Ceruam perquã sitibundam in exemplum sumpsit, quæ cum & suapte natura calidissima sit & reptilium ac serpentum carnibus, quibus vesci solet, magis etiam incendatur, aquarum fontes quàm maxime amat, & circa eos semper versari cupit. desyderare autem hic posuit pro festinare: & ita Aquila reddidit. & quod ait: ita desyderat anima mea ad te deus, ad te, inquam, Babitantem in Hierusalem. putabat enim popul⁹, qui in babilone erat se diuina presentia illic ideo frui non posse, quia regio illa vniuersa idolorum cultui deferuaret.

Sitiuit anima mea ad deum fortem uiuentem. Sitiuit, id est valde concupiuit. ita vndiq; desiderij ardorem ostendit. fortem autem & uiuentem deum appellat propter infirmos ac mortuos Babylonis deos. Quidam ex hoc versiculo sumptũ esse dicunt hymnum illum, quem Græci Trisagion vocant: quo laudare solemus deum, dicentes: sanctus deus, sanctus fortis, sanctus immortalis. ἰχυροσ
ζωιτα.

Quando ueniam, & apparebo ante faciem dei. Hoc est ante ipsum deum. concupiscetis sermo est: quãdo, inquit, ueniã ad te in Hierusalem & apparebo coram te adorans nimirũ, & colens te, seduloque tibi adhistẽs, & alia faciens, quæ in tẽplo tuo fieri decet. vniuerso enim hoc solatio priuamur postquam hic in Babylone captiui degimus. τρισχιον

Fuerunt mihi lachrima mea & panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est deus tuus? Dum Babylonij, inquit, dei mei impotentiam mihi exprobraret, lachrimæ meæ fuerunt mihi panis, non quòd eis pascerer, sed quia instar panis eas desyderabam, & quia nõ fucus mihi erãt opportuna quàm esurientibus esse panes soleãt: vnde earum desyderio, nõ in terdiu tantũ, sed assiduus etiam noctibus detinebar.

Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam. Hæc recordatus sum, verba illa nimirum, quæ ad me dicuntur quoti die. ybi est deus tuus? quã ob causã effudi, hoc est laxaui, in

me ipso animam meam, & constantiam eius omnem dissolui. hac autem effusionis translatione usus est propheta, quia quæ solidiora sunt, firmitiora atque constantiora esse solent: quæ verò fluida, molliora atque laxiora. Illud in vniuersum animaduertendum est, quòd Hebræi sæpenuero verborum constructionibus indifferenter vtuntur, vt nunc: effudi, inquit, in me, pro intra me: verum si verba hæc, recordatus sum: hæc recordatus sum, & animam meam, antea nimirum angustis coarctatam, effudi: hoc est, absolui & relaxaui in me ipso, quæ autem sint hæc quæ recordatus sum, audi.

14205-
 14205-
 14205-

Quoniã pertransibo in loco tabernaculi admirabilis usque ad domum dei. Recreatus atque animo relaxatus sum, inquit, memoria repetens, quòd rursus in templo tuo deambulaturus sum, & ad illius usque adyta peruerturus, per admirabile enim tabernaculum, celeberrimum Salomonis templum intelligit, & per domum dei, adyta ipsius templi. quòd si prioris expositionem magis probaueris, dictionem, quoniã, intellige hic iacere pro aduerbio confirmandi, iuxta Hebræici, idiomatis consuetudinem, & verba versiculi, prophetantis verba esse vel aliter: per tabernaculum, sancta verbi caro potest intelligi, quæ merito admirabilis dici potest, quia absque yllò femine concreta est: & per domum dei, anima illius carnis, per quæ deus in assumpta carne diuersatus est. locus autem tabernaculi, ipsum est verbum dei, per quod concreta est, & extitit Christi caro. pertransibo igitur, inquit, per verbum dei, & usque ad assumptæ carnis animam deducar: in animo meo nimirum ea examinans, & contemplans, quæ de tanto mysterio percipere potero. vltius enim pertransire non dabitur.

In voce exultationis, & confessionis soni festiuitatem celebratis. Pertransibo autem in voce gaudij, & gratiarum actionis, in voce soni festiui, ac si diceret: festiuitates rursus, vt olim, deo meo celebrabo, & solito vtar cultus legis.

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Quare me angis, inquit, & confundis, & quietem capere non sinis: hæc autem verba dicere cœpit, postquam certior factus est de suo in patriam reditu.

Spera in deo, quoniam adhuc confiterbor illi. Quoniam gratias illi agam vbi nimirum in patriam rediero.

Salutare vultus mei, & deus meus. Cum futura & à se præuisa dei beneficia in animo reuolueret, summa cum delectatione illum circumloquendo, inuocauit, dicens, ô salus mea, & ô deus meus.

Ad meipsum conturbata est anima mea. Ad meipsum, hoc est, in meipso, nemine alio exterius mœrorem hunc meum sciente. conturbata est autem, recogitans nimirum peccata, ob quæ in inimicorum manus traditi sumus: vel moram ac tarditatem recogitans, reditus nostri in patriam.

Propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonim à mō te modico. Propterea, inquit, afflictus memor ero tui hoc est, recordabor studij, & curæ tuæ, quam habuisti circa nos, & præcipuè ob illa bona quibus in terra promissionis te auctore fruebamur. per Iordanem enim & per proximum illi montem, qui & Hermonim, & Hermon dicitur, totam Iudæam significauit. addidit etiam priuatam mōtis illius qualitatem: quòd scilicet paruus est.

Abyssus abyssum inuocat in uocem cataractorum tuorum. Antiquis *φαινῆ* quorum dei beneficiorum memor, deplorat quod in præse *καταρα-* tia ab eo derelictus videatur, per abyssum, vastum intelli- *κτῆρ.* gens calamitatum pelagus, in quo tunc se cōstitutum videbat. profunda, inquit, ac vasta calamitas, vastiorem aliam semper vocat calamitatem, ad uocem cataractorū, hoc est, collisorum tuorum. adeo enim alternæ, ac frequentes calamitates confractos, ac collisos nos seruos tuos adoriuntur, ut mutuo sese adhortari videantur: & adeo nos affligunt, & pungunt, ut præ nimio dolore ad clamorem etiam nos prouocent. dictio autem cataractorum Græca est & idem hic significat, ut diximus, quod collisorum aut cōfractorū. *ὁ καταρῆ-* est enim verbale nomen, & descendit à verbo *καταράσσω* *κτῆς.* quod est collido, aut cōfringo. & licet propriè hoc verbale nomen *καταρῆτης* actiuæ sit significationis, hic tamen ponitur in passiuæ. Quòd si in actiuæ significatione dictionem sumas, litera legenda est, in uocem confractorū, hoc est, collidentiu seu confrigentiu tuorum. & tunc expone totū uerficulum hoc pacto: immensitas peccatorum nostrorum, immensitatem inuocat misericordiarum tuarū: atq; hoc ad uocem prædicatorum euangelij, hoc est Apostolorum. sunt enim Apostoli validissimi quidam cōfractores, omnē nimirum

ἰ καὶ ῥαῖν-
7η.

rum diabolicam elationem confringentes. Quod si textum legas prout etiam legi potest, in vocē cataractarum tuarū: potes iuxta altiorē Anagogen intelligere, quod abyssus, & abyssus, vetus & nouum testamentum significēt, ob profunditatem nimirū occultorum sensuum, & dicere, quod nouū testamentum, & antiquum inuocat testamentum, in vocem, cataractarum tuarum, hoc est, per vocem prophetarum tuorum. dicuntur enim merito prophetę esse quędam cataractę quia aquas, diuinę ac supernę prophetię, vehementia quadam, cataractarum instar effundunt nouum igitur testamētum inuocat vetus testamētū in testem: vt ostendat, quod, ipsi etiam prophetę mysteria Christi prænunciarunt.

Πάτις δι-
μιτωρισ-
μοι

Omnes subleuationes tue, & fluctus tui super me transferunt. Per subleuationes, & per fluctus, tentationū ac calamitatū incurfus intelligit. ait igitur, omnia flagella tua fecerūt iter super me. omnes autē dixit, propter earū multipliciter.

ἡμῖς ἰου-
τιλέται.

Die mandabit dominus misericordiam suam. Die, hoc est, in die pro manifestē, & palam. mandabit autem, hoc est, mittet. Iubere enim ac mandare videtur qui mittit: vel ordinabit, & disponet misericordiam suam. Sermo vero hic, prędicat, quemadmodum reuocatio eorum in patriam omnib⁹ fiet manifesta.

Et nocte canticū eius apud me. Per totum hoc captiuitatis tempus, noctuque, quando tuo magis id facere possum, canam deo meo. in die enim ocium mihi nullū datur, cum dominis seruiam, & opportuno caream tempore.

Oratio deo vitę meę. Non modo illius canticum erit apud me, sed etiam oratio: canticum quidem in gratiarum actionem pro opportuna & iam diu expectata liberatione, oratio vero ad accelerationē huius liberationis. & quod ait: deo vitę meę: expone, id est, deo datori vitę, vt illud: deus salutis meę, id est, saluator meus.

ἀντὶ
πῶρ.

Dicam deo adiutor meus es, quare oblitus es mei, & quare contristatus in re dū affligit me inimic⁹ meus? Oblitus esse videbatur deus Iudęorum: quia iam diu in inimicorum potestate ab eo relicti fuerant, vbi affligebantur, quemadmodū verisimile est eos affligi, qui in captiuitate constituti sunt.

Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerūt mihi inimici mei dū dicūt mihi per singulos dies, ubi est deus tuus? Contritis nimi-

rum offibus meis ob tam graue onus seruitutis, vel ob verbera. & plagas, quæ assiduo mihi à Babyloniis infliguntur. vel, fatigatus sum, ac debilitatus viribus meis. per ossa enim vires intelligit. cum itaque hoc pacto me haberem, irridebant me inimici mei, illud mihi semper obiicientes, vbi est deus tuus, qui te eripiat & liberet?

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in deo quoniam confitebor illi, salutare uultus mei, & deus meus.

Repetit quæ iam superius dixerat, quod facit vt fiducia sese ac patientia muniret. Congruit etiam hic psal. pio cuilibet, ac religioso viro, qui multas calamitates in præsentia vita passus sit, qui que dissolui cum Paulo optet, & redire ad deum. & tunc per exprobrantes, non ipsos tantum Dæmones, sed inimicos etiam intelliges, & per terram Iordanis, inferiorem terram hanc nostram, quæ comparatione celestis longè est inferior. Iordanis nanque interpretatur terra inferior. Hermonium verò locus doloris: & alia iuxta hunc sensum consequenter expones.

Psalmus ipsi Dauid qui apud Hebræos sine inscriptione habetur.

Præsens psalmus caret inscriptione, ueluti qui eiusdem est argumenti & sententiæ cum superiori psalmo, & illius quodammodo pars esse uidetur. plurimum enim cum eo congruit: & uerisimile est eundem fuisse, qui hæc, atque illa uerba protulerit: quæ etiam simili modo ex unius tantum dicitur persona, ueluti qui totius populi causam ac passiones in se susceperit: quod fortassis illa ratione effectum est, quia rarus ac pene unicus quis reperiri possit, qui id faciat.

PSALMVS 42.

Iudica mihi deus. Verbum iudica si cum accusatio iungatur, idem significat quod condemnatio, iuxta quod dictum legimus: iudica illos deus: si verò cum datiuo, vt hic, idem erit, quod iudex esto.

κρίνοντες

Et discerne causam meam de gente non sancta. De gente, id est, cum gente. vel, discerne causam de gente scelestâ, atque iniusta & deum verum non colente. Intelligit autem Babylonios.

A viro iniusto & doloso eripe me. Iniustum quidem dicit,

PSALMVS

veluti iniquum, atque ex legem, dolosum verò, vt decepto rem. similia autem ferè habentur, in illa trium puerorum oratione. dedisti enim, inquit nos regi iniusto, & omnium quæ in terra sunt pessimo. illud etiam adnotandū quòd singulari aliquando, & aliquando plurali seu collectiuo nomine eos accusat: qui a nimirum, & priuata. & communi prauitate conuiuiebant. tu verò per gentem, & hominem iniustum & dolosum ipsos dæmones, & dæmonum principem intelliges. nihil enim differūt ab homine perturbationibus, quippe cum more hominum, vāsano voluptatum amore corripiantur. corporeisque afficiantur passionibus, & variis inveniuntur concupiscentiis.

Quia tu es deus fortitudo mea. Stabilitas scilicet mea ac vires meæ.

Quare me repulisti? Tradens me in captiuitatem. ego enim seruus tuus sum, hi verò tibi aduersantur.

Et quare tristis incedo, dum affūgit me inimicus. Non accusans deum hoc dicit, sed placans, potius ac mitigans.

Emitte lucem tuam, & veritatem tuam? Iuxta Anagogem per lucem & veritatem Christum intelligit. ego enim, inquit, lux sum, veritas, & vita: iuxta historiam verò, lucem, appellat protectionem, & custodiam dei, quæ summum quoddam lætitiæ lumen secum affert, cuius splendore omnes afflictionum tenebræ dissoluuntur. veritatem autem expone, id est, verum auxilium.

Ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuū, & in tabernacula tua. Hoc in loco tēpus positū est p tēpore. præteritū nimirū pro futuro: tua, inquit, lux, & tua veritas, ipsa me deducet, & adducet in montem sanctum tuum Sion, & in tabernacula, hoc est, in templum tuum. iuxta Anagogē Christus qui, vt superius diximus, lux est, & veritas. deducet, & adducet fideles omnes ad supernam Sion, & ad cælestia tabernacula. Ego enim sum, inquit, via veritas, &c.

Et introibo ad altare dei. Adorabo, inquit deum, & sacrificabo ei.

Ad deum qui lætificat iuuentutem meam. Hæc ex eorū persona dicta sunt, qui in captiuitate nati erāt, & qui modò ascēdebant in Hierusalem. verisimile est eorum parentes in Babilone captiuos periisse. vel per iuētutem, uigescens ani-

mi propositum intelligit. renouabantur enim, & quodāmodo iuuenescebant, cū diuini cultus semper magis succederentur desiderio: iuxta Anagogen, per iuuentutem renouatio illa intelligitur, quæ fit per baptismum, quando exuto antiquo homine, nouum induimus.

Confitebor tibi in cithara deus, deus meus. Primum inquit, atq; am ceniore vitæ meæ statū recuperabo, organisq; atque instrumentis musicis, vt olim, tibi gratias agā: quæ omnia ab eo tēpore quo in Babylone captiui sumus, suspēdimus in salicibus, ea nimirū ratione, vt postq̄ nullus nos tūc Musices vsus decebat, ipsa instrumenta illic velut ad ociū, atq; inertiam condemnata iacerent: iuxta Anagogen per Citharam, virtutem moralem intelligimus, quæ circa actiones versatur, vt alibi diximus. Verba autem illa: deus, deus meus, ingentem ac validum ardorem in deum demonstrant.

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in deo, quoniā adhuc cōfitebor illi salutare uultus mei, & deus meus. Eadem rursus ipse sibi ad maiorem mentis suæ confirmationem præcipit.

In finem filijs Core ad intelligentiam psalmus ipsi Dauid.

Similis est inscriptio psalmi quadragesimi primi, de qua iam diximus. Nunc illud tantum dicere oportet, quod beatus Dauid psalmum hunc scripsit in personam Matathia Machabæi, & filiorum eius. Qui cum eo tempore, quo Iudæi regio ab Antiocho cognomento illustri, atque a Macedonibus uastaretur, exules essent. sero licet, uires tamen, atque animum tandem receperūt. Vnde collectis pro tempore copiis, ad defensionem, ac uindictā suorum in deo fidentes sese accinxerunt, ut uberius in eorum historia Iosephus retulit. Cum igitur hi exules cum cæteris fugitiuis, qui ex Iudæis congregati fuerant, ob Macedonū scuitiam trepidarent, exhortationē sibi in orationis formā composuerunt, quæ mirabilia quæque progenitorum suorum facta commemoraret: ut his nimirum exemplis animarentur & fidentius excitarentur ad pugnam.

PSALMVS 43.

D EUS aurib⁹ nostris audiuit, patres nostri annūciauerūt nobis opus quod operat⁹ es in dieb⁹ corū, in diebus antiquis. Quod dicit audiuit auribus nostris, dictum est ad maiorem confirmationem, & maiorem fidem sermonis. Solemus

enim quādo aliquod factum narramus de quo certi sumus, sensus ipsos assumere in testes, vt illud. viderunt oculi nostri: Item manus nostræ contrectauerunt. Et cum dixerint: Audiuimus: subdit, à quibus, à patribus, scilicet per illa nimirum, quæ nobis scripta reliquerūt, quid autem audierint, & quid operatus sit deus, audi, in sequentibus.

Manus tua gentes exterminauit, & plantasti eos. Per gentes Cananeos intelligit, & alios populos, qui olim in terra promissionis habitauerant: & per manum eius, diuinam potentiam. Plantasti eos, id est, habitare fecisti patres nostros. Et considera exquisitum loquendi modum. De illis enim gentibus dicit, quòd deus exterminauit eas, eo quòd penitus eradicatæ sunt ab illa regione. De Iudæis verò ait, plantasti eos, quia nimirum in gentium sede, vnde illæ exterminatæ & pulsæ fuerant, ipsi firmas ac stabiles radices miserūt. Ipsi enim primi patres, illinc nunquam expulsi sunt, tametsi eorum liberi admissorum scelerū luentes pœnas sæpe postmodum deo iubente aliò trāsmigrauerint. Prioribus autem omnibus ommissis miraculis, sermonis sui argumentum propheta hinc potissimum elicit, quia si extraneos deus alienā in sedem collocauit, eis nunc magis sperandum sit, vt pulsi è patria illuc à deo iterum reducendi, & in pristinum statum restituendi sint.

Afflixisti populos, & eiecisti eos. Gentes scilicet. Neque enim tantum modo eiectæ sunt sed antequā eicerentur, diuino etiam bello, & variis calamitatibus fuerunt afflictæ.

Non enim in gladio suo hereditauerunt terram. Terram enim promissionis armis consecuti non sunt.

Et brachium eorum non saluauit eos. Neque potentia eorū eos liberauit à tantis, & tam tremendis gentibus.

Sed dextera tua & brachium tuum. Per dexterā, quidā auxilium intelligunt, & per brachium potētiam. Alij verò per vtranque dictionem aequè significari dicunt potentiam.

Et illuminatio vultus tui. Hoc est visitatio tua. Ostende enim alibi inquit, faciē tuā, & salui erimus. Visitatio autem diuina, aut aspectus diuinus, pro eius auxilio sumitur, quia si periclitanti cuiuspiam quis auxilio esse velit, necessario ad eum oculorum aciem dirigit.

Quoniā complacuiisti in eis. Id est, quia bene voluisti patri-

bus nostris Ita enim significat hoc loco verbū, cōplacuisse.

Tu es ipse rex meus & deus meus. Tu, qui illa operatus es, idem ipse es, & nunc, qui olim fuisti, velut immutabilis: nos quoque eorundem filij sumus. Restat tantum, vt eadem in nobis opereris miracula, cum te, vt regem & deum colam⁹, quemadmodum & illi antea coluerunt.

Qui mandas salutes Iacob. His verbis facilitatem atque celeritatem diuini explicat auxiliij. Tu, inquit, qui solo verbo vteris cū populum illum saluas, qui descendit ex Iacob. Vel aliter: tu qui in praelijs suggeris, & subministras populo tuo modum, quo saluari debeat, dicens: hæc aut illa facite.

In te inimicos nostros cornu petemus. Id est profligabimus. κίεκτῶ
μῖρ.
Tractum est autem hoc ex metaphora animalium, quæ cornibus certant.

Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos. Confidimus, inquit, quòd tantum inuocantes nomen tuum aduersus hostes nostros, & tantummodo vociferantes, deum Israel, hoc nomine confirmati, spernemus & floccifaciemus eos.

Neque enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me. Nā & si lege belli huiusmodi armis accinctus sim, nulla mihi tamen in eis adest fiducia.

Saluasti nos de afflictionibus nos, & qui oderant nos confudisti. Nam tuum experti sumus auxilium. Aduocātibus enim adfuisi, scimusque quòd impostero pari modo, te aduocantibus aderes.

In deo laudabimur tota die. Pro laudabimur, Symmachus dixit, gloriabimur. nam qui gloriatur seipsum laudat. Tametsi inquit, multa ad nostram gloriam adduci possent, nulla tamen alia in re gloriabimur, quàm in vno hoc, quòd deum cognoscimus. Et q̄ ait: Tota die, Symmachus per omnem diem dixit, & Aquila: per totam vitam.

Et in nomine tuo cōfitebimur in cæiū. Cōfitebimur pro narrabimus vt sit sensus. In nomine tuo narrationē faciemus, mirabilia connumerantes, quæ hoc nomen tuum, tam in patribus nostris, quàm in nobis, supra hominū fidem effecit. Vel aliter: nomini tuo gratias agem⁹. Et quod ait: In seculū, omnes alij interpretes passim transferunt, semper.

Nunc autē repulisti & confudisti nos. Repulisti quidem, vt indignos, cōfudisti verò, id est confundi permisisti, dum no-

PSALMVS

bis tanta sustinentibus mala, opem nullam tulisti.

Et non egredieris deus in uirtutibus nostris. Hic etiam tempus pro tempore ponitur, quemadmodū Symmachus reddidit, dicēs. Nec simul egredieris cum exercitibus nostris. Exercitus enim, virtutes, hoc est potestates appellauit.

Conuertisti nos retrorsum post inimicos nostros. Nos amicos olim tuos, & qui olim apud custodiam, & protectionem tuam in primo ordine sistebamus, auertisti in vltimū locū, & inimicis propriis subiecisti.

Et qui oderant nos diripiebant sibi. Diripiebant sibi nostra nimirum bona.

Dedisti nos tanquā oues escarum. Tradidisti nos, sicut oues, oues dico, non quæ in possessionem, ac pro patrimonio retineantur, sed quæ viliores sint, & carnificinæ exponantur.

Et in gentibus dispersisti nos. In seruitutem nimirum. Variæ enim gentes cum Macedonibus simul militabant. In captiuorum enim vt diximus & exulum personam, Propheta hæc dicit.

Vendidisti populum sine pretio. Populum, inquit, tibi antea dilectum in seruitutem tradidisti. Et quod ait: sine pretio, ad populi contemptum dictum est. Prauos enim ac mancos seruos solemus sine pretio tradere, atque eorum emissionem lucro putare. Quòd etiā per Esaiam prophetam alibi dictum est, dum ait: gratis venditi estis.

Et non erat multitudo in commutationibus nostris. Et pretium, inquit, quo alienati sumus ad paruam ascēdebat summam. Commutatio serui enim pretium est loco serui datum. Huiusmodi autem verbis aduersus seipso ironice cauillantur. Nam absque vllō etiam pretio traditi fuerant in seruitutem. Quædam verò exemplaria habent, & non erat multitudo in vociferationibus eorū: vt sit sensus, quòd non erat grandis hostiū numerus, quando superati sunt, & quando hostes in signum victoriæ exultantes vociferationibus utebantur. Vicerunt enim nos, inquit, cū pauci numero essent, nobis nimirum comparati.

Posuisti nos opprobriū vicinis nostris, subsannationem, & derisionem iis, qui in circuitu nostro sunt. Subsannare idē sibi vult quod negligere. Per vicinos autem, & eos qui in circuitu sunt, alienigenas intelligit, veluti Idumæos, Moabitas, Am-

monitas, & alios huiusmodi.

Posuisti nos in parabolam in gentibus. In parabolam dixit, ἢ ἑς παρε-
 pro in exemplum. Solebāt enim dicere, vicina illa gentes, βολῶν.
 utinam omnibus aliis hostibus nostris ita accadat, quemad-
 modum accidisse videmus populo Israelitico. Vel in narra-
 tionem, seu in fabulam. Narrabantur enim ab omnibus Iu-
 daeorum calamitates.

Commotionem capitis in populis. A communi sensu sumen-
 dum est verbum, posuisti. Mouent, inquit, Gentium populi
 capita aduersus nos, ij quidem nostrū miserti, alij verò gau-
 dentes potius, & lætitiæ vocibus insultantes.

Tota die uerecundia mea coram me est. Semper est in con-
 spectu meo. κατιναντέ

Et confuso faciei meæ cooperuit me. Eo quòd tam ignomi-
 niosè direptus sum & dispersus. Idem autem æquè signifi-
 cant hæc, & pauloante præcedentia verba. ἐρυθ.

A uoce exprobrātis, & obloquētis, à facie inimici & persecūētis.
 Verecundia, inquit, & confusio mihi est. quòd vicini atque
 inimici exprobrāt me, & superbè ad eò me respiciunt, ut ex
 aduerso intueri eos non audeam. Et quòd hic legimus, ob-
 loquentis: Aquila, blasphemantis, dixit.

Hæc omnia uenerunt in nos. Has omnes calamitates susti-
 nuimus.

Et obliti non sumus tui. Ut alium inuocaremus deum,

Et iniuste non egimus in testamento tuo. Non transgressi
 sumus legem tuam. Iniuste enim agit, & iniuria ipsam legē
 afficit, qui illam transgreditur.

Et non recessit retro cor nostrum. Non cōfugimus, inquit,
 ad deteriora. Dicta autem hæc sunt in personam eorum, qui
 inter cæteros in populo, pietati, religionique ac diuino cul-
 tui magis studebant: qui, etsi tantis essent calamitatibus cir-
 cundati, diuina tamen mandata obseruabant: vnde etiā pro
 aliis omnibus qui defecerant, deo se purgant, & socios pa-
 riter ad magnanimitatem excitant.

Et declinasti semitas nostras à uia tua. Et mutasti semitas no-
 stras à uia tēpli tui, ut ad illud amplius pergere nequeam⁹:
 cūm nostrū alij captiui sint, & alij procul fugerint à patria.

Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis. In loco angu-
 stia aut captiuitatis.

PSALMVS

Et cooperuit nos umbra mortis. Id est calamitas præfens, quæ adeo acerba est, vt morti penè similis videatur. Vmbra enim eam appellauit, quia ymbrae iis rebus similes esse solent, quarum formas representant.

Si obliui sumus nominis dei nostri. Hoc est, si dei nostri obliui sumus. circumlocutione enim vsus est.

Et si extendimus manus nostras ad deum alienum. Hæc verba ad præcedentis versiculi expositionem dicta sunt.

Nonne deus requirit ista? Si hoc, inquit, aut illud fecerimus, nonne deus hæc omnia exquiret?

Ipsè enim nouit abscondita cordis. Ac si diceret, neque in animum nostrum tale quippiam aliquando induximus.

Quoniam propter te mortificamur tota die. Ex nostro nimirum proposito & sponte nostra. Nam cum pacificè possumus ac tuto degere inter idololatrias homines, ac dei hostes: propter te tamen omnia sustinemus, & ad obeundam pro te mortem parati sumus. Dictio autem, quando, superflua est.

Existimati sumus quasi oves occisionis. Quia scilicet neci sumus expositi, vt nobismetipsis auxilio esse nequeamus.

Exurge. Ad populi tui vindictam.

Quare obdormis domine? Quare quiescis, ac tanta veteris longanimitate? Quiescere enim videtur qui dormit.

Resurge. In auxilium nostrum scilicet & idem significat resurge, hoc in loco quod exurge. Solemus autem actiones passionésque seu affectus humanos diuinitati attribuire, vt sæpe diximus, non valentes aliter, ob auditorum infirmitatem, sensum explicare.

Et ne repellas in finem. Cum iam ex parte & ad tempus repuleris, ne perpetuò etiam repellas.

Quare faciem tuam auertis? Hoc est visitationem & custodiam tuam tanquam ab indignis.

Obluisceris inopiæ nostræ, & tribulationum nostrarum.

A communi sensu rursus sumenda est dictio, quare, per inopiam verò hic molestiam & passionē significat. Quare obliuisceris igitur inopiæ nostræ? id est, cur nullam calamitatum nostrarum rationem habes?

Quoniam humiliata est in puluere anima nostra. Ipsi nos, inquit, tanquam humiles, atque abiecti humi decumbimus, & in terra prostrati sumus.

Ἐξέρχου
27.

ἀνδραγαθία.

Conglutinatus est in terra uenter noster. Accubando nimirum humi, vel dum calamitatum pondere depressi, curuati, in terram inspicimus. Ille etiam humilis in terram demittitur, qui terrenis negociis immergitur: & ille conglutinatur terra, qui gulosus est, aut fornicator, aut si quis alius blandis adheret voluptatibus.

Exurge domine adiuua nos. Videris enim sedere, & percuntes nos despicere.

Et libera nos propter nomen tuum. Non ob nostrarum virtutum merita id poscimus, cum & peccatores, & salute indigni simus, sed ut timeatur, & uenerationi sit nomen tuum, & ne ab idololatriis blasphemetur. Et iuxta historiam abunde psalmum hunc exposuimus. Iuxta anagogen uero dicere possumus, uerba psalmi efferenda esse ex sanctorum martyrum persona ad Christum, qui multa & grauias, ipsius Christi gratia, passi sunt, & tota die mortificati. Vel ex persona quoruncunque fidelium, ac religiosorum hominum, qui a sanguinariis gentibus lædantur.

In finem pro iis qui commutandi sunt, filiis Core, in intelligentiam, canticum pro dilecto.

ἐπὶ τῷ
ἀλλοιωθῆ-
σομένῳ.

In finem quidem inscriptum est ob prophetias in psalmo contentas quæ ad finem tendebant. Pro iis uero qui commutandi sunt: hoc est, pro Christianis, qui per baptismatis regenerationem innouandi erant, ueterem exuentes hominem, & nouum induentes. Antiqua enim, inquit propheta, transferunt, ecce noua facta sunt omnia. Hæc igitur commutatio transformatio est, & prioris conuersationis immutatio. Filiis etiam Core ideo inscriptum est, quia eis datus fuit hic psalmus a beato David, ut eum canerent, quemadmodum in proœmio operis declarauimus. Ad intelligentiam uero, quia ob recõditos psalmi sensus, multa lectori intelligentia opus sit. Et canticum: quia non una cum musicis instrumentis, sed humana tantum uoce canebatur. Postremo quod dicitur: pro dilecto: totius inscriptionis summulam continet & caput: quia nimirum hic tractatur de Christo, qui & ipsi patri dilectus est, tanquam filius unigenitus: & nobis pariter, quia omnium nostrum pater est studiosissimus: unde etiã de eo dictum esse legimus a patre: hic est filius meus dilectus. Pro dilecto autem, hoc est de dilecto. Est enim præpositio præpositione, ut alibi sæpe a prophetis usurpari diximus.

PSALMVS

PSALMVS 44.

Eructauit cor meum uerbum bonum. Cernens propheta quòd magna quædam de Christo sibi erant prædicenda, exordio quodam utitur, dicens: sermonẽ se bonum ac salutarem prolaturum. Tu verò etiam emphasim confidera uerbi, eructauit. Illud enim nobis indicare uidetur, quòd quemadmodum eructatio etiam à nolẽtis ore exit, humano nimirum ventre eam vi quadam efflãte, ita & hic psalmus de dilecto ab intimo prophetæ nostri corde emissus sit, superna quadã vi ita impellẽte, cum suauissimo sancti spiritus epulo refertus esset.

Dico ego opera mea regi. Profero autem, inquit, Christo regi opera mea, hoc est, prophetias quas de eo afflatus spiritu pronuntio. Prophetæ enim opus est prophetias contexere.

Lingua mea calamus scribæ uelociter scribentis. His etiam uerbis illud demonstrat, quomodo ex seipso aliquid dicturus non est, quemadmodum calamus, inquit, scribentis manui inferuit, & illuc tantum mouetur, quo manus illum impulerit, ita & lingua mea summo illi scribæ, sancto nimirum spiritui, calami cuiusdam vicem præstat, & eo tantum mouetur, quò spiritus illam direxerit. Scribam autem uelociter scribentẽ dixit, ut enuntiationis facilitatẽ ostenderet. Homines enim ob propriæ mentis tenuitatẽ uix pariter enũtiare possunt, & scribere, dum ad sensũ inuentionẽ, & dictionum cõnexionem attentius occupantur. Hactenus fuerunt exordij uerba: nũc autem sermonẽ aggreditur, & uerba dirigit ad Christum, de assumpti hominis uirtutibus loquens.

Speciosus forma præ filiis hominum. Subintelligitur uerbum, es. Specie uerò hãc, hoc est, formositatẽ, nõ corporis, sed animæ pulchritudinẽ intellige: quã integrã semper Christus seruauit, solus supra omnes permanens sine peccato. Esaias enim dicens: uidimus eum non habentem speciem neq; decorem, sed species eius uilis & deficiens super omnes filios hominum: de corpore eius loquitur: qualis nimirum futurus esset Christus passionis tempore, quòd probris scilicet, ac plagis afficiendus, & ignominias multas passurus.

Diffusa est gratia in labiis tuis. Euangelista enim ait quòd mirabantur turbæ super uerbis gratiæ quæ exhibant de ore

eius. Possumus etiam per labia eius sanctos apostolos intel-
ligere: in quos adeo abundè sancti spiritus gratia effusa est,
vt per eam aduersantes reprimerét, & cæteris omnibus pro
voluntate persuaderent.

Propterea benedixit te deus in seculum. Propter has igitur
tuas virtutes deus benedixit te, hoc est glorificauit te. Glo-
rificauit enim te alibi, inquit, & iterum glorificabo. Vel be-
nedixit pro benedicendum & laudandu fecit, vt semper ni-
mirum lauderis, atque honoreris à fidelibus. Antiquus en-
nim ille Adam propter inobedientiam maledictus est, no-
uus verò propter obedientiam benedicendus: quam bene-
dictione nobis etiam participauit. Ait enim alibi propheta:
Benedixit vos à domino.

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Cùm for-
ma speciosum eũ esse dixerit, & pulchro ore, nunc strenuũ
etiam esse militem demonstrat. Et illa quidem signa integri-
tatem eius & doctrinam significabant, hæc verò pugnam ei-
us & certamen denotant aduersus dæmonem. Aduocat en-
nim Christum propheta ad certamen cum dæmone, vt nos
iam diu peccato captiuos liberet, & de exuuiis erigat tro-
phæum: atque vt terribilem ac magis formidabilem dæmo-
nibus eum constituat, primò humanum in morem armis eũ
munit. Milites quippe ensẽ femori accingunt. Armare, in-
quit, & congregere in pugna aduersus tyrannum. Per arma
autem, Christi facultatem puniendi intelligimus, qua cõtra
inimicos suos vti solet. Potentem verò eum appellat, ob v-
nitam ac coniunctam diuinitatem.

Specie tua & pulchritudine tua. Accingere, inquit, gladio
tuo simul cum decore, & pulchritudine tua, vt gladio inimi-
cos terreas, & virtutũ pulchritudine amicos trahas. Nec ab-
re est, specie & pulchritudine idẽ significare, vel per gladiũ,
dei verbũ, & per femur, incarnationẽ intellige: quæ incarna-
tio iuxta aliũ sensum dictionis Græcæ, facta est in tẽpestiui-
tate: hoc est, in tẽpore opportuno. Dictionis enim *ἡραστήτης* &
speciem, hoc est, pulchritudinem significat, & tẽpestiuitatẽ. *ἡραστήτης*

Et intende. Hoc est adauge motum atque impetum tuum.

Et prosperè procede. Hoc est, virtute ipsa perfice quod-
cunque cupis.

Et regna. Dominare omnibus, inquit, qui tibi resisterũt.

PSALMVS

Et licet verba hæc imperatiui sint modi, vim tamen optatiui habent, quemadmodum sæpius apud scripturam reperitur, Sanctificetur, inquit, nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua: quæ verba non optatiui, sed imperatiui sunt modi, vt ex lectione Græca manifestissimè patet: & tamen optantis animum referunt.

Pooper veritatem, et mansuetudinè, et iustitiam. Omnia hæc, inquit, operare & vince, vt verax, mitis & iustus. Omnibus enim his pollebat Christus virtutibus. Ego enim sum via & veritas, item discite à me, quia humilis sum: & alibi sic dicit adimplere nos omnem iustitiam. & aliter: hæc quæ dicta sunt facito, vt in terra, loco mendacij, feritatis, & iniustitiæ, veritatem, mansuetudinem, & iustitiam semines.

Et deducet te mirabiliter dextera tua. Dextera, inquit, tua: hoc est, bona ac recta tua natura deducet te ad præclara: hæc nimirum virtutis opera. Tu enim ipse tibi satis es, & nullo alio indiges auxilio. Admiratione autem summa dignum est, quod à seipso quis ad rectam virtutum semitam deducatur.

Δουχαί ἕρ
καρδία.

Sagitta tua acuta, o potens, populi sub te cadent in corde inimicorum regis. Expositores omnes per hyperbaton construunt præsentis versiculi verba, hoc pacto: sagittæ tuæ acutæ, o potens, in corde inimicorum regis infixæ sunt. & quod ait: populi sub te cadent, per parenthesim iacet. Sagittæ autè Christi, euangelici sunt sermones, qui perquam celeriter vniuersum orbè percurrunt, & ictu certissimo bene sentientes animas feriunt: qui sermones acuti effecti esse dicuntur, & propter summum eorum splendorem, & propter incidendi vim. Nitidi enim sunt, & ipsa veritate splendescunt, ac pariter incidunt peccata. Illud autem animaduertendum est, quod dictio:

ἠκουμήνα

acutæ: participium passiuum est à verbo acuo: quod ex Græca lectione clarius patet. Potentem verò Christum appellat, non solum ob omnipotentem diuinitatem, sed etiam quia fortitudine ac robore, & humanis virtutibus dæmonem superauit. Hæc igitur sagittæ in eorum corde infixæ sunt, qui antea dei regis inimici erant, ita vt eorum multitudo nunc dicere possit, quod in canticis canticorum legimus: vulnerata ego sum à charitate: hoc est à sagittis aut à iaculis charitatis. Huiusmodi autè sagittæ ictu suo vulnerant quidem, sed non interimunt, quin immo eos potius, qui olim virtutibus

bus mortui erant, viuificant, & ad diuinum amorem pertrahunt. Sequitur: populi sub te cadēt: hoc est, tibi subiiciētur quotquot nimirū ab huiusmodi sagittis fuerint vulnerati. Per sagittas etiam Christi apostolos possumus intelligere, qui acuti: hoc est, nitidati, ac lucidi esse dicuntur, propter vitæ splendorem, & quia propria doctrina in discipulorum corda penetrarūt. Haftenus de Christi humanitate sermo fuit, deinceps de illius diuinitate pertractat.

Thronus tuus deus in seculum seculi. Thronus est regiae dignitatis indicium, vnde per thronum merito regnum significatur, & sensus est: regnū tuū aeternū erit. Ex quibus verbis apertissime patet, quod Christū propheta deū esse intellexerit.

Virga directionis uirga regni tui. Per virgā, iudicis auctoritas ac potestas designatur. Iudicis, inquit, potestate recte vteris. Recte enim iudicas, & iuste procedis. Vel aliter: per virgam directionis, castigandi potestatem intellige: quae merito ita appellatur, quia dum prauos iuste castigat, eisque supplicium infert, multos huiusmodi exemplis ad rectam virtutum semitam dirigit.

Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem. Per iniquitatem iniustitiam intelligit. Variis autem modis propheta Christo iniustitiam adscribit veluti ei qui vniuersum orbem iudicaturus sit. Deinde rursus ad assumptum hominem sermonem suum iterum conuertit, dicens.

Propterea unxit te deus, deus tuus oleo exultationis praeparatis tuis. Participes inquit dicuntur qui inter se in aliquo communicant: hoc est, quibus aliquid commune est. Christo autem in nomine, reges omnes communicant: quia Christi omnes, id est, vncti appellantur, eo quod oleo vncti sint. Vngebantur enim olim reges, verum illos quidem prophetae vili hoc, atque vilitate oleo vngebant, in regni signum: te vero, inquit, longè aliter, atque illi inungerentur, deus vnxit in regem. Vnde alibi de Christo scriptum legimus: ego autem constitutus sum rex ab eo: Nō huiusmodi, inquit, tu oleo vnctus es, sed oleo exultationis. Quemadmodum verò cum gladium dei & arcum, & sagittas dicimus, aut quid simile, ea non demisse, aut humano aliquo more intelligimus, sed diuinam quandam vim, atque efficaciam per ea significamus, ita & per olei vnctionem hic quo vnctum esse legimus dilectum, aliud quid

PSALMVS

dam quàm verba sonent intelligendum est: sancti nimirum spiritus aduentus, qui lætitiã & gaudium afferre secum solet. Integra autem ac perfecta fuit hæc Christi inuēctio, quia non vt in aliis spiritualibus hominibus esse solet, ex quadam tantum charismatum parte spiritus in Christo inerat, sed totus per omnes partes cum repleuerat: qua in re cæteris omnibus longè præstabat.

50078.

Myrrha & stacte & casia à vestimentis tuis. Per vestimenta diuinitatis Christi, animam & carnem intelligimus assumpti hominis, quibus Christi diuinitas ineffabiliter circumamicta erat, & quæ apostolus ad Hebræos velamen appellauit, dicens: Christum initialsse nobis viam nouam per velamen, id est, per carnem suam. Verum ad sensum verborum prophetę diligenter attende: Caro, inquit, tua mortē patietur, sed nõ corruptionē: & anima tua ad inferos descendet. Myrrha etenim inungi solebāt mortuorū hominū corpora, vt incorrupta seruariētur. Et stacte humor quidam est, qui emanans à myrrha stillat: omnis autē stilla seu gutta, vt inquit Basilus, deorsum fertur, & ad inferiora delabitur. Dum igitur myrrham & stactem prouenturas dicit à vestimentis diuinitatis Christi, id est, à corpore, & ab anima eius, quid aliud quàm corporis mortem absque corruptione, & animæ ad inferos descensum significat? Casia etiam cortex quidam est odoratissimus. Per casiam igitur, suauissimum dominici corporis odorem significat, quod natura ipsa optimi erat odoris, eo quod sine peccato semper fuerit.

A domibus eburneis. In græco pro à domibus legimus, ἀποδομιῶν dicuntur autem βῆσις & domus & templa. Per domus igitur, seu templa, animã & assumptum Christi corpus intelligit, quæ & diuinitatis vestimenta superius appellauit, & nunc eiusdem domos appellat seu templa. Ordo autem talis sit: Myrrha & stacte & casia erunt à vestimentis tuis: à tuis, inquam, eburneis domibus seu tēplis. Eburneis autem dixit pro splendidis. Candidū enim ebur est & splendet.

Ex quibus delectauerūt te filiæ regum in honore tuo. Propter quæ, inquit, (propter tuam nimirum mortem, incorruptionem & descensum ad inferos, & propter quæcunq; alia, quæ ad voluntariam pro hominibus passionem tuam pertinent)

credentes & fideles animæ delectauerūt te. Eas enim intel-
 ligimus regum filias appellari: quia si apostoli, filij atq; hæ-
 redes sunt cœlestis regni, manifestum est etiã, quòd effecti
 sint reges. Hi igitur apostoli credentium animas per sacrũ
 genuerunt baptisma. Per euangeliũ enim, inquit apostolus,
 ego vos genui. Sed quomodo delectauerūt dum scilicet nõ
 ficto animo te colunt. Verum hæc iuxta altiorẽ sensum di-
 cta sunt, sed iuxta aliũ sensum, qui clarior videri potest: dici
 quòd varius ac multiplex virtutum odor spirat ab assumpta
 Christi humanitate: neque ab ea solum, sed à multis etiam
 præclaris templis, atque ecclesiis. quæ in vniuerso orbe sitę
 sunt. Multiplex nanque odoramentorũ genus, multiplicem
 etiam virtutum odorem significat: ex quib; inquit, templis
 delectauerunt te fideles illi, qui egregia in te fide ducti, ma-
 gna illa templa tibi construxerūt. Delectauerunt autẽ dixit,
 vt iam factam, & præteritum, quod futurũ erat: lege nimi-
 rum prophetiæ. Filiæ præterea regum in honore tuo, id fa-
 cient: quia non plebeij, ac populares tantum, sed reges etiã
 dominum honoraturi erant: & (quod magis admirandũ vi-
 deri poterat) ipsæ etiam regũ filiæ, quæ innumeris custodũ
 oculis in regum penetralibus obseruarentur: qualis fuit sa-
 pientissima Caterina, & aliæ quàm plurimæ.

Adiit regina à dextris tuis. Per reginam hic religiosis-
 simam christianorum ecclesiam intelligit, quam antea ido-
 lis ac simulacris addictã, Christus rex sibi desponsauit, pro-
 pter illam nimirũ fidem quam in eum habuit: quæ ideo re-
 gina esse dicitur, quia animi perturbationib; imperat, vt do-
 mina, & quia simul cũ sponso suo Christo corregnat in cœ-
 lesti regno. Et ipse quidem sponsus cõfidet à dextris patris
 tanquam ei cõsubstantialis, & eodem honore præditus: ipsa
 autem regina ecclesia non confidet: sed adstat à dextris spõ-
 si, vnã cum incorporeis potestatibus. Nam & si sponsa sit &
 regina, attamen creata quædam natura cum sit, eximiam ei
 fuit, quòd tam honoratum ordinẽ, & statum a deo sublimẽ
 sit consecuta. Nec repugnãt quæ legimus apud Paulũ, quòd
 confidere nos fecerit deus in cœlestib; in Christo iesu: per
 Christum enim id adimpletũ est, Christo scilicet, illic con-
 fidente, qui nostrum caput est, & honorẽ illum nobis omni-
 bus, hoc est, reliquo ecclesiæ corpori cõmunem esse effecit.

PSALMVS

In uestitu decorato circumamicta uarietate. Circumamicta quidem uestitu splēdido, id est, sacri baptismatis gratia: vel amictu, & veste sancti spiritus, & virtute honestarum virtutum. Amictum enim & uarietatē intellectualem intelligit, quemadmodum in progressu manifestius docet.

Audi filia & uide, & inclina aurem tuam. Vide quo pacto reginam hanc ecclesiam propheta Christo despondeat. Filiam autem Christi eandem appellauit, quam sponsam fecit. Inter homines enim impossibile est eandem & sponsam eiusdem viri esse & filiam, sed in Christo possibile est. Spirituali enim modo hæc fiunt: quippe cum per euangelium in sponsam nos sibi deligat Christus, & per baptismi regenerationem eosdē adoptet in filios. Audi igitur, inquit propheta, quæ dico, & uide: omnia illa nimirū, quæ propter te passus est sponsus, aut quæcunque fecit admiranda. & inclina aurem tuam illius præceptis.

Et obliuiscere populum tuum. Prauæ nimirum conuersationis illius & prioris uitæ.

Et domum patris tui. Et templū diaboli patris tui. Omnis enī, inquit, qui facit peccatū, ē diabolo nascitur. Obluiscere etiā scelestorum sacrificiorū ac festiuitatū illarū, quas impiē olī peragebas. vel domū patris fortassis ideo dicit: quia Gentiles olim in parentes ac progenitores sibi adscribebāt fabulosos illos deos. Quid igitur ad hæc dicent Iudæi? Certum enim est, quòd de eorū synagoga non loquitur propheta, cum lege cautū esset, vt à patriis moribus non recederēt.

Et concupiscet rex decorem tuum. Et diliget te, inquit, si feceris quæ dixi. Per decorem verò, vt dixim⁹, animę pulchritudinem intelligit.

Quoniā ipse est dominus deus tuus & adorabis eum. Despō-
ἡ προσκυνῆ
σεως αὐτοῦ sare illi, inquit, & adoptare ab eo. Dominus enim tuus est, veluti creator. O immensam misericordiam & benignitatē dei: adorabis eum, inquit, vt serua, tamen si ille te sibi spōsā fecerit & filiam.

Et filia Tyri in muneribus. Idola colebat Tyrus & impiis-
ἡ θυγατήρ sima inter omnes alias erat ciuitas. Prædicit igitur ipsam etiam Tyrum Christo dōna allaturam esse: templorum nimirum constructiones, oblationes, & reliqua quæ ad diuinum pertinent cultū. Erit, inquit, in donis filia Tyri: hoc est, ipsa

Tyrus. Est enim idioma Hebraicū: iuxta quod & filiam Babylonis dici legimus, & filiam Sion, & alia huiusmodi multa. Filiam autem ciuitatem appellat, ad totius prouinciæ cōparationem, cuius ipsa Tyrus est pars. Similem loquēdi modum inuenies in fine psalmi l. x. x. l. i. ibi: vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion.

Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites populi. Per vultum seu (si ita mauiis reddi) per faciem, ipsum caput intelligit. Caput autem congregationis, atque Ecclesiae fidelium, Christus est, quem deprecabuntur: hoc est, cui supplicationes ferent: vel, quem honorabunt (vt reddit Theodotio) reges & duces. Quod si principes eum honorabunt, multo magis etiā populi eis subditi, & aliter: vultus, seu (vt diximus) facies ecclesiae, sacerdotes dici possunt, quos ipsi etiam reges honorabunt, tanquam intercessores suos ad deum.

Omnis gloria filiae regis ab intus. Ne fortasse aliquis existimaret, quod propheta in praecedentibus de vestimentis, ac pulchritudine corporis loqueretur, auditorum mentes nūc erigit, vt nō sensibilia hic à se tradi putent, sed intellectua- lia quaedam, & spiritu plena, dum dicit: quod omnis decor, elegantia, atque ornatus reginae est in eius anima. Rationalem enim pulchritudinem, deus diligit, ornatumque & stolam non auream, sed virtutem.

In fimbriis aureis circumamicta varietate. Superius quidē dixit, in vestitu, modo autē in fimbriis: hoc est in zonis. Vnde aliqui in cingulis transtulerunt, à quibus fimbriae quaedam dependent. Per zonam verò, temperantiam aut modestiā intelliges, quae cōcupiscibile animae partē coerces, à qua multae aliae dependent virtutes. Nam qui cōcupiscentiā temperantiae zona refrenauerit, praecleara alia etiam multa peraget. Alij verò per fimbrias simpliciter, multiplicem virtutum, aut spiritualium donorum varietatem intelligunt.

ἀπειροχρησ-
σοῦται,

Adducentur regi uirgines post eam. Virginitatem quidem introducendam praedicat, sed non statim ab initio congregationis fidelium. atque ideo dicit: post eam; hoc est, aliquanto post tempore. Verum vbi stabilita est ecclesia, multae uirgines per apostolorum doctrinam Christo allatae sunt. Quidam per sponsam & filiam, omnem animam intelligūt, quae summa beneuolentia ac familiaritate Christo cōiuncta sit,

PSALMVS

ac maiori prædita perfectione. Per virginē verò, illam quæ ab affectibus quidem carnis munda fit, sed integram perfectionem nondum consecuta: atque ideo hæc post sponsam & filiam: hoc est, post perfectiorem, secunda deo adducitur.

Proximæ eius adducentur tibi. Illæ nimirum, quæ moribus, & sapientia proximæ sunt, quæque à sponsa regis filia non longo dissepantur interuallo.

•
 & πινύχθιν
 σοντα.

Adducentur in lætitia, & exultatione. Docuit enim nos Paulus, quòd mulieres quæ matrimonium virginitati præponentes nupserint, afflictionem habituræ sunt, sollicitæ nimirum deviro, de liberis, de seruis, de domo deque tota re familiarum: quibus sollicitudinibus hæc virgines immunes sunt: cum ad vnicum, & cælestem sponsum solum spectantes, spiritaliter oblectentur.

& χθίσον
 τα.

Ducentur in templum regis. Vel quia virginum ordines in ecclesia statuentur: vel per templum, cælestem regiam inteligit, ad quam virgines adducentur ab angelis.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Hæc ad ecclesiam fidelium dicta sunt: quam quia iusserat propheta à patria domo discedere, consolatur nunc dicens: quòd filij eius, fideles nimirum, qui per baptismum regenerandi erant, nascentur loco parentum eius, atque in eorum sufficerent dignitatem: episcopi quæ, ac custodes hominum & ecclesiarum præfides in toto orbe constituentur: quod in sequentibus etiam magis explicat dicens.

Constitues eos principes super omnem terram. Ad Christum sermonem habet: cuius parètes seu patres ex materno genere, Abraham fuit, ac cæteri patriarchæ & propheta: filij verò apostoli, qui in dignitatē parētū Christi suscepti sunt: effecti nimirum, & ipsi patriarchæ, ac plurimarum gentium patres, quos per baptismum sibi genuerunt: qui etiā digni habiti sunt, ut spiritus gratiā reciperent, utque veluti eximij quidam duces in vniuersum orbem terrarum mitterentur. Euntes enim, inquit, docete omnes gentes: nec tantummodo dum viuerent principatum hunc retinuerunt, sed etiam post mortem. Eorum enim præceptis ac monitis, ubique gentium fideles obtemperant atque ab eis diriguntur. Ostendant itaque Iudæi, quinam eorum filij imperauerint aliquando toti terræ: cum ipsi potius vniuerso nunc orbi seruiant.

Memor ero nominis tui in omni generatione & geneiariōne. μνησθήσομαι.

Hoc ex persona ecclesiæ dictum est, postquam tam præclaris donis digna est habita. repetitio autem illa generationis, perpetuam prolem ac successionem significat. & sanè semper Christi memor fuit ecclesia. cuius nomine insignita nimirum in modum gloriatur.

Propterea populi confitebuntur tibi in seculum. Quoniam tanta in me prouidentia ac studio vsus es, fidelium populi dum uiuent gratias tibi agent innumeras.

Et in seculum seculi. Non in præsentis tantum seculo, sed etiam in futuro, quod seculum seculi dicitur, quasi nobilius sit & nullo fine concludatur.

In finem pro filiis Core pro occultis.

In finem quidem dictum est, quia prophete quæ hic continentur ad finem tendebant. prædicit autem hic psalmus futuros aduersus Ecclesiã insultus: qui mox ab euangelicæ prædicationis initio concitandi erant. ipse etiam Ecclesiæ patientiam, & pacem demũ secutam. unde non immeritò post præcedentẽ psalmum collocatur. ille enim Ecclesiæ uocationem continet, hic autem ea, quæ post uocationem subsequuta sunt. in aliquibus autem exemplaribus inscriptũ est: filiis Core: absque illa dictione, pro, uerũ patet id effectum esse scriptoris incuria, à quo error in ceteros emanauit. possumus etiam exponere præpositionem, pro, loco præpositionis, per, ut sit sensus: quod per filios Core decantatus est hic psalmus, tamen si cõpositus à Dauid. aiunt enim præpositionem hanc apud Hebræos in utraq; poni significatione. Quod uerò ait: pro occultis. expone, id est, de occultis. multis enim occulta, hoc est, obscura atq; ignota sunt. quæ in hoc psalmo cõtinentur, efferuntur autem huius psalmi uerba ex Apostolorum seu martyrum persona.

PSALMVS 45.

Deus noster refugium & uirtus. Christus in quem credimus, & refugium nobis est, quoties ab inimicis fugamur, & uirtus etiam, hoc est, robur seu potestas, quoties impetũ illorum sustinentes resistimus. ipse enim & tentationes fugere nos iussit, & irruentibus in nos inimicis, per patientiam resistere, ne ab illis superemur.

PSALMVS

εφ' οδου.

Adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos valde. Dictione valde, Chrysostomus referenda esse dicit ad dictionem, adiutor: illud nunc considera, docete te propheta nostro, quod afflictiones & calamitates inuenire eos homines soleant, qui viuunt secundum deum, quodque permittente sic deo. eos persequuntur, ut exercitatione probatiores fiant. Tribulatio enim, inquit, patientiam operatur, patientia vero probationem. hæc de causa deus insurgentes in nos tentationes, non statim prohibet, sed cum aduenerint, opem suam nobis impendit.

ἐν τῷ τα-
ρασεισθαι
ἐν καθί-
σει θαλασ-
σῶν.

Propterea non timebimus dum turbatur terra, & transferentur montes in corda marium. Locum hunc, nec magnus Basilius, nec Chrysostomus iuxta Anagogen exponunt, sed vno ore iuxta literam, tantum dicunt: verba hæc sanctorum dici per sona, fatentium, quod Christo eos adiuuante nunquam timebunt, neque si vniuersa terra horrendis concutiatu tremotibus neque si montes a stabilitate ac sede sua naturali diuulsi, in profundum maris transferantur: ac si dicerent, si elementis adeo confusis formidaturi non sumus, multo minus insurgentibus in nos tyrannis trepidabimus. vnde etiam Apostolus dicebat: *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? & quæ ibi sequuntur.*

Souerunt & turbata sunt aquæ eorum, conturbati sunt montes in fortitudine eius. Omnipotens, inquit, nobis auxilio est. Sæpenumero enim marium fluctus fremuerunt conturbati que & commoti sunt, efferuescentes nimirum irruentium ventorum vi: montes etiam nonnunquam concussi sunt. omnia autem hæc potestate dei efficiuntur, vnde alibi etiam ait: *Qui conuertis profundum maris: Item, qui respicit terram & facit eam tremere.* Maria autem in plurali numero dicit, iuxta Hebraicam linguam consuetudinem, ut alibi diximus. vel, per maria, varios maris sinus aut tractus intelligit, veluti Aegæum, Ionicum, & alios huiusmodi. Nec tamen ab re fuerit, his verbis Anagogicum etiam sensum accommodare. non timebimus, inquit, dum turbatur terra, hoc est, dum tyranni & subditi eorum populi terrena sapientes turbabuntur. (turbati autem sunt, antiqua ac patria eorum conuersatione immutata.) quinimmo, neque etiam timebimus dum montes, hoc est, superbi elati que animo, ac tumentes demones, in amarescen-

tium ac maris instar infructuosorū hominum corda transfe-
rentur, hoc est, dū irruere eos videbimus, in huiusmodi ho-
mines, ita vt ad furorem eos atque insaniam commoueat,
& seuire eos etiā cogant in nos. Multa enim huiusmodi fa-
cta fuisse traduntur in Apostolorum Actis. & quod ait: so-
nuisse ac conturbatas esse aquas eorum: ita intelligendū est,
vt relatio ad montes dirigatur, ac si diceret, aquę eorū mon-
tium. per aquas autem montium diabolicos atque idololatra-
sas homines intelligit, qui aquarum instar huc & illuc à spi-
ritu deceptionis aguntur, quiq; clamantes sonuerunt & mu-
tuo sese ad fidelium necem irritantes turbati sunt, & perter-
riti in admirandis seruorum dei operibus, atque in inuictō
eorum robore. turbati etiam sunt montes, hoc est, ipsi etiam
dæmones debiliores facti sunt atque in fugam acti.

τὰ ὄρμη-
ματα ἰυ-
φραίνουσι

Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei. Occulta hic tradū-
tur mysteria. & flumen quidē Christus dicitur propter dul-
cissima doctrinæ eius fluentia, quæ fideles animas irrigat, im-
pinguant, & ad vberimos virtutum fructus deducunt. vnde
per quendam prophetam dicit: ecce ego declino ad eos,
quasi flumen pacis. per impetus autē huius fluminis sanctos
intelligimus Apostolos, qui ab eo missi atque impulsī sunt,
ad fidelium doctrinam. Euntes enim, inquit, docete gentes.
Ciuitas verò dei est fidelium congregatio, ipsa nimirū Chri-
stianorum ecclesia, quæ dei esse dicitur, quia vita & conuer-
satio eorum deo grata est. lætificat igitur ecclesiam Apo-
stoli, exemplo, ac doctrina. vel aliter: per impetus flumi-
nis, dona atque charismata intelligere possumus sancti spi-
ritus, quibus ecclesia ab eo ornata est.

Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Ipsa etiam Chri-
stianorum ecclesia locus est & tabernaculum dei. Inhabita-
bo enim, inquit, & inambulabo in eis.

Deus in medio eius nō cōmouebitur. Ecce ego, inquit, vobiscū
sum omnibus diebus vsq; ad consummationē seculi. Itē vbi
sunt duo, aut tres congregati in nomine meo, illic sum ego
in medio eorum, non cōmouebitur autē, vi aliqua visibiliū,
seu inuisibiliū inimicorum conantium eam euertere. por-
tæ enim, inquit, inferni non præualebunt aduersus eam.

Adiuuabit eā deus mare diluculo. Adiuuabit eā, inquit, deus
quàm celerrimē, quoties nimirū in piculis fuerit cōstituta.

ὃς πρὸς
πρῶτ' πρῶτ'

PSALMVS

Nam quod ait, mane diluculo, seu (vt lectio Græca magis potest,) diluculo ad diluculū, summam indicat celeritatem & comparisonem vnus diluculi ad aliud diluculum, veluti sit quoddam diluculum alterius diluculi.

Conturbat. & sunt gentes. Quia disseminata prædicatione euangelica omnes commoti sunt, alij currentes ad fidem, alij verò aduersus eam impetum facientes.

Inclinata sunt regna. Regna omnia quæ aduersus ecclesiā pugnaverunt, victa tandem ac superata eo deducta sunt, vt contra eam certamen detrectauerint. vel, inclinata ei sunt per fidem, vtrūque enim multis in ciuitatibus effectum est.

8 64. 1505.

Dedit uocem suam altissimus, & mota est terra. Hoc in loco summam dei potentiam declarat, dum ad solam eius uocem statim tremere terram dicit. quod alibi etiam fieri testatur ad solum adspæctum, dum ait. Qui respicit terram, & facit eam tremere. huiusmodi autē uerba metaphorice dicta sunt ad eorum exemplum, qui aliquem cruciari iubent: seu qui toruē, aut iracunde aliquem intuentur. Iracundia autem commotum esse deum dicimus, quando aut pœnas peccatis condignas infert, aut alio quouis modo peccatorē condēnat vel aliter: dedit deus uocem suam in mundo per euangelium, & commoti sunt omnes, vt prædiximus. Terrā enim accipim⁹ hoc in loco pro habitatoribus terræ, iuxta quam significationem alibi legimus, & erat omnis terra labij vnus.

Domini uirtutum nobiscum, adiutor noster deus Iacob. Hæc uerba profert ecclesiā seipsam cohortās ac confidere iubēs. opportunē autem meminit patriarchæ Iacob: quia eū inter ceteros, deus p̄sæpe ab insidiis liberauit, & quia primus gentium uocationem apertius prædixit. non deficiet, inquit, princeps de Iuda, neq; dux de femoribus eius donec ueniat, cui repositum est, & ipse est expectatio gentium.

Venite & uidete opera dei, quæ posuit prodigia super terram. Aduocat eos propheta qui ingenij acumine, atq; intelligentia cæteris præstant, vt contemplantur opera dei, hoc est, præclara eius gesta, quæ per Euangelium facta sunt, & quæ deus ueluti prodigia quædā posuit in terra, vt per ea ineffabilis eius potestas prædicaretur. neque enim vlla naturæ consequentia contigerunt. Piscatores enim uicerūt philosophos, & pauci homines, totum orbem, & qui nudi erant,

diuites, & qui pauperes, ipsos reges, qui etiam mortales erant & visibiles, immortales atque inuisibiles daemones superarunt.

Auferens bella usque ad fines terræ. Nato enim Iesu, bella quæ inter nationes mutuo ante inualuerant, cessarunt omnia, cum totius orbis imperium ad Romanos deuenisset. Exiit enim, inquit Lucas, edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur vniuersus orbis. Cum igitur summa esset in toto orbe pax, arma effecta sunt inutilia, conuersis nimirum omnibus hominibus ad agriculturam, atque ad reliquas artes. Quod etiam significans Esaias dicebat, scindēt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, & gens non sumet gladium contra gentem. Considera etiam vim dictionis Græcæ, ἀνταρπών, quæ proprie non tantum auferens significat, sed contra auferens. Ante Christi nanque aduentum homines à diuturnis bellis ablati, hoc est, perditī atque interempti fuerant. Ipse itaque deus & homo Christus, e contra, bella abstulit, hoc est, extinxit ac penitus deleuit.

ΜῆΧρῆ
τῶν πικρῶν
τῶν

Arcum conteret & confringet, telum & scutum comburet igni. Hæc omnia iuxta historiam euenerunt, quemadmodum docet Ezechiel. telum autem hic ponit pro gladio, aut pro omni telo quo pugnatur cōminus. Non immerito autem beatus David tam præclari facti gloriam adscribit deo.

ὄκαλον.

Vacate & uidete, quoniam ego sum deus. Vacate, inquit, à visibilibus seu etiam ab inuisibilibus bellis, & cognoscite quòd ego verè deus sum. Perspicuum enim id sit ex signis atque miraculis quæ per euangelij vires facta sunt.

Exaltabor in gentibus. Cum natura ipsa magnus sim, maximus etiam ob miracula, apud omnes nationes reputabor.

Exaltabor in terra. In cælo quidem incorporeæ omnes potestates altitudinem meam nouerunt, tantum restat ut pari modo in terra etiam ab hominibus cognoscatur. & cum terram dicit, vniuersam terram intellige.

Dominus uirtutum nobiscum, adiutor noster deus Iacob. Insurgens atque insultans aduersus hostem ecclesia inuocationem iam superius factam denuò repetit, quæ animum sibi, & vires subministret ad maius fortitudinis, & magnanimitatis incrementum.

PSALMVS

In finem pro filiis Core, psalmus ipsi Dauid.

In finem etiam inscribitur hic psalmus, propter prophetias, quæ in eo continentur, ut sapius dictum est, & ad finem tendebant. Prædicit enim consequenter ad præcedentem psalmum, summam atque inuictam euangelicæ conuersationis uirtutem: & quod ait, pro filiis Core, ibi superiori psalmo, iam exposuimus. Est autem hic psalmus totus clarus, & nihil obscurum continet. Illud tantum animaduertendum est, ut ex apostolorum persona proferatur, qui ueluti prospere ac foeliciter præcuntes, & multos adducentes ad fidem, prælatitia, quam ipsi summam inde percipiebant, gaudere pari modo iubent omnes gentes, ad quas à saluatore missi fuerant: quod scilicet effecta sint hæreditas dei.

PSALMVS 46.

Mnes gentes plaudite manibus. Plausus manuum in summæ lætitiæ signum fieri solet. Per hoc igitur signum, gentes iubet lætitiâ præferre. Neq; enim illud tantum petit, ut sensibili crepitu plauderent, quantum ut animo ac spiritu lætarentur, quia talem ac tantum essent consecuti dominum, misericordem uidelicet & omnipotentem.

Iubilate deo in uoce exultationis. Verbum, iubilate, metaphorice dictum est, acsi diceret: uictoriæ hymnum canite. Est enim iubilus proprie militaris quedam uociferatio, quâ uictores in pugna emittere consueuerunt, ut hostes in fugam uersos magis perterreant. Vox etiam exultationis, uox est lætitiæ plena: deinde causam addit.

Quoniâ dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Quoniâ Christus, qui secundum diuinitatem altissimus est, terribilem etiâ, uel ut potius sonat Græca dictio, φοβερός, timendum se omnibus demonstrat, ob signa uidelicet, & miracula quæ singulis diebus operatur. Huius enim uel solum nomen torquet atque expellit dæmones, & morbos curat, quia etiam rex magnus est, super omnem terram: quippe cum in omni terra hæreditatem sibi adeptus sit, per nos nimirum apostolos, quos in uniuersum mundum ad euangelij prædicationem misit. Magnum autem regem Christum appellauit, propter temporarios istos reges nostros, qui & minimi sunt illius comparatione, & exiguo regnant tempore.

Subiecit populos nobis. Per populos, hic Iudæos illos intelligit, qui primi omnium in Christū crediderunt: illa scilicet tria millia, & illa quinque millia, quę statim post paraclēti spiritus aduentum, depositis simultatibus, ad apostolos confugerunt, antequam illi exirent ad gentes.

Et gentes sub pedibus nostris. Et eos qui de gentibus crediderunt, qui fide ardentē apostolorū pedibus inclinati sunt, & illorum vestigia piē ac religiosē amplexati.

Elegit nobis hæreditatem sibi. Per nos dispensatores ecclesię suę elegit eos qui ex gentibus digni essent in hæreditatem suam: iuxta illud. Dabo tibi gentes hæreditatem tuam: quosque magnus hic noster rex per nos, veluti per duces quosdam, sibi in milites assumpsit. Nam quod ait, elegit nobis, positum est pro, in nobis, id est, per nos.

Speciem Iacob quā dilexit. Neq; hoc tantū, sed eos etiā per nos elegit, qui vtiliores erant de genere Iacob, quos dilectam speciem propheta appellat, hoc est, formosos atq; ornatos: virtutibus nimirū, atq; ideo etiā maximē dilectos. Et superius quidem præposuit Iudęos, qui primi post Christi resurrectionem credidissent, nunc contra præponit gentes, quę ex eis plures semper crediderint. Iudæi enim gentibus comparati, minima quædam pars sunt fidelium.

Ascendit dominus in iubilo, dominus in voce tubę. Hoc in loco Christi ascensum in cęlos prænūtiavit: quemadmodum & in vigesimotertio psalmo significauimus. Per iubilationem autem, & per tubę vocem, voces intelligit præcedentium tūc angelorum, iubilationē quidem, propter illa verba tūc ab angelis prolata: Dominus fortis & potens, & dominus potens in prælio, quę in victorię hymnum dicta videntur. Iubilum enim victorię vocem esse diximus. Tubę autem vocem dixit ob verba illa: Tollite portas principes vestras, & quę sequuntur. Præire enim solent tubicines, quoties exercituum duces cum victoriā in patriam reuertuntur. Vel aliter: per iubilū, & per vocem tubę, Angelorum voces intellexit, quia huiusmodi verba clarē ac manifestē ad omnes mundi fines per apostolorum doctrinam peruenerunt.

Psalite deo nostro, psalite, psalite regi nostro, psalite. Cū præclara Christi opera, & illorum magnitudinem narrauerit, summo deinceps cum studio vniuersum orbem aduocat

PSALMVS

ad illius laudes. Hoc enim sibi vult repetitio illa verbi, psal-
lite, id est, canite. Et deinde causam addit cur canendum sit.

Quoniã rex omnis terræ & deus, psallite sapiẽter. Canite, inquit,
deo regi nostro, id est Christo, quoniã rex est totius terræ.
Data est enim mihi, inquit, omnis potestas in cælo & in ter-
ra. Psallite autem non simpliciter, sed sapienter, hoc est, non
lingua tantum, sed corde & intellectu, intelligentes scilicet,
id quod canitis, & quanam sint præclara illius opera.

Regnauit deus super gentes. Antea quidem deus gentium
etiam dominabatur, verum vt nolentium & rebellium, nũc
autẽ volentibus imperat, vt redẽptor. Et quia duplicẽ Chri-
stus habet naturã, ante incarnationẽ eũ regnasse dicimus, vt
deũ, post resurrectionem verò regnũ denuò assumpsisse, vt
hominẽ, & ideo tunc ab eo dictũ legimus: data est mihi om-
nis potestas. Data est autem super omnes gentes, quia in om-
nibus gentibus fideles reperti sunt. Et alibi quidem in vni-
uersum tota natio credidit, alibi autem pars maior aut mi-
nor. In omnem enim terram exiuit apostolorum sonus.

Θεός υμν.

Deus sedet super thronum sanctum suum. Thronus est re-
giæ dignitatis signum sedere autem stabilitatis indicium: &
sensus est. Christum in hoc regno suo stabilem esse: iuxta
quem sensum legimus apud apostolum, quò sedere illum se-
cit deus in dextera maiestatis in excelsis. Sanctum verò thro-
num dixit, veluti purum ac mundum omni acceptione per-
sonarum, atque alia omni exceptione carentem.

Principes populorum congregati sunt cum deo Abraham.
Euangelicæ prædicationis vires magis etiam demonstrat,
quod non idiotas tantum & priuatos homines, sed princi-
pes etiam & reges ipsos attraxerit. Siquidẽ & eorum mul-
ti cum Christo congregati sunt, & partium eius effecti. Deũ
autem Abraham Christum appellauit, vt eundem cum esse
significaret, qui olim Abrahamæ & posterorum eius deus fue-
rat, vt quẽ eundem esse ostenderet antiqui testamenti legis-
latorem deum, qui etiam & noui.

τὸ θεὸς οἱ
νεαυτοί.

Quoniam fortes dei a terra uehementer eleuati sunt. Congre-
gati autem sunt cum deo Abraham illi populorum princi-
pes, quoniã apostoli (quos ea ratione fortes dei, hoc est ro-
bustos dei appellauit, quia sancti spiritus auxilio fortifica-
ti, demones & tyrannos vicerunt) quoniam hi inquam apo

stoli terrena ac mūdāna omnia superauerunt, nec voluptatibus vllis aut tribulationibus victi sunt, sed vita ac sermone semper claruerunt, atq; ideo p̄ eos, summi etiā principes ac reges ad Christum adducti sunt. Illud non prātereundū duximus, quōd dictio Dei genitiui c̄sus est, quemadmodum expositio docuit, & ex Græca lectione apertius patet.

Psalmus cantici, filiis Core, secunda sabbati.

Quid significet psalmus cantici, diximus in proœmio operis, ubi etiā declarauimus quid sibi velit inscriptio, filiis Core. Quod uerō ait: secunda sabbati, diē illā signat, qua psalmus fuit decantatus. Sabbatum autem iudæi totam hebdomadam appellant. Continet hic psalmus gratiarum actiones ex eorum persona, qui ē Babylonica captiuitate in Hierusalem rursus reuersi sunt: tamen si omnibus etiā possit fidelibus aptari, qui ab idolorum ac demonum captiuitate, ad cognitionem dei redierint.

PSALMVS 47.

Agnus dominus. Potestate nimirum, sapientiaque & bonitate.

Et laudabilis ualde. Et valde dignus qui laudetur, ob summa uidelicet miracula, quę operatus est in nobis. Obluioni enim dati videbatur, & tamen mirandum in modum

& prater omnium opinionem ab exilio in patriam reuocati, & misericordiam consecuti sumus.

In ciuitate dei nostri. Dignus est autem qui laudetur in ciuitate Hierusalem, in qua cognoscitur & colitur. Neque enim deum laudant, qui eum ignorant.

In monte sancto eius. Cū ciuitatis meminerit, consequenter & montem ei vicinum, ac quodammodo unitū nominat. Sapenamero etiam appellatione montis Sion, ipsa Hierusalem intelligitur. Ciuitas autem dei dici potest ecclesia fidelium, in qua deus creditur habitare, quæ etiam mons dicitur, quia supra terrena omnia vicia eminet, & in ipsam fertur cælum.

Bene fundato exultatione uniuersę terre. In monte, inquam, bene fundato, exultatione uniuersę terre, hoc est, cū gaudio ac delectatione totius orbis.

Montes Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Quoties quis mihi ex transuerso, atque ex latere conuersus est, ille

PSALMVS

latera mea nõ temerè à me appellari potest. Nam quod trã-
uersum mihi est, rectè dicitur ex latere mihi esse, & quia
mons Sion Aquiloni vëto è directo aduersus non est. Neq;
enim Aquilo rectè contra eum spirat, sed ex transuerso, nil
admirandum si hunc montem propheta latera Aquilonis
appellauit, dicens: Vos, ô montes Sion, qui ex transuerso
Aquiloni estis, atque ex latere eius iacetis, scitote quia ma-
gnus dominus est, & laudabilis valde, &c. Non illepide e-
tiam montem vnã ac ciuitatem aduocat, & montem quidem
plurali numero montes dicit, iuxta Hebraicum idioma, vt
sæpe diximus, magnum verò regem deum appellat, quia so-
li deo oblata ac dedicata erat Hierusalem. Iuxta anagogen,
per Aquilonem, diabolum sæpe significari intelligimus, Ab
Aquilone enim, inquit, accèdentur omnia mala super terrã.
Item alibi, Aquilonem expellam à vobis. Latera autem, hoc
est, membra Aquilonis, Gentes erant. Ait igitur quòd mem-
bra diaboli, quibus olim ille dominabatur, effecta sunt mó-
tes Sion, hoc est, sublimia quædam atque excelsa ecclesie
cacumina, eòquòd à terrenis atque humi affixis rebus ele-
uati, sublimes in altum conscenderunt. Verùm parum dixi
quòd excelsa facta sint cacumina, cum potius facta sint se-
des ac diuersorium Christi. Ex eis enim congregata est fi-
delium ecclesia, in qua inhabitat & residet Christus domi-
nus.

ἐν πλάμ-
βαι ἡσεί.

Deus in domibus eius cognoscetur cum auxiliatus fuerit ei. Pro
domibus in Græco legimus βαρῖσι. Sunt autè βαρῖσι magni-
ficæ ac splendidæ domus, per quas hoc in loco templum si-
gnificatur, quod erat in Hierusalem, in quo manifestare se,
ac notum sacerdotibus facere solebat deus, quando adue-
niẽte aliquo bello eis erat auxiliaturus. Hęc autè in laudem
ciuitatis dicta sunt. Iuxta anagogen, per ciuitatẽ cõmunio
illa intelligitur, qua fideles in vita atq; cõuersatione sua cõ-
iunguntur. Est autem vna hæc ciuitas, propter fidei ac reli-
gionis vnitatẽ. Per domus autè, templa intelliguntur, quę
in variis mundi partibus à Christianis erecta sunt, in quibus
cognoscitur ac manifestatur Christus, quoties adueniente
persecutione ipse ecclesiam suam adiuuerit. Illud etiam ani-
maduertendum est, quòd vna esse fidelium ecclesia dicitur,
& multæ: vna quidem, fide, & multæ propter varia, quæ
vbique

vbique locorum sunt templa.

Quoniam ecce reges terræ congregati sunt. Aduersus ipsam Hierusalem: vel aduersus Ecclesiam fidelium.

Conuenerunt in unum. Aduersus Hierusalem vel Ecclesiã vt diximus. In vnum autem conspirauerunt, & vnã impetũ fecerunt, vt mutuò sibi auxilium ferrent.

Ipsi uidentes sic admirati sunt. Dicitio sic, illud hoc in loco significare videtur, q̄ tunc demum illi reges admirati sunt, postquam Christi potentiam viderunt. Nam antequam viderent non admirabantur.

Turbati sunt. Hoc est tumultuati sunt.

Commoti sunt. Quia à priori sententia destitit.

Tremor apprehendit eos. Magno timore affecti sunt.

Illic dolores ut parturientes. Afflictiones in eis erant, & dolores & periculorum suspitiones, quemadmodum parientibus inesse solent.

In spiritu uehementi conteres naues Tharsis. In uehementi, ac valido impetu iræ tuæ tam faciliter eos conteres, quã cõterere soles naues Tharsis. Aiunt enim subintelligi debere dictionẽ, vt. Tharsis verò loci nomen est, vbi cõspiciatque excelsæ naues fabricari cõsueuerant. Vel aliter: Ipsas, inquit, naues Tharsis, quæ inimicos nostros vehunt, tu conteres. sunt qui per Tharsim Carthaginem Lybiæ intelligat. Sunt & qui Indiæ regionem eam esse dicant.

Sicut audiimus ita et uidimus, in ciuitate domini uirtutũ, in ciuitate dei nostri. Hæc verba eorum nomine dicta sunt, qui inimicorum impetus effugerunt. Nos, inquit, in potentissimi regis nostri ciuitate omnia uidimus consona iis, quæ audiimus. Audiimus enim quòd mirabilia quædam operatus est pro populo suo: vnde & consequẽter admiranda multa conspicimus, & in certiori fide confirmamur.

ὅτι οὗτος κ̄ εἶδον μίρ.

Deus fundauit eam in seculum. Hæc verba soli conueniunt Ecclesiæ fidelium. Portæ enim, inquit, inferni non præualebunt aduersus eam. Ipsa etenim Hierusalem à fundamentis euersa ac solo æquata est. Quid igitur ad hæc dicere poterunt Iudæi?

Suscipimus deus misericordiam tuã in medio populi tui. Expectauimus, inquit, auxilium tuũ & spe nostra frustrati non sumus. Quidam tamen dictionem ἐπιλαβομ̄ιρ significare di-

λαβ̄.

f

PSALMVS

cū hoc in loco idem, quod existimauimus seu cognouim⁹, cum id verbum apud Græcos non tantum suscipere, sed significari etiam, atq; existimare significet.

Secundum nomen tuum deus. sic & laus tua in fines terræ.

Quemadmodum nomen tuum, inquit, diuulgatum est, & pertransiit in fines terræ, propter opera nimirum tua admiranda, sic etiā diuulgabitur laus tua, quia omnes immensam potentiam tuam summis efferent laudibus,

Iusticia plena est dextera tua. Et q̄ iure de iniquis omnibus vindictam sumas.

Ἰὺς ἰου-
δαίας.

Lætetur mons Sion, & exultent filie Iudææ. Per montem Sion, homines intelligit, qui illic habitāt, & per filias Iudææ mulieres ipsas, quas veluti viris timidiores, ac mœstiores, lætari etiā iubet. Nā si his etiam lætandum est: tantō magis viris. Vel per filias Iudææ, ciuitates dicit, quæ sitæ erant circa Hierusalem, atque ei subiectæ. Possumus & per montem Sion vnicam fidelium Ecclesiam intelligere, vt diximus, & per filias Iudææ filias confessionis & fidei, hoc est, fidelium animas: vel Ecclesias, quæ in variis mundi partibus fundatæ sunt.

Propter iudicia tua domine. Hæc est lætitiæ causa, quia æquissimo iudicio tuo inimicos nostros, pœnas nobis p̄dere compulisti.

Circundate Sion & complectimini eā. Hoc est, ipsam Hierusalem, quæ ob populi captiuitatem, iam pendē erat diruta & post illius reditum instaurata, præterque omnium opinionem amplior effecta est. Iubet igitur Propheta populum circuire eam, & inspicere quā mirandum in modum pristinas vires receperit, & antiquum nacta sit decorē. Circūdate autem & complectimini, hoc est, circumquaque eam spectate. Vel idem æquē hæc duo verba significant.

Narrate in turribus eius. Narrate, inquit, sedētes in turribus ipsius Hierusalē, quid antea passa sit à Babyloniis, quantisq; affecta sit malis, & q̄ nūc admirabilis sit facta. Chrysostomus, narrate in turribus eius, exposuit, pro mēsurate turres eius: ad quantam nimirum altitudinem perductæ sint.

Ponite corda uestra in virtute eius. Mentem, inquit, adhibete & considerate quas nam vires & quam nuper potestatem haberet

Et distribuite domos eius. Quod latinè domos, in Græco legimus *βάρεις*. Dicuntur autem *βάρεις* non solum domus & templa, vt diximus, sed etiã turres. Ait igitur distribuite vnicuiq; vestrum turres eius, vt cõmodè vnusquisq; opus sibi commissum ædificare, ac perficere diligentissimè possit.

Vt enarretis in progenie altera, quoniam hic est deus noster in seculum & in seculum seculi. Hæc omnia, inquit, quæ dixi perficite, vt summam hinc dei potentiã planè perspicientes, nepotib⁹, ac posteris vestris narretis, quòd hic deus in seculum est, hoc est perpetuò. Verùm hæc sic secundum historiam dicta sunt. Iuxta Anagogem iubet Propheta Apostolos, & doctores circuire Ecclesiam fideiũ, propter hostes, qui & palam, & clam ei insidiantur. Per turres autè vniuersalis Ecclesiæ, singulas Ecclesias intellige, quæ vbiq; loco deo dicatæ sunt, quas etiam *βάρεις* id est, domos appellat, & in eis narrare illos iubet magna dei prodigia, atq; eas etiam edocendas sibi partiri, & ponere corda, hoc est, animum adhibere, vt vires ei ac robur adiungeret, vt illa demum aptè instructa ac perfecta, narrent etiam posteris diuinas laudes, vtentes nimirum ministerio ac lingua fidelium qui crediderunt.

Ipse pascet uos in secula. Ait enim ego sum pastor bonus

In finem filijs Core.

Præsens psalmus, de vniuersali iudicio tractat, in quo finis erit præsentis seculi, atque ideo in finè inscribitur. Reliqui autè inscriptionis clarum est, ex his quæ in præcedentibus declarauimus.

PSALMVS 48

Vdite hæc omnes Gentes, auribus percipite omnes habitantes terram. Ad auditionè sermonis sui excitat Propheta vniuersã hominũ naturam. Et quoniam gentes, diuersarum nationum homines sunt & differèti vtutur lingua, ac moribus (ex eis enim quidam in oppidis congregati degunt, alij in agris, alij in vicis, nonnulli sociale vitam repudiantes, in speluncis aut rupium cauernis latitant) vt vno sermone in vniuersũ omnes cõpræhèderet, addidit: omnes qui habitatis terrã, vbiq; gentiũ, vestrum quispiam sit, ne quis forte se non accersitũ

PSALMVS

queratur. Et quod ait: auribus percipite, idem est quod audite, quanquam hic sermo vehementiam quandam indicet exauditionis.

Quique terrigenæ & filij hominū. Magnus Basilius per terrigenas, homines intelligit terrena sapientes, & mundanis rebus affectos, filios autem hominum, eos qui rationem ducem sequuntur. Proprium enim hominis est, vt è ratione omnia moderetur. Chryostomus verò aliam expositionem tradidit dicens, quòd cū Propheta omnes in vniuersum homines conuocauerit, in ipso statim initio eos cōprimit, si quis fortè illis tumor, aut elatio in proximos obuenuisset. Hoc autem agit dum in memoriam reuocat, quòd omnes è terra ac vili materia prodire. Deinde ne illud quis fortassis putaret quòd homines à principio, è terra, iuxta Græcorum fabulas pullulauerint, à quib⁹ traditur satos olim homines fuisse, atque ita à terra productos, addidit, & filij hominum: ac si diceret. Audite homines, qui & terrigenæ estis, ppter primum parentem de terra formatum, & filij hominum, propter aliorum hominum generationē, quæ mutua coitione, sexuum copula, in posteros emanauit.

Simul in unum diues & pauper. Non distinguo, inquit, diuitem à paupere. Aequè enim omnes aduocat sanctus spiritus. Animam enim tantum querit intelligentiæ compotem, quam non diuitiæ exhibent, sed timor dei. Et quod dicit simul in vnum, idem est, quod vnà.

Os meum loquetur sapientiam. Auditores excitat ad attentionem veluti qui de rebus non minimis tractaturus sit, sed de excelsis potius ac venerandis. Per sapientiam autem diuina intelligit eloquia, quæ sapientia sunt referta.

Σύνοψ.

Et meditatio cordis mei intelligentiam. Pollicetur se nihil temerè sed accuratè omnia dicturū. Meditatio, inquit, cordis mei, hoc est, diligens & attenda mētis meę cōsideratio, verba loquetur plenissima intelligentiæ. Vel loquetur verba, ad quæ percipienda multa erit opus intelligentia.

Inclinabo in parabolam aurem meam. Sermonē habiturus ad vos, inclinabo vicissim aurem animę meę in parabolam, quæ à sancto mihi spiritu suggeritur. Per parabolam verò hic ambiguum, atque ænigmaticum sermonem intelligit. Sunt enim prophetica omnia ambigua admodum, propter

occultos sensus obscuritate verborum velatos. Fidem etiã sermoni suo, præstat his verbis, dum supernè ea sibi denotat inspirari.

Aperiam in psalterio propositionem meam. Per propositionem sermonem intelligit, ad exhortationem atque vtilitatem audientium propositum, ac prolatum. Aperiam igitur, hoc est, manifestabo hunc sermonem meum, vna cum psalterij harmonia. Nam qui ianuam aperit, omnia manifestat, quæ intus sunt. Ex eo enī quod præcedit, denotauit id quod cōsequitur. Manifestaturum se autem id ait, cum harmonia & cantu, vt sermo suus iucundior sit: iuxta Anagogen ille aperire dicitur propositionem suam in psalterio, qui facit pariter & docet: cuius opera sermonibus congruunt. Ad melodiam enim psalterij excitandam manibus opus est, per quas operandi facultas desinatur.

Cur timebo in die mala? Per interrogationem legenda sunt hæc verba. Vultis scire, inquit, cur mihi timendum sit in die futuri iudicij. Hanc enim diem malam appellat, quemadmodum & alibi in psalmo quadragesimo ibi, in die mala liberabit eū dominus, vbi diximus: audite igitur causam timoris.

Iniquitas calcanei mei circumdabit me. Timeo, inquit, quia tunc iniquitas peccati mei, hoc est, quia peccatum meū circumdabit me. Calcaneum enim posuit pro deceptione: quemadmodum & alibi in commemorato psalmo quadragesimo ibi: magnificauit aduersum me supplantationem, declarauimus. Quod tamen ex lectione Græca melius percipitur: cū Græca dictio *πτερισμός*, hoc est, supplantatio *ἀπὸ τῆς πτεριδος*, hoc est, à calcaneo deducatur. Peccatum verò merito deceptio appellatur, quia peccantem ipsum decepit. Vidisti sapientia plenum sermonem, quo propheta, dum se timere introduxit, alios cautè admonuit timere à peccatis, cum iudicium dei eiusmodi futurum sit, vt corrumpi non possit.

Qui cōsidunt in potestate sua, ex in multitudine diuitiarū suarū gloriantur. Subaudiendum est, hoc in loco, verbum, aufeulent. Potestatis autem nomē largè intelligendum est, ita, vt non tantum ad eos dirigatur sermo, qui in operibus, sed ad eos etiã qui in sermone potētes sunt. Simili modo diuitias dicit, non eas tantū, quæ in pecuniis aut aliis fortunæ bonis

consistunt, sed eas etiam quæ ad doctrinam & philosophiæ studia pertinent. His igitur ita singillatim conuocatis, sermonem profequitur, dicens.

Frater non redemit, redimet homo? Illic, inquit, neque ipse etiam frater redimere fratrem potest à supplicio, frater inquam qui sanguine nobis coniunctissimus est. Vires enim, & diuitiæ illud nobiscum pariter non descendent, quòd si frater non redimit, quo pacto alienus homo redemerit? huius autem versiculi verba diuisim legenda sunt, ita vt absolute, & cum determinatione dicatur: frater non redimit, & puncto facto, redimet homo? interrogatiuè enunciando. Restat igitur, vt nulla illic speranda sit redemptio, cum in presenti vita pœnitentiæ lachrymis tantû, venia impetrari possit. Ait enim alibi scriptura: si surrexerint Noe, Iob, & Daniel, filios suos & filias suas non liberabunt.

ἡξίλασμα
θαυ τδ.

Non dabit deo placationem sui. Nec frater, inquit, nec extraneus quis, illic dare poterit placationem, hoc est, redemptionem sui ipsius, cum ipse potius pœnas pariter daturus sit, vt pote peccatis obnoxius.

Et pretium redemptionis animæ suæ. Et non dabit pretium redemptionis, hoc est, non dabit redemptionem pro libertate animæ suæ, cum pro vnus hominis anima, vniuersus etiam orbis sufficiens pretium non sit. Quippe cum Saluator noster, hominum animas à sæuo dæmone in captiuitatē actas redempturus, terram non dederit, nō mare, non ipsum denique orbem, sed suum pro nobis pretiosissimum sanguinem effuderit. Quam nam igitur redemptionem illic quispiam idoneam inuenire poterit? Tu verò ipsa etiā prophetæ verba considera, quantam sub obscurioribus verbis sapientiam reconditam habeant.

διῶνα.

Et laborabit in seculum, & uiuet in finem. Cum pupugerit propheta eos, qui pœnitentiam non egerunt in præsentī vita, nunc ad pœnitentes conuertitur, & futurorum spe, pœnitentiæ molestias consolatur. Et uiuet, inquit, in seculum hoc præsens, ille nimirum qui pœnitentiam agit, & deinceps etiam uiuet perpetuò. Hoc enim significant verba illa, uiuet in finem. Vitam autem eā dicit, quæ propriè vita est, & sine labore. Ista enim præsens impropriè vita dicitur, vt alibi tradidimus: per finem verò futurum seculum intel-

lige, quo præsens seculum terminatur.

Non videbit corruptionem, cum uiderit sapientes morientes. καὶ ὁ σοφὸς -

Huiusmodi homo, qui de futuro iudicio certus est, cum uiderit sapientes viros, ac virtute præditos mori, non existimabit se corruptionem eorum videre, eam dico corruptionem, qua amplius futuri non sunt: quinimmo arbitrabitur se immutationem videre à fragili hac & caduca vita ad stabilem quandam & incorruptam. Vel aliter: cum uiderit sapientes mori, ac falsis huius mundi bonis priuari, non arbitrabitur animam pariter extinguere cum corpore, quemadmodum uiuentes homines mortem esse definierunt: quinimmo demigrationem esse censebit, & lætum quandam accessum ad vitam iucundiozem. Hæc autem ad magis simpliciter psalms intelligentiam dicta sunt. Magnus uero Basilius iuxta Anagogen hæc dicta exponens, ait, quod uerba illa: redimet homo, & quæ sequuntur: de Christo prænunciata sunt. Quia enim captiui olim sub dæmonis detinebamur imperio, admonet nos beatus Dauid, quod nullus frater: hoc est nullus propheta, ab huiusmodi nos poterit captiuitate liberare. Fratres enim nobis esse dicuntur prophætæ: quia propter nos uenerunt, & quia eiusdem nobiscum sunt fidei. Et dum hoc admonet, illud pariter prædicat: quod homo: hoc est, quod Christus, qui uerus ac perfectus est homo, quemadmodum, & uerus ac perfectus deus, redimet nos. Uerus enim ac perfectus homo, uerè tantum dici potest, Christus: quia solus ipse humanitatis dignitatem ad eum homini datam integram atque immaculatam seruauit. Merito igitur propriè homo dicitur, & ille solus est, qui non dabit deo placationem sui, neque pretium redemptionis animæ suæ. Peccatum enim non fecit. Pro nobis igitur, & non pro seipso placationem dedit proprium sanguinem. Qui etiam laborauit in præsentis seculo: quando nimirum ex itinere fatigatus sedit super fontem. Et qui non uidebit corruptionem, quando ceteri morientur. Neque enim, inquit, dabis sanctum tuum uidere corruptionem.

Simul insipiens & stultus peribunt. Hi pariter, inquit, diem suum obibunt, & segregabuntur ab iis, qui saluandi sunt. Insipiens autem est quicumque deum non nouit, iuxta illud: dixit insipiens in corde suo, non est deus. Et stultus ille, qui deum

PSALMVS

quidem nouit, sed terrenis tamen rebus affixus à cælestibus animum auocauit.

Et relinquent alienis diuitias suas. Repente enim mortui, aliis diuitias relinquent, quas multo sibi labore parauerant.

Et sepulchra eorū domus illorū in seculum. Ipsi quidem magnificas sibi domos extruxere, quas cū alij possideāt (eis nimirum mortuis) restat vt eorum sepulchra, domorum eis vicem præbeant, per totum hoc præsentis vitæ seculum.

•
εις γυναικας.

Tabernacula eorum in generatione et generatione. Rursus eandem repetit sententiam, & inane eorum consilium magis, ac magis carpit. Erunt enim illis, inquit, eorum sepulchra pro tabernaculis.

•
ετοιμασει
σας.

Inuocauerunt nomina sua in terris tuis. Consydera aliud prauitatis genus. Inanis etenim gloriæ cupiditate ducti, certis locis nomina sua indidere: perpetuam inde memoriā aucupantes. Byzantium siquidem à Byzāte denominatum est: Diogenianus ager à Diogeniano: Hermonium theatrum ab Hermone: & sic alia complura loca: cum tamen eos magis oportuisset non inanium nominum, sed animarum suarum fuisse sollicitos.

Et homo cum in honore esset non intellexit. Cum esset homo in honore veluti qui solus ad dei imaginem creatus sit, non intellexit quanta insignitus fuerit gloria, sed illud negligēs amulari exemplar, ad cuius imaginem factus fuerat, quorsum abierit, specta.

•
κτινισι.

Comparatus est pecoribus insipientibus, et similis factus est illis. Comparatus est: hoc est, collocatus cum illis. Nam cum ratione adeo donatus esset, imperatumque ei fuisset, vt rationis sceptro vsus, brutis omnibus dominaretur, ipse abiectis proprii regni insignibus, sese inter pecora constituit. Nam & consyderationem omnem de rebus cælestibus animo exiit, & irrationabilem animæ partem sibi dominam statuens, circa vilia, ac terrena versatus, brutorum instar, cupiditates sectat^o est: & siue ira impulit, beluino furori paruit: siue immoderata ventris allexit ingluuies, nullum adhibuit modum: & ita demum libidine actus est, vt brutorum omnium insaniam excesserit. Per pecora autem in vniuersum omnia intelligit animantia.

Hæc uia eorū sc. uulgarum ipsi. Hæc, inquit, similitudo, qua

pecorum ac brutorum desyderia & mores referunt, magno illis impedimento est, & damno ad profectum virtutis.

Et post hæc in ore suo complacent. Et postquam peruersè agendo similes facti sunt pecoribus, illud etiam mali addiderunt, vt proprio ore de commissis à se delictis gloriantur. Hoc enim sibi vult quod ait: in ore suo complacent: quod certè grauiori damnatione dignum est, cum non ipsi solum mala agant, sed proprio etiam sermone ea prædicent, & extollant.

ἰδοτε.

Sicut oves in inferno posuit. Caterum deus illos, vt oves in infernum intravit, cum scilicet irracionales facti sunt, & sibi ipsis auxilio esse non possint. Vel, oves ideo eos appellauit, tanquam cruciatui, ac neci expositos.

ποιμανεῖς.

Mors pascet eos. Cum oves dixerit, addidit, qui nam esset futurus pastor, similitudinem seu translationem seruans. Per mortem autem supplicium intelligit. Nunquam enim à pœnis absoluentur, qui ita mortui sunt. Pascet autem eos, hoc est, eos castigabit. Illud autem scire oportet, quòd per animæ mortem, & per animæ perditionem solet scriptura, supplicia ac pœnas animæ significare.

Et dominabuntur eorū recti in matutino. In matutino dixit pro cito. Dominabuntur autè, hoc est potètiores erunt: Sensus est igitur, quòd q̄ rectè vixerint, & virtute præstiterint, cito illis erunt potètiores: neq; illic tantū, vbi virtutis laurea reposita est, sed in hac etiam vita. quia & à diuino protegentur auxilio, & summo honore conspicui illis etiam videbuntur à quorum peruersitate superari non potuerunt. Exemplo tibi sit beatus Ioseph, qui cum in seruitute esset, impudica domina potentior factus est, & gloriosior.

Et auxilium eorum ueterascet in inferno. Veterascet, hoc est, prorsus fiet inutile. Nam quod vetustum est, inutile esse cœsetur: quod autem vtile non est, quasi iam non sit, abiicitur. Confidebant illi, inquit, in diuitiarum atque amicorum copia: quæ in inferno, aut nulla aut inutilis erit. Illic enim huiusmodi non admittuntur auxilia.

ἐκ τῆς δό-

ξης αὐτῶν

ἐξ ὧσιν

σῶνται

A gloria sua expulsi sunt. Non hæc tantum eis acciderunt, quia brutis se similes reddidere, verum & propriam amiserunt gloriam, ob quam ipsi periire. Summo enim studio tenebantur, vt memoriam sibi laudis pararent. Neque modo

PSALMVS

hanc amiserunt, sed & insuper ignominia tantum ac probris celebrem illam reliquerunt.

Veruntamen deus redimet animam meam de manu inferni, cum acceperit me. Hæc de Christi incarnatione prædicta sunt & de animarum liberatione, quæ tunc in inferno erant. Redimet, inquit, animam meam, quando per incarnationem me sibi in domicilium acceperit.

Ne timearis cum diues factus fuerit homo, aut cum multiplicata fuerit gloria domus eius, quoniam cum interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. De iniusto homine sermonem habet, tametsi simpliciter de homine loqui videatur. Ne formides, inquit, aut cogites quòd humana deus bona non aspiciat. Nihil enim eorum descendet cum illo in infernum: sed nudus abibit relictis omnibus. Gloriam autem domus, magnificentiam seu fastum appellat, & uiuendi superbiam. Vel aliter: gloria domus ipsius, domus sunt ornamenta, vt porticus, deambulationes, aurata tecta, pauimentum, animalia illic lapillis distincta, prata, horti, seruorum greges, sumptuosa suppellex, & vasa, aut siquid aliud eiusmodi est. Gloria autem corporis, fortitudo est, pulchritudo, & proceritas. Gloria verò animæ, sola virtus. Restat igitur, vt verba illa prophetæ: omnis gloria hominis, sicut herba, vel sicut flos herbæ. De corporis gloria dicta esse intelligantur.

Quoniam anima eius in vita ipsius benedicetur. Ipse enim dum vixerit beatus dicetur, & laudabitur ab iis, qui ignorat, quæ nam sit vera vitæ beatitudo. Nam vbi mortuus fuerit contraria profusus patietur.

Confitebitur tibi cum bene feceris ei. Verba hæc ad pauperem dicta sunt. vbi, inquit, bona, hoc est, grata ei feceris, tunc tantum tibi aget gratias. Nam postmodum despiciet, atque contemnet, tametsi in omni virtutum genere profeceris. Dicere etiam possumus, quod hæc verba per prophetam ad deum de iniusto homine dicta sint, ac si diceret: quoties prauo huic homini beneficium aliquod contuleris, tunc gratias tibi aget, verum si quæ illi calamitates obuenerint, ad blasphemias & maledicta cõfugiet: non sic autem iustus, sed benedicet dominum in omni tempore.

Introibit usque in generationem patrum suorum. Vbi mor-

tuus fuerit, ingredietur in infima terræ vsque in infernum, vbi est generatio patrum suorum.

Vsque in seculum non uidebit lucem. Donec, inquit, seculum est: seculum verò semper est. nunquam igitur videbit lucem, vti pote missus ad tenebras.

Et homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est pecoribus insipientibus, & similis factus est illis. Rursus miseriam deplorat humanam, quòd homo scilicet qui modicum quid ab angelis minoratus est, & de quo Salomon, magnus homo & honoratus vir: comparatus sit pecoribus, & similis eis sit factus.

Psalmus ipsi Asaph.

Quid sibi uelit inscriptio Asaph, ab eundem diximus in proemio operis. Ideo superfluum ducimus, ea iterum repetere. Non temere tamen hic psalmus collocatus est post proximè præcedentem, cum utrobique contestetur nos, & reprehendat propheta. Tametsi illud quis fortassis diuersum esse dixerit: quòd illic humana omnis natura ad auocandum conuocatur, hic autem cælum ipsum, & terra. Aduocabit enim, inquit, cælum de sursum, & terram, & cætera. Et quòd in illo quidem in uniuersum quilibet accusatur, qui prauè uiuit, in hoc uerò Iudæi tantum reprehendi uideantur. Est & alius propheta, qui deum simili modo iudicium, & reprehendentem introducit, dicens: *audite ualles & fundamenta terræ, quoniam iudicium deo est erga populum suum, & cum populo suo disceptabit.* Et *Esai. as:* *audi cæli, & auribus percipe terra.* Familiaris enim est apud scripturam hic loquendi modus, quo ad timorem pariter, ac pudorem excitandum uti solet, dum facit, quòd ipsa etiam inanibnata confessura sint, ipsosque anima præditos homines iudicatura. Summam præterea dei in nos misericordiam propheta in eo demonstrat, dum illum nobis adeo condescendere tradit, ut nobiscum etiam iudicari uelit.

PSALMVS 49.

Eus deorum locutus est, & uocauit terram. Apud scripturam nomen deus quatuor assumitur modis. Et primò quidem deum illum dicimus, qui rerum omnium creator est & dominus. Secundo per similitudinem atque imitationem, deum aliquè appellari uidemus, ut in presenti psalmo. Deus deorum locutus est: item, deus stetit in synagoga deorum, in

PSALMVS

medio autem deos diiudicabit, & ego dixi dei estis, & filij altissimi omnes: item deis non maledices, & principibus populi tui non dices malum. manifestum enim est huiusmodi nomine eos vocari, qui per virtutem deum verum imitantur, qui que veluti principes ac iudices, regendo, imperando, iudicando, deo similes facti sunt. Tertio modo, deum dici inuenimus iuxta analogiam, eo modo quo Moyses Pharaonis deus dictus est: veluti qui magna aduersus illum miracula ac prodigia operabatur, qui eum castigabat, qui pro arbitrio flagella inferebat, qui sententiæ suæ prophetā habebat Aaron, & demum qui mortis & vitæ dominus ab illo esse ferebatur. Differt autem hæc significatio à secūda, quia hic non simpliciter dicitur deus, sed cum adiectione, deus Pharaonis. Quarto ex colentium errore: iuxta quam significationem illud scriptū legimus, ite & clamate ad deos quos elegistis: iterum non facietis vobis deos argenteos, aut aureos. Dicit igitur sanctus spiritus per prophetam nostrum David, quòd deus principum omnium ac iudicū terræ creator locutus est. Quid autem sit locutus, alius propheta declarauit, vt sæpe diximus, audite, inquit, valles & fundamenta terræ: & vocauit terram ad audiendum. Sed possumus etiam deorum appellatione eos intelligere, qui ad imaginem dei procreati, integram atq; incorruptam illius imaginem seruauerūt, nec terreno eam fuco aut vitioso aliquo corruerunt pigmento.

A solis ortu usque ad occasum. Omnem, inquit, terram aduocauit. his enim terminis tota terra continetur.

Ex Sion species decoris eius. Verba hæc, & quæ sequuntur, per parenthesis dicta sunt, & prophetias continent. Sensus est: quòd sicut olim species ac pulchritudo diuini decoris fuit ex Sion: quia scilicet templum, quod ornamentum quoddam & gloria erat diuinæ maiestatis, olim in ea pulcherrimum effulsit, ita in posterum similiter species diuini decoris erit ex Siō: quia ex ea fulgentissimos lucis suæ radios Christus emissurus sit, Christus, inquam, summa diuini decoris specis, & verum diuinæ maiestatis templum. per decorem enim hic diuinitatem intelligit. Quid enim ipsa est diuinitate magis decorum?

Deus manifeste ueniet, deus noster, & non flebit. Verba hæc

secundi aduentus prophetiam continent. In primo enim aduentu, incognitus venit Christus, & non manifestè: quinimo ipsum etiam fallens diabolus. Neque enim eum interrogasset, an esset filius dei, si ei cognitus fuisset. In secundo autem manifestè veniet cum potètia, & gloria multa. In primo igitur aduentu venit in personam serui, veluti venaturus eum qui à se rebellauerat dæmonem. In secundo autem, veniet tanquam iudex totius creaturæ, & quemadmodum exit fulgur ab oriente, & videtur vsque ad occasum, ita erit aduentus filij hominis, omnibus nimirum & formidabilis, & manifestus: & non silebit deus, hoc est, non perpetuò tanta patienti animo mala sustinebit.

Ignis in conspectu eius accendetur, & in conspectu eius procella uehemens. Terribilem dei præsentiam, atque intolerandam quodammodo esse prædicat his verbis. Talem etiã eum vidisse legimus prophetam Daniele, flumen, inquit, ignis trahebat ante eum, thronus eius flammæ ignis, rotæ eius, ignis comburens. procella autem, violentus est atque intolerabilis ventorum impetus.

καυθήσεται.
καὶ ὡς
σφοδρῆσά.

Aduocabit cælum sursum, & terrã, ut diiudicet populum suum. Cælum sursum dixit, pro eo quod sursum est. Aduocabit autem cælum & terram, vt populum suum prauè viventem diiudicet. Diiudicare verò posuit pro redarguere. Considera etiam quòd Moyses populum introducens in terram promissionis, cælum & terram testes pactionum assumpsit, tanquam firmiora ac durabilia corpora, ac veluti ea quæ & peccatores & virtute præditos homines cõplectantur. Huiusmodi autẽ figura profopopeia dicitur, quando videlicet inanimatis rebus, animatam personam imponimus.

πρὸς καλῆ
σεται τὸ
ὕψων
ἄνω καὶ
τὴν γῆν
διακρίνειν.

Congregate illi sanctos eius. Per sanctos, Israelitas intelligit, veluti deo sanctificatos prorsus atque oblatos.

Qui disponunt testamentum eius in sacrificiis. Qui testamentum dei, quod cum illis disposuit, adimplent, ac peragunt in sacrificiis. per testamentum autem legem intelligit. ea enim seruantes, quæ in lege tradebantur de sacrificiis. vniuersam se existimabant legem adimplere: & in huiusmodi sacrificiis quasi religiosissimi, summopere gloriabantur. Cõggregate verò illi hos sanctos: illis nimirum diebus, qui propheticorum sermonum lectioni dicati sunt.

τοὺς διακρί-
θεμένους.

PSALMVS

Et annuntiabūt cæli iustitiã eius. Cùm introducturus sit propheta deũ in iudicio, præoccupat & prædicat quòd iustè omnia iudicabit. Ipsa enim, inquit, inanimata, illius etiam iustitiam annuntiabunt. vel per cælos, cælestes atque incorporeos ordines intelligit, qui semper sunt apud deum.

Quoniam deus iudex est. Hæc est comprobatio diuinæ iustitiæ. quia deus qui iustè iudicaturus est, iudex erit. Ille enim iustè iudicabit, qui natura ipsa iustus est.

Audi popule meus, & loquar tibi. Ex hoc loco verba dei incipiunt. iubet autem ante omnia attentionem eos præstare. Audi enim, inquit, hoc est mentem adhibe.

διαμαρτυρῶμαι.

Israel & attestabor tibi. A communi sensu sumendum est verbum, audi. Et cùm populum dixisset, proprium ac iucundissimum vnà nomen addidit, ô Israel, inquit, attestabor tibi, hoc est loquar ad te.

Deus deus tuus ego sum. Ego qui loquor ad te, sum deus tuus. Perhorresce igitur. hoc autem dicit ad immensam longanimitatē suam demonstrandam, veluti qui cum propriis etiã seruis loquatur. ad maiorem præterea exprobrationem consuetudinis, atque insensibilitatis eorum, repetiit nomen dei.

Non in sacrificiis arguã te: holocausta autē tua in conspectu meo sunt semper. Non hanc, inquit, redargutionē constitui, vt accusarem te de neglectis sacrificiis. nã holocausta tua semper sunt in altari meo. Et quātũ ad sacrificia pertinet, culpa cares: verũ alia sunt, in quibus te accusem.

Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Ne existimes, inquit, gratum mihi cultum impẽdere, aut mihi inseruire, dum studiosè sacrificas. Neque enim indigeo sacrificiis, cùm nulla re deficiam: quinimmo & omnia ego etiam singulis præbeã. Quocirca nulla in posterum huiusmodi suscipiã sacrificia. Alibi etiam acerbius per Esaiam eosdem carpit, dicens: Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? plenus sum holocaustis arietum: adipem agnorum, & sanguinem taurorũ atque hircorum non volo. Quis enim exquisiuit hæc de manibus vestris? Iterum per Hieroniam dicens: Quid mihi thus fers de Sabba & cinnamomũ de terra longinqua? & rursus: non locutus sum ad patres vestros de sacrificiis, & de holocaustis non mandavi eis, & alia huiusmodi multa plerique prophetarum tradunt. Quòd si

quis à deo dicat per Moysem in lege, tradita fuisse mandata de sacrificiis, illud ad hanc obiectionem dici poterit, quòd sacrificiorum lex non principaliter, neque ex primo proposito tradita est propter deum, ea ratione quòd huiusmodi sacrificia illi placerent. neque enim his rebus indigebat aut delectabatur deus: sed humanæ duritiæ misertus legem illã tradidit: considerans enim Hebræos in Aegypto iam didicisse vti sacrificijs, & libenter in eis versari, nec posse de facili ab his auelli, summa dispensatione ea, ad tempus concessit illud interim lucrificiis: quòd ad sui cultum ea transferret, quòdque illi sui sapius meminissent, dum frequentioribus sacrificijs interessent. nouerat enim hoc pacto intercedente aliqua oblectatione, pietatem ac religionẽ in deum, in tam ingratis atque obliuiosis animis diutius posse conseruari: at nunc quando tam diuturno tempore, ac tantis signis vbique gentium factis homines iam in hoc cõfirmati sunt, quòd vnus est verus deus, denudat palam ille, atque aperit nobis per prophetam sententiam suam, sacrificiorum superfluitatem clarè omnibus annuntians. Confundantur igitur Iudæi, qui veritatem peruertunt: & lucem quæ in scripture verbis iacet, obtegunt atque abscondunt.

Quoniã mea sunt omnes feræ, agri, pecora in mõtibus & boues. Ea, inquit, sacrificia non suscipiam, quoniam creata omnia mea sunt. per feras autem agri, munda intelligit quadrupedia quæ in agris pascuntur. solet enim scriptura non immitia tantum ac syluestria animalia, sed mitiora etiam ac domestica ferarum nomine appellare. Meas autem esse dico, quia huiusmodi omnia ego creauit. Quædam verò exempla habent: omnes feræ sylvarum, & tunc immitia intelliges significari animalia. Si quidem agros domestica prædia appellamus, & syluas, immitiora loca, in quibus feræ solèt magis versari, & tunc expones quòd non solum domestica prædia dei sint, sed etiam syluestria. His autem paucis animalium nominibus cætera omnia contineri voluit, quæ sacrificijs sunt idonea.

Cognoui oĩa uolatilia cæli. Noui, inquit, hæc omnia, ac ueluti certissimus eorum dñs, enumerata ea habeo penes me.

Et pulchritudo agri mecum est. Per pulchritudinem agri, fructus intelligit qui in agris nascuntur, qui etiã pulchritu-

τὸ ἀγρῶ
κτίνων.

PSALMVS

dinem quandam atque ornamentum agris omnibus præstat. Et quia Græca dictio, *ωλειότης*, non pulchritudinem tantum, sed tempestiuitatem etiam significat, quæ in agris id efficit, vt suis quæque temporibus miro ordine proueniant, dic q̄ hanc tempestiuitatem deus secum esse dicit: quia in eius facultate est, eam præstare agris aut negare. Et considera quâ paucis omnium meminerit, quæ in sacrificio offerebantur. offerebantur enim ex quadrupedibus boues, hirci, atq; oues: ex volucribus, columbæ, & turtures: & ex terræ frugibus, filigo, vinum, atque oleum.

Si esuriero, non dicam tibi. Per ironiam hoc dicit, redarguens eorum crassitudinem, qui putabant egere deum sacrificiis ad manducandum, acsi diceret: tamen si tu id rectè existimares, ego tamen à te nullū peterem cibum ad manducandum. Et causam subiicit.

Meus est enim orbis terræ & plenitudo eius. Cùm igitur mea sit terra, sumam ego si opus fuerit, à meipso quodcumque libuerit. sed quia nullis deus huiusmodi adiuuētis indiget, audi quid dicat.

Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Per interrogationem legenda sunt hæc verba: latius autem eorum amentiam redarguit: nunquid ego, inquiens (quemadmodum falsi gentium dij) huiusmodi cibo aut potu indigeo? quandoquidem multi etiã æquiores homines ea negligunt & contemnunt?

Immola deo sacrificium laudis. Palam patet ex his verbis legalem cultum expelli, & euangelium introduci. Sacrificiū enim quod per laudem fit, Christianis attributū est. per laudem verò, benedictionem & gratiarum actionem intelligit, vtrunque enim debemus deo: benedicere ei nimirū, & gratias agere: quòd scilicet in esse producti sumus, cū antea non essemus: quòd vsui nostro necessaria possedimus, quòd cognitionis lumen accepimus, & quòd summis denique affecti sumus beneficiis.

Et redde altissimo vota tua. Id est orationes & preces pro salute tua. debes enim id facere. vel per vota, promissiones intellige, quas fecerat deo. Ita enim se facturos deo pollicentur Iudæi, & nos etiam pollicemur, tanquam serui. Deo autē is solus placet, qui virtute præditus est, sed sacrificare animalia,

πολλοί
τοῦ ἱεροῦ
κτείνωρ.

animalia, nullius prorsus est virtutis. Neque enim gētes ob sua sacrificia virtute præstare existimantur.

Et inuoca me in die tribulatiōis, & eruam te, & glorificabis me Sacrifica, inquit, hoc pacto, & redde deo quod debes, & tūc demum inuoca me, & eripiam te ex omni hominum aut dēmonum afflictione, & glorificabis me tanquam veracem, ac celerem adiutorem. obseruandum verò est, quomodo deus euangelici cultus nobis hic ianuam aperiens, statim etiam sancte trinitatis cognitionem tradiderit: sacrificia, inquit, deo, & redde altissimo vota tua, ac demum etiam inuocabis me. nec dico, quòd solum patrem deū dicere debeamus, aut solum filium esse altissimum, aut solum inuocare sanctum spiritum, sed quòd huiusmodi distinctione, distinctionem etiam nos personarum intelligimus.

Peccatori autem dixit deus, *quare tu enarras iustificationes meas, & assumis testamentum meum per os tuum, tu uerò odisti disciplinam & proiecisti sermones meos retrorsum.* Per peccatorem hoc in loco Iudæorum sacerdotū ac Scribarum genus intelligit, qui legales iustificationes narrabant populo, quique ore tantum non etiam corde ex veteri testamento sententias atque autoritates afferebant, gloriabantur etiam in lege, ac veluti per eam prorsus iustificati essent, omne genus delicti committebant. idcirco de eis loquēs dominus ad populum, dixit: quæ dicunt facite, sed iuxta opera eorum nolite facere. Quare, inquit, tu qui alios doces, eam disciplinam atque eam animi moderationem odisti, quā doces? cur proiecisti sermones meos retrorsum? hoc est cur expulisti atque odisti eos? retro enī expellere aliquē quis dicitur, qui illū odit, repulisti autem dum ea non adimplesti, quæ illic mandantur. ore igitur ac lingua te fateris sermones meos suscipere, re ipsa autem abiicis eos prorsus & repellis.

Si uidebas furem currebas cū eo. Cerne hic veluti in tabula quadā peccatorū colores. Si uidebas, inquit, furē, vel vnā conspirabas, vel lætabaris, & placebant tibi illius actiones, dum non erudiebas eum, non castigabas: sed potius vitia eius contegebas.

Et cum adulteris portionem tuam ponebas. Eodem pacto communicabas adulteris, quo currebas cum fure. Per adulterum autē seu (vt verius in Græco habetur) per mœchū,

δικαιώμα
τα.

PSALMVS

etiam fornicatorem intelligit, & quęcunq; alium intemperantem siue impudicum.

Os tuum abundauit malitia. Impletum est mendacio

Et lingua tua complicabat dolos. Hoc per se clarum est.

Sedens aduersum fratrem tuum obloquebaris. Cum aliis nimirum conspirans.

Et aduersus filium matris tuę ponebas scandalum. Idę rursus repetit, narratione sua accusat: onem augens. scandalum autem ponebas, hoc est, laqueum aut offendiculum aliquod.

Hęc fecisti et tacui. Longanimitate mea tuam expectans pœnitentiam.

Existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis. Tu nõ modo ea operatus nõ es, quę recta sunt, & secundũ virtutẽ: verũ scelestã etiã cogitasti. scel^o autẽ fuit cogitare q̄ essem ego tui similis, & q̄ cõsẽtire ac parcere deberẽ peccatoribus.

Arguam te et statuam contra faciem tuam peccata tua. In die scilicet iudicij.

Intelligite hęc uos, qui obliuiscimini deum. Considerate quę dicta sunt uos qui obliuiscimini deum, & non animaduertitis quã longanimis sit in peccatis uestris.

Ne quando rapiat, et non sit qui eripiat. O longanimitatẽ incomprehensibilem: adhuc tolerantia uitur, cupiens illos in tuto esse, ne quãdo, inquit, ipse per violentos angelos repente rapiat animas uestras.

Sacrificium laudis glorificabit me. Iterum ea mandat, quę ad nouũ pertinent sacrificiũ. hoc enim, inquit, glorificabit, hoc est honorabit me, & non animalium sacrificia.

Et illic iter quo ostendam illi salutare meum. Et illic, inquit, id est in eo genere sacrificij via quædam est ad salutem, per quã uiam, ego sacrificanti cuilibet, eam salutem ostendam, quę a me prouenit. quẽdã uerõ exẽplaria habet: & illic iter quod ostendam: & tunc expone subintelligendo, ut infra: & illic, inquit, est iter, iuxta quod iter ego ostendam illi &c. Ali qua etiã exẽplaria post uerbum ostendam, punctũ habet, post quod sequitur: illi salutare meum: uiam autem ad salutem esse credimus, baptismum aut pœnitentiam.

In finem psalmus ipsi Dauid, cum ingressus esset ad eum Nathan propheta, quando ipse ingressus est ad Bersabee uxorem Urię

κατέλα-
λεις.

προμίαν.

εμαρτίως
σσ.

δοξάσθη.

Τὸ σὺ τῆ-
ριόρ μου.

ἐν τῷ ἐν
σελιθίρ, ἐν
σηλθθ.

Inscriptio, in finem, indicat psalmum hunc prophetias continere, quæ lectorem moueant, ut earum finem inspiciat. Neque enim in hoc psalmo beatus Dauid medicinam tantum adulterii, & cædis, uulneribus salutarem construxit, sed de uariis etiam rebus in eo tractauit. quippe cum & instaurationem prædixerit Hierusalem, qua facta est post populi reditum è Babylone, ubi captiuus detinebatur: gratia enim sancti spiritus in eo prorsus non defecerat, cum inter cætera uel illud cognosceret, quod omnes delictorum sordes iam iam erat abluturus, & clarior etiã futurus, quàm antea fuisset. hæc ratione restitui sibi non petiit sancti spiritum, sed non auerri. uerum humilis hæc propheta nostri confessio omnibus potest accomodari peccatoribus. & eo quidem tempore fuit facta, quando Nathan propheta ad eum ingressus est, ut de commissis delictis illum reprehenderet. Tunc enim ad se ipsum rediit beatus Dauid. Nam hæc tenus delicti sui enormitatē minimè perpenderit. Quod uero ait quãdo ingressus est, ad Bersabee: nõ hoc sibi uult, quod statim post huiusmodi ingressu, ad eum uenerit propheta Nathan, inter fuit enim quoddam temporis interuallu, ut traditur in primo Regum libro: sed illud aduerbium, quando, hoc in loco futurũ aliquãdo post tempus designat, ut sit sensus: cõposuisse eum hunc psalmu; postquam intrauit ad Bersabee & grauidam eam reddidit.

PSALMVS. L.

Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tuam. Iuxta immensam, inquit, tuam misericordiam miserere mei. immensum enim est quod deliqui.

Et secundum multitudinẽ miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Supplicantium more eundem sæpius repetit sensum. & per iniquitatem pro qua. LXX. & 100. & 120. dixerunt, iuxta significationem Græcæ dictionis, præuaricationem legis intelligit in adulterio & cæde à se commissam. utrumque enim lege uetebatur. uel, cum iniquitatẽ seu potius (ut dixim⁹) ἀνομίαν se commississe fateatur, consequenter illud etiam affirmat, se ἀνομος hoc est, tãquã ex legem esse, cum alienigenæ instar, qui sub lege non sit, nefanda hæc delicta commiserit.

Amplius lauã me ab iniquitate mea. Venia quippe ei iã data fuerat per prophetam Nathan dicentẽ: deus abstulit peccatum tuu: uerum præ maximo quodã ardore, amplius etiã

PSALMVS

lauari cupit, vel amplius, expone pro valde.

Et à peccato meo munda me. Rursus peccati nomine delictum à se commissum appellat, quod superius, iniquitatem seu (vt diximus) ἀνομίαν, id est transgressionem legis appellauit. propriè enim ille peccare dicitur, qui legem transgreditur. solet autem propheta promiscue vti his nominibus.

Quoniã iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Miserere mei, inquit, & munda me, quia perpetrati à me criminis oblitus nõ sũ, nec veluti de regia dignitate superbus, illud neglexi. Nam & si homines lateat ego tamen illius enormitatem cognosco, ac conscientiam meæ oculis diu noctuq; illud cerno: quippe cum assidue ac peracerbè animam meã stimulet quæ res certã poenitentię coniecturam præstat, ac peccatorum etiam veniam conciliat.

Tibi soli peccaui. Cum rex sim & te solum commissorum à me scelerum iudicem habeã, tibi soli peccasse videor, hoc est, tibi soli iudici subiicior. cæterorum enim omnium ego dominus sum, & ob potentiam meam, licere mihi videntur quæcunque libuerint. vel quia leges tuas transgressus sum, idcirco tibi soli peccasse videor illarum legislatori.

Et malum coram te feci. Omnia enim vides non tantum quando ea fiunt, sed quando etiam futurum est vt fiant. hoc autem dicit, pudore seipsum confundens, qui deum videntem tantum committi facinor, veritus non sit. Illud autem confydera, quod de vno tantum à se commissio crimine loqui videtur, cum tamen plura essent: ea nimirum ratione, quia vnum ab altero dependebat, quippe cum adulterio impulsus fuerit ad cædem.

Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Delictum, inquit, quod feci coram te, fateor in caput meum commississe, vt quoties tu mecum iudicaris, & quæ inter nos est, causa discutitur, quod scilicet tu me ex infimo, regem feceris, tantaque, ac tali gloria conspicuum: quodque ego contra, & leges tuas spreuerim, & te sceleribus meis ad iram concitauerim, vt in hoc, inquit, iudicio tu magis iustificeris, & ego vicissim, veluti erga tantum benefactorem adeo ingratus, magis condemner. ea enim fuit maligni dæmonis intentio cum magna me vi ad peccandum impulit, ac superauit, vt meam me constitueret condemnationis ministrum. Dicere

autem possumus iudicatum fuisse deum cum David, quando Nathan propheta eum redarguit, quod pro tantis beneficiis à deo acceptis ipse contra, prauis benefactorem actionibus remuneratus sit: vbi postquam dei iustificationes percensuit, condemnationem etiam addidit dicens: Hæc dicit dominus: ecce ego suscitabo in te mala ex domo tua: & alia, quæ plenius habentur in libris Regum.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Vt deum magis ad misericordiam traheret, natiuitatem suam commemorauit. Nam si Adam non peccasset nunquam oportuisset illum Eux coniungi, peccatum itaque copulam generauit: & copula rursum eos produxit, qui ex Adam & Eua nati sunt: & sic deinceps illi alios, atque alij alios, vsque ad David. & licet nuptiæ nunc ob filiorum procreationem in honore habeantur, natura tamè ex peccato proueniunt. ex peccato igitur conceptus & genitus sum. nam quod secundo loco dicit, & in peccatis concepit me mater mea, Symmachus reddidit, & in peccatis genuit. non est igitur magnum, si ego peccaui, naturæ conditionem sustinens.

Ecce enim veritatem dilexisti. Hoc ad beati David confessionem referendum est, de qua supra diximus. Ait enim, ego, quæ vera sunt fateor, me scilicet peccasse. hoc autem fateor, & non nego, quia tu veritatè dilexisti, & odisti mendacium. Illa autem verba, ecce enim, superflua sunt, tam in hoc versiculo, quàm in proximè superiori. Hebraicum enim est idioma, iuxta quod superflua multa in oratione reperiri solent.

Incerta & occulta sapientia tua manifestasti mihi. Hoc in sui ignominiam & confusionem dixit. adeò tu, inquit, dilexisti me, vt ineffabilia prouidentie tuæ arcana, per propheticum mihi spiritum feceris manifesta, ego tamen ingratus erga te esse apparui.

Asperges me domine hyssopo & mundabor. Varia à multis dicta sunt ad præsentis versiculi explanationem, nihil tamè ab eis adeò apertum traditur, vt contradictione omni prorsus careat. Ego autem prophetam puto his verbis de seipso prædicere, quod adhuc exactius ac perfectius absoluendus esset à crimine, & gaudio replendus. Quia enim lex im-

mundos quosdam, hyslopi asperſionibus mūdari iubebat, ea nimirū ratione, quia hyslop^o herba quēdā est multū absterſiua, iuxta illius purgationis metaphorā ait: tu domine, ea me potiffimum asperſione asperges, quæ perfectius omnes abstergit maculas: hoc autē fiet, per prolatam à te omnimoda abſolutionis ſententiam, vel per lachrymas pœnitentiæ: quippe cum & huiusmodi lachrymę, vt dei donū ab eo pro- ueniant nam ſi hæc à te mihi dona adfuerint in absterſendis meis maculis, hyslopi vicem præbebunt.

auabis me & super nuem dealbabor. Eundem præ gaudio ſenſum repetit.

ἀγαλλία-
σις.

Audiui meo dabis exultationem & letitiam. Quia auribus animę meę te mihi peperciſſe inſtillabis: exultatio autem & lætitia idem ſignificant.

Exultabunt ossa humiliata. Oſſa mea, inquit peccatorum pondere depreſſa exultabūt, ac depoſito eo onere alleuabū- iur. per ſua verò oſſa, ſeipſum prorfus ſignificat. aliqui autē dicunt, quòd illa verba, auditui meo dabis exultationem, ad ſaluatoris incarnationem pertinent, vt ſit ſenſus: annuncia- bis mihi iucundiſſimum gaudium, illā nimirum ineffabilem incarnationē, & tunc oſſa mea, quæ nunc humiliata ſunt, præ ſumma voluptate exultabunt & ſubſilient,

Auerte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Omnia, inquit, peccata mea in conſpectu tuo ia- cent: quia tu omnia conſpicias verūm peto, vt aſpectum ab illis tuum amoueas, & commiſſa à me ſcelera è libro deleas actionum mearum.

Cor mundum crea in me deus. Cor apud ſcripturam mul- ta ſignificat. aliquando enim pro ſingulari corporis mem- bro accipitur, aliquando verò pro interiori illa rationis at- que intellectus parte, à qua regimur, iuxta illud: quare cogitationes aſcendunt in corda veſtra: aliquando ſententiam ſignificat, & p̄oſoſitum, iuxta illud: cor autem eorum lon- ge eſt³ me. Aliquando beneplacitum & animi affectionem iuxta illud: inueni Dauid virum ſecundum cor meum. & a- liquando animam, vt hic: cor mundū crea in me deus. Non p̄o- ro in- uit vt aliam in me naturam crees, ſed vt quam ha- beo in antiquam reſtituas pulchritudinem creabis autem cor mundum in me, ſi vetuſtatem illam, quę ob peccatorum

fordes animæ meæ inhæret, ab ea prorsus abstuleris. Cre-
igitur hoc in loco, dixit, pro restitue.

ἰρῆσις ἰγ-
κατοίς μὲ

Et spiritum rectum innoua in interioribus meis. Innoua pro
denuo immitte: Deinceps, inquit, immitte in me spiritum re-
ctum, hoc est, directionis gratiam, quæ diabolicas in me om-
nes tortuositates dirigat. Per interiora autem, intimas a-
nimæ partes intelligit. Simile etiam his est, quod legimus
apud Ezechielem dici ad eos, qui in Babylone erant. Dabo
enim vobis, inquit, cor nouum, ac si dixisset, infirmum ac lan-
guidum cor vestrum, & promptitudinẽ vestram renouabo.

Ne proicias me à facie tua. Quali tua indignum custodia.

Et spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Nō auferas à me,
inquit, prophetiæ donum, ob scelera quæ commisi.

Redde mihi exultationem salutaris tui. Gaudium quod ha-
bebam, quia à te fueram conseruatus. Et considera quomo-
do his duobus versiculis, & non auferri, rogat, quod nun-
quã amiserat, & reddi postulat, quod iam fuerat ablatum, an-
te commissa enim crimina, in summa debebat læticia, quod
tantum fuisset saluatorem consecutus.

Et spiritu principali confirma me. Robora me, inquit gra-
tia illa spirituali, quæ animi perturbationibus imperat, & di-
rigit ad meliora. Per hoc autem principale spiritualis dire-
ctionis donum, varię possunt intelligi virtutes, quę anima-
bus nostris à sancto spiritu tribuuntur.

Docebo iniquos vias tuas, et impij ad te conuertentur. Hæc
est etiam futurorum prophetia quæ iam adimpleta est, quip-
pe cum, simulac Euangelij prædicatio cœpit in gentibus se-
minari, Dauidici statim psalmi præcipui doctoris vicem eis
præstiterint, ad parandas virtutes.

Libera me de sanguinibus deus, deus salutis meæ. Iuxta histo-
riæ sensum per sanguines, iniquam cædem intelligit, memo-
ria nimirum repetens se Vriã occidisse. Iuxta Anagogen verò,
dæmones, qui sanguine gaudet tam occisorum hominum, quàm
immolatorum animalium non immeritò sanguines dici pos-
sunt. Et quod ait: Deus salutis meæ, sæpe diximus idem es-
se, quod deus saluator meus. Illa autem repetitio deus de-
o, vehemens cordis indicat desideriam.

Exultabit lingua mea iustitia tua. Ipsa etiam lingua mea, in-
quit, annūciatione lætabitur iustitiæ tuæ. Per iustitiam au-
σκαιο-
συνη.

PSALMVS

tem hoc in loco iustificationem intelligit sibi à deo concessam, hoc est, liberationem à peccato. Quædam verò exemplaria habent, iusticiam tuam: & tunc sensus est, quòd lingua mea exultationem sibi faciet, eam iustificationem quæ à te mihi est præstita, exultans nimirum & subsiliens propter eam, ad hymnos & laudes tibi decantandas.

Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Præmonitus ego, inquit, à sancto spiritu, noui, quòd tu iterum aperies labia mea ad hymnos & laudes tibi concinendas, non secus atque aperta erant, ante commissa à me delicta. Nam in præsentia ob condemnationem tuam occlusa sunt.

Quoniam si uoluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Vide rursus brutorum sacrificia, quæ à lege imperabatur, reprobati. Si uoluisses ea, inquit, dedissem sanè, verum tu holocausta non suscipis, tametsi ea sint omnibus aliis sacrificiis honoratiora. Quod si quis obiiciat, beatum David post huiusmodi verba deo sapius sacrificasse, illud animaduertendum ducimus, quòd nò ex proposito, neque ex propria voluntate id agebat, sed legis reuerentia, & quia noui sacrificij dies nondum venerat.

συζητημι
μινος.

Sacrificium deo spiritus contritus. Anima, inquit, quæ humilitate ac demissione quadã voluntaria contrita fuerit, gratum atque acceptabile deo sacrificium reddit.

εξοδινωσθ

Cor contritum & humiliatum deus non despiciet. Sæpenumero, ut diximus, scriptura per cor, animã intelligit, eo quòd animæ sedes sit, & in eo potissimum diuersetur: atque ideò ubi cor patitur, anima statim à toto euolat corpore. Nò despiciet autem pro, non auertet, hoc est, suum ab eo non dimouebit aspectum.

εγαθουπος.

Benefac domine in bona uoluntate tua Sion. Supplicat hoc in loco pro reedificatione Hierusalem, quæ futura erat post reditum à Babylone. Quædam verò exemplaria non in accusatiuo casu, sed in datiuo habent dictionem, Sion, quod ex lectione Græca melius percipitur propter articulum: iuxta quem & nos commodissimè legere possumus primam litteram. Benefac ipsam Sion, vel in datiuo. Benefac ipsi Sion, & tunc expone benefac, pro, bona facito. Aliud enim est hoc ab illo: iuxta quod alibi legimus. Benefac domine bonis &

rectis corde. In bona autem voluntate tua, hoc est, auxilio, & ope tua.

Et edificentur muri Hierusalem. Optantis sermo est, tametsi ex Græca lectione imperatiui modi esse videatur.

Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. Tunc, inquit, iustum suscipies sacrificium. In alio enim loco nunc quàm in Hierusalem sacrificia tibi non rite offeruntur. Cum lex in ea tantum sacrificari posse mandauerit.

Oblationem et holocausta. Per oblationem ea intelligit sacrificia, quorum pars aliqua tantum offerebatur, per holocausta autem, ea quæ integra incendebantur, ὁλοκαυτωσάν.

Tunc imponent super altare tuum vitulos. Hæc quidem iuxta historiæ sensum dicta sunt. Iuxta Anagogen verò ea prædicit propheta, quæ ad Ecclesiam fidelium & ad euangelicum sacrificium pertinent. Et per bonam voluntatem, Saluatoris incarnationem intelligit, veluti bonum quoddam propositum, & per Sion, Christianorum conuersationem, per muros item Hierusalém, Episcopos & doctores. Et tunc, inquit, accipies sacrificium iustitiæ, hoc est, sacrificium vniuersæ virtutis, & oblationem, hoc est, sanctos confessores, & holocausta, hoc est, sanctos martyres. Illi enim oblationibus, isti verò holocaustis merito comparari possunt, cum vtrique deo oblati, ac sanctificati sint, & confessores quidem ex parte se deo obtulisse videntur, propter asseuerationem fidei, martyres autem ex integro, cum & animum pariter, & ipsum corpus in totum deo deuouerint. Vel per oblationes, membrorum extremitates intellige, de confessorum corpore detruncatas, per holocausta verò, integra martyrum incendia, aut cædes. Vel aliter; Oblatio virtutem quidem significat, sed ex parte deminutam, veluti si quis in coniugali, aut alio mundanæ vitæ statu virtutem præferat, holocaustum verò perfectam virtutem, veluti si quis in virginitate, aut monastica degat conuersatione. Per vitulos etiã eos intellige, qui virtutum ministerio pasti ac cibati sunt, & effecti pingues gratia sancti spiritus, qui demones, fortium vitulorum instar, cornu petunt, & denique eos omnes, qui actione & sermone perfecti sunt, quæ etiã ad cælestem adducuntur altare in odorem suauitatis. Illud autem scire oportet, quod multi sæpenumero futurum tempus indicatum accipiunt pro optatio, idioma id esse dicen-

PSALMVS

tes Hebraicæ linguæ, vt illud: Asperges me domine hyssopo, & mundabor, lauabis me &c. Pro eo quod est, vtinã me aspergas, atque vtinam laues & alia huiusmodi.

In finem psalmus intelligentiæ ipsi Dauid, quando venit Doeck Idumæus & annunciauit ipsi Saül, & dixit, uenit Dauid in domum Achimelech.

Cum fugeret Saulem beatus Dauid, atque (ut accidit) esuriret, profectus est Nombriam ciuitate sacerdotum, ad Achimelech Pontificem, ubi & panes propositionis comedit, & alia egit, quæ supra commemorauimus in expositione Psalmi tricesimertij. Hunc cum uidisset Doeck regiorum mulorum præfectus, omnia Sauli renunciauit. Qui hoc audito, adeo furere ac scuire cœpit aduersus Achimelech, ut centum & quinquaginta Sacerdotes ad se adduci iusserit, & occidi d Doeck, & in cuiuscunque ætatis homines in ea ciuitate scquiri. Quod cum rescisset beatus Dauid, cōscripsit hunc psalmum, ad eos cōsolandos, qui iniuria affecti fuerant. In finem inscribitur, quia ad eorum finem illos iubet aspicere, qui iniuriam intulerunt, atque interim patienter ferre, ac longanimes esse. Intelligentiæ autem, seu (iuxta aliam Græcæ dictionis οὐκ ἔστιν ἰσχυρὸς significationem) prudentiæ, Ideo dixit, quoniam iis, qui iniuria affecti sũt, multa opus erat prudentiã atque intellectu, ut patienti animo illatas ferrent iniurias.

PSALMVS 51.

6. Aua. 51.

Vid gloriaris in malitia potens? Sermo est ad Doeck quem oportuerat potius malitiam suã obtegere, quã de ea gloriari. Per malitiam autem omnem in vniuersam prauitatem intelligit. Potentem verò eum appellauit, ob familiaritatem atque amicitiam, quam habebat cum Saule: vel poteu

tem in lædendo ac malignè agendo.

Expositio.

Iniquitatem tota die, iniustitiam cogitauit lingua tua. Pro cogitauit, Theodotio reddidit, locuta est. Quod verò ait: Tota die, Symmachus dixit, per singulos dies. Ordo est, lingua tua semper locuta est iniquitatem, iniustitiam, sine copula, pro eo, quod est, iniqua, & iniusta. Exprobrare autè propheta vi-

detur illius vitam, ac cōuersationem prorsus perditam. Neque enim huiusmodi ciuitatem aliquando vastasset, si non perditis prorsus fuisset moribus.

Quasi nouacula acuta fecisti dolum. Dolum hic calumniam appellat, quam adeo potentem parauerat Doech, vt sacerdotum ciuitatem, instar nouaculæ deraferit cum Sauli detulisset, Achimelech sacerdotem fauere partibus Dauid.

Dilexisti malitiam super bonitatem, iniustitiam magis quàm loqui iustitiam. Malum potius quàm bonum semper amasti, & iniusta facere potius quàm iusta.

Dilexisti omnia uerba demerstonis lingua dolosa. Omnia verba demerstonis, quæ perimere ac delere homines solent, in quos, veluti quidam vnus fluctus, irruerint. Hæc enim omnia verba Doech. Dilexit in lingua dolosa, hoc est in lingua moliente insidias. Aliqua verò exemplaria non in ablatiuo, sed in accusatiuo habent, linguam dolosam: & tunc diuides verficuli verba, vt sit sensus: Dilexisti etiam linguam dolosam.

καὶ πονη-
ρισμῶ.

Propterea deus destruat te in finem. Nimirum veluti malè edificatum, tamen ob delationem à te factam Sauli regi, ad maiorem ab illo honorem prouectus sis. Quòd si verbū, destruat, & alia quæ sequuntur, intellexeris non optantis esse, sed execrantis, prophetiam continebunt futuræ perditionis ipsius Doech.

καὶ ἕλωστί.

Euellat te. Veluti in eius vinea malè plantatum.

Et emigrare te faciat à tabernaculo tuo. Id est animam tuam à corpore tuo. Vel emigrare te faciat à domo tua, & ab ea veluti mortuum efferi.

ἐπιθλάστί.
μὴ ἀναστύ-
σαι σέ.

Et radicem tuam à terra uiuentium. Per radicem, generationem ac stirpem eius tam præteritam quàm futuram intelligit. Radices enim Doech tam parentes dici possunt, quàm liberi ac posteri, parentes quidem, quia cum produxere, filij verò ac posteri, quia radix sunt aliorum qui ab eis generantur. Per radicem igitur tam ascendentes, quàm descendentes, & omnem denique generationem significauit. Per terram autem uiuentium, & presentem terram intelligit, quæ uiui homines habitant, & cælum, qui eorum locus est, qui semper uiuunt.

Videbunt iusti, & timebunt. Videbunt integram perditionem

PSALMVS

Doech. Vnde ineuitabilem pœnarum sententiam timentes, cautiore sient.

Et super eum ridebunt. Gaudebunt, inquit, cum eum tanti sceleris viderint pœnas dare: iuxta quam sententiam alibi dictum est: lætabitur iustus, cum viderit vindictam.

Booth
autē.

Et dicent, ecce homo qui non posuit deum adiutorem sui. Quia me iniuria à rege affectum celare noluit, sed proderere: quam ob causam deum sibi in inimicum constituit, qui pro hominibus iniuria affectis pugnare solet.

Sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum. Verisimile est autem hunc Doech fuisse diuitem. vel diuitias non auri dicit aut argenti, sed malignitatis & viciorū: quibus supra potentem eum esse dixit.

Et preualuit in vanitate sua. Quòd paulo ante diuitias, nūc vanitatem appellat, veluti quæ illi in periculis minimè erant profutura.

Ego autem quasi oliua fructifera in domo dei. Prædicat ea quæ ad se pertinent. Illi, inquit, adeò insanè aduersum me insidias disponunt, ciuitates perdunt, nemini parcunt, ego verò integer atque innocuus conseruabor, veluti oliua fructifera, cuius fructus non perit: conseruabor autē in protectione & custodia dei, non secus atque oliua in pingui horto cõseruetur. Vel per domum dei, tabernaculum intelligit, & prædicat quòd deuictò Saule, & regnum ipse consecuturus sit, & ciuitates & tabernaculum.

Speraui in misericordia dei in seculū, & in seculū seculi. Non speraui ego in diuitiis, aut in robore, vt illi, sed in tua tantū misericordia, quam iis præstas, qui iniuriam patiuntur: sanè autem spem habeo, tam in præsentī seculo, quàm in futuro, cum omnes deus actiones nostras diiudicaturus sit.

Confitebor tibi in seculum, quia fecisti. Gratias tibi agā semper dñe, quia fecisti: subintellige vindictam. Huiusmodi autem vox ab intimo videtur mihi prophetæ corde emissa, atq; ideo deficere. Solent enim ij qui vlciscuntur defectiua quædā verba proferre, veluti præ gaudio reliqua in eis verba intercitantur, vt illud: viderunt oculi nostri. Subintelligitur enim vindictā, vel quid simile. Præuidebat enim propheta insidiatorum atque hostium suorum interitum.

Et expectabo nomen tuum. Hoc est expectabo te vltorem.

Est enim circumlocutio. vel præ multa reuerentia nomen dei, pro ipso accipit deo.

Quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum. Quoniam, inquit, hoc utilissimum est apud eos qui tibi sanctificati, ac dicati sunt. Efferi etiam potest hic psalmus à quolibet fideli aduersus dæmonem, veluti aduersus eum qui iniqua assidua operatur, & dolosa: & vsque ad illa verba: & emigrare te faciat de tabernaculo tuo: facile omnia congruunt huic sensui. Per tabernaculum autem, principatum dæmonis intellige, quem in humanum habebat genus: & per radicem, huius principatus stabilitatem. Videbunt autem iusti omnes, inimici nostri dæmonis depressionem: & tunc magis timebunt dominum, qui opem ferre solet timentibus se. Per hominem etiam hoc in loco dæmonem intelligit, quemadmodum & alibi dicemus in psalmo LV. & quæ sequuntur omnia ad hunc sensum exponi possunt.

In finem pro Mæleth intelligentiæ ipsi David.

ἐπιρ. ματ.
λθ.

Hic psalmus idem est cum psalmo XII. duobus tantum uersiculis exceptis, qui in hoc psalmo amplius habentur, quã in illo: eos tantum hic interpretabimur. Nam aliorum expositionem illic tradidimus. Hi autem uersiculi ea ratione amplius hic habentur, ne uideri posset hic psalmus superfluus esse, dum bis ponitur. Præterea ut doceret nos propheta, quod sensu differunt, tametsi uerborum prolatione iidem esse uideantur. Ille etenim insaniam, ac furorem carpit, quo Sennacherib & Rabaces aduersus Ezechiam regem ferebantur, hic uero Iudeorum rabiem contra Christum. Quod si aliter se haberet, proculdubio huiusmodi superfluitas, neque interpretes, neque ipsos etiam Iudeos latuisset. Verum excusationem nullã habent Iudæi, tametsi sponte sua cæcutiãt. Aliam enim ac diuersam prorsus inscriptionem uterque eorum sortitus est. Præsens itaque inscriptio, ad finem nos iubet inspiciere propter prophetias quæ hic aduersus Iudeos prædicantur: ueluti monens lectorem ut illarum finem animaduertat. Quod uero ait: pro Mæleth, idem sibi uult, ac si dixisset, de chorea. Christianis etenim, cùm legitur hic psalmus, exultandum, ac chorea quodammodo utendum est, propter finem atque euentum rerum quæ in eo prædictæ sunt. Exultabit, inquit, Iacob, & letabitur Israel. Israelis enim populus pro populo accipitur

PSALMVS

Christiano, ut diximus in psalmo xlii. intelligentia etiam ideo inscriptus est: quia multa lectori opus est intelligentia in his discernendis. Nam licet uerborum prolatione eadem esse uideantur, quæ in hoc, et quæ in xlii. habentur psalmo, sensu tamen differentias habet mysterio repletas. Sed illos iam uersiculos exponamus, quos amplius hic haberi diximus.

PSALMVS 52.

Ixit inspiens in corde suo, non est deus, corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in iniquitatibus. Vide quod exponendo diximus in psalmo xlii. quod uero hic: in iniquitatibus: ibi dixit: in studiis.

D

Non est qui faciat bonum. In commemorato psalmo dixit: non est qui faciat bonitatem.

Deus de celo prospexit super filios hominum, ut uideret si est qui intelligat, aut qui exquirat deum. Omnes declinauerunt simul inuitiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Nanne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem? qui deuorant populum meum in cibo panis? Deum non inuocauerunt, illic timuerunt timore, ubi non erat timor. Vide quæ in xlii. psalmo dicta sunt.

Αισχροπρα
ειρ.

Quoniam deus disperdit ossa eorum, qui hominibus placent. Iudæos carpit, quos studiosos esse dicit, ut hominibus placeant, tamen si latina dictione, non ita significanter id vitium exprimi potest, quam Græca, quæ unico uocabulo, αἰσχροπραξίαις, huiusmodi homines appellauit. Hoc autem vitium saepenumero Christus Iudæis exprobrauit, hypocritas eos appellans, & secundum adspæctum iudicantes: qui etiam ut Cæsari placerent, clamauerunt: non habemus regem nisi Cæsarem: item ad Pilatum: si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Quorum Iudæorum ossa, hoc est, quorum tribus, quibus ipsi quasi membris quibusdam consistebant, deus disperdit. Dispersi etenim sunt per orbem, ut omnibus seruirent nationibus: uel ideo dispersos eos fuisse dicit, quia Romanorum gladio perdit ac discerpti, canibus & uolueribus laniandi relictis sunt.

Confusi sunt, quoniam deus spreuit eos. Confusione atque ignominia pleni esse apparuerunt apud omnes gentes, ueluti omnium hominum infœlicissimi. Huiusmodi autem calamitatem ea ratione passi sunt, quia Christus spreuit eos in

opprobrium illos vniuerso orbi præbens.

Quis aabit ex Sion salutare Israel, cum conuerterit dominus ca-
ptiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & letabitur Israel. Ho-
rum etiam verborum expositionem in sæpe commemorato
tradidimus psalmo.

In finem in hymnis, intelligentiæ ipsi Dauid, cum uenissent
Ziphæi, & annuntiaffent Sauli, nonne ecce Dauid ab-
scõditus est apud nos?

Fugiens Saulem beatus Dauid, profectus est in eremum Ziph.
Ziphæi uerò amicitiam fingentes, Sauli significarunt, latere illum
apud se. Hoc audito Saul cum exercitu illic contra eum proficisce-
bant, uerum bellum, quod a Philistæis repente superuenit, Saulem
diuertit, ne tunc ultra illum persequeretur. Tanto itaque beatus
Dauid liberatus periculo, ausugit, & præsentem psalmum in gra-
tiarum actionem cõpositum deo dicauit: quo adiutore omnes Sau-
lis insidiæ facillimè semper dissolutæ sunt. Atque ideo in hymnis
inscribitur: Confitebor enim, inquit, nomini tuo domine, quoniam
bonum est, quoniã ex omni tribulatione eripuisti me. In finem uerò
ideo dixit, quia ad finem tendebant, quæ hic prædicebantur: prædi-
cebatur autem inimicorum ipsius destructio. Conuertet enim in-
quit, mala inimicis meis, & in inimicis meis uidit ocul⁹ meus: quæ
uerba dilucidè locis suis exponemus. Intelligentiæ autem, siue, ut
alibi diximus, prudentiæ ideo inscriptum est, quia prudētis uiri est,
huiusmodi tempore amissis omni-⁹us, liberatorem deum laudare,
eumque ueluti iudicem optimum aduocare.

PSALMVS 53.

Eus in nomine tuo saluum me fac. Salua me,
inquit, propter nomen tuum. Saluatoris et-
enim & misericordis, & iusti nomen habes.
Præsto igitur mihi adsis, quoniam undiq;
mihi incumbunt insidiæ.

Et in potētia tua iudicabis me. Et cum po-
tens sis, rectè noui, iudicabis me, simul cū
iis qui opprimunt infirmitatem meam (Saulem dico) & vin-
dictam facies. Est autem indifferens constructio huius ver-
bi, iudicabis. Posuit enim, iudicabis me, pro iudicabis mihi:
hoc est, iudicium mihi facies.

Deus exaudi orationem meam, auribus percipe uerba oris mei.

ἰηρ σου ἀντι-
σου κρινῆς

PSALMVS

Verba illa exaudi, auribus percipe, & alia huiusmodi, non videntur mihi inter se sensu differre, sed intentionem atq; constantiam precum significare: quemadmodum in principio quarti psalmi, & xvi. & lxxxiii. & in multis aliis locis videre licet: tamen nonnulla à studiosis viris inueniri possit differentia. Per orationem autem, hoc in loco, eam intelligere possumus, quæ mente & animo fit: & per verba eas preces quæ labiis effunduntur, cuiusmodi erant verba illa: deus in nomine tuo saluum me fac, & si quid aliud huiusmodi est.

Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes questrunt animam meam. Saulem & eius complices ita appellat, alienos quidem, quasi animo, à se alienatos, atq; inimicos: fortes verò, eò quòd apparatu bellico præstabant. vel per alienos, Ziphæos intelligit, veluti à vera ac recta beneuolentia alienatos: per fortes verò, Saulem & socios eius, vt diximus.

Et non proposuerunt deum in conspectu suo. In mente, inquit, atque in animo suo deum sibi non constituerunt, quæ admodum ij faciunt, qui deum timent. Hi etenim assidua cogitatione illum sibi ante faciem animarum suarum constituunt, prohiberèque atque vetare illum putant, ne profiliant ad mala.

ἐν πλά-
τηρ.

Ecce enim deus adiuvat me, & dominus defensor est anime mee. Superflua est coniunctio, enim. Accepta autem beatus Dauid certitudine de superno auxilio, præ læticia illud omnibus palam annuntiat, dicens: ecce, &c. quæ dictio hoc in loco temporis propinquitatem significat, quasi dicat, nunc.

ὁ πρὸς ψε

Conuertet mala inimicis meis. Illa nimirum mala quæ illi aduersum me meditabantur, in eos conuertet.

Et in ueritate tua disperde illos. Per ueritatem hoc in loco, iustitiã intelligit. vel aliter: quia ueritas delet atque extinguit mendacium, tu in eo quòd uerax es, eos disperde, qui mendaces sunt. Ziphæi enim magna se affectos esse beneuolentia, erga beatum Dauid mentiti fuerant, similiter & Saul: qui sæpè numero uerbis confirmauerat se nullas de cætero aduersus eum insidias moliturum esse.

Voluntariè sacrificabo tibi. Voluntariè: hoc est, prompto ac læto animo, non tantum ueluti mandato legis coactus, quantum

quantum ex adore quodam animi, Tibi igitur sacrificabo, veluti summo ac potentissimo eorum defensori, qui iniuriam patiuntur.

Confitebor nomini tuo domine. Hoc est gratias agam tibi.

Quoniam bonum est. Gratias nimirum tibi agere. Bonum enim est, inquit alibi, confiteri domino.

Quonia ex omni tribulatione eripuisti me. Interrupto etenim nunc Sualis impetu quo in me ferebatur, in aliud bellū eū diuertisti.

Et in inimicis meis dispexit oculus meus. Animæ nimirum oculis: ac veluti propheta, Ziphæorum ac Saulis interitum accernens. Sermo autē defectiuus est, & sic intelligitur: oculus meus, inquit, dispexit ac vidit in inimicis meis: ea omnia nimirum, quæ optauit, vel ea omnia quæ passuri sunt: quæ admodum etiam tradidimus in psalmo XXI. Efferi etiam à nobis potest hic psalmus aduersus dæmones, qui à deo alieni sunt vt rebelles ei atque aduersarij: & fortes similiter sunt ad patranda scelera tanquam incorporei spiritus, & tanquam huius etiam mundi principes.

Εν τοῖς ἰα
πυροῖς αὐ
ἰπέδισιν.

In finem in hymnis intelligentiæ ipsi David.

Hunc psalmum pari modo conscripsit beatus David, cum Saulē fugeret, & uagabundus in eremo diuersaretur. Verum, dum proprias passiones narrat propheta, quodammodo Christi passiones describit. Atque ideo in finē inscribitur, & in hymnis, & intelligentiæ. Auditorē enim ad eorū finē remittit, quæ de Christo hic prædicta sunt: suadetque, & hortatur nos ad illius laudes qui propter nos tantas passiones sustinuit. Cum intelligentiæ etiam omnia hæc audi tri admonet, propter umbram, atque obscuritatem prophetiæ.

PSALMVS LIIII.

Auribus percipe deus orationem meam, & ne despexeris deprecationē meam, intende mihi, & exaudi me. Huiusmodi verba, ac sententiam exposuimus superius in secundo versiculo psalmi LIII. obseruandum est tamen, quod in psalmo xv. alius ac diuersus est verborum ordo atque hic habeatur. Prius enim

ibi ponitur. Exaudi, deinde, intende, & postremo loco, auribus percipe. ita vt manifestè pateat nullam esse apud pro-

PSALMVS

phetam harum dictionum differentiam.

ἡ δολιχία

Contristatus sum in meditatione mea. Quod Latinè hic meditationem legimus, græcæ habetur ἡ δολιχία quæ dictio propriè quidem nugacitatem, seu (vt alij propius huic sensui reddiderunt) argutationem significat, & apud prophetã nostrũ sæpenumero pro assidua meditatione reperitur: iuxta quod alibi dicit: & meditabar in iustificationibus tuis. Nam quod ait, meditabar græcè legitur ἡ δολιχίον. *Contristatus sum*, inquit, in meditatione mea, cogitando quonam pacto, euitare possem inimicorum insidias: cum quæ nullam artẽ, aut consilium reperirem, contristatus sum. ἡ δολιχία etiam pro sublimiori illa ac diuiniore contemplatione accipitur, iuxta illud: exiuit Isaach, vt meditaretur in agro, inclinãte iam die. In græco enim eadẽ dictione ibi prophetã vsũ vidim⁹.

Et turbatus sum a voce inimici, & a tribulatione peccatoris. Inimicum Saulem appellat tanquam insidiatorem: item & peccatorem: eo quòd lædendo innocentem delinqueret. Tãtò autem grauius etiam peccabat, quãtò non tantum innocens erat beatus Dauid, sed de Saule etiam benemerit⁹. Benefactorem enim ille suum atque innocentem quærebat interimere. Per vocem igitur inimici, Saulis contumelias intellige, & per tribulationem, persecutionem ipsam.

ἀνομίαν.

Quoniam declinauerunt in me iniquitatem. Quia Saulis amici mouerunt iniquitatẽ in me: hoc est, quoniã crimen mihi imposuerunt, dicẽtes me insidias tẽdere aduersus Saulem. Quædam vero exemplaria, iniquitates habet in recto casu: & tũc expone, quòd iniquitates, hoc est iniqui homines, moti sunt cõtra me. Sæpenumero enim iniusticiam dicim⁹ pro iniusto homine. Nam cum aliquem vehementius volumus carpere, non sceleratum eum, sed scelus ipsum appellamus.

ἐν ἰκδοῦ

μοι.

κότος ἀπὸ

τῶν ἐν-

σθαί.

Et in ira oderat me. Et dum irascerentur, memoriã odij conseruabant, quod ex dictione græca ἐν ἰκδοῦ significantius exprimitur: quæ ex sui etymologia constantiorẽ ac diuurniorem quandam iræ atque odij sedẽ denotare videtur.

Cor meum turbatum est in me. Per cor, animam intelligit, quam turbatam esse dicit, veluti in inimicorum insidiis assidue versatam.

Et formido mortis cecidit super me. Verum quomodo alibi dicit, non timebo milia populorum circunuallantiũ me? &

alia huiusmodi multa: & nunc apertè timorè fatetur? quia scilicet sentiens tunc diuinum auxilium, summa erat plenè fiducia. Aliquãdo tamen diuina dispensatione derelictus est vt illius patientia, atque constantia in inuocatione diuini no minis clarior appareret.

Timor et tremor uenerunt super me. Idè rursus repetit in tensiorem indicans formidinem. Formidine etenim aucta timor obuēnit, timore verò adaucto, tremor sequitur.

Et contexerunt me tenebræ. Tenebræ nimirum mœstitiæ, ac doloris, quæ non mediocriter humanos animos obtenebrant, atque confundunt.

Et dixi, quis dabit mihi pennis, ut colūba? et uolabo, et requiescã. Columbæ sibi pennas non temere petiit batus Dauid. Celerissimi enim est volatus columba: mansuetū præterea est, domesticūque, ac simplex animal: quemadmodum & ipse erat Dauid. Et uolabo, inquit, in loca tuta, & requiescã: hoc est, quiete fruar: à tanto scilicet timore, ac labore liberatus.

Ecce elongaui fugans, et mansi in solitudine. Fugans dixit pro fugiens, seu fugam arripiens.

Expectabam deum, qui saluum me facit à persequutione, atque à tempestate. Commorans ego in deserto, nullum alium hæctenus mihi adiutorem expectaui, quàm te solum deum. Per tempestatem uero uehementem tentationum procella intelligit.

Demerge domine, diuide linguas eorum. Quæ sequuntur aduersus Iudæos dicta sūt, & de Christo. Demerge, inquit, ô domine, linguas eorum, qui filium tuum blasphemant. Demerge autem eas linguas: hoc est, mitte in profundum. fac illas in profundo proprij gutturis suffocari: & diuide eas, faciens, ne unã amplius in eandem sententiam conueniant, adeo, vt aduersus saluatorem de cætero conspirare non ualeant. Quod sanè eis accidit, postquam à Romanis deleti sunt.

Quoniam uidi iniquitatẽ, et contradictionẽ in ciuitate. Quoniam propheticis, inquit, ego oculis uidi in ciuitate Hierusalem: iniquitatem quidem, dum iniquè, me vitæ authorem studerent interimere, contradictionem uero, dum saluberrima docenti aduersarentur.

Die ac nocte circũdabit eã super muros eius. Diu, inquit, in

Θυγαδ εδω
ωρ.
ἀπὸ ὀλιγῶν
ψυχίας ἀ-
πὸ κατὰ γῆ
δος.
κατὰ πόν-
τον.

quitas, quam diximus, eam ciuitatem vsque ad muros cōtinēbit. Iniquissimi itaque fuerunt Iudæi etiam post Christi mortē, donec romani misso exercitu eos prorsus dissiparūt.

107

Et iniquitate, & labor in medio eius, & iniustitia. Rursus iniquitatem eorum exprobrat, illos eo magis redarguēs, quo, cum viuere se gloriarentur secundum legem, iniqua sēper magis agebant: & cum dixerit, quod iniquitas eam circumdabit vsque ad muros, docet quomodo illa eadē non discedet à medio ciuitatis: quinimmo illic similiter permanebit. & iniquitas quidē versatur in iudiciis, labor autem in insidiis, & machinationibus, quas aduersus innocētes moluntur: iniustitia verò, in auaritia, atque amore plus possidēdi.

Et non defecit de plateis eius usura, & dolus. In omni ciuitate latæ quædam viæ sūt, quæ plateæ dicūtur. sunt & aliæ angustiores. Et per plateas quidē currus transeunt, eas nos ἱσθαίους appellamus, per angustiores verò incedimus. Plateas autem hoc in loco appellat: quia fora illic erant venalia, & cōmercia. Vsuram etiam illis exerceri dicit, quia sub mutui prætextu vsuras clam exigebāt: quod in lege vetitū erat. Dolum etiam ibi adfuisse asserit, ob fallacias, quas in mutuis commerciis struebant, vel, ob omne aliud insidiarū genus: & hoc pacto vniuersa illic vitia adesse testatur.

Quoniā si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utiq; & si is, qui oderat me, super me magna locut⁹ fuisset, abscondisset, me forsitan ab eo. Quæ sequuntur ex Christi persona proferenda sunt aduers⁹ Iudæ. Et quod ait, maledixisset, seu iuxta aliam græcæ dictionis significationem, exprobrasset, posuit pro spreuisset, & calumniat⁹ esset: quod verò ait: magna locutus fuisset: expone, pre impudenter & minaciter locutus esset. Vtrunque enim ille scelus commisit. Nam & apud Iudæos probrosa retulit de Christo, & cōminatus est se eum illis ad necem daturū: illa etiam dictio, quoniam, hoc in loco, narratiuæ coniunctionis vim habet, vt alibi dictum est.

Tu uero homo unanimes, dux meus, & notus meus. A communi sensu sumendum est verbum, maledixisti. Vnanimem autem dixit, pro amico. Ducem vero suum Iudam appellat, quia illum simul cum aliis apostolis ducem fidelibus constituerat. Constitues enim eos, inquit, principes super omnem terrā. Notus etiā meus, hoc est, mihi cognitus, ac familiaris

Qui simul mecum dulcorabas cibos. Qui cum vnâ mecum esses dulcorabas, hoc est, præparabas cibos, Nam quod præparatur, dulcius sentitur. Per cibos autem euangelicam doctrinam intelligit, qua fideles animæ alebantur. Hæc etenim doctrinam ipse etiam Iudas, vtpote apostolus, & ad prædicandum missus antea dulcorabat: hoc est, gratam & iucundam Christo reddebat.

In domo dei ambulauimus cum consensu. Vnanimiter, inquit, in templum profecti sumus. Te etenim mihi ad eò familiarem habebam, vt à latere meo nunquam paterer diuelli.

Veniat mors super eos. Hæc igitur cum præuidisset beatus David, imprecatur deinceps, in Iudam, in Caipham, in Annam, atque in cæteros Christi interfectores Iudæos.

Et descendant in infernum uiuentes. Sed quomodo descendant uiuentes in infernum, si mors, quam imprecatus est in eos venerit? quia nimirum eorum aliqui violenta morte interimendi erant. Mortem etenim non naturalem aliquam imprecatur, sed violentam. Et alij Romanorum timore in prærupta sese contulerunt, in cauernisq; & in speluncis vivere, fame & siti atq; formidine cruciati, vt i sua refert Iosephus historia. Huiusmodi autem foueas, ac spelûcas propheta infernũ appellauit. Nã & illic demũ sepulti sunt. Illi enim vitæ duritiã non feretes, cito ibidẽ perierunt. Alij dicunt, q; ex quo, & Iudæi & dæmones insidias aduersus Christum moliti sunt, quòd Iudæis quidem mortem imprecatus est, mortem dico pœnarum ac suppliciorũ, dæmonibus vero descẽsum ad infera terræ viscera, quodq; hos dæmones uiuentes appellauit, veluti immortales. Descendant inquit, in infernum uiuentes iuxta eorum naturam.

Quoniam malitia in habitaculis eorum, in medio eorum.

προνήσια

Quoniam malitia versatur in eorum habitaculis, atque in media eorum ciuitate, ac si dicat: eorum malitia non tantum in superficie est, atque extrinsecus, sed in medio: hoc est, in profundo, atque in cordibus eorum. Per habitacula autem, seu, (vt significantius Græca dictione exprimitur,) per προνησίας habitationes & domos temporarias intelligit, veluti breui perduraturas & cito perdendas.

Ego ad deum clamaui, & deus exaudiuit me. Certior factus de diuino auxilio, ait: exaudisti me. Verum iuxta altiore

ſenſum dicamus: Ego quidem, inquit, clamaui ad patrem, & filius exaudiuit me. Ipſe etenim filius Iudæos perdidit: iuxta quod alibi ex eius perſona ſcriptum legimus: tu autem domine miſerere mei & reſuscita me, & retribuam eis.

Veſpere, & mane, & meridie narrabo & annuntiabo, & exaudiet uocem meam. Tempora ſignificat magnarum trium ſynaxeam, quas non congregationes, ſeu collectas vocare poſſumus, veſperinum nimirum, matutinum, & miniſterium. Narrabo, inquit, mirabilia dei, & annuntiabo ea omnibus, qui mecum erunt, ita ut idem, ſit narrare quod annuntiare. Vel narrabo quidem antiqua, annuntiabo autem ea, quæ poſtremo in me facta ſunt.

ἐν πολλοῖς

Redimet in pace animam meam ab appropinquātibus mihi: quoniam in multis erant mecum. In pace, hoc eſt, ſine labore. Appropinquātes autem eos vocat, qui erant cum Saul, tanquā ſibi cognatos atque olim commilitones: deinde propinquitatis rationem ponit: quoniam, inquit, ſimul cum multis aliis militibus antea mecum fuerāt: hoc eſt, quoniam mecum conuixerant, & mecum commilitauerant.

Exaudiet deus & humiliabit eos, qui eſt ante ſecula. Ipſe etenim deus fecit ſecula: non mirum igitur, ſi ante ea ſuiſe dicitur.

Non eſt enim eis commutatio, neque inuenerunt deum. Immutatio, inquit, nulla eis eſt, à malitia ad bonitatem, à vitio ad virtutes, ſed immutabiles permanent. Ad hūc enim ſenſum Symmachus reddidit. Poſſunt etiam hæc verba proferri aduerſus Chriſti occiſores Iudæos, contra quos, cum ſuperius imprecatus fuerit, modo ait, exaudiet me Chriſtus, & humiliabit eos: quemadmodū factum videmus. Alij etenim eorū ſublati ſunt, cæteri verò, qui relictī fuere, diſperſi per orbē abiecti, atque humiliati, omnibus ſeruiunt nationibus. Et quod ait: qui eſt ante ſecula: ad Chriſti diuinitatem referatur. Ipſi enim Iudæi ex ſola Teſum matre principiū habuiſſe affirmabant. Et quod ſequitur: non eſt illis commutatio: alium ſenſum habet, intelligēdo etiam de Iudæis. quia enim Chriſtus pro vniuerſo genere humano in commutationem datus eſt, & Iudæi commutationem hanc: hoc eſt, ipſum do minum Teſum recipere noluerunt, reſtat, inquit propheta, ut nulla amplius alia eis ſit commutatio.

Extendit manum suam in retribuendo. Extendit deus potestatem, ac vires suas in puniendo, vt condigna nimirum peccatoribus retribuatur supplicia.

Profanauerunt testamentum eius. Saul & complices profanauerunt, hoc est, spreuerunt legem dei, qua mandatur: diliges proximum tuum, & alia huiusmodi. Christi autem occisores spreuerunt Euangelium. profanum autem appellatur, quod commune est, & non sacrum.

Diuisi sunt ab ira vultus eius, & appropinquauerunt corda eorum. Iudæi, inquit, diuisi sunt ab ira vultus Christi quia cū Romani eos obsiderent, inter se diuisi sunt. Quidam enim eorum illa se pati dicebant propter Christum: inter quos erat Iosephus: qui etiam in illo opere suo de expugnatione Hierusalem, Christum ferè deum esse testatus est: & corda eorum veritati appropinquauerunt, dum cogitarent, quòd Christus esset deus. appropinquare enim illi dicuntur veritati, qui saltem dubitare incipiunt.

Molles facti sunt eorum sermones super oleum, & ipsi sunt iacula. Hoc de omnibus Christi intersectoribus in vniuersum dictum est: qui antequam eum occiderent blandos ei, ac leues sermones loquebantur. Rabbi eum appellantes, & dicentes: scimus quia verax es & verbū dei in veritate doces, & alia huiusmodi. qui tamen re ipsa erant, veluti acutissima quædam iacula, & illius sanguinem appetebant. Dicit etiam possunt hæc verba de Saule, qui prophetæ nostro blādè sed simulatè loquens dicebat: fili David, & alia huiusmodi.

Iacta cogitatum tuum in domino, & ipse te enutriet. Omnibus, qui insidiis impetuntur, communem admonitionē præbet. ipse enim, inquit dominus, si in eo fiduciam habueris, enutriet te: quòd si nutriet, induet etiam, & si induet, custodiet in super, & liberabit.

Non dabit in seculum fluctuationem iusto. Non ad multum, inquit, tempus dabit iusto tempestatem aut procellam tentationum. Ait enim Apostolus, fidelis deus, qui non permittet nos tentari supra id, quod possumus. dixit autem deum non daturum tentationes, non quia ipse eas immittat, sed quia permittens eas à demone nobis inferri: ipse illis quodam modo videtur immittere, cum prohibere potuisset & non prohibuerit.

ιβιβίλω
σαρ.

ιβιβίλω
αι και ρδι
αι αυτώρ.

PSALMVS

Tu autem deus deduces eos in puteum interitus. Eos dico, qui aduersus innocentes tendunt insidias. per puteum autē interitus, vastas quasdam, ac veluti ob loci profunditatem inuitabiles pœnas intelligit: quia si quis in puteū ceciderit non de facili illinc exitus pateat.

Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Atqui in psalmo septuagesimosecundo de huiusmodi hominibus propheta dicit, quod dies pleni inuenientur in eis: verum ibi plenos dies dixit, respiciens non ad vitæ sed ad vitiorū, ac malitiæ mensuram. illorum enim dies vitiis pleni erant: hoc autem in loco ait, quod præuidens deus scelerum immensitatem, eos ante tempus euellet, ne scilicet magis peccent: vnde diuina castigatio eis efficitur in misericordiam. & sermo iste non vniuersalis, tametsi in pluribus id contingat. nonnullos enim cum suis vitiis videmus consenescere. hoc autem dixit, vt sanguinolentos, ac dolosos viros perterrefaceret. viros autem sanguinū, & dolosos dixit, veluti viriliter agentes circa dolos, & cædes: & per dolum omne vitium intelligit. & quemadmodum sæpenumero virum pacis, dictum reperimus apud scripturā, pro viro pacifico, ita & virum sanguinum nunc poni videmus, pro viro sanguinario, hoc est pro eo, qui sanguine delectatur.

Ego autem sperabo in te domine. Hæc est consueta inuocatio beati Dauid, qui cum sapius illius spei fructum experire fuerit, quæ in deum est, in posterum & stabilem in eo spem collocat, & collocasse eam confitetur. Congruit etiam hic psalmus omnibus fidelibus, paucis tantum exceptis, quæ in progressu declarando significabimus: verum nō omnia rursus exponemus. sed obscuriora tantum. nam quæ facilia sunt, sinemus intelligi iuxta expositionē iam traditam. Contristatus sum in meditatione mea, hoc est, in conuersatione, quam habui dum in cogitationibus essem perturbatissimis, affectibusque ac passionibus plenis. Huiusmodi enim cogitationes meæ, subsecuta pœnitentia, dolorem mihi afferunt. Vel quia, vt superius diximus, Græca dictio *δολοσχησία* non tantum meditationem sed nugacitatē etiam, aut argutationem significat, iuxta alium sensum, dic: contristatus sum in intempestiuo sermone meo, quo assiduè in quotidianis colloquiis superflue vtor, & turbatus sum ab inimici mei, & ab

iniqui ac peccatoris dæmonis suggestione: Elógatus etiam
 sum à deo, & adhæsi diabolo, prauis nimirum actionibus
 meis, & mansi in solitudine: seu (vt expressius, in Græco ha-
 betur) in eremo, hoc est, in deserto, atque in sterilitate vir-
 tutum. demerge domine, & diuide linguas eorum: dæmonū
 nimirum, ita vt conspirare amplius non possint, aut contexe-
 re insidias aduersum me. Quoniam vidi iniquitatem, & cō-
 tradictionem in ciuitate, hoc est, in communi illorum con-
 uersatione. iniquè enim agunt, dum peccant: & diuinis con-
 tradicunt mandatis, dum ea transgrediuntur: per muros au-
 tem ciuitatis, eos dæmones intelligere possumus qui inter
 illos potentiores sunt. Et quod ait, calorem esse in medio il-
 lius ciuitatis, propter eos dictum est, qui strenuè cum illis
 decertant. plateæ item illius ciuitatis, dæmonū viæ sunt, vt-
 pote, diuinæ illi viæ oppositæ, quam arctam esse legimus in
 Euangelio. Vtura etiam, quæ augmentum sorti apponit, au-
 gmentum significat priorum scelerum. Quod verò ait: quo-
 niam si inimicus meus maledixisset mihi, & quæ sequuntur
 vsq; ad illa verba: veniat super illos mors, dicta sunt ex per-
 sona Christi aduersus Iudam, vt diximus. Veniat autē mors
 super eos, dæmones nimirum, hoc est, ad omnimodam pror-
 fus redigantur inefficaciam. Et quod sequitur, & descendāt,
 & c. iam superius exposuimus. & quod ait: quoniam malitia
 in habitaculis eorum, alio modo legi potest: quoniam malitia
 in peregrinationib⁹ eorum. dictio enim Græca *περιπορία*,
 peregrinationem, & incolatum significat. per peregrinatio-
 nes igitur dæmoniorum, illorum insultus atque appropin-
 quationes intelligit, quas in nos faciunt. eosdem etiam esse
 intelligit, quos appropinquantes appellat, eo quòd impetu
 semper in nos feruntur: & quod ait, & in multis erant me-
 cum: immutatis præpositionibus expone, pro, cum multis
 erant in me, hoc est, aduersus me, ac si dicat: & multi contra
 me conuenerunt. Non est illis commutatio, hoc est, immu-
 tatio à malitia ad bonum, vt prædiximus. Profanauerunt te-
 stamentum eius: pro spreuerunt. Et appropinquauerunt no-
 bis corda eorum, hoc est, eorum consilia, Et molles ac lenes
 nobis facti sunt eorum sermones: dum sua nobis instillant
 consilia. Initio etenim nobis, inanibus quibusdam verbis
 blandiuntur, sed re ipsa tandem desinunt in malum.

PSALMVS

In finem pro populo, qui a sanctis elongatus est, ipsi Dauid, in tituli inscriptionem, cum tenerent eum
Allophyl in Geth.

Quemadmodū coniunctim positos uidimus eos psalmos, quibus inscriptū est intelligētia, ita etiā coniuncti habētur ij, quibus inscribitur, in tituli inscriptionē: quorū præsens primus est, qui ad populū pertinet Iudaicū, quādo captiuus erat in Babylone, et elongatus fuerat a sanctis, hoc est, a tēplo atq; ab omnibus sacris, quæ erāt in Hierusalē. quæ ob causam etiā in finē inscribitur, quia ad finē eorū tendēbat, quæ in eo de populo prædicta fuerāt. Nomine uerō populi, omnes in uniuersum intelligere possumus, qui ad tēpus a sanctis hominibus elongati sunt, dū captiui sub peccati iugo detinentur. Et quod ait, pro populo: idē sibi uult, ac si dixisset, ex psona populi. Deinde secūda sequitur inscriptio: ipsi Dauid in tituli inscriptionē, etc. Ita ut duplex etiā sit psalmi argumentum. Diximus in psalmo XLIII. quod beatus Dauid fugiens Saulē profectus in Geth ad Achis Philistæorū regē, quodque cū suspicio orta esset, eū esse Dauid, qui Goliath occiderat, et periclitari cœpisset, insaniam finxit: quodq; quasi comiti ali morbo laboraret, dimissus est, et præter opinionē seruatus, eo igitur tēpore, hūc psalmū præsentib⁹ suis tūc, et futuris populi afflictionib⁹ accommodatū cōscripsit. cupiens prætereā tam ampliū dei in se beneficium perpetuō prædicari debere, et in psalmo, quæ uidimus, uerba præposuit: in tituli, seu poti⁹ in status, aut colūna inscriptionē. quemadmodū per Græcā dictionē συλαγία, quæ uerius alibi diximus significari, ac si diceret, in sempiternā huius facti memoriā. hunc autem loquendi modum sumptum putamus, ex metaphora eorum, qui lapides, aut æneis columnis uerba quædam inscribebant in æternum posteris monumentum.

PSALMVS LV.

Miserere mei deus, quoniā conculeauit me homo. Conculcauit, expone p cōtriuuit. Quod si sermo ex captiui populi psona proferatur, per hominē, Babyloniorū regē intellige: si uerō ex peccatorū persona, diabolū, quē aliquādo scriptura sub hominis appellatione expressit, ueluti in parabola Zizaniorum. inimicus enim, inquit, homo hoc fecit. postremō si ex beati Dauid persona legeris: per hominem Saulē intellige. & tunc, quod ait, conculeauit, expone, pro, spreuit: iuxta

quod alibi scriptum est: qui filium dei conculcavit.

Tota die bellans afflixit me. Tota die dixit pro quotidie bellans autem, hoc est lædens, seu impetum faciens.

Conculcauerunt me inimici mei tota die. Siue Babylonios intelligas, siue diabolicas potestates, siue ipsum Saulem.

Quoniam multi bellantes aduersum me ab alto. Per altitudinem hoc in loco potestatem ac vires intelligit. vel ideo dixit, alto, quoniam qui ex alto pugnāt, certiori ictu feriunt, qui inferius sunt.

Dies non timebo, ego autem sperabo in te domine. Dies, hoc est felicitatem ac prosperam fortunam. consolans enim seipsum, liberationem suam prædicit, affirmans minimè se inimicorum suorum prosperitates formidare.

In deo laudabo sermones meos. Laudabo hic posuit pro oratione. laudabiles, inquit, eos faciā in eo, dū loquuntur de deo. Solus quippe ille sermo meritò videri potest ornat⁹, q̄ dei meminerit. vel aliter: quia gloriat⁹ fuerat beat⁹ David, dicēs dies nō timebo, castigat nūc sermonē suū, dicēs: in deo laudabo, hoc est extollam, & magnificabo sermones meos.

In deo speravi, non timebo quid faciat mihi caro. Carnem dicit pro carnali homine, qui affectibus ac passionibus subiectus sit.

Tota die sermones meos abominabantur. Hoc est despiciabant, si quid nimirum ego dixissem. id autem agebatur eo quòd negligenter me.

Aduersum me omnes cogitationes eorum in malum. Vt mihi mala inferrent, vt me affligerent.

Inhabitabunt, abscondent. Allidebunt mihi: atque insidias & laqueos occultè disponent.

Ipsi calcaneum meum obseruabunt. Iter, inquit, vitæ meæ inuestigabunt, vt suis me laqueis comprehendant: quibus verbis varias illorum indicat insidias.

Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo impelles eos.

Quemadmodum illi, inquit, latentes in insidiis expectauerunt me, ita & tu impelles eos, hoc est expelles, & quod ait: pro nihilo: idem est quod, de facili.

In ira populos confringes. Tu iratus, victos exercitus, & innumerabilem populorum multitudinem conteres.

Deus vitam meam annuntiavi tibi. Conuersionem tibi

ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ

ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ

ὡς οὐρανὸς
ὡς οὐρανὸς

PSALMVS

meam significauit, secundum quam iam diu uiuo.

Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, quemadmodum et in promissione tua. Tu vidisti, inquit, lachrymas meas, quemadmodum pollicitus olim es in promissione tua. Legem enim statuens dixisti de omnibus qui iniuriam patiuntur: clamabit ad me, & ego exaudiam eum. Misericors enim sum.

Conuertentur inimici mei retrorsum. Hoc est, fugient. Prædicit enim quod futurum erat. Secundum anagogen verò, dicere possumus, quòd quæadmodum dæmones præire nos solent, quoties nos superauerint, & viam nobis ostendere, quæ ducit ad perditionem: ita quoties à nobis victi fuerint, retro post nos consequuntur oblatrantes.

In quacunq; die inuocauero te, ecce cognoui quoniam tu deus meus es. Quoties, inquit, ardenti te animo inuocauero, statim cognoui, hoc est, cognosco quòd tu deus meus es. Posuit enim tempus pro tempore: sed quomodo cognosco? dicit scilicet exaudies.

In deo laudabo uerbum, in domino laudabo sermonem. Verbum laudabo, eundem hic sensum habet, quem superius diximus in versiculo, in deo laudabo sermones meos, & per uerbum, breuiorem orationem intelligit, per sermonem uerò, longiorem.

In deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo. Ille nimis homo, de quo in principio dixit, quoniam conculcauit me homo.

ἐπιστῶς
σου.

In me sunt deus uota, quæ reddam laudationis tuæ. In mea, inquit, memoria illæ laudationis tuæ promissiones sunt, quas me redditurum affirmo. Pollicitus enim fuerat beatus Dauid se deum benefactorem suum laudaturum esse.

Quoniam eripulisti animam meam de morte. Animam meam, hoc est me ipsum: quòd si animam vi sua significari uelis intelligere, per mortem, peccatum intellige, ueluti quòd primò omnium parenti mortis causa extiterit.

Oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu. Per lapsum, aut præceps aliquod intellige, aut laqueum, & per pedes, huius uitæ uiam.

Placebo coram domino in lumine uiuentium. Illud primò animaduertendum ducimus, quòd Græca dictio, ἐπαρρησιάζω, non solum significat placebo, sed etiam, gratum faciam.

Iuxta quem sensum, quæ deo, inquit, grata sunt faciam, donec lucem hanc video, quæ viuētibz lucet. Nam post mortem nullum erit amplius gratificandi tempus. Et aliter: per viuentium lucem mandata dei intelligit. Præceptum enim domini, inquit, lucidum illuminās oculos. Item lucerna pedibus meis verbum tuum. Vel gratus atque acceptus apparebo in æterna illorum luce, qui perpetuo victuri sunt.

In finem ne corrumpas ipsi Dauid in tituli inscriptionem, cum sugeret a facie Saul in speluncam.

ΜΑ ΔΙΟΦΘΙΣ.

Psalmum hunc conscripsit beatus Dauid, cum prater omnem spem periculū effugisset, quod sustinuerat in spelunca deserti Gad: quando scilicet ipso illuc latitante ingressus etiā eo est Saul, et pernoctauit, ut prædiximus. Inscribitur etiam hic ut proxime præcedēs, in tituli inscriptione, eadē nimirū ratione quā ibi diximus. Itē in finē, quia ad finē eorū rēdebat, quæ de gentium ecclesia in eo prædicuntur. Et quod legimus, ne corrumpas, seu (ut aliter exponi potest Græca dictio) *Μα Διοφθίσις, ne perdas*, per se priuatim legendum est. Ea enim nocte beatus Dauid cū gladio ira comotus supra Saulē adstabat. Verū huiusmodi uerba crebrò canens, furorem atq; iram omnem repressit, et inimico parcens, nō interemit. Huiusmodi igitur uerba etiā psalmo inscripsit, docens quomodo ipse iram superauerit, et admonens hoc pacto ceteros omnes, ne corrumpāt seu perdant, hoc est, ne abigant patiētiam. Illud scire oportet, quod hunc psalmum conscripsit postquam de spelunca egressus est, centesimum uero et quadragesimum primum cum adhuc in spelunca esset atque in angustiis, et quasi ab inimicis conclusus,

PSALMVS 56.

Miserere mei deus, miserere mei, quia in te confidit anima mea. Repetitio illa, miserere mei, intentum supplicantis animum indicat. Nulla alia, inquit, in te confido, nisi in te solo. Miserere ergo mei, postquam huiusmodi persecutionem sustineo.

Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas. Per ymbra alarum dei, diuinam protectionem atq; custodiam intelligit, de qua multa diximus in psalmo decimo-

PSALMVS

sexto sibi: In protectione alarum tuarum proteges me. A qua
la autem insidias dixit, quod Septuaginta hic: Iniquitatem
reddiderunt. Insidias verò eas intelligere possumus, quas
inuisibiles equè atque visibiles aduersum nos inimici stru-
unt. Omnino autem tunc transibunt, quando resoluta cor-
pore, à deo quis in cælo coronabitur.

Clamabo ad deum altissimum, deum qui benefecit mihi. Altis-
simum appellat, quòd cælos omnes longè transcendat. Qui
benefecit mihi, eo quòd antea etiam dignum me suo fece-
rit auxilio.

Leues.

Misit de cælo, et saluauit me. Robur mihi è cælo demisit.
Neque enim humano auxilio liberatus sum, cum mihi in
spelunca periculum immineret.

Dedit in opprobrium conculcantes me. Quia cum Saul &
comites eius rescissent quòd gestum fuerat, magna se igno-
minia affectos putarunt, eo quòd tantam rei bene gerendæ occasio-
nem amisissent, vnde ridiculi prorsus censerentur. Quid au-
tem sit conculcare, diximus in superiori psalmo.

*Misit dominus misericordiam suam, et veritatem suam, et eri-
puit animam meam de medio catulorum leonum.* Cum supe-
rius simpliciter dixerit deum misisse, nunc addit, quid mi-
serit. Illud autem animaduertendum ducimus, quòd multis
in locis propheta per veritatem, iustitiam intelligit, vt hic.
Ex veritate enim deprehenditur iustitia. Misit deus igitur
misericordiam, vt mei miseretur. Item, & iustitiam, vt eos
condemnare, qui mihi iniuriam intulerunt. Catulos autem
leonis, ipsos appellat, comites Saulis, quia robore ac viribus
præstabant, feriq; erant, ac sanguinarij, cuiusmodi sunt leo-
num catuli. Possunt etiam hæc verba intelligi, vt dicta
sunt ex persona Ecclesiæ, quæ læta canet. Pater misit fili-
um, qui me iam penè perditam saluauit, & dedit in oppro-
brium demones olim conculcantes me. Per misericordiam
verò & veritatem, consubstantialem filium intellige. Miser-
tus enim nostri est, cum perditii essemus, & assumpta huma-
na natura nostra, dixit: Ego sum veritas, qui etiam aliquan-
do iustitia appellatur. Ipse enim, vt inquit apostolus, factus
est nobis sapientia à deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemp-
tio, & iuxta hunc sensum per catulos leonum, ipsos demo-
nes intellige.

Dormiui conturbatus. Quando nimirum Saul & comites eius ingressi sunt in speluncam. Tunc etenim paululum dormiebam, sed præ summo turbatus sum periculo, quod mihi vndique imminebat.

Filij hominum, dentes eorum, arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. O filij hominum, inquit, audite. Dentes enim eorum, qui mihi scilicet non secus ac feræ quædam insidiantur, arma sunt, & sagittæ, & quæ sequuntur. Per dentes autem, & per linguam, eorum sermones significavit, quia calumniis & dolosis quibusdam detractionibus vulnerant, & (quantum in se est) interimunt. Arma autem hic ea non dicit, quæ seruandi, sed quæ lædendi causa deferuntur.

Exaltare super cælos deus, & super omnem terram gloria tua. Ut sublimis, & supercælestis ab omnibus cognoscaris, qui te hætenus non nouerunt, & magnificentia tua per vniuersam diuulgetur terram, postquam tam admiranda operaris. Quidam sermonem hunc ad Christum referri putant, vt sit sensus: Postquam incarnationis perfecisti mysterium, restat vt rursus illuc in cælum ascendas, vnde descendisti, honorque ac gloria tua per totam percrebrescat terram.

Ἐπὶ τοῦ
οὐρανοῦ
καὶ ἐπὶ πᾶ-
σαι τῆς
γῆς.

Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam. Laqueos quosdam, inquit, ac plagas, mihi venatores contexerunt, quibus artificiosissime dispositis humiliauerunt me. Huiusmodi autem verbis multiplices inimicorum insidias significat.

Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam. Struxerunt ante me periculum, in quod ipsi inciderunt. Ego etenim euasi illæsus, illi verò periclitati sunt, dum essent in manibus meis.

Paratum cor meum, deus, paratum cor meum. Proruptus sum ego, inquit, posthac, vt aduersus omnes resistam insurgentes in me tentationes, cum te mihi defensorem habeam. vel ad laudem tuam paratus sum, aut ad voluntatem tuam perferendam.

Cantabo & psallam in gloria mea. De his verbis, psallo & canto, iam sæpe alibi diximus. Per gloriam autem suam, propriam intelligit prudentiam, propter quam tantopere apud omnes claruit.

Ἐκείνῳ
τῆς δόξης
μου.

PSALMVS

Exurge gloria mea. Per gloriam rursus spirituale donum intelligit.

Exurge psalterium & cythara. Per psalterium animam, per cytharam verò corpus ipsum intelligit, iis nimirum rationibus, quas in trigesimo secundo, quadragesimo secundo, & quadragesimo octauo psalmo tradidimus. Excitat autem se ipsum propheta ad dei laudes, vt spiritu, anima ac corpore, benefactorem suum laudet.

Exurgam diluculo. Citò nimirum.

Confitebor tibi in populis, domine, psallam tibi in gentibus. Confitebor, hoc est, gratias agam. In populis, hoc est, inter Iudæos. Inter Iudæos etenim, atq; inter gentes beatus Dauid gratias semper agit, atque psallit deo.

Quoniam magnificata est usque ad caelos misericordia tua, & usque ad nubes veritas tua. Eadem ferè habentur in psalmo trigesimo quinto ibi: Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes, vbi vide. Multam autem esse dicit, ac sublimem veritatem ac misericordiam dei, ita vt à terra ad nubes, & ad ipsum etiam cælum pertingat.

καὶ ἀνα-
φθείρεται.

In finem, ne corrumpas, ipse Dauid, in tituli inscriptionem.

Eiusdem est hic psalmus argumenti, cum superiori psalmo: atq; eandem ideo sortitus est inscriptionem.

PSALMVS 57°

Εὐδαίμων.

I uerè utique iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum. Primum quidem ad Saulem & sodales eius sermonem dirigit, deinde ad omnes alios qui eorum improbitatem æmulantur. Ait igitur: si verè, & quod iustum est, loquimini, dicentes, eam vos ob causam me persequi, quòd vobis prior insidias struxerim, aut grauem aliam offensam intulerim, vos ipsos mihi iudices statuo, vnū tantum est, quod posco, vt vera decernatis iudicia, hoc est, vt rectas pronuntietis sententijs, declarantes quanam in re, me minus æquum noueritis.

Συμπά-
κουσι.

Etenim in corde iniquitatem operamini in terra, iniustitias manus uestræ complicant. Retinet quòd nullam queant iniuriæ causam afferre, quasi id subintelligatur, & sermonem suum prosequitur,

prosequitur, dicens: Etenim in corde iniquitatē meditami-
ni, & manus vestrae iniustitiam operantur. Et quod ait, com-
plicant, ex metaphora eorum dixit, qui laqueos tēdunt, aut
plagas: ob variam nimirum cōsiliū calliditatem. Quod
vero ait, in terra, dictum est, quia in terra hęc peragūt, nam
in inferno & si animorum prauitas omnino non cessabit, ip-
sa tamen malè agendi facultas profus aberit.

Alienati sunt peccatores à uulua. Inuehitur in pertinaces
ac fixos in peccatis homines, & paucis docet, cuiusmodi ef-
fent, & quam passi sunt ruinam. Ab ipsis, inquit, incunabu-
lis alienati sunt à deo: iuxta quod scilicet præscitum erat à
deo, illos mox alienandos, ac miserè perdendos esse.

Errauerunt ab utero. Ab Ecclesia nimirum. Vteri enim ac
muliebrium locorum Ecclesia eis instar est, qui à deo ado-
ptantur, quippe quæ mirifico baptismatis lauacro, in novos
homines eos format. Errauerunt igitur à via mandatorū
dei aberrantes ex tunc, nō operibus, ut diximus, sed præsciē-
tia dei. Ita enim alibi apud Hieremiam à deo dici legimus:
priusquam te formarem in utero noui te, & antequam exi-
res de uulua sanctificaui te.

Locuti sunt falsa. Nō ab utero falsa locuti sunt, sed simul-
ac ad grandiore[m] ætatem peruenere.

Furor illis secundum similitudinem serpentis. Aiunt serpen-
tem ubi in aliquem cœperit furere, nunquam iram aut furo-
rem deponere, donec venenū intulerit, aut rabiē mors ad-
emerit. Furor æquū igitur his implacabilis est. Perseuerāt
enim irati, & dolos perpetuò moluntur.

Quasi Aspidis surdæ, & obturatis aures suas. Furoris simili-
tudinem ad ipsam etiam Aspidem transfert. Furor eorū in-
quit, quasi furor Aspidis surdæ: non Aspidem dico quæ na-
tura surda sit, sed quæ data opera, atque astu quodā audire
renuit, atq; ideo consequenter addidit, atque obturantis au-
res suas. Deinde tēpus enarrat quādo maximè obsurdescet.

*Quæ non exaudit uocem incantantium, & uenefici incantata à
sapienti.* Per incantantes eos intelligit, quos incantatores
seu præstigiatores appellamus, qui carminibus quibusdam,
aut præstigiis repentiū, ac venatorum animantium furo-
rem cohibent. Suis enim artificijs eorum seuitiam placāt,
atque hoc pacto ea venantur, & ad medicorum vsū asser-

Φαρμακῶν
τεφραμα-
κινωμῆν
παρὰ σο-
φῶν.

PSALMVS

uant, Aspis igitur, & illa potissimum quæ Palamna appellatur, certis id coniecturis prænosces, obstruere aures suas solet, atque hoc pacto eorum artes euadere. Ordo autem verborum huiusmodi est. Quæ Aspis non exaudiet vocem incantantium, & non exaudiet vocem venefici, tametsi incantata sit, ac præstigiis illecta à sapienti viro. Sapientem quippe hic ipsum artificem, ac veneficum appellat, veluti illius artis peritum. Commodè verò serpentis & Aspidis, exemplum adducit, cum Saul irasceret, ut Serpens, & obsideret velut Aspis, cum blados ac mellitos beati David sermones sperneret, quibus tanquam suauibus quibusdam atque efficaciis carminibus emollire illum ac delinire cõtenderat: verò seruum, canem mortuum, & profus abiectum.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum. Per dentes pernitiosas, ac validas eorum vires intelligit, & expositas ad perpetranda scelera. Et cum dentium meminerit, ipsum etiam os addidit, quo complectendi, atque comprehendendi facultas indicatur.

Molas leonum confregit dominus. In superiori psalmo catulos leonum eos appellauit. in presenti vero leonum dentes habere illos dicit. Ceterum in hoc versiculo eadem repetit sententiam, quam in præcedenti vidimus: quemadmodum sæpenumero diximus prophetam facere. Nam & molæ, maiores dentes sunt. Potes etiam per dentes intelligere eos tantum hic dici qui cibum conterunt, per molas verò eos, qui interiores sunt. quos etiam molares, aut leoninos appellamus: ita ut per huiusmodi dentium distinctionem, maiores & minores offensiones intelligi possint. Illud etiam considera quomodo aliquando Propheta in futuro tempore dicat, conteret: & aliquando in præterito, confregit. Huiusmodi enim est Prophetarum mos: ut sæpius diximus.

Ad nihilum deuenient tanquam, aqua decurrens. Aquam hic non fluminis dicit, aut fontis, sed aquam intelligit à quodam effusam aut fortuito eiectam, ac statim dispersam. Et quod ait, ad nihilum deuenient, seu (ut Græcè vnico verbo dicitur) ad nihilabuntur, expone. Pro spernentur, & nihili fient.

Intendet arcum suum donec infirmentur. Intendet contra eos Εἰ κτινέτ.
 deus suam in inferno potentiam, atq; eos percutiet.

Quasi cæra liquefacta auferentur. Auferentur, inquit, de fa- ἑστικηρος
τακίς.
 cili, instar liquētis cæra. Ita enim meretur imitis ac sauis
 eorum animus. Nam simulac cæra igni admōta fuerit, con-
 tinuo liquefcit.

Cecidit ignis super eos et non uiderunt solem. Cæra memi- ●
ἰπιστινυ
ἐπ' αὐτοῦς.
 nit, modo ignem addit, ignem appellans vltionem à deo il-
 latam. Confestim igitur à cōspectu ignis perierūt, ita vt ad-
 sequētē diem non peruenerint. Per solē diē intelligit.

Priusquam intelligant spinæ vestrae Rhamnum. Apostrophe Πρὸ τῶ σὺ
νιῖνα.
 vtitur Propheta. Cōuertit enim sermonem suum ad Saulē.
 Ignis iste, iquit, super vos decidet, priusquā peccata vestra
 in immensum creuerint. Vt autem clarior fiat sensus quem
 dicimus, illud animaduerte, quòd scriptura sæpe per spinā
 peccatum intelligit. Rhamnum autem Dumorum quod-
 dam genus est. Quod maximis, atque acutissimis refertū
 est aculeis. Ait igitur, ignis ille, quem diximus, prius irru-
 et, quā spinæ vestrae, hoc est, peccata vestra, intelligant
 Rhamnum, id est, priusquam ad summum deueniant cūmu-
 lum eo modo quo tenuiores spinæ tandem adauctæ Rham-
 ni speciem gerunt, quod & re ipsa accidit. Nā Saul postmo-
 dum non diu vixit.

Quasi uiuentes, quasi in ira absorbet eos. Ignis ille nimirum, ὡσεὶ ζῶντα
τα, ὡσεὶ
ἰμ ὀργῆ ἁπ
πίστειλα
 quem diximus. Quasi viuētes autem ideo dixit, quòd ab eo
 tempore, quo Saul à Phitonissa interitum suū præsenserat
 præcognita morte, quasi non viuere videbatur. Et quasi in
 ira, propter violentū genus mortis. Absorbetur etiā dixit,
 indicans quā facile deo esset pro libito illos perdere.

Letabitur iustus, cum uiderit uindictam. Iustum hic cum ap-
 pellat, cui iniuria neētuntur infidē. Letabitur autem, nō in
 lapsu aut ruina prauorum hominū, sed in acquissima dei iu-
 stitia, qui iniuriam passos homines non despexit, ne impiis
 impune peccantibus, infirmorum animi læderentur.

Manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Non lauabit ma-
 nus intingens eas in sanguine, sed veluti innocens in ipso
 sanguine, manus suas lauabit. Hunc autem loquendi modū
 alibi vidimus, in psalmo vigesimoquinto ibi: Lauabo in in-
 nocentibus manus meas. Alij dicunt ita intelligi debere,

PSALMVS

quod dum peccatoris sanguis effundetur, iustus lauabit manus suas, hoc est, mundabit actiones suas, factus nimirum cautiior ex cruciatibus peccatori illatis, lætabiturque, non quod gaudeat eum pœnis affici, sed quia illius exemplo ipse fit prudentior ac securior. Similiter & lauabit manus suas, quia actiones suas mundabit, dum peccator ille occiditur, hoc est, dum punitur.

Et dicet homo, si utique est fructus iusto, utique est deus iudicās eos in terra. Et sapiens, inquit, vir aliquis, cum victorem esse conspiciens, qui antea opprimebatur, huiusmodi argumēto iter sibi ad virtutem parabit, si aliquis, inquit, est fructus iusto, si vlla iusto præmia sunt reposita (clarum est autem quod vindicta illa, quam deus de iustorum inimicis sumit, loco fructus iustis viris reputatur) necessario & illud dicendum est, Deum esse, qui in hac vita tam iniustos iudicat quam iustos: vnde huiusmodi rationem considerās, ardentior fiet ad sectandas virtutes.

In finem ne corrumpas, psalmus ipsi Dauid, in tituli inscriptionem, quādo misit Saul & custodiuit domum eius ut interficeret eum.

Saul liuore succensus aduersus beatum Dauid frequentissimas tendebat insidias, cum autem una dierum arreptum Saul iaculum in illum inmisisset, declinato ictu euasit beatus Dauid, & in domum suam abiit. Perseuerante autem regis ira, mandatum est, ut diligentium custodia illius domus obseruaretur ne scilicet effugeret. Quod cernens Melcho eius uxor & Saulis filia, uiro omnia renunciauit, atque ei per fenestram effugium parauit, quemadmodum in primo Regum libro latius continetur. Cum igitur tunc aufugisset beatus Dauid præsentem psalmum composuit. Et quod psalmo inscripsit, in finem, ne corrumpas, alio modo exponendum est, quam alibi exposuerimus. Iubet enim nos Prophetā ad tentationum finem respicere, longanimitatemque, ac patientiam nō abicere. Et quod sequitur, ipsi Dauid in tituli inscriptionem, intellige ideo dictum esse, quia elaboratus, atque compositus fuerit hic psalmus, in perpetuam rerum memoriam, quæ tunc ei contigerunt.

Eripe me de inimicis meis deus, & ab insurgentibus in me, libera me: eripe me ab operantibus iniquitatem, & de uiris sanguinum salua me. Insurgentes illos appellat, qui contra eum impetum fecerant, Saulem scilicet, & eius milites: vel daemones etiam qui commissorum scelerum erant participes, eosdem etiam appellat operantes iniquitatem, & viros sanguinum, eo quod iniquum sit insidias tendere aduersus innocentem. Sanguinum autem vir ille dicitur, qui in sanguinis effusione lætatur.

Quoniam ecce uenati sunt animam meam. Quoniam, inquit, 104πευραρ. ut perspicuum est, omnem adhibuerunt operam, ut me domi inclusum comprehenderent, tamen si tuo adiutus subsidio euaserim.

Irruerunt in me fortes. Fortes appellat eos ob diuitiarum abundantiam, & militum copias. In his etenim robur, ac vires pugnantium consistere ab omnibus existimatur.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum. Subintellige in causa est. Neque enim inique egi, neque peccaui contra illos, ut causam aliquam haberent, cur in me tantum scuiret. Quod si quis differre existimet iniquitatem à peccato, per illam grauius delictum, per hoc, leuius erratum intelliget.

Sine iniquitate cucurri, & direxi. Absque peccato cum eis conuersatus sum, atque ideo direxi hoc est, actiones meas ad virtutem dirigendo me omnibus æquum præbui. Vel sine iniquitate direxi, hoc est, virtute duce recta opera egi. Christo etiam conuenientissimè omnia hæc possunt verba aptari: Neque iniquitas mea, neque peccatum meum. Sine iniquitate cucurri & direxi, & similiter, quæ sequuntur.

Exurge in occursum meum, & uide. Veni, inquit, & occurre mihi fugienti, & vires præsta, & uide quæ nam patiar. Hæc autem dici à Christo, humano more propheta introducit, ut alibi sæpe diximus. Diuinitas enim omnia cernit, & mutari non potest.

Et tu domine uirtutum deus Israel intende ad uisitandas omnes gentes. Virtutes appellat Angelicos ordines. Vel deum uirtutum, hoc est, deum potestatum seu potètiarum pro eo dixit, quod est, deus potens, vel deus potentia largitor. Deinde

eum rogat, vt aduentu atque incarnatione sua vifitet omnes gentes, quemadmodum futurum esse præuidebat.

Ne mifereris omnibus, qui operantur iniquitatem. Iis nimirum, qui pertinaces sunt in malo, quales erant Saul & Socij, Anna, Caiphaz, & dæmones, atque hæc facito, vt ceteri homines hoc exemplo prudentiores fiant.

Ἐξ ἡδύμ.

Conuertentur ad vesperam, & famem patientur ut canis, & circuibunt ciuitatem. Ad vesperam, hoc est, sero aliquando. Prædicat enim futurum esse tempus, quando Iudæorum aliqui ex dispersione sua reuertentur in Hierusalem, & nullis in ea inuentis cibis, quia ciuitas sub externorum erit imperio, miserè esuriant: quinimmo nec illic persistere poterūt, sed vt profani, atque ideo reiecti, extra muros ciuitatis iacentes moribunt, quod etiam impræsentiarum eis accidere videmus. Canis verò similitudine vsus est, quòd famelicū animal sit, & impudens.

Ecce loquentur in ore suo. Sententiam nimirum ferentes aduersum Christum, veluti cum cruci illum affigi instantissimè postulauerunt. Obseruandum verò est, vt prædiximus. quòd dictio, ecce, abūdat sæpe, apud Hebræos, atque vt plurimum est superflua.

Et gladius in laciis eorum. Gladium appellat acerbissimum sermonem nefariæ illius sententiæ, quam paulo ante prædiximus.

Quoniam quis audiuit. Huiusmodi, inquit, ab eis proferruntur verba, quia eorum iudicio, nullus audiuit, nullus inquam, qui Christū iniuriis oppressum posset eximere. vnde Symmachus pro, quis, nemo trāstulit. Putauit enim, inquit, Christum à nemine adiuuari debere.

Et tu domine deridebis eos. Hoc est simile ei quod alibi legitimus in secūdo psalmo. Qui habitat in cælis irridebit eos.

Ad nihilum deduces omnes gentes. Quæ Euangelij prædicationem non suscipiunt, quæ tuis resistunt seruis. Vel per gentes, dæmonum cateruas intelligit.

Imperium in eum ad te seruabo. Hæc aiunt beatum Dauid dicere de se ipso. Regnum, inquit, quod mortuo Saul, mihi debetur, temere non inuadam, neque ego ideo illum occidam: quinimmo illud totum tuo relinquam arbitrio. Ita enim hoc in loco, sibi vult verbum: seruabo. Quod

ἢ κρείττος
μὴ πρὸς
σε φηλάσῃς

verò ait: ad te, dictum est pro, apud te.

Quoniam tu deus adiutor meus es. Quoniam tu, inquit, qui omnia moderaris, auxilio mihi es.

Deus meus, misericordia eius præueniet me. Vide, inquit, quali perfruar deo, qui tam præsto semper mihi est, vt summa sua misericordia meas longè præueniat preces.

Deus meus ostendet mihi in inimicis meis. Subintelligendum est aliquid, verbi gratia: ostendet mihi quæcunque optauero: vel, quodcunque decēs fuerit, vt videã. Huiusmodi figuram loquendi vidimus in psalmo l. i. i. ibi: & in inimicis meis dispexit oculus meus.

Ne occidas eos nequando obliuiscantur legis tue. Disperge eos in uirtute tua, & depone eos protector meus domine. Vide mirram prophetæ patientiam, quam & nos imitari decet. Rogat enim pro inimicis ne occidantur, ne morte præuenti obliuiscantur mandatorum dei. Nam qui moritur diuinę legis obliuiscitur: vnde alibi: quoniam non est in morte qui memor sit tui: sed victos ad hoc tantum dispergi, deiici, atque humiliari rogat, vt probiores reddantur: & ipse quidem Dauid ita optabat. Deus autem iustum protulit iudicium, & eos qui insanabiles erant, occidit: alios verò, qui aliquando futurum erat, vt meliores fierent, effugere permisit: atque hoc pacto supplicanti prophetę auauit. Et quod ait: deponere: dictum est pro, deprime, atque humilia.

Delictum oris eorum, sermo labiorum suorum. Rursum ad sermonem redit de Christi interfectores, dicens, quod peccatum oris eorum, fuit impius ille sermo quem aduersus Christum protulerunt, dicentes: Crucifigatur, aut si quid aliud eiusmodi est.

Et cõprehendatur in superbis sua. Symmachus trãstulit cū superbia sua. Iactabant enim atq; inaniter gloriabantur, quod nepotes essent Abraham, & qui soli diuinam legē haberent: à Romanis tamen expugnati pœnas dedere.

Et de execratione & mendacio annunciabuntur in consummatione. Per execrationem nunc blasphemiam intelligit, quam impiè in Christum cuomuere: mendacium verò illud dicit, quod finxere, attestantes prohibere Christum dari sensum Cæsari. Palam etenim mandauerat dominus, dicens: reddite, quæ Cæsaris sunt, Cæsari. sensus est igitur, quod propter

PSALMVS

blasphemiã & mēdaciū Iudei omnibus sermo erūt, & fabula. Neque enim amplius præclara eorū gesta narrabūtur, sed eorum destructio, quam hic consummationem appellauit.

In ira consummationis, & non erunt. Non simpliciter dixit in consummatione, sed in ira consummationis. Et quod ait: non erunt, ideo dictum est: quia deinceps amplius simul conuersaturi non erant vt antea, neque communem rem publicam habituri.

Et cognoscent quoniam deus dominatur Iacob & finium terra. Per deum hoc in loco Christum intelligit.

Conuertentur ad uesperam, & famem patientur ut canis, & circuibunt ciuitatem. Prophetiam superius dictam huiusmodi uerborum repetitione confirmat.

Ipsi dispergentur ad manducandum. Ii qui ex eis relictī fuerint, propriam non habentes ciuitatem, dispergentur, & miserorum instar ipsa etiam alimenta mendicabunt.

Quod si saturati non fuerint & murmurabūt. Redarguit eos, quod maiorū more adhuc murmurent etiam post dispersionis castigationem. Murmurabunt enim, inquit, & tunc contra deum.

Ego autem cantabo uirtutem tuam. Cantabo, id est, canticis laudabo.

Et exultabo mane misericordiam tuam. Exultabo, inquit, in tua misericordia, vel. in tuam misericordiam. Mane autem dixit, pro cito. neque enim sero mei misereberis. Quod uero ait: exultabo misericordiam tuam, promiscua est atque indifferens constructio.

Quoniam factus es adiutor meus, & refugium meum, in die tribulationis meæ. Adiutor meus es tibi psal. 7, quoniam deus adiutor meus es, misericordia mea. Hæc omnia per se clara sunt. Gratias enim deo agit vt benefactori.

In finem iis qui commutabuntur, in tituli inscriptionem, ipsi Diuid in doctrinam, quando incendiis Mesopotamiam, Syriam, & Syriam Sobal, & conuerit loab, & percussit iuxta uallem salinarum duodecim milia.

In finem quidem, quoniam ad eorum finem respicere iubet propheta quæ in psalmo prædicta sunt. Prædicat enim posteris capti-

uorum Iudæorum reditum ex Babylone, & reedificationem ciuitatis Hierusalem. Quod uerò ait: iis, qui commutandi sunt idem est, ac si diceret: iis, qui ex seruitute ad libertatem redituri sunt. Et in tituli inscriptionem: hoc est, in indelebilem ac perpetuam tantum beneficii memoriam. Et quod ait ipsi Dauid: auctoris nomen indicat, ac si dicat, psalmus elaboratus ipsi Dauid. In doctrinam: hoc est, ut doceat: gratias nimirum agere, aut poenitentiam. Et quæ sequuntur, tempus inuicant, quando compositus est psalmus. Verum quæ hic de Mesopotamia Syria & de Syria Sobal, & de ualle Salinarum dicta sunt, in nulla historia aperte traduntur, nisi fortasse aliqua obscura habeantur in secundo Regum libro: attamen uerisimile est & gesta hæc fuisse omnia, & ommissa cum multis aliis. Vallis autem salinarum locus est, sed loci appellatione habitatores, loci intelligit: & numerum interemptorum ponit. Magnus uerò Basiliius uerba ista: iis qui commutabuntur: de christianis intelligit dicta esse, propter immutationem scilicet quæ fit in baptismo, & propter liberationem à demonum seruitute. Hanc expositionem ultimo loco tractabimus, in præsentia autem priorem prosequemur iuxta quæ psalmum huc pertinere diximus ad captiuos, qui erant in Babylone.

PSALMVS 59.

Eus repulisti nos, & destruxisti nos. Repulisti, quia te irritauim⁹: & destruxisti, tradēs nos in captiuitatem Babyloniis. Spoliati enim sunt Iudæi tunc regno, & viribus.

Iratu es, & misertus es nobis. Iratu es, quia peccauimus: & interea tamen misertus es nobis, dum non perdidisti nos simul cum multis aliis, in quos amplius sauit furor tuus: quinimmo à graui seruitutis iugo liberaſti, cupiens hoc pacto meliores nos ac prudentiores fieri.

Conquassasti terram, & conturbasti eam. Per conquassationem, & cōturbationem terræ, Iudæorum destructionem intelligit: qui in ipsa tunc erant ciuitate: captiuitatēque ac dispersionem hominum.

Sini contritiones eius, quia commota est. Cum terræ conquassationem dixerit, consequenter contritionem, & commotionem addit, quas terræ motus solet efficere. & significare uidetur euerſionem Hierusalem.

Oſtediſti populo tuo dura. Dura: hoc est, laboriosa. Omnia

PSALMVS

autem ea intelligit, quæ ad obsidionem, ad captiuitatem, & ad seruitutem pertinebant.

Potasti nos vino compunctionis. Per vinum compunctionis, calamitates intelligit: atque angustias, quæ compunctionem afferunt, & pœnitentiam eorum delictorum, ob quæ deum contra se prouocauerant.

Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant à facie arcus. Illi, inquit, qui effugerunt interitum, signum à te quoddam vitæ habebant sibi latenter, veluti seruis tuis insignitum: ob quod, cum hostes manus consererent circa mœnia, occisi nō sunt sed seruari. De hoc signo etiam legitur Ezechiel, quando ait: occidite ad exterminationem, illis autem, quibus est signum in fronte, nolite appropinquare. Per faciem verò arcus, ipsam sagittam intelligit, veluti quæ arcui præeminet: vel circumloquendo, per faciem arcus, ipsum arcum intelligit. Et dum arcum dixit, omne armorū genus significauit, quasi totum à parte.

שׁוֹרֵס אֶרֶב.

Vt liberentur dilecti tui. Hæc fuit causa cur signū datū sit.

שׁוֹרֵס אֶרֶב
דִּלְגִּיתִּי סָבָא.

Salua dextera tua, & exaudi me. Per dexteram, potentiam intelligit. Exaudi etiam me populum tuum in captiuitate constitutum.

Deus locutus est in sancto suo. Superiora quidem ex captiuorum persona dicta sunt, huius autem versiculi verba ab ipso proferuntur propheta: qui seipsum hic sanctum: hoc est, deo sanctificatum, ac dedicatum appellat. Vel, deus locutus est in sancto suo, pro: deus per sanctum spiritum suum mihi locutus est: & in summa illud affirmat, quod à deo ea sibi fuerunt reuelata, quæ modo dicturus est. Quæ autem ea sint, audi.

Lætabor. Quod scilicet ij, qui in præsentia captiui sunt, mihi aliquando conciliandi sint.

Et partiar Sicima. Sicima ciuitas est trib^o Ephraim. Hanc, inquit, ciuitatem, ab inimicis eam occupantibus, liberabo, & partiar eam populo meo ad habitandum.

Et uallem tabernaculorum metiar. Vallis tabernaculorum locus est iacens ante Sicima, quem se deus captiuis mensura pariter diuisurum pollicetur. Et duobus his locis, vniuersam Iudæam significauit, veluti à parte totum.

Meus est Galaad, & meus est Manasses. A minori ad ma-

io rem ascēdit, atq; à posteriori ad priorem: quippe cum Ga laad progenitorē suū haberet Manasse. Per Manasse ve rō vniuersam Manasse tribum intelligit: & per alia patriar charum nomina, alias insigniores tribus, per quas reliquæ etiam cōprehenduntur. Ait igitur, meus nunc est totus po pulus, tamen si aliquādo eum repulerim, quādo me irritauit.

Et Ephraim fortitudo capitis mei. Per caput hoc loco impe rium intelligit: quemadmodum ipse etiam Symmachus trās tulit, & sensus est: quòd potentissima pars regni Iudæorum in iis consistit militibus, qui sunt de genere Ephraim. Hoc autem pronomine, meus, vendicare sibi videtur deus eorū regnum: tanquam proprius ille sibi sit populus: ex quo ma iorem illius etiam fiduciam præstat.

Iudas rex meus. Ex tribu Iuda erit rex populo Israel. Nā & post captiuitatem Zorobabel, qui de tribu Iuda erat, rex constitutus est. Hoc etiam in loco pronomen, meus, regnū illud proprium quodammodo ipsius dei esse ostendit.

Moab lebes spei meæ. Lebes genus est vasis ad ministeria: per quod indicare videtur quòd Moabitarum populus sibi subiiciendus esset, & ministraturus. Spei meæ: hoc est, mini straturus iis qui in me sperauerint, vel iis, in quib⁹ ego spe rō, quòd mei futuri sint. λεβης.

In Idumæam extendam calciammentum meum. Per calciamen tum, iter intelligit. Hanc, inquit, Idumæam populo meo pa riter subiiciam, cum eo ad bellum simul proficiscens.

Mibi alienigenæ subditi sunt. Moabitæ & Idumæi, de qui bus diximus: & alij circumuicini populi. Et quòd ait: subdi ti sunt: prophetico more dixit, præteritum, pro futuro, tem pus ponens.

Quis deducet me in ciuitatem munitio nis? Sermo est ex captiuorum persona. Munitio nis autem ciuitas dicebatur Hierusalem: quia fortissimis erat mœnibus circumdata, & vndi que bene munita. Præ summa autem lætitia hæc verba pro ferre introducuntur, cum antea in captiuitate detinerentur, vnde nulla fugæ spes apparuerat. Περιοχης.

Quis deducet me usque in Idumæam? Ita vt non tantum in pa triam restituamur. Sed proximos etiam circumquaque vi cinos populos subiugemus.

Nōne tu deus qui repulisti nos? Per interrogationem hoc

PSALMVS

Legendum est, & simili modo subsequens versiculus. *interrogant autem quasi aliunde futuram huiusmodi salutem nõ expectarent, quã a deo.*

Et non egredieris deus in uirtutibus nostris. Huiusmodi uerba uidimus in psalmo xlii. ubi ea exposuimus.

Da nobis auxilium de tribulatione, & uana salus hominis. Hoc in loco superflua est cõiunctio illa, &. Symmachus autem ita reddidit: tu da nobis auxilium. Vana est enim salus ab homine.

In deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducet omnes tribulantes nos. Faciemus, pro, adipiscemur seu possidebimus. nam ex nobis infirmi sumus. Et hoc pacto quidem primam expositionem exegimus, de captiuis in Babylone, tempore regis Zorobabel: aptari autem possunt, ut diximus, huius psalmi uerba ipsis etiam fidelibus, qui olim sub dæmonum captiuitate detinebantur, ita ut ex eorum persona dictum sit: tu deus repulisti nos olim, antequã fidem haberemus: & destruxisti nos permittens bellis, & mutuis cædibus nos periri, ac multis aliis huiuscemodi malis. Et iratus quidem es, quia te creatorem nostrum ignorauimus, & misertus es nostri, cum antea a dæmonibus deciperemur. Cõcussisti autem terram, & conturbasti eam: quando nimirum tu in terra nobiscum conuersabaris, & docebas populos. Fama etenim operum & sermonum tuorum, tunc omnes conturbauit, qui erant in terra. Sana igitur afflictiones eorum, quas ideo sustinent, quod a recta uia declinarunt. Tu ostendisti nobis per euangelium uias duras: arctam illam nimirum uiam, & conculcatam. Et potasti nos uino compunctionis euangelico. Prædicatio etenim compunctionis uinum dicitur, quia & lætificat, & ad peccatorum pœnitentiam pariter adducit. Dedisti metuentibus te, significationem illam nimirum quæ per sigillum diuini baptismatis fidelibus omnibus insignitur, & figuram uiuificæ crucis: ita ut tanto signo muniti, a maligni dæmonis arcu, effugerimus. Et quæ sequuntur simili modo expone. Illa etiam uerba: deus locutus est in sancto: expone ut iam prædiximus, eo tantum excepto, quod per deum, Christum intelliges. Similiter & uerba illa, exultabo, partibor etiam Sichimam Iudæorum ciuitatem, fidei meo populo Christiano: & uallem tabernaculorum etiam

dimetiar. Christiani etenim omnia ea loca postmodum possederunt, & ibidē ecclesias erexerunt. Quod verò ait: meus est Galaad & meus est Manasses, & quæ sequuntur, ex persona Christi dicta sunt, docentis, se secundum hominem, Iudæorum affinem esse. Hac etenim de causa suos esse dicit. vel aliter: dic q̄ Christus illos sibi adsumit, suos esse eos dicens, propter fideles, qui ex eis crediderunt. Calciamentum autem diuinitatis, humana Christi caro erat, quæ ferebat deum, & ad varia accedebat loca, & ad varias gentes etiam alienigenas, subiiciēs eos, ac ducens ad fidem. cupiens deinde propheta ea oculis atque ipso sensu cernere, quæ in spiritu viderat: quis, inquit, deducet me in ecclesiam fidelium euangelij legibus bene moderatam, Christi que sanguinem, baptismate, cruce, angelis, & doctrina munitam? Quæ ecclesia munitiois ciuitas, seu (vt propius poscit Græca dictio) ciuitas complexus dici potest, eo q̄ omnes complectatur virtutes. Et quis deducet me in terram infidelium, vt ex infideli videam fieri fidelem? nōne tu deus, qui repulisti nos? hoc est qui cognatos ac posteros meos Iudæos, vt Christi interfectores proiecisti. Reliqua ex fidelium persona dicta sunt, exceptis paucis vt supra diximus.

In finem, in hymnis, psalmus ipsi Dauid.

In finem etiam hic psalmus nos iubet aspicere, ob prophetias quæ in eo traduntur: efferturq; ex populi persona, qui captiuus detētus est in Babylone. illorum enim reditum in patriam prædicat. Inhabitabo, inquit, in tabernaculo tuo in secula: atque ideo summa consequētia post superiorem collocatus est. Christiano etiam populo rectè accomodatur. In hymnis inscribitur, quia benefactorē deum laudat, & illius beneficia cōmemorat. obseruandum uerò est, quod psalmi quibus inscriptum est, in hymnis, ipso tantum humano ore canebantur absque organorum modulatione: illi autē quibus inscribitur in hymnis, psalmi, und cum musico canebantur instrumento.

PSALMVS 60.

E Xaudi deus deprecationem meam, intende orationi meæ. De his verbis, exaudi & intende, diximus in psalmo xvi.

A finibus terræ ad te clamaui. Per fines terræ

PSALMVS

iuxta hystoriæ sensum Babylonem intelligit, quæ in vltimis mansuetioris huius regionis nostræ partibus sita est: iuxta anagogem verò cogitationes terrenas, quæ efficiunt vt procul elongemur à deo.

ἐν τῷ βιβλίῳ
ἀλλήλων.

Dum triste esset cor meum in petra exaltasti me. Per petram, fidem intelligit, quã in deum habet: propter illius nimirum soliditatem securitatemque ac sublimitatem. quoties enim, inquit, ob presentes angustias fatigatus aut cõtristatus sum, ad summam quandam à deo mihi immissam spem euehebar, veluti ad solidissimam quandam petram, atque ad tutissimũ refugium.

Deduxisti me, quia factus es spes mea. Dux mihi olim fuisti ad bona. te enim vnicum salutis meæ authorem futurum sperabam.

Turris fortitudinis à facie inimici. A communi sensu sumendum est verbum, factus est. Turrim autem fortitudinis à facie inimici, dixit, pro: turrim fortem coram inimico, adeo vt illum arcere possit.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula. Iam diximus in his verbis prophetiam contineri de reditu populi ex Babylone, & restitutione in patriam. per tabernaculũ autẽ, tẽplum dei intelligit. Et in secula dixit pro, perpetuò. Verũ huiusmodi prophetia propter prauos Iudæorum mores in nos cecidit. Illi enim iamdiu perditĩ à Romanis in templo amplius non habitant, quod ab ipsis prorsus fundamentis euersum est, sed fidelis ac Christianus populus in tẽplo dei semper & vbiq; inhabitat, cum ab eo per totũ orbem Christo erecta sint templa, in quibus assiduè deum colit.

ἐν οὐρανῷ.

Protegar in protectione alarum tuarum. Simile est quod legimus in psalmo x v l. ibi, & in protectione alarum tuarum proteges me: quæ verba ibi exposuimus.

τὸ πῦρ
ἐν τῷ πύθῳ.

Quoniam tu deus exaudisti orationes meas. Quando scilicet inuocaui te.

Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum. Per hereditatem iuxta hystoriæ sensum, inferiorẽ hanc Hierusalem intelligit, & supernam iuxta anagogen. Venite enim, inquit, benedicti patris mei, hereditate paratum vobis regnum.

Dies super dies regis adicies. Dies, inquit, plurimos adicies ad dies vitæ regis Zorobabel, propter summum eius in

te amorem, & propter illius summam prudentiam. Quæ sequuntur non conueniunt antiquo regi Zorobabel, sed nouo nostro Zorobabel Christo domino secundum carnem. Nam & Zorobabel Christi tenuit figuram, dum captiuos qui in Babylone erant in patriam adduxit, quæ admodum & Christus fidelem populum, qui sub errore ac fallacia idolorum ac demonum captiuus detinebatur, in cælum reduxit, ubi nostra erat patria. Supernè enim anima nobis omnibus à deo data est.

Annos eius usque ad diem generationis, & generationis.

Erunt, inquit anni eius usque ad vltimum diem duarum generationum: antiqui nimirum populi & noui, hoc est, ad ipsam usque consummationem. eo usque enim hæc atque illa extendetur generatio.

Permanebit in seculum in conspectu dei. Verba hæc superiores versiculum declarant. Ex omnibus autem regibus, qui à seculo fuerunt, solus Christus viuuit coram deo. nam & si mortuus sit, resurrexit tamen post tres dies, & sedet à dextris dei.

Misericordiam & ueritatem eius quis exquiret? Quis intelliget? verè nullus. Est enim quoddam misericordiæ pelagus. Adeo autem veridicus est, ut veritas ipsa appelletur. verum de illius misericordia & ueritate dictum est, in psalmo LVI.

Sic psallam nomini tuo in secula. Psallens tibi, inquit, ut nunc facio, in perpetuum te laudabo.

Ut reddam uota mea de die in diem. Hoc est, ut successiuis diebus adimpleam quæ pollicitus sum. promiserat autem beatus Dauid saepe in præcedentibus psalmis, se perpetuò deum laudaturum esse.

In finem pro Idithum psalmus ipsi Dauid.

In finem inscribitur propter finem prophetiæ, quæ in eo continetur. Machabæorum enim pugnam prædicit, quam pro religione susceperunt. Et quod ait: pro Idithum, idem sibi uult ac si dixisset, ad Idithum. Ab eo enim decantatus est hic psalmus. Erat autem Idithum princeps chori, ut in proœmio operis prædiximus. Exhortatur etiam nos propheta hoc psalmo ad patientiam atque ad spem in deo collocandam.

PSALMVS

PSALMVS 61.

Onne deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Verba hæc proferuntur ex persona cæti Machabeorum, aduersus inimicos tyrannos conantes auertere eos à lege dei atq; à moribus patriis. Et iis omnib⁹ insuper accommodari possunt, qui imitati fuerint illorum pro virtute constantiam. Per interrogationem verò proferenda sunt. Nonne, inquit, deo potius obtemperabimus, iubèti nō recedendū esse ab eius legibus? certè obtemperabimus. ab illo enim vniuersa pendet nostra salus.

Ὁ μὴ σε
λειθῶς ἐπι
πλήσω.

Etenim ipse deus meus, saluator meus, & adiutor meus, non fluctuabo amplius. Amodo, inquit, non timebo, tametsi antequam in huiusmodi calamitates inciderem, humano more timuerim. Fluctuationem enim hic timorem appellauit.

Ὅσους
ἐσμένω.

Quousque irruis in hominem? Interficiis omnes vos, tanquam parieti inclinato, & maceria impulse? Quousque, inquit, in infirmum hominem eo modo impetum facitis, quo irruit quis in parietem ad ruinam vergentem, aut in maceriam cōcussam? in hæc etenim irruere solemus, vt prorsus evertantur. Et quòd ait quousque, illos indicat persape irruisse. deinde iis quæ in medio dicta sunt, per parenthesis à comuni sensu addēda est dictio quousque, vt huiusmodi efficiatur sentētia, quousq; vos omnes interficitis, quousq; sanguini ac cædibus vacatis? propriam verò infirmitatem fatētur, parieti inclinato, & depulsæ macerię se cōparantes: quia in deum peccauerant: & idcirco multa mala passi fuerant.

πικρῶς.

Verum tamen honorem meum cogitauerunt repellere. Inimici mei, inquit, meditati sunt, vt à me abicerent seruitutē quā in deum habeo, & illa me potissimū re studebant spoliare, quæ summo mihi honori est & gloriæ. Nam si sermo honori est, vt regi deseruiat, quantò magis si quis seruiat deo?

Cucurrerunt in sti. Non simpliciter inquit, me aggressi sunt, sed summo cum desiderio festinarunt. Desiderium enim sitim appellauit. omni autem artificio Antiochus, & ministri eius machinati sunt, vt Machabæis persuaderet deum suum contemnere, quemadmodum in historia tradit Iosephus, quam de Machabæis conscripsit.

Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant. Proprio ore adulantes

adulantes me laudabant: corde vero cōtemnebant, quod alteram fidem sectarer: & palam quidem consilium suū mihi impertiri videbantur, & mecum eadem sētire, secretò tamē veluti inimicissimi fallacias componebant.

Veruntamē deo subiecta esto anima mea, quoniā ab ipso patiētia mea. Ab ipso est patientia, quia inter calamitates mihi constantiam pręstat. Hęc autem mutuo inter se cōsilia agitant, ad maiorem se magnanimitatē alter alterū excitātes

Quoniā ipse est deus meus, & saluator meus & adiutor meus, non recedam. A seruitute, inquit, dei ad Antiochi iugum nunquam desciuero.

In deo salutare meum & gloria mea. In deo, inquit, situm est, quod ego salutē & gloriam consequar, & nō in hominibus, vel, in deo habeo salutem & gloriā, & nulla alia in re.

Deus auxiliī mei. O deus adiutor meus. vocāt enim eum sapius prę summa voluptate, quam ex sermonibus de eo habitis consequabantur.

Et spes mea in deo est. Eandem ob summam lætitiā sententiam repetunt palam ac liberē spē in deo suā profitētes: alios pręterea. ad sui æmulationem excitantes, addunt.

Sperate in eo omnis congregatio populorum, effundite corā illa corda uestra, quoniā deus adiutor uidetur. Per corda hoc in loco preces, atq; obseruationes intelligit: vnde alibi ait: Effundam coram eo orationem meam. sincera etenim supplicatio de medio solet cordis proficisci. effundi autem dicitur preces, eo quod sermo effluere quodammodo videtur ab ore. vel aliter: educite atq; euacuate coram eo occultos cordis vestri affectus, sinceran agentes confessionem.

Veruntamen vani filij hominum. Dictio veruntamen superius quidem superflua iacet, sed hoc in loco idem significat, quod verē. Cum enim admonerit popheta, vniuersū humanū gen^o quid factō opus sit: & deinde intellexerit prauos homines sibi obtēperaturos non esse, sententiam aduersus eos profert, dicens: quod verē vani sunt filij hominum, veluti, qui in vanissimis rebus peruersē operantur. Vanū autem & quod inutile est, & infructuosum.

Mendaces filij hominum in stateris. ut iniuste agant, Mendaces sunt in eorum iudiciis. per stateras enim iudicia ipsa intelligit. Corrupta est in eis, inquit, iudicij sedes. instabilia &

μη μίσηται
σέσω.

τὸ ἀδικεῖν
σται.

PSALMVS

enim eligunt pro stabilibus, & mala pro bonis: & adeo mē-
daces sunt vt seipfos in primis iniuria afficiāt, dum virtuti-
bus se priuant. sermo autem hic prauos omnes in vniuersū
tangit: sed præcipuè Antiochum & socios, qui ob auaritiā
Iudæis iniuriam inferebant.

is.

Ipsi ex uanitate in idipsum. Ex uanitate, inquit, hoc est, ob
vanitatem ipsi eadem sentiunt, vt iniuriam inferant . in idip-
sum enim omnes feruntur, eadem ducti uanitate.

Nolite sperare in iniustitia & in rapinas nolite concupiscere.
Admonet beatus Dauid ōnes homines in vniuersum, & di-
uitias iniustitiam appellat, eo quòd vt plurimū ex iniusti-
tia proueniāt. quod verò ait: & in rapinas: præpositio, in, est
superflua, vt sensus sit rapinas ne concupiscatis.

ἰαυὸς ἔσθ

Diuitiæ si fluant nolite cor apponere. Si diuitiæ, inquit, ab
his ad illos transferantur, vt persæpe accidit, cum instabile
& fluxam habeant naturam: vel si ab aliis fluant in vos, noli-
te vllō modo affigere eis cor vestrum, vt studiosè eis incū-
batis. Quædā verò exēplaria habēt nolite corde apponi, ac
si dicat nolite ex toto corde, atq; animo eis prorſ⁹ inherere

ἡ σουκὸς

εἰ τὸ ἰλε-

ος.

Semel locutus est deus, duo hæc audiui, quòd potestas dei est, &
tua domine misericordiā. Verba hæc nonnulli de dei sentētia
dicta esse intellexerunt, & sensum esse: quòd simul cum mi-
natoria dei sententia vna semper auditur illius comminatio
nis solutio. hac etenim ratiōe deus cōminatur, vt commuta-
to delinquentium proposito, nullus minis amplius relinqua-
tur locus. Potest autē qui semel loquitur plura eodem ser-
mone proferre, & sermonis series plura continere. quo cir-
ca duo hæc, quæ se audisse asserit propheta, ad eundem debēt
sermonē referri, quem semel, hoc est, vna quadam vice de⁹
locutus est: tametsi hæc dictio semel hoc in loco melius ex-
poni possit, pro constanter. Deus, inquit, constantissimè mi-
hi per sanctum spiritum locutus est. quæ nā autē sint, duo
hec postmodum declarat dicens: quòd solus deus potens est
& quòd solus misericors: quo sermone hoc indicare nobis
voluit propheta: quòd deus potēs est, qui inimicos nostros
repellat, & qui nostri misereatur, & docēt pariter, quòd ve-
luti potentem eum timere debemus, & ad eum cōfugere tā
quam ad misericordem. intelligere etiam possumus simpli-
citer, deum duo hæc locutum esse ad Moysen. huiusmodi

enim sententiam septennero ab eo Moyſi dictam legim^o,
vt eam populo annuntiaret.

Quoniam tu reddes unicuique ſecundum opera ſua. Tu enim
futuro iudicio cōdigna unicuique pro operibus retribues,
ſiue bona ea fuerint, ſeu mala.

Psalmus ipſi Dauid cum eſſet in deſerto Iudææ.

Fugiens Saulẽ beatus Dauid, occupauit deſertũ, quod ſicilita
dicitur, ſeu ſqualloris, ubi hũc psalmum composuit: quo et summũ
omnib^o amorem declarauit, quem erga deum habebat, et perſecuto
rũ ſuorum pariter ruinaẽ prædixit, docens: quod nobis hoc pacto
in deſerto ac ſterilitate uoluptatum erga deum affectis, deſtruentur
ac fugabũtur ſimiliter, tam inuiſibiles quã uiſibiles inimici. Quẽ
dã uero exẽplaria habet in deſerto Iudææ. uerĩſimile eſt autẽ de-
ſertũ illud ante a Iudææ regionis fuiſſe, et deinde Iudææ partẽ
effectum eſſe.

PSALMVS 61.

Deus deus meus ad te de mane ſurgo. Ad te, in-
quit, tempeſtiuus feſtino, qui & diluculum
& mane diei diceris, ex perrectus enim a ſõ-
no ſtatim cogitationibus meis tibi adſum,
conuerſationem quẽ hanc & ſermonem, quẽ
tecum habeo, quibuſcunquẽ aliis rebus &

negotiis præpono, & pro totius diei primitiis tibi offero
Sitiuit te anima mea. Per ſitim, dilectionis uehementiam
ſignificat, de qua dictũ eſt in psal. xli. i in tertio verſiculo.

Quã multipliciter tibi caro mea. Pro quã multipliciter,
Theodotiũ tranſtulit, quã ſepiſſime, hoc eſt, aſſiduẽ tibi,
inquit, aſſiduẽ intentus, in tui dilectionem feror. per carnẽ
enim ſuam, & per animam ſuam, circumloquendo ſe ipſum
paſſim intelligit. dictio autem, quã multipliciter, immẽſi-
tatem demonſtrat dilectionis.

In terra deſerta, et in uia, et in aquoſa. In hoc, inquit, deſer-
to, ubi nũc moror, ita me gero, vt loc^o qui alioqui omĩ præ-
ſus uocat ſolatio, meũ erga te deſideriũ minimẽ imminuat.

Sic in ſancto apparui tibi. Hoc pacto diſpoſit^o apparui tibi
in tabernaculo cum, vt lex mandat, colerem te. per ſanctum
enĩ ipſum intelligit tabernaculũ & ſenſ^o eſt. q^o tũc in taber-
naculo, & nunc in deſerto, æqualem erga deum affectionẽ

PSALMVS

& beneuolentiam conseruauit.

Vt uiderem uirtutem tuam & gloriam tuam. Hoc autem facio ut uirtutem ac potentiam tuam uideam aduersus inimicos meos, quos à te fugandos spero, & similiter ut uideam gloriam tuam, dum omnes te glorificant, quòd adiuues sperantes in te.

Quoniam melior est misericordia tua super uitas. Vitas delictis deditas dicit & voluptatibus præstat, inquit, ut in deserto tuam consequar misericordiam, quàm si in deliciis ac uoluptatibus humanis degam.

Labia mea leudabunt te. Et ideo, inquit, ego te leudabo.

Sic benedicam te in uita mea. Sic, ut nunc facio, sincerè nimirum, atque ex tota anima.

In nomine tuo lauabo manus meas. Ad te unum, inquit, manus meas extendam. vel, inuocato tuo nomine, eas extendam, & nullum aliud poscam auxilium.

Quasi adipe & pinguedine repletur anima mea. Eo pacto, quo adipe quis repletur & pinguedine, eodè opto ut anima mea, tua repletur misericordia. de ea etenim sermo erat.

Et labiis exultationis laudabit os meum. Et de cætero, inquit, exultantibus labiis te laudabo.

ἐν ἡμετέροις
ἡμέτεροις
ἡμέτεροις

Si memor eram tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te. Si memor tui sum cubans in lecto, in matutinis etiam meditor in te, hoc est, inuenior cogitare de te: & sensus est, quod memor dei erat & cum somnum caperet, & rursus cum expergeret, ita ut somni dei memoriã minimè intercederet. optimũ est igitur, ut qui somnũ uult capere, cũ dei memoria id faciat, quæ prauas ac turpes solet imaginatiões auertere. immutatũ est autem tempus uerborũ, memor eram & meditabar, pro memor sum, & meditor.

Quoniam fui tui adiutor meus. Hoc autem facio, quia te unũ adiutorem habeo, & deinceps aliud mihi opus nõ est. quàm ut tui memor sim. cætera enim omnia & superflua reputo & inutilia.

ἐν ἡμέτεροις

Et in protectione alarum tuarum exultabo. De alarum protectione diximus in psalmo xv i.

ἐν ἡμέτεροις
ἡμέτεροις

Adhæsit anima mea post te. Desyderij nimirum vinculo a deo alligata, ut à tui memoria diuelli nusquam possit.

Me autem adiuuit dextera tua. Ex hoc loco prædicere in

cepit, auxilium sibi à deo præstitum, Saulis quæ, ac cæterorum inimicorum interitum.

Ipsi uerò in uanum quæsiuerunt animam meam. Cùm auxilio mihi sit deus.

Introibunt in inferiora gladij. Mortui etenim descendunt in infernum.

Tradentur in manus gladij. Dixit eos interituros nunc, & mortis genus narrat. gladium autem metaphoricè manus habere finxit, ut illi⁹ ictû inuitabilè esse indicaret, veluti qui quasi manu quadam illos apprehensurus, atq; adactus lit.

Partes uulpium erunt. Vbi, inquit, occisi fuerint, vulpes sibi in cibum, eorum diuident cadauera. vel, ideo partes uulpiû futuros dicit, quia non à fortibus & generosis occidendi essent inimicis, sed à pusillis quibusdam, imbecillibusque atque dolosis, quales esse vulpes nouimus. ab huiusmodi itaque, inquit, inimicis dilaniabuntur: & Palestinos mihi uidetur populos subsignare, à quibus Saul cum filiis, atque exercitu trucidatus est.

Rex uerò lætabitur in deo. Seipsum regem appellat, veluti diuina sententia iam vnctum in regem. lætabitur autem nõ in eorum morte, quemadmodum postea re ipsa declarauit, lugens ac plangens: sed lætabitur in deo qui liberauit diligentes se. per regem etiam hoc in loco quælibet intelligere potes, qui affectibus, ac passionibus propriis dominatur: iuxta quem sensum expone sequentem uericulum: quòd illi etiam laudandi sunt, qui iurauerint in deo, id est, qui uitâ deo pollicentur uirtute præditâ, & qui quod polliciti sunt, operibus confirmant.

Laudabuntur omnes, qui iurant in eo. Olim mos fuit ut iurarent per reges, veluti per salutem, aut caput regis. Viuente igitur Saule periculum ei fuisset, qui per Dauid regis salutem iurasset. Mortuo, inquit, Saule ille laudabitur ut amicus & beneuolus, qui per Dauid regis salutem iurauerit.

Quoniam obstructum est os loquentium iniusta. Morte nimirum obstructum est os hominum loquentium iniusta aduersus ipsum Dauid, cum calumniarentur, eique detraherent, atque inuicem de illius morte tractarent. Et hæc quidè expositio ad uisibiles inimicos pertinet. Cæterum de inuisibilibus simili modo exponi potest: uerùm quòd hic legimus:

PSALMVS

Introibunt in inferiora terræ, tunc expone, hoc est, in ipsum Tartarū. quia (vt dicit Apostolus Petrus) missos illos deus tradidit in Tartarum ad iudicium. Tartarum verò sub terra esse dicunt. Gladium etiam tunc expones, pro supplicio.

In finem psalmus ipsi David.

Hic psalmus eandem, quam præcedens tractat materiam. eisdem enim beatus David inimicorum insidias carpit, & ab eis se liberandum prædicat. Atque ideo etiam in finem inscribitur.

PSALMVS 63.

Xaudi deus uocem meam, dum oro ad te, & timore inimici eripe animam meam, protege me à conuentu malignantium, à multitudine operantiū iniustitiam. Per conuentum congregationem, atque ordinem militum intelligit: Cætera verò per se clara sunt.

Quoniam exaceruerunt, ut gladios, linguas suas. Vt de facili nimirum calumniari possent, & contexere insidias. & similia videntur hæc verba iis, quæ vidimus in psalmo LVII. lingua eorum gladius acutus.

Intenderunt arcum suum, rem amaram, ut sagittent in oculis immaculatum. Immaculatum dixit, pro innocentem, & se ipsum intelligit. ordo autem fit per hyperbaton, hoc modo, parauerunt arcum suum, vt latenter sagittarent innocentem hominem, & amaram rem, hoc est, grauem ac molestam esse ait, quòd huiusmodi vsi sint apparatus. appositiuè enim id dictum est & per parenthesis: graue etenim est, & dolosi cuiuspiam opus, vt in occulto sagittis quempiam impetat, qui sibi nihil cauet. per arcum verò linguam intelligit, quam & gladium appellauit, veluti quæ proximum adeò lædit, vt penè interimat, & arcum similiter, quia de longe ferit in aperto etenim laudabant eum inimici, ac benedicebant, clam verò, ac latenter mala conspirabant.

Subito sagittabunt eum, & non timebunt. Statim, inquit, nec præcauentem eum sagittabunt, nullam, aut dei iram, aut humani iuris legem timentes.

in præcautione
cap.

Stabiliuerunt sibi sermōnem prauum. Prauum insidiarū consilium sequi decreuerunt, vt omnino perficiendum.

Narrauerunt ut absconderent laqueos. Symmachus reddi-

dit, consuluerunt. Consuluerunt etenim, vt laqueos absconderent & plagas, dum collocarent insidias.

Dixerunt. quis uidebit eos. Quis vltor nimirum, aut vindex illius erit, quæ occidere conantur? ac si dicant, nullus huiusmodi vindex eos videbit.

Scrutati sunt iniquitatem. Perquisiuerunt iniquitatem, vt ea vterentur.

Defecerunt scrutantes scrutinia. Hoc est, defatigati sunt, ἰστῆται ὁμοῦν
ἰστῆται quærentes dolosas artes.

Accedet homo, et cor profundum, et exaltabitur deus. Ad prauos istos talia molientes accedet homo aliquis, illorum prauitati, aduersum me inseruiturus, & homo iste, erit cor profundum, hoc est, magni ac profundi consilij & vergentis ad malum. Nam & profunda inueniuntur ad malum consilia. Cum verò apparuerit huiusmodi hominem consilium suum non posse perficere, tunc magnificabitur deus, qui comprehendit sapientes in astutia eorū, qui inefficaces fuisse ostendet eorum insidias. Verisimile est autem aliquos fuisse qui vt inimicis gratificarentur accesserint, & operam suam aduersus iustum polliciti sint. ἰστῆται ὁμοῦν
ἰστῆται
σῆται.
ἡ καὶ ἰστῆται

Sagittæ paruulorum, facta sunt verbera eorum. Inefficaces nimirum, huiusmodi enim sunt paruulorum ictus. Vel etiā, propter percutientium infirmitatem. Per verbera autē hic, afflictiones intellige.

Et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum. Per linguas, ipsas intelligit calumnias, & conspirationes, quæ per linguam contexuntur. Hæc etenim sunt linguæ opera. Infirmatæ igitur sunt linguæ eorū in eis: nequeutes scilicet aliquid amplius facere.

Turbati sunt omnes qui uidebant eos. Ij, inquit, qui tales ac tantos homines conatibus suis omnibus frustratos viderūt, non mediocriter turbati sunt.

Et timuit omnis homo. Omnis homo qui eos viderat, in se ipso conterritus est, cognoscens quod deus omnia omnium vindex esset, qui iniuria opprimerentur.

Et annunciauerunt opera dei. Et alij miracula eorum annunciauerunt, quæ propter me deus operatus est.

Et facta eius intellexerunt. Et cognouerunt qualia faciat dominus adiuuans seruos suos. Futura autem dixit, vt iam

PSALMVS

facta lege scilicet prophetiæ.

Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo. Lætabitur & sperabit, vbi magnum dei studium in me viderit.

Et laudabuntur omnes recti corde. Ii, inquit, qui obliquum nihil, aut tortuosum ferunt in corde, qualis erat beatus Dauid, ab omnibus semper laudabuntur, veluti eis deus preſto ſemp futurus ſit. Quam bonus enim, inquit, deus Iſrael iis, qui recto ſunt corde? Quidam ea verba, accedet homo, intel- ligunt dicta eſſe de Iuda, qui cum deprauato eſſet animo, ad Chriſti aduerſarios profectus eſt, & pollicitus, ſe illum eis traditurum eſſe. Verum Chriſtus ex eo magis magnificatus atque exaltatus eſt. Multa ſiquidem & ſumma admiratione digna, miracula tam moriens, quam reſurgens, operatus eſt, quæ illius gloriam prædicant. Nam quod ſupplicia ſuſtinue- rit, eius gloria non minuitur, cum & diuinitas ipſa minimè læſa ſit, & humanitatis excellentia ac nomen eius tolli idè non potuerit, vt putarant. Hæc autem omnia cum cernerent Gentiles, & inſuper ipſos Chriſti crucifixoſes tradi viderent Romanis in interitum, turbati ſunt, & timuerunt Chri- ſtum dominum, ob quem Iudæorum genus tantis affectum eſt ſuppliciiis. Et iuxta hunc ſenſum per iuſtos, fideles om- nes ex Gentibus intelliges, qui per fidem iuſtificati ſunt, qui etiam vt recti corde, lætabuntur in Chriſto, eo quod in corde ſuo nunquam à recta illa fide declinauerunt, quam ſe- mel profeſſi ſunt.

In ſinem pſalmus Cantici ipſi Dauid.

In ſinem etiam inſcribitur hic pſalmus, quia captiuorum reditum prædicat, qui in Babylone erant, ex quorum perſona fuit à prophe- ta conſcriptus. Futuram etiam Gentilium religionem, ac fidem in- terſerit, quæ omnia ad ſinem ſuum tendebant. Quid autem ſit pſal- mus Cantici in proœmio operis dictum eſt.

PSALMVS 64.

E decet hymnus deus in Sion. Illic etenim te coli debere mandaſti.

T *Et tibi reddetur uotum in Hieruſalem.* Vide prophe- tiam de reditu. Iuxta Anagogen per Sion & per Hieruſalem, vniuerſalis fidelium Eccle-

sia intelligitur, & templa etiam, quæ priuatim erecta sunt in variis mundi partibus.

Exaudi orationem meam. Orationem de his rebus, pro quibus semper ad te preces fundo.

Ad te omnis caro ueniet. Prophetia hic traditur de salute Gentium: per carnem etenim ipsas gentes intelligit, vt totū à parte: vel quia olim vivebant carnaliter. Vel fortassis sermo est de vniuersali corporum resurrectione.

Verba iniquorum præualuerunt super nos. Blasphemix inimicorum quas aduersum nos atque aduersus ipsum deum fundunt, præualuerunt super nos, hoc est, oppræsserunt nos, cum non auderemus contradicere, veluti serui effecti. Et quia in Græco, pro verbo, præualuerunt, legimus, *ὑπερβύβησαν*. potest id verbum aliter exponi, vt sensum etiam contrarium faciat, & sententia sit, quod verba iniquorum valde fortes nos reddiderunt, ita vt fidutiam præstiterint, quod deus huiusmodi iniurias, inultas non dimittet. Quædam autem exemplaria habent, verba iniquorum valde infirmos nos reddiderunt.

Et impietatibus nostris tu propitiaberis. Tu, inquit, iis ignoscas peccatis, propter quæ nos effecti sumus captiui, vnde etiam liberabis nos.

Beatus quem elegisti & assumpsisti, habitabit in Aulis tuis. Beatus, inquit, Iudæorum populus, qui ex omnibus gentibus à te electus est, & tuus populus appellatur. Ex captiuitate etenim reuocatus, rursus cū honore habitabit in Hierusalem, quam Aulas dei esse dixit, propter celeberrimum templum, quod in ea deo dicatum erat. Iuxta Anagogen verò, de nouo loquitur populo, quem dominus ex Gentibus sibi in hæreditatem elegit, & per Aulas, Ecclesias intelligit, quæ vbique locorum Christo erectæ sunt. Intelligi etiã possunt hæc verba, vt unicuique aptentur fidei, qui piè ac religiosè viuat, qui electus dicetur, & assumptus ad cælestem Hierusalem, vbi Aulæ dei sunt mansiones iustorum.

Replebimur in bonis domus tue. Per domum dei & inferiorem hanc, & supernam Hierusalem intellige, & templa, quæ vbique locorum sunt. Bona autem domus dei, sacra sunt dogmata, ac cætera spiritualia ac temporalia bona, quibus frui ac delectari deus hominibus tribuit. His autem bonis

PSALMVS

replendum etiam populum propheta asserit, simulac ab inimicorum seruitute fuerit liberatus.

Ἐπ' εὐχαιῶν
σύνη.

Sanctum est templum tuum, mirabile in iustitia. Per templum similiter & illud intellige, quod est in inferiori Hierusalē, & quod in superna, & alia etiam templa quæ variis mundi locis sunt Christo dicata. Sanctum autē templum appellat, quòd illius esse dicitur, qui sanctus est, & quia plenum est sanctimonia. Et mirabile ī iustitia, propter iustos viros, qui in eo versantur. Vel templum dei esse intelligit, viros omnes virtutes præditos, qui habitaculum dei meritò dici possunt, & sancti quidem sunt, ob vitæ munditiam, mirabiles verò ob summam integritatem, ac summam iustitiam.

Ἐ σωτῆρ υἱ
τοῦ π' ἐν θα-
λάσσοις.

Exaudi nos deus saluator noster, spes omnium finium terræ, & eorum qui in mari sunt procul. Est & hæc prophetia de gentibus, quæ crediderunt. Exaudi inquit, tu nos, qui in posterum futurus es omnium spes. Fines autem terræ, homines appellat qui terræ fines incolunt. Per eos verò quos in mari procul esse dicit, insulanos intelligit. Dicitio autem procul, distantiam seu interuallum à terra denotat. Disiunctæ enim sunt insulæ à terra continenti.

Præparans montes in fortitudine sua. De diuina nunc pertractat potentia, collaudans eam, atque extollens. Quod verò ait: præparans, Symmachus dixit, stabiliscs. Subintelligitur autem substantiuum verbum, est. Deus, inquit, ille est, qui stabiles reddit mōtes, ita vt nullis tametsi validissimis, ventorum flatibus dimoueri possint, aut fluctuare.

Ἐλυξισία.

Accinctus in potentatu. Zonæ instar, inquit, circumdatus es, in potentatu, hoc est, in immensa potentia, tam in iis, quæ ad creatas res pertinent, quàm ad quæcunque alia. Alibi etiam huiusmodi ferè vitur sermone, cum dicit, indutus est dominus fortitudinem & præcinxit se.

Qui conturbas profundum maris. Maris profundū ita conturbat, vt arena, quæ illic iacet sursum feratur, tanta perturbatione commota. Illud igitur ex huiusmodi prophætæ nostri verbis considerandum est, quòd venti nulla propria virtute sed mandato dei, mare atque alia elemēta conturbant.

Ἦς ὑποση-
οσταί.

Sonos fluctuum eius quis sustinebit? Cum graues videlicet sint, terribilisque & ferri nequeant.

Turbabuntur gentes. Propter nouum atque insuetum præ;

dicationis genus, quo maiorum religio & antiqua patrię cōsuetudo destruetur, atque in aliam immutabitur.

Et timebunt qui habitant fines a signis tuis. Ij, inquit, qui extremos terrę fines incolunt, timebunt prę multitudine miraculorum quę passim in tuo fient nomine. Quod si ij timebunt, qui extremas orbis partes habitant, quanto illi magis, qui in medio eius versantur? & nos quidem hæc de admirandis Christi operibus prædicta fuisse affirmamus: Hebræi verò de iis quę a Moysse gesta sunt, verum reprobantur atque conuincuntur ex sequentibus.

Exitus matutini & vesperę delectabis. Populum, inquit, tuum delectabis, tam in exitu matutini temporis, quando & manē dioi dicitur & dies progredi incipit, quàm etiã in exitu vesperę, hoc est, in ipso vespere. Prædicitur autem hoc sermone quod delectabuntur tam in principio quàm in fine diei. Delectabuntur autem in diuinis laudibus, atque in sacris canticis. Aliqui, per exitus matutini, & per exitus vesperę, orientales atque occidentales terrę partes intelligunt. In altera enī parte mane oriri videtur, in altera prædire nox. Incarnatione atque conuersatione tua, inquit, tam eos delectatione afficies, qui orientem habitāt, quàm eos qui occidentem. Quę sequuntur primò iuxta historię sensum exponemus, deinde iuxta anagogen.

Visitasti terram, & inebriasti eam. Post reditum, inquit, è Babylone, tu regionis Iudæę curam suscepisti, quę iam penè exaruerat. Aqua etenim & pluuia eam inebriasti.

Multiplicasti locupletare eam. Multiplicasti pluuiam, vt vberiore eam redderes frugum copia:

Flumen dei impletum est aquis. Iordanis etenim inundauit, quod celeberrimum est Iudæę flumen.

Parasti cibum eorum, quoniam ita est præparatio. Cibum eis, inquit, præparasti, qui è Babylone reuersi sunt. Hoc pacto etenim fit præparatio, terra nimirum antea à te per pluuiam inebriata.

Sulcos eius inebria, multiplica germina eius. Cùm terrę fecunditatem prædixerit, eam postmodum fieri rogat.

In guttis suis lætabitur germinans. Lætabitur, inquit, terra in guttis suis, hoc est, in iis aquis quę propter eam mittuntur. Ob rorem quippe, qui super eam cadet, multā herbam

Πραξ.

Τὰς κυλά-
κας αὐτῆς
μίδυσσος.
γεννήματα

PSALMVS

germinabit. Quòd autem ait: lætetur terra: metaphoricè dictum est.

ἐν τοῖς γὰρ
νόοις χρισ-
τοῦτος.

Benedices coronæ anni bonitatis tuæ. Sanctificabis, inquit, totum illius anni circulum, illius anni dico, qui à tua nobis donandus est bonitate.

Et campi tui implebuntur ubertate. Ubertate, hoc est fructuum abundantia.

Pinguescunt speciosa deserti. Per desertum hoc in loco ipsam intelligit Hierosolimam, à Babyloniis in desertum ac solitudinè redactam. Per speciosa verò deserti, eas regionis partes quæ omnibus anni temporibus aptiores atque elegantiores sunt: hoc est, quæ sunt magis fructifera. Vel quia Græca dictio, ὡραία, non tantum speciosa significat, sed tempestiua, dic q̄ per tempestiua deserti, fructus ipsos intelligit, veluti tempestiuè ad maturitatem perductos.

Et exultatione colles accigentur. Metaphoricus etiam sermo est: & est sensus, quòd ex omni latere vniuersi homines passim exultabunt. Et quia campos & speciosa deserti dixerat, nunc addit & colles, & paulopost vterius progrediens, ipsas etiam valles addet.

Induti sunt arietes onium. Induti nimirum lanarum copia, quæ de pascuorum prouenit pinguedine. Per arietes verò, omnifariam greges significauit.

Et ualles abundabunt frumento. Hoc per se clarum est.

Clamabunt, etenim hymnum dicent. Quòd reliquum est, inquit, ij, qui & libertate, & tâta à te frugum copia donati fuerint, ex intimo corde tibi gratias agentes, clamabunt, laudabuntq; te, veluti saluatorem ac benefactorem suum. Abundat enim hoc in loco, dictio, enim. Verùm hæc iuxta historix sensum dicta sunt: iuxta anagogen verò omnia hæc prophetiam continent de prædicatione euangelica. Illa etiam verba: visitasti terram, possunt ad vniuersi personam referri, qui vniuersam terrã, & omnes gentes in ea habitantes visitauit, & de quo dictum est: q̄ visitauit nos oriens ex alto: qui etiam inebriauit terram vino illo cõpunctionis, de quo in sexto versiculo diximus psalmi LVIIII. sensum tradentes anagogicum. Multiplicauit præterea irrigationem euangelicam, vt terrã illam, quam diximus, virtutum fructibus fecundaret. Flumen autem dei, saluator noster est Iesus,

& aquæ fluminis, multiplices sunt eius doctrinæ. Fluminis enim, inquit, impetus lætificat ciuitatem dei, quemadmodũ in x l v. psalmo declarauimus. Ab hoc flumine, riuuli quidã defluerunt, sancti nimirũ apostoli, qui vniuersam postmodum terram irrigarunt. Tu etiam præparasti, inquit, rationalem cibum, sacris ac diuinis dogmatibus tuis cõfectum, & tradidisti eum apostolis, modum nimirum ac rationem docēs, quibus esuriētēs pascere animas oporteret: quoniam veri cibi præparatio huiusmodi est, vt eo nimirum modo conficiatur, quo tu præparasti & non aliter. Per sulcos etiã illius terræ, profunda hominũ corda intelligimus: quos sulcos adeo irrigari iubet propheta, vt diuino amore inebrientur, vtq; ab omni recedant duricie, & ad mansuetudinẽ moliantur. Eiusdem præterea germina, virtutes sunt, veluti elegantissimi fidei fructus: & guttas eius eas esse intelligimus, quæ à doctrina sacra stillant disciplinæ, vel sublimiores sensus à diuinis emanantes scripturis, qui roris instar fidelium animas impinguant, & præterea quibus terra illa, quam dicimus, germinans lætabitur. Annus item benignitatis, optimum prædicationis tempus significat, cuius anni corona Christus est, eo quod ipsius tantum Christi sermonibus, atque operationibus prædicationis tempus ornatur, ac decen-
tissimum redditur. Hæc autem verba ad patrem referenda sunt: tu, inquit, pater ei benedices: hoc est, laudabis eum, sicuti & fecisse eum legimus, quando ait: hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. De cãpis autem collibũsq; & vallibus, in summa, id dicendum videtur, quod vniuerso illo sermone sancti spiritus annuntiatur aduentus, eo q; adueniente spiritu, loca omnia fidelibus replenda erant. Campi quidem ecclesiarum ministris: montes autem, Anachoretis: valles verò iis sanctis qui habitãt in speluncis. Omnes autem huiusmodi fideles pinguedo quẽdam & fertilitas his locis futuri erant, & exultationem atque abundantiam præstituri. Vel aliter, per campos, humiles animas intelligere possumus, quæ sublimè nihil cogitant: & per mōtes, elatiores alias, quæ ad inanes doctrinas, & ad exteriorem hæc mũdi sapiētiam eleuatę sunt: per valles verò, deiectiones quãdam animas, quæ in profundum peccatorum prolapsę sunt. Spe iosa autem illius terre, quæ deserta esse dicitur virtu-

PSALMVS

tibus animæ illæ sunt, quas aptas atque idoneas esse dicimus ad ferēdos fructus. Arietes etiam ouium apostoli sunt, veluti duces quidam ac principes rationalium Christi gregum: qui arietes induti sunt sancti spiritus gratiam, qua in die pentecostes in omnes fideles diffusa est: iuxta quod legitur ad eos dictum fuisse à domino: Vos autem sedete in ciuitate Hierusalem, donec induamini potentiam ex alto. Vel episcopi & sacerdotes, qui vbique terrarum sunt, qui que induerunt Christum per baptisma. Quicumque enim, inquit, in Christum baptizati estis, Christum induistis. Illud etiam dicere oportet quod nullibi in historia reperimus, quod populus qui ex Babylone reuersus est, huiusmodi abundantiam habuerit: ex quo sequitur quod anagogicus sensus huic psalmo magis congruere videtur.

In finem canticum psalmi resurrectionis.

In finem inscribitur propter prophetias, quæ in eo continentur, quæ ad finem sedebant, ut alibi diximus. Prædicat autem ex gentium fidem et martyria quæ pro Christo multi fidelium passuri erant. Quid autem sit canticum psalmi, dictum est in proœmio operis. Resurrectionis uero dixit pro, transmutationis. In eorum enim personam conscriptus est, qui à Babylonica seruitute in propriam patriam translatus fuerat, ita ut ab unoquoque eorum qui reuersi sunt proferri possit. Et nihilominus congruit etiam unicuique resurgenti: hoc est, commutato à peccatis, in quibus olim, ueluti passionum sagittis confossus, captiuus detinebatur à demone.

PSALMVS 65.

Vibilate deo omnis terra. Quid sit iubilatio, diximus in secundo versiculo psalmi xlvj. iubet autem propheta victoriae laudes deo canere, quia & inimicos à quibus acti fuerant in captiuitatem, formidine affecit, & ipsos Iudæos à durissima seruitute liberauit. Per omnem autem terram omnes homines intelligit, qui sunt in terra. Et hoc pacto Symmachus reddidit. In his autem verbis prophetia continetur uocationis gentium.

Psallite nomini eius. Expositionem vide in quarto versiculo noni psalmi.

Date gloriam laudi eius. Hoc est, honorem & magnificentiam. & sensus est, quod gloriosè ac magnificè eum laudent, & non humano more.

Ἰνασδστωσ
δντι τδ με
ταναςδστωσ.

Ψαλτι.

Dicite deo, quàm terribilia sunt opera tua. Quæ nimirum olim tam in Aegypto, quàm alibi getium operatus es.

In multitudine virtutis tuæ mentientur te inimici tui. Et sensus est, quod cognitione dei, ubique gentium divulgata, multi veritatis inimici summam illius potestatem timentes, quam habet in regno fidelium, metientur seu simulabunt deum: hoc est, fidem ipsam, quam in eo habere se falso asserent. Ipsam etenim hypocrisim ac simulationem hoc in loco mendacium appellauit. Et sanè quamplurimos huiusmodi simulatores videre licet, tam Gentiles quàm hæreticos.

Omnia terra adoret te & psallat tibi. Clarius atque aperti⁹ hic traditur Gentium vocatio. Adorent autem primo: hoc est tibi subiiciantur, & deinde psallant. Summa autem fiducia hæc fieri mandauit propheta, veluti qui certus erat futuri iudicij.

Psallant nomini tuo altissime. Simile est quod legimus in quarto versiculo noni psalmi. Præ grandi autem lætitia reminiscitur prodigiorum dei, & psallere omnes iubet, ac redemptorem deum laudare.

Venite & videte opera dei. Quæ ubique getium operatus est summa admiratione digna. aduocat autem vniuersas gētes.

Quam terribilis in consiliis super filios hominum. Symmachus reddidit in machinationibus: hoc est, in inuentionibus. Terribilis est igitur deus in consiliis, seu in inuentionibus, eo quod magnis quibusdam artificijs utitur, quoties ei placuerit populum suum saluare: veluti ea sunt quæ aduersus Aegyptios adinuenit, conatus atque astutias omnes humanas semper vincens. Antiqua deinde connumerat miracula.

Qui conuertit mare in aridam. Hoc factum est in mari rubro, ut habetur in Exodo. posuit autem tempus pro tempore. Nam dictio, conuertit, presentis est temporis hic, ut ex Græca dictione perspicitur, & posita est pro præterito.

In flumine pertransibunt pede. Hoc verò accidit in Iordane, cum transiret arca: & tempus etiam hoc loco posuit pro tempore, pertransibunt pro, pertransierunt: maiores nostri nimium. Pede autem, hoc est, pedestres. Et dum pedestres incesfisse eos dicit per flumen, per siccam eos ambulasse significat. Illorum autem miraculorum meminit, quæ in eo reditu facta sunt, putans gestarum illic rerum memoriam ad præsentem reditum in patriam pertinere, dum exemplo eorum

ψευδοποι
σι.

ἐν παντι
ταῖς.

ἐν τῷ ποταμῷ
περὶ.

PSALMVS

quæ tunc gesta sunt, faciliorem hunc reditum demonstrat. Symmachus verò hic tēpus seruauit. trāstulit etenim: *Qui* transmutauit mare, in aridam: item: & flumen pertransierūt.

ἐπ' αὐτῶν,
τῶν ὁτισπό
ζουπὶ ἐν τῇ
λίμνῃ α.
αὐτῶν, τῶν
ἁγιῶν.

Ibi letabuntur in ipso dominante, in potentatu suo seculi. Ibi; hoc est, in eo loco, ad quem festinamus. Per potentatum ve-
rò dei, diuinam intelligit potentiam, veluti immensam atq; inuictam. Dominatur autem deus tam præsentī quàm futu-
ro seculo, veluti is, cuius regnum infinitum est.

Oculi eius in gentes respiciunt. Tanquam ad eos quos in hæreditatem est possessurus, & vendicaturus per fidem. Agnoscas igitur, o Iudæe, quomodo protectionem & custo-
diam suam deus à te auertit, & ad gentes transtulit.

παρεπι-
κραίνοντις

Qui exasperant non exaltentur in semetipsis. Quod reliquum est, inquit, Iudæi in seipsis, hoc est, apud seipsos non eleuentur, quasi soli ipsi sint, qui à deo sint cogniti. Exacerbantes autem eos appellat, veluti qui semper murmurabant aduersus deum, atque ei contradicebant. Similiter & alij prophete exacerbantem domum eos appellauere. Vel aliter: Iudæi illi exacerbantes dici possunt seu potius vt Græca dictio magis propriè significat, amaricantes, qui Christo in cibum amarissimum fel dederunt, & acetū in potum. Aenigmatica autem, atque admodum obscura sunt hæc prophete verba, ob eas rationes, quas alibi prædiximus. Quicumque etiam fuerit fidelis, qui deum sui custodem habeat, exacerbantes appellare potest tam ipsos dæmones, quàm inimicas ac barbaras gentes.

Benedicite gentes deum nostrum. Gentes dico, ad quas custodia & protectio dei pertransiuit.

Et auditam facite vocem laudis eius. Hoc est, maiori voce extollite. vel auditam facite vocem laudis iis hominibus, qui post vos futuri sunt.

Qui posuit animam meam ad vitam. Per vitam, libertatem intelligit: quoniam seruitus, vt sapientes dicunt, morti similis est.

ἐν σκαλοπ.

Et qui non dedit in fluctuationem pedes meos. Qui conuersionem, ac vitam meam à pietate ac religione ad impietatem peruerti non permisit.

Quoniam probasti nos deus. Hæc verba præstantissimis quibusdam sanctis accommodari possunt, quales fuere La-
niel

niel & tres pueri, & alij huiusmodi. Deinde connumerant genera discipline. Probasti nos, inquit, in tentationib⁹: hoc est, exquisiuiti quo nam modo fidē ac patiētīā haberemus.

Igne nos examinasti sicut examinatur argentum. Hoc propter caminum ignis dictū est, in quo fuerunt tres pueri. Possumus etiam per ignem, ipsam tribulationem, atque calamitatum flammam intelligere.

Induxisti nos in laqueum. Hoc propter lacum leonum dictū videtur, in quē Daniel immisus est: tamen omne aliud afflictionis genus intelligi possit.

Posuisti tribulationes in dorso nostro. Plagas nimirū & verbera, quibus premebamur. Verisimile est autē eos verberibus sepe fuisse afflictos. Vel per tribulationes, ōne calamitatum genus significat, per dorsum autem, totum hominē, veluti totum à parte.

Imposuisti homines super capita nostra. Subiecisti nos inimicis nostris, dedisti que eis, vt conculcaremur. Metaphoricus enim sermo est. Olim nanque reges qui aliquos deuicerāt, solebant in triumphis captiuorum capita conculcare.

Transiimus per ignem & aquam. Per ignem & aquā, varias calamitates intellige, & quia animam incendūt, & quia demergunt & suffocant. Illud quærendum videtur, cur deū potius accusent Iudæi, ei que calamitatum suarum causam adscribāt, potius quam Babylonis, à quibus afflictī fuerāt. Deo etenim dicunt: igne nos examinasti, itē induxisti nos in laqueum, & alia huiusmodi. Ad quod dicendum est: illos deo omnia hæc adscribere quia cognoscebāt ab illo fuisse, vt inimici tāta potuissent aduersus se: permittit autem sæpe numero seruos suos castigari.

Et eduxisti nos in refrigerium. Et tamen tu nostri misert⁹ in refrigerium nos postea adduxisti. Illud etiam animaduertendum, quòd verba illa: probasti nos, & quæ sequuntur: vt que ad illa: eduxisti nos, vt Paulus docet, prædicta sunt, ex persona martyriū Christi, Hæc etenim omnia Christi martyres diuisim saltem sustinuerunt.

Introibimus in domum tuam in holocaustis. Iuxta historiam, verba clara sunt, iuxta anagogen domus dei cælum est. Holocausta autem perfectæ sunt operationes virtutum, quas iusti ac sancti vixi deo sacrificant.

PSALMVS

Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione mea. Per vota promissiones intelligit. Quod verò ait: locutum est, os meum, declarando dixit priora illa verba: distinxerunt labia mea.

Holocausta medullata offeram tibi. Non simpliciter dixit holocausta sed pinguia. Est autem pinguis illa virtutis operatio, quæ excellens est, & præ omnibus præcipua.

Cum incenso arietum offeram tibi boues cum hircis. Iuxta historiam quidem, vt alibi diximus, manifesta sunt sacrificiorum genera. Offerebantur enim omnia, quæ hic commemorantur in sacrificiis. iuxta anagogen verò, incensum dici potest bonus ille odor, qui ab anima munda, ac pura spirat: Arietes verò, principales animæ cogitationes, quæ veluti cornu quodam carnales ferunt passionibus: & boues, ipsius corporis operationes, Est etenim bos terræ operator, & hominis corpus, è terra creatum est: & terram colit. Per hircos autem supplicationes intelligimus pro peccatis, quoniam pro peccatis hirci olim immolabatur. Omnia hæc, inquit, tibi offeram, vbi me ab inimicorum seruitute liberaueris.

Venite, audite, & narrabo vobis, omnes qui timetis deum, quanta fecit anima mea. Ordo huius versiculi fit per hyperbaton, vt sit sensus: venite, & audite omnes, qui timetis deum: & narrabo vobis quanta fecit anima mea: hoc est, quanta fecerit mihi. Vel per se simpliciter legendum est, quæcunque fecit anima mea: hoc est, quæcunque fecit mihi bona. Dein de narrat, quomodo hæc sibi præstiterit beneficia.

Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. Exaltaui, inquit, linguam meam, inuocando illum mihi in auxilium. obseruandum verò est, quòd præpositio, sub posita est præpositione, in: ac si diceret: in lingua mea: & simile est, quod alibi legimus: sub lingua eius labor & dolor. item: venenum aspidum sub labiis eorum.

Iniustitia si aspexi in corde meo, non exaudiat me dominus. Quando, inquit, deum rogabam, iniustum tunc aut iniquum quidpiam in corde meo non considerabam, sermonique suo propheta fidem faciens, ait: si huiusmodi alicuius rei mihi conscius, nunquam me in posterum deus exaudiat, quando eum inuocabo.

Propterea exaudivit me deus. Quoniam scilicet puro ac

mundo corde ei preces obtuli. Si aliquid ab eo igitur confuturi sumus, munda nos cum conscientia oportet ad eum supplicantes accedere.

Inferat uoci orationis meæ. Simile est quod legimus in tertio versiculo quinti psalmi.

Benedictus deus qui non amouit orationem meam. A se, inquam, eam non amouit.

Et misericordiam suam d me. A Communi sensu sumendum est verbum: non amouit.

In finem in hymnis psalmus canticum

In finem inscribitur, quoniam dei uerbi incarnationem prædicit: ad cuius finem respicere lectorem iubet: in hymnis uero, quia laudandum illum esse admonet. Quid autem sit psalmus canticum, diximus in proœmio operis.

PSALMVS 66.

Eus misereatur nostri & benedicat nobis. Præuidens propheta diuinæ incarnationis mysteriū, adimpleri supplicat, quod præuidet. Et primo quidē deum petit: ut humanæ misereatur nature, quæ sub seua dæmonis detinebatur tyrannide: deinde benedici etiam, hoc est, sanctificari eam rogat.

D

Quid autem sit benedicere, uide in. v. versiculo psalmi xx.

Appareat uultus eius super nos. Vultus seu facies patris, fili⁹ est. Qui uidit enim, inquit, me uidit & patrem meum. Optantis igitur in morem propheta ait: appareat uultus eius: hoc est, utinam illuceat nobis uultus patris, ipse scilicet fili⁹ sua nimirum incarnatione: & super nos illuceat, qui in terra sumus. Vel, uultus eius: hoc est, uultus Christi secundum carnem, ipse uidelicet Christus nobis illuceat.

Et misereatur nostri. Bis deum rogat ut sui misereatur, ueluti optatæ rei ualde cupidus.

Ut cognoscant in terra uiam tuam. Hoc, inquit, atque illud fieri opto, ut homines qui in terra sunt, cognoscant uiam uiam, ac conuersationis tuæ, per quam tu ambulasti, & quā tu ostendisti discipulis.

In omnibus gentibus salutare tuum. Atque ut homines, inquit, in omnibus gentibus cognoscant incarnationem tuā quæ propter nos facta est. Hæc etenim salutare appellat, quia propter eam saluamur.

Confiteatur tibi populi deus, confiteatur tibi populi omnes. Po

PSALMVS

populi quidem simpliciter dicti, ij intelligendi sunt, qui ex circuncisione: populi autem omnes, ij qui ex gentibus creditore, veluti plures ex multis nationibus congregati. Cōfiteatur autem: hoc est, gratias agāt, & laudent, quod propter eorum salutem humanam carnem assumpturus es.

Latentur, & exultent gentes. Hæc clara sunt De latitia autem, & exultatione, plerunque alibi diximus. Deinde causam latitiæ addit.

Quoniam iudicabis populos in rectitudine, & gētes in terra diriges. Quoniam Iudæos, qui olim populi tui fuerunt, iustè iudicabis: eo quod te non susceperint. Et existens in terra, diriges gentes ad semitam virtutum. Vel diriges gentes, quæ in terra sunt.

Consteantur tibi populi deus, consteantur tibi populi omnes. Eandem rursus sententiam repetit, vt celeres populos faciat, & promptiores eos reddat.

Terra dedit fructum suum. Hominibus etenim à deo benedictis, terra abundè fructificauit: vel fructū terræ homines appellat, qui è terra nati sunt, quique per tribulationes, & virtutum exercitationes deo in fructū dati sunt. vel per fructum, ipsum Christum intelligit.

Benedicat nos deus, deus noster, benedicat nos deus. Vide apertum ac denudatum sanctissimæ trinitatis mysteriū, hæc triplicatione deus, deus, deus.

Et metuant eum omnes fines terræ. Ea triplicatione quidè vt diximus tres expressit personas, singulari autem sermone, eum, non eos, adorari iubens, diuinitatis vnitatem significauit. Nam & si vnaquæque personarum deus sit, omnes tamen personæ non tres dii, sed vnus esse deus dicuntur,

In finem psalmus cantici ipsi Dauid.

In finem quidè inscribitur, quia saluatoris aduentum, & demonum destructionem manifestius prænūciat: quid autem sit psalmus cantici, iam alibi diximus. PSALMVS LXVII.

Xurgat deus, & dissipentur inimici eius. Cum demones in humanum genus tyrannidem exercent, nec homo aliquis, nec angelus captiuus hominibus opem ferret, vocat propheta in auxiliū, ipsum omnium creatorem, rogās eum, vt celer-

ter exurgat. Surrectionem autem in deo, sanè & dignè deo intelliges, motum quendam esse ad delinquentium vindictam. Et licet verbum, exurgat, imperatiui sit modi, vt ex Græca lectione apertè dignoscitur, sensum tamen optantis habet hoc in loco: & simili modo alia sequentia verba: quæ admodum & multis aliis in locis reperitur: vbi etiam diximus: Inimici autem dei, propriè domones sunt, veluti rebelles, ac deo aduersantes.

Et fugiant, qui oderunt eum à facie eius. Fugiant à præsentia & conspectu dei, illius, vultum in carne ferre nequeunt. Quòd etiam re ipsa accidisse videmus: cum sicubi Christus coleretur, illius adeò præsentiam fugerent dæmones, vt retro nunquam conuerterentur.

Sicut deficit fumus deficiant. Quemadmodum deficit fumus spirante vento, ita etiam hi dæmones deficiant, impulsu nimirum ac dissipati à sancto spiritu.

Sicut liquefit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie dei. Quemadmodum, inquit, aspectu ignis cera liquefcit, ita dæmones à conspectu Christi, qui ignis consumens est, defluentes euanescent. Et quod ait: pereant: non ideo dixit, quia prorsus delèdi sint dæmones, ita, vt amplius, nulli sint, sed quia in eisdem amplius locis non regnabunt. Eosdem etiam dæmones propheta peccatores appellat, quia & primi omnium in deum peccarunt, & quia peccatorum inuectores meritò dici possunt & magistri.

Et iusti lætentur. Per iustos, eos intelligit, qui per fidem in Christum erant iustificandi. Hi igitur destructa dæmonū tyrannide lætentur.

Exultent in conspectu dei & delectentur in letitia. In conspectu dei, qui eos nimirum protegit, & custodit, iuxta illud: oculi domini super iustos. Verba autem exultent, delectentur, & lætentur, idem significant: cõiuncta tamen summam gaudij indicant intensionem.

Cantate deo. Vos qui huiusmodi gaudio digni facti estis.

Psallete nomini eius. Hoc declarauimus in tertio versiculo

viii. psalmi.

Iter facite ei, qui ascendit super occasus, dominus nomē illi. Ad apostolos est sermo, quo iubentur vt ad gentes excurrant, & animarum, ipsarum scilicet gentium, per prædicationē

PSALMVS

aduenienti Christo præparent. Simile illud est, quod apud Esaiã ex persona præcursoris dictũ legim⁹: parate viã domino: viã, inquit, Christo facite, omne impedimẽtũ ex ea, atq; offendiculum auferentes. Ascẽdere autem eum dixit super occasus, quia cum inaccessible lux sit, & sol iustitiæ, super hominum animas ascendit, & per fidem in his animabus habitauit quæ antea occasus, hoc est noctes meritò dici poterant propter obscuritatem atque caliginem erroris, quò olim circumfusæ detinebantur. Vel, occasus dixit, pro vniuerso mũdo, iuxta illud, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. Tenebras etenim illic euangelista vniuersum orbem: hoc est, vniuersos mundi homines appellauit. Deinde etiã illius nomen dicit quòd scilicet dominus omnium ac deus est ille, qui ascendit, vt diximus.

Et exultate in conspectu eius. Hoc paulo superius in tertio versiculo exposuimus.

παραχθῆ-
τωσαν.

Turbentur à facie eius patris orphanorum ac iudicis viduarum. Quod ait, à facie eius, exposuimus superius in secundo versiculo. Patris autem & iudicis appellatione, & summã illum prouidentiam, & curam habere demonstrauit, & iudicandi insuper potestatem exercere. Nam & curam eorũ habet deus, qui omni videntur ope destituti, & iudex etiã eorum est, qui per alicuius iniuriam opprimuntur. Orphanos præterea, ac viduas eos appellat, qui ex Gentibus crediderunt alterum quidem, eo quòd patrem olim suum, diabolum videlicet, abiecerunt, alterum verò, quia fideles animæ quæ crediderunt, ipso prorsus viduatæ sunt diabolo, quem antea sponsum habebant, & cui adhæserant: quippe cum post prædicationem & baptismum, alium patrem aliumque sponsum, loco priorum receperint: ipsum nimirum deum, quem in patrem quidem acceperunt veluti curatorem, & prouidentiam necessariorum omnium habentem, atque in sponsum, cui vt castæ virgines coniungantur per fidem.

Deus in loco sancto suo. In cælo nimirum, & subintelligitur, verbũ est. Nã cũ dixerit: exurgat deus: itẽ: iter facite ei qui ascẽdit super occasus: necessario subdidit: deus in loco sancto suo: vt doceret, quod ille deus, qui existit in cælo, vbi locum sanctũ suũ esse dicimus, idẽ ille est, qui exurgit in auxilium, & qui ascẽdit super occasus, & qui administrat, quæcunq;

que ei grata sunt, nulla vtens loci mutatione, nullo transitu: est etenim incircūscriptus deus. Simile etiā illud est: Nemo ascendit in cælū, nisi qui descendit de cælo filius hominis, qui est in cælo. in terra etenim cōuerfians dei filius in cælo erat indiuisus à patre. Dicitur etiā locus sanctus, ecclesia fidelium, & quilibet fidelis vir religiosus, ac deo gratus.

Deus habitare facit vnus moris homines in domo. Vnius moris homines eos esse intellige, qui iusti sunt ac virtute præditi, veluti omni prorsus malitiæ duplicitate ac doli complicatione carētes, vni tantum rei, hoc est, diuino cultui incūbentes. hos etenim homines deus in ea domo habitare facit, de qua Apostolus Paulus dicit: quòd habitationem ex deo habemus non manu factam, æternam in cælis. Symmachus verò pro hominibus, quos vnus moris esse dixit propheta, seu vnanimis, monachos reddidit: quasi ab omni mūdano negotio prorsus segregatos ac solitarios: quosq; singulariter deus habitare facit in paruis domiciliis. & iuxta hunc sensum prædicare videtur ppheta Anachoretarū vitā.

μονοτρόπος.

Educens vinctos in fortitudine. Educens, hoc est, liberans, eos nimirum, qui peccatorum suorum cathenis, & dæmonum vinculis, hoc est, affectibus seu passionibus, ac peccatorum perturbationibus vincti, atque alligati sunt: quo sermone fideles intelligit, qui ex gentibus congregandi erant. Educit autem eos in fortitudine, hoc est, in diuina virtute, ac potentia, qua tyrannum deuicit, vel etiam, in virtute sermonis euangelici.

Similiter eos, qui exasperant, qui habitant in sepulchris. Non solum, inquit, tu Gentiles educis è vinculis, sed & ipsos etiam ex circuncisione Iudæos, quos exasperantes appellat, seu exacerbātes, ea ratione quam diximus in psalmo lxxv. Possunt etiam verba hæc ita intelligi, vt prophetiam contineant, de vniuersali mortuorum resurrectione: quòd scilicet deus ex monumentis omnes vinctos mortis vinculo, educet, ac suscitabit, & quòd similiter educet Iudæos. illa autem verba, qui habitant in sepulchris, ad maiorem declarationem dicta sunt, & per ea omnes homines significare voluit, qui mortui fuerint, vbicunq; id eis acciderit, aut in terra, aut in mari, aut in igne.

Deus cum egredereris in cōspectu populi tui, cum pertrāsires in

PSALMVS

deserto, terra mota est, etenim cæli distillauerant. Quando dixisti ad Iudæos, ecce dimittitur domus vestra deserta, & quando Hieremiæ propheta ex persona Christi prolata, sine accepit, quæ dicit: quoniam dereliquerunt domum meam, diuini hereditatem meam. Tunc etenim postquam egressus es, recedens à conspectu populi, qui eousque tuus fuerat, & pertransisti ad ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ olim deserta erat, ac nuda omni scientia, atque cognitione dei, sterilisque, atque infructuosa germine virtutum, tunc, inquam, postquam existi, terra commota est, passionis nimirum, & resurrectionis tempore. & cæli distillauerunt, descendente sancto spiritu in Apostolos, in die Pentecostes. vel terra commota est, pertransuentibus gentibus ab errore ad veritatem, & stillauerunt Apostoli aquam prædicationis, qua fideles irrigantur animæ. Apostoli etenim cæli esse dicuntur, & quia cælestia sapiunt, & quia quibuscunque terrenis rebus super eminent. illa autem coniunctio, enim, superflua est.

A facie dei Sinai, à facie dei Israel. A facie dei circumloquendo dixit, pro ab ipso deo, ut sit sensus: hæc facta sunt ab eo, qui est deus montis Sinai. ipse etenim idem est, qui & deus Sinai dicitur, & deus Israel. Horum autem nominum meminit propheta, quia & in monte Sina, deus miracula operatus est, & quia apparuit Israel, hoc est, patriarchæ Iacob. est enim idem deus, qui hæc omnia operatur, & non est alius deus præter eum.

Pluuiam uoluntariam segregabis deus hereditati tuæ. Per hereditatem dei, gentes intelligit, iuxta illud: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam. per pluuiam uero euangelicum sermonem, quo duriores irrigantur, ac molliuntur animæ: quam Euangelij pluuiam appellat uoluntariam, eo quod Mosaiica lex non data erat ex mera dei uoluntate, sed potius ex dispensatione, neque enim optabat, aut uolebat deus sacrificia, aut alias eiusmodi varias obseruationes, quæ habentur in lege. quis enim hæc exquisiuit? & rursus alibi dominus. Ad duritiam uestram Moyses hæc scripsit, ab initio autem non erat sic. Euangelicæ autem prædicationis sermo, diuinæ prorsus cõgruit uoluntati. Vel uoluntariam ideo appellat, quia lex etiam inuitos iubebat legem seruare, alioquin lapidabat, cõdebat, incendio perdebat, & seuisimè de-

nique occidebat. Prædicatio autem euangelica neminem cogit, sed volentibus tantum offertur.

Ei infirmata est, tu uerò perfecisti eam. Infirmata est, & debilitata, ac diu oppressa idolorum tyrannide. tu uerò sanam eam, & perfectam reddidisti, per baptismi regenerationem, renouans nimirum eam, & super solidam mandatorum tuorum petram stabiliens.

Animalia tua habitabunt in ea. Ii nimirum qui à te spirituali cibo aluntur, quique animam, hoc est, vitam habent in te. vel, per animalia Christi, Apostolos intellige, quos Abacuch equos appellauit: induxisti, inquit, in mare equos tuos, mare appellans, amaram, saluginosamque, ac sterilem olim gentium infidelitatem.

Parasti in bonitate tua pauperi deus. Per pauperem, gentilem populum intelligit, qui nullas olim spirituales diuitias acceperat. neque enim legem habebat, aut prophetas, sed præsumma dei benignitate aliæ eis paratæ fuerunt diuitiæ: illa nimirum pluuia voluntaria.

Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa. Hoc ad Apostolos perinet, quibus, cum piscatores essent, atque idiotæ, subministrauit deo sapientiæ uerbum, atque hoc tanta cum uirtute, ut multa etiam, atque admirabilia operarentur miracula.

Rex uirtutum dilecti. Dilectum appellat inuicem filium deum, de quo dictum legimus à patre: Hic est filius meus dilectus. per uirtutes uero dilecti, ipsos apostolos intellige, ueluti illius milites. eos etenim ut milites susceperat, ut summa uirtute ac potentia aduersus dæmonum impetum resisterent, harum autem uirtutum ipse deus pater, rex dicitur esse, regno hoc nimirum sibi per filium parato.

Speciei domus diuidere spolia. Dabit, inquit, eis deo uerbum, ut inimicorum exuuias diuidant: ipsas nimirum gentes. deuictis enim demonibus expoliauerunt eos apostoli, & ab illis homines eos abstulerunt, qui illis antea iuseruiebant. Dabit, dico, deus apostolis uerbum, ut inimicorum spolia diuidant, formosissimæ ac speciosissimæ fidelium ecclesiæ: in qua ueluti in decertissima domo Christus dominus habitat: quemadmodum & nos diuisa ea esse conspiciamus. Apostolorum enim alter gentem illam, & alter alteram ad fidem adduxit, possumus etiam per speciem domus, euangelij pulchritudinem intelligere, quo ueluti

PSALMVS

quopiam instrumento apostoli hæc spolia diuiferūt: verūm tunc non speciei legendum est, sed speciei. vtraque enim lectio Græcis potest verbis accommodari.

Si dormiatis inter medios clericos. Dormire in præsentī loco posuit pro mori. sermo enī pphetæ est ad apostolos, dicentes, ita demū adducētur vobis hæc spolia, si moriemini inter medios clericos, hoc est, inter medias gētes, quæ in clerū hoc est, in fortem vobis datæ sunt. & sanè quidem prædicantes occisi sunt. vel aliter: si dormieritis, hoc est, si immorati fueritis. immoratur enim & diutius permanet, qui dormit.

Ala colūbæ & deargētate, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Colūbam putamus Christū esse, ob eius nimirū māfuetudinem, ac patientiā. per huius autē colūbæ alas, Christi corpus intelligere possumus, veluti exteriorē, seu magis extremam partē: per posteriora autē dorsi, quæ Græci vnico vocabulo *μετέπρωτα* dicunt, & nos possumus scapulas dicere, animā Christi intelligit, tāquam interiorē, ac magis testā partem. splendidū, inquit, atq; elegans est Christi corpus, & argenti instar refulget. omni enim caret peccati macula, verūm ipsa etiā anima, nō minori luce, ac fulgore splendescit, cū purissimo possit auro cōparari. ab ipsa enim diuinitate, cui vnita, atq; cōiuncta est, huiusmodi lucis radios sumit. pallorē verò auri dixit, quia pallere solet aurū, quod purissimū est. Alij præcedentem versiculum huic coniungentes, ita exponunt: si stabiliti fueritis in medio duorum testamētorum, veteris nimirum, & noui, stabilis enim ac immobilis permanere videtur, vt dixim⁹, qui dormit: & sortes merito appellari possunt duo testamēta, cum illud antiquo populo ante crucem, alterum nouo populo, post crucem, in fortem data sint. si igitur constiteritis in medio vtriusque testamenti, & quod nouum est, veteri consonum credideritis (vetus etenim figura est, & nouum veritas,) tunc alæ columbæ, hoc est exterior res, ac simpliciores sancti spirit⁹ sensus, splendidi esse vobis videbuntur, & scapulæ, hoc est, interiores, & magis mysticæ contemplationes, instar pallidissimi, ac purissimi auri fulgorem, ac lucem suam vobis demonstrabunt. & quanquam vtrūque ex his metallis splendidissimū sit, auri tamen splendor intensiorem præferet fulgorem. per columbā verò, sanctum spiritum intelligunt, qui in columbæ specie super

Christum descendit, cum baptizaretur.

Dum discernit celestis reges super eam, quasi niue dealbabuntur in Selmon. Per reges, ipsos etiam apostolos intelligit, eo quod cæli regnum hæreditarunt: quos etiam in psalmo quadragesimoquarto principes appellauit. Prædicit igitur futurum in die pentecostes sancti spiritus in apostolos aduentum. Quædo celestis, inquit, deus mittet ac diuidet, hoc est, quando fortietur reges super eam, super eam, inquam hæreditatem, hoc est, super gentes quæ hæreditas Christi sunt: quod tunc futurum erat, quando ad apostolos diceretur: euntes docete omnes gentes: tunc reges illi veluti niue quadam dealbabuntur, hoc est, clari ac splendidi fient, per gratiam scilicet sancti spiritus. & locum etiam addidit, dicens: in Selmon. Ipsam autem intelligit Hierusalem, vbi post domini assumptionem discipuli cõfederunt, donec induti sunt virtutẽ ex alto. Obseruandum est autem quod dictio, dum, scpenumero futurum tempus designat, vt in præsentis loco: dum discernit, hoc est, postquam discreuerit. hanc autẽ obseruationem, tradidimus etiam in inscriptione psalmi quinquagesimi.

ΤΕ ΤΥΡΩΜΕ
ΝΟΥ. ΣΟΥ.

Mons dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis. Montem dei ecclesiam fidelium appellat, veluti à terrenis eleuatam, & contemplatione atque actionibus suis tendentem in cælum. Dei etiam eam esse dicit, quasi propriam eius effectam, atque in illius potestatem delapsam: pinguem etiã ob spiritualis pabuli, quod in ea est, tum abundantiam, tum etiam excellentiam: & deinde coagulatum, seu (vt magis potest) caseatam eã esse dicit ob soliditatem dogmatum quæ in ea sunt. Caseus etenim, sicuti à coeundo dictus est, aut à lacte coacto, ita etiam soliditatem quandam significat. Postremò pinguem rursus appellat, ob charissimum ac donorum sancti spiritus abundantiam. Variis verò laudibus hunc montem laudat atque exornat propheta ob varias nimirum, ac multiplices illius virtutes.

Quare suspicamini montes coagulatos? Ad ecclesiæ inimicos est sermo. Quare, inquit, suspicamini? hoc est, quare opinamini, alios etiam montes caseatos, quam hunc nostrum montem?

Mons in quo beneplacitum est deo habitare in eo. Mõs, inquit,

PSALMVS

quem deus voluit suum esse, vt illic habitaret, hæc inquit, Requies mea in seculum seculi.

Etenim dominus habitabit in finem. In finem, hoc est, perpetuò. Quid ad hoc dicent Iudæi. Neq; enim habitauit perpetuò dominus in Sion, sed certo ac finito tantum tempore.

Τὸ ἔργον
τοῦ θεοῦ
ἐκπλασί-
ου.

Currus dei in infinitum multiplicatus. Cùm superius dixerit, iter facite ei qui ascendit super occasus, nunc in specie currus dei meminit. Per currum verò dei, eos omnes intelligere possumus, qui fidei habenas susceperunt, qui que ad suauem Christi iugum iuncti sunt, ascensoremque & aurigam eum habent. Huiusmodi enim homines currus dei dici possunt: quinimmo & currus multiplicatus ab antiquo illo iustorum curru, qui inter Iudæos erant.

Χιλιάδες
ἐυθρόνων
τοῦ
ἐν σινῶ
θεοῦ.

Milia abundantium. Subintellige verbum, sunt. Abundantium verò vbertate, ac fertilitate virtutum.

Dominus in eis: in Sina erat in sancto. Subintellige relatiuum, qui, vt sit sensus: Ille dominus in eis est, qui olim erat in sancto Sina: & abundat altera prepositio, in. Vnus igitur atque idem deus est ille, qui tunc in Sina, & qui modo legè statuit. Sanctum autem Sina appellat, veluti sanctificatum, ipsius dei præsentia, atque ei dicatum.

Ἐχέλω
τινας
ἀιχμαλω-
σίαν.

Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem. In altum, hoc est, in crucem vel in cælum. Ascensus autem hic, libertatem ostèdit: dum ait: ascendisti sponte tua nimirum. Tu etiam ipsum diabolum, qui tyrannidem in nos exercebat, crucis iaculo confodisti, & gentium captiuitatem captiuasti, quam ille antea captiuauerat, eos sibi in seruitutem redigès. Propterea ipse dominus alibi ait, cum autem exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me.

Cepisti dona in hominibus. Verùm apostolus Paulus hunc referens versiculum, non cepisti, ait, sed dedisti, & vtrunque factum est. Nam ab iis qui ad se accedunt deus fidem, & gratiarum actionem capit, & eis contra multiplicia tribuit charismatum dona.

Τὸ κατὰ
σκηνοδοξίαν
ἡμῶν
καθ' ἡμῶν
φάρ.

Etenim non credentes ut inhabitares. Accepisti enim eos homines, qui primum non credebant. Accepisti autem eos, vt inhabitares in eis, si te dignū effecti essent habitaculum. *Dominus deus benedictus, benedictus dominus de die in diem.* Vide sermonem de sancta trinitate: Dominus deus & domi-

nus. Sic enim Moyses dixerat: Dominus deus tuus, deus vnus est. Et cum laudandum eum esse dixisset de die, hoc est, per totam diem, dictionum obscuritatem declarauit, addēs, in diem. Alij autem verba hæc, de die in diem, simpliciter intelligunt, pro, semper, & per dierum successionem.

Prosperum iter nobis faciat deus salutarium nostrorum, deus noster, deus salutis. Hoc etiã in loco contēplari licet sermonē de trinitate. Nam ter hic inuocatur dei nomen. Et quia in Græca lectione dictio, salutarium, & dictio, salutū solo accētū differunt, aliqui etiam deum salutem legunt, & sensus idem est. Et quod sequitur: Deus salutis, ad eundem sensum pertinet, ac si diceret: Deus saluator noster, & deus saluans.

κατινοδία
σου τοσός
ζην.

Et domini domini exitus mortis. Ad potestatem, inquit, dei pertinet, vt à morte quis ad vitam educatur. Per mortem verò & illam intelligere potes, quæ corporis operationes extinguit: ipsam nimirum naturalem mortem. Et illam quæ virtutum operationes in anima mortificat, quam appellam⁹ peccatum. Ab vtraq; enim morte potest nos deus liberare. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt prophetiam contineāt de saluatoris resurrectione, qui primus exiit à morte. Ea etenim superata in sua carne, rursus resurrexit.

Veruntamen deus confringet capita inimicorum suorum. Principales, inquit, atque efficaciores dæmonum potentias confringet, quas capita ideo appellauit, quia in capite potiores ac præcipuæ sunt nostri corporis vires. Abundat autem hoc in loco, dictio veruntamen. Huiusmodi autem confractioem capitum, non intelliges corporalem esse, cum corporibus careant dæmones. Sed intellectualiter, cum & ipsi intellectuales sint substantiæ.

Verticem capilli per ambulantium in delictis eorum. Confringet, inquit, deus capita inimicorum perambulantium verticem capilli, hoc est, conculcantium verticem comæ, comæ dico quorumlibet delinquentium. Capillum enim hic dixit pro coma. Conculcare verò delinquentium comam dicuntur dæmones, eo quod peccatores quosq; veluti sibi subiectos conculcant. Possumus etiam immutato sermone, aliter exponere: quod confringet dominus capita hominum perambulantium, hoc est, inuestigantium in delictis humanis capillum verticis, hoc est, tenuissima quæque hominum pec-

PSALMVS

cata. Exquirunt etenim dæmones, etiam hæc minima, quoties animam viderint rationem deo esse reddituram.

2. κ. Dixit dominus, ex *Bassan* conuertam. *Bassan* confusionem significat, seu sordes. Conuertit igitur deus eos, qui fideles fuerunt ex gentibus ab Idolorum cōfusione, atque à sordibus peccatorum.

Ε' ουδοῖς
καλοσσης. Conuertam in profundis maris. Conuertit autem eos deus à sordibus, vt diximus, atque hoc in sacro baptismatis lauacro, quod profunda maris appellauit. In eo etenim deus amarum ac saluginosum demerit peccatum, quemadmodum & Michæas propheta prædixit. Ipse, inquit, conuertet nos, & miserebitur nostri, & dissoluet peccata nostra, & proiicietur in profunda maris. Per profunda etiam maris, peccatorum profunditatem, hoc est, grauissima quæque delicta possumus intelligere: à quibus delictis conuertit nos deus, ad virtutis lucem adducens. Et iuxta hunc sensum quod dicit in profundis, expones, pro ex profundis, vt sit præpositio pro præpositione.

Vt intingatur pes tuus in sanguine. Hoc autem facies, ô domine, vt sæuos prorsus superes dæmones. Est enim sermo metaphoricus, & tractus à strenuorum militum certamine, qui cum fuerint victores, caesorum hostium cadauera conscendunt, & in defluenti sanguine pedes intingunt. Huiusmodi translatione vtiur Esaias, ex persona Christi dicens: Conculcaui eos in furore meo, & deduxi sanguinem eorum in terram, & aspersa sunt vestimenta mea, in victoria. Sensus igitur præsentis versiculi est, quos eos prorsus superabit. Vel aliter: intelligendo de Christo: per Christi pedem, ipsam possumus ecclesiam intelligere: quæ per fidem eum vbique fert. Ipsius etenim ecclesiæ caput est Christus, & ipsa rursus Christo pedum vicem præstat. Hæc igitur ecclesia intincta est in Christi sanguine, eo nimirum signata, atque intincta, vt quæadmodum ferrum tinctura, sic & ipsa eius sanguine consolidata fuerit, ac roborata. Vel etiam martyrum sanguine, tametsi intellectualiter dæmonum sanguinem intellectualiter occisorum, possis etiam intelligere.

Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. A communi sensu rursus sumendum est verbū, vt intingatur. Canes autem Christi, episcopi sunt, qui infidiatores expellunt, & rationa-

Ies greges custodiunt. Horum igitur canum intellectualis lingua intincta est, in sanguine nimirum qui profluebat ex inimicis. Subaudiendum est enim aliquid ex præcedenti verficulo. ita vt ordo ac sensus perfectus sit: vt intingatur, inquit, eorum lingua ex inimicorum sanguine, ab ipso deo patre nimirum adiuta. Est autem hic sermo metaphoricus. Cæcis siquidem inimicis, cædentium canes lambere solent occisorum sanguinem, & illorum cadauera dilaniare.

Visi sunt incessus tui deus. Per incessus hic actiones Christi in carne, conuersationemque, ac vitam eius intelligit, quorum omnium spectatores apostolos fuisse legimus, iuxta quod per alium prophetam dicitur: post hæc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus est.

Ε' θεωρίῃ
σάρκι πο-
[εἶναι]

Incessus dei mei, regis mei, qui est in sancto. Vide quàm ingenuè beatus Dauid, Christum fateatur deum esse, veluti qui certissimam futurorum habebat scientiam. Sanctum autem patrem ipsam appellat, in quo filius ineffabiliter est. Ego enim, inquit, in patre, & pater in me est.

Præuenerunt principes coniuncti psallentibus. Apostolos principes appellat, quemadmodum & alibi: Constitues, inquit, eos principes super omnem terram, & diximus in psalmo quadragesimo quarto. Hi igitur principes omnes alios credentes in fide præuenerunt. Per psallentes verò, ipsos prophetas intelligit, eo quod omnia cecinerint, ac prædixerint, quæ ad Christum pertinebant. His igitur prophetis apostoli coniuncti fuerunt, hoc est, proximi ac vicini extiterunt, quia & tempore & prædicatione illos consecuti sunt.

In medio iuencularum tympanistiarum. In medio Iudæarum synagogarum, quæ propter vitæ atque conuersationis imperfectionem, adolescentulæ adhuc, hoc est, imperfectiores fuisse dicuntur, & tympanistriæ, quia non tam spirituale, quàm corporale obsequium, atque cultum deo in religione sua exhibebant, ex corporea enim pelle conficitur tympanum. Vel in medio ecclesiarum quæ vbique locorum sunt. Quæ adolescentulæ etiam dici possunt, ob nouam puramque ac synceram fidem, & tympanistriæ, quia in dei obsequiū corpus suum mortificant. Tympana etenim ex mortui corporis pelle confici solent.

In ecclesiis benedicite deo. Hic sermo legalis cultus cessat

PSALMVS

tionem prædicit, & ecclesiarum multitudinem, quæ in variis orbis partibus erigendæ erant. Nam olim vnicum tantum erat omnibus Iudæis templum.

E. x. *Domino ex fontibus Israel.* Domino rursus benedicite, ex legis ac prophetarum libris, ex quibus veluti quibusdã fontibus perennibus Israelitico populo, dei doctrina atque cognitio perpetuò scaturiebat, ex quibus fontibus sancti patres ac deo pleni, multa haurientes, hymnos in dei laudem composuerunt.

Νιῶντιος. *Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu.* Illic, inquit, in ecclesiis Benjamin aderat, apostolus scilicet Paulus, qui de tribu fuit Benjamin, & adolescentulus, seu (vt magis potest Græca dictio) iunior dicitur, quia vltimus omnium apostolorum ad fidem accessit. Et in mentis excessu, seu (vt propriè est Græca dictio) in ecstasi, propter raptum eius ad tertium cælum, de quo ipse ait siue in corpore, siue extra corpus, nescio: deus scit. Nã & in beato Paulo ea impleta sunt, quæ de Benjamin à Iacob patriarcha in benedictionibus prædicta fuerant: Benjamin lupus rapax mane comedet, vespere diuidet cibum. Ipse siquidem Paulus ab initio, lupi instar, ecclesiam vastabat, furore atque cædibus penè eam deuorans, & tandem conuersus, non tantum his cædibus abstinent, sed spiritualem cibum, atque cælestem panem ecclesiæ fidelibus, per vniuersum orbem, vt fidelis ac prudens distributor, diuisit.

Principes Iuda duces eorũ principes Zabulon, & principes Neptalim. Ipsarum, inquit, ecclesiarum duces erunt apostoli. Apostolos enim intelligit, dum trium harum tribuum principes nominat. Nam & Iacobus, & cæteri fratres domini à Iudæ tribu fuerunt, Petrus, Andreas, Ioãnes & Philippus ex vico erant Bethsaida, Matthæum & Iacobum Alphæi degisse legimus in Capharnaum: Simon autè Zelotes Cananæus fuit. Omnia autem hæc loca in Galilæa erant regione, quæ Zabulum & Neptalim tribubus in sortem obuenerat. Similiter & alij apostoli ex his tribubus originem trahebant. Et principes eos appellauit, non quòd ciuitatibus & locis illis dominarentur, sed quia excellentiores, atque honoratiores erant, animi nobilitate. Vel subintellige dictionem, ex, vt sit sensus, quòd principes fuerunt ex tribu Iuda, ex tribu Zabulon,

Zabulon, ex tribu Neptalim.

Manda deus uirtuti tua. Hæc ad patrem dicta sunt, ut filio mandet ea, quæ ad prædicationem pertinerent, Amcipro et enim, inquit Christus, nihil loquor, sed quæcūque audiero à patre. Quòd autem Christus uirtus dei dicatur Apostolus docuit, dicens de eo, q̄ dei uirtus est, & dei sapientia

Confirma hoc deus, quod operatus es in nobis, à templo tuo in Hierusalem. Hæc ad filium dicta sunt, ut Euangelij prædicationem, quod in nos, vel propter nos operatus est, validiorem, ac potentiorē reddat. Vel confirma quod operat⁹ es à templo tuo, hoc est, quod perfecisti per assumptam humanitatem, quæ templum dicitur, ac tabernaculū diuinitatis. Nam quod ait, à templo tuo exponi debet, hoc est, per templum tuum, quod tēplum, hoc est, quod corpus tuum, habitauit in Hierusalem. Ego enim, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.

Tibi offerent reges munera. Gentium nimirum reges. Munera autem, quæ obtulerunt hi reges, templa sunt, & prædia deo dicata, & varia alia dona ab eis diuino cultui piè oblata. Hæc autem munera statim offerent, cum primū te immortalē corū esse regem, & deum cognouerunt. Quāquam & immutato uersiculorū ordine, aliter possim⁹ exponere, ut sc̄sus sit: q̄ ab hoc terrestri tuo templo, reges ferēt tibi dona, in supernam Hierusalem, quia per terrestrium horū munerum oblationem, accessum & gratiam apud deum in cœlo consequentur.

Increpa feras arundinis. Fac obmutescere, inquit, intellectuales leones, immites nimirū ac sauos dæmones, qui ueluti quidam leones, in arundinibus latent, dū in leuitate, ac sterilitate instabilium, atque inconstantium in fide hominum, latebras ac nidos suos faciunt: iuxta quod de diabolo scriptum legimus, apud beatum Iob, quòd sub omni dormit arbore, apud arundinem, & papyrum, & caricem. Huiusmodi etenim sermone, requiescere dæmonem intelligimus, in iis hominibus, qui plantarum, quas supra commemorauimus proprietates seruāt, qui scilicet, aridi sūt, ad ferendas uirtutes, & quia succum atque humorem multū habent ad nutriendas voluptates. Huiusmodi etenim proprie

PSALMVS

tatis, & naturæ sunt papyrus & carex.

ἀμαρῆς

Congregatio taurorum in uaccis populorū ut excludantur qui probati sunt argento. Per taurōs, pontifices & scribas & reliquos Iudæorū principes intelligit, veluti temerarios ac cornu ferientes. Per vaccas verò, seu (vt potius Græca dictio significat) per iuuenas populorum, plebis multitudinem intelligit, quæ illis suberat. Præsūt enim in armentis tauri & subsunt iuuenæ. Et sensus est: Quod ij, qui cæteris dignitate præeminebant, fuerunt in medio populorum, vt Apostolos excluderent, hoc est, vt impedirent eos à prædicatione verbi, Apostolos dico qui argēto, hoc est, qui in fide, aut virtute probati sunt. Legimus enim in actis, quòd cum principes sacerdotum, & seniores vocassent Apostolos, & verberibus cecidissent, iusserunt ne loquerētur in nomine Iesu. Argēto autem probatos dixit, pro, probatos tanquam argētū. Est enim Hebraicæ linguæ propriū idioma. Vel subintelligendo dictionē, quasi alia potest reddi lectio, vt fit, qui probati sunt, quasi argentum.

Dissipa gentes, quæ bella uolunt. Intellectuales nimirum & sensibiles gentes.

Venient legati ex Aegypto. Per Aegyptum omnes Gentium regiones intellige, quibus intellectualis Pharaos, dæmon dominatur. Ex hac etenim Aegypto venturos esse prædicit fideles ad Christum, pro toto orbe intercessuros.

ἡ ἄρα ἀν-
τις

Aethiopia præueniet manum suam deo. Præueniet, hoc est, extendet. Nam qui manum extendit, præuenire quodāmodo illud videtur, quod procul iacebat. Ab eo igitur quod consequitur, significauit id quod præcedit. Extendit autem Aethiopia Candacem illum, quem manum nunc propheta appellat, veluti potentē inter Aethiopes. Vis etenim, ac robur hominis in manu potissimum dignoscitur. Potens autem erat ille Candaces, cum post reginam in imperio primus haberetur. Aliqui per Aegyptum vniuersum dicunt orbem significari, eo quòd intellectualis Pharaos totius orbis dominaretur, & per Aethiopiam eiusdem orbis fines denotari. Sunt enim Aethiopes in orbe omnium hominum extremi, qui orientem incolunt & occidentem. Reminiscētur enim, inquit, & conuertentur ad dominū, vniuersi fines terræ. Et iuxta huiusmodi expositionem, quod ait: Præueniet manū

suam: simpliciter ac iuxta literam intellige, quòd supplices ad Christum manus extendet, fidelis scilicet iam affecta.

Regna terræ cantate deo, psallite domino. Hic versiculus ad duorum præcedentium declarationem consequitur. Vniuersas etenim gentes promiscue canere Christo iubet, & psallere.

Qui ascendet super cœlum cœli in orientem. Qui ascendit in cœlum in orientem hoc est, palā, ac manifestè, omnibus videntibus Apostolis, qui in terra erant, & videntibus etiam omnibus incorporeis angelorum ordinib⁹. E cœlo etenim descendens in terram, descendit in occidentem, hoc est, clā & latenter ab omnibus, velataque & obsecta ineffabili quodammodo illius diuinitate. Ascendens verò è terra in cœlum, palam ascendit, & hoc est, quod ait, ascendisse in orientem. Alij idèò dictum esse putant, in orientem: quia Christus in orientali Hierusalem ora esset, quando in cœlum assumptus est. Ita enim iacere dicunt ad Hierusalem montem Oliuarum. Cœlum verò cœli illud appellat, quod est supra firmamētum, quodque ante omnes alios cœlos creatū est. Illud enim firmamenti cœlum dicitur. Nam per firmamētum, nostrum cœlum intelligimus:

Ecce dabit uoci suæ uocem uirtutis. Vox Christi, Apostoli sunt, qui Christi loquuntur sermones. His igitur in die penitentes sanctum dedit spiritum, quem hoc loco beatus Dauid uirtutis uocem appellat, iuxta quod Lucas ait, quòd factus est repente de cœlo sonus tanquam aduenientis spirit⁹ uehementis. Sonus autè uoci simillimus est. Virtutis uerò uocem dixit, quia & ipse dominus uirtutem eum appellauit dicens: donec induamini uirtutem ex alto. Vel aliter: per uocem dei præcursores Ioannem intellige, de quo dictum est, ecce mitto angelum meum ante faciem tuam. per uocē uerò uirtutis, ipsum Christum, eo quòd post salutare illius sermones, diuina quædam vis ac uirtus consequbatur. Nā simulac aliquid ab eo dictum erat, statim etiam opere adimplebatur.

Date gloriam deo. Ad fideles sermo est, mandans ut deum glorificent, qui tantam illis impertitus est misericordiam.

Super Israel magnificentia eius. Magnalia, inquit, dei iis

PSALMVS

Homnibus innotescunt, qui diuinæ contēplationis vacauerint. Israel etenim interpretatur mens videns deū, ille verò qui affectibus, ac passionibus fuerit obcæcatus, contemplari non poterit quanta ac qualia deus ob nostrā sit operatus salutem. Et quod ait: super Israel dixit pro, ipsi Israel. Vel aliter: super fidelium Ecclesiam, quæ mēte ac spiritu Christū videt, sunt mirabilia dei, quorum contēplatione digna esse semper reputatur.

Et uirtus eius in nubibus. Per nubes, hic ipsos etiam Apostolos intelligit, veluti supra existētes atq; eminentes à terrenis negotiis, ac veluti spirituali, aqua plenos, quā ex sancti spiritus profundis hauserunt, ut animarum arua ac campos, hoc est, ut ipsos credentes irrigarent.

Mirabilis deus in sanctis suis. Soli, inquit, sancti deum admirantur, veluti qui magnificas atq; amplissimas illius administrationes soli pro animi dignitate concipere ac comprehendere possint. Mirabilis igitur atq; admirandus eis est.

Ipsē dabit uirtutem et fortitudinem populo suo. Nouo nimirum populo: uirtutem quidem ut ab idolorū errore & seditione eripiantur, fortitudinem verò ut per eam in syncera fide constanter possint permanere.

Benedictus deus. Qui rite omnia administrauit, qui creauit nos, & denuo iterum reparauit, qui tantis populum suū donis dignum effecit. Et hæc quidem huius psalmi expositio est iuxta Anagogen. Verum & Iudæi iuxta historiam rebus suis accommodare eum conantur. Sed exequi propositum non possunt, scire igitur decet, quo pacto illius sensum detorqueāt. Aiunt enim: exurgat deus in auxilium corporalis Israel. Et per inimicos, Philistæos aut alios alienigenas populos intelligunt, quos etiam esse eos dicunt, qui deū oderunt, & peccatores insuper & iniquos. Per iustos verò omnes probos ac virtute præditos viros intelligūt, qui tūc erant inter Iudæos. Et quod ait, Iter facite ei qui ascendit super occasus: aiunt de Arca dictum esse, cum sanctus spiritus parari uiam iusserit, per quam deus erat ascensurus, atq; hoc in occidentali parte Hierusalem. Ita enim situm fuisse templum dicunt in quo tandem arca quieuit. Deus in loco sancto suo, hoc est, in templo, qui Iudæorum populum (quos vnanimis, seu vnus moris homines appellari dicūt,

quia in vnum deum credunt) habitare facit in domo, hoc est in templo suo. Deinde ea connumerari dicunt, quæ in exitu Aegypti contigerunt. Magna enim vi eduxit deus Iudæos de Aegypto, seruitute antea illic alligatos, quos & paulopost exasperates appellari dicunt, ratione quã alibi diximus, & sepulchrorum habitatores, eo quod dum in Aegypto essent, tanquam penè mortui reputabantur, & nihil per se poterant operari. Egrediebatur autè tunc deus coram populo in columna nubis & ignis, & simul cum populo pertransibat in desertum. Tunc etiam terra concussa est, facta nimirum validissima quadam tempestate in monte Sina, & celi destillauerunt manna. Per voluntariam verò pluri gratiam aquam intelligunt, quæ fructuum præstitit copiam. Et infirmata est, eorum nimirum hæreditas, quando in Aegypto variis calamitatibus atque afflictionibus fuit percussa. Perfecit autè eam deus muniens & corroborans eam regno. Per animalia verò dei, seipsum intelligunt, veluti deo dicatos. Preparasti etiã, inquit, tu deus ea bona pauperi populo tuo, erranti in deserto, & certam adhuc regionem non habenti. Et per euangelizantes, antiquos prophetas intelligunt, qui populo annunciabant, ut inimicorum spolia diuideret, & ad templi pulchritudinem atque ornatum ea deputaret. Qua in re falsa dicere conuincuntur, cum nulla fuerint spolia, quæ illi ad decorum templi obtulerint, sed ut diximus, Anagogicè hæc omnia intelligenda sunt. Per dilectum etiã ipsum Dauid intelligunt, aut Salomonem, & verba illa, si dormieritis inter medios clericos, ita exponunt, si stabiliti fueritis in medio prædiorum terræ promissionis, quæ prædia vobis in clericos, hoc est, in sortes commiserunt, adeo vestrae augetur diuitiæ, ut alæ columbarum, quas prædiuites viri gypsinas super tecta in summam felicitatis signum infingere solebant, futuræ sint deargentatæ, & scapulae, seu posteriora dorsum, pallidissimo ac purissimo sint auro ornata. Verum nullibi legimus Iudæos huiusmodi ritum aliquando seruasse, ut colubas in domorum tectis infingeret. Dum discernit hoc est dum eligit caelestis deus reges super Hierusalem, splendescunt & lucebunt illi reges in ea. Montem etiam dei Sion, appellat montem pingue, quia pascentia illic pecora facile pinguescant, & montem coagulatum similiter, seu caseatum quia pascuorum abundantia assidue lac præbeat. Verum quod dicitur: etenim dominus habitabit in fine, ut iam præ-

PSALMVS

diximus, ab eis rectè exponi non potest. Per currū etiam dei se ipsos intelligunt, quasi in ipsis solis deus requiesceret, & quem currum multiplicatum esse dicunt in infinitū, hoc est, valde numerosum, & millia etiam abundantium diuitiis in eis esse: item quòd dominus ille in eis est, qui olim fuit in Sina, cum eorum progenitoribus. Et ad deū deinde sermonem dirigunt, dicentes: ascēdisti in altū, hoc est, sublimis atque excelsus, reputatus es supra omnes. Captiuasti captiuitatem per populum tuum, qui hostes tuos deuicit. Accepisti dona, hoc est, oblationes, deo dicatas, & eos homines qui tibi antea nō parebāt, accepisti in seruos, vt inhabitare eos faceres simul cum populo tuo, atque ei seruire. Quæ sequuntur manifesta sunt. A domino autē sunt exitus ac viæ mortis, qui conteret alienigenarum capita, & verticē capilli hominum perambulantium in peccatis. Deceuisse etiam olim deum dicunt, & dixisse. Conuertam, hoc est, eripiam populum meum, & saluum educam e Bassanitide regione, in qua Oggigas regnauit, & conuertā eum ex profundo maris sanguinum. Riuus enim sanguinum tunc inundarunt, iis interfectis, qui cum Og rege erant, vt pes tuus o Hebræe intingat in iugulatorum hominū sanguine, & ipsa etiam lingua canum tuorum, ex eodem inimicorum sanguine per ipsum deum iungatur. Itinera autem esse dicunt dei vias, hoc est, dei vestigia olim in monte Sina. Ascendit enim, inquit, in monte Moyses & Aaron, & quæ sequuntur. Et paulo post, & viderunt locum vbi steterat deus Israel, & quæ sub pedibus eius opus lapidis Saphyri. Per sanctum vero, ipsum intelligunt cælum. Sequitur: Præuenerunt populū, ipsius populi principes. Inter canēdum etenim deo, atque inter psallendum, adstiterunt propius psallentium choro, in medio iuencularum tympanistiarum, & accidisse hæc intelligunt, post transitum maris rubri, quando Maria soror Aaron, prima inter alias adolescentulas cœpit canere canticū. Et quod sequitur: In Ecclesiis benedicite deo, nullo pacto, suo posunt accommodare proposito. Et Benjamin pro tota tribu intelligunt, & adulescentiorem, seu iuniorem appellari dicunt, quia ceterorum fratrum iunior fuerit. In extasi verò & mentis excessu, eū fuisse dicunt, eo quòd huius tribus milites in certamine furere quodammodo, atque extra se rapi

videbatur: verum frigida admodum huiusmodi videtur expositio. Principes etiam Iuda regnasse dicunt in populo Hebraeorum: principes autem Zabulon, & Neptalim ideo aiunt hic fuisse commemoratos, quia caeteris insigniores harum tribuum homines videbantur, ob summam, quam in bello semper ostenderunt, strenuitatem. Deinde manda, inquit, deus virtuti tuae: hoc est, angelis tuis. Virtus enim dei angelus: manda inquam ea quae ad defensionem nostram pertinent: & confirma regnum, quod in nobis iam parasti, si non propter nos, saltem propter celebre templum tuum. Ita enim intelligunt illa verba: a templo tuo. Tibi etiam ferent reges munera: ut Salomonis tempore factum est, ab Hiram rege Tyri, qui ligna ad constructionem templi cedrina obtulit. Perferas autem harundinis, immites gentes intelligunt, quae in occultis, atque accessu difficillimis locis habitabant. Congregationem etiam taurorum seipso esse asserunt, veluti duces quosdam inter subiectos populos confidentes, & congregationem conuocantes, eosque dirigentes, ac conseruantes; ut excludant, hoc est, ut ex clausura liberent populum probatum in munditia fidei, tanquam argentum. Quod sequitur: venient legati ex Aegypto: impletum esse dicunt Salomonis tempore, quando Aethiopia suam ad Salomonem manum: hoc est, quando vim ac potentiam suam misit: illam scilicet reginam quae visitatura venit Salomonem: & quae sequuntur eodem conantur tenore, rebus suis accommodare; quanquam, ut diximus, conuincatur non posse. Illud profecto admiratione dignum est, quomodo sanctus spiritus Anagogicum sensum cum historico complicauerit, & praecipuis quibusdam locis meram Anagogen, omni prorsus nudam histori apposuerit, ad conuincendum aduersarios Iudaeos.

In finem pro iis, qui commutabuntur, psalmus ipsi David.

In finem inscribitur ob prophetias hic contentas, quae ad finem tenent. Et pro iis, qui commutabuntur, quia rerum mutationem pertractat. Conscriptus autem fuit ex populi persona, qui captiuus erat in Babylone, et mutatione facta a seruitute liberatus, et in patriam restitutus est. Accommodari etiam potest cuiilibet fidei, qui a iustitiam atque ab iniustorum hostium oppressionem fuerit liberatus.

PSALMVS

PSALMVS 68.

Aluum me fa: deus quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam. Per aquas, tentationum ac calamitatum affluentiam intelligit, quæ ab inuisibilibus, vt diximus, seu à visibilibus inimicis proueniant: quarum calamitatum profunditas, aquarum instar, facillimè omnes suffocat, qui in eam inciderint. Huiusmodi aquæ, inquit, totum me obtexerunt, & ad ipsam vsque animam peruenerunt: quo sermone doloris sui vehementiam demonstrat.

Emiseric.

Infixus sum in limo profundi, & non est subsistentia. Quædam exemplaria habet: infixus sum in materia. Græcæ enim dictiones ἰλός & ἕλμα (quarum prior limum, altera materiam significat) modica & literarum & vocum differentia distinguuntur. Quocirca scriptorum vitio facillè introducta est lectiois varietas. Verùm vt cunq̃ue legas, fecem illam propheta metaphoricè significare voluit, quæ sub profundo aquæ esse solet. Qui igitur in huiusmodi fece, infixi sunt, subsistentiam, hoc est, stabilitatem nullam inueniunt, ipsa nimirum fece, ob cœnosam ac fluxam illam materiam semper magis infra se confidente.

Is rã Bã-
On.

Veni in profunda maris, & tempestas demersit me. His tribus proximis versiculis eandem propheta vbique repetiit sententiam, multiplicibus absorptum se esse asserens calamitatibus, quas variis explicare conatur nominibus: aquas primò eas appellans. eo quòd impetu quodam aquæ instar defluunt, & suffocant: deinde limum profundi, propter infirmitatem. & tertio profunda maris, ob copiam atque amaritudinem aquarum: postremò etiam tempestatem, ob summam huiusmodi calamitatum vehementiam.

Laborauit clamans, rauca facta sunt fauces meæ. Clamans scilicet ad te, vnde assiduo atque intenso clamore effectus sum rautus.

Defecerunt oculi mei. Fatigati nimirum ac debiles effecti dum intenti te intuentur.

Dum spero in deum meum. Hoc mihi accidit quia in te tantum spero. A te solummodo opem, & posco & expecto, atque ideo intentus te intueor.

Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me ^{ἐπεταύω-}
 gratis: inuauerunt inimici mei, qui persequuntur me iniuste. Et ^{ἠκούσθη.}
 multi, inquit, sunt, & potentes, qui persequuntur me, & sine
 causa oderunt me.

Quæ non rapui, tunc exolebam. Metaphoricus est sermo,
 desumptus ab iis, qui ea reddunt quæ nunquam abstulerunt:
 & sensus est: quòd earum rerum causa se pœnas dare dicit,
 & sensus est: quòd earum rerum causa se pœnas dare dicit,
 pro quibus ipse molestiam alicui aliquam nunquam intule-
 rat. Et quòd ait: tunc exolebam: ad illud tempus referendū
 est, quando pœnæ huiusmodi ab eo exigebantur.

Deus tu nosti insipientiam meam, & delicta mea d te non sunt
 abscondita. Tu, inquit, nosti omnia, tu insipientiam meam cer-
 nis, & si quid aduersus eos aut imprudenter egi, aut deliqui
 nihil prorsus te latet.

Non erubescant super me, qui sustinent te domine, domine uir- ^{μὴ ἀδοχῶ}
 tutum. Quod ait super me, est constructio indifferens, pro, ^{θινασπ.}
 in me. Non erubescant igitur in me, quasi id auxilium non
 sim consecutus quod à te expectabam. Illi, inquam, non eru-
 bescant in me, qui sustinēt: hoc est, qui expectant te sibi ad-
 iutorem futurum. Dominum autem virtutum seu potentia-
 rum, eum appellauit, veluti qui saluare omnes potest, qui il-
 lum inuocant,

Neque confundantur super me, qui quærunt te, deus Israel.

Similis est sententia, quam in præcedenti habuimus versicu-
 lo. Illi verò quærere deum dicuntur, qui in angustiis atque
 afflictionibus propriis, eum inuocant.

Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio fa-
 ciem meam. De opprobrio dictum est in psalmo xli. ibi:
 quoniã exprobrabāt mihi inimici mei, dicētes: vbi est deus
 tuus: post opprobrium verò, sequitur confusio.

Extraneus factus sum fratribus meis, & hospes filii matris ^{ἑνός.}
 meæ. Quæ sequuntur manifestè Christo congruunt. Quidā
 verò & superiora ei esse applicanda cõtendunt, veluti passio
 lege humana naturæ. Per fratres autem Iudæos intelligit.
 Eundem enim omnes progenitorem Abraham habebant,
 quos simili modo matris suæ filios appellat, ob Sarram com-
 munem omnium matrem. Hi igitur fratres sui extraneum
 eum reputarunt, cum dicerent: hunc nescimus vnde sit: &
 rursus: nōne benedicimus quia Samaritanus es, & dæmo-

nium habes. atque ideo ipse etiam Ioannes euangelista dicebat: in propria venit & sui eum non receperunt.

Quoniam zelus domus tuæ comedit me. Hoc impletum est, quando magna cum autoritate ementes & vendentes expulit de templo. Meminerunt enim, inquit, discipuli, quod scriptum erat: zelus domus tuæ comedit me: zelum appellans iustam illam indignationem, quam conceperat, quia nullam dei templo reuerentiam exhibebant.

Opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me. Hunc etiam vericulum magnus Paulus Christo accommodauit, scribens ad Rom. dicit igitur Christus ad patrem: opprobria ego tua reputaui mea esse, quia scilicet vnum sumus: ea autem dico opprobria, quæ idololatræ homines in te iactabāt, infirmitatē tibi exprobrātes, quasi in vna Iudæorū gēte tantum coleretur & pauci te in orbe homines adorarent. Quo circa ego in vniuersas nationes tui cognitionem expandi.

Et operui in ieiunio animam meam. Maceraui atque afflixime, quando quodraginta diebus ieiunaui, & aliās sæpe numero.

Et factus est in opprobrium mihi. Et hoc ieiunium factum est mihi in opprobrium, Hinc etenim infirmum me ac debilem esse dæmon suspicatus est, & veluti simplicem ac nudum hominem exprobauit, & multipliciter tentauit.

Et posui indumentum meum saccum. Per saccum assumptam carnem intelligit. ita enim eam appellauit propter illius asperitatem & tactui resistantem naturam.

Et factus sum eis in parabolam, aduersum me iurabantur, qui sedebant in portis, & in me psallebant, qui bibebant uinum. Verisimile est, quod Christus post mortem factus sit in parabolam Iudæis, & q̄ aduersus inimicos eadē imprecarentur, qualia Christum pati viderant, quodque eadē ferē dicerentur & vociferarentur ab iis, qui cōciliis & conuentibus eorum intererant apud templi ianuas, vbi eiusmodi hominum cœtus conuenire atque congregari solebant. Neque eos etiam Christi famæ atq; honori pepercisse verisimile est, qui comessionibus & symposiis vacabant, cum huiusmodi homines vino vires præstante, facillimè carmina ac cantus soleant cum immodestia ac mordacitate componere.

Ego autem oratione mea ad te. Alterum explicuit propheta

ἡ δολιχὸν.
ἔν τῶν βλασφ.

τὰ τῶν
συχῆ μὲν
πρὸς σι-
κῆρι.

fermonem ex Christi persona, & rursus alterum assumit, dicens: ego autem cum hæc scirem ante passionem meam, oratione mea ad te: subintelligitur, orabam, seu eleuatus sum. Deinde ipsa orationis verba apponit.

Tempus beneplaciti domine. Simile illud est, quod dixisse eū legimus apud euangelistā: pater venit hora. Per beneplacitum enim, crucis mortē intelligit. Nam beneplacitū idem æquè significat quòd bona voluntas. Bona autem voluntas fuit, quæ per huiusmodi mortem nos, qui antea mortui eramus ob peccatum, ad vitam rursus simus restituti.

Deus in multitudine misericordiae tuae exaudi me. Prædiximus quòd Christus lege humanæ naturæ orabat, & liberari optabat à tentationibus, quemadmodum euangelica docet historia. Hoc autem dictum videtur esse illi simile: salua me propter misericordiam tuam. ὁ θεός.

In veritate salutis tuae saluum me fac a luto, ne infigar. Sola enim illa vera est salus, quæ à te est. Homo etenim hominem iuuare non potest. In veritate igitur salutis tuæ, hoc est, in vera salute tua. Est etiam proprium hoc Hebraicæ linguae idioma. Quod autem superius limum appellauit, nunc lutum dicit. Eadem enim loquendi figura nunc vitur, qua illic vsus eum videmus.

Liberer ab iis qui oderunt me, & de profundis aquarū. Oderunt autē eū tam visibiles quā inuisibiles inimici. Per profundum verò aquarum, occultas insidias intelligit. Nā quod profundum est, abditum atque occultum videtur. ἐκ τῶν ὕδατων.

Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum. Iam diximus quòd hæc omnia metaphoricè ac figuratè dicta sunt.

Nec contineat super me puteus os suum. Ne relinquitur in tentationū fouea. Is etenim qui in puteū cadit, solamen aliud quod vel modicum habet, quoad putei os apertum est. Nā ubi id occlusum fuerit, statim desperare incipiet de salute. ὁ σπήλιος.

Exaudi me domine, quoniam bona est misericordia tua. Quoniam tua, inquit, misericordia indigeo.

Secundum multitudinem miserationum tuarum, respice in me. Ea verba: secundum multitudinem miserationum tuarum: exposuimus in psalmo quinquagesimo, & quæ sequuntur in psalmo vigesimo quarto.

PSALMVS

Ne auertas faciem tuã d puer o tuo quoniam tributor, uelociter exaudi me. De verbis, ne auertas faciem tuam, diximus in psalmo vigesimosexto. per puerum autem hic, vnigenitum intelligit filium.

Intende anima mea, & libera eam. Intende ei in calamitatibus constitutę.

Propter inimicos meos libera me. Ne morte latentur mea.

Tu enim cognoscis opprobrium meum, & ignominiam meam, & confusionem meam. Nosti quanta mihi exprobrent, uoratorum ac vini potatorem appellantes, publicanis ac peccatoribus amicum, dæmoniacum, & deo contrarium. Tu etiã nosti quomodo me confundant, hoc est quanta (vt eis uidentur) ignominia me, ac pudore afficiant.

In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me. Me, inquit, affligunt coram te, te, inquam, uidente ac discernente omnia. vel sunt in conspectu tuo, hoc est, effugere à te nequeunt. Quòd si quis addubitet quo pacto non potuerit Christus, post tot ac tantas supplicationes, calamitatum ac tētationum molestiam euitare, animaduertat q̄ Christus vt homo, rogabat non incurrere in tentationes, vt huiusmodi supplicandi normam nobis traderet: quia spiritus quidem promptus est, caro autem infirma: & quoniam ob nostram salutem illum pati oportebat, passiones nostras libens in se suscepit, & dei patris uoluntatem humanę suę præposuit uoluntati. orans etenim dicebat: Pater si possibile est, transeat à me calix iste: & demum addidit: Pater mi, si non potest transire à me, nisi bibero illum, fiat uoluntas tua.

¶ vxi.

Opprobrium expectauit anima mea, & miseriam. Præuidebam olim, inquit, hæc omnia. dicebat enim discipulis: Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & condēnabunt eum, & quæ ibi sequuntur.

Et sustinui, qui simul contristaretur, & non erat, & qui confortaretur, & non inueni. Sustinui pro, expectaui posuit, seu pro, quæsiui. hoc autem accidit, quando assumpto Petro, & filiis Zebedæi, cœpit contristari, & mœrere. tunc enim, inquit, dixit eis Iesus: Tristis est anima mea usque ad mortē, expectate hic, & uigilate mecum, & progressus modicū, cū orasset, uenit ad discipulos, & inuenit eos dormiē-

tes, & dixit Petro, sic nõ potuistis vna hora vigilare mecũ?
Et dederunt in cibum meũ fel, & in siti mea potauerũt me aceto.

Ait enim Ioannes euangelista: post hæc cum sciret Iesus, & iam omnia impleta sunt, vt impleretur scriptura, dicit: sitio. Vas igitur erat aceto plenum. Illi autem cum impleissent spongiam aceto, circumposito hyssopo, obtulerunt eius ori. Per scripturam enim Ioannes præsentem versiculum intellexit. Matthæus etiam: dederunt, inquit, ei bibere acetum cum felle mixtũ. Et Marcus rursus: cum accurrisset vnus, & impleisset spongiam aceto, imponens ei arundinem, potum ei dabat. In cibum autem & in potum, hoc est, vt manducaret & biberet. Et Iudæi quidem simul cum aceto fel in potum dederunt. Acetum enim, inquit, erat felle mixtum, verũm noster propheta in cibum ea distinxit, & in potum. Dicere etiam possumus, & postquam saluator se sitire dixit: Iudæorum illudentium, alij acetum tantum attulerunt ad bibendum, alij verò fel ad manducandum: & q̄ alij insuper fel aceto miscuerint, vt quod per se acerbũm erat & molestũ, amarulentius etiam redderetur. verisimile est etiam, q̄ Iudæi ad maiorem irrisionem Christo prius fel porrexerint vt comederet, ne insuauis fortasse fieret potus, si ieiunus adhuc potum sumpsisset.

Fiat mensa eorum in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Per mensam, aliqui lætitiã significari dixerunt, contra verò dolorem, & tristitiã per illa tria, laqueum, retributionem, scandalum, vt sensus sit: vtinam eorum gaudium in afflictionem & calamitatem immutetur. læti autem esse solent, qui sunt in mensa, cõtrã mœsti & tristes, qui in laqueo aut retributione pœnarum sunt, aut in scandalo. Possumus & altius contemplando per mensam, sacras intelligere scripturas diuinitus inspiratas, quæ singulis diebus Iudæis olim in synagogis præbebantur. harum enim cognitio intelligentium nutrit corda, verũm Iudæi se illis nutriri existimantes, & gloriantes ac iactantes se per eas conuicturos esse Christianos, ab eis potius veluti à quibusdam laqueis irretiti atque inuoluti sunt, cum claræ atque apertæ scripturæ omnes de Christo loquantur. Atque hæc expositio quantum ad laqueum, rectè hæctenus procedit, quantum autem ad retributionem, dic quòd Iudæi retributionem recepe-

PSALMVS

runt, dū pœnas luunt, quia huiusmodi scripturas intelligere noluerunt: quòdque in scandalum factæ sunt, dum ab illis scandalum ludæis generatur, eo q̄ iuxta nudum ac literalem sensum omnia intelligunt, quæ in eis de Christo dicta sunt, qualia ea sunt, quæ de Christi aduentu apud alium prophetam dicta habentur, quòd simul pascet tunc lupus cum oue, & pardus requiescet cum hædo, q̄ leo & bos vnà comedent paleas, & alia huiusmodi, quæ tamen iuxta sublimiorẽ sensum in Christo perfectissimè sunt adimpleta, tametsi ipsi qui iuxta corporis sensum omnia intelligunt, offendantur hac prophetia, & perquirant, quomodo iam hæc in Christo adimpleta sint, & scandalizetur, credentes hæc nondum fuisse adimpleta. Illa autem verba, fiat, obtenebrentur, & alia quæ sequuntur, tametsi vocem habeant imperatiui modi, hoc tamen loco futuri significationem retinent, pro, fiet, obscurabuntur, & cætera. Prædicunt enim futura mala, quæ illos comprehensura erant. verisimile est etiam, Christum uti deum, omnia imperare, quæ futura sunt.

Obtenebrentur oculi eorum, ne uideant. De animæ oculis sermo est. obtenebrentur autem, quia lucem illam videre noluerunt, quæ illuminat omnem hominem: & quia ipsum etiam iustitiæ solem intueri noluerunt, oculos etenim habentes, non viderunt, & habentes aures non audierunt, sicuti & ipse Esaias, & Christus etiam eis exprobrauit.

Et dorsum eorum semper incurua. Ab eo quod consequitur denotauit id quod præcedit. Hoc etenim sermone seruitutẽ voluit nobis propheta significare. illud autẽ eos oranes ut plurimũ consequitur, qui serui sunt, ut onere aut alio laboris seu calamitatis genere oppressi, curuati incedant. Cõsidera etiã quãta cura sermonẽ suum aduersus eos perstritigat propheta, dum ait: semper incurua, ac si diceret eos amplius à seruitute liberandos non esse, tametsi sæpenumero in præteritũ fuerint liberati, sed ad ipsum vsq; mũdi finem, in quacunque orbis parte fuerint aliis nationibus seruient.

Effunde super eos iram tuã, et furor iræ tuæ cõprehendat eos. Vnum atque idem dicunt hi duo versiculi, eo excepto, q̄ secundus vehementiori utitur loquendi modo.

Fiat habitatio eorum deserta, in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. Per habitationem, vniuersam appellat Hieroso-

lymam, in qua omnes Christi occifores habitabant: per tabernaculaverò, priuatas eorum domos intelligit. Et fanè ita effectum est, nemo enim in eis amplius habitauit, post euerfionem illam à Romanorum exercitu illatam. Hæc autè verba apostolus Petrus proditori Iudæ accòmodauit, tanquam vni ex iis qui Christum occiderunt.

Quoniam quem tu percussisti ipsi persecuti sunt. Percussisti dixit, pro, percutere permiffisti. Sic etiam Zacharias dixit: percutiam pastorem & dispergentur oues gregis, & Esaias alibi: Dominus tradidit eum pro peccatis nostris. Est etiam & hæc Hebraicæ linguæ proprietas, vt ei qui permittit, factum adscribar, eo quòd prohibere potuit, & nò prohibuit. quod verò persecuti sunt, expone, pro grauibus affixerunt pœnis: vel persecuti sunt, quousque occiderint.

Et super dolorem uulnerum meorum addiderunt. Auxerunt mihi vulnerum dolorem, addendo opprobria: vel super vulnerum dolorem, addiderunt calumniam dicentes, quòd sepultum me discipuli furtò subtraxissent, & negantes me verè resurrexisse.

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum. Per iniquitatem hic multi calamitatem intelligi dicunt, quemadmodum etiam in psalmo quinquagesimosexto ibi, donec tràseat iniquitas: vbi diximus, augebis tu, inquit, eorum calamitates, quia & ipsi afflictiones mihi etiam augebant.

Et non intrent in iustitiam tuam. Non ingredientur, inquit, vt iustificentur à te, & consequantur misericordiam, eo modo quo eã omnes illi consecuturi sunt, quibus à te dicetur: Venite benedicti patris mei. Aliqui verò iustitiam hic accipi dicunt, pro euangelio. Est etenim euangelium iustitia, eo quòd omnes, æquè vocat ad salutem, & omnes suscipit, qui ad illud accedunt.

Deleantur de libro uiuentium. Hic est ille liber de quo legimus, quòd cum iratus esset deus aduersus populum qui vitulum fecerat, & dixisset ei Moyfes, siquidem dimittis eis peccatum, dimitte, si minus, dele me de libro què scripsisti, respondit ei deus: si quis peccauerit coram me, delebo eum de libro meo. Vnus est itaque liber, in quo omnes scribuntur, qui vita digni sunt, & quem propheta hic uiuentium libri appellauit, prædicens illos non diu post morituros esse.

PSALMVS

Alius etiam liber est, in quo iusti omnes scribuntur, quem nobis significauit propheta, dicens.

Et cum iustis non scribantur. De hoc autem libro locutus est Christus, quando ad apostolos dicebat: gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Ait igitur eos morituros esse, & cum peccatoribus connumerandos. Est & tertius liber, in quo peccatores scribuntur. iudicium enim, inquit, sedit, & libri aperti sunt. per libros autem scriptura variam ac multiplicem dei cognitionem figuratè intelligit.

Pauper & dolens sum ego. De Christi paupertate diximus in psalmo x x i. & nunc etiam dicemus, quod summus rex regum Christus, de pauperrima matre natus est, non in domo aliqua, sed in spelunca: positusque non in lecto, sed in irrationalium animalium præsepio, vilissimis ac contemptibilibus pannis induebatur, nulloque comitatus seruo circumibat, atque ipso etiam carebat tugurio, & ab aliis alimenta ei præstabantur. Erubescant igitur qui gloriantur in diuitiis. dolere verò eum introducit propheta, ob sacratissimi corporis passiones, quas propter nos sustinuit. Hactenus autem, ex vnigeniti filij persona sermonem fecit, quæ sequuntur ex ecclesiæ persona conscripta sunt.

Salus tua deus adiuuit me. Illa, inquit, salus, quæ à te proficiscitur, ab errore in quo eram, me liberauit.

Laudabo nomen dei mei cum cantico, magnificabo eum in laude, & placebit deo super vitulum nouellum cornua producentem & ungulas. Vide euangelicum sacrificium legali præponi, & rationale irrationali. noua autem cornuum atque vngularum productio, vigoris seu roboris indicium est. & subnotare videtur propheta his verbis futuram legalis cultus extinctionem. cornua siquidem & vngulæ, emortuæ quedam partes sunt in corpore.

Videant pauperes, & latentur. Per inopes & pauperes, fideles intelligit, vt diximus in psalmo nono. Videant, inquit, quæcunque propter eos deus passus est, & quæcunque etiam præclara administravit.

Quærite deum, & uiuet anima uestra. Beatam ac fœlicem vitam uiuet.

Quoniã exaudiuit pauperes dominus, & uinctos suos nõ neglexit. Quinam autem ij sunt, quos uinctos vocat, diximus in psalmo

psalmo sexagesimoseptimo.

Laudent eum cæli, et terra, mare, et omnia repentia in eo,
 Quasi nõ sint satis angeli neque homines ad agendum gra-
 tias deo, ipsa etiam conuocat propheta elementa ad dei lau-
 des, eo ordine, quo eorũ meminit Moyses in Geneseos prin-
 cipio. & improprie ipsos pisces, appellant repentia: atque
 ita fortassis ob piscium multitudinem.

Quoniam deus saluam faciet Sion. Nouam nimirum Sion,
 id est ecclesiam fideiũ, vel ipsam Hierusalem saluã faciet,
 hoc est, cõseruabit sibi ipsi, videlicet Christo, cui soli illius
 cura commissa est, & non alteri: tametsi modo impii illius
 dominantur regionis.

Et edificabuntur ciuitates Iudææ. Mihi templa nimirum,
 atque hoc à Christianis

Et inhabitabunt ibi et hereditate acquirent eam. Christiani
 videlicet.

Ee semen seruatorum tuorum possidebit eam. Serui autem Chri-
 sti, Apostoli sunt. Paulus enim, inquit, seruus Iesu Christi. eo-
 rum verò semen, Apostolici discipuli, tãquam ab eis per ba-
 ptisma spiritali semine regenerati.

Et omnes qui diligunt nomen tuum habitabunt in ea. Christia-
 ni scilicet nomen tuum inuocantes. verum quemadmodum
 fidelium multis huius psalmi principium vsq; ad versiculũ:
 Extraneus factus sum fratribus meis: contendunt referri de-
 bere ad Christum, ita Iudei cõtra, captiuo In Babilone po-
 pulo, omnia applicant, quæ illinc sequuntur vsque ad finem
 psalmi: Extraneus, inquit, factus sum, seu (ut magis po-
 scit Græca dictio *ἑτερογενὴς ἐγενόμην*) alienatus sum à fratri-
 bus meis, quia mihi concessum non est, cum eis viuere. di-
 uersis siquidem dominis seruebamus, & quia seruatorum co-
 gnationem lex nulla nouit. eadem sententia in proximo illic
 repetitur versiculo. Mecum præterea templi desolationem
 reputans, non mediocri consumor dolore, & opprobria tua
 deus, quæ à Babyloniis sustines, cum arcere nõ possim, præ-
 pria reputati: unde etiã amisso cibi appetitu, lassus cõtabu-
 i. verũ illi magis me exprobrabant, veluti incassum ieiunare.
 & in afflictionis indicium induebar sacco, quæ sequuntur a-
 pertiora sunt. Deinde ait, orabam etiã ad te, quoniam tempus
 est bonæ volũtatis, hoc est, tẽp^o misericordiæ: quæ sequuntur

expone, vt iam prædiximus, præterquã quod filiũ nõ natu-
 ra intelliges, sed adoptione. filius enim, inquit, primogenit^o
 meus Israel, vel aliter: puerũ, id est seruum. opprobriũ etiã
 inquit, & varias afflictiones expectaui, propter te, quasi ca-
 piuus: & ideo quæsiui aliquẽ, qui cõsolaretur, & non inue-
 ni, cum non concederetur mihi, vt commode cum cognatis
 meis versarer. & dum ea exponũt verba: Dederunt in cibũ
 meum fel. & in siti mea potauerunt me aceto labuntur non
 mediocriter, dum ex populi persona dictũ putant, quod Ba-
 bylonij amarũ populo poculum, quasi seruo cuiquam pro-
 iecerint, & q̄ sitientẽ acetoso potauerint vino, & quod ob
 varias afflictiones factũ sit, vt cibus ei amar^o, & potus vide-
 retur acerbus. quod verò sequitur: fiat mēsa corũ &c. iuxta
 priorem expositionem intelligũt, & proxima his verba im-
 precationẽ cõtinere dicunt aduersus Babylonios. per habi-
 tationem verò, ciuitatem intelligunt Hierusalem. illũ præ-
 terea populũ, inquit, quẽ tu erudisti & castigasti, seu quẽ
 castigari permisisti, grauissimis Babilonij afflixerunt sup-
 plicijs, & prioribus doloribus ipsi plura semper addiderũt.
 in eo etiã versiculo qui dicit: & placebit domino super vi-
 tulum nouellum: pari labitur errore. & quæ sequuntur, gra-
 tiora eis sunt, veluti magis cõsona redditũ ex Babylonica ca-
 puitate. Nos autem accuratam sanctorũ patrum opinionẽ
 sequentes, eam expositionem veluti tutiorem aplectimur,
 quam superius retulimus.

In finem psalmus ipsi David in rememorationem.

Hunc psalmum beatus David iisdem penẽ sententiis, ac uerbis cõ-
 posuit, quæ alibi per eum dicta esse uidemus in psalmo xxxix.
 promptũq; ac præ manibus eum semper habebat, quoties delictũ
 reminisceretur, quod aduersus Vrĩa cõmiserat. illum etenim ueluti
 potens aliquod carmen aduersus demones canebat, tãquã aduer-
 sus eos hostes, qui se in illud barathũ coniecerant. hoc igitur psal-
 mo deum rogat, ut sui implius demones nõ dominentur. Alii autem
 dicunt, quod quoties ei in memoriã ueniebant quãta ab inimicis te-
 mere passus fuerat, hunc psalmũ tunc canere solebat. in finem autẽ
 ideo inscribitur, quia oratio & preces, quæ in eo cõtinentur ad cer-
 tum finem tendebant, quem etiam consecuta sunt.

PSALMVS 69

Eus in adiutorium meum intende. In psalmo trigesimonono, dixit. Domine ad adiuuandum me intende.

D

Domine ad adiuuandum me festina. Idem significant quod accelera, vt eruas me. quæ verba habentur in psalmo trigesimo.

Erubescant & confundatur, qui quærunt animam meam. Hæc verba habentur etiam in prædicto psalmo trigesimonono.

Conuertatur retrorsum & confundantur, qui uolunt mihi mala. Hæc similiter illic habentur, eo excepto, quod verba illic optantis sunt, quæ hic imperantis: quod ex græca lectione clarius dignoscitur: vt optans igitur hoc poscit propheta, tamen imperare videtur.

Conuertantur statim erubescences, qui dicunt mihi euge, euge. Simile est, ferant confestim confusionem suam qui dicunt mihi, euge, euge.

Exultent, & lætentur in te omnes, qui quærunt te deus. In illo psalmo pro, deus, positum est, dominus.

Et dicitur: semper magnificetur dominus qui diligit salutare tuum. Et in illo rursus, pro domino, dictum est, deus.

Ego autem inops sum, & pauper deus adiuua me. In illo autem pro, deus adiuua me, dicitur, dominus sollicitus est mei.

Adiutor meus, & liberator meus es tu, domine ne tardaueris. In illo pro liberator, protector dicitur, & pro, domine, deus meus.

Ipse David psalmus filiorum Ionadab, & aliorum, qui primo captiui facti sunt, apud Hebræos caret inscriptione.

Ferunt beatum David conscripsisse hunc psalmum ex persona filiorum Ionadab, & aliorum, qui primo a Babiloniis in captiuitate ducti sunt. hæc autem inscriptione LXX interpretes præsentis psalmo imposuerunt, cum omni prorsus inscriptione carere eum apud Hebræos inuenissent posteri autem Ionadab summo tunc in honore erant apud ceteros captiuos, ex quorum omnium persona, ut diximus, petit a deo propheta, de hostium potestate liberari, & salutem consequi. Possimus & nobis præsentis psalmi uerba, accommodare aduersus uisibiles, atque inuisibiles inimicos.

PSALMVS

PSALMVS LXX

In te domine speravi, non confundar in aeternum in iustitia tua libera me, & eripe me: inclina ad me aurem tuam, & salua me. Hæc omnia verba habentur in psalmo trigesimo, & pro salua me, ibi est: accelera, vt eruas me.

Esse mihi in deum protectorem, & in locum munitum, ut saluum me facias. Ibi non munitum locum dixit, sed locum refugij.

Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu. Ibi fortitudinem dixit, pro firmamento.

παρανο-
μῶδες ἔ-
ξαικοῦν
τος
ἐπομηνή

Deus meus libera me de manu peccatoris, & de manu inique agentis, & iniusti. Tales enim erant, qui eis dominabantur.

Quonia tu es expectatio mea domine. Dictum est in psalmo trigesimo octauo, ibi: & nunc, quæ expectatio mea? nonne tu deus? item in psalmo vigesimo quarto, ibi: & te expectaui tota die.

ἐπισκεψι
χθῆρ

Domine spes mea à iuuentute mea. Hoc per se clarum est. In te firmatus sum ex utero. Neque in te tantum speraui à iuuentute, sed ex ipso materno utero, hoc est, ex eo tempore quo natus sum, in te solo stabilitus sum, veluti super quodam sustentaculo ac minimine mihi à parentibus meis tradito. ex quo iudicare videtur pios se ac religiosos parètes habuisse. vel aliter: cum octaua die vniuersos infantes circunciderent, ex ipso quasi utero, eos domino dicabatur. illud autem scire oportet, quod verba hæc, ex utero, item, de ventre matris meæ, & alia huiusmodi, per hyperbolen, hoc est, per excessum in veteri scriptura dici solent intelligendique ac cogitandi initium ac tempus significant, illud nimirum tempus, quo cogitare quis ac sapere incipit. simile quid legimus apud beatum Iob: Si buccellam, inquit, meam comedi solus & orphanis non tribui, si non ex ventre matris meæ dux illis fui, & cætera. impossibile est autem, ab ipsa natiuitate huiusmodi aliquid efficere. Restat igitur vt hic loquendi modus illud tempus significet ex quo quis sapere incipit.

De ventre matris meæ tu es protector meus. Si enim diuina virtus foetum non custodisset, si infantem non seruasset, si puerum non protexisset, perisset sanè inter varios casus aliquo infortunio, hi vero tres versiculi paucis mutatis habentur

etiam in psalmo vigesimoprimo. verum illic omnia ad Christum referuntur.

In te laudatio mea semper. In te, inquit, hymnos ac laudes meas semper fero.

Quasi prodigium factus sum multis, et tu adiutor fortis. Ego, inquit, squalidus, atque afflictus & deformis effectus sum, præ ieiunio saccoq; & tristitia: atque ideo à multis quasi monstrum quoddam existimatus sum, tametsi re vera non ita essem, sed sic viderer: imprudentibus nimirum ac viliori multitudini. p. multos enim scriptura solet sæpe vilissimos quosque intelligere. Paulus etiam consona prophetæ nostri verbis de multorum opinione loquens dicebat: nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo.

Impleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam. Impleatur imperantis verbum est, sed positum pro optatio, vt diximus. implebitur autem si seruitute, qua nunc premor liberatus fuero. tunc etenim ore diuinarum laudationum pleno, cantabo in hymnis magnam potentiam tuam, & quæcunque alia in tui gloriam, à religiosis viris commemorari solent, aut cogitari de te. vel, per gloriam, simpliciter magnitudinem intelligit. & non semel tantum laudabo, sed perpetuo id faciam. ita enim Symmachus ea verba reddidit, quæ hic habentur, tota die.

Ne proicias me in tempore senectutis. Tu, inquit, deus, qui à iuuentute mea adiutor mihi fuisti, non proicias me in tempore senectutis. iamdiu etenim consenui tam diuturno Babylonice seruitutis tempore. est autem verisimile, quod hæc verba per prophetam dicta sint, quasi ex persona seniorum populi. Cæterum corporis quidem senectus omnibus nota est, & palam patet, animæ autem senectus est peccatum, eo quod non secus virtutis operationes comprimat, atque corporis actiones, senectus.

Cum deficiunt vires meæ ne derelinquas me. Hic versiculus ad proximè præcedentis declarationem cōsequitur, siue de animæ, seu de corporis viribus eum intelligas.

Quoniam dixerunt inimici mei mihi. Mihi dixit, pro in me, seu propter me dixerunt autem mutuò inter se,

Et qui obseruabant animam meam consilium fecerunt in unum. Repetitur hic atque exponitur sententia prioris versiculi. nã

ἐν τῷ ἐκ-
λίπτει.

ἐὶ φιλία-
σονται.

PSALMVS

quod ait: cōsiliū fecerunt in vnū. ad expositionē positū est verbi, dixerūt: per obseruātes autem, hoc in loco insidiatores intelligit, visibiles nimirum atque inuisibiles inimicos.

Dixentes deus dereliquit eum, persequimini, comprehendite eum, quoniam non est, qui eripiat. Hi sunt inimicorum sermones persequimini, inquit, quia si populus fugam acceperit, vos persequimini, & comprehendetis eum. Nam cum deus, quem venerantur, eos dereliquerit, nullus aderit amplius, qui eos liberet.

Deus meus ne elongeris à me. Tametsi grauis sit peccatorum meorū odor, ac molestus, & te compellat, vt auertaris à me, quod alius etiā propheta ad Iudæos dicebat peccata vestra, inquit, diuidunt & disiungunt vos à deo: quāso tamē atque oro ne elongeris à me. elongatur autem deus non loco, aut essentia sua (est enim incircumscriptus deus atque indefinitus,) sed tantum prouidentia.

Deus meus in auxilium meum intende. Hic etiam versiculus, habetur in præsentis psalmi principio.

Erubescant & deficiant qui calumniantur animam meam. Pro deficiant, Symmachus dixit, consummantur: animam autem meam, hoc est, meipsum, per calumniantes verò tam inuisibiles quàm visibiles inimicos intelligit.

Induantur rubore, & confusione, qui quærunt mala mihi. De rubore & confusione dictum est, in præcedenti psalmo ea autem verba, qui quærunt mala mihi: exposita fuerunt in psalmo trigesimo septimo, inuenies etiam in psalmo centesimo octauo induantur calumniantes me confusione, & operiantur sicut diploide pudore suo.

Ego autem semper sperabo in te, & adiciam super omnem laudem tuam. Quia quod votis expetiueram adeptus sum. omnem autem laudem ideo dixit, quia nō sermone tantum aut verbis sed operibus etiam laudetur dominus. & ideo saluator noster dicebat: vt videant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.

Os meum annuntiabit iustitiam tuam, tota die salutem tuam. Quando videlicet, & inimicos condemnaueris, & nos saluaueris.

Quoniam non noui litteraturas, introibo in potentatu domini. Cum pollicitus sit propheta se annūciaturum esse iustitiam

ἡσυχία
τις ἡ
ἀναστροφή

dei, & salutem quam ab eo fuerat cōsecutus, & postmodum se ad hoc minus idoneum esse perspexerit, sermonem suum temperat, & moderatius loquitur, dicens: nunquam didicisse se disciplinas, aut scientias, vt condignè possit diuinas virtutes annunciare, & quòd ideo, vt pollicita à se adimpleat, ingrediatur in diuina potestate, qua fretus, huiusmodi prouinciam tentabit. Dictione autem, quoniam abundat, vel confirmatis aduerbium est pro verò. Aliqui etiam dicunt, quòd dictione, quoniam, hoc in locorationem reddit, atque ita intelligentes, punctum ponunt, post dictionem literaturas: & coniungunt, quod sequitur. Alij verò per literaturas, seu potius iuxta aliam Græcæ dictionis *γραμματα*, significationem, per scribarum scripturas, mandata intelligunt. Scribæ etenim ter in anno populum iubebant ingredi in templum, quod erat in Hierusalem. Ego, inquit, posthac non ob scribarum iussa, sed ex diuina potentia illuc ingrediar.

Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Nunquam huiusmodi iustitiæ tuæ obliuiscar, quin immo in mente eam semper retinebo. Solius autem dixit, ac si diceret, tu solus nostram & inimicorum causam iudicabis, & nullus alius, atque ideo non humanæ iustitiæ, sed tuæ solius recordabor.

Deus meus, quæ docuisti me à iuuentute mea, & usque nunc, annuntiabo mirabilia tua. Hæc quæ sequuntur dicta esse intelliguntur, ex persona beati Dauid, & constructio fit per hyperbaton, deus meus annuntiabo mirabilia tua, quæ docuisti me à iuuentute mea, & usque nunc. Mirabilia autem appellauit omnia admiranda opera, quæ ob Israelitici populi salutem, deum fecisse legimus, vel etiam quæcunque temporibus suis contigerant.

Et uique ad senectam & senium, deus meus ne derelinquas me. Per senium extremam senectutis partem intelligit, vnde senior populi. Qui autem à deo eousque fuerit protectus, amplius non derelinquetur. Vel indeterminatè intelliges dictionem usque, quem admodum saepe apud scripturam reperitur, & coniunctim ac sub eodem sensu, intelligantur verba quæ sequuntur,

Donec annuicem brachium tuum generationi omni quæ uentura est. De brachio quidem dei dictum est in psalmo quadragesimo tertio. De uentura autè generatione in psalmo vige-

simoprime quædam autem exemplaria habent donec annūciem, & quædam, donec annunciauero.

Potestati tuæ & iustitiam tuam deus usque ad altissima. A communi sensu sumenda sunt verba illa, donec annuncie. Dictione autem potestas, hoc in loco posita est, vt exponat & declaret dictione, brachiū. Iustitiam autem tuam vsque ad altissima, hoc est, quæ ad ipsa vsque attingit altissima. Vel ordo fiat p̄ hyperbaton, iustitiam tuam, quæ est vsque ad altissima. Per altissima verò ipsos cælos intelligit. Diuina autem iustitia ascendisse dicitur vsque ad cælos, eo quòd cælestes virtutes eam intelligunt, & congaudent super eam. Quæ sequuntur rursum ex populi persona efferi debent.

Quæ fecisti mihi magnalia. Quæ posuit pro quanta. Cum affectu etenim, atque ex corde hæc legēda sunt. Aliqui post verba illa, & iustitiam tuam, perfectum ponunt punctum, & quæ sequuntur huic versiculo coniungunt, quæ fecisti mihi magnalia, Aquilam in hoc secuti, vt sit sensus: magna & grandia beneficia, quæ in me contulisti, tam admiranda fuerunt, vt eorum fama ad ipsas etiam cælestes potestates peruenirēt. Imagine etenim me tua honorasti, & regem me eorū omnium constituisti, quæ in terra sunt, alimenta etiam prestatas, protegis, custodis, atque eripis à periculis, & alia demum mihi huiusmodi multa impertiris.

Deus quis similis tibi? Nemo scilicet.

Quantas ostendisti mihi tribulationes, multas, & malas. Hæc verba etiam cum affectu legēda sunt. Et cum dixerit, quantas, insert demum, multas & graues. Neque enim beneficiis tantum affectus sum, sed etiam calamitatibus afflictus ac malis, alterum quidem bonitate tua, alterum verò prauitate mea.

Et conuersus: uiuificasti me. Conuersus scilicet ad me, à quo antea auertebaris. Et quia Græca dictione *ἐπιστρέφω* vtrunque significationem recipit, dicere possumus, quòd dum me conuerteres ad te, uiuificasti me, ab imminente scilicet me morte eripiens. Per mortem autem omnifariam calamitates atq; afflictiones de morte intelligit, quemadmodum contra, per vitam, sæpenumero intelligi videmus, liberationem à malis.

Et de Abyssis terræ rursum reduxisti me. Abyssos terræ, &

infernum, & lacum, & sepulturam, & alia huiusmodi nomina, sæpenumero apud scripturam pro vastis atque immensis calamitatibus poni videmus: vnde apud Ezechielem dicit dominus ad Hebræos, aperiam sepulturas vestras, & educam vos de Babylone.

Multiplicasti in me magnificentiam tuam. Hoc est, largam *וַתְּרַבְּ* atque abundantem fecisti.

Et conuersus consolatus es me, & ex abyssis terræ iterum deduxisti me. Verba hæc soli fidelium populo rectè accommodantur, quem in ignorantia, atque in idolorum tenebris olim errantem Christus conuertit, & aduocauit in salutem, & consolatus est eum dicens: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego quiescere vos faciam. Quem etiam iuxta carnis naturam mortuum eduxit dominus è sepultura. Nam dum corpus suum Christus mortuum viuificauit, & resurgere fecit è sepultura, atque immortalitate donauit, consequenter etiam omnibus, qui diuina gratia digni sunt huiusmodi resurrectionem effecit esse cõmunem, quod ex verborum etiam repetitione perspicuū esse potest. Neque enim hæc verba, superfluè repetita videri debent, sed illud denotare, quod diximus, præsertim cum dictio, iterum, hoc in loco immutationem sensus significet.

Etenim ego confitebor tibi in populis domine. Superflua est, hoc in loco, dictio, enim, quemadmodum etiam aliis in locis tradidimus. Ait igitur beatus Dauid, & deinceps actur⁹ est gratias deo, in populis, nõ in vno tantum populo, neque in solis Iudæis, sed in omnibus gentibus, quod etiam manifestius dicit circa finem psalmi decimiseptimi.

In uasis psalmi ueritatem tuam deus. Per uasa psalmi, varia musicorum instrumentorū genera intelligit. Iuxta Anagogen verò, uasa psalmi, fideles omnes sunt, quorum animas in summam harmoniam ac consonantiam concinnans & in vnum colligens beatus Dauid perpetuas deo laudes psallit. A communi autem sensu sumendum est verbum cõfitebor. Et consequens quidem fuerat, vt tertium casum propheta redderet cõstructioni, vbi quartum apposuit. Dictio siquidem, confitebor, idem significat, quod gratias agam. Gratias, inquit, agam, ueritati tuæ, quoniam tu verax deus es, nõ tantum quia verum te esse asseramus deum, sed etiam, quia

PSALMVS

omnia à te promissa summa cum fide adimplet.

Pfallā tibi in cithara sanctus Israel. Hęc verba ad declarationē dicta sunt precedētis versiculi, vbi ait, cōfitebor tibi ī vasis psalmi. Est etenim cithara, vas seu instrumentū quoddā musicū, quo psalmos etiā canebāt: per citharā verò reliqua musicorū instrumentorum genera intelligit. Hoc autē in loco per citharā regiū organū, psalteriū videlicet, puto intelligi: vt ex iis patet, quæ in proœmio operis tradidimus. Hac etenim de causā solū hoc instrumentū tanquā cæteris omnibus excellentius commemorauit. Verūm vt nobis etiā hęc psalmi verba accōmodemus, per vasa psalmi, os, labia, & linguam intelligemus, & quæcunque alia sunt vocis organa per citharam verò, animam ipsam. Sanctus autem Israel ille est, qui Israelem sanctificat. Dicitur etiam deus sanctus, & homines sancti, ille quidē vt sanctificans, isti verò vt sanctificati, ille natura, isti adoptione seu participatione. Et quæ hoc verūm sit, audi Apostolum, de Christo dicentem, qui factus est nobis sapientia à deo iustitia & sanctificatio, & redemptio: sapientia quidem Christus fuit, iis, qui sapientiores effecti sunt, & iustitia iustificatis, sanctificatio autem & redemptio iis, qui sanctificati sunt, & redempti.

ὁταν
ἀω
καὶ
καὶ
αὐτο

Exultabunt labia mea cum psalluero tibi. Per labia eius intelligere possumus fideles omnes, quorum linguis psallere eū semper videmus deo.

Et anima mea, quam redemisti. A visibilibus nimirum, atque ab inuisibilibus inimicis.

Sed & lingua mea, tota die meditabitur iustitiā tuā. De his verbis tota die, sæpe diximus idē significare, quod semper. Meditabitur autem, hoc est, loquetur seu reminiscetur.

Cum erubuerint & confusi fuerint, qui quærent mala mihi. Hęc, inquit, quæ pollicitus sum, faciam, quando ab inimicis prorsus fuero liberatus. Superius autem de diuina iustitia dictum est, & de iis, qui quærent mala.

In Salomonem psalmus ipsi Dauid.

Docuimus in proœmio operis hunc psalmū non esse Salomonis, nūc illud etiā dicemus, quod neque ad ipsum pertinet Salomonem. Neque enim Salomon is fuit qui permanserit cum sole, quippe qui

Iam dñi mortuus est, neq; etiam fuit ante lunam, nec dominatus est finibus terra, neque ante solem fuit nomen eius. Et quia Salomon interpretatur pacificus, manifestum est, hunc psalmum in Christum dictum esse. Ipse etenim est pax nostra qui fecit utraque unum, quæque inter medium maceri & parietem dissoluit, quemadmodum magis particulatim ipsius psalmi verba demonstrabunt.

PSALMVS 71.

DEus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Præuidens beatus David summa Christi mysteria, optat atque orat ea accelerari, & ipsi Christo tanquam homini ea dari, quæ semper habebat vt deus. Ita etiam Christus dixit de patre, quod omne iudiciũ sibi dedit, vt filio. & rursus: data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Regem autem, & regis filium, Christum appellat, tanquam deum, & dei filium. Per iudicium verò, ipsam iudicandi facultatem intelligit. Quod vt magis declararet, addidit, iustitiam. Christus etenim iustus iudex est, vt de^o, verum vt homo id acceperat à patre. Ego enim, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Potest & Christus secundum humanitatẽ appellari rex, veluti qui de tribu erat regia, & regis filius, tanquam filius David. Liber enim, inquit, generationis Iesu Christi filij David.

Vt iudicet populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio. K. 6. v. 6. p.
Hæc est causa cur petat beatus David Christo tribui iudicandi facultatem: vt scilicet iudicet, &c. Per populum autem, fidelem populum intelligit, qui licet Christi, hoc est, filij populus appelletur, dicitur etiam & patris: omnia, inquit, mea tua sunt, quem etiam populum, alio nomine appellat, pauperes dei, quia fideles veri, omnes propter deum pauperes facti sunt. Per iustitiam autem dei futurũ iudicium intelliges: in quo unicuique condigna deus pro meritis reddet, quod paulo post magis declarat, dicens: In iudicio, vt iudicet autem eos, cum diabolo nimirum, & cum Iudæis, atque alijs fidei inimicis. Alij per populum, Iudaicum intelligunt, qui olim dei populus dicebatur, & per pauperes, nouum populum ex Gentibus congregatum, de cuius paupertate diximus in nono & vndecimo psalmo. Vt iudicet eos, alios qui-

dem iusto iudicio condemnans, alios autem ad salutem iustificans.

Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. In propeia specie, montes iubet suscipere pacem erga Christi populum, & colles iustitiam: & montes quidem, pacificam eis vitam præstare, expulsis nimirum seditiosis, ac malignis dæmonum spiritibus, colles vero iustè eis deseruire, quasi creatoris dei seruis. Per montes etiam & colles tanquam eminentiores, omnem terram comprehendit, in qua habitaturi erant Anachoretæ, atque eremitæ, & omnes Christi milites. Vel per montes quidem, archangelos intelligit, tanquã eminentiores & superiores potentias, per colles verò, ipsos angelos tanquam illis subiectos. Eleuati tamen sunt vtriq; eorum ordines à terrenis, non secus ac montes, & colles à terra. Hos igitur deinceps iubet, vt pacificè se habeant cum Christi populo, vtque iustam illi ac debitam, quasi ipsius domini hæreditati, opem ferant. Prius nanque inimicè nobiscum agebant angeli, ob veterem nimirum impietatem. vel per montes, reges ac duces excellentiores quosque intellige: per colles verò, alios principes illis subiectos. Multi enim eorum venerunt ad fidem, pacificè agentes, atque erga Christi populum benignissimè se habentes.

Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum. Per pauperes, populi rudiores quoslibet Iudæorum intelligunt: qui intellectu & prudentia erant pauperes, dum nudæ legis literæ insistentes, ad occultas sancti spiritus diuitias prospicere non valebant: per filios autem pauperum, fideles in Christum intelligit, quorum parentes pietate, ac religione pauperes fuere, nullas habentes diuitias veræ cognitionis dei. Vel ipsos etiam apostolorum discipulos. Piscatores etenim erant apostoli, & aspectu viles. Illos igitur vt infideles condemnabit, hos verò saluabit, vt fideles.

Et humiliabit calumniatorem. Diabolum nimirum, qui deum ipsum primò calumniatus est, inuidiosè illum veruis se asserens, ne homines de ligno sumerent: & qui nunc passim omnes etiam calumniatur. Vnde iuxta nominis etymologiam, verè ac propriè diabolus appellatur. Idem enim est Græcis diabolus, quod latinis calumniator.

Et permanebit cum sole & ante lunam generationes generatio-

num. Ostendere volens propheta Christi diuinitatem sine principio esse, & sine fine, duobus magnis luminaribus eam comparauit, quandoquidem inter omnes visibiles creaturas potiora exempla, aut diuturniores similitudines inueniri nequiverint. Permanebit, inquit, cum sole, hoc est, erit, donec erit sol. Est autem peculiaris quidam loquendi modus apud scripturam sacram, vt tempus vsq; ad aliquid determinet, & quod sequitur non neget, vt alibi latius diximus & dicemus: & hoc pacto quidem Christi perpetuitatem explicat ex parte finis. Deinde etiam declarat quomodo sit absq; principio: & dicit q̄ erat ante lunam. Quod verò ait: generationes generationum: idem sibi vult, ac si dixisset, per spatia spatiorum: hoc est, per immensa atque infinita temporum interualla: Per generationem etenim, temporis spatium intellexit, verbi gratia, quantum vna hominum generatio: hoc est, quantum vnus homo potest superuiuere. Vel aliter: solem accipe pro diuinitate, cum vt theologus Gregorius dixit, id sit deus inter intellectuales creaturas, q̄ sol inter sensibiles. Cum hac autem diuinitate perpetuò permanet Christi humanitas, ex quo ei semel est cõiuncta, & ab ea nõquam separatur: & per lunam ipsam fidelium ecclesiam intellige, ante cuius faciem & coram qua, Christus erit in generationes generationum, hoc est, perpetuò. Nam quãadmodum luna à sole, ita ecclesia à Christo altero iustitiæ sole, lucem accipit: vnde eos omnes illuminat, qui in erroris sunt nocte, rectum illis videlicet callem demonstrans.

Descēdet sicut pluuia in vellus, & sicut stilla stillas super terrã.
 Docet quomodo diuina verbi incarnatio latēter ac clã facta συχωρη.
 fit: descēdēte nimirũ verbo insensibiliter in virginis vterũ.
 Pluuia etenim absq; vllō strepitu in lanæ vellera descendit:
 atq; eodem pacto stilla quæ in terram cadit. Verũ per stillas, minutissimas illas guttas, seu potius rores intelligit, qui ante pluiam ex interuallo sparsim in terram cadunt.

Orietur in diebus eius iustitiã & multitudo pacis, donec auferatur luna. πλῆθος.
 Nato etenim Christo varia gentium regna, in vnam Romanorum monarchiam deducta sunt. Exiit enim, inquit, edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Tunc igitur ciuitates quæ inter sese antea inimi-

PSALMVS

icitias exercuerant, vno tantum imperatore omnia moderāte, mutua iustitia ac pace vtebantur. Et quod ait, donec auferatur luna: posuit pro donec luna ab officio suo cesset: quod nimirum accidit in die consummationis. Sol quippe tunc obtenebrabitur, & luna non dabit lucē suam. Quod si iustitia & pax modo omnibus non permanent vsque ad tempus consummationis, sed multæ adhuc hodie ciuitates inter se inimicē agunt, non mireris. Neque enim de vniuersali iustitia propheta loquitur, aut de vniuersali pace, sed de ea quæ inter veros erit fideles, & Christi seruos. Vel aliter: de iustitia, & de pace loquitur, quæ in deum est: quippe cum iustē, hoc est, condignē vnius diuinitatis sancta trinitas tunc fuerit adorata, & pax facta sit cælestium & terrestrium, quæ vsque ad seculi consummationem permanebit.

Et dominabitur a mari usq; ad mare. Mare & mare, propter aquarū multitudinē oriētalem, atq; occidētalem Oceanum appellat. Hi etenim fines sunt ac termini, quos quis longitudo orbis terræ potest adscribere. Latitudinis autē terminos eadem ratione arcticum atq; antarcticū Oceanū dicemus. Aiūt etenim Oceanū in orbem, vniuersam terram ambire.

ἐπὶ ποταμοῦ
μυρ.

Et a fluminibus usq; ad terminos orbis terrarū. Eundem sensum repetit: & quod ibi maria appellauit, nūc dicit flumina, veluti partes quasdā Oceani flumiuis. Fines autē terrę ab oriētali quidē Oceano, hesperius, ab arctico autē, antarcticus: & rursus ē contrario, vt ita dicam, a fluminibus ad flumina. vel aliter: flumina hic iordanem appellat, & pluralem numerū posuit pro singulari, iuxta Hebraicæ linguę idioma. Ab illo etenim flumine cœpit Christus in cæteris sibi hominibus dominium parare: quādo sancto spiritu in columbę specie descendente, pater filio supernē testimonium præstitit. Baptizabatur enim tunc a Ioanne in Iordane.

Corā illo proiēdet Aethiopes. Duplex est Aethiopū genus, vt dixim⁹ in psalmo l. x. v. 11. Alij enim in extrema orientis, alij in extrema occidētis parte habitāt. quod si extremæ omnium gētes Christum adorabunt, multo illæ magis, quæ in medio orbis sunt, vel per Aethiopes, ipsos dæmones intellige, cui nigri prorsus, Aethiopū instar, apparere solent, ob eorū nimirū caliginem, & tenebras. & quod ait, cadēt, expone pro, adorabunt, si de veris Aethiopum populis versiculū intelligas:

quia si Aethiopes esse dicas dæmones, tunc expone, cadent, pro destruentur, atque humiliabuntur.

Et inimici eius terram lingent Et Iudæi, inquit, Christi occisores iugulabuntur. Solent enim qui violenta morte pereunt, præ graui dolore terram mordicus apprehendere. vel quia dum euangelij prædicationem oppugnant, multi eorū conuertentur, & sanctorum Christi templorum solum ac pauiumēta exosculabūtur. ver rursus, per Christi inimicos, dæmones intellige, qui à sanctis viris in terram deiiciētur, atque adeo conculcabuntur, vt ipsam humum lambere videātur, dum illinc exurgere nequeunt.

Reges Tharsis, & insula munera offerēt, reges Arabum, & Saba dona adducent. Per Tharsis, expositores omnes Carthaginis ciuitatem intelligunt, quæ est Libyæ caput, & per Saba ciuitatem quandam Indorū celeberrimā. Insigniorū igitur regum memoriā faciēs propheta, alia pariter regna omnia denotasse videtur: quod ex sequentibus etiam manifestius apparet, dum collectim vniuersos reges atq; vniuersas gentes connumerat: quæ admodum in x l i x. psalmo declarauimus. Insulas autem omnes intellige quæ in mari sunt. Verè autem quælibet gens Christo dona tulit, hæc quidem templa, illa alias oblationes, & alias virtutes, & hi quidem sensibilia, alij verò intellectualia dona obtulerunt.

Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei. Nondum tamen omnes eum adorauerunt, tametsi ex omni gente sit, qui adoret & seruiat, vt in l x i i. psalmo prædictum est. Similis est autem hic versiculus, verbis illis, quæ à patriarcha Iacob de Christo prædicta sunt: Et ipse, inquit, erit expectatio gentium.

Quomā eripuit inopē à potēte, & pauperē cui non erat adiutor. Inopem & pauperem hic Christianum populū appellat, vt in nono atq; in x x x i x. psalmo diximus. Per potentem verò ipsum intelligit diabolum, qui diu olim humano generi atq; vniuerso orbi dominatus est. Vel timorem potentibus propheta his verbis incutere voluit, veluti Christus iis omnibus opem laturus sit, qui ab eis oppressi fuerint.

Par et pauperi & inopī, & animas pauperū saluas faciet. Eandem repetit sententiā: & inopem quidem Iudaicum populū appellat, veluti cum qui, iuxta Græci nominis etymo-

logiã ab ope atq; à diuitiis ceciderit diuini auxiliij. Pauperẽ verò gẽtilem populũ . vtrunq; enim populum miseratus est deus. Propter vniuersum etenim humanum genus incarnatus est. Verũm Iudæos qui cum non receperunt, dimisit, gẽtes verò quæ ad eius fidem accurrerunt, saluauit. Vel aliter: eripiet Christus, parcat, & saluabit eos nimirum omnes, qui propter ipsum inopes facti fuerint, & pauperes.

Ex usuris & iniuriis redimet animas eorũ. Per vsuras auaritiæ vitium intelligit, quod inter cætera pessimũ est. Iniuriæ autẽ nomine, omne aliud genus peccati in vniuersum cõprehendit. Omnis enim qui peccat, iniuste agit, atq; iniuriam facit sibi ipsi nimirũ aut alteri. Ab his autẽ peccatis redemit omnes Christus euangelicis præceptis.

Ευομα αμ-
78.

Et honorabile nomen eius coram illis. Et verè adeò honoratum est hoc nomen apud fideles, vt pro summa dignitate eis sit, & ad amplissimam nobilitatem reputetur, quòd ab eo Christiani appellentur.

Et uiuet. Dicũt aliqui his verbis idẽ significari, quod alibi dicitur: & regni eius nõ erit finis: ego autẽ puto illius resurrectionem hic signari, & quòd mortuus denuò uiuet.

Et dabitur ei de auro Arabiæ. Arabia olim auro abundabat, & foelix ideo atq; aurea dicebatur à Graiis. Per hãc autẽm prouinciam veluti in Asia celebriorem, indicare videtur, qd omnis regio munera offeret Christi templis. Vel aliter: Arabes primi omnium gẽtium, Christi fidem receperunt, edocti nimirum à Paulo, quẽadmodum ipse ad Galatas scribens testatur, dicẽs: cum autem ei placuit qui me segregauit ex utero matris meæ, &c. non contuli carni & sanguini, neque ascendi in Hierosolymam, sed abij in Arabiam.

Et orabunt de ipso semper. Christiani semper orabunt de ipso, seu pro ipso: hoc est pro ea quẽ ab ipso est salute, vt sci licet eos adiuuet & saluet. Aliqui autem hoc dictum ad prophetas referunt, quòd præuidentes aduentum domini rogabunt ac supplicabunt patrem, vt celerius filiũ mittat, & dæmonis tyrannidem destruat.

Tota dje benedicent eum. Hoc est, semper eum fideles laudabunt.

Erit firmamentum in terra, in summis montium. Christus erit firmamentum in terra, hoc est, iis qui sunt in terra, firmans nimirum

nimirū eos est stabiliens, qui antea quasi nutātes circūferebantur à dæmone: & quod ait: in summis montium, posuit pro vsque ad summa montiū: quod propter sanctos eremitas dictum est, & alios dei milites, qui illic habitaturi erant, veluti eos quoque esset stabiliturus.

Super extolletur super Libanum fructus eius. Libanum dixit propter summam eius altitudinē. Fructus, inquit, Christi, mirum in modum augetur. Per fructum verò Christi, euāgelicam doctrinam intelligit. Vel aliter: Libanum hic, pro idolorum cultu posuit, eo quòd huiusmodi mons olim idolis plenus esset. Sensus est igitur: quòd fructus Christi, hoc est, quòd prædicatio euāgelica, vt diximus, super extolletur super Libanum, id est, superabit cultum idolorum.

Florebit de ciuitate quasi herba terra. Ciuitatē indefinitē dixit, eo quòd de omni ciuitate fideles florere debebant, atque hoc tanta cum copia, vt floridissimæ, ac densissimæ herbæ comparari possent. Possumus etiam per ciuitatē, ecclesiam intelligere, tametsi nonnulli ipsam intelligant Hierusalem, ex qua Iudæi floruerunt: qui crescente postmodum euangelij prædicatione instar herbæ celerrime perierunt.

Erit nomen eius benedictū in secula. Hoc per se manifestū est. Laudabitur autē vbique, & perpetuò à fidelibus. Per nomen autem eius, nomen Christi intelligit aut nomen Iesu.

Ante solem permanet nomen eius. Illud dico nomē dei permanet ante solem, quo ipse se in mōte appellauit, Moyse loquens, quādo ait: ego sum, qui sum. Item qui est, mittit me. Quòd si de Christi nomine hoc dictum putes ante solē expone, pro supra solē, hoc est, amplius quā sol. Nam in cōsummatione seculi. Sol cadet, & cætera astra. Hoc autem Christi nomen, semper firmum, atque integrum & omnibus notum permanebit.

Et benedicentur in eo omnes tribus terra. Benedicētur, hoc est sanctificabūtur, vel gratias consequentur. Glorificamur etenim, dum christiani dicimur. Et hoc est, quod deus Hebrae pollicitus est pro eius semine, quod est Christus. Per tribus autem terræ, varias gentium nationes intelligit.

Omnes gentes beatificabunt eum. Hoc est laudabunt. *Benedictus dominus deus Israel, qui facit mihi abili solus.* Ecce quòd quæ occulta erant, reuelauit: dominum illum esse præ

PSALMVS

dicans, & deum Israel, vt ostenderet quòd Christus, idem ille est deus, qui olim dicebatur de^o Israel, & qui mirabilia olim propter illum operatus est. Quod verò ait, solus, ad distinctionem aliorum deorum dictum est, qui falsò dei appellantur.

785 Δέξιν • Et benedictum nomen gloriæ eius in seculum, & in seculum seculi. Per Christi gloriam, eius possumus incarnationem intelligere, & omnes pariter eius passiones, quæ ad eandem incarnationem pertinet, & propter quas glorificatur à fidelibus, quòd tanta ac tam grauiâ sustinuerit propter nos, qui deus erat. Nomen autem huius gloriæ, Christ^{us} est, qui & in præfeti seculo benedicitur, vt superi^o declarauimus, & multo magis benedicetur in futuro, quãdo nullus ei maledicet, omnib⁹ nimirù tunc ei subiectis. Possum⁹ etiã per eius gloriam circumloquendo, ipsum Christum intelligere.

Et replebitur gloria eius omnis terra, fiat fiat. His verbis omnium gentium fides prædicitur. Ita etiam ad Moysen dixit deus: viuit nomen meum, quoniam implebitur gloria mea omnis terra. Hoc & Esaias propheta audiuit, clamantibus Seraphim, Sanctus Sanctus Sanctus, dominus, de⁹ sabaoth, plena est omnis terra gloria eius. Illam autem repetitionem verbi, fiat, intellige prout declarauimus, in fine psalmi xl. Illud etiam scire oportet, quòd Hebræi diuidunt Daudicos psalmos in quinque libros, quòd quatuor primos libros habere dicunt in fine vltimi psalmi, fiat fiat. Et primi quinti libri finem esse dicunt psalmum xl. secundi lxxi. tertij octogesium octauum, quarti cv. quinti autem libri finem vltimo clauditur psalmo.

Defecerunt hymni Dauid filii Iesse. psalmus ipsi Asaph.

Docuimus in proœmio operis, omnes psalmos cõpositos fuisse à beato Dauid, quomodo igitur nũc præfeti psalmo inscribitur, quòd defecerim? quia scilicet nõ defecisse psalmos, sed hymnos dicit. Si quidem psalmorum alios, ueluti hymnos ac laudes ipse sua deo canebat cithara, alios uerò cãtorum ducibus canendos præbebat, sicuti præfenti psalmum, & undecim alios sequentes, quos unius chorì cantorum principi Asaph modulãdos dedit, item alijs alios, quẽ admodum ibidem plenius diximus. Diçtio igitur defecerunt, nõ ne

gat sequentes psalmos (cōpositos fuisse à beato David, sed ab eò ne-
gat fuisse decantatos. Illud autem admiratione dignum est, quomo-
do sancti spiritus gratia multiplicib⁹ hominū affectibus, ac uariis
animorum & ritudinibus, multiplicia etiam ac uaria per psalmos
pharmacha miscuerit, sicuti impræsentiariū facit. Pertinet enim hic
psalmus ad pusillanimes, & ad eos, qui in imperferutabili⁹ aei in-
diciis, facile scandalizantur, dum scilicet cernunt deum, prauiorum
hominum quam plurimos non tantū tolerare, sed scelestissimos ac
nefandissimos quosque feliciter persepe uiuere. contra autem pro-
bos in afflictionibus, & calamitatibus, ut plurimū constitutos esse,
& penè negligi ab eo. Effertendus est autem hic psalmus, ex israeli-
tici populi persona, qui captiuus detinebatur in Babylone, & ex il-
lorū præsertim, qui in toto illo populo magis pii in deū, ac magis
religiosi fuerunt: tametsi unicuique etiam fideli accommodari pos-
sit, qui proximi sui pusillanimitatem studeat consolari.

PSALMVS LXXII.

Quam bonus deus ipsi Israel. Dicitio, quā,
confirmantis vim habet hoc in loco. Verè,
inquit, bonus est deus populo Israel: quip-
pe qui per afflictiones & calamitates eum
erudit, & castigat, quique salutem ei exco-
gitat. Neque enim ex odio castigat ali-
quem deus, aut dirigit, sed præ amore & dilectione.

Is qui recto sunt corde. Cum deus adeo bon⁹ sit, ut docui-
mus, talis etiā esse iudicatur ab iis, qui rectè sentiūt. Cordis
etenim appellatione hic, mens & cogitatio ipsa intelligitur.

Mei autem penè moti sunt pedes. Per pedes hic cogitatio
nes intelligit, veluti quæ animæ nostræ religionē pedum in-
star, regunt, ac sustineat. Penè, inquit, perueri⁹, ac penè lap-
sus sum, ut nullam deum crederem mundi habere prouidē-
tiam. Quod autem latinus interpretes dixit, moti sunt, Græca
dicitio *ταλευθησαμ* aliquādo significantius exprimit, & nos
propius dicere possumus fluctuarunt.

Penè effusi sunt gressus mei. Per gressus simili modo cogi-
tationes intelligit, seu opiniones, & sententias animi. Effusi
autē sunt pro euauerūt. Euanescit enim, quod effunditur.
Deinde causam etiā infert ob quā in huiusmodi fuerit peri-
culo, ut fluctuarent eius pedes, & effunderentur eius gress⁹.

Quoniam zelauit propter iniquos, pacē peccatorū uideō. Per

PSALMVS

zelum, iram illam sæpe intelligimus, quæ à recta ratione ad uersus aliquid irrationabiliter factū proficiscitur. Quoniã, inquit, aduersus iniquos hostes nostros iratus sum : & mea quidem sententia non temere, eo quòd pacem eos agere uidebam, & à potētioribus nunquam vexari, & quia ut securi ac tuti multa fruebantur quiete, tamen omniū hominū essent perditissimi.

ἀναύτως.

Quoniam non est reuinitio in morte eorum. Quoniam mors, inquit, quæ eis obuēnit, abnuenda, aut respuenda nō est, ueluti quæ & secundum naturā aduenit, & nulla cū uolentia.

Et firmamentum in plaga eorū. Nec vlla, inquit, diuturnitas aut perseverantia est in eorum plaga. Nam etsi aliquando calamitate aliqua affliguntur, statim tamen ab afflictione liberantur.

In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Neque sunt, ut ceteri hominū in laboribus. Est etenim proprium ac peculiare omnium hominū, ut labores sustineant : at illi absque ullo labore possident bona, & communi omnium hominū sententia, eo modo non affliguntur, quo alios ut plurimum affligi uideamus.

Propterea tenuit eos superbia eorū in finem. Omnia eis, inquit, secunda obuēniunt, & ampliori idcirco superbia detinentur.

περιεβά-
λονται

Induti sunt iniustitia, & impietate sua. Adeo, inquit, superbi sunt, & temerarij, ut impietate atque iniustitia, non secus ac veste aliqua operiantur. Et dum indui eos dicit impietate & iniustitia, summā uelique huiusmodi uiciorū amplitudinē uidetur significare. Hæc autē loquēdi methaphora sapienter alibi prophetam usum uideamus, ueluti quando ait: induantur cōfusione, & pudore: item, induantur, qui calūniatur me, cōfusione, & operiatur quasi diploide pudore suo, & rursus induit maledictionē, ut uelut tunicam, & alia huiusmodi. Hoc autem in loco, posuit pro, ostentare & gloriari.

ἐξελθὼς
τῆς.

Egredietur quasi ex adipe iniustitia eorum. Ac si diceret ampla, & abundans erit eorum iniquitas. Pinguedo etenim, quæ profluit ex adipe, copiam atque abundantiam quandā significat. Vel per adipem, indolentiā, ac delicias eorū intelligit, dicēs: quòd tanta eorū iniquitas, ex multis prouenit deliciis, atque ex multa petulantia. Et iuxta hunc sensum abundat dictio,

quasi. & quod ait, egredietur, dixit, pro, egressa est, tēpus ponens pro tēpore. Et ita reddidit Symmachus. vnde & verbū flagellabuntur consequenter expones, pro flagellati sunt.

Transferunt in dispositionem cordis. Venerunt, inquit, in habitum iniustitiæ. Per dispositionem etenim seu per habitudinem cordis, habitum intelligit ad malum. διεστειρ.

Cogitauerūt & locuti sunt in prauitate. Præmeditati, inquit, & cum consideratione locuti sunt praua. Neque enim incōsulto, aut raptim, sed summo cum studio omnia egerunt. ἐν πονηρία

Iniustitiam in excelsum locuti sunt. Hoc est aduersus deum altissimū, dicētes nimirū eū deū non esse. Iniustitiā verò eos locutos esse dicit, quia iniustitia summa est, priuare deū gloria, & creatis ab illo rebus eam præstare. Ille autem loquitur iniustitiam in altum, seu in excelsum, qui aliquid deo attribuit, quod diuinitate indignum sit appellatur etiam diuinitas altitudo, quia altius ea nihil est, aut sublimius.

Posuerunt in cælum os suum, & lingua eorum pertransiit in terram. Per cælum quidem deum intelligit, qui in cælis habitat: per terram verò, homines in ea commorantes, ac si diceret: os suum blasphemātes aduersus cælestem deum mouerunt, & lingua eorum similiter aduersus terrenos homines delæuiit. Ij etenim, quibus omnia secunda erant, & qui incumbebant deliciis, multa ducti temeritate, & deum contumeliis, & homines calūniis insectabantur. Vel propter philosophos dictus est hic sermo, qui posuerunt in cælū os suū, dū ausi sunt de deo, & de diuinis rebus philosophari, & lingua eorum pertransiit in terram, dum terrena de deo nugarentur. vel aliter: astrologos carpit, qui os suum posuerunt in cælum, dum nimis curiosè astra ac stellas contemplantur, quæ in cælo sunt: & lingua eorū pertransiit in terram, dum inanibus nugis vniuersum complent orbem.

Ideo conuertetur populus meus huc. Hæc verba dicta sunt, per prophetam ex persona dei. Propterea, inquit, hoc est, ob prædictam inimicorum iniquitatem, populus meus, ille nimirum, qui in captiuitate constitutus est, conuertetur in patriam suam. Ita enim significat quod ait, cōuertetur huc. Ibi enim erat beatus Dauid cum psalmum hunc componeret: in Hierusalem scilicet. ἐν ταύτα.

Et dies pleni inuenientur in eis. Pleni, hoc est, impleti, ad

PSALMVS

vita nimirum mensuram. vel pleni operibus virtutum: & sensus est: quod consenscent, vel quod placebunt deo. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt aduersus inimicos dicta sint, quod dies eorum in eis inuenientur pleni in malis, ita vt ad eorum prauitatem nihil defit.

Et dixerunt quomodo nouit deus? Quot quot in populo erant magis pusillanimes, aut minus prudentes, tanta cernentes facinora, quanta barbari illi committere audebant aduersus viros illos sanctos, dicebant: quomodo nouit deus hæc? Et quomodo tolerat? verè hæc deus non nouit.

ἐν τῷ ὑψίστῳ.

Et si est scientia in altissimo. Subaudiendum est verbū exquisiuerūt. Scientiam autem eorum dicit, quæ aduersus eos facta fuerant.

κατέχομεν.

Ecce hi peccatores & abundantes, in seculum possederunt diuitias. Ita enim considerantes intra se dicebant: ecce quod hi Babylonij peccatores sunt, & tamen in presenti seculo abundantant, & diuitias possident. Vel possederūt in seculū, pro diu, & longo tempore. Huiusmodi etiam verba à Hieremia propheta ad deum dicuntur. Quare, inquit, via impiorum prosperatur? abundarunt omnes, qui reprobant reprobationes? plantasti eos & radicem miserunt.

ἐπέματαις.

Et dixi, nunquid in vanū iustificauit cor meū? Ego, inquit, qui aliquāto maiores animi ac prudentiæ vires me habere confido, fluctuauit cogitationibus meis, & dixi: nunquid frustra cor meū ab omni iniustitia emundauit, & iustum esse effeci?

ἐν ἀθώοις.

Et laui in innocentibus manus meas. Et dixi, nūquid in casum laui manus meas inter innocentes viros? quid autem sibi velint hæc verba, diximus in psalmo vigesimo quinto. à communi autem sensu tam hic, quàm in duobus sequētibz versiculis, subintelligendum est: nūquid in vanum? Nam & hæc verba dubitatiuè legenda sunt.

Et flagellatus fui tota die. Ieiunio nimirum, & vigiliis, & aliis huiuscemodi afflictionibus, quas assiduè sectandæ virtutis gratia sustineo.

ἐλεγχός μου.

Et reprehēso mea in matutinis. Reprehēsis mea, quàm ego mihi ipsi adueniente mane adfero. Reprehēdere etenim soleo meipsum, quod in præteritum deo restiterim, quodque vitam ac conuersationem eo dignam non exhibuerim.

Si dicebā narrabo sic, ecce generationē filiorū tuorū reprobaui.

Si in meipso, inquit, dicebã, q̄ aliis ita essem dicturus, quẽ admodũ cogitavi: q̄ scilicet ĩ vanũ iustificavi cor meũ, & re liqua: ecce quòd reprobavi generationem filiorũ tuorũ, seu (vt propius poscīt Græca dictio ἰσχυρίτης) ecce q̄ incomposita. hoc est, non vtilia, & non grata cogitavi populo tuo. per generationẽ enim filiorum deĩ, populus intelligitur Is raeliticus. ita enim deus ipse eũ alibi appellavit, dicẽs: filius meus primogenit⁹ Israel, itẽ alio in loco: filios genui, & ex altavi. vel aliter: filij dei sunt, qui creatorẽ eũ agnoscũt, & il lius observant mādãta. quædã autẽ exẽplaria, nõ ἰσχυρίτης, habẽt in prima persona sed ἰσχυρίτης. Et quoniam Græca hæc dictio, non tantum reprobare significat, aut incomposita seu inutilia cogitare, vt diximus. sed etiã pactioibus ac promissis non stare, consequenter alia fieri potest huius ver ficuli lectio, videlicet: ecce quòd generationi filiorum tuo rum pacta rupisti. Et tunc expone, si in meipso dicebam: me ita aliis esse dicturum, quòd scilicet frustra iustificavi cor meum, &c. vt supra exposuimus: ecce quòd iuxta hanc nar rationem meam huic populo tuo rupisse videris ea fœdera, quę olim cum Abraham, & progenitoribus nostris pepige ras, de terra, scilicet promissionis, & de generatione nostra, & quòd perpetuò hanc terram essemus possessuri.

Existimavi, quod cognoscerem. Speravi, inquit, scire me posse, & cognoscere id de quo dubitabam.

Hoc labor est coram me. Verũm hoc, vt id scilicet cogno scẽam de quo dubitavi, laborem non modicum secum habe re videtur. difficillimum enim est, vt cognoscatur.

Donec intrem in sanctuarium dei. Labor verò iste eousque mihi erit, donec ingressus fuero in templum Hierusalem, vbi populus sanctificari solet. Antiqua enim hæreditate ac solita felicitate recuperata, cognoscẽam, quòd non frustra iu stificaui cor meum.

Et intelligam in nouissima eorum. Verba hæc manifestam cõ tinent prophetiã. prædicit enim se huiusmodi delinquentiũ finem perspecturum esse. de Babyloniis autem sermo est, quorũ felicitas, & imperium finem habitura erant: quemad modum etiam postea factum est. Nam Cyrus Persarum rex deuictos illos perpetuẽ tradidit seruituti: & Israeliticũ po pulum, quem captiuum reperit in Babylone, in patriam re-

ὑπὸ λαβὸν
τῶ γυνάκας
ἐνώπιόν
μδ.

ἐς τὰ ἔ
χαρα.

stituit. Iuxta Anagogen, per sanctuarium dei, futurum intel-
ligimus iudicium, in quo vnique deus condigna retri-
buet, pro meritis, verbum enim Græcum, & γιάζω, quod παλ,
sim omnes interpretantur sanctifico, vnde & γιάσθησιον, san-
ctuarium, per sepe etiam idem significare inuenitur, quod
determino. non mirum igitur si & γιάσθησιον pro iudicio acci-
pitur, cum in eo omnium hominum præmia, aut supplicia
determinanda sint. tunc igitur vel ipsi etiam pusillanimes in-
telligent, quid nam proficit virtus, & obfit vitium.

Veruntamen propter dolos. Ob eorum nimirum dolos.

κακῶ.

Posuisti eis mala. Manifestius ex hoc loco Babyloniorum
destructionem prædicit. Superflua tamen esse videtur, di-
ctio illa, veruntamen, quemadmodum iuxta Hebraicum
idioma sæpenumero alibi inuenitur. Symmachus pro verū-
tamen, verè dixit, & parasti, pro posuisti.

ἐν τῷ ἱ-
καρπύῳ.

Deiecisti eos dum eleuarentur. Cum in altum iam eleuati
essent, diuitiisque, & omni felicitatis genere sublimati, tu
eos rursus confregisti.

Quomodo facti sunt in desolationem subito? Eorum destru-
tionem præuidens propheta, tam repentinam mutationem
admiratur.

Defecerunt, perierunt, propter iniquitatem suam. Verbum perierunt, ad
maiorē declarationē positū est verbi defecerunt, idem enim
hic significant. hac autem repetitione propheta summum
quoddam gaudium, atque alacritatem demonstrat.

ὡσεὶ ἐν ἱ-
καρπύῳ ἔστ-
γῆς.

Quasi somnium exurgētis. Aliquid subintelligendū est, verbi
gratia: Babyloniorū felicitas: ac si diceret, quod quædam-
dū is, qui per somnū, gratū quid videt, ac delectabile, statim
contristatur, cū à somno exurgit, quasi inani delectatione
detentus sit, ita etiam Babylonij decursa eorum felicitate,
inanem plorabunt se habuisse fortunam. huiuscemodi enim
sunt humanæ omnes delectationes, somniis similes, ob earū
nimirum instabilitatem, & frequentissimas mutationes.

Domine in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges.

Propter ciuitatem tuam Hierusalem eorum fœlicitatem re-
probabis: quam ideo imaginē appellauit, quia humana fœ-
licitas, vera fœlicitas non est, tamen esse videatur: sed vt
imago, aut umbra, imitatur tantum fœlicitatem. per ciuita-
tem autē hoc in loco, intelligere potes populi ciuilitatem,

vel ipsam supernam Hierusalem.

Quia inflāmatū est cor meum. Ardēti scilicet quodā zelo, quod etiā in initio psalmi dixit: quia zelavi super iniquos, pacē peccatorū vidēs. eandem enim hic repetit sententiam.

Et renes mei commutati sunt. Per renes concupiscentiam intelligit, vt etiam alibi diximus. antea, inquit, ea concupiui, quæ erant bona, postmodum verò non eadem amplius, quæ bona erant optaui, sed quæ esse videbantur bona, quando scilicet inimicorum pacem zelavi.

Et ego neglectus sum, & non cognoui. Hic versiculus, & reliqua, quæ sequuntur, tempus respiciunt post reditum è captiuitate. Neglectus enim, inquit, & proiectus sum à te tūc propter peccata mea, atq; ideo illuminatione tua priuat^o, id non cognoui, de quo dubitaueram. Symmachus pro, neglectus, dixit, indoctus eram.

Vt iumentum factus sum apud te. Ego, inquit, in præteritum insipiens tecum fui, verum deinceps iudicia tua curiose amplius non inuestigabo, sed iumentum instar, omiſſa omni curiositate, tuam sequar voluntatem, cognoui etenim quòd summa cum ratione ac iudicio, omnia administras, laudabile est autem, vt apud deum nos ipsos existimemus. vt iumenta, tameti contra criminofum sit, vt iumentum haberi, apud demonem, vt alibi vidimus in psalmo quadragesimo octauo, ibi: homo cum in honore esset, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

Et ego semper tecum. Subintelligitur verbum, ero: te nimirum semper cogitans, & loquens, quæ tua sunt, atque à tui memoria nunquam recedens.

Tenuisti manum dexteram meam. Tu, inquit, optimi ductoris instar, manum meam apprehendisti, & de terra, ac seruitute Babyloniorum me eduxisti. vel per dexteram manum, meliores ac laudabiliores actiones significat, quibus tu eduxisti me, benigno nimirum animo eas suscipiens.

Et in consilio tuo deduxisti me. Et consilium mihi subministraſti, quo duce per tot gentium regiones in patriam deductus sum.

Et cum gloria suscepisti me. Et honoratum mihi in ciuitatem tuam introitum donasti. is enim populi reditus in patriam, celeberrimus apud omnes effectus est. Regia etenim

edicta, quę pro populi reditu à Cyro emanarunt, ad vniuersas orbis nationes dirigebantur.

Quid enim est mihi in cælo, & à te quid volui, super terram. Hęc verba quidam ita intelligunt, vt à deo ad humanam naturam dicta sint: quid mihi, inquit, aliud in cælo est, ab angelis, nisi cultus, adoratio, atque obedientia? Et à te quid nā aliud volui in terra? quā vt eadem mihi præstares, quę ab angelis mihi sunt in cælo? Vel aliter: quid mihi in cælo aliud curę est, quā tu ipsa natura humana? Et à te quid nam aliud volui, quā vtilitatem, & commodum tuū, & ad hunc sensum Aquila interpretatur. verū, vt in vniuersam dicā: sæpenumero apud prophetas defectiuos quosdam reperim⁹ sermones. ob Hebraicę etenim linguę angustiam, à qua vetus testamentum in Gręcā linguam translatum est, impossibile fuit paribus dictionibus amplam æque, ac clarā significationem reddere.

Defecit cor meum, & caro mea. Consumptum est cor meum, igne etenim quodam ac desyderio tui extabuit, & caro mea idem etiam passa est, dum corpus multis in doloribus, atque angustiis versatur.

Deus cordis mei. Circumlocutione vtitur, ac si diceret, ô deus meus. Verba autem hęc desyderio, atque affectu plena sunt.

Et pars mea deus meus, in seculum O deus, inquit, qui es pars mea, id est fors, seu hæreditas mea, vel quem diuitiarū ac thesauri semper loco habui.

Quoniam ecce qui elongant se à te pereunt. Peccatores elongari dicuntur à deo non loco, sed conuersatione: quemadmodum contrā ille appropinquari deo dicitur, qui virtutes sectatur. Ita enim peccata diuinū conspectum refugiūt, vt tenebrę lucem, & quantū quis elongatur à deo, tantū perditioni appropinquat. dictio autem, quoniam hoc in loco confirmat, idem enim significat, quod verè, perire etiam hic potuit pro decidere à salute.

Disperdidisti omnes qui fornicantur à te. Per fornicationem à deo hic, rebellionem, atque abscessum ab eo intelligit, seu idololatriam, atq; omnem aliū dæmonū cultū, quemadmodum alibi apud Hieremiam habetur: profecta es, inquit, in omnem montem altum, & sub quocunq; ligno nemoro-

fo, & fornicata es illic: & rursus, & fornicata es lignum & lapidem: pro eo quod est, adorasti lignum & lapidem. Ecclesia etenim sponsa Christi dicitur, eique per fidem & per mandatorum obseruationem est coniuncta.

Mibi autem adhaerere deo bonum est. In sponsae nimirum morem deo coniungi, & nunquam ab eo separari.

Ponere in domino spem meam. Nunquam enim concepta spe frustratus sum, quoties in eo speraui. Bonum igitur atque utile est ita facere.

Vt annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion.

Vt tua securus protectione, narrem mirabilia omnia, quae fecisti laude digna. vel alias, ut scriptis meis laudes eas exponas, quae tibi debentur. Omnes autem ideo dixit, quoniam dei laudes tot sunt, quot eius potentiae. ut annuntiem autem eas in portis Sion, id est, in portis Hierusalem. duplici enim nomine appellata est ea ciuitas: Hierusalem nimirum, & Sion, à vicino monte. Per filiam autem Sion, ipsa Sion intelligitur, quemadmodum per filium hominis ipse homo, iuxta Hebraicum idioma. Solebant autem antiqui iuxta ciuitatis aut templi portas concilia ac ceterus hominum congregare, & illis quaecunque noua contingebant narrare. Iuxta anagogen per portas Sion, particulares ecclesias intelligimus, quae in variis sunt orbis partibus. Per eas etenim ut per portas quasdam ingredimur in supernam Hierusalem.

Intelligentiae ipsi Asaph.

De Asaph alibi dictum est. Intelligentiae autem ideo dixit, quia multa lectori opus est intelligentia. ea enim in hoc psalmo tractantur, quae ad ultimam Iudaeorum captiuitatem, atque ad illam Hierusalem destructionem pertinent, quae à Romanis facta est. Nam etsi antea à uariis fuerint saepenumero captiuati nationibus, nunquam tamen tanta eis, ut tunc accidit calamitas. Nam & in perpetuum abiecti sunt, & incensum est templum, & destructa domus, & omnia depopulata, quodque malorum omnium illius gentis euidens signum est, nullus deinceps inter eos propheta extitit. Illud autem animaduertendum est, quod dum hic psalmus Iudaeorum annuntiat calamitates, fidelium unà praedicat salutem.

PSALMVS

PSALMVS 73.

T *quid deus repulisti in finem.* Prophetarum more narrat vt iam facta, quæ futura erant. Dignum est autem vt admiremur bonitatē dei, qui cū Iudæorum infidelitatem præuideret, tam aperta prophetia, ac futurarum calamitatū prædictione a tāta illos nitebatur fauitia atq; impietate auertere, qua aduersus saluatorē vsuri erāt, tamen ob arbitrij libertatē, quā homini deus dedit, illi in prauitate sua immutabiles perstiterint. Hos etiam sermone summo cum dolore propheta enuntiat, populi vicē plorans, qui grauissima quædam ac miserabilia passus erat. Possumus aliter intelligere hæc verba, vt ex prudentiorum Iudæorum persona dicta sint: nec tantum repulisti, inquit, sed in finem repulisti, quod omnimodā prorsus destructionem significat. Nam & si prius eos sæpe repulerat, non tamen in finem. Vnicuiq; enim captiuitati certum tēpus per prophetas statuerat. Illa autem verba: vt quid, interrogatiua quidem esse videntur, & rationem indagare, sed iuxta vsum Hebraici idiomatis diuinam misericordiam conciliant.

Iratatus est furor tuus super oues pascuæ tuæ. A communi sensu rursus sumendum est: vt quid? de ira autem, & furore dei in sexti psalmi principio dictum est. Per oues etiam ipsum populum intellige, & per pascua, sacra scripturæ eloquia, quibus animas suas illi omnes nutrire solent, qui secundum legem dei viuunt.

Memore esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Quam, inquit, congregationem ab initio, hoc est, olim, ac primò, vt possessionem quandam habuisti. Et subsignare videtur q̄ aliam ex gentibus ecclesiam possessurus sit.

Redemisti uirgam hæreditatis tuæ. Priora connumerat beneficia. Per uirgam autem, regia dignitas significatur, seu ipsum regnum, vt in quadragesimo quarto psalmo dictum est. Aquila pro uirga hæreditatis, sceptrum dixit fortitionis. Hebræorum autem regnum intelligit, vel etiam populū ipsum sub rege constitutum, qui hæreditas domini dictus est: quia, vt ait Moyses, facta est pars domini populus eius, Iacob: funiculum hæreditatis eius Israel. Redemit autem eos deus sæpenumero ex bellis atque captiuitatibus.

Mons Sion, hic est, in quo habitasti in eo. Mons Sion ille celeberrimus hic est, in quo fecit deus prædictam hæreditatis suæ virgam habitare. Vel in quo tu habitasti. Dicitio enim Græca, *ἡ ἁγία ὄρος*, utranque interpretationem recipit. & quod ait, in eo, expone, ut diximus, alibi exponentes illum versiculum, cuius maledictione os eius plenum est. & præmittit propheta inter prima verba montis memoriam, ut dedicati deo montis commemoratione illum sibi magis redderet beneuolum.

Leua manus tuas in superbias eorum in finem. Destruat prorsus, ait, inimicorum elationes, qui capta Hierusalem procaciores effecti sunt, ac magis temerarij, & insipienter aduersus te inflati. Leua autem manus tuas, ex metaphora eorum dictum est, qui manus in altum tollunt, ut verberibus inimicum deiiciant.

Quanta malignatus est inimicus in sancto tuo. Per inimicum, Titum imperatorem intelligit, & per sanctum, templum ipsum, quod ab illo tandem destructum est, postquam multa alia nefanda scelera in eo patrasset. Quanta autem dixit, pro heu quanta.

Et gloriati sunt qui oderunt te in medio solennitatis tuæ. Paschæ festiuitatem intelligit. In illius enim solennitatis medio Titus obsedit Hierusalem, & Iudæos festiuitatem illam celebrantes captiuos fecit. Considera autem quo pacto in paschatis solennitate Iudæi pœnas dederint, in qua dominum crucifigentes tam immensum scelus patrarant.

Posuerunt signa sua, signa, et nō cognouerūt, quasi in exitu desuper. Vnusquisq; ordo militaris signo suo utitur, quod hastili infixum ante aciem præmittitur, ut cohors internoscatur à cohorte: id vexillum appellamus. Hæc igitur vexilla, Romanorum acies ingredientiæ in Hierusalem, fixerunt in exitu, hoc est, in portis ciuitatis: quinimo & desuper ipsas portas. Abūdat autem dicitio, quasi. Erexerunt autem hæc signa sua, signa, hoc est, in signum victoriæ, ac pro trophæis, idque nondum ab iis cognitum fuerat, qui erant intra ciuitatē: eo quod circa solennitatem occupati, nullis aliis rebus animum intēdebant. Vel non cognouerunt, ipsi scilicet inimici, quo pacto ceperint ciuitatem. Id quippe ea ratione non accidit, quod Iudæorum deus impotens esset, aut infirmus, sed ob Chri-

Σοῦ.

ἰπεραυῶ.

PSALMVS

sti cædem illos deus pœnas luere permisit.

Quasi in sylua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsum. Instar, inquit, syluæ lignorum, illius ianuas prorsus excidebant. In idipsum, id est, vnâ omnes.

λαξυτη-
ειθ.

In securi & uectæ confregerunt eam. Securi quidem, tecta, ac domorum, & ciuitatis ianuas, & quæcunque alia lignea subuertebant: uectæ verò muros, mœnia, & lapidea qualibet. Uectis enim seu (vt in Græca lectione habetur) λαξυτη-ειθ quoddam instrumenti genus est quod & ad incidendos lapides idoneum est, & ad mœnia diruenda. Confregerunt autem, hoc est deiecerunt.

Incenderunt in igne sanctuarium tuum. Per sanctuarium, templum intelligit, quemadmodum in præcedenti psalmo diximus.

In terram prophanauerunt tabernaculum nominis tui. Prophanauerunt, hoc est, prophanè atque impiè illud solo æquarunt. Exquisito autem loquendi modo dicit, tabernaculum nominis dei. Nullum enim diuinæ substantiæ tabernaculum esse potest, cum natura illa diuina immesa sit & incircumscripta: vnde eleganter tabernaculum nominis dei dixit. Aliqui verò prophetam dicunt circumlocutione vt, & tabernaculum nominis dei, pro tabernaculo dei dixisse.

ΑΙ ουγγε-
νειαι.

Dixerunt in corde suo cognationes eorum simul. Omnes inimicorum cognationes mutuò inter se simul dixerunt. In corde autem suo, hoc est, ex toto corde, atque ex tota animi promptitudine. Dictio autem, venite, quæ sequitur, vetat ne exponere possimus, dixerunt pro cogitauerunt, nisi quis eam non in vim verbi, sed aduerbialiter esse positam dicat, pro, eia age. Quid autem dixerint, audi.

πας τας
ιοετας.

Venite, quiescere faciamus omnes festiuitates dei in terra. Omnes nimirum legales cultus ac cærimonias illius dei, quem Iudæi colunt: hoc autem perficiemus, si leges ac mores, & remp. eorum deleuerimus, quemadmodum permitte deo effecerunt.

Σμεα
αυιδρ.

Signa eorum non uidemus. Miracula scilicet quæ Iudæi deum suum olim in parentum suorum gratiam operatum esse asserbant. Hæc enim miracula Romani milites, qui obsidebant Hierusalem, negant vsquam se vidisse. Nihil huiusmodi, inquiunt, eorum deus aduersus nos operatus est.

Non est amplius propheta. Amplius pro deinceps. Verè autem hoc à propheta nostro ex illorum persona prædictum est. Neque enim tunc ullus inter Iudæos erat propheta, qui aut aduersus Romanos prædicaret, aut Iudæos iuberet confidere.

Et nos non cognosceat amplius. Cùmque nullus deinceps propheta futurus sit inter eos, consequenter nullus etiam ea amplius cognosceat, quæ ad nos pertinent, aut quem exitum habitura sint. Et quod ait, amplius, idem est quòd in posterum.

Vsquequò deus improbabit inimicus? Vsquequò te & nos pariter improbabit quasi infirmos atque imbecilles.

Irritabit aduersarius nomen tuum in finem? Blasphema assiduè aduersus te verba proferet, atque ad iram te irritantia, tametsi tu & longanimis sis, atque illos ob eorum delicta, multa huiusmodi facere permittas.

Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem? Obseruandum est, quod hæc verba, in finem, quæ sæpius in præsentis psalmo posita sunt, perpetuam Iudæorum abiectionem notant. Manum autem eandem appellat quàm & dexteram. Sinus autem dei est bonorum omnium thesaurus, & manus dextera, illam operationem significat, quæ diuina bona dispensat, & sensus est. Quare bona tua nobiscum plus non participas ut olim agebas? Et est metaphoricus sermo tractus ab iis qui sinum habuerunt multiplicibus bonis plenum: vnde certo tempore amicis largiebantur. Nam si irasci eos contingat, manu à sinu auertent, nec illuc amplius eam mittent, ut consueta amicis bona largiantur.

Deus autem rex noster ante seculum. Ante seculum improprie dixit, pro à principio. Quo pacto enim ante seculum rex esse potuit creaturæ, cum nulla adhuc sensibilis esset creatura. Vel per seculum præsentem vitam intellige, ut sit sensus: Ante vitam nostram, seu à progenitoribus nostris deo, rex fuit generationis nostræ. Libenter autem illius meminit, eo quòd in memoriam reuocet eundem hunc deum esse qui progenitorum suorum tempore multa in eorum gratiam miracula operatus est.

Operatus est salutem in medio terræ. In medio terræ dixit, pro palam atque in omnium hominum conspectu, & in spe-

cie libertatem Iudæis præstitam intelligit ab Aegyptiaca feruitute.

Tu roborasti in potentia tua mare. Hoc est, tu diuisas maris rubri partes solidasti. Murus enim, inquit, à dextris, & murus à sinistris potentia nimirum tua concretus est, qui aquarum defluxum continuit.

Tu contriuisi capita draconum in aquis. Per dracones, Aethiopes intelligit, ob summam eorū prauitatem, & per draconum capita, eos milites, tribunos, centuriones, & duces, qui à Pharaone missi sunt ad persequendum populum Israel, qui plebis comparatione, vt digniores, capita appellari poterant. Hi omnes igitur inundante aqua contriti sunt & perierunt.

Τὸν κίθα-
δάμ.

Tu confregisti caput draconis. Per draconem singulari sermone, Pharaonem intelligit, & per confractionem capitis, regni atque imperij imminutionem.

Dedisti eum es à populis Aethiopū. Aethiopes finitimi sunt Aegyptiis. Hi autem populi inimicitias olim inter se exercebant, & mutuò alter alteri tēdebat insidias. Aethiopes igitur, perspecta Aegyptiorū clade, excursions fecerunt, Aegyptumque depredati sunt, & reliquos omnes qui superfuerant in ore gladij comederunt. Per Pharaonem autem, omnes alias regiones denotat ei subiectas.

Tu dirupisti fontes & torrentes. Dirupisti dicit pro dedisti. Illam autem aquam intelligit, quæ de petra fluxit in deserto. Et fontes quidem ideo appellauit, quia aquæ illæ fontis instar scaturirent: torrentes verò ob fluxus vehementiā, vtrunque autem plurali numero dixit, iuxta Hebraicæ linguæ vsū. Aquila autem & Symmachus singularem numerum seruarunt.

Tu siccasti fluuios Etham. Symmachus pro Etham, antiquos reddidit: Sodomæque & Gomorræ fluuios & fontes intelligit, quos ob eorum peccata deus in cinerem redegit. Vel simpliciter: tu dedisti nobis, inquit, nouas aquas, tu antiquas siccasti, vtcunque tibi placitum est. Isidorus verò Pelusiotes, Etham dicit loci nomen esse, non procul à Hierusalem, qui fluminibus olim irriguus, post euerfionem Hierusalem à Romanis factam, ob dei iram illis omnibus prorsus exsiccatum est.

Tuus est dies et tua est nox. Cum à particularibus & priuatis quibusdam rebus cœpisset deum laudare, nūc sermonem vertit ad communia: dies, inquit, & nox à te sūt creata atque vt famuli tuo inferuiunt mandato.

Tu perfecisti auroram et solem. Per auroram dici ortū seu diluculum ipsum intelligit. Perfecisti autē, id est fecisti, & per solem cæteras omnes stellas significauit. ἡδὴν ἤλθε
φῶς, ὡς αἶμα ὡ-
ρεῖα δὲ αἶμα

Tu fecisti omnes fruges terræ. Per fruges iuxta Græci nominis etymologiam annuos fructus intelligit. quidā verò non fruges sed terminos legendum esse asseuerant, & lectio nis varietas ex dictionum Græcarū vicinitate est orta. melior tamen lectio videtur quæ habet fruges, vt ex sequentibus demonstrabitur.

Æstatem et ver tu plasmasti ea. Harum enim frugum aliæ in vere nascuntur, aliæ æstate, aliæ etiam ipsa æstate perficiuntur. Harum autem duarum anni partium tantum meminit, quasi cum his aliæ simul cōprehēdātur. Dictio autem, ea, abundat. Vel sic legi potest: tu plasmasti ea æstatem nimirum, & ver. Indifferenter etiam æstatem, priusquam ver commemorauit.

Memor esto huius. In principio psalmi dixit, memento congregationis tuæ, quam possedisti ab initio: idem igitur nunc repetit.

Inimicus exprobrauit dominum. Titus nimirum vel Romanorum exercitus.

Et populus inspiens irritauit nomen tuum. De eisdem rursus loquitur, qui non rectè de deo sentiebant. De verbo autē irritauit diximus paulo superius. παρῶθεν.

Ne tradas feris animam confitentē tibi. Præuidens propheta ea, quæ Iudæis euentura erant, fundit preces ad deum, ne Iudeorum populum in Romanorū potestatem tradat, quos ob summam sequitiā feras appellat. Per animam verò hominem intelligit, veluti totum à parte, vt alibi diximus. Confitentem autem, hoc est, gratias agentem. Θεοφόρος.

Et animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem. Indifferenter Propheta quartum atque secundum casum apponit verbo reminiscaris, & per animas pauperum circunloquendo ipsos pauperes intelligit. Pauperū verò animas dixit, vt huiusmodi sermone ad maiorem deum misericordiam exci

PSALMVS

taret. Eosdem etiam Iudæos pauperes appellat, eo quod ob Romanorum obsidionem in summa erant rerum omnium necessitate constituti.

Respice in testamentum tuum. Dicitio Græca διαθήκη & testamentum significat & pactum seu fœdus. De pacto igitur loquitur, quod pepigit deus cum Habraâ, & cum aliis progenitoribus, quemadmodum in præcedenti psalmo diximus, ibi: ecce generationi filiorum tuorum fœdera rupisti. Noli igitur pacta, quæ nobiscum habes, despiciere.

Quoniam obscurati terræ & repleti sunt domus iniquitatum. Quoniam terreni homines Iudæi, quos obscuratos terræ appellauit, veluti propriis passionibus atque affectibus obtenebratos, impleti sunt domibus iniquitatum hoc est multitudine: ac copia delictorum. Iniquitatum enim domos hic dixit quasi amplam quandam mensuram: ad summam vide licet copiam denotandam. Simili enim loquendi modo uti solemus, quando aliquem frugum aut alterius rei copiam habere indicamus. verbi gratia, ille domos frumenti habet, aut domos olei.

ἐπισηνοῖ
σμίνοι τῆς
γῆς.

μὴ ἀποστῶ
φίτων τῆς
πένης
ἐν κείνῳ
ΧΧΜΐνος

Non conuertatur humiliatus confusus. Tuus, inquit, populus qui in hoc obsidionis tempore tibi supplicationes porrigit, non auertatur, quæso, à te humiliatus & confusus, dum non exauditur.

Inops & pauper laudabunt nomen tuum. Populus de quo supra diximus ibi: & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in fine: Iudæi, inquit, perpetuò laudabunt te, si eos saluaueris, non sic autem inimici.

Exurge deus, iudica causam tuam. Causa autem quæ vertebatur inter deum, & inimicos Romanos, de contumelia erat in deum illata. Neque enim illis satis fuerat furere aduersum populum sed deum insuper infirmum, atque imbecillum improperabant. Vel aliter: Causam populi tui dicere possumus causam tuam.

Memor esto opprobrii tui, quod ab insipiente fit tota die. Per insipientem, Titum intelligit, & quemlibet ex Romanis militibus. Sicuti & superius dixit. Et populus insipiens irritauit nomen tuum. Opprobrii autem tui tota die, hoc est, quod assidue fit aduersus te.

ἀντιδίστη
οὐκ ἔσται

Ne obliuiscaris voces seruorum tuorum. Qui illo tempore ti

bi preces porrigent, vt diximus. Quædam autẽ exemplaria non seruorum habent, sed supplicũ, orta nimirum lectionis varietate ob Græcarum dictionum vicinitatẽ, quam tum in

ὁμίτης.

ὁμίτης.

prolatione habent, tum in scriptura.

Superbia eorum, qui oderunt te, ascendit semper. Ascendit pro exaltata est, atq; in sublime eleuata. Vel ascendit semper coram te. Illud autem considera, quomodo his dictis nulla pmissio aut spes bonorum cõiuncta est, & nulla melioris fortunæ spes eis data, quẽadmodũ alias semper fit in aliis psalms. Et hæc quidẽ expositio ita à nobis relata est, put ab ipfis traditur Iudæis. Verior tamẽ expositio est vt ab illo versiculo, operatus est salutẽ in medio terræ: ònia, quæ sequuntur referamus ad Christũ, qui incarnatione sua salutẽ nobis verò operatus est, à pristino nos errore liberã, & salutis viã ostendens. In medio autẽ terræ, id est, in omni terra: tametsi aliqui in ipsa intelligant dici Hierusalẽ, quã in medio terræ sitam esse asserunt. Roborauit autem Christus mare, quia sacri baptismatis aquã validam, atq; efficacem reddidit, aduersus omnes dæmonum conatus. Nã & Michæas propheta, mare illud appellauit ad deum dicẽs: tu peccata nostra in profunda maris demerges. Mare autẽ baptisma appellatur, eo q̃ animarũ sordes, quæ illic baptizãtur, recepit, & quia purgat, & quia non secus gratiarũ ac charismatum copia abundat, q̃ marẽ vndarum ac fluctuum multitudine. Et dracones quidem dici possunt dæmones. Draco autem, eorũ princeps diabolus: quorum capita, hoc est, quorũ peccata dominus contriuit, & cõfregit in aqua baptismatis. In his etenim capitibus mortiferũ omne repositum est venenum. His igitur capitibus, hoc est, his peccatis per baptismatis aquã perditis ac deletis, nulli amplius in nobis viuẽt dracones. Populi verò Aethiopũ ij sunt, qui caligine ac sordibus peccati animas olim nigrantes habebãt: ipse nimirum gentes, quib⁹ draconẽ illum deus post baptisma in cibum, hoc est, in consumptionẽ dedit: dirupit etiã, hoc est, præbuit deus fontes, & torrentes spiritualis doctrinæ, in gẽtilis populi terra quæ pri⁹ deserta erat: & fontes quidẽ dicit: ob ppetuitatẽ, puritatem, & suauitatẽ fluxus: torrentes verò ea ratione quam diximus, in psalmo trigesimo quinto. flumina autẽ Eriam, antiquæ Iudæorum sunt prophetiæ, quæ aridæ sunt, si iis com-

PSALMVS

parētur, quę fidelibus Christianis sunt traditę. Exficcata autem dicuntur hęc flumina, quoniam, vt diximus. defecerūt Prophetę: atque hoc ob sumā Iudęorum prauitatem à deo permissum est. Quę sequuntur Christum vniuersę creature factorem, & dominum esse demonstrant. Memor autē estomihuius cōgregationis, nouę scilicet, & nō illius antiqę. nisi deus non sit: quinimmo etiā quasi impotēs sit, multa alia etiā cōtumeliosē in eum dixerunt, & illius nomē irritarūt. Per feras etiā, Iudęos, Gētiles, & dęmōnes intellige, & per pauperes, ipsos fideles, qui relictis omnib⁹ Christum secuti sunt vt in nono psalmo diximus. Testamentum autē seu pactum illud intellige quod à Christo dispositū est, ad Apostolos, & illud prę cęteris: ecce ego vobiscū sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Per obscuratos autem terrę, omnes in vniuersū infideles intellige, qui splēdescētes veritatis radios cernere nequeunt, & quę sequūtur simili modo accommodari poterunt si rectē disquiras.

καὶ ἀποφ
θαιρῆς.

In finem ne corrumpas ipsi Asaph Psalmus cantici.

Hoc psalmo futurū prędicatur in mundi consummatione iustum dei iudicium, delinquentium nimirū supplicia, ex iustorū pręmia. Atq; ideo vniuersos homines, in uitę finē aspiciere iubet ne seipos propriis peccatis perdāt. aliqui, ne corrūpas, exponūt, pro ne pecces, ne delinquas. De Asaph & de reliqua inscriptione diximus, in proemio operis. Conscriptus uerō est hic psalmus, ex eorum per-
sona qui captiui erant in Babylone.

PSALMVS LXXIIII.

001

Confitebimur tibi deus, confitebimur tibi. Vbi, inquit, à seruitutis iugo quo premimur fuerimus liberati, tūc summas tibi agem⁹ gratias. Illa autem repetitio verbi, cōfitebimur, intentionem quandam aut certitudinem significat gratiarum actionis.

Et inuocabimus nomen tuum. In auxiliū nostrum illud nomen tuum inuocabimus, quod ab inimicis exprobratū est. Ego autem hęc verba cōgruere magis puto iis, qui in Christum credituri erāt, à quibus Christi nomen inuocatum est, quique Christiani nomine dicti sunt.

Narrabo omnia mirabilia tua. Huiusmodi verba etiam habentur in psalmo nono.

Cum accepero tempus, ego restituciones iudicabo. Quidam simul cum præcedenti versiculo coniungunt verba illa: cum accepero tempus, ut ordo sit: ego narrabo omnia mirabilia tua, cum accepero tempus, hoc est, cum primum ab inimicis fuero liberatus, melius tamen videtur, ut subsequentibus coniungantur, & introducat sermo, veluti ex Christi persona dicentis: nolite esse pusillanimes, quia cum iudicii tempus accepero, iustè omnes iudicabo, tam eos qui intulerunt, quam eos, quibus illata est, iniuria. Et quod ait, accepero: sanè intelligendū est, non quòd ab alio Christus, ut deus, accepturus sit tempus, quàm à seipso. Vel ut homo, à deo tempus accipiet.

Liquefacta est terra, & omnes, qui habitant in ea. Liquefieri dicitur omnis virtus, quæ dissoluitur. Adueniente igitur iudicio liquefacta est terra, & habitantes eam, hoc est, liquefaciat. Cælum enim inquit, & terra transibunt. Præterea etiam omnes habitantes in ea, quoniam vniuersi homines morientur.

Ego firmaui columnas eius. Me iubente liquefacta est, quoniam à principio ego eam creavi. Per terræ autem columnas illud propheta mandatum dei intelligit, quo terræ iussum est ut firma consisteret. Hoc enim mandato sustinetur, & regitur terra, nulli alij rei innixa & nulla alia suffulta stabilitate. Possimus etiam per liquefactionem corruptionem intelligere. Corrupta est etenim terra idololatriis & multiplicibus hominū peccatis. Verum ego, inquit, creaturæ perditionem miseratus, Apostolos confirmaui. Hos etenim columnas orbis esse merito dicimus, veluti, qui solida sua doctrina omnes vbiq; gentium fideles sustineant, & regant. Hoc nomine Paulus illos appellauit, dicens: Petrus & Iacobus, qui videbantur columnæ esse. Quidam terræ nomine hic ipsam intelligunt significari Hierusalem, quam liquefactam esse dicunt, quia à Romanis militibus vastata, ac depulata est. Eius autem Hierusalem columnas Apostolos esse dixit, quia illinc erant oriundi, vel quia illinc missi sunt ad vniuersum terrarum orbem, vel quia postquam terra illa Hierusalè atque illius habitatores liquefacti fuissent, erant deinceps fidei columnis rursus confirmandi.

PSALMVS

Dixi iniquis, nolite iniqua agere, & delinquentibus nolite exaltare cornu. Cum futurum sit iudicium, vt prædiximus ne vltus peccatoribus excusationis locus relinquatur. Prophetam narrat, quemadmodum ipse iniquos omnes esset cõteltatus dicens: nolite iniquè agere: & rursus vt peccatoribus dixisset: Nolite exaltare cornu: hoc est, nolite de propriis peccatis, quasi de præclaris aliquibus gestis gloriari. Summæ idnanque insipientiæ est. Eisdem autem iniquè agentes appellat, quos & delinquentes. Diuersimode autem accipi reperimus, cornu, in psalmis. Aliquando enim pro potentia ponitur, aliquando pro gloriatione & iactantia. Cornuta siquidem animalia & strenuè cornibus certare solent & illorum ornamento gloriari.

Nolite extollere in altum cornu uestrum. Idem iterum repetit, ad contestationis suæ confirmationem.

Et nolite loqui aduersus deum iniustitiam. Verba hæc idem eque significant, quod illa: iniustitiã in sublime locuti sunt, de quibus diximus in psalmo septuagesimo secundo.

ἔξ ἰσόδορον
ἐν τῷ ὄρει
δυσμωρον.

Quoniam neque ab egressu neque ab occidente, neque à desertis montibus. Gloria inquit, & diuitiæ, item ingloria, & paupertas, non est nobis ab astrorum ortu, neque ab eorum occasu, vt asserunt Astrologi: quinimmo nec à dæmonibus ista hominibus obueniunt (per desertos enim montes ipsos dæmones intelligit, quia omni virtutū genere deserti ac steriles sunt & montium instar superbia elati) sed iusto dei iudicio omnia dispensantur. Per egressum autem, solis ortum intelligit quemadmodū & alibi cū ait: à summo cælo egressio eius. Per occasum verò, occidentē, & per desertos montes, Septentrionis & meridiei climata, quæ ob nimium frigus, aut calorem, hominibus deserta sunt. Est autem hic sermo defectiuus vnde aliquid subintelligendum est, verbi gratia: nihil latet. Nihil, inquit, in futuri iudicij tempore poterit deũ latere. Omnia etenim ei patebunt, in quacunque ea fuerint regione: atque ideo nolite prauum aliquod scelus committere. Neque enim latere cum quis poterit, si in eum deliquerit. Et deinde causam ponit, cur nihil deum lateat.

Quoniam deus iudex est. Quoniam deus est, qui iudicat, quique omnia optimè nouit, etiam antequam fierent.

Hunc humiliat, & hunc exultat. Hunc quidem honorat, &

alium reprobat, iuxta vniuscuiusque vitam, ac iuxta iustissimas quasdam rationes diuini iudicij.

Quoniam calix in manu domini vini meri plenus mistione. Totus sermo metaphoricus est. Et per manum quidem domini, illius potentiam intelligit: per calicem autem vini, mensuras ac modos pœnarum. Per vinum enim hoc in loco supplicia intelliguntur, atque calamitates, quæ æque, ac vinum, & vires hominum tollunt, & mentis harmoniam dissoluunt, & aberrare nos faciunt à via. Merum verò esse dicitur hoc vinum, quasi austerum atque efficax vi sua, & nulla mistum misericordia. Et hi quidem calix est vini meri, verum in manu domini alius etiam est calix, plenus mistione: hoc est, misericordia. Mistio enim vini, aqua, & mistio austeritatis, misericordia. Debemus autem ea verba: plenus mistione: non sequenti versiculo coniungere, sed per se soluta legere, subintelligendo coniunctionem, & sumendo à communi sensu verba: calix in manu domini, vt sit sensus: quod in manu domini, est calix vini meri, & in eadē manu, est calix, plenus mistione. Nam alioqui, quomodo vnus, atque idem calix poterit & merum, & mistum continere: & quod duo sint calices, patet etiam clarius ex sequentibus.

Et inclinauit ex hoc in hoc. Et de mensura meri supplicij, effudit in mensuram misericordiæ, vt misturam faceret, vtque eam in potum illis præberet qui & læuius deliquissent & adhuc essent medicabiles.

Verumtamen fex eius non est exinanita. Per fecem calicis, crassitudinem vt ita dicam, intelligit meri supplicij: hoc est, extremas omnium pœnas, quæ iis reseruantur, qui aut maxime deliquerunt, aut à vitiis immutari noluerunt.

Bibent omnes peccatores terræ. Bibent fecem Per peccatores autem eos nunc intelligit, qui à peccatis nunquam conuertuntur.

Ego autem exultabo in seculum. psallam deo Iacob. Ab inimicorum nimirum seruitute liberatus, exultabo quidem, quæ calamitates cessauerint, & psallam in gratiarum actionem

Et omnia cornua peccatorum confringam. Inimicorum scilicet

Et exaltabitur cornu iusli. Simulac vicerit. Iudaorum enim populus post reditum è captiuitate, insurgentes in se vicinas

κέρωμα-
τος.

ἀγαλλιά-
σομαι
ψαλλῶ.
ἰψωθήσεται
τὰ ῥόκνη-
ρας.

PSALMVS

gentes deuicit. Et Christiani simili modo ex idolorum feruitute, in libertatem restituti, dæmonū omnium vires confringunt, qui interim in circuitu orbis sunt, quærentes quæ deuorent & variis nos tentationibus impetentes. Per iustū autem, pium quemlibet ac religiosum virum intelligit, vel ipsam Zorobab:1, qui populum è captiuitate in patriam reduxit. Verūm magis propriè ipse intelligitur Christus, vel ti qui omni caruit peccato: cuius figurā tenuit Zorobabel. Quoties verò fidelis quispiam aut martyr, incorporeas dæmonum potentias sibi aduersantes, atque insultantes deuicerit, Christi potētia magis exaltatur & Christo maior laus tribuitur, qui tantas ei vires præstitit & robur.

*In finem in hymnis psalmus ipsi Asaph
canticum ad Assyrium.*

Diximus in proœmio operis, quòd hæc uerba in finem, quæ in psalmorum inscriptionibus habentur, indicant illic prophetiā contineri: & lectorem iubent in illius finē aspicere. In hoc igitur psalmo latet prophetia, quæ iuxta Hebræos destruendam esse prædicebat potestatem Sennacherib: & iuxta Christianos profligandum annunciat dæmonem, quem nos intellectualem Sennacherib uerè possumus appellare. Vel aliter: in finem ideo inscribitur psalmus, quia hic tractatur de mundi ac futuri iudicij fine. In hymnis uerò, quia gratiarum actiones continet, pro obtenta uictoria. De Asaph & cantico diximus in proœmio operis. Ad Assyrium uerò, quia Sennacherib Assyrius erat. Ad illum enim multa pertinent, quæ in præseni psalmo habentur. Tu uerò illud considera, quo pacto sanctus spiritus simul cum Iudæica historia Christiana dogmata explicauerit, ut & Iudæis solamen præstet, qui humiles tantum sensus sequuntur, & Christianum etiam magis lætificet, ad sublimiores tendentem ac penetrantem contemplationes.

PSALMVS 75.

Otus in Iudæa deus. Iudæi quidē cognosci tantum affirmant deū à Iudæis, cōtra autē deus ad illos, per prophetam dicit: iuxta numerū ciuitatū tuarū fuerunt dei tui Iuda, & iuxta numerum biuiorū Israel, sacrificauerūt Baal. Manifestum est igitur, quòd de Iudæa illa non loquitur, quæ est in

Palæstina, sed per Iudæam, sacram intelligit scripturam, in qua vniuersa Christus notus est. Nam & Mosaiici, & cæteri omnes libri, de eo annunciauerunt: & ipse etiam diuinus cultus, qui lege constitutus est, figuram & characterem eorum continebat quæ ad Christum pertinerent.

Israel magnum nomen eius. Atqui nec in solo Israel. Ab oriente enim, inquit, propheta vsque ad occasum, glorificatū est nomen meum inter gētes: & alibi ad Iudæos: vos autem profanastis eū: item alibi: nomen meum magnum inter gentes. Rursus igitur per Israel, Israelitarum scripturam intelligit, datam populo Israel, in qua magnum ac gloriosum canitur Christi nomen. Maximus autē philosophus per Iudæam philosophiæ partem intelligit, quæ circa actiuas actiones versatur, & per Israel eam partem quæ contemplationibus vacat. Iudas quippe interpretatur cōfessio: confessio autem initium quoddam præstat ad agendi virtutes: Israel vero interpretatur mens vidēs deum. Cognoscit igitur deum, is qui per virtutem operatur, sciens illum iudicem iustū esse, & condigna vnicuique pro actionibus in iudicio redditurum: atque ideo seipsum ab omnibus maculis mundat. Cognoscit etiam deum is, qui in diuinorum contēplatione versatur, & considerans dei magnalia, condignè etiam illum magnificat. Possumus etiam per Iudæam, nouam ex gentibus ecclesiam intelligere, quæ & antiqua peccata confessā est, & qua verū deum per contēplationem semper intuetur. Et similiter nouum Israel, quia, vt ait magnus Paulus, non ille qui in manifesto Iudæus est, neq; quæ in manifesto, carnalis circuncisio, sed qui in occulto Iudæus, & circūcisio cordis, in spiritu, non litera.

Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Ni tam crebro obsessa & capta fuisset Hierusalem, haberent colorē aliquem Iudæi, vt hæc verba de ea dicta esse viderentur: verū hoc in loco, per pacem, non ipsam intelligit Hierusalem, sed pacificos homines: pacificos, inquam mutuò inter se, dum & proximos diligunt, & ipsi ab eis inuicem diliguntur: & pacificos etiā in seipsis, dum affectus ac passiones insurgere ac pugnare non sinūt aduersus rationem, sed rationi eas subiiciūt. In huiusmodi igitur homine locus quidam nobilis fit, ipsi etiam deo habitabilis. Cæterū cum Siō idem

PSALMVS

significare dicatur quod specula, ille meritò Sion poterit appellari, qui inimicorū aduentum de lógè fuerit speculatus.

τὰ κρᾶτὰ
τῶν τῆρω
ὄπλων.

Illic confregit potentias arcuū, telum gladium & bellum. Iuxta historiam/hoc pertinet ad Assyriorum destructionem, illic enim in Sion deus, arcuum vires contriuit: hoc est, dissoluit, & inanes reddidit. Per telū autem, pro quo in græca lectione, ὄπλων legimus, non offensiuā hoc in loco arma intelligi debēt, sed defensiuā, veluti thoracem, aut aliud quid simile: vnde apud Græcos militem thorace armatum, ἰπλίτην appellabant, ad eorū militum distinctionem, qui huiusmodi carebant armatura, quosque ψιλούς, hoc est nudos vocabant. Arcuum verò potentias, seu robur, dixit, quia Assyrij arcu plurimum utebantur, atque in eo armorum genere suas potissimū vires collocabant. Per telum igitur, defensiuā omnia, & per arcum, offensiuā omnia arma significauit. Deinde ipsum addidit bellum propter quod vniuersa armorū genera confici solent. Omnia etenim arma, belli sunt instrumenta. Iuxta Anagogen, per arcus, artificiosas dæmonum machinas intelligimus: vnde ardentes immittunt passionum sagittas. Telū autem dæmonis, quo se tueri solet, est diuina permissio, quæ vires ei aduersus nos subministrat. Ea etenim permanente, ictus nostros dæmon in se immisos non sentit. Illius etiam gladius, quo incidere solet, separatio illa est, qua per affectus & passiones nostras à deo disiungimur: bellum verò, pugna illa, & lucta, qua nobiscum certat. Vel, per bellum, ipse potest dæmon intelligi, vt quemadmodum deus, pax, ita dæmon, bellum appelletur. Hæc omnia igitur arma, deus deleuit, ac fugauit in eo homine, quæ exhibuisse se pacificum prædiximus, & speculationi intentum.

Θωτίζεις
αὐ.

Illuminas tu mirabiliter à mōtibus æternis. Per æternos montes, celos intelligit: quos propter altitudinē mōtes vocat, & æternos propter diuturnam eorū substantiam. Illuminas autem luce lætitiæ: eos verò hac luce illuminas, qui in mæroris caligine obtenebrati sunt: quemadmodum contra splendore auxilij, atque opis tuæ, eos etiam illustras, qui tetra fuerint desperationis nube circumdati.

Turbati sunt omnes insipientes corde. Ob inexpectatum interitum turbati sunt. Insipientes autem eos appellat, tanquā deo resistentes.

Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt. Assyrij milites qui obsidebant, dormierunt summa cum spe, verum nihil eorum inuenerunt quæ expectabant. Possimus & aliter dicere, quod Iudæi, qui obsessi erant, turbati sunt, dum aspicerent inimicos in circuitu, & diuinâs vires ignorarēt, quodque dum captiuos se paulo post futuros esse arbitrarentur, ut ipsa docet historia, somno correpti dormierunt, & manē expergefacti, ea non viderunt, quæ fieri timuerant: quinimo neque ipsum etiam inuenerunt inimicū, cum vnica nocte ad centum & octoginta millia hostium occisa fuerint. Dicitio autem, corde, Hebraici idiomatis more abundat: vel maiorem insipientiæ intensiōem significat.

Omnes viri diuitiarum in manibus eorum. Viros diuitiarum, dicit, pro viros diuites, quæadmodum alibi viros sanguinū, pro, sanguinolentos. Dicit igitur quod Assyrij putarant esse se sequenti die habituros in manibus omnes Iudæos diuites. Vel aliter: omnes viri Assyriorum diuites, Iudæorum manibus capti sunt, qui obsessi erant in Hierusalem. Nam cum interemptos inuenissent, capiebant eos ut spoliarent.

Χριστιανῶν
τῶν.

Ab increpatione tua deus Iacob dormitauerunt qui ascenderūt equos. Per increpationem dei, sententiam intelligit aduersus inimicos, & per dormitationem, virium remissionem. Dissoluerē enim vires somnus solet: per equorum verō ascensores, inimicos ipsos intelligit, qui in equorum multitudine, quibus in bello præcipuē utebātur, nimis confidebāt: ideo alibi: hi in curribus, inquit, & hi in equis.

Tu terribilis es, & quis resistet tibi. Hæc verba per se satis clara sunt.

Ex tunc ira tua. Hoc est, ex eo tempore quo aduersum te dixerunt blasphema verba: tu tamen dedisti eis pœnitentiæ locum, iuxta benignitatis tuæ legem. vel, extunc, intellige, pro olim, seu iamdiu.

De cælo iudicium fecisti iudicium. Audiri enim fecisti de cælo iam dictam sententiam. Eam etenim in me quasi in propheticum quoddam organum insonuisti. Possimus etiam hæc verba de futuro vniuersali iudicio intelligere. Auditū enim illud fecit deus humano generi, ex scripturis sanctis: atque hoc pacto quæ sequuntur, consequentiſsimè dicta esse videntur.

PSALMVS

Terra tremuit, & quieuit, dum exurgeret in iudicio deus, ut saluos faceret mansuetos terra. Per terram, humanam intelligit naturam, ad quam alibi dictum est: terra es, & in terram reuerteris. Præcipuè tamen eos dicit, qui terrena sapiunt. Cum exurgeret igitur, deus in vniuersale iudicium, quieuerunt omnes homines, deletis atque extinctis in posterum quibuscunque aliis operibus. Cum exurgeret autem in iudicium, vt iustos homines saluaret: quos mites appellat, seu mansuetos: quia proprium ac peculiare est cuiuscunque viri iusti, vt mitis sit ac mansuetus.

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi. Hoc dictum est, ad timorem in iis excitandum, qui indolentiæ vitio laborant. Tunc etenim, inquit, cogitatio omnis humana, iudicanti deo seipsam reuelabit. Cogitationibus enim, inquit Paulus, inter se mutuo accusantibus & defendentibus, in die qua iudicabit dominus occulta hominum.

Et reliquæ cogitationis, diem festum agent tibi. Ipse etiam minime cuiuscunque cogitationis portiuncula, diem festum tibi agent, hoc est, seipsas tibi manifestabunt. Festiuitas enim nihil aliud est, quam declaratio ac manifestatio illius solennitatis cuius festum celebratur. Agent igitur diem festum, hoc est, spectaculum facient. Possumus etiam dicere, quod non solum cogitationes erunt deo manifestæ, sed & si quis tentatus fuerit à dæmone, vt prauum quid cogitaret, licet prorsus persuasus non sit, vt in incepta cogitatione persisteret, quod tamen illa cogitatio, tamen si reiecta & relicta, seipsam deo manifestabit: adeo nihil erit etiam minimum, quod latere deum possit.

Vouete, & reddite domino deo uestro. Cum hæc ita se habeant, promittite deo, inquit, promittite dona pœnitentiæ, atq; ea tanquam necessarium aliquod debitum illi reddite.

Πάντες οἱ κύκλω σου
τῷ ὄσουςι
δώρα.

Omnes qui sunt in circuitu eius afferent munera. In circuitu dei sunt, qui eum diligunt. In his nanque esse deus dicitur, & manere. Illic enim, inquit, sum in medio eorum. Hi igitur omnes deo dona afferent, ipsas nimirum virtutes.

Terribili & auferenti spiritus principum. Spiritus, hoc est, animas.

Terribili apud reges terra. Apud Pharaonem nimirum, & ocs alios, quæ Aegypti plagas, & reliqua illius miracula audiuerunt.

In finem pro Idithum psalmus ipsi Asaph.

In finem inscribitur hic psalmus, quia prophetias continet, quæ ad finem tendebant. Prædicit enim quæ passuri erant Iudæi in Babylonica captiuitate, & multa quæ illic dicturi erant uerba commemorat. Ordo autem & sensus inscriptionis huiusmodi est: psalmus qui decantatus est ipsi, seu ab ipso Asaph, chori unius principis, pro Idithum. Nam cum Idithum huic negotio uacare non potuisset, decantatus fuit ab Asaph pro eo, hoc est, loco eius. Conscriptus est autem ex persona populi captiui olim in Babylone.

PSALMVS 76.

O ce mea ad dominum clamaui. Agens ego, inquit, duram in Babylone seruitutem, clamaui ad deum.

Voce mea ad deum. A communi sensu sumendum est verbum, clamaui. Sciendum vero est quod uerba illa, voce mea, superflua sunt: verum Hebraicum est idioma, quæadmodum & illud, quod bis eandem repetit sententiã: tamen possint repetita uerba emphasim quandam, & maiorem actus intentionem præferre.

Et intendit mihi. Ardenter atq; ex tota anima clamanti.

In die tribulationis meæ deum exquisiui. Verbum, exquisiui, inquisitionem cum studio indicat: inquirebat autem eum in sui auxilium.

Manibus meis nocte coram eo. A cõmuni sensu sumendum etiam hic est uerbum, exquisiui, exquirere autem manibus deũ ille uidetur, qui cũ fundit preces, manus ad deũ quodã cũ affectu extēdit. Nocte uerò, inquit, id facio, quãdo omnia silēt & quiescūt, quãdo maxima adest securitas, & omne abest impedimentum. Coram eo autem, hoc est, in illius presentia, qui omnes uidet. Aliqui per manus, actiones intelligunt: & nocte, pro clam ac latenter, ita ut exquisisse se deum affirmet per bonas actiones, bene ac secundum virtutem operando, clam tamen & latenter ab hominibus.

Et non sum deceptus. Et cùm adiutorem illum mihi fore sperassem, cõcepta spe frustratus non sum. Patet igitur psalmi uerba populo accommodari, post reditum è Babylonica captiuitate, quemadmodum & modò cuilibet congruere possunt, qui à periculis saluatus sit.

PSALMVS

Renūi consolari anima mea. Non est passa vt aliquis consolationem afferret, graui nimirum dolore affecta.

ἐμπεδύθημ

Memor fui dei, et latatus sum. Vnicum mihi in tantis malis fuit solamen, dei scilicet memoria. Cogitās enim quod posset ille me ex omnibus periculis liberare, amplissimum inde capiebam solatium.

ἄδω ἐχρη-
σα καὶ ἄλι-
γοῦ ἔχρησε

Et meditatatus sum, et defecit spiritus meus. Quod hic Latine legimus meditatatus sum, in Græca lectione habetur ἄδω-
λεχρησα, est autē ἀδολεχρία proprie, vt alibi diximus, sermo superfluus: hanc nos nugacitatem dicere possumus, iuxta illud: Narrauerūt mihi iniqui nugacitates, sed nō vt lex tua: est etenim illic in Græco eadē dictio ἀδολεχρία. acipitur etiā

Diuus Hieronymus.

pro meditatione, & sollicitudine, vt hic: & aliqui mitiori vocabulo argutationē interpretati sunt, quod medium quoddam videtur esse inter nugacitatem & meditationē, & vtrique significationi facillimē posse accommodari. Argutabar, inquit, & meditabar in meipso, & sollicitus cogitabā, quoniam pacto a tanta mœstitia liberari possem. cumque solutionem, aut requiem nullam inuenirē, anima mea angustiis vndiq; detenta est. eiusmodi etiam est, quod alibi legimus: in mandatis tuis meditabar. item, seruus autem tuus meditabatur in iustificationibus tuis. tametsi latinus interpres persæpe exercebar, reddiderit, seu exercitatus sum. multa etiā alia inueniri possunt in psalmo c x v i i i. inuenimus etiam ἀδολεχρίαν poni pro oratione: vnde ab Anna dictum legimus, in multitudine orationis meæ contabui. eadem enim dictio ibi habetur in Græco, pro oratione.

προκατι
λάβοντο
φυλακὰς.

Præuenerunt custodias oculi mei. Qui exercituum curam habent, solēt noctis custodias in quatuor partes diuidere, quatuor constituentes custodias, quas certo ordine alternant. oculi mei, inquit, omnes noctis custodias præuenerunt, hoc est, vigilando omnia custodiarum tempora præuenerunt. cū enim meditarer & sollicitus essem, recessit ab oculis meis somnus. vel aliter: oculi mei, hoc est, obseruatores atq; inimici mei, omnes præuenerunt custodias, solliciti nimirum, vt suis me insidiis comprehenderent.

Turbatus sum et non sum locutus. Afflictionibus atq; angustiis confusus sum, verū huiusmodi afflictiones inimicis meis non reuelauī, ne maiori extollerentur lætitia.

Cogitavi dies antiquos, & annos æternos memoria repetij, & meditatatus sum. Per antiquos dies, tempora Moysi intelligit, & Iesu naue: cogitavi, inquit, quo pacto illi de Aegyptiaca feruitute fuerint liberati, quomodo siccis pedibus pertransierunt mare rubrum, quomodo innumeris à deo affecti beneficis in terrâ tandē promissionis cu gloria ingressi sunt. æternos autē annos dixit, pro antiquos, quēadmodum à seculo atq; ab æterno dicere solemus, aliquādo, pro antiquitus: & meditatatus sum, hoc est, reuolui in memoria mea: & quos paulo ante dies antiquos dixerat, postea æternos annos appellauit. Hinc quidam moti sunt, & verba illa: prauenerunt custodias oculi mei: alio modo exposuerunt, dicētes: oculi animæ meæ, hoc est, mēs mea pri^o cōsiderauit omnes vitæ meæ conuersationes. præsens quippe hæc vita, nox dici potest, ob multiplices errores, qui in ea reperiuntur. custodiæ autē huius vitæ, cōuersationes variæ sunt, seu variæ viuēdi regulæ: verbi gratia, conuersatio quæ ante legē fuit, itē cōuersatio legalis, deinde euangelica. contemplatum igitur se esse dicit antiquos dies, hoc est patrum vitas, & nusquā inuenisse se dicit, q̄ patres ac maiores sui adeo destituti essent diuino auxilio. Nam & patriarchis summam deus opem tulit, & aliis quibuscunq; maioribus, qui post datam legem in captiuitatem inciderunt. De huiusmodi autem custodiis loqui videtur dominus in eo loco, vbi beatos dicit seruos vigilantes, quia si in secunda aut tertia custodia dominus uenerit, & inuenerit eos sic, beati sunt serui illi.

Nocte cum corde meditabar. Nocte quando maxima rerum omnium est quies. De huiusmodi autem meditatione eadem dici possent, quæ superius diximus: cum corde verò, id est, in animo meo.

Et fodiebat spiritus meus. Vestigabat, inquit, & scrutabatur. atque hoc pacto reddidit Aquila. quidnam autem inuestigaret, audi.

Nunquid in secula proiciet dominus, & non apponet, ut placitior sit adhuc: Dubitantis verba hæc sunt, vsque ad versiculum, & dixi nunc cœpi. vestigabam, inquit, dicens: nunquid deus nos prorsus abiecturus est, & nusquam amplius recipiet? Hoc enim sibi uolunt illa verba: & non apponet, ut placitior sit adhuc, hoc est, ut benignior sit erga nos.

ἡσολέχουρ

ἰσκαλλε.

PSALMVS

Aut in finem misericordiam suam abscindet? Aut in perpetuum consuetam à nobis recidet misericordiam. quæ verba tametsi eadem esse videantur, cum illis: nunquid in secula proiciet dominus, maiori tamen affectu plena sunt, & ad maiorem mouent misericordiam.

Συνητά-
σι βίβλ.

Consummauit uerbum d' generatione in generationem. Nunquid consummauit uerbum illius sermonis, quem mandauit in mille generationes? de quo in psalmo CIIII. consummauit autem, id est conclusit, & præscripsit, ab illa nimirum generatione, usque ad hanc generationem, ita ut ulterius ei locus non sit.

Nunquid obliuiscetur misereri deus? aut continebit in ira sua miserationes suas? Hæc uerba tametsi præcedentibus similia esse videantur, illud tamen speciatim demonstrant, quòd deus natura ipsa est misericors, quemadmodum & lux natura ipsa splendida est, & ignis natura ardet, quodq; ideo deus nunquam id deponet, quod sibi naturale est. Ex hoc igitur, illud intellexit de quo dubitabat, & de quo sollicitè meditabatur: quod scilicet deus in secula eum non proiciet, nec illa faciet, quæ superius dicta sunt: uerum quòd iuxta delictorum grauitatem adducet supplicia.

Et dixi nunc cæpi. Hæc uerba grati ac benigni animi sunt. cogitans, inquit, quæ commisi peccata, dixi: nunc initium mihi est cõdigni supplicij. nam quæ hæctenus sustinui, præludium quoddam pœnarum tantummodo fuere.

ἐπίσυν.

Hæc mutatio dexteræ altissimi. Hæc immutatio est à libertate & quiete, ad seruitutis angustias. Est igitur opus hoc, opus quoddam diuinæ manus punientis & castigantis nos.

Memor fui operum domini. Opera domini correctiones appellat, & castigationes à deo præstitas, quæ ad hominum utilitatem dantur.

Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, & meditabor in omnibus operibus uis, & in adinventionibus tuis cogitabo.

A communi sensu rursus sumendum est. & dixi, in illo, inquit, tempore dixi, quod memor ero, & quæ sequuntur eorum enim memoria solamen mihi afferebat, ut dictum est. per adinventiones autem, artes varias intelligit & consilia, quibus deus ad hominum salutem usus fuerat.

Deus in sancto uia tua. Per sanctum, cælum intelligit, tanquam

quam purum, ac mundum, in quo commorari dicitur deus. vel ipsum montem Sina, veluti deo dicatum, & sanctificatum, & ad quem deus descendebat. vel templū veluti sacrū, ac venerandum, & in quod descendens deus oracula reddebat & responsa. Simmachus pro sancto, dixit, in sanctitate, illud significans quod omnis dei actio sancta est, atque irreprehensibilis, tamen illius correctiones graues nobis, & duræ aliquando videantur.

Quis deus magnus, ut deus noster. Cum pollicitus sit se futurum memorem mirabilium dei, nunc præ cæteris omnibus eum laudat, dicēs: quis gentium deus adeo magnus est, vel tantæ est, aut tam immensæ potentia: vt deus noster?

Tu es deus, qui facis mirabilia. Tu verè deus es, qui admiranda opera perficis.

Notam fecisti in populis virtutem tuam. Per populos. hoc in loco gentes intelligit, Aegyptios nimirū, aut alios quoscūque populos deo olim cōtrarios, qui tandē à Indæis superati sunt, & ipsa didicerunt experientia: quod deus ille, qui Iudæis auxiliabatur, magnus ac potens deus est.

Redemisti in brachio tuo populum tuum. Per brachium dei, diuinas vires, seu dei potentiam intelligit.

Filios Iacob, & Ioseph. Ipsum, inquit, populum, quem & Iacob filium dicit, eo quod omnes tribus progenitorem illum haberent, veluti patriarcharum omnium patrem, & filium Ioseph, eo quod Ioseph, dū omnes patriarchas, & vniuersum populum aluit, patris officium præstitit. Maxima igitur sunt huius patriarchæ beneficia in vniuersum populum, cuius etiam vires, & sapientia immortalem populo gloriam pepererunt.

Viderunt te aquæ deus viderūt te aquæ, & timuerunt. Sermo est de his, quæ in mari rubro facta sunt. viderūt te, inquit, aquæ, & ob timorē diuina: sunt. præibat enim deus ante populum in columna ignis, & nubis.

Turbata sunt abyssi. Profunda, inquit, maris conturbata sunt à vento, qui in aquas impetum fecerat.

Multitudo uocis aquarum. Multitudo & copia tunc magna fuit vobis aquarum, hoc est, multus sonitus aquarum.

Vo em dederunt nubes. Nubium vox est tonitrus.

Etenim sagittæ tuæ pertrāsunt. Legimus in veteri historia

πλάθος
ἤχος

PSALMVS

quòd valido spirante Austro diuisū est mare. procella atitē facta verisimile est, fulgura etiam, ac tonitrua ad maiorem Aegyptiorum terròre decidisse. per sagittas igitur fulgura intelligit, quæ ad inimicos pertransibant. posuit enim propheta tēpus pro tempore. illa etiam dictio, enim, abundat, vt sit sensus: & sagittæ tuæ pertransibant.

Vox tonitruū tui in rota. Et coniunxit, inquit, dominus axes curruū eorum, & duxit eos cum violētia. vox, inquit, tui tonitruū, in vnoquoque curru contracta est. per rotam enim currum intelligit, veluti à parte totum. equis igitur hac ratione perturbatis, curruum axes mutuo complicati sunt. vel aliter: vox theologiæ in nobis esse dicitur instar rotæ quæ ex minima quadam sui parte terram tangit, reliquis omnibus partibus à terra subleuatis.

Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. Claritas, inquit, huius miraculi, ab omnibus visa & cognita est, qui tūc aderāt.

Commota est & contremuit terra. Turbati sunt & conterriti vniuersi homines, postquam didicerunt quanta pro populo tuo operatus es.

In mari uic tuæ. Exaggera miraculum, tu, inquit, per mare ambulans cum libuerit.

Et semite tuæ in aquis multis. Eadem rursus repetit, amplificans dei laudes.

Et uestigia tua non cognoscentur. Quia scilicet mare iterū coniunctum atque vnitum adeo in se est, vt nulla amplius diuisionis uestigia apparent.

Deduxisti sicut oves populum tuum in manu Moysi, & Aaron. Quibus populum comparauit, vt custodiam & curam ostēderet quam deus eorū habuit: & quòd, vt bonus pastor, ad vberima pascua, & ad tutissimum ouile eos deduxit. vnde & pascere etiam dicitur deus populum Israel, iuxta illud, qui pascis Israel intēde. Quidam, inter quos est Gregorius theologus, hunc psalmum accommodant beato Dauid, dicentes, verisimile esse, quòd post liberationē cōsecutā à valido illo calamitatū exercitu à quo p̄sepe obsessus fuerat, & animæ etiā captiuitatem passus, quòd post huiusmodi, inquam, liberationem, hunc psalmū composuerit, & calamitates suas in eo narrauerit, de Christo vnā prophetias complians, propter quas, vt puto, in finem inscriptū est. Clamaui,

inquit, cum afflictionib⁹ detinerer, & quæ sequuntur facile omnia accommodantur vsq; ad versiculū: recogitavi dies antiquos: quos intellige esse feliciores dies illos, quando deū protectorē habebat. Que deinde sequitur etiā facilia sunt, vsq; ad versiculū: consummauit verbū a generatione in generationem, qui versiculus, non cum dubitatione sed definitē legendū est. perfecit enim deus, atq; adimpleuit omnes sententias quas de vnoquoque homine in præteritū determinauit. dictio enim verbum, hoc in loco, pro sententia intelligi dicitur. Restat igitur, inquit, vt illa ego etiā passur⁹ sim, quæ ab eo de me decreta sunt. Quod verò ait: a generatione in generationē, expone: hoc est per successiones vniuersiusq; generationis. seu in vnaquaq; generatione. verba autem illa, hæc mutatio dextere excelsi, euangelicæ cōuersationis prophetiam cōtinent. legalem enī cōuersationē mutandam esse in euāgelicā cernēs, dixit: hæc est mutatio dextere excelsi, quæ verba illud etiā nobis indicant, q̄ hæc mutatio propriū fuit Christi opus. hunc enim Christū dei dexteram appellauit, quia per filiū, quasi per dexterā manū, pater omnia creauit. Christus etenim rerū omnium creator est. Quæ sequuntur clara sunt, vsq; ad versiculū: deus in sancto via tua. per sanctū etiam, hoc in loco Christū intelligit veluti mundissimum atque innocētissimum, qui peccatum non fecit, in hoc, inquit, Christo consilium tuum operaris, quod de incarnatione deq̄ue humana salute olim decreuisti. per viam enim hic diuinum consilium intelligit. deinde cāntum admiratus propheta mysterium, deum summa cum laude magnificat, dicens: notum fecisti filium tuum in omnibus gentium populis. Christus enim, inquit, dei virtus est; hunc etiam brachium dei esse dicit, in quo redemit deus populum suum, filios Iacob, & Ioseph: nos nimirū fideles, qui olim sub dæmonis captiuitate detinebamur, qui & populus eius dicimur, & filij Iacob, & Ioseph: quoniam in illius veteris populi locū subrogati atque adoptati sumus, qui nō denominationem tantum, sed beneuolētiam etiam, ac familiaritatem, quæ cum deo illis intercedebat, hæreditauimus, vt dictū est, in fine psalmi XIII. Viderūt te aque de⁹: quādo sci licet nauicula fluctuante excitatus a somno, vētos & mare increpauit. tui enī timore oīa sedata sunt. Illi⁹ etiā increpatio

nīs formidine tūc abyssi maris, & multitudo sonitus fluctuum pariter turbata est. Vocem præterea nubes dederūt, quādo in transfiguratione domini vox de nube veniens dixit: hic est filius meus dilectus. possunt etiam prophete, nubes dici, vt diximus, in psalmo decimosextimo, vbi etiam de saggittis dei traditur, & de fulgure seu coruscatione. Vox verò tonitruī, euangelicæ prædicationis est sermo veniēs de cælo. validus enim ac vehemens est & adeo resonat, vt ab omnibus exaudiri possit. per rotam autem mundum possumus intelligere, ob eius nimirū instabilitatē. terra etiā cōmota est, & cōtremuit, eo modo, quo in prædicto psalmo decimosextimo declarauim⁹. totus enim hic versiculus illic etiā habetur. in mari via tua: quando scilicet dominus accessit ad discipulos, ambulans supra mare. quam deambulationem manifestius exprimēs, subdidit: & semitæ tuæ in aquis multis, hoc est, in profundis fluctibus, & vestigia tua, quæ fiēt in mari non cognoscentur. Non perstant enim vestigia in aqua. Aliqui per mare, præsentē hanc vitam, intelligunt, veluti incertam, inæqualem, atque amaram. ob varias quæ in ea sunt, afflictiones, & calamitates. aiuntq; quòd in hac vita, hoc est, in hoc mundo, erunt viæ tuæ ô Christe: actiones nimirum assumptæ carnis. vita enim ac conuersatio tua à nobis videbitur, verūm vestigia tua, hoc est, huius tuæ in carnationis modi non cognoscentur. erunt enim incomprehensibiles. Populus etiam patris, nouus est & fidelis populus, qui per spiritualis ac mystici Moyfi, & Aaron, Christi videlicet manum, in terram sanctam deductus est. potest enim Christus & Moyfes dici, tanquam euangelicæ legis optimus legislator, & Aaron, tanquam pontifex, quia seipsum deo pro populo suo immolauit.

Intelligentiæ ipsi Asaph.

Inscribitur intelligentiæ hic psalmus, quia multa nobis opus est intelligentia, ut intelligamus, quisnam sit, qui in eo loquatur, & quinam sint ad quos sermo dirigatur, & quæ nã illa sit lex de qua hic traditur. & psalmum quidem inscriptum putamus à beato Dauid, verum ex Christi persona, sermonem suū ad fideles Christianos dirigentis.

Tendite populus meus legem meam. Legimus apud Zachariam, & confugient multæ gentes ad dominum, & erunt ei in populum. ad hunc igitur populū ex gentibus congregatū Christus loquitur, & legem eos non Moisaicam audire iubet, sed euāgelicam, de qua

loquens Hesiāas dicebat: de Sion exhibit lex & verbū domini de Hierusalem, & iudicabit in medio gentium. est autem indifferens hæc constructio verbi, attendite: tametsi quædā exemplaria non legem meam habeant, sed legi meæ.

Inclinate aurem uestram in uerba oris mei. Supponite, inquit, aures uestras sermoni meo. vel mutate aures uestras ab inani sermone ab ineptis fabulis, ad euangelia.

Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Hæc uerba prophetiam continent. Christum etenim in parabolis ad populum locuturum esse prædicunt: iuxta quod legimus apud Matthæum: hæc omnia locutus est Iesus in parabolis, ad turbas & sine parabolis ad eos nō loquebatur, ut impleretur quod dictum est per prophetam: aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi: unde perspicuum fit, quod ex saluatoris persona conscriptus fuit hic psalmus. per propositiones autem, seu (ut uerū in lectione Græca habetur.) per problemata, ipsas intelligit parabolis. & Matthæus quidem locū hunc referens occulta appellauit, quæ hic dicuntur problemata, Hebraica nimirū dictione usus, quæ utranq; habet significationē. Euangelicæ enim omnes parabolæ occultā in se continent ueritatem. A quia ænigmata transtulit. quod autem hic ab initio legim⁹, Matthæus à constitutione mundi dixit: Hebraica pari modo usus dictione. & quod hic, loquar, ipse dixit eructabo.

Quanta audiuimus & cognouimus ea. Dictio quanta, non ad problemata refertur, quæ locuturū se esse dixit cū totus hic uersiculus separatim per se admirantis in morē legēdus sit. O quanta, inquit, à maioribus nostris, atque à diuinis didicimus scripturis mens enim pphetæ est cōmemorare, quā multa, & quā grandia deus in antiquiores Iudæos contulerit beneficia, & contra, quā ualde illi deū irritauerint, & quātas idcirco, ac quā graues pœnas dederint. ex persona

autem Christi non incongruè dicitur: quanta audiimus, cū assumpta eius humanitas cæterorum hominū more doctores audiret. & quod ait: cognouimus, expone pro certiores facti sumus. neque enim simpliciter audiimus, inquit, sed maiorem de his certitudinem accepimus.

Et patres nostri annunciauerunt nobis. Dixit se audisse, nunc addit à quibus nam ea audierit. patres autem non natura dicit. neque enim dici potest, quod fideles qui sunt ex gentibus, à propriis parentibus edocti fuerint, sed de patribus loquitur quos ob obsequiū, quod deo semper præstiterunt, Christiani omnes libenter sibi, vt ita dicam, adoptant in parentes. hac etenim ratione & Moysen & multos alios diuinos scriptores interpretesque & populi doctores patres nostros appellamus: quorum filios Christum, secundum carnē, atque Apostolos, fuisse dicemus. Christi verò atque Apostolorum filios populū Christianum.

Non sunt occultata à filiis eorum in generatione altera. Et parentes, inquit, ea filiis suis tradiderūt, & filij ea quæ didicerant, venturam post se generationem non cælarunt: quinimmo filiis ac nepotibus ea omnia exposuerunt, & illi in posteros suos eadem transtulerunt. lex etenim id iubebat, dicens: docebis ea filios tuos & filios filiorum tuorum.

8 v. 10.

Narrantes laudes domini & potestates eius & mirabilia eius, quæ fecit. Verba illa: patres nostri annunciauerunt nobis, coniungi debent huic versiculo. vsus est enim propheta figura hyperbato. laudes verò potestates & mirabilia dei, hæc esse dixit: quia & laudabilia sunt & summam dei indicant potentiam & admiratione digna esse videntur. vel, per potestates ea significat, quæ aduersus hostes operatus est: per mirabilia verò, ea quæ in suo populo administrauit, de quib⁹ singularim tractabit.

Et statuit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israel. Vt exponeret quid sit statuisse testimonium in Iacob, addidit: & legem posuit in Israel. idem enim est hoc in loco, statuere quod ponere, idem testimonium, quod lex, vt dictum est in psalmo, & idem est Israel qui & Iacob. positum enim est ei nomen Israel, quando scalæ visionem vidit: quænam autem esset hæc lex, audi.

8 v. 11.

Quæcunque mandauit patribus nostris nota fieri ea filiis eorū,

Statuit, inquit, ac decreuit omnia eorū filiis nota fieri, quæcunque ipse eorum patribus mandauerat.

Vt cognoscat generatio altera. Hæc est ratio cur patres ea debeant filiis annunciare, vt generatio, quæ post eos futura est, ea omnia nota habeat. Deinde declarat, quænam sit hæc altera generatio.

Filij qui nascentur. Per successiones scilicet.

Et exurgent, & annunciabunt ea filiis suis. Filij filiorum filiis suis narrabūt. Exurgent autē posuit, pro generabuntur.

Vt ponant in deo spem suam. Addiscentes quanta iis deus polliceatur, qui in eo sperant.

Et ne obliuiscantur opera eius. Meditando eas narrationes. Per opera verò eius, ea intelligit, quæ superi⁹, & potestates appellauit, & mirabilia.

Et mandata eius exquirant. Exquirant dixit pro sequantur. Qui enim aliquæ inquit, illius sequitur vestigia. Possumus etiam per generationem alteram, Christianorum generationem intelligere.

Ne fiant, sicut patres eorum, generatio praua, & exasperans. Peruersos eos fuisse dicit, eo quòd in diuinis promissionibus nullam fidem habebant, nec credebant ei cum essent in periculis, & exasperantes, quia cum in aliquam incidissent difficultatem, continuò murmurabant, & quia præstitam eis liberationem à tam graui iugo seruitutis ægrè tulerūt. Satius enim putabant in Aegypto esse, & seruire: quemadmodum multis in locis, tam in Exodo legimus, quàm in Numeris.

Generatio, quæ non direxit cor suū. Non rectum ei cor fuit, vt simpliciter ac constanti animo deo crederet, sed ambigua, & dubitans claudicabat.

Et fidelis non fuit cum deo spiritus eius. Et spiritus eius generationis, inquit, deo fidem non præstitit, nec illius credidit sermonibus. Per spiritum verò, animos eorum intelligit.

ἢ οὐκ ἔπι-
σάθη μετὰ
τῆ θείῃ ᾧ
πνεύματι ἢ
βέβηλοντες
τότοις.

Filij Ephraim intendentes & isculantes arcu, cōuersi sunt in die belli. Ephraim fuit filius Ioseph. Tribus autem Ephraim præ cæteris tribubus arcu utebatur: ad gerenda etiam bella magno vsui erat: vnde celebre sibi nomen parauerat: ad hæc omnia illius etiam famam augebat, regio ipsa, quæ ei in for-

PSALMVS

tem obuenerat . Prima enim illa arcam & testimonij tabernaculum à Moyse confectum suscepit . Nam Silo ubi Arca domini diu fuit , & tabernaculum , ad sortem tribus Ephraim pertinebat . Hæc igitur tribus , quæ aliquando in bello tam celebris fuit , ob idololatriæ scelus tandem pugnando superata , ac deuiçta est . Vel aliter : Per hanc tribuum , quæ viribus præstabat , omnes alias tribus significat quæ ob simile idololatriæ vitium , in Hostium manus deuenerunt , vt liber Iudicum docet . Ait igitur propheta , quòd filij Ephraim qui arcus suos tendunt : vnde emittant sagittas , hoc est , qui arcu potissimum vtuntur , conuersi sunt in bello , quia fugientes dederunt terga . Aliqui in his verbis dicunt prophetiam contineri , de vltimo lapsu tribus Ephraim in idololatriam . Nam cum decem tribus se disunxissent à regno Roboam , tribus Ephraim , quæ princeps erat inter eas , populo persuasit , vt vaccas erigerent , & à verò deo deficerent , atque ideo omnes in hostium potestatem traditæ sunt , quemadmodum in tertio Regum libro inuenies . Alij etiam prophetæ multa aduersus hanc tribum exclamant , quasi origo , & causa ipsa idololatriæ fuerit in populo .

Non custodierunt testamentum dei, & in lege eius noluerunt ambulare. Sermonem dirigit aduersus vniuersas tribus , causam proferens ob quam deieçtæ sint . Per testamentum verò , pacta intelligit , quæ deus sæpe cum Hebræorum populo pepigit , cum in promissionis eos terram adduceret . Per legem verò , ipsa dei mandata .

Et obliti sunt beneficiorum eius, & mirabilium eius, quæ ostendit eis. Beneficiorum quæ cõtulit in populum Israel , veluti quod duxerit eos per mare rubrum immadidos , & cætera , longa serie in sequëtibus commemorat . Mirabilium autem dicit , quia Aegyptiorum flumina in sanguinem mutauerat : & alia huiusmodi quæ simili modo in sequentibus percurrit . Quod verò ait , deum eis hæc ostendisse , non ideo dicit quasi ipsi ea propriis viderint oculis , sed quia ita à suis acceperunt maioribus .

Coram patribus eorum, quæ fecit mirabilia. Quæ miracula , inquit , fecit , coram eorum patribus , & deinde locum etiam addit , ybi hæc gesta sunt .

In terra Aegypti in campo Taneos. Tanis est Aegypti ciuitas, vbi regiam habebat Pharaon, de qua ait Hesaias: defecerunt principes Taneos. Et licet huius loci Moyses nõ meminerit, verisimile est tamen beatum Dauid, id rescuuisse ex eo libro, vbi scriptum est: Chebron autem ædificata est in Aegypto, ante Tanim. Vel ex aliis apocryphis libris, aut ex Aegyptiorum historiis.

Interrupit mare, & eduxit eos. De mari rubro loquitur, vt δὲ θάλασσαν habetur in Exodo, & omnia succinctè narrat: quin immo nec omnia, nec suo ordine, sed passim quæcunque ei & quomodo-
docunq; in mentem veniebant ita apposuit. Neque enim historiã contexere proposuerat, sed aduersus Iudæorum inuehi ingratitude. Et primò quidem illud posuit, quod præ cæteris videbatur admirabilius.

Statuit aquas quasi utrem. Et aqua, inquit, quasi murus illis erat à dextris, & à sinistris. Statuit igitur aquas, hoc est, ὡς τὸ ἄστρον aquarum moles, hinc atque illinc fecit exurgere. Quasi utrè νόμῳ verò dixit, hoc est tumidas, instar vtris.

Et deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis. Et deus, inquit, deducebat eos, die quidem in columna nubis, vt ostenderet eis viam, nocte autem in columna ignis. Eadem igitur columna die præibat, & protegebat eos ab æstu solis, quæ & nocte eis illucebat, vt foueret nimirum ac tueretur eos à frigiditate, atque ab humiditate noctis.

Interrupit petram in cremo, & potauit eos, quasi in abysso multa. Hoc factum est in deserto montis Choreb, vt habetur in Exodo. Per abyssum autem, aquarum copiam intelligit.

Et eduxit aquam de petra, & eduxit tanquam flumina aquas. Hoc est aliud miraculum factum in Choreb, vt traditur in libro Numerorũ. Bis etenim illis deus aquam eduxit è petra, diuersisq; temporibus & locis. Et locus quidem ille in Choreb, vbi data est aqua, appellatus est tentatio, & obiurgatio. Tentauerunt enim illic deum Iudæi, probantes nimirum illius potentiam, & miraculis nondum credentes, quæ in præteritum sapius fecerat: & obiurgauerunt Moysen, quod ex Aegypto in tam deserta eos loca deduxisset. Locus verò ille in Cades, vbi aqua etiam populo data est, appellatus est aqua contradictionis, eo quod contradicerent deo

PSALMVS

Hebraei & murmurarent. Et deus quidem eos iubebat, vt suis tantum præceptis parerent, vtque in eo confiderent, illi verò & parere negligebant, & nullam in eo habebant fidem. Hanc autem maris & aquarum interruptionem per Moysen deus operatus est.

Et apposuerunt adhuc peccare ei. Quasi eorum vitia ex libris Moysi, satis omnibus nota sint, dicit, & apposuerunt adhuc. Qualia autem peccauerint, audi.

Exacerbauerunt altissimum in inaquoso. In loco scilicet inaquoso. Quomodo exacerbauerint, paulo superius diximus, ibi: generatio peruersa & exasperans.

Et tentauerunt deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis. De his & aliis, quæ sequuntur vsque ad verba illa, & ignis incensus est: Moyses nihil scribit, sed ipse tantum David quemadmodum, & alia huiusmodi multa: seu quòd ex apocryphis, vt diximus, libris ea collegerit, seu ex antiquorum traditionib^o: seu quòd à sancto spiritu edoctus sit. Ait igitur, quòd tentauerunt deum in cogitationibus suis, dubitantes, nunquid posset eis deus dare, quæ petebant. Tentauerunt autem petèdo cibū animabus suis, hoc est, sibi ipsi-

καὶ ἐλάλη-
σαν τὸ θεῶ

Et oblocuti sunt de deo. Hoc est murmurauerunt, quasi fame eos necasset, & delectabiles ac gratos cibos omnes ab eis abstulisset.

Et dixerunt: nunquid poterit deus parare mensam in deserto? Hæc verba ambigentis sunt, & ideo quasi cum addubitatione legenda sunt.

Quoniam percussit petram & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt, nunquid & panem poterit dare? & parare mensam populo suo? Quoniam, inquiunt, ea deus fecit, quæ prædicta sunt, nunquid poterit etiam hoc facere? O summam hominum amentiam, si ea fecit, quo pacto impotens est iudicandus, ne ista efficiat? Et quod ait: Inundauerunt, expone, id est fluxerunt cum vehementia. Eduxit enim, inquit, tanquam flumina aquas. Per mensam verò, carnes præstitas intelligit. Tu illud considera, quomodo beatus David ante panem & carnes datas, fluxisse dicat aquam è petra, cum in Exodo Moyses contrarium tradat. Ibi enim primò legimus pluuisse illis deum panem Mannæ, & coturnicum carnes, & deinde aquam dedisse è petra. Non est igitur alia huius addubi-

tationis solutio, nisi dicas de alio pane, & de aliis carnibus prophetam hic loqui, de quibus in libro Numeri scriptum est: Bis etenim eis deus & coturnices pluit, & panem: unde etiam per petram, hoc in loco aquam eam intelligit, quæ effusa est in Choreb, & non eam quæ in Cades. Petra enim in Cades, tunc nondum fuerat percussa. Et si quis dicat, quod in Numeris carnes poscebant, & non panem, Aduerte, quia per panem hic, carnis cibum intelligit. Tunc etenim ut apud LXX. interpretes legimus dicebant, τὴν ἡμῶν ψωμίτι κρέα, quæ verbatimetsi latinus interpres, aut simplicem sensum secutus, aut ob latinæ linguæ angustiam reddiderit, quis nobis dabit carnes ad vescendum, tamen aliquid amplius etiam posuit nobis indicare, quod ad præsentem locum atque illius intellectum conferat. Nam cum Græca dictio, ψωμός, unde ψωμίτω, verbum deducitur, massam seu buccellam panis significet, dum murmurarent, dicentes, τὴν ἡμῶν ψωμίτι κρέα, petisse mihi videntur, quisnam eos pane pariter nutriturus esset & carne. Unde beatus David, qui nunc dixit: nunquid panem poterit dare? videtur mihi illa Moyfi verba declarasse, maximè ex sequentibus. Addidit enim, & mensam præparare populo suo? Illa etenim coniunctio, &, posita mihi esse videtur, non ut disiungat, sed ut declaret.

Ideo audiuit dominus, et reiecit, et ignis accensus est in Iacob, ἰθανάλειτό.
 et ira ascendit in Israel. Licet corde & non lingua deum tentauerint, ille tamen qui corda hominum scrutatur, non secus eos audiuit ac si palam id locuti essent. Quod verò septuaginta dixerunt, reiecit, Symmachus reddidit, iratus est. Solent enim iis, qui ira perciti sunt, vestem reiecere, hoc est, pertrahere, dum ad vindictam parantur. Et huic sensui ac litteræ Symmachi adstipulantur Moyfi verba, dicentis quod dominus ira commotus est, & incensus est ignis in eis à domino, quo castrorum bona pars consumpta est. Per Iacob autem & Israel, ipsum populum ab eis descendente intelligit, ut alibi diximus.

Qui non crediderunt in deo. In dei viribus non crediderunt, tamen si tanta iam vidissent miracula. Præpositio verò, in, superflua est.

Nec sperauerunt in salutari eius. Nec ullam, inquit, habuerunt fiduciam, ut qui tot iam ac tanta eorum causa perfe-

PSALMVS

cerat, eos esset imposterum saturaturus.

Et mandauit nubibus desuper: & portas cæli aperuit, & pluit eis māna ad māducandum. Ad priora rursus sermonē conuertit, quæ habētur in Exodo. Per nubes verò desuper eas intelligit, quæ excelsiores sunt. Aliquæ enim sunt terræ viciniores. Eisdem etiam superiores nubes, portas cæli appellauit, quasi cælo proximiores. Mandauit autē eis vt pluerēt manna. Māna verò erat quasi semen coriāndri, & species eius quasi species crysalli. Et circuibat, inquit, populus, & colligens illud molla frangebat, & in mortariolo terebat, coquens in olla, & faciebant ex eo subcinericios panes, eratq; suauitas eius quasi sapor dulcoris cuiusdā oleo confecti. Et hæc quidem in Numeris ita habētur. Nam in Exodo dicitur quòd sapor eius erat quasi dulcor quidam ex melle.

Et panem cæli dedit eis. Per cælum hic aerem intelligit, iuxta illud: volucres cæli. vel quia manna è cælo videbatur descendere.

Panem angelorum manducauit homo. Nō hoc dicit, quasi angeli manna vescantur, sed quia angeli illud ministrabant. Accusat nanque & Christus eos, qui panem hūc, cælestē verē panē putabāt, dicēs: Amen amen dico vobis, non Moyles dedit vobis panem de cælo, sed pater meus dat vobis panem de cælo verum: hoc est, de cælo verè descendentem. Quòd autem illud māna non esset angelorum cibus, ibidem asserit Christus, dicens: Patres vestri manducauerunt in deserto manna, & mortui sunt. hic est panis de cælo descendens, vt quisquis ex eo manducet non moriatur. Postquam, inquit, ij qui manna illud manducabant, mortui sunt, restat vt cælestis propriè panis non sit, nec angelorum cibus. Et deinceps ibidem consequitur: ego sum panis vitæ, &c.

Cibaria misit eis in abundantiam. Confecta nimirū ex manna, hoc est, panem.

Transtulit Notū de cælo, & induxit in uirtute sua Aphricū: & pluit super eos, quasi puluerē carnes, & quasi arenam maris uolatilīa allata: & cecidit in mediū castrorū eorū, in circuitu tabernaculorū eorū, & comederūt, & impleti sunt ualde, & desiderīū eorū attulit eis: non sunt priuati à desiderio suo. Moyses quidē in Numeris ait: Ecce spiritus à domino. Et immisit coturnices à mari, & impulit in castra, & quæ sequuntur. Beatus Dauid

deū diuifisse dicit spiritum: hoc est, ventum, in Notum nimirum, atq; in Aphricum: qui venti calida perflant loca vbi coturnicum genus moratur. Transtulit autem Notum: hoc est, commouit, atq; immisit eum. Pluisse verò dicit, quia coturnices supernè è cælo, atq; condensæ, instar pluiiæ cuiusdam ferebantur. Et quia maxima erat earum copia, pulueri eas & arenæ maris etiam comparauit. Tot quippe immisæ sunt, vt sexcenta millia hominum, & quingenti quinquaginta ad saturitatem ex eis diu nutriti sint. Vsq; ad mensem enim, inquit, dierum manducate, donec exeat ex naribus ventris: totidem quippe erāt in eo populo homines ad bellum idonei, à x. annis & supra, absq; minori ætate, & mulieribus, & tota tribu Leui. In medio autem castrorum, & in circuitu tabernaculorum, pluebat deus illud manna, ne fatigaretur colligendo. Et per castra quidem, vniuersum exercitum intelligit: per tabernacula verò, priuata cuiuslibet tentoria. Et quòd ait attulisse eis deum desiderium eorum, sanè intellige, q̄ ea à deo receperint, ob quæ desideriu & concupiscentiam suam adimpleuerūt. Attulit enim eis deus quod optabant: desiderium igitur posuit pro re desiderata, quæ ad modum & Paulus spem, pro speratæ rei fruitione ponit, quã do ait: spes autem non pudefacit.

Ahuc esea erant in ore ipsorum, & ira dei ascendit in eos, & occidit plures eorum, & electos Israel cõpediuit. Nam & si viderant coturnices, diuinæ tamen promissioni non crediderunt, q̄ scilicet vsque ad mensem atq; ad satietatem his aui- bus nutriendi essent, sed timuerunt ne abuolarent: Vel ne cito omnes cõsumerentur coturnices. Atq; ideo exsiccauerūt eas per gyrum castrorum: & carnes adhuc, inquit, erant sub dentibus eorum, priusquam deficeret & dominus iratus est in populum, & percussit dominus populū plaga magna valde. Vide quo pacto antequam carnes confumerentur, quas in ore habebant, fide defecerint, & diuinæ virtutis oblitifint: vnde desiderio quidem suo satiati sunt, vt diuina erga eos prouidẽtia & virtus cõspiceretur, ob eorū tamen infidelitatem & ventris ingluuiem, effectus est ille cibis tandem eis in nauseam: ob quòd multi eorum periere, vt apud Moysem legimus. Quòd verò LXX. hic plures eorum: dixerūt, Symmachus, pingues reddidit: & Aquila, ad eūdem sensum

Συυι π̄-
Ανοειρ.

PSALMVS

abundantes:periisse intelligentes,ditiores quoslibet ac fortiores in populo. Verisimile est autē,illos in glauiem suam cæteris magis expleffe, q̄ plura aliis colligerent. Puto etiam Aquilam & Symmachum, in huiusmodi sensum adductos, ob alia verba quæ hic proximè habentur: & electos Israel cõpediuit. L x x. etiam non, plures, dixerunt, vt mortuos su perstitibus compararent, sed plures, pro multis dixerūt. Ita enim consonant verba Moyfi. Percussit enim, inquit, dominus populum plaga magna valde. Magna autē plaga, in multorū verificatur interitu. Electos verò dixit, veluti strenuos in bello. Erant enim omnes hi, quos superius commemorauit, summopere ad bellum idonei: atque ideo, ad hoc selecti, vt in acie præ cæteris dimicarent.

In omnibus his peccauerunt adhuc. Ad hæc omnia, inquit, hoc est, post tot & beneficiorum, & suppliciorum exempla, adhuc in multis deum offendebant, atq; inter cætera quod habitatores illos terræ promissionis adeò formidarent, non credentes diuinæ promissioni.

Et non crediderunt in mirabilibus eius. Putabant enim ea omnia fortuitò ac casu cõtigisse. vbiq; autem propheta eorum infidelitatem carpit, ob quam periclitabantur, & de qua ipse etiam deus dixit: Quousque irritabit me populus iste? & quousque mihi nõ credet in omnibus signis quæ feci inter eos? vnde etiam dominus noster incredulam generationem Iudeos appellauit, dicens: Generatio incredula & peruersa.

Et defecerunt in uanitate dies eorum. Præclarum virtutis opus nullum agebant, sed carnis concupiscentiæ sequebantur. vnde omnes in deserto mortui sunt, sicut eis dixit de^o: terram enim, inquit, quam iuravi patribus eorum, nulli alij videbūt quàm eorū filij, qui mecū hic sunt, quicūq; non no uerunt bonū aut malum. Item alibi, in hac, inquit, eremo cadet corpora vestra: & rursus: Ego dominus locutus sum, sic profectò faciam huic congregationi prauæ, quæ insurrexit in me in deserto hoc: consumetur quippe, & illic morietur.

Et anni eorum cum festinatione. Cum festinatione, inquit, defecerūt ad vana. Vel ideo dicit cum festinatione, quia ob leuitatem quam secum affert voluptas, anni celeriter iis omnibus pertrāsire videntur, qui ociosè ac negligēter viuunt. Nam iis qui per virtutem operantur, ob laboris intensio-

nem tardior videtur annorum decursus. vel ideo dicit defecisse cum festinatione quia cito mortui sunt.

Cum occideret eos, querebant eum. Quando contulit in eos deus beneficia, diuinum munus nõ agnoscebant, quando autem eos malus afflixit, castigatiores pariter, ac prudentiores effecti sunt.

Et reuertebantur, et diluculo ueniebant ad eum, et rememorati sunt quod deus adiutor eorum est, et deus altissimus redemptor eorum est. In huiusmodi etiam sententiam à Moysè dictũ est quod summo mane flebant.

Et dilexerunt eum in ore suo. Dilexerunt autem, non affectu cordis, sed nudis verbis. Huiusmodi vitio Esaias etiã ex persona domini eos accusat, dicẽs: Populus hic labiis me diligit, cor autem eorum longè est à me.

Et lingua sua mentiti sunt ei. Verbis quidem se ei credere affirmabant, re autem ipsa increduli erant, aduersabanturque sibi inuicem cogitationes, & sermones eorum: iuxta quod in simili apostolus dicebat: deum se scire confitentur, factis autem negant.

Cor autem eorum non erat rectum cum eo. Non erat rectum eorũ cor erga deũ. Simile est quod alibi ait: generatio, quæ non direxit cor suum.

Nec fideles habiti sunt in testamento eius. Hoc etiam simile ei est, quod vidimus an præcedentibus: & nõ fuit fidelis cũ deo spiritus eius. Neque enim fidem vllam habebant in iis quæ deus illis pollicebatur.

Ipse autem misericors et propitiuus erit peccatis eorum, et non perdet. Propitiuus erit & non perdet, pro propitiuus fuit & non perdidit, tempus nimirum ponens pro tempore. Neque enim eos tunc statim perdidit, sed longanimis fuit. Dixisse enim eum legimus ad Moysen, placatus sum eis iuxta verbum tuum, vel non profusus eos perdidit.

Et abundabit auertat furorem suum, et non accendet omnem iram suam. Hæc verba etiam abundabit & accendet, posita sunt pro abundauit & accendit. Abundauit, inquit, deus in misericordia, vt furorem suum auerteret. Est autem hic sermo defectiuus, quæadmodum & verba illa, quæ habentur in psalmo LXXIII. Multiplicasti locupletare eam. Nõ accendit autem deus omnem iram suam. Vniuersi etenim profusus

PSALMVS

periissent, si omnem iram suam accēdisset. Summa etenim vsus est misericordia, dum ex parte tantum iratus est. Dixit enim ad Moysē: dimitte, & accensus ira in eos, conteram eos: vel, ex parte iratus est, & ex parte eos puniuit.

πισπιωρ

Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus uadens & nō reueriēs. Hac etiā de causa maiori lōganimitate vsus est, quia caro erant: infirma scilicet, & parū diuturna: & spiritus qui cum vita non permanet. Vbi enī ex hac vita semel profectus est, ad eādem rursus non redit. Illud obseruandū est, quod metaphoricē scriptura dāum dicit reminisci. Nam quemadmodum obliuisci eum aliquorum dicimus, quando differt, ut laborātibus atq; afflictis opem atq; auxilium suū impertiat, sic cōtrā, humano mōre memorem eum appellamus, quādo eisdem prāsto est. Hoc autem loquendi modo propheta sēpe utitur, ut lectoris hebetudini se accommodet.

Quoties exacerbauerunt eum in deserto, irritauerunt eum in terra inaquosa? Sepe nimirum, ut ex ipsa licet perspicere historia. Verū illorū cōsidera prāuitatem. Neq; enim tantummodo eū exacerbauerunt, sed in deserto etiam, atq; sēpe in inaquoso id fecerunt, quando ob summā indigentiam inseruire eos magis deo atque humiliari & supplicare oportebat.

Et cōuersi sunt, & tentauerunt deū & sanctū Israel irritauerūt. Verbum, conuersi sunt, hoc in loco in malum accipitur. Cōuersi enim sunt ā vitio, ad aliud vitium. Et q̄ ait: tentauerunt, aliqui exponunt, pro contristauerūt. Per sanctum autē Israel, deum ipsum intelligit, ac si diceret: deum illum adeo celebrem, adeo laudatum & gloriosum.

Non sunt recordati manus eius. Per manum dei, diuinam intelligit potentiam, qua Iudæis quidem bona, hostibus vero mala sunt prāstita.

Dici qua redemit eos de manu tribulationis. A communi sensu etiam hic sumendum est verbum: non sunt recordati. Per tribulationem verò Pharaonem intelligit.

Sicut posuit in Aegypto signa sua, & p̄igia sua in cāpo Taneos. Nec recordati sunt, inquit, quōd posuerit signa sua. & quæ sequuntur, &c. Signa autem & prodigia multi dicunt idem æquē significare, & sentētiam hic repeti: Aliqui verò signa, ea omnia esse intelligūt per quæ deus ā naturali rerū ordine non

non recedēs, Aegyptiorum gentem afflixit, veluti pecorum aegritudines, quæ suapte natura mortē afferunt, & locustarum lationem. Huiusmodi enim animalia naturaliter terre fructus perdunt. Per prodigia verò, miracula illa dicunt significari quæ naturali rerum cursu repugnante facta sunt, veluti aquæ mutationem in sanguinē, & quòd ranæ quarū natura est vt in aquis versētur, in sicca terra habitauerint, & alia huiusmodi.

Et conuertit in sanguinem flumina eorum. Hæc prima fuit Aegyptiorum plaga. Per flumina autem, Nilū ipsum intelligit, vnic^o etenim hic fluuius per vniuersā Aegyptū fluit. Alibi etiam dixim^o Hebræorū peculiare esse, vt plurali numero vtātur pro singulari. Aliqui flumina in plurali numero dictū esse dicunt, ob multiplices riuos, qui è Nilo exeūt, quos propheta ob aquarum copiam fluminū dignitate donauit. Dictionem verò, eorū, ad Aegyptios referes, vt relatio ad hominēs illius prouinciæ fiat, quam pauloante nominauit dicens, sicut posuit signa sua in Aegypto.

Et imbres eorum, ne biberent. Per imbres loca illa intelligit in quibus aquas ex imbris collectas cōdebāt, Aliqui verò improprie imbres positos esse dicunt, pro fontibus.

Misit in eos cynomyam, & comedit eos. Hæc est quarta plaga. Secunda enim fuit ranarum, & tertia culicum: & quem admodum superius beneficia in Hebræos collata commemorans ordinem non seruauit. ita etiā in præsentī, Aegyptiorum plagas narrans, nullum ordinem seruat. Sufficiant autem quæ illic diximus de huiusmodi ordinis peruersiōe. intentio enim prophetæ hic tantū fuit, vt demonstraret, quo modo omnia elementa mandato dei aduersus Pharaonem militarunt. Ipsarum enim gestarum rerū ordinem iam diu Moyses seriatim descripserat. Cynomya autē syluestris muscæ genus est, quod inter cætera muscarum genera est impudentissimum. Verbum etiā comedit, improprie posuit promomordit.

Et ranam, & perdidit eos. Vastarunt etiam ranæ Aegyptios. Nam & eos mordebāt, & eorū rapiabant aut inquinabant cibos, & sūma insuauitate ac fastidio, oīa replebāt.

Et dedit erugini fructus eorū, & labores eorū locustæ. Tam etsi inter plagas quæ à Moyse commemoratæ sunt, nulla

æruginis mentio expressa facta esse videatur, puto tamen Moysen etiã hanc cõmemorasse. Est etenim ærugo nouum quoddam germen, seu noua proles locustæ, quã illic etiã Moyses describit, & dicitur bruchus, atq; ita eã Aquila ap-
pellauit. Per fructum autem, omnes terræ fruges intelligit quas laboris etiã nomine expressit, eo quod summo paratur labore. Locustæ autẽ plaga, in ordine octaua fuit, ex Io-
ele tamẽ ppheta aliud locusta esse videtur, & aliud bruchus.

Et occidit in grandine uineas eorum. Vastauit enim eas, ne fructum facerent, atque hæc septima fuit plaga.

Et moros eorũ in pruina. Hęc plaga tamen a Moysse missa esse videatur, continetur tamen sub grãdinis plaga. Conficitur etenim & cõcrescit pruina ex grãdine. Multæ autẽ mori in Aegypto sunt, quod id gen^o arboris calidis in locis valde crescat. Et quẽadmodũ vineis grando, sic & moris pruna inimicissima est.

Et tradidit grandini pecora eorum, & substantiam eorum igni. Grando vnã cum igne mirabiliter delata, primum ipsas uineas occidit & moros, quæ ad primũ impetum resistere minimẽ valuerũt: deinde & pecora, quæ in campis pascebantur. Hęc autem aliquanto amplius resisterunt: & ignis postremõ qui simul cum grandine immissus fuerat, herbas, ac plantas vniuersas depastus est. Illud autẽ non mediocri admiratione dignum est, vt ignis cum aqua pariter concurreret. Per superbiam autem, diuitias herbarum, ac plantarum fructum intelligit. Scire etiã illud oportet, quod, licet scriptum hic sit, quod herbe ac plantæ omnes perditæ sint, tamen aliquæ locustis relictæ sunt, quæ post grandinem igni mixtam immisæ sunt, & de quibus scriptũ est, quod comederunt herbam terræ, & omnes fructus lignorum quos reliquit grando, verũ propheta vniuersali vsus est sermone, cum ferẽ omnia fuissent vastata.

Misit in eos iram indignationis sue. Per irã indignationis, seu (vt potius in Græco habetur) excandescẽtiæ, vehemẽtẽ excandescẽtiam intelligit.

Indignationem, & iram, & tribulationem. Supplicia ac penas in eos inflctas huiusmodi nominib^o appellat. De^o quippe affectu ac passione omni prorsus caret, & per indignationem quidẽ, seu (vt verius significat græca dicto θυμὸς) per

excandescantiam, pœnas minores intelligit: per iram verò, maiora supplicia: & per tribulationem, alia insuper mala.

Inmissione per angelos malos. Quæ omnia scilicet immiffa, ac delata sunt per malos angelos. Malos autè non natura dico aut electione, sed quia mala afferunt, laborem nimirù, & dolorem, & quia pœnarù sunt ministri. Malos enim ideo appellat hoc in loco, quia pœnas inferunt & supplicia.

Viam fecit, & semitam iræ suæ. Semitam, inquit, fecit iræ suæ, ita vt hæc ira quæ diuina misericordia à te quiete quiescebat, via hac aduersus obstinatos Aegyptios incederet. Vel aliter: semitã deus angelo fecit, qui Aegyptiorum primogénita erat occisurus, ne ad obfignata limina declinaret. Huc eni angelù propheta iram dei appellat, tãquam iræ ministrum.

Et non pepercit à morte animabus eorù. Hæc est decima plaga, non pepercit, inquit, à morte, hoc est, non abstinuit quominus occideret. Seu non pepercit, dum eos occideret. Et quod ait: animabus eorù: de primogenitis loquitur. Nõ pepercisse autè deũ dicit primogenitis, quia à deo ad Moysen dictum est: peribit omne primogenitum in Aegypto, à primogenio Pharaonis, qui sedet in throno, vsque ad primogenitum ancillæ, quæ est apud molam, & vsque ad primogenitum omnium pecorum.

Et pecora eorum in morte conclusit. Hæc est quinta plaga. Perierunt enim, inquit, pecora omnia Aegyptiorum: ea scilicet quæ erant in agris. Conclusit autem, hoc est comprehendit: ita vt fugæ nullus fuerit locus. vel, comprehendit, id est occidit.

Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti. Repetit sermonem de primogenitis. Cæteris quippe omnibus plagis hæc acerbior fuit.

Primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham. Primitias hoc in loco, pro præcipua re dixit, ac magis preciosa. perdidit enim, inquit, omne primogenitum, hoc est, omnes primitias laboris eorum. Per laborem autem bonorum ac substantiæ possessionem intelligit: eo quòd cum labore possideantur. Possessionem verò nomine ipsi etiam filij continentur. Possedi enim, inquit, filiam. Per tabernacula autè Chã, ipsam Aegyptum intelligit, ab Aegypto rege ita appellatã quia Chã filio Noe trahebat originẽ. Vtrumq; enim nomẽ

PSALMVS

regio illa habuit. Et quia Cham omnium primus eam habitauit, & quia, vt diximus, Aegypt⁹ rex in ea regnauit. Illud etiam obseruandum est, quod ex decem Aegypti plagis, propheta hic v. 11. tantum connumerat. Nam & culicem omisit & tremores, & palpabiles tenebras: quorum tamē meminit in psalmo centesimo quarto.

Et abstulit sicut oues populum suum. Eduxit enim eos vi quadam ex Aegypto, duxque eis itineris fuit. Curauit itē & fouit, non secus, ac pastor oues proprias.

Et eduxit eos tanquam gregem in deserto. Idem rursus repetit quod dixerat.

Et eduxit eos in spe, & non timuerunt. Exeūtes Iudæos prima nocte in illi⁹ promissionis spe deduxit, quæ facta fuerat à deo Habraam, quādo ei dixit: cognosces cognosces, quod incolae erit semen tuum in terra Aegypti, & in seruitutē eos redigent, affligentque, & humiliabunt eos annis quadringētis. Gētem autem illam, cui seruiēt iudicabo ego, & exibit illinc cū multo apparatu. Ea enim nocte exeūtes non timuerūt. Nam postea saepenumero in summa fuerūt formidine.

Et inimicos eorū operuit mare. Per inimicos, eos intelligit, qui populum persecuti sunt, de quibus iam diximus.

Et induxit eos in montē sanctificationis. Omissis iis quae in eremo contigerunt, cum in praecedentibus narrationis locū praecipue occupauerit, loquitur nūc de terra promissionis. De monte etenim loquitur Sion, veluti in vniuersa regione celebratos praelect⁹ sit, vt in eo foederis arca habitaret. Arcam autem foederis sanctificationem appellabāt. Dicitur etiā mōs sanctus, veluti ab arca domini sanctificatus.

Montem hunc, quem acquisiuit dextera eius. Hūc, inquit, montem demonstratiuē, apud quem nunc adsumus. Quem non populi robur, sed tua nobis parauit potentia. Tu enim eos primo expulisti, qui illic habitabant.

Et eiecit à facie eorum gentes. Illos v. 11. populos, qui terram promissionis possidebant. Cananēū scilicet, Chetteum, Pherezeum, Eueum, Amorreū, Gergezeum, & Iebuseum.

Et sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis. Sorte vniuersam illam eis terram diuisit. Subintelligenda est autē dictio quasi, vt sit sensus: qui quasi in funiculo diuisit, Est &

hic defectiuus loquendi modus Hebraico idiomati familiaris. Ita enim terram illam deus inter tribus diuisit: quemadmodum si pater aliquis illo fune inter filios eam diuideret, quo agros solemus metiri.

Et habitare facit in tabernaculis eorum, tribus Israel. In habitationibus prædictarum gentium.

Et tentauerunt, & exacerbauerunt deum altissimum, & testimonia eius non seruauerunt, & auersi sunt, & spreuerunt, quemadmodum patres eorum. Hi qui in terram promissionis introducti sunt, illorum erant filij, quorum membra, vt prædiximus, ceciderunt in deserto. Horum igitur posteri tentauerunt etiam & contristauerunt dominum, vt in libro Iudicum scriptum est. Surrexit enim, inquit, generatio, altera post eos, qui non cognouerunt dominum, neque opus quod fecit in Israel, & fecerunt filij Israel praua coram domino, & coluerunt deos Baalim, & quæ sequuntur. Per testimonia autem, diuinas contestationes intelligit. Auerterunt autem se à deo, & spreuerunt eum, maiores nimirum suos imitati, qui vitulum fecerant in deserto.

Conuersi sunt in arcum obliquum. A pietate ad impietatem instar obliqui arcus mutati sunt. Nam quemadmodum ob tortus arcus recta ictum non mittit, sic & peruersa eorum mens diuinos sensus rectè non assequitur.

Et irritauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis, ad zelum eum prouocauerunt. Eo quòd & Gentilibus commixti sunt, & eorum opera didicerunt. Gentes quippe in collibus sacrificabant, & sculpta habebant idola. Prouocarunt autem deum ad zelum: hoc est, fecerunt, vt ob huiusmodi eorū vitia iustè irasceret.

Audiuit dominus, & despexit. Audiuit clamantes voces, hoc est, ea omnia quæ impiè operati sunt. Eo autem modo audiuit, quo & vocem sanguinis Abel clamantem olim audierat, & Sodomorum, atque Gomorreorum voces. Ipsa siquidem peccata clamant coram deo, atque authores suos indicant, & propalant omnes qui talia committunt. Est etiam hic loquendi modus apud veterem scripturam frequens, vt auditū deo adscribat, quando commotum illum esse significat ad vindictam. Despexit autem eos, hoc est, auersus est.

Et neglexit ualde Israel. Inhonorauit & contemptibiles

ἐπίστυψαν
αὐτὸν ὡς ἠθέησαν
αὐτοὺς.

στρεβλῶν.

παρεβλάσαν
αὐτὸν ἰδωλῶν.

ἰπερεβλάσαν.

ἰπερβλάσαν
αὐτὸν ὡς ἠθέησαν
αὐτοὺς.

PSALMVS

reddidit. Variis enim gentibus & diuersis temporibus eos in captiuitatem tradidit, vt in libro Iudicum legimus.

Et repulit tabernaculum Silo. Quæ sequuntur in primò Regum libro scripta sunt: quemadmodum, scilicet, arca ab alienigenis, hoc est, à Philistæis sit capta: & quomodo Israelitæ occisi sint: & eorum ciuitates in hostium potestatem deuenirent. Et repulit, inquit, tabernaculum quod erat in Silo, vbi habitabat tunc deus. erat enim illic, vt diximus, arca domini. Nam si tabernaculum illud in Silo non repulisset, non permisisset, vt hostes arcam caperent.

Tabernaculum quod habitabat in hominibus. Propter arcam enim sic dicit. Primò enim, vt sæpe diximus, arca habitauit in Silo, postea verò in Hierusalem.

Et tradidit in captiuitatem potentiam eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimicorum. Per potentiam & pulchritudine, quidam intelligi dixerunt strenuos quoslibet ac fortes Iudæorū in bello: verū melius est, vt intelligamus ipsam arcam ita appellari: quia eousque vires ac robur populo præstiterat, atque ornamentum.

επισημοι.

Et conculsit in gladio populum suum, & hæreditatem suam despexit. Moyses quippe dei hæreditatem eos appellauit, quasi soli deo dicatos. Facta est enim, inquit, pars domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius, Israel.

Iuuenes eorum comedit ignis, & uirgines eorum non sunt lamentate. Hæc autem in historia nominatim scripta non sunt; verū ex quo & ciuitates, & domus eorum vastatæ sunt, verisimile est, vt & adolescentuli qui nōdum militabant, vnà cū domibus exusti fuerint, & quod virgines eorum in captiuitatem ductæ, non habuerint aliquos, qui earum calamitatē aut mortem lugerent: cum parentes, & cognati omnes occisi essent, aut pariter in captiuitatem acti.

Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. Orphni enim, & Phines filij Heli, qui vnà cum arca domini exierant, ab hostibus interempti sunt.

κλαυθρονται.

Et uidua eorum non plorabuntur. Tempus immutauit, pro plorata non sunt. Nam & ipsæ vnà aut occisæ, aut actæ in captiuitatem, nullum habuerunt qui eas ploraret: ciuitatibus scilicet prorsus deletis.

Et excisatus est tanquam dormiens dominus. Quemadmo-

dum dormiens quis tãdem somnum excutit cum excitatur, ita, & dominus, sero licet, in arcæ ac populi auxilium excitatus est. Satis enim pœnas dederant, longanimitatẽque illam ac patientiam excussisse visus est, ob quam tanta hostes eousque perficere potuerant.

Tanquam potens, & crapulatus a uino. Ad superioris verficuli declarationem hæc consequuntur. non secus, inquit, deus excitatus est, hoc est, non minori cum robore ac uehementia, atque excitari solet homo quispiam summis præditus viribus: quod si ad proprias vires illud etiam addiderit, vt vino repletus ac crapulat^o sit, tametsi aliquo tempore ob vini potentiam, sopore, aut capitis grauedine occupari cum contingat, vbi à somno huiusmodi consurrexerit, uehementius, atque impetuosiùs, quàm antea moueri solet. Coniunctio autem illa, &, abundat.

Et percussit inimicos suos in posteriora. Verbum, percussit, apud scripturã, vt plurimũ accipitur, pro occidit. aliquando tamen simpliciter accipitur pro verberauit, vt nunc percussit autem eos retro in natibus, vt scriptura docet. honestioris autem sermonis gratia dixit, retro, seu in posteriora.

Opprobrium æternum dedit eis. Per opprobrium vulnus illud intelligit, quod habuerunt in posteriori corporis parte. quocũque enim arcam ducerent, ab illius vulneris dolore occupabantur.

Et repulit tabernaculum Ioseph. Hoc est habitare deus noluit in finibus hereditatis Ioseph. per Ioseph autem ipsam intelligit tribum Ephraim, qui filius fuit Ioseph. similẽ autem sententiam superius dixit propheta, quando ait: & repulit tabernaculum Silo. Erat enim Silo in sorte tribus Ephraim, vt prædiximus.

Et tribum Ephraim non elegit. In arcæ scilicet habitationẽ. atque hoc ob scelera, & iniquitates eorum.

Et elegit tribum Iuda. Ad regnum nimirũ. hoc autem propter seipsum dicit beatus Dauid. reticuit autem quæ ad Saullem pertinebant, ne illi detrudere videretur.

Montem Sion, quem dilexit. Pro tribu enim Benjamin, de qua fuit Saul, elegit tribum Iuda, de qua erat Dauid, & pro monte Ephraim, vbi erat ciuitas Silo, elegit montẽ Sion, in quo erat Hierusalem. dilexisse autem dicit dominũ motem

Sion, quia eum honorauit, & celebrem apud omnes reddidit, ab eo tempore quo Arca fœderis illud perducta est.

δογία κοσμα

Et *ædificauit quasi unicornis i sanctificationem suam.* Aedificauit pro, ædificabit. tēpus enim posuit pro tēpore. prophetiam autem tradit de templo, quod à Salomone construendum erat in Hierusalem, & de regno, quod futurum erat in tribu Iuda. reuelatum enim ei fuerat à deo, quando ait: suscitabo semen tuum post te, qui est de ventre tuo, & præparabo regnum eius, hic ædificabit templum nomini meo, & erigam thronum eius vsque in seculum. illud enim templum hoc in loco sanctificationem appellauit. Et quod ait: quasi unicornis: defectiu^s est sermo, & subintelligi debet dictio, cornu: quod vt clarius dignosci possit animaduertendū est, quod dictio, unicornis, est secundi casus; quod ex Græca lectione apertè dignoscitur. Sensus autem est, quod hoc templum à Salomone construendum, ædificabitur quasi cornu quoddam unicornis. Nam quemadmodum cornu illud vnicum est, & maximum, pulcherrimumque pariter ac fortissimum, sic & vnicum deo templum & maximum, pulcherrimumque structura pariter ac fortissimum in tota Iudæa constructum est, veluti vnicum atque vni deo dicatum.

εος μονο-
νιρωσος.

εμ τῆ γῆ ἰ-
θεμιλιω-
σιρ.

In terra fundauit eam in seculū. Eam tribum Iuda. stabiliiuit enim eam, inquit in ea terra, vbi habitat, ita vt ab hostibus illinc expelli non posset. quod verò ait in seculum idem est, quod, semp: verum improprie hæc de ipsa tribu dicta sunt, siquidem illinc expulsos fuisse videmus.

εξ οπισθηρ
τωρ λοχε
νομενον.

Et *elegit David seruum suum, & assumpsit eum de gregibus ouium, retro fœtantes accepit eum.* Vide quomodo verè ac simpliciter beatus David narrat, quæ ad se pertinent, quomodo fateri non erubescit, quod pastoris nomine nondum dignus erat. nam vt minus idoneus fœtantes oues sequebatur. Quinimmo minora quæq; de se asserere non puduit, & quæ maiora erant omisit. neque enim vires suas commemorauit, quas aut aduersus feras saepe ostendit, aut aduersum Goliã.

πορμαινεν

Vt *pasceret Iacob seruum suum.* Generationem scilicet & prolem Iacob. verbo autem pascēdi metaphoricè vsus est.

Et *Israel hereditatem suam.* Repetitio est eiusdem sententiæ, qui loquendi modus apud Hebræos est frequentissim^{us}, de hæreditate autem paulo superius diximus.

SEPTVAGESIMVS OCTAVVS.

Et *pauit eos in innocentia cordis sui.* In simplicitate, rectitudine, & mansuetudine.

συνίστα.

Et in intelligentiis manuum suarum deduxit illos. Per manuum intelligentias, ipsas actiones intelligit ratione dispositas, quibus summa cum prudentia populum dirigebat. Illud autem sciendum est, quod elegit tribum Iuda ad regnum, propter Christum, qui ex ea tribu originem ducturus erat. Et aliter per Iudam quidem Christum intelliges, qui de ea tribu natus est, & per tribum Iuda, ipsum Christianorum genus, quorum doctor, ac pater est Christus. hanc enim tribum Christus in vniuersa terra fundauit in seculum, hoc est, in æternum. portæ enim, inquit, inferi non præualebunt aduersus eam: ita vt quod perpetuitatem indicat, ad Christianorum tribum referatur.

Psalms ipsi Asaph.

De Asaph superius dictum est. In hoc autem psalmo scuitia prædicitur Antiochi, qui aduersus Iudeorum gentem inimicissimus fuit. efferri autem dicitur ex eorum persona, qui in Iudeorum populo magis pijs erant, & magis religiosi.

PSALMVS 78.

Eus uenerunt gentes in hæreditatem tuam. De hæreditate, in superiori psalmo diximus. per gentes autem, ipsos Macedones, & illorum adiutores intelligit. dictio verò, deus, vocantis est.

Polluerunt templum sanctum tuum. Et profanis illud pedibus calcantes, & porcos ibidem immolantes, & idola illuc introducentes, & alias, variis illud modis scedantes.

Posuerunt Hierusalem ut pomorum custodiam. Per pomorum custodiam, tugurium quodpiam intelligit, in quo pomarij custos maturescentes solet fructus à furibus obseruare. posuerunt etenim ipsam Hierusalem, veluti ruinam quandam & rudera, ciuitatis tantum figuram habentem, exteriori quadam specie, & non re ipsa: quemadmodum, & tugurium illud, quod Græci vnica dictione *ὄπαραφυλάκιον* dicunt, & nos Latine linguæ inopia, pomorum custodiam appellamus, domus quidem speciem præferret, tametsi verè domus non est, sed casula, & tuguriolum, ex paucis quibusdam lapidibus tumultuario opere constructum.

ὄπαρα-
φυλάκιον.

PSALMVS

Πνευ-
ματις.

Posuerunt morticina seruatorum suorū *uescas uolucris cœli, carnes sanctorum tuorum seris terræ.* Per morticina, mortua appellat corpora, hoc est, ipsa cadauera: per seruos verò, ac sanctos dei, eos intelligit, qui ex Iudæorū gente occisi fuerāt. Sanctos enim appellat Iudæos, eo quod gens illa præ cæteris omnibus deo dicata ac sanctificata erat: & quanquam à sanctificationis operibus iam diu abstinerent, sanctitatis tamen denominationem retinebant. hoc pacto scriptura alibi eos, qui pseudoprophetæ erant, prophetas appellauit, & Apostolus sanctos dixit ramos, qui ob impietatem erant confracti, quia nimirum à sancta erant radice. illud præterea dici potest quòd Machabæi, & complures alij iustorum, cū eis tunc occisi sunt, vt in ciuitatū direptionibus fieri solet, quos sanctorum nomine appellat. legimus enim apud Ezechielē dictum ex persona domini: Ecce ego ad te, & extendam gladiolum meum ex vagina sua, & excidam ex te iustum, & iniustum: & rursus: ecce ego accendo in te ignem, & deuorabit in te omne lignum humidum, & omne lignum aridum. per humidum etenim, iustum quemlibet intelligit, ob virtutis nimirum humorem: per aridum verò iniustum, ob sterilitatem illam videlicet atque infructuositatem, quam ostendunt in operibus virtutum.

Effuderunt sanguinem eorum quasi aquam in circuitu Hierusalem, & non erat, qui sepeliret. Tantū, inquit, sanguinis effuderunt, vt instar aquæ, ac riuuli, seu potius fluminis in modum dilaberetur. Effuderunt autē illū in circuitu Hierusalē pro vbiq; per totā Hierusalem: & non erat qui sepeliret: aliis nimirum fugientibus, & aliis in captiuitatem actis.

Χλευσ-
μος.

Facti sumus opprobrium uicinis nostris, subsannatio & derisio iis, qui in circuitu nostro sunt. Finitimis videlicet gentibus, quæ iam diu nobis inuidet, & aduersum nos texunt insidias. eiusdemque est sententiæ secundus versiculus cum primo, & figura quædam est quæ dicitur sermonis iteratio. exprobrabant autem Iudæis vicini tantam desolationem & tā grandem eorum infirmitatem, subsannabant que quasi insipienter deo credidissent. deridebant eos etiam, hoc est, carpebant. Iudæorum verò vicini Amanitæ erant, & Moabitæ, Idumæique, & aliæ huiusmodi gentes.

Vsquequo domine trasceris in finem? In finem hoc in loco,

posuit, pro vehementer.

ἐνεκεν
αὐτοῦ.

Exardescet uelut ignis zelus tuus. A cōmuni sensu etiā hoc in loco sumenda est dictio, vsquequo. per zelū verō saepe diximus iustā dei iram intelligi. Nā & ipse deus leges statuēs de seipso dixit: ego deus zelator, ignis cōsumens, ductusq; de seipso loquendi modus metaphoricè ab iis, qui vxoribus suis irascuntur, quotiēs in adulterij eas suspitione deprehēdunt. Eandem etenim analogiam, hoc est, eandem proportionem seu rationē retinebat olim deus cum synagoga, quā habet maritus cum vxore, veluti qui prae ceteris gentibus eam diligebat, & vicissim ab ea sola diligebatur. huiusmodi translationem seruat Osee propheta, qui deū repudiantem introducit synagogam & dicentem: hæc non est vxor mea, neq; ego vir eius: ibidē etiam idola amatores illius omnes dicit, fornicationēq; & adulteriū eam commisisse dicit, quo ties in idololatriam inciderit. Nunc igitur synagogam amplius vxorem non habet, cum vnica ei sit sponsa, ecclesia nimirum, de qua in psalmo quadagesimoquarto dictum est.

Effunde iram tuam super gentes, quæ non cognouerunt te, & super regna quæ nomen tuum non inuocauerunt. Molestissimi, inquit, nobis sunt gentium populi. nam & armis bella gerunt aduersum nos, & te factorem suum ignorant. Regni autem nomine omnifariam potestates intelligit.

Quoniam comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt. Effunde, inquit, iram tuam in eos, quoniam comederūt nos in ore gladij.

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum. Quas eo usque commiserant. per antiquas enim iniquitates, delicta omnia in præteritum perpetrata intelligi vult.

Cito anticipent nos misericordie tue domine, quia pauperes facti sumus nimis, adiuua nos deus saluator noster. Pauperes, inquit, facti sumus, & ab omnibus bonis deiecti, & si vllas aliquando possedimus virtutes, eis omnibus hoc tempore caremus. Saluatorem autem deum appellant, quia sæpenu-mero eis salutem præstiterat.

Σωτήρ.

Propter gloriā nominis tui domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris, propter nomen tuum. Tametsi nos indigni sumus misericordia tua, tu tamen quæso eripe nos, ne inglorium sit apud gentes nomen tuum, nec exprobetur ab eis

PSALMVS

quasi infirmum sit, & quasi nequeas populum tuum libera-
re. Secundus autē versiculus repetitam continet sententiā.
Idem enim est, libera, quod, propitius esto. Nam qui ad li-
berationem est paratus, is etiam est propitius.

Nequando dicant gentes, ubi est deus eorum? Hoc per secla-
rum est.

Γνωσθή-
τω αὐτῶν.

Et cognoscatur in gentibus coram oculis eorum ulio sanguinis
seruorum tuorum qui effusus est. Vt in aliis gentibus hoc co-
gnoscatur, & nobis adhuc superstitionibus.

Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum. Eorum scilicet
qui in captiuitatem acti sunt.

Περὶ τῶν
σω.

Secundum magnitudinem brachij tui serua filios interēptorum.
Salua, inquit, occisorum filios, qui cædem effugerunt. Vel
salua eos, qui in seruitutem ducti sunt. Per brachium verò,
fortitudinem, ac potentiam intelligit.

ὁντι δὲ
μὲν αὐ-
τῶν ὅρῳ
πίστις
σεκίρει.

Redde, vicinis nostris septuplum, in sinu eorū. opprobriū suum,
quod exprobrauerunt tibi domine. Septuplum Hebræorū mo-
re posuit pro multiplici, quemadmodum & septem persæ-
pe poni videmus pro multis. Per opprobrium verò contem-
ptū intelligit. In sinu etiā eorū reddi optat supplicia, quia
quod in sinu est, de facili nō reiicitur, & semper circūfertur.

Nos autem populus tuus, & oves pascuæ tuæ. Tametsi pec-
cauerimus, tui tamen semper sumus. Diuina autem manda-
ta abundantissimum præbent populum.

Confitebimur tibi deus in seculum. Si nos exaudieris, gra-
tias tibi semper pro consecuta agemus salute. Vel simplici-
ter se acturos gratias pollicentur.

In generationem & generationem annūtiabimus laudem tuam.
In omnes, inquit, generationes laudes tuas annuntiabimus,
hoc est, laudationes illas quæ pro tantis beneficiis tibi de-
bentur. Et hoc pacto quidem hic psalmus fuit iuxta histo-
riæ sensum expositus. Accommodari tamen possunt præsen-
tis psalmi verba sanctis fidelibus Christianis, qui à tyrannis
persecutionem passi sunt: iuxta quem sensum per gentes, ty-
rannos intelliges, & alios omnes Christiani nominis hostes,
& per Christi hæredes ipsos fideles, quemadmodum in pri-
mo psalmo declarauimus, & per templum dei, vnumquodq;
templum deo dicatum. Per Hierusalem etiam, ipsam Chri-
stianorum ciuitatem, & per morticina, sancta martyrum cor-

pora. Quæ sequuntur iuxta eandem rationem intelliges. Iacob etiam pro Christiano accipitur populo, ut sæpe diximus. Et per vicinos nostros, ipsos intelliges Hebræos, eo quod illorum scriptura nobis etiam in legem est, & quia Iudæi nobis ad fidem magis proximi sunt, quam reliquæ nationes: quanquam & ipsos hæreticos possumus vicinos nostros appellare, cum in multis dogmatis nobiscum sentiant. Contempserunt autem Christum hæretici, dum valde blasphema aduersus illius diuinitatem loquuntur, quemadmodum Sabelius & Arrius. Vel aduersus illius humanitatem: quemadmodum Apollinarius & Nestorius.

In finem pro iis qui commutandi sunt, testimonium ipsi Asaph, Psalmus pro Assyrio.

In finem dictum est, non solum ob prophetias, quæ in psalmo continentur, ut sæpe diximus, sed quia finem, hoc est, consumptionem continet Iudaicæ felicitatis. Prædicit enim obsidionem & captiuitatem eorum, & quæcunque alia à Babyloniis passi sunt, qui prima eorum felicitati finem imposuerunt. Quod uero ait, pro iis qui commutandi sunt, ut alibi iam declarauimus, immutationem rerum indicat. Testimonium autem dixit, quia cõtestatur propheta in hoc psalmo, & annuntiat futuras calamitates, studens nimirum, ut alii quo pacto ob timorem saltem Iudæi sapientiores fierent. De Asaph etiam alibi prædictum est. Per Assyrium uero ipsam intelligit Nabuchodonosor Babylonium, qui de Assyriis genus traxerat. Pro Assyrio igitur dixit, pro, de Assyrio, hoc est, de iis quæ Assyrius Nabuchodonosor gessit aduersus Iudæos.

PSALMVS 79.

Vi pascis Israel intende. Per Israellem vel ipsum Iacob patriarcham intelligit, cui deus pollicitus est se ei semper adfuturum, & seruaturum se eum in periculis, vel ipsum populum, qui ab eo originem traxit. Dictum est enim in precedenti psalmo, quod duxit deus hunc populum, quasi gregem in deserto. Qui pascis autem, posuit, pro, qui pascisti: & similiter, qui deducis, pro, qui deduxisti. Efferendus est autem hic psalmus ex eorum persona, qui tunc ab hostium gladio euaserunt.

PSALMVS

Qui deducis quasi ouem Ioseph. Vel ipsum patriarcham intelligit Ioseph, cui deus in periculis, vt dux optimus, praesto fuit. Scriptum enim legimus q̄ erat dominus cum Ioseph: vel ipsum populum. Tanta enim vniuerso populo beneficia praestita sunt ab hoc patriarcha, & tantam omnium curam habuit, vt pater omnium tribuum esse visus sit: vnde saepenumero propheta illum, veluti omnium tribuum patrem appellat: tamen si Ephraim, & Manasses tantum ab eo descenderit: vnde in psalmo septuagesimo sexto dixit: filios Iacob, & Ioseph vbi etiam diximus.

Qui sedes super Cherubim manifestare coram Ephraim, Benjamin & Manasse. Cum madasset Moyse dominus, vt Cherubim duo aurea conficeret, vtque ex vtraque propitiatorij parte ea poneret, subiunxit: & cognoscat illic a te, & loquar tibi desuper propitiatoriu. Manifestare autem coram Ephraim, & ceteris diceret: opto, vt cognoscaris venisse coram iis qui delicti sunt, quos Ephraim, Benjamin, & Manasse appellauit. Nam ex quo meminerat patriarchae Ioseph, merito duorum etiam maxime dilectorum ei filiorum meminit, Ephraim nimirum, & Manasse, & praeter ceteris omnibus charissimi etiam fratris Benjamin, quem vnicum ex eadem matre fratrem habebat. Ab his autem tribus patriarchis vniuersum populum nominauit: atque hoc, vt ob egregias virtutes patriarchae huius Ioseph, flecteretur & placabilior fieret deus erga illius posterum. Illud etiam sciendum est, quod Manasses erat maior natu, & tamen Moyse ipsum Ephraim ei passim praeponebat: quia praehonoratus fuerat ab auo Iacob, & maiores fuerat benedictiones consecutus: quodque passim Benjamin a Moyse coniungitur cum filiis Ioseph, veluti qui ob praedictam rationem illi esset magis deuinctus, & quia statim natus fuerat post ipsum Ioseph, ideo beatus David Moysem secutus eundem ordinem in eorum commemoratione seruauit, & quoniam loco tribus Leui, quae diuino cultui fuerat dicata, assumpta est tribus Manasse, ad militandum, non temere omnium nunc extrema ponitur, veluti quae ex dimidio, vt ita dicam, erat tribus, & quia etiam imbecillior erat tribu Benjamin, quae admodum & ipsa tribus Benjamin, inferior erat tribu Ephraim. Vel aliter: haec tribus ceteris omnibus erant audaciores, & in honore patriarchae Ioseph am-

bo eius filij tribuum principes fuere.

Excita potentiam tuam, & ueni ut saluos facias nos. Supremam quæso potentiam tuam, quæ ob diuturnam longanimitatem tuam quodammodo dormire videtur, suscita in auxilium nostrum. Illud a nobis iam sæpenumero dictum est, quod sacra scriptura deo passim actiones & passiones adscribit humanas, crassiori admodum more locuta, ut Hebræorum hebetudini inferiret. Superfluum est autem eadem sæpius repetere. Atque ideo huiusmodi regulam, in similibus loquendi modis oportunitate est obseruare.

Deus conuerte nos. A tribulatione in gaudium, à fuga ad pugnam, à seruitute ad libertatem, ab aliena regione in patriam. Vel conuerte nos ad te, & nobis cooperare, ut voluntate tuam valeamus perficere, iuxta illud: conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

Offende faciem tuam, & salui erimus. Indica nobis, inquit, & demōstra faciem tuam, & hoc erit nobis satis ad salutem. Sermo est metaphoricus: ubi enim aliquis dux aut imperator certantibus militibus superuenerit, continuo suis quidem animum & vires præstat, hostibus verò timorem.

Domine deus uirtutum, usquequo irasceris ad orationem seruum tuorum? Irasceris dixit, pro non respicis, à præcedentibus significans id quod consequitur. Solent enim qui irascuntur ad illorum petitiones non respicere, qui eos ad iram prouocarunt.

ὁ γὰρ ἐπεὶ
τὴν προ-
σευχὴν.

Cibabis nos pane lachrymarum, & potabis nos lachrymis in mensura? A communi sensu sumenda est dictio, usquequo. Cibabis autem, hoc est dabis ad manducandum. Usquequo, inquit, uoles, ut manducemus panem, & bibamus uinum in lachrymis. Indicat autem his verbis, quod simul cum lachrymis panem & uinum sumebant. Vel usquequo, pro cibo & potu præbebis nobis lachrymas? In mensura autem dixit, pro, ad mensuram, hoc est, ad delictorum nostrorum proportionem, & modum. Aquila autem & Symmachus, Cibasti nos, dixerunt & potasti.

Posuisti nos in contradictionem uicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos. In contradictionem, hoc est, in opprobrium. Eadem autem repetit quæ in superiori psalmo dicta sunt, ibi, facti sumus opprobrium uicinis nostris, subsannatio

PSALMVS

& derisio iis qui in circuitu nostro sunt.

Domine deus virtutum conuertere nos, ostēde faciem tuam, & saluērimus. Hæc etiam superius dicta sunt. Repetitione autem sermonis, intensiōem precum suarum demonstrat.

Vineam ex Aegypto transtulisti. Antiqua commemorat beneficia, narrans vnde Hebræorum genus euenerit. Ex Aegypto autem translata est in palæstinam. Deinde etiam proficitur, multa narrans beneficia, quæ deus Iudæorū gratia operatus est, vt huiusmodi commemoratione illum flecteret, vtque impetraret, ne illos prorsus despiceret, ob quos tāta olim effecisset. Docet etiam hoc psalmo propheta, quo pacto oporteat nos deum placare, & quibus verbis. Per vineam autem, figuratè Iudæorum gentem intelligit, quæ olim vineæ instar florentissima erat.

Eiecisti gentes, & plantasti eam. De his gentibus tradidimus in psalmo LXXVII. Persistit autem propheta in iam cœpta metaphora. Plantasti enim, inquit, eam, hoc est, stabilisti: tameti postmodum Iudæi ob multa eorum scelera in deum commissa, illinc prorsus expulsi sint.

Viam fecisti ante eam. Omnibus aliis impedimentis, spinarum instar euulsis, viam populo latam fecisti. vel iter ei fecisti, legem scilicet præstans, per quam ambularent.

Et plantasti radices eius. Hæc verba etiam magis declarant præstitam populo stabilitatem. Per radices autem, tribuum principes intellige, vel, in vniuersum ipsum regnum Iudæorum.

Et impleuit terram. Non vniuersam terram, sed terrā promissionis, quam possederunt.

Et operuit montes umbra eius, & arbusta eius cedros dei. Per montes quidem finitimas intelligit gentes, & per vmbra eius, autoritatem, & potentiam Iudæis præstitam: per cedros verò, illos principes, qui inter gentiū nationes sublimiores & clariores erant, & per arbusta eius, illos viros, qui super Iudæorum populum duces constituti fuerant. Dei autem cedros esse dixit, veluti ab eo exaltatas. Tēporibus autem tam beati Dauid quàm Salomonis multæ gētes seruiuerunt Iudæis.

Extendit palmites suos usque ad mare, & usq; ad flumina propazines suas. Per palmites, augefcentem populi multitudinem,

ἐπιδοτικ-
σας ἔμπρο-
σθεν αὐτῆς

nem: & per mare, indicū mare itelligit: p propagines vero, ipsos profelytos, qui ex gentibus Iudæorū se religioni adiungebant, & cognitionem dei assequebantur. Hi etenim antiquæ Iudæorū radici, quodammodo adnascēbātur. Per flumina etiam ipsum Euphratem significat, plurali vsus numero pro singulari, Hebræorū more, vt diximus in psalmo septuagesimoseptimo, in tertio tamen Regum libro, flumē singulari sermone scriptum est.

Quare destruxisti sapem eius? Per sapem, diuinā protectio nem intelligit, quæ illos olim custodiebat. φραγμῶν

Et uidentiam eam omnes, qui prætergrediuntur uiam? Et uident eam omnes gentes, quæ iuxta illam ambulant, per uiam. Præpositio enim, præter, hoc in loco, uicinitatē significat.

Quicumque, inquit, iuxta eā iter faciunt, vel quicumque illic transeunt, lædunt eam, & damnum ei inferunt. Verūm ad huiusmodi Iudæorum sermones per Hesaiam prophetam respōdet cœlestis agricola, dicēs: expectaui, vt faceret uuas fecit autem spinas.

Vastauit eam sus de sylua. Babylonius nimirum Nabuchodonosor, sus ideo dictus q̄ in uoluptatum luto uolutaretur, & quia omnifariā spurcitię genere fœdus atque imundus erat, per siluā uerò, ipsa intelligitur Babylon, quia habitantium multitudine, inftar syluæ densa erat, & infructuosa germine uirtutum, & quia locus atque habitatio est intellectualium ferarum. ἐλυμῖνα ἡ
ἀντὶρ ἡς
ἐκ δρυμῶν.

Et singularis ferus depastus est eam. Eundem rursus Nabuchodonosor singularem appellat, ueluti qui absq; auxiliariis copiis solus aduersus Iudæos militasset, & ferum quasi fœuum, atq; immitē, & feræ alicui similem. Crudelissimus enim fuerat in Hebræos. Singularis autē seu solitarius sus ille dicitur, qui solus incedit, & ob summam feritatem aliis nō miscetur. Quidam uerò per suam de sylua, Assyrium intelligūt Salmanasar, qui ante Nabuchodonosor depopulatus est Samariam, quiq; ex aliqua parte Iudæis damna intulit. Nam Nabuchodonosor eos prorsus perdidit.

Deus uirtutum cōuerte, & respice de cœlo, & uide, & uisita uineam istam, & perfrice eam, quam plantauit dextera tua. Conuertere, hoc est, dirige nos. Vel vt superius diximus, cōuerte nos ad te: aut à tribulatione ad gaudiū &c. & uisita uineam ἑπίσει
ψορ

PSALMVS

istam, hoc est, medere eam, quæ contrita est, & perfice, hoc est, refoue, & in priorem statum eam restitue. eam, inquam, vineam, quam dextera tua plantauit. Diuina enim potestate factum est, vt in hac regione habitarem.

Expositio

Et super filium hominis, quem roborasti tibi. A communi sensu sumendum est verbum, respice. Per filiū autem hominis, Iudæi quidem regem intelligunt Zorobabel, cui robur prestitum est à deo, quique apud regē Darium duos illos adulescentes superauit, docens, quod mulieres vino & rege fortiores essent, & tamen, quod veritas omnia vinceret, vnde omnibus admirationi fuit, & concessum ei est, vt ascenderet in Hierusalem, vtque exustum templum, & dirutam ciuitatē instauraret. Nos autem per filiū hominis, assumptum à deo hominem intelligimus, Christum nimirū, quia deus verbū, sibi ipsi, hoc est, in se ipso assumptum hominem roborauit, tradens atque impertiens ei omnē virtutem suam, & potentem eum efficiens aduersus inimicum. Hæc autē verba ad assumptam diuinitatem de assumpta humanitate à Propheta dicta sunt, vt ad futuram, atque à se optatam dei incarnationem eum magis incitaret.

Incensa igni et suffossa. Subintelligitur verbū, est, vel fuit, vt sit sensus: vinea hæc tua igni fuit incensa, & amplius, etiā suffossa, hoc est, ab ipsis radicibus euerfa. Per vineam autē illius, vineæ agrum, vel ipsam ciuitatem intelligit Hierusalem, quam non tantum igni incenderunt sed etiam suffoderunt, atque à fundamentis euerterunt. Hæc autem omnia à Babyloniis gesta sunt, quæ admodū in Regū libris traditur.

Ab increpatione vultus tui peribunt. Per increpationē, hoc loco diuinā irā intelligit. Ira tua, inquit, Hebræos perdet, te scilicet permittente Babylonios sic facere. Neque enim Iudæos Babylonijs superassent, nisi tū vineæ septem destruxisset, vt diximus.

Fiat manus tua super virum dexterae tue. Atque hoc simili modo, dicta esse intelligunt de Zorobabel. Veniat, inquit, in eum potentia tua. Virum autem dexterae scriptura eū appellare solet, cui dextera familiaris est. Nos verò hoc in loco assumptū hominē intelligimus, quasi optet Propheta, vt signa & miracula, quæ manus dei & dei digitus dicuntur, fiant super virum dexterae, hoc est, super illum virū, cui dextera

tera patris familiaris est. Dextera autē patris, est fili⁹, velu-
ti rerum omnium creator, & opifex.

Et super filium hominis, quem roborasti tibi. De eodem Chri-
sto loquitur, eundem repetēs sermonem. Filium autē homi-
nis seipsum Christus assidue appellabat propter carnem as-
sumptam ē virgine.

Et non discedamus a te. Hebræi quidē ducti à Zorobabel,
nos autem à Christo. Ex nostra enim persona versiculū hūc
Propheta conscripsit.

Viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus. Iudæos viuifi-
cabis renouando eorum ciuitatem, nos autem fideles, reno-
uando animarum dignitatem, per salutare baptismatis laua-
crum. His enim amissis bonis, vtrique mortui videbamus.
Nomen autem tuum inuocabimus, hoc est, alium nobis deū
non assumemus, deū alium nullum appellabimus, te vnum
in defensionem, atque in auxilium expetemus. Et proprie-
ter fermo est ad Christum, qui viuificauit nos, & dixit: Ego sū
vita, & cuius nomine insigniti; Christiani appellamur om-
nes, qui illius fidem suscepimus.

Domine deus virtutū conuerte nos, & ostēde faciem tuā, & sal-
uērimus. Huiusmodi verba habētur etiā in superioribus,
uerum illic sermonem in Hebræos retulimus, hoc autem in
loco ea nobis accommodabimus: Domine qui virtutum o-
mnium angelicarum es deus: vel simpliciter, qui virtutum,
ac potentiarum omnium es deus: Vel domine deus virtu-
tum dator ac minister: vel etiam domine virtutum, pro do-
mine viribus potens, vt alibi diximus, conuerte nos ab er-
rore, & ostēde nobis filium tuū, qui est vultus, seu facies
tua. Qui vidit enim, inquit, me, vidit & patrē meum. Nam
si eam faciem tantum nobis ostenderis, statim saluabimur
effecti nimirum veri fideles. Dicta autem sunt hæc ver-
ba: ostēde faciem tuam, ad declarationem verborum:
conuerte nos. Et hæc quidem quantū ad huiusmodi expo-
sitionem sufficiāt: verū non hæc pauca tantum verba, sed
totus psalmus Christianis congruit: quorū ciuitates & tē-
pla, quæ vbiq; locorum sunt, infideles incenderunt, & de-
populati sunt, ita ob nostra scelera, deo permittente. Pos-
sumus enim ipsam Christianum populum appellare Ephra-
im, veluti vberem virtutibus. Ephraim siquidem abundan-

PSALMVS

etiam fructuū significat, & simili modo appellare eum Benjamin, tanquam dextrū in fide. Benjamin quippe interpretatur filius dexteræ, & Manassem pari modo, veluti qui primi erroris oblitus sit. Nā Manasses obliuionē significat. Quæ sequuntur clara sunt. Per vineam, etiā Christianorum genus intelliges, q̄ ex Aegypto, hoc est, à tenebris, ab errore atq; ab ignorantia, trāslatum est in terram bonam, & religiosam, vnde eiectē sunt gētes, hoc est, Dæmones, idola, & Tyranni, qui Christiano nomini erant infecti. Viam autem eis fecit deus per Euangelica mandata, quæ materiam omnem alienam & vepres omnes callem rectum occupantes reseccant. Per vineę autem radices sana de Christo dogmata intellige. Impleuit autē vinea omnem terram, quia in omnem terram exiuit sonus eorum &c. Umbra etiā eius vineę, hoc est gloria ei⁹, operuit, hoc est, superauit mōtes, & supra eos fuit exaltata. Per montes autem ij intelligendi sunt, qui virtute duce in altum ac sublime euecti sunt. Rursus per arbuta, dogmata intelliges, & p̄ cedros dei, eos homines qui in philosophia & rerum contemplatione claruerunt. Palmites verō & propagines, expones vt iā superi⁹ diximus. Per mare etiā & per flumina, vniuersum pelagus & vniuersa flumina itelliges, quo sermone vniuersi⁹ orbis significatur. Per Suem verō ipsum dæmonem expone, eo q̄ immunditias delectatur. Per syluam etiam, quæ iuxta vim Græcę dictionis *δευμὸς*, condensum significat, animæ illæ possunt intelligi, quæ passionibus atq; affectib⁹ adeò abūdant, vt densæ quoddammodo ac nimie in huiusmodi affectibus dic̄dæ sint, & nihilominus steriles sunt, atque infructuosæ. In his autē animabus ille dæmon cōmoratur, qui vitio, ac prauitate vincus & singularis, immanitate autem & sæuitia ferus appellatur: verum licet ipse dēmon principaliter ita appelletur, secundariò tamē, eo singularis ac feræ nomine quilibet intelligitur Tyrannus, qui vineæ Christi hostis sit. Quę sequuntur, iuxta sensum Anagogicum ex superius dictis satis sufficienter exposita sunt.

In finem, pro torcularibus Psalmus ipsi Asaph.

Octauus psalmus similit̄ habet inscriptionem, pro torcularibus,

ubi expositionem clarè tradidimus. Illa igitur torcularia à propheta nostro inuicem iubere atque exhortari sese introducuntur ad ea peragenda quæ in præsentis psalmi habentur principio. Redarguuntur etiam in hoc psalmo Iudæi de summa eorum in deum ingratitude, atque infidelitate, ob quam consequenter eis prædicitur, quòd abiiciendi erant. Ex qua redargutione & prophetia prudentior ac cautior redditur nouus populus, ne & ipsum aliquando abiici contingeret, si antiqui illius uitia fuerit imitatus.

PSALMVS 80.

Exultate deo adiutori nostro. Videntur prima facie hæc verba prolata esse ex Iudæorum persona, qui è Babylonica redierunt captiuitate, veluti exultantium de suo in patriam reditu. Atque hoc pacto exponitur hic psalmus à Iudæis: verum si sequentia omnia cõsideres, vbi multa mœrore referta sunt, conuincemus hunc eorum sensum rectum non esse. Torcularia illa igitur inuicem exhortantur, ad exultandum in Christo, qui eis auxiliaturus manifestè aduenerat.

Iubilare deo Iacob. De iubilatione sapius diximus, & nunc breuiter repetemus, idem esse iubilare quod vociferari, & victoriae cantum canere. Deo autè Iacob ideo dixit, vt in memoriam reuocaret, quòd deus iste, qui incarnandus erat, idè ille esset, qui olim patriarchæ Iacob in figura hominis apparuerat, futuram incarnationem suam prænuñcians.

Sumite psalmum, & date tympanum. Amplectimini disciplinas dei (est autem hic psalmus moralibus refertus documentis) & pulsate ac percutite corpus vestrum plectro temperantia.

Psalterium iucundum cum cithara. Per psalterium, ipsam mentem aut intellectum intelligit, & per citharam, corpus, vt in trigesimo secundo psalmo tradidimus. Mouete, inquit, intellectum & corpus vestrum, vt lætitia deum afficiatis. Vtrobique autem à communi sensu sumendum est verbum, date. Neque enim de materialibus organis loquitur, tamen si aliter sentiant Iudæi. Iucundum autem dixit, vt indicaret, quòd deus huiusmodi psalterij genere, quàm maximè delectatur.

Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solennitatis vestrae. Lex erat Iudæis vt prima die mensis septimi, qua die erat

PSALMVS

Neomenia, id est, noua luna, sacerdotes tubis canerent, in memoriam caelestis illius tubæ, quæ audita eis fuerat in monte Sina. Metaphoricè igitur atque exemplo huiusmodi legis, propheta sanctos iubet Apostolos tuba canere, tuba nimirum lingue, ac vocis, indefesso spiritu Christum resurrexisse prædicatis: atque hoc in Neomenia fieri iubet, hoc est, in die resurrectionis eius in qua die creatura renouata est. Hanc etenim diem, insignem solennitatis diem appellauit, eo quod festiuitatum omnium clarissima sit, & celeberrima. Quocirca non immeritò Gregorius theologus solennitatu solennitatem eam appellauit. Moyses etiam Neomeniæ diè laudans significationis diem eam esse tradidit.

Quoniã præceptum in Israel est, & iudicium deo Iacob. Considera sancti spiritus artem, qui cum legali præcepto resurrectionis Euangelium coniunxerit, iterum quæ legis cum pertractat, & ad Hebræos sermonem refert, ita, inquit, facere iubeo, quia sic vobis à deo præceptum est, & quia hoc iudiciu est deo Iacob, hoc est, quia ista est determinatio, & sententia diuina ita est.

Testimonium in Ioseph posuit illud. Per Ioseph vniuersum populum intelligit, vt diximus in psalmo septuagesimo sexto. Hoc præceptum, inquit, vt tuba canant in Neomeniis, deus posuit testimonium, hoc est, in contestationem, & mandatum, in populo. deinde tradit, quando hoc mandauerit.

Cum exiret ipse de terra Aegypti. Cum ipse populus exiret. *Linguam quam non nouerat, audiuit.* Populus nimirum. Per linguam autem, vocem illam dei intelligit, qua decalogum eum mandantem audiuerunt: quando omnis populus timore affectus procul secessit, Moyse dicens, tu loquere ad nos, & non loquatur nobis deus, ne moriamur. Vocem autem dicit, quam non nouerant, pro, nouam, & eorum auribus non consuetam.

Diuertit ab oneribus dorsum eius. Docens propheta summa fuisse ea beneficia, & dona, quæ à deo populus ille consecutus est, postquam audisse eos dixit dei vocem, addit, & priora beneficia: liberationem dico ab Aegyptiaca, & dura illa seruitute. Per onera autem, luti & laterum opus dicit, atque aliorum huiusmodi, à quibus omnibus Iudeorum humeros deus liberauerat,

Manus eius in cophino seruerunt. Subintelligenda est dictio, enim, vt sit sensus: manus enim eius, &c. Cophinus canistri genus est, in quo lutum & lateres ferebant. Cum enim Pharaoni ciuitates edificarent, lutum ac lateres oportebat eos propriis humeris deferre.

In tribulatione inuocasti me, & liberaui te. Ex hoc loco beatus David Christum introducit loquentem ad Iudæos, & docentem, quod ipse ille sit deus, qui eos olim affecit beneficiis. Per tribulationem autem, afflictionem Aegyptiacam intelligit, quando ab operum praefectis assidue ad opus vrgebatur: vnde dominus ad Moysen: videns, inquit, vidi afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorem eorū audiui aduersus operum compulsōres. Noui enim dolorem corū, & descendi, vt eriperem eos. Et rursus ego vidi pressuram, qua Aegyptij eos premunt. Inuocasti verò me, & liberaui te, & alia huiusmodi, propter eorum progenitores sunt dicta. Progenitores quippe & posteri vnum genus efficiunt. Ipsam enim Iudæorum gentem alloquitur.

Exaudiui te in abscondito tempestatis. Tuas, inquit, petitiones adimpleui, cum in occulta parte illius tempestatis/laterem, quæ Aegyptiorum castra perturbauerat, quæque curruū axes coniunxerat, & Aegyptios magna vi in perditionem abduxerat. Tempesta autem, valida est ac vehemens ventorum procella.

Probaui te apud aquam contradictionis. De hac aqua diximus in psalmo LXXVII. probaui te, permittens vt paululū fitires, & continuo immemorem te reperi, atque ingratum: quod prius quidem noueram, verum tunc tuum vitiū prorsus omnibus patuit.

Audi populus meus, & contestabor tibi. Per populum suum διαμαρτυ-
ρήσομαι
σοι. Hebræos intelligit, sicuti in Aegypti exitu ad corū progenitores dixerat: eritis mihi populus peculiaris; hoc est, familiaris, & beneuolus. vel populum suum ideo Christus eū appellat, quia secundū carnem illorum erat cognatus. In propria, inquit, venit, & sui eum non receperunt.

Israel si audieris me, non erit in te deus nouus, neque adorabis deum alienum. O popule Israel si credideris mihi, qui nouū πρόσφα-
τος. condidi testamētum, si credideris, inquam mihi vt deo, esto securus, quod legem tuam non transgredieris. Nam & si in

PSALMVS

lege scriptum fit : non erunt tibi alij dei præter me, tibi tamen ideo dubitandum non est. Ego etenim alius deus non sum. Nam quod hic dicitur: deus nouus: dictum est pro, de^o alius, sicuti continuo exponit, cum ait: neque adorabis deum alienum. Siquid enim aliud fuerit ab eo, quod olim est, id nouum dicitur tanquam postea ac de nouo adueniens : atque ideo etiam appellatur alienum.

Ego enim sum dominus deus tu^o, qui eduxi te de terra Aegypti. Ille ipse ego sum & non alius. Huius autem versiculi verba apud Moysen ad vnguem scripta sunt in libro Exodi.

Dilata os tuum, & implebo illud. Aperi, inquit, os tuum, os dico non corporis sed intellectuale anime tuę os. Nam si os tuum ad spiritualem cibum, & ad diuinos sensus percipiendos parasti, ego illud implebo sapientia, & à terrena hac legalis literæ humilitate, te abducam, ad altam atq; excelsam occulti ac latentis in litera spiritus sublimitatem, & speculam. Potest, & ipsum os corporis intelligi, vt sit sensus: si parueris mihi, necessarios tibi corporis cibos præstabo.

Et non audiuit populus meus vocem meam. Ego quidem ita eis contestatus sum, & talia pollicitus, verum populus meus mihi non credidit: quod Ioannes euāgelista significauit, dicēs: & sui cum non receperunt.

ἐν προσε-
χί μοι.

Et Israel non attendit mihi. Repetitio est, atque expositio prioris dicti: verbum autem attendo, siue audio, sæpe idem significat quod credo, vt hic: alibi autem accipitur pro inteligo, iuxta illud: qui habet aures audiendi, audiat.

ἔγχε τὰ
ἐπιτακτώ-
ματά τῶν
καρπῶν
αὐτῶν.

Et dimisi eos secundum studia cordium suorum. Dimisi, inquit, eos veluti incredulos ferri iuxta voluntatem suorum cordium: & deinceps ad gentium populos pertransiui. Per studia autem alij interpretes voluntates intelligunt.

Ibunt in studiis suis. Protectione scilicet diuina destituti, atque omni superna gratia spoliati, veluti immedicabiles. Ibunt autem hoc pacto destituti, simulac saluatorem repulerint.

ἐν μὲν ἐνδὲ.

Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, in nibilo sanē inimicos eorū humiliasset, & super tribulantes eos misisset manum meam. Verba illa: Israel si in viis meis ambulasset, ad superioris versiculi declarationem dicta sunt. Similiter verba illa: super tribulantes eos misisset manum

meam exponūt præcedentia, & sententiæ repetitionem continēt. In nihilo autem, expone, pro, de facili, ac sine labore vel, in nihilo, pro, in re vili, & nullius momenti. Nam & olim deus ī ranis in locustis, & in huiuscemodi aliis minimis rebus hostes eorū flagellauerat, vt suarum virium magnitudinem demonstraret.

Inimici domini mentiti sunt ei. Inimici crucis Christi, teste Paulo, Iudæi sunt: mentiti autem sunt Christo Iudæi, dum sermonibus ei blandiebantur, appellantes eum Rabbi, vt diximus in psalmo LIII. quæ omnia tamen simulantes dicebant. Vel aliter: volens beatus Dauid docere quòd Iudæorū infidelitas de progenitorum radice descendebat, eos dicit domino mentitos esse. Nam cum olim deus legem ei statueret polliciti sunt per pgenitores suos, obseruatuos se esse omnia quæ mandauerat, dicentes, omnia quæ dixit dominus deus faciemus, & audiemus: & tamen sæpenumero mentiti sunt, & illius contempserunt sermones. Possumus & illud dicere, quòd cū Iudæi cognati Christi essent, inimici ei facti sunt, & illius cognationem mentiti.

Et erit tempus eorum in seculum. Per tēpus, tam Syri, quàm Hebræi calamitates solent significare. Eos igitur à calamitatibus nunquam esse liberandos prædicit, vel, condemnationis eorum tempus intellige, futurum nimirum seculum.

Et cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra, melle saturauit eos. Hic deus, inquit, cui Iudæi non crediderunt, manna olim eos cibauit, quasi pinguiissimo quodam frumento. Subintelligitur enim dictio, quasi, vt sit ordo, & sensus: cibauit eos quasi ex adipe frumenti. Per adipem verò frumenti, tenuissimam, ac purissimam illam triticeæ farinae partem intellige, quàm similem appellant: & per mel, aquam illam intellige, quæ ex petra manauit, non quòd natura esset mel, sed opinione & sapore. Illis enim tunc fatigatis & sitientibus adedò fuit suavis, vt mel prorsus esse videretur: atque ideo ipse etiam Moyses hoc pacto eam in cātico Deuteronomij appellauit dicēs: expressit mel de petra. Huiusmodi autem cibi & potus, ac satietatis commemoratione bonorum omnium eis præstitorum abundantiam significauit. Et aliter: cibauit Christus quatuor milia hominum v. i. panibus, & potauit eos mellita eius doctrina vsque ad saturitatem. Quàm dul-

PSALMVS

cia enim, inquit, faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Petra enim illa, vnde fluebat aqua, vt Apostolus docuit, erat Christus.

Psalms ipsi Asaph.

Quaedam exemplaria inscriptionem habent quam posuimus: psalmus ipsi Asaph: quæ adã vero, intelligentiæ ipsi Asaph: uel quia hic psalmus prudentiores atque intelligentiores reddit omnes iudices, uel quia intelligentia opus est, ad percipiendam prophetiam, quæ in eo continetur. Redargutionem etenim illam prædicit, quæ in Scribas, atque in Phariseos dominus noster in euangelio usus est.

PSALMVS 81.

Eus stetit in synagoga eorum. Christus stetit in medio synagogæ scribarum pharisæorū, & seniorum populi quos propheta hic deos appellat, quia aliis præerāt, & inter inferiores iudicabant, quemadmodū in primo quadragesimo noni psalmi versiculo latius tradidimus. Gregorius autem theologus in secundo sermone de baptisinate aliter hoc declarat, vbi poteris videre.

Non p̄v̄c.

In medio autem deos diiudicabit. Stans in medio eorum diiudicabit, hoc est, redarguet, principes scilicet & iudices populi, vt iam dictum est. vel, in medio, dixit pro coram multis. Magna etenim cum libertate Christus eos reprehendebat, dicens: vae vobis Scribæ, & Pharisei hypocritæ, quod hæc, atque illa facitis. Hebræi verò expositores dicunt: deus stetit in medio principum, inuisibilis conspectui eorum extens: & in medio multorum eos redarguet per prophetas, si principatum atque imperium indignè exercuerint.

Vsquequo iudicatis iniustitiam, & facies peccatorum accipitis? Stetit deus & iudicabit, dicens nimirum verba hæc quæ sequuntur: vsquequo &c. Iniustitiam autem hoc in loco posuit pro iniustis. Vel vsquequo iudicatis iniustitiam? pro vsquequo iustificatis peccatores? Per peccatores autem, iniustos omnes intelligit. Quousque, inquit, accipitis iniustos? hoc est, quousque eos veremini? Huiusmodi loquendi modo a libi scriptura vtitur, quādo ait in lege: nō accipietis fa-

ciem in iudicio, quoniam iudicium domini est. Ille autem, personarum acceptor dicitur, qui iniustorum ac prauorum hominum potentiam & magnitudinem veretur.

Iudicate orphano & inopi. Horum, inquit, causam iudicate, & nolite despiciere eos aut negligere. ὀρφανῶν.

Humilem & pauperem iustificare. Si iniuria affecti fuerint: & rursus idem repetit quod in præcedenti dixit versiculo. Vel inopis & pauperis differentiam quære in psalmo vdecimo.

Eripite pauperem & inopem, de manu peccatoris liberate eum. Vide quantæ curæ sint deo inopes & pauperes, cum sapius propheta sermonē de eis repetat. Eripite igitur & liberate eos quoties opprimuntur.

Non cognouerunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. ἴγνωσαν. Spōte sua cæci effecti sunt, & diuinos sermones non cognouerūt, hoc est, nō intellexerunt. Ad maiorem enim declarationē additum est id verbum à propheta: in tenebris ambulant: hoc est, in errore perseuerant. Vel aliter: non cognouerunt, neque intellexerunt, quidnam bonum atq; honestum sit, atque ideo ambulant in ignorantia iniustitiæ.

Commoueantur omnia fundamenta terræ. Hæc verba Symmachus ita reddidit: conturbabo terram, propter habitantes in ea: & iuxta primam lectionem, iubet deus terram commoueri & fluctuare, vt iniustis principibus atque iniquis iudicibus terrorem incutiat. Vel commoueantur fundamenta terræ, & illorum iniquitates non sustineant. Per fundamenta verò terræ, illius profunditatem intelligit. Sunt autem hæc verba summo plena terrore. Diuinam enim indignationem aduersus iniquos iudices ac principes, maximam esse demonstrant. Σαλευθήτωσαν.

Ego dixi, dii estis, & filij altissimi omnes. Verum ubinam in veteri scriptura hoc dictum esse legimus? Quidam dicunt sententiam hanc contineri in illis verbis à deo prolatis: faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Mihi autem videtur quòd iudices & principes dei appellati sint, in libro Exodi, quando populo deus mandauit, dicens: Deis nō maledices, & principibus populi tui non dices maledè. Per deos etenim illic principes intellexit, quemadmodum in psalmo XLIIII iam exposuimus. Per filios autem

PSALMVS

altissimi, ipsos Israelitas intelligit. de eis enim à deo dictam est: filius meus primogenitus Israel.

Vos autem sicut homines moriemini. Sicut homines simplices. tametsi, inquit, imagine dei honorati estis, & tanto donati nomine, vt dei appellemini, licet etiã plerisque ob principatum honoratiores sitis, moriemini tamen vt simplices. homines enim hic vulgares quòslibet homines intelligit, & nec diuinam nouerunt legem, nec prudentiam vllam habet, cuiusmodi gētes sunt. Et dicens, moriemini, illud etiam significauit q̄ huiusmodi viuēdi normam vsque ad mortem ipsam perpetuò retinebunt: ac si diceret: hoc pacto uiuetis vsque ad mortem.

Et quasi unus ex principibus cadetis. Idem rursus repetit. Per principes autem, gentium duces intelligit. Et cadetis, dixit pro moriemini. Quidam verò per vnum ex principibus, ipsum dæmonem intelligunt, veluti angelici olim ordinis principem: iuxta quem sensum, cadetis, expone, pro, decidetis à dignitate nimirum pristina: atque hoc propter estimationem ac superbiã vestram. Nam & dæmon suo principatu malè vsus, ab honore illo decidit diuino.

Exurge deus, iudica terram. Hoc de Christi resurrectione absque vlla contradictione dictum est. optat enim propheta & supplicat, vt resurgat Christus, & iudicet terram, per apostolos nimirum, quos principes misit super omnem terram.

Quoniam tu hæreditas in omnibus gentibus. Tu, inquit, hæreditatem consequeris in omnibus gentibus. Hæreditas autem Christi, omnes sunt, qui credunt in eum.

Canticum psalmi ipsi Asaph.

Quid sit canticum psalmi, diximus in proœmio operis. compositus est autem hic psalmus ex eorum persona, qui è Babylonica captiuitate reuersi sunt. Nam cum iudæorum finitimi uisissent post huiusmodi reditum re & edificari templum & ciuitatem restitui, conuenerunt in unum, & Barbaricis gentibus collectis, impetum fecerunt in iudæos, tametsi ab eis uicti, & superati fuerint, duce iudæorum Zorobabel. Huiusmodi igitur materiam pertractat hic psalmus, in orationis speciem formatus.

D *Omne quis similis erit tibi? Non interrogantis, sed laudantis est sermo, & diuinam, vt ita dicam, incomparabilitatem admirantis. Dicitio enim, quis, hoc in loco non raritatem, sed impossibilitatem significat, ac si diceret: nullus tibi similis reperiri potest, ex quo diuinæ constituitur virtutis immensitas.*

Ne sileas neque mitescas deus. Noli adeo esse longanimis, aut patiens. Ita enim cæteri interpretes reddidere. Quare autem sic dicat, audi.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput. Inimici tui, qui tuum populum oppugnant, vel qui propter te nobis infensi sunt. sonuerunt autem, hoc est, inauditum dedere clamorem, quemadmodum in exercitiis fieri solet, quando magna adest militum multitudo. vel aliter: Ij qui olim suas in nos inimicitias susurro penè tantum significabant, aperto nunc Marte, ac palam hostiles animos fatentur, & temerè omnia in nos agentes gloriantur. Extulerunt autem caput, hoc est, animos cœperunt, & multis secū adiunctis coadiutoribus, audaciores effecti sunt.

Super populum tuum malignauerunt consilio. Consilio, hoc est, concordati, ac communi omnium sententia. quædam exemplaria habent, consilium, in quarto casu, & tunc sensus esse videtur, quod commune consilium maligno ac peruerso animo inierunt. Sciendum est autem q̄ Græca dicitio γνώμη, quæ hic in Græco habetur, & pro qua interpres consilium reddidit, aliquando admonitionē significat, iuxta illud apostoli: de virginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do, aliquando consilium, vt hoc in loco: super populum tuum malignauerunt consilium: aliquando autem sententiam, vt illud Danielis: Quam ob causam exiuit tam impudens sententia? Aliquando etiam opinionem de fide, aut de quopiam dogmate, quale illud est apud theologū dicentem: sed suam ex aduerso opinionem adducere, viri pij est, & sapientis. In omnibus enim his locis in Græco habetur, vt diximus dicitio γνώμη.

Et consuluerunt aduersus sanctos tuos. Iteratio sermonis est, ad maiorem predictorum declarationem. De sanctis autem vide quæ in psalmo septuagesimo octauo dicta sunt.

καταπρω
νυς.

Γνώμη.

ἐβουλευ-
σαντες.

PSALMVS

Dixerunt: uenite, exterminemus eos ex gente, & non memoretur nomen Israel amplius. Hoc est, consilium quod inierunt. exterminemus auté ex gēte, hoc est, priuemus eos hac qualitate vt gentes sint, deducendo eos nimirum ad nihilum, & amplius non memoretur, hoc est, in futurum prorsus nō no- minetur: perdita videlicet, ac penitus dissipata illa gente.

Quoniam consultauerunt unanimiter simul. Hoc est, sceler- sté ac malignè meditati sunt consilium. reassumit enim ser- monem de consilio, communi eorum conspiratione deum hoc pacto excitans ad vindictam, qui gētium solet dissipare consilia. dictio autem, quoniam, narrantis est. dictio, vnani- miter, ad consilia eorum refertur. dictio verò, in vnum, ad locum, & sensus est, quòd in vnā conuenerunt sententiā, atque in eodem loco.

Aduersus testamentum disposuerunt. Testamentum po- suit p̄ fœdere, seu pacto. quòd enim Græcæ dictiones, δια- θέκη & συνθήκη tam voce quàm deriuatione & significatione cognatæ quodammodo sunt, hinc factum est, vt altera alte- rius sæpe loco ponatur. deinde eos connumerat, qui in vnū simul conuenerunt.

Tabernacula Idumæorum, & Ismaelitæ. Per Idumæorum tabernacula, vel ipsos simpliciter Idumæos intelligit, vel eorum ciuitates. Idumæi autem descendunt ab Esau, qui a- lio nomine dictus est etiā Edom. Ismaelitæ verò genus suū deducunt ab Ismaele filio Abrahæ.

Moab & Agarenî. Moabitæ populi sunt qui originem tra- hunt à Moab filio Loth: Agarenî verò ab Agar matre Ima- nis: quæ postquam expulsa est è domo Abrahæ, alteri se vi- ro coniunxit, vnde isti descenderunt.

Gebal, & Ammon, & Amalech. Gebalei populi erant, qui prope Idumæam habitabant. Ammonitæ autem ita denomi- nati sunt ab Ammō filio Loth. Et Amalechitæ ab Amalech, qui & ipse originem ducebat ab Esau, qui sanè aliam ab Idu- mæa regionem separatim habitabant.

Alienigenarum iis qui habitant Tyrum. Per alienigenas, Philistæos intellige, quos nunc Palæstinos dicimus. Hi ete- nim viciniorem Iudæis regionem habitabant, atque ideo a- lienigenæ in specie appellati sunt. per habitantes autem Ty- rum, Tyrios intelligit.

Etenim & Assur uenit cum illis. Assur proprie Assyrij sunt, verum hoc in loco Samaritanos ita appellat, veluti Assyriorum colonos. Nam post duarum tribuum captiuitatem, illic missi sunt Samaritani ab Assyriis, vt regionem illam incolerent. abundat autem hoc in loco, coniunctio, etenim.

Facti sunt in adiutorium filiis Loth. Filios Loth eos esse intellige, quos superius Moabitas appellauit, & Ammonitas. Hæ etenim nationes Iudeis præcipue inuidebāt, & ideo in eos alias gentes in vnum collegerunt.

Fac eis sicut Madian, & Sisara, sicut Iabin in torrente Cifon. Imprecatur propheta aduersus gentes superius connumeratas, quæ ciuitatis Hierusalem instaurationem ferre non poterant, atq; in memoriam illorum hominum ruinã reuocat, qui Iudæorū populo olim infesti fuerant, & præter omnium opinionem perierāt, optatq; vt eodẽ pacto nũc prædicti omnes pereant, ob malignam eorum mentem in Iudæos, quo illi superiores. Et per Madiam quidem Madianitarum exercitum intelligit, quem multitudine ac copia militum terram obtexisse legimus, & tamen à trecentis viris, Gedeone duce superatum, atq; his quidem inermibus omnibus, lapides tantum, & tubas ferentibus, vt in libro Iudicũ legimus. Sisara dux fuit exercitus Iabin regis Canaan potētissimi. Noningētos etenim ferreos currus habebat: hos autem omnes superauit Barach aduersus eos in flu Delboræ profectus, quæ illis temporibus iudicabat populum Israel. Et Sisaram quidem fugientem, Iael vxor Caber hospitio acceptum somno sopiuit, ac deinde malleo & clauo illius tempora penetravit, atq; hoc pacto interemit: ipse autem Iabin occisus fuit à Barach, qui vniuersum cum rege exercitum dissipauit. Torrentis autem Cifon proximus est & contiguus loco, vbi prælium illud commissum est. Hæc autem omnia distinctè habentur in libro Iudicum.

Exterminati sunt in Aendor. Aendor locus est vbi bellum cum Sisara commissum est. aliqui locum torrētis Cifon eundem esse dicunt & Aendor, & geminum habere nomen.

Facti sunt quasi stercus terræ. Insepulti, dissoluti, & putrefacti.

Pone principes eorũ sicut Oreb, & Zeb, & Zebec, & Salmanan. Per principes, duces gentium intelligit, quas superius com-

PSALMVS

memorauimus. Oreb & Zeb, Madianitarum erant duces, quos Gedeon, vt diximus, interemit. Zebee autem & Salmana eorundem erant reges, qui simili modo à Gedeone occisi sunt.

Omnes principes eorum. Ita vt nemo relinquatur. verum dum aduersus principes imprecatur, subditos etiam eis populos comprehendit.

κληρονομήσωμεν.

Qui dixerunt, hereditemus nobis sanctuarium dei. Hæreditemus, pro dominemur, vel in potestate nostra habeamus, non vt honoremus illud, sed vt sacra vasa, & reliquas oblationes diripiamus. Per sanctuarium autem, templum ipsum intelligit, in quo deus populum sanctificabat.

Deus meus pone eos ut rotam. Continuè instabiles, & crebris mutationibus circumactos. hoc pacto enim rotæ poterunt comparari.

καλάμη*

Vt harundinem ante faciem uenti. Ita vt facilè dissipentur, & nullam inueniant stabilitatem.

ἐν καταίγῃ
δὲ

Quasi ignis qui cõburet syluã, & quasi flãma cõburens mōtes, ita persequeris illos in procella tua, & in ira tua conturbabis eos. Non secus illos persequaris, quæso, & consumas, atq; ignis solet syluam populari. summa etenim vi fertur ignis in syluã, & omnia corripit. Hæc autè verba à sequētibus exponuntur, quæ dicūt: & sicut flamma comburens montes. Et simili modo verba illa: ita persequeris eos in procella tua: à sequētibus verbis declarantur: & in ira tua conturbabis eos. procellam enim hoc in loco celerè atq; impetuofum iræ motū metaphoricè appellauit. Procellæ enim propriū est, omnia conturbare. quod verò ait: persequeris, & conturbabis: vel propheticè dicta sunt, veluti futura prædicantur, vel operãtis modum continent pro, persequaris, & conturbes.

Imple facies eorum ignominia. Eis nimirum profligatis.

Et quærent nomen tuum domine. Interrogantes cum timore, actremore, quisnam sit is deus qui tam admirandè nos populum suum liberauit, & eos perdidit.

Erubescat & cõturbentur in seculum seculi, & confundantur, & pereant. Cùm aduersus eos imprecatus fuerit, vt in præsentipereant seculo, imprecatur etiam, vt pereant in futuro, quod seculum seculi appellauit, vt alibi etiam diximus. pere autem in futuro seculo ille dicitur, non qui ita perit, vt amplius

amplius nõ sit, sed qui eas persoluit pœnas, quas qui sustinent, perire omnes dicuntur. In illo enim seculo, pravi omnes erubescant, & confundentur, publicatis ac diuulgatis eorum operibus: & turbabuntur, vbi iudicis constantiam, ac feueritatem viderint, & deinde etiam punientur.

Et cognoscant, quòd nomen tibi, dominus. Inuiti igitur id cognoscant, postquam sponte noluerunt.

Tu solus altissimus in omnem terram. A communi sensu sumendum est verbum, cognoscant, addiscant, inquit, quia tu solus deus es totius terræ. Altissimum autem deum vocauit, veluti supercœlestem. potest etiam hic psalmus his omnibus ac comodari, qui pro Christo persecutionem sustinēt.

In finem pro torcularibus filii Core: psalmus.

Octogestimus etiã psalmus huiusmodi inscriptionē sortitus est. Ibi vide expositionem. de eisdem enim torcularibus propheta noster nunc loquitur.

PSALMVS LXXXIII.

Vam dilecta tabernacula tuã domine uirtutũ. Dictio, quã, hoc in loco idem significat quod alibi diximus, in psalmo lxxxi. ibi: quã bonus deus ipsi Israel. Per tabernacula autẽ ecclesias intelligit, quę variis in locis constructæ sunt, & in quibus diuina habitant charismata. has etenim ec-

clesias mentis oculo preuidens propheta noster dilexit eas. de his autem verbis, domine uirtutum, dictum est in psalmo septuagesimo octauo.

Concupiscit, & deficit anima mea in aulas domini. Anima mea deficit, cupiẽs ad huiusmodi ecclesias peruenire: quas aulas dei etiã appellauit, quia in eis moratur, ac cõuersatur Christus. vel, deficit, hoc est, dissoluitur ac debilitatur, nimio scilicet fatigata desyderio. dicuntur enim ardẽtes amatores deficere, quando amate rei disunctionem ferre nequeunt. Quisquis etiam cœlestem appetit regẽ, dicere potest, quã amabilia sunt tabernacula illa tua intellectualia, quę in cœlis sunt, illa, in quã, aula cœlestes. concupiscere autem posuit, pro festinare.

Cor meum, & caro mea exultauerunt in deum uiuum. Non hoc tantum, inquit, accidit animæ meæ, sed & corpus meum

in Christo lætatum est. viuum autem, seu vt in Græco habetur, viuentem deum appellauit, propter idola quæ mortua esse dicuntur: vel quia à mortuis Christus resurrexit. Primò autem cor ipsum lætitia afficitur, & deinde gaudiū in vniuersum corpus diffunditur.

9408.

Etenim passer inuenit sibi domū, & turtur nidum sibi, ubi ponet pullos suos, altaria tua domine uirtutum. Passerem animam appellat, veluti quæ ab intellectuali aucupe, laqueis, atq; aliis multiplicib⁹ insidiis impetitur. Anima enim, inquit, mea sicut passer erepta est de laqueo venantium. Per turturum simili modo castam omnem animam intelligit, quæ & cœstasit, & quietem sectetur: cuius pulli, hoc est, cuius filij, virtutes sunt. habent autem huiusmodi animæ in ecclesiis, quasi in quibusdam tutissimis nidis, protectionē, atque refugium. ubi ponet, autē dixit, pro, ubi disponet, atque ubi operabitur, huiusmodi scilicet virtutes. Et aliter: passer est populus Christianus, cui tam intellectuales, quàm mundi huius uenturales, dæmones nimirum atque impij homines insidiantur: turtur autē est, episcopus quilibet, aut doctor Christianæ religionis, qui in ecclesiis filios ponit, quos per spiritum regenerat. inuenit enim, inquit, passer domū, & turtur nidum, altaria nimirum tua, hoc est, ecclesias tuas, in quibus singulis diebus spiritualis agnus immolatur.

Rex meus & deus meus. Versiculus iste habetur etiam in quinto psalmo.

Beati, qui habitant in domo tua. Concupiuit quidem beatus David introire in aulas domini, quas diximus, & tamē procul ab eis cōstitit, mentis oculis tantum cernens: quod reliquum est igitur, illos appellat beatos, qui illic habitaturi erant. per domum enim dei, has ipsas aulas, Christi nimirum ecclesias intelligere debemus. indifferenter autem singulari numero, & plurali vsus est: quoniam si loca respicias, ecclesiæ numero plures sunt, si religionem & fidei communionem, omnia quæ ubique locorum sunt templa, vnam constituunt fidelium ecclesiam.

In secula seculorum laudabunt te. Semper ac perpetuò laudes tuas in ore habebunt.

Beatus uir, cui est auxilium ei abs te. In hoc versiculo idioma quoddam Hebraicū est illi simile, quod vidimus in psal

mo r x. ibi: cuius maledictione os eius plenu est, vbi vide.

Ascensiones in corde suo disposuit. Talis, inquā, homo exco-
gitauit intra se gradus, atque ascensus quosdam, a sensibili-
bus ad intellectualia, a peioribus ad meliora. sunt autē istæ
ascensiones, bonæ quædā cogitationes, per quas veluti per
scalam gradatim ad alta & diuina dona cōscendimus. Bea-
tus itaque, inquit, ille est, qui auxilio tuo se potest iuuare.
illi autem auxiliū tuum præsto fuerit, qui ascensiones istas
in suo corde disposuerit.

In ualle lachrymarum. Disposuit autem in seipso huius-
modi ascensiones, existens in loco lachrymarum. Vallis au-
tem lachrymarum, seu vallis fletus, metaphoricè dicta est,
ab illo loco, vbi olim deus, Hebræorum iniquitates redar-
guens, populum commouit ad fletum: vnde vallis fletus ap-
pellatus est locus ille. & quia cuiuscunque vallis situs humi-
litem præsefert, docemur quòd cum humilitate agenda
est omnis pœnitētia. de pœnitentibus enim loquitur pro-
pheta eos beatificans qui in valle lachrymarum ascensiones
disposuerint in corde. Nam iuxta Anagogē idem nobis si-
gnificat, vallis fletus, quod pœnitentiæ locus.

In loco quem posuit. Existens in valle fletus, atque in loco,
quem sibi ipsi posuit, hoc est, in loco, quem elegit.

Etenim benedictiones dabit legislator. Beati illi, inquit, sunt
quos prædiximus. Nam & Christus, qui hanc nobis legem
dedit, euāgelicis etiam mandatis suis benedictiones eis da-
bit, quemadmodum apud Matthæum, & Lucam legimus.

Ibunt de uirtute in uirtutem. Ex humilitate ad luctum, ex
luctu ad compunctionem, atque hoc pacto ex vna in aliam
uirtutem, summo cum profectu, ad sublime uirtutum cul-
men ascendent. uirtus autem ideo dicta est, quia uiribus po-
tentiorem illum hominem reddit, qui eam amplectitur: vi-
res autem cum dico, non corporis tantum, sed animi etiam
facultates intelligo. Possumus & aliter dicere: quòd ibunt
ab oratione ad lectionem sacrarum literarum: & ab huius-
modi lectione, ad imperfectorum quorumlibet aduerti-
tionem, atque exhortationē: item ab exhortatione, ad gra-
tiarum actiones, atque ad laudem dei. & aliter: a uirtute do-
norum dei, quæ hic in terra nobis præstantur, ad eorum uir-
tutem, quæ in cœlorum regno tribuentur.

Videbitur deus deorum in Sion. Prophetia hic continetur de incarnatione Saluatoris, qui in Sion ortus est, iuxta illud: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians præceptum eius. Deum autem deorum ea ratione appellauit, quam diximus in principio psalmi quadragesimoini.

Domine deus exaudi orationem meam, auribus percipe deus Iacob. Idem est dicere deum virtutum quod dominum virtutum, de quo in principio diximus præsentis psalmi. per orationem autem eas preces intelligit, quas in progressu dicturus est. Deus etiam Iacob, pro deus, qui olim luctans in figura hominis apparuisti Iacob.

Protectio noster aspice deus, et respice in faciem Christi tui. Hæc est illa oratio, quam exaudiri postulauit. per Christum autem hoc in loco quæcunque Christianum intelligit, qui in Christo baptizatus sit, & Christum induerit: de quo in fine præsentis operis dictum est.

Quia melior est dies una in aulis super millia. De diuinis aulis paulo superius dictum est. melior est autem vna huiusmodi dies super millia aliorum dierum, qui alibi quam in tua aula agantur, dictio autem, quia, confirmatis est hoc in loco pro verè.

Elegi abiectus esse in domo dei mei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum. Idem rursus repetit, sed manifestius. Tu verò mecum considera quanto diuine domus amore ac desiderio teneretur, is qui abiectus esse malebat in domo dei, ob eam nimirum sanctificationem, quæ illic perpetuò adest, quam delitiosè cum peccatoribus habitare.

Quoniam misericordiam et veritatem diligit dominus deus. Admiscet propheta in hoc psalmo admonitiones, atque ad actiuam nos & contemplatiuam vitam hortatur, dicens, quod deus diligit misericordiam & veritatem. Misericordia autem ad actiuam, & veritas ad contemplatiuam vitam pertinet: quòd si istas deus diligit virtutes, necessariò etiam eos amabit, qui huiusmodi virtutes amplectuntur: quia deus est ipsa misericordia, & ipsa veritas. dictio autem, quoniam, narrantis in morem posita est, & abundat, ut sæpe diximus, more Hebraici idiomatis. Possumus & aliter dicere, quòd Christus nostri miseratus est, & verum nobis euangelium prædicauit.

Gratiam & gloriam dabit. Gratiam remissionis peccatorū veluti dedit meretrici & aliis multis. vel, gratiā miraculo- rū dabit, qualem Apostolis præstitit & cæteris sanctis. glo- riam verò, & eam, quæ est ab hominibus, & eam quæ in cæ- lo est, vel deificationis gloriam, vt dei scilicet efficiamur & gloriam cælestis regni adipiscamur.

Dominus non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia.

Quidam per figuram hyperbaton construunt hunc versicu- lum, videlicet: dominus dabit gratiā & gloriam iis, qui am- bulant in innocentia: deinde dominus priuabit eos cælesti- bus bonis: & quia Græca lectio indifferentem continet con- structionem, (habetur enim in Græco *κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγα- θὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀσπιλίᾳ*, quod ad literā dicere possum⁹, domin⁹ non priuabit bona iis qui ambulēt in innocētia,) dic- q̄ dictio, priuabit, sic posita, accipitur pro prohibebit. qui- dam verò dicūt casus in constructione fuisse immutatos, & positum, non priuabit bona iis, qui ambulent in innocentia: pro, non priuabit eos bonis. innocētiā autem hoc in loco pro abstinentia vitiorum posuit, consydera etiam, ne fortas- sis verbum *ἀπορῆσθαι*, hoc est, verbū priuo, eodem modo con- struatur, quo verbum aufero: quod aliquando cum datiuo iungitur, & accusatiuo, veluti: aufero tibi eam rem, sicuti re- perimus apud Aristidem: abstulit ei ægritudinē. item apud Philostratum: cum fortuna ei magnum præmium abstulisset.

Domine deus uirtutum, beatus homo, qui sperat in te. In psal- mo etiam LIII. legimus: beatus vir, qui sperat in eo. ille au- tem sperare dicitur in deo, qui mundana omnia despicit, & ab eo solo dependet. Hebræi verò hunc psalmum dicunt ad captiuum in Babylone populum pertinere, qui ad Hieroso- lymitanum templum accedere optabat, & beatos eos omnes dicebat, qui illic degerent: Qui etiam populus in illo tem- plo, vel vnica tantum die, commorari maluisset, quàm alibi, vel longissimo temporis interuallo: verum non possunt per omnia huiusmodi expositionem suo accommodare propo- sito: cum illa eis verba aduersentur: in secula seculorum lau- dabunt te. Nam & templum, & laudes, quæ in eo templo deo dicebantur, abierūt omnia. & verba illa, in valle lachry- marum, nullam iuxta eorum expositionem haberent conse- quentiam. Et multa alia præterea erūt dissona. Nam & ipsa

in primis inscriptio aduersatur, quæ torcularia plurali numero appellat, cum passim in veteri testamento, templū Hierosolymitanum, torcular singulari numero, aut tabernaculū appellatum sit, & non torcularia, aut tabernacula.

In finem filijs Core, Psalmus.

In finem etiam inscribitur hic psalmus, ob prophetias in eo contentas, quæ ad finem tendebāt. et in figura quidem ea prædicit, quæ ad populi captiui in Babylone libertatem pertinebant, re uera autē de gentibus pertractat, quæ sub idolorū seruitute captiua tenebatur, et quas ab huiusmodi iugo liberandas prædicit.

PSALMVS 84.

Benedixisti domine terram tuam. Hæc quæ diximus mentis oculis præuidens propheta deum ipsum alloquitur dicens: Benedixisti domine terram tuam, seu (vt verius in Græca lectione habetur,) bona voluisti domine terræ tuæ. habetur enim in Græco verbum, *εὐδοκίας*, vnde *εὐδοκία* quæ beneplacitum dicitur, seu bona voluntas. in Græca tamen lectione constructio indifferens est. Terræ autem tuæ dicit, quia domini est terra, &c. Bona igitur nunc voluisti terræ tuæ. nam olim ob primi parentis transgressum, bona ei non volebas, sed mala: maledicta, iniquiens, terra in operibus suis: at nunc ob noui nostri Adam obedientiā, in gratiā tuam restituta est: quinimmo olim tua tantū erat creatura, nunc etiā possessio tua facta est. & hunc quidē sensum fideles omnes sequuntur: Iudæi verò per terrā dei, ipsam tantum intelligunt Iudæam, veluti quæ populo dei fuit destinata: cui ideo bene voluisse deum dicunt, quia post captiuitatem rursus eam habitari concessit.

Auertisti captiuitatem Iacob. Quæ futura erant ponit, vt facta, prophetiæ lege. auertisti, inquit, captiuum populum Iacob à tyrannide qua premebatur. per Iacob verò, vt iam sæpe diximus, Christianum populum intelligit.

Remisisti iniquitates populo tuo, operuisti omnia peccata eorum. Hunc populum propheta alibi in psalmo L I. beatum appellauit dicens: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quo-

rum tecta sunt peccata, remisit enim nobis per pœnitentiã nostras iniquitates, & sacris baptisimi aquis peccata nostra cõtextit. Hebręi uerò dicunt q̄ remisit deus iniquitates, ob quas acti fuerant in captiuitatem, & quòd operuit eorum peccata in profundo ueritatis. Populus autẽ domini nõ solũ antiquus ille Israeliticus populus appellatur, iuxta rationẽ redditam in psalmo octogesimo, sed etiam nouus Christianorũ, vt dixim⁹ i primo versiculo psalmi septuagesimi septimi.

Sedasti omnem iram tuam. Quam antea habebas propter huiusmodi nostras iniquitates, & peccata. κατέπαυ-
σας.

Auertisti ab ira indignationis tuæ. Quid sit ira indignationis, seu potius, vt in Græco habetur, ira excandescentiæ, uisimus in psalmo septuagesimo septimo. Auertisti autẽ prodeclinasti, ab indignatione, nimirum: atque ita ad hilaritatẽ & beneuolentiam pertransisti.

Conuerte nos deus salutarium nostrorum, & auerte iram tuam a nobis. τὸ πρὸς ἡμᾶς

Deinceps ex populi persona sermonem facit, uel etiam seipsum propheta cum eis adnumerat, supplicans, vt petita superius consequantur. Quid autem significant illa uerba, deus salutarium nostrorum, dictum est in psalmo septuagesimo septimo. Conuerte autem nos à captiuitate in pristinam dignitatem.

Nunquid in secula irascaris nobis? In secula hic posuit, pro perpetuò: seu pro, nunquid diu irascaris? Quidam autem nõ per interrogationem hoc dictum esse intelligunt, & dictionem *μή*, quæ habetur in Græca lectione exponunt, vt rectè etiam exponi potest, pro ne, & sit sensus: ne in perpetuũ nobis irascaris.

Aut extends iram tuam à generatione in generationem? Idem rursus repetit. in generationem autem dixit, pro usque ad aliam generationem: de quo in nono psalmo dictum est: *E t extends*, pro protendes.

Deus tu conuertens uiuificabis nos. Conuertens nos nimirũ à captiuitate ad libertatem, atq; à uitiis ad uirtutes: uel quia Græca dicitio *ἐπιστρέφεις* in utroque potest sensu accipi, & legi etiã potest. Deus tu conuersus: dicamus, Deus tu conuersus ad nos. Antea enim auersus eras à nobis: uiuificabis, hoc est, uiuos nõs reddes, ad opera uirtutum. Nam antea ad ea penè mortui eramus. ἐπιστρέφεις

Et populus tuus latabitur in te. Huiusmodi scilicet con-
uersionem consecutus.

Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da
nobis. Hæc & quæ sequuntur de Christo intelligenda sunt:
Rogat enim propheta deum patrem ex fidelis populi perso-
na, vt Christus, quem & misericordiã dei, & dei salutare ap-
pellat, sibi ostendatur. Misericordiã autẽ & salutare ideo eũ
appellauit, quia misericordia motus est, vt carnẽ assumeret,
& nos saluaret: vnde & misericors, & saluator meritò appel-
latur. Misericordiã verò tuã deus & salutare tuũ hunc dici-
mus, quia misericordiã illam, & salutare illud petim⁹, quod
à te est. Ad patrẽ enim loquitur propheta, tu verò illud no-
bis dabis, quod petimus itavt aliquando canere possimus cũ
propheta: puer natus est nobis, & filius datus est nobis.

Audiam quid loquatur in me dominus deus. Diuinam prophe-
ta spirationẽ, atque aurem in se aduenturã sentiens, ad au-
diẽdam preparatur. Quod verò ait: quid loquatur in me, di-
ctum est, vt ostenderet, quòd deus non in exteriores corpo-
ris, sed in interiores animæ aures locuturus erat.

ἐπὶ τὸν
λαόν ἐπι-
σπείροντας
καρδίαν
ἐπὶ ἀκούειν.

Quoniam loquetur pacem super populum suum, & super san-
ctos suos, & in eos, qui conuertunt corda sua ad eum. Audiam,
inquit, quid loquetur. Omnino enim loquetur deus, atque
euangelizabit pacem populo suo. Et verè quidem populus
dei & secum ipse, & cum deo semper pacem habet, sicuti cõ-
trã, idem populus semper pugnam, ac bellum habet cũ dæ-
mone, & cum vniuersis qui dæmonis amici, aut deo inimici
sunt. Eosdem autem fideles, & populũ dei appellauit, & san-
ctos, hoc est, sanctificatos, ac dicatos deo, & cõuertentes cor-
da sua, hoc est, animas suas ad eum: vel à corde totum homi-
nem significauit, veluti à parte totum.

Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius. Hoc illud est,
quod in se propheta deum loqui audiuit. Dictio autem, ve-
runtamen, superflua est in hoc loco, vel accipitur pro verè.
Erit, inquit, salutare ipsius dei, prope eos qui deum timent,
& sensus est, quòd simulac fuerint aliqui timentes eum, qui
fideles nimirum futuri erant, tunc prope eos erit Christus,
hoc est statim tunc adueniet.

Vt inhabitet gloria in terra nostra. Quod in Græco legi-
mus, τὸ κατοικησῶσαι, exponi potest, vt exposuit latinus in-

terpres. Vel etiam vt inhabitare faciat gloriam: quæ lectiones tamen eodem tendūt. Prope igitur erit Christus, vt inhabitare faciat gloriam, gratiam, & honorem in terra Hierusalem, vel quia ipse ille erat qui caro factus est, & habitauit in nobis, vel quia post saluatoris incarnationē, vsque in hodiernum diem terra illa Hierusalem nobilis, honorata & omnibus desiderabilis facta est.

Misericordia & veritas obuiauerunt, iustitia & pax osculatae sunt. Quidam his versiculis connumerari dicunt eas virtutes, quæ in Christo conuenerant, veluti misericordiã & veritatem. Et misericordiam quidē demonstrauit Christus sanando ægros, veritatē verò docendo, & prædicando. Conuenerant etiam in Christo iustitia, & pax. Ita enim significatur nobis illis verbis: exosculatae sunt. Iustitia autē Christi apparet, in rectē iudicādo, cū & prauos redargueret, & virtute præditos homines laudaret. Pax verò in mansuetudine ac modestia: verūm, vt altius exponamus, Misericordia quidem diuina dici potest Christi natura, quæ potestatē habet dimitte di peccata, & sanādi infirmitates: veritas autē humana eiusdem natura, quia non inuentus est dolus in ore eius, & quia ipse solus illam hominis dignitatem ac similitudinē verē seruauit, qua ad imaginem dei factus fuerat, & quia verus homo erat, & non phantasma, vt hæretici quidam dixerunt. Quod igitur ait, obuiauerunt: idem est, quod conuenerunt in vnum, hoc est, in vnā personam vnitæ sunt. Iustitiam item pro diuina accipitur natura. Solus enim deus iustus iudex est. Pax verò pro natura humana ob ingenuam nimirum ac natiuam eius mansuetudinem. Hæ igitur virtutes mutuò se exosculatae sunt, eo quòd summam inter se vnionem, atque conuenientiam habebant in Christo.

Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Quando homines veram per filium fidem amplexati sunt, tunc pater iure ac meritò eorum prouidētiam ampliorem suscepit, destructo nimirum demone, eorum tyranno. Vel aliter: Per veritatem, ipsum Christū intellige. Ait enim ego sum veritas. Orto igitur Christo de terra, iuxta generationē hāc inferiorē, & dissoluto deinceps omni errore ac mēdacio, pater qui summa est, vt diximus, iustitia de cælo in terrā prospexit cū antea ob mendaciū, quod inyniuersam erat, terram

PSALMVS

diffusum, à nobis omnibus esset auersus. Superna igitur tūc atque cælestia inferioribus ac mundanis sunt conciliata.

Etenim dominus dabit bonitatem, & terra dabit fructum suum. Vide quàm constanter prædicat nobis beatus David, quòd pater daturus esset filium suum hominibus. Per bonitatem enim nihil aliud intelligere possumus, quàm ipsum deum. Nullus enim, inquit, bonus, nisi solus deus. Et litera Symmachi habet: etenim dominus dabit bonum, terra etiam dabit fructum suum: Apostolos nimirum & alios fideles quæ in Iudæa regione germinarunt. Apertius verò ac manifestius est, vt dicamus, quòd nato Christo, deus dabit misericordiã hominibus, & quòd terra fructibus abundabit.

Iustitia coram eo præcedet. Per iustitiam hic vniuersas cõplectitur virtutes. Harum igitur virtutum lux, instar lampadis, à Christo coruscans, tantum ante illum emittet splendorem, vt celebrem ac præclarum apud omnes illum redditura sit.

σταβίμα-
τα αὐτοῦ.

Et ponet in viã gressus suos. Deinceps autè Christus ponet gressus suos, hoc est, illã virtutũ semitã per quã ipse ambulabat, ponet, inquã, cam in hoc, vt sit via ceteris Christianis, per quã illi incedẽtes ad eũ tandẽ perueniẽt. Vel aliter: Ioãnes domini præcurfor, quẽ beatus David hoc in loco iustitiam appellat, veluti qui omnẽ legis iustitiã seruauit, præcedet coram Christo, hoc est, ante Christũ. Ecce enim ego, inquit, mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam ante te. Clamabit enim, parate vias domini, rectas facite semitas eius. Et quia Græca dictio, αὐτοῦ ita referri potest, vt non solum legamus, gressus suos, sed etiam gressus eius. alio modo expone, quòd iustitia Christi, vel eius diuinitas præcedet coram eo, hoc est, ante assumptam carnem, veluti optimus quidam dux. Et ponet in viam gressus eius: iuxta illud: præuidebam dominũ in conspectu meo semper, propterea à dextris est mihi ne commouear.

Oratio ipsi David.

Clara quidẽ atque aperta est hæc inscriptio, ut in proemio operis dictum est. Illud tamen ad institutionem nostram pertinet, quòd dum propheta nostri preces videmus, quas ad deum fundebat, nos illinc pariter docemur, quo nã pacto quãdo in angustiis ac calamiti-

edificatus sum, orare ad deum debeamus. Prædicitur etiã in hoc psalmo gentium uocatio. Non desunt tamen qui orationem hanc ex Ezechie regis persona scriptam asserant.

PSALMVS 85.

*D*nclina domine aurem tuam, & exaudi me. Quomodo aurem deus dicatur inclinare, diximus in psalmo decimosexto.

Quoniam inops & pauper sum ego. Veluti qui aduersus visibiles aut inuisibiles inimicos, idoneas vires non habeo. & eis resistere non possum.

Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Tunc enim sanctificatus sum, quãdo tibi oblatus seu dedicatus fui. Illa quippe sancta efficiuntur quæ in dei ministerium dedicantur, ut in psalmo decimoquinto dictum est. Vel sanctum seipsum appellat quasi pium ac religiosum erga deum, inimicorum scilicet comparatione, qui impij erant.

Saluum fac seruum tuum deus meus sperantem in te. Saluum eum, inquit, ab imminente periculo, qui nulla alia in re, sed in te solo confidit.

Miserere mei domine, quoniam ad te clamabo tota die. Pro tota die Symmachus, semper interpretatur.

περὶ ἅμα
μα.

Lætifica animam serui tui, quoniam ad te leuavi animam meam. Mœrorem quo detineor, dissolue. De verbis, leuavi animam meam, dictum est in primo versiculo psalmi vigesimiquarti.

Quoniam tu domine bonus & mitis, & multum misericors, omnibus inuocantibus te. Pro mitis, Aquila & Symmachus dixerunt, propitius. Mitis autem idem est quod mansuetus. Inuocantibus autem te, non simpliciter, sed ex toto corde inuocantibus. Nam & in psalmo centesimo quadagesimo-quarto cum dixisset, prope est dominus omnibus inuocantibus eum, addidit, omnibus inuocantibus eum in veritate, hoc est, ex tota anima.

πολύελεος.

Auribus percipe domine orationem meam, & intende uoci deprecationis mee. Hæc verba exposita inuenies in primo versiculo psalmi decimisexti.

Non est similis tibi in dijs domine, non est secundum opera tua.

Omnes enim dij gentiam, dæmonia, dominus autem cælos fecit. Et tu verus quidem deus es, illi autem falsi. Videtur autem mihi hic versiculus assumptus fuisse ex verbis Moyfi dicentis: *Quis similis tibi glorificatus in sanctis, admirabilis, gloriose, faciens prodigia?* Christi verò opera sunt, non creatio tantum, aut prouidentia tam visibilis quam inuisibilis creaturæ, sed ipsius etiam creaturæ reformatio, tyrannique destructio, illa insuper mortis occisio, quam propria operatus est morte: item illa totius orbis expiscatio, quam per paucos ac viles quosdam piscatores perfecit: quibus omnibus addi etiam potest miraculorum vis. Nam etsi multi alij similia operati sint miracula, nullus tamen propria auctoritate id poterat, vt Christus. Inuocatione quippe diuini nominis operabantur.

Omnes gentes quas cunq; fecisti, uenient, & adorabunt coram te, & glorificabunt nomen tuum quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia tu es deus solus. Hæc est prophetia de gentium fide. Venient, inquit, ad te ipsæ etiam gentes. Adorare autem dicitur coram deo is, qui se à deo videri cognoscit. Esse autem dicitur coram deo omnis locus imperij eius. Glorificabunt te igitur, hoc est, laudabunt te omnes gentes, & magnificabunt te, dicentes quòd magnus verè es, & quòd tu solus deus es, qui facis mirabilia.

Ποσειδωνος
μωυ.

Deduc me in uia tua, & ambulabo in ueritate tua. Per uia dei, virtutem illam intellige, que ad actiones pertinet: per ueritatem verò illam que ad contemplationem. Ille autem qui diuinitus ad primam ductus fuerit uertutem, peruenire de facili poterit ad alteram. De hac uia & ueritate inuenies etiã in psalmo xxxiiii. ibi: *uias tuas domine indica mihi:* & paulò post: *deduc me in ueritate tua.*

78 70 81
78 70 81
78 70 81

Lætetur cor meum in timore nominis tui. Lætetur non in mundana lætitia, sed in tui timore. Vide quæso nouum genus lætitiæ. Timor, inquit, tuus fit mihi lætitia. Alibi verò dicitur: *lætetur cor quærentium dominum.* Ille autem quærit dominum, qui timet eum, cæterum nõ tantum dei timor, sed simplex etiam illius memoria pios ac fideles omnes lætificat, iuxta illud: *memor sui dei, & letatus sum.*

Confitebor tibi domine deus meus, in toto corde meo. Hoc est, gratias agam.

Quia misericordia tua magna est super me. Magnam dixit, pro multa.

Et eruijti animam meam ex inferno inferiori. Si psalmū pertinere intelligas ad beatū Dauid, per infernum, profundam peccati foueam intellige: adulterij nimirum, atque homicidij. Si verò ad regem Ezechiam, infernum accipe pro morte, cui proximus fuit, & à qua admirandè admodum liberatus est: potest etiam infernus accipi pro quolibet periculo, & à visibilibus seu ab inuisibilibus immineat inimicis.

Deus, iniqui insurrexerunt in me. Et hostes beati Dauid, qui insidias in eum moliebātur, iniqui erant; & Assyrij, qui Ezechiam regem obsidebant, & omnes denique tam visibiles, quam inuisibiles hostes nostri, iniqui appellari possunt.

Et cōgregatio potentium quæstuerunt animā meam, & non proposuerunt te in conspectu suo. Illi ipsi quos iniquos diximus. Hæc autem verba habentur etiam in psalmo LIII.

Et tu domine deus meus miserator, & misericors, patiens, & multū misericors & uerax. Quia miserator es & misericors, omnibus iis semper compateris qui oppressi sunt: & quia patiens es & longanimis, non statim peccatores in hostium manus tradis: & quia multum es misericors, non semel tantum, sed sæpius misereris: & quia uerax es, omnes eos saluas qui sperant in te.

Respice in me, & miserere mei. Hic versiculus habetur etiā in psalmo vigesimo quarto.

Da robur tuum puero tuo. Robur, quod à te aduersus inimicos haberi potest. Pueri autem tuo, hoc est, seruo tuo. κράτος.

Et saluum fac filium ancillæ tuæ. Hoc est, seruæ tuæ. His autē verbis indicare videtur propheta, se ex piis ac religiosis parentibus ortum esse.

Fac mecum signum in bonum. Impone, inquit, mihi signum, seu iudicium in bonum, hoc est, signum bonum, quale Iudæorum luminaribus olim apposuisti, quando Aegyptiorū primogenitos perdidisti. Est etenim aliquando signum in malum, quale illud erat, quod posuerat deus in Cain. Nam Hebræorum signum custodiam ac protectionem diuinam indicabat. Illud autem in Cain iram dei.

Et uideant qui oderunt me, & confundātur, quoniam tu domine adiuuisti me, & consolatus es me. Ordo fit per hyperbatorū

& videant qui oderunt me, quòd tu domine adiuuisti me, & consolatus es me: & erubescant illi atque confundantur, veluti deuicti ac superati. Et secundum hunc sensum legendū est, quòd tu domine, non quoniam. dictio enim Græca, ὅτι, vtrunque potest lectionem recipere.

Filiis Chore, psalmus cantici.

De filiis Chore in proœmio operis dictum est. In hoc autē psalmo, & Christi natiuitas, & gentium salus aperte prædicatur.

PSALMVS 36.

Fundamenta eius in montibus sanctis. Cuiusnam eius? Christi nimirum: atq; hoc manifestius fit ex verbis illis, quæ paulopost sequitur: mater Sion, dicit homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam in seculū. Fundamēta autem Christi, dogmata illa sunt, quæ de Christo traduntur. Hæc etenim dogmata bases quædam sunt, seu radices fidei Christianæ. Hæc igitur Christianæ fidei fundamenta iacta sunt in apostolis, quos propheta hoc loco sanctos montes appellat. Mōtes quidem veluti fortes, ac cōstantes in fide, & tanquā ab omni terreno atq; humili statu eleuatos: vel etiam quia sicut terreni mōtes dēuissimis pleni sunt nemorū arboribus ita & illi multiplicibus referti sunt virtutum germinibus. Sanctos verò apostolos appellat vt sæpe diximus, veluti sanctificatos ac dicatos deo, seu tanquā sancto spiritu plenos. Possumus & alio modo per fundamenta Christi, apostolos intelligere: fundamēta quidem, veluti principia ædificationis ecclesiæ fidelium: & Christi fundamenta, quoniam ab ipso iacti quodammodo atque in opus submissi sunt. Fuerunt autem hi apostoli in montibus sanctis, in Sion nimirum atque in Thabor, & in aliis montibus, qui præ cæteris Christi conuersatione, sanctiores ac sacratiores effecti esse videntur. Aliqui per fundamenta Christi, prophetias de Christo intelligunt, tanquam Christianæ fidei principia. Montes etenim sancti non immeritò prophetæ dici possunt, propter prophetiæ sublimitatem, & propter sanctificationem sancti spiritus, ita vt sensus sit, quòd principia fidei Christianæ sint in prophetis.

Diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob.
 Magnus Paulus nos docuit caelestem quandam esse Sion, & quandam esse caelestem Hierusalem, hoc pacto conuersationem illam exprimens, quæ in caelo est. Hac ratione per portas Sion, ecclesias omnes fidelium intelliges quæ in variis sunt orbis partibus, vt diximus in fine psalmi LXXI. Has etenim portas dominus diligit, & vniuersis Iudæorum ciuitatibus eas præposuit. Per tabernacula enim ipsas Iudæorū ciuitates intelligimus: vel ipsam particulariter Silo, aut terrestrem Hierusalem, in quibus tabernaculum cum arca cōmorabatur, quemadmodum in septuagesimoseptimo psalmo tradidimus.

Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. Cū iam audisset propheta à sancto spiritu, quod deus in Hierusalem videndus erat, & quod conuersaturus esset cum hominibus, stupore quodam correptus, conuersusque ad ipsam Hierusalem, clamauit, dicens: magna atque admiranda quædam mihi, o dei ciuitas, de te dicta sunt. Ciuitatem autem dei eam appellat, quia iam diu deo fuerat dicata, & quia denuò ipsi Christo, hoc est, illius passioni, & sepulturæ erat dicanda.

Memor ero Raab, & Babylonis cognoscentibus me. Efferendus est hic sermo ex Christi persona, & prædicat quod ecclesia ex multiplicibus erat gentium nationibus congreganda, atque illis quidem olim impiis. Per Raab etenim Cananæos significat. Cananæa enim fuerat Raab. Cananæi verò omnium fuerunt impiissimi. Simili modo & Babylonij, & aliæ gentes, quas statim connumerat. Per cognoscentes autem se, fideles atque in se Christum credentes omnes intelligit. In ea igitur fidelium congregatione qui in me crediderint, ego memor ero Raab, & Babylonis, & aliorum qui connumerantur: hoc est, ego eos memoria dignos faciam, præclaræque eorum facta fidelibus commemorabo. vel curam eorum habebō, sollicitè cogitans de eis tanquam pro dilectis fidelibus. Aliqui per Raab, Arabiam intelligunt.

Ecce alienigenæ & Tyrus, & populus Aethiopum, hi generati sunt illic. Alienigenæ Tyri, & Aethiopes nati sunt in Sion, vel in portis Sion, vt dictum est, vel in cognoscentibus deum. Nam quod LXX. dixerunt generati sunt, Syriachus, & Aquila reddiderunt, nati sunt. Nati autem sunt, per sacri-

καὶ Βαβυ-
λωνος τῆς
τινῶσκειν-
σι μὲν.

ἐγεννήθη-
σαν.
ἰτιχθισα.

baptismatis regenerationem. Abundat autem dictio, ecce, iuxta idioma Hebraicum. Dictio etiam hi, abundare pari modo videtur. Ordo tamē hic esse potest: ecce hi generati sunt illic: & si quæris quoniam sint hi ecce, inquit, alienigenæ & Tyrus, & quæ sequuntur. De alienigenis dictum est in psalmo LXXXII. Hæ autem gentes quæ hic connumerantur ceterarum omnium, ut diximus, impiissimæ erant. Si igitur tam impiæ gentes Christo credituræ sunt, quanto magis omnes aliæ minus impiæ etiam ei credent?

ΜΑΤΗΡ

Mater, Sion, dicit homo. Manifestè ac palam prædicit, quod ex quacunque gente quis ingressus fuerit in Sion, dicit quod Sion mater est. Subintelligi enim debet dictio, est. Mater autem ideo appellatur Sion, quia regenerat, ut diximus: vel quia Christianorum ac spiritualium dogmatum cibo, fideles omnes veluti pia mater alit. Vel mater appellatur, tanquam amabilis. Ea etenim nihil suavius, aut amabilius est. Verè quippe amabilis est ecclesia iis, qui in eam ingrediuntur, eo quod ibi conuersatus est secundum carnem Christus dominus, qui locum conuersationis suæ sanctificauit.

Et homo natus est in ea. Hoc ad Christi generationem pertinet, qui intra ecclesiæ terminos natus est: Christus inquam, qui verus homo fuit, & qui integram humanitatis dignitatem seruauit: verum ne nudum hominem putares, sed deum pariter & hominem cognosceres, addidit.

Et ipse fundauit eam altissimus. Et ille, inquit, qui in ea natus est, ut homo, idem ille ab initio eam fundauit, veluti, terræ ac cæli creator, qui altissimus est, tanquam deus.

ip rex qz.

Dominus narrabit in scripturis populorum, et principum horum qui generati sunt in ea. A prophetarum scripturis Christus omnia docebit, quæ ad se pertinent. Ait enim Lucas, & traditus est ei liber Esaiæ prophetae, & explicato libro, inuenit locum ubi scriptum erat: Spiritus domini super me, cuius gratia unxit me, euangelizare pauperibus misit me, & quæ sequuntur. Huiusmodi igitur prophetarum scripturam, populorum scripturam appellat, & scripturam principum eorum, veluti quæ & Iudeorum populis, & eorum principibus data erat, & illorum propria erat possessio, qui in ea generati sunt, hoc est, qui nati sunt in Sion.

Quam letantium omnium habitatio est in te. Dictio quam, in modum

modum confirmatis est posita. Verè, inquit, ó Sion in te est habitatio omnium spiritualiter lætantium. Dicitio autè omnium, tametsi vniuersalè sermonè reddit, apud Hebræos tamen frequentissimè ita ponitur, vt non tam vniuersos quàm multos significet.

Canticum psalmi filii Core, in finem pro Maeleth, ad respondendum, intelligentiæ ipsi Eman Israelitæ,

Quid sit canticum psalmi, & de filiis Core diximus in proœmio operis. In finem uerò ideo inscriptum est, quia ad finem tendebat prophetia, quæ hic continetur. Et psalmus quidem proxime præcedens Christi natiuitatem prædixit, hic autè Christi mortem: quod autè inscribitur pro Maeleth, exponitur, hoc est, pro chorea. Cane re enim solebant, atque unà choreas ducere, quãdo hunc psalmum recitabãt. Ad respondendum autem, hoc est, cum responderet. Tripuñdiabant enim dum ad organorum mustcen responderent. Intelligentiæ uerò, quia intelligentia lectori opus est, ob occultum, ac præsignatum hic, de Christi morte mysterium. Ipsi uerò Eman Israelitæ, quia non solis Core filii, sed etiam Eman principi alterius Cori, tradit^o fuit hic psalm^o à beato Dauid, & ab utroq; Coro un^d fuit, aut fortasse alternatim decantatus. Quædã exemplaria non Emã habent, sed Ethan; uerum placet ut in præfati psalmo legamus Emã, & in sequenti Ethan. Nam in primo Paralipomenon libro, uterque eorũ chori princeps fuisse traditur. Israelitæ etiã dixit, non quod alii cantores non essent Israelitæ, sed quia alii fortassis erant homines huiusmodi nomine Eman, & Ethan, qui erant alienigenæ, ad quorum distinctionem sic dictum est: uel forte quia tale illis erat cognomen.

PSALMVS LXXXVII.

Domine deus salutis meæ in die clamau, & in nocte coram te. De his verbis: Deus salutis meæ, dictum est in psalmo LXXII. dominum autem & deum Christus patrem appellat, vt homo: & multa huiusmodi dicta reperies in psalmo XXI. die autem & nocte dixit pro perpetuo. Summam enim hæc verba in deum fidem attestantur: quia qui sincera mente deum amat, assidue aut ore aut corde coram eo clamat: quoniã & assidue illius ope indiget. vel diem & noctem particulatim illam intelligit, qua proditus est dominus.

PSALMVS

Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurē tuam ad preces meas. Orationem & preces, vel eas intellige, quas habuit pro discipulis, vel eas quas protulit, quando petiit transire à se calicem mortis. humilia autem huiusmodi verba proferre introducit, vt homo, quemadmodum diximus in psalmo xx i. Quid autem in deo sit inclinare aurem, diximus in psalmo xvi.

Quia repleta est malis anima mea, & uita mea inferno appropinquauit. Malis, hoc est, calamitatib⁹, & afflictionibus. Tristis enim, inquit, est anima mea vsque ad mortē. Per infernum etiam, hoc loco mortem ipsam intelligere debemus.

Reputatus sum cum descendētib⁹ in lacum. Reputatus sum pro cōnumeratus sum. Collocatus sum, inquit, cum sepultis quos in lacum descendentes appellauit. Diximus enim alibi quōd sepultura etiam lacus dicitur. Quæ igitur superioris dicta sunt, tempori congruunt ante mortem: hæc autē & quæ sequuntur, tempori post sepulturam.

Fui sicut homo sine adiutorio. Non dixit sicut homo simpliciter, sed sicut homo sine adiutorio. Omnes enim, vt inquit euangelista, dimittētes eum fugerunt. Humano igitur iudicio, visus est omni esse auxilio destitutus, tamen si secus fuerit. Dixisse enim eum legimus ad Petrū: an putas, quōd non possim nunc rogare patrem meum, & præstabit mihi plusquam x i i. legiones angelorum?

In mortuis liber. Liber à corruptione, vel etiā liber, quia non ab angelis, in infernum deductus sum, sed solus descēdi. Subaudiri enim debet verbū, fui: accessi, inquit, ad mortuos liber, hoc est, insons, atque innocēs. Omnes enim alij peccatum secum habent vt causam mortis. Pœna enim ac mulcta peccati, mors: solus autem Christus insons, & sine peccato ad mortem accessit. Vel liber: quia alij inuiti moriuntur, & ideo mortis serui sunt: at Christus sponte sua, ac volens mortuus est. Potestatem enim, inquit, habeo ponēdi animam meā. vel aliter: liber, veluti qui inferni vinculis nō est detentus, sed cum authoritate atque cum dignitate illuc descendit, atque ibidem etiam conuersatus est, & aliorum vincula dissoluit. Præterea illa ratione liber dicitur Christus, quia tanquam deus morti subditus non fuit

Sicut uulserat dormiētes in sepulchro. Subaudiri etiam de-

ἐπιπέσει

ἐν τῷ πνεύματι

bet hoc in loco verbum, fui. Symmachus verò ita reddidit: quasi vulnerati iacentes in sepulchris.

Quorum non es memor amplius. Cum iam corrupti sint, atque in puluerem resoluti.

Et ipsi de manu tua repulsi sunt. Illi nimirum qui ob propria peccata ab auxilio tuo deciderunt. Similis enim, inquit, factus sum huiusmodi hominibus, multorum scilicet opinio ne, tamen si haud ita esset. Licet, inquit, clavis confossus sim, & lancea, ac positus etiam in sepulchro, à te tamen non sum derelictus. Neque enim tu mei unquam oblitus es, qui olim pollicitus fueras non datum te esse sanctum tuum videre corruptionem. Neque etiam de manu tua repulsus sum. Me enim, inquit alibi, propter innocentiam suscepisti.

Posuerunt me in lacu inferiori. Per lacum inferiorem sepulturam intelligit, cuius profunditatem Christus in euangelio cor terræ appellauit dicens: sic erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Illi autem in ea me posuerunt, qui sepulturam meam curarunt.

In tenebrosis et in umbra mortis. In locis, inquam tenebrosis. Superposito enim sepulture lapide, tenebræ in ea efficiuntur. Per umbram etiam mortis, tenebrosa sepulture loca significauit, varietate vsus sermonis. Siquidem umbrosa loca tenebrosa etiam appellamus.

Super me confirmatus est furor tuus. Symmachus pro confirmatus reddidit, aggravatus est. In me, inquit, irruit ira tua quam delicta hominum in se concitauerant, ego tamen libens eam sustinui, & te placui. Passione quippe ac morte mea, indignationem tuam omnem sedavi, veluti cum quis plagam in puerum delatam in se suscipit: Liuore enim, inquit, eius saluati sumus, & dominus tradidit eum peccatis nostris, hoc est, propter peccata nostra.

Et omnes fluctus tuos induxisti super me. Per fluctus, calamitatum ac tentationum insurrectiones intelligit: & dei fluctus eas appellat, quia dei sententia ob nostram immittuntur salutem. Omnes verò dixit pro multis: quoscunque scilicet tu uoluisti.

Elongasti omnes notos meos a me. Legimus apud Lucam, quod omnes noti eius steterunt à longè. Deum verò elongasse eos dicit, quia patris voluntate omnia hæc gesta sunt

PSALMVS

Posuerunt me abominationem sibi. Iudæi nimirū, apud quos nunc etiam amobinabile est Christi nomen.

Traditus sum, & non egr diebar. Traditus sum Iudæis ab Iscariote, & cum egr die ab eis, atque effugere possem, non aufugi tamen, sed sponte mea etiam perstiti.

Oculi mei languerunt præ inopia. Præ inopia videlicet lachrymarum. Nam cum antea copiosissimè effluxissent, euacuati tandem eis sunt oculi. Verisimile est autem quòd dominus ob summam suam misericordiam, ita Iudæ casū, & Iudæorum omnium abiectiōem atque interitum deplorauerit, què admodum plorasse eum nouimus super Hierusalem. Quidam hoc in loco, per inopiam, demacrationem corporis intelligunt præ afflictione.

Clamaui ad te domine tota die. Dixit etiam in principio psalmi: Domine deus salutis, in die clamaui. Clamauit autè non tantum pro seipso, vt homo, sed pro discipulis etiā, & pro populo.

Extendi ad te manus meas. Pro eisdem scilicet supplicans.

Nūquid mortuis facies mirabilia? aut medici suscitabunt, & cōfitebuntur tibi? Lege humanę naturę formidat Christus mortè, & rogat se diutius viuere. Nam & in euāgeliis dicebat: Pater meus, si possibile est, trāseat à me calix iste. Similia autem sunt hæc verba & quæ sequuntur, iis, quæ habentur in psalmo xxix. ibi nunquid cōfitebitur tibi puluis? aut annuntiabit veritatem tuam? Nunquid tu mirabilia facies in insensibilibus mortuis? qualia sæpenumero in viuentibus facis? vel nunquid medici eos mortuos suscitabūt? Et deinde gratias tibi agent? Minimè, inquit, sed viui hæc cognoscunt beneficia, & gratias tibi agūt, atque ideo quæso, vt diutius me viuere permittas, si possibile est.

ἐν πνεύματι
ἀείγ

Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuā, aut veritatem tuam in perditione? Ad eandem hæc verba sententiam pertinent. Et per perditionem, rursus sepulchrum intelligit, veluti quod cadauera illic iacentia corrūpit ac perdit. Diximus autem alibi quòd eandem propheta sententiam sæpenumero variis repetit modis, atque hoc præcipuè quod affectum quendam animi vult explicare: non mortuus quispiā, inquit, sed viuens quis tuam sentiet misericordiā, & hominibus eam annuntiabit. De veritate autem dei dictū

est in psalmo vigesimonono.

Nunquid cognoscetur in tenebris mirabilia tua? et iustitia tua in terra oblita? Per tenebras sepulturam intelligi diximus. Eandem etiam terram oblitam appellauit. Ab hominibus quidem oblita videtur, ob corruptionem, & à deo, quia amplius non viuunt, qui illic iacent. Viuere enim illi dicuntur, quorum deus reminiscitur. Omnia autem hæc verba eiusdem sententiæ sunt, & per interrogationem & cum affectu legenda sunt.

Et ego ad te domine clamauit. Et ego simul cum aliis hominibus, veluti qui verus etiam sum homo.

Et mane oratio mea proueniet te. Mane dixit pro cito. Cito enim, inquit, oratio mea ad te veniet. Abundat autem prepositio præ. Ideo autem cito venit ad te mea oratio, quia impedimento ei esse non possunt peccata.

Vt quid domine repellis animam meam? auertis faciem tuam à me? Similia hæc sunt iis, quæ habentur in psalmo vigesimo primo, ibi: quare dereliquisti me? item clamabo per diem, & non exaudies. Hæc autem ex persona nostra, Christus ad patrem loquitur: pro nobis, inquam, qui antea expulsi eram. Vniuscuiusque enim fidelis animam, propriam animam appellat, in sua ipsius persona vnumquenque nostrum subiiciens. Quare inquit, adhuc repellis eos? Ego enim deinceps pro omnibus pœnas soluo.

Inops sum ego, atque in laboribus ab adolescentia mea. De hac Christi inopia Gregorius theologus loquens, dixit: qui diues erat, effectus est inops, inops, inquam, ob carnem meam, vt illius ego diuinitate diues efficerer. De seipso etiam Christus ad scribam illum dicebat: Vulpes latebras habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi reclinet caput suum. In laboribus autem atque ab adolescentia, dictum est, quia ab ipsis incunabilis insidiæ aduersus eum tendebantur, & quia infans persecutiones sustinuit, ab Herode scilicet atque à Iudæis. Per labores autem ærumnas intelligit.

Exaltatus autem humiliatus sum. Exaltatus miraculis, & depressus conuiciis, Iudæorum nimirum opinione, vel exaltatus in cruce, humiliatus in sepulchro.

Et destitutus sum. Et hoc etiam quantum ad Iudæorum opi-

nionem. Visus est enim illis, veluti destitutus esse, & indigere auxilio: atque ideo dicebant, videamus si venit Helias saluaturus eum.

In me pertransierunt ira tua, & terrores tui conturbauerunt me. Iras dei eas intelligit, quas de^o aduersus peccatores conceperat, similiter & terrores. Et iras quidem pertransisse dicit, & in se ingressas fuisse, terrores vero conturbasse & refrenasse à vitiiis. Verum Origenes per iras, & terrores dei, demones ipsos intelligit: iras quidem, quia hominibus semper irati sunt, dei vero iras, quia permissioe diuina id faciunt: terrores ite, quia terrore incutiunt. Ait igitur Christus, quod passionis tempore, inuaserunt eum demones, & quod ut hominem eum conturbauerunt.

Circūdederunt me sicut aqua. Iudaei scilicet, in psalmo autem xxxi dixit, circūdederunt me vituli multi, tauri pingues circuibant me: & circūdederunt sicut aqua, quia aqua undique & non ex vna tantum parte eos circūdat, quos comprehendit.

Tota die circūdabant me simul. Diem passionis intelligit. Et quod ait, simul, expone, pro vna omnes.

Elongasti à me amicū, & proximū, & notos meos, à miseria. Ob miseriam meam, inquit, atque ob opprobria, quae mihi inferebantur, elongasti à me discipulos meos, de quibus superius diximus: elongasti à me notos meos. Amicū autē & proximū, & notos, eisdem intelligit. Et amicū dicit iuxta illud: vos amici mei estis. Proximū verò, quia vna secum utuebatur, & notos, quia & cognoscebatur & cognoscebatur. Et hoc pacto quidem totus hic psalmus in Christū relatus est. Cōgruit tamen cuiuslibet etiā fidei in angustiis cōstituto. Domine deus salutis meae, assidue clamaui in cōspectu tuo, adiutorē te mihi aduocās. Quae sequuntur clara sunt: quia anima mea aerūnis impleta est, quibus adeo fatigatus sum, ut morti proximus fuerim. Adnumeratus autē sum eū mortuis, quantum ad seuisi-morū dæmonū votū, ac studiū pertinet: & factus sum velut homo sine auxilio, ita ut de facili capi possem. Fui etiam in mortuis, quantum ad illorum, ut diximus, studium pertinet, tamen ego adhuc liber sum à morte, veluti qui re vera necdū mortuus sum. Factus sum sicut vulnerati iacentes in sepulchris, vulnerat^o & ipse iaculo peccati, vel iaculo in cœlesti-
tiae. Quae sequuntur eadem ratione expones: posuerunt me

dæmones in profundo atque in fouea peccati, in afflictionū tenebris, quæ ob summam amaritudinem, ymbra ac similitudo quædam esse mortis videntur. In me grauatus est furor tuus. Nam si tu mihi iratus non fuisses, me illi certè non superassent: omnes etiam elationes, & afflictionum, vt ita dicam, insurrectiones, seu impetus, quos fieri permisisti inducti sunt super me. Elongasti à me notos meos, sanctos scilicet angelos, qui antequam peccarem amicissimi atque bene uoli mihi erant: illis tunc notus eram, verum nunc ob peccata abominantur me. atque ideo traditus sum afflictionibus, à quibus egredi non datur, sed magna ab eis vi detineor. Illa autè verba: oculi mei languerunt præ inopia, declara vt superius exposuim⁹. clamaui ad te assiduè in auxiliū te meū aduocās. & quæ sequuntur, expone, vt diximus. Mandè etiā, hoc est, quam primū, ac statim, vbi à somno exurgā, ante omnia, orationē ad te meam effundam, dicēs: quare domine repellis animā meam? hoc est, me ipsum in angustiis constitutum, & feruidè ad te supplicantem. deinde inops ego sum, nullū aliunde auxiliū habens, & in laboribus sum ob errorē meū, & licet in hoc à te fuerim exaltatus, quòd ad imaginem me tuā creasti, humiliatus sum tamen, quia imaginis tuę dignitatem amisi: vel, opinione, atque existimatione mea exaltatus, tandem humiliatus sum: quia lapsus cecidi, & consilio destitutus sum, nesciens quid facerem. transierunt præterea, hoc est, perucnerunt in me iræ tuæ, dū in præsentī vita pœnas luo, dū mœrore suffocor, & terrores tui qui eternas mihi pœnas comminantur, cōturbauerunt me. & circumdederunt me, sicut aqua. vel per iras & terrores dei, dæmones, & tribulationes intelligit. ab his enim, inquit, assiduè premor, & semper me hæc mala circumdant. Elongasti à me familiares meos, quia ob calamitates, & miseras, quibus detineor, omnes me derelinquunt, & fugiunt.

Intelligentiæ ipsi Ethan Israelitæ.

Ad præsentis inscriptionis declarationē ea sufficiāt, quæ dixim⁹ in proximè præcedenti. tractat autem beatus David in præsentī psalmo ea, quæ ad res suas pertinent: deimque ut benefactorē laudat, quædam tamē in sermone suo de Christo interserit: atque ideo

PSALMVS

intelligentia inseribitur, quia intelligentia lectori opus est, ad dignoscendum ea, quæ in psalmo de Christo sparsim dicuntur. prædicit etiam Babylonicam captiuitatem. PSALMVS. 88.

*M*isericordias tuas domine in seculum cantabo. Misericordias, inquit, quas in me operatus es, & pro quibus in secundo Regum libro laudius gratias agit. in seculum, hoc est, semper cantabo, in canticum nimirum atq; in hymnos eas redigens.

In generationē, & generationē, annūciabo ueritatem tuā in ore meo. In generationē, & generationē, dicit, p̄ in omnē generationē. deficiēte enim vna generatione, altera subintroducitur: atq; hoc pacto vsq; ad seculi cōsummationē p̄ceditur. vel in generationē Iudæorū, & in generationē Christianorū. his enim duabus generationib⁹ tantū, & nō aliis beat⁹ Dauid ueritatē dei annūciat. in ore suo, possum⁹ etiā dicere, q̄ psalmorū liber, os sit beati Dauid. ueritatē autē dei expone, pro ueras p̄missiones dei, factas, scilicet ipsi Dauid, partim per prophetā Nathā, ut traditur in secūdo Regum libro, & partim per illam prophetandi gratiam, quæ ei à sancto spiritu data erat. Multa enim deus ei pollicitus fuerat, tam de hostium uictoria, quàm de futuro eius semine. per quod semē Hebræi, Solomonem, atque alios illius posteros intelligūt: nos autem Christum, ut in sequentibus dicitur.

Quoniam dixisti, in seculum misericordia ædificabitur. Id est fiet, tu, inquit, dixisti mihi, quod à te semper fiet misericordia. & Hebræi quidam factam esse dicunt hanc misericordiam ipsi Dauid, quando adiuuit eum deus: nos uero fieri eā dicimus omnibus fidelibus. Nam ipsi Dauid non potuit in seculum, ac perpetuò fieri misericordia, cum iam olim mortuus sit: fidelib⁹ uero semper potest. factus est enim eis perpetua misericordia, Iesus Christ⁹, cuius corpus, ut ita dicā, ædificatus, & ineffabiliter ex purissimis beatæ uirginis sanguinibus compactus est. nec mirum, si Christum ædificatum fuisse dicamus, cū assumpta eius humanitas apud sacrā scripturam domus etiā appellata sit, assumentis dei, iuxta illud: sapientia ædificabit tibi domum.

In calis præparabitur ueritas tua. Dei ueritas, Christ⁹ dicitur, quia uerax est, & nō mendax, qui etiam de seipso dixit: ego

sum veritas. Hæc, inquit, veritas/stablietur in cælis, verbū enim preparo, sapenúmero apud Hebræos accipitur pro stabilio; atque ita reddidit Symmachus, quod autem Christus in cælo esset stabiliendus, beatus David alibi tradidit dicēs: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, &c.

Disposui testamentum electis meis. Hæc, ex dei persona dicta sunt. & testamentum quidem promissionem appellat, quæ de huiusmodi electorum semine facta fuerat, per electos vero, ipsos Abrahā, Isaac, & Iacob intelligit, quibus deus pollicitus fuerat se eorum semen magnificaturum. atque ideo, magnus Paulus, ad Abrahā, inquit, dicta sunt repromissiones, & semini eius. Deinde addidit: nō dixit feminib⁹ quasi multis, sed tāquā de vno, semini tuo dixit, qui est Christus.

Iuravi David seruo meo, usque in seculum præparabo semen tuū. Iuravi, hoc est, constantissimè pollicitus sum, iuramentum enim in deo antiqui cōstantem illius promissionem esse intelligebant, apud nos etiā iuramētum nihil aliud est quā confirmatio, iuravi autē, quòd præparabo, hoc est, quòd stabilitam semen tuū, vsque ad omne seculum, per semen etiam David, iuxta sensum magis vulgarem, Solomō intelligitur, sed iuxta altiore, Iesus Christus, qui ex David semine natus est, ex sancta nimirum virgine, quæ de stirpe erat David, stabiliuit autem eum deus, perpetuū ei regnum tribuens. data est enim mihi, inquit, omnis potestas in cælo & in terra, de quo etiam apud Daniele legimus: & ei datus est honor, imperium, & regnum: omnes populi tribus linguæ seruiunt ei, regnum illius, regnum æternum, & potentia incorrupta: quæ verba Solomoni non congruunt.

Et ædificabo in generationem, & generationem thronum tuum. Ἐδοξοῦ.
Ædificare hoc in loco ponit pro augere, & proficere, & thronum pro regno, illud cōsydera, quomodo propheta regnum Christi oppellauit regnum David, quia Christus secundum carnem ab illo descendebat. Solemus etenim filij regnum, patris nomine appellare, ob cognationem scilicet & tam arctam necessitudinem.

Confitebuntur cæli mirabilia tua, domine. Per cælos cælestes intelligit potentias, ipse, inquit, cælestes virtutes gratias tibi agent, de tam admirandis operibus. vel per cælos eos homines intelligit, qui sapiunt cælestia, qui que vita ac

conuersatione sua cæteris sublimiores sunt.

Etenim ueritatem tuam in ecclesia sanctorum. Abundat dictio enim. Confitebuntur tibi, inquit, mirabilia tua, quòd scilicet admiranda operaris, & ueritatem tuam, hoc est, quòd ueras esse facies promissiones tuas. atque hæc latus admodum ac gaudens dicit, ob admirandam nimirum promissionem. gratias, inquit, tibi agent cælestes illæ uirtutes. in sanctorum illorum ecclesia, qui in cælis sunt. huiusmodi autem ecclesiam Paulus, primogenitorum ecclesiam appellat descriptorum in cælis. Quid si iuxta aliam expositionem, per cælos, eos homines intelligas, qui cælestia sapiunt, sanctorum ecclesiam illorum esse ecclesiam dices, qui in terra uiuentes, cælestium angelorum uitam, ac conuersationem imitantur.

Quoniam quis in nubibus æquabitur domino? similis erit domino in filiis dei? Quod hic legimus in nubibus, quidam interpretes, in alto, reddiderunt: alij, in locis cælestibus. manent autem in alto atque in locis cælestibus angeli. *Quis, inquit, angelus æquabitur domino? vel quis inter sanctos omnes, ei poterit comparari?* per dei enim filios, sanctos viros intelligimus, iuxta illud: ego dixi dii estis, & filij altissimi omnes, ac si diceret, nullus profectò ei poterit comparari. tu enim factor, illi autem factura. uerum hæc propheta nò dicit ut compararet deo homines, sed idioma Hebraicum secutus, ex hac dissimilitudine, dei excellentiam demonstrat, eumque laudat, ueluti qui magna quædam, ac salutaria pollicitus sit. his autem uerbis, illa Apostoli ualde similia sunt, quòd neque angelus neque homo, sed ipse deus saluauit nos.

Deus qui glorificatur in concilio sanctorum, magnus est & terribilis est super omnes, qui in circuitu eius sunt. Per conciliū hoc in loco congregationē, & conciliū intelligit, ut in primo etiā diximus psalmo. in congregatione enim sanctorum glorificatur, & laudatur deus. Ait igitur, quod deus in illa congregatione, & glorificatus, & magnus est, & terribilis, hoc est, timendus ab iis sanctis, qui circumquaque per uirtutum adeptionem ei propinquiore sunt. Magnus autem & timendus est deus his sanctis, quia illius eminentiā ac potentiam optimè cognoscunt. per sanctos etiā cælestes intelligi possunt potestates quæ semper circa eum sunt. legimus etiā apud sanctum Maximum, quòd ille dicitur circumdatus, qui coram,

retro, ad dexterā, atq; ad sinistrā aliquos quasi in circulo habet. Quoniā igitur deus in circuitu suo habere multos dicitur, qui eū circūdant: retro quidem eos esse intelligemus, qui per virtutē illā eū sequuntur, quæ ad actiones pertinet: ad sinistram verò illos, qui naturalē philosophiam dirigunt ad spiritualia. De sapiētia enim in prouerbiorū libro dicitur: in sinistra eius diuitiæ & gloria, ad dexteram etiam Dei esse illi intelligendi sunt, qui immaterialium atq; inuisibiliū rerum cognitionem ab omni sensibili atque carnali phantasmate puram ac mundam susceperunt. in dextera enim, inquit, eius anni vitæ: coram deo etiam illos esse dicemus, qui ob immensum diuinæ pulchritudinis amorem, digni effecti sunt, vt perpetuò dei fruantur conspectu, facie ad faciem illum intuentes, & quodammodo ipsi pariter effecti dij.

Domine deus virtutum. Huiusmodi verba exposuimus in psalmo octogesimo tertio.

Quis similis tibi? Huiusmodi etiam sententiam crebro inuenies apud beatum David. Dicta autem sunt, non vt interrogaret, sed veluti obstupescens, vt nos hoc pacto illius incomparabilitatem doceret.

Potens es domine. Vt facias quæ pollicitus es, vnde etiam credo te omnia deinceps perfecturum.

Et veritas tua in circuitu tuo. Non solum potens es, sed verax etiam. veritatem enim indutus es instar vestis, quæ circumcunquaque ex omni parte hominem operit: quæ verba illud videntur indicare, quòd deus semper verax est.

Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Potestatem maris, vndarum violentiam appellat: tu & procellarum, inquit, & tranquillitatis imperium in mari habes: & quemadmodum in psalmo LXXII. deum ab admirandis eius operibus laudauit, dicens, tu hæc atque illa fecisti: ita etiam agit in præsentia.

Tu humiliasti sicut vulneratum, superbum. Iuxta historię sensum, omnem superbum ac temerarium hominem intellige. Dominus enim, inquit, resistit superbis. verum altius considerando, per superbum, ipsum dæmonem intellige, qui in superbiam elatus est, atque ideo deiectus, & in præceps delatus. Vulneratum autem ideo dixit, quia vulnerati omnes, vt plurimum, humiles sunt, veluti labore afflicti. Qui

PSALMVS

dam per superbum Pharaonem intelligunt, & per inimicos, Aegyptiorū populos, qui dissipati ac suffocati sunt in mari.

In brachio uirtutis tuæ disperisisti inimicos tuos. In brachio potentiae tuæ, hoc est, in potenti brachio tuo. Per inimicos verò, impios omnes in vniuersum intellige, vel ipsos etiam dæmones.

Tuisunt cæli, & tua est terra. Creaturæ enim tuæ sunt, & seruiunt tibi: nam & alibi ait. Quoniam omnia seruiunt tibi, de cælis verò diximus in psalmo octauo.

Orbem terræ & plenitudinem eius, tu fundasti. Idem rursus repetit. de hoc etiam diximus in psalmo trigefimo tertio, i- bi: Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terræ, & vniuersi qui habitant in ea.

Aquilonem & mare, tu creasti. Hesychius dicit, q̄ scriptura nomine maris p̄sæpe occasum significat, vnde liber Numerorum, qui Iudeorum tribus describit, & alias ad orientem, alias ad occidentem, alias ad Septentrionem, aut ad tabernaculi meridiem ordine quodã dispositas fuisse dicit, hac maris dictione eos significauit, qui ad occidentem erant collocati. Ait enẽ: castra Ephraï iuxta mare. Quia igitur Septentrionalis ora, & ora maritima, hoc est, occidentalis, tenebrose sunt, hybernalésque, & frigida, & futurum erat, vt aliqui ea ratione illarum creatorem esse dẽmonẽ dicerent, necessãriò sanctus spiritus hũc errorem antea eradicauit. Illud scire etiam oportet, q̄ quãdo orientem aspicimus, ante faciem ipsum orientẽ habemus, occidentem post terga, in dextera meridiem, atque in sinistra Septentrionem.

Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt. Thabor & Hermon montes sunt, & cõtermini terræ promissionis. Per hos autem montes, vniuersam terram illam significauit, quam exultaturã esse prædicit in Christi nomine, hoc est, in Christo. Vel exultaturam in hoc, vt à Christo denominetur. Per terram verò homines intelligimus, qui terram illam incolabant. In his autem montibus Christus sæpenumero conuersatus est, quippe qui & in Thabor transfiguratus est, & in Hermon viduæ filiam suscitauit, in monte enim Hermon sita est ciuitas Naim, in qua miraculum illud factum est.

Tuum brachium cum potentia. Sensus est, quòd Christi virtus efficacissima sit. Per brachium enim virium efficaciam

significauit. Quòd autem potentissimus fuerit Christus, ex apostolo docemur, qui de eo scribens dicit: quòd dei potentia est, & dei sapientia.

Præualeat manus tua. Aduersus inimicos scilicet.

Exaltetur dextera tua. Ad protectionem scilicet nostram. χρῆσις
δύνα.
Per manum autem & per dexteram simili modo dei potentiam intelligit. Vtranque verò manus dei potentiam in auxilium suum poscit, vt & hostes pariter vlciscatur, & tueatur beneuolos. De his etiam verbis, exaltetur manus tua, dictum est in psalmo nono.

Iustitia & iudicium præparatio throni tui. Aquila transfudit: Iustitia, & iudicium basis throni tui, Symmachus verò stabilitas. Iam enim superius dictum est, quod verbum præparatio apud scripturam per sæpe idē significat q̄ stabilio: & sensus est. Tu domine iustus iudex es, & iudicialis sedes tua, in iustitia, atque in iudicio fixa est. Per iustitiam igitur & per iudicium, iustum iudicium intelliges. Est autem hæc figura frequens apud antiquam scripturam, vt alibi diximus, sicuti cum misericordia & veritas ponitur pro vera misericordia. Vel per iustitiam, iudicandi habitum intellige, per iudicium verò ipsam sententiam, & per misericordiam, elemosynam, & per veritatem, promissionis euentum.

Misericordia & veritas præcedent faciem tuam. Quatuor hæc virtutes, quatuor quædam particulatim in deo nobis significat, quòd deus videlicet sui natura sapiens sit in iudicando, q̄ iudicet, q̄ misereatur, quòd vera dicat. Tu idcirco, inquit, humanæ naturæ, quæ tyrannide coercetur, iudicium facies, & aduersus idolorum errorem, qui tyrannidem hanc in homines occupauit, sententiam feres, & misereberis creaturæ tuæ, & veras esse facies promissiones tuas, quas mihi, atque aliis electis tuis pollicitus es. Possumus & aliter dicere: veritas & misericordia dicuntur deum præcedere, quia nemo ad faciem dei, hoc est, ad illius cognitionem potest accedere, nisi prius ipse sit misericordiam consecutus, & in dogmatum veritate versatus. Misericordia enim & veritas in hoc obuauerunt, hoc est, concursum habent, atque cõueniunt in hac re. Quidam verò omnia hæc de futuro intelligunt iudicio, vt sit sensus: tu iustissimus iudex es, & in iudicio tuo misericordia veritatem præcedit. Neque enim ali-

PSALMVS

quis posset redargutionum tuarum veritatem sustinere, nisi cum veritate, tua quoque commixta esset misericordia.

Beatus populus, qui scit iubilationem. Persæpe diximus quod iubilum est vox victoriae. Beatos igitur propheta illos dicit, qui victoriae laudes, atque hymnos ei canere nouerunt, qui diabolum superauit, & de fidelibus sermo esse videtur. Vel aliter: beatos illos dicit, qui aduersus inuisibiles inimicos nouerunt iubilare, dum eos vincunt.

Domine in lumine uultus tui ambulabunt. Vultus quidem patris, est filius, ut in tertio psalmo diximus. Lumen autem filij illius mandata. Lucerna enim, inquit, pedibus meis, lex tua, & lumen semitis meis. Ait igitur quod illi in filij mandatis ambulabunt, qui huiusmodi iubilationem cognoscent.

Et in nomine tuo exultabunt tota die. Appellando atque inuocando nomen tuum. Nam si in sola dei memoria letatur iustus (memor enim, inquit, fui dei, & letatus sum) multo magis ille exultabit, qui illum nominat. Vel sermo est ad Christum, in cuius nomine illi exultant, qui ab eo Christiani denominabuntur.

Et in iustitia tua exaltabuntur. Filius esse dicitur, patris iustitia, quia, ut inquit apostolus, ipse datus est nobis a deo, sapientia, iustitia, & sanctificatio, qui etiam fideles exaltauit, abstrahens eos a terrenis per euangelium, atque in caelum euehens.

Quoniam gloriatio uirtutis eorum tu es. Virtus enim Christianorum Christus est. Ipse enim potentes viribus eos reddidit. Gloriatio autem Christi, pater, in quo filius ipse a deo ornatur & gloriatur, ut passim in euangelio, & patrem suum eum appellet, & facta sua omnia ad eum referat.

Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Beneplacitum patris, incarnatio est uerbi, & quaecumque alia ad huiusmodi incarnationem pertinent. Quid significet cornu apud sacram scripturam, diximus in septuagesimo quarto. Hoc autem in loco beatus David seipsum Christianis coniunxit, quemadmodum plerumque etiam alibi facit, quia ex suo semine Christus erat nasciturus, quo medio cognatus effectus est Christianis. Nam Christiani Christi filij sunt, & Christus David. Possunt etiam haec uerba intelligi, ut ex Christianorum persona sint prolata.

Quia domini est auxilium. In dei facultate est ut adiuuemur.

περὶ χαρμῶν.

ἢ ἀντίλη-
ψις.

Similis loquendi modus est, quem vidimus in psalmo tertio. Domini est salus.

Et sancti Israel regis nostri. Idem rursus repetit. In facultate, inquit, dei & sancti regis nostri Israel est, vt adiuuet nos. Deus autem appellatur sanctus Israel, hoc est, sanctus populi Israel, quemadmodum diximus in psalmo septuagesimo septimo. Regem etiam deum appellat, quia natura omnium dominus est.

Tunc locutus es in visione filiis tuis. Dictionem, tunc, pro certo quidem tempore posuit, sed non expresso. Tunc igitur locutus es ea, quæ ad me Dauid pertinent, & locutus es in visione, hoc est, quodam alio modo sensui magis aperto. Clarius enim ac melius ea cognoscimus, quæ per oculorum sensum videm⁹, quàm quæ aliis sensibus percipimus, vnde scriptum legimus in Exodo, & populus videbat vocem domini, hoc est, clarissimè sentiebat. Per dei autem filios, prophetas intelligit, tanquam ab eo dilectos propter virtutem. Verisimile est enim multis fuisse reuelata ea quæ pertinebant ad ipsum Dauid, atque ab illis ei fuisse annuntiata, quemadmodum & Natham prophetam multa ei legimus annuntiasse. Quænam autem hæc sint, quæ deus locutus est, refert in sequentibus. Et videntur hæc quidem dicta fuisse de beato Dauid, eo quòd multis in locis illius gestis conueniunt, veruntamen ipsi potius Christo accommodantur. Admiranda est autem sancti spiritus gratia, quæ Dauidicis rebus opportunè ea admiscuerit, quæ ad Christum pertinent, & veritatè similitudine adumbraverit.

Et dixisti, posui adiutorium super potentem. Præbui à me ipso ἐπι δυνά-
τοῦ. auxilium potenti. Et potentem quidem videtur propheta seipsum appellare, veluti regem. Nam olim reges & principes, potentes dicebantur. Verius tamen Christum intelligimus, qui dei potentia est, & dei sapientia.

Exaltaui electum, de populo meo. Videtur etiam hoc loco, primo aspectu loqui de seipso, qui ex Iudæorum populo electus fuerat in regem, & ob summam strenuitatem, ad sublimem gloriam euectus: re vera tamen Christum intelligit, electum quidem, vt ipse vna illa esset persona, in qua secundum hypostasim cum humanitate vniretur diuinitas, atque ideo dicit, quòd deus eum exaltauit.

PSALMVS

Inueni David seruum meum. Hæc verba, & quæ sequuntur vsque ad illa verba, & in nomine meo exaltabitur cornu eius: intellige, vt ad solum pertineant David, tametsi aliqui ista etiam ad Christum referant. Inueni eum, inquit, ad regnum, cum inter Iesse filios eum quæsissem. Dixit enim ad Samuel, vidi in filiis Iesse mihi regem.

Oleo sancto meo unxi eum. De vnctione ista David, traditur in primo Regum libro: Et accepit, inquit, Samuel cornu olei, & vnxit eum coram omnibus fratribus eius. Sanctum autem dei oleum dixit, vt illius confectionem, & diuinitus traditam, & misteriis refertam esse significaret.

Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum roborabit eum. Per manum & per brachiū dei, diuinam appellat opem atque potentiam.

Nihil proficiet inimicus in eo. Hebræi persæpe proficere dicunt pro perficere, veluti in euangelio: Videtis quia nihil proficitis, hoc est, nihil operamini, nihil ad perfectum ducitis.

Et filius iniquitatis non apponet nocere ei. Filium iniquitatis dicit, pro filium iniquum, sicut filium hominis, pro hominem, ita & iniustitiæ filius dicitur, pro filius iniustus, & filius perditionis, pro, perditus: filij etiam inobedientiæ, pro inobedientes. Est & hoc proprium quoddam Hebraicæ linguæ idioma. Non apponet etiam dixit pro, non amplius tentabit, veluti iam semel repulsus.

Et concidam a facie illius inimicos eius, & qui oderunt eum, in fugam conuertam. A facie eius, hoc est, in conspectu eius. In fugam conuertam, id est, superabo.

Et veritas mea, & misericordia mea, cum ipso. Vera misericordia mea, vt superius declarauimus. Vel veritas quidem ad promissiones respicit, misericordia autem ad auxilium.

Et in nomine meo exaltabitur cornu eius. Cornu David Christus est, hoc est, illius gloria. Nam quemadmodum quædam animalia cornua emitunt è capite, quæ non tantum fortitudini sunt, sed ornamento, ita ex beato David, qui Iudæorum fuit caput, veluti eorū rex (principes etenim capita appellamus) pulcherrimum quoddam cornu germinauit, quod non robur tantum, sed gloriam atque ornamentum etiam ei præstitit. Alia etiam ratione potest illius cornu dici, quia ratione

tione diuinitatis omnibus est sublimior. Cornu enim membrum omnibus corporis supereminet. ex persona igitur dei patris dicit Propheta, quod cornu Dauid, ipse nimirum Christus exaltandus esset in ipsius dei nomine. Exaltatus est autem Christus in nomine dei, eo quod & ipse dei nomen habet, & ab omnibus appellatur deus. His autem consona sunt ea, quae in Euangelio legimus, dicta fuisse à Zacharia, dum ait: Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum: eos nimirum prophetas intelligens, quos beatus Dauid superius filios dei appellauit. Per domum autem Dauid, illius generationem intellexit.

Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Per mare quidem, insulas significauit, quae in mari sunt, & per flumina, continentem terram in qua flumina perfluunt. Per manum autem & per dexteram, ut saepe diximus, potestatem, & dominum intelligit. Verum si quaerimus quando totius orbis dominum unquam habuerit beatus Dauid, nusquam id inueniri poterit: at Christus totius maris, ac totius terrae rex manifeste constitutus est, atque illius dominum adeptus, iuxta quod legimus in psalmo septuagesimo primo. Et dominabitur à mari, & à fluminibus usque ad terminos orbis terrarum. Quapropter non ad ipsum Dauid haec pertinent, sed ad Christum.

Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & adiutor salutis meae. Inuocabit me aliquando dicens: pater meus es tu. Verum ubi nam beatum Dauid legimus appellasse deum patris nomine? nusquam profecto: at Christus passim in Euangelio patrem illum suum dicit, ut deus: deum verò & adiutorem, ut homo.

Ego primogenitum ponam eum. Ita etiam magnus Paulus eum appellat, primogenitum in multis fratribus, & primogenitum ex mortuis: & rursus primogenitum omnis creaturae, tanquam noui populi primitias, & veluti eum qui primus à mortuis ad immortalitatem resurrexit, & tanquam precipuum quid, atque electum, in noua fidelium creatura.

Excelsus praeregibus terrae. Eos quidem qui illum cognoscunt, subditos sub se habet, atque ei inclinatos: hostium vero, atque eorum, qui illius detrectant imperium, semper est sublimior: & hac ratione excelsus est praeregibus

terræ, seu fideles sint illi reges, seu infideles. At David, qui uni tantum imperauit prouinciæ, omnibus regibus sublimior esse non potuit.

In seculum seruabo illi misericordiam meam. Illi inquam Christo, qui secundum hominẽ diuina indiguit misericordia, si non propter seipsum, propter suos saltem Christianos, ac si deles, pro quibus ad patrem rogabat, dei atque hominum mediator effectus.

Et testamentum meum fidele ipsi. Promissio, quæ ad ipsum David facta est fidelis, hoc est, firma erit, ipsi Christo, hoc est, adimplebitur in eo. Dictum est enim superius: vsque in seculum præparabo semen eius.

Et ponam in seculum seculi semen eius. Semen Christi sermo est euangelicus, qui in discipulorum animis fuit disseminatus, qui sermo manet in seculum seculi. Vel pro semine eius nouum populum intellige, qui in omni gente regeneratus est. Symmachus autem pro his verbis, in seculum seculi, transulit, perpetuo. Verè autè contra Christi Ecclesiã portæ inferni in æternum non præualebunt.

Et thronum eius sicut dies cæli. Et rursus ponam thronum regni eius, ita perpetuum, vt dies cæli, qui perpetui sunt, & terminum suum vsque ad mundi cõsumptionẽ seruabunt. Similia sunt illa verba, & permanebit cum sole, vt vidimus in psalmo septuagesimo primo. Dies autem cæli dicuntur, eo quod à cælo, ipso solis cursu effici videntur. Ostendant nobis igitur Iudæi semen David positum in seculum seculi, hoc est, cõseruatum in regno, aut regalem illius thronum adhuc permanere. Verùm id non poterunt. In Iechonia enim, atque in Sedechia finem habuit regnum David. Vterque enim eorum à Babyloniis in captiuitatem actus est & Sedechias quidẽ oculis orbatus, Iechonias verò in perpetua seruitute detentus est. Tunc itaque destructum est prorsus regnum, & thronus David, & nullus amplius in eo sedit. Nam Zorobabel post reditum è captiuitate non rex fuit sed dux: adeo vt regnum David in posteros quadringentorum annorum tempus non superauerit.

Si dereliquerint filii eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint: si iustificationes meas profanauerint, & madata mea non custodierint, uisitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerbis

Eus iniustitias eorum. Christi filij ij sunt qui per Euangeliū, & per baptismatis lauacrum ei regenerantur. Quid inter se differant lex, iudicium, iustificationes, & mandata, dictum est in psalmo decimo septimo. Profanauerint autem dixit pro paruipenderit. Nam profanum ad sacri distinctionem dicitur. Quod autem non est sacrum, immundum existimatur, & modici momenti. Per virgam verò, & per verbera, tentationes & calamitates intelligit. Sensus est: Ego delinquentes illos castigabo, & variis eos modis corrigam, gentium nimirum insurrectionibus, bello, fame, tyrannide, atq; huiusmodi aliis castigationibus: eos tamen omnino non repellam. Per iniquitates autem, & iniustitias, idē aequē intellige significari.

ἀπ' αὐτῶν

Misericordiam autem meam non dispergam ab eis. Parcens eis scilicet, & eorum pœnitentiam expectans. O immensam dei misericordiā. Miseretur etenim deus etiam dum flagellat, & meras nunquam adhibet pœnas. Et verberat quidem atque castigat vt contemptores, miseretur tamen vt suis.

Neque iniuste agam in veritate mea. Nullam ego, inquit, iniuriam inferam ipsi Dauid: promissionesque & pacta cū eo inita in usquam transgrediar. Hoc autem non faciā propter veritatem meam, quia scilicet ego verax sum.

Neque profanabo testamentum meum. Non paruipendam, inquit, nec spernam testamentum meum. Testamenti autē auctoritas in hoc sita est, vt & verū sit, & obseruetur: quem admodum contra, paruipendi dicitur, si infringatur, aut nō seruetur. Per testamentum autem, seu (vt Græca dictione *διαθήκη*, verius significatur) per dispositionē, verba illa intelligit, quib⁹ disposuit dicens: in seculum seruabo ei misericordiam meam.

Et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita. Verba hæc ad præcedentium declarationem consequuntur. Introdicit autem propheta deum hic humano quodā more loqui dū labia illum sua appellare facit. Per labia autem, & per os ac linguam dei, ipsum dei verbum intelligendum est.

Semel iuravi in sancto meo, si Dauid mentiar. Dictio semel confirmationem ac stabilitatem quandam significat, ac si diceret: firmiter iuravi. Simile illud est: semel locut⁹ est deus, & iuravi, pro, constanter asserui. Iuravi autē per sanctitatem

PSALMVS

meam. Omnis enim qui iurat, per maius, quid iurat, verum deus per maiorem se iurare non valens, per seipsum iurat, hoc est, in seipsum, quemadmodum magnus nos Paulus docuit. Ea autem verba: si David mentiar, idem significant, ac si dixisset: non mentiar ipsi David. Est enim hoc quoque veteris scripturae idioma, ut in iuramentis dictionem, si, ponat, loco negatiuae. Tale quid inuenies in psalmo ceteresimo quadagesimoprimum, ibi: si introibo in tabernaculum domus meae, non introibo, & quae sequuntur.

μινδ.

Semen eius in seculum manet. Semen quidem David Christus est secundum carnem, ut diximus, qui perpetuo regnat, & omnibus dominatur. Christianis quidem volentibus, infidelibus vero etiam inuitis. Data est enim mihi, inquit, omnis potestas, in caelo & in terra. Semen autem Christi sermo euangelicus dicendus est, aut fideles, qui ei per baptismum regenerati sunt, ut diximus. Hoc igitur atque illud semen perpetuo manebit iuxta promissionem meam.

Et thronus eius sicut sol coram me. Regnum Christi in fideles celeberrimum est & diuturnum tanquam sol. Quare autem solem assumpserit in diuturnitatis similitudinem, dictum est in psalmo septuagesimoprimum, ibi: & permanebit cum sole

Et sicut luna perfecta in seculum. Regnum, inquit, illius celeberrimum est, & instar solis diuturnum, & diuturnum in seculum, & tanquam luna in plenilunio, quam perfectam lunam appellauit. Duo etiam luminaria in similitudinem assumpsit, quemadmodum vidisti in saepedicto psalmo septuagesimoprimum,

κινδ
μινδ
πυδ.

Et qui testis, in caelo fidelis. Symmachus pro, testis, dixit, contestatus. Ille, inquit, qui contestatus, ac pollicitus mihi est, se ea meo semini daturum, quae diximus, ille in caelo est, & fide dignus est. Huius enim mundi homines non adeo fide digni sunt.

Tu uero repulisti, & despexisti. Quae sequuntur, Propheta ex Iudaici populi persona conscripsit, Babylonicam captiuitatem deplorans, & promissiones a deo factas ipsi David penes neglectas fuisse reputas. Tu uero, inquit, qui praedicta omnia pollicitus es, repulisti atque inhonorasti semine David.

Et respicere videtur hæc verba ad Iechoniam & Sedechiã, Verum non mediocriter desipiunt Iudæi, qui deum mentiri posse suspicantur; quod qui suspicatur, tam impiè agit, quam impossibile est deum, aut fallere, aut falli. Cæterum semen David, cui regni aternitas promissa est, Christum esse affirmamus: cuius regni non erit finis. Et Iudæi quidem terreste, ac mundi huius tam regnum, quam thronum intelligunt, nos autem Christi regnum, non huiusmodi esse dicimus. cum ipse illud esse negauerit de hoc mundo, quia nimirum corporis sensu percipi non potest, sed spiritu tantum, atque intellectu. Regnum autem Christi est voluntaria fidelium omnium subiectio, & seruitus. Et enim, inquit, constitutus sum rex ab eo: & rursus: Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.

Distulisti Christum tuum. Per Christum tuum, idem intelligit, ac si diceret: Regem illum, qui tua sententia vnctus fuit ad regnum. Hoc pacto beatus David in primo Regū libro, Saul regem, Christum domini appellabat. Distulisti autem, hoc est, seorsum à te posuisti, ac repulisti, non adimplendo nimirum promissiones ei factas.

Destruixisti testamentum serui tui. Irritasti, inquit, promissionem, quam ei fecisti.

Profanasti in terram sanctuarium eius. Vidimus in psalmo septuagesimotertio: profanauerunt in terram tabernaculum nominis tui. Per sanctuarium autem eius, eius dico, David, celeberrimum illud templum intelligit, quod fuit in Hierusalem: quasi ab ipso David constructum fuisset, seu ipsius dicendum esset, eo quod ab eo primum decretum est, vt ædificari deberet, & quia materiã Solomoni filio tanto operi opportunam reliquit. Quinimmo iam antea ipse illud erexisset, ni iussum ei fuisset à domino, ne ipse, sed Solomon templum edificaret. In prædicto etiam psalmo septuagesimotertio, tam sancti quam sanctuarij nomine similiter templū appellat. Illud etiam animaduertendū videtur, q̄ propheta, qui ex populi, vt diximus, loquitur persona, vniuersam hanc calamitatem in ipsum reiicit beatum David, studēs hoc pacto deum magis ad misericordiam flectere, dum populum cernit tanta erga beatum David compassione permoueri.

Destruixisti omnes sepes eius. Per sepes, templi muros intel-

ligit, seu etiam ipsas Moyſi leges.

δ'χρδ-
ματα.

Posuisti munitiones eius formidinem. De Iechonia loquens, aut Sedechia, sermonem tamen suum format propheta quasi de seipſo loquatur Dauid, quia calamitatē, qua posteriori obruti fuerunt, illatam reputat progenitori. Munitiones autem tam Iechoniae, quā Sedechiae in murorum ambitu erant, verū vterque eorum in captiuitatem actus est, & tantarum munitionum loco. Vterque etiam formidine fuit circumdatus. Fecisti eum, inquit, circumdari formidine, atque ea veluti septis quibusdam vallari.

Diripuerunt eum omnes transeuntes per viam. Eum pro eius diuitias. Transeuntes verò per viam, vicinas appellat gentes, quae transitum prope eum faciebant, & quas in psalmo septuagesimonono appellauit praetergredientes viam.

Factus est opprobrium vicinis suis. Hic versiculus etiam habetur in psalmo septuagesimo octauo: eo excepto quòd illic populus plurali vtitur sermone.

θλιβέντωρ

Exaltasti dexteram conterentium eum. Hoc est superiores ei fecisti Babylonios. Solent enim qui victores sunt in bello, extollere manus supra victos, atque hoc pacto eos cedere.

Latificasti omnes inimicos eius. Vicinas scilicet gentes, vt in saepe dicto psalmo septuagesimo octauo diximus.

Auertisti adiutorium gladij eius. Quod in pugna ei praestare solebas.

Et non es auxiliatus ei in bello. Quod scilicet aduersus Babylonios gestum est.

κετέλυσας
ἀπὸ κεθα-
ρισμῶ.

Destuisti ab emundatione eius. Cessare eum fecisti à consueta purgatione. Asperſionibus enim utebantur, & purificatorijs Iudaei, quando celebritatem, aut festiuitatem aliquam peragebant. A praecedenti igitur, signauit id quod consequitur, ac si diceret: omnes illius festiuitates prorsus delesti.

καὶ ἵερας

Et thronum eius in terra confregisti. Regnum eius etiam euertisti. Est enim sermo metaphoricus.

Minorasti dies temporis eius. Tempus intelligit promissum semini Dauid, quod scilicet futurum esse dixeras in seculū seculi. Minuisti autem illud, hoc est, concidisti, tametsi diuturnius id fore promiseras.

Perfudisti eum confusione. Ea nanque quae posteris probro sunt, ipsis quoque progenitoribus videntur ignominia in-

figere. Ignominia autem affecti sunt ob captiuitatem, & ob multa alia dedecora, quæ passi sunt.

Vsquequo domine auerteris in finem: exardescet sicut ignis ira tua? Hæc verba iis similia sunt, quæ habentur in psalmo LXXVI. Ibi: vsquequo domine irasceris in finem: exardescet velut ignis zelus tuus?

Memor esto, quæ mea subsistentia. Memento quare ego substiterim, hoc est, cur plasmatus fuerim. Ea autem prorsus de causa creatus sum vt viuens magnalia tua glorificarem. Eripe igitur quæso me à morte. neque enim mortui laudabunt te domine.

Non enim uanè creasti omnes filios hominum. Non frustra, nec sine causa hominem plasmasti, vt inutilis ac superflua cuiuspiam rei instar, perire debeat: quin immo imagine illâ tua honorasti, magnumque & honorabilem fecisti. Ne despicias igitur nos miserè pereuntes.

Quis est homo qui uiuet, & non uidebit mortem? eruet manum suam de manu inferni? Quis posuit pro nullus: & subaudienda est eadem dictio, in secundo versiculo, ac si diceret: & quis est, qui eruet, &c. Per inferni verò manum, possessio nem, & tyrannidem mortis intelligit: & quoniam necessariò futurum est, vt moriamur, eo quòd mortalem habemus naturam, opportunè participari sibi optat dei misericordiam in præsentia vita dicens.

Vbi sunt misericordie tuæ antiquæ domine, quas iurasti Dauid in ueritate tua? Per misericordias, promissiones intelligit à deo factas de semine & de regno Dauid. Summa enim erga homines misericordia motus fuerat deus: vt huiusmodi promissiones faceret. Antiquas autem has promissiones ideo esse dicit, quæ supplicanti olim populo factæ fuerant: quo populo beatus Dauid multis annis erat iunior: vel quia ante seculum à deo ita determinatum fuerat, vt ait Paulus de Christi mysterio, absconditum inquires fuisse id mysterium ante secula. Esaias etiam has dei misericordias antiquam, & verum consilium appellauit. Iurasti autem, hoc est, constanter pollicitus es: in ueritate tua, hoc est, quia verax es.

Memor esto domine opprobrii seruatorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium. Seruatorum tuorum, Hebræorum scilicet, quod opprobriū à multis gentibus sustinui, quæ obfi-

PSALMVS

dioni & captiuitati interfuerūt. Sustinui autem, hoc est, gestauit in corde meo. Aquila enim tui, & Symmachus gestauit, reddiderunt, pro sustinui. Per sinum verò, ipsum cor intelligit, quia in colatitiam, aut dolorem, veluti in sinu quodam reponimus.

Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerūt commutationem Christi tui. Per Christum domini, ipsum intelligit regem Dauid, vt superius tradidimus. Per commutationem verò ipsius Christi seu Dauid, Iechoniam intelligit, aut Sedechiã, qui loco ipsius Dauid in populo regnauerūt: quibus Babylonij captiuitatem exprobrabāt. Repetitio autem verbi exprobrauerunt, vehementiam indicat doloris.

Benedictus dominus in seculum, fiat fiat. Docet propheta in fine psalmi ne inter afflictiones animo consternemur, suadens rogandum deum esse, & illius reminiscendum benignitatis, & postremò etiam eundem esse laudandum, veluti qui nostra omnia rectè administret, & dirigat ad vtiliora. Laudabilis igitur, inquit, semper est deus: fiat fiat laudabilis, vel fiat fiat semper eius voluntas. ad ea enim semper dirigitur, quæ nobis magis conducunt.

Oratio ipsi Moysi homini dei.

De hac inscriptione diximus in proœmio operis. Docemur autem hoc psalmo, quo pacto in afflictionis & calamitatum tempore, rogare deum debeamus.

PSALMVS 89.

Omne refugium factus es nobis in generatione, & generatione. Hoc est, in omni generatione. Ita enim reddidit Symmachus.

D

Priusquam mōtes fierēt, & plasmaretur terra, & usque in seculū tu es. Tu ideo es nobis refugium in omni generatione, quia semper tu es, etiã ante mōtiū aut terrę, aut totius prorsus orbis creationē. Et cū creatorē deū creaturis omnibus priorē esse dixerit, alio deinceps modo eūdem æternum esse sine principio tradit, & sine fine. Nam quod ait: à seculo & vsque in seculum tu es: idem sibi vult ac si dixisset: ab æterno vsque in æternum tu solus es, & non alius. Seculum enim pro semper, seu pro æterno persèpe poni legimus apud scripturã. Verba autē illa priusquam mon-

tes crearentur, & plasmaretur terra, & orbis, idem æque significant, & iterationem continent sermonis: tamen magnitudinem quandam, ac factum præferre etiam videantur.

Ne auertas hominem in humilitatem. Variis modis humilitas accipitur apud scripturam. Aliquando enim ponitur pro modestia, iuxta illud: discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Aliquando pro illa castigatione, quæ de afflictionibus prouenit, iuxta illud: bonum mihi, quia humiliasti me. Aliquando etiã pro destructione, iuxta illud: tu humiliasti quasi vulneratum superbum. Et aliquando pro subiectione, veluti cum quis hostibus suis subiicitur: & hoc pacto ponitur in præsentì psalmo: ne permittas me, inquit, in hanc humilitatem conuerti, postquam ad te confugi.

Et dixisti conuertimini filij hominum. Tu, inquit, dixisti: ò filij hominum conuertimini. Multis autem in locis id dictum legimus fuisse à deo, præcipuè apud Moysen. Suscipe igitur nos, qui conuertimur ad te.

Quoniam mille anni in oculis tuis domine, sicut dies hesternæ quæ præterit, et custodia in nocte. Hoc etiam dictum est ad demonstrandam dei æternitatem: mille, inquit, anni coram te, tam breue tempus reputantur, quàm apud nos dies vna vel quæ iam etiam præterierit. Breuior nanque videtur ea dies, quæ præterit, quàm ea quæ adhuc præsens est: & rursus, tam breue tempus reputatur mille anni, coràm te, quàm apud nos reputatur quarta pars noctis: quã partem noctis, custodiã appellauit. Solent enim ij, qui in exercitu per vices custodias faciunt, quilibet noctem in quatuor diuidere partes, & vnamquãque partem, custodiam appellare: verbi gratia primã, aut secundã custodiam. Cum igitur primò mille annorum spatium, temporis vnus diei comparauerit, atque eius quidam præteritæ, addidit & quoddam tempus multò breuius: quartam scilicet noctis partem. Breuior enim videtur nox quàm dies, cum nox multo citius præterfluere videatur, & quia qui dormiunt, temporis lapsum non agnoscunt, & quia ob tenebras id etiam minus percipitur, & quia laborantibus hominibus longius esse videtur tempus, quàm cessantibus ab opere. Non secus igitur apud deum mille annorum interuallum reputatur, quàm apud nos, aut præterita dies, aut quarta noctis pars, cum anni ipsi semper labantur, & fluant, deus verò immo-

PSALMVS

bilis fit, & æternus. Dicitio autem, quoniam, ad confirmandum posita est, & idem significat, quod verè.

ἡ δὲ ἰσχυρὴ
 νόματα
 αὐτοῦ
 ἔτι ἰσχυρὴ
 ἔτι ἰσχυρὴ
 ἔτι ἰσχυρὴ

Contemptus eorum adhuc erunt. Cū humanæ vitæ annos exiguos esse propheta docuerit, tamen ad mille annorū spatium nostra protenderetur vita, adhuc tamē amplificat prolatam à se sententiā, dicens: se magis etiā, ac magis huiusmodi annorū spatia nihili facturū, quinimmo & cōtempturū esse, cū ad diuinam æternitatem, prorsus nihil sint. Contemptus, inquit, eorum mille annorum, adhuc erunt apud me, hoc est, etiam atque etiam à me magis contemnentur. Alium deinde huiusmodi annorum contemptum, ac viliores affert dicens.

Manè quasi herba transeant. Manè hoc in loco pro cito dixit, quemadmodum, & alibi vidimus. Cito, inquit, pertransibunt mille anni, instar herbæ alicuius, quæ cito perit.

Manè floreat, et transeat, ut spera decidat, induret, et areseat. Hæc omnia ad celerem herbæ interitū referuntur, quæ manè quidē diei floreat, & pertransibit à flore, & vespere decidet: hoc est, cadet in terrā: atque ita cōsumpto eo humore, quæ antea habebat, obdurescet atque exsiccabitur. Omnia enim hæc verba licet optātis modum retineant, in futuri tamen significatione accipiuntur. Atque vt ostenderet propheta quam cito herba pereat, vno atque eodem die florere eam descripsit, atque arefcere. Vel forte ideo ita dixit, quia aliqua sint herbæ: quæ vno atque eodem die floreat, & pereat. Quidam hæc dicta esse asserunt de Iudæis, quorum religionem ac cultum in templo, mille tantum annis dicunt perseverasse, à Solomone videlicet vsque ad Christi passionem: ita vt à deo reputati sunt, quàm dies hesternæ, atque ideo quod contemptus eorum Iudæorum adhuc erūt, & semper magis augetur. Et videmus sanè eos nunquam cessasse. Quin semper magis contemptui sint, & ludibrio. Et alia etiam consequenter ad prædicta intelligunt: quod scilicet manè eorum: hoc est, felicitas eorum, pertransibit velut herba. Eorum autem felicitas tantum durauit, regnante Solomone. Nā postmodum semper concussi sunt. Aliam autem quæ sequuntur verba, ad herbam referes eo modo, quo iam prædiximus.

Quia defecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus. Defecimus, hoc est, diminuti sumus, & peruiimus, dū tu pec-

gatis nostris iratus es. De ira autē & furore, seu potius, iuxta veriorē Græcæ dictionis θυμὸς significationē, de exca-
descendētia, persæpe alibi dictū est, & præcipuè in psalmo v. 1.

Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo. Manifestas nimirum ac conspicuas coram te, & cum latere nō possint, sed oculis assiduè tuis pateant, te idcirco semper magis irritant aduersum nos.

Seculum nostrū in illuminatione uultus tui. Seculum nostrū, hoc est, vitam & conuersationem nostram. Omnis, inquit, vita & conuersatio nostra manifesta est in conspectu tuo: & idem est sensus, qui in præcedenti versiculo.

Quoniã oēs dies nostri defecerūt. Oēs vitæ nostræ dies pertransierūt. Ita enim, inquit, me sentire persuadet calamitatuū vehemētia. Est autē mos iis qui in angustiis sunt, vt dicāt se ab eis oppressos esse, ac iã periisse, veluti desperata profusus salute. Dictū etiã est persæpe, & denuo repetemus, q̄ dictio, quoniã, seu quia, aliquãdo ponitur vt cōfirmet, pro verè, aliquãdo rationem reddit & aliquãdo tātū narrat, & abū dare quodãmodo videtur, vt hic: & ita sæpe positā eã inuenimus apud beatū Dauid. Sit igitur hæc tibi in futurū norma certissima. Superfluū enim est eadem semper repetere.

Et in ira tua defecimus. Idem etiã superius dixit, sed sermo nem repetit, eorum more, qui misericordiam implorant.

Anni nostri quasi aranea meditabantur. Araneã ponit pro araneæ tela. Verbū autē meditabatur, in passiuā hic significatione positū est, p̄ existimabatur, seu reputabatur: & sensus est: q̄ anni nostri à nobis existimabatur, p̄ existimatur quasi araneæ tela, quæ summo fit cum labore, & modico durat tempore. Ob maximā enim earū tenuitatem, non mediocri textitur cum labore, & ob infirmitatem celeriter pereunt.

*Dies annorū nostrorū in ipsis septuaginta anni: si autē in potētati-
bus, octoginta anni.* Numerū annorū determinat, quot sint nimirū anni potētiae, hoc est, roboris, seu viriū, & quot sint anni violētiae. Ait igitur q̄ dies annorū nostrorum, hoc est, q̄ anni nostri, in ipsis, pro in nobis ipsis sunt lxx. anni. Eo usq; enim nos nostri sumus, hoc est, nostri dominamur, roboreq; ac viribus nostris mouemur: si autem in potētati-
bus quis victurus sit, hoc est, in violētia, eo q̄ tūc vix ali-
quid fieri potest, octoginta annis, quis viuēt.

ἐμελίτωρ.

νεκτὸ
πλείον ἄν-
τιδρ.

Et quod amplius eorū labor & dolor. Ultra hos annos si quis vixerit, labor ei erit, & dolor, ob summam nimirum ætatis infirmitatem. Laborem autem hic posuit pro miseria. Aliqui ea verba: & quod amplius eorum, ita intellexerunt, & in iis annis, qui sunt ultra dictos septuaginta vel octoginta annos, modica est in eis delectatio, sed maior est afflictio, propter frequentes casus.

Quoniam superuenit mansuetudo in nos, & erudiemur. Per mā suetudinē, modicā dei castigationē intelligit. ita enī mitiori nomine eam appellauit: quia si castigationi & correctioni illi cōparetur, qua ob summa delicta nostra digni essem⁹, non castigatio, sed mansuetudo potius videri poterit.

κερὰ τῶς.

Quis nouit robur iræ tuæ? Si modica castigatio tantum nobis sensum præstitit, quis nosse poterit, quātæ & quales sint iræ tuæ vires, quibus vteris aduersus eos, qui cū multa peruersē egerunt, conuerti nolunt. Magnæ sanè vires illæ esse debent, atque intolerabiles.

εὐμὸρ.

Et præ timore tuo indignationem tuam dinumerare? Et quis rursus iram tuam nouit metiri, hoc est, cognoscere quanta sit, verè nullus poterit: quoniā tu valde terribilis ac timeendus es.

γνώρισόν
μοι.

Dexteram tuā sic notam fac mihi. Tu, inquit, sic dirigens me, in mā suetudine nimirū atq; in modica correctione, notā fac mihi dexteram tuam in die iudicij. notam verò eam mihi facies, si in dextera ouium tuarum parte me statueris.

πεπιδυμῆ
ως non πε-
παιδευμῆ-
νους.

Et uinctos corde in sapientia. Et rursus, indica mihi iustos homines, illis videlicet me coniungens, quorum corda ante mortem uincta, atque alligata erant cum sapientia. principium autem sapientiæ est timor domini. vel, sapientia est discretio inter virtutem & vitia., & operatio per virtutem. & hæc quidem ita præcedunt, intelligendo hæc verba de futuro iudicio. Possumus etiam intelligere vt sit sensus: notam fac mihi dexteram tuam, hoc est, illam potentiam, quam in defendendo habes, atq; in conseruando: & eos etiam homines fac mihi notos, qui in iis rebus sapientes sunt, quæ pertinent ad diuina. cupio enim illorum consuetudine prudentior fieri.

ἐπιστρέψω

Conuertere domine. Vel te ad nos, à quibus auersus es, ob maxima delicta nostra, vel nos ad te, q̄ passim aberramus à via.

Vsquequo? Non conuertis scilicet: & cum interrogatio-
ne legendum est.

Et exorabilis esto in seruis tuis. Qui afflicti sunt, atq; in-
uocant te.

παρακλή-
θητι.

Repleti sumus manè misericordia tua, & exultauimus, & lætati
sumus. Præfens quidè vita vespere ac nocti cõparari potest,
propter errorè ei immixtū, & quia tãdem in ea dormire di-
cimur, cum morimur. cõtrã futura vita, manè appellari po-
test, & dies, propter claritatè, & ppter resurrectionè à mor-
tuis. Ait igitur q̄ manè, hoc est, in futura vita, nos qui con-
uersionem tuam consequemur, vt dictum est, hoc est, qui cõ-
uertemur à te, replebimur misericordia tua, & exultabim⁹,
& lætabimur. Est enim hic tempus pro tempore, quemad-
modum Aquila & cæteri interpretes significarunt. De ex-
ultatione autem, & lætitia variis in locis tradidimus.

In omnibus diebus nostris lætati sumus. Hoc in loco etiã læ-
tati sumus, dictū est, pro lætabimur. omnibus autem diebus
nostris, hoc est, perpetuò. futuri enim seculi gaudia perpe-
tua sunt, nec aliquando aut desinunt aut interrumpuntur.

Pro diebus quibus humiliasti nos, annis quibus uidiimus mala.
Humiliasti nos omni earum afflictionum genere, in quibus
iusti versantur. per mala autem, tentationes atque afflictio-
nes intelligit.

Et respice super filios tuos, & super opera tua, & dirige filios
eorum. Respice, inquit, ad patres & ad doctores nostros,
qui seruiert tibi, & propter eos dirige nos eorum filios
ad virtutem, & respice in nos seruos tuos, nec tantum nos
dirige, sed filios etiam nostros, seu secundum carnem nobis
sint filij, seu secundum spiritum.

Et sit splendor domini dei nostri super nos. Splendor dei,
est diuina gratia, quæ omnes sui participes illuminat. splen-
dorem verò dei, dixit, pro splendore qui à deo est.

Et opera manuum tuarum dirige super eos. Super nos, pro
in nobis.

Et opus manuum tuarum dirige. Ea quæ superius opera
manuum dixit in plurali numero, vniuersæ actiones sunt,
quæ per manus fiunt, & quas dirigi precamur, ne declinent
à rectitudine, hoc est, à decoro. Per opus autem manuum,
à singulari numero, quidã speciatim significari dixerūt elec-

PSALMVS

mosynam, cuius separatim, & quasi quodã cum honore meminisse prophetam dicunt, veluti præcipuum quoddam opus sit, & deo maximè gratum, non tantum autem ille dicitur misericors, qui largitur, sed etiam qui compatitur. nam ab iis qui nullas habent facultates, sola petitur compassio & consolatio. Alij per manuum quidem opera, varia factiuræ virtutis opera intellexerunt: Manus enim per sæpe pro huiusmodi virtute accipiuntur: per opus autem manuum singulari sermone, ipsam contemplationem, veluti quid in sua specie magis vniforme. Nam & manus certo quodã modo pro ipso etiam capiuntur intellectu: eo q̄ per ipsum, veluti quibusdam manibus, anima nostra dirigatur ad virtutes, & ducatur ad deum.

Psalmus ipsi David sine inscriptione.

De psalmis qui inscriptionem nullam habent, dictum est in præmio operis. Docemur autem hoc psalmo quantæ, & quàm incomparabiles sint illius spei vires, quæ in deo est.

PSALMVS 90.

*Q*ui habitat in adiutorio altissimi, in protectione dei celi cõmorabitur. Ille qui diuino auxilio ita vtitur, veluti habitatione quadã, aut domo. hoc est, ille qui extra hoc diuinum auxilium non moratur, sed in eo solũ confidit, in custodia atq; in protectione dei seruabitur, hoc est, protegetur à deo. Deũ autẽ celi dixit, vt dominũ, q̄ si celi dominus est, clarum est quod & terræ, & cæterorũ omnium est deus. per auxiliũ autẽ, seu per adiutorium altissimi, diuinorum mandatorum legem intellige, quam in auxilium hominibus dedit contra dæmones.

Dicit domino adiutor meus es tu, & refugium meum. Is dicit domino magna cum libertate: domine tu es adiutor meus, & tu solus es refugium meum.

Deus meus, & sperabo in eum. Nec tantum ad ipsum deum secum ipse ita dicit, sed coram alijs attestabitur fidem hanc suam, dicens: hic est deus meus, & sperabo in eum.

Quoniam ipse eripiet te de laqueo uenantium, & à uerbo perturbationum. Laquei nobis tenduntur tam à visibilibus, quàm ab inuisibilibus inimicis. huius quippe mudi hostes, qui huc

ἔντιμόν
πρωτ.

σὶ
ἀπὸ λόγῳ
παραχώ-
σους.

mana venantur corpora, laqueos tendere dicuntur, cum infidias parant. intellectuales autem hostes, qui non corpora venantur, sed animas, laqueos aduersus nos struunt, cum aut praua suggerunt consilia, aut ad concupiscentias nos atque ad passiones incitant. Symmachus pro verbo perturbationis, calūniarum sermonem reddit. Perturbat enim animam calūniā. Conuertit autem propheta sermonē suum ad huiusmodi hominem, qui in dei adiutorio habitat, virēsq; atque animum præstans, confidere eum iubet dicens.

Scapulis suis obumbrabit tibi. Hoc est, proteget te. est autem hic sermo metaphoricus. nam qui pugnat pro aliquo, stare ante eum solet, atq; hoc pacto illū tegit, atq; obūbrat tergo ribus suis. Scapulæ enim illæ partes dicuntur, quæ inter medios sunt humeros. Dei igitur scapulæ pro ea accipiuntur potentia, qua conseruare nos solet ac tueri: quam potentiā alio etiam nomine, alas dei appellauit, dicens.

Et sub alis eius sperabis. Pro confides, instar pulli scilicet.

πῆρευσ.

Scuto circumdabit te veritas eius. Scuto pro instar scuti. sensus est: si tecum veritatem habueris, ipsa te scuti instar circumdabit, & ex omni vndique parte custodiet. Huius igitur virtutis laudes considera, quantæ sint, cum illam dei esse dixerit, veluti ei familiarem, ac domesticam. Iure autem veritas dei esse dicitur, quia si mendacium dæmoni, vt quid propriū adscribitur, meritò veritas deo, vt quid proprium applicatur. possumus & aliter dicere: scuto, hoc est, cruce circumdabit & custodiet te Christus, qui veritas est patris. Qui vidit enim, inquit, me, vidit & patrem meum.

Non timebis à timore nocturno. Siue à dæmonibus, siue ab hominibus hic timor inferatur.

A sagitta uolante in die. A quocunq; ea sagitta immissa sit. immittuntur autem sagittæ, materiales quidem ab hominibus, intellectuales verò à dæmonibus, quæ passionibus suis animam vulnerant.

A re perambulante in tenebris. In tenebris ambulant fur, insidiator, incendiarius, fornicatio, adulterium, dæmon, & alia huiusmodi.

ἀπὸ πρᾶ-
γματος.

Ab occurſu ex dæmonio meridiano. Quodcunq; casu inopinatè, aut inuoluntariè contingens, occurſus dici potest. per dæmonium verò meridianū, aliqui acedia dæmonem dixe-

ἀπὸ συμ-
πτώματος
& κενῆς

PSALMVS

runt, eo q̄ illo tēpore magis nos aggredi soleat. Aliqui verò dæmonē illum, qui turpibus cogitationibus præest, atq; incontinentiæ. Ingrauescente enim ventre, vehemētius insurgit, & in animas hominum grassatur.

Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autē non appropinquabit. Dictio latere, tamen si indefinitè sit posita, hoc tamen loco sinistram partem significat. si habitaueris, inquit, in altissimi auxilio, cadēt quidem à sinistra tui parte, mille sagittæ, à dextra autem decem millia, & nihilo minus te non attingent. Altius tamen contēplando, alius potest his verbis sensus accōmodari. tu, inquit, multis quidem sagittis, à sinistra parte impeteris, sed multo pluribus à dextra. sinistram autem intelligere possumus tunc dici, quando apertis quis ac manifestis passionum iaculis impetitur, dexteram verò, quādo ab occultis: sciens autem inimicus quòd multi prauas eius suggestiones non suscipiūt, quibus ipse in aperto ac palam eos incitare conatur ad vitia, astutia vitur: incipit enim à bonis operibus, sed tādē desinit in malum.

Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum uidebis. Verū si intellectus tui oculis consideraueris, intelliges hoc verum esse, suppliciaque ac pœnas delinquentium videbis.

Quoniam tu es domine spes mea. Auditis prophetae nostri sermonibus, is qui in dei adiutorio habitaturus est, præ summa lætitia ad deum exclamat, dicens: verè tu domine es spes mea, & deinde propheta ei respondet, quæ sequuntur.

Altissimum posuisti refugium tuum? non accedent ad te mala. Verba illa, altissimū posuisti refugiū tuū, cū interrogatione legēda sunt, quæ autē sequuntur absolute, atq; in modū sententiæ, nā qui deū habuerit in refugiū, non cadet in tētationibus. atq; huius rei testis est ipse etiam dæmon, qui de beato Iob clamabat ad deum, dicens: tu eum munisti intus & foris. tunc enim tantum infestat dæmon, cū id deus permittit. per mala autem, infortunia intelligit, aut pericula.

Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo Quinimmo nec domui tuæ vlla appropinquabit calamitas. Et aliter: per flagellum, ægritudinem intelligere potes, & per tabernaculum, ipsum corpus, in quo anima diuersatur. nec ab re est, vt intelligamus, quòd hominibus dei, huiuscemodi tētationes,

nes, certamina sint & probationes, peccatori autē, flagella. multa enim, inquit, flagella peccatoris.

Quoniam angelis suis mandabit de te, ut custodiāt te in omnibus tuis. Huiusmodi sententiā habuimus in psalmo L I I I, ibi: castrametabitur angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Habraam etiam seruum suum confidere iubens dicebat: bonus dominus mitter angelū suum ante faciem tuam. Ipsum etiam Iacob dixisse legimus: angelus, qui liberauit me ex omnibus malis. ex his autem omnibus illud colligimus, quod de^o per angelos suos omnes eos tuetur, qui in eo confidūt. per vias autē, actiones intelligit.

In manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuū. & ῥῶσι σιμῆ ποτι. Per angelorum manum, illam intelligimus potētiam, quam in custodiendo habent, atque, in conseruando. tollent autem, hoc est, ferent, inter infortunia scilicet, adeo vt neque ad lapidem offendas pedem tuum. Et aliter: lapis est omne peccatum, atque omne impedimentum ad virtutem, pes verò, ille conuersationis nostræ ordo, ac modus quo per hanc vitam incedimus.

Super aspidem & basiliscum ascendes, & conculcabis leonem & draconem. ἡπιβόση. Ipsæ etiam venenatæ, atque immites feræ, te nunquam lædent, sicuti legimus accidisse multis sanctorū. iuxta Anagogicum verò sensum, per ascensum hunc, & per cōculationem venenatorum atque immitium animalium, potentiam illā intellige sanctis datam, aduersus omnes malignitates & nocumenta: per aspidem verò, calumniæ vitium intelligere possumus, eo quod more aspidis in aures hominum venenū immittat: & per basiliscum, inuidiam, quæ quasi basiliscus, perniciem ac virus in oculis gestat: leonem etiam pro crudelitate. ac sæuitia intelligere omnibus facilimum est, draconemque pro indignatione, ob summam nimirum illius vehementiam atque efficaciam. hæc igitur omnia iustus conculcabit, & minimè ab eis lædetur. Ad hæc omnia addamus, quod dæmon dici potest, aspis, basiliscus, leo, & draco, ueluti, qui omnia illorum vitia in seipso solus complectatur.

Quoniam in me sperauit, liberabo eum. Quoniam magna ac ferè incredibilia propheta ei pollicitus est, qui in deo sperauerit, quod conculcaturus nimirum sit squissimas atque im-

PSALMVS

manissimas feras, & nullam illinc ipse læsionem relaturus, introducit deinceps deum ipsum ea cõfirmãtem, quæ dicta sunt, & docentem, quis nã fructus sit spei illius, quæ in deo collocatur; in me, inquit, huiusmodi homo sperauit, ceterũ ego illum à quocunq; eripiam periculo.

Protegam eum, quoniam cognouit nomẽ meum. Vide quomodo dixit nomen meum. Naturam enim diuinam nullus potest intelligere. Ille autẽ dei nomen cognoscere dicitur, nõ qui tantũ illum deum esse cognoscit, sed is, qui se illi virtute ac moribus dignum offert.

Clamabit ad me, & ego exaudia eum. Quia nihil seipso, aut deo indignum petit.

Cum ipso sum in tribulatione. In omni tentatione, vt olim adfui tribus pueris, & potentia omnibus aliis martyribus.

Eripiam eum. Ex omni angustia. vide in psalmo quadragesimo sexto, ibi: non vidi iustum derelictum. Item ibi: Dominus non derelinquet eum in manus eius.

Et glorificabo eum. Non tantum eripiam, sed insignẽ ac clarum reddam, ob summam illius in me beneuolentiam.

Longituãine dierum replebo eum. Si hanc à me longitudinem perquisiuerit. vel. per longitudinem dierum, æternam vitam intelligit, quæ & vna dies est, & longitudo dierũ dicitur, eo quod nunquam cesset, & successiones non habeat.

Et ostendam illi salutare meum. Salutẽ, quæ à me est, quod scilicet saluare omnes possum, qui in me sperant.

Psalmus Cantici in diem sabbati.

Quid sit psalmus Cantici in proœmio operis dictum est. & hic quidẽ psalmus authoris & cantoris caret nomine. nullũ enim nomen habet, aut David, aut alicuius cantorum principis: quia scilicet ab omnibus, communi choro fuit decantatus: inscriptione tamẽ prorsus non caret. inscribitur enim: in diem sabbati, ea ratione, ut quidam dicũt, quod beatus David, solis sabbatis in gratiarũ actionem, deo canendum esse eum destinauerat. tunc etenim omnes chororum principes una conuenire solebant, ut eum canerent. uerũ hi, qui diuina sublimius concẽplantur, pertinere dicunt hunc psalmũ ad futuri iudicii diem, & de delinquentium pœnis, & iustorũ proœmiis tractare: & quemadmodũ sabbati dies ab omni prorsus ope

re uacabat, ita illa futuri iudicii dies, quæ requies est presentis uitæ, ab omni mundana cura homines liberat: atque ideo, iure sabbatum, hoc est, requies appellatur.

PSALMVS XCI

Bonum est confiteri domino. Verè bonum est agere deo gratias.

Et psallere nomini tuo altissime, ut annuncemus mandè misericordiam tuam, et ueritatem tuam per noctem. Et canere bonum est gratiarum actiones. Quidam ita exposuerunt quòd bo-

num est confiteri, & annunciare primum deo peccata, dein de canere ei, ita ut psalmodia nostra, quæ ei canitur, munda ac pura sit. & cum dixerit: bonum est facere hoc, atque illud, tunc demum huic bono operi, aptum, atque idoneum etiam prescriptum tempus, dicens: quòd bonum est, ut manè, hoc est, ut in principio diei annunciemus, hoc est, ut meditemur, atque effera- mus misericordiam dei, quæ scilicet misericordia nostri permotus, nec terremotu nos obrui permittit, nec aestu extingui, aut aquis necari, nec à feris, neque ab inimicis, aut ab aliis malis nos lædi permittit. Quæ omnia in nocte accidere solent. & quòd omnium maximum est, nõ concessit, ut dæmonum insidiis uinceremur. Similiter & per noctem bonum est dei ueritatem annunciare, hoc est, prædicare, aut extollere illius cognitionem ac scientiam, quam nihil latere potest. atque hoc facere ideo bonum est, ut noctis tempore quando ad corporis voluptates moueri magis solemus, annunciando has diuinas laudes, comprimamur à uitiis, in memoriam reuocantes quomodo latere eum nihil poterit, quòd à nobis gestum aut etiam meditatam fuerit. possumus etiam intelligere, quòd per manè, totum diem significet, ueluti à parte totum.

In detachordo psalterioicum canticum in clibara. Quinq; nimium corporis sensus, & quinque animæ potètiæ consonas, atque concinnas mutuo inter se reddentes: & per hæc omnia Christo domino canentes, ut diximus in tertio uersiculo psal- mi xxxi. ubi ferè similia habentur uerba.

Quoniam letificasti me in factura tua, et in operibus manuum tuarum exultabo. Per facturam, quidam uniuersam hanc totius mundi machinam intelligunt. & per manuum opera, particulares huius creaturæ species, quarum magnitudinè, inquit,

& pulchritudinem, varietatē, cōcinnitatem vtilitatēq; & cætera huiusmodi tam in vniuersum, quàm particulariter prospiciens, lætor, & amplius etiā semp̄ exultabo. alij verò per facturā, & per manuū op̄a, idē eque dixerūt significari.

Quoniam magnificata sunt opera tua domine. Dicitio, quā, intensionem significat, valde magna, inquit, atq; admiranda sunt opera tua, nō solum, quæ ad creationē, sed ea etiā quæ ad prouidentiam, ad dispensationē, ad miracula, & ad omnē denique administrationem tuam pertinent, de operibus autem dei latius dictum est in psalmo octogesimo quinto.

Nimis profundæ facta sunt cogitationes tuæ. Inscrutabiles, inquit, ac inuestigabiles se nobis esse demonstrarunt, cogitationes tuæ & consilia tua impenetrabilia. Videtur autem consimilis sententia illa Pauli, d̄ profundum diuitiarum sapientię, & sciētę dei, quā inscrutabilia sunt iudicia eius, atque inuestigabiles viæ eius.

Vir inspiens non cognosceat. Inspientē illum appellat, qui diuinarum rerum cognitionē nullam habet, tamen si humanarum scientiarum exteriorem quandam cognitionem habeat. huiusmodi, inquit, homo non cognosceat, quod magna sunt opera tua, & quod profundæ sunt cogitationes tuæ, sed confidens sibi ipsi, tentabit in earum profundū descendere, atque hoc pacto veluti ex prærupto quodā in abyssū cadet.

Et imprudens non intelliget hæc. Eandem repetit sententiam.

Cum exurgeret peccatores quasi herba, et inclinati sunt omnes, qui operantur iniquitatem. Coniunctio, &, abūdat hoc in loco. inclinari autē dixit, pro incuruari, atq; humiliari, vt sit sensus: cum peccatores orti essent, & instar herbæ ad tempus florent, illū tamē florem, ac vigorem diu retinere ne quiuerunt, sed inclinati sunt, & deciderunt. eosdem autem, peccatores appellat, & operantes iniquitatem.

Vt exterminentur in seculum seculi. Inclinati verò sunt, & à prima fœlicitate deciderunt, vt puniātur in futuro seculo. solet enim beatus David æterni seculi pœnas, atque insolabilem illam perditionem, exterminationē appellare: & dicit, quod ruinā, & lapsū à præsentī fœlicitate sumēt propheta tractatum de futuri iudicij die, quemadmodum dixi.

ἀσυνέτος
ἐν τῷ ἀνα-
τελευχῶν
τος

ἐξολθρευ-
θῶσι.

mus in principio psalmi.

Tu autem altissimus in æternum domine. Tu autem inuestigabilis es, & iudicia tua inscrutabilia.

Quoniam ecce inimici tui domine, quoniam ecce inimici tui peribunt. Dei inimici non tantum infideles sunt, sed quicunque etiam delinquentes, quia diabolo dei inimico obtemperant. peribunt autem in futuro seculo.

Et dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem. Ad varias nimirum pœnas, atque ad varia supplicia.

Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum. Cornu suum beatus David, Christam appellauit, quasi ex se germinandum secundum carnem, de quo latius dictum est in psalmo octogesimo octauo, ibi: & in nomine meo exaltabitur cornu eius. exaltabitur autem, hoc est, magnificabitur in tempore nimium futuri iudicij, profligatis atque humiliatis omnibus eius inimicis: exaltabitur, inquam veluti cornu quoddam unicornis, hoc est, valde exaltabitur. dictio autem unicornis est secundi casus vt alibi diximus.

Et senectus mea in oleo pingui. Per oleum, hilaritatem denotauit, vnde alibi dicitur, vt exhilaret faciem in oleo. cognoui, inquit, cornu meum exaltandum esse, atque ideo futurum spero, vt senectus mea in pingui, hoc est, in multa hilaritate versetur, vtque iucundè ac sine mœrore extremum illud vitæ meæ tempus agam, futurorum spe consolatus.

Et dispexit oculus meus in inimicis meis. Symmachus & Theodotio pro, dispexit, reddiderunt, videbit. LXX. verò interpretes quæ futura erant, exposuerunt vt iam facta. per inimicos autem, & dæmones, & infideles intelligit, in quibus visurum se sperat vindictam, seu ultionem. subintelligenda enim est aliqua huiusmodi dictio.

Et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea. Hæc verba etiam defectiua sunt. audiet enim auris mea sententiam domini, aduersus eos, quos insurgentes ac malignantes promiscuè appellat.

Iustus ut palma florebit. Cum superius de peccatoribus sermonem habuerit, dixeritque, quod florebit vt herba, quæ cito perit, nunc de iusto dicit, quod florebit vt palma, quæ viuacior est, & cuius flos nunquam decidit, sed in dulcissimum fructum prouenit, cuiusque germen nõ tabescit, sed semper viget.

ἐν ἔλαιω
πίονι non
αὐτὴ ἰλιε.

ἐ τοῦ αἵματος
ὁ φθαλμὸς
μὲ ἐν τοῖς
ἐχθροῖς
μὲ καὶ ἐν
τοῖς.

Sicut Cedrus quæ in Libano est, multiplicabitur. Est autem Cedro coma copiosa ac multiplex, alias etiam similitudines habet iustus ad palmam. nam quemadmodum modica illius arboris pars terræ infigitur, & tota penè à terra in cælum eleuatur, ita & iustus cor suum à terrenis in cælum attollit: & quemadmodum palmæ fructus feris diripi non possunt, sic etiam iusti viri opera à dæmonibus perdi nequeunt, aduersante nimirum in utroque rerum sublimitate. Multo præterea tempore utriusque opus est ad perfectionem. Cum Cedro etiam, iustus similitudinem retinet: quia sicut cedrus bonum ex se odorem emittit, & incorruptibilem materiam habet, & ramorum copia abundat, & ymbram consequenter multam facit, ita & iustus bono virtutum odore plenus est: & cum semel purgatus fuerit ab omni labe, incorruptibilis permanet, & filios quàm plurimos ex se spirituales non secus ac ramos quosdam generat, & multorum etiam indigentium efficitur protector.

Plantati in domo domini in aulis dei nostri efflorescent. Plantati in inferiori ecclesia, in qua habitat gratia domini, & radicati in fide, florebunt in superioribus aulis cælestibus, hoc est, illic apparebunt virtutum floribus ornati, vel aliter: domus domini scientia est diuinarum scripturarum, in qua scientia domini inuenimus, aulæ verò sunt illius mandata.

Adhuc multiplicabuntur in senectate pingui. Per pinguem senectam, plenam intelligit senectutem, tametsi, inquit, iusti homines senuerint non deficient tamè in profectu virtutis, quin immo magis, ac magis semper virtutibus multiplicabunt.

Et bene eis accidet. Bene illis eueniet, inquit, in futuro seculo: quia scilicet delectabuntur atque exultabunt.

Ut annuncient quod rectus dominus deus noster, & non est iniustitia in eo. Ita ut læti mutuò annuncient, quòd dominus iustus est, qui seruis suis requiem præstat, pro iis laboribus, quos in vita sustinuerunt. Quod verò ait & non est iniustitia in eo, repetitio est sententiæ, & idem sibi vult ac si iustum eum appellaret.

In diem ante sabbatum quando habitata fuerat terra.

Hic psalmus apud Hebræos omni prorsus caret inscriptione. Quædam exemplaria editionis septuaginta interpretum inscriptionem

κ) ευπα-
θῶντες
ἰσοῦνται.

ἕτε κατῶ
κ150.

nem illam habent, quam superius retulimus; & quidam exponunt, quod dies sabbati accipitur, pro die uniuersalis iudicii, ut in præcedenti psalmo diximus: dies uero ante sabbatum, dies sit resurrectionis domini. Fuit enim illa dies, ueluti præludium quoddam uniuersalis resurrectionis. In illa autem die, habitata est terra, ab iis nimirum hominibus, qui per Euangelium & baptismum regenerati, & quodammodo replasmati sunt. Verum castigatiora exemplaria etiam iuxta additionem LXX, carent huiusmodi inscriptione.

PSALMVS 92.

D Omnis regnauit. Dei quidem filius, ab æterno semper rex fuit, id tamen non semper fuit ab hominibus cognitum, quinimmo cum olim ignorabant homines: uerum ubi Christus à mortuis resurrexit, fideles omnes, & qui in eum cre-

didere, certiores effecti sunt, dei filium, & regem esse, & deum. Hoc est igitur, quod nunc nobis prædicit beatus Dauid, dicens: Dominus regnauit, hoc est, cognitum est, ut rex. vel aliter: Rex quidem olim erat Christus ut deus, sed post resurrectionem regnat, ut homo: data est, inquit, mihi omnis potestas in cælo, & in terra. & rursus: Ego autem constitutus sum rex ab eo.

Decorem indutus est. Hoc est, gloriam & potestatem eiusmodi demonstrauit, quæ decentissima illi erat, etiam ut deo. Vel aliter: Dominus carni quidem mortuus, decorem non habebat nec speciem, iuxta prophetæ testimonium, uerum resurgens decorem, quem antea non habebat, indutus est.

Indutus est potentiam, & accinxit se. Eodem modo intelliges hunc versiculum. Habuit præterea Christus semper & decorem, & potentiam, uerum olim id homines latebat: manifestum autem fieri coepit postquam in cælum ascendit, tametsi huiusmodi indumentum exterius nullum induerit. Pie etenim hoc intelligendum est, ut diximus, quemadmodum & uerbum, accinxit. Idem enim significat, quod aptauit, seu ornauit. Cingulum quippe, ornamentum cuiusdam signum est.

Etenim stabiluit orbem terræ, qui non commouebitur. Orbem, dæmonum fraude fluctuantem, ac penè concussum, ueritate sua Christus ita stabiluit, ut erroribus amodo huc atque illuc non abducatur, quia in fidei petra fundatus ac stabilitus est. Per orbem autem terræ, quæ iuxta ueriores Græcæ di-

διναμις
τις
σφοδρα.

ἰσχυρος.

δοξασθεν.

PSALMVS

clesiã intelligi dicunt, in qua fideles habitant: aduersus quã, iuxta domini sententiam, inferni portæ non præualebunt.

ῥόνος.

Paratus thronus tuus ex tunc. Paratus, hoc est, firmus, & stabilis, vt diximus, in psalmo octogesimo quinto. Et quod ait, ex tunc, expone, pro à principio. Illud tamen semper animaduertendum, quòd huiusmodi sermo, ab initio nimirum seu à principio, nullũ tempus inducit in diuina natura, sed aternã quandam antiquitatem tantum significat. Tale quiddam est, quod paulo post subdit, dicens: à seculo tu es: tametsi, inquit, tu serui personam indueris, stabile tamen ac firmum tibi est ab initio regnum tuum. Neque enim vnquam ab eo decidisti, aut illinc pulsus es.

A seculo tu es. Stabile, inquit, tibi ideo est regnum tuum ab initio, quia tu es à seculo, hoc est, à principio, vt dixim⁹.

φωνος.

Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina uoces suas. Per flumina, Apostolos intelligit, veluti qui spiritualibus Euangelij fluentis humanas irrigant animas: & dicit, quòd exaltauerunt uoces suas, hoc est clarè & apertè, palamque, ac sine vlla verecundia, Euangelicam doctrinam prædicauerunt. Illud tamen animaduerte, quod alibi per sæpe dixim⁹, prophetam/frequentissimè præterito tempore vti, pro futuro, vel futura narrare, quasi iam præterita. Illa etiam repetitio verbi, eleuauerunt, gaudij intensionem significat.

ἄρσιον ἐν ποταμοὶ κητελεῖς αὐτῶν.

Tollent flumina attritiones eorum. Illa flumina, quæ post flumina paulo ante dicta, hoc est, post Apostolos ventura sunt, tollent, hoc est, capient, seu sequentur eas vias, quæ ab illis tritæ fuerint, & formatæ. Per attritiones etenim, semitas illas ac sectiones, aluei cuiusdam instar formatas, intelligit, quas flumina, cū per terram feruntur, lambendo ac terendo incidere solēt, ac formare. Et sensus est: quòd doctores, qui post Apostolos venturi sunt, eas vias, atque easdem sequentur disciplinas, quibus ipsi etiam Apostoli vsi fuerint.

μετιωρισμοί.

A uocibus aquarum multarũ, mirabiles eleuationes maris. Per aquas multas, baptismi lauacra, intellige, quæ vbique in Ecclesijs perficiuntur. Voces autem huiusmodi aquarum, inuocationes sunt sanctæ trinitatis, & supernæ gratiæ, quæ in baptismatis sacramento fieri solent. Per mare etiam singulari sermone, ipsum baptismum significauit, quod vbique terrarum celebratur, quemadmodum dictum est, in psalmo se-

ptuagesimotertio. Certo etenim merito multiplex videtur, quia variis in locis, & innumerabilibus penè personis celebratur: virtute tamen vnum, atque idem est sacramentum. Eleuationes autem huiuscemodi maris, fluctus illi sunt, qui ex immersione atque emersione eorum fiunt, qui baptizantur. Has igitur spiritualis ac mystici maris eleuationes, admirandas admodum esse dicit, si elementalibus maris eleuationibus comparantur. Huius enim maris fluctus/hominibus quidem timendi sunt, verum dæmonibus iucundi, contra autem illi baptismatis fluctus, timendi quidem sunt dæmonibus, iucundi autem ac suaves sunt hominibus, & illi quidem in patriam nauigantes perdunt, isti verò submersos seruant. Effectus autem sunt hæc eleuationes mirabiles, ab inuocatione illa diuina, ut dictum est, & ab illo, quod illic inest mysterio.

Mirabilis in altis dominus. Admirabilis verò deus potissimum est. In huiuscemodi altis ac sublimibus rebus. Vel ordo sit: mirabilis est dominus, qui in altis est. vnde alibi, ait: qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo, & in terra.

Testimonia tua credibilia facta sunt valde. Testimonia de te ἰσχυρὰ ὄντα
σὰρ σφῶ-
δ' ἔα. valde sunt fidelia, hoc est, vera. Ea autem intelligit, quæ de Christi incarnatione, de dispensatione in carne, ac de eius conversatione, à prophetis variè prædicta sunt.

Domum tuam decet sanctitudo domine, in longitudine dierum. Domus dei est, vniuersalis Ecclesia fidelium, ut sæpius dictum est. Hanc, inquit, domum decet sanctitudo, hoc est, ut sit sancta, ea nimirum ratione, quia dei sancti domus est: verum hoc, ita dænum fiet, si in iis, qui illud templum habitant, munditia extiterit ab omni prorsus inquinacione. Huiusmodi verò munditia, & sanctitas semper decet domum domini. Domus etiam domini est templum dei, quod secundum Apostolum, fidelis quilibet representat: atque ideo eos omnes decet sanctitudo in longitudine dierum.

Psalmus ipsi David quarta sabbati.

Est & præsens psalmus sine inscriptione apud Hebræos. Ea autem verba: quarta sabbati, à quopiam fuere apposita, cum quarta hebdomadæ dies psalmum hunc decantari inuenisset. Per sabbatum enim hoc in loco, quemadmodum & sæpe alibi, ipsa hebdomada si-

PSALMVS

gnificatur. Voluit autem hoc psalmo beatus Dauid omnibus hominibus solamen prestare, qui ab iniustis, atque à prauis opprimuntur hominibus.

PSALMVS 93.

Deus ultionum dominus Deus ultionum dixit, pro, deus ultor. Idioma est & hoc Hebraicū, iuxta quod alibi etiam dicitur, deus misericordiae, & deus miserationum, & deus cōsolationis & deus pacis & alia huiusmodi, Ait igitur, quòd dominus, est deus ultor.

δευσιονων
δυναστο.

Deus ultionum libere egit. Liberè, seu palam egit, hoc est, manifestauit, iustum nimirum iudicium suum: cumque longè nimis hætenus fuerit ac patiens, vindicta tandem usus est.

Exaltare qui iudicas terram. Exaltare, inquit, simulac iudiciale thronum tuum conscenderis, hoc est, appareas, & cognoscaris ab omnibus deus delinquentium ultor, dum iudicas, & sententias pronuncias, & dum sumis vindictā. De hoc autem verbo exaltare, vide quæ dicta sunt, in psalmo quinquagesimo sexto.

Redde retributionem superbis. Per superbos, potentissimos quoque intelligit, qui pauperes opprimant aut despiciant.

Vsquequo peccatores domine? usquequo peccatores gloriabuntur? Eisdem rursus peccatores appellat, quia & in deū peccant, dum eius legem de iustitia traditam contemnunt & in ipsos qui iniuriam patiuntur, dum eos lædunt. Atque ita etiam eos appellauit in psalmo nono. Est autem mos huiusmodi hominibus, de propria potentia gloriari. Illa autem repetitio, vsquequo peccatores domine, loquentis zelum demonstrant, quemadmodū, & illa repetitio quæ sequitur verbi, loquentur. Et quanquam hoc pacto dubitanter loquatur nunc propheta, non ignorat tamen momentaneam esse omnium eorum fœlicitatem, qui iniuste agunt, sed tam diuturnam dei patientiam ægrefert.

Effabuntur & loquentur iniustitiam? loquentur omnes, qui operantur iniquitatem. In verbo effabuntur à communi sensu sumenda est dictio vsquequo, & simili modo in secundo versiculo in verbo, loquentur, à communi sensu sumenda est dictio, iniustitiam. Dictiones vero effabuntur, & loquentur, idem æquè significant.

Populum tuum domine humiliaverunt, & hæreditatem tuam afflixerunt Iam prædiximus quòd per antiquum populum, & per antiquam hæreditatem, Iudæi intelligendi sunt, per novum autem, & per novam, fideles ex gentibus.

Viduum & orphanum interfecerunt, & profelytum occiderunt. Hæc & Iudæorum principes ob summam avaritiam faciebant, & multi ex nostris similiter principibus faciunt. Interficere enim dicuntur non tantum ij, qui gladio in eos sæviunt, sed illi etiam qui eorum rapiunt bona, qui illos despiciunt, quoties iniuria afficiuntur, qui que eos lædentibus, ut amicis, gratificantur. Profelytum verò Iudæi eum appellabant, qui ex Gentili effectus fuisset Iudæus. Nos autem per profelytum aduenam omnem ac peregrinum intelligimus.

Et dixerunt non videbit dominus, & non intelliget deus Iacob. Hæc tamen ipso ore ac lingua non sæpe dicant, corde tamen per sæpe intra se reuoluunt, iniqui homines. Neque enim tanta vnquam auderent, nisi huiusmodi sententiis, vel cogitatione saltem se subscriberent. Et quod ait: intelliget, posuit, pro, audiet, seu cognoscat.

Intelligite sane insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Ea animaduertite, quæ iam diu omnibus nota sunt, atque aliquando serò saltem prudentes estote.

Qui plantauit aurem non audiet? & qui plasmauit oculum non considerat. Non considerat, dixit, pro, non videt. At quomodo verisimile est, illud esse sine sensu, qui sensus in aliis creauit. Confundit eos igitur propheta huiusmodi interrogationibus, quæ apud omnes in confesso sunt.

Qui corrigit gentes non arguet? Ille, inquit, qui gentes erudit ac corrigit, iis nimirum legibus, quæ apud eas sunt. (harum etenim legum scientiam deus ipsis etiam gentibus præstitit, ut earum seueritate delinquentes coacerentur) quomodo non arguet etiam & castigabit eos omnes, qui scelera aliqua, aut iniquitates commiserint?

Qui docet hominem scientiam. Is qui aliis scientiam & cognitionem præstat, quomodo ipse non cognoscat aut quomodo ignorabit.

Dominus cognoscit cogitationes hominum, quoniam uanæ sunt. Hominum dico talia cogitantium, quòd deus scilicet humana non curet. Cognoscit eos igitur dominus, quòd errant,

sed patiens est per sepe & longanimis. ex quadam dispensatione, vel cogitationes eorum hominum dicit, qui quæ ventris sunt, cogitant, & non quæ sunt dei.

Beatus homo quem erudieris domine. Quem prudentem feceris doctrina tua.

Et de lege tua docueris eum. Lege tua, naturali vel scripta, vel etiam vtraque. Sunt etenim hæc leges prudentiæ ac sapientiæ fontes.

Vt mitigetur a diebus malis. Ita vt in diebus afflictionis mitis fiat, & patiens, & non ægreferat, neque indignetur aduersus labores, sed ex tua lege cognoscat, quod ij qui calamitates sustinent, ad propriam vtilitatem, & commodum vexantur, quodque contra ij, qui eos affligunt, condignas aliquando criminibus suis pœnas dabunt.

Donec effossa sit peccatori fouea. Donec iniquis paratum sit periculum, seu donec in illud inciderint. Tunc etenim iis etiam miserebitur, qui se iniuria affecerint.

Quoniam non repellet dominus populum suum, et hæreditatem suam non derelinquet. Non repellet eos, tametsi affligi eos ad tempus per sepe permittat, sicuti ad ipsam vsque seculi consumptionem in futurum etiam permissurus est, modo finens vt prauis iustos viros opprimant, modo etiam opem atque auxilium suum probis impertiens, & vtrumque ad eorum commodum dispensans. Populus autem & hæreditas domini, olim Iudæi erant, verum illis expulsis, Christiani ac fideles in eorum locum adoptati sunt, quemadmodum alibi saepe diximus.

Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium. Donec Christus, qui ipsa est iustitia, relicta sua longanimitate, ad iudicandum se conuertat. q̄ autem Christus iustitia appelletur, testatur beatus Paulus de eo dicēs: qui datus est nobis a deo sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio,

καὶ ἔχομε
νοι αὐτῆς
πάντες.

Et proximi eius omnes recti corde. Caterum prope eum tunc omnes iusti aderunt, illi nimirum adstantes, qui vniuersam erit terram iudicaturus.

Quis consurget mihi aduersus malignantes? Quis mihi, inquit, aduersus malignos adiutor aderit inimicos?

Aut quis consistet mecum aduersus operantes iniquitatem? Eandem repetit sententiã, opem sibi ferri maximè expetēs, ob

immēsam nimirum dæmonum malignitatem. Quis, inquit, simul mecum in acie aduersus inimicos consistet? Deus profecto, qui & olim per sepe mei curam suscepit.

Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. Penè, inquit, periissem, animæ aut ipsius etiam corporis morte, si periclitâti mihi dominus opem non tulisset. Per infernum autem possumus peccati foueam intelligere.

Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabat me. Si ad deum dicebam, stabilitatem atque constantiam meam fluctuasse, si me huc atque illuc ob propriam infirmitatem distrahi palâ fuissem confessus, confestim tu mihi aderas adiutor. Hoc autem sermone docemur à propheta, quòd quicumque lapsus delictum suum agnouerit, & non desperauerit, aut alioqui negligēter aliquid non egerit, sed ingenuè coram deo id confessus fuerit, quòd statim auxiliū consequetur. Misericors etenim est deus, & infirmitatibus nostris facillè compatitur.

Secūdam multitudinē dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ latificauerunt animā meam. Iuxta proportionē dolorum quos in corde gerebam, præstita sunt à te mihi solamina. Sicuti enim dolorū varia sunt genera, ita etiam multiplicia sunt refrigeria, quæ nobis tribuit deus. Nā iuxta uulnerum qualitatem, conueuientem applicat medicinam.

Non adhareat tibi thronus iniquitatis. Thronus iniquitatis est diabolus, in quo iniquitas & confidet, & regnat. Non adhareat igitur tibi, hoc est, non adsit tibi iudicanti. Est autem apud Græcos imperantis modus pro optatiuo. Quædam verò exemplaria habent, non adharebit, & tunc futurum tempus intellige positum modo optatiuo.

Qui fugit laborem in præcepto. Qui laborem nobis describit, ut impedimentum omnibus præstet obseruare volentibus mandata tua: vel qui ante mandatum tuum posuit laborem, atque ærumnas, ut tanquam aliquid laboriosum illud pertransamus. Deinde causam etiam reddit, cur dæmonem optet deo non adistere.

Venabuntur aduersus animam iusti. Quia si dæmon, inquit, & socij eius tibi adstiterint, statim ceu laqueos quosdam ac venatorias plagas tēdere incipiēt aduersus iustos quoslibet

μη συμ-
προσέσω-
σοι θεόνος

δ πλαστ-
σωμ.

θηρευσουσ
ἐπι ψυχῆς

PSALMVS

accusantes nimirum eos de peccatis quæ aut ignoranter, aut præter sententiam commiserint, atque hoc ob immensam eorum malignitatem atque inhumanitatem.

Et sanguinem innocentem condemnabunt. Quantum in eis fuerit. Sanguinem verò innocentem circumloquedo dixit, pro innocetes homines. vel huiusmodi sermone eos damnat: quod in dicta causa pœnas inferant, vt sit sensus: quod immeritis hominibus infligent supplicia, atque ideo tibi, inquit, non adhærebunt.

Et factus est mihi dominus in refugium. Mihi, inquam, oppresso, & persecutionem in hac vita sustinenti.

Et deus meus in adiutorium spei meæ. Sperabam equidem resistere, verum cum opprimerer ac fatigarer, defluebam ac labebam cõcepta spe, deus autem mihi præsto fuit, & spem meam rursum confirmauit, tribuitque vt meliora adhuc sperarem.

Et reddet illis iniquitatem ipsorum. Condemnationem scilicet pro eorum iniquitate.

καὶ ἔσται
τὸ πρὸς
αὐτῶν
καὶ φωνή.

Et secundum malitiam eorum delebit eos dominus deus. Delebit, hoc est, tollet eos de medio. Amplius quippe non apparebunt, tecti nimirum, atque obruti igne iam diu eis parato. Possunt tamen prædicta de prauis hominibus intelligi. Nō adhærebit, inquit, tibi thronus iniquitatis, hoc est, nullus iniustus princeps tibi appropinquabit. Ponere autem solent huiusmodi iniusti principes laborẽ in præcepto: eo quod fideles non permittunt diuina mandata sine labore obseruare. Venantur etiam aduersus iustos omnes, & innocentes condemnant, & quæ sequuntur consequenter intellige. Quod verò ait: in adiutorium spei meæ: idem est, ac si dixisset: ad confirmationem illius spei, quam antea fluctuantem habebam, cum viderer derelictus. Illico enim eam deus confirmauit, vt mihi præsto fuit. Reddet autem illis in futuro sculo, destruens nimirum eos, atque interimens.

Laus cantici ipsi David.

Iste etiã psalmus apud Hebræos inscriptione caret, verum lxx. & laudẽ David inscripserunt, eo quod præsetit psalmo propheta deũ laudauerit, & canticũ, quia cum melodia humana uoce canebatur. atque ideo in eo dicitur: in psalmis iubilemus ei. Conuocatur autẽ hoc psalmo ad exultationẽ fideles omnes in Christũ, & Iudæi qui nõdum erede derunt, uniuersi admonentur, ut donec idoneũ pœnitentiæ tempus habent,

conuertantur ad dominum, & adorent eum. Vtrique autem populo beatus David veluti suo populo seipsum coniungit, Christianis quidem ob pietatem & fidem, Iudæis uerò ob generis originem.

PSALMVS 94.

Venite exultemus domino. Domino nostro scilicet Iesu Christo. Ea autem ratione nobis exultandum est, quia digni effecti sumus ut tam benignum, ac tam misericordem dominum consequeremur.

Iubilemus deo salutari nostro. Iubilemus ei tanquam tyrannorum victori, ac tanquam liberatori, qui ab illorum nos captiuitate eripuit. Est autem iubilatio, quedam militum vociferatio, quæ fieri solet in victoria.

Præueniamus faciem eius in confessione. Præueniamus, inquit, secundum Christi aduentum, & antequam rursus nobis appareat, confiteamur, hoc est, pœnitentiam agamus. Signum autem pœnitentiæ maximum, est peccatorum confessio.

προφθασα
μην.

Et in psalmis iubilemus ei. Et nos quoque post fidem in victoria signum, psalmis ei iubilemus: ei inquam, qui dicit: confidite, ego vici mundum.

Quoniam deus magnus dominus, & rex magnus super omnem terram. Nam & si hominem esse eum constiterit, & multiplices sustinuisse corporis passiones, attamen deus est magnus & dominus, & quæ sequuntur. Cum delectatione autem propheta in diuinæ magnitudinis ac potētiae narratione immoratur.

Quia in manu eius sunt omnes fines terræ. In illius facultate est vniuersa terra. vel aliter: intellige ut propheta idem ferè dicat, quod alibi legimus dici de deo, apud Esaiam, qui continet, inquit, gyrum terræ pugno.

Et altitudines montium ipsius sunt. Ipsi nimirum creature, atque ipsius bona.

Quoniam ipse est mare, & ipse fecit illud. Non solum enim ipse est maris dominus, sed illius etiam creator.

Et aridas manus eius sinerunt. Per ipsa autem elementa, quæ commemorat, ea etiam significauit, quæ in eis sunt. Montium uerò altitudines dixit, ut condigna admirandis operibus verba proferret.

πλασεν.

PSALMVS

Venite adoremus, & procidamus ei, & ploremus coram domino, qui fecit nos. Adoremus vt serui, & procidamus vt supplices, atque eius opem implorantes, & ploremus vt peccatores.

Quia ipse est deus noster, & nos populus pascuæ eius & oues manus eius. Per populum, prudentiores quosque intelligit, & per oues, eos qui minus prudentes sunt. Et populus quidē dicitur, vt regis, oues autem vt pastoris. Appellamur autem populus pascuæ, veluti qui ab eo educamur, & pascimur, & illius regimur prouidentia. Oues verò manus eius, tanquā qui ab eo dirigimur, & manu quodammodo ē periculis intutum educimur.

Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra sicut in exacerbatione. Dictio hodie non determinatā diem aliquā designat, sed quancunque diem, in qua dici potest hodie. ita enim nobis declarauit magnus Paulus. Quocūque, inquit, tempore audieritis uocem eius: eius dico, uocantis uos per diuinas scripturas, & præsertim per euangelium, nolite obdurare corda uestra obaudiendo, & non suscipiendo eam uocem, quemadmodum in exacerbatione factum est.

In die tentationis in deserto. Dicitū est in psalmo LXXVI. quod exacerbauerunt altissimum in inauoso, & quod tentauerunt deum in cordibus suis. Tunc enim obdurarunt corda sua, uocem illam dei repellentes quā audierant in mōte Sina, & oblitī sunt, beneficiorum eius, non credentes, quod deus posset omnia.

Vbi tentauerunt me patres uestri. Verūm ubinam id accidit? in deserto nimirum, vel eo tempore quo me tentastis. Est autem hic sermo, ex sancti spiritus persona.

Probauerunt me, & uiderunt opera mea quadraginta annis. Admiranda nimirū opera illa, ac beneficia, quæ plenius connumerantur in psalmo LXXVI. Et quod ait, quadraginta annis, aliqui superioribus uerbis coniungunt, aliqui uerò subsequēntibus dicentes.

Quadraginta annis insensus fui generationi illi. Hoc est, inimicus ei eram atque implacabilis, ob duritiam nimirum cordis, atque ob infidelitatem eorum.

Et dixi, semper errant corde. Instabiles sunt. Generatio enim, alibi inquit, quæ non direxit cor suum.

περὸς τοὺς Ἰσραηλῖτας

Ipsi uerò non cognouerunt uias meas. Per uias dei, sapen-
mero apud scripturam diuinã inuenimus præcepta signifi-
cari: eo quod iter nobis sunt, quo perueniamus ad deũ. Co-
gnitionem uerò hic non eam dicit, quæ legẽdo paratur, aut
meditando, sed illam quæ per opera ipsa demonstratur.

Quam iuravi in ira mea, si introibunt, in requiẽ meam. Dicitio ωg.
quã, confirmantis est. Magna, inquit, cum stabilitate deli-
beravi, cum illis irascerer, quòd non introibunt, in requiẽ
meam. Quid autem sibi velit scriptura, quando iurare deũ
introducitur, diximus in psalmo LXXV I I I. ibi: iuravi Da-
uid seruo meo. De ira etiam dei dictũ est in psalmo V I. ibi:
Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corri-
pias me. Multis etiam in locis iam declarauimus, quòd dic-
tio, si persæpe apud hebræos idẽ significat quod, non. Per
requiem uerò, promissionis terrã intellige, in qua Israeliti-
cus populus post quadraginta annorum peregrinationẽ las-
sus quieuit. Facta est etenim ei requies illa regio. Cæterum
qui dei uocem obaudiuerint, in regni cœlorum requiẽ non
ingredientur.

*Laus cantici ipsi Dauid, quando domus ædificata est
post captiuitatem.*

Caret etiã hic psalmus inscriptione apud Hebræos. Quare au-
tem à LXX. inscriptus fuerit, laus cantici, in superiori psalmo tradi-
dimus. Et per ædificationem domus, quæ facta est post captiuitatẽ
iuxta historiam, tẽpli renouationẽ intelligimus, quæ facta est à re-
ge Zorobabel. Iuxta anagogen uerò assumptæ humanitatis habita-
culum, in quo dei filius post captiuitatem illã habitauit, qua diabo-
lus hominem olim captiuauerat. & de qua alibi dictum est: ascẽdi-
sti in altum, captiuasti captiuitatem. uel ipsam etiam ecclesiam consti-
tutionem, quã magnus ac sapiens ille architectus ædificauit. Cũ
enim hæc oĩa futura esse præuidisset beatus Dauid, exhortatur, ac
mandat, ut condignas pro tantis beneficiis gratiarum actiones can-
tamus deo.

PSALMVS XCV.

Antate domino canticũ nouum. Quid sit nouũ can-
ticũ dixim⁹ in psalmo XL I I. ibi: cantate ei canti-
cũ nouũ. Et sanè intelligere possumus, illud esse
nouum canticum, quòd nato domino angeli vi-
gilantibus pastoribus cecinerunt: Gloria in al-

tiffimis deo, &c.

Cantate domino omnis terra. Venit etenim liberaturus omnem terram à dæmonum captiuitate. Hæc autē verba quo pacto iuxta historiā ædificationi tēpli possint accōmodari, prorsus non video, cum aliæ gentes, præter Iudæorū genus, ex huiuscemodi ædificatione omnino nihil iuuarentur.

Cantate domino, benedicite nomini eius. Laudate nomē eius quoniam salutare est. Iesus etenim interpretatur Saluator. vel quia omnipotens est illius nomen, si cum fide nominetur. Et considera quomodo ter dixerit: cātate domino, quia nimirum tribus diuinis personis eadem est diuinitas: vnde idem meritō cultus ipsi præstari debet Trinitati.

ἐναγγιλι-
σασθε.

Euangelizate de die in diem salutare eius. Salutarē inquit, euangelij prædicationem semper annunciate. Loquitur autem ad apostolos, & ad illorum successores. Vide quæ dicta sunt, in psalmo xxxix. in expositione illi⁹ versiculi: veritatem tuam, & salutare tuam dixi.

Annunciate inter gentes gloriam eius. Incarnationem nimirum, & passiones omnes, quas ob salutē nostram sustinuit. fuit quippe illi gloria, vt pro seruorum suoru redemptio-
ne, atque salute tanta sit passus.

In omnibus populis mirabilia eius. Mirabilia nimirum opera, quæ fecit, cum inter homines versaretur.

Quoniam magnus dominus, et laudabilis valde. Magnus quidem vt omnipotens, laudabilis verò vt misericors.

ἐβίβησθε.

Timendus est super omnes deos. Nam & in præsentī seculo punire potest & in futuro: nec corpus tantum, sed ipsam etiam animam, quòd illi minimè possunt: & hic quidem verè timendus, illi autem hominū potius opinione, atq; imaginatione formidantur. Deos verò improprie hic gentiū deos appellauit: ideo sequitur.

Quoniam omnes dii gentium dæmonia. Gentiles olim, deos suos appellabant, dæmones, tanquam scientes, ac cuiuscunque boni gnaros: nos verò Dæmones eos appellamus, tanquam peritos ad malum.

Dominus autem caelos fecit. Atqui fecit, & cætera omnia? Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt: propheta autem hoc loco ad maiorem illius admirationē, & gloriam, ea tantum commemorauit, quæ digniora sunt, & magnificētiora.

Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Per ipsas virtutum habitudines, homines illos significare voluit, qui huiusmodi virtutibus sunt præditi, per confessionem nimirum, eos qui propria delicta confitentur, & per pulchritudinem, eos qui ipsa confessione pulchriores atque ornatiores efficiuntur, quique per huiusmodi pœnitentiam antiquas quodammodo peccatorum sordes abluunt. Tales igitur viri, sunt in conspectu domini, iuxta illud: oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum,

Sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius.

Græce pro sanctificatione *αγιασματι* legimus, quæ dictio non tantum sanctificationem, sed sanctuariam etiam significat. Per sanctuarium igitur, quodlibet templum intellige deo dicatum: quod ideo sanctuarium appellatur, quia à deo sanctificatum est, & quia omnes eos homines sanctificet, qui illuc cum fide ingrediantur. In hoc igitur: sanctuario, magnificentia, & sanctimonia conuertantur; hoc est, munditia & puritas, & opera omnia quæ magnos viros docent.

Afferte domino parentela gentium, afferte domino gloriam & honorem. Per gentium parentelas nationes orbis varias intelligit. Vel quia græca dictio *πατριά* non parentelas tantum, sed paternitates quodammodo significat, huiusmodi nomine gentium patres fortè intelligit, quos esse dicimus tam sacerdotes eorum, quam doctores. quam verò gloriam & quem honorem deo afferri iubeat, diximus in psalmo vigesimo octavo, ubi eadem ferè habentur verba. Vel aliter: afferte ei gloriam, ut deo, cui verè ac propriè debetur gloria, honorem vero, ut patri. Honora enim, inquit, patrem tuum: est autem Christus omnium hominum deus, ut creator, & fidelium pater. Per baptismum etenim nos adoptauit.

Afferte domino gloriam nomini eius. Huiusmodi etiam verba habentur in illo psalmo xxv i i i. ubi ea exposuimus, vel aliter. omnibus mandat, qui Christi nomine induti sunt, & christiani appellantur, ut laudabili conuersatione illum glorificent eademque hæc verba ter repetit, iuxta rationem, quæ superius in principio psalmi reddidimus.

Tollite hostias, & intrate in aulas eius. Hostias nimirum spi *δουλες*

rituales tolli iubet. Spiritus enim deus est, & eos qui eum adorant, adorare oportet in spiritu & veritate. Hostiæ autē huiusmodi, virtutes sunt, aulæ verò eius, variæ per orbem ecclesiæ.

Adorate dominum in aula sancta eius. Hic versiculus expositus etiam à nobis fuit in eodem psalmo xxxviii. Illud autem animaduertendū ducimus, quòd cum superius plurali numero aulas dixerit, nunc singulari sermone rursus aulam nominauit: docens nimirum, quòd multæ, quidem numero ecclesiæ sunt, fide verò vnà est omnium mater ecclesiæ. Diuise siquidem sunt, locis, quæ coniunctæ sunt vnitæ opinio- nis.

Commouetur à facie eius vniuersa terra. Illius, inquit aduentu, vniuersus orbis ab errore ad veritatem commouea- tur. vnde alius propheta Christi aduentum, terræ motum ap- pellauit. illam etiam terræ commotionē fortassis propheta hic intelligit, quæ passionis tempore facta est. vel commo- uendam esse terram prædicit quia ad euangelij prædicatio- nem quo aduentus atque incarnatio dei annunciat, vni- uersi populi ac gentes conturbatæ sunt.

Dicite in gentibus quia dominus regnauit. Huiusmodi etiam verba exposita fuerunt in psalmo xciii. vel dicite, quòd do- minus regnauit, Hactenus nanque diabolus, & peccatū re- gnauerant. vel aliter: regnare hic Christus dicitur, propter voluntarium illam credentium subiectionem, quam fides præstat. Nam alioqui ab æterno etiam, super impios, atque inuitos regnat.

κατ' ὄρθω
σε

Etenim direxit orbem terræ. Modum, inquit, præparauit Christus, quo humanum genus vniuersum, recta ad pietatē atque ad virtutes posset incedere: vel stabiliiuit eos Christi in cognitione dei: & per orbem terræ, vniuersam ecclesiā in toto orbe existentem intelligit. In omnem enim terram, inquit, exiuit sonus eorū, & in fines orbis terræ verba eorū. Superflua est autem dictio, enim.

Qui non commouebitur Ex quo enim liberatus est à damo- num seruitute, qui antea illum commouebāt, consequēter fundatus fuit super imperfectam fidei petram. Similem pe- nē sentētiā vidimus in psalmo xciii. ibi: etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur: ibi exposuimus.

Iudicabit populos in reſtitutione. In die ſcilicet iudicij. Hoc autem dicit, vt ſciamus, q̄ Chriſtus omnes iudicaturus eſt.

Latentur cæli, & exultet terra. Ob cæleſtem nimirũ & deinde terreſtrem Chriſtum. Altera quippe eius natura ſuperne deſcendit, altera verò inferius e terra ortum habuit.

Commoueat mare, & plenitudo eius. Commoueri hoc in loco poſuit pro exultare. Plenitudo autem maris, ſunt illi fines, vel flumina, ſtagna, fontes, ac tota denique aquarũ materia. Exultet autem huiuſcemodi aquarum plenitudo, ob ſacrum Chriſti baptiſma, quod in eis celebratum eſt.

Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis ſunt. Quia ſcilicet illinc tranſiturus eſt Chriſtus, atq; hoc pacto ea omnia ſanctificabit. Per omnia verò quæ i eis ſunt, ipſas plãtas intelligit.

Tunc exultabunt omnia ligna ſylvarum. Eo quòd ex eis ſumendum ſit ſalutare crucis lignum.

A facie domini, quoniam uenit. Erit autem lætitiã hæc atque hæc exultatio à facie domini: hoc eſt. propter eius præſentiam, atque aduentum. Quoniam ecce iam uenit ad carnis diſpenſationem. Solent autem prophetæ sæpenumero ipſis etiam inanimatis, atq; inſenſibilibus rebus gaudiũ adſcribere, quoties nimirũ ſummã aliquã uoluerint lætitiã demonſtrare: quaſi ipſa etiã elemẽta anima ac ſenſu carentia lætentur. Vel aliter: per cælos, cæleſtes angelos intellige: per terrã uerò, terrenos homines: & per mare, nautas ipſos, aut maritimos quoſcũque homines: hoc eſt, inſulanos: per cãpos itẽ, agricolas: & per ligna ſyluarũ, arborũ inciſores, eoſque qui ſyluas incolũt & môtẽs. Vel aliter: per cælos, eos intellige qui cæleſtia meditantur: per terrã uerò, eos qui terrena tantum curant: item per mare, eos qui amarã impietate ſectantur: per cãpos etiam reſupinos quoſlibet homines, & carnis paſſionibus ſubiectos: & denique per ligna ſyluarũ, duros, rudesque, & infructuoſos ad uirtutem homines. Hi omnes etenim, Chriſti incarnatione, ad illius fidem inuitati, delectatione atque uoluptate maxima replebuntur.

Quoniam uenit iudicare terram. Duplici, inquit, afficietur gaudio, & quia ueniet ad dirigendum orbem terræ, & quia rurfus ueniet ad iudicandam terram, & ad retribuendum unicuique ſecundum opera ſua, & ad liberandum elementa ab incorruptione.

PSALMVS

Iudicabit orbem terræ in iustitia, & populos in ueritate sua.
 Per orbem terræ, gentes intelligit. in orbe habitantes: per populos uero, ipsos Iudæos. uel per orbem terræ & per populos, idem æque significat. Populos autem in plurali numero diximus ob generationum diuersitatem. Iudicabit autem Christus in iustitia, hoc est iuste: quia non est personarum acceptor: & in ueritate iudicabit ueluti is, qui omnia exactissimè nouit.

καθίστατο.

Ipsi Dauid quando terra eius constituta est.

Hic psalmus similiter inscriptione caret apud Hebræos. Hanc autem inscriptionem LXX. ei imposuerunt, quam arbitrati sunt illius argumentū continere. Ipsi enim Dauid ideo inscripserūt, quia ad Christum pertinet, qui oriūsus est ex genere Dauid. Et aliter Dauid interpretatur manu fortis, unde per manu forte, ipsum proprie Christum intelligimus, qui omnipotēs est. Quando terra eius constituta est, hoc est, quando pacem & tranquillitatem habuit, liberata à dæmonum tyrannide. Domini enim, inquit, terra, & plenitudo eius. Tunc enim hic psalmus Christo uerè accommodatur, tanetsi multo tempore antea fuisset compositus.

PSALMVS 96.

Dominus regnauit, exultet terra. De hoc uerbo regnare diximus in superiori psalmo. Regnauit autem dominus destructo dæmone, & peccato, qui antea in orbe regnabant: de exultatione terræ, ibi etiam dictum est.

Latentur insule multe. Ecclesiæ nimirum, quæ in variis sunt mundi partibus, quæque ab amara & saluginosa, ut ita dicam, infidelitate, insularum instar, eleuatae sunt, quæque licet assiduis tentationum fluctibus impellantur, fundamentum tamen, ac solidam in rege suo Christo stabilitatem habent. uel per insulas, simpliciter fidelium omnium animas intellige: & per terram, nouam creaturam.

Nubes & caligo in circuitu eius. Per nubem & per caliginem, assumptam carnem intellige quæ diuinitatem occultabat. similia penè uerba ea sunt, quæ habentur in psalmo decimo septimo: posuit tenebras, a tribulum suum, in cir-

cuitu eius tabernaculum eius.

Iustitia, & iudicium, directio throni eius. Throni eius, pro regni eius dixit, quod regnum ipse Christus regnans direxit. Illud autem verè fuit iustum iudicium, quo & tyrannum daemone[m] destruxit, & oppressum tyrannide humanum genus saluauit. vel aliter: per iustitiam, in vniuersum omne virtutis genus intellige, & per iudicium/rectitudinem ac discretionem: quæ omnia regnante Christo didicimus.

Ignis, ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Hæc verba pertinent ad tempus vniuersalis iudicij, quod & propheta Daniel prospiciens dixit: fluuius ignis trahebat gradens ante eum. Christi verò inimici omnes sunt, qui inimico eius diabolo obtemperant: in circuitu autem eius, hoc est, vndique, atque ex omni parte.

Illuxerunt fulgura eius orbem terræ. Apostoli nimirum, qui veræ lucis participes effecti sunt, ac veluti astra quædam coruscantia omnibus apparuere, & ad quos à Christo dictum legimus: vos estis lux mundi, suntque consona hæc verba illis, quæ in præallegato psalmo habentur, ibi carbones succensi sunt ab eo.

Vidit, & commota est terra. Vidit huiuscomodi fulgura, & exultauit, vel commota, id est, commutata est, ab errore nimirum ad veritatem, & à tenebris ad lucem, vel commota est, vt melius stabiliretur. siquidem artifices prius commouere omnia ea solent, quæ volunt renouare, ideo de Paulo & Sila in Actis dictum legimus ex impiorum persona: hi concusso vniuerso orbe huc veniunt.

Montes, quasi cæra liquefacti sunt, à facie domini, à facie domini totius terræ. Per montes figuratè ipsos daemones intelligit, quia elati, atque in altum quodam modo eleuati sunt, & arrogantes, steriles item ac rigidi & præcipitiis ac præruptis locis referti. dictum est etiam in psalmo sexagesimo septimo, quòd quemadmodum liquefcit cæra à facie ignis, sic pereunt peccatores à facie dei: ibi vide.

Annunciauerunt cæli iustitiam eius. Per cælos, prophetas aut Apostolos intellige, qui cælestem vitam ac conuersationem optimè colebant: & dum ait annunciassè eos iustitiam eius, hoc intelligit, quòd non solis Iudæis aperta sit dei cognitio, quinimmo & ipsæ etiam gentes ad veritatis cogni-

κατόρθω-
σις.

ἰφαναρ.

ἐτάνωσαν.
πάσις τῆς
γῆς.

PSALMVS

tionem vocatæ sint. vel iustitiam aliter expone prout superius diximus, exponendo illa verba: iustitia & iudicium directio throni eius. vide etiam in psalmo x l i x. ibi, euāgelizati iustitiam in ecclesia magna.

Et uideant omnes populi gloriam eius. Admiranda nimirum illius opera, propter quæ glorificatus est.

Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in idolis eius. Erubescant cum tanta ac talia opera à deo sint gesta. vel erubescant, dū de idololatriæ errore redarguuntur.

Adorate deum omnes angeli dei. Et alij quidem domino, secundum carnem nato, laudent eum dicentes: gloria in altissimis deo: alij verò seruiliter ei ministrent, quemadmodum in deserto ministrarunt postquam tentatus fuit à diabolo: & alij ascendenti illi in cælum præcuntes inseruiant, & clamant tollite portas principes vestras, &c.

Audiuit et lætata est Sion. Audiuit Sion cælos annunciantes, ea quæ ad Christum pertinebant. vel noua Sion, vniuersalis nimirum ecclesia audiuit & lætata est.

Et exultauerunt filie Iudææ. Filie Iudææ olim dicebantur esse particulares illæ synagogæ, quæ in variis erant oppidis ac ciuitatibus prouinciæ Iudææ & Iudæorum imperio subditis: nūc autem per filias Iudææ, hoc est, per filias vniuersalis ecclesiæ, omnes & singulas intelligimus ecclesias, quæ in variis sunt mundi locis, tanquā ab vniuersali illa matre procreatas. & quia Sio interpretatur, specula, & Iudæa cōfessio, rectè possumus tam per Sion, quā per Iudæā, ecclesiā ipsam intelligere, quia speculationibus vacat, & veritatem contēplatur, & quia confitetur & condignas deo gratias agit: verum si queris, cuius rei gratia lætata sit Sion, & quam ob causam filie Iudææ exultauerint, audi quæ sequuntur.

Propter iudicia tua domine. Quia scilicet iusto tuo iudicio vnique reddes iuxta opera propria, fidelibus nimirum requiem, infidelibus verò æterna supplicia.

Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram. Dominus super omnem terram. vel altissimus super terram, quæ admodum etiam super cælum.

Valde exaltatus es super omnes deos. Eos, scilicet qui dii reputantur. & illi quidem falsò exaltati sunt, atque ob errore, tu autem verè exaltatus es, ob summam tuam potentiam.

quanto igitur veritas errore maior est, tanto etiam tua sublimitas illorum altitudinem superat. exaltatus es autem, hoc est, cognitus es altus esse. conatur autem his verbis propheta summam dei altitudinem exprimere, valde exaltatum eum esse dicens, super omnem terram, & super omnes deos.

Qui diligitis dominum, odite mala. Odit enim deus malos, & diligit bonos.

Custodit dominus animas sanctorum suorum. Eorum nimirum, qui deo dicati, atque ei sanctificati sunt.

De manu peccatoris liberabit eos. Quoties nimirum oppressi fuerint, vel læsi: peccator autem propriè est diabolus, veluti delictorum omnium author.

Lux orta est iusto. Lux veræ lucis, lux inquam spiritualis, dirigens eum in omnem veritatem. vel lux contemplationis exorta est qui in actionibus suis iustitiam seruat.

Et rectis corde lætitia. Lætitia, hoc est, spūalis consolatio.

Lætamini iusti in domino. Omnibus aliis mundi voluptatibus expulsis, veluti falsis, similis ferè sententia habetur in fine psalmi quadragesimisecondi. ibi: lætamini in domino & exultate iusti, vbi vide.

Et confitemini memoriæ sanctificationis eius. Gratias, inquit, ei agite, memoria repetentes diuinam illam sanctificationem, qua sanctificati estis. vel confitemini antiquas omnes iniquitates vestras, dum tantam dei mundiciam, ac puritatem animo reuoluitis, cum inter homines nullus omnino mundus sit. possunt & prædicta omnia à versiculo illo: ignis ante ipsum præcedet, vsque ad verba illa: audiuit & lætata est Sion: de secundo Christi aduentu intelligi. illuxerunt, inquit, fulgura eius orbi terræ, Christo nimirum rursus è cælo descendente: nam quemadmodum fulgur exit ab oriète, & venit vsque in occidentem, sic erit aduētus filij hominis, quod si Solem tunc obtenebrandum esse affirmamus, & Lunam non daturam lucem suam, stellasque casuras è cælo, vnde nam aliunde illuminabitur mundus, quàm à Christo? vidit autem terra eius descensum, & commota est ob timorem. vel commota est, mortuis illico resurgentibus. Montes autem sicut cæra liquæfacti sunt, & dissoluti, commutati elementis. de his etiam verbis diximus in psalmo septuagesimo quarto, ibi: liquæfacta est terra. Annunciauerunt etiam

PSALMVS

cęli iustitiam eius, hoc est, sublimes, atque alti cęlorū instar, prophete olim annunciauerunt, quod deus iustus est iudex: & tunc, hoc est, in illo iudicij tempore, viderunt omnes populi gloriam eius, exeuntis nimirum, in gloria patris, sicuti & ipse nos docuit, deinde omnibus, qui idola colunt, mandat, vt pudore suffundantur, atque erubescant: angelis etiā iubet, vt adorent eum, sciens nimirum, vtrunque futurū esse, ipsis etenim angelis, Christum adorantibus, cęteri omnes etiam facillē adorabunt: quia iuxta Apostolum, omne genu ei flectitur, cęlestium, terrestrium, & infernorum.

Psalmus ipsi David.

Hic psalmus qui utrūque simili modo Christi aduētum pertrahat, cognationem quandam, seu familiaritatem retinet cum proxime precedenti, quemadmodum & ille ad alium qui precesserat.

PSALMVS 97.

Antate domino canticum nouum. Confimilis versiculus habetur in psalmo octogesimo quinto, vbi exposuimus.

Quia mirabilia fecit dominus. In nouis rebus nouo cantu opus est: sed quid noui magis aut magis admirandum est, quam quod deus carnem assumpserit, quod pati voluerit, atque alia fecerit, quę ex sacro docemur euangelio?

Σωσθη
 δευτερον δ ε.
 Ιαδ δευτερον.

Saluauit eum dextera eius, et brachium sanctum eius. Illius dextera atque illius brachium, hoc est, diuinum illud auxilium, quod & dextrum accommodum omnibus esse solet, & potens, saluauit, hoc est recuperauit eum, populum, siue eos omnes, qui ab inimico olim captiui, ac serui tenebantur. dexteram enim & brachium, ita exponi alibi diximus in psalmo trigefimotertio, ibi: sed dextera tua & brachium tuum. Aliqui verò intelligunt, quod deus saluauit ipsum hominē qui perierat: atque hoc admirandum illud opus esse dicunt, quod rebellem ac perditum seruum dominus, passione ac morte sua, saluauerit.

Notum fecit dominus salutare suum. Manifestam fecit deus illam salutem, quę ab eo est incarnationem nimirum suam, vel salutare consilium suum non veni enim, inquit, vt iudi-

cem mundum, sed vt saluem mundum.

In conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. Verba hæc ad prioris dicti declarationem dicta sunt. In omnem enim terram exiuit sonus apostolorum, qui vniuersis gentibus salutem illam prædicauerunt, quam Christus operatus est. iustitiam autem hoc in loco expone, quemadmodum diximus in psalmo nonagesimo secundo. Possumus etiam intelligere quod dominus notum fecerit salutare suum prophetis, & quod reuelauerit iustitiam suam gentibus.

Memor fuit misericordie sue. c. ipsi Jacob, & veritatis sue domui Israel. Cum olim deus patriarchæ Abraham promississet, illius se generationis miserturum esse, & iuramento se verum dicere confirmasset, voluit deinceps promissæ huius misericordie, ac confirmatæ veritatis rationem habere, dum re ipsam promissam misericordiam exhibuit nouo Jacob, atque erga domum noui Israel, erga generationem dico Christianorum. Fidelis etenim populus merito Jacob dicitur, & Israel veluti maligni dæmonis supplantator & victor, & tanquam is, qui interioribus animæ oculis, quantum humana patitur fragilitas, deum contemplando intuetur. Jacob quippe interpretatur supplantator; & Israel, mens videns deum.

Viderunt omnes termini terræ salutare dei nostri. Illud, inquam, salutare, quod coram eis per apostolos reuelatum est, vt supra declarauimus.

Iubilate deo omnis terra. De iubilatione dictum est in psalmo nonagesimo quarto, in secundo versiculo.

Cantate, & exultate, & psallite. Cantate canticum nouum, vt dictum est, & exultate tanquam liberati à captiuitate, & psallite ad demonstrandam lætitiā & gaudium vestrum.

Psallite domino in cithara, in cithara, & uoce psalmi. Per citharam iuxta anagogem factiuas virtutes intellige, per vocem psalmi, ipsam contemplationem. glorificate dominum, inquit, bene operando, & diuina mysteria contemplando.

In tubis ductilibus, & uoce tubæ cornæ. In euangelicis nimium præceptis, quæ tubæ quidem plurali numero dicuntur, quia quatuor sunt euangelia: & tuba, singulari, quia tamen si quatuor dicantur euangelia, seu potius quatuor euangelistæ, concordia tamen ac virtute vnum atque idem est euangelium. Et ductiles quidem has tubas dixit, veluti à sancto

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ
ΙΣΡΑΗΛ.

PSALMVS

ἐν τῷ πνεύματι. spiritu fabricatas, atq; actas, corneam verò quasi animatam. Corneæ etenim tubæ ex animalium cornibus efficiuntur.

Iubilate in conspectu regis domini. De iubilatione sæpius dictum est.

Commoueatur mare & plenitudo eius, orbis terrarum, & uniuersi qui habitant in eo. Per cōmotionem etiam hoc loco exultationē intelligit, vt diximus in psalmo nonagesimo quinto, ibi: lætentur cæli, & exultet terra, commoueatur mare & plenitudo. Vide, quæ illic exponendo diximus. Per plenitudinem verò maris, quidam pisces intellexerunt, qui illud replent: quasi ipsi etiam pisces ad lætitiā, atque ad gaudium aduocentur.

ἐπὶ τὸ ὄντο.

Flumina plaudent manu simul. Flumina, inquit, vitā, hominum instar, qui inuicem cōgaudeant, quasi manibus quibusdam applaudēt: ac si diceret: ipsa etiam flumina exultabunt, tanto vniuersali gaudio adueniente: iuxta anagogen, per flumina, eos homines intelligere debemus, qui potabiles aquarum latices, & perpetuos doctrinæ fluxus habent, de quibus à domino dictum est: si quis crediderit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuentis: vel ipsas fidelium multitudines, quæ fluminis instar ad ecclesiam confluunt.

Montes exultabunt a facie domini, quoniam uenit. Ipsi etiam montes exultabunt, quemadmodum in psalmo nonagesimo quinto exultasse etiam legimus ligna sylvarum: iuxta anagogen, mōtes, prophetae sunt, ob contēplationum nimirum sublimitatem. Exultabunt autem, videntes q̄ omnia ea quæ prædixerunt, re ipsa euentum suum consecuta sunt.

Quoniam uenit iudicare terram, iudicabit orbem terræ in iustitia, & populos in rectitudine. Omnia hæc exposita sunt in psalmo nonagesimo quinto. vbi tamen non in rectitudine legitur, sed in veritate tua: ita vt idem intelligatur esse rectitudo, quod veritas. Quicumque enim verax fuerit, rectus etiam erit, & contrā, quicumque rectus, verax.

Ipsi David psalmus.

Est etiam hic psalmus apud Hebræos absque inscriptione. Illa enim uerba, ipsi David, addita fuerunt a septuaginta, ut annotauimus in inscriptione psalmi nonagesimi sexti.

Dominus regnavit, irascantur populi. Scribit Matthæus, quòd nato domino, Magi ab oriente venerunt Hierosolymam, dicentes: vbi est qui natus est rex Iudæorum? quòdque audiens ea, Herodes rex, turbatus est, & uniuersa Hierosolyma cum eo. Hoc igitur mysterium præuidens beatus Dauid, dicit: Dominus rex natus est. Ipse enim dominus de se dicebat, tu dicis, quia rex sum ego, ego in hoc natus sum, &c. irascantur igitur Iudæorum populi.

Qui sedet super Cherubim. Ille, inquam, dominus regnavit, qui sedet super Cherubim, vt in septuagesimonono psalmo declaratum est, ibi: qui sedes super Cherubim manifestare. ὁ καθήμενος

Commoueatur terra. Iudæorum nimirum regio, quæ turbata est, vt iam diximus. Vel commoueatur omnis terra, aliis quidem ob metum perturbatis, aliis verò ad pietatem, atque ad religionem commutatis. σκληρύνεται

Dominus in Sion magnus, et excelsus est super omnes populos. Iuxta historiam Christus magnus fuit in Hierusalem, docēs & efficiēs miracula. Egrediebatur enim, inquit, fama de eo. Item alibi: Exiit fama eius statim in oēs finitimas regiones. Et rursus: Exiit fama eius in totam Syriam. Iuxta anagogen verò, magnus est dominus in ecclesia. Sion quippe interpretatur specula. Fidelium autem ecclesia non immeritò specula appellatur, cum fideles, qui in ea versantur (vt ait apostolus) non terrena solum, sed cælestia contèplentur. In hac igitur ecclesia specula Christus excelsus est super omnes homines, vt ipse qui non tantum homo est, sed etiam deus. Vel magnus in Sion, excelsus autem in omnibus gentium populis, vt sit sensus, quod Christus magnificatur inter Iudæos, & inter gentes, hoc est, in iis fidelibus, qui ex circumcisione sunt, atque in iis qui ex gentibus. Nam quod ait: super omnes, non solum significat supra omnes, sed etiã in omnibus.

Confiteantur nomini tuo magno. Gratias agant, inquit, nomini tuo, hoc est, nomini diuinitatis tuæ. Donauit enim deus assumptæ humanitati nomen, quod est super omne nomen. Vel confiteantur nomini tuo, non curiosè inquirentes naturam tuam, nec modum incarnationis tuæ.

pobteop.

Quoniam timendum & sanctum est. Timendum quidem inimicis dū eos eiicit, & flagellat, sanctum verò domesticis ac beneuolis, quos sanctificat & mundat. Vel de ipso etiam nomine Iesu loquitur, quod timendum etiam, & sanctum est, vt iam diximus.

regi. *Et honor regis iudicium diligit.* Dignitas atque auctoritas regis diligit iustitiam. Atque ideo & praesto iis aderit, qui tyrannide opprimuntur, & ipsum etiam tyrannum demonem destruet.

Tu parasti directiones. Tu legem dedisti, in qua directiones sunt, & rectitudines.

Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. Idem nunc & manifestius repetit. Tu, inquit, iudicium fecisti, & iustitiam in generatione Iacob, in ipso scilicet Israelitico populo, atque hoc per legem datam

Exaltate dominum deum nostrum. Alta ac sublimia de illo cogitate. Exaltate etiam hymnis ac laudibus, exaltate mandatorum obseruatione. Si enim blasphemari dicitur in gentibus deus propter eos qui diuina spernunt mandata, percipuum fit, q̄ contra, magnificari dicitur propter eos qui illa obseruauerint.

Et adorare scabellum pedum eius. Scabellum pedum Christi, vt dei, terram esse legimus: caelum, inquit, thronus mihi est, & terra scabellum pedum meorum. Scabellum verò pedum Christi, vt hominis, montem Golgotha esse dicemus, in quo fuit crucifixus: vel ipsam etiam crucem, in qua illius pedes clauis confixi sunt.

Quoniam sanctus est. Propter diuinitatem nimirum, quae sanctificat. Sanctus verò ipse cum sit, huiusmodi etiam scabellum sanctificauit. Et quoniam iustos omnes sanctos quoq; appellare solemus, ostendit deinceps quāta sit differentia inter Christi atque inter illorum sanctitatem, dicens.

Moses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius: inuocabant dominū, & ipse exaudiebat eos. Hi omnes, inquit, ministri illius erant, & serui. Moysen verò dicit, vt legislatorem, Aaron verò, vt primum inter sacerdotes, & Samuelem tanquam principem inter prophetas. Vel per Moysen Aaron, & Samuel: m, eos omnes intelligit, qui illorum imitantur virtutes. Nam & in Ezechiele dicens

dominus: si gladium induxero super terram, & inuenti fuerint in ea Noe, Iob & Daniel, in his non veniet gladius: non illos significare voluit, qui multis iam annis mortui erant, sed per ea nomina illos significauit, qui eorum vitam ac cōuerſationem fuiſſent imitati.

In columna nubis loquebatur ad eos. Ad Moysen nimirum, atque ad Aaron. Atqui ad ſolum Moysen deus loquebatur, verum hæc eſt quædam figura quæ Sylleſpis dicitur, eo quod aliterum cōprehendat. Nam & apoſtolus: cum omnes cōnueraſſet, qui per fidem crediderūt, collectim demum addidit: qui per fidem vicerunt regna, & quæ ſequuntur. Vult enim propheta: nunc illud nobis dicere, quod hic Chriſtus eſt ille deus, qui in columna nubis ad eos loquebatur.

Quoniam custodiebant testimonia eius, & præcepta eius quæ dedit illis. Eius enim Chriſti erant testimonia omnia, & mandata legis, quæ illis data ſunt.

Domine deus noster, tu exaudiebas eos. Tu ille es, qui tunc eos exaudiebas.

Deus, tu propitiuſ fuiſti eis. Eis nimirum placantibus ac mitigantibus te pro populo, à quo fueras irritatus, vel pro ſe ipsis etiam, quando in te peccarunt. Nam & Moyses deum irritauit, dum minus credidiſſet ſe ab eo impetraturum aquam, & Aaron, quando vitulum fabricauit.

Et ulciſcens in omnes adinventiones eorum. Vlciſci poſuit hoc loco, pro auxiliari. Et adiuuans eras, inquit, hoc eſt, adiuuabas, omnia eorum ſtudia ad populi commodum. Vel eras vlciſcens omnes eorum adinventiones, intelligendo in paſſiuo ſenſu, hoc eſt, omnes adinventiones, quæ aduerſus illos compoſitæ ac ſtructæ fuiſſent.

Exaltate dominum deū noſtrū. De hoc iā ſuperius dictū eſt.

Et adorete in monte ſancto eius, quoniam ſanctus eſt dominus deus noſter. Mons eius ſanctus, Iudæis quidem terreſtris dicitur Sion, nobis verò cæleſtis. de qua apoſtolus Paulus dixit: accedite ad Sion, mōtem, & ciuitatem dei viuētis Hieruſalem cæleſtem. Vel per montem ſanctum, eccleſiam intellige, propter dogmatum nimirum & conuerſationis eius ſublimitatem. Adorate, inquit, igitur Chriſtum in eccleſia. Atque hæc propheta dicit, ſeipſum nobis coniungens: vel ita fieri iubet ex fidelium perſona.

PSALMVS

Psalmus ipsi Dauid in confessionem.

Hanc inscriptionem septuaginta etiam apposuerunt, cognoscentes ex psalmi uerbis, cum Christo uerè manu forti ac descendenti ex sanguine Dauid dedicatum fuisse, cui mandat, ut inscriuamus, & confiteamur.

PSALMVS 99.

Uibilate deo omnis terra. Huiusmodi uerba habuimus etiam in psalmo XC VII.

Seruite domino in lætitia. Seruite ei qui liberauit uos à dæmonum seruitute & in lætitia, quia à tanta erepti estis tyrannide, & effecti digni, qui tantum dominum habeatis.

Introite in conspectu eius in exultatione. Ingenuè illum colite cum gaudio & lætitia.

Scitote quoniam dominus ipse est deus noster. Cognoscite, inquit, à prophetis, ea quæ de illo scripta sunt, & ab ipsis etiam operibus addiscitæ, quòd dominus Iesus ipse est deus noster.

Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Tametsi patres, ij esse uideantur, qui filios faciunt, re uera tamen deus est, qui eos facit. Ipse etenim illorum est causa, parentes uerò coadiutores tantum, ueluti qui diuino illi inscriuunt mandato, quod est à principio. Atq; ideo multos uidemus optantes procreare filios, qui tamen minimè id possunt. Eadem etiam ratione ad mulierem illam, quæ uiro suo dicebat: da mihi filium, prudenter ac dogmaticè maritus respondit: nunquid ego sum tibi pro deo, qui priuauit te fructu uentris?

Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius. Vidimus etiam huiusmodi uerba in psalmo XC III. & licet ibi populus pascuæ scriptum sit, & oues manus eius, nulla hinc tamen sensus differentia constituitur.

Introite in portas eius in confessione, in aulis eius in hymnis. Quemadmodum primò ingredi oportet portas, & deinde aulas, ita etiam primò confiteri oportet peccata, & deinceps laudare deum: ut lingua per confessionem expurgata, puræ ac mundæ laudes offerantur deo. Portæ autem & aulæ Christi variæ sunt, quæ in in uniuerso habentur orbe ecclesiæ, ueluti propriæ quædam illius domus: de aulis etiam diximus in psalmo octogesimo tertio.

Confitemini

Confitemini illi, & laudate nomen eius. Fandem videtur re-
petere sententiam, sermonem que suum magis intendere, ac
ferè lectorem vrgere. Vel per confessionem gratiarū actio-
nem intellige: gratias deo, inquit, condignas agite, pro tan-
tis ab eo in vos collatis beneficiis, & illius nomen laudate,
qui redemit vos.

Quoniam bonus dominus, in seculum misericordia eius. Bonus
vtpote compatiens. Aeternam verò esse dicit illius miseri-
cordiam, & non tantum ad humanæ vitæ tempus, sed perpe-
tuò durare.

Et usque in generationem, & generationem veritas eius. Ve-
ritas, inquit, sermonū eius perpetua est. Vel non tantū in-
antiqui populi generationem, sed in generationem quo-
que noui populi.

Psalmus ipsi David.

Beatus Iosias summa uirtute præditus fuit, & summa pariter
cum uirtute regnum administravit: quod præuidens Propheta no-
ster David, præsentem psalmum cōscripsit, quo probatissimam tan-
ti regis uitam, ex eius persona narrans illam tanquam rectè cuius-
dam conuersationis exemplar, omnibus imitandam proposuit.

PSALMVS

*M*isericordiam & iudicium cantabo tibi domine.
In cantum, inquit, tibi offeram, misericor-
diam & iudicium tuum, canens nimirum
quemadmodum in præsentem uitam misereris
& iudicas in futura: Vel canens, quòd mi-
sericordia tua iudicio non caret, nec iudi-
cium tuum misericordia. Imitabor præterea ea quæ cantu
meo laudauero, aliorum scilicet miserendo & rectè alios
iudicando.

Pfallam, & intelligam in uia immaculata. Irreprehensibilis
incedens pfallam, & intelligam. Oportet enim pfallètem in-
telligere quid pfallat, aut cantet. Per immaculatam autem
uiam intelligere possumus uirtutes illas quæ actione perficiuntur: pfallere verò pro cōtemplari: vel pfallere, pro ope-
rari per uirtutem, intelligere autem pro contemplari: quo-
rum utrumque in immaculata, atque irreprehensibili uita
perficitur.

N

PSALMVS

Quoniam uenies ad me. Ad me, inquam, qui ideo immaculatus, atque irreprehensibilis ambulo, psallo, & intelligo, ut te fruatur. Vel quādo uenies ad me, qui aduentum & praesentiam tuam ardentissimus concupisco, iuxta illud: si quis diligit me, & uerba mea seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniet, & mansionem apud eum faciemus.

Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meae. Versabar, inquit, in munditia cordis.

Non proponebam ante oculos meos rem iniquam. Neque ante corporeos, neque ante animi oculos, hoc est non sustinebam videre aut cogitare iniquum aliquid.

Faciens transgressionem odii. Eos nimirum homines, qui, quod iustum est, transgrediuntur, siue id ad homines pertineat, siue ad deum.

Non adhaesit mihi cor peruersum. Recto enim peruersum non congruit.

Declinantem a me malignum non cognoscebam. Neque enim malignorum hominum amicitias retinere oportet, sed curare, ut omnes accedentes ad nos, meliores efficiantur, & recedentes despiciere. Intelligitur etiam hic versiculus de diabolo: ut sensus sit. Daemoni ad me accessum nullum dedi atque idcirco non contigit, ut aliquādo a me declinare, hoc est recedere eum cognoscerem.

Detrahentem secretum proximo suo, hunc persequebar. Tanquam malis praeditum moribus, atque illiberalem, ac ueluti canem latenter mordentem. Secretum autem, hoc est, clam, ideo apposuit: quia his qui praesenti detrahit, minus peccat, cum is qui praesens est, ab irrogata infamia se tueri possit.

Superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Hoc est, non degebam cum eo. Per oculum autem superbum, quae cunque superbum hominum intelligit, ueluti a parte totum, & simili modo, per insatiabile cor, auarum hominum, utrunque uero deinceps vno sermone comprehendit, dicens: cum hoc non edebant.

Oculi mei ad fideles terrae ut sedent mecum. Ad eos nimirum, qui ob rectam eorum conversationem effecti sunt digni, ut essent fideles. Vel fideles nunc bonos omnes appellat, iuxta quod a Salomone dictum legimus: virum autem fidelem inuenire labor est. Nam quod bonum est rarum est: huiusmodi.

καρδια
στι.

καρδια
σκαμνη.

inodi, inquit, hominibus ego adhærebam, & cum eis confidebam.

Ambulās in uia immaculata, hic mihi ministrabat. Ministris, inquit, vsus sum, quorum vita esset irreprehensibilis, decet nanque non amicis tantum, sed & ministris uti bonis.

Non habitabat in medio domus meæ, faciens superbiam. Superius de superbo amico locutus est, nunc autem de ministro.

Qui loquitur iniusta, non direxit in conspectu oculorū meorū κατιδυσε
Non direxit, hoc est, perficere nō potuit, quod optabat, nec coram me prosperè processit.

In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. Matutino tempore, cum nulla vini, aut iræ ebrietate detinerer, quādo cogitatio mea decipi non poterat. Terræ autem peccatores dixit, non ut totius orbis delinquentes significaret, sed eos tantum, qui sibi suberant. Omnes etiā, non vna omnes intelligit, sed modo hunc, modo illum.

Vt exterminarem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem. Interficiebam autem eos ut exterminarē iniquos omnes ea nimirum ratione, ut ipsa iniquitas, pœnarum austeritatem cernens, cœceretur ac deleteretur. Iuxta Anagogen, per terram, per corpus ipsum intelligimus, & corporalia omnia, tanquam terrena. Huius autem terræ peccatores, cogitationes sunt de peccatis. In matutino, inquit tēpore, quādo in anima mea oriebatur sol sancti spiritus (hūc enim appellare possumus intellectuale matutinum) interficiebā omnes, affectuum meorum cogitationes, quæ ex terreno corpore atque ex materialibus alijs reb⁹ nascuntur. Per domini verò ciuitatem, animam intellige, tanquam sancti spiritus domum.

Oratio ipsi pauperi, cum anxius fuerit, et effuderit preces suas coram domino.

ὁταν δεικ
διασαν εν
ιχθις

Pauperē hoc in loco eū appellat, qui diuino indiget auxilio. Huic etenim oratio accommodatur presentis psalmi, quoties ob uisibiliū seu inuisibiliū hostium pugnam, in anxietate fuerit constitutus, et orationē suā obtulerit corā deo. Effundā enim, inquit, in cōspectu tuo preces meas, quod magis etiā declarans adiunxit: afflictionē

PSALMVS

meam coram eo annuntiabo: tametsi ex primo proposito pro seipso propheta hunc psalmū conscripserit, eo nimirum tēpore, quo persecutionē passus est. tunc etenim et tristis fuit, et deū rogauit dicens.

PSALMVS CI.

Omne exaudi orationem meam et clamor meus ad te ueniat. Per orationem, oris verba intelligit, & per clamorem, ipsius cordis propositum. Symmachus pro clamore, fletum dixit. Venire autem ad deum dicitur huiusmodi clamor, quando ab eo auditus fuerit. Auditur autem, quando placet.

Ne auertas faciem tuam a me. Ne me auertas, quæso, ut indignum: quod facere solent, qui supplicantium petitiones audire nolunt.

In quacunque die tribulor, inclina ad me aurē tuam, in quacunque die inuocauero te, uelociter exaudi me. Non tantum nunc, sed per totam vitam, de inclinatione verò auris dei, dictū est in psalmo decimosexto, ibi: inclina aurem tuam mihi, &c.

Quoniam defecerunt sicut fumus dies mei. Cito, inquit, exaudi me, quoniā anima mea iam defecit. Alibi etiam dicit, uelociter exaudi me, quia defecit spiritus meus. Defecerunt, inquit, sicut fumus dies mei, & anni vitæ meæ, fumi instar, cito pertransierunt & iam transacti sunt.

Et ossa mea sicut cremium aruerunt. Symmachus pro cremio, torrem dixit, Ossa, inquit, mea instar torris aruerunt, tentationum nimirū igne combusta: iuxta Anagogen. Ossa sanctiores illæ cogitationes sunt, quæ animam fortificāt, & regunt: quæ si tentationum igne accensæ sint, debiles fiunt.

χ'ετος.

Percussus sum, ut herba, et aruit cor meum. Quemadmodū herba percussa tabescit, ita ego flagellis percussus, in corde meo contabui, nulla consolatione inuenta, quæ flammam meam irrorando ac refrigerando mitigaret.

Quia oblitus sum comedere panem meum. Præ huiusmodi, inquit, mæstitia omnem cibi appetitum abieci. Antiqui enim appetitum, cibi memoriam appellabant, & appetitus priuationem, cibi obliuionem.

A uoce gemitus mei adhæsit os meū carni meæ. Verus gemitus omnem illam tollit pinguedinem, quæ est inter carnem, & ossa, aliqui carnem dictam esse intelligunt, pro cute: ac si

diceret, quòd consumpta præ mœrore omni carne, quæ intermedia erat, cutis ossibus coniuncta sit.

Similis factus sum pellicano solitario. Fugiens nimirum multitudinis cõuersatione, & solitudinẽ quærens. Est autem pellicanus animal quoddam, quod solitudine delectatur. ἑρμικῶς.

Factus sum sicut nycticorax in domicilio. Hoc animal natura timidissimum est: atque ideo vndeunque fugiẽs in domorum ruinis commoratur. Ego, inquit, veluti nycticorax in desertis, ac solitariis locis versor. A iũt nycticoracem in domicilio, seu tuguriis degere, ac nocte clamare præ formidine, atque ideo hoc nomine à Græcis appellatur quòd nocte clamat. non secus igitur de nocte ad deum se clamare dicit, dum hostium incursum reformidat.

Vigilavi et factus sum sicut passer solitarius in tecto. Vigilat nanque & ipse passer præ formidine, & solus in tecto degit: vel tantum in tectis manet.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei. Exprobrabant mihi formidinem, & miseriam omnes ij, qui persequebatur me.

Et qui laudabant me, aduersum me iurabant. Qui prius me admirabantur, aut laudabãt me, postmodum iurarunt aduersum, iuramento, scilicet confirmantes cõspiraciones, atq; insidias illas, quas in me moliebantur: vel calamitates meas in iuramentum redigebant, verbi gratia: sic nos nõ patiamur ea, quæ ille patitur, neq; efficiamur, vt ipse est. Quidã verò hæc verba dicta esse intelligunt, ex persona Christi, ita vt sit propheta de Petro qui iurauit se non nouisse hominem.

Quia cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam. Si aliquando cibi memineram, & panem cinere aspergebam, & potum meum miscebam fletu, vt facere solent ij, qui in summis constituti sunt calamitatibus, & non sustinent vel cibum ipsum sibi absque tristitia adferri. Vel cinerem quidem pro pane manducabam, potum verò in fletu miscebam, hoc est, lachrymas miscebam pro potu: hoc autem faciebam, cum alij omnes cibum sumerent, atque hilares essent. Tunc etenim ego in faciem procumbẽs, & lugens ore ipso puluerem attrahebam, qui vento aut spiritu attolebat: atque hoc pacto miscebam eum cum lachrymis. Huiuscemodi autem verbis, vitam suam in cœstitia plenam esse iudicauit, dictum est autem sæpius, quòd dictiones,

PSALMVS

quia, & quoniam, aliquando causam reddunt, aliquando cōfirmant & aliquando profus abundant, seu per modū quendam ponuntur narrationis, vt hic.

ἡ ἰσχυρὸς ὀργῆς
 σὺ ἢ τῶ
 θυμῷ σου.

A facie iræ tuæ & indignationis tuæ. Hæc mihi contigerūt ab ira tua, quoniam mihi iratus fuisti. Es autem iratus, quia peccatis te meis irritaui. Per faciē verò iræ, ipsam iram circumloquendo dixit.

κατὰ ἰσχυρὰς.

Quoniam eleuans confregisti me. Olim me in altum eleuasti, cum mea omnia bene se haberent, sed postea confregisti me, à pristino me statu decidere permittēs. Simile illud est: Exaltatus autem humiliatus sum.

Dies mei, sicut umbra declinauerunt. Cito pertransierunt. Alibi etiam ait: Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt. Umbra etenim breui extinguitur.

Et ego quasi herba exarui. Huiusmodi verba etiam superius vidimus, verūm illic quidem, cor suum, hic verò totum se ait exaruisse.

Tu autem domine in seculum permanes. Ea quidem, quæ ad me pertinent, hoc est, humana omnia huiusmodi sunt, mutabilia nimirum, atque inæqualia, tu autem domine æternus es, atque immutabilis.

Et memoriale tuum in generationem, & generationem. Hoc est, æternum. Vel in generationem veteris populi, & in generationem noui populi.

Tu exurgens domine misereberis Sion. Iuxta sensum qui magis præ manibus videtur esse, hæc est prophetia de terrestri Hierusalem, qua prædicatur quòd impleto illo tēpore, quod à deo captiuitati Iudæorum determinatum est, deus rursus miserebitur Sion, quando tempus diuinæ protectionis aduenerit: tempus, inquam, quod etiam fuerat prædictum. Ecquæ sequuntur pari consequentia intelligenda sunt: sed iuxta altiorem sensum prophetia hæc est de noua Sion, id est, de ecclesia fidelium: vel quia tu resurgens à mortuis misereberis Ecclesiæ Apostolorum, atque ei auxiliaberis.

Quia tempus miserendi eius, quia uenit tempus. Tempus, inquam, quod auxilium exoptulat, cū omnes iam aduersum eam insurgant & bellum moueant.

Ἰουδαῖοι
 ἢ δούλοισι

Quoniam probauerunt serui tui lapides eius, & pulueres eius miserabuntur. Quia Apostoli parauerunt lapides ad ædifi-

cautionem ipsius Hierusalem, eos nimirum lapides, qui stabiliiores & probatiores fuere ad religionē, & ad virtutē, & quorum mutua etiam aptitudo & conuenientia, spiritualis Ecclesiæ constructionem effecit. Idem etiam Apostoli cura ac studio suo digniorem reddent puluerem ipsius Hierusalem: quippe qui infirmiores quosque ac magis terrenos homines, suo fouebunt auxilio.

τοὺς λίθους
αὐτῶν καὶ
τὴν χεῖρα
αὐτῶν.

Et timebunt gentes nomen domini. Propter signa & miracula, quæ ex sola nominis Christi inuocatione fiunt in ea.

Et omnes reges gloriam tuam. Gloriam tuam, quæ nascitur à potentia. intelligere etiam possumus per gentes, eos fideles, qui ex gentibus crediderunt, & simili modo per reges eos reges qui fideles fuerunt.

Quia ædificabit dominus Sion. Hoc est, verè ædificabit.

Et videbitur in gloria sua. Videbitur rursus in glorioso eius aduentu quando veniet cum potentia & gloria multa, quemadmodum ipse dixit in euangeliiis.

δοξολο-
μῆσει.

Respexit in orationem humilium. Eorum scilicet qui humilia sentiunt: & veram animi humilitatem sectantur.

Et non spreuit preces eorum. Non despexit non repulit.

Scribatur hæc in generationē alterā. Accipiatur, inquit, præsens oratio, seu hic præsens psalmus, qui inscriptus est, oratio ipsi pauperi & tradatur in generationē alterā, hoc est, in generationē noui populi, postquā antiquus populus, prophetarum verbis, quæ de Christo prædicta fuerat, credere noluit.

γραφίτω
αὐτῆ.

Et populus, qui creatur, laudabit dominum. Christum dico. Populus autem, qui creatur, nouus est populus, de quo dixit Paulus: Si quis in Christo est noua creatura. Et nõ dixit, qui creatus est, sed qui creatur propter credentiũ incrementum, quod ad ipsam vsque consummationem perseverabit. Creari autem dixit, pro immutari. Neque enim nouus populus creandus erat, sed in melius immutandus.

ὁ κηλόμε-
νος.

Quoniam prospexit de excelsis sancto suo. Prospexit superius quidē in caelo permanens, infernè tamē in terra visus. Proprium enim est iis, qui desuper prospiciunt, manere in alto, & videri ab iis, qui inferius sunt. Visus est autem per incarnationem. Per excelsum autem sanctum, celum ipsum inteligit, vel ipsam diuinitatis celsitudinem.

Dominus de caelo in terram aspexit. De caelo in terram de-

scendit. Per aspectum enim, illius aduentum denotauit.

τὸ ἀκούσαι

Vt audiret gemitus compeditorum. Vt audiret, inquit, gemitum, quem iusti homines emittunt, pro iis qui peccatorum suorum innexi sunt cathenis.

τὸ λύσαι.

Vt solueret filios interemptorum. Atque, vt solueret à peccati vinculis, & à dæmonū seruitute, eorum filios, qui in peccatis perierant.

τὸ ἀναγγεῖλαι.

Vt annunciarer in Sion nomen domini. Nomen nimirum patris, hoc est, quòd dominus deus, pater suus esset, & verus pater: atque ideo Christus etiam dicebat: manifestauit nomen tuum hominibus.

Et laudem eius in Hierusalem. Hoc est, honorem eius. Patris verò honor esse dicitur, ipsum nomen paternum. vel aliter: laudem illam intellige, qua Christus semper patrè laudabat, omnia illi perpetuò adscribens, & ab illo dicens, se missum esse. Deinde dicit, quando hoc factum sit.

ἐν τῷ ἱερουσαλήμ.

Dum conuenirent populi in unum, & reges ut seruirent domino. Tunc inquam cum reges & populi ad eum conuenirent, vt per fidem ei seruitutem, & obsequium præstarent: ei dico, qui secundum diuinitatem verè, ac propriè dominus est. Tunc etenim Christus annunciauit nomen patris in Sion, & laudem eius in Hierusalem, quando isti omnes conuenerunt: vnde alibi consequenter ex Christi persona dicitur: in medio ecclesiæ laudabo te. Ecclesia etenim congregationem, & cœtum hominum significat. Per reges autem, ipsos apostolos intelligit, non solum, quia animi passionibus, atque affectibus regnarent, & quia dominarentur dæmonibus, sed etiam quia ab vniuersò orbe supra ipsos reges honorati sunt, & quia de eis dictum est in psalmo xxxiii constitues eos principes super omnem terram. Completa autem huiuscemodi prophetia, redit iterum propheta ad priorem consequentiam.

ἰχθῦς.

Respondit ei in uia fortitudinis sue. Inops ille & pauper, de quo in inscriptione psalmi dictum est, respondit, pro locutus est ei, ad quem oratio præsentis psalmi dirigitur. Respondere enim hoc in loco posuit simpliciter pro dicere, sicuti aliàs sæpe ponitur apud scripturam sacram. Per viam verò fortitudinis, illud tempus intelligit, quò vires adhuc aliquas habebat, nec dum eas amittere ce-

perat, tanta oppressus ac deiectus mœstitia.

Pauca dierum meorum annuntia mihi. Hæc similis videtur sententiæ ei quæ habetur in psalmo xxxviii. Notum fac mihi domine finem meum, & numerum dierum meorum. quis est, vt sciã quid desit mihi. Cernens, inquit, me iam debilitatũ esse, & malũ hoc ingrauescere, suspicor mediũ mihi tempus vitæ superesse, quo circa indicari mihi illud opto, vt animæ meæ maiorem curam, ac sollicitudinem habeam.

Ne educas me in dimidio dierũ meorũ. Eductionẽ hoc in loco peregrinationẽ animæ appellauit,eductæ, scilicet, per aerẽ, vel eductæ à corpore. Per dimidiũ verò dierũ, imperfectiõnem, hoc est, infructuositatẽ dierũ illorũ appellat, qui sibi ad ferendos virtutũ fructus statuti fuerant. Hac enim de causa, certi dies, vitę hominũ statuũtur, vt fructus ferãt: precatũ igitur nõ mori in infructuositate, vt ita dicã, seu sterilitate vitæ suæ, sed diutius viuere, donec fructum aliquem adferat. Vel fortassis ita dicit, propter illud quod traditur in psalmo lxxviii. vbi habetur, quod viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos, vbi vide expositionem.

In generatione generationum anni tui. Per generationem generationum Hebræi idem intelligunt quod perpetuũ. Complicat autem propheta inter orandũ etiam dogmata de deo. Tu enim, inquit, diuinitate tua æternus es, quinimmo & supra ipsam æternitatem ac sempiternus.

Initio tu domine terram fundasti. Stabilisti, fecisti. *Et opera manuum tuarum sunt cæli.* Cæli, inquit, efficaces potentiæ tuæ opus sunt. Per cælos autem ipsum primũ cælum intellige, & firmamentum. In principio enim, inquit, fecit deus cælum & terram: & rursus, & vocauit deus firmamentum cælum.

Ipsi peribunt. Immutabuntur enim vt pote creaturæ. *Tu autem permanes.* Immutabilis vt creator. *Et omnes sicut uestimentum ueterascent.* Omnes, hoc est, vtrunque cælum: vel ipsa terra simul cum cælis, absiduo vsu & tempore uestimentorum instar ueterascent. Vsu enim & tempore vestes consumuntur.

Et sicut opertorium uolues eos, & mutabuntur. Inuolues dixit pro coercebis, & contrahes, quod tanta, inquit, facilitate efficias, quãta quis opertorium aut palliũ aliquod inuoluit

PSALMVS

His autem verbis, summam Christi potentiam, ac robur cōstituit. quod autem superius dixit, peribunt, nunc ait mutantur, exponens nimirum, & declarans priora illa verba, & significans, quòd ipsi etiam cæli immutabuntur, ac renouabuntur, in incorruptionem. Atque ideo in huiusmodi sententiam Paulus dicebat, quòd præterit figura huius mundi: & Esaias, quòd cælum reuoluitur, vt liber. Sunt qui dicant, ita exponendum esse hunc versiculum, quòd sicut opertoriũ, seu amictus, cōpleto vsu destinato, inuoluitur, sic etiã & cælum, meliori vsu adueniente, in melius & ipsum mutabitur.

Tu autem idem ipse es. Immutabilis scilicet.

Et anni tui non deficient. Nam quemadmodum secundum diuinitatem cares principio, ita etiam fine. Per annos autem dei, intelligere debemus perpetuitatem diuinæ essentia.

ὁ κ̄ρ̄ παρὰ
τασιν τῶ
ἐναντι δυν
νίον.

Filij seruorum tuorum habitabunt. Seruorum tuorum de quibus superius dictum est, quòd probauerunt serui tui lapides eius, apostolorum nimirum. Filij autem apostolorũ ij sunt, quos per euangelium genuerunt: qui eorum filij ideo dicuntur, quia simili morum ac dogmatum eruditione illis coniunguntur. Hi igitur habitabunt in Sion, hoc est, in ecclesia, cuius tu misertus es.

Et semen eorum in seculũ dirigitur. Eorum seruorũ tuorum, vel semen filiorũ seruorum tuorũ. Semen verò, nõ secundũ carnem dixit, sed secundũ virtutis ac pietatis successione. Hoc igitur semen in æternũ dirigitur, & præparabitur. Portæ enim, inquit, inferni non præualebunt aduersus eam.

Psalmus ipsi Dãuid.

Hic psalmus gratiarum actiones continet, quod ab eius principio facile dignoscitur.

PSALMVS 102.

B *Ene dic anima mea domino. Gratias, inquit, ei age, cum lauda, & glorifica, qui me tantis ac talibus affecit beneficiis.*

Et omnia, quæ intra me sunt, uomini sancto eius.
Dũ ait, omnia quæ intra me sunt, animæ vir-

tutes intelligit, considerationes nimirum, & cogitationes omnes: vel simul cum his, omnia ac singula sui corporis mēbra, hoc est, seipsum ex omni prorsus parte, iubet deo benedicere. Insuper & nomini sancto eius: cum hoc nomen omnes eos sanctificet, qui dignè illi benedixerint.

Benedic anima mea domino. Intensio est exhortationis, vel etiam simplex sermonis repetitio.

Et noli obliuisci omnes retributiones eius. Retributiones dixit pro, beneficia: atque ita Symmachus reddidit. Nam cum à deo multa acceperimus bona, & inobedientia nostra ei reddiderimus mala, ipse tamen rursus bona nobis retribuit, deinde ipsa connumerat beneficia.

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis. Qui in vnoquoque tuo delicto placatur, & propitius fit, si tamen singulorum delictorum pœnitentiam egeris.

Qui sanat omnes infirmitates tuas. Animæ, scilicet & corporis, quando ardenti pectore pro illis rogas.

Qui redimit de corruptione uitam tuam. Ex animæ nimirum & corporis periculis. vel qui incorruptam vitam donat in resurrectione. ix φθoεεε

Qui coronat te in misericordia & miserationibus. Te dico, qui cursum confirmasti, & fidem seruasti. In misericordia autem & miserationibus ideo dixit, quia nullus ex operibus suis iustificatur. Si iniquitates enim, inquit, obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Quia apud te propitiatio est: & rursus, quia apud dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio: & ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Commiscet enim deus misericordiam suam bonis operibus nostris, atque hoc pacto omnia supplet, in quibus nos deficimus.

Qui replet in bonis desiderium tuum. Hoc est, qui te bona sitiētē, bonis satiat, quidam desiderium hic tale intelligendū esse dicūt, quale habuit Adam vt efficeretur deus: quod desiderium ipse Adam studuit explere in malis dum deo obediens non fuit: tuum verò, inquit, huiuscemodi desiderium implebit deus in bonis, propter tuam nimirum obedientiam. Horum igitur omnium donorum memor, inquit, ô anima benedic deo, qui tanta in te contulit beneficia.

Renouabitur ut aquila iuuentus tua. Iuuentus, inquit, seu

PSALMVS

adolescētia tua omnē illam senectutem depellet, omnemq; illum languorem, atque infirmitatem, quæ ab animi passionibus obuenerat: nec secus ea omnia depellet, atq; aquilę ueteres pennas deiiciunt. Et eodē pacto per pœnitētiā renouaberis, ut aquila renouatur, cui nouæ pennæ renascuntur.

Faciens misericordias dominus. Subintelligitur verbū, est.

Etiudicium omnibus iniuriā patientibus. Iudiciū ultionis.

Notas fecit uias suas Moysi. Per legem quam ei mandauit.

Per uias autem, diuinam uoluntatem, ac mandata eius intelligit. Abundē autē diximus de his in psalmo vigesimoquarto, ibi: *Vias tuas domine demonstra mihi.*

Filiis Israel uoluntates suas. Primū ipsi Moysi, & per illum consequenter yniuerso populo.

Misericors & miserator dominus, longanimis & multum misericors. Hęc exposita fuerunt in psalmo lxxv. ibi: *Et tu domine deus miserator & misericors, & quæ sequuntur.*

Non in finem irascetur. Cūm facillimē reconcilietur pœnitentibus.

Neque in seculum succensebit. Eandem sententiā repetit, sed manifestius.

Non secundum iniquitates nostras fecit nobis, neque secundum peccata nostra retribuit nobis. Veluti patiens, & multum misericors. Eundem autem sermonem de diuina misericordia multipliciter reuoluit, demonstrare cupiens, quod summa ea in nos deus usus est.

Quoniam secundum altitudinem cæli a terra, corroborauit misericordiam suam super timentes se. Quantum, inquit, est interuallum a cælo in terram, tantam stabiliuit deus ostēdere misericordiam super timentes se, immensam uidelicet, & quæ coniectari non possit. Hac autem comparatione propheta usus est, cūm maius aliquod interuallum nō inuenisset, quo in exemplum ueretur.

Quantum distat ortus ab occidente, longē fecit a nobis iniquitates nostras. A nobis dico, quicūq; eū timemus. Nam ubi diuinus timor adest, illis est etiam mandatorum obseruatio.

Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se. Miseretur pater filiorum, prouidentiam etenim, & curam illorum habet, & licet in aliquo delinquant, sustinet tamen, admonet, exhortatur, comminatur, longanimis est,

verberat, sanat, & omnia denique ad illorum eruditionem, & salutem quàm diligentissimè moderatur.

Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Meritò sustinet, ac miseretur, nouit enim figmentū nostrum debile esse, atq; infirmum.

Recordatus est, quoniam puluis sumus. Hoc ad præcedentis dicti interpretationem cōsequitur. meminit, inquit, qui de puluere plasmati sumus. de puluere, inquam, qui natura sua tenuissima quædam atque infirmissima res est. Et quod ait, recordatus est, posuit pro, nouit. Nam & hoc idioma est Hebraicæ linguæ.

Homo sicut herba dies eius. Facilè enim deficient homines, & in hac vita non diu, sed ad tempus tantum permanēt. per dies autem, vitam, seu vitæ cursum intelligit. q̄ si Salomon hominem magnum esse dicit, & quid venerandum ne mire- ris, ex duplici enim apparatu homo cōfectus est, ex puluere nimirum, atque ex viuifica illa dei spiratione: vnde terrena illa corporis pars vilipenditur, alia autem spiritualis ac cælestis magnificatur, propter animæ nimirum immortalitatem. ob proprias igitur infirmitates ac labores, homo inhonoratur, idēmq; ob virtutes & strenua facta habetur in honore: obseruando etenim mandata, imago dei est, & hæres regni cælorum: quæ si transgrediatur, & seruus statim effici- tur peccati, & suppliciorum reus.

Tāquam flos agri sic efflorescit. Modò formosus, & pulchræ speciei, mox separatione animæ tabefactus, & corruptus.

Quoniam spiritus pertransiit in illo. Quæcunq; acrem seu spiritū trahunt & remittunt, corruptibilia sunt. vel per spiri- tum, animam intellige, quæ in vniuersum corpus pertran- sit, & statuto ac determinato tempore ab eo, exit.

Et non subsistet. In præsentī scilicet vita moriens vt homo.

Et non cognoscat amplius locum suum. Ad aliam demigrans habitationem, sed neque ipse, inquit, spiritus, hoc est, ipsa anima simul ac huius corporis vincula pertransierit, sub- sistet amplius in ipso corpore, aut illic ampli⁹ habitabit, nec cognoscat locum habitationis suæ, ipsam nimirum corpus. Nam etsi animæ resurrectionis tēpore propria corpora sint recepturæ, non tamen eadem recipiēt corruptioni amplius subiecta, aut mutationibus obnoxia: vnde meritò ob huius-

PSALMVS

modi immutationem, ea amplius non cognoscent.

Misericordia autem domini à seculo in seculū super timentes eſt. A præſenti ſeculo vſq; in futurum, hoc eſt, in præſenti & in futuro ſeculo. perpetua enim hic atq; illic eſt dei miſericordia, & nunquam ceſſabit. Nam & hic à præſentibus nos eripit periculis, & illic à ſuppliciis liberat æternis. Eſt autem hæc miſericordia ſuper eos qui timent dominum.

ἡμῶν ἰσῆς.

Et iuſtitia illius in filiis filiorum. Iuſtitiam dixit, pro retributione bonorum operum : ad hunc enim ſenſum Symmachus tranſtulit. dicit igitur quod huiuſmodi iuſtitia perpetua eſt. & q̄ per temporum ſucceſſiones, filiis filiorum retribuet iis, inquam, filiis, qui iuxta patrum viā ambulauerint. deinde eos ponit, apud quos huiuſmodi iuſtitia reperitur.

Iis qui ſeruant teſtamentum eius. Teſtamentum dico diuinorum mandatorum quod diſpoſuit pro adoptatis ſibi filiis, pollicitus per illud eis hæreditatem.

ἡμῶν ποιεῖσθαι

Et memores ſunt mandatorū ipſius, ut faciant ea. Qui, inquit, memores ſunt, non vt ea ſciant ſimpliciter, ſed vt opere perficiant: filij autem filiorum, non tantum ij ſunt, qui per cognationis ſucceſſionem generantur, ſed illi etiam, qui pietatis ac religionis hæredes ſunt, ac ſucceſſores.

Dominus in celo parauit thronū ſuum. Qui igitur illius throno aſſiſtere cupiunt cogitent cæleſtia, & terrena deſpiciant. denotatur autem his verbis ſumma dei celſitudo. Et vide in ſecundo pſalmo expoſitionem illius verſiculi : Qui habitat in cælis, irridebit eos.

Et regnum ipſius omnibus dominabitur. Veluti creatoris regnum: verūm fidelibus, non vt inuitis dominabitur, ſed vt ſponte ſubiectis, infidelibus verò etiam inuitis.

Benedicite domino omnes angeli eius. Cū throni cæleſtis meminerit, conſequenter aſſiſtenciam etiam throno, angelorum memoriam facit, exhortans illos veluti conſeruos, vt communi domino benedicāt, atque vt latentur quòd tanta hominibus contulerit beneficia.

Potentes uiribus. Hoc eſt, robuſti. angelorum enim virtus non ſeneſcit, ſed immortalis eſt: atque ideo virtutes & po-teſtates appellantur, quia potentes nimirum ſunt, vt perficiant quæ ſibi à deo iniunguntur.

ἡμῶν ἀκούσθαι

Facientes uerbum eius, audiendo uocem ſermonum eius. Qui

diuina impletis mandata simulac audiueritis vocem sermo-
num eius, quæ ab illis, scilicet audiri potest.

Benedicite domino omnes uirtutes eius. Cùm de angelis di-
xerit, nunc de aliis ordinibus dicit, de incorporeis nimirum
virtutibus.

Ministri eius, qui facitis uoluntatem eius. Qui in variis ordi-
nibus ei inferuiunt: qui que eius uoluntatem perficiunt. de-
inde in uniuersum omnem exhortatur creaturam ad dei be-
nedictionem, dicens.

Benedicite domino omnia opera eius. Verùm quónam pacto
deum benedicent, quæ irrationabilia sunt aut inanimata: dũ
nimirum pro uoce, aspectu utuntur, pulchritudine, magni-
tudine, situ, utilitate, atque aliis huiusmodi, quæ omnia ad-
mirabilia sunt, sapientiam que ac potentiam dei indicant. ab
iis enim rationales creaturæ in creatoris laudem mouen-
tur. solent etiam prophetae sæpenumero ad diuinas laudes
concinendas, ipsam etiam irrationalẽ atque inanimatam na-
turam aduocare, denotare uolẽtes, quod rationalis creatura ad
dicendas huiusmodi laudes non sufficit: quod si ipsa etiam irra-
tionalia ad diuinas laudes excitantur, quantò magis à ratio-
nabilibus creaturis deus laudandus est.

In omni loco dominationis eius, benedic anima mea domino.
Verùm quis istam locum est, qui non sit sub dominio dei? cer-
tè nullus. Restat igitur ut ubicunque locorum fuerimus, il-
lic indistinctè deum laudemus. Sed quid ad hæc dicent illi?
qui cantare nequeunt canticum domini in terra aliena, cùm
propheta euangelicum cultum ac religionem introducere
manifestè uideatur, eumque ipsi etiam legi præferre?

Psalmus ipsi Dauid pro mundi constitutione.

*In superiori psalmo benedixit deo, gratias ei agens, pro benefi-
ciis in nos collatis; in presenti rursus ei benedicit, & creaturam
omnem ab eo conditam admiratur.*

PSALMVS 103.

B *Benedic anima mea domino, domine deus meus ma-
gnificatus es uehementer. Magnus ualde omni-
bus apparuisti, ob tuorum nimirum operum*

PSALMVS

magnitudinem, & ob summam prouidentiam, quam erga creaturam tuam indefinenter ostendis.

μεγαλο-
πρεπείσιν.

Confessionem & magnificentiam induisti. Per confessionem quidem gratiarum actiones significat, per magnificentiam verò, honorem illum, qui magno atque excelsio cuiusdam debetur. Hæc duo, inquit, tibi circumposuisti. ob magnitudinem quippe operum & creaturarum, vt dictum est, gratiæ deo iuges aguntur, & propter humanum genus tot bona creauerit: honorque ei etiam summus habetur, tanquam rerum omnium opifici.

Amictus lumine quasi uestimento. Ille qui amictus est luce, tegitur à luce. simile quiddam de deo, ipse etiam Paulus dicit, qui habitas, inquit, lucem inaccessibilem. Ex his verò docemur, deum inuisibilem esse, & intellectu humano comprehendendi non posse. Huic autem versiculò non aduersatur, quod alibi propheta dixit: qui posuit tenebras latibulum suum. Quippe cum inaccessibilis lux, idem efficiat quod efficiunt tenebræ. vtrunq; enim oculorum aciem non admittit, quòd si exterior dei lux, & qua circumdatur inaccessibilis est, quantò magis id quod in ea tegitur videri non poterit? Cæterum alij per lucem, munditiam, alij cognitionem & scientiam intellexerunt.

Extendens cælum quasi pellem. Domine, inquit, deus meus magnificatus es vehementer: tu hæc atque illa operatus es: tu faciliè cælum extendisti, nec secus, ac si quis pellem extendat. Et Dauid quidem hoc pacto nos docet, quam faciliè deo fuerit cælum creare. EIsaias autem alia quadam atque eleganti translatione vsus, illius etiam immobilitatem ac figuram demonstrauit, dicens: qui statuit cælum quasi cameram. & si pellem pro tabernaculo intellexeris, dicemus figuram cæli hoc sermone significari. erat quippe tabernaculū instar fornicis. Dictio autem, extendens, quanuis præsentis sit temporis, tamen pro præterito posita est. sæpenumero enim apud scripturam tempus ponitur pro tempore, quemadmodum etiam in sequentibus fieri videbis.

Qui tegis aquis superiora eius. Qui tegis, inquit, & cooperis eius cæli excelsa: ipsum scilicet secundum cælum. & diuisit, inquit, deus inter medium aquæ quæ erat infra firmamentum, & inter medium aquæ quæ erat supra firmamentum.

Admiran-

Admirandum est igitur, quod fluida aquæ natura contineri potuerit supra firmamentum, quod curuum est, & non effluerit Nam & ipsum firmamentum fornix figuram habet, quemadmodum aspectus docet.

Qui ponis nubia ascensum tuum. Qui ascendens super nubem, eaque, ut vehiculo uteris: sicuti olim in monte Sina. et, dicit
vires

Qui ambulat super alas uentorum. Qui alis uentorum ueris, quibus uerbis denotare uidetur illum ubique esse. Quippe cum uenti, motu velocissimi sint, & citissimi ab extremis terræ finibus ad alios fines perueniant, & totum orbem quasi momento circumeant.

Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem. Illum etiam inuisibilis naturæ factorem esse prædicat. Eodem uero angelos, & spiritus, & ignis nomine appellat, ut uelocem illorum motum, atque efficaciam exprimeret: uel eorum naturam etiam hoc pacto describeret. Angeli etenim spiritus intellectuales sunt, & ignis quidam immaterialis.

Qui fundasti terram super stabilitatem suam. Sed quam nam intelligit terræ stabilitatem? Dic quod diuina dispositio per stabilitatem ei effecta est, super seipsam enim eam stabiluit deus.

Non inclinabitur in seculum seculi. Non peruertetur nec commouebitur aliquando.

Abyssus quasi uestimentum amictus eius. Amictus elementis eius terrestribus, abyssus est: ipsa uidelicet aquarum moles quam mare appellamus: quæ instar cuiusdam uestimenti terram complectitur, atque expanditur super eam. Possunt etiam hæc prophetæ uerba intelligi de incomprehensibilitate sapientiæ, potentiæ, ac prouidentie dei, cuius immensitatem admiratus dicit, quod abyssus diuinæ incomprehensibilitatis, est quasi quoddam uestimentum Nam cum ex omni parte deus incomprehensibilis sit, incomprehensibilitate illa ueluti indumento quodam amictus esse quodammodo uidetur & circumdatus.

Super montes stabunt aquæ. Aquæ, inquit, in ipsis montibus congregantur, & fontes illic scaturiunt, quanquam alio qui suapte natura ab alto soleant ad inferiora defluere, uel aliter: aquæ ac fluctus adeo in altum tollentur, ut ipsa etiam

montium equent cacumina.

Ab increpatione tua fugient. Ob auctoritatem & efficaciam mandatorum tuorum aquae quae in montibus scaturiunt, exsiccabuntur, & sublimes etiam maris fluctus comprimetur. Increpauit enim inquit, dominus mare rubrum & exsiccatum est.

A uoce tonitruui tui formidabunt. Cōtremiscēt naturali quadam ratione, vel ad utilitatē nostram. Quod si aquae quae ipso etiam sensu carent, facto tonitruo formidabunt, quanto magis nobis, qui rationales sumus id accidere debet? ut scilicet timore corripiamur.

Ascendunt montes, et descendunt campi in locum quem fundasti eis. Exaltati sunt montes & depressi sunt campi in locum, quē illis stabilisti. Quod si de montium, & camporum situ haec intelligenda non censeas, dici etiam potest de aquis maris, quod fluctus eius ascendunt, atque extolluntur in altum, quasi montes & depressi, camporum instar, humiles descendunt: iuxta quem sensum subintelligenda est dictio veluti.

Terminum posuisti, quem non transgredientur. Montes scilicet vel fluctus maris. Terminus autē iste est mandatū diuinum, quod omnia suis sedibus continet & coercet.

Neque conuertentur operire terram. Non mutabuntur à statuto ordine. neque enim montes deuoluentur, aut fluctus terminos suos pertransibunt.

Qui emittis fontes in conuallibus. Qui fontes tribuis ad modum animalium in montibus degentium.

Inter medium montium pertransibunt aquae. Illuc enim pertranseunt flumina. & deinde causam addit, dicens.

Bibent omnes feras agri. Agri id est montis, seu saltus. neque enim frustra deus eiusmodi aquas emisit, sed per illas ignobilium etiam animalium salutem procurat.

Assument onagri in siti sua. Accipient has aquas ob sitim. est autem onager natura aridum ac valde sitibundum animal: quod docet Hieremias eo in loco, ubi siccitatem quandam describit, dicens inter cetera: onagri steterunt in saltibus suis, traxerunt ventum ut animarentur.

In eis uolucres caeli habitabunt. Apud aquas fluminum, & in eorum ripis habitabunt aues, quaecunque scilicet aquas incolunt.

De medio petrarum dabunt uocem. Aquae nimirum, quae

προσδίδον
τα ἔρπον
προδοκί-
σονται.

sum impetu ac strepitu exeunt de petris, & suaui quodam susurro animalia ad potum vocare videntur, ipsosque homines ad cantum, & diuinas laudes mouere: cum admirandum omnino videatur. quod ex aridissimis petris, natura huiusmodi, humida scilicet, tam copiose ac perpetuo profluat.

Qui rigas montes de cœnaculis tuis. De nubibus scilicet illinc enim mōtes irrigantur. quod si montes ab eo irrigantur, consequenter & cāpi, & tota terra subministratis videlicet supernè pluuiis & cum mensura.

A fructu operum tuorum satiabitur terra. Per terrā, animalia intelligit, quæ ex terra sunt, seu quæ terram habitant: per fructus etiam operum dei, omnes fructus intelligendi sunt, non tantum ea ratione, quod illius mādato facti sunt, sed etiam, quia plantæ, quæ fructus producunt, ab eodem sunt creatæ. Quidam verò præcedentem versiculum de montibus tantummodo intelligentes, præsentem intelligunt de reliqua parte terræ, quæ irrigatur à fructu operum dei, dicentes, per fructum opèrum dei, hoc in loco, pluuiam intelligi tanquam fructum diuinarum administrationum quibus nubes creat. deinde addit pluuiarum vtilitatem.

Qui producis herbas pecoribus, et holus seruituti hominum. Per dictiones χέρσος & χλόη, quæ hic in Græco habentur, non fœnum & herbā simpliciter significare voluit propheta, vt Latinus reddit interpret, sed per χέρσος, quæ magis propriè herba dicitur, quam fœnum, illam herbam, vt aliqui sentiunt, quæ incultis in locis nascitur: per χλόη verò illam quam nos, tameti minus propriè, vocabuli inopia holus diximus, & ex cultis percipitur locis: quorum alteram datam esse dicunt liberis pecoribus, quæ herbis vescuntur, alteram iis, quæ humano generi deseruiunt, veluti bobus, equis, ouib⁹, & similibus, quæ animalia propheta seruitutē hominum appellauit, quod hominibus seruiunt. Alij verò per χλόη, omnem herbam intellexerunt, quæ humano vsui in cibum deseruit: qua ratione holus eam appellauimus, & per herbam, quicquid hominibus, in cibi vsum non venit. hanc igitur pecoribus productā dicit propheta, illud vero hominibus. Seruituti etiam hominū dixit, quia terra hominū vsibus inseruit, ob quos à deo fuit creata.

ἐκ τῶν ὄρεων
ἐφ' ὧν.

χέρσος
κτάνσοι κη
χλόη.

τὸ ἔλα
γῆμ

Ad adducendum panē de terra. Satiabitur, inquit terra, vt educatur ex ea panis, qui de frumēto in terra nato cōficitur. Et vinum lætificat cor hominis. Ipsum etiam vinum terræ fructus est, & lætificat cor hominis: quippe cum & robur præstet, & sollicitudines remittat.

τὸ ἔλα
εὐνοῶ

Ad exhilarandū faciem in oleo. Et rursus ea ratione vt aridam antea atque asperam hominis faciem hilarem reddat, idque efficiat in oleo, quod à terræ planta producitur.

Et panis cor hominis cōfirmat. Vinum quidē lætificat cor, panis autem vires fatigatis præstat, & ipsius etiā terræ fructus est. omnium igitur creaturarum providentiam habuit deus, tam irrationalium, quàm ratione præditarū: terramque ipsam satiauit, vt pinguefacta, opportuna omnibus alimenta tribueret & necessaria.

ἐϋτυχεῖς

Saturabuntur ligna campi. Irrigabuntur & pinguescent plantæ omnes terræ, & vniuersæ arbores.

Cedri libani, quas plantasti. Per cedros veluti insigniores arbores, cæteras etiam significauit. plantasti autem, hoc est, è terra eduxisti mandato tuo.

Ibi passerēs nidificabunt. Ibi in plantis scilicet, & arboribus, in cedris, per passerēs simili modo omne aliud volucrum genus intellige. neque enim hominibus tantum sed ipsis etiam auibus, vtilissima fuit arborum creatio.

ἡγέτω
αὐτῶν.
λαγωῖς

Erodii domus præcedit eas. Erodii genus est avis, quæ prima auium omnium nidum figit.

Montes excelsi cervis, petra refugium leporibus. Vide ipsorum etiam montium ac petrarum vtilitatē & quomodo vel infirmiorum etiam animantium summus opifex curam habeat. nam si montes nulli essent, nec vllæ petræ defecissent, sanè olim omnia quæ diximus animantia, & ab immitioribus feris fuissent consumpta.

ἡσ κἀ-
γοῦς

Fecit lunam in tempora. In tempora scilicet noctis. lunam enim & stellas in præfecturas noctis creauit, vt eam illuminarent.

Sol cognouit occasum suum. Cognouit occasum suum sol, non veluti is, qui animā aut sensū habeat, sed veluti is qui diuinam determinationem nō transgreditur. quocirca creatoris mandatum non secus videtur cognouisse, ac si rationem haberet. Est autē sermo hic metaphoricus, & signifi-

eat quòd ipse etiam sol mandato dei operatur, & constitutus ab eo occasus sui ordinem obseruat.

Posuisti tenebras, & facta est nox. Determinasti, inquit, tenebras, quæ post solis, & diei lucem succedunt, & facta est nox. tenebras enim appellauit noctem.

In ipsa pertransibunt omnes feræ syluæ. Considera etiam noctis utilitatem: quæ non tantum hominibus requiem adducit, & diurnis fessos laboribus fortiores reddit, sed ipsis etiam feris liberam prodeundi facultatem præstat.

Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & quærant à deo escam sibi. Catuli leonum frendentes ut rapiant, & parent sibi cibos qui à deo eis ministrantur. ab eo etenim cunctis cibus præbetur animantibus. *Qui dat enim, inquit, escam omni carni, vel, ut quærant, & petant cibos à deo.* Nam & multi homines sæpe numero, famis aut sitis tempore, animalia cõspexerunt cælum ipsum intueri, & ineffabili quodam quasi sermone factorem suum inuocare.

Ortus est sol, & congregatae sunt, & in cubilibus suis decumbent. Naturali enim quodam instinctu feræ omnes cognoscere videntur illud tempus, quod eis ad perambulandum tributum est.

Exhibet homo ad opus suum. Ad opus scilicet diurnum. dies namque homini, & aliis mansuetis animalibus destinata est ne immitia simul & mitia in vnum conuenientia, mutuo læderentur.

Et ad operationem suam usque ad uesperam. Per opus & operationem propheta æque idem appellat. inter huiusmodi autem sermones dum potentiam dei admiratur, veluti stupore quodam correptus exclamauit, dicens.

Quam magnificata sunt opera tua domine. Valde admirabilia esse apparuerunt, alio nimirum opere ad aliud optimè se habente, & omnibus in vniuersum inter se, ad vnius mundi perfectionem tendentibus.

Omnia in sapientia perfecisti. Cum nihil, vel minimum sit frustra aut superfluum à te creatum, sed omnia rationem habeant, ob quam facta sunt. tamen interea à nobis ea percipi non possint, veluti incomprehensibilia.

Impleta est terra creatione tua. Hoc est, rebus à te creatis.

Hoc mare magnum, & spatiosum. Ipsum etiam mare creatione tua plenum est.

Ibi reptilia, quorum non est numerus. In ipso mari, inquit, nantia atque aquatilia degunt animantia, quæ numerum pœnè excedunt.

Animantia pusilla cum magnis. Hoc per se clarum est.

διωπορεῖ-
οντα.

Ibi naues pertranseunt. In mari scilicet.

ὁ πλά-
τος ἐπι-
σταύ-
σας αὐτῶ.

Draco iste quem plasmasti ad ludendum in eo. Ipsum etiã cœte quod creasti, ad subiliendum in mari. Draconẽ enim cœte appellauit, veluti inter pelagi animantia vastæ cuiusdam magnitudinis animal, quemadmodum draco inter terrena.

Omnia d te expectant, ut des eis cibum in tempore. Omnia animalia, inquit, in te sperant, tamedsi bruta ipsa, nulla animi ratione, cuius expertia sunt, sed naturali quodam instinctu id faciunt, quemadmodum supra diximus in versiculo: quærunt à deo escam sibi. Expectant autem vt des eis cibum, in tempore, scilicet indigentia.

Dante te eis, colligent. Cibum scilicet.

Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Per manum, tribuendi potentiam, & per bonitatem, prouidentiam intellige.

Auertente autem te faciem tuam, turbabuntur. Faciem dei, custodiam & protectionem diuinam appellat.

Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Auferes animam eorum, & morientur, atque ita demum resoluti reuertentur in terram suam, à qua desumpti sunt. Est autem sermo de hominibus.

Emittes spiritum tuum, & creabuntur. Emittes, inquit, vitalem spiritum tuum, & creabuntur iterum, resurgentes è terra, vel emittes spiritum tuum, qui per sanctum baptisma venturus est, & creabuntur in nouam nimirum creaturam, atque in nouum populum. intelligi enim hoc potest de resurrectione à mortuis, vel de regeneratione baptismatis.

Et renouabis faciem terræ. Hoc est, pulchritudinem terræ, per quam ipsos homines intelligere possumus, vel ipsum etiam terræ elementum: quia terra tunc, vt inquit Apostolus, liberabitur à corruptione.

Sit gloria domini in secula. Cum alia eorum, quæ dicta sunt, iam effecerit deus, alia nunc efficiat, alia deinceps effecturus sit.

Latabitur dominus in operibus suis. In operibus, inquam,

quæ diuinæ incarnationis gratia effecta fuerint, vel in operibus creationis mundi.

Qui respicit terram, & facit eam tremere. Terramotu nimium. Iracundè enim terrâ aspicit cum libet: quæ illius aspectum ferre non valens, contremiscit naturali, vel potius ineffabili quodam sensu.

Qui tangit montes & fumigant. Quemadmodum accidit in monte Sina. Tacti autem à domino montes fumigant instar herbæ, quæ igni propinquior sit facta. Illud verò animaduertendum est, ne verba illa: *Qui respicit & qui tangit humano more, sed dignè deo intelligamus.*

Cantabo domino in vita mea. Donec vixero.

Psallam deo meo, quandiu sum. Eundem repetit sermonem clarioris intelligentiæ gratia.

Lucundum sit ei eloquium meum. Placebit ei sermo meus, quem efferam in psalmis & canticis, vel sermo meus, & conuersatio mea illi erit grata.

Ego uerò latabor in domino. Quod sermo meus ac conuersatio mea, ut diximus ei placeat.

Deficiant peccatores à terra & iniqui ita ut non sint. Deficiant, inquam, effecti pro peccatoribus iusti, pro iniquis æqui ita ut amplius nō sint quales fuere, sed mutantur. Optat itaque propheta, non ut homines, sed ut vitia deleantur. Vel iniquos & peccatores, ipsos appellat demones, aut eos, qui immedicabili vitio laborant, quique alios, non secus ac pestis quædam inficiunt & lædunt. Illud prædictis addi potest, quòd quemadmodum is qui preces ad deum fundit petens nullos esse ægrotos, nullos pauperes, non hominum, sed ægritudinū & paupertatū interitum cupit, ita & beatus Dauid his verbis non hominum, sed vitiorum ac scelerum expetiuit interitum.

Benedic anima mea domino. Finem psalmo apponit consimilem principio. Non me latet præterea quosdam allegoricè hunc psalmum exposuisse: verum huiusmodi libenter expositionem omisi, tanquam violentam quodammodo, & quæ non facilè ab omnibus recipiatur.

Alleliuia.

Abudè dictū est in proœmio operis de psalmis, quibus inscriptū

PSALMVS

est, alleluia. Significat autē hęc dictio laudate eū qui est, uel laudate dominum, hortatur itaque nos in presenti psalmo propheta, ut hymnos & laudes deo concinamus. Priuatim uerò multa commemerat beneficia, in priorē populum dei olim collata; atque inter cetera, quomodo pro exiguo, ac tenui populo ut olim erant, amplum ac numerosissimum constituerit.

PSALMVS 104.

C Onfitemini domino & inuocate nomē eius. Simile est dictū illud prophete: Cōfitemini ei, laudate nomē eius: quod exposuimus in psal. xcix.

Annunciate in gentibus opera eius. In psalmo. xc v. dicit: Annunciate in gentibus gloriam eius, idem æquē dicens, quod nunc. gloria enim dei ea est quam in consequentibus declarabit.

Cantate ei & psallite ei. In proœmio operis & multis aliis in locis abundē docuimus de differentia inter canticum & psalmum, quodq; sæpenumero idem significant, quanquam huiusmodi dictiones geminatae aut inuicem coniunctae intentionem quandam sermonis efficere soleant.

Narrate omnia mirabilia eius. In prædicto etiam psalmo. xc v. Legimus in omnibus gentibus mirabilia eius.

Lætamini in nomine sancto eius. Exultate, inquit, ac valde gloriamini in hoc Christiano nomine. Ad Apostolos enim est sermo, & ad eorum successores.

Lætetur cor querentium dominum. Hoc est, inuocantium eū in auxilium. Præsto quippe eis aderit. Vel lætetur cor hominum accedentium ad deum per mandatorū semitam, quæ illuc perducit. Inuenient enim eum.

ἐν πρῶτῶν
ἀντι.

Querite dominum, & roboramini. Constantes estote & fortes in perquirendo eum, omnemque animi mollitiē, ac languorem depellite.

Querite faciem eius semper. Per faciem dei, deum ipsum circunloquitur, vel diuinam indicat custodiā, ac protectionem erga homines: aut ipsum fortassis vnigenitum dei filium, Christum intelligit, qui incommutabilis est imago patris, & character substantiæ eius: qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrem meum.

Mementote mirabilium eius, quæ fecit. Quando salutarem eius doctrinam annunciabitis, tunc admirabilia etiam cuncta, quæ fecerit, prædicate.

Prodigia eius, & iudicia oris eius. Repete verbum, memento. Abutitur autem hic quarto casu, pro secundo: quem loquendi modum dictio etiam Græca seruauit. Prodigia autem ea sunt, quæ à deo præter omnem naturæ legem fiunt: iudicia verò ea, quæ deus, data per Moysen lege, decreuit.

Semen Abrahamæ serui eius. Vos, inquit, ô semen Abrahamæ, qui serui eius estis. Ad Apostolos autem sermo est.

Filij Iacob electi eius. Apostoli nimirum, qui duobus his à deo insigniti sunt nominibus. Nã & serui ex eo videri possunt, quod dixit ad eos Christus: si ego dominus & magister laui pedes vestros, & electi: quia idem alibi ait: non vos elegistis me, sed ego elegi vos.

Ipse dominus deus uester. Ipse scilicet Christus.

In omni terra iudicia eius. Non in Iudæa tantum, sed vbi que locorum diuulgata sunt eius iudicia. Vniuerso quippe orbi sunt tradita.

Memor fuit in seculum testamenti sui. Testamenti sui, quod in seculum est, hoc est, æterni atque incommutabilis. Incipit autem propheta in hoc loco cõnumerare beneficia in Hebræorum populum collata, & ab ipso exorditur Abraham.

Verbi quod mandauit in mille generationes. Idem repetit. Per testamentum enim & per verbum, promissionem à deo Abrahamæ factam intelligit. Memor etiam, inquit, fuit deus sermonis quem mandauit in mille generationes, hoc est, qui ad multas nationes peruenit. Mille enim posuit pro multis, & mandauit pro pollicitus est.

Quod disposuit ad Abraham. Quod verbum scilicet.

Et iuramenti sui ad Isaac. Memor item fuit iuramenti sui, quod iurauit filio Abrahamæ Isaac. Eadem etenim promissio filio, quæ patri facta est, tam de regione, quam de multitudine seminis. Quid autem sit iuramentum dei, diximus in psalmo LXXVII. ibi: iuravi Dauid seruo meo.

Et statuit illud Iacob in præceptum. Adeò vt ipse Iacob certus iam esset, mandatum illud dei violari non debere.

Et Israel in testamentum æternum. Vt esset ipsi Israel incommutabile æque ac sempiternum testamentum.

Dicens, tibi dabo terram Chanaan. Palæstinam scilicet, quæ Cananei populi habitabant.

Funiculum hæreditatis uestre. Hoc est mensuram ac

portionem vestram.

Cum essent numero breues. Hæc, inquam, ita disposuit, & pollicitus est Deus, quum adhuc pauci essent Abraham nimirum Isaac & Iacob, atque eorum liberi.

παροιμι.

Paucissimi & peregrini in ea. Quinimmo paucissimi cum essent & derelicto pauloante patrio solo, in Chananeorū terra, veluti hospites atque extranei morarentur. Abraham enim, vt inquit scriptura, peregrinatus est in terra Chanaan.

Et pertransierunt de gente in gentem. Per multas nationes vagati sunt, & plurimas sedes commutarunt, quæ omnia in libro Geneseos exponuntur.

Et de Regno in Populum alterum. Aliæ enim regiones ad Regis imperium administrabantur, aliæ verò communi populorum consilio, more reipublicæ.

Non permisit hominem nocere eis. Neminem, inquit, permisit iniuria eos afficere. Pharaonē quippe ob Sarram vxorē magnis cruciatib⁹ torsit: ipsi quoq; Abimelech Palæstinorū Regi cōsimili de causa iratus, & noctu imminens, horrenda quædam comminatus est supplicia, nisi Sarram restitueret, illud etiam addēs, quoniam propheta est Abraham, & si pro te orauerit, viues. ab iratis præterea atque infensis animis Esau, & Labam dilectū sibi protexit Iacob, multosque alios simili modo prohibuit, ne Patriarchis iniuriam inferrent.

ἐλεγειν.

Et redarguit pro eis reges. Redarguit eos, confuditque ac perterruit, cum iniusti essent, veluti Pharaonem Aegypti & Abimelech Palæstinæ reges.

Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Redarguit, inquam, eos, dicens huiusmodi verba. Christos autem Patriarchas appellauit, veluti sancto spiritu vel gratia prophetandi vnctos, prophetas verò, quia futura multa prædixerunt. Quo circa Deus ipse, cum loqueretur, vt diximus, ad Abimelech, attestatus est de Abraham, quod propheta esset. quod si quis dicat, verba præsentis verficabitur, vt hic iacent, in libro Geneseos non haberi, satis esse arbitramur, q̄ quæ ibi dicuntur ad huiusmodi sensum tēdant.

Et uocauit famem super terram. Hoc est, ordinauit, seu misit, summo ipse artificio iter præparans Iacob & filiis eius, vt descenderent in Aegyptum, quando septem fertilitatis annos, & totidem famis sustinuerunt.

Et omne firmamentum panis contriuit. Esculenta omnia consumpsit, & quicquid famis solatium est, deleuit.

Misit ante eos hominem. Fecit deus vt Ioseph præiret familiam Iacob, & impiorum fratrum malignitate ipse vsus est in bonum. vnde nefarium eorum delictum, quo ille in seruitutem actus est, propheta hic mitiori vocabulo dei missionem atque apostolatum nuncupat, dicens quòd deus eum præmiserit. Quamobrem ipse etiam Ioseph fratribus suis dicebat: in vitam misit me deus ante vos.

In seruum uenundatus est Ioseph. A fratribus venundatus est Hismaelitis. & ab Hismaelitis rursus in Aegypto Pötephræ Pharaonis eunucho.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius. Afflictus quippe fuit Ioseph a domino suo in Aegypto, missusque ab eo in carcerem.

Ferrum pertransiit anima eius. Anima eius, hoc est, ipse Ioseph pertransiit ferrum. Per ferrum verò, ferreum quoddam supplicij genus intelligit. vel, pertransiit ferrum, pro effugit gladium. ad ipsum enim penè gladium deuenerat.

Donec ueniret uerbum eius. Hoc est, donec ueniret sapientia illa, qua somnia conuictorum comitum dissoluit. vel, donec ueniret consilium, quod disposuerat deus de Ioseph, uolens eum & genus eius clarum ac celebre reddere apud omnes.

Eloquium domini inflammauit eum. Græca lectio pro eloquio, λόγιον, habet: quæ dictio à dictione, λόγος, deducitur: quæ non uerbum tantum aut sermonem, sed rationem etiam significat. vnde & λόγιον, non eloquium simpliciter, sed rationale eloquium significabit. Sensus erit igitur, quòd intima illa atque innata cuique homini ratio, quam deus nobis largitus est, vt per eam rationales & dicamur, & fimus, quòd hæc, inquam natura homini insita rationis flammula eum in afflictionum & calamitatum fornace tentatū, constantem atque inuictum reddidit, ac ueluti igne examinatum purgatissimi auri instar summa eum munditia, & puritate conspicuum demonstrauit, atque effecit, vt castitatis zelo succensus, non modo alienam uxorem non appeteret, sed vt dominæ eum etiam appetentis, laqueos, relicta veste, præterfugeret.

στίλιον
διήληθεν
ψυχὴ αὐ-
τῆ.

PSALMVS

Misit rex, & soluit eum. Pharao scilicet, quemadmodum in libro Geneseos omnia apertè sunt tradita.

Princeps populi, & dimisit eum. Idem repetit, vt facit sèpenumero.

Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ, ut crudiret principes eius sicut seipsum, & seniores eius sapientiam doceret: Et ingressus est Israel in Aegyptum.

Deo scilicet omnia hæc ita dispensante. Per modum autem compendij, breuibus verbis historiam narrat.

Et Iacob peregrinatus est in terra Cham. Idem rursus repetit. Per terram verò Cham, Aegyptum intelligit. Aegyptus enim fuit filius Cham, vnde ab vtroque eorum nomen desumpsit.

Et auxit populum suum uehementer. Deus nimirum, qui auxit populum Israel. Populum verò dei ideo eos appellauit, quia soli Iudæi ritè deum colere videbantur.

Et roborauit eum super inimicos eius. Supra Aegyptios scilicet, qui Israelitas pariter & ipsum deum oderant.

Conuertit cor eius, ut odio haberet populum eius. Cor scilicet Pharaonis, non illius dico, qui amabat Ioseph, sed alterius, qui eum non nouerat. Indurauit enim, inquit, deus cor Pharaonis, hoc est, obdurari permisit: vt afflicti scilicet Israelitæ cū ardore animi ad Aegypti exitum contenderent, & acerbissimam Aegyptiorum præssuram euaderent.

Et dolum faceret in seruis eius. Vt scilicet strueret insidias. Dixit enim Pharao Aegyptiis: Ecce nūc gens ista valde multiplicatur, & inualescit super nos. Quapropter vniuersos, qui ex Iudæis mares nascerentur, occidi iussit, aut necari.

Misit Moysen seruum suum. Deus scilicet misit.

Aaron, quem elegit sibi. Fratrem Moyfi.

Posuit in eis uerba signorum suorum. Mandata scilicet diuina, quibus efficerent miracula. Vel docuit eos causas signorum suorum, atque eorum modos. Græca enim dictio, λόγους, vt diximus, non solum uerba, sed rationes etiam & causas significat.

Et prodigiorum suorum in terra Cham. De signis & prodigiis dictum est in psalmo septuagesimosextimo, ibi: quemadmodum posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in cāpo Taneos; in quo psalmo etiam beneficia dei in Israeliticū

populum commemorauit. quanquam illic ab exitu Aegypti tantum initium faciat, & diuerso ordine ea profequatur.

Misit tenebras, & obscurauit. Atqui ante tenebras, alias Aegyptiis plagas intulit: sed beatus David indifferenter hanc plagam primo loco commemorat: vel vt grauissimam omnium præposuit, cum lux, quæ per tenebras aufertur, rerum omnium sit pulcherrima, & hominibus maximè opportuna. In prædicto etiam psalmo septuagesimo septimo, nullo ordine huiusmodi plagas commemorauit, vt ibi diximus in versiculo: *misit Cynomyiam.*

Quoniam exacerbauerunt sermones eius. Quoniam, inquit, Aegyptij irritauerant eius mandata eo tempore quo iusserat dimitti populum. Exacerbauerunt autem sermones dei, eis non credentes. Impropiè autem atque abusiue dictum est de sermonibus dei, quod exacerbauerint eos. vel aliter: per sermones eius illū significat, qui sermones protulerat. Aliqui etiam verbum, exacerbauerunt, exponunt pro, transgressi sunt, quod apud Hebræos aliquando huiusmodi significationem habeat. Quædam verò exemplaria negandi dictionem habent: Et non exacerbauerunt: ita vt referatur ad Moysen, & Aaron.

Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum. Vide in prædicto psalmo, ibi: & conuertit in sanguinem flumina eorum.

Et ebulliuit terra eorum ranas. Ibi etiam de hoc dictum est. Ebulliuit autem, hoc est, repente ranas edidit. Ex aquis enim ortæ sunt ranæ, vt in Genesi legimus, quarum tanta fuit copia, vt ranarum quasi fontes emittere terra videretur: & quanquam Græca dictio, ἰξέειψ, quæ hoc in loco habetur, propriè non tam ebullire, quam repente edere significet, quod verbum reptili ranarum naturæ conuenientissimum fuit, tamen hoc pacto satis commodè sensum reddi arbitrati sumus, postquam vnico latino verbo, vt par erat, sensum aptè reddere non sperabamus.

In penetralibus regiarū ipsorum. Non tantum omnibus aliis in locis, sed in ipsis quoque regis domibus, atque in penitioribus eorum locis, quod tutissimum solet esse confugium.

Dixit, & uenit Cynomyia, & Senipes in omnibus finibus eorum. Illic etiam de his dictum est, ibi: misit in eos cynomyiam.

PSALMVS

Posuit pluuia eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum, & percussit uineas eorum, & ficulneas eorum, & contriuit omne lignum finiu eorum: Dixit & uenit locusta, & bruchus: cuius non erat numerus: & comedit omnem herbam in terra eoru, & comedit omnem fructum terra eoru: & percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum. De his etiam illic dictum est.

Et eduxit eos in argento & auro. Quod mutuo acceperant ab Aegyptiis deo id iubente, & reputatum est hoc in mercedem ministerij, quod impenderant fabricando lateres, & aliis operibus inseruendo.

Et non erat in tribubus eorum infirmus. Ea autem ratione ita a deo prouisum est, ne aliquis ob aegritudinem in itinere relinqueretur, & quanquam Moyses id specialiter non scripserit, satis tamen ex eo intelligi potest, q̄ aliquem eorum aegrotasse nusquam traditur. Et fortassis beatus David aliunde hoc didicit, vel aliter: qui deum sequuntur, non infirmantur, quinimmo omnia possunt in Christo, qui eis vires ac robur suggerit. Potuit etiam beatus David id sciuisse, ex aliquo non celebrato libro veluti ex his quos apocryphos nominat aut, ex seniorum sermone, aut etiam a diuino spiritu edoctus, a quo multa perdidicit.

Latata est Aegyptus in protectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos. Incubuerat timor, ob flagella a deo Aegyptiis immissa, Iudæorum gratia. Per Aegyptum autem, Aegyptios homines intelligit. Cum autem huiusmodi flagella compendio quodam percurrerit, redit rursus ad beneficia in Hebræos collata.

Expandit nubem in protectione eorum, & ignem ut luceret eis per noctem: petierunt, & uenit coturnix, & pane caeli saturauit eos: dirupit petram, & fluxerunt aquae. & abierunt in sicco flumina. De his omnibus etiam in praedicto psalmo dictum est. Abiisse autem dicit in sicco flumina, quia aquae quae a petra manarunt, per aridas regiones deuolutae sunt. Huiusmodi uero aquae riuulos, flumina appellauit, ob aquarum copiam.

Quoniam memor fuit uerbi sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Illius nimirum promissionis, quod multiplicatus esset semen eius, & q̄ daturus eis esset terram Chanam, hoc est, Palaestinam regionem.

Et eduxit populum suum in exultatione. Gaudentem scilicet,
& latantem post Aegyptiorum demersionem.

Et electos suos in iactantia Eundem populum electos appel-
lat, tanquam deo dicatum.

Et deat illis regiones gentium, & labores populorū hereditariū.
Gentium nimirum illarum quas iam commemorauimus.

Vt custodiant iustificationes eius, & legem eius exquirant. Hęc
autem fecit exhortans ad obseruationem mandatorum suo-
rum, atque ad exquisitionem legis suæ. Per exquisitionem
autem, summum desiderium intellige. Nam quod quis val-
de desiderat, illud etiam summo studio exquirat.

Alleluia.

Hic psalmus similiter ut proximè præcedēs, mirabilia dei opera
narrat, multaque in Iudeorum populū collata a deo beneficia: rur-
susque summam istorum ingratitude, ac malignitatem, deique
ineffabilem longanimitatem, & misericordiam exponit: similemque
priori inscriptionem sortitus est.

PSALMVS 105.

Confitemini domino, quoniam bonus. Gratias
agite, vt alibi dictum est. vel confitemini ei
peccata vestra, quoniam bonus est, iniuria-
rumque ac delictorum immemor, si qui ea
perpetrarunt, scelus illi suum fateantur.

Quoniam in seculū misericordia eius. In præ-
senti seculo misericordia eius pœnitētibus præsto est, in fu-
turo autē iudiciū reseruetur: atq; ideo oportet in hoc secu-
lo ei cōfiteri. vel quia deus semper miseretur, decet vt nos
etiam semper ei cōfiteamur. vel in seculū misericordia eius
est, quia iis qui ea digni sūt, misericordia dei semper patet.

Quis loquetur potentias domini? Hoc est, maxima ac potē-
tissima eius beneficia, quæ in populū suū contulit. Nemo
quippe ea vnquam narrabit. ineffabilia enim sūt. vel sim-
pliciter, potētiā expone, pro magna eius opera. Deus enim
noster, alibi inquit. in cælo, omnia quæcunque voluit fecit.
vel potentias eius diuinas, quas operatus est, cū versare-
tur in carne, ita vt sit prophetia de operibus Christi.

Auditis faciet omnes laudes eius, Quis in vnaqua; re me-

ἐν ἡεροσολί-
μοις.

PSALMVS

ritas eius laudes adnuntiabit?

Beati qui custodiūt iudiciū. Qui seruant legem dei: vel: qui habēt iudicium ad rectè iudicandum, non solum aliis, sed sibiipsis in primis, ita vt non permittant ea quæ deteriora sunt insurgere aduersus potiora, neq; bonum vinci à malo.

Et faciunt iustitiam in omni tempore. In seipsis, vt dixi, & in aliis.

Memento nostri domine in beneplacito populi tui. Præuidens beatus Dauid incarnationis dispensationem, & futurum nouum populum supplicat sui tunc memoriam haberi, beneplacitum appellans huiusmodi populi electionem à deo faciendam. Memor esto, inquit, nostri, vt cum eligendo illo à te populo nos simul coniungas. vel beneplacitum appellat bonam voluntatem, de qua angeli dicebant: hominibus bona voluntas.

Visita nos in salutari tuo. Idem rursus repetit, petitionem suam magis intendens. In salutari, inquit, quod per te in mūdo futurum est: hoc est, in incarnatione tua. Ipse enim, inquit, saluabit populum suum.

τὸ ἰδέσθαι. *Vt uideamus in bonitate electorum tuorum.* Vt videamus & nos in beneficiis populi tui: ea scilicet, quæ illi vident. vnde ad discipulos suos Christus dicebat: multi prophetae & iusti optauerunt videre, quæ vos videtis.

τὸ ἰσπερὶ
θῆναι. *Vt lætemur in læticia gentis tuæ.* Gentis Christianorum scilicet, de qua rursus angelus dixit: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum.

τὸ ἰσραυεῖ
εἶναι. *Vt laudemur cum hereditate tua.* Per hæc omnia supplicat communionem & participationem quandam habere in sorte atque in hæreditate noui populi: quasi & ipse beatus Dauid iam omnia crederet, quæ de Christo credenda erant, & magnitudine fidei iam esset insignis.

Peccauimus cum patribus nostris, iniquè egimus, iniustitiam fecimus. Intelligi possunt verba hæc, & quæ sequuntur, prolata esse veluti in persona eorum qui ex circuncisione credituri erant in Christum, ita vt beatus Dauid reuelatione sancti spiritus futura prænoscent, illorum, vt diximus, personam induens, confiteatur peccata, quæ ante huiusmodi fidem commiserant.

Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua. Non intel-

intellexerunt miracula, quæ illic facta sunt.

Et non fuerunt memores multitudinis misericordiae tuæ. Quæ in eos tunc facta est. Non intellexerunt autem, & memores non fuerunt, hoc est, omniū oblitī sunt. Id verò accidit, quādo appropinquantes mari rubro, viderunt post se Aegyptiorum exercitū. Tunc enim, inquit, perterriti valde, dixerūt ad Moysē: Quia sepulchra non erant in Aegypto, eduxisti nos vt occideremur in deserto. Item: dimitte nos, vt seruiamus Aegyptiis. Satius enim est eis seruire, quā in deserto occumbere.

Et exacerbauerūt ascendētes in mari rubro. Huiusmodi verba dicentes, irritauerunt eum secus mare rubrū, cui vicinū est desertū: vbi castrametati murmurabant, vel ascendentes ad mare rubrum. Ascendentes autem dixit quia Aegypti regio vnde ascendebant in palæstinam humilior est.

Et saluauit eos propter nomen suum. Non conclusit eos in manus Aegyptiorū persequentiū ne blasphemaretur deus quasi infirmus esset, aut fallax. Nam alioqui ob propriam ingratitude indigni erant salute.

Vt notam faceret potentiam suam. Vt summas inquit, vires suas, non Hebraeis tantū, aut Aegyptiis, sed omnibus etiā nationibus notas redderet.

Et increpauit mare rubrum, & exstecatum est. Statim vt præcepit, continuò in mari medium quoddam iter exaruit. ἐπίτιμους

Et deduxit eos in abyssō, tanquam in deserto. Quasi in arido aliquo solo. In abyssō autem dixit, quod per medium maris iter facerent.

Et saluauit eos de manu inimici. Pharaonis scilicet, quædā verò exemplaria habent de manu prosequentis odio.

Et redemit eos de manu inimicorum. Aegyptiorum scilicet.

Et operuit aqua tribulātes eos, unus ex eis non remansit. Aqua maris scilicet.

Et crediderunt uerbo eius. Idest promissionibus diuinis.

Et laudauerunt laudem eius. Cecinerunt enim canticum pro victoria, quod mandauit illis Moyses.

Accelerauerunt oblitī sunt operum eius. Cito iterum oblitī sunt beneficiorū, quæ contulerat in eos deus. Quando scilicet esurientes & reminiscentes lebetum carniū, & saturitatis panum, quos in Aegypto habuerāt murmurarunt. ἐπέχουρας

PSALMVS

Non sustinuerunt consilium eius. Non expectarunt exitū diuini consilij, quo mira prouidētia, ob eorū salutē auxiliū à deo serius demittebatur, & esurire permittebantur.

Et concupierunt concupiscentiam in deserto. Concupiscentiam carniū & panum, vt dictum est.

Et tentauerunt deū in inaquoso. Vide in psalmo LXXV I I ibi: exacerbauerunt in inaquoso, & tentauerūt deum in cordibus suis.

Et dedit illis petitionem ipsorum. Cibos quippe, & aquam largissimē præbuit. Per petitionem verò, desiderium hic intellige. Nihil enim apertē petierunt, sed secum taciti murmurantes, ea concupiscebant.

Misit saturitatem in animas eorum. Non tenuiter eos aluit, sed ad satietatem alimentum exhibuit, pro carniibus quidē coturnices, & pro panibus manna: aquā præterea, tum eam, quæ ex amara dulcis effecta est, tum eam quæ in Marathe petra defluxit.

Et irritauerūt Moysen in castris. Dathan nimirū, & Abyron, qui resisterunt ei, vt in libro Numerorum traditur.

Aaron sanctū domini. Sanctificatū & dedicatū deo. Irritauerunt autem eum Core, & alij ambiētes fungi sacerdotio.

Aperta est terra, & deglutiuit Dathan. Eum quippe vitū adorbuit.

Et operuit super congregationem Abyron. Et operuit congregationē ipsius Abyron. Superflua enim est præpositio super. In Numerorum autem libro ipsum Dathā, pariter & Abyron congregationemque & iumenta eorum & tabernacula, & omnia denique eorū bona vnā absorpta fuisse scriptum est: quæ beatus Dauid disiunxisse arbitrator, vt eorū calamitatem magis amplificaret.

Et exarsit ignis in congregatione eorum. In congregatione Core scilicet & complicum. ignis enim egressus à domino, incēdit. c. c. L. viros, qui offerebant incensum.

Flamma combussit peccatores. Superius cōmemoratos: atq; hoc, quia indignē sacerdotium arripere conabantur.

Et fecerunt vitulum in Choreb. Vt traditur in Exodo. Ordine autē historiæ ppheta nullū seruauit, sed oīa antiqui illius populi scelera, atq; impietates, vt sese offerebāt narrauit.

Et adorauerunt sculptile, Ipsum scilicet vitulum.

Et commutauerunt gloriam eius in similitudinem vituli comedē-
tis fœnum. Cōmutauerūt honorē dei in similitudinē vituli,
hoc est, in simulachrū atque in idolum vituli. Addidit autē
comedentis fœnum seu herbam, vt gæca dictio χέρος ve-
rius significat, carpens Iudæorum amentia, qui irrationalia
colerēt animācia, cum ipsi ratione præditi viderētur. Que-
dam vero exemplaria habēt gloriam suam, ita vt gloria eo-
rum intelligatur deus esse, qui per beneficia superius cōnu-
merata, eos glorificauerat: vt sit sensus, quòd verum deum
deserentes, loco eius assumpserant vituli simulachrum.

Obliti sunt dei, qui saluauit eos, qui fecit magnifica in Aegy-
pto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro, & dixit, ut
exterminaret eos. Dixit enim deus ad Moysen: dimitte me,
& indignatus conteram eos.

Nisi Moyses electus eius stetit in confectione in conspectu
eius, ut auerteret iram eius, ut exterminaret eos. Quādo scilicet
placaturus dominū dicebat: precor domine peccauit popul⁹
hic peccatū grāde, & fecit sibi deos aureos, & nūc, si quidē
dimittis eis peccatū, dimitte, si minus dele me de libro, quē
scripsisti. Et aliqui dicūt, quòd licet scriptura de vno tantū
vitulo loquatur, quòd tamē plures tunc vitulos cōfecerāt:
quodq; ideo Hebræi dicebant: hi sunt dij tui Israel, qui de
duxerunt te d: terra Aegypti: & Moyses aureos etiam deos
dixit, vt dictum est. Alij verò pluralem numerū positum et-
iam dicunt pro singulari, more Hebraici idiomatis.

Et spreuerunt terram desiderabilem. Promissam regionem
spreuerunt, quanuis optima esset, vt in libro Numerorū le-
gitur. Deinde narrat, quo pacto eā spreuerint. Verū dices,
non spreuisse eos hāc terram, quinimmo admiratos esse, sed
propheta intelligit, quòd dū molles ac languidi fuere, & la-
borare noluerūt vt illam reciperēt, spreuisse eam videātur.

Non crediderunt uerbo eius. Quod daturus eam esset po-
pulo quemadmodum promiserat.

Et murmurauerunt in tabernaculis suis. Oīs enim, inquit, cō-
gregatio dedit vocē, & flebat popul⁹ nocte illa, & murmura-
bāt quādo s. exploratores reuerſi sunt: & annūciarūt q; po-
tētissimi essent illi populi, qui promissionis terrā incolerēt.

Nō exaudierūt uocē domini. Vocē illā, s. qua dixerat datū ū-
se eis illam terrā. Huiusmodi quippe voci non crediderūt.

PSALMVS

Et eleuauit manum suam super eos. Mouit manū suam aduersus eos, hoc est, puniendi ac castigandi potentia in eos commotus est.

κρὶ βάλειν
 Ut destrueret eos in deserto. Ut eos scilicet occideret. Ut constitueret semen eorum in gentibus. Ut plantaret filios eorum in terra gentium: Chananeorum scilicet & aliorum populorum. Dixit enim, inquit, dominus ad Moysen, omnes viri, qui iam decies tentauerunt me, & nō audierunt vocem meam, certē non videbant terram, quam iuravi patribus eorum, sed filij eorum, qui sunt mecum hic.

Et dispergeret eos in regionibus. Prædictarum gentium.

Et initiati sunt Beelphegor. Beelphegor Moabitarum seu Madianitarū idolo, initiasse sese Iudæi ac dicasse visi sunt, dum solennes ac festiuos ei dies celebrarēt, vt in Numerorum libro traditur, quando Moabitarum puellarū pulchritudine deliniti, persuasi sunt, vt illorū colerent simulachra.

Et comederūt sacrificia mortuorum. Mortua appellat idola tanquā quæ sine sensu sunt, & sine aliqua operādi potestate.

Et irritauerunt eum in adiuentionibus suis. In huiusmodi eorum operibus.

Et multiplicata est in eis ruina. Multi quippe eorū perierūt.

Et stetit Phinees & placauit, & cessauit quassatio. Surrexit de media congregatione, & placauit deum, quando accepto iaculo Israelitam virū vnā cum Madianitide muliere trāfixit: quam ob causam cessauit ira dei: id est populi ruina. Erat autem Phinees filius Eleazari, filij Aaron.

Et reputatum est ei ad iudicium. Hoc est, in virtutem. Atque ideo præmium à deo ei & semini eius datum est, sacerdotium æternum.

In generationem & generationem usque in seculum. Perpetuò quippe ab omnibus laudatur, pro illata illa nece, quam religionis ac pietatis zelo patrauit.

Et irritauerunt eum ad aquas contradictionis. In deserto Cadus. Illic enim populus sitim perpeti ægre tulit. quo circa murmurauit, & contradixit: vnde aqua, quæ de petra illa effluxit contradictionis aqua appellata est.

ε' κ' α' δ' θ' η
 Et afflictus est Moyses propter eos. A deo enim iussus est accipere virgā suā & cōgregare populū, petramq; alioqui, quæ illic erat, & iubere, vt aquā daret. Accepta itaq; Moyses

virga, & congregato populo, dixit: Audite me, ô increduli, nunquid ex hac petra educemus vobis aquam: deinde virga petram bis percussit, & emanauit aqua. quia igitur nõ allocutus est Moyſes petram, vt iuſſerat deus in gloriã ſuã, ſed puſillanimitate ductus, ad populum cum indignatione verba direxit, idcirco afflictuſ eſt à deo, qui ei poſtmodum, ac fratri Aaron dixit: quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filiis Iſrael, propterea non inducetis vos congregationem hanc in terram, quam dedi vobis. Sanctificaretis enim dixit, pro glorificaretis.

Quia exacerbauerunt ſpiritum eius. Animum Moyſi, Iſraelite exacerbauerunt, murmurantes & maledicentes ei. Docemur autem his verbis, quemadmodum ipſe etiam Moyſes, anguſtiſ preſſus puſillanimis effectus eſt.

Et diſtinxit in labiſ ſuis. Ambiguo quippe ac flexiloquo ſermone locutus eſt, hæſitans, an aqua flueret. Puto etenim quòd ob frequentes Iudæorũ ingrati tudines aduerſus deũ, qui tãta eis præſtiterat beneficia, ſuſpicatus ſit Moyſes, aquas emanaturas non eſſe.

Non exterminarunt gentes, quas dixit illis. Hoc traditur in libro Iudicum.

Et commixti ſunt in gentibus, & didicerunt opera eorum, & ſerui erunt ſculptilibus eorum. Opera iniqua, nimirum, & impia. vide in pſalmo LXXV I I. ibi: Et auerſi ſunt, & ſpreuerunt quemadmodum & patres eorum.

Et factum eſt illis in ſcandalum. Hoc quòd ſerui erint ſculptilibus factum eſt eis in impedimentum diuinæ protectionis, in offendiculumque, & in ruinam.

Et immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis, & effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum ſuorum & filiarum, quas immolauerunt ſculptilibus Chanaam. Veluti eos feciſſe par eſt, qui opera gentium didicerant. Gentes enim ali quando olim hæc agebant.

Et infecta eſt terra in ſanguinib⁹, & cõtaminata eſt in operibus eorum. Contaminata hoc in loco idẽ eſt, quòd cæde infecta.

Et fornicati ſunt in adinventionibus ſuis. Recedentes enim à deo dæmonibus adhæſerunt, quòd delictum prophetæ, adulterium, aut fornicationem appellant. Intelligi etiam poſſunt hæc verba de eorum intemperantia.

PSALMVS

Et iratus est furore dominus in populum suum, & abominatus est hereditatem suam: & tradidit eos in manus gentium. Quemadmodum Iudicium liber docet.

Et dominati sunt eorum ij, qui oderant eos, & tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum, saepe liberauit eos, ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo. Maligna quippe, atque ingrata mente sua deum prouocauerunt.

Et humiliati sunt in iniquitatibus suis. Deciderunt enim ab adeptis viribus, infirmique, ac debiles effecti sunt.

Et uidit dominus cum tribularentur, dum exaudiuit orationem eorum, & memor fuit testamenti sui. Testamenti, inquam, ad Abraham, Isaac, & Iacob.

Et poenituit eum secundum multitudinem misericordiae suae. Commutauit enim iram in misericordiam. est etenim valde misericors.

Et dedit eos in misericordias. Eorum misertus est.

In conspectu omnium, qui ceperant eos. Adeo palam atque adeo manifeste eorum misertus est, ut omnes qui fecerant eos captiuos, perspicue id cognouerint. Varię enim gentes, variis temporibus eos in seruitutem redegerunt, quemadmodum in praedicto Iudicium libro traditur. factum est autem hoc tempore Cyri, Darij, & Artaxerxis, ut Esdras scribit.

Saluos fac nos domine deus noster. Iterum ad preces recurrit.

Et congrega nos de nationibus. Puto petitionem hanc proferri ex persona ecclesiae, quae de gentibus congregata est: vel forte ex persona Iudaeorum, qui post Babyloniam captiuitatem dispersi sunt.

Vt confiteamur nomini tuo sancto. Ut gratias tibi agamus, tanquam saluatori ac liberatori nostro.

Et gloriemur in laude tua. Magnum etenim quid est, deum laudare. vera etiam, ac summa gloriatio est omnibus, qui eum laudant: ea ratione videlicet, quod digni effecti sunt tanto ministerio.

Benedictus dominus deus Israel, a seculo & usque in seculum. Benedicendus enim semper est, & laudandus.

Et dicet omnis populus, fiat fiat. Dicet omnis populus: Benedictus dominus: vel dicet omnis populus, fiat, inquam, fiat benedictus dominus.

Alleluia.

Cum hic psalmus simili modo beneficia dei narret in humanum genus collata, eandem merito cum præcedentibus psalmis inscriptionem sortitus est.

PSALMVS 106.

Confitemini domino, quoniã bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Eisdem verbis propheta in præcedenti psalmo exorsus est.

C Dicant qui redempti sunt a domino. Dicant, inquam, quòd bonus est, & quæ sequuntur.

Quos redemit de manu inimici. Diaboli scilicet, est enim sermo de fidelibus Christianis. quanquã Iudæi cõtendant psalmum hunc intelligi debere de iis qui ex Babylonica captiuitate reuocati sunt in patriam. quædam verò exëplaria habent, de manu inimicorum, hoc est, de potestate dæmonum.

Et de regionibus cõgregauit eos. De regionibus gentiũ congregatos, in vnam ecclesiam, atq; in vnicã fidem coniunxit.

A solis ortu, & occasu, ab Aquilone, & mari. Ex quatuor enim mundi partibus in vnum congregati sunt: quia in omnem terram exiuit sonus Apostolorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

Errauerunt in solitudine, in inaquoso. Errabant olim gentes omnes ambulantes in conuersatione quadam deserta solitariaque ac viduata virtutum fructibus, & omni sacræ doctrinæ potu prorsus carente.

Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Ciuitas habitaculi propriè cælum est: cuius viam non inuenerant, veluti errabundi: vel ipsa etiam cognitio dei, virtusque & religio.

Esurientes, & sitientes. Erant scilicet. neque enim cognitionem dei aut doctrinam vllam habebant, qua cibum, aut potum animabus suis præstarent.

Anima eorum in ipsis defecit. In peccatis nimirum contrita, atque ideo etiam effecta debilis, & infirma.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur. Clamabant prophetae ad dominum, salutem ac redemptionem gentium optantes: ipsisque angeli pariter, qui vniuersis sortitò nationibus præsunt.

Et de omnibus necessitatibus eorum eripuit eos. De multiplici, scilicet dæmonum tyrannide.

Et deduxit eos in viam rectam. Quæ ad cælum ducit, quam

PSALMVS

antea non inuenerunt, cum in errore degerent: incarnatus
verò deus docuit eos omnem veritatem.

κατοικη-
της.
τα δειν.

Vt irent in ciuitatem habitaculi. De qua paulo superius diximus.

Confiteantur domino misericordias eius. Adnuncient, inquit, misericordias, dei erga se.

Et mirabilia eius filiis hominum. Et narrent, inquit, filiis hominum id nescientibus, mirabilia dei opera in eos, seu propter eos facta.

Quia satiavit animam inanem. Vacuas ac esurientes animas diuino pane impleuit, potuque viuifico, euangelica nimirum doctrina.

Et animam esurientē satiavit bonis. Idem repetit aliis verbis.

Sedentes in tenebris, et in umbra mortis. Hoc est in tenebris erroris. Error etenim umbra est, atque imago corporeæ huius mortis, dū à vera ac perpetua caelesti vita nos separat, quemadmodum illa à præsentī.

Vinctos in mendicitate et ferro. In mēdicitate, hoc est, inopia virtutū, in forti præterea ac graui cathena peccatorū. ca thenis enī, inquit, peccatorū suorū vnusquisq; cōstringitur.

Quia exacerbauerunt eloquia dei. Hoc est, deum ipsum loquentem de eorum salute: loquentem, inquam, per eam rationem, quæ omnibus hominibus insita est, vel per legem datam per prophetas, per beneficia, per minas, per plagas, & per cætera omnia, quibus, vt inquit Gregorius theologus, studuit deus vitia hominum conterere.

Et consilium altissimi irritauerunt. Ipsum, scilicet altissimū, eorum saluti consulentem. Per eloquia enim dei, & per consilium altissimi, deum ipsum circumloquitur.

Et humiliatum est in laboribus cor eorum. Afflicta est miseris anima eorum in malis & peccatis.

Infirmati sunt, et non erat, qui adiuuaret. Qui eriperet eos à tyrannide diaboli.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorū saluauit eos. Hæc verba, quæ propheta diuinorū beneficiorum magnitudinem exprimere satagens, in præsentī psalmo sapius, hoc est, quater repetit, iam à nobis superius exposita sunt.

Et eduxit eos de tenebris, et umbra mortis. Atque hæc verba

etiam superius exposuimus.

Et uincula eorum dirupit. Vincula uidelicet peccati, quibus dæmon eos inuoluerat, vel uincula seruitutis dæmonum.

Confiteantur domino misericordias eius, & mirabilia eius filiis hominum. Hæc uerba, quæ ut sermonem de gratiarum actionibus intentione redderet, simili modo à propheta quater in hoc psalmo de industria repetuntur, paulo superius à nobis satis declarata sunt.

Quia contriuit portas æreas. Occlusas diu olim, & valide obfirmatas inferni ianuas infregit dominus, quâdo illuc descendens carceri mancipatos patres eripuit.

Et uectes ferreos confregit. Uectes inquam huiusmodi portarum, per portas etiam æreas, & per uectes ferreos intelligere possumus significari, quod difficile esset euadere loca illa.

Aduiuit eos in uia iniquitatis eorum. Hoc est, cum adhuc in iniquis, ac prauis eorum operibus, perseuerando procederent.

Propter iniquitates enim suas humiliati sunt. Valde enim afflicti sunt, ob quod misericordia & auxilio diuino dignos se ostenderunt.

Omnem cibum abominata est anima eorum. Omnem inquam cibum animæ rationabilem & omnem doctrinam, adeo enim deprauatis erant animis, ut ipsa etiam gentiliū studia fastidirent.

Et appropinquarunt usque ad portas mortis. Mortem animæ intelligit, quæ perpetuis suppliciis hominem obnoxium reddit, per portas autem mortis, magna ac grauiora nuncupat delicta, quæ morti hominem addicunt, vel ipsam circumloquitur mortem: est autem sermo de fidelibus.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum saluauit eos. Dictum est superius.

Misit uerbum suum, & sanauit eos. His uerbis personarum distinctio in diuinitate demonstratur, dum dicitur: misit uerbum suum, hoc est, filium suum, neque enim dicere possumus missum, nisi missi persona subsistat, & uiuat. unde consona prophetæ nostro dominus loquens, dicebat: quod pater eum misit, hoc igitur uerbum quod à patre missum est, omnem languorem atque omnem infirmitatem sanauit.

Et eripuit eos de corruptionibus eorum. Hoc est, à peccatis. Ex Act. 13. 20. & 21.

Confiteantur domino misericordias eius, & mirabilia eius fi-

PSALMVS

tilis hominum. De his verbis superius dictum est.

Et sacrificent ei sacrificium laudis. Sacrificium inquam rationabile, atque euangelicū, laudantes, benedicentes, & gratias agentes.

Et adnuncient opera eius in exultatione. Scientes ignorantibus adnuncient, senes iunioribus. per opera autem dei, illi^o beneficia, misericordiam & incarnationem intellige, & cetera omnia, quæ ad salutarem dispensationem pertinent.

Qui descendunt in mare nauibus, facientes operationē in aquis multis, ipsi uiderunt opera domini. Sermo est de Apostolis, qui antea piscatores fuere: qui in mare nauibus descenderūt, & piscatorum munus in aquis maris exercentes, præcipuē, ac supra omnes, uiderunt opera domini nostri Iesu Christi.

Et mirabilis eius in profundo. Sed quæ nam sint hæc mirabilia, audi ex sequentibus.

Dixit, & stetit spiritus procellæ, & exaltati sunt fluctus eius. Dixit & surrexit procella. facta est enim, inquit, tempestas

venti magna & fluctus irruerūt in nauim, ita ut operiretur. Ascendunt usque ad cælos, & descendūt usq; in abyssos. Fluctus maris qui tempore illius procellæ excitati sunt, tollebantur modo quasi in cælos, modo autem in ima descēdebant: quæ admodū in huiusmodi fluctuationibus, atque atrocibus tempestatibus fieri solet. Est autem sermo hyperbolicus, quo loquendi modo sæpenumero scriptura utitur: ut illud est, super niuem dealbabuntur, item illud: ciuitates munitæ erant usque ad cælum, & cætera huiusmodi.

Anima eorum in malis tabescebat. In timore atque in periculis defecerat, ipse enim dominus dormiebat, apostoli uerò accedentes excitauerunt eū dicentes: domine salua nos, quia perimus.

Turbati sunt, & commoti sunt sicut ebrius. Commoti sunt in præcordiis suis: quāquam ebrius quidem à uino commouetur, Apostoli uerò timore perturbati sunt.

Et omnis sapientia eorum deuorata est. Sapientia, hoc est, peritia remigandi, tunc omnis defecerat.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur. Dum tempestate agitantur, ut diximus.

Et de oib^o necessitatib^o eorū eduxit eos. Ex timore illo uidelicet, atq; ex piculo, deinde, quo pacto id factū fuerit, narrat.

Et mandauit procellæ, & stetit in aurâ, & siluerūt fluctus eius. Increpauit enim, inquit, dominus ventos, & mare: & facta est tranquillitas magna. aura quippe, mitis ac placida est, & tranquilla quædam spiratio.

Et lætati sunt, quoniã quicuerūt. Vastissimi, scilicet illi fluctus.

ισχυασαυ

Et deduxit eos in portum uoluntatis suæ. Per portum, diuina mandata intellige, quæ illic commorantem ab omni animæ naufragio tutum seruant.

Confiteantur domino misericordias eius, & mirabilia eius filiis hominum. Hæc omnia apostoli adnuntiabunt.

Extollent cum in ecclesia populorum. In nationum omnium congregatione.

Et in cathedra seniorum laudent eum. Eorum scilicet, qui cæteris in consilio supereminent.

Posuit flumina in desertum. Græcos & gētiles, scilicet, qui cum eloquentiæ quasi fluminibus, & omnis generis disciplinis redundarent, omni demū sapientia deserti esse visi sunt, cum illiterati ac piscatores homines eos represserint.

Et exitus aquarum in sitim. Dum huiusmodi studiorum redundantiam ariditate damnauit.

Terram fructiferam in salsuginem, & malitia habitantium in ea. Iudæa regio quæ prophetis, quasi speciosissimis fructibus olim referta erat, in omnimodam sterilitatem versa est. salsuginea enim humus, est frugibus prorsus infœcunda: incolarum autem vitio, id effectum est, ut scilicet eiusmodi viros ea terra amplius non produceret.

Posuit desertum in stagna aquarum. Ecclesiam de gentibus congregatam, quæ prius virtutum frugibus vacua erat, sacri baptismatis fluctibus esse fecit irriguam, quæ abundè adeo effluerunt, ut ingentis stagni speciem præsetulerint.

Et terram inaquosam in exitus aquarum. Eandem ecclesiam fidelium, quæ antea inaquosa fuerat, & arida, diuinique verbi inops, effecit, ut vitæ dogmata scaturiret.

Et collocauit illic esurientes. Eos qui spirituali cibo diuolim caruerant.

Et constituit ciuitates habitaculi. Habitationis, inquam, spiritualis. intelligit autem varias ac particulares ecclesias fidelium, quæ per vniuersum orbem constitutæ sunt, tam apertè adeo omnia prædicit.

PSALMVS

Et seminauerunt agros. Euangelicæ prædicationis semine feminarūt apostoli hominum animas, quæ antea agrestes erant atque incultæ.

Et plantauerunt vineas. Rursus per vineas, animas fidelium intelligit, ferentes virtutum racemos.

Et fecerunt fructum germinis. Germinis, inquam, mystici, Christo domino oblati, eumque lætificantis.

Et benedixit eis. Ait enim Lucas de apostolis, quæ extollens dominus manus suas, benedixit eis. manifestum est igitur, quod propter apostolos, & eorum successores hoc dictum est.

Et multiplicati sunt ualde. Nam ex duodecim, & septuaginta viris, in numerosissimum populum propagati sunt.

Et pecora eorum non sunt minorata. Per pecora, eos intellige, qui inter Christianos simpliciores sunt, nec tam sollerti ingenio sunt præditi. vel aliter: pecora apostolorum discipuli eorum sunt, qui instar pecorum eos sequuntur, quocumque duxerint, qui que veluti rationales oves cibum ab eis capiunt, & numerosissimi etiam fuerunt. Cum autem ecclesie augmenta prædixerit, futuras etiam illius persecutiones, & calamitates adnuntiat.

Et pauci facti sunt, et afflicti sunt, a tribulatione malorum, et dolore. Pauci facti sunt fideles, cum multa millia eorum pro Christo variis cruciatibus interierint. Afflicti autem sunt a tribulatione tentationum & dolore, dum presentibus bonis spoliati, expulsi, verberati, atque innumerabilia alia passi sunt.

Effusa est contemptio super principes eorum. Per principes, fidelium reges ac duces illos intelligit, quibus suberant, & a quibus multas persecutiones sustinuerunt: qui principes tantquam inutiles a Christo contempti sunt.

Et errare fecit eos in inuio, et non in uia. Seduci eos permittit, tanquam immedicabiles. Est autem modus hic loquendi frequens apud scripturam, ut facere quempiam dicat, qui permittit. Inuium vero & sine uia appellat, peruersa atque impia eorum dogmata.

Et adiuuit pauperem ex inopia. Populum, qui pauper erat, adiuuit, ex inopia, quæ est propter Christum.

Et posuit quasi oves familias. Eas quippe, ut proprias oves, in ordinem rededit. per familias autem, quas iuxta Græci nominis significationem, parentelas quis melius dixerit,

vnuerfas ecclesiarum congregationes intelligit, tum propter cognationem fidei, tum quia vnum Christum verum patrem familias habent: qui & pastor bonus appellatur, & animam suam posuit pro ouibus.

Videbunt recti, & letabuntur. Fideles qui per rectam viam semper incedunt, videbunt ea quæ superius dicta sunt.

Et omnis iniquitas obturabit os suum. Dilatata nimirum prædicatione ad ipsos vsque reges. per iniquitatem autem, iniquos ipsos homines intelligit. εμπεριεσθ.

Quis sapiens & custodiet hæc? & intelligent misericordias domini. ηξει ουνη σουσι.
Quis sapiens erit, & obseruabit hæc, credens quod futura sint? & intelligent misericordias domini, hoc est, cognoscent hæc, vbi finem habuerint.

Canticum psalmi ipsi Dauid.

Tituli huius ratio, in proœmio operis, & alibi etiã explicata est.

PSALMVS 107.

Paratum cor meum deus, paratum cor meum. Cætabo & psallã in gloria mea. Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara. exurgam diluculo, confitebor tibi in populis domine, psallam tibi in nationibus, quoniã magna est supra cælos misericordia tua, & usque ad nubes veritas tua. ex-

altare super cælos deus, & super omnem terram gloria tua. Hæc omnia eodem ordine habentur in psalmo LVI. vbi ea exposuimus. idẽ enim significat: magna est supra cælos: quod magnificata est vsque ad cælos. illa autem verba: exurge gloria mea: item illa: exurgam diluculo: intelligi possunt de resurrectione domini: ipso scilicet Dauid aliud supplicãte, & Christo aliud promittente, & certum etiam resurrectionis suæ tempus præsignante. profundo quippe diluculo surrexit, vt Lucas tradit. Gloriam verò suam beatus Dauid Christum appellat, veluti qui ex eius femine nasciturus erat, & summam ei gloriam paraturus.

Vt liberentur dilecti tui. Nouus populus nimirum. cum dilexisset enim, inquit, suos Iesus in mundo, in finem dilexit eos.

Saluum fac dextera tua, & exaudi me, Deus locutus est in sancto suo. exaltabor, & diuidam Sicimã, & uallem tabernaculorum

PSALMVS

*dimetiatur, meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim defen-
sio capitis mei: Iudas rex meus, Moab lebes spei meae. In Idumaeam
immittam calcamentum meum. Mibi alienigenae subditi sunt.
Quis deducet me in ciuitatem munitam? Quis deducet me usque in
Idumaeam? Nonne tu deus qui repulisti nos? Et non egredieris in
uirtutibus nostris. Da nobis auxilium de tribulatione, & uana sa-
lus hominis. In deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducet
inimicos nostros. Haec omnia etiam eodem ordine reperies,
in psalmo quinquagesimonono, ubi ea exposuimus. Et licet
in aliquibus dictionibus modicum quid haec ab illis diffe-
rant, eundem tamen sensum habent. Nec admireris, si eadem
verba, atque easdem sententias propheta saepius repetit in
aliis psalmis, cum hic mos apud Hebræos habeatur, & apud
prophetas praecipue.*

ἰπὶ βαλῶν.

In finem ipsi David.

*De hac inscriptione saepe alibi dictum est. Illud animaduerten-
dum est, quod propheta in hoc psalmo imprecantis quidem personam
induere uidetur, se uera tamen prophetiam eorum malorum conte-
xit, quae proditorem Iudam, atque eius complices manebant. Est e-
nim hic dicendi modus frequens in prophetis: Et plurima exempla
apud scripturam inueniri possunt. Vnde & Iesus Naue duodecim
tribus diuidens, quando in terram promissionis ingressi sunt, uisus
est iussu dei quibusdam benedicere, & quibusdam mala imprecari.
Benedictiones autem illae, & maledictiones, futurorum prophetias
continebant.*

PSALMVS 108.

*Deus laudem meam ne tacueris. Praesentem psal-
mum in persona Christi supplicantis, credi-
mus fuisse conscriptum: qui cum hominis
personam induisset omnium hominum mo-
re, diutius etiam uiuere cupiebat. Deum igitur
alloqui introducitur Christus in hoc
psalmo, & dicere: noli deus extinguere, aut silentio tradere
laudem illam, quae propter me filium tuum tibi iugiter offer-
tur ab iis qui mirabilia opera mea inspicientes, summis te pro-
pterea glorificant laudibus. Vel noli deus extinguere lau-
dem meam, qua assidue te laudo. Quaecunq; enim operor, ti-
bi adscribo, atque in gloriam tuam efficio. Silentio itaque
non praetereas preces meas, quas cum laude offero.*

Quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Peccatorem & dolosum Iudam intellige, qui os suū aduersus saluatorem aperuit, quando cum principibus sacerdotum, & senioribus populi locutus est, vt Christum proderet.

Locuti sunt aduersum me lingua dolosa. Iudas nimirum & principes sacerdotum, & seniores populi, dolos atque insidias aduersum me simul struentes.

Et sermonibus odij circūdederunt me. Plena odio in me verba vomentes, sæpenumero enim Iudæi qui Christo circumaderant, huiusmodi sermones proferebant, summo studio contententes, vt ei aliquo pacto detraherent: quippe, qui aut expressè contumelia eum afficiebant, aut peruersè interrogabant.

Et impugnaverunt me gratis. Hoc est, temerè, & absque vlla causa. ἰπ>λεῖμ<σ<α<ρ<

Pro eo, ut me diligerent, detrahebant mihi. Cùm diligere me debuissent, qui assiduè verbo & opere beneficia in eos contuleram, hi contrā, deridebant me, seductorem, iniquum, & deo aduersarium appellantes.

Ego autem orabam. Orabam pro eis. In euangeliis quippe orare iussit Christus pro calumniantibus, & pro persecutentibus. Vel orabam inuocans auxilium tuum. Sæpenumero enim orasse eum ad patrem, ibidem legimus.

Et posuerunt aduersum me, mala pro bonis. Ipsi, inquit, contrā, operati sunt in me mala, pro beneficiis à me in eos collatis.

Et odium pro dilectione mea. Pro dilectione, qua eos prosequerbar.

Constitue super eum peccatorem. Verbum constitue, & alia verba imperatiui & optatiui modi, quæ sequuntur, quanquam sub eiusmodi figura loquendi sint posita, habent tamen significationem futuri temporis, ac si dixisset: constituet, stabit, exhibit, & sic de singulis. Constitue, inquit, diabolum super Iudam. Intrauit enim, vt legimus in euangelio, in eum Sathanas. Constitue verò posuit, pro permissio constitui, iuxta peculiare illud scripturæ idioma, de quo sæpe diximus.

Et diabolus stet à dextris eius. Hoc est, fiet ei Sathanas familiaris. Solent enim familiares ac domestici alicuius stare ei à

PSALMVS

dextris. Atq; ideo iustus deus dextram regionem in futuro iudicio assignauit. Et aliter: diabolus stabit à dextris eius, dexteram illius operationes rapiens. Quòd si apud Zachariã prophetam scriptum legimus, de Iesu magno pontifice, quòd diabolus steterit à dextris eius, anima duertẽdum est. illic addi causam, vt aduersaretur ei. Stetit enim à dextris eius, vt bona, ac dextera illius opera impugnaret.

Cum iudicetur, exeat condemnatus. Cùm à mortu propria cõscientiã condemnatus fuerit, exhibet de Iudæorũ cõcilio condemnatus. Pœnitentia enim ductus retulit triginta argẽteos principibus sacerdotum & senioribus, dicens: peccauit tradens sanguinem innocentem. illi autẽ dixerũt, quid ad nos? tu videbis. A seipso itaque atque ab illis pariter condemnatus est. condemnantium enim verba sunt, tu videbis.

Et ἁμαρτί
αυ.

Et oratio eius fiat in errorem. Aberret, inquit, eius oratio, & non consequatur, quòd postulat. optabat enim Iudas, votisque ac precibus ipse pariter, ac Christi inimici, quibus se coniunxerat, id vnum petebant, vt exterminaretur Christus & eius memoria deleretur. inanis igitur fuit huiusmodi eorum oratio, & votum. vel generaliter etiam dicit, quòd omnis eius oratio aberrabit, quòd non fruetur optatis rebus, ob prauos ac peruersos scilicet eius mores.

Fiãt dies eius pauci. Cito post proditiõẽ morietur. modico enim tempore superuixit, cum paulo post suffocatus sit.

Et episcopatum eius accipiat alter. Mathias scilicet, qui illius apostolatam sortitus est. apostoli quippe, episcopi, hoc est, custodes erant & pastores credentium.

Fiãt filij eius orphani, & uxor eius uidua. Hęc & quę sequũtur, ad Iudã pertinere non videtur, cùm de vxore, aut de filiis eius, sacra historia nobis nihil tradiderit. Atq; ideo Chriostomus dicit, hęc prædicta esse de alio quodam, qui post reditũ populi è Babylone, sacerdotiũ inuadere conatus est, in quo manifestẽ hęc omnia adimpleta esse traduntur.

Σαλευθ-
μενοι.

Fluctuantes trãsserantur filij eius, & mendicent. Veluti tẽpestate cõcussi ex proprię domus sede transferẽtur, & mēdicabunt, paupertatem vnã cũ cæteris calamitatibus sustinẽtes.

Eiciantur de habitaculis suis. Ex ipsis etiam habitaculis eiciantur, nec in eis dabitur habitandi facultas. per habitacula autem, (vt Græca dictio, οἰκόνια, significantius denotat,)

notat) ruinas domorum intelligit. Huiusmodi verò pœnas dabunt, quia paternæ iniquitatis fuere participes.

Scrutetur scenerator omnem substantiam eius. Scrutabitur eam scenerator, quærens sibi reddi quæ crediderat.

Et deripiant alieni labores eius. Post sceneratorem, isti rapiant quæcunque fuerint relicta.

Non sit illi adiutor. Nemo ei opem aliquã ferat: post mortem scilicet.

Nec sit, qui misereatur pupillis eius. Nec erit aliquis, qui eorum misereatur, ob rationem superius dictam.

Fiant filij eius in exterminationem. Sed nec simpliciter exterminabuntur: quinimmo & ipsi erunt sine prole. Addidit enim Propheta dicens.

In generatione una deleatur nomen eius. Delebitur eius memoria conclusa in vna generatione: in vnica inquam generatione ipsorum filiorum, nullis alijs post se liberis relictis.

In memoriam redeat iniquitas parentũ eius in conspectu domũ. Parentum, hoc est, patris, & aui, & aliorum maiorum. Nam de matre particulariter inferius dicit. Horũ verò iniquitas redibit in memoriã: quia vnã adiutores ei fuere, vel quia filios restituerunt ad vitia. Redituram autẽ iniquitatem eorũ in memoriam, ideo dicit quia non demittetur eis delictum nec obliterabitur, aut nihil existimabitur.

Et peccatum matris eius non deleatur. Non delebitur, quia simul cum parentum iniquitate peccatũ matris condemnabitur. Per iniquitatem autem & per peccatũ istorum, institutionem filiorum intelligit ad vitia, vel consensum, aut auxilium præstitum eorum delictis.

Fiam coram domino semper. Eorum peccata & iniquitates erunt semper coram deo, id est, nunquam eorum obliuiscetur deus.

Et exterminetur de terra memoria eius. Rursus ad prophetiam reuertitur de Iuda, & est modus hic quidã consuetus aliquando apud prophetas, quo prophetias intercidunt, & alia in medio ponunt, ac rursus ad primum argumentũ redeunt, sicuti subministrauerit sanctus spiritus. Exterminabitur verò memoria eius, quia nec bona eius, nec generatio per successiones illius memoriam seruabunt.

Eo quod non recordatus est facere misericordiam. Quoniam,

Γενθήτω
σαρ εναν-
τιον κυρις
δια παντις

PSALMVS

inquit, noluit facere misericordiam erga eum, qui summis impetitus iniuriis, & multiplicibus oppressus fuit infidiis. Quinimmo cum ipsis etiã infidiatoribus conspirauit, beneficiorum sibi à Christo collatorũ immemor. Nã si meminisset, verisimile est facturum eum fuisse misericordiam, hoc est, illius miserturum fuisse.

78. *ἀναστό*
σαι.

Et persecutus est hominem pauperem, & inopem, & compunctum corde, ut mortificaret. Persecutus verò eum est, quando accepta turba multa à principibus sacerdotum, & senioribus populi, cū gladiis, & lignis venit, vt eum quæreretur. Inops autem & pauper Christus dicitur ob tenuitatem assumptæ carnis, & quia adeo inops erat, vt nõ haberet, vbi caput reclinaret, vt diximus in principio psalmi xl. Compunctũ verò corde dixit, iuxta illud: discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.

Et dilexit maledictionem, & ueniet ei, & noluit benedictionẽ & elongabitur ab eo. Propriis enim operibus alteram attraxit, & alteram repulit, & maledicent quidẽ ei pij ac fideles omnes, benedicet autem nemo.

Et indutus est maledictione, quasi uestimento. Maledictione, inquam, qua prorsus semper detinebatur, quæ nunquam ab eo aberat. Indutus est autem ea, proditione intercedente.

Et ingressa est quasi aqua interiora eius. Non exterius tantum huiusmodi maledictio eum circumdedit, sed ea etiã, nõ secus atque aqua intrinsecus imbutus est.

Et quasi oleum in ossibus eius. Nec tantũ intro ingressa est sed vltra etiam interius magis penetravit. Auget autem sermone suo hoc factum Propheta, grandem esse indicans maledictionis cumulũ. Et per aquam quidem, eius vehementiam ostendit, per oleum verò difficultatem in abluendo, & consequenter illius diuturnitatem.

79. *ἠρξάνθη*
ται.

Fiat ei quasi uestimentum quo circumdatur, & quasi zona qua semper accingitur. Ea scilicet ratione, vt perpetuò eum contineat, & constringat.

80. *ἠρξάνθη*

Hoc opus detrahentiũ mihi à domino. Hoc opus, id est, hæc pœna, seu hoc opus pœnarum, qua supra cõmemorauimus Iudam & complices passuros esse: hæc, inquam, pœna, Iudæ & sociorum, mihi detrahentium à domino erit. Vel iuxta aliam literam, hoc est opus hominum detrahentium mihi

apud dominū, dum scilicet me deo dicūt aduersarium esse.

Et loquentium mala aduersus animam meam. Diximus in psalmo x l. ibi: aduersum me cogitabant mala mihi.

Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum. Fac ira me misericordiam. nō quia ea ego dignus sim, sed propter te, qui misericors es. Humano autē more Christus hic preces suas fundit, docens nos, vti animi moderatione, si quando iniuria afficimur, atque hoc pacto diuinum nobis auxilium attrahere. Dictum est etiam in eodem psalmo ex Christi persona: tu autē domine miserere mei, & multa alia eiusmodi in x x i. psalmo legi possunt.

Quia bona est misericordia tua. Hoc est, semper utilis, atque efficax. Humana quippe misericordia sæpenumero inefficax est, interdum verō etiam nocet.

Libera me quia inops, et pauper sum ego. De inope & paupere superius diximus. Legimus etiam dictum ex Christi persona, in psalmo x x i. libera à framea deus animam meā: & in Euangelio pater salua me ex hac hora.

Et cor meum turbatum est intra me. Legimus etiam eum dixisse in Euangelio: Nunc anima mea turbata est: item, tristis est anima mea vsque ad mortem.

Sicut umbra, quæ declinat ablatum sum. Tā cito ablatum sum, inquit, sicut aufertur umbra cum deletur. Præpositio autē illa quæ habetur in dictione Græca, *καταφευγον*, aut superflua est, Hebraici sermonis more, aut idem sibi vult, ac si diceretur: pro bonis, quæ eis contuli, ego contra ab illis ablatum, atque interemptus sum.

Et excussus sum sicut locustæ. Tam facilè, inquit, ob summam eorum inuidiam è præfenti vita excussus sum, vt locustæ excutiuntur, si quando ventis fuerint agitatæ.

Genua mea infirmata sunt à ieiunio, et caro mea immutata est propter oleum. Duram quippe atq; asperam vitā agebāt dominus, & testimonium reddunt quadraginta ieiunij dies & panes illi hordeacei, & spicæ quæ vellebantur à discipulis: tameti benigna quadam dispensatione, lautiori aliquando mensa vteretur. Et caro mea immutata, seu commutata est ad asperitatem, & squalliditatem quandam: atque hoc propter indigentiam olei: quia scilicet oleo vnctus nō sum. Sed debeant enim veteres vngi, cum lauarentur.

PSALMVS

Et ego factus sum opprobrium illis. Illis, inquam, sanguinolentis Iudæis, qui Christum exprobrabant, atque ei illudabant, ut scribunt Euangelistæ.

Viderunt me, & commouerunt capita sua. Viderunt me suspensum in ligno. Pertranseuntes enim blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes: o qui destruis templum, & in tribus diebus ædificas illud, salua te metipsum.

Adiuua me domine deus meus, & saluum me fac secundum misericordiam tuam. Quemadmodum velut homo patiebatur, ita etiam velut homo preces fundit ad deum. Quod verò ait: Secundum misericordiam tuam, dic, id est, in misericordia tua, & tanquam misericors.

Et sciant, quia manus tua hæc, & tu domine fecisti eam. Sciant, inquit, quòd auxilium hoc tuum est, Adiuuisti enim me, tanquam filium dilectum, nec despexisti veluti tibi aduersarium.

Maledicet illi, & tu benedices. Dicebant enim Iudæi illi deo inimici, nunquid aliquis ex principibus credidit in eum, aut ex Pharisæis: sed turba hæc, quæ non cognoscit legem, maledicta est. Maledictio etiam, dicitur blasphemia.

Qui insurgunt in me, confundantur. Post resurrectionem enim meam, aut post vniuersalem resurrectionem, omnino confundentur.

Seruus autem tuus letabitur. Propter homines, qui saluati fuerint.

Induantur, qui detrahunt mihi, pudore. Induentur confusione, dispersi in omnes gentes, seruituti addicti, atque inhonorati.

Et operiantur, quasi diploide, confusione sua. Eundem sensum aliis repetit verbis. Diplois autem est vestis duplex.

Confitebor domino ualde in ore meo. Gratias ei agam, tanquam liberatori & saluatori.

In medio multorum laudabo eum. Verè gratias deo agit Christus, & verè laudat eum in medio multorum, cum assidue in Ecclesia legantur Euangelia, in quibus patrem laudat & glorificat.

Qui adstitit à dextris pauperis, ut saluam faceret à persequentibus animam meam. A dextera enim parte adstant, qui in bello alicui opem ferunt, vel aliter: Adstitit ex dextris actioni

bus, allectus ad eius auxilium, ab illius virtutibus, & salua-
uit eum, suscitando illum à mortuis.

Psalms ipsi Dauid.

*De hac inscriptione saepe dictum est. Hunc autem psalmum
propheta in Christum conscripsit.*

PSALMVS 109.

Ixit dominus domino meo. Pater assumpto in cæ-
lum Christo domino dixit verba quæ sequun-
tur. Dominum autem patrem, & dominum e-
tiam filium appellat, diuinitatem indicans v-
triusque personæ. Quod si alibi scriptum le-

Dgimus, dominus deus tuus, dominus vnus est, dictū id fuit,
non vt vnigenitum filium deum esse negaret, sed vt eos, qui
falso dij putabantur, à deo verò distingueret, Dixisse autem
eo modo deum intellige, quo dignum ac congruum est, illū
loqui. Huiusmodi autem verbis impiorū Iudæorū ora ob-
struuntur. dicant enim quæso, qui nam sint hi duo domini re-
gis Dauid, quorum alter ex ventre ante Luciferum est ge-
nitus, & sacerdotio honoratus secundum ordinem Melchi-
sedech. Neque enim hiscere etiam poterunt.

Sede à dextris meis. Quemadmodum per dictionem do-
minus, patri ac filio æquè adtributam, ita etiam per sedem
filij à dextris patris, æqualis honor filij cum patre manife-
statur. Quorum enim sedes æqualis est, eorundem commu-
ne est etiam imperium. Sileant gitor Arrius, & Eunomius,
qui æqualem patri filium negant. Quoniam verò deus pa-
ter incorporeus est, & dexterā non habet aut sinistram (cor-
porum enim hæc sunt) restat, vt per sedem, requiem, & frui-
tionem diuini imperij intelligamus, vtrique eorum pro-
priam, & honore parem.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Iudæos,
Gentiles, Hæreticos, & Dæmones. Dicitio autem, donec, nō
ad distinctionem futuri temporis posita est, sed quemadmo-
dum saepe alibi diximus, certum tempus designat, & vsque-
quo, nō tollens aliud postea futurū tempus, vt egregiè de-
clarat Gregorius Theologus, in primo sermone de Filio: &
nos etiam antiquos secuti patres, scripsimus in illud dictum
Euāgelij, donec peperit filium suum primogenitum. Quo-

Q iij

*Ambr. et c. in
ad hunc scriptum*

modo enim sustineri posset aliud scripturæ testimoniū? Regnum eius, quod in seculum non destruetur: aut illud? & regni eius non erit finis. Quod si in præsentī psalmo legis patrem ponere filij inimicos scabellū pedum eius, & apud Paulum legis ipsum filium id facere (oportet enim, inquit Paulus, Christū regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis) non ideo tamen turberis. Communis etenim vtrique operatio est: Ambo eandem habent efficiendi potestatem. Omnes autem subiicientur, alij quidē inuiti, alij verò sponte, vbi scilicet eum è cælo descendētem viderint, vt manifestius docuit Paulus. Ponere etiam scabellū dixit, pro subiectos reddere, seu subiugare.

Virgam virtutis emittet tibi dominus ex Sion. Virga aliquādo in signū pœnarum ponitur, seu castigationis, iuxta illud apostoli: quid vultis in virga veniā ad vos? an in dilectiōe? quādoq; p pastorali cura, iuxta illud: pascēs eos in virga ferrea. Aliquando verò pro regno: vt illud: Exhibet virga de radice Iesse. Ponitur etiā pro potētia, vt in præsentī psalmo. misit enim deus pater Christo, velut homini potētiam ex cælesti Sion: vel ex Sion, quæ erat Hierosolymis. Illinc enim potentia operationum, & predicationis Christi, principiū sumpsit. intelligere etiam possumus, per virgam virtutis, sanctā crucem Christi. Quid enim ea potentius est, aut efficacius, cum tam facilē inimicos omnes in fugam conuertat?

Et dominare in medio inimicorum tuorum. In ditionem atque in dominium tuos inimicos compellens, & iugo Evangelico submittes. Hoc autem summa admiratione dignum fuit, quod Apostoli in medio inimicorum constituti, minisque ac persecutionibus tyrannorum vndique impetiti, non tantum illorum manus euaserint, sed potentissimē etiam eos superauerint.

Tecum principatus in die virtutis tuæ. In illa, inquit, die quando virtus, & potentia tua illustrabitur, tecum erit principatus, hoc est, regnum tuum tunc erit in te, non aliūde scilicet adueniens, sed diuinitatis tuæ, naturæ coniūctus. Et quia dictio *2^æ ex^{ti}* principium significat, & principatum, intelligere possumus, quod principium hoc in loco accipiatur pro filio dei, tanquam causa omnium: quia simul est cum patre: & quod dies virtutis, sit prim^o eius aduentus, quo multā

fecit miracula: vel etiam secundus, quando vltima tuba mortuos omnes suscitabit.

In splendoribus sanctorum tuorum. Quando splendent sancti tui. Quid enim apostolis fuit splendidius? qui solis instar, totum orbem circumeuntes, virtutum suarum radiis eum illustrarunt. Quod si in presentia vita adeo clari atque illustres fuerant, quales futuros eos esse credendum est, resurrectionis tempore? quando iuxta domini vocem fulgebunt iusti sicut sol. Siue igitur de primo siue de secundo aduentu hoc intellexeris, non errabis.

Ex utero ante Luciferum genui te. Verba illa: sedē à dextris meis: item ista: ex utero ante Luciferum genui te: dicta mihi esse videntur, veluti ex persona patris ad filiū. Illa verò: virginam virtutis tuę: item illa: tecum principatus in die virtutis tuę: ad filiam quidem, sed ex propheta persona proferri: & hæc quidem verba: ex utero: veram ac germanam illam diuinam generationem significant, atque identitatem substantiæ. Verum etenim proles de ventre parentū generatur. Illa verò: ante Luciferum: æternitatem diuinæ huius generationis, dum ante Luciferum eam fuisse attestantur, hoc est, antequam ipse sol creatus esset: quo loquendi modo alibi etiam propheta vsus est, in psalmo l. x. x. i. dicens: ante solem permanet nomen eius: sed nunquid fortè hoc ita intelligendum est, vt tantummodo eum pater ante solem genuerit, & non antea? Minimè. nam & alibi ait: à seculo & vsque ad seculum tu es: tamen nec à seculo tantum, sed & ante seculū; neque vsque in seculum tantum, sed etiā sine fine eum esse, diuina tradant eloquia. Oportet igitur verba hæc digna deo intelligere, atque illud concludere quod ante omnia, etiam ante ipsa secula, semper fuerit hæc diuina generatio. Ij itaq; qui verba illa, ante Luciferū, referunt ad noctem, qua Christus secundum carnem natus est, patris nimirum beneplacito, & cooperatione sancti spiritus, non rectè propheta sermonē intelligunt. Oportuisset enim dicere: ante ortum Luciferi, & non ante Luciferū. Nam quod simpliciter dicitur, ante solem, tempus significat, quod fuit ante ipsius solis naturam, quemadmodū cōtra, si ante solis ortum dixeris, tempus diluculi significabis. Magnus Basilius in sermone de spiritu sancto ait, quod dicitur quid ex aliquo esse, vel ratione

PSALMVS

Ægyptia.

creationis, iuxta illud: vnus est deus pater ex quo omnia, vel ratione nature, iuxta illud: operatio nostra ex nobis est: & quemadmodum splendor solis ex sole. vel ratione generationis, iuxta illud: ego exiui ex patre. item quod hic legitur: ex vtero ante Luciferum genui te. Non quod deus vterum habeat, sed quia veri atque ingenui liberi, ex vtero parentum nasci solent. Hac igitur ratione, hoc in loco deus ventrem se in generatione filij habere dixit, ad cōfusionem impiorum: vt in seipsis propriam illi considerantes naturā, discant filium verum fructum esse ex patre, veluti qui ex illo ventre dicitur esse generatus.

Iurauit dominus & non pœnitebit eum. Vt indignatio in deo perturbationem non significat, sed motum diuinæ potestatis ad vindictam, ita iuramentum dei, non humanos iurandis ritus, sed cōfirmationem atque asseuerationem significat diuinæ sententiæ. Et non pœnitebit eum, hoc est, non mutabit decretum, quemadmodum sæpenumero deus consulto multis in rebus facit. Quid autem iurauerit, hoc est, quid asseueranter decreuerit, audi.

Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Sacerdos quidē veluti qui mysticū panē & vinū in cœna apostolis tradidit, quēadmodū Melchisedech Abrahæ & sociis dedit redētib⁹ è bello. Aeternū autē est hoc sacerdotiū, quia nec principiū dierū, neq; vitæ finē habet, ratione nimirū diuinitatis Christi, quēadmodū nec vllū habuisse principiū, aut finē ipsum legimus Melchisedech. verū hunc Melchisedech principiū aut finem non habere dicimus, quia historia id tacuit. At Christus diuinitatis suæ nullū verē vquam principium habuit, nec finem vllum habiturus est.

Dominus à dextris tuis. Auxilium ei veluti homini laterus. Nam & in psalmo xv. ex persona Christi scriptum legimus: præuidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear.

Cōfregit in die ira sua reges. De die iudicij sermo est, quādo impios reges cōteret deus, statutis nimirū ab eo pœnis. q̄ si reges ipsos cōtriuerit, perspicuum est, quod multo facilius ceteros omnes puniet, qui aduersus eum deliquerint.

Iudicabit in nationibus. Hoc est iudicabit nationes: vel eos qui in nationibus digni fuerint, vt iudicentur.

Implebit ruinas. Multiplicabit ruinas, multos destruens, quotquot scilicet prauè in eum insurrexerint.

Confringet capita in terra multorū. Capita multorū, hoc est, συνδύοσις multos. nā quod superi^o singillatim dixit de regibus, nūc in vniuersum de aliis dicit. quāquā his verbis, nō tantū continetur pphetia futuri iudicij, sed illud etiā doceamur, intolerādas admodū nobis esse vires dei, qui quoties irat^o fuerit confringet reges, & alia faciet, quæ superius dicta sunt.

De torrente in via bibet. Hoc in loco, vitæ ac conuersationis Christi tenuitatem prædicit: quòd scilicet tenuem vitam aggressus, bibet de torrente fluente in via. vel bibet ambulans in via. Iuxta Anagogen verò, per torrentem redundantia intellige tentationum ac calamitatum fluentia, per viam verò, temporariam hanc vitam, & per potum, participationem: vt sit sensus, quòd Christus in præsentī vita tentationū hac calamitatum erat futurus particeps.

Propterea exaltabit caput. Propter humilitatē ac tenuitātē vitæ suæ, inquit, exaltabitur, & ascēdens in cælū, glorificabitur: sedebitque à dextris dei: quia hæc non modo eū nihil læserunt, sed in ineffabilem eum sublimitatem inuexerunt.

Alleluia.

Hic psalmus gratiarum actiones continet.

PSALMVS IIO.

Onfitebor tibi domine in toto corde meo. Gratias agā tibi nō verbis tātū, neq; ore simpliciter, aut lingua, sed in toto corde meo, anima cōtrita, oratione assidua, ac mēte ab omni mūdāna cura iam libera, atque in te totus aspirās. Gratias verò huiusmodi agā, p beneficiis, quæ tū in me, tū in alios amplissimè cōtulisti. Hoc enim promptissimum est sacrificium, & facilis oblatio: hoc necessarium opus est, quod assiduè à nobis exigit deus.

In cōcilio rectorū & cōgregatione magna opa domini. Omnia opera domini magna sunt in cōcilio, & cōgregatione eorū, qui rectè sentiūt. Quæcūque enim aut initio effecit, aut nūc facit, aut ppetuò in futurū efficiet, summa admiratione digna sunt Admirabili enim sapientia mūdū creauit, & creatū regit. Intelligitur verò præcipuè hoc dictū, de mirificis dei operib^o, quæ in vniuersa creatura liquido cōspiciūtur: quæ

PSALMVS

quoties probi æquè ac pij homines, vnà pariter congregati contemplantur, nihil in eis perperâ factû, nihil minus aptû, aut suo opifice indignû inueniunt. Omnia enim ad amulsum procreata sunt, & sua ratione consistunt, tametsi sæpenumero multis ob deprauatas eorum mentes secus visum fuerit.

Exquisita in omnes uoluntates eius. Hoc est exactè, ac diligenter facta, & quemadmodum alius interpret significantius reddidit prædicta opera, perfecta sunt, & accommodata ad omnes dei uoluntates. Disponunt etenim probos ac sapientes viros, ad implendam eius uoluntatem. Nam quis est qui videat, aut audiat huiusmodi opera, & non excitetur ad sectandum, quodcumque deo gratum esse iudicauerit? Intel ligens ex his deum verè esse, & verè misericordem esse: uoluntates autem dei sunt eius mandata.

Confessio & magnificentia opus eius. Gratiarû actio, & magna laus sunt dei opera: non tantum hoc, inquam, aut illud opus, sed in uniuersum omnia dei opera, & coniunctim & diuisim eiusmodi sunt, ut ad gratiarû actiones, & ad magnificas dei laudes, mouere eos possint, qui ea aut uiderint, aut audierint. Potest etiam hoc in loco, istud opus particulariter accipi, pro incarnatione domini.

Et iustitia eius manet in seculum seculi. Hoc ad solamen eorû dictum est, qui afficiuntur iniuriis, & ad eruditionem etiam eorum qui iniurias inferunt, cum iustum atque æternum uictrosque dei iudicium maneat, quo alteri requiem, alteri uero supplicia, ac pœnas sustinebunt: uel quia iustitia eius perpetua est, hoc est, immutabilis.

Memoriam fecit mirabilia suorum. Verbum, meminit, seu memoriã fecit, & alia huiusmodi, solêt propheta sæpenumero ponere, pro operari, quemadmodû alibi diximus. Ait igitur propheta, qd deus operatur mirabilia, nec aliquãdo cessat ab huiusmodi operatione, ut per ea crassiores ac rudiores quosq; homines ad se traducat. Huiusmodi autè fuerunt ea quæ fecit tẽpore diluuij, & quæ in cõfusione linguarum, aut quæ Sodomitarû tempore: item quæ in tempore Abraham, Isaac, & Iacob. Et quæ in Aegypto, aut in exitu Iudeorum ab Aegypto, quæque in deserto, in terra promissionis, in Babylone, & post reditum ex Babylone, aut tempore Machabæorum, & quæ in Christi aduentu, & post illum.

hactenus, priuatim ac publicè, apostolorumque ac martyrum, & aliorum sanctorum temporibus, in priuatis domibus, in ciuitatibus, & vbique gentium facta sunt.

Misericors & miserator dominus. Qui prædicta omnia facit magna cum misericordia, & salutem hominum cupit.

Escam dedit timentibus se. Atqui & non timentibus se, cibum præstat: verum hoc in loco rationalem ac spirituales animæ cibum intelligit: caelestem, inquam, panem, quem solis se timentibus tribuit. Possunt etiam intelligi hæc verba de pane mystico: vel quia sæpenumero deus seruos suos admirandè admodum, & præter spem multorum pascit. quemadmodum Eliam, Danielem, & complures alios.

Memor erit in seculum testamenti sui. Iudæi dicunt memorè deum fuisse testamèti sui, quia fecit illud esse immutabile: illud inquam, testamètum quod de multitudine seminis Abrahæ, & de promissionis terra disposuerat. Nos verò affirmamus verba hæc de Christo prophetiam cõtinere. Memor enim erit, inquit, deus in seculum, hoc est, in debito, & cõuenienti tẽpore testamèti sui, quod ad patriarchas disposuit, promittens quod in semine eorum benedicendæ essent omnes gentes, & quod hoc testamentum adimplebit deus.

Virtutem operum suorum annũtiabit populo suo. Antiquo quidem populo ostendit deus vires operum suorum, hoc est, potentiam in suis operibus, quam omnes cognouerunt per ea miracula, que tunc facta sunt: nouo autè populo, per ea quæ post resurrectionem suam vbique operatus est.

Vt det illis hæreditatem gentium. Iudæis quidem terram promissionis, quam gentes olim habitabant: nobis verò vniuersam illam terram, cuius fideles efficiendi erant domini.

Opera manuum eius veritas & iudicium. Per manus patris, aliqui filium & spiritum sanctum intelligunt, tanquam cooperatores atque vnà pariter opifices, quorum opera, veritatem esse dicunt, & iudicium: veritatem quidem, sancto spiritu tribuentes, de quo scriptum est: ille inducet vos in omnem veritatem: iudicium autè filio, de quo alibi legimus dictum à domino, quod pater omne iudicium dedit filio: quocirca scriptura sæpenumero prædicta nomina illis respectiue attribuit. vel aliter: dic quod opera Christi vera sunt, & nõ imaginaria, & simili modo, quod iusta sunt: vel quod recto iudicio, &

PSALMVS

congrua administrandi norma, à deo omnia dispensantur. Chrysoſtomus verò verſiculum hunc exponens dicit, quòd apud ſcripturam ſæpenumero veritatis nomē reperitur pro miſericordia, iuxta quam ſignificationem dicit, q̄ dei opera miſericordia ac iuſtitia plena ſunt, cūm vtranq; ſemper vnà deus commiſceat. Nam ſi miſericordia perpetuò vtteretur, negligentes omnino redderemur, ruruſus ſi ſola iuſtitia, iam diu olim omnes periiffent.

Fidelia omnia mandata eius. Fidelia, hoc eſt, fide digna, & quia omnia dixit mandata, primò ea intellige, quæ ad creationem ſpectant, quæq; natura duce, omnia obſeruant elementa, cælum nimirum, ſol, luna, ſydera, dies, nox, horæ, terra, flumina, ſtagna, fontes, plantæ, herbæ, & omnia denique, quæ tam ad naturam animæ proriuſ expertem quàm ad animatam, ſed ratione carentem pertinent. Deinde omnia etiã mandata, quæ ab initio humano generi data ſunt, quæq; ab iis obſeruabantur, qui legem ſcriptam non habuerāt: tertio loco ea etiã, quæ per legē Moyſi ſcriptis tradita ſunt, poſtremò verò ipſa præcepta euangelica, quæ mandata omnia, fidelia ſunt, hoc eſt, firma, atque inconcuſſa. Nam & ſi quædam Moſaicæ legis mandata ſoluta ſint, verum non tam ſoluta, quàm in melius diſpoſita, atque intellecta dici poſſunt. nemo igitur ea poterit delere. Cælum enim, inquit, & terra tranſibit, verba autem mea non tranſibunt.

Confirmata in ſeculum ſeculū. Stabilia, inquam, & perpetuò manſura.

Facta in ueritate & reſtitutione. Nihil enim, inquit, in eis falſum eſt, nihil obliquum. vel aliter: per veritatem, claritatem intellige, per reſtitutionem verò, rectū iudiciū. oīa enim eius madata vera ſunt, & clara, ac rectè incedere nos docēt.

Redemptionem miſit populo ſuo. Pater miſit filium ſuum, miſit enim me, inquit, prædicare captiuis remiſſionē. & ruruſus de eo ſcriptum eſt: ipſe ſaluum faciet populum ſuum. Item apoſtolus, qui datus eſt nobis à deo redemptio.

Mandauit in ſeculum teſtamentum ſuum. In ſeculū, inquam, conueniens, ac ſi diceret teſtamentum ſuum deus in apto & conuenienti tēpore hominibus tradidit. vel in ſeculum, pro in æternum, ipſum euangelium, æternum appellans teſtamentum, de quo alibi ſcriptū legimus: dabo vobis teſtamentum

æternum. Testamentum enim Mosaicum temporarium fuit, si exteriorem eius sensum, si figuras & umbras in eo contentas aspiciemus, & occidentem literam: secus verò si interiorem spectemus sensum ac res sub huiusmodi umbris, ac figuris designatas.

Sanctum & terribile nomen eius. Christi nomen, sanctum quidè est, veluti quo innumerabilia effecta sunt miracula, terribile verò, seu, vt propius signat Græca dictio, φοβερόν, timendum, quia dæmones expellit, & ægritudines. Quòd si Christi nomen sanctum est, oportet ipsa etiam ora, ac linguas quæ illud laudatura sunt, sancta esse.

Initium sapientiæ & timor domini. Est enim huiusmodi timor, fons, ac radix sapientiæ; vbi enim est timor, illic & mandatorum obseruatio: vbi autem obseruatio mandatorum, illic & munditia: vbi verò munditia, ibi etiam & splendor.

Prudentia autem bona omnibus facientibus eam. Hoc est, operantibus secundum prudentiam, bona ad crescit prudentia. est enim quædam prudentia mala, de qua scriptum est: prudentes vt malefaciant. vel aliter: prudentia bona est & utilis non iis simpliciter, qui eam habent, sed iis qui ea vtuntur in sermone, atque in operibus.

Laudatio eius manet in seculum seculi. Christi laus sine fine apud angelos manet, & apud homines. decet igitur vt nos illi semper laudem, & summas illi semper gratias agamus.

Alleluia.

Principium huius psalmi maximam mihi videtur consequentiam habere ad finem superioris, qua ratione eadem cum illo inscriptionem sortitum puto. est etenim veluti quædam illius pars. Ibi enim legimus: *initium sapientiæ est timor domini*, hic autem: *beatus vir qui timet dominum*. ferunt autem hunc psalmum constare ex duobus & viginti versiculis iuxta Hebræicarum literarum numerum, ipsaque versiculorum principia, apud Hebræos omnia huiusmodi literarum signare elementa.

PSALMVS III.

B *Eatus vir qui timet dominum.* In præcedenti psalmo dictum est quòd timor domini sapientem hominem reddit, in hoc verò quòd etiam beatum:

PSALMVS

Beatus vir, inquit, qui timet dominum, non tamen qui simpliciter timet, (nam & demones etiam deum timēt) sed qui timet, vt seruet mandata. ille enim timor leuis atque inanis est, ille autem efficax & potens.

In mandatis eius uolet ualde. Huiusmodi vir, in mandatis domini sui gaudebit & letabitur. Ita enim significat illa uerba, uolet ualde. Hanc autem delectationem, quam ex diuinis mandatis propheta conseq̄uebatur, alibi etiam manifestius exprimens ait: quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.

Potens in terra erit semen eius. Reddetur enim potens ac ualidum aduersus omnes qui lædere eos uoluerint semen. uerò domini discipuli sunt, & imitatores Christi. qui similitudinem ac germanitatem uitæ ac conuersationis Christi seruantes, eamque ueluti paternam quandam hæreditatem suscipientes, robore ac uiribus semper augentur.

Generatio rectorum benedicetur. A generatione scilicet, consimilium hominum, qui non peruersa sentiunt, sed recta.

Gloria & diuitiæ in domo eius. Gloria, inquit, à deo erit uero timēti eum, & cum gloria etiã diuitiæ: diuitiæ inquam, bonorū operū. uel gloria ei erit ab hominibus, quia ob huiusmodi uirtutem eum honorabunt, simili modo etiam ei aduerunt diuitiæ, quia rebus omnibus affluet, quas optabit, iuxta quem sensum intellige, q̄ uolet ualde in mādatis dei, ob suam uidelicet summam in deum fiduciam ac fidem.

Et iustitia eius manet in seculum seculi. Virtus quæ eum iustificabit, incorrupta permanebit in futurum seculum. quippe quæ post hanc uitam, illum semper comitabitur.

Exortum est in tenebris lumen rectis. Exortus est, inquit, deus hominibus qui in tentationum, atque afflictionum tenebris iacebant. ille, inquam, deus, qui lumen, seu lux est ueræ liberationis, ac ueri refrigerij. uel lumen ueritatis, quod apparuit in Christo, exortum est è terra in tenebris erroris. Ego enim, inquit, sum lux mundi. rectis autem exortam esse diem hanc lucem, id est iis, qui recta sentire possunt, lumenque illud oculis intueri. Nam peruersi omnes ad huiusmodi lucem oculos occludunt.

Misericors & miserator, & iustus. Hoc de deo etiam dictum est, qui misericors & miserator est, tanquam qui bonus est,

& iustus tanquam omnium iudex. vide in psalmo c. ibi: Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.

Benignus homo qui miseretur & commodat. Miseretur quidem eorum qui in angustiis sunt, commodat autem iis qui mutuo indigent. scriptum est enim alibi in psalmo quadragesimo sexto, tota die miseretur & commodat iustus.

Disponet sermones suos in iudicio. Huiusmodi vir timens dominum, bene etiã vtetur sermonibus tuis, nec fortuito, aut inconsideratè loquetur, sed cum iudicio, & discretione verba sua dispensabit, vbi opus fuerit. vel quia Græca dictio, λόγος, non tantum verba & sermones, sed rationes etiam significat. Dic q̄ vir iste, qui timet dominum, recto ac sano iudicio, rationes & negocia sua omnia semper disponet, quemadmodum etiam Symmachus reddidit. Vel, quod bene disponet defensiones suas in futuro iudicio, eaque antea summo cum examine ac studio preparabit, non secus, ac facere consuevit fidelis quis ac sapiens administrator.

Quia in seculum non commouebitur. In hoc seculo tentationes aliquæ eũ non commouebunt, veluti eũ qui ædificatus est supra solidã fidei, dilectionis, & spei petrã: quique propriã conscientiam tutissimam anchorã habet. Nec dicit propheta, q̄ huiusmodi homo nullas passurus sit insidias, (Multæ enim tribulationes iustorum) sed q̄ ab eis nõ commouebitur. Hoc etenim valde admirandum est, q̄ sancti qui innumerabilia passi sunt pericula, ad eò constantes atque immobiles aduersus ea permanserint, & sententiam vsque ad extremum finem firmam ac stabilem semper serpauerint. Hæc celeberrima est eorum victoria, hoc dignissimum præstantium huiusmodi virorum preconium. Vel in futurum seculum non commouebitur: iuxta id quod alibi legimus: paratus sum, & non sum turbatus, quia scilicet nullius mihi sceleris conscius sum.

In memoria æterna erit iustus. Ob proprias scilicet virtutes, nec tantum viuens erit in memoria, sed post mortem.

Ab auditione mali non timebit. Non formidabit, inquit, licet terribile, atque horrendum aliquid ei fuerit adnunciatum. Nec dixit quod non audiet, sed quod non timebit. deposuit enim antea diuitias suas tuto in loco, atque ideo eis semper magis propior fieri festinat. vbi enim, inquit, est thesaurus tuus, illic & cor tuum erit. Eadem enim ratione

PSALMVS

eos non timet, qui corpus occidunt, & animam occidere nō possunt.

Paratum cor eius sperare in domino. Hoc est stabile, atque inconcussum permanet cor eius in illa spe, quam habet in domino confidens, quod ope illius salutem ac victoriam cōsecuturus sit.

du' μη φο-
680.

Confirmatum est cor eius, non timebit. Vt superius declaratum est.

Donec aspiciat super inimicos suos. Per inimicos, demones propriē intellige, donec, inquit, aspiciat super illos: ea, quæ vult, aut quæ illi pati entur: Quod si formidaturus non est, quousque ruant inimici, multo minus postea ei timendum erit. Asserens quippe id quod ambiguum magis videri poterat, tacuit quod sequitur, tanquam minus ambiguum, minusque incertum. Atque hoc pacto dictio, donec, sæpe sumitur apud Hebræos.

Dispersit, dedit pauperibus. Dispersit, scilicet bona sua. dispersionis autem vocabulo, liberalitatem donantis expressit. quam etiam veluti semen, aut sationem quandam esse significauit. spargere enim solent, qui seminant.

Iustitia eius manet in seculum seculi. Repetit verba iam superius dicta, ad maiorem sententiæ suæ confirmationem. Vel per iustitiam hoc in loco eā intelligit, quæ à misericordia proficiscitur, hoc est, ab eleemosyna, & de qua scriptum est: Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.

Cornu eius exaltabitur in gloria. Per cornu, honorem intelligit. est enim sermo metaphoricus. honor ac gloria eius, inquit, magnificabitur. de hoc autem cornu, dictum est in psalmo octogesimo octauo, ibi: & in nomine tuo exaltabitur cornu nostrum.

Peccator nidebit & irascetur. Irascetur peccator, existimās quod iusti huius viri misericordia suam conuincat ac carpatur sequitiam. talis enim est virtus, molesta nimirum semper, & grauis prauis omnibus.

Dentibus suis frendet & tabescet. Stridebit quidem, atque interiorem merorem dentibus suis demonstrabit: attamen loqui nō audebit, quia iusti huius viri virtus, os ei obstruet: quinimmo ob summam eius virtutem, & ob præclara eius gesta, inuidia ac liuore tabescet, ipse nimirū sui sæuissimus effectus

effectus carnifex.

Desyderium peccatoris peribit. Peccatoris dico amatis ac concupiscentis pereuntes, atque corruptibiles res: quibus deperditis desiderium vna cum illis perditur. Verum, verba illa: Exortum est in tenebris lumen rectis: quidam applicant illi viro, quem propheta in precedentibus beatum dixit: & sensum esse dicunt, quod huiusmodi vir timens dominum, illuminabit infidelium animas antea errore obtenebratas: & simili modo ei applicant proximè subsequentem versiculum, dicentes: quod huiusmodi vir misericors est, & miseretur, & quod iusta iudicat. superius verò nos vtrumque versiculum deo accommodauimus.

Alleluia.

Hic psalmus in gratiarum etiam actiones conscriptus est, unde similem cum precedentibus inscriptionem retulit.

PSALMVS II2.

Audate pueri dominum, laudate nomen domini. Per pueros, hoc in loco seruos significat, nã & in psalmo centesimo trigesimo quarto ait: laudate nomen domini, laudate serui domini. eandẽ sententiam exprimens, præpostero versiculorum ordine. Aliqui verò

per pueros, intellexerunt pueros, ac simplices homines: vel Christi, aut apostolorum discipulos. Laudate autem eum, non sermonibus tantum, sed etiã operibus, iuxta illud: vt videãt bona vestra opera, & glorificet patrem vestrum, qui in cœlis est

Sit nomen domini benedictum, ex nunc usque in seculũ. Benedicatur, inquit, & non blasphemetur nomen domini, vobis illud assidue benedicentibus ac perpetuo laudantibus, opere ac verbis, vt superius diximus. Nam & si nomen domini per se ipsum satis semper benedictum sit, fit tamen in nobis etiam benedictum, quãdo non solis verbis, sed operibus etiam benedicimus. Deum quippe omnes glorificant, quando virtutum opera ab aliquibus fieri vident.

A solis ortu usque ad occasum, laudabile nomẽ domini. Nõ in Palestina tantum sed vbiq; terrarum laudandum est nomẽ domini. prædicit autẽ his verbis propheta euãgelicæ prædica

PSALMVS

tionis vocem, quæ in vniuersum orbem erat peruentura.

Excelsus super omnes gentes dominus. Excelsus erit in gentibus, non quod tunc efficiendus sit excelsus, sed quia tunc demum excelsus apparebit, quando erunt, qui alta ac sublimia de deo tradent dogmata, qui que contemplationibus, & studiis suis, quantum poterunt, ea extollent.

Super cælos gloria eius. Quia in cælis ab angelis glorificatur, possunt etiam hæc de Christo intelligi, & de angelis, qui nato Christo cecinerunt: Gloria in excelsis deo.

Quis sicut dominus deus noster? Hæc à propheta dicta sunt, vt falsos illos deos carperet, qui à gentibus colebantur.

Qui in altis habitat, & humilia respicit. Atqui si commémorauit deus cælum palmo, & terram pugno, vt alibi legimus: item si cælum, & terram implet, & vbique adest, si incomprehensibilis est, & incircumscriptus, quomodo in cælo habitat & terram aspicit? Patet igitur ita loqui prophetã, vt Iudæorum, aut aliorum hebetudini consentiret, tamen si illorum mentem paulatim eleuans, addidit, dicens.

In cælo, & in terra. Et superius, inquit, & inferius habitat, hoc est, vbique locorum, vide, quæ diximus, in secundo psalmo, ibi: *Qui habitat in cælis irridebit eos.* Alij verò aliter construunt, dicentes: *Quis sicut deus noster in cælo & in terra?*

ὁ ἰσχυρὸς
καὶ ὑψίστος.

Erigens à terra inopem, & de stercore erigens pauperem. Per terram & sterCUS, tenuitatem ac paupertatem intelligit. laudat autem, atque admiratur propheta dei potetiam, qui de facili immutat quæcunque vult.

Vt collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. Non solum diuitem & gloriosum facit, sed cum populi sui principibus eum etiam collocat, hoc est, ad principatum atque ad imperium eum etiam prouehit. per inopem verò & pauperem, fidelem populum ex gentibus congregatum intellige, quem à turpibus, atque ab inhonestis affectibus erigens Christus per euangelium in altum euexit, eundem ei quem populis honoré impertitus: Apostolis, inquam, quos principes super omnē terrã constituerat, vt vidimus in psalmo quadragesimo quarto: postremò maiorem quãdam, ac potioré potentiam dei admiratur, qui non ipsas tantum res immutare possit, sed ipsam etiam rerum naturam, vnde ait.

Qui habitare facit sterilem in domo matrem de filiis lætantem, *inl rinvors*
 Quemadmodum septennero effecit. Quidam domum hic
 pro puerorum familia intellexerunt.

Alleluia.

Et hic psalmus in gratiarum actionem cōscriptus est, & beneficia à deo Iudæis olim collata cōnumerat, diuinamque pariter potentiam laudat, & infirmitatem Idolorum carpit.

PSALMVS 113.

IN exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro, facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius. Per Israel, & per domum Iacob, Israelitarum genus significat: per Aegyptium autē & populum barbarū, ipsos Aegyptios. In exitu, inquit, populi

Israelitici, atq; in recessu domus, seu familiæ Iacob, ab Aegyptiorum gentibus. hoc est, vbi discesserunt Hebræi ex Aegypto, tunc regio illa, quam modo Iudæam appellamus, facta est sanctificatio dei: eo quod veluti res quædam deo oblata, ac dicata, sanctior quodammodo effecta est. tunc etiā Israelitarum populus effectus est hæreditas dei, & sub eius potestate manifestius cœpit constitui, atque ab eo dirigi. Nam etsi omnes alij populi natura ipsa, & creationis iure sub diuina semper fuerint potestate, nullus tamen tantam necessitudinem, aut familiaritatem habuisse videtur, quantum Israeliticus populus: qui propterea peculiaris dei populus appellatus est. Ex iis autem, quæ diximus, patet dictionem eius, vtroque ad deum esse referendam.

Mare uidit, & fugit. Ipsum etiam mare diuinam nouit potentiam, & ineffabili quodam modo diuinam etiā agnouit voluntatem, non secus ac si rationalis fuisset creatura: vnde diuisum è medio refugit alueo, liberumque ac tutum transcuntis populo iter præbuit. fugisse verò dicit ipsum mare, vt non tantum formidasse illud à conspectu dei ostēderet, sed vt celeritatem etiam illius diuisionis demonstraret.

Iordanis conuersus est retrorsum. Hoc accidit tēpore Iesu Naue, quādo Iordanis fluuius cursum suum detinuit, præbens & ipse siccum transitum Arceæ dei. hæc duo miracula vnā etiā recensentur per prophetam in psalmo sexagesi-

mo quinto, ibi: Qui conuertit mare in aridam, & in flumine pertransibunt pede.

Montes exultauerunt quasi arietes, & colles quasi agni ouium. Summum atq. ineffabile quoddam populi gaudium, quod illis fuit temporibus, describere nobis volens propheta, ipsa etiam inanimata elementa, montes nimirum & colles. Iudea fingit gaudio exultasse ac letatos fuisse, non secus atque arietes & agni faciunt: qui quando læti sunt, saltibus atque exultationibus lætitiā suā demonstrant. solent enim propheta aliquando inanimatus rebus humanos affectus adscribere, vt diximus in psalmo nonagesimo quinto, ibi: Lætentur cæli, & exultet terra, commoueatur mare, &c. Gaudebunt campi, &c. Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum, a facie domini quando venit, vbi vide.

Quia est tibi mare, quod fugisti: & tu Iordanis, quod conuersus es retrorsum: montes quod exultastis, quasi arietes? & colles, quasi agni ouium? Ex quadam prosopopœia propheta nunc ipsa alloquitur elementa, rationem ex postulans, cur sic fecerint, tanquam admirandum aliquid id fuerit, & supra naturā: & deinde ipse pro eis respondet, seu interrogationi suæ illos respondere introducit & dicere.

A facie domini mota est terra. A præsentia, inquit, & conspectu domini exultauit terra, ipsi montes nimirum & colles, præsentia autē domini intellige aduentū domini in Iudæam. Alio modo etiam exponit iuxta ea quæ dicta sunt in psalmo x c. ibi: Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum, & de mari quidem ac de Iordane nihil amplius dixit, tanquam causa fugæ aut detentionis in vtroque satis iam nota sit.

A facie dei acob. Scriptum est enim alibi, Ego sum deus Abraham, deus Isaac deus Iacob.

Qui conuertit petram in stagna aquarum. A facie illius dei, inquam, qui a naturali duritie petra commutat, adeo vt ea deinceps aquæ scaturiant: de quo diximus in psalmo septuagesimo septimo.

Et rupem in fontes aquarum. In Græco hic, non rupem legitur, sed ἡ πέτρα, quæ dictio tæti pro rupe accipitur, proprie tamē de re aliqua dici potest, quæ extrema ac summa in parte truncata sit, aut incisa, ita igitur hanc petra propheta appellauit, veluti quæ ob summā eius duritiē etiā in

summa atq; in extrema sui parte vix ferro secari posset, huiusmodi loquedi modo vsus, vt miraculum magis augeret. enarratis autem antiquis beneficiis pro presentibus rebus supplicat.

Non nobis domine, non nobis. Non propter nos misericordiam te facturū confidimus. sumus quippe ea indigni, quē admodum & maiores nostri, qui superius commemorata receperant à te beneficia.

Sed nomini tuo da gloriam. Tu tamen, inquit, nomen tuum glorifica.

In misericordia tua & veritate tua. Glorifica illud, inquit, in misericordia tua & veritate tua. hoc est, misertus nostri, & verè misertus. Misericordiam enim & veritatem saepenumero propheta coniunctim ponit pro vera misericordia. Nā diuina misericordia propriè ac verè & est, & dicitur misericordia: humana autem diuinæ comparata, non vera est, sed vmbra quaedam misericordiæ.

Ne quando dicant gentes, ubi est deus eorum? Ne quando, inquit, gentes nostri dominantur, & tuam nobis postmodum exprobrent infirmitatem.

Deus autem noster in caelo, & in terra, omnis quæcumque uoluit fecit. Gentes quidem huiusmodi fortassis verba blaterabunt: at nos contrā clamabimus quod in caelo atque in terra deus noster omnia potest, tantū velit: quanquam certis, atque ei soli cognitis quibusdam rationibus, ex dispensatione saepenumero longanimis sit, & patiens.

Idola gentium argentum, & aurum opera manuum hominum: os habent, & non loquentur: oculos habent, & non uidebūt: aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt: manus habent, & nō palpabūt: pedes habent, & non ambulabūt: non loquentur in guttore suo. Omnia idolorum membra atque omnes eorum partes percurrit, aliquid semper amplius in eis carps: & primo quidē sensuum organa, deinde etiam manus, & pedes insensibilitatis accusat, ostēdens nihil aliud esse ea simulachra, quā materiam quandam, anima prorsus atque spiritu carentem. Queret aliquis fortasse, cur propheta cæteros sensus corporis ordine percensendo, de sensu oris nō dixit, quod ore suo non gustabunt, sed dixit, quod ore suo non loquētur. & videtur mihi ea ratione id dictū nō fuisse,

PSALMVS

quia audire quidem, videre, odorare, & reliqua, dici videm⁹ sæpenumero de deo: sed quòd deus comedat, nusquam legimus. vnde loco gustus, ipsùm sermonem semel atque iterùm ori attribuit, quo quis viuere potissimum probatur.

Similes fiant eis, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis. Similes eis fiant, surdi scilicet ac sine efficacia. verùm Idola quidem gentiũ huiusmodi sunt, & qui ea colunt, hoc pacto, vt diximus, sunt fatui: vt ea venerentur, à quibus nihil opis capiunt: nos verò non sic.

Domus Israel sperauit in domino, adiutor & protector eorum est: domus Aaron sperauit in domino, adiutor & protector eorum est: qui timent dominum sperauerunt in domino, adiutor & protector eorum est. Non frustra, inquit, sperauimus in domino, qui opem assiduè nobis suam præstat, qui fouet nos. in triplicem autem ordinem vniuersum dei populũ distinxit, in ipsũ scilicet Israel, in sacerdotale genus, atque in profelytos. per domum quidem Israel in vniuersum, Iudæorũ populũ significans: & leuitas, per domum Aaron, qui primus omnium sacerdotum administravit, & cæterorum post se sacerdotum, prima fuit radix: per timentes autem dominum, profelytos expressit vndecunque venientes ex gentibus, & colentes dominum.

Dominus memor nostri benedixit nobis. Hoc est à primis progenitoribus ad hæc vsque tempora gentẽ nostram summis semper deus affecit beneficiis.

Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron, benedixit illis qui timent dominum. Eadem, qua paulo ante, vtitur diuisione.

Puillus cum maioribus. Hæc in vniuersum de omnibus paruis & magnis, non ætate solum aut statura intelligenda sunt, sed etiam de paruis & magnis, imbecillitate & viribus, paupertate & diuitiis, ignominia & gloria, seruitute & libertate.

Adiciat dominus super nos, super nos, & super filios nostros. Augeat, inquit, nos dominus, & filios nostros. vel adiciat super nos, bona scilicet. quædam exemplaria habent, super vos & super filios vestros: ita vt prophetam dicamus preces fundere pro Christianis, qui postea magis aucti sunt: quibus ea adiecta sunt bona, cælestia nimirum, quæ vera & propriè bona dici possunt.

Benedicti uos a domino, qui fecit cælum & terram. Hæc uerba etiam de iis intelligenda sunt, quibus Christus in cælum ascensus benedixit: ut Lucas tradit. Benedicens enim Apostolis, per eos cæteris fidelibus benedixit.

Cælum cæli domino. Primum cælum scilicet ubi habitare dicitur deus. Vide in superiori psalmo, quæ diximus in versiculo: qui in altis habitat.

Terram autem dedit filiis hominum. Ut ea fruerentur, ut illic habitarent. Propter homines enim eam creauerat.

Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos, qui uiuimus. benedicimus domino ex nunc & usque in seculum. Huic dicto simile illud uidetur: nunquid confitebitur tibi puluis, aut annunciat ueritatem tuam? item nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam? mortuos autem si paulo altius consideres, intelligas eos esse, qui ante naturalem corporis mortem, uirtutum operationibus mortui sunt: occisi scilicet à peccatis: uiuētes uero eos, qui comite uiuunt uirtute, & ab hac uita ad altiore[m] etiam, atque ad diuiniorem transcendent. Neque enim peccatores in præsentī uita deum laudant, cum scriptum sit, non esse pulchram laudem dei in ore peccatoris: neque etiam in futura, ubi perpetuis affligendi sunt cruciatibus. At iustos contra decet, ut in utraq; uita diuinas canant laudes: & ideo dicit, ex nunc & usque in seculum. Et illi quidem descendere dicuntur in infernum, hi uero ascendere in cælum. Illud etiam animaduerte quod dū propheta, in prima persona dixit: nos qui uiuimus, illos significare uoluit, qui sui instar claris essent præditi uirtutibus.

Alleluia.

Hic psalmus simili modo in gratiarum actionem fuit cōpositus.

PSALMVS II4.

*D*ilexi, quoniam exaudiet dominus uocem orationis meæ. Hac de causa, inquit, lætatus sum, quia exaudiet &c.

Quia inclinauit aurem suam mihi. De inclinatione auris dei, diximus in psalmo xvi. ibi: inclina aurem tuam mihi.

Et in diebus meis inuocabo. Cunctis scilicet diebus uite meæ.

R. iij

PSALMVS

*Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuen-
nerunt me, Tribulationem & dolorem inueni, & nomen domini
inuocaui.* Videbuntur hæc consentanea esse iis quæ habentur
in psalmo decimo septimo: ubi ait propheta, diligam te do-
mine; & deinde addit causam, cur dilectur⁹ sit, dicens: quo-
niam tu fortificas & confirmas me. Tu enim, inquit, fortitu-
do mea, & firmamentum meum, & refugium meum, & alia
huiusmodi. Et paulo post: laudans inuocabo dominum. Et nar-
rat calamitates, in quas olim inciderat, & quarum mole af-
flictus, inuocasse se dominum dicit, & exauditum esse. In præ-
fenti igitur psalmo propheta consimili utitur loquendi mo-
do, dicens: dilexi quoniam me orantem dominus exaudiet: pro
exaudiuit: vel quia in posterum exaudiet. Nam & nunc
etiam exaudiuit. Hanc enim dilectionis suæ causam reddit.
Deinde post verba illa: & in diebus meis inuocabo: quem
admodum in prædicto psalmo. narrat calamitates, ob quas
dicit se inuocasse dominum, & liberatum fuisse, & cuius li-
berationis gratia dixit: dilexit &c. & quia doloribus mor-
tis, & inferni periculis, dixit se fuisse circumdatum: ad huius-
modi verborum declarationem addidit, dicens: tribulatio-
nem, & dolorem inueni: sed de his plenius in sæpe dicto psal-
mo dictum est.

O domine libera animam meam. Amplius atque amplius à
futuris malis eam libera.

Misericors dominus & iustus, & deus noster miseretur. Vi-
de quomodo auditorem instruit: misericors, inquit, est do-
minus: si peccasti non idcirco desperes: verum quia etiam iu-
stus est, caue ne summa illius fretus misericordia, iterum ca-
das: ostendens tamen ad misericordiam illum semper magis
inclinare, quam ad iustitiam, addidit: & deus noster misere-
tur, quod verò ait: deus noster ad deorum distinctionem di-
ctum est, quos gentes falso colunt.

Custodiens paruulos dominus. Subintellige verbum, est.
Laudat enim propheta, summam domini prouidentiam, qua
nisi vniuersos ac singulos custodiret, de facili, aut scorpio
interemisisset, aut aliud venenosum animal, aut alio pacto ce-
leriter omnes perissent, in foueam aut in præceps aliquod,
aut in aliud quodpiam periculum delapsi. Quidam verò in-
telligunt loqui prophetam de infantibus, adhuc in utero

existentibus: qui in obscuris illis, atque humidis locis, instar piscium feruntur, nec ceterorum hominum more, respirare queunt, quique ab illo demum matricis calore, ad frigidum hunc atque eis infuetum aerem prouenientes, nec modo quidem tempore in hac vita superesse possent, nisi à diuina seruentur prouidentia. Vel aliter paruulos eos intellige, qui nuper in virtute stabiliti sunt, quos dominus inexperientia adhuc circumdatos conseruat, donec aduersus inimicos magis idonei ad pugnam efficiantur.

Humiliatus sum, & saluauit me. Afflictus me variis calamitatibus liberauit. Permisit quidem prius affligi, vt prudentior fierem, sed huiusmodi postea afflictiones dissoluit: vt eius gratiam & donum agnoscerem, & vtrinque in me beneficus fuit. Et aliter: Deus saluare eos solet, qui humilitatis nouerint amplecti virtutem, & per illam semper magis proficere.

Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi, quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, & pedes meos à lapsu. Quidam prophetam putant his verbis ad quietem seipsum exhortari, tãquam qui diuinum auxilium iam sit consecutus, atque ereptus ab afflictionibus, & ab expectata morte, hoc est, à disiunctione animæ & corporis liberatus, & simili modo liberat^o à lachrymis, quas antea effundebat, ob insidias nimirum & laqueos quos inimici aduersus eum struxerant, & in quos sæpenumero lapsus inciderat. Iuxta Anagogen verò, per requiem animæ discessum intellige à præsentī vita: animæ, inquam, iusti alicuius viri: cuius anima ab omni molestia liberatur. Talis enim discessus, beneficio dei adscribi debet. Liberantur enim huiusmodi iusti viri, tam ab huius corporis onere, quàm etiam ab omnibus eius malis: quia, vt ait Paulus, nos, qui sumus in hoc tabernaculo, gemimus grauati: vnde alibi idem Apostolus cupere se dissolui dixit & esse cum Christo. Sed multo etiã magis præsentis psalmi verba congruere videntur probis ac religiosis viris omnibus, qui ex hoc corpore iam egressi sunt. Et cum dixisset propheta: benefecit tibi, addidit etiam: quia eripuit animam meam à peccato. Peccatum quippe mors meritò dici potest: quia omnes animæ ad virtutem operationes mortificat. Item, quia eripuit oculos

PSALMVS

meos à lachrymis. Nam ereptus ab huiusmodi ærumnis/lachrymas amplius non effundã. Itẽ, quia eripuit pedes meos, non à visibilium tantummodo, sed ab inuisibilium etiã inimicorum insidiis, qui gressus meos supplantare conabãtur.

ἠγαπήσω.

Delectabor corã domino, in regione viuentiũ. Regio viuentiũ, cælum est, vel futurus mundus, vbi nullus est, qui moriatur. Præsens enim mundus, non viuentium, sed morientium regio dicenda est, vbi nullus est, qui non moriatur. Delectabor, inquit, in illa regione, versans simul cũ Angelis, & deũ colens absque vlllo prorsus impedimento, nullo hoste illic mihi amplius tendẽte insidias. Vel iuxta aliã literam: placebo domino, hoc est, eiusmodi esse censebor, qui deo placere possim. Græca enim dictio, ἠγαπήσω exponi potest, pro, delectabor, & pro, placebo. simile dictum exposuimus in psalmo quinquagesimo quinto: iuxta alium tamen sensum.

Alleluia.

Præsens etiã psalmus gratiarum actiones continet.

PSALMVS 115.

Red.

Redidi, propterea locutus sum. Ait magnus Basilus, quòd cum propheta in superiori psalmo dixerit: placebo seu delectabor coram domino in regione viuentium, modo in huius psalmi principio ait credidisse se: ea scilicet, quæ ibi prædixit, quòd placebit seu delectabitur in regione viuentiũ: & propterea, inquit, ita locutus sum. Nam & alibi in psalmo xxvi dixit: credo videre bona domini in terra viuentiũ: tamen si aliam ibi tradiderimus expositionem.

Ego autem humiliatus sum valde. Cum tanta mihi præuidere datum sit, humiliatus tamen sum valde, & indignum me putauit, ne dono elatus, huiusmodi gratiam amitterem.

ἠγάπησω
ἠγαπήσω.

Ego autem dixi in extasi mea, omnis homo fallax. Per extasim, stuporem quẽdam intelligere debemus. Stupefactus enim, inquit, ob admirationem illius regionis viuentium, cuius, per sancti spiritus gratiam, visionem habui; dixi palam ac manifestẽ, quòd omnis homo in hac vita fallax est, iuxta humanam hãc beatitudinem, quam magnus Gregorius fal-

si nominis fœlicitatem appellauit, veluti non permanētem, sed somnij instar cito auolantem. Omnia enim humana, vanitas vanitatum sunt. mutantur enim & corrumpuntur. Sed quæ in illa sunt viuentium regione, non fallacia, sed vera sunt omnia. Veluti perpetua, immutabilia, atque incorruptibilia.

Quid retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Nā cum innumeris me affecerit beneficiis, prædictam etiā gratiam ad cumulum addidit. Retribuit autē, hoc in loco, exponere, pro tribuit, quemadmodum etiam diximus in psalmo septimo, ibi: si reddidi retribuentibus mihi mala. Cum autem nihil inuenisset condignum quod deo redderet, ait.

Calicem salutaris accipiam. Per calicem salutaris, mortem ac martyrium pro Christo intelligit. Nam & ipse dominus in euangelio: potestis, inquit, bibere calicem, quem ego bibam? salutis autē ideo dixit, quia saluat, immo eos, qui mortui fuerant, ad meliorem vitam viuificat: pro Christo, inquit, moriar. Sitio enim vt pro eo mortem patiar, qui me tantis cumulauit beneficiis.

Et nomen domini inuocabo. Et ipsum, inquit, dominū inuocabo, vt calicem mihi istum præster. Proinde si propositum & mentem animaduertas beati Dauid, manifestè perspicies, illum, quod in se fuit, sepe numero pro Christo mortuū esse.

Vota mea domino reddam coram omni populo eius. Reddam, inquit, quicquid deo pollicitus sum, antequam è præsentī vita excedam.

Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Lætor, inquit, moriēs. Honorata enim est apud deum illorū mors, qui ei dicati ac sanctificati fuerint. Nam si illorum vita honorata est, multò etiam magis mors, quæ ad ipsum dominū eos prouehit, sanctorum angelorum comitatu ac societate honoratos.

O domine, ego seruus tuus. Dedicatus scilicet atque oblatu tuo imperio.

Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Repetit nomen serui, gaudens ita appellari. Reiecto enim omni pudore, seruitutem hanc liberè fatetur, & prædicat. filium autem ancillæ tuæ, dixit, ostendens se seruum dei, etiam ab ipsis progenitoribus.

PSALMVS

Dirupisti uincula mea. Tu vincula, inquit, peccatorū dirupisti, gladio nimirum pœnitentiæ.

Tibi sacrificabo hostiam laudis. Hostiam & sacrificium rationale, quod verum ac proprium est sacrificium, ferūque ac germen spiritualis ventris mei. Hanc, inquam, hostiam laudis tibi sacrificabo in altari animæ meæ.

Et in nomine domini inuocabo. Et inuocabo nomen domini in subministracionem atque in auxilium huius sacrificij.

Vota mea domino reddam, coram omni populo eius. Repetit verba paulò ante dicta, ad maiorem sermonis sui cōfirmationem.

In aulis domus domini, in medio tui Hierusalem. Apponit & locum, ubi redditurus est vota. In aulis, inquit, domus domini. Varias enim aulas habuit tabernaculum illud, quod beatus David fabricari iusserat in medio Hierusalē. Et hæc quidem iuxta præcedentis psalmi consequentiam exposuimus, verum Chrystostomi etiam expositionem addamus dicentis, q̄ cum præuidisset beatus David quæcunque passuri erant Iudæi in obsidione & captiuitate Babylonica, & mente etiam reuoluisset eos illic postmodum reuocandos esse, atque in patriam restituēdos, prorupit in hæc verba, dicens: Credidi q̄ scilicet captiui erunt Iudæi, & q̄ in patriam etiā restituentur: credidi verò, ita edoctus à prophetica gratia: & propterea locut⁹ sum de hac re variis scilicet in psalmis. Ego autē humiliatus sum valde, dum affligor scilicet, & doleo captiuorū vicem. ego autē dixi in ecclasiā mea, omnis homo fallax. Sūmo ego, inquit, dolore correptus, quo vt ad solet sepe numero extra me quodammodo ad tempus effectus sum, & penè redditus sine sensu: eo q̄ maximā humane felicitatis inconstantiam cernerem, atque in specie mutationē status Iudæorum præuiderem, dixi: verè humanum omne bonum fallax est: quia propriæ naturæ rationeī permanens non est: verum quia illos rursus in patriam reuocādos perspexi, & non mediocri propterea gaudio affectus sum, dico: Quid retribuā domino, pro omnibus quæ retribuit mihi tibi enim propheta, atque in rationem suam acceptum refert omne beneficium, quod in Iudæos cognatos suos fuerit collatum. Multa mihi, inquit, beneficia contulit dominus. Quid igitur pro omnibus his illi retribuam? Animi valde

grati atque hilaris sunt verba. Calicem salutaris accipiam, hoc est, vas libamini. Libabo, inquit, deo, pro salute populi. Erant enim apud Iudæos varij sacrificiorum modi: quorum vnus libamen salutaris dicebatur. Vas autem illud quo libabant, calicis figuram habebat. Et nomen domini inuocabo ad salutem populi. Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius, hoc est, promissiones illas persoluam, quas feci pro salute mea cū essem in periculis. Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Docemur ex hoc loco mortem seruorum dei, angelorum, ac cæterorum sanctorū præsentia per sæpe honorari. Quorū autem mors honorata est, illorum vita etiam est honoratior: in quæsetantes virtutum opera, dominum suum colebant. O domine ego seruus tuus, ego autem seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Non communem hanc seruitutem propheta intelligit, iuxta quam omnes sunt serui dei (omnia enim, inquit, seruiunt tibi) sed aliam seruitutem electione, desiderio, atque amore susceptam: quam cæteris omnibus præponit dignitatibus, exultans & se magis iactans in huiusmodi seruitute, quam in regia sua corona. Quod verò ait: & filius ancillæ tuæ, consimili modo intellige. Dirupisti vincula mea: vincula, inquam, tristitiæ, quibus ob assiduas calamitates constringebat. vel iuxta expositionem prædictam: tibi sacrificabo hostiam laudis, pro diruptione scilicet huiusmodi vinculorum. Dirupisti enim ea gladio misericordiæ. Per sacrificiū autem laudis, hymnos, & gratiarum actiones intelligit. Et in nomine domini inuocabo, pro nomen domini inuocabo. Summa enim mihi est fiducia, in huius diuini nominis inuocatione, postquam illius vires ac potentiam ipse etiā experimento cognoui. Quæ sequuntur, intellige, iuxta ea quæ superius declarata sunt. Reddidit etiam vota sua beatus Dauid coram omni populo, non vt quasi gloriabundus aliquis se ostentaret, sed vt cæteros ad sui imitationem adduceret, & operis sui faceret participes. Ipsa autem gratiarum actio acceptior est omni sacrificio. Facillima præterea res est, & qua is etiam qui omnium indigentissimus fuerit, quocunq; tempore potest abundare.

Alleluia.

Hic psalmus gratiarum etiam actiones continet. Conuocat enim

PSALMVS

uniuersas gentes ad Christi laudes, & ad gratias ei agendas, pro tantis in nos collatis beneficiis.

PSALMVS II6.

LAudate dominum omnes gētes. Vniuersas, inquit, gētes appello, quæ ab erroris tenebris ad lucem veritatis adductæ sunt.

Laudate eum omnes populi. Sub aliis verbis eandem repetit sententiã laudationis exhortationẽ magis intēdens. vel per populos. In deos illos intellige, qui fideles effecti sunt: vel omnes etiam populos in vniuersum. Oportet enim omnes homines communiter deo gratias agere, quia pro omnium salutem misericorditer carnẽ assumpsit, & salutare passiones subiit: Ipsos tamen Iudæos præcipuẽ decet, ut Christum laudent. qui dixit: nõ sum missus, nisi ad oues quæ perierũt domus Israel.

Impreciõ -
0x.

Quoniam roborata est super nos misericordia eius. Valida ac fortis effecta est misericordia dei. Ampla enim ac vehemẽs in omnes defluxit, tametsi multi à se eam repulerint. Se ipsum verò nobis propheta hoc in loco coniungit: quemadmodum sepe alibi facere consuevit, vnum se ex iis reputã, qui in Christum credunt.

Et veritas domini manet in æternũ. Veritas, inquã euãgelij, quæ apostolis per Christum data est. Nam quæ in lege scripta sunt, non veritatem, sed vmbra continebant veritatis. Adueniente autem euangelica veritate, vmbra illa legis cessauit, non secus atque adumbratio aliqua picturę extinguatur, quando veri colores super eam immittuntur. Gratia enim, inquit, & veritas per Iesum Christum facta est.

Alleluia.

Et hic psalmus etiam gratiarum actiones continet, pro receptis beneficiis.

PSALMVS II7.

Consitemini domino quoniã bonus, quoniã in seculum misericordia eius. Huiusmodi verba habentur etiam in psalmo c v. vbi ea exposuimus.

St.

Dicat sanẽ domus Israel, quoniã bonus, quoniã in seculũ misericordia eius: Dicat sanẽ domus Aaron, quoniã bonus,

quoniam in seculum misericordia eius : Dicant sanè omnes qui timeant dominum, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Omnes enim hi bonitate & misericordia dei, multis modis potiti sunt. In triplicem autem ordinem propheta distinxit populum dei, quemadmodum & alibi fecit in psalmo c i i i . ibi : Domus Israel speravit in domino : cùmque omnes populi ordines in vnum chorum cõuocauerit, iusseritque debitas deo gratias agere, & dicere quòd bonus est, & quòd in seculum misericordia eius, narrat ea postmodum quæ ad se pertinent. Decebat nanque vniuersum populũ condignas deo gratias agere pro rege suo, qui pro eis certauerat, qui que in tentationes & calamitates inciderat, & mirabiliter fuerat ab eo liberatus.

De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine. Non simpliciter, inquit, exaudiuit me, sed in latitudine, hoc est, in libertate, ab arcta & angusta in latã atque amplam regionem me deducens. Dictũ est etiam in quarto psalmo, in tribulatione dilatasti me: vbi vide, quæ exponendo dicta sunt.

Dominus mihi adiutor, & non timebo quid faciat mihi homo. Habetur & hæc verba in psalmo x x v i . ibi : dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Illud considera, quomodo non hoc dicit, quòd ab homine nihil passurus sit, sed quòd tantum negat, se timere, tametsi pati aliquid contigerit: quòd si patiar, inquit, id accidet, non ob imbecillitatem dei, quasi opem ille suam mihi adferre non possit, sed ob illius permissionem, qui hac ratione me erudire constituit, ac dirigere.

Dominus mihi adiutor, & ego respiciam inimicos meos. Ille pugnabit pro me, & ego inimicos meos respiciam, cadentes scilicet, & visibiles quidem corporeis, inuisibiles verò, animi atque intellectus oculis intuebor. Accommodari etiam possunt hæc verba iis omnibus, qui certam ac stabilem in domino spem habuerint.

Bonum est considerare in domino, quàm considerare in homine: bonum est sperare in domino, quàm sperare in principibus. Beatus enim, inquit, qui sperat in domino: & alibi etiam: maledictus omnis, qui sperat in homine: Item, alius sapiens dicit, respicite in antiquas generationes, & videte, quĩsnam sperauerit in

PSALMVS

domino, & confusus sit. Quod si aliquis confusus esse videtur, ille in domino, vt oportebat, non sperauit. Atque ideo Paulus huiusmodi sermonem confirmans, dixit: spes autem non confundit. Illud etiam animaduerte, q̄ propheta hic, nō dixit, bonum seu melius hoc esse, comparando scilicet illa ad hoc summum bonum, sed auditorum imbecillitati cōdoscendens, humanum in morem sic locutus est.

καὶ τὸς ἄνθ
ματι κυ-
ρίου.

Omnes gentes circūdederunt me, & nomine domini ultus sum eos: circūdātes: circūdederūt me, & nomine domini ultus sum eos. Omnes gentes quæ in circuitu sunt Palæstinæ regionis, in vnum congregatæ simul in me irruentes impetum fecerūt, ac veluti in sagena me comprehenderunt. vel varias demorum copias fortassis significat, quæ vnā aliquando iustum aliquem adoriuntur, variisq̄ ac multiplicibus modis et pauorem incutiunt. Repetens autem propheta sæpius, se circūdatum fuisse, & sæpius vltum inimicos suos, huiusmodi repetitione, & inuitabilis periculi magnitudinem ostēdit, & admirandam fuisse liberationis rationē constituit. & summam denique diuini nominis fuisse potentiam docet, quo tanta potuit efficere.

ὡς ἰμίλιον
σου κυρίου

Circūdederunt me sicut apes fauū, & exarserūt sicut ignis in spinis, & nomine domini ultus sum eos. Periculorum magnitudinem describit. Et per apum quidem similitudinem, vehementiam & promptitudinem inimicorum significat, per ignem verò effrenatam iram. Apes siquidem fauo mellis inuento, summa promptitudine ac vehementia illum circūdant, ac mellis succum exugūt: ignis etiam vbi rubum aliquem aut spinetum apprehenderit, retineri non potest.

ἀνεπέσθη

Impulsus, uersus sum, ut caderem, & dominus adiuuit me. Impulsus, inquit, ab hostibus veluti iam iam casurus declinatus, hoc est, parū abfuit, quin caderem; & dominus adiuuit me, vt vires suas, & studium suum in me magis demonstraret.

Fortitudo mea & laus mea dominus, & factus est mihi in salutem. Fortitudo mea, inquit, & laus mea dominus est. In eo etenim vires meas omnes habeo: propter eum etiam ab omnibus laudor, & glorificor, quod talem adiutorem sortitus sum. vel ipsum deum semper laudo, qui factus est saluator meus.

Vox exultationis, & salutis, in tabernaculis iustorum. Et rursum

sum factus est mihi dominus vox exultationis & salutis, hoc est, factus est causa vocis exultationis, & vocis salutis: quæ canitur in tabernaculis iustorum, cum ob admirabiliter mihi præstitam salutem impulsus sim, vt exultatione & salutem illam laudare, quam mihi tribuit, vel impulsus sum ad laudandum eum in exultatione & salute. Per tabernacula autem iustorum, puto cum prophetice eremitarum tuguria prædicere, in quibus Dauidici psalmi præcipue decantantur: vel varias, ac particulares, quæ per orbem sunt ecclesias.

Dextera domini fecit virtutem. Dextera domini, id est diuinum auxiliū, quod tribuit vobis victoriam, & trophæum erexit.

Dextera domini exaltauit me. Erexit me iam penitus inclinatum, vel glorificauit me, postquam inimicos meos in fugam conuertit.

Dextera domini fecit virtutem. Eandem rursus sententiam repetit, & præ lætitiâ in gratiarum actione extenditur, vel ter nominas dei dexteram, triplex trium personarum auxiliū in diuinitate denotauit.

Non moriar sed viuam, & narrabo opera domini. Non moriar deinceps, nec perdar ab iis, qui circumdederunt me, quæ admodum ipsi sperabant, cum illi contra potius perierint: sed viuam, & laudabo mirabilia dei, vel non moriar animæ morte, sed viuam ea vita, quæ est secundum deum: vel non moriar, sed viuam, hoc est, immortalis ero: quia mea cantica canentur perpetuo, & illorum cantus nullo vnquam tempore deficiet. Possumus etiam hunc versiculū intelligere, vt se moriturus de resurrectione; & asserat propheta, se non moriturus conditione, vt nulla ei amplius resurrectionis sit spes: quin immo si moriar, inquit, perpetua mihi tamē non erit mors: atque ideo non verè moriar, sed vnâ cum cæteris hominibus rursū viuam; & propterea narrabo opera domini, qui mihi simul cum aliis bonis resurrectionem hanc largitus est.

Castigās castigauit me dominus, & morti non tradidit me. Castigauit autem, dum in varias me permisit calamitates incidere, ea nimirum ratione, vt periculorum atque afflictionum timore, de cætero melior ac prudentior fiam: nec tamē permisit me mori, quin immo eripuit à periculis, ea ratione vt vires suas, & studium suū erga me ostenderet, vt diximus.

Aperite mihi portas iustitiæ. Tabernaculi portas, vbi lega-

PSALMVS

lis iacebat iustitia, iustificationes, scilicet legis.

Ingressus in eas confitebor domino. Intrò ingressus in eas, inquit, agam gratias domino, & laudabo eum, sicuti pollicitus sum. Per portas autè iustitiæ tabernaculi (vt dixim⁹) portas intellige, seu ecclesiarum, quæ ubique locorum sunt, in quibus iustitia vnà cum reliquis virtutibus colitur, & intra quas beat⁹ David ingressus, per psalmos suos, cōdignas pro tantis beneficiis domino gratias agit.

Hæc porta domini, iusti intrabunt in eam. Videtur mihi propheta, arcem illam atque angustam portã signare, de qua dominus in euangelis ait: intrate per angustã portã. Hanc etenim propheticis oculis cernens beatus David, clamat dicens: hæc est porta domini: hæc est illa porta, de qua dominus Iesus Christus docebit vos. vel illa porta, quæ ad Christum ducit. Et deinde addidit: quòd iusti tantum intrabunt in eam, hoc est, per eam. Quamobrem ipse etiam Christus dixit, quòd pauci sunt, qui inueniant eam.

Confitebor, quia exaudisti me, & factus es mihi in salutem. Rursum pollicetur se gratias acturum deo.

Lapidem, quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli. Hæc est etiam propheta, quæ ad Christum pertinet. Animaduertendū verò est, prophetas per sepe sermonem inceptum interciderere: ea nimirū ratione, vt ipsa propheta, ymbra quadam ac velamine obtegantur, ne si apertius traderentur, maius sacris libris immineret ab inimicis periculum. Deferent enim eos omnes fortassis. Per edificantes autem, sacerdotum principes intelligit ac scribas, & doctores Iudæorum, quibus cura commissa fuerat edificandi & perficiendi populum in fundamento legis. Lapis verò reprobatus, sine dubio Christus est: lapis quidem ob summã soliditatem ac constantiam aduersus omnia vitia. Peccatū enim, inquit, non fecit. Reprobatus verò ab edificatibus, vt inutilis: quia Iudæi Samaritanum eum dicebant, & negabant eum esse à deo. Quinimmo populi seductorem appellabant: verum lapis iste, qui ab illis reprobatus est, ita postmodū approbatus fuit, vt factus sit in caput anguli, effectus nimirum angularis lapis. Neq; enim omnis lapis esse potest angularis lapis, sed ille tantum, qui aliis probabilior est, & ex utroq; latere potest in vnum angulum duos parietes col

ligare. Christus verò effectus est lapis angularis: quia in se ipso duos populos in vnâ fidem coniunxit: fidelem nimirum populū ex circuncisione, & illum qui ex gentibus. quocirca apostolus Paulus de eo dixit: quòd Christus est pax vestra, qui fecit ex utroque vnum. Prætereā ipse etiā dñs ad Iudæos dicebat, se alias oves habere quæ non erant ex illo ouili, & quas adduci etiā oportebat, vt fieret vnum ouile atque vnus pastor. vel per angulum intelligit ecclesiam fidelium: quia quemadmodū angulus facit duos parietes in se cōiungi, ita etiam ecclesia duorum populorum, vt diximus, cū iunctiōnem atque vnitatem operatur. Huius autem ecclesiæ, quam lapidi angulari comparari diximus, Christus caput est, tanquam vnus corporis præcipuum ac principale mēbrū, nec tantum caput, sed coniunctio, & vinculum, & fundamentum.

A domino factus est iste, et est mirabilis in oculis nostris. Iste angulus nimirum, hoc est, ista duorum parietum, seu potius duorum populorum coniunctio, à deo ipso, & non à simplici quopiam homine facta est: & est mirabilis in oculis nostris, eo quòd digni effecti sumus, vt coniunctionem hanc oculis nostris videamus. Quomodo igitur opus hoc non est admirabile?

Hæc dies, quam fecit dominus. Per diem, mundi felicitatem intelligit. Nam quemadmodum scriptura sæpe diē malum dicit, non vt solarem diē cursum aliquem, malum designet, sed mala illa, quæ in eo die sunt; ita etiam per bonum diē, bona illa intelligit, quæ in eo die perfici cōtingit. Prædicare vult igitur Propheta hoc in libro, summa illa bona, quæ in die resurrectionis domini futura erant, & quæ Christus ipse operatus est. Nam & iratum hominibus deum conciliavit, & dæmonis tyrannidem dissoluit, & mortis potentiam exinaniuit. Eos qui vel ipsius terræ habitatione indigni erāt, fecit esse dignos cœlo. erroris tenebras dissoluit, fugauit peccata, plantauit virtutes, & innumerabilibus denique bonis mundum repleuit.

Exultemus, et lætemur in ea. Spirituali scilicet gaudio. Exhortatur autem fideles omnes ad hanc lætitiā, tanquam dignos tantis bonis effectos.

○ domine, salua sanē. Populum tuum scilicet.

σδ ρουδλδ

ivē λουρορ.

○ domine, bene prospera. Populū tuum nimirū, aut euan-

PSALMVS

gelicæ prædicationis fidem.

Benedictus qui uenit in nomine domini. Hoc etiam ad Christum pertinet, qui venire dicitur in nomine domini, hoc est, à domino patre, atq; ab eius substantia. quo circa ad Iudeos dicebat: ego ueni in nomine patris, & non accipitis me. uel in nomine domini, pro in nomine dei: eo quòd Christus dei nomen habet, estque, & appellatur deus.

Benediximus uobis de domo domini. Nos propheta, inquit, qui olim tãta præuidemus bona, benediximus uobis hominibus, qui estis ex domo domini, qui estis ecclesiæ grex, & digni effecti estis, quibus benedicamus.

Ἰσὴρ αὐτῶν

ἰοβὴ μ ἰωδ
τῶν κερ-
τῶν.

Deus dominus, & apparuit nobis. Christus, qui per incarnationem suam hominibus apparuit, deus ac dominus est. Prophetico autem more futura narrat tanquam præterita.

Constituite solennitatem in condensis, usque ad cornua altaris. Vnus quidem interpretum exposuit: agite celebritatem in operientibus, hoc est in sacrificiis, per quæ altare operiri ac tegi solet, usque ad eius cornua, hoc est, usq; ad eius extremitates. Alius uerò: festiuitatē, inquit, agite in germinantibus, hoc est, in florentibus coronis, atque in uirētibus arborum ramis: Græcā enim dictionem κορυφαί, quæ hic habetur, alij idem significare intellexerunt, quod operire, alij uerò idem, quod germinare. Hoc autem sermone, omnino illud suademur, ut celebrem deo ac splendidam solennitatem agamus: & quæ iuxta Hebræos quidem, eo modo agenda est, ut iam diximus, iuxta fideles uerò spiritualibus celebranda est sacrificiis, & virtutum coronis, bonorumque operum ramis: quorum densitate ac copia inuisibile animæ nostræ obtegatur altare.

Deus meus es tu, & confitebor tibi, Deus meus es tu, & exalta bo te. Ea, inquit, ratione, quia deus meus es, à me, tibi maxime agendæ sunt gratiæ, tametsi nulla in me hæctenus contulisses beneficia. Oportet enim nos deo creatori gratias agere, & illum glorificare, & quia creauit nos, & quia perpetua nostri prouidentiam habet.

Confitebor tibi quia exaudisti me, & factus es mihi in salutem. Gratias, inquit, semper tibi agam, ut benefactori.

Cōfitemini domino quoniã bonus, quoniã in seculũ misericordia eius. Hic psalmus eodē uersiculo finē faciens, quo initium

sumpsit, circulum atque orbem quendam imitatur, & ad eadem agenda rursus populum suadet, ad quæ initio etiam suaserat.

Allcluid.

Varias status sui mutationes sustinuit beatus David, quemadmodum diximus in proœmio operis. Nam & aliquando belli pericula euadere ei cōtingit: aliquando autem in calamitates incidere: & aliquando placidiorē, ac magis tranquillam uitam habere: & modo quidem per mandatorum dei uiam incescit, modo uero ab illa decidit. Quæ omnia breui in hunc psalmū congescit. Ad lectoris prætere in institutionē multas preces suas apposuit, quas deo sæpius uerbis tantum, & non scriptis obtulerat. Potest autem hic psalmus fideles omnes ad uirtutem accedentes perfectiores reddere, & omnes qui hæctenus negligētius uixerint, ad uirtutē excitare. Et quoniam in hoc psalmo frequenter inuenies mentionem fieri de lege, de testimoniis, de mādatis, de iustificationibus, de iudiciis, de eloquiis, atque id ferē in unoquoque uersiculo (de his etenim, ut breui dicā, totus psalmus pertractat. Huic enim materia beatus David eū applicauit, uide quæ in x v i i. psalmo dicta sint, ibi: & omnia iudicia eius in conspectu meo. Vnde quotiens aliquid huiusmodi inuenimus, superfluum fuerit ibi dicta repetere. Illud tanē scire oportet, quod licet hæc dictiones inter se differant, ut ibi iam dictum est, ut plurimū tamen his nominibus beatus David ipsam legem significauit, ueluti continens à contentis.

PSALMVS II8.

Beati immaculati in uia. Per uiam, transitoriam hanc uitam intelligit, beatos eos dicens, qui absque reprehensione per eam ambulant, & rectē uiuunt. Græca enim dicitio *καθαρῶς*, non tam immaculatum quàm irreprehensibilem significat.

Qui ambulant in lege domini. Qui legitimè uiuunt, & secundum dei legem conuersantur, & non extra eam.

Beati qui scrutantur testimonia eius. Qui cum studio & cum attentione ea legūt, & occultum in eis inuestigant thesaurū.

In toto corde exquirunt eum. Exquirunt autem, quia lucem ac pulchritudinem eius iam quodammodo degustarūt. quocirca totis desiderij uelis ad illum tendentes, mundana om-

PSALMVS

nia pertranseunt, atque illum solum inquirunt, festinantes nimirum cum eo esse, atque illi placere. Ille verò exquirere deum dicitur, qui per mandatorum semitam incedit, quæ ad illum ducit.

Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt. Vbi absolutè dicit, viam, præsentem vitam vt plurimum intelligit, vbi verò vias dei, seu vias eius, legem intelligit, & præcepta. At igitur, quòd omnes, qui aliqua in re iniquè agunt, non ambulant in viis dei. vbi enim quis delinquit, statim ab eis noscitur declinare.

σφοδρα.

Tu mandasti mandata tua custodiri ualde. Tu in lege tua hoc mandasti, & maledictionem aduersus mādatorum tuorum contemptores addidisti. Oportet nos igitur illum timere, qui mādata sua ad eò obseruari iussit: & simili modo, nihil eorum transgredi, quæ ab illo nobis tradita, atque ordinata sunt.

Vtinam dirigantur via mea, ad custodiendas iustificationes tuas. Vtinam, inquit, viæ conuersationis meæ ad eò dirigantur, vt tua adimpleam mādata. Postulat autem hoc, optimè dignoscens, quòd ex seipso nihil posset perficere nisi dei ope ac gratia adiutus fuerit. nequè enim volentis aut currentis, vt inquit Paulus, sed est miserentis dei.

ἐν τῷ με
ἐπιλείπειν

Tunc non confundar, cū prospexero in omnibus mandatis tuis. Vbi viæ meæ, vt dixi, à te fuerint directæ, tūc non cōfundar. Ego etenim iam prospexi ad omnia mandata tua, & omnia iam adimpleui. vel aliter: tūc non confundar, cū prospexero ad omnia mandata tua: cū scilicet omnia adimpleuero. Qui enim aliquod diuinū negligit mandatū, ex huiusmodi contemptu ignominiam pariter refert, & condemnationem. Illud tamen adnotandum est, quòd legere possumus etiā hunc versiculum: tunc non cūfundar: quia prospicio: & ad huiusmodi lectiōne aptatur prima expositio. Græca enim dictio vtranque patitur lectiōnem.

ἐυθύτη ἐν
τῷ μέμα-
θικέναι.
ἵως σφί-
δρα,

Constebor tibi in rectitudine cordis, cum didicero omnia iudicia iustitiæ tuæ. Cum legem tuam didicero, gratias tibi agam in recto corde, atque ex tota anima, quòd edoctus fuerim, quòd mentem meam illuminaueris, & quòd summis à te affectus sim beneficiis.

Iustificationes tuas custodiam, ne me derelinquas usque ualde.

Legem, inquit, tuam custodiam, utpote eam edoctus. atque ideo peto à te, ne me diu derelinquas. hoc enim significat, quod ait: vsque valde. noli igitur me diu derelinquere, tametsi ad priuatum meum, & ad commune aliorum commodum, noui te persæpe hoc vsum consilio, ut me veluti neglectum à te, derelinquere visus sis.

In quo corriget adulescentior uiam suam? in custodiendo sermones tuos. Interrogat, & respondet. & quoniam adulescentiæ ætas natura ipsa simplex, ac leuis est, & facilis cui imponatur. merito summa ei opus est custodia, & obseruatione mandatorum dei, quibus dirigatur & conseruetur adulescentum vita.

In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis. In toto corde, non diuidens scilicet mentem meam ad seculi huius cogitationes. supplex igitur peto à te, ne me indignum, à mandatis tuis repellas. Est autem humilitatis sermo, illius dico humilitatis, quæ virtutem sectatur. vel ne repellas me, si quando ad eorum obseruationem frigidior fuero: quin immo si quid in me huiusmodi acciderit, reaccende precor denuo calorem meum.

In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Eloquia, hoc est, mandata. abscondi autem ea, in penu cordis mei, ut eorum memoriam indelebilem conseruarem, utque hoc pacto, ea semper ante mentis oculos habens, nunquam peccem tibi. neque enim ille homo peccare permittetur, qui tanto cum studio eorum semper meminerit.

Benedictus es domine, doce me iustificationes tuas. Benedictum dominum propheta laudans eum, quod utilitatem acceperit ab eius lege: quam etiam rogat melius se ac sublimius edoceri.

In labiis meis annunciaui omnia iudicia oris tui. Non tantum ego ea didici, sed aliis etiam annunciaui.

In uia testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis. Non dixit in diuitiis simpliciter, sed in omnibus. Ambulans, inquit, in uia mandatorum tuorum, ita delectatus sum, ac si diuitias omnes possiderem. vel non secus delectatus sum, atque is, qui seculi diuitiis delectari solet.

In mandatis tuis meditabor, & considerabo uias tuas. Pro me ditabor, in Græco legimus ἀσολιχῆσαι, de quo diximus in ἀσολιχῆσαι. δολιχῆσαι
χῆσαι.

PSALMVS

psalmo LIIII, ibi: cōtristatus sum in meditatione mea. crebro, inquit, meditabor in mandatis tuis; atq; ex hoc exquisitius vias tuas, hoc est, placita ac volūtates tuas, cōsiderabo.

In iustificationibus tuis meditabor, nō obliuiscar sermones tuos. Meditabor, inquit, & non obliuiscar. eorum enim quæ quis fuerit meditatus, diuturniorem memoriam conseruat.

Retribue seruo tuo. Pro mandatorum & iustificationum tuarum meditatione, aliquam, inquit, seruo tuo retributionem redde.

1100 vs.

Viua, & custodiam sermones tuos. Accepta retributione, quam mihi dederis, viua, inquit, meliori vita, ad ea semper me extendens, quæ ante me sunt. Quædam autem exemplaria habent, viuifica me, & custodiam.

Reuela oculos meos, & cōsiderabo mirabilia de lege tua. Aufer velum hoc, & tegmen ab oculis animæ meæ: crassitudinem nimirum & obstaculum legalis literæ: atque hoc pacto admirabiles & reconditos in lege sensus cōsiderabo, qui ad incarnationem, atque ad alia aduentus tui pertinent mysteria.

Peregrinus ego sum in terra, ne abscondas à me mandata tua. Præsenti, inquit, vita ytor vt transitoria, ad aliam nimirum vitam festinans: atque ideo indica mihi, quæso, profundius mandata tua, vt studiosior eorum fiam, & intensius ad te curram.

κρίματα
σβ.

Concupiuit anima mea desyderare iudicia tua in omni tempore. Anima mea valde semper concupiuit teneri desyderio iudiciorum tuorum. valde, inquit, mihi placuit iudiciorum tuorum desyderium. atque ideo in omni tempore ea semper desyderavi, hoc est, ardentè amaui. vel concupiuit anima mea iudicia tua in omni tempore, ita vt eorum tenerer desyderio, vel quia ea desyrabam.

Increpasti superbos. Comminatus es supplicia in lege tuis, qui mandatorum tuorum contemptores fuerint, vel maledixisti eis, quemadmodum in sequentibus dicitur.

Maledicti qui declinant à mandatis tuis. Scriptum est enim, maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.

Aufer à me opprobrium & contemptum: quia testimonia tua exquisiui. Illud (dico) opprobrium, quod prior negligentia

mea mihi præstitit, multis nimirum ob eam exprobrantibus & contemnentibus me. vel aufer, pro, repelle, & noli omnino permittere, vinci me aut affligi ab hostibus, neque ab insidiatoribus meis.

Etenim sederunt principes, & aduersum me obloquebantur, ser- ιδολοι & χε
uus autem tuus meditabatur in iustificationibus tuis. Illi quidem calumniabantur me, irridentes, quòd legem tuam mediterer, ego verò, in illius meditatione semper magis intende-
bam, vtilitatem nimirum cognoscens, quæ mihi illinc proueniebat. per principes autem, intelligere possumus principatus & potestates tenebrarum huius seculi.

Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilia mea iustificationes tuæ. Illis quidem alia omnia cordi sunt, alia omnia prorsus meditantur: mihi autè lex tua meditatio est, & certa norma, cuius consilio dirigar.

Adhæsit pavimento anima mea, uiuifica me secundum uerbum tuum. Ferè, inquit, pavimento ac solo ipsi adhæsi. hoc est, valde humiliatus sum. atque ideo fac me, quæso, secundum legem tuam viuere. vel adhæsit anima mea terrenis rebus, quibus affixus sum.

Vias meas annunciaui. Peccata mea tibi nota feci.

Et exaudisti me. Quærentem remissionem peccatorum. Dic enim, inquit, tu primus iniquitates tuas, vt iustificeris.

Docce me iustificationes tuas. Diligentius scilicet, & profundius.

Viam iustificationum tuarum instrue me, & meditabor in mirabilibus tuis. Fac, inquit, vt legis tuæ viam cognoscam. cupio enim per eam incidere, & de cætero meditabor, & versabor, in admirabilibus operibus, quæ à te facta sunt, faciens ea esse argumentum meditationis meæ. ἀπὸ ἀκνήσιας.

Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in uerbis tuis. Lassus, inquit, ac remissus effectus sum præ tristitia, quam aut secularium rerum sollicitudo afferre mihi solet, aut perpetuum quod mihi est cum dæmone certamen. firmum me igitur, ac stabilem redde, in uerbis tuis, hoc est, in meditatione mandatorum tuorum, ne ab ea meditatione discedam, quæ abiicere à me potest omnem dormitationem tristitiæ.

Viam iniustitiæ amoue à me, & lege tua miserere mei. Via in- ἀδικίας.

PSALMVS

iustitiæ est omnis actio iniusta, quæ authorem suum ad iniustitiam deducit. per eam enim viam omnes ambulât, qui iniusti sunt. hanc, inquit, viam amoue à me, & miserere mei, lege misericordiæ tuæ, quæ eorum omnium semper misereri solet, qui ex corde ad te preces fundunt.

Viam veritatis elegeri, iudicia tua non sum oblitus. Vera dogmata, viæ, atque itinera sunt veritatis: per ea etenim ad deum, quis recta incedit. vel quia Christus est veritas, (ego enim, inquit, sum veritas, & via) dicere possumus, quod via veritatis, est via Christi: euangelica nimirum cõuersatio, quam fidelibus statuit. hanc viam igitur propheta, velut sibi præcongnitam, dicit se amasse: similiter & iudicia dei, euangelicam nimirum præcepta quæ asserit se non ignorasse.

Adhæsi testimonio tuis domine, noli me confundere. Indissolubili, inquit, quodam vinculo, eis affixus sum, rogo igitur ne me confundas, permittens me ab hostibus superari.

Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilatasti cor meum. Quando liberaisti, inquit, animam meam à tentationibus, atque ab angustiis, tunc cucurri viam mandatorum tuorum, hoc est, studiosè per eam incessi, versans in eis: & in lege tua.

Legem pone mihi domine via iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. Sed quomodo ait, legem pone, cum lex via iustificationum dei, iam diu esset data? dicendum est igitur, dixisse eum: legem pone mihi, pro, doce me: iuxta quem sensum Symmachus pro, legem pone, dixit, ostende. nã qui docet, videtur quodammodo de nouo statuere, ac legem ponere, dum ignaros exhortatur ad bona, & auertere eos studet à vitiis. in præcedentibus etiam dixit: doce me iustificationes tuas. vel declara mihi viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. occulta enim est multis illa via, eo quod obscura esse videtur.

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo. Scrutabor quidem magno studio, & diligenter considerans, eam seruabo. dictum est autem tibi, quod legis custodia esse dicitur, quando quis adimplet legis mandata.

Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam uolui. Deduc me, inquit, in eam. solet enim deus omnes eos illuc.

νομοθετη-
σας κεισε
την οδον.

deducere, qui animo erga eum prompti sunt. per semitã au-
tem, quam Græci τριτόν appellat, quasi tritam, viam hanc
intelligit, veluti non nouam viam, sed tritam, vt dixi, eo q̄
iusti per eam ambulant, & solent eam frequentare.

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiã. Con-
uerte, inquit, cor meum ad dilectionem mandatorum tuo-
rum, & illius promptitudinem adiuua, & noli permittere, vt
in auaritiã conuertar, & à seculi huius negociis vincar. pe-
tit autem omnia à deo, docēs illum omnia efficere. sine me,
inquit, nihil potestis facere. hæc igitur deinceps sit tibi nor-
ma in sequentibus, vbi similia inuenies. adiuuat autem deus
non omnes promiscuè, sed dignos se, & qui totum intule-
rint, quod in se fuerit.

Auerte oculos meos, ne videant uanitatẽ. Auerte eos à no-
xiis spectaculis, ita vt inania non videant. oculos autem, no
corporis tantum, sed animæ etiam intelligit.

In uia tua uiuifica me. Hæc etenim via, veram iis vitam præ-
stat, qui in ea versati fuerint. præsens etenim vita, vera vita
non est, cùm mortem secum ferat.

Statue seruo tuo eloquium tuum, in timore tuo. In me, inquit,
seruo tuo dominicum mandatum tuum, firmum ac stabile
efficit in timore, ita vt diuina eloquia tuaverèda mihi sint
ac timenda.

Aufer opprobrium meum, quod suspicatus sum. Quod infli-
ctum mihi est à peccato, quòdque ego iam diu infligi mihi
timebam à dæmone, seu ab insidiatoribus meis. vel quod su-
spicatus sum, cùm in ærumnis atque in miseriis me constitu-
tum cernerem. πιστεία.

Quia iudicia tua benigna. Quoniam iustè iudicas, cogno-
scens, quòd pœnitentia ducor, quòdque in te speraui, ac me
tibi totum prorsus obtuli. χρησά.

Ecce concupiui mādãta tua, in iustitiã tua uiuifica me. Esurio,
inquit, & fitio mādãta tua. uiuifica me igitur in tua iustitiã.
quod ferè idem est cum iis verbis: que superius dixit: in le-
ge tua uiuifica me. διυγειοσθ-
vñ.

*Et ueniat super me misericordia tua domine, salutare tuum secun-
dum eloquium tuum.* Vt scilicet misericordiam consequar,
& salutem. Misericordiæ enim finis est, vt salutem conse-
quamur. veniat autem hæc salus iuxta promissionem tuam.

PSALMVS

Pollicitus enim es in lege tua, te omnes saluaturum, qui custodiunt mandata tua.

Et respondebo exprobrantibus mihi uerbum. Iis qui afflictionem, & calamitatem meam mihi exprobrant, respondebo uerbum hoc, quod sequitur.

Quod speraui in sermonibus tuis. Hoc est, quod ego illis respondebo, sperasse me in dei uerbis, qui multa bona omnibus pollicitus est, qui illius seruauerint mandata. Quam ob causam afflictiones, & calamitates omnes facile sustineo: optima nimirum in spe educatus.

Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usque ualde. Ne auferas a me in perpetuum prophetica gratiam: sed si ex dispensatione ad tempus illam abstuleris, rursus precor mihi eam restituere. Vel ne permittas diu ex ore meo ueritatem auferri, si quando, ut accidere potest, ab ea me decidere contigerit, vel ne ualde eam auferas, hoc est, nunquam auferas.

Quoniam in iudiciis tuis supersperaui. Quoniam in lege tua ualde speraui, confidens si legem tuam seruauero, conferuam in me esse ueritatis tue gratiam.

Et custodiam legem tuam semper, in seculum, et in seculum seculi. Semper legem tuam custodiam, hoc est, in omni negotio. Illa autem uerba: in seculum, & in seculum seculi: idem significant, quod semper, tamen si ad maiorem perpetuitatis atque eternitatis intensiorem dicta esse possunt. Vel custodiam hanc legem tuam, non in hoc tantum seculo, sed etiam in futuro, quod seculum seculi appellatur, tanquam presenti seculo honoratius. His autem uerbis, promptitudinis uehementiam demonstrat, quam habebat, ut legem obseruaret.

Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui. Prosperè dirigebar ad omnia quæ agenda erant. Causa autem huius rei fuit, quia mandata tua dilexi. Vel, cum calamitatibus circumdarer, animo non angebar, quia inter afflictiones illud mihi saltem delectationi & solatio erat, quod conscius mihi essem, diligenter me exquisisse omnia mandata tua. Solet autem bona conscientia maximum semper solamen prestare.

Et loquebar in testimoniis tuis coram regibus, et non confundebam. Loquebar legem coram regibus, & bonum inde nomen reportabam. Liberè enim loquebar in mandatis tuis, &

timore nullo cohibebat. Congruunt etiam hæc verba sanctis Christi martyribus.

Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi ualde, & leuavi manus meas ad mādāta tua, quæ dilexi. Meditabar quidem in eis, legens ea; leuabam autem manus meas ad mandata tua, operibus uidelicet ea adimplens & perficiens.

Et meditabar in iustificationibus tuis. Pro meditabar, in Greco legimus, *ἠδολέσχουμ*, de cuius significatione superius dictum est. ἠδολέ-
χουμ. ●

Memor esto uerbi misero tuo, in quo mihi spem dedisti. Erga me seruū tuum, inquit, memor esto illius uerbi, in quod me sperare iussisti. Verbum autem hoc tuū illud est, quo dixisti, te misericordem esse; atque ideo omnes eos etiam saluaturum, qui mādāta tua custodierint, quemadmodum alibi declarauimus. Debemus etiam dignè deo intelligere sermonē hunc: Memor esto: pro, perfice, & ad finem deducito. Neque enim vlla in deum cadit obliuio, aut reminiscētia.

Hæc me cōsolata est in humilitate mea. Hæc spes scilicet, me cōsolata est, hoc est, spes ista recreauit ac refouit me, in humilitate ac miseria illa constitutum, in quam assidua tentationes & calamitates me deduxerant.

Quia eloquium tuum uiuificauit me. Verbum, inquit, illud tuum, de quo paulo ante diximus, cum præ tantis afflictionibus angerer, ac penè mortuus essem, iterum me ad vitam reuocauit.

Superbi iniquè agebant usque ualde, a lege autem tua non declinaui. Illi quidem in multis legem tuam transgrediebantur, ego uero illis non me adiunxi. Vel iniquè agebant, deridentes me, quòd legi tuæ semper incumberem, & ab illius meditatione nunquam recederem. Superbos autem appellat legis contemptores. Tales enim esse solent elati omnes, ac superbi.

Memor fui iudiciorum tuorum a seculo domine, & cōsolatus sum. Quæ a seculo, hoc est, quæ ab initio sunt, & in futurum erunt. In his autem iudiciis continetur, quòd uirtute præditos homines, tametsi ad tempus affligi permittas, tandem glorificabis. Quòdque eos inhonorabis, qui prauis imbuti sunt moribus, quanquam interea tranquillam ac forlicem vitam degere videantur.

PSALMVS

204

Tristitia detinuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. Tristis fui, inquit, propter peccatores, partim quidem iratus, quod legem tuam a deo contemnāt, partim etiam dolens, quod ipsi perituri sint.

Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ. Cantandæ, hoc est, meditandæ à me sunt: vbicunq; habitauero, vbicunq; vitam degero. Vel aliter: loco cantorum mihi erant, & in psalmos eas mihi constituebam, atque eas psallendo delectabar.

Memor fui nocte nominis tui domine, & custodui legem tuam. Nocturno, inquit, tempore, quando immundi dæmones, plures solet perturbationes afferre, ego te in memoria semper habebam, & præ timore tuo sapientior reddebar. Vel in nocte passionum, atque affectuum, & quando ab illis obtenebrabar.

Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui. Hæc memoria scilicet. Solet enim propheta aliquando verbum mutare in nomen: iuxta illud, hæc me consolata est in humilitate mea. Hæc memoria, inquit, ideo mihi facta est, quia valde exquisiui iustificationes tuas. Illinc enim ego timorē accepi.

Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam. Tu portio mea es. Hæreditas, inquam, mea, & diuitiæ meæ. Alia enim terrena omnia despicio. Atque ideo dixi: hoc est, pollicitus sum custodire legem tuam, & nullo pacto eam transgredi.

Deprecatu sum faciem tuā in toto corde meo, miserere mei secundum eloquiū tuum. Te, inquit, pro delictis meis ex toto corde deprecatu sum: miserere ergo mei, iuxta eloquiū tuū. Scriptum est enim in lege tua, quod delinquentium miseraberis. Vel secundum promissionem, aut distinctionem tuā. Per faciem autem dei, ipsum deum circumloquitur.

205

Cogitavi vias tuas, & conuerti pedes meos in testimonia tuā. Legem tuam meditatus sum, cōuersationisque, ac vitæ meæ semitam direxi ad mandata tua. Quædam autem exemplaria habent: cogitavi vias meas, hoc est, prius considerauit, quid agendum mihi esset, aut quid dicendum: atq; ideo ambulauit intra mandata tua.

Paratus sum, & non sum turbatus, ut custodiam mandata tuā.

Paratus sum ad custodiendum ea; atque ideo ab eorum difficultate, aut seueritate turbatus non sum. Malum enim quod quis prius considerat, atque expectat, tolerabilius efficitur. Vel dæmonibus, seu tentationibus me inuadentibus, turbatus non sum, sciens quòd impetum in me facturi erant. quã ob causam ad tolerantiam me præparauì.

Funes peccatorum circumplexi sunt mihi, & legem tuam non sum oblitus. Funes peccatorum prauæ sunt dæmonũ cogitationes, quibus ceu vinculis quibusdam, neçtere, atque alligare omnes conantur, quibus cum certant. Hi, inquit, funes, mihi circumplexi sunt, nec tamen ideo oblitus sum legis tuæ. Illius enim timore, omnibus peccatorũ vinculis veluti gladio quodam incisus liberatus aufugi.

Media nocte surgebam ut confiterer tibi, ad iudicia iustitiæ tuæ. Media nocte quãdo dæmones aduersum homines magis insurgunt, & alios quidem ad prauas cogitationes, alios verò ad ipsa vrgent facinora. Vel aliter: eo, inquit, tempore surgebam è lecto, vt tibi confiterer, quando somnus quiescētibus, suauior videri solet: surgebam dico, vt confiterer, hoc est, vt gratias tibi agerem, propter iudicia iustitiæ tuæ. Hæc autem iudicia tu nobis parcens, mādasti lege tua obseruari: vt dum tui timorem addiscimus, moderatiores efficiamur: ne intemperantia secuti, maioribus damnemur suppliciis. Vel surgebam, vt confiterer tibi peccata mea propter iudicia iustitiæ tuæ, hoc est, timens propter ea.

Particeps ego sum omnium timētium te, & custodiētium mādata tua. Aequè ego, inquit, atque illi, te timeo, æquè etiam mādata tua obseruo. Vnus etenim ex illorum numero sum, qui te maximè venerantur, atque obseruant.

Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me. Tu totius orbis misereris, tu omnes nutris, tu omnium curam ac prouidentiam habes, tu patiens es ad omnes. Miserere igitur mei, & doce me iustificationes tuas, ita vt altius & perfectius eas intelligam. Huiusmodi autem verbis, vtitur beatus David, non quòd procul esset à misericordia dei, sed vt illum sibi magis beneuolum redderet, & vt ampliore erga se misericordiam conciliaret.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secundum uerbum tuum. Beneficio, inquit, affecisti seruum tuum. Ita enim Symma-

PSALMVS

chus reddidit. Secundum autem verbum tuum, quod in lege scriptum esse diximus. Ibi enim expressè pollicitus es affecturum beneficio eos, qui tibi placere studuerint. vel aliter: quia Græca dictio, λόγος, non verbum tantum, sed rationem etiam significat, secundum rationem, inquit, fecisti hæc bonitatem, hoc est, secundum id quod diuinitatem tuam decet. Continet autem hic sermo gratiarum actiones, pro acceptis beneficiis.

Bonitatem et disciplinam, et scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. Doce me, inquit, bonitatem erga amicos & cognatos, disciplinam in actionibus, & scientiam in contemplando. Instrue me igitur in his omnibus, quia mandatis tuis obtemperavi, vel quia credidi, quod instrui deberem à mandatis tuis, atque ab illis sapientior reddi.

Præquam humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum custodiui. Antequam affligerer, ego peccaui, & quia post peccatum castigatus sum, de cætero legem tuam custodiui, timens ne si rursus mihi peccare contingeret, rursus pari modo afflictione aliqua castigandus essem. Solet enim post peccatum afflictio consequi, atque humiliatio. Fortassis etiam, de ea loquitur humilitatis virtute, quæ cordatis hominibus de conscientia innascitur peccati, ita ut sensus sit: quod peccatum sibi fuit causa humilitatis.

Bonus es tu, et in bonitate tua doce me iustificationes tuas. Tanquam bonus, & misericors doce me sincerius, ut ego etiam bonus fiam. Sapius verò idem repetit, orationem intendens, ac veluti diuinæ doctrinæ avidus.

Multiplicata est super me iniustitia superborum, ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua. Illi, inquit, summa me afficiunt iniuria, ego tamen propterea à mandatis tuis non recedam, nec superbos imitabor: quin immo scrutabor mandata tua, in quibus consolationem capio. Per superbos autem, & demones intellige, & legis contemptores.

Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego uero legem tuam meditatus sum. Induratum est, inquit, eorum cor aduersum me. Lac enim coagulatum in caseum obdurefcit. Vel quia Græca dictio, ἐρυεώδης, non tam coagulatum quam caseatum significat. Caseatum est, inquit, hoc est, pingue effectum, & abundans iniquitatibus. Effici enim solet pinguius lac, ubi in ca-

in caseum concreuerit.

Bonum mihi, quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. Vtile quidem mihi fuit, corripi à te, variis afflictionibus, vt iustitiam tuam addiscerem: q̄ scilicet tu peccantes castigas.

Quòd si in præfenti vita punis peccatores, quanto magis id facies in futura?

Bona mihi lex oris tui, super millia auri & argenti. Lex, quã Moyſi tradidisti, bona mihi est, eo q̄ instruit, atque erudit me. Nam & corpus castigat, & mores dirigit, & sapientiorum animam reddit.

καθὼς
μοι ὁ
θεός.

Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me, da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Tu me, inquit, plasmasti, tu mihi prudentiam præsta, tu me doce, & ego addiscam mandata tua, quæ hominem ad rectam semitã dirigunt. Aliqui etiam dicunt, quòd filius & sanctus spiritus dici possunt manus patris: eo quòd eos omnia fecit.

Qui timent te, uidebunt me, & letabuntur, quia in uerba tua sperauerunt. Videbunt me proficere, si mihi intellectũ præstiteris: & letabuntur, quòd in mandatis tuis valde sperauerim & non in aliis seculi huius auxiliis.

Cognoui domine, quòd iustitia iudicia tua, & ueritate tua humiliasti me. Experientia cognoui, quòd iudicia tua iusta sunt, quòd q̄ merito multis me afflictionibus depressisti, vt prudentior fierem. In te enim deliqueram.

Fiat mihi misericordia tua, ut consoletur me, secundũ eloquium tuum, seruo tuo. Fiat mihi seruo tuo misericordia tua, vt me calamitatibus afflictum refrigeret. Fiat autẽ hoc mihi, iuxta promissionẽ tuam. Pollicitus enim es in lege tua, opem te laturum esse omnibus pœnitentibus.

Veniant mihi miserationes tuæ, & uiuam. Mihi, inquam, qui modo tristitia ac mœrore penè eram suffocatus.

Quia lex tua meditatio mea est. Veniant mihi, inquit, illæ miserationes tuæ, quia deinceps, præ cæteris omnibus, lex tua erit meditatio mea.

Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me. Erubescant, q̄ nihil potuerunt perficere, eo quòd superati & profligati sunt. Ipsos autem dæmones intelligit, seu diuinae legis contemptores, vt diximus. Iniuste autem fecerunt iniquitatem in me, quia propter inuidiã, me aggressi sunt.

PSALMVS

Ego autem meditabor in mandatis tuis. De hoc iam alibi sepe dictum est.

Ἰησῆς
700 av.

Conuertant me timentes te, & qui cognoscunt testimonia tua. Ij, inquit, qui timent te conuertāt me, si aliquādo seductus, à mandatis tuis aberrauero.

Ἰησῆς.

Fiat cor meum irreprehensibile in iustificationibus tuis, ut nō confundar. Irreprehensibile fiat cor meum, dum in iustificationibus tuis meditatur, & utinam timore eorū purgatus, non confundar, turpe aliquid committens.

Desicit in salutare tuum anima mea. Abit quodammodo, atque dissoluitur anima mea, desiderij vehementiam non ferens. Per salutare autem salutarem Christi incarnationem intelligit. Ait igitur, se illius salutaris desiderio maximè teneri.

In uerba tua supersperauī. In uerbis tuis confido, futurū esse quod cupio: in eius dico uerbis, quę in lege de ipso saluari scripta sunt. Aliqui uerò intelligunt, beatū Dauid hæc uerba dixisse, de sua salute. Opto, inquit, eam cōsequi salutem, quę à te prouenit: & in mādata tua ualde cōfido: quod scilicet ea obseruans saluabor. Illud etiam annotandum diximus, quod indifferenter propheta nunc singulari sermone, uerbum dicit, nunc uerba in plurali.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando consolaberis me? Debiles effecti sunt animæ meæ oculi, aspicientes in legem tuam, Defecerunt autem quærentes, quando consolaberis me: instruens scilicet & docēs me, & occultos in lege tua thesauros reuelans.

Quia factus sum sicut uer in pruina, iustificationes tuas nō sum oblitus. Aiunt utrem pruina frige factū constringi. Talem se beatus Dauid effectum esse dicit: constrictum nimirum & castigatum calamitatibus. Qua de causa negat se ullo unquam tempore iustificationum dei futurum immemorem, ne rursus in tentationes, & calamitates deferri eum contingat. Alij utrem dicunt tractum in pruina molliorem ac laxiorem fieri. Talis, inquit, ego effectus sum, quia multis calamitatibus distractus, tandem etiam debilitatus, ac dissolutus sum: attamen neque ideo iustificationes tuas oblitus sum. Vel aliter: factus sum sicut uer, mortuus nimirum, quantum ad animi affectus: ueruntamen capax elo-

quorum dei. Effectus autem sum huiusmodi in pruina di-
tinae gratiæ, quæ ab eo descendit, & passionū mearum flami-
nam refrigerauit. Atque ideo non recessi à lege tua, sciens,
quòd per illam ego gratiam etiam à te consecutus sum.

Quot sunt dies serui tui? quando facies mihi de persequentibus
me iudicium? Quot sunt pauci prorsus. Quādo igitur facies
mihi iustitiam, de persequentibus me inuisibilibus seu etiā
uisibilibus inimicis? facies autem hoc iudiciū, si illos in fu-
gam conuerteris, & procul à me eos insecutus fueris.

Narrauerunt mihi iniqui garrulitates, sed non ut lex tua.

Narrauerunt mihi dogmatum quorundam nugacitates, le-
gi tuæ contrarias. Vel, ij, qui legem tuam interpretabantur,
narrauerunt mihi garrulitates: legi tamen consonū aliquid
non dicebant. Possunt autem hæc verba generaliter aduer-
sus omnes hæreticos accommodari.

Omnia mandata tua æquitas: iniuste persecuti sunt me, adiuua
me. Ea, inquit, mandata omnia vera sunt, in quibus nemi-
ni inferendam esse iniuriam mandasti. Adiuua me igitur af-
fectum iniuria, & vindictam sume de iis omnibus, qui le-
gem tuam transgrediuntur. Est autem hic sermo de visibi-
libus inimicis.

Paulominus consummauerunt me in terrā, ego autem non dere-
liqui mandata tua. Penē, inquit, interemerunt me. Consum-
mare dixit, pro vitam finire. Consummauerunt me igitur,
hoc est preparauerunt vt meam vitam consummarent. Vel
concluserunt me in terrā, seu euerterunt me in terram: ego
tamen à meditatione aut ab obseruatione mādatorum tuo-
rum non recessi.

Secundum misericordiam tuam uiuifica me, & custodiā testimo-
nia oris tui. In misericordia tua uiuifica me, tanquā miseri-
cors. Et de his verbis, uiuifica me, iam superius dictum est.
Testimonia verò oris tui, ea dico, quæ Moyfi mandasti.

In seculum domiuerbum tuum permanet in cælo. Manda-
tum tuum incommutabile in cælo semper permanet. Illud,
inquam, mandatum, quo cælum in suo semper ordine con-
tinetur.

In generationem & generationem ueritas tua. Veritas hu-
ius mandati in omni semper generatione cōstans permanet
& ordo semel constitutus, in diuersa non mutatur.

PSALMVS

Fundasti terram, & permanet ordinatione tua. Hæc etiam permanet ordinatione tua, hoc est, quæ admodum tu disposuisti.

Perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi. Permanet dies, vt ordinasti. Antiquū enim atque à te statutum ordinem conseruat. Huius autem perseueratiæ causa est, quia hæc, & alia omnia simul tibi seruiunt, & mādato tuo non secus, ac serui domino suo, obtemperant. Altius etiā intelligendo : verbū tuū in cælo semper permanet, apud Angelos. Faciētes enim, inquit, verbū eius. In generationē etiā & generationē anti qui & noui populi est veritas tua: illa, i quā, veritas, quæ est in lege. Apud vtraque enim generationē verbū tuū verū esse prædicatur. Fundasti etiā ecclesiā, & in Euangelica eam fide stabilisti? Ecclesiā dico, quæ antea terra meritò dici poterat, quia terrena sapiebat, & terrenis versabatur, Ideoq; permanet, vt ordinasti. Et quanquā multa tentationum, ac persecutionum maria, vt ita dicam, quasi Oceanus quidam, vndique in eam irruerint, non tamen aduersus eam præualuerunt. Perseuerat etiā dies, hoc est, pietatis ac religionis lumen, quod simulac ex Euangelij prædicatione ortū atq; accēsum est, ab aduersarij potentia nunquam extingui potuit. Prophetice autem hæc dicta sunt.

Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perissem in humilitate mea. Nisi, inquit, ea de causa, fuisset liberatus, quia assidue meditor legem tuam; proculdubio calamitatib; tuis, maiori in me cum impetu irruentibus, perissem in afflictione mea.

In seculū domine non obliuiscar iustificationes tuas: quia in ipsis uiuificasti me. Per totum seculum, iustificationum tuarum memoriam non amittam: quoniam per eam me iam penè expirantem uiuificasti. Ideo autem liberatus sum, quia legē tuam meditabar.

Tuus sum ego, & saluū me fac, quia iustificationes tuas exquisiui. Scriptū est enim in lege tua, quod qui fecerit eas iustificationes, viuet in eis. Quoniam igitur ego tuus sum, salua me ab insidiatoribus meis. Tuus autem sum, veluti qui iustificationes tuas toto corde exquiro.

Me expectauerunt peccatores, ut perderent me. Mihi, inquit, insidiatii sunt. Nam qui insidiantur, expectare eum solent, cui insidias tendunt.

Testimonia tua intellexi. Prudentior à te effectus, atque ideo in illis refrigeror & consolor.

Omnis consummationis uidi finem, latū mandatum tuum ualde. Finē, inquit, cognoui esse in humano quolibet aut diabolico studio. Latū enim mandatū tuū ualde. Neque enim humanā mentē arctat, quinimmo ad cognitionē atq; ad intelligētiā, eam dilatat. Ab ea enim ego dilatatus sum, & finē omnis cōsummationis cognoui. Vel aliter: omnis consummationis, hoc est, omnis destructionis finem noui: qualis nimirū mortis finis sit iusto homini, & qualis peccatori. Sequitur: Latū mandatum tuum ualde: quia eos omnes recreat, & eorū corda dilatat, qui in angustiis atque afflictionib; uersantur. Per mandatum uerò legem intellige. uel, latū est mandatum tuū, eo quòd angustias & ærumnas nullas præstat, tametsi inercialibus ac pigris hominibus laboriosum id esse uideatur.

Quā dilexi legē tuā domine, tota die meditatio mea est. Valde, inquit, amaui legē tuā, atq; ideo tota die meditor in ea: quāq; scilicet die: modo illā legēs, modo mētē cōtemplās, modo etiam operibus omnia perficiens, quæ in ea mandantur.

Super inimicos meos instruxisti me mandato tuo, quia insecutum meum est. Omnes qui legem non obseruant, inimici illorum sunt, qui eam obseruant. Super eos, inquit, docuisti me, mandatum tuum, quia illud semper dilexi. Quo circa illi quidem me iniuria afficiunt, ego uerò eos minimè, quia maiorem scilicet à te sapientiam edoctus sum.

Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. Iphis etiam doctoribus meis sapientior effectus sum, quia assiduè meditor legem tuam, quæ illuminare, atq; instruere solet mentes hominum.

Super senes intellexi, quia mandata tua exquisiui. Super antiquiores me, inqt, & maiores ætate, Et subnotare uidetur ipsum Saul. Talis etiam fuit & Daniel, qui Susannæ causam supra omnes populi seniores intellexit. Est autem huius maioris sapientiæ causa diuinorum mandatorum inquisitio, diligensque inuestigatio, & custodia. Possunt etiam hæc uerba legi ex persona noui populi, cuius inimici sunt Iudæi: eo quòd aduersus eos inimico atq; infenso semper sunt animo. Dici etiam possunt Iudæi, doctores, eo quòd primi ipsi gentes docuerūt esse unum deum, primique sacræ scripturæ li-

PSALMVS

brois eis tradiderunt. Appellabimus eos etiam seniores, veluti priorem atque antiquiorem populum. Filius meus, inquit, primogenitus Israel. Super hos Iudæos igitur nos in lege melius instructi sumus: quia illam sapientius iuxta occultiores sensus/intelligimus. Quo circa magis etiam eam amamus, cum multis de causis, tū præcipuè, quia omnia nobis præsignauit, quæ pertinerent ad Christum.

Ab omni uia mala prohibui pedes meos, ut custodiam uerba tua. Feci hoc, inquit, ne mandata tua spernerem, quæ hoc iubet.

A iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem statuisti mihi. Non homo, sed deus: quem cum timerem, non declinaui ab eius mandatis.

λ. ε. ρ. γ. γ. ι.

Quam dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo. Eloquia dico, quæ corporis quidem gutture proferuntur, sed interiori animæ gutture gustantur. Illam autem intelligit uoluptatem, qua omnes in fruuntur, qui intellectualibus animæ sensibus pollent. Iis etenim qui inualidiori sunt stomacho, quiq; cibum malè digerunt, ipsum etiam mel amarū uidetur.

ψ. μ. ο. σ. δ.

A mandatis tuis intellexi, propterea uodi omnem uiam iniustitiæ. Ab his, inquit, instructus sum, & effectus sapientior. atque ideò ab omnibus malignis hominibus aduersus sum,

Lucerna pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis. Luminis enim ac lucernæ instar lucis radios emittens semitam illam manifestam reddit, quæ ad uirtutem deducit. In nocte etenim præsentis uitæ, atque in affectuum nostrorum tenebris, rectam nobis lex uiam ad benè ac beatè uiuendum demonstrat, nec labi nos finit in peccatum. Per pedes etenim, & per semitas, uitæ ac cōuersationis modum intellige. Illud etiam sciendum, quòd lex Mosæ iuxta literam intellecta, lucerna iis est, qui per illam uirtutum semitam incedunt, quæ ad actiones pertinet. Spiritualiter uero intellecta, lucerna illis est, qui per contemplationis callem feruntur ad deum.

Iuravi, et statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Vbi utilitatis illius experientiam cepi, quæ à mandatis tuis prouenit, statim iuravi, hoc est pollicitus sum, & statui mihi ueluti incommutabile iuramentum ut ea obseruarem. Statuere enim dixit pro stabilire.

Humiliatus sum usque ualde domine: uiuifica me secundum uerbum tuum. Diu, inquit, humiliatus sum à uoluntaria, seu etià ab inuoluntaria.

tantaria afflictione. De verbis autem, viuifica me, iam superius dictum est, ibi: adhæsit pavimento anima mea &c.

Voluntaria oris mei, beneplacita fac domine. Voluntarias, inquit, promissiones meas, quas nulla necessitate, sed sponte ac volenti animo pollicitus sum, suscipe, precor, benignus, & dirige. Huiusmodi autem fuit promissio illa, ac iuramentum, obseruandi mandata.

Et iudicia tua doce me. Difficilia enim sunt, atque obscura. Iudicia enim, inquit, tua abyssus multa, vel doce me, vt profundius ea intelligam.

Anima mea in manibus tuis semper, & legem tuam non sum oblitus. Animam, inquit, meam in manus tuas semper trado, teque vt illius custodem, protectorem, ac moderatorem suscipio. atque ideo legis tuæ oblitus non sum, ne fortassis caderem. ἐν χερσίν σου

Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erravi. Posuerunt mihi laqueum vt comprehenderent me, & seductus non sum à mandatis tuis, timens ne in laqueum inciderem: verum qui ambulant in lege dei, in laqueos incidere non possunt.

Hæreditauit testimonia tua in seculum: quia exultatio cordis mei sunt. Perpetuam hæreditatem ea esse reputavi, & lucrum quoddam, quod perire non posset. Hoc autem sermone affectum suum indicat erga diuina mandata.

Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas in seculum, propter retributionem. Persuasi, inquit, cor meum, & conuerti illud ad facienda semper mandata tua: atque hoc, ob repositam iis omnibus retributionem, qui quæ tibi placita sunt, adimpleuerint.

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi, adiutor & defensor meus es tu, in uerba tua supersperavi. In lege, inquit, tua confusus sum, quæ & eos iustificat, qui illam obseruant, & bona in super eis pollicetur.

Declinate à me malignantes, & scrutabor mandata dei mei. Maligni nanque homines & dæmones, fidelium atque piorum animos perturbant & impedimentum eis præstant.

Adiuua me secundum eloquium tuum. Iuxta promissionem tuam. Pollicitus enim es in lege te eos omnes defensurum, qui illam seruauerint, vel simpliciter iuxta promissionem tuam. ἐν πλάτῃ σου

PSALMVS

κζ ζυσδρ
μς.

Et iuifica me. De hoc iam dictum est.

Et non confundas me ab expectatione mea. Ne confundi me permittas, aut frustrari spe in te mea.

Aiuua me, & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper. Ab inimicorum insidiis saluabor.

Spreuisti omnes discedentes a iustificationibus tuis, quia iniusta cogitatio eorum. Tanquam inutiles neglexisti, & repulisti eos: recedunt autem a dei lege, qui quæ iniqua sunt, cogitant.

παραβί-
ωντας.

Transgressores reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua. Quisquis deliquerit, iudicio meo, legis tuæ transgressor efficitur, atque ideo legem ego tuam dilexi, ne simili modo transgressor existimarer. terræ autem peccatores dixit, quia de terra sunt, vel quia in terra peccant.

Confige timore tuo carnes meas, a iudiciis enim tuis timui. Dum iudicia tua, inquit, lego in animo quidem, timore corripior, ipsum tamen corpus huiuscemodi timore non castigatur. Tu igitur confige & ipsum corpus hoc timore, ita ut ad immoderata desideria, aut ad minus honesta opera, amplius non feratur.

Feci iudicium, & iustitiam: non tradas me calumniantibus me. Iustum, inquit, iudicium feci. Me igitur, quod iustum est, iudicantem ne tradas quæso iis, qui iniuste mihi insidiantur. Nec dominantur mei iniqui homines, cum ego æqua & iusta semper sectatus sim. Dictio autem Græca, & δινῶσι, non tam calumniantes, quam iniuriam seu iniustitiam facientes, significat.

Suscipe seruum tuum in bonum: non calumnientur me superbi. Longanimis esto seruo tuo, pro bono, ita ut per synceram pœnitentiam superuenientes peccati sordes possit abluere, nec superbi, hoc est, nec legis contemptores calumniantur me, quasi fato quopiam, & non ob delicta mea, in calamitatem huiusmodi inciderim. vel non calumnietur me, ut temere pœnitentem, aut tanquam frustra sperantem ullam salutem.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ. Animæ, inquit, meæ, oculi non mediocriter debilitati sunt, dum ad salutem illam assidue aspiciunt, quæ ex te pendet, & ad promissionem iustitiæ tuæ.

Fac cum seruo tuo domine secundum misericordiam tuam, & in iustificationes tuas doce me, Fac misericordiam tuam in seruum

tuam, tanquam misericors. vel fac beneficium in misericordia tua: & misertus mei, doce me iustificationes tuas.

Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum ut cognoscam testimonia tua. Et si intellectum mihi præstiteris, cognoscam ea. γνώσομαι
κνρίφ.

Tempus faciendi domino: dissipauerunt legem tuam. Tempus est tibi domino faciendi scilicet vltionem, cum iniqui legem tuam spreuerint & destruxerint.

Propterea dilexi mandata tua, super aurum & topazion. Quia illic legem tuam dissipauerunt, ego idcirco eam magis dilexi, quam aurum aut pretiosos lapides, aut omnes denique diuitias.

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar. Non ad hoc tantum, aut ad illud mandatum, sed ad omnia mādata tua: quod maioris perfectionis signum est. Ad id verò dirigebar, vt tibi inferuirem, vtque tibi parerem, qui mandata ea obseruari iusseras: cum illi contra te ad iram excitarent.

Omniem viam iniustam odio habui. Qui mandata dei diligit, omne vitium odit, veluti eis contrarium. Neque enim inter se conueniunt vitium & virtus, lux & tenebræ, ægritudo & sanitas.

Mirabilia testimonia tua, ideo perscrutata ea est anima mea. Mirabilia sunt: quia & omne virtutis genus docent, & omne vitium arcent. & idcirco anima mea non simpliciter, aut vulgari quodam modo ea scrutata est, sed perscrutata: summa nimirum cum diligentia atque exquisitione. ἐξερεύνη-
σεν ἀντὴν.

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Vel ipsis ætate paruulis, nec dum etiam viris: vel mente atque intellectu paruulis: vel ipsis etiam fidelibus, qui ex gentibus crediderunt, veluti nuperrime deo adiunctis: vel simpliciter, nouo populo christiano, qui paruuli nomen merito habet, propter voluntariam humilitatem.

Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tuā desiderabam. Os, inquam, animæ meæ, hoc est, mentem meam: hæc etenim mentem prauis ego cogitationibus claudens, & bonis aperiens, prudentiæ spiritum & sapientiæ gratiam attraxi. Verba autem illa, desiderabam, perscrutatus sum, supersperaui, & alia huiusmodi, vehementiorem animi intentionem demonstrant.

Respice in me & miserere mei secundum iudiciū diligentium no-

PSALMVS

mentuum. Quilibet homo misericordia dei assiduè indiget, respice igitur in me tentationibus afflictum. secundum iudicium vero, hoc est, iuxta determinationè, quam posuisti diligentibus te, iudicans te eorum misertum iri, atque auxiliaturum eis, & præsertim iis qui in tentationibus forent.

Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniquitas. Viam, inquit, vitæ meæ secundum legem tuam direxi. Nò dominabitur igitur mei iniquitas, ita vt faciam eam. Omnis enim, qui facit peccatū seruus est peccati. vel iniquitatè dixit pro iniquo homine, rogans, vt iniqui homines sui non dominantur. omnem etiam iniustitiam dixit, quæcunque scilicet ea fuerit, pro nulla iniustitia.

Redime me à calumniis hominum, & custodiam mandata tua. Ne aut illi me calumnientur, aut ego illos: grauiissimū enim quid est calumnia, & desperationem persæpe in eos immitit, qui pusillanimes sunt, atque in diuina sapientia parum confidunt. Pollicetur autem beatus David diuina se obseruaturum mandata in retributionem, atque in præmium præstitæ sibi à deo libertatis. vel redime me, & custodi, ne per turber, à calumniis, quæ mihi sæpenumero impedimenta solent præstare.

ἐπιφανος.

Faciem tuam ostende super seruum tuum: doce me iustificationes tuas. Ostende mihi, inquit, illam potentiam tuam, quam in prospiciendo habes, & custodiendo creaturam tuam, hoc est, respice in me. vel aliter facies patris est filius. Qui vidit, inquit, me, vidit & patrè. Vnde & patris character filius dicitur. Rogat igitur propheta incarnandum filium sibi ostendi, qualis nimirum futurus sit, & tradendas similiter euangelij iustificationes edoceri. vel ex persona noui populi ad deum supplicat, petens mitti sibi hunc filium, & doceri se ab eo iustificationes legis.

Αιεζόδοτος
ὁ δ' ἄτορ καὶ
ἐπίδυσσερ.

Decursus aquarum subierunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Per aquarum decursus, charadras & valles intelligit, ac loca cõcaua, per quæ aquæ fluere solent. Oculi, inquit, mei lachrymando concaui effecti sunt, charadræque ac vallis cuiusdam speciem subierunt: vel contabuerunt lachrymarum copia: quam ideo emisi, quia transgressores nò custodierunt legem tuam. Tota etenim nocte miseriam ego illorū desiebam. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt per-

tineant ad Iudæos, qui iniquè agentes Christum interemerunt. Lachrymatus enim est dominus super eos, tanquam super cognatos, ac eiusdem generis homines.

Iustus es domine, & recta iudicia tua. Hoc assiduè cogitare, dicere, credere, & confiteri optimum est.

Mandasti iustitiam testimonia tua, & ueritatem tuam ualde.

Mandasti ea valde, iustitiam nimirum & ueritatem. vel mandasti ea testimonia obseruari, ut valde iusta, & valde uera. Lex etenim tua quod iustum est, omnibus retribuit, tam iis qui rectè agunt, quàm iis qui non rectè: & uerax etiam est in promissionibus suis.

Tabescere me fecit zelus meus, quia obliui sunt uerba tua inimici mei. Zelus quo propter te accendor, quòd ab eis spernaris: uel iusta ira, qua pro te commoueor, & mandatorum tuorum obliui sunt, quòdque à veteri meditatione sua recesserunt inimici illi mei, qui ob ardorem animi in te meum mihi infensi sunt.

Ignitum eloquium tuum uehementer, & seruus tuus dilexit illud. Purissima, inquit, atque immaculata est lex tua, quasi aurum quoddam ignitum, atque igne examinatum. Similem sententiam habuimus in psalmo undecimo, ibi: eloquia domini eloquia casta, argentum ignitum. Eadem enim dictio utrobique est, in Græca lectione, quæ & ignitum significat, & igne examinatum. Hoc uerò eloquium seu mandatum tuum is solus diligit. Qui seruus tuus est, qui tibi seruit, te colit, & cum timore ueneratur.

Adulescentulus sum ego, & contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus. Iuxta historiam beatus Dauid adulescentior erat inter cæteros fratres, & propter staturæ exilitatem fuit etiam contemptus à patre, quando Samuel propheta uenturus cum in regem, aduenit. Fuit etiam iunior ipso Saul, & neglectus ab eo, cum persecutiones ab eo varias sustineret: ueruntamen hic iunior & neglectus supra hos omnes, diuinorum mandatorum meminit. Possumus etiam intelligere hæc uerba, ut prolata sint ex persona noui populi, qui contemptus quidem & neglectus fuit ab antiquo Iudæorum populo, & tamen supra eum diuinam legem intellexit, atque obseruauit.

Iustitia tua, iustitia in seculum. Diuina iustitia propriè ac uerè

PSALMVS

est & dicitur iustitia. quemcunque enim deus iustificauerit, iuste atque in æternum iustificatur: hominum verò iustitia huiusmodi non est, sed temporalis & persæpe fallitur.

Et lex tua ueritas. Lex tua idem ferè est, quod ueritas, cū in omnibus uera dicat, uel ueritatem dixit, pro rectitudine, iuxta illud: iustus es domine, & recta iudicia tua. De hoc etiam dictum est in psalmo decimo octauo, ibi: Iudicia domini uera simul & iustificata.

Tribulationes et angustiæ inuenerunt me: madata tua meditatio mea est. Inter tot calamitates meas, illud mihi unicum fuit solamen, quo dolorem leuabam, quòd in mandatis tuis assiduus meditabar.

Aug. 10. 10. 24.

Iustitia testimonia tua in seculum. Hoc est, iustitia æterna, ut prædiximus.

Intellectum da mihi, et uiuam. Græca dictio, σοφίαν, non solum significat intellectum da, sed etiam prudentem facito. Si igitur intellectum & prudentiam mihi dederis, uiuam, & uerè uiuam. nam qui prudentes non sunt, uerè non uiuunt. eorum etenim uita inanis est.

Clamaui in toto corde meo, exaudi me domine, iustificationes tuas exquiram. Dū tribularer, inquit, clamaui ad te, nec simpliciter, sed in toto corde meo: ideo exaudi me. nam si exaudieris, iustificationes tuas perquiram.

Clamaui ad te, saluum me fac, et custodiam mandata tua. Eandem repetit sententiam, preces suas magis intendens, & promissionem confirmari cupiens. saluum autem fac me, periclitantem scilicet.

3. p. 260. 1. 2.

Præueni ante tempus, et clamaui, quia in uerba tua supersperavi. Præueni, inquit, diluculum. in ipsa etiam intempesta nocte, cū tempus adhuc non esset, quo exurgere homines solēt: & clamaui ad te, confidens in uerbis tuis, quæ per sanctum mihi spiritum manifestaasti. clamabit enim, inquit, ad me, & ego exaudiam eum.

Præuenerunt oculi mei diluculo, ut meditarer eloquia tua. Ipsum etiam diem præoccupauerunt oculi mei, diluculi nimirum tempore: atq; hoc ut legem tuam meditarer. orabat autem beatus Dauid ante tempus, hoc est, ante diluculum. in ipso uerò diluculo, meditationibus atq; contemplationibus uacabat.

Vocem meam audi domine, secundum misericordiam tuam. In

tua scilicet misericordia, ac tanquam misericors.

Secundum iudicium tuum uiuifica me. Secundum legem tuam fac ut viuam, atque ut legitimè viuam.

Appropinquauerunt persequentes me iniquitati, à lege autem tua longè facti sunt. Quanto illi magis iniquitati appropinquant, tantò magis à lege tua se elongant. in quibusdam uero exemplaribus iniquitatem in quarto casu scriptum est, ut sit sensus: quòd persequentes me appropinquauerunt iniquitatem mihi, hoc est, iniquitatem suam prope me adduxerunt, ac penè comprehenderunt me. huiusmodi uero homines tam praua operantes longè facti sunt à lege tua.

Prope es tu domine. Alibi etiam ait: prope est dominus omnibus inuocantibus eum. item alibi scriptum est: deus appropinquans ego sum, & non deus à longè, iuxta illud: Nonne cælum & terram ego impleo? dicit dominus. Et rursus; adhuc loquente te dicam, ecce adsum. appropinquat igitur deus iis, qui per profectum & ascensum, ei pariter appropinquant. peccatores uero elongantur à deo. de eis enim scriptum est, ecce qui elongauerint à te, peribunt.

Et omnes uia tuae ueritas. Tua omnia uera sunt & firma. uel omnes prouidentia tuae rationes, quibus mundum gubernas, uerae sunt, tanquam prouidentia tua uera sit prouidentia. uel omnia iudicia tua uera sunt, tanquam tuta & recta.

Initio cognoui ex testimoniis tuis, quòd in seculum fundasti ea. A principio, inquit, ex his cognoui, quod aeterna illa esse stabilisti. nam cum ea intelligere inciperem, cognoui quod fecisti immobilia ea esse, atque incommutabilia, & quod nullus ea aboleretur esset: quod si plura ex his per euangelium aboleri uidentur, re uera tamen iuxta interiorem atque recòditum sensum non abolentur, sed iuxta exteriorem quãdam apparentiam, & ipsius literae umbram, ut iam declaratum est.

Vide humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus. Vide, inquit, afflictionem meam, & ex huiusmodi me eripe calamitatibus: quia licet propter legem tuam affligerer, eius tamen oblitus non sum, nec sustinui iniquum aliquid agere, aut odisse insidiatores meos. uel uide humilitatis meae uirtutem, & eripe me, quia legis tuae oblitus non sum, illius inquam, legis, quae humilitatem iubet esse sectandam.

Iudica iudicium meum, & redime me. Iudicium meum dico,

PSALMVS

quod cum iis mihi est, qui me oppugnant.

αὐτὸς.

Propter uerbū tuum uiuifica me. Propter legem tuam, propter quam in mortis periculo constitutus sum, uiuifica me a saeuissimis hostibus oppressum.

Longè à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisiuerunt. Longè est salus ab iniquis. in periculo enim sunt, quia mandata tua contemnunt, verum mihi ea salus prope est. liberabor etenim ab illorum insidiis, quia mandata tua ego exquisiui. vel docentis sermo est, dicens q. nulli peccatores saluabuntur, tamen in hac vita fortunati ac felices esse videantur. Vel peccatores à deo auxilium non consequentur, eo quòd illius iustificationes contempserunt.

Misericordia tua multa domine, secundum iudiciū tuū uiuifica me. Tu valde misericors es. fac igitur ut in uniuersali iudicio beatā ego vitam uiuā, quādo boni ac iusti in vitam aibunt æternam. vel fac me in hac vita uiuere secundum legem tuam, adiuuans promptitudinem meam, & simul cooperans.

Multi qui persequuntur me & tribulant me, à testimoniis tuis nō declinaui. Cōplures visibiles atque inuisibiles persecutores sunt, qui quærūt me cōprehendere, & omne tentationum genus excitāt, verum ego in te solo fretus à testimoniis tuis auersus non sum. variis autem modis repetit propheta ea quæ saepe ab eo dicta sunt, & diuersis prolata temporibus.

ἀρτυήσονται.

Vidi insipientes, & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt. Superius etiam dixisse eum legimus, tabescere me fecit zelus meus, quia obliui sunt uerba tua inimici mei.

Vide quoniam mādāta tua dilexi domine, in misericordia tua uiuifica me. Aliquando uiuificari petit, propter mādatorum obseruantiam, & aliquādo propter misericordiā dei: illud quidem ut se iustificet, hoc uero ut modestiam atque humilitatem suam in exemplū cæteris proponat. Perfectioris autem animæ est quod secundo loco eum facere diximus. nemo enim, ut inquit apostolus, ex operibus legis iustificatur. uide in psalmo centesimo secundo, quæ dicta sint in illo uersiculo: qui coronat te misericordia & miseracionibus.

Principium uerborum tuorum ueritas. Omnia, inquit, uerba tua ueritate nituntur. nam si earum principia sunt uera, consequenter & reliqua etiam uera sunt, & principio suo correspondent. fort asse etiam de primis uerbis loquitur, quæ lo-

cutus est dominus ad Adam: de omni, inquit, ligno, quod in paradiso est, comede: de ligno autem scientiæ boni & mali non comedetis. in quacunq; autē diē comederitis, morte moriemini. principium enim est hic sermo verborum omnium quæ à deo ad hominem dicta sunt: qui adeo etiam fuit verus, vt in vniuersum humanum genus mors imperium sumpserit.

Et in seculum omnia iudicia iustitiæ tuæ. Hoc est, æterna sunt, atque inconcussa. nam & superius dixit: quia in seculum fundasti ea.

Principes persecuti sunt me gratis, & à uerbis tuis formidauit cor meum. Non ab illis formidauit, qui occidit corpus, sed à uerbis tuis, quia tu non corpus tantum, sed animam etiam occidere potes in gehenna, hoc est, mandata ego tua magis timui, quàm seculi huius principes, ob quorū timorē nunquam ego aliquid aduersus tua commisi mandata. Intelligere etiam possumus principum nomine ipsum Saul regem: quem cum beatus David occidere sapius potuisset, ob uenerationem tamen mandatorum dei abstinuit. Principi enim, inquit, populi tui non maledices. quòd si maledicere prohibemur, quantò magis lædere, aut occidere?

Exultabo ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. Quemadmodum, inquit, quis diues efficitur inuentis spoliis, ita eloquia tua mentem illuminantia, & scientiæ thesaurum præstantia, me diuitem faciunt.

Iniustitiam odio habui, & abominatus sum, legem autem tuam dilexi. Non simpliciter odio habui, sed etiam abominatus sum. est autem abominatio maior quædam odij intensio. de odio enim iam superius dixerat: iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.

Septies in diē laudē dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Septies apud Hebræos sæpenumero ponitur p pluries. sepe, inquit, in diē laudaui te, propter iudicia iustitiæ tuæ. hoc est, propter legem tuam, vel propter dispensationes, atque administrationes tuas: quæ cum iudicio à te fiunt, cum iustè omnia, & decenter facias. quòd si septies referrī dicamus ad numerum, diem hic intelliges perfectum, hoc est, diem & noctem. & connumera hoc pacto, mediam noctem, diluculū, manē, tertiam horam, sextam, nonam, & uesperas.

ἀγαλλίασθε
ἐν ῥηματι

PSALMVS

Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scādalum.
 Diligentibus legem tuam pax est, non cum inuisibilibus inimicis, sed cum deo: & non est illis offendiculum aliquod. Lex etenim omnē illis viam virtutis explanat, & omne peccati impedimentum aufert. vel illis est pax cum iis, qui eiusdem sunt fidei, tametsi hi sæpenumero pacem habere cum eis nolint.

Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua dilexi. Et dilexi ea, vt adinuenirem quod expectabam.

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea uehementer.
 Nō solum custodiuit, sed etiam dilexit: nec tantum dilexit, sed dilexit uehementer.

Seruauit mandata tua, & testimonia tua, Quæ superius diuisit, nunc coniungit.

Quia omnes uia meæ in conspectu tuo domine. Causa, inquit, huius obseruationis meæ est, quia omnes cōuersationis meæ uia, & omnis actio mea in conspectu tuo perficitur, & te teste, uitæ meæ semitam ambulo. præuidebam enim, inquit, dominum in cōspectu meo semper. unde timēs te, qui omnia mea semper uides, obseruo etiam mādāta tua, & testimonia tua.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine. Non auertatur, nec repudietur à te, tanquam que admittēda non sit. quænam autem fuerit hæc deprecatio, audi.

Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum. Ecce prophete nostri deprecationem. fac, inquit, me non iuxta humanas artes, aut mundi scientias sapere, sed iuxta rationem tuam, & sermones tuos intelligam, & legem tuam ad plenum cognoscam.

Intret postulatio mea in conspectu tuo domine. Postulationem Aquila orationem dixit, & Symmachus suppositionem. & superius quidem dixit: appropinquet: modo uerò intret. nā si appropinquauerit, omnino etiam intrabit.

Secundum eloquium tuum eripe me. Iuxta sapientiam tuam libera me ab afflictionibus: vel iuxta promissionem tuam, quemadmodum & superius dictum est. nam priuatim dominus ei pollicitus fuerat, auxilium atque opem suam se illi præstiturum esse.

70.

Eruent labia mea hymnum cū docueris me iustificaciones tuas.
 Simulac

Simulac iustificationes tuas sapientius me docueris, hymnum aliquem in gratiarū actionem mea efferant labia: hymnum dico, priuatum aliquē, qui pro huiusmodi acceptis beneficiis in laudem tuam, atque in gratiarum actionem conscriptus sit. hoc autem orationis & precum genere suū propheta omnibus ardentissimum demonstrat desyderium.

Pronunciet lingua mea eloquia tua. Assidue ea loquatur, ita p̄dyfocra.
vt semper eadem, aut mediter, aut alios doceam, & nulli rei alij vacem.

Quia omnia mandata tua, iustitia. Hoc est rectitudo, seu directio: mandata, inquam, tua humanam vitam moderantia. huiusmodi autem sermone superius etiam vsus est, dicēs: iudicia testimonia tua.

Fiat manus tua, ut saluet me, quia mandata tua elegi. Adueniat, vt saluet me. huiusmodi illud est, quod alibi legimus: esto mihi in deum protectorem.

Concupiui salutare tuum domine, et lex tua meditatio mea est. Salutem eam concupiui, quæ à te est, & non humanum ali- quod auxilium: atq; ideo lex tua meditatio mea est, vt per eam ab inimicorū insidiis me eripias. possunt hæc etiā intel- ligi dicta esse de saluatoris nostri incarnatione, quæ quod- dam mūdi salutare à deo missum meritò appellatur, (natus est enim, inquit, nobis hodie saluator.) quod salutare pro- pheta noster videre optabat: quemadmodū alibi diximus. vnde meritò subdit: lex tua meditatio mea est: veluti quæ de huiusmodi sepe numero loquitur saluari: tamen adum- bratè atque obscurè admodum illud nobis significet.

Viuet anima mea, et laudabit te, et iudicia tua adiuuabunt me. Viuet anima mea veram vitam, quando qui bona fecerunt, ibunt in vitam æternā: & laudabit te tūc sublimius & per- fectius, & iudicia tua legalia adiuuabunt me, qui ea seruauit, & non mediocrem mihi fiduciam præstabunt. quædam ve- rò exemplaria habent optantis in modū, viuat & adiuuent: ita vt precetur propheta viuere vitam ex virtute quæ pro- priè vita est: & adiuuari ad hoc à lege, quæ dirigat eum, & moderetur, vt prædictum est.

Erraui sicut ouis perdita: quære seruum tuum, quia mādata tua non sum oblitus. Erraui non deperdita aut relicta via māda- torum tuorum, sed erraui in montibus, errabundus illic de-

PSALMVS

gens, huc atque illuc pertransiens, dum persecutionem fusti
neo. quare igitur me, & iterum ad priorē habitationem re
ducito, persecutores meos compescens: quia mādata tua nō
neglexi, vel sermo est ex noui populi persona. erraui, inquit,
quasi ouis perdita per rectam reiigionis semitam non am-
bulans, sed per obliquas quasdam atq; ambiguas vias quæ
ad perditionem ferunt, quare seruum tuum. omnia, inquit
seruiunt tibi. quare eum igitur tu, ô pastor bone, qui iuxta
euangelicam deperditæ ouis parabolam, animam posuisti
pro ouibus tuis, & me perditam ouem ad ouile tuum con-
grega. verum quod sequitur, aduersari videtur huic sensui.
neque enim obliuisci dicitur mandatorum dei is, qui non-
dum ea didicit, sed qui ea olim edoctus est. nisi quis fortas-
se tempus, hoc in loco, positum esse dicat pro tempore: non
solum oblitus, hoc est, non obliuiscor.

2ua ca. d.
100 p.

Canticum ascensuum.

Quindecim hæc canticæ eandem prorsus inscriptionem habent,
uidelicet canticum ascensuum: uel iuxta alium interpretem, cant-
icum ascensionum. huiusmodi autem inscriptionem sortita sunt, quia
captiuos in Babylone Iudæos ascensuros esse prædicunt in Hieru-
salem. continent namque huiusmodi materiam; & tradunt, quomo-
do illi tunc in captiuitate constituti, deum rogauerint, ac tandem ab
eo exauditi, suam patriam receperint. & incipiunt quidem a clamo-
re atque a precibus, quas ad deum fundebant, cum ea calamitate
premerentur; finem uerò habent, qui ad illud tempus pertinet, quo
integre in patriam restituti fuerunt. & hoc quidem secundum hi-
storiam. iuxta anagogen uerò huiusmodi inscriptionem habent hæc
cantica, quia inter ceteros psalmos huiusmodi præcipue dei popu-
lum a Babylone, hoc est, a seculi huius confusione, ubi in passio-
num atque in affectuum seruitute captiuus detinebatur, ad super-
nam deducunt Hierusalem. quicumque enim legerit, atque intelle-
xerit, quanto antiquus ille populus, terrestris Hierusalem tene-
retur desiderio, & quomodo lamentabatur, & quales ad deum e-
mittebat uoces: quæ nam etiam diceret uerba, cum illuc reduceretur:
atque ea denique omnia, quæ in his canticis continentur, arden-
tior profecto, & ipse reddetur, & uehementiori amore flagrabit
supernæ ac cælestis Hierusalem.

PSALMVS II9.

D dominum cum tribularet clamauit, & exaudiuit me. In captiuitatis scilicet calamitate, quam in Babylone sustinui. clamorem autē non oris intelligit, sed animæ valde dolentis & contritæ, atque ad solum deū intentæ, qui solus eripere hominem potest à periculis. huiusmodi etenim animæ clamorem ista

tim exaudit deus. verba autem hæc lex fidelium etiam persona dicta esse possunt.

Domine eripe animam meā à labiis iniustis, & à lingua dolosa. Hoc est, quod à deo petiit cum clamaret. vel hoc, vnā cum aliis, quæ inferius postulasse eū videbimus. per labia autē iniusta, ea intelligit, quæ iniusticiam in alto loquuntur; quæ admodum in septuagesimo secundo psalmo scriptum est. vel calumniantium, & iniquorum hominum labia, linguam etiam dolosam, eorundem linguam appellat, vel speciatim insidiatorum linguam.

Quid detur tibi & quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Alius interpres reddit, quid dabitur tibi, & quid apponetur? ad ipsum enim supplicentem propheta sermonem conuertit, interrogans, quænam ei defensio, seu quænam dabitur vindicta aduersus dolosam linguam illam, & significare nobis videtur hoc sermone, vel quod huiusmodi lingua ob summam suam malignitatem difficillimè poterit superari, vel quod nulla ei defensione aut vindicta aduersus talem linguam opus est: cum doloso homini, dolus ipse satis ampla sit pœna.

Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis. Hoc etiam à propheta ad supplicantis populi consolationem dictum est, cui his verbis suadere nititur, tristandum ei minime esse. cum potentis dei sagittæ acutæ effectæ sint, aduersus iniquos, & dolosos, & cum desolatoriis pariter carbonibus paratæ: ita vt iniqui ferro cadendi, atque igne exurendi, & penitus delendi sint. per sagittas autem & carbones varia suppliciorum ac pœnarum genera intelligit. quidam verò per potentem hoc in loco, diabolum significari dixerunt, tanquam inualescentem aduersus negligentes, atque inertes: & per sagittas cum carbonibus desolatoriis cogi-

PSALMVS

tationes quas cumque passionum, atque affectuum plenas, nam & cito sagittarum instar penetrant: & carbonum, hoc est, ardentium prunarum instar incendunt, & virtutem delent, quasque ipse etiam Apostolus carbones ignis appellauit. deinde rursus sermo est, ex persona supplicantis populi. sequitur enim.

παραποικια. *Heu mihi quia peregrinatio mea prolongata est.* In Babylone nimirum, seu in captiuitate, cuius nunc diuturnitatem deplorat.

Habituai cū tabernaculis Cedar. Habituai, inquit, in medio tabernaculorum Cedar. hanc etenim miseriam etiam deplorat. Cedar autem regio quaedam est Babyloni proxima, quæ habitatores prauos habebat. inter hos verò, Babyloni Iudæos habitare statuerāt. & quia Cedar interpretatur obtenebratio, non immeritò ij, qui inter tenebrarum tabernacula habitant, lamentantur. possumus autem tenebrarum tabernaculum appellare, moram illam, ac consuetudinem, quam quis inter animi affectus & passiones ducit, quæ mentem obtenebrant.

παραποικια
σιμ.

Multum peregrinata est anima mea. Multis annis, ac longo tempore in captiuitate peregrina fuit.

Cum iis qui oderant pacem, eram pacificus. Cum contentiosis illis hominibus Cedar pacem agebam, nec pro mundana aut temporali re vlla eis aduersabar: quinimmo vt captiuus omnia illis permittebam. docemur autem his verbis tales fieri & nos, cum omnibus scilicet pacem habere. nam si cum iis etiam, qui pacem ipsam oderunt, pacificos nos esse decet, quanto magis cum iis, qui pacem amauerint? erimus autem tales, si veluti hospites atque exteri in hoc mundo vixerimus, si tanquam peregrini conuersabimur, non contententes pro presentibus huius seculi rebus, neq; animū in eis quasi in permanentibus ac perpetuis rebus ponentes.

Cum loquebar illis, opugnabant me gratis. Gratis dixit pro sine causa, nullam nimirum occasionem habentes, sed temere omnia administrantes: quod ex eo perspicere licet, quod nec tunc parcebant mihi, quādo ego pacificè agebā cum eis.

Canticum ascensuum.

Eu. au. i. oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi. Hoc cantico ea uerba predicuntur à propheta, quæ dicturi erant Iudæorum captiui, cū ex Babylone discessuri essent, & ascensuri in Hierusalem. per montes autē cælos intelligit, ob summam scilicet eorum altitudinem. illinc etenim sperabant aduenturum sibi esse cōsuetum dei auxilium: quo ducente illæsi in patriam peruenirent. deinde sermonem suum magis declarat, dicens.

Auxilium meum à domino, qui fecit cælum ex terram. Ab eo qui uerè dominus est. proprium enim dei est, ut omnium creator dicatur, cum ipse solus sit, qui possit creare. & nos igitur si animæ oculos in cælum leuauerimus, eosque à terrenis rebus omnibus dimouerimus, diuinū simili modo cōsequemur auxilium.

Ne des in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te. Hoc ad fraternum amorem pertinet, ut unusquisque pro altero effundere ad deum preces addiscat. ne des, inquit, pedem tuum in commotionem, hoc est, in fluctuationem: neque à recta uirtutum uia auertaris: ne idcirco ipse etiam deus, qui te custodire solebat, dormitet, hoc est, ne ipse etiam negligens uideri possit in iis quæ ad custodiam tuam petinent: eo quod inaduertenter sis lapsus. uel, ne des iter tuum in fluctuantia & lubrica negotia, sed tutam legis, ac mandatorum semitam conscende, quæ rectum iter incedentibus præstat.

Ecce non dormitabit, neque soporabitur, qui custodit Israel. Deus enim non negliget, nec negligenter aliquid erga illum aget, qui per tutam, quam diximus, uiam incesserit, & à lubrico seculi calle abstinuerit. possumus & nos fideles omnes dici nouus Israel: quemadmodum sæpe alibi diximus: præcipuè in psalmo quadragesimo tertio, ibi. Exurge, quare ob dormis, domine.

Dominus custodiet te, dominus protectio tua ad manum dexteram tuam. Dominus te hoc pacto incedentem custodiet, dominus protectio tibi erit, iuxta manū dexteram tuam, hoc est, adiutor tibi erit in bello. solent enim, qui aliquè protegūt, illius dexteræ assistere. uel, protectio tua ad dexteram actiones

μη δόντος.

οὐ νυσάζει
οὐδὲ ὑπνῶσκει.

φυλάξει ἰ-
πὶ χεῖρα
δextera σου.

tuas: protegens nimirum te bona opera facientem. vel, protectio tibi erit per actiones tuas bonas, & dexteras.

Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. Tantam tuam curam habebit, vt neque solē, aut lunam permittat tibi perturbationem aliquam inferre: quod dixit, vt summum erga huiusmodi hominem dei studium esse demonstraret. veritabile est autem antiquum populum prædicto tempore hanc gratiam à deo fuisse consecutum. Lunam autem vrere dixit, iuxta aliquos, eo quod non humida sit tantum, sed etiam calida. vel sol non uret te, neque etiā luna lædet te. vrere enim dixit pro lædere.

Dominus custodiet te ab omni malo, custodiet animam tuam dominus. Eandem sæpius repetit sententiam, sermonem confirmans, & diuinæ protectionis desyderio nos exhortans, vt per rectam, quam diximus, virtutum semitam incedamus. vel custodiet corpus tuū, & animam tuam. ab omni periculo.

Dominus custodiet introitum tuum & exitum tuum. Hoc est, conuersationem, & vitam tuam. vel ingressum in hanc vitam, & exitum ex ea. vel omnem vitam, quæ in ingressu, atque in exitu perspicitur.

Ex nunc & usque in seculum. Hoc est, & in futurum: vel usque in seculum vitæ tuæ.

Canticum ascensuum.

*L*ætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus. Huiusmodi verba dicebant, cum incederent, & proficiscerentur cum gaudio.

Stantes erant pedes nostri in aulis tuis Hierusalem. Cum prædicta audissemus verba, pedes nostri illico stantes erant in aulis Hierusalē, opinione scilicet, seu reputatione nostra. visus enim mihi sum illic consistere, ita animo imaginatus ob vehemens patriæ desyderium.

Hierusalem aedificata, ut ciuitas. O Hierusalem, quæ olim, vt vera ciuitas, constructa es.

Cuius participatio eius in idipsum. Vel iuxta alium interpretem: cuius contiguitas simul est, hoc est, cuius participationes, atque habitationes ob inhabitantium multitudinem contiguæ, atque in vnum connexæ sunt. Nam quod ait: in idipsum: idem est, quod vnâ, aut simul.

Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini. Hoc ad maximâ Hierusalem laudem dictum est. Neque enim adeò magnitudine sua, aut ædificiorum structuris, ornata erat, quantum vna hac re, quod vniuersæ tribus populi Israel, ter in anno illuc congregabantur, quando totus populus in vnum conue niebat: in Paschate nimirum, in Pentecoste, atque in Scenopegiis. Illuc igitur olim ante captiuitatem ascenderunt tribus Israel, illuc congregabantur. Domini autem tribus eas appellauit, tanquam peculiarem dei populum, vel tanquam tribus à deo ordinatas.

Testimoniū ipsi Israel. Quæ res, inquit, demonstratio quædã est nõ vulgaris ipsi Israelitico populo, diuinę promissionis, quæ finem suū iam est cõsecuta. Nam & multiplicatū est semen Abraham, & promissionis terrã obtinuit. Vel cõtestatio hæc fuit populo Israel. Cõtestatus est autem deus, quod aliquando, & certis temporibus illic essent cõgregandi, Ordo est, illuc ascenderunt tribus, & quæ sequuntur: ita vt abüdet dictio, enim. Et quod ait: testimoniū ipsi Israel, defectiuus est sermo. Subintelligenda enim est dictio, iuxta: vt sit sensus quod illuc ascenderunt iuxta contestationem & diuinum mandatum à deo olim factum ipsi populo.

Ad consistendum nomini domini. Hoc est, vt per diuinum cultum à lege ordinatum, condignas deo gratias agerent.

Quia illic collocata sunt sedes in iudiciũ. Ecce alia laus vrbis Hierusaldẽ. Illic enim stabiliti sunt, inquit, regales throni ad populum iudicandum. ἐκείθεν
θρόνοι.

Sedes super domum David. Hoc est, in domo, seu in palatio David, Vel, primo loco sedes sacerdotum dixit, secundo autem loco regias sedes.

Interrogate quæ ad pacem sunt ipsam Hierusalem. Ad ipsam, inquit, Hierusalem pacifica loquimini verba. Pax scilicet fit tibi: pax populo. Deinceps etenim immensam, atque (vt ita dicam) profundam pacem habebit, & gaudium. Alius verò interpretis: salutate eam: dixit. ερωτήσατε

PSALMVS

Et abundantia diligentibus te. Et abundabunt non tui tantum ciues, sed vicinae etiam gentes, quae te diligunt. Prophetiam autem continent haec verba.

Fiat pax in uirtute tua. Alius autem interpres in futuro dixit, fiet. Per uirtutem autem, ipsos Iudaici populi milites intelligit, quibus certissima erit pax, si bellum, aut hostem nullum habuerint.

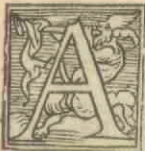
Et abundantia in turribus tuis. Alius etiam interpres in regibus tuis dixit: & alius in septis tuis. Illud etiam sciendum est, quod in Graeca lectione, non in turribus simpliciter legimus, sed in *περὸς ἑπτὰ*: qua dictione hoc in loco moenia turribus circumseptata ac munita intelligimus.

Propter fratres meos, et proximos meos loquebar pacem de te. Prophetarum uerba sunt ad ipsam Hierusalem. Propter cognatos, inquit, meos Israelitas, & propter tribus eiusdem populi, rogabam pacem pro te: ut illi nimirum in pace degentes & deum suum colerent, & pro acceptis beneficiis condignas ei gratias agerent.

Propter domum domini dei nostri quae tua bona tibi. Propter sacrum dei templum, quod in te constructum est, tranquillitatem, atque abundantiam tibi studiosè quaesui: ut proprium scilicet, atque antiquum decorem recuperares, & diuinum cultum lege constitutum.

Canticum ascensuum.

PSALMVS 122.

D te leuavi oculos meos, qui habitas in caelo. Ex eiusdem populi persona proficiscentis in patriam, legenda sunt haec uerba. Habitare autem deus dicitur in caelo, ueluti, qui in sanctis, ac mundissimis angelicis uirtutibus, illis in caelo habitantibus, requiescit. Nam & de sanctis, qui in terra sunt, dictum legimus inhabitabo in eis, & inambulabo.

Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, sicut oculi ancillae ad manus dominae suae, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nostri. Hac seruorum atque ancillarum comparatione, seu exemplo: illud significare vo-

lunt, quod ad deum assidue & cōstanter aspiciunt, quodque nullā aliunde habent auxiliij spem, quinimmo, & quod nunquā defistēt, donec misericordiā consequentur. Verbū autē, misereatur, tametsi optantis modū teneat, futuri tamē significationē habet, pro miserebitur. Quidam etiā dicunt ancillæ cōparationem ideò appositam fuisse, vt maiorem affectionis intensionem in deum ostenderent. Magis etenim id fieri solet ab ancillis, v̄pote infirmiori sexu, quàm à seruis.

Miserere nostri domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione. Contemptu, inquit, atque opprobrio, ab iis afficimur, qui nos fecere captiuos, atque à prauis etiam vicinis qui calamitatibus nostris delectantur: vel ab aliis gentibus per quarum regiones in patriam incedebant. Repetitio autem illa verbi miserere, ardorē quendā animi demonstrat: supplicant igitur ea ratione misericordiam à deo consequi, & celerius in patriam restitui.

Amplius repleta est anima nostra. Prædicta scilicet despectione. ἐπι πλεον

Opprobrium abundantibus, & despectio superbis. Subaudi verbum obueniāt. Obueniāt igitur opprobrium, & despectio ad humiliationem scilicet, atque eruditionem eorum, ne dum prosperē omnia eis succedunt, & superbi sunt, extollantur inde, atque eleuentur aduersus humiliores, atque infortunatos homines. Congruit etiam hic psalmus iis omnibus qui ad supernam ambulant Hierusalem, quique à visibilibus atque ab inuisibilibus læduntur inimicis.

Canticum ascensuum.

PSALMVS 123.

Isi quia dominus erat in nobis (dicat sanē Israel) &c.

N *nisi quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, sanē uiuos deglutissent nos.* Hęc verba ex eorum persona prolata sunt, qui iam reuersi erāt in Hierusalem. Agunt enim gratias deo, atq; hortantur vniuersum populū, vt cū eis dicāt: quod cū quidam hostes aduersus eos modo ex captiuitate reuersos, confurrexissent (vicinæ enim gentes contra eos bellum

PSALMVS

mouerant, cum nondū munita esset Hierusalem) nisi erepti, inquit, fuisset, a periculo, ea ratione, quia dominus erat in nobis, præ summa sanè tunc inuidia, viuos nos omnes deglutissent. Hoc autem figurato sermone propheta summā imminentis ruinae celeritatē denotauit. Quidam etiam aiūt dictionem, quia, hoc in loco abundare.

§ ex.

Cum irasceretur furor eorum in nos, sanè aqua demersisset nos. Per aquam vehementem hostium impetum intelligit. Qui idcirco ira ac furore perciti erant, quod Iudeorum populus fuisset in patriam restitutus. Dictionem autem sanè, posuit pro, cæterum, seu etiam pro, verè.

Torrentem pertransiit anima nostra. Vehementem atque inordinatum hostium impetum momentaneumque, & omne obuium secum rapientem, turgido torrenti comparat, quemadmodum & superius aquæ comparauit. Pertransisse autem dixit pro, prætergressam esse, atque effugisse. Anima etiam nostra dixit, pro ipsi nos, veluti à parte totum significans.

Sanè pertransiit anima nostra aquam intolerabilem. Verè eam prætergressi sumus, atque in securitate nunc consistimus.

§ in cap.

Benedictus dominus qui non dedit nos in prædam dentibus eorum. Per dentes, & feritatem & potentiam hostium denotauit: quasi auidi viderentur, vt ipsos etiam viuos homines deglutirent,

Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenantiū, laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Quemadmodum hostiū vires, ac feritatem denotauit, indignationeque & potentia armatos eos esse docuit, ita etiam populi debilitatē declarat, passeri illum comparans. Est etenim passer infirmissimum quoddam animal, & captu facillimum. per laqueos verò infidias eorū varias, ac machinationes intelligit, quas omnes contritas esse dicit, ac dissolutas.

Adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit celum et terram. Non in curribus neque in equis, aut in huiusmodi viribus, quemadmodum in psalmo decimonono prædictum est, sed in nomine domini, qui verè deus est, hoc est, adiutorium nostrum in sola dei inuocatione consistit: dum scilicet vel deum illum appellamus, aut alio modo eum inuocamus. Vel, in nomine domini circumloquendo dixit, pro

in domino. Congruit etiam hic psalmus iis omnibus, qui diuina prouidentia à tentationibus, & à calamitatibus fuerint liberati.

Canticum Ascensuum.

PSALMVS 124.

Vi confidunt in domino, sicut mons Sion. Hic psalmus optimè consequitur ad præcedentes, & gratiarum actiones continet, pro liberatione ab inimicis. *Ij, inquit, qui confidunt in domino, erunt, sicut mons Sion: constantes nimirum, incōmutabiles, & se-*

curi.

Non commouebitur in seculum, qui habitat in Hierusalem.

Qui habitāt, inquit, in Hierusalem, in seculum, hoc est, per totum seculum determinatum, non euertētur, nec decidēt. Propriè autem hæc prophete verba ad eos pertinent, qui in superna ac cælesti habitant Hierusalem. Illi etenim nunquā commouebuntur.

Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui, ex nunc & usque in seculum. Maximam etiam, inquit, securitatem habet ob montes qui in circuitu eius sunt, verū illa præcipua est omnū securitas, quæ dominus eam custodit. Idcirco, qui illic habitant non commouebuntur vsque in seculum: in seculum, inquam, quod ad ipsius Hierusalem salutem, iam à deo determinatum est, vt diximus.

Quia non dimittet dominus uirgam peccatorum super sortem iustorum. Causam reddit diuine custodiæ. Per peccatores autem, impios atq; iniquos omnes intelligit, quales etiam ipsi sunt dæmones. Per uirgam verò, eorundem regnum, aut potentiam intelligit. Iustos verò eos appellat, qui secundum legem viuunt. à q̄ h̄ ō t̄.

Ne extendant iusti ad iniquitatem manus suas. Iustos deus sua hac custodia & protectione frui voluit, vt iniquum aliquid non attingant, sed benefactorem colant.

Benefac domine bonis, & rectis corde. Sermonem suum propheta in orationem conclusit. *Bona, inquit, facito domine, & bona dato hominibus bonis & rectis, qui non peruerso aut doloso, sed simplici sunt corde.*

PSALMVS

σραγγλι-
ας.

*Declinātes autem in tortuositates adducet dominus cum operan-
tibus iniquitatem.* In tortuositates, hoc est, in peruerſa atq;
obliqua. Huiusmodi enim homines adducet de^o ad pœnas,
& perpetuis eos tradet ſuppliciiis, vel repellet eos tanquam
iniquis hominibus ſimiles.

Pax ſuper Iſrael. Subaudiendum eſt verbum, ſit. Congruit
etiam hic pſalmus iis, qui in excelsa atque incommutabili
eccleſia habitant, in cuius circuitu ſunt ſublimes doctores,
munientes nimirum & cuſtodientes eam, & Chriſtus etiam
in circuitu populi ſui.

Canticum aſcenſuum.

PSALMVS 125.

ἐν τῷ ἐπι-
κρίματι.

*Um conuerteret dominus captiuitatem Sion, fa-
cti ſumus ſicut conſolati.* Hic pſalmus etiam
conſequentem ad præcedētes materiam cō-
tinet. Per conuerſionem enim propheta re-
ditum ac reſtitionem intelligit in patriā:
cuius patriæ filios, hoc eſt, cuius populum
in captiuitate olim conſtitutum, captiuitatem Sion appella-
uit. per cōſolationem verò, refrigerium intelligit. Reuerſi,
inquit, in patriam valde refrigerati ſumus. Nam Græca di-
ctio, ὠσει, pro qua interpres reddidit, ſicut, non ſolum hanc
ſignificationē habet, ſed interdū ponitur, p quā, id eſt, pro
valde, quēadmodum & alibi: quā bonus deus Iſrael. Vtro-
biq; enim eadem habetur dictio. Vel facti ſumus quēadmo-
dum conſolati, hoc eſt, in gaudio fuimus, atque in lætitia.

Tunc repletum eſt gaudio os noſtrum. Hoc eſt, iucundis ac
lætis verbis, quæ ſummum animæ gaudium ſignificabant.
Et lingua noſtra exultatione. Idem repetit. prædicat autem
quæ futura erant, veluti iam facta.

Tunc dicent inter gentes. Tunc ij qui in gentibus ſunt, di-
cent. vel ſimpliciter gentes, viſa admiranda populi reſtitu-
tione cum admiratione dicent.

Magnificauit dominus facere cum eis. Hæc ſunt verba quæ
finitimæ gentes dicent, loquentes de nobis Iudæis: magnifi-
cavit dominus facere cum eis: eo quòd magnam in eis fecit
miſericordiam. Deinde iterum ſermonem profert ex popu-
li perſona dicens.

Magnificauit dominus facere nobiscū. Verè magnificauit, vt diximus: est etiam proprium hoc idioma Hebraicæ linguæ dicere: dominus fecit cum illo, subintelligitur enim dictio, misericordiam.

Facti sumus lætantes. Et quia restituti sumus in patriam, & quia dei potentia nota facta est vicinis gentibus.

Conuerte domine captiuitatē nostram sicut torrentes in Austro. Supplicanti deinceps pro iis qui in captiuitate remanserant. Multi enim in Babylone relictī fuerant, quibus pari modo reditum in patriam præstari petunt. Conuerte, inquit, domine reliquias nostræ captiuitatis, ipsamque captiuitatem vrge atq; impelle, nō secus ac vrgerē, atq; impellere soles torrentem per Austrum. Solet enim hic ventus disiecta ac liquefacta nubium densitate pluuiam adducere, & torrentes magno cum impetu mouere. vel huiusmodi metaphora vsus est, optans captiuitatem torrentis instar cito ferri, ita vt quamprimum cesset, & tota prorsus euacuetur, Iudæorum nemine in Babylone amplius relicto. Cito etenim exsiccantur torrentes. vel per Austrum, seu Notum, ipsam intelligit Hierusalem, hoc nomine à prophetis persæpe alibi appellatam, tanquam situ suo vrgentem ad Austrum. Conuerte, inquit, eam captiuitatem in Austro, hoc est, in Hierusalem.

Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. Qui seminant spem salutis in orationum lachrymis, huiusmodi spei fructum metent in exultatione. Fructus autem erit liberatio à pressura. Totus autem hic sermo iis congruit, qui in tentationibus sunt.

Euntes ibāt & sicbāt mittētes semina sua. Ab vniuersalibus ad particularia pertrāsīit, de iis loquēs q̄ in captiuitate fuerāt, & dicit: q̄ cum irent in captiuitatem, in itinere ibant, & flebant, spem illam seminantes quam diximus.

Veniētes autem ueniēt in exultatione, tollentes manipulos suos. Verū in eorum reditu venient illinc exultātes, & messem, hoc est, seminatae spei fructū ferētes: quē ideo in lachrymis seminarunt, quia quæadmodum frumētī semen indiget, pluuiis, ita & huiusmodi spei semen ad ferendos fructus indiget lachrymis: & quemadmodum terrenus ipse ager, aratri ferro indiget, vt concreta terra scindatur, atq; incidatur, ita & anima afflictionibus indiget, & tentationibus, quæ maio-

Χεμαδ-
εους. ●

ἀίροντις.

PSALMVS

ri quadam duritiæ illius duritiem molliant, ne spinas germinet, aut tribulos, aut huiusmodi alias noxias verbas.

Canticum Ascensuum.

PSALMVS 126.

Nisi dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt qui ædificant eam. Cùm reuerſi eſſent Iudæi ex captiuitate, templumq; & ciuitatem rursus ædificare cœpiſſent, prohibebantur à vicinis gentibus ob inuidiam pariter & timorem, ne eorū res prosperè ac feliciter succederent. Et multum quidē temporis fuit annorū fermè quadraginta, quo & Iudæi ædificare, & illi cōtrā modis omnibus impedire eos nitentur. Hoc igitur erudiens propheta noster docet, vt ad deum confugiant, & coadiutorum incepto operi inuocent, atque in hanc prorumpit ſententiam: nisi dominus cooperatione ſua adſtiterit, & domū ipſe conſtruendam ædificauerit, fruſtrā omnes ædificantes laborant. Diſtulerat autem aliquot annis deus ſuum Iudæis auxilium impendere, vt paulatim à ſomno, vt ita dicam, excitarentur, & ne diuturna quiete inertiores fierent, atq; ad priorem redirent prauitatem, veluti quos celeriter ac de facili deus liberaffet à malis. In vniuerſum etiam hic ſermo multis poteſt caſibus ac propoſitis accommodari.

Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat qui cuſtodit eam. Sed quid dico, inquit, de ciuitatis ædificatione, cùm neque conſtructam, ac iam perfectam ciuitatem cuſtodire, aut conſeruare quis poſſit, abſque illius auxilio?

ὅτι ὁ θεὸς
ἔειπεν
ἐν τῷ πνεύματι
καὶ τὸ
καὶ ἡμεῖς.

Vanum eſt uobis ante lucem uigilare, ſurgere poſtquam ſediſtis, qui manducatis panem doloris. Cæterum, inquit, vos ὀ Iudæi, qui doloris panem manducatis, hoc eſt, qui nec panem ipſum abſque dolore comeditis, qui in afflictionibus uitā ducitis, admoneo, fruſtrā id à uobis fieri, vt ante lucem ſumo manè, operi atque ædificationi incumbatis. Fruſtrā etiā à uobis fit, vt poſtquam ſediſtis, ſtatim ad accelerandum ipſum opus ſurgatis, hoc eſt, q̄ & noctu ſomno non vacatis, & interdium nulla fruimini quiete. Quibus uerbis dolore illos atque anguſtiis plenos eſſe oſtendit: ea nimirū ratione, quia non ſolum fatigabantur laborando, ſed etiam aduerſus hoſtes eis pugnandum erat, Armati etenim mœnia conſtrue-

bant, & aduersus impediētes pariter bellum gerebant, duplicem hoc pacto arumnam sustinentes.

Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini filij.
 Cum dilectis suis deus suauē somnum dederit, somnum dico, curis ac solitudinibus vacuum, hoc est, cum quietem ac libertatem à perturbationibus præstiterit. Dabit autem hanc quietem tunc, cum utile ac bonum fuerit eam dari. Tunc non templum tantum, aut ciuitatis mœnia ædificari vobis concedetur, sed dabuntur etiam & filij, qui ita deo grati erunt, vt illius hæreditas atque illius populus appellari mereantur. Hoc autem dixit tãquam bonorum omnium caput. Liberorum enim procreationi Iudæi studebant quàm maxime. Verùm hæc nostra expositio ad Iudæos tantum, & priuatim pertinet. vt autem magis in vniuersum dicã, cum deus dederit dilectis suis somnum, vt prædiximus, tunc non tantum ea perficientur, quæ cum studio acta fuerint, sed addentur etiam perpetui, vt ita dixerim, quidam filij, filij, inquam, hæreditas domini: ac si diceret hæredes studiorum, hæredes virtutum, hæredes dati à domino.

Mercēs fructus ventris. Mercēs illa, quæ de ventris prouenit fœcunditate, pietatis est mercēs. Retributio siquidem illa, quæ in liberorum ac prolis datur copia, retributio plerunq; solet esse virtutum. Iuxta anagogen verò, ij qui à deo in filios per regenerationis lauacrum adoptantur, mercēs sunt incarnationis Christi: Christi, inquam, qui verè ac propriè est fructus ventris beatę virginis, veluti qui ex ea absque vlllo viri semine natus est.

Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum. Quemadmodum, inquit, sagittæ quæ in manu robusti alicuius viri sunt, ob illius vires ac fortitudinem, terribiliores esse videntur, ita & filij eorum, qui à Babylonica excussi fuerint captiuitate, hostibus suis timendi ac terribiles videbuntur, propter insuperabilem nimirum adiutoris dei potentiam. Tales etiam sunt spirituales fidelium doctorum filij, qui à dæmonum captiuitate excussi sunt: ipsis scilicet dæmonibus terribiles ac timendi.

Beatus uir qui implebit desiderium suum ex eis. Sed quibusnam eis? ex eis dico bonis, quæ superius commemorauimus: ex hoc videlicet, quòd perficiatur templi & ciuitatis con-

PSALMVS

structio: quòd requies detur, & liberatio ab omnibus pèr-
turbationibus: quòd multam ac pulchrā prolem suscipiāt,
quòdque alia huiusmodi dei dona consequantur.

ἰψ τωλαρις

Non confundentur cum loquentur inimicis suis in portis. Ij
qui desiderium suum impleuerint, vt dictum est, non cōfun-
dentur quasi imbecilles, cū in portis ciuitatis hostes suos
allocuti fuerint. Omnes etenim eorum res ac negotia bene
se habebunt. Vel non confundētur quasi infirmum ac debi-
lem habeant deum, quemadmodum ante ciuitatis instaura-
tionem, hostes eis exprobrabant, sed multa loquentur cum
libertate. Antiquis autem mos fuit, vt hostium nuntiis aut
legatis ante portas ciuitatis loquerentur.

Canticum Ascensuum.

PSALMVS 127.

Beati omnes qui timent dominum. Rectè con-
sequitur hic psalmus ad præcedētem. Nam
cū illic beatū eum dixerit propheta, qui
impleuerit desiderium suum ex eis, vt de-
claratum est, hoc in loco vniuersalem ma-
gis, & perfectiorem beatitudinē describit.
Beati enim verè sunt, qui timent dominum. Vniuersalē au-
tem dictionem addidit, dicēs: beati omnes: vt denotaret pau-
peres aut seruos, aut alioqui mancos, aut membris mutila-
tos ac beatitudine nō priuari, modo deum timuerint. Nam
si hoc vnum adfuerit, nihil eiusmodi impedimento illis esse
potest ad beatitudinē. Cōtrā qui deum non timet, tamen si
omnibus potiatur bonis, quæ alioqui hominibus amanda,
atque appetenda esse videntur & beata, omnium tamen est
miserrimus: cū tamem is qui deum timet, si omnia ei ad-
uersa contingant, quæ abominabilia hominibus atque exe-
cranda esse videntur, omnium beatissimus sit. Et aliter: pul-
chritudo, fortitudo, diuitiæ, gloria, multorum item atq; ele-
gantium filiorum copia, & alia huiusmodi, non propriè bea-
tudinē atq; instabilitatem. Deinde declarat quānam ij sint
qui dominum timent, dicens.

τῶν καρ-
τωδῶν.

Qui ambulat in viis eius. In viis ab eo statutis, & per di-
uina præcepta demonstratis.

Labores palmarum tuarum māducabis. Cū docuerit quis-
nam

nam verè sit beatus, & ostenderit illum verè beatum dici, qui deum timet, atque ex hoc adhortatus fuerit populū ad ambulandum in viis dei, deinceps ad hunc timentem deum sermonem dirigit, futura ei bona prædicens. Quidam verò palmas dici intellexerunt pro manib⁹, veluti à parte totū. Est etenim palma pars manūs: & sensum huiusmodi esse dicunt, quod timens deum manuum suarū labores percipiet, & nullo impediēte lucrum componet. Atque hoc pacto Aquilas & Symmachus reddidere. Aliqui verò figuram hic contineri dixerunt, quam græcè *ἄνθρακας* vocant, hoc est significationem contrariam. Ad cuius declarationē animaduertendum est primò, quod Græca dictio *κατὰ* non solum palmam, seu potius iuncturam manus significat, sed etiam fructum: iuxta quem sensum, præsentis versiculi litera legenda esset: labores fructuum tuorum māducabis. Exponunt igitur hoc pacto: vt labores fructuū, dictum esse affirment, pro fructus laborum, & sensus sit, quod māducabit fructus laborum suorum quisquis timuerit dominum.

Beatus es. Si times scilicet deum, ad maiorem enim sermonis sui confirmationem, iterum repetit beatitudinem.

Et bene tibi erit. Et prosperè tibi cuncta succedent.

Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Quemadmodum vitis abundat racemis, ita & ipsa filiis abundabit. Abundantem autem eam filiis dixit, hoc est, ornatam ac stipatam. Latera autem, seu potius, vt in Græca lectione habetur. *καίτη*, pars quædam domus sunt: quo sermone idem sibi vult ac si diceret: in circuitu dom⁹ tuæ. alius verò interpres reddidit, in penetralibus domus, hoc est, in thalamis, vbi recumbere ac requiescere solemus.

Filij tui, sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Florentes nimirum atque in summo vigore, tanquam nouæ oliuarum plantæ.

Ecce sic benedicetur homo, qui timet dominum. Huiusmodi diuina benedictione fruatur. Per benedictionem verò gratiam & beneficium intelligit, tanquam laude dignum, & de quo bene ab omnibus dicendum sit. Quod si quis quæstionē moueat dicens, quomodo iis qui timent deum, nō maiora promittantur bona, sed hæc tantum temporalia: illud in primis dicendum est, prophetā ad eos sermonem suum dirige-

PSALMVS

re, qui talium bonorū amore detinentur: deinde illud etiam addemus, quod ex abundanti propheta hæc etiam bona pollicetur veluti vnā cum æternis bonis deus hæc temporalia etiam sit præstiturus: secundū quod alibi scriptū legimus: quærite primum regnum dei & hæc omnia adiciuntur vobis. Iuxta anagoge verò: vxor pij ac religiosi viri est anima, quæ coniugis instar corpori coniuncta, virtutibus iis delectatur quæ corpori insunt: filij verò illius animæ discipuli sunt, & eiusdem religionis imitatores, seu successores: qui etiam in spiritualis ætatis augmento florent, ac vigent, & ipsum doctorē circundant, rationalibus eos cibus pascentem.

Benedicat te dominus ex Sion. Laudet te, & gratias etiā tibi tribuat. quem enim suscipit deus, cum etiam laudat, & quem laudat, eisdem gratiis ac donis multiplicibus solet cumulare. Dominū verò dixit ex Sion, pro qui habitat in Sion, hoc est, in ea domo seu in eo templo, quod est in Sion. Illic etenim habitare dicebatur deus, eo quod ibidem sacerdotibus responsum dabat, atque ad eos loquebatur.

Et uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ. Bona quidem inferioris ac terrestris huius Hierusalem hæc sunt: opes, diuitiæ, potētia, exercitus, victoria de inimicis, gloria apud omnes, atque alia huiusmodi: bona vero supernæ ac cælestis Hierusalem ea sunt, quæ nec oculus vidit, neque auris audiuit, & quæ in cor hominis non ascenderunt.

Et uideas filios filiorum tuorum. Iuxta historiā quidem generis tui successores: iuxta anagogen verò per filios filiorum, hæredes ac successores in religione, ac pietate intelligit: te nimirum eos docente, & spiritualiter regenerante.

Pax super Israel. Huiusmodi etiam verba habuimus in psalmo cxxxi. per Israel verò, non solū antiquum populum, sed nouum etiā intelligimus, vt alibi sæpe dictū est. quod si pax intercisa est aliquādo, id illorum gratia effectum est, qui se indignos præstiterunt. neque enim comitante deo, desperandum nobis est, sed per pœnitentiā confitendū, vt illius à nobis iram auertamus, sicuti fecerunt Niuiitæ: nec rursus eodem deo bona pollicēte, nobis pigrescendum est: quinimmo maiori tunc studio nobis est cōtendendum, vt promissiones illius ad finem perducamus. siquidem & Iudæ dominū promississe nouimus, quod simul cum

aliis apostolis confessurus esset super thronum, & iudicaturus duodecim tribus Israel: veruntamen promissionē huiusmodi tandē repulit, & se ea indignum esse omnibus probavit.

Canticum Ascensuum.

PSALMVS 128

*S*æpe oppugnauerunt me à iuuetute mea. Hæc ἰπολιμῶ
σαρ. verba etiam ex populi persona dicta sunt, cui sapenūmero, vt diximus, bellum illatum est à finitimis illis gentibus, quæ & templi & ciuitatis instaurationem impedire nitebantur. Per iuuetutem verò, hoc in

loco propheta primum illud tempus intelligit, quo populus è Babylone iu patriā reuersus est. quod si hæc verba de dæmonum impugnatione intelligenda esse dicas, per iuuetutem expones primam ætatem. In ea etenim à dæmonibus statim nobis bellum infertur.

Dicat sanè Israel, sæpe oppugnauerunt me à iuuentute mea.

Apertè hoc & palam dicat, vt omnibus innotescat, à quantis nos deus liberauit periculis.

Etenim non potuerunt mihi. In me aliquid nõ potuerunt, seu non prorsus præualuerunt aduersum me, deo scilicet illud non permittente atque ideo frequentius me impugnabant contendentes subuertere.

Supra dorsum meum fabricauerūt peccatores. Impij, inquit, ac prauī homines, multa mala machinati sunt supra dorsum meum hoc est, non tantū coram me, atque in cōspectu meo aut palam, sed retro etiam & clam, ac latenter plurima in me moliti sunt, corpori meo & carnibus meis etiam non parcentes.

Prolongauerunt iniquitatem suam. Dum diu scilicet me impugnant.

Dominus iustus. Verè iustus est, me quidem pati permittens, vt moderatior fiam illos verò iniustè in me irruentes, tanquam inuidos castigans.

Concidit ceruices peccatorum. Elatas hostiū ceruices, hoc est arrogātiā & superbiam illorum abstulit, dum illis nos superiores facit.

Confundātur & conuertātur retrorsum omnes qui oderūt Siō.

PSALMVS

Optatis sunt verba, tametsi, vt ex Græca lectione manifestè dignoscitur, imperantis modū habeant. vel prophético more imperatiuo modo vsus est, pro futuro, ac si diceret: confundentur & conuertentur: quam loquendi figuram in sequentibus etiam obseruabis. Possumus etiam hūc psalmum de noua Sion, & de futura fidelium ecclesia intelligere.

Χόρτος.

Fiant sicut herba tectorū. Non simpliciter dixit sicut herba quæ supra domos in tectis nascitur. Tabescit enim hæc facilius & citius deperditur. Fiāt igitur caduci & faciles ad ruinam: cito etiā pereant, ac sine fructu. Deinde in hac herbe similitudine immoratur, narrans quæ nam ei accidant.

Quæ priusquam euellatur exaruit. Immatura atque intempestiua exaruit. Aliæ etenim non prius arescunt, quàm fructum dederint, & post datum fructum euelluntur.

De qua non impleuit manum suam qui metit. Idest quam nemo metit, eo quod iam antea periit.

Nec sinum suum qui manipulos colligit. Et sinum suū non implebit, quemadmodum fieri solet in tempestiua ac matu-
ra herba.

ἐπιπαροῦν
τις.

Et non dixerunt prætereuntes, benedictio omni super uos. Et super qua herba viatores non benedixerunt, vt benedicti solet metentibus. Per benedictionem verò, vt diximus, diuinam gratiam intelligit.

Benediximus uobis in nomine domini. Ista etiam verba ex prætereun-
tium viatorum persona dicta sunt. Benediximus autem vobis dixit, pro benedictione vobis precati sumus. in nomine domini pro inuocando ipsum dominum

Canticum ascensuum.

PSALMVS. 129.

D

E profundis clamaui ad te domine. Hūc psalmū conscripsit propheta, modū narrans, quæ ipse seruaret quando in tentationibus atq; in calamitatibus constitutus ad deum orabat: & docet eos pariter, qui ex Babylonica captiuitate in patriā reuersuri erant, se imitari, & sperare in dño. Ex profundo, inquit, corde clamaui ad te, nō ex summis labiis. Alter enim clamor ardentissimus est, & alter frigidissimus: & ille quidem infernè intensus ex intimo corde ascendit, &

cum labore: hic verò supernè ab ore & remissus ac maxima cū facilitate: ille etiam orantem profus trahit ad deū: alter verò sola vocis organa commouet. Per clamorem igitur, emissam vocem intelligit, nō cū exteriori hac spirationis vehementia, sed cum interiori affectus intensione.

Domine exaudi uocem meam. Ex profundo scilicet emissam.

Fiant aures tuæ intendentes in uocem deprecationis meæ. Aures dixit pro audiendi potentia. Intēde, inquit, ad preces meas, veluti rationabiles, & decenter factas, ex ardētissimo nimirum atque intentissimo corde.

Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit?

Si exquisiueris, & diligēter inuestigare uolueris delicta omnia, quis quæso inquisitionem huiusmodi tuam sustinere poterit? vel quisnam inultus relinquetur? certè nullus. Quis enim, inquit, gloriabitur mundum se habere cor? vel quis verè dicere poterit se mundum esse à peccato? Omnes, inquit Paulus, peccauerūt: & rursus de seipso: nihil mihi conficius sum, sed non in hoc iustificat⁹ sum. Illud autem domine domine, admirantis in modū dictum est: admirantis dico summam dei misericordiam & benignitatem.

Quis apud te propitiatio est. Verè, inquit apud te, vera illa est propitiatio, & misericordia: quoniam parcendo ac remittendo semper exquisis. ὄνομα.

Propter nomen tuum sustinui te domine. Non ob mea virtutū opera, saluatorē te mihi ad futurū speraui. Peccator etenim ipse etiam sum, ut dictū est, sed id futurū speraui propter nomen tuū, ne scilicet contemneretur nomen tuū ab inimicis, quasi qui populum tuum à calamitatibus eripere ac saluare non posses. Vnde dixisse deum legimus apud Ezechielem: non propter vos hæc facio, sed propter nomen meum, ne despiciatur in gentibus.

Sustinuit anima mea in uerbo eius. Expectaui & speraui in diuina illa promissione, quæ ad patriarchas & pgenitores nostros facta est: quod scilicet pmissionis terrā hereditabim⁹: & quod si audiuerimus te, bona terræ comedemus. vel etiā promissionē illā: quod tu eos omnes saluabis, qui placere tibi studuerint: atque eos qui pœnitentiā egerint peccatorū.

Speraui anima mea in domino. In solo scilicet deo, & nulla alia in re.

PSALMVS

ἀπὸ θυ-
λακῆς
πρωίας.

A custodia matutina usque ad noctem, et custodia matutina. *Spre-*
ret Israel in domino. In eo nimirū, qui à periculis solus eripe-
re eū potest & saluare. Custodias autē antiqui, certas noctis
partes appellabant: eo quod milites in exercitiis noctē in
quatuor solēt partes diuidere, quib⁹ alternatim vigilātes re-
liquū exercitū ab hostiū insidiis custodiunt. Quartā igitur
noctis vigiliā, matutinā custodiā appellabāt, veluti quæ ma-
nē ipsum iamiam adfore significaret. Admonet igitur pphe-
ta vniuersum populū Israel, vt toto vitæ tēpore, in solo do-
mino spē suam colloct. Per diem enim & noctem, omnem
prorsus vitam significauit. Nam qui inceperit à matutina cu-
stodia & peruenerit ad noctem, & rursus ad matutinam re-
dierit custodiam, hic circularem diei & noctis ambitū per-
aget. A mane etenim incipiens redibit ad mane.

πολλῶ.

Quia apud dominum misericordia, et multa apud eum redemp-
ptio. Vera nimirū misericordia quam & celerem & validam
& illabantem iis omnibus præstat, qui deo digni sunt.

Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Popu-
lum Israel, deo scilicet placere studentem, ac iuxta legis præ-
cepta conuersantem. Congruit autem hic psalmus nouo et-
iam populo Israel.

Canticum Ascensuum.

PSALMVS 130.

Domine non exaltatum est cor meum, neque elati
sunt oculi mei. Hūc psalmum etiam conscrip-
psit in se ipsum beatus Dauid, narrans qualē
animi moderationem haberet, quando à ten-
tationibus atque à calamitatibus liberatus,
quietem vitam agebat. instruit tamen & po-
pulum è Babylonica reuersam captiuitate, eandem secū hu-
militatem, atque animi moderationem sectari, docens in fa-
ctis etiam atque virtutibus propriis non confidere, sed in
vnico tantum deo sperare, nō exaltatum est inquit, cor meū,
elatione aliqua, aut temeraria existimatione, neq; oculi mei
superbiæ morbo eleuati sunt. sed dicet aliquis nonne hoc in
loco propheta gloriatur? quod elationis ac superbiæ vitium
est? profectō gloriatur. verū, exigente id tempore, gloria-

ri etiam nos decet de virtute: quando nimirum non ad ostentationem gloriamur, sed ad audietium commodum, hoc est, quando illi huiuscemodi gloriatione, ad virtutum imitationem inuitantur. & cum dixerit: non exaltatum est cor meum, atque addiderit: neque eleuati sunt oculi mei, docuisse videtur quod vbi primum cor exaltatum in nobis fuerit, oculi etiam deinceps eleuantur.

Neque ambulauit in magnis, neque in mirabilibus super me. Nō ambulauit, inquit, cū hominib⁹ maiorib⁹, & supra me admirandis. cū huiuscemodi enim viris conuersatus non sum, indignum me illorū conuersatione esse reputans, nisi illi fortassis me inuitū coegissent. vel per magnos & admirandos, eos forte intelligit, qui sibi ipsis magni atq; admirabiles esse videbantur, hoc est, qui animo elati essent, & superbi, ac si diceret: non tantum ego superbiam euitaui, sed cum hominibus eo vitio laborantibus etiam non conuersabar.

Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam sicut ab lactatus in matrem suam, ita retribuēs animam meam. Si humilia, inquit, non sum sectatus, sed animo eleuatus sum, cum humilis tamen, atque abiectus essem, & veluti infans, qui à matris papilla abstinuit, ita retribuēs. vel quia Græca dictio, ὡς νόσολῶν ita, sed valde etiam significat, alio modo expone. tu valde retribuēs animam meam. vtitur etiam hoc in loco propheta futuro indicatiui, pro optatiuo, quemadmodū saepe huiuscemodi abusus apud scripturam reperimus. vel verè retribuēs: retributionem scilicet superbiæ quidam verò ita construunt: si non humiliter sentiebam, tanquam ab lactatus erga matrem suam, &c.

Speret Israel in domino ex nunc, & usque in seculum. Me scilicet imitatus qui in calamitatibus, in otio & quiete, & in omni denique tempore in deum spero, congruit etiam hic psalmus nouo populo Israel. fortasse etiam beat⁹ David & præsentem & proximè præcedentem psalmum ex eorum persona conscripsit, qui inter reuersos à Babylonica captiuitate, pij magis & religiosi erant: narrans scilicet quas inter afflictiones emitterent ad deum preces, & qualem postquam ab eis liberati sunt animi moderationem haberēt: atque hoc ad vtilitatem & eruditionem nostram qui à seuiori dæmonum captiuitate liberati sumus.

ἐμὴ ἐπὶ
τῆς ματι-
ρᾶς αὐτῆς καὶ
δύσους.

PSALMVS

Canticum ascensuum.

PSALMVS 131.

Memento domine David, & omnis mansuetudinis eius. Hunc etiam psalmum propheta ex populi persona cūscripsit supplicantis templi constructionem exurgere, atque id impetrare optantis, si non propter se, saltem propter illud studium, quod eorum progenitor David rex in deū habuisse perspicitur: utpote qui ante primam templi constructionem, locum ei idoneum multa cum diligentia perquisiuit. per mansuetudinem verò, patientiam intelligit, quam beatus David, erga Saulem & Socios, erga Semei, qui contumelia eum affecerat, atque erga omnes alios hostes suos summam ostendit: solius autē mansuetudinis meminit, quia in hac virtute præ cæteris excelluit. vel per hanc virtutē cæteras quoque intellexit, memento, inquit, David mitissimi hominis, atque ob mansuetudinē suam tibi olim charissimi.

Ὁς ἔμοσε
τῷ κυρίῳ
ἤψατο ἵ
ἐισέλυσθαι
μου.

Quomodo iurauit domino, & uouit deo Iacob Memento eius inquit, quemadmodum cum iuramento ea deo pollicitus sit, quæ inferius dicentur.

Si introibo in tabernaculum domus meæ, si ascendam super lectū fratrum mei, si dabo somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inuenero locum domino, tabernaculum deo Iacob. Memento, inquit, quemadmodū ipse olim zelo quodam correptus est, cum domini Arcam huc atque illuc errabundam ac vagam circumferri videret. & cum iuramento pollicitus sit, dicens non faciam ego hoc, neque illud, donec inuenero locum domino dignū, hoc est, locum templi, & habitationem Arcæ ac tabernaculi. & re vera etiam nō quieuit, donec illum inuenerit. quemadmodum in primo Regum libro traditur. dictio autē, si, hoc in loco, idem significat quod non: quemadmodum sæpe alibi diximus. Tabernaculum verò, & domus dei, dicebatur locus ille, ubi responsa atque oracula dabantur à deo: ubi etiam ad probos & ad virtute præditos homines loquebatur, ut in superioribus diximus, nam alioqui deus nulla habitatione seu domo indiget, aut tabernaculo.

Ecce audiuius eam in Ephrata. Quoniam, inquit, à patribus nostris, vel etiam aliunde ex sacris libris audiuius eam, Arcam nimirum, in Ephratæ locū delatam fuisse. est autem Ephrata eadem, quæ & Bethleem. legimus enim alibi apud scripturam: Bethleem domus Ephrata. Item Iacob, uxorem Rachel sepeliuit in Hippodromo Ephratæ: hæc, inquit, est Bethleem. appellabatur nāque olim locus ille primi possessoris nomine.

Inuenimus eam in campis syluæ. Inuenimus eam, hoc est, eo modo didicimus, vt supra dictum est, à maioribus nimirum nostris, seu ex diuinis libris. didicimus inquam, eam cū oratam fuisse in campis syluæ, hoc est, huc atque illuc errantis in morem circumlata, vt pote quæ certum ac destinatum locum aliquem non haberet. hoc autem dicunt demonstrare contententes, quod beatus David necessario admodum pro ea zelo correptus est, vt locum illum inueniret, pro quo ipsi in præsentia ad deum supplicant.

Introeamus in tabernacula eius, adoremus in loco, ubi steterunt pedes eius. Hæc verba ex sanctorum persona dicta sunt, qui in populo ex captiuitate in patriam restituto aderant. prædicatur autem his verbis, quemadmodum templum denuo erigendum erat, & quemadmodū ipsi illuc ingressuri erant, & adoraturi ibi deum, vt antea. tabernacula autem, templi aulas appellauit, vel ipsum templum, plurali vsus numero, Hebræorū more, vt sæpe diximus. Præterea dei tabernacula, ac pedes dei, & stetit deum, humano more dixit, vt auditorum hebetudini condescenderet. illinc etenim horrendæ illæ voces exibant, quæ obscura, atque ambigua quælibet de Iudæorū rebus declarabant, & futura prædicebant.

Exurge domine in requiem tuam. Hoc est, in templum tuum atque ad eius ædificationem, in quo antea requiescebas, hoc est, veni ad illud templum, atque ad illius loi auxiliium, quod refrigerium, vt ita dicam, præstare tibi solebat, & requiem.

Tu ex Arca sanctificationis tuæ. Exurge, inquit, tu vnā cū sanctificationis tuæ Arca. potest etenim & illa quemadmodum olim, admiranda nunc etiam multa perficere, propter diuinam gratiā, quæ in ea est diuinæ etenim gratiæ domus merito poterat appellari. sanctificationis etiam Arcam dixit

ἔιστελευσώ-
μεθα πρὸς
κυνήσασμερ

PSALMVS

tanquam sanctificatione plenam, & per quam multa sanctificari dicebantur. nam & omnia quę in ea reponerentur, sancta erant, & præsertim lex, quę quoslibet ad se accedentes sanctificabat. vel per sanctificationem templum ipsum intelligit, tanquam deo sanctificatum, & quod in psalmo septuagesimo tertio sanctuarium appellauit, dicens: incēderunt in igne sanctuarium tuum.

ἐνδύσονται

Sacerdotes tui induentur iustitia. Si hoc factum fuerit, sacerdotes tui instar vestis iustitiam induent: cultus nimirum diuinos. vel omni iustitia induentur, hoc est, vniuersa virtute, utpote iam deū colentes, atque in dies magis uirtutis ipsius studium amplexturi.

καὶ οἱ ἅγιοι σου

Et sancti tui exultabunt. Et reliqui, inquit, homines, qui tibi sanctificati ac dedicati sunt, exultabūt, hoc est, vniuersus populus tuus lætitia afficietur. vel per sanctos, eos intelligit, qui præ ceteris excellebant virtutibus. deinde rursus ad memoriam confugiunt beati David, seipos indignos esse iudicantes, qui gratiam à deo possint impetrare.

Propter David seruum tuum non auertas faciem Christi tui. Hoc est, eū nō respuas, qui ut princeps foret super nos, à te in regē vnct^{us} est. tuū autē dixit, ut dei beneuolentiā erga eū ostenderet, vel vnctum à te per legem tuam non auertas autem eum nobiscum pro templi, ciuitatis & regni erectione supplicentem, nec inanes illius preces fore permittito.

Iurauit dominus ipsi David ueritatem. Hoc est, stabilem ac veram promissionem fecit.

Et non contemnet eam. Cum verax sit, quinimmo & ipsa ueritas. quæ nam autem fuerit hæc promissio audi.

De fructu uentris tui ponam super thronum tuum. Hoc est, in throno, atque in sede in regni tui. nec tantum hoc dicit sed & alia, quæ sequuntur.

Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc quæ docebo eos, & filij eorum in seculum seculi sedebunt super thronum tuum. Si filij tui, inquit, qui per successiones regnabunt, legem meam obseruauerint. per testamentum enim & per testimonia, legem ipsam intelligit, quemadmodum, & sæpe alibi præsertim in psalmo centesimo decimo octauo, ubi etiam diximus: si obseruauerint, inquit, testimonia, quæ ego eos docebo, si lectioni legis meę vacauerint, nō

ipsi solum regnabunt, sed illorum etiam filij perpetuam regni successionem consequentur. & hæc quidē à deo eis promissa sunt: verum postquam ipsi pacta non obseruarunt, iure etiam à promissis deciderūt. Possunt etiam hæc verba intelligi vt ab eis dicta sint, ea ratione vt deum sibi magis conciliarent, reuocantes ei in memoriam antiquas pollicitationes, & rogantes quodammodo vt eas adimpleret, vel vt mutuo sese consolarentur, & bonam populo spem præstarent. Deinde addunt etiam sequentia verba, veluti & quæ à deo olim dicta etiam fuissent ad beatum Dauid.

Quoniam elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Sedebunt, inquit, filij tui in throno tuo, quoniam dominus elegit Sion, in qua sedes est regni tui. Ille, inquam, dominus, qui hæc tibi nunc loquitur verba: ego videlicet qui dominus sum.

Hæc requies mea in seculū seculi. Hoc est, hæc habitatio mea.

Hic habitabo, quoniam elegi eam. Hæc & sequentia dicunt tanquam etiam sibi promissa.

Venationem eius benedicens benedicam. Per venationem, ciborum atque eduliorum suppeditationem intelligit. Hæc, θέρει &
non χίρει inquit, benedicens benedicam, hoc est, præstabo magna cum abundantia.

Pauperes eius saturabo panibus. Hoc est, diuites reddam.

Sacerdotes eius induam salute. Hoc est, securitate, ac bona valetudine.

Et sancti eius exultatione exultabūt. Quinam sint sancti dei, iam sæpe alibi dictum est. Quod autē ait, exultatione exultabunt, item benedicens benedicam, & alia huiusmodi, quidam idioma esse dicunt Hebraicæ linguæ: quidam vero huiusmodi sermone vt dicunt scripturam, ad maiorem intentionem, & ad validiorem sententiæ confirmationem.

Illis oriri faciam cornu ipsi Dauid. In Sion scilicet, in qua oriri ei faciam gloriam, ac cellitudinem ex genere Dauid, ἐξαναταλάω
ἐν ποσὶ ἐξα
νατινῶ. quia & à posteris glorificabitur, & illius generatio semper regnabit.

Parauit lucernam Christo meo. Christo meo, hoc est, regi meo Dauid. Meum autem ideo dixit, vt beneuolentiā suam erga eum ostenderet, vt diximus. Per lucernam verò, gloriā posterorum eius intelligit, quæ lucernæ instar, gloriæ eius

PSALMVS

splendorem omnibus demonstrat, & huiuscemodi generationis progenitorem, veluti quoddam lumen futuris generationibus illucere facit. Vel, per lucernam, generis sui splendore ideo intelligit, quia splendet inter gentes. Verum hæc omnia ea conditione illis promissa sunt, si testamentum dei custodiuerint, vt dictum est.

Inimicos eius induam confusione. Inimicos scilicet David aut generis eius.

Super ipsum autem effloreat sanctificatio mea. Super ipsum David, seu super eius semen. Super ipsum autem, hoc est, tempore ipsius David, vel tempore seminis eius, quo tempore templum meum summo cum splendore floreat, hoc est, eo regnante. Quidam verò per cornu, & per lucernam, regem intelligunt Zorobabel, cuius hostes aiunt fuisse confusos, & quo regnate templum domini, quod diu olim profanatum, dirutum, atque (vt ita dicam) tabefactum fuerat, effloruit. Quidam etiam verba illa: quia elegit dominus Sion, & quæ sequuntur omnia, prophetiam continere dicunt de iis, qui in Iudæorum populo digni fuerunt, vt prophetiam gratiam consequerentur. Et quoniam iuxta historiam senesimum psalmum iam exposuimus, restat vt tradamus etiam quæcunque de saluatore nostro in eo tractantur. introibimus, inquit, in tabernacula eius, adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius. Hæc verba ex fidelium persona prophetice dicta sunt, qui mutuò inter sese consultant, quidnam facturi sint. Et per tabernacula, loca intelligunt, quæ in Palæstina sunt, vbi habitauit aut conuersatus est Christus. Per locum autem vbi steterunt pedes eius vel eadem intellige tabernacula, & loca in quibus dominus ambulauit, vel ipsam crucem, cui Christi pedes confixi sunt, & quam in psalmo nonagesimo octauo scabellum pedum eius appellauit. Ex vniuersis sanctis mundi partibus illuc confluunt homines, atque in ea sancta loca ingrediuntur, & adorant illic dominum. Exurge, inquit, domine in requiem tuam tu & arca sanctificationis tuæ, hoc est, tuæ diuinitatis tabernaculum, tuum scilicet sacratissimum corpus. Quæadmodum enim arca illa sancta dei, ex incorruptibilibus lignis fabricata erat, & purissimo insuper auro inaurata, ita etiam assumpta Christi humanitas, ex incorrupto eius corpore erat compacta, ex ipsaq; ve-

ra ac sanctissima diuinitate (vt ita dicam) erat ædificata, per vnionem nimirum illam ineffabilem veri dei. Sacerdotes tui induentur iustitia: Euangelica nimirum, vel omni virtutum genere ornabuntur: & sancti tui exultabunt, & quicumque cum sacerdotibus amatores fuerint virtutū, angelicam peragentes cōuersationem, illorum etiam more exultabūt. Propter Dauid seruum tuum ne auertas faciem Christi tui. Si nullam aliam ob causam, propter me saltem seruum tuū, quaeso, ne Christi tui præsentiam, auertas: qui per incarnationem suam hominibus apparebit: quinimmo rogo te, vt cito appareat. Veritas etiā quæ iurata fuit ipsi Dauid, quod semen eius concessurum esset super thronum regni eius, ad ipsum etiam Christum pertinet. Hic etenim verè ac propriè illius semen fuit. Quia ex semine quidè fuit Dauidico propter matrem, quæ à beato Dauid genus ducebat. Fuit etiam verè rex, eo quod subditis suis fidelibus legem imposuit, & summam eorum curā habens, veri regis, & directoris amorem atq; officium docuit, cum pro eis mortuus sit: quæ omnia veri regis characterem ac figuram exprimunt. Si custodierint, inquit, filij eius testamentum meum, euangelicum nimirum: & testimonia mea, hæc, quæ docebo eos: te scilicet, prædicante. Est etenim hic sermo ex persona patris ad Christum natum ex semine Dauid vnigenitum filium: sermo, inquam, de apostolis & discipulis quos in euangelio etiam Christus filios suos appellauit, tãquam per doctrinam & fidè sibi adoptatos. Si igitur hi filij tui hæc fecerint, quæ dico, non ipsi tantum, sed eorum etiam discipuli sedebunt super thronum tuum: super thronū inquam pastoris & doctoris. Constitues enim eos, inquit, principes super omnem terram. Vel in fruitione & requie æterni regni. Quæ promissio sanè tunc demū adimpletur, si custodierint legem vt dictum est. Hæc requies mea in seculum seculi. Aeterna dei requies ecclesia est fidelium, in qua deus quiescit. Portæ enim, inquit, inferni non præualebūt aduersum eam. Per venationem autem eius, seu vt Græca dictio, *θύρα*, aliter significat, per capturā, prædicationis sagem ac rete intelliges, per quā Christus venatur, & capit eos qui in hac natant (vt ita dicam) erroris falsugine. Vel venationē & capturam illā iuxta quam piscatores apostoli, nō amplius viuos pisces ca-

PSALMVS

piebant, vt occiderent, sed mortuos peccatis homines irretiebant, vt viuificarent. Per pauperes etiam eius, pauperes spiritu intellige, quos cæli pane, hoc est, cælesti regno, Christus erat saturaturus. Sacerdotes autē eius, æterna Christus tunc demum induet salute, si antea iustitia induti fuerint, vt prædictum est. Eius etiā sancti exultatione exultabunt, post discessum scilicet ex hac vita. Tūc etenim & sacerdotes ita induti erunt, vt diximus, & sancti exultabunt. In ecclesia etiam oriri fecit cornu ipsi Dauid, hoc est, gloriam atq; honorem Dauidici nominis celebrari, atque exaltari, dum laudatur scilicet & glorificatur ab omnibus, tanquam progenitor Christi. Vel oriri fecit validum & sublime cornu regni ipsi Dauid, in Sion, feriens scilicet, atque deiciens quoscuque sibi aduersantes. Hoc autem est regnū Christi. Lucerna verò, quæ Christo fuit parata, caro illa sanctissima est, quæ à deo fabricata, & diuinitati fuit coniuncta: quæ lucentissima erat, propter vitæ splendorem. (Fuit etenim sine peccato) & quia in ea requieuit, septemplex illius fulgentissimæ lucernæ instar lucentissima septemplex spiritus potentia. Vel per lucernā, euangeliū intellige, per quod omnes qui constituti erant in tenebris, illuminati sunt, & ad clarissimam deducti virtutem. Lucerna enim, inquit, pedibus meis verbum tuū, vel ipsum etiam domini præcursores, de quo scriptum est: ille erat lucerna ardens. Inimici verò eius dæmones sunt, & reliqui omnes veritatis inimici: qui etiam omnes pariter confundentur, sed præcipuè in die resurrectionis vniuersæ carnis. Et super ipsum deniq; effloreat illius sanctificatio: sancta nimirum ecclesia, quæ omnes ad se accedentes sanctificat, quæq; ipsum Christum tanquam florentissimam coronam in decorem, atque in ornamentum erat habitura.

Canticum Ascensuum.

PSALMVS 132.

ἰδοὺ δὲ τὴ
καλὸν ἢ τὴ
τερπνόν
ἄλλ' ἢ τὸ
ἡσίοικεν .

Ecce sanè quid bonum, aut quid iucundum, quam habitare fratres in unum. Integram atque plenam captiuorum restitutionem prospiciens beatus Dauid, & quomodo à perturbationibus atque ab ærumnis liberati, templum & ciuitatem iterū edificaturi erant, & sub vno principe vitam acturi, admonet eos, ne rursus diuidatur, no

in diuerſas ac varias ſcindantur partes, vt antea, quando decem tribus proprium habebant ducem, & reliquæ duæ alterum imperatorem: quæ res tranſgreſſionum legis, contentionumque, & calamitatum perſæpe illis cauſa fuit. Admonet igitur eos, vt vnâ atque ſub eodem degant principe, dicens: Ecce fanè quid tam bonum, aut quid tam iucundū eſt, quàm vt fratres eodem habitent in loco, atque eiſdem animis, ſumma cum concordia & conſenſu. Et multa quidem bona ſunt, quæ non ſunt iucunda, & rurſum iucunda multa, quæ non bona: fratrum autem concordia & communis eorum habitatio, vtrunque hoc in ſe bonum continet. Nemi enim dubium eſſe puto, quòd fraterno conſenſui vtrūq; hoc conueniat bonum. Deinde huiuſcemodi bonum ſimilitudine atque exemplo quodam deſcribit dicens.

Sicut unguentū in capite, quod deſcendit in barbā, barbā Aaron. Hoc quod diximus, adeo bonum eſt & iucundū, ſicut legale illud unguentum, quo ſacerdotes ungebantur, quòdque ſuper eorum capita effundi ſolebat. Nam quemadmodum huiuſcemodi unguentum bonum eſt, vtpote ſanctum, & iucundum etiam, veluti odoriferum: ita & illa communis fratrum habitatio, atque concordia, ſummum quoddam bonū eſt, veluti quod, natura ipſa, & lege etiam diuina commendatur. Et iucundum bonum eſt, eo quia vtile eſt, & commodum: & quoniam à ſacerdotum capite unguentum in barbā deſcendebat, addidit, quod deſcendit in barbā: & deinde in cuiuſnam barbā deſcēderit expreſſit dicens: in barbā ipſus Aaron. Hic etenim ſacerdotū omnium primus unguēto unctus eſt. Vel per Aaron, quęcunq; ſacerdotem intelligit, tanquam omnes ab eo deſcenderent. Et quoniam unguentū hoc à barba in ſacerdotalis indumenti oram rurſus deſcendebat, iterum addidit, dicens.

Quod deſcendit in oram veſtimenti eius. Oram ſeu marginem veſtimenti, reliqui interpretes os veſtimenti reddiderunt. Eo uſque enim deſcendebat.

Sicut ros Aermon, qui deſcendit in mōtes Sion. Aermon mons eſt Libano adiacens, vbi multa niuum copia conſeruatur, vnde vapores generantur, qui aerem montium Sion craſſiorem atque hebetiorem reddunt, ac rorem æſtatis tempore non modicum efficiunt: quē bonū quidem eſſe dicemus,

PSALMVS

veluti terræ arescenti necessarium, iucundū verò eo q̄ equa-
biliter & cum delectatione supernè in terrā defertur . quia
igitur ros iste causam atq; originem habet ex monte Aer-
mon, idcirco rorem Aermon eum appellauit.

Quoniam illic mandauit dominus benedictionem. Illic, id est,
in cōmuni habitatione, in concordia, in amore fraterno, ac-
que in dilectione quæ est virtutum omnium caput. Cæterū
dei benedictio erga homines idem est, quòd diuina gratia:
& benedictio ab hominibus in deū, diuina laus est, seu gra-
tiarū actio. Benedictio verò ab hominibus in homines, hu-
mana esse dicitur ad deum oratio, quādo nimirum pro aliis
preces effundimus ad deum.

Vitam usque in seculum. Et rursus, Dominus mandauit &
misit in cōcordes homines diurnam vitam vsque ad secu-
lum ab eo determinatum, hoc est, per vniuersum ac præsta-
tutum vitæ tempus. Nam quemadmodum contentio mor-
tē operatur, ita & pax vitam, cum vnanimes, ac pacifici ho-
mines neque mutuò sese occidant, neque ab hostibus lædi
possint: quia coniuncti sunt & muniti. Congruit etiam hic
psalmus fidelibus omnibus Christianis.

Canticum Ascensuum.

PSALMVS 133.

Ecce sane benedicite dominū omnes serui domini.
Cantica ascensuum, seu (vt diximus) ascen-
sionum, in hoc psalmo finem accipiunt: quē
propheta in gratiarum actionē desinere vo-
luit. Iubet enim hic condignas deo gratias
agi, qui & captiuitate populum liberauerat,
& ei præstiterat, vt per tot inimicas gētes illæsus, atque tu-
tus in patriam rediret, & ab assiduis finitimarum gentiū bel-
lis quiesceret: qui etiam ciuitatem & templum rursū ædi-
ficari permiserat, fecerātq; vt securi iam cōuersarentur, at-
que habitarent in patria. De cætero enim, inquit, vos o ser-
ui & cultores dei, condignas deo gratias agite. Seruus au-
tem dei dicitur, qui eum colit, atque illius parat mandatis.

Qui statis in domo domini, in aulis domus dei nostri. Vos, in-
quam, deo benedicite, qui assidue in templo commoramini,
qui templum à modo perfectum, suòq; decore & cultu iam
recepto ingredimini.

In notis

In noctibus extollite manus uestras in sancta, & benedicite domino. Nolite, inquit, vniuersam noctem somno perdere, sed in ea manus vestras ad sancta sanctorum extollite: vbi propter diuinam illam gratiã, quã illic erat, habitare deus dicebatur: atque in noctibus præcipuè deum laudate, quando mens à sollicitudinibus & curis magis vacua est: quãdo vobis maius ocium adest. Quod si noctu eos iubet è lecto surgere, atq; in templum accedere, quã nam vnquã veniã ij cõsequetur qui tẽpore illo neq; etiã domi ad preces, neque ad orationem consurgunt. Deinde rogat pro populo, dicẽs.

Benedicat tibi dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram.

De huiuscemodi verbis alibi etiã dictum est, videlicet in psalmo centesimo vigesimo septimo. Hic psalmus præterea omnibus potest accommodari.

Allcluia.

Iam in superioribus dictum est, quod psalmi, qui huiuscemodi habent inscriptionem gratiarum actiones continent.

PSALMVS 134.

Audate nomen domini, laudate serui dominum.

De his verbis diximus in psalmo c x i i.

Qui statis in domo domini, in aulis domus dei nostri. Hæc verba ad vnguem habentur in proxime præcedenti psalmo, vbi ea exposuimus: verum hic non vniuersum populũ alloquitur propheta, sed eos qui in tẽplum

frequentius accedebant. Vos, inquit, qui statis in templo, laudate deum. His etenim, qui in tẽplo non manebant, nõ licebat deum laudare, neque alio in loco ad deum orare: ea nimirum ratione vt templum cernentes, atque ea, quæ erãt in templo, diuinæ maiestatis nunquam obliuiscerentur.

Laudate dominum, quoniam bonus est dominus. Quoniam misericors, ac beneficentissimus est in omnes. Sed in illos præsertim, qui eum laudant.

Psallete nomini eius, quoniam pulchrum est. Pulchrum est ei psallere. Ex psalmis etenim & canticis, diuinorum dogmatum excellentiam addiscimus. Psalmi etiã & cantica psallentium mentes protendunt ad deum, humanos affectus sedant, animam cantu delectant, & cum delectatione coniun-

PSALMVS

etiam quoque vtilitatem adferūt: Vide quæ dicta sunt in psalmo nono in eo versiculo: psallam nomini tuo altissime.

Quoniam iacob elegit sibi dominus. Quoniam dominus ex omnibus nationibus Israeliticum sibi populū elegit, ac sibi reposuit, veluti eum populū a quo solo coleretur.

Israel in peculium sibi. Populū Iudæorum descendente ex iacob, duplici nomine appellauit, iacob nimirum & israel: quemadmodum ipse etiā patriarcha iacob viroq; hoc nomine fuit appellatus. Eundem, inquit, populū elegit sibi deus in hereditatē, atque in sortem: & ideo peculiarem populū illum persæpe appellauit: ea nimirum ratione quod nō secus illum amaret, summoq; studio custodiret, quā diuitias quasdā nō vulgares, & peculiū quoddā pretiosissimū.

Quoniam ego cognoui quod magnus est dominus. Ecce quod aliam diuinæ laudis causam apponit, dicens: quoniā ego amplius quā vos cognoui: vel quia id exactissimē noui, quod dominus magnus est. Cognoui autem id a diuina gratia, & quia illius opera multa cum prudentia considerauī.

Et dominus noster p̄ omnibus diis. Hic si quidem est: illi verō nō sunt. Hic etiam verē dominus, illi autem nō verē dii. Nam etsi comparationis verba hæc esse videantur, non tamen falsos deos vero deo comparant: sed ex disp̄satione quadam propter populī hebetudinē propheta sic loquitur: quippe qui alibi deum deorum appellat: & nunc etiā auditorem pedetentim erigit, mirabilium rerum ipsum deū operatorem esse demonstrans, ac deinceps paulopost gentiū deos subsannans. Dictum est etiam in psalmo nonagesimo sexto: nimis exaltatus es super omnes deos: ibi vide, quæ in expositione diximus.

Omnia quæcunque uoluit, fecit. Eadem verba habentur in psalmo cxi. ibi: Deus autē noster in cælo, & in terra omnia quæcunque uoluit, fecit.

Ἰν τῶν θαλάσσης.

In maribus et omnibus abyssis. Maria quidem varios maris sinus appellat. Congregationes, inquit, aquarū appellauit maria. Abyssos autē subterranea loca, quæ imperscrutabilia sunt: in quib; tamē fecit omnia deus, quæ uoluit. Deinde priuata quædam dei opera admiratione digna laudat, maiora præteriens, ut ex minoribus, magnitudinem eius summis esse laudibus dignam ostenderet.

Educens nubes ab extremo terræ. Qui ex ipsa inferiori terræ profunditate nubes educit, eosq; tametsi graues sint, in altum extollit, & illarum humorem, qui natura sua deorsum fertur, vt sublime eleuari facit.

Fulgura in pluuiam fecit. In tempus scilicet pluuiæ, vel in pluuiam. Effecitque vt quæ suapte natura mutuo sese perdunt, vnâ ac pariter sine alterius læsione coniuncta deferantur, ita vt neque fulgur, quod natura ignitum est, pluuialem aquam consumat, neque aqua rursus magna vt delata fulgur extinguat.

Qui educit uentos de thesauris suis. Per thesauros dei hoc in loco Propheta occulta illa loca intelligit, vnde exciit venti occultus enim esse dicitur thesaurus, eo quod & generatio & locus eius ignoratur. Thesauro nomine præterea, non tantum pecuniæ aut occulta alia bona intelliguntur, sed & ipsa etiam loca, vbi thesauro recondi solent. Vel qui educit ventos tanquam è thesauris suis, vt subintelligatur dictio illa, tanquam, vel, quasi: ita vt ex his verbis educendi facilitas denotetur & quod eos deus semper in promptu habet, cū voluerit. Illuc autem quàm maximè admirandū est, quod modo hunc, modo illum, deus ventū emittat, & aliquando vna vtrunque, & persæpe etiam plures vno atque eodem tempore, persæpe etiam nullum prorsus: atque hæc omnia ex utilitate, & nihil sine ratione: illis scilicet interea inclusis, veluti in quibusdam thesauris: atq; illinc quoties deo libuerit, maxima cum facilitate eductis.

Qui percussit primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus. De hoc diximus in psalmo lxxvi. vide ibi: in versiculo: fecit semitam iræ suæ. Vsq; ad pecus verò dixit, vt calamitatem auferet.

Emisit signa & prodigia in medio tui Aegypti, in Pharaone, & in omnes seruos eius. Ibidem etiam dictum est, quod posuit in Aegypto signa & prodigia sua in campo Taneos. Cuius grauisimæ omnium plagæ meminerit, collectim postmodum signa dixit, & prodigia.

Qui percussit gentes multas. Siue eas quæ transitum Iudæis prohibebant: seu gentes, quæ in palæstina erant. In compendio etenim omnia narrat & cursum.

Et occidit reges fortes. Illarum scilicet gentium duces:

PSALMVS

Seon regem Ammoreorum & Og regem Basan. Seon quidem rex diuitiis ac militum copiis erat celeberrimus: Og verò magnitudine ac fortitudine corporis conspicuus, in omnium hominum ore ferebatur. Aiunt enim eum lecto vsum fuisse ferreo, nouem cubitorum in lōgitudine, & quinque in latitudine.

Et omnia regna Chanaan. Hoc est, Palæstinae prouinciæ: cuius populi magis particulariter præ cæteris Chananei dicebantur.

Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo. Bis hæreditatem dixit, vt illius prouinciæ vbertatem denotaret, ac si diceret: hæreditatem dico, ac verè hæreditatem.

Domine nomen tuum in seculum, & memoriale tuum in generationem & generationem. Propterea, inquit, nomen tuum, ac memoria tua in seculum atque in omnes generationes perpetua erit: apud eas nimirum, qui huiuscemodi à te beneficiis donati sunt.

Quia iudicabit dominus populum suum. Iudicabit eum pro vlciscetur eum. Quoties ab inimicis læsus fuerit, hoc est, iustum ei reddet iudicium.

παράκλη-
θίσις. Et in seruis suis exorabitur. Hoc est, ad orantes & placentes eum seruos suos flectetur. Vel populum quidem peccatorem iudicabit, & pœnas ab eo exiget, à pœnitentibus verò exorabitur, atque eos adiuuabit.

τα ἰδωλα
προῳτυπα
Idola gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum. Huiuscemodi verba habes etiam in psalmo centesimo decimo tertio. Atqui apud nos sunt etiã sanctorum imagines, quæ & aurum; atq; argentum sunt & opera manuum hominum: verum enim vero Idola non sunt: quoniam Idolorum quidem primæ species, ac primæ eorum argumenta, falsa sunt: fabulæ nimirum: quæ nulla rei veritate subsistunt. Deos etenim sibi adscribunt gentes, qui dei non sunt, sed dæmones falso sibi diuinitatem arrogantes: verum sanctorum nostrorū imagines primas suas species veras habent, ac primæ eorum argumenta, vera sunt: quoniam secundum veram rerum historiam, verè id fuerunt quod appellatur, & vera etiam quæcunque de illorum vita ac cōuersatione traduntur. Vnde Idola scelestorum ac nequissimorum hominum aut

dæmonum sunt simulachra: nostræ autem, sanctorum & clarissimorum hominum imagines.

Os habent & non loquentur, oculos habent & non uidebunt, aures habent & non audient. Hæc verba pari modo illic etiam habentur.

Neque enim est spiritus in ore eorum. Reddit rationem propheta, & docet, quomodo Idola omnia sensibus careant. Et delectatur, dum in eorum accusatione atque reprehensione sermonem suum magis extendit.

Similes sicut eis, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Ibidem etiam, huiuscemodi habentur verba.

Domus Israel benedicite domino, domus Aaron benedicite domino, domus Leui benedicite domino, qui timetis dominum, benedicite domino. Illic etiam huiuscemodi ordinum diuisionem fecit, ubi uide, quæ per nos in expositione dicta sunt. Quamquam ibi propheta sperare iussit, hic autem benedicere, propter prædicta nimirum beneficia. Et cum Aaron meminerit, deinceps ad ipsius Leuiticæ tribus principem patriarcham recurrit, ut sermonem suum clariorem redderet, & magis uniuersalem.

Benedictus dominus in Sion. Dictum est in psalmo vigesimo septimo.

Qui habitat in Hierusalem. Hoc est, in templo ciuitatis Hierusalem.

Allcluia.

Hic psalmus multa proximè præcedenti consona habens, similem etiam sortitus est inscriptionem.

PSALMVS 135.

Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Gratias ei agite pro innumerabilibus beneficiis. Alio autem modo hunc versiculum exposuimus in principio psalmi. c v. Apposuit etiam propheta verba hæc, quoniam in seculum misericordia eius, omnibus subsequenter versiculis, ut maiorem diuinæ huiuscemodi misericordiæ laudē esse demonstraret, vel etiam ut lectorem in admirationem, ac stuporē diuinæ maiestatis adduceret.

PSALMVS

Confitemini deo deorum quoniam &c. Falsorum scilicet deorum. vel deorum falsi nominis. Illorum etenim etiam deus est. nam & si à deo inhonorati sunt demones, ipsiq; deo pariter aduersentur, veruntamen & illius serui sunt, & voluntati eius necessario succumbunt.

Confitemini domino dominorum, quoniam &c. Dominorum dico huius seculi, qui ad modicum tempus tantum, & non perpetuò sunt domini: atque ideo verè domini non sunt: tamen si ita appellantur. Rex enim, inquit, regnatum, & dominus dominantium.

ὁ πῶς ποίη-
σαυτι.

Ei qui fecit mirabilia magna solus, quoniam &c. Solum dixi, ad idolorum distinctionem. nam alioqui per dominum eum intelligit, qui in tribus personis vnus deus est.

τῶς

Ei qui fecit celos in intelligentia, quoniam &c. In sapientia nimirum. Per prædicta autem, summam deo esse attestatur bonitatem, & misericordiam, rerumque omnium dominium cum summa potentia & sapientia ei adscribit.

ὁ πῶς τετίθει-
σαυτι.

Ei qui stabiliiit terram super aquas, quoniam &c. In psalmo vigesimotertio dixit etiam propheta: ipse super maria fundauit eam, vide quæ illic dicta sunt.

Ei qui fecit luminaria magna solus, quoniam &c. Solem in potestatem diei, quoniam &c. Lunam & stellas in potestatem noctis, quoniam &c. Et fecit, inquit, deus duo luminaria magna, luminare magnum in præfecturas diei, & luminare minus in præfecturas noctis & posuit ea in firmamento cæli, vt lucent super terram & imperarent diei ac nocti.

Ei qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum, quoniam &c. Ei dico, qui flagellis Aegyptum affecit.

Et eduxit Israel de medio eorum, quoniam &c. in manu potentis & in brachio excelso, quoniam &c. Eorum scilicet Aegyptiorum. Per manum autem, & per brachium dei, diuinam intelligit potentiam. Magnæ autem potentie, prodigia illa fuerunt & signa, quæ in Aegypto facta sunt, magnæ etiam potentie quod captiuum illinc populum eduxit.

Ei qui diuisit mare rubrum in diuisiones, quoniam &c. & eduxit Israel per medium eius, quoniam &c. & excussit Pharaonem & potentiam eius in mari rubro, quoniam &c. Per diuisiones, aquarum sectiones intelligit. In duas etenim partes mare illud diuisit, vt plene omnia tradatur in Exodo. Per excussio-

nem verò projectionem & demerſionem intelligit:

Ei qui tranſduxit populum ſuum in deſerto, quoniam &c. Atq; hoc etiam non minori admiratione dignum eſt, quàm quod per medium mare rubrum deducti ſint. Multa etenim populo aduerſa in deſerto & dura contigerunt, fames ſcilicet ac ſitis, terræ ſiccitas atque ipſo igne ardentiores ſoles radij, ſerarum præterea innumerabilis multitudo, ac multa denique alia grauiâ incommoda, quæ omnia tamen illæſi atque tuti ſuperauerunt. Prætermiſit autem propheta in diſcurſu multa, quæ colligi poſſe ex Moſaicis libris putauit.

Ei qui percubiſit reges magnos, quoniã &c. & occidit reges fortes, quoniam &c. Seon regem Ammoreorũ, quoniã &c. & Og regem Baſan, quoniã &c. & dedit terram eorum hæreditatem, quoniam &c. hæreditatem Iſrael ſeruo ſuo, quoniam &c. Hæc omnia etiam habuimus in ſuperiori pſalmo.

Quia in humilitate noſtra memor fuit noſtri dominus, quoniam &c. & redemit nos de inimicis noſtris, quoniam &c. Nobis ſcilicet humiliatis atque afflictiſ, videns enim, inquit, vidi afflictionẽ populi mei q̄ eſt in Aegypto. Illud verò animaduerte quomodo propheta dixerit: deum memorem noſtri fuiſſe, & redemiſſe nos, ipſum Iudæorum genus vniuerſum ſibi quodãmodo vendicans, atque approprians propter primos ſcilicet communes omnium progenitores. Deinde priuata in Iudæos beneficia omittens, ad vniuerſalem dei prouidentiam conuertitur dicens.

Qui dat eſcam omni carni, quoniam &c. Omni nimirum naturæ neceſſaria æquẽ distribuens.

Confitemini domino cæli, quoniam &c. Factori ſcilicet ac domino cæli, quod ſi cæli dominus eſt, omnino etiam & terræ. vel cæli deum dixit, quia illic fertur habitare. Poſſumus etiã tam præſentem quàm proximẽ præcedentem pſalmum nobis accommodare, & nos inter nos admonere, atque exhortari ad agendas gratias deo, qui variis beneficiis olim populum ſuum affecit, qui inimicos diſſipauit, & omnia alia operatus eſt, quæ in ſuperioribus dicta ſunt. quod ſi iuxta Anagogen exponere hæc voluerimus, prophetam dicemus per Iacob & per Iſrael electum nouum populũ intelligere, per Aegyptum verò impietatem & peccatum: per ſigna etiam ac prodigia, quæ in medio Aegypti facta ſunt, ea intelligemus

PSALMVS

miracula, quæ per Christum, & per Apostolos, ac reliquos sanctos effecta fuere. Similiter per Pharaonem & seruos eius, ipsum dæmonem, ac omnes dæmonis cultores: per gentes etiam multas: & per reges fortes, pari modo ipsos dæmones: atque illos magis priuatim, qui inter eos maiorem in alios potestatem habent: & per Seon & Og reges, ipsum Satanam atque illum, qui post eum statim inter omnes dæmones primus est. Per regna quoq; Chanaan, vitiorū tyrannides intellige. Per terrā verò eorū nouo populo datā, regiones illas dices significari à quib⁹ dæmones expulsi sunt, cum earū olim dominarētur. Denique per domum Israel, vniuersum fideiū populum, & per domū Aaron, ipsos sacerdotes, & per domū Leui, diaconos ac ministros, & per timentes dominum, eos qui clariori quadam præditi sunt virtute: per Sion, ecclesiā, & per Aegypti primogenita, voluptuosos animi affectus, ac passionēs eas, quæ præ ceteris dæmoni magis placerent. Per mare rubrum, amaram impiorum dogmatum (vt ita dixerim) saluginem, in qua infideles detenti veluti quodam aquarum profundo suffocantur: per desertū, infructuosam errorum sterilitatem, per quod tamē pij ac fideles illæsi pertransiunt, & in fertilem atq; vberem tandem veritatem deueniunt: & per humilitatem nostram, non illam tantum intelligere debemus, quæ per afflictiones atque calamitates efficitur, quæque inuoluntaria est, sed eam etiam, quæ virtute constat, & est voluntaria.

Psalms ipsi David.

Hic psalmus ex sacerdotum Leuitarum, & cantorum qui in Babilone captiui fuerant, persona conscriptus est: ita tamen ut quæ scriptura erant, antea prædixerit. Nos etiam docet, in huiuscemodi calamitatibus eadem agere, atque hoc pacto deum ad misericordiam incitare. Est autem hic psalmus apud Hebræos sine inscriptione.

PSALMVS 136.

Vper flumina Babilonis, illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Captiui enim cum essent Iudæi in Babilone extra civitatis mœnia commorabātur: atque ideo secus fluminū ripas sæpenumero incedentes, priuatim inter

se, cum silentio lamentabantur. Consilio autem diuino factum est, ut postquam bona illa despexissent Iudæi, quæ habebant in manibus, inuiti deciderint ab eis, ut rursus ad eorum desiderium comoueretur. Hoc pacto enim solet deus, ad sensum atq; ad cognitionem eos reuocare, qui beneficia in se collata neglexerint, aut non cognouerint: dum illos nimirum à concessis donis permittit decidere.

In salicibus in medio eius suspēdimus organa nostra. In salicibus scilicet, quæ in illius regionis medio, secus fluminū ripas erāt dispositę. Per organa autē musica illa instrumenta intelligit, cū quibus canere solebant cantica, veluti psalteriū, citharā, aut alia huiusmodi. Attulerāt enim ea instrumenta, ad concinēdas diuinas laudes, verūm cū ea in salicibus suspēdissent, attoniti rursus ac mœsti ea spectabant, atque occasionem illinc lamentationum magnam sumebant, repetētes memoria diuinum cultum, & conuersationem illam laudem dignam, quam habuerant in Sion. Iuxta anagogen, in salicibus expone, pro in ocio. Per salices enim quæ infructuosę arbores sunt, cessationem à cantibus significauit.

Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuauerunt nos, uerba canticorum, & qui abduxerunt nos hymnum. Interrogauerunt nos, ut responderemus uerba canticorum: præterea & hymnum, hoc est, iusserunt nos canere, cupientes nimirum cantu nostro delectari: vel etiam irridere ea volentes, quæ nos diuina ac veneranda esse ducebamus.

ἱ ἀιχμα
λατίουσαι
τις λόγοις
ᾠδῶν.

Cantate nobis de canticis. Dicebant scilicet.

Quomodo cantabimus canticū domini in terra aliena? Respondimus scilicet, quomodo, inquā, cantabimus, diuina lege id prohibente? Vide quemadmodū captiuitas illos iam meliores reddidisset. Nam cum in propria ciuitate ac regione legem essent transgressi, modo in aliena eā obseruāt. Per alienam etiam terram, quodcunque humanum cor potest intelligi, quod à cultu atque à religione dei alienum sit. Et consona sunt huic dicto, illa domini uerba: nolite sancta dare cænis, & margaritas nolite proicere ante porcos.

Si oblitus fuero tuī Hierusalem, obliuioni detur dextera mea. Hoc est, potentia, seu efficacia mea. Paralyticus, inquit reddar, vel arescat manus mea, ita ut in ea nihil amplius sensus relinquatur.

PSALMVS

Adhæreat lingua mea gutturi meo, si non meminero tui. Detineatur vox mea atque impediatur: vel omnis à me operatio, & sermonis potentia auferatur. Horum enim alterū per dexteram, & alterum per linguam significauit. Hæc etiam à nobis dicenda sunt de superna Hierusalem, vel per dexterā quidem, opera virtutis intelligit, per linguam verò scientiæ cōtemplationē. Lingua etenim sermonem profert, & sermo scientiam & contemplationis sensus explicat. Per guttur etiam gulæ affectus intelligere possumus, hoc est, ciborū uoluptatem. Obluioni, inquit, detur omnis mea operandi potentia, atque hoc per ipsam ignauiam. & omnis similiter contemplandi virtus ciborum adhæreat voluptati, ita vt ad diuinæ scientiæ delectationem, de cætero immobilis fiat, & in ea amplius non versetur.

Ἐὰν μὴ προ-
νοησῶμαι
τὴν ἡμέραν
ἐκκινῶτε ἕ-
ως τῶν θι-
μιλίωρ αὐ-
τῆς.

Si non praeuidero ipsam Hierusalem in principio lætitiæ meæ. Hæc, inquit, atque illa patiar, si præ cæteris omnibus in mea memoria ipsam Hierusalem non collocauero, tanquam illam, quæ inter omnes voluptates ac delectationes meas primum locum obtineat, & omnis meæ lætitiæ ac gaudij præcipuum sit caput.

Memeto domine filiorū Edom, diē Hierusalē, dicentiū, euacuate, euacuate usque ad fundamēta eius. Filios Edō Arabes appellat: qui vnā cū Babyloniis pugnauerāt aduersus Iudæos, & Hierusalē: qui etiā cū ea ciuitas euerteretur, ipsos vrgebāt euerfores, vt vsq; ad fundamēta euerterēt. Memento, inquit, eorū vt condigna eorū meritis retribuas supplicia, eo quod cognati nostri erant, & nihilominus ob inuidiam, cæteris omnibus inimicis, sæuiores, in nos fuerunt. Et cum dixerit filiorum Edom, addidit, diem Hierusalem, hoc est, diem Hierosolymæ calamitatis. A secundo autem casu indifferenter ad quartum pertransit. vel aliter: memento filiorum Edom, qui fuerunt in die calamitatis Hierusalē. Potest enim utriusque sensus elici ex his verbis: quia Græcæ orationi in quarto casu subintelligi potest dictio κατὰ. Ita enim sepe numero subintelligitur, & sensus efficitur, quæ diximus: in die Hierusalē, hoc est, in die Hierosolymæ calamitatis.

Filia Babylonis misera. Quemadmodum Hebræis mos est, filium hominis, hominem appellare, ita & filiam Babylonis, propheta ipsam Babylonem appellat. O filia, inquit, Baby-

lonis misera, ob ea nimirum, quæ tibi contingent. Prædicat enim futuram illius ciuitatis ruinam.

Beatus qui retribuet tibi retributionē tuam, quā retribuisti nobis. Verba hæc ex persona populi dicta sunt, inimicorū euerfionem appetentis. Retributionē verò, quam retribuisti, dixit, pro afflictionem quam dedisti: ita ut præpositiones illæ hoc in loco superflue sint, quemadmodum & alibi dixim⁹.

Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram. Iram suam populus ad immaturam etiam ætatem extēdit beatos eos dicens. *Qui* vel ipsos Babyloniorum infantes, cum sæuitia crudeliter occiderint. Verūm nō huiuscemodi sunt nostra fidelium vota, qui discipuli sumus mitissimi ac misericordis domini: qui vel ipsos etiam inimicos diligere iussit, & eorum curam haberi. Sed ad anagogicū sensum reducenda sunt, quæcunque rectè accommodari possunt. Per filios, igitur Edom, dæmones intellige, qui mutuò sese fidelis cuiuscunq; anime diuitias ad extremum vsque fundamentū euacuare iubent. Per Hierusalem etenim, vnamquæq; huiuscemodi fidelium animam intelligimus significari. Per miserā verò Babylonem, ipsam impietatem miseria atq; ærūnis circūdatam, veluti à pietate superatam, ac dæmum oppressam. Hanc etenim impietatem quisquis destruxerit beatus erit. Per paruulos etiam eius, cogitationes affectuum plenas, ac nuper exortas intellige: vel pueriles etiā ac fatuas, quas qui opprimit, & allidit ad fidem, hoc est, ad Christum, beatitudinē hanc consequetur. (Petra etenim, inquit, erat Christus). Quicumq; igitur eas, ut diximus, ad Christum alliserit, atq; hoc pacto perdiderit, beatus erit.

Psalmus ipsi Dauid.

PSALMVS 137.

Consitebor tibi domine in toto corde meo. Eadem verba habetur in principio psalmi noni, vbi exposita sunt.

Et in conspectu angelorum psallam tibi. *Coram angelis, inquit, psallam tibi, hoc est, ego inferius in terra canam tibi simul cū angelis, quorum propriū ac peculiare opus est, ut te laudent.* vel per angelos sacerdotes intelligit, solet enim scriptura aliquando sacerdotes angelos appellare, atq; etiam deos, La-

PSALMVS

bía enim, inquit, sacerdotis custodiét iudiciũ, & ex ore eius exquirent iustitiam, quia angelus domini omnipotentis est. Iterum alibi: Deis non malè dices, & principi populi tui nõ dices malè. Coram, inquit, sacerdotibus canam tibi cantica in gratiarum actiones.

Quoniam audisti omnia uerba oris mei. Quoniã omnes preces meas exaudisti, quæ decenter tibi factæ sunt.

Adorabo ad tēplum sanctum tuum. Reddam tibi gratiarum actiones.

Confitebor nomini tuo super misericordia tua, & ueritate tua. Et gratias tibi agam, quia misertus es mei, & verè misertus es, ut alibi diximus: vel quia verè omnia adimpleuisti, quæ mihi es pollicitus.

ἐπιπᾶρ.

Quoniam magnificasti in omne nomen sanctum tuum. Quoniam sanctum nomen tuum mirabile esse fecisti in omne opus, vel in omne tempus. subaudienda enim est aliqua ciufmodi dictio. Omnia enim quæcunque fecisti, nominis tui magnificentiam prædicant. Alius verò interpretes reddidit: quia magnificasti super omne: & tunc: alio etiam modo intelligi potest, ut ordo ac sensus sit: quia magnificasti sanctũ tuum super omne nomen.

In quacunque die inuocauero te, uelociter exaudi me. Eadem hæc uerba habentur in psalmo centesimo octauo.

πολυωρή-
σεις.

Magnipēdes me in anima mea potētia tua. Hoc est, tu animæ meæ non mediocrem rationem habebis: quin immo magnæ illa tibi erit curæ, præsertim cū hoc facere possis. vel aliter: tu, inquit, potētia tua animam meam extolles, hoc est, exaltabis, & facies eam calamitates atque ærumnas omnes superare. uerbũ autem magnipendes, pro quo in Græco hic habetur, πολυωρήσεις, idem significat, q̄ rationē habere, seu magnificare, quemadmodum & Græcum uerbum, ἀργωρίω, idē significat, quòd paruipendo, aut negligo, ut diximus in fine psalmi undecimi, ibi: secundum altitudinem tuam magnipendisti filios hominum.

Constituatur tibi domine omnes reges terræ. Omnes nimirum pij ac fideles: deinde causam addit, ob quam eos iubeat gratias agere.

Quia audierunt omnia uerba oris mei. Verba, inquit, oris mei per legem dicta, per prophetas, per euangelium, per a-

postolos. neque enim ita debemus ob reliqua à deo accepta beneficia ei gratias agere, quantum ob hoc spirituale diuinorum eloquiorum donum, vnde omnis defluxit pietas, & religio, & omnis denique vita, virtute prædita: quod verissimum est animæ beneficium.

Et cantent in canticis domini. Cantent, inquit, tibi cantica, ἐσθλαὶ ἔ
non ἑσθλαί quæ in laudem tuam sunt composita. Cantica enim domini omnia esse dicuntur, quæ tam à Moyse quam à beato David conscripta fuerunt. Possunt etiam cantica domini appellari omnes laudationes in deum.

Quoniam magna est gloria domini. In Græco pro gloria, δοξα legimus: quæ dictio non gloriam tantum, sed opinionem etiam significat. magna est, inquit, opinio illa, quæ habetur de deo, eo quod magnum eum esse opinantur, qui illius beneficia cognouerunt. vel magna est gloria eius, iuxta quod scriptum est, plenum est cælum & terra gloria eius, cum homines vnâ, atque angeli eum glorificent.

Quoniam excelsus dominus, & humilia respicit. Simile est hoc illis verbis: qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo atque in terra, quemadmodum habetur in psalmo centesimo duodecimo. vel natura quidem excelsus est, humilia autem respicit, veluti qui & terræ prouidentiam habet, & ad humiles ac tenues res prouidentiam etiam suam extēdit: vel, qui humiles corde respicit, atque custodit.

Et alta id longe cognoscit. Humiles siquidem actiones & diuina celsitudine indignas, neque etiam cum prope est, videre, aut intueri sustinet deus: iuxta quod scriptum est, ex dei persona, ad impios dictum esse: non noui vos. Alta verò ac sublimia quæcunque, & diuinitate eius digna etiam à longè præuidet. nouit enim, inquit, dominus, viam iustorum. His autem verbis multa dei benignitas demonstratur. vel de diuina præsciētia sermo est, quod dominus scilicet omnia nouit etiam antequam fiant.

Si ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me. Me, inquit, in miseras atque ærumnas tuentem seruabis, atque in periculis constitutum eripies, & uiuificabis.

In iram inimicorum meorum extendisti manus tuas. Extendisti manus tuas ad furorem, & rabiem eorum; atque hoc pacto eam extinxisti. ἐν ὀργῇ

PSALMVS

Et saluum me fecit dextera tua. Tua potentia.

Dominus retribuet pro me. Inimicis meis scilicet. mihî enim, inquit, vindictam, & ego retribuam.

Domine, misericordia tua in seculum. Similia sunt verba illa, quoniam in seculum misericordia eius.

Opera manuum tuarum ne despicias. Tu misericors es, inquit, tu opifex. vtraque igitur de causa benignè ac studiose respice ad nos, ne despicias nos, dura oppressos tyrannide, ac iamiam perituros. vel non despicias nos rogantes atque inuocantes te.

Psalmus ipsi Dauid.

PSALMVS 138.

Domine probasti me, & cognouisti me. Probasti me, inquit, tentationum, atque calamitatum probatione. nec tamè hoc dicit beatus Dauid, quasi ante hanc probationem deus eum ignoraret. nouit etenim deus omnia, etiam antequàm fiât. sed probasti, inquit, ut ab iis, qui me probatum esse ignorabât, cognoscerer, atque ut existerem eis in exemplum fortitudinis: & cognouisti me exactissimè, qualis sum. vel probasti, & cognouisti, pro diligenter nosti. nam & apostolus dicens, quod deus scrutatur corda, non significare voluit deum ignorasse aliquando, antequàm scrutaretur: sed exactissimè, atque apertissimè illum omnia nosse.

τὴν καθέ-
δραν μου
καὶ τὴν ἵ-
στὴν μου

Tu cognouisti cathedram meam, & surrectionem meam. Hoc est, vitam meam vniuersam. in his etenim humana vita consistit, in quiete nimirum, atque in motu, in ocio atque in negotio, in requie, & in operatione.

Tu intellexisti cogitationes meas de longe. Ne quis fortasse deum suspicaretur per experientiam ac probationem hominum animos cognoscere, sermonem suum castigauit. nam qui humanas cogitationes nouit, ante earum motum immo verò qui multo tempore ante eas præuidit, nulla profectò experientia, aut probatione indigere putandus est.

Semitam meam & funiculum meum inuestigasti. Omnem vitæ meæ rationem ac modum tu perscrutatus es, quantum scilicet vitæ tempus præcesserit, & quantum sit reliquum. funis autem apud Aegyptios, atque apud Persas itineris mensura est, & idem ferè, quod apud nos dicitur stadium. verba

autem probasti, & inuestigasti in deo veram & certam scientiam, & cognitionem denotant.

Et omnes vias meas præuidisti. Actiones meas omnes bonas & malas. & non dixit vidisti, sed præuidisti, antequam scilicet fierent.

Quod non est dolus in lingua mea. Hoc quoque simul cum cæteris omnibus bene nosti, quod in sermonibus meis nullum vitium est, nulla peruerfitas, nullum scelus. deinde magis vniuersaliter dicit.

Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima, & antiqua. Vltima & prima, hoc est, omnia prorsus, & nihil cognitionem tuam effugit. nosti omnia quæ futura sunt, & quæ fuerunt.

Tu formasti me, & posuisti super me manū tuam. Non solum formasti, sed conseruas etiam, & tueris, ita vt alterum quidem ad creationē, alterum verò ad prouidentiam pertineat.

Mirabilis facta est cognitio tua, ex me. Cognitio tua, inquit, magna facta est super me (ita enim alius interpretes reddidit) hoc est, super capacitatem intellectus mei facta est. quod etiam ex sequentibus magis declarauit, dicens.

Inualuit, & non potero ad eā. Fortior ac potētior facta est, q̄ vt cōprehendi possit, cogitatione ac cōsideratione mea, & non potero ad eam appropinquare nimirum, ita vt cōprehendam per cognitionem autem dei, nihil aliud significare voluit, quā scire & cognoscere eum qualis naturæ sit. nā q̄ sit deus, hoc proculdubio scimus, quid autem, aut qualis sit illius substantia, ignoramus. Similiter quod vbicumque deus est, nouimus, quomodo autem id fieri possit, nescimus. Pari etiam modo nouimus q̄ bonus est, quod misericors, q̄ sapiens & potens, sed bonitatis, misericordiæ, sapientiæ, & potētiae modus, aut qualitas à nostra cognitione procul est. his consona sunt, quæ habentur apud ecclesiasten, dixi sapiens efficiar, & ipsa longius facta est à me, magis quā erat, & profunda profunditas, quis inueniet eam? Paulus etiam: ô profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei dixit, quā imperscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quidam verò ita intellexerunt, mirabilis facta est scientia, ac sapientia tua ex creatione, & formatione mea: & ita inualuit, vt verè cognoscam, quod non potero ad eam peruenire, vt condignis eam laudibus celebrem. ve-

λόλος.

ἡ γυνώσις
σου.ἐκραζούσθαι
θα.

PSALMVS

rùm si plenè atq; exactè non nouit eam beatus Dauid, quomodo eã admiratur? ob hoc ipsum, inquit, summè eam admiror, quia incõprehensibilis est. nam & solares radios intueri atq; comprehendere non ualemus, atq; ob hoc ipsum eos plurimum admiramur. deinde aliam dei potentiam admirabundus narrat, quòd prouidentia nimirum ac potentia sua, deus vbique adest, atq; omnem implet locum.

Quò ibo d spiritu tuo: & a facie tua fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es: si descēdero in infernum, ades. Per spiritum dei, & per faciem dei, deum ipsum circumloquitur. vel per spiritum dei, sanctum spiritum intellige. per faciem verò, ipsum filium, tanquam veram patris figuram, & certissimum illius diuinæ naturæ characterem. qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrem meum. per cælum autem, superua, & per infernum, inferna loca denotauit. deinde etiam abyssum dicit, & profundum maris: per quæ omnia inaccessa hõminibus loca subsignauit.

Si assumpsero alas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dexter a tua. Per alas, potètiã illam mētis intelligit, qua humanus intellectus mouetur. si alis, inquit, intellectus mei in abyssum maris peruenero, eo cõsilio vt illic saltè possim à te adscondi, potètia tua nihilominus illuc etiã me deducet, & rursus detinebit me, hoc est, neque illuc etiam sine tua potètia accedam: quinimmo illa præibit me, illa iter concedet, atq; illic etiam me detinebit, ita vt illinc euadere nõ ualeam. per diluculum autem, illud tempus intelligit, quo potissimum humana mens sobria esse solet. superflua est etiã dictio, enim. Quidam præterea per diluculum, orientem intellexerunt, occasum verò, per extrema maris, vt sit sensus: si intellectu meo, veluti alis quibusdam munitus, in oriente eleuatus fuero, & peruenero vsque in occidentẽ, potentia tamen tua illa erit, quæ & in oriente dux mihi erit, dum eleuor: & in occidentẽ me comprehendet, cùm illuc peruenero.

Et dixi, nunquid tenebræ conculcabunt me? & nox illuminatio in deliciis meis. Cogitauì inтра me, nunquid, si tenebras ingresus fuero, latere potero, ita vt ab illis abscondar? ita enim significare uolunt ea uerba: nunquid tenebræ conculcabunt me? quod metaphoricè dictum est. Nã ij qui solum pedibus conculcant,

conculcant, obtegere illud atq; abscondere quodammodo etiam videntur. deinde intellexi quod ipsa etiã nox in deo lucida est. hunc etenim deum propheta delicias suas appellavit, cuius vel solam memoriam oblectamentum sibi summum esse arbitratur. memor enim, inquit, fui dei, & delectatus sum. cognoui igitur quod nec ipsæ tenebræ abscondere me poterunt à deo.

Quia tenebræ nō obscurabuntur à te. A te, dixit pro apud te. quemadmodū alius etiã interpret reddidit. nam quæ apud nos sunt tenebræ, apud te tenebræ non sunt. tibi etenim omnia lucent. deinde magis declarat dicens.

Et nox sicut dies illuminabitur. Apud te scilicet.

Sicut tenebræ eius, ita et lux eius. Sicut tenebræ eius noctis lucidæ sunt apud te, sic etiã & lux diei, hoc est, duo hæc τὸ πῶς æque se habent apud te, æque lucent, æque splendescunt. & iuxta hoc, sensus est: quod omnia apud deū manifesta sunt. intelliguntur etiam hæc verba iuxta alium sensum: tentationum, inquit, atq; afflictionum tenebris stipatus dixi: quod tentationes forsitan mei dominabuntur, verum te ita postmodum volente, nox illa nigrosi, illuminatio lætitiæ mihi effecta est. reliqua etiam consequenter prædictis interpretanda sunt. Gregorius verò theologus aliter hoc dictum exposuit. me, inquit, deliciis vacante nox illa deliciarum, quæ mentem obtenebrat, visa mihi est quædam esse illuminatio. nox enim, inquit, vndique mihi misero erat, & ignorabam. arbitrabar enim delicias lucem esse.

Quoniam tu possedisti omnes renes meos. Per renes suos se ipsum propheta, Chrysostomi sententia, circumloquitur, veluti à parte totum describens. quoniam tu inquit, possedisti me, hoc est, possessionem tuam me effecisti: dignum nimirum tua providentia. nam qui aliquid possidet, illius etiam curam habet.

Adiuvisti me de ventre matris meæ. In septuagesimo etiam ἀντιλάβου psalmo dixit, de vêtre matris meæ tu es protector meus: ex ipsis nimirum cunabulis, atque à prima, & tenera ætate.

Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificatus es. Multa sæpe admirari solemus, sed absque vllō timore, veluti pulchritudinem, ac magnitudinem corporū, ædificiorum etiã, & artium scientiam, atque alia huiusmodi: verum si maris

PSALMVS

profunditatem intuemur, non simpliciter admiramur, sed cum timore. Propheta igitur vastum pelagus atque immensum diuinæ sapientiæ potentiæque & administrationis profundum intuitus, atque oculorum vertiginem passus, cum timore, atque admiratione in seipsum reuersus, clamauit dicens: gratias tibi soli agam.

Mirabilia opera tua. Omnia enim, inquit, in sapientia fecisti.

γινώσκεις.

Et anima mea cognoscit ualde. Cognoscit quod hæc admiranda sunt.

ἐν κρυφῷ.

Non est occultatum os meum abs te, quod fecisti in absconditis. Nota ac manifesta etiam tibi est ossium meorum formatio, seu creatio, ea etenim latere fecisti, atque ipsa carne cōtegi-vel aliter: os, hoc est, mulier ipsa, non est occultata, quando comedit de ligno. Eva etenim os dicitur viri sui Adam, quod ex illius costa creata est, iuxta illud: hoc nunc os ex ossibus meis: quam etiam in occulto ideo fecisse deus dicitur, quia extasim tunc immisit deus in Adam.

ἐπιπέσει.

Et substantia mea in inferioribus terræ. Manifesta etiam tibi est corporis mei substantia, quæ post mortem meam in terræ profunditate abscondetur, atque dissoluetur, hoc est, & compactum me vidisti in utero matris meæ, & dissolutum rursus videbis in utero terræ. vel aliter: nota tibi est substantia mea, & formatio mea quæ in materni uteri uisceribus, ueluti in terræ inferioribus contexta est.

ὁ ἀνεπίστατος ὁ θεός.

Imperfectum me uiderunt oculi tui. Aut Embrionem in formam intelligit, qui in nature officina figuram adhuc nullam acceperat, aut imperfectum mentis motum. nosti, inquit, me priusquam formarer, & cogitationes meas, priusquam mouerentur, hoc est, nosti omnia, antequam fiant. unde alius interpretes reddidit: informem me uiderunt oculi tui.

In libro tuo omnes scribentur. Liber dei est summa eius scientia: scriptura uero, perpetua memoria. in libro igitur diuinæ scientiæ omnes scribentur tam iusti quam peccatores. uerum hic diuinæ scientiæ liber magis est uniuersalis. est etenim alius liber scientiæ dei magis priuatus, in quo soli iusti scribuntur: ea ratione, quod eos tantum cognoscere, hoc est, approbare dicitur, iuxta id quod scriptum est: nouit dominus uias iustorum.

Die formabuntur, & nemo in eis. Formabuntur in luce sancti spiritus, formatione nimirum optima, & mundissima, quae formationi materiali, atque ut ita dicam, nocturnae est contraria: & in eis, qui in eo libro scripti sunt, ut diximus, nemo est, qui spiritualiter eo pacto formatus non sit: spiritualiter nimirum, ut diximus, coccinatus, ac directus. nos igitur ut potuimus versiculum hunc declarauimus, sumpta expositione occasione ex Gregorio theologo. Chrysostomus vero difficultatem atque obscuritatem huius versiculi confessus, sensum tantummodo ex alio adducit interprete. informem me, inquit, viderunt oculi tui: atque ita viderunt, ut eos viderent, qui in libro tuo scripti sunt: eos inquam, qui in tempore, hoc est, tempestiue creati & nati sunt ita, ut ne una quidem dies ad perfectam eorum creationem deficiat.

Mibi autem valde honorati sunt amici tui deus. Amici dei sunt, quicumque per virtutem, familiaritatem ac beneuolentiam eius adipiscuntur. vos enim, inquit, amici mei estis. virtutis igitur non minima pars est, amicos dei honorare.

Valde praevaluerunt principatus eorum. Alius interpretis, capita eorum dixit, hoc est, ipsi amici dei. fortes enim, inquit, facti sunt virtute, adeo, ut à vitiis superari non possint. vel per principatus, potentiam & facultatem intellige, quam eorum vnusquisque aduersus immundos spiritus sortitus est. significare autem mihi videtur tam Apostolos quam eorum successores, & alios omnes fideles, si qui illorum instar, virtute fuerint praediti.

Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur. Vtitur propheta figura hyperbole. conabor, inquit, eos dinumerare, & adeo immentae erunt multitudinis, ut supra numerum esse reperiantur. est autem hic quidem loquendi modus: apud deum vero non ipsi tantum numerabuntur, sed omnes etiam capilli capitis eorum.

Exurrexi & adhuc sum tecum. Erectus sum à calamitatibus, & tui tamen, ut multi in secunda faciunt fortuna, oblitus non sum.

Si occideris deus peccatores. Subintelligendum est: bene habet per peccatores autem, ipsos daemones intelligit, atque homines quoscumque legis transgressores. occidi autem dicuntur daemones, quando inefficax atque inualida redditur

PSALMVS

eorum potentia peccatores verò homines tunc interimuntur, quando necatis vitiis ipsi ad virtutem conuerſi fuerint, vel in peccatoribus propheta corpus occidi optat, quando delictorum vulnera immedicabilia ſunt: atque hoc, ne aliis impedimento ſint ad ſtudia virtutum.

Viri ſanguinum declinate à me. Sanguinolenti ſcilicet & cede lætantes, qui quoſcunque occiditis, quibus ſuperiores eſtis huiuſcemodi autè ſunt diabolici omnes, qui factis partim, & partim ſermone ſuo cæteros perdunt non minima etiam eſt virtus delinquentium commercia declinare.

ὅτι ἐπιαι
ἔστι τις δια
λογισμοῦς
ἀψυχῶς.

Quoniam contentioſi eſtis in colloquiis. Quia litigioſi inquit, eſtis in ſermonibus, ſeu in prauis conſultationibus veſtris, vt alius interpres reddidit.

Accipient in uanitate ciuitates ſuas. Hoc eſt, in vanum ac fruſtra proprias habitabūt ciuitates. Domini enim, inquit, eſt terra. permanebunt enim huiuſcemodi homines infructuoſi & ſteriles ad virtutem.

Nōne eos qui te oderant domine, oderam? & in inimicos tuos tabeſcebam? perfectō odio oderam illos: inimici facti ſunt mihi. Cum ſuperius dixerit, à me autem valde honorati ſunt amici tui deus, nunc dicit: nōne eos, qui te oderant domine, oderi? & illic honoris magnitudinem ſignificans, valde dixit: hic etiam pari modo ſummum odium exprimere volēs, ait: tabeſcebam, hoc eſt, indignatione maxima aduerſus eos æſtuabam quodammodo, & conſumebam.

ἤρωθι.

Proba me deus, & cognoſce cor meum. Atqui in principio pſalmi dixit: Domine probaſti me, & cognouiſti me. verum melius adhuc probari, & cognoſci cupit, non vt deus ipſe melius eum cognoſcat, qui omnia nouit, ſed vt ij, qui prophetæ animum, ac mentem non nouerant, illius magis certiores reddantur.

ἤρωθι μί.

Examina me, & cognoſce ſemitas meas, & uideſt uia iniuſtitie in me eſt, & deduc me in uia æterna. Eandem repetit ſententiam, aut propter eos qui ſibi iniuriã intulerant, confirmās nulla ſe eos affeciſſe iniuria: aut etiam amplius probari cupit: vt ſi conuictus fuerit, talem animum aut mentem nō habere, emendari rurfus poſſit, ac dirigi.

Pſalmus ipſi David.

Eripe me domine, ab homine maligno. Hoc est, πονηρῶ.
 scelesto. ipsum etenim scelus malignum esse
 quid dicitur: eo quod mala atque afflictio-
 nes auctori suo præstat. eripe me, inquit, nõ
 à demoniis, non à feris, aut draconibus sed
 à maligno homine: maligni etenim homines
 illis omnibus deteriores sunt. nam & feras multas legimus,
 quæ sanctos viros veneratæ sunt. quibus contrà maligni ho-
 mines innumerabilia intulerunt mala, feræ præterea apertè
 ac palam malignitatem suam exercent, atque ut ita dicã, in-
 genuè: homines verò clam id faciunt, atq; in occulto, & sub
 dolè Dæmones itè sancto crucis signo fugantur, & quoties
 à sanctis viris increpati fuerint, secedunt: homo verò mali-
 gnus ipsi etiam deo aduersatur. nam cum iubeat deus inimi-
 cos etiam amari, ille contrà, non inimicos tantum, sed ipsos
 etiam benefactores odit. beatus etiã Paulus solo verbo Dæ-
 mones expulit. Alexandri autem fabri malignitatem supera-
 re non potuit. deinde declarat quem nam dicat malignum.

A viro iniusto eripe me. A legis transgressore. vocat autem
 deum propheta in adiutorium, quia difficillimum est ab hu-
 iuscemodi cauere hominibus. vide in psalmo x l i i. expo-
 sitionem illius versiculi: à viro iniusto & doloso eripe me. &
 cum in præcedenti psalmo dixerit: uiri sanguinum declina-
 te à me: item in psalmo x c. discedite à me, omnes qui ope-
 ramini iniquitatem, & sponte sua, pro viribus se ab eis auer-
 terit, nunc deum adiutorem suum inuocat. oportet etenim vnũ-
 quenq; antea vires suas adferre, atq; ita demum deum inuocare
 neque enim deus tibi cooperabitur, nisi tu quoque studium
 adhibueris & diligentiam: sed nec tu studio, aut diligentia
 tua aliquid perficies, nisi ille suam tibi opem porrexerit.

Qui cogitauerunt iniustitiam in corde. Tales, inquit, iniusta
 & noxia cogitauerunt ac peruersa.

Tota die instruebant prælia. In tota vita sua bella parau- παρίστα-
σαντο.
 runt, modo aduersus hunc, modo aduersus alium. inuetera-
 tum enim vitium quiescere eos non sinebat: quinimmo per-
 suadebat magis, ut modo clam, modo palam pugnarent. per
 prælia autem, doli etiam intelliguntur atque insidiæ, & quod-
 cunque aliud offensionis genus, quod cogitatione, verbo,

aut opere committi possit.

ὁ οὐὶ ὄφι,
ωρ

Acuerunt linguam suam quasi serpentis. Incitarunt eam, vt exitiale venenum emitteret, noxium nimirum ac pestilentem sermonem.

Venenum aspidum sub labiis eorum. Hoc est in lingua atque in ore eorum, perniciosus autem sermo aspidis veneno comparatur, veluti valde nocuus atque ad perdendum efficacissimus. vides igitur, quo pacto vitium, in huiuscemodi feritatem homines immutauit. quod si eorum natura, quantum corporis oculis cerni potest immutata non videtur, immutatum est tamen propositum, immutata est mens: quo factum est, vt ad seuitiam, atque ad immanitatem sint deducti.

Custodi me domine de manu peccatoris, & ab hominibus iniustis eripe me. Quæ superius dicta sunt, rursus repetit, orationem intendens. peccator autem, atque iniustus, quicumque intelligendus est, qui delinquit, atque iniuria vel seipsum, vel alterum afficit. seipsum enim iniuria afficere quis dicitur, quomodocumque quis peccet: alterum vero non semper. & quemadmodum sæpenumero scriptura iustitiam in vniuersum pro quacunque intelligit virtute, sic contra, iniustitiam per sæpe ponit pro omni vitio.

Qui cogitauerunt supplantare gressus meos. Cogitauerunt impedimentum præstare itineri, & conuersationi meæ, quæ ex lege moderor.

ἢ χοινίαις
διίτα ναρ
παγίδια
τοῖς ποσί-
μῃ.

Absconderunt superbi laqueum mihi. Superbus est, qui libet legis transgressor, veluti qui legem despicit, vt sæpe diximus. legis autem transgressor est, quisquis delinquit.

Et funibus extenderunt laqueum pedibus meis. Multiplicibus ac clandestinis insidiis ac plagis tetenderunt mihi laqueos.

σκάνδαλα

Iuxta iter scandala posuerunt mihi. Hoc est, in iis locis quæ contigua erant ipsi viæ seu prope viam, hoc autem fecerunt, vt dum incautus illinc incedo, in ea scandala inciderem. per scandalum autem offendiculum intelligit. enarrat etiam & dilatat propheta sermoem de insidiis. absconderunt enim, inquit, insidias, & extenderunt eas etiam iuxta semitam: quo sermone, & praua eorum studia denotare voluit, & scelera.

Dixi domino, deus meus es tu. In huiuscemodi periculis existens, & capi iamiam expectans, omnia alia auxilia omi-

fi, solumque deum inuocaui, dicens: Deus meus es tu, ne despicias creaturam tuam.

Auribus percipe domine uocem deprecationis meae. Qua liberari postulo.

Domine domine uirtus salutis meae obumbrasti super caput meum in die belli. Domine domine, qui potentia illa es, qua ego saluor, tu in die belli protexisti, & custodisti me, tu securum me fecisti, dum seruas me, non tantum à sagittis, & gladiis, intactum, sed à solaris etiam impetus molestia. Beneficia uero accepta connumerat, tanquam eorū memor & homo grati animi: eo nimirum consilio, ut deū deinceps magis ac magis ad suum auxilium trahat.

Ne tradas me à concupiscentia mea peccatori. Ne permittas me ob prauam meam concupiscentiam sub demonis peruenire potestate. Verisimile enim est concupiscere eum aliquādo res prauas: uerū, inquit, praecor, ne hac de causa me condemnes, ne proiciar, aut expellat à te. per peccatorē autem ut diximus, legis transgressorem intelligit.

Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me. Meditati sunt peccatores aduersum me.

Nequando exultentur. Nequando magis temerarij fiant, atque imprudentiores uictoria sua inflati aduersum me.

Caput circuitus eorum, labor laborum suorum operiet eos. Per circuitum sagenam intelligit, aut rete, hoc est, insidias. Caput, inquit, insidiarum suarum, in quo potissimum confidunt, id ipsum erit, quod eos abscondet ac perdet: quod alio etiam nomine, laborem laborum suorū appellauit: eo quod meditando in eo laborarunt, & cum labore inuenerunt. Per eadem etenim ipsi destruentur arma, per quae ipsi alios sperant destruere. Vel per laborem laborum, prauas meditationes, & scelesta eorum consilia intelligit. huiusmodi enim est prauitas, ut auctori suo perniciem, atque interitum adferat.

Cadent super eos carbones in igne. Non simpliciter carbones dixit, sed in igne, hoc est, multū ignem habentes, ac ualde inflammati. Per carbones autem supplicia intelligo, quae à deo desuper immittuntur, quaeque carbonum iustar ardentium acerbissimas infligunt pœnas. Prophetiam uerò continent hæc uerba, aduersus huiusmodi insidiatores, in quorū

ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας
αὐτοῦ.

μήποτε.

ἰερουργί.

PSALMVS

multos ignis à deo immissus ac delatus est.

uj.

Delicias eos in miseris, & non subsistent. In afflictionibus, quæ miseros eos reddunt: nec miseras tantum sustinebunt, sed ob illarum immensitatem ex primo etiam impetu deiciuntur.

Vir linguosus non dirigetur in terra. Hoc est, incontinens, garrulus, nugax, immodestus: aut etiam contentiosus vir, non prosperabitur: quinimmo euertetur, atque in præceps deferetur.

ὁριζοῦσιν
αἰς διαφθο
ράν.

Virum iniustum mala uenabuntur in interitum. Et alius sapiens dixit, iniquitates hominem uenantur. Et quoniam uenatores persæpe aliqui sunt ad salutem, hoc est qui feras capiunt, non ut perdant, sed ut seruent, propterea addidit, in interitum, hoc est, in perditionem. Sunt autem hæc uerba, doctrina ac sensu referta non vulgari.

ὁκνηρ.

Cognoui quod faciet dominus iudicium inopum, & causam pauperum. Licet tardus sit aliquando dominus ad eorum vindictam, qui oppressi sunt, & quos hoc in loco inopum & pauperum nomine appellat, attamen noui, inquit, quod aut in præsentia aut in futura uita faciet dominus & iudicium & causam eorum, hoc est, quod eos uiscetur. Hoc autem dixit, ut iniuria affectos quoscunque homines consolaretur, simulque, ut ipsos iniuria inferentes perterreret, & moderatior redderet.

Verūtamē iusti cōfitebūtur nomini tuo. Verūm te, inquit, tardante, iusti non scandalizabūtur, sed gratias agent, scientes, quod omnia cum ratione facis, & ad nostram utilitatem.

Et habitabunt recti cū uultu tuo. Per rectos rursus iustos intelligit, qui habitabūt, inquit, tecū, hoc est, cū tui memoria cum ea semper existentes, nec unquam recedentes. Vel, per rectos quidē, apostolos significat. per faciem uero dei Christum, ueluti illius substantiæ characterem. Volo enim, inquit, ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum. Possunt etiam & aliter, iusti quidem, ij dici, qui per actiones, uirtutē operantur, recti uero, qui per contemplationē: uel iusti ij, qui simpliciter uirtutem amplectuntur, recti uero qui cum iudicio & ratione. Et quoniam hic psalmus de futuro iudicio pertractat, de Christoq; & de Apostolis, idcirco quidam ei inscriptionem apposuerunt: in finem psalmus ipsi Dauid.

Psalmus ipsi David.

PSALMVS 140.

Omne domine clamaui ad te, exaudi me. Clamaui, inquit, ad te, clamore quodam igniti atque ardentissimi cordis, quo clamore, & Moyses cum taceret, à deo audiebatur: & Anna etiã nihil loquens: non autem oris clamore, quo

D

Iudæi petitiones & preces suas multiplicantes non audiebantur, sed clamore animæ. Nam quemadmodum, qui ore clamat, totum prorsus corpus intendit, sic & qui corde clamat, totam animam & mentem ad deum conuertit, atque hoc pacto dignus efficitur, qui exaudiatur.

Intende uoci orationis meæ dum clamo ad te. Dum clamo, inquit, ut dictum est quasi, si non ita clamauerit, ad uocem deprecationis suæ, deus mentem adhibiturus non sit.

Dirigatur oratio mea, sicut incensum, in cōspectu tuo, elenatio manuum mearum sacrificium uespertinum. Duo altaria olim erant in tēplo, aureum quidem alterum intra adyta in sanctis sanctorum: alterum uero æneum, quod exterius collatum erat. Et in aureo quidem incensum adolebatur, æneum uero cæteris inseruiebat sacrificiis. Incensum præterea multa conficiebatur cum impensa atque munditia iuxta legis mandatū, & gratissimus deo esse uidebatur is vapor, qui illinc ascendebat, eo quod odoratissimus esset, & quia nouum alium dei cultum præsignabat. Dirigitur igitur, inquit, oratio mea coram te, non secus atque illud legale incensum ad te in cælum dirigitur: oratio, inquam, mea, quæ incensi instar ex corde meo euaporat. Cor etenim meum igne quodam promptitudinis, ueluti focus, atque altare quoddam accensum est. Vnde orationem suam, quasi odoratum aliquem vaporem emittit. Et hæc quidem de incenso dicta sint: cæterum sacerdotes legem habebant, quod ubi nullus sacrificium offerret, ipsi sponte sua bis in die sacrificarent, manè quidem unum, & uespere alterum: erantque hæc sacrificia pura, munda, & deo maxime grata: cum alia sæpenumero ab offerentium uitiis, minus pura uiderentur. Uespertinum uero huiusmodi, quod diximus sacrificium, honoratius atque acceptius erat, quam matutinum. Nam quod manè offerebatur, ad uespertinum respiciebat,

vesperinum verò vniuersum sacerdotale diei opus, officium, ac ministerium perficiebat. Dirigatur igitur, inquit, domine manuum mearum eleuatio, sicut vesperinum dirigitur sacrificium. Vel eleuatio manuum mearum fiat sacrificium vesperinum, & sit ita acceptabile, quemadmodum illud tibi acceptum esse solet, ita vt os nostrum, vnde preces emittuntur, purum sit ab omnibus prauis sermonibus: quia immo & ipsum etiam cor, à quo preces proueniunt cogitationibus omnibus malis vacuū sit: & ipsæ pariter man^u, quas eleuamus ad te, mundæ efficiantur, ab omni rapina, auaritia, & à quocunq; illegitimo opere.

Pone domine, custodiam ori meo. Sciens propheta quod os, malorum magna causa esse solet, si negligatur, quemadmodum contra, bonorum, si cura eius habeatur. Linguae enim facilitas innumerabilia gignit mala: & quemadmodum nulla esse solet utilitas domus, aut ciuitatis, nec portarum aut mœnium, nisi etiam adsint custodes, & norint, quando aperire oporteat, & quando claudere, & quod multo hac in re opus est studio, ac multo magis etiam superno auxilio, sciens inquam, hæc omnia, ex intimo corde preces fundit, & dei opem inuocat. Per oris autem custodiam, mentis præfecturam intellige, quæ animaduertere debet, & scire, quænam effrenda, & quænam etiam retinenda sint. Neque enim, vt alibi dicitur, tot vnquam homines à gladio quot à lingua ceciderunt. Dedit autem linguae deus duo mœnia, dentium nimirum & labiorum, vt per ea irracionales illius motus, coerceret. Verum propheta, aliam etiã custodiam ad hæc implorat, timens adhuc, ne indecorum aliquid proloquatur.

πρωτοχρισ
πρωτοχρισ
αν 48.

Et ostium munitiois circum labia mea. Ostium custodiæ, quæ os ipsum obseruet. Hæc autem verba idem æquè significant quod illa, quæ in præcedenti habuimus versiculo.

Ne declines cor meum in uerba malitiæ. Ne conuerti permittas cor meum ad indecentes cogitationes. Nam si os meum custodia munitum fuerit, hoc, quod dico, consequens erit & factu facillimum.

πρωτοχρισ
πρωτοχρισ
πρωτοχρισ

Vt prætexam prætextus in peccatis. Ita vt non tantum non inclinet ad ea malitiæ verba, sed etiam vt non prætexã prætextus, atque excusationes in peccatis, quemadmodum primi parentes fecerunt, cū peccassent, Adam etenim in Euam,

& Eva in serpentem, peccati causam prætexendo reiecere; pari modo homicida iræ tyrannidem prætexit: adulter concupiscentiæ vires: fur inopiam & necessitatem: & alius aliud quid. Verum hæc, quæ diximus, peccata non gignunt, sed humana negligentia. Et manifestum hoc tibi fiet, si bene animaduverteris. Sciens enim diabolus, quod confessione deus placatur, & negatione magis irritatur, persuadet peccatoribus prætexere, quod ipsi non peccauerint, sed quod aliquid peccati causa eis extiterit.

Cum hominibus operantibus iniquitatem. Ne inclines, inquit, me, ut simul cum iniquis hominibus excusationes prætexam. Solent enim huiusmodi homines post peccatum excusationes & prætextus varios adducere.

Et non communicabo cum electis eorum. Quod si hoc factum fuerit, ut me adiuues, non coniungam me, nec communionem aliquam habebō cum illis: quin immo neque iniquorum eos tantum euitabo, qui infimi atque abiectiores sunt: sed nec etiam cum iis commune aliquid habebō, qui inter illos potentiores & clariore esse apparuerint.

Erudiet me iustus in misericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Increpet me iustus, coercet, & reprehendat: humanitas autem peccatoris, mihi nunquam inferuiat. Melius enim est flagellum iusti, quam gratia peccatoris; & melior virga iusti, quam honor prauis hominis. In misericordia autem dixit, eo quod iustus misericorditer castigat, dum castigando cauet, ne perdat.

Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum. Simul fugiam, inquit, iniquos, eorumque operam, & obsequia reiciam, atque vnā precabor aduersus eorum beneplacita, hoc est, aduersus eorum voluntates, ne scilicet eorum concupiscentiæ perficiantur. Has etenim beneplacita appellauit.

Absorpti sunt iuxta petram iudices eorum. Potentes ac principes illi, qui omnia pro arbitrio administrabant, deleti, ac perditii sunt instar petrae, quæ demersa est, & cuius nullum relinquitur vestigium. hoc etiam de impio alibi dictum est. Quæsiui enim, inquit, eum, & non est inuentus locus eius. Hoc pacto nimirum describens, quomodo ab ipsis (ut ita dicam) radicibus illius memoria profus extincta sit. Demersi autem sunt, dixit pro demergentur, quæ futura erant,

PSALMVS

prophetiæ lege, narrans vt præterita.

ἰδὲνθι -
σαρ· ποη
ἰδὲνθι -
σαρ.
Διισκορ -
πίσθη

Audient uerba mea, quoniã iucunda fuerūt, Symmachus autem reddidit, audient locutiones meas iucundissimas. Suscipient, inquit, sapiētes viri uerba mea, quoniam piis ac fidelibus hæc iucundissima sunt, ueluti uilia ac uera.

Sicut crassitudo terræ erupta est, super terram, dispersa sunt ossa eorum apud infernum. Quæadmodum terræ crassitudo aratro discissa, rumpitur, & in proximam terram spargitur, sic & ossa eorum, dispergentur in sepultura. Hanc etenim infernum appellauit.

Quia apud te domine domine oculi mei: in te speraui, ne auferas animam meam. Ne auferas, inquit, animam meam, dum inimicorum persecutionem, & maximas insidias sustineo.

Custodi me à laqueo, quem constituerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem. Per scandala & per laqueos, insidias rursus intelligit.

πεσοῦνθα
ἐν ἀμφι-
βλήσει ἀν-
τὼν κατὰ
μόνας.
προσεχῶ
μίονοι.

Cadent in rete suum peccatores. In proprium, inquit, rete incident, quod aduersum me tetenderunt, & propria comprehendentur sagena. uel iuxta aliam literam: cadent in rete eius, hoc est, eius dei.

Singularis sum ego, usquequo transeam. Segregatus nimirum ab eis effectus solus, & procul ab eorum sententia, nec tãtum loco separatus, quantum à proposito, & cõsilio aliorum, alienus. separatus autem ab eis, usquequo moriar.

Intelligentiã ipsi David, cum esset orans in spelunca.

Quid significet inscriptio intelligentiæ, multis in locis declarauimus. Per speluncã uero illã intelligi, in qua beat⁹ David latuit, dñs Saulẽ fugeret. Cum autem eo illic latitante aduenisset Saul, & facti ignarus, exterius moraretur, resciscens David se illic ab hoste circumdatum, ac penè conclusum esse, orationem hanc ad deum protulit.

PSALMVS 141.

Oce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum precatus sum. Atqui nec loqui poterat, nec clamare, ne cognitus scilicet statim comprehenderetur, & periret. Restat igitur ut per uocem, & clamorem intensum cordis affectũ intelligamus. Corde etenim & non

ἐκ χεῶν
ἠπαγγιλῶ

uoce clamabat, ipsaque mente ad deum precæs efferebat. Effundam in cõspectu eius orationẽ meã. Hoc est, proponã.

Tribulationem meam ante ipsum pronūtiabo. Eādem rursus sententiā repetit. Tribulationem, inquit, meam quæ ad auxilium deum flectere poterit, pro oratione ei proponam. Ipsa siquidem tribulatio non solū attētiōres homines reddere solet cūm narratur, sed fiduciam etiā ei præstat non minimam, qui cū gratiarum actiōne eam protulerit: vnde maxima iustificatio efficitur, ad hoc, vt quis exaudiatur.

Dū deficit in me spiritus meus. Hęc, inquit, facio, quia in periculis sum, quia futurum est, vt moriar. Auxilio etenim ex omni parte desperato, seipsum penitus ad deum conuertit. ἐν τῷ ἴκ-
λίω εἶμ.

Et tu cognouisti semitas meas. Ego quidem in maximis cōstitutus periculis hæc faciam, tu autem domine cōuersationis meæ cognouisti: tu nosti q̄ nulla eos iniuria affecerim, qui mihi insidiantur. Quocirca iniuria ob solā eorum inuidiam in periculis versor.

In uia hac, qua ambulabā, abscederunt laqueū mihi. In hac etiā via fugæ meæ occultarunt laqueum, clam insurgētes aduersum me, atq; exitum mihi non præmeditato præcludere studētēs. vel aliter de intellectualibus inimicis hæc dicta sunt, qui non tantum in vitiorum via occultos tendunt laqueos, sed quod grauius est, etiā in via virtutis: veluti in patientia superbiam, & in elemosyna, inanem gloriam.

Consyderabam ad dexteram, & respiciebam, & non erat qui agnosceret me. In dextera enim parte amici atque adiutores adesse solent. Spectabam igitur, inquit, ad dexteram, verūm nullus mihi aderat adiutor. ἀπὲς δεξιῶν

Periit fuga à me. Hoc est defecit, etiā mihi fugæ remedium: cum in spelunca scilicet conclusus sim, atq; effugere non valeam.

Et non est qui exquirat animam meam. Qui vlciscatur, qui liberet, qui defendat. ὅς ἐκζητῶσθαι.

Clamavi ad te domine. Cūm de humano auxilio profusus desperauerim.

Dixi tu es spes mea. Tu salus scilicet.

Portio mea in terra uiuentium. In terra uiuentium existēs, nullā ego terrenā habeo hæreditatem, nullū seculi huius patrimonium, sed te vnum in thesaurum possidens, diues sum. vel tu es fors mea, & diuitiæ meæ, in cælo nimirū, vbi verè est terra uiuentium: quia immortales sunt, qui illic habitāt.

PSALMVS

Intende ad deprecationem meam, quoniã humiliatus sum valde.
Afflictionem & calamitatẽ suam propheta proponit, vt deũ magis placet, atque ad suum flectat auxilium. Dicitur est etiam ahibi, afflicto sum, atque humiliatus sum valde: & rursus: vide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte omnia delicta mea.

ἐπεὶ ὁ
Θεός.

Libera me de persecutibus me, quoniã preualuerunt supra me.
Cum illic, inquit, conclusus sum, vnde nulla datur fuga.

Educ de custodia animam meam, ut confiteatur nomini tuo. Per custodiam, conclusionem illam intelligit, qua cõclusus erat in spelũca. Custodiã enim carcerẽ per sepe appellamus. Per animã etiam suam seipsum circuloquitur. Educ, inquit, me ex hoc loco, vbi conclusus sum, vt gratias tibi agam. Iuxta anagogen verò: custodia ipsum corpus dici potest, quod animam in se, quasi carcere quodam conclusam coercet.

ἡ πόλις

Me sustinebunt iusti, donec retribuas mihi. Aquila verò reddidit: me expectabunt iusti donec remuneratus fueris me. Sustinebunt, inquit, expectãtes me, donec ex calamitatibus liberatus fuero: atque hoc eo vsque faciẽt, donec tu pro hu iuscemodi afflictione atq; humilitate mea, gratiam mihi retribueris. Tales verò sunt sanctorum animæ. Nam & cũ afflictis simul dolent, cum gaudentibus lætantur.

*Psalmus ipsi David, cum persequeretur eum
filius eius Absalon.*

In multis exemplaribus hunc psalmũ absq; ulla inscriptione reperimus; tametsi in aliquibus ea inscriptio habeatur, quam prãposuimus. Consimilem penẽ inscriptionem habet tertius psalmus, cui inscribitur: psalmus ipsi David, cũ fugeret à facie Absalonis filij sui.

PSALMVS 142.

Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua. Exaudi tanquam verax. Pollicitus enim es te exauditurum eos qui nomen tuũ rectẽ inuocauerint: & mihi rursus priuatim idẽ etiam promissisti.

Exaudi me in iustitia tua. Veluti iustus, & qui non sustinet quenquam ab altero affici iniuria, nec tantum parentes vetas à filiis lædi, sed nec quenquam ab extraneo. Chrysolomus verò pro veritate hic misericordiam intelligit; & pro

iustitia benignitatem. Solus enim deus verè miseretur, & sola dei iustitia benignitate est permixta, humana enim iustitia caret misericordia.

Et non intres in iudicium cum seruo tuo. Non cupio, inquit, iudicio tecum disceptare. Noli igitur & tu, quæso, iudicio mecum contendere. Iustificaberis enim in sermonibus tuis, & vinctes quoties cum me seruo tuo iudicatus fueris.

Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Non dixit simpliciter, non iustificabitur, sed in conspectu tuo non iustificabitur, hoc est, si ad summam iustitiam tuam compareretur, & iuxta illam exquiratur. vel si consideratio habeatur ad beneficia tua, aut ad mandata tua omnia. atque ideo beatus etiam Iob dicebat: *Vilipendi me ipsum, & contabui, terramque me & cinerem putavi: manum ponam ori meo.* Vide etiam in psalmo centesimo vigesimonono, expositionem illius versiculi. *Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit?* Quod verò ait: *omnis uiuens*: idem est, quod omnis homo vitæ particeps. verum iuxta apostolum in hac vita iustificamur gratis gratia dei, quæ est per fidem Iesu Christi.

Quia persecutus est inimicus animam meam. Dicitio, quia, in superiori versiculo rationem reddit: in presenti verò, narratus in modum ponitur. Per inimicum etiam iuxta historiam Absalonem intelliges. iuxta anagogen verò ipsum dæmonem.

Humiliauit in terra vitam meam. Deiecit ac prostravit me inimicus in terram, non tantum ea ratione, quod calamitatum pondere depressus sum, sed quia ipsam etiam humum pro sede ac strato meo habui, veluti qui exul erã à patria, ac semper in fuga. iuxta anagogen, inuisibilis inimicus ad terrena me negotia deflexit, cum à celestibus me antea extraxisset. Nomen verò humilitatis, vt saepe diximus, plura significat. Neque enim virtutis tantum nomen est, sed pro ea etiam ponitur humilitate, quæ à calamitatibus prouenit, atque à peccatis. Accipitur etiam humilitas pro quodã vitio, quod ex auaritia nascitur, aut à pusillanimitate. veluti cum quis obolum magni æstimat, aut quæ tenuia ac vilia sunt, digna studio: quemadmodum pueri faciunt. qui pilas aut talos esse aliquid magnum existimant.

Collocauit me in obscuris, sicut mortuos seculi. In afflictionis

PSALMVS

tenebras me immisit, & mentem meam veluti caligine quadam obduxit. quod verò ait, mortuos seculi, dixit, ad demòstrandam tenebrarum magnitudinem. Neq; enim mortuos simpliciter, sed seculi mortuos dixit, hoc est, antiquos, seu antiquitus mortuos, augere nimirù volens sententiam, quã profert sublimiori, atq; (vt ita dicam) tragico quodam sermone. Ij etenim quos seculi mortuos dicit, in profundissimis iacent tenebris, multa nimirum humo obruti.

αὐτὸν ἠκούσθη
καὶ τὸ πνεῦμα
ἐμὸν.

Et contristatus est in me spiritus meus. Anima mea dolore affecta est, ob summam afflictionem.

In me turbatum est cor meum. Tumultuatum est, inquit, cor meum in me, & torcionibus affectum est.

Memor fui dierum antiquorum. In quibus deo gratus eram, & prospero euctu res meae omnes procedebant. vel memor fui dierum quibus maiores nostri, & secunda vtebantur fortuna, & virtutibus excellebant. vel dierum quibus per tentationes & calamitates exquirebantur. solet enim huiusmodi memoria non minimum afferre solamen.

Meditatus sum in omnibus operibus tuis. Reuoluens mecum mirabilia tua, & omnes eos animo recensens, qui admirandò à te ex calamitatibus liberati sunt.

In factis manuum tuarum meditabar. Memoria, inquit, versabar in vniuersis opificiis tuis, eaq; summa prouidentia tua plena esse inueniens, spem bonam accepi, q̄ non despicias me, tot calamitatibus oppressum ac miseris.

ἀκούσθη.

Expandi ad te manus meas. Rogās scilicet, & supplicans. *Anima mea sicut terra in aquosa tibi.* Anima mea ad te tota respicit, tuum non secus auxilium sitiens, atque in aquosa terra & sitibunda pluuiam desiderat.

Velociter exaudi me domine, defecit spiritus meus. Defecit, ita vt nunquam adeò. Dimittet autem me spiritus, nisi tu cito exaudieris.

Ne auertas faciem tuam à me, et similis ero descendentibus in lacum. Ne derelinquas me & statim moriar. Mortui enim sunt, qui in lacum descendunt. Hoc pacto etiam mortuus videtur, quantum ad virtutis opera, ille qui auxilio tuo priuatus est. Avertit autem deus faciē, hoc est, protectionem & custodiam suam ab hominibus prauis. Mūdus enim, inquit, est oculus tuus, ne videat praua.

Auditam

Auditam fac mihi manē misericordiam tuam, quia in te speravi. Significa mihi, inquit, cito misericordiā tuā, vt ante experientiam, promissione tua refrigerer. Deinde rationem apponit, cur præstāda ei sit misericordia. quia scilicet in te speravi. huiusmodi enī spes magnopere solet deū cōciliare.

Notam fac mihi domine viam, in qua ambulo, quia ad te leuavi animam meam. Atqui tam naturalis lex quā scripta docēt rectam viam. verū nunc, vel illud dicere intendit, quod cōsciētia sua peccatis esset inquinata. vel quod plurima ab hominib^o ignorantur. atq; ideo Paulus dicebat. quid oremus, & quēadmodū oportet, nescimus. Ad te igitur, inquit, oscitabundus specto: indica mihi viam, per quam ambulē ad te.

Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi, doce me facere voluntatem tuā, quia deus meus es tu. Non dixit doce me voluntatem tuam, sed doce vt faciā eam. Beatus enim, inquit, qui non nouit tantum, sed facit eam. cognoscere enim facilius est, operari verò difficilius, iis præsertim, qui superna doctrina atque ope indigent.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. In viam rectam & planam, qualis est via virtutis. Recta quidē, veluti sine errore: plana verò tanquam periculis & scandalis libera: quæ dicere possumus esse peccandi affectus.

Propter nomen tuum domine uiuificabis me. Non ob meam virtutem, sed propter tuum nomen. Misericors etenim appellaris, vt dictum est in psalmo c x i i i. ibi: non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

In iustitia tua educes de tribulatione animam meam, et in misericordia tua exterminabis inimicos meos, et perdes omnes qui tribulant animam meam. Quam initio psalmi iustitiam appellauit, eandem nunc eodem repetit nomine: & quam illic veritatem dixit, nunc dicit misericordiam, exterminabis autē & perdes inuisibiles inimicos, hoc est, expelles & delebis eos quantum scilicet pertinet ad ipsum, qui hoc petit. quod verò ait, uiuificabis, educes, exterminabis & perdes, nō tantum in eo sensu intelligi potest, vt verba futuri sint temporis, & prophetiam cōtineant, sed intelligi etiam possunt, vt in optantis modum sint dicta.

Quia ego seruus tuus sum. Eo quod & inseruire tibi festino, & præcepta tua, tanquam domini iussū obseruare satago.

PSALMVS

Psalmus ipsi Dauid aduersus Goliath.

Quaedam exemplaria non habent uerba illa: aduersus Goliath. Nihil tamen impedimento est quin adesse possint: quasi compositus fuerit hic psalmus in gratiarū actionem post trophaū illud de gigante reportatū, & post multas alias uictorias. Dicere etiā possumus cōpositum fuisse hunc psalmū aduersus inuisibilē atque intellectualem Goliath: communem nimirum omnium inimicū diaboli.

PSALMVS 143.

Ἐὶ παρα-
ταξίῃ ἰς
πολεμῶς.

Benedictus dominus deus meus: qui docet manus meas in aciem, & digitos meos ad bella. Laudandus deus est, qui manus & digitos meos in acie prosperat, & in bello: & qui mihi tribuit, ut hostes meos superē, & præclara huiuscemodi erigam trophea. Prosperari etiā dicuntur manus in inuisibili aduersus dæmones prælio, dū extendimus eas ad virtutes, & dum ad deum eas puro corde eleuamus. Possumus etiam dicere quod beatus Dauid edoctus sit à domino mouere manus in acie & digitos in bello: quia & corporeis mēbris visibiles inimicos, & animæ membris inuisibiles dæmones superabat. Nos etiam docemur à Christo tollere manus in acie & digitos ad deum, ita ut crucis figuram exprimant.

Misericordia mea, & refugium meum, adiutor meus & liberator meus, protector meus, & in ipso speraui. Misericors enim, inquit, est, & quæ sequuntur.

Qui subdit populum meum sub me. Neq; enim in sola inimicorū subiectione, superno nobis op^o est auxilio, sed etiā in beneuoli atque amici populi regimine: & quæadmodum uictoriæ quæ de inimicis parantur, à diuino proueniunt auxilio, ita etiam familiarium ac beneuolorum subiectiones.

Ἰγνώσθης
αὐτῷ ὄπλο
ἔξ ἡ ἀντῆς.

Domine, quid est homo quod cognitus ei es? aut fili^o hominis, quoniam reputaris ab eo? Huiuscemodi penè uerba habuimus in psalmo octauo, ubi expositionē uidere poteris, quia, inquit, donasti ei, ut cognoscat te deū esse, & quia reputaris ab eo hoc est, cognosceris deus esse, & quia in cogitationib; & cōfiderationibus, atque in animo illius uersaris. magnum etenim hoc est, & supra humanæ naturæ tenuitatem.

Homo uanitati similis factus est. Hoc dicit propter corporis infirmitatem, & quia humanum nihil est stabile, sed corru-

ptibilia omnia, & quæ cito transeunt. Per vanitatem autem inania ac fatua hominum studia significauit.

Dies eius sicut umbra prætereunt. Cito pertranseunt, umbræ instar, quæ modicum apparet, & videtur esse, & cito auolat.

Domine inclina cæcos, & descende, tange montes, & fumigabunt.

Atqui descendere deus non potest, cum ubique adsit, & impleat vniuersa: verum humano more Propheta nunc huiusmodi protulit verba, vt per ea (terribilia enim admodum videntur) illos perterreat, qui magna sapiunt, & tument superbia, vt quæ eorundem comprimat temeritatem. Nam etsi tangere montes, & fumigare, horrenda quædam videantur verba inferiora tamen sunt, ac valde distant à diuina dignitate. Ait igitur, descende quæso, & tange montes, vt eos punias, qui humanæ naturæ imbecillitatem ex seipsis non cerunt, & nihilo sapientiores sunt: quinimmo contra potius desipiunt. In monte etenim Sina olim huiusmodi terrores facti sunt. vnde popul^o magno timore affectus est, castigatiorque ac moderatior redditus.

Fulgura fulgurationem & disperdes eos; mitte sagittas tuas & conturbabis eos. Per fulgurationem & sagittas, flagella ac supplicia appellat, veluti famem, pestem, & alia huiusmodi. Notioribus enim, & terribilibus hisce vocabulis resupinum & contemptorem hominem, veluti à somno excitans, exurgere eum facit & tremere. Possunt etiam hæc verba de primo saluatoris aduentu intelligi. Nam & in psalmo xv i. de inclinatione cæli scriptum legimus, inclinauit cælos, & descendit. Similiter de montibus & de fumo, quod fundamenta montium turbata sunt, & quod ascendit fumus in ira eius. De fulgure etiam & de sagittis, quod misit sagittas suas, & dissipauit eos, fulgura multiplicauit, & conturbauit eos: vbi vide quæ exponendo dicta sunt. nec tamen ab re fuerit, eadem hæc verba de secundo Christi aduentu intelligere.

Emitte manum tuam ex alto. Tuam scilicet adiuuandi potentiam.

Eripe me, & libera me de aquis multis. Per aquas allegorice inimici intelliguntur, eo quod aquarum, seu torrentis instar, multo cum impetu ac vehementia, & nullo ordine ferantur, & quodcunque obuium est, pertrahant. vide in psalmo LXVII. expositionem primi versiculi.

PSALMVS

De manu filiorum alienorum. Hoc est, de manu hominum, qui à me alieni sunt, vel qui à deo alieni sunt, propter summa nimirum eorum scelera.

Quorum os locutum est vanitates. Mendacia scilicet atque inutiles, & noxios sermones.

Et dextera eorum dextera iniustitiæ. Quorū, inquit, & sermones mali sunt, & opera pessima.

Deus canticum nouum cantabo tibi. In gratiarum scilicet actionem. Nam quemadmodum rex à paupere, quem beneficiis affecerit, nihil aliud quærit, quàm gratum animū, & laudem, ita etiam deus à nobis nihil aliud postulat: verū ille laudes quærit, vt clarus, ac celebris fiat, deus verò, vt clarior eum reddat, qui huiuscemodi laudes obtulerit.

In psalterio decachordo psallam tibi. Olim psalmi huiuscemodi organis, deo canebantur, nunc fidelis quilibet tunc decimum psalterium decachordū efficitur, si quinque corporis sensus, & quinque animi potētias, in se apte, atque concinne dispositas habuerit. Quoties igitur oculus recta videt, & auris spiritualibus supernè intendit vocibus, & reliqui omnes ac singuli sensus, & potētiae prædictæ irreprensibiliter, & dignè deo id operantur, quod decet, tunc in decachordo psalterio deo canimus, ei que gratias agimus, & illius nomen glorificamus.

Qui das salutem regibus. Neque enim exercitus, aut humanæ vires saluare eos solent, sed dei potentia.

Qui redimis Dauid seruum tuum de gladio maligno. Ex graui scilicet prælio atque ex acerba morte.

Eripe me, & erue me, de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniustitiæ. Hæc verba etiam superius dicta sunt, verū eadem nunc repetit Propheta, orationem ac preces suas magis intendens.

Quorum filii eorum sicut nouellæ plantationes stabilitæ in iuuetute sua. Fœlicitatem eorum describit, & diuitias. quorū, inquit, filij florētes sunt, atq; in vigore, veluti nouellæ plantæ auctæ in iuuentute sua.

Filiæ eorum eleganter compositæ, atque ornatae, ut similitudo templi. Hoc est ornatae, instar templi, vel à deo ornatae, vt ob summam elegantiam, atque ornamentum templi similitudo videantur.

Δαυΐδ
τοῦ δαυΐδ
αὐτοῦ

ὧν οἱ υἱοὶ
αὐτῶν
ἵσχυροὶ
καὶ ἀλλω
πισμίνοι.

Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc. Hoc est, ob multam reconditorum bonorum copiam, in aliud promptuarium euacuata. quasi prima illa promptuaria essent angusta. atque ideo delata ad maiora promptuaria: iuxta illud, destruam horrea mea, & maiora ædificabo.

Oves eorum fecundæ, multiplicantes in egressibus suis, boues eorum pingues. Per egressus, aut partus intelligere debemus, aut exitus ad pascua.

Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Non tantum corū segetes & campi florent & vineæ: sed stabiles etiam sunt eorum maceriæ. Per maceriem etiã, seu (vt potius Græca dictio φεραμὸς significat) per sep̄, aut ciuitatis incenia accipiuntur, aut priuati muri domus. quorum, inquit, igitur nihil decidit: sed neque excursions, aut clamores in eorum sunt vrbibus, vel (iuxta alium interpretem) in suburbis eorum, vbi enim tumultuatio est, aut perturbatio ex bello, illic etiam excursions hostium sunt. De hac materia dictum est etiam in psalmo LXXI. quia zelauit in iniquis, pacem peccatorum videns.

Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt. Multi, inquit, hunc populum ob visibilibus huiuscemodi bonorum copiam, beatum dixerunt; cumque fallacem hanc vulgi sententiam posuerit, suam deinceps propheta meliorem, ac rectiorem infert dicens.

Beatus populus, cuius dominus deus eius. Cuius portio dominus deus eius: vel cuius dominus est deus eius: cuius deus dominatur: nec simpliciter, sed quia illius paret mandatis. hæc etenim beatitudo vera est, veluti bona, stabilis, ac perpetua.

Laudationis ipsi David.

Hic psalmus laudationem dei continet, quæ omnibus communis esse potest, & ex fidelis cuiusque persona proferrî.

PSALMVS 144.

X altabo te deus meus, rex meus. Alta ac sublimia de te contemplans, vel altitudinem tuã ignorantibus declarans.

E

Et benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi. Absurdum enim esset, postquam ipsa

Aa iij

πλούτοκα
πλητόνον
τα ἐν ταῖς
ἰσόδοις ●

etiam irrationalis creatura creatorem suum semper glorificat (cæli enim, inquit, enarrat gloriã dei) si rationalis homo in hoc laudationis genere ab ea vinceretur, nec semper deũ glorificaret, per laudes nimirum & per bona opera, iuxta id quod scriptũ est: & videant bona vestra opera, & glorificent patrem, &c. Sumus etenim præ ceteris omnibus nos deo debitores, & quia fecit nos, cū non essemus, & quia tales creauit: homines scilicet & fideles: & quod creatos conseruat, & quia prouidentiam nostrum omnium habet, in vniuersum omnium, ac priuatim singulorum, secreto & palam, tam scietium quàm ignorantium. Quis enim omnia ea enarrare posset, quæ deus propter homines creauit? & ministerium illud, quod nobis impendit: corporis formationem, animæ nobilitatem, sapientiam, naturæ legem, & legem scriptam, & quod bonorum omnium est caput, illius incarnationem, passiones & mortem? Horum omnium igitur, atque innumerabilium aliorum beneficiorum, deo debitores sumus.

Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi. Hæc verba per se clara sunt.

dyvltos.

Magnus dominus & laudandus valde, & magnitudinis eius non est finis. Magnus non tantum, vt magnarum rerum opifex, sed vt magnorum donorum largitor: & propterea valde laudandus est, quod si nullus est finis diuinæ magnitudinis, consequenter nullus erit etiam diuinis laudibus modus.

Generatio & generatio laudabit opera tua. Tam præsens generatio, quàm quæ vêtura est, hoc est omnis generatio. Opera autẽ hic ea dicit propheta, quæ mundi initio illis sex diebus facta sunt; vel miracula & prodigia, quæ assidue in omni generatione ab eo fieri contingit.

Et potentiam tuam pronuntiabunt. Potentiam quam in prædictis habes generationibus, vel potentiam præstandi beneficia, & infligendi supplicia. Generationem autem & generationem eos appellat, qui in vnaquaque generatione sapientes sunt, & dei amatores, qui primum quidem à seipsis diuina opera laudant, deinde etiam eius potentiam cæteris annunciant.

Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquẽtur, & mirabilia tuã narrabunt, & uirtutẽ terribiliũ tuorũ dicent, & magnitudinẽ tuã annuntiabunt. Per mirabilia quidẽ ea intelligit, quæ in aliquorũ

hominum beneficium facta sunt, quemadmodū in Hebræorum transitu ex Aegypto columna ignis, & columna nubis, rubri maris diuisio, aqua ex petra, coturnix, atque alia huiusmodi. per terribilia verò ea significat, quæ ad supplicium atque in pœnam aliquorum facta sunt, veluti flagella cōtra Aegyptios, aut alias gentes immissa. Vel aliter: per mirabilia quidem cōtemperatas temporum mutationes intelligit, florentes item hortos, prata, nitidos ac potabiles fontes, flumina, ac riuulos suauiter fluentes, pluuiarum irrigationes, terræ fœtus, arborum innumerabiles species, fructuum varietates, mites ac molliter spirantes ventos, solis splendore, lunæ lampadem, stellarum pulchritudinem, & alia quæcunque tam in animantibus quàm inanimatis, admiratione digna sunt. per terribilia verò, fulgura, tonitrua, fulmina, pestē, famem, niuem, grandinem, glaciem, diluua, incendia, & alia quæcunque tam in inanimatis quàm in animantibus terribilia sunt. per magnitudinem verò & magnificentiam, diuinæ naturæ, sapientiæque, ac potentiæ excellentiam, intellige. deinde in melioribus, ac benigniorib^o dei beneficiis magis immoratur, ostēdens, illū ad humanitatem atque ad misericordiam semper magis vergere & ad mitiora declinare.

Memoriā multitudinis benignitatis tuæ eructabūt. Annunciant sermonem plenum memoria immensa: tuæ bonitatis.

Et iustitia tua exultabunt. Hoc est, ob iustitiam tuam, reminiscentes nimirum, ac narrantes, quomodo vnicuique conuenientia pro dignitate largiris: quomodo & beneficiis afficis, & pœnis, & iustē omnia administras. exultabunt igitur quod neque virtus à te irremunerata relinquetur, neque vitium incastigatum.

Misericors & miserator dominus, longanimis & multum misericors. Hæc verba etiam habentur in psalmo c i.

Benignus dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius. Loquens propheta de diuina bonitate, sermonem amplificat, sciens in ea potissimum dei diuitias consistere. neque enim saluari potuissemus, nisi magna illius benignitas adfuisset nobis & misericordia. vniuersis autem dixit, & nō iustis tantū: quinimmo & peccatoribus: nec rationalibus tantū, sed etiam irrationalibus: & denique quibuscūque, tametsi minimis operibus suis, miseretur: quippe qui

τῆς πλῆθους,
τῆς χηρῆς,
τῆς σὸς.

χρησός.

& gehennam, & omnes alias æternas pœnas peccatoribus præ summa misericordia comminatus est, vt earum timore à vitis abstinere, & virtutem adepti, cælorum regnum consequerentur. & qui in hac etiã vita sæpenumero delinquentes castigat, vt (si velint) meliores eos reddat, vel saltẽ, vt in futura vita minores eis pœnas tribuat, atq; vt huiuscemodi castigationis exẽplo, alios erudiat, & moderatiores reddat.

Confiteantur tibi domine, omnia opera tua. Gratias tibi agãt, rationalia quidem ipsa per se: irrationalia verò, & inanimata, per illos, qui ea conspiciunt, atque his vtũtur, & propter quos etiã facta sunt: gratias agant igitur, quod omnia, sapientissimæ huic creationi tuæ & tam vtili opificio tuo participant, ac tua fruuntur prouidentia. & inanimata quidem gratias tibi agant, per admirandam eorum naturã, homines verò per laudandam ipsorum conuersationem, ac vitam.

Et sancti tui benedicant tibi. Qui tibi sanctificati ac dedicati sunt. hos enim præcipuè decet, tibi semper benedicere, curis ac sollicitudinibus seculi liberatos, atq; idoneos puro ac mundo corde tuas laudes proferre, tanquã aliis sapiẽtiores.

τίς σου
τίς σου

Gloriam regni tui dicent, & potentatum tuum loquentur, ut notũ faciant filiis hominũ potentatum tuum, & gloriã magnificentia regni tui. Docebunt hæc omnia cæteros ignorantes, vt nota hæc eis faciant. cupit enim deus laudari, non quod laudibus indigeat, sed vt cæteri, qui diuinam potentiam & gloriã ignorant, per huiuscemodi laudationes eam addiscant.

Regnum tuum regnum omnium seculorum. Perpetuum scilicet atque æternum, sine principio & sine fine: quod manifestius etiã ex sequentibus facit.

Et dominatio tua in omni generatione & generatione. Vbiq; gentium nimirum, atque omni tempore.

Fidelis dominus in omnibus sermonibus suis. Constans & verax, & dignus cui fides adhibeatur.

Et sanctus in omnibus operibus suis. Irreprehensibilis, & nullam alicui iustæ querimoniæ occasionem præstans.

ἐξουσίαι.

Regit dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos. Cum de regno dei dixerit, quòd scilicet est sine fine, & de sermonibus quòd veri sunt, & de operibus, quòd reprehendi non possunt, & ad hæc omnia, de diuina magnificentia potentia, gloria, benignitate, & alijs huiuscemodi rebus, iam

tractauerit, nūc rursus de diuina loquitur misericordia, quę sanę magna gloria est regni eius, dicens: quod non tantum stantes conseruat, sed caeuos etiam subfulcit, ita vt non cadant, & humi iacentes erigit, eos scilicet qui non aduersantur. neque hunc aut illum tantum deus adiuuat, sed omnes in vniuersum, atque ipsos etiā seruos, pauperes, atque ignobiles. omnibus etenim volentibus, auxilium suū deus promptissimē impertitur. deinde aliud beneficij genus propheta connumerat. est etenim varia ac multiplex illius cura ac sollicitudo pro nobis omnibus.

Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam eorum in tempore opportuno: aperis tu manum tuā, & implet omne animal bona uoluntate. Similia sunt hæc uerba iis, quę habentur in iudonias. psalmo c l i i . omnia enim, inquit, a te expectāt, vt des cibū eorū in tēpore, & rursus: aperiēte te manū tuā, omnia implebuntur bonitate: quę uerba ibi exposuimus. quod igitur illic bonitatem dixit, hoc in loco bonam uoluntatem appellauit. uidisti quomodo ostendit propheta, quod deus bonus & benignus est vniuersis, & quod misericordia eius super omnia opera eius, quodque non terra, pluuia, sol, atque aer, sed diuinum mādaturū animantibus cibum largitur. per manū uerò apertionem, præbendi facilitatem demonstrauit.

Iustus dominus in omnibus uis suis. In dispensationibus nimirum & prouidentis, quod uerò superius diximus significare dictionem, sanctus, idem nūc significat dictio, iustus.

Et sanctus in omnibus operibus suis. Eandem repetit sententiam, magis declarando, ita vt uersiculus superius declaratus, atque hi duo idem significēt. uel iustus in mādatis suis: eo quod commensurauit illa deus cum eorum potentia, quibus ea diriguntur.

Prope est dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in ueritate. Cum ea dixerit, quę in commune infidelibus etiam data sunt, narrat nuncia, quę fidelibus priuatim præstitit. quod scilicet prope eos sit, quodque protegat eos ac defendat. in ueritate autē hoc in loco posuit pro rectē, atque ut oportet.

Voluntatem inuentum se faciet, & obsecrationem eorum exaudiet, & saluabit eos. Voluntatem dico quę utilis fuerit, & a diuina non discrepauerit uoluntate.

PSALMVS

Custodit dominus omnes timentes se. Diligentes scilicet eum ex toto corde. custodit autem ab iis omnibus, à quibus custodire decet.

Et omnes peccatores disperdet. Eos scilicet qui immedicabili morbo laborant. disperdet autem eos, seu exterminabit eos à populo suo.

Laudationem domini loquetur os meū. Semper enim, inquit, laus eius in ore meo.

Et benedicat omnis caro nomini sancto eius in seculum, & in seculum seculi. Dictum est etiam in psalmo centesimo secundo: Benedicite domino omnia opera eius. vide illic expositionem. vel benedicat omnis caro, quæ credidit scilicet, hoc est, quæ est fidelis. nam infidelis caro benedicere nõ poterit. per carnem verò totum hominem significauit.

Alleluia.

Hic psalmus etiam diuinas laudes continet quod ex ipsa inscriptione etiam denotatur. in quibusdam uero exemplaribus huic inscriptioni additum est, Aggei & Zacharia. uerum id neque apud Hebræos reperitur, neque apud aliquem aliorum interpretum, neque etiam apud ipsos septuaginta.

PSALMVS 145.

Audā anima mea dominum. Simile illud est: Benedic anima mea domino.

L *Laudabo dominum in uita mea, psallam deo meo, quandiu fuero. Verba illa, psallam deo meo, quandiu fuero, magis ea declarant, quæ iam dicta sunt: hoc est, laudabo dominum in uita mea.*

Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus nõ est salus. In quibus non est salus, ut seipso saluare possint. & si seipso saluare nequeunt, multo minus alios poterunt. cõsiderare enim potes, quomodo variis subiecti sunt ægritudinibus & periculis, atque ipsi demum morti, quã minimè effugere possunt. audiant hæc igitur, qui ad humana oscitabundi attendunt auxilia. deinde docet, quomodo non sit salus in eis.

Exibit spiritus eius. Anima nimirum illius principis, in quo confidis.

Et reuertetur in terram suam. Ipse scilicet princeps, hoc est,

illius corpus in terram reuertetur, à qua initio desumptus est. terra enim, inquit, es & in terram reuerteris.

In illa die peribunt omnes cogitationes eius. De die loquitur exit⁹ anime à corpore. cogitationes verò eas intelligit, quas mortuus hic princeps de seculi rebus habuerat, de diuitiis nimirum, de gloria, & potètia, de cõfœderatione, atq; aliis huiusmodi. postquam verò ab humana spe propheta lectorem abduxit, quod reliquum est, tutum ei ac securum deinceps portum ostendit, atq; inexpugnabilem quandam turrim. est autem optimus admonendi modus, primum ab infirmioribus abducere, & deinde fortiora statuere: inania destruere, & vera erigere. arguere fallacia, atq; vitia demonstrare.

Beatus cuius deus Iacob, adiutor eius, spes eius in domino deo eius. In psalmo centesimodecimo septimo dictum est: bonum est confidere in domino quàm confidere in homine; bonum est sperare in domino quàm sperare in principibus. Beatus, inquit, ille, cuius adiutor est deus Iacob, qui solus verè deus est, in quo patriarcha ipse Iacob olim fretus est, à quo nõ vulgare auxilium in necessitatibus suis reportauit. Hoc enim significare mihi videntur illa verba: deus Iacob. deinde adiutoris huius potentiam narrat: ea nimirum ratione, vt ad illum veluti ad potentissimum omnium principem cõ fugiamus.

Qui fecit cælum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt: qui custodit veritatem in seculum. Qui semper verax est, & quando beneficia pollicetur, & quoties pœnas comminatur.

Qui facit iudicium iniuriæ patientibus. Non solum iuxta illud, mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus: in futuro nimirum seculo: sed quia retribuit etiam in præsentem.

Dat escam esurientibus. Non solum iuxta illud: beati qui esuriant, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur: sed etiam quia in præsentem vita deus indigentibus prouidet. possent autem innumerabilia adferri exempla eorum, quos deus in præsentem vita, aut vltus est, propter scelera, aut propter indigentiam nutriuit, tribuens necessaria.

Dominus soluit compeditos, dominus sapientes facit cecos, dominus erigit delapsos. Compeditos dico, non solum mundanis calamitatibus, sed etiam peccatorum cathenis; & non tantum cecos corporeis oculis, quorum tamen cecitatem per sepe

αυτῶν.

σοφοὶ καὶ
τις αὐτῶν
ουὺς.

PSALMVS

datam diuinitus sapientiam, cumulatissimè repleuisse videmus: sed mente etiam cecos, atq; intellectu. Delapsos etiam non tantum eos dicit, qui ex bona valetudine atque à fœliciori statu in ægritudine atq; in infœlicitatem delapsi sunt, sed eos etiam, qui ex virtute in vitia deciderunt: quales antea gentes fuerant, qui compediti & ligati erant, quantum ad ipsam pertinet virtutem, & cœci ad veritatem, & delapsi in perditionis præcipitium.

προσκλη-
θεις.

Dominus diligit iustos, dominus custodit profelytos. Iustos qui dem eos dicit, qui ante euangelium ob virtutem resplendebant: Profelytos verò eos, qui post euangelium ad religionem atque ad fidem accesserunt. vel per iustos, perfectiores omnes ad virtutem intelligit: per profelytos verò eos qui nuper confirmati sunt. illos etenim diligit deus tanquam sibi gratos, istos verò conseruat tanquam delicatiores, atque infirmiores, atque ad pugnam aduersus dæmones nondum exercitatos.

Orphanum & viduam suscipiet. Hoc est defendet. quod dupliciter potest intelligi. Orphanus enim est, qui parètes relinquit propter Christum; & vidua, simili ratione ea est, quæ virum dimittere sustinet propter Christum. quæ admodum autem orphano parentes charissimi sunt, atq; honoratissimi totius sui generis; ita etiam viduæ maritus charissimus esse solet & summo honori. Orphanus etiam dici potest, quicumque dæmonem relinquit, quem antea veluti patrem ac vitiorum doctorem habebat. simili modo per viduam, anima illa potest intelligi, quæ desponsatum antea diabolum relinquit, cui etiam adiuncta erat, atque inseruiebat.

Et uiam peccatorum disperdet. Via peccatorum vitium est, & prauitas. Dicitum est etiam in fine primi psalmi, & iter impiorum peribit.

Regnabit dominus in seculum. Filius dei, qui nunc regnat, vt deus, regnabit etiam, vt homo, in seculum: quando dicet: data mihi est omnis potestas in caelo, & in terra. vel simpliciter, deus regnabit perpetuò, & regni eius non erit finis.

Deus tuus Sion in generationem & generationem. Subintelligitur verbum erit, aut verbum regnabit. dicitum est autem in præcedenti psalmo: regnum tuum, regnum omnium seculorum, & dominum tuum in omni generatione, & generatio-

ne. Per generationem igitur & generationem, morientium & resurgentium generationem intellige. Sion verò, fideiũ ecclesia dicitur, vt in nonagesimosexto psalmo declaratum est, ibi: & exaltarunt filie Iudæ.

Alleluia.

Laudatorius est etiam hic psalmus, & similiter omnes sequentes:

PSALMVS 146.

Audate dominum, quoniam bonum est, psalmus.

Bonũ est, inquit, laus, seu diuina laudatio. Symmachus verò transtulit, alleluia, quia bonum est canticum.

ὡν ἔρε-
θὸν ἑα-
μὸς.

Deo nostro iucunda sit laudatio. Iucunda ac suavis reputetur nostra laudatio, atque ab eo benignè suscipiatur: hoc autem fit, quãdo, qui deum laudat, vitam viuít virtute præditam. Videtur etiam hic psalmus spectare ad reditum ex Babylone, quod manifestum fit ex sequentibus.

Ædificans Hierusalem dominus. Subaudi verbum est. Per tinere autem videntur hæc verba ad illam sententiã, quam alibi tradidit, dicens: nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam.

Dispersiones Israelis congregabit. Prophetia hæc est de Iudæis, qui in captiuitate relictí fuerant. Neque enim vnã omnes reuersi sunt.

Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Hoc etiam apostolus Paulus dixit, asserens, q̃ deus humiles consolatur. Animarum enim medicus cum sit, consolandi officium suscepit, vt eos refrigeraret, qui præ summis tētationibus, & calamitatibus, corde contriti sunt. Quod si huiusmodi afflictos homines consolaturus est, multò etiam magis eos consolabitur, qui vera humilitatis virtute humiliati sunt. Harum autem contritionũ vincula, quibus afflictí homines alligantur, pię quędam curationes atque admonitiones sunt, quę partim in bonis operibus, partim verò in sanis sermonibus consistunt. Hæc igitur de diuina benignitate dicta sunt. Quę sequuntur, illius potentiam prædicant, & nobis omnibus fiduciam atque animum apud eum præstant.

PSALMVS

Qui numerat multitudines stellarum. Qui illarum numerum apprimè nouit. Quidam verò numerare dictum putant pro cognoscere, vt sit sensus. Quòd stellarum etiã multitudinem deus nouit, & quomodo se habeant, loco, ordine, forma, & magnitudine: & denique quod habitudinem, quã inter se habent, cognoscit, & causam.

Et omnibus eis nomina uocat. Qui nomina determinat, quibus ea appellet: quod sanè maius est, quàm dinumerare. Dèmonstrare igitur illud videtur propheta, quòd qui sanat còtritos, alligabit etiã eorum còtritiones, qui in captiuitate conterebantur: & q̄ ille qui innumerabilem stellarum multitudinem ad eò cognoscit, vt vnãquãque proprio nomine appellet, quod sanè summæ cognitionis ac scientiæ indiciũ est, q̄ ille, inquam, omnino etiã eos omnes nouit, qui dispersi sunt, aut in diuersis captiui regionibus. Et q̄ veluti omnium misericors eorum etiã miserebitur: & q̄ tãquam omnipotens eosdem facillimè poterit congregare.

Magnus dominus noster, & magna potentia eius. Quia rē grãdem propheta superius dixit: q̄ scilicet tot Iudæorum multitudines / vbiq; gentium dispersas deus esset cògregaturus, deinceps de diuina pertractat potentia, confidere omnes iubens, & absq; vlla dubitatione in eum credere.

Et sapientiæ eius non est numerus. Noli quærere quonã modo, aut qua ratione illud facturus sit. Nam quemadmodum diuinæ magnitudinis nullus est finis, ita etiã eius sapientiæ nullus est numerus. Noli igitur de eo aliquid dubitare, cuius magnitudinem ac sapientiam infinitam esse didiceris.

Suscipiens mites dominus. Fouens ac recreans, patrisque seu curatoris instar eos fouens.

Humilians autem peccatores usque ad terram. Destruens eos funditus, & ad solum vehementer eos allidens. Hoc enim significant ea verba, vsque ad terram. Per mites autem, humiles corde homines intelligit, per peccatores verò, superbos: iuxta illud, dominus resistit superbis, humilibus autem dat gratiam.

Præcinite domino in confessione. Præcinite ei canticum aliquod in gratiarum actionem: vel canite ei, per gratiarum actiones.

Psallite deo nostro in cithara, qui operit cælum in nubibus, &

preparat terra pluuiam: qui producit in montibus herbam, & ole χέρον κη
χλόνρ.
ra seruituti hominum: qui dat pecoribus alimentum eorum. Teti-
 git quidem deus cælum nubibus, vt pluat: pluit autē vt her-
 bam producat, atq; olera: olera verò atq; herbam producit,
 vt mitia simul atque immitia alat pecora, quæ herbis vescū-
 tur. Dictū est autem in psalmo c 111. Irrigans mōtes, de cœ-
 naculis tuis. q̄ si montes irrigat deus, multò magis fructife-
 ram terram irrigabit: & si irrationalium curam, ac providē-
 tiam habet, multò magis rationalium habebit, propter quos
 irrationalia ipsa ab eo creata sunt. Quæ sequuntur in eodē
 similiter habentur psalmo: ibi producēs fœnum pecoribus.

Et pullis coruorum inuocantibus eum. In eodem etiam
 psalmo dixit: Omnia ad te expectant, vt des illis cibum in
 tempore. Sensus est, quòd coruorum pullos, qui parentum
 crudelitate ab eis derelicti (oderunt enim corui proprios
 fœtus) clamant vehementer, & supernè oscitant, & cibum
 quærunt, quòd hoc, inquam, coruorum pullos deus admi-
 randum in modum alit: ad suprēmæ scilicet benignitatis, &
 summæ providentiæ suæ demonstrationem. Auram etenim
 quandam deus in eorum ora demittit, per quam nutrimen-
 tum nescio quod ex aere congregatur, quo ad grandio-
 rem vsque ætatem nutriuntur. Inuocant autem Christum, non
 quòd intelligant quid agant, sed quia inuocare videntur, &
 quia illorum clamor obsecrationem quandam ac preces imi-
 tatur. Hac igitur de causa nunc coruorum specialiter me-
 minit. Iuxta anagogen, coruorum pulli fideles populi sunt
 ex gētibus congregati, veluti qui immundi erant, & fœda-
 tas peccati caligine olim animas habebant: quibus deus spi-
 ritualem cibum præbet, & non pereuntem. Dicunt etiam a-
 liqui, quòd cum ille, qui summæ bonitatis est fons, iustam
 Eliæ prophetæ in Iudæos indignationem mollire cuperet,
 famem induxit, vt satietatis fructus castigaret: & illum præ-
 parauit nutriri à coruo, à volucre dico, proprii fœtus ini-
 mica, quæ parit quidem pullos, sed eos non nutrit, (nu-
 triuntur enim minutissimis quibusdam animalibus, quæ il-
 lorum nidos circumuolant) ac huiusmodi facto, visus est
 consiliū Eliæ præbere, ne nimia in Iudæos indignatio-
 ne vteretur, neue se inhumanum magis ostenderet, quàm
 in eam vel illa auis fuerit, quæ tanto odio proprios per-

PSALMVS

sequitur filios. Quia verò Iudæi, qui ex Babylonica reuerſi fuerant captiuitate, debiles erant, ac ſine armis, omnibúſq; aliis rebus denudati, timens propheta ne idcirco animo per turbarentur, hanc eorum in ſequentibus timoris ſuſpitionem ſanat dicens.

Θελοιθε
ευδοκει.

Non in fortitudine equi uolet, neque in tibiis uiri complacet. Per uoluntatem & complacentiam, ipſum dei beneplacitum intelligit: & ruruſ, per fortitudinem, & per tibiis, ipſas uires. Nam quemadmodum in brachiis uires manuum poſiſſimum conſiſtunt, ita in tibiis uires pedum. Non in equi aut equitis potentia, inquit, delectabitur, ſed in quibúſnam delectetur audi.

ευδοκει.

Delectatur dominus in timentibus eum, & in iis qui ſperant in miſericordia eius. Reſtat igitur ut parto huiuſmodi timore ac ſpe, amplius non perturbemini.

Alleluia.

Laudatorius eſt etiam hic psalmus, & gratiarum actiones continet pro bonis Hieruſalem.

PSALMVS 147.

Lauda Hieruſalem dominum, lauda deum tuum Sion. Per Hieruſalem quidem, conditam ipſam cuius tatem intelligit, per Sion uero, monte, in quo erat ædificata.

ευχουσι μο
χλους.

Quia fortificauit ueſtes portarum tuarum. Lauda, inquit, deum, & gratias ei age, quia portarum tuarum ueſtes adeo ualidos eſſe effecit, ut ab hoſtibus frangi nequeant. Deinde alia perſequitur beneficia.

Benedixit filiis tuis in te. Tribuens tibi eos, & multos, & fortes, & ſapietes, & diuites, & (quod cæteris longè maius eſt) hi filij in te unã omnes ſunt. Nam quòd dixit in te, idem ſibi uult, ac ſi dixiſſet eos tibi tribuit unã ac pariter in te habitantes. Ecce enim, inquit, quid bonum, aut quid iucundum, quàm habitare fratres in unum.

ευχουσι μο
χλους.

Qui poſuit fines tuos pacem. Ab omnibus finibus tuis bellum remouit. unde regionis tuæ terminos effecit pacificos. Vel qui poſuit pacem in finibus tuis.

Et adipe frumenti replet te. Non frumento ſimpliciter, ſed frumenti

frumenti adipe. Ipsam autem filiginem intelligit, quæ pinguis-
sima, ac purissima est farinae pars. Nec dare eum simpli-
citer dixit, sed replere: quo sermone abundantiam pariter,
ac largitatem fructuum denotauit.

Qui emittit eloquium suum terræ. Sicuti ei mos est, à priua-
tis ad communia sermonem transfert. Et rursus à comuni-
bus ad priuata. cū enim de particularib⁹ dixerit beneficiis,
quæ in ipsam sunt collata Hierusalē, nunc in vniuersum de
diuina loquitur prouidentia. per eloquiū, mandatum dei
intelligens, de ferendis ac producendis fructibus.

Velociter curret sermo eius. Mittente deo eloquium suum,
id est, iubete aliquid sermone, seu verbo suo, huiuscemodi
sermo velociter curret, hoc est, cito & quamprimū perfici-
etur. Iuxta anagogen verò: Hierusalem & Sion Ecclesia
esse dicitur fidelium, vt alibi diximus. Portæ verò illius, Ba-
ptisma & Fides. per earum etiam vectes, sanctam intelligi-
mus crucem. Benedixit autem deus filiis eius Ecclesiae, hoc
est, Apostolis Christus. Extollens enim, inquit, manus suas,
benedixit eis: & per eos omnibus similiter benedixit, qui
Apostolicæ fidei successores fuerunt. Posuit etiam eius Ec-
clesiæ fines, pacem: quia dū persecutorum pugnas constan-
ter sustinet, vincendo postmodum, pacem adipiscitur. Per
frumenti verò adipem, spiritualis cibi puritatem ac mundi-
tiam intellige; & per eloquium quod terræ emissum est, præ-
dicationem fidei, atque Euangelium, quod celeriter cursu-
rum esse prædicit Propheta. Sed ne quis huiusmodi prophe-
tiam impossibilem putaret, fidem sermoni facit, sequenti-
bus miraculis, ac si diceret: nunquid is, qui tam de facili om-
nia hæc potuit perficere, imbecillis aut infirmus in illis
existimabitur?

Qui dat niuem suam sicut lanam. Adeo copiosam ac densam
vt breui tempore vniuersa ab ea contegatur terra, non se-
cus atque à candida quadam lana.

Nebulam sicut cinerem spargit. Multam hanc quoque & si-
militer densam.

Mittit glaciem suam sicut bucellas. Desertur etiā huiusmo-
di glacialis nix, paruis quibusdam bucellarum frustis persi-
milis. Quidam verò per glaciem, maiorem grandinē intel-
lexerunt

κρύσταλλον

PSALMVS

Ante faciem frigoris eius, quis sustinebit. Hoc quoque admirabile est, & magnam dei potentiam demonstrat: quomodo scilicet tam repente magnum adeò frigus fiat.

Emittet uerbum suum, & liquefaciet ea. Est & hoc aliud admirandum, quòd eius mandato niues & glacies statim liquefiant.

Flabit spiritus eius, & fluent aque. Per spiritum uentum intelligit: Austrum nimirum, aut Notum. Toto autem hoc sermone propheta, illud nobis manifestum facere intendit, quòd hæc omnia, quæ superius commemorauit, nõ forruto, aut casu fiant, nec sponte sua, sed quod diuinis obtemperant mandatis: atque ideo de facili commutantur, nunc quidem ex aqua in niuem, aut glaciem, nunc uerò ex his in aquam: item modo à calore ad frigus, modo ad calorem à frigore. Quocirca non difficile est, ut credamus, breui futuram esse etiam tentationum ac calamitatum dissolutionem, & finem, ac demum ex ardentissimo bello maximam pacem: similiter & calamitates, atque afflictiones cito esse in gaudium conuertendas. Significare etiam videntur superiora nescio quid profundius: & quòd quemadmodum hybernium tempus, tamen si ipsum per sese molestissimum sit, terræ tamen utilissimum est: sic & præsentis seculi tentationes ualde profunt, tamen si multas secum afferant molestias: dum diuina dispensatione commutantur, partim castigant, & partim adferunt solamen. Vtrumque tamen ex re nostra, atque ad humanum commodum. Deinde à communibus rursus ad particularia sermonem conuertit, ut superius declaratum est.

ὁ λόγος
αὐτοῦ.

Qui annunciat eloquium suum. *Jacob.* In psalmi principio de sensibilibus beneficiis, & corpori utilibus tractauit, ueluti de ciuitatis tutela, de proli fecunditate, de pace, de abundantia: nunc autem de sublimioribus bonis pertractat, & animam ipsam ornantibus: per hæc scilicet atque illa populum excitans ad laudem atque ad dilectionem dei, qui huiusmodi eis beneficia contulit. Qui annunciat, inquit, mandatum suum Israelitico populo, illudque eos docet, ac notum eis facit. Notas enim, inquit, fecit uias suas, Moyse, filius Israel voluntates suas, quod magis etiam declarans, addidit.

Ἰουδαϊστικῆ
ἱστορίας

Justificationes & iudicia sua Israel. Quod superius eloquium

dixit, hoc nunc iustificationes appellat & iudicia.

Non fecit sic omni nationi. Nulli nationi sic fecit.

Et iudicia sua nō manifestauit eis. Tanta ac talia beneficia alicui nationi non contulit. Quippe, qui mādāta, aut voluntates suas, gentibus nō manifestauit, sed Iudæis tātum. Aliis enim gentibus naturæ tantum legem præstitit, quæ a conscientia nascitur, iuxta quam eos etiam iudicat, & punit, populo verò Israel vnā cum naturali lege scriptam tradidit, quæ diuina iudicia declarabat: atque ideo ipsi magis puniuntur. Multa siquidem dei misericordia, maioris condemnationis causa, negligenti ac contemptori.

Alleluia.

Consueuerunt sancti uiri, ob summam animi gratitudinē, quando gratias deo acturi sunt, multos laudationis participes aduocare, rogarēque, ut pulchrum atque honestum huiusmodi laudationis officium secum adsument: quemadmodum et tres illi sancti pueri fecerūt, cum essent in camino, uniuersam creaturam pro collatis in se beneficiis aduocātes, ut deo benediceret. Hoc in præsentia facit etiam propheta noster, utrumque mundum complexus, superiorem scilicet atque inferiorem, intellectualem & materialem, atque ut ita dicam sensibilem. Nam ueluti per se soli ad benedictionem & laudem diuinā idonei nō sint, omnia sermone suo circumeunt elementa, omnesque ad creatoris gloriam creaturas aduocant. Possumus etiā dicere, quod propheta hoc sermone aliud quoddā profundius uoluit significare: docere nimirum, quod creaturarū omnium, unus sit atque idē creator: & eos reprimere, qui duos esse opifices dicebant, alterum nimirū intellectuales, alterum uerò materiales creaturæ. Etenim ne ex operum diuersitate uarios quis opinaretur esse creatores, unum ex utroque hoc creaturarum genere, chorum statuit, atque unam complicat laudationem, uni atque soli deo.

PSALMVS 148.

Audate dominum de cælis, laudate eum in excelsis. Ex cælis quidem, hoc est, ex primo, atque ex secundo cælo, ad diuinam laudem angelos uocat, & stellas, & omnia quæ in cælis sunt: & deinde paulopost, ex terra dracones aduocat, atq; alia, ut in sequentibus: & demum in hominibus sermonem perficit.

Bb ij

PSALMVS

puto autem idem voluisse eum significare, quādo ait: lauda te dominum de cœlis: quod significauit, quādo dixit: lauda te eum in excelsis. Deinde connumerat quosnam de cœlis, aut quosnam ex excelsis partibus aduocet.

Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes uirtutes eius. Cumque de angelorū ordine dixerit, collectim addidit de cæteris omnibus ordinibus, uirtutes seu potētias eos appellans. Vel per angelos, & per uirtutes, uniuersos illorū ordines significauit: alterum quidem, quia diuina annunciant mandata (angelus siquidem nuncius interpretatur) alterum uerò, quia iussa sibi à deo possunt perficere. Potētes enim, inquit, uiribus, ut faciant uerbum eius.

uj p̄ φ̄ως.

Laudate eum sol & luna, laudate eum stellæ & lux. Hæc secundum sunt cœli, hoc est, firmamenti. Per solem igitur lunamque, & stellas, ipsa organa intelliges, quæ lucem suscipiunt: per lucem uerò, eam lucem, quæ organa illa illuminat; atque in ea diuisa est. Vel per solem, lunam & stellas, creaturas eas intelligit, quæ quarta die à deo condita sunt, per lucem uerò immensam illam lucem, quæ prima creatio nis die à deo facta est. Verum si quæris, quomodo hæc, aut reliqua huiusmodi elementa, deum laudatura sint, cum uoce careant, cum mentē aut animum non habeant: dic, quòd tres modi sunt, quib⁹ laudari ac glorificari deus potest: per uocem nimirum quemadmodum Moyses fecit, simul cum sorore Maria laudans, & dicens: cantemus domino. Gloriosè enim glorificatus est. Item per aspectū, seu præsentiam, iuxta illud. Cæli enarrant gloriam dei: de quo diximus in psalmo decimooctauo. Tertiò per uitam & cōuersationem nostram, iuxta quod dictum est: ut uideant bona opera uestra, & glorificent patrem uestrum, qui in cœlis est. Laudant igitur deum ipsa etiam inanimata, atque irrationalia, sua nimirum magnitudine, pulchritudine, situ, utilitate, ministerio, perseverantia, atque aliis similibus modis: & spectatorem in admirationem, atque ad laudem factoris mouent: unde spectatoris lingua ad dei laudē utuntur. Omnia enim (ut inquit Gregorius Theologus) deum laudāt, inenarrabilibusque & mutis etiam, ut ita dicam, uocibus deum glorificant. Pro his omnibus etenim, inquit, gratiæ à me aguntur deo: atque hoc pacto illorum laus, qua deum laudant,

mea efficitur, dum ab illis ego laudandi occasionem accipio.

Laudate eum cæli cælorum, & aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen domini. Iam sæpe diximus Hebraicum esse idioma, ut quæ singulari sermone efferenda essent, dicantur plurali. Cælos enim cælorum dixit, pro cælum cæli: primum nimirum cælum, de quo alibi dictum est: cælū cæli domino: unde & verba illa: laudate & laudēt pluralia sunt pro singularib⁹. Per aquam verò quam supra cælos esse dicit, eam intellige, quæ est supra firmamentum. Quomodo verò primū cælum cū non videatur, laudare deum possit, diximus in psalmo decimo octavo, ibi: cæli enarrant gloriā dei. Quod si ipsum inuisibile cælum, deum laudat, multo magis ab eo laudari par est, quod dicitur visibile.

Quoniam ipse dixit, & facta sunt. Hoc sermone propheta duo hæc nobis demonstrare voluit, quod & creauit deus ea, quæ antea non erant, & quod multa cum facilitate id fecit, dum dixisse tantum eum dixit, & facta esse, ac si dixisset: quemadmodum tibi facile est aliquid dicere, ita & deo facile est ea creare, quæ non sunt: quinimmo & multo facilius id potest. Neque enim possibile est diuinæ facilitatis magnitudinem demonstrare.

Ipse mandauit & creata sunt. Eandem more suo propheta repetit sententiam. Scriptum est autem in libro Geneseos: & dixit deus, fiat lux, & facta est: & reliqua simili ratione ac modo.

Statuit ea in seculum, & in seculum seculi. Stabiliuit ea ordine nimirum, operatione, atq; vtilitate, ut immobilia essent, ac seculum & naturæ terminos non transgrederentur.

Præceptum posuit, & non præteribunt. Hæc verba etiam facilitatem demonstrant, qua huiuscemodi elementa, atque creaturæ, in esse à deo producta sunt, & qua deinceps conseruantur, & perseverant. Posuit enim, inquit, eis mādatum de terminis eorum, quod nunquam præteribunt, non secus atque serui, qui transgredi non audent dominorum præcepta. Omnia enim, inquit alibi, seruiunt tibi.

Laudate dominum de terra dracones, & omnes abyssi. Per dracones hoc in loco, ipsa cete intelligit, quemadmodum & alibi, quando ait: Draco iste, quem formasti eis. Per abyssos

PSALMVS

verò, ipsa significat maria. Quoties enim, inquit, videris ce-
te magnitudinem, & corporis illius compactionem, quam
apud beatum Job scriptura plenius atque apertius descri-
bit, quomodo non admirabundus, tantorum animantium
creatorem laudabis? qui in nauigabiles maris sinus ac regio-
nes, pro illorum habitatione eis tradidit, nec ea finit statu-
tos prætergredi terminos, nec ad terram, aut ad nauigabiles
maris partes excurrere? ne naues scilicet aut alia piscium ge-
nera, ab illis vastarentur. Verùm neque hoc tantum admi-
ratione dignum est, sed & ipsum mare non mediocrem ad-
miracionis diuinæ potentia occasionem præbet: quomodo
scilicet cum tantâ aquarum copiam habeat, & ventorum vi
impellatur, atque horribiliter ebulliat, & furore penè quo-
dam feratur, proprios tamen terminos non transgreditur,
neque audet vicinam terram demergere, sed domini man-
datum obseruat: & quanquam instabilem, ac nullo ordine
constantem naturam habeat, ordinem tamen suum perpe-
tuò conseruat. Hæc si animo reuolueris, diuinam sapientiã,
potentiã, atque administrationem verè admiraberis, & ma-
ximam laudum occasionem assumes, quas in honorem dei
complices atque contexas.

*Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellæ, facientia uerbum
eius.* Ministrantia scilicet atque inseruientia ad hominum
utilitatem, propter diuinum mandatum: non quod fortuitò,
aut casu id faciant, aut sponte sua. Per ignem verò, hoc in lo-
co, ipsum fulgur intelligit.

*Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri, Fera
& uniuersa pecora, reptilia, & uolucres alata.* Quoniam ea om-
nia, quæ iucunda atque utilia sunt, manifestam, atque apertã
suam administrationem & diuinam laudem ostendunt, in tri-
stioribus ac seuerioribus immoratur, dicens: Ignis, grando,
&c. Quibus etiam ea adiungit, quæ minus utilia videri po-
terant, dicens: Montes, & omnes colles, ligna fructifera, &
omnes cedri: quibus insuper ea addit, quæ noxia existiman-
tur, dicens: Fera: & reptilia: ex omni nimirum parte diuinã
plenè prouidentiam demonstrans, ac docens, quod etiã hæc
omnia admiranda, atque utilia sunt, & rationem habet, qua-
re à deo in esse adducta sint: tamen si id à nobis fortasse non
percipiatur, vel difficile percipiatur. Fulgur etenim pluuia:

signum est, & sæpenumero etiam ventorum. Grando autem nix & glacies ad terræ cultum vtilia sunt. Spiritus verò procellæ aliquando quidē nubes dissoluit, aliquando verò etiam adducit: vtrunque tamen ad nostrum commodum, tamen ob ignorantiam nostram nobis plerunque secus videatur. Cedri quoque per quas veluti maiores arbores, omnes aliæ infructuosæ compræhensæ sunt, ad domorum ædificationem, & nauiam constructionem, commodissimæ sunt & necessariæ: nihilque omnino superfluum est, aut fortuito factum. Leones præterea, pardi, elephanti, vnicornes, rhinocerotes, atque alia huiusmodi: & reptilia, qualia sunt dracones, serpentes, scorpiones, & reliqua non mediocrem vtilitatem ad humanā vitam adferunt. Timorem enim nobis deus per ea præstat, & moderatiores fieri præparat, ac magis sollicitos, & primi parentis delictum in memoriā reuocat: propter quod vniuersa hæc immitia animalia seruitutem illam à se excusserunt, quā in ea habuit Adā. Tradita enim ei à deo fuerant in seruitutē & subiectionem: atque ideo appellationes & nomina ab eo etiam susceperant. Taceo innumerabiles vtilitates quas in medicinis præstāt, & pharmacis. Si igitur ea quæ tristiora sunt aut molestiora, quæque inutilia videntur esse, ac noxia, adeò vtilia sunt, vt per ea laus & gloria deo cani debeat, quid dicendum erit de iis, quæ huiuscemodi non sunt, sed delectabilia sunt pariter atque vtilia?

Reges terra & omnes populi, principes & omnes iudices terra. Rursum hoc in loco aliud pertractat diuinæ providentiæ genus, de principū scilicet ac regū cōstitutione. Est etenim diuinę sapientię opus, vniuersum orbē in principes atque in subditos distinxisse. Reges autem & principes & iudices appellat, eo quod dominantur, regunt, & iudicant. Laudate enim, inquit, dominum vos quidem, quia præpositi & præfetti estis, populi verò, quia studio atque curæ & sollicitudini superiorum à deo donati sunt. Vnā autem omnes id facite, quoniam ex hac ordinum varietate, ordinem quendam deus in humano genere constituit. verum quod principes imperent ac dominentur, diuinum quidem opus est. hoc est, à deo datum: quod verò malè imperent, hoc ad ipsorum principū pertinet peruersitatem. Simili modo quod prauis homines ad imperium assumantur, maligni ac prauis ipsi homines in

PSALMVS

causa sunt. Dicēs autem omnes populos, non viros tantum, sed mulieres etiam comprahēdit, & omnem denique generationem, atque omnem ætatem.

Adulscntes & uirgines seniores cum iunioribus, laudent nomen domini. Adulscntes & puellæ id faciant, vt assuescant laudare deum. Senes verò deum laudent quod in huiusmodi ætatem peruenerint: iuniores quoque & adulscntes dixit, vt ex opposito distingueret eos à senibus.

ἐπι τῷ γῆς
καὶ θυραῖς.

Quoniam exaltatum est nomen eius solius. Magnificatum est: ob magna & grandia illius opera.

Confessio eius in terra & in celo, & exaltabit cornu populi sui. Gratiarū actio & glorificatio, quæ deo fit, in terra quidem ab hominibus, in celo verò ab angelis.

Hymnus omnibus sanctis eius. Iis qui ei sanctificati & dicati sunt. Hos etenim præcipuè decet laudare deum, veluti qui præ cæteris illius magnalia ac beneficia nouerunt. Dictum est etiã in psalmo xxxi. rectos decet laudatio: vbi vide expositionem.

Filiis Israel populo appropinquanti sibi. Hoc est populo suo qui affectu ac dispositione sua in deum, ei semper appropinquat: per fidē videlicet, per cultū, & per familiaritatē virtutum: vel quia hymnus erit sanctis eius, & glorificabūtur veluti sancti dei, & tanquam populus ei appropinquans. atque ideo oportet tales fieri, vt propterea gloriam consequantur.

Alleluia.

PSALMVS 149.

Antate domino canticum nouum. Verba hæc sæpe alibi exposita sunt, præcipuè in psalmo xxxi. & iuxta historiæ sensum, ad Hebræorū populum pertinent: iuxta Anagogen verò, ad fideles, quemadmodū Gregorius Theolog⁹ tradit in sermone de Encaniis. Illi autem nouum domino canticum canunt, qui noua in Christo effecti sunt creatura, & per nouum testamentum, nouum hominem induerunt.

Laus eius in ecclesia sanctorum. In præcedenti etiam psalmo dixit: hymnus omnibus sanctis eius.

Letetur Israel in eo qui fecit eum. Nouus Israel canens in deo lætetur, quia eum fecit, & quia fecit eum esse po-

pulum suum: atque ideo addidit.

Et filij Sion exultent in rege suo. Filij dico nouæ Sion: vel ipse etiam Israeliticus populus canens deo laetetur, & latus gratias agat, & quòd creatus sit, & quòd vt proprius ac peculiaris populus à deo vindicatus sit. Eis enim tãquam suis ac familiaribus olim deus imperabat: quod priuatum quoddam aliud est beneficij genus.

Laudent nomen eius in choro. In consonantia & concentu vocum, vt cantus communicatio, dilectionis pariter communicationem adferat atque animorum consensum.

In tympano & psalterio psallant ei. Antiquo quidem populo iussum erat, vt huiuscemodi instrumentis deo canerent, quemadmodum & illud mandatum fuerat, vt certis deo animalibus sacrificarent: atque hoc ob illius populi infirmitatem, atque amorem erga voluptates, à quibus nõ ita de facili poterant separari: nouus autẽ populus tunc se psallere putat in tympano, quando corporis voluptates mortificat. Tympanum etenim corpus quoddam mortuum est, & tunc etiam psallit in psalterio, quando supernè à deo, vt ita dicam, insonatur. Psalterium enim, vt alibi diximus, supernè habet vocum & sonorum causas. vel per tympanum bonas operationes, per psalterium verò contemplationem intellige. ita vt prophetã admonere intelligamus fideles, quod affectibus propriis mortificatis: & adepta à deo supernè illa gratia, qua hominem quodammodo insonari diximus, deo psallant: per bonas scilicet actiones, & per contemplationẽ. Quid significet etiam psalterium iuxta Anagogicum sensum, diximus in psalmo xxxi. ibi: in psalterio decachordo psallite ei.

Quia beneplacitum est domino in populo suo. Hoc est, quia delectatur, vel quia bona vult dominus populo suo, iuxta illud: gloria in excelsis deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas. vtroque enim in Græca lectione eadem habetur dictio, tametsi latinè non eodem modo vtroque rectè reddi possit. Nam quod hic in Græco habetur *ἰδοὺ ἡμεῖς*, ibi habetur *ἰδοὺ οἱ ἄγγελοι*.

Et exaltabit mansuetos in salute. Glorificet enim eos simul & saluet. in psalmo etiam xlv. legimus: suscipiens mites dominus.

PSALMVS

καυχῆσονται.

Gloriabuntur sancti in gloria. Primò omnia vsque ad psalmi finem iuxta historiam interpretabimur, deinde Anagogicum pertractabimus sensum. Iuxta igitur illum sensum, qui magis esse videtur præ manib⁹, hoc est, iuxta historiam. Hebræorum victoriam prædicit, quando finitimas superarunt gentes, quæ templi & ciuitatis instaurationem impediebant. Tūc etenim, inquit, futurū esse, vt Israelitæ, (quos ideo sanctos appellat, quia deo sanctificati ac dedicati fuerant,) gloriabundi exultēt propter victoriæ gloriam, à deo, hoc est, à diuino auxilio eis præstitam.

ἔγαλλισονται.

Exultabunt in cubilibus suis. Nō tantū securi dormiēt absq; vllō timore, sed iucundē etiam & cum delectatione in cubilibus suis quiescent veluti ab hostium periculis liberati.

ἔτι ἰψὼσθεis.

Exaltationes dei in gutture eorū, & gladij ancipites in manibus eorum. Sensus est, quod aduersus inimicos, laudantes deum pugnabāt. Laudationes dei, inquit, erūt in ore eorū, atq; gladij pariter in eorum manibus, quibus confiderent inimicos.

ὡς ποιοῦσαι ἐλεγμοῦς.

Vt faceret vindictam in nationibus, redargutiones in populis. Vt deus scilicet hanc vindictam in gentibus faceret, quæ iniuriam Israelitico populo intulerant: similiter vt redargutiones faceret in populo suo, redarguto eo nimirum atq; conuicto, quod ob propria scelera & non ob dei sui imbecillitatem eo vsque ab hostibus victus atque oppressus fuisset, cū alioqui solo dei nutu maximè atque admirandæ mutationes fieri possint. Illud tamē animaduertendū est, quod plurali numero hic vtitur propheta pro singulari dicens: redargutiones in populis, pro in populo.

Vt alligaret reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manibus ferreis. Vt non solum hostes ipsos repelleret, sed etiam eorum reges, atque vt nobilissimos quosq; eorum, captiuos faceret.

Vt faceret in eis iudicium conscriptum. Vt in gentibus, inquit, atque in populo suo deus iudicium faceret, quod in libris conscriptum esset: cuius iudicij in omni seculo memoria existeret. vel conscriptum in vita atque in memoria hominum indelebile, & veluti in marmorea quadam columna insculptum. Per iudicium autem iustam inimicorum destructionem intellige.

Gloria hæc est omnibus sanctis eius. Sed quæ nam hæc est

gloria? quòd scilicet dei ope, tam admirandè hostes supera-
 uerint. Hæc igitur iuxta historiæ sensum dicta sunt. Iuxta
 anagogen verò: exultabūt sancti in futura gloria. Non enim
 còdignæ sunt (vt inquit apostolus) passiones huius tēporis,
 ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Gloria autē
 est Christi crux, iuxta illud: mihi autē absit gloriari, nisi in
 cruce domini Iesu. Laudat etiā propheta mites ac sanctos vi-
 ros, ad māsuetudinem nimirū nos atq; ad sanctitatē exhor-
 tās: quos iubilare dicit in cubilibus suis, hoc est, in æternis,
 indissolubilibusq; tabernaculis, quæ eis parata sunt. Per ex-
 altationes verò dei, dignas deo voces intellige, quib⁹ illius
 laudes decantari solent, quæ magnitudinem, potentiam, ac
 bonitatem diuinam extollunt. Per ancipitem etiam gladiū,
 hoc est, valde cadentem ac resecantem, ipsam crucem intel-
 lige, quæ instructas dæmonum acies dissoluit, & resecat: vel
 quia Græca dictio, *ἄριστοι*, deducta à Græco verbo, *σολύω*,
 quod significat consolido, aliā potest apud Latinos /lectionē
 reddere, ita vt textus sit: & gladij vtrinq; còsolidati in ma-
 nibus eorum: per gladium vtrinque consolidatū, eorum cò-
 uersionem intellige. Opere nimirum & sermone, seu a-
 ctione & contemplatione còsolidatam. Est autem sermo de
 apostolis, atque eorum successoribus. Vt faceret vindictam
 in gentibus: dum scilicet de dæmonum eos eripit tyrānide.
 Et redargutiones in populis Iudæorum scilicet, dum eos
 veluti legis transgressores deo aduersarios esse redarguit,
 & cæcos ad lumen veritatis. vt alligaret reges gentium, &
 nobiles eorum, in validissimis nimirum fidei, timoris, & di-
 lectionis dei vinculis. Quòd si reges alligauerit, multò etiā
 magis eos alligabit, qui regibus inferiores sunt. vel per re-
 ges & nobiles dæmones intelligit, qui tunc super eos regna-
 bant, & nobiles ab illis reputabantur: & quorum dæmonum
 manus Christus inefficiæ atq; imbecillitatis vinculis col-
 ligauit, infirmos prorsus eos reddens. Vt faceret etiam in
 eis gentibus conscriptum iudicium, hoc est, statuta & leges
 scriptas, de vita ac conuersatione illa humana, quæ deo ma-
 gis grata est. Gloria verò hæc est omnibus sanctis, vniuersa-
 liter hæc omnia facientibus. Et si quæras quænam hæc sit
 gloria, atque in quo consistat, dic: quòd gloria est, omnia
 huiuscemodi virtutis opera adimpleuisse.

PSALMVS

Alleluia.

Conclufit beatus David psalmorum librum in diuinis laudibus, atque in gratiarum actione, docens nos, ut per uniuersam uitã gratias deo pro omnibus, ad ipsum usque mortis finem, agamus.

PSALMVS 150.

L Audate dominum in sanctis eius. Hoc est, propter eius sanctos, quod scilicet huiuscemodi conuersationem uirtute præditã deus in hãc uitam introduxit, quã angelos ex hominibus eos esse effecit.

Laudate eum in firmamento uirtutis eius. Hoc est, propter firmamentũ, quod huiuscemodi factũ est à diuina potẽtia. ipsum autem intelligit secundũ cælum, quod videtur, quodq; in admirationẽ eos mouet, qui illius magnitudinẽ, pulchritudinem, & reliquas illius laudandas partes contemplantur. Ordinẽ etiã considera traditũ à propheta, quia inter mūdãna, sancti homines præ cæteris creaturis maiori honore digni sunt: post illos verò cælum istud, quod oculis uidemus.

auaritiã

Laudate dominum in potentatibus eius. Propter potentias scilicet, quas tam in commune, quã priuatim operatur, uaria efficiens miracula: uel propter potentias, quas diuinã creaturã ex solo suo denotant aspectu, illum magna atque omnia prorsus posse prædicantes.

Laudate eum secundum multitudinẽ magnitudinis eius. Hoc est, propter immensam eius magnitudinẽ. Dictum est enim in psalmo CXLIII. quod magnitudinis eius non est finis.

hinc X^o.

Laudate eum in sono tubã, laudate eum in psalterio & cithara, laudate eum in tympano, & choro, laudate eum in chordis, & organo, laudate eum in cymbalis bene sonoris, laudate eum in cymbalis iubilationis. Iudæos quidẽ iubet propheta, ut omni mufices genere, tam uoce quã organis quibuscunq; deũ laudent: Christianos uerò, ut per corporis organa, hoc est, per uaria illius membra id faciant: oculis nimirum, ore, auribus, manibusq; & pedibus. nam si oculi turpia atq; inhonesta nõ spectent, sed decẽtia atq; uilia: & aures prauos sermones non suscipiant, sed honestos animãq; utiles: & os noxia non loquatur, sed spiritualia manúsq; auaritiẽ plenã nõ sint furore, hoc est, si à cãde abstinuerint, atque a rapinis, & ad bonũ

opus aliquod proprias actiones extēderint: si pedes demum
 in vitia non procurerint, sed in viam rectam: tūc profecto
 omnibus organis deum laudamus, melodiāq; omni har-
 monia temperatam ei offerimus. singulis autem omni-
 bus instrumentis à propheta hic connumeratis, Iudæi olim
 deo canebāt: quēadmodum in proœmio operis tradidimus.
 per chorum autē hoc in loco, canticum intelligit, q̄ in cho-
 rea decantatum sit. Est etenim hoc alterum quoddam melo-
 diæ genus, quod absque musicis instrumētis cōficitur: quē-
 admodum & alterum musices genus est, quod per chordas
 disponebatur particulari quodam modo, & diuersum ab iis
 omnibus, quæ supra cōmemorauit. Per organū etiam illud
 specificè intellexit, quod nos priuato nomine organum ap-
 pellamus: tametsi hæc dictio ad alia omnia possit pertinere
 instrumēta. Cymbali autē duplex genus est, alterum quod
 bene sonorū dicitur, quod magis est suauē, & canticis præ-
 cipuè accōmodatur, alterum verò quod grauioris atq; aspe-
 rioris est soni, quo in bellicis vociferationibus vti solent.
 Non ignoro etiam q̄ hæc omnia à quibusdā allegoricè ex-
 ponuntur, verū huiuscemodi expositionem hoc in loco &
 persæpe alibi afferre, omisi, quòd hi sensus facillè destruun-
 tur, & quia multis grati non sunt.

Omnis spiratio laudet dominū. Collectiuo sermone prophe-
 ta omne hominū genus, omnem ætatem, ad diuinas laudes,
 atq; ad gratiarum actiones aduocat, per spirationem animā
 ipsam intelligens, per quam etiam, vniuersam significare vo-
 luit creaturam, veluti à parte totum. in præsentī igitur vita
 fideles cōuocat, in resurrectione verò ipsos etiam infideles.
 tūc etenim vnā omnes deum laudabunt, atq; omne genu ei
 flectetur. laudemus igitur & nos deum, & gratias ei semper
 agamus pro omnib⁹ in omni opere & sermone. hoc etenim
 necessarium & debitum opus est, quod à nobis semper exi-
 gitur: sacrificiūq; facillimū est, & angelicum ministeriū. hoc
 semper agentes præsentē vitā sine offensione transigemus,
 & futuris fruemur bonis, gratia & misericordia domini no-
 stri, Iesū Christi, cum quo patri simul & spiritui sancto, glo-
 ria, honor, & adoratio, in secula seculorum. Amen.

Finis cum deo glossarum psalterij.

The first part of the book is a history of the
 country, from the first settlement to the
 present time. It is a very interesting
 and useful work, and is well
 calculated to give a true
 and correct idea of the
 country, and of the
 people who inhabit it.
 The second part of the book
 is a description of the
 country, and of the
 people who inhabit it.
 It is a very interesting
 and useful work, and is
 well calculated to give a
 true and correct idea of
 the country, and of the
 people who inhabit it.
 The third part of the book
 is a description of the
 country, and of the
 people who inhabit it.
 It is a very interesting
 and useful work, and is
 well calculated to give a
 true and correct idea of
 the country, and of the
 people who inhabit it.
 The fourth part of the book
 is a description of the
 country, and of the
 people who inhabit it.
 It is a very interesting
 and useful work, and is
 well calculated to give a
 true and correct idea of
 the country, and of the
 people who inhabit it.
 The fifth part of the book
 is a description of the
 country, and of the
 people who inhabit it.
 It is a very interesting
 and useful work, and is
 well calculated to give a
 true and correct idea of
 the country, and of the
 people who inhabit it.
 The sixth part of the book
 is a description of the
 country, and of the
 people who inhabit it.
 It is a very interesting
 and useful work, and is
 well calculated to give a
 true and correct idea of
 the country, and of the
 people who inhabit it.
 The seventh part of the book
 is a description of the
 country, and of the
 people who inhabit it.
 It is a very interesting
 and useful work, and is
 well calculated to give a
 true and correct idea of
 the country, and of the
 people who inhabit it.
 The eighth part of the book
 is a description of the
 country, and of the
 people who inhabit it.
 It is a very interesting
 and useful work, and is
 well calculated to give a
 true and correct idea of
 the country, and of the
 people who inhabit it.
 The ninth part of the book
 is a description of the
 country, and of the
 people who inhabit it.
 It is a very interesting
 and useful work, and is
 well calculated to give a
 true and correct idea of
 the country, and of the
 people who inhabit it.
 The tenth part of the book
 is a description of the
 country, and of the
 people who inhabit it.
 It is a very interesting
 and useful work, and is
 well calculated to give a
 true and correct idea of
 the country, and of the
 people who inhabit it.

CANTICVM MOYSI

in Exodo.

Hoc canticum cecinerunt filij Israel, cum sicco pede rubrum mare pertransissent, & persequentes se Aegyptios simul cum equis & curribus in profundum demersos necari uisissent.

CANTICVM PRIMVM.

Anterus domino, gloriosè enim glorificat⁹ est. δεσφωσων
 Postquam scilicet tanta ac talia est admiranda operatus.

Equum & ascensorem proiecit in mare.
 Quemcunque equum, & quemcunque Aegyptium ascensorem, in mare demersit.

Adiutor & protector meus, fuit mihi in salutem: iste deus meus, δουθω, κθ
 & glorificabo eum, deus patris mei, & exaltabo eum. Hæc per σηπασθς.
 se clara sunt. quomodo autè deum quis exaltet, dictum est
 in principio psalmi centesimiquadragessimiquarti.

Dominus conterens bella. Hoc est, qui delet, atque extinguit ea. συντρεθω
πολεμους-

Dominus nomen ei. Loquens enim deus ad Moysen, duplici se nomine appellauit, eum scilicet qui est, & dominum.

Currus Pharaonis, & potentiam eius proiecit in mare. Demersit enim eos in mari. Eadem autem sæpius repetit propheta, atque in eisdem sæpe versatur. miraculum hoc pacto diuinum magnificans.

Leptos ascensores tristatas demersit in mari rubro, poto opperuit eos, descenderunt in profundum, quasi lapis. τριετας.
 Tristatas dicit, eo quòd tres in eodem curru consistere solebant: & vnus quidem currum agebat, habenasque moderabatur, reliqui autem duo aduersus hostes decertabant. est autem Græca dictio tristatas.

Dextera tua domine magnificata est, in fortitudine dextera manus tua domine percussit inimicos, & multitudine gloriæ tuæ contriuisi aduersarios. Per dexteram dei simpliciter, & per dex-

CANTICVM

teram manum dei, diuinam intelligit potentiam. Similiter & per multitudinem gloriae, summam dei significat fortitudinem ac vim, per quam gloriose glorificatus est, & magnifice magnificatus.

Misti iram tuam, deuorauit eos quasi stipulam. Consumpsit & deleuit eos, veluti ignis stipulam. per iram vero à deo emissam, supplicia ac poenas intelligit à deo illatas, vel ipsum etiam angelum poenarum ministrum.

Et per spiritum indignationis tuae diuisa est aqua. Per spiritum indignationis, vel angelum intelligit: qui, vt diximus, huiuscemodi poenae à deo missae minister erat: vel ventum ipsum, qui deo inseruiebat. Induxit enim, inquit, dominus mare, in Noto inualido per totam noctem, & fecit mare siccum, & diuisa est aqua.

Concretae sunt aquae quasi murus, & concreti sunt fluctus in medio maris. Et erat, inquit, aqua eis murus à dextris, & murus à sinistris.

Dixit inimicus persequar, comprehendam, diuidam spolia, implebo animam meam, occidam gladio meo, dominabitur manus mea.

Inimicus nimirum Aegyptiorum exercitus, vel Pharaos ipse. Poenitentia etenim ducti Aegyptij persecuti sunt populum, postquam eum dimiserant.

Misti spiritum tuum, operuit eos mare, demersi sunt quasi plumbum in aqua uehementi. Spiritum expone, vt iam superius tradidimus.

Quis similis tibi in diis domine? Nemo sanè. Dicitur est etiam in psalmo septuagesimo sexto. quis deus magnus sicut deus noster?

Quis similis tibi glorificatus in sanctis. Symmachus vero, glorificatus in sanctificationibus reddidit. Possumus etiam intelligere, qd deus magis glorificatur inter angelos, quam inter homines. Illi etenim diuinam potentiam atque eius vires magis nouerunt, & quod deus supra omnium opinionem est incomparabilis.

Admirabilis gloriose faciens prodigia. Gloriose, hoc est, magnifice.

Extendisti dexteram tuam, absorbit eos terra. Illi etenim demersi fuerant, & postmodum emissi sunt in terram, vt Israelitae eos viderent, & certiores fierent de miraculo, atque

vt cor

vt eos spoliarent. deinde facto terræ hiatu, ad diuinæ iræ demonstrationem absorpti sunt.

Deduxisti iustitia tua populum tuum hunc, quem redemisti. Deduxisti eum per mare, per nouum hoc iter. iustitia autem tua, ideo dixit, quia summæ fuit iustitiæ oppressum ab Aegyptiis populum liberare, & grauiâ patienti incommoda opem ferre, eriperéque eum à tyrannide.

Aduocasti fortitudine tua in diuersorium sanctum tuum. Hæc & quæ sequuntur vsque ad versiculum: cadat super illos timor & tremor: prophetias continent, quæ postmodum acciderunt, tametsi tempus præteritum esse videatur: quod pro futuro positum est, hoc est, pro aduocabis, audient, & irascuntur, & simili modo alia quæ sequuntur verba. vel quæ futura sunt prophetarum lege, narrat, vt iam facta aduocasti autem, hos est duxisti in habitationem sanctam, electam & tibi destinata est autem sermo de Hierusalem.

Audierunt gentes, & irata sunt. Audient mirabilia & prodigia tua, quæcûq; fecisti pro populo aduersus Aegyptios, & irascuntur, hoc est, turbabuntur, & formidabunt.

Dolores ceperunt habitatores Philistinum. Dolores, hoc est, labores eos comprehendent, ob Iudæorum videlicet timorem.

Tunc festinauerunt duces Edom, & principes Moabitarum. Hoc est, tumultuati sunt & perturbati sunt, quæadmodum alius interpres reddidit.

Cepit eos tremor, & liquefacti sunt omnes habitatores Chanaan. Cû notiores nationes certo nomine appellauerit, postea in vniuersum omnium meminit dicens: habitatores Chanaan, terram etenim Chanaan varij gentium populi incolebant.

Cadat super illos timor, & tremor, in magnitudine brachii tui la-pidescant, donec pertrãseat populus tuus domine, donec pertrãseat populus tuus iste, quem redemisti. Potentiæ tuæ magnitudini concresecant: timoréque ac tremore instar lapidis immobiles fiant, donec populus tuus iter faciens per eos, in terram promissionis pertransierit.

Introduces, planta eos in monte hereditatis tue. In monte tibi in hereditatē destinato. ipsum autem intelligit montē Siō.

In paratum habitaculum tuum. Hoc est in habitationem tibi præparatam.

CANTICVM

Quod perfecisti domine sanctuarium. Quod prædestinasti; vel quod tibi præparasti.

Domine quod parauerunt manus tuae. Hoc est, quod tu parasti. vtitur enim circumlocutione.

Dominus regnans in seculum. Subintellige verbum, est.

Et in seculum, & amplius. Cum regnare eum dixerit in seculum, hoc est, perpetuò, perpetuitatem hanc amplius etiã extēdit dicens: quod vltra ipsum seculum in aliud seculum regnabit. & deinde magis etiam ac magis extendens, addidit: & amplius.

Quia ingressus est equus Phardonis, cū curribus & ascensoribus in mare. Dominus, inquit, rex æternus & amplius. ob summã etenim illius potētiã, equorū multitudo simul cū curribus & ascensoribus cecidit & demersa est in mare.

Et induxit dominus super eos aquam maris. Aquam scilicet eos demergentem.

Filii autem Israel ambulauerūt per siccum in medio maris. Per siccum iter quod factū in medio mari post illius diuisionē. & hic quidem sensus est iuxta historiam: iuxta anagogē verò, ascensores & tristatas, dæmones esse intelliges, qui in homines conscendunt, atq; in tribus animæ partibus sistentes, certant atq; oppugnāt nos. per equos verò, passiones atque affectus animi intelliges, per quos illi trahere homines solent, ac veluti currus quosdã, quocunq; eis libuerit, trãfferre. Vehicula enim dæmonum, modo affectus sunt, & modo homines. per Pharaonem etiam, satanam significauit, qui primus est inter dæmones: & per rubrum mare, amaritudinem & demersionem, in quam dæmones cum equis & curribus incidunt, quoties deus seruos suos eripuerit & liberavit à diabolicis insidiis. & in vniuersum, per gentes, & per duces Edom, & alios qui hic connumerati sunt, prauos homines, atque eorū principes intellige. per populū verò dei, eos significauit, qui deo oblati, & dedicati sunt, quique eius mandatis obediunt. mons etiã hæreditatis dei cælum est. & filij Israel, dei populus, qui transeunt per siccum: quia ab affectuum & passionum aquis, quæ in medio præsentis vitæ mari sunt, madefieri non possunt.

Canticum Moysi in Deuteronomio.

Ttende cælum, et loquar, et audiat terra verba ex ore meo. Moriturus Moyses populo hæc verba contestatus est, ad quæ audienda, extremas & capaciores mûdi partes conuocat: cælum nimirum, in quo diuinæ cõtinentur atque angelicæ virtutes, & terram mortalium habitationem: quoniam duo hæc stabiliora erant & in omnes generationes diutius permanere poterant. est autem mos prophetis, vt in magnis promissionib⁹, aut in horrendis aliquibus minis ad maiorem sermonis sui confirmationem cælum & terram in testes assumant.

Expectetur ut pluuia apophibegma meum, et descendant quasi ros verba mea. Expectetur ab animabus vestris ita iucundè, & cum delectatione, quemadmodum pluuia à sitienci terra solet expectari: & descendant verba mea in corda vestra quasi ros quidam impinguans.

Sicut imber super gramen, et sicut nix super herbam. Ipsæ etenim herbæ atque olera huiuscemodi præcipuè irrorationibus, atque irrigationibus gaudent, & statim crescunt: quas propheta imitari nos prorsus cupit.

Quia nomen dñi uocaui, date magnificentiam deo nostro. Quia iam vocaui nomen dñi, & de eo etiã dicturus sum, idcirco ante huiusmodi sermonem, magnificate deũ, hoc est, laudate eum, antequã verba mea audiatis. deinde dicere incipit.

Deus uera opera eius, et omnes uia eius iudicia. Deus uera opera eius, dei scilicet, uera autè hoc est, non falsa, sed stabilia & firma: vel irreprehensibilia, & recta. est autem idioma hoc Hebraicũ. per uias etiã, opera intelligit. omnia, inquit, opera eius, tam ea, quæ in sermone: quàm ea quæ in actione consistunt, uera sunt: nec tantum uera sunt, sed ipsũ etiam iudicium, hoc est, ipsa iustitia, appellari possunt, uel p opera (si magis placet) ea intellige, quæ in actione consistunt: per uias uerò, ea quæ in ratione, atque in sermone.

Deus fidelis. Hoc est, fide dignus, & non mendax.

Et nõ est iniustitia in eo. Quomodo enim potest in eo esse iniustitia, cum sit deus? gentium autem dij, & mentiuntur, & iniuste agunt, quoniam multis iniuriam inferunt, & omnia peruersè faciunt.

CANTICVM

Iustus & sanctus dominus. Iustus in iudicādo, sanctus verò in omni actione, hoc est, mundus atque innocens.

Peccauerunt ne ei filij vituperabiles? Per interrogationem hic sermo efferendus est, & cū reprehensione. num, inquit, vituperabiles filij deo peccauerunt? Iudæos autem intelligit, qui dei filij appellati sunt, iuxta illud: filius meus primogenitus Israel. peccauerunt autem deo Iudæi, variis modis, quemadmodum in psalmo LXX. propheta latius docet.

Generatio obliqua & peruersa, hæc domino retribuitis? Huic dicto, euangelicum illud simile est: ò generatio obliqua & peruersa. tu ne, inquit, pro tantis beneficiis à deo acceptis, ingratitude hanc, & mandatorum contemptum domino retribuis? in eodem etiam psalmo propheta generationem obliquam & exasperantem eos appellauit.

Hic populus stultus, & nõ sapiens. Qui nec à variis potuit flagellis castigari, neque à lege erudiri. possunt etiam hæc verba ad Christum pertinere, in quem Iudæi peccauerunt, occidendo eum, qui tot ac tantis illos affecerat beneficiis. nam & docuerat eos, & ægrotudines sanauerat, & demonia eiecerat. retribuerunt ei igitur pro tantis donis innumerabiles afflictiones, & tandem cruci illum affixerunt.

Nõne hic est pater tuus? Vel iuxta illud. filius meus primogenitus Israel, vel tãquam creator. per interrogationem verò hoc etiam legendum est.

Possedit te, & fecit te, & plasmavit te? Nõne, inquit, hic deus possedit te liberatum ab Aegyptiis? constituens nimirum te sibi populum peculiarem. & quod maius est: nõne ipse fecit, & plasmavit te? iuxta illud: manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.

Mementote dierũ seculi. Dierum scilicet antiquorum.

Intelligite sanè annos generationis generationum. Cogitate, inquit, annos generationis generationum, hoc est, generationis antiquæ, quãdo scilicet genus Habraam clarum ac celebre esset apud omnes.

Interroga patrem tuũ, & annuntiabit tibi seniores tuos, & dicent tibi. Antiqui tã parentes quã seniores diuina sententia veluti murmuratores atq; exacerbãtes deum, olim præmortui erant. quoniam igitur isti illorum erant filij, & nuper edocti, hortatur eos, vt interrogent, & melius addiscãt

ab iis, qui adhuc erant superstites, superstes autem erat adhuc ipse Moyses & Iesus filius Naue, & Chaleb fili⁹ Sephonę. per patrem igitur verisimile est, vt propheta seipsum intelligat, tanquam populi ducem, & legislatorem: per seniores verò duos illos duces quos connumerauimus, Iesum scilicet & Chaleb tanquam antiquiores inter ceteros.

Quando diuidebat altissimus gentes, quomodo dispersit filios Adam, statuit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei, & factus est pars domini populus eius Iacob. Et dicent tibi, inquit, seniores illi, quòd dispersit deus filios Adam, quando altissimus diuidebat gentes. & constituit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei: eorum scilicet angelorum qui constituti sunt, atque ordinati, vt gentibus præessent, hoc est, quod tot terminos gentium effecit, quotus erat numerus huiusmodi angelorum. quædam verò exemplaria habent: iuxta numerum angelorum dei, hoc est quòd iuxta terminorum numerum statuit rursus angelum dei. quando igitur diuidebat deus gentes, & dispergebat filios Adam, super faciem omnis terræ, & statuebat terminos gentium, & quæ sequuntur, tunc populus eius, qui ex patriarcha descendit Iacob, quique electus fuit tempore Abraham, tanquam religiosissimi patris religiosissimum semen, tunc, dico, hic populus factus est pars domini. hoc est enim totius sermonis caput, quod illos potissimum docere voluit. vel angelorum exercitus deus per loca & regiones disposuit, vt malignas dæmonum potentias coercerent. nam nisi hoc factum esset præ inuidia fortassis malignus dæmon vniuersos iam homines perdidisset.

Funiculus hæreditatis suæ Israel. Eandem repetit sententiam, quod Israeliticus populus factus est pars hæreditatis. funiculum verò ideo dicit, quia hæreditaria prædia fune inter hæredes dimetiri solent.

Satisfecit ei in deserto. Satisfactionem ei præbuit atque extra omnem indigentiam illum esse constituit.

In siti æstus, in inaquoso. Hoc est, in siti, quæ ab æstu provenire solet, atque in inaquosa terra.

Circumdedit eum. Hoc est, custodia sua eum munivit.

Et erudiuit eum. Per legem scilicet datam.

Et custodiuit eum, quasi pupillam oculi. Eum inquam inter

CANTICVM

multas & bellicosissimas gentes pertranseuntem . de custodia autem pupilla oculi dictum est in psalmo xvi.

Sicut aquila protegit nidum suum, & super pullis suis uolauit. Non secus, inquit, seruauit eos dominus, atque aquila for- tus suos seruat in nido adhuc existentes, & quos semper cir- cumuolat.

Expandens alas suas suscepit eos. Diuisis nimirum ac disten- tis protectionis suae alis, de^o instar aquilae eos suscepit. per- stitit enim propheta in metaphora, summam hoc pacto dei in nos curam, ac sollicitudinem demonstrans.

Et suscepit eos in humeris suis. Quemadmodum scilicet a- quila pullos in humeris suis suscipit. per humeros autem dei, hoc in loco, patientiam, & longanimitatem ac sustinentiam, ut ita dicam, eius intelligimus, & conseruandi potentiam, ferentem eos ac dirigentem.

Dominus solus dux erat eis, & non erat cum eis deus alienus. Hoc est alius deus, quales sunt falsi gentium dij.

Traduxit eos in fortitudinem terrae. Quae sequuntur futuro- rum prophetiam continent: quae propheta tamen narrat, ut iam facta, per fortitudinem autem terrae, promissionis terrae intelligit, tanquam validam, ac fructiferam.

Nutriuit eos fructibus agrorum. Hoc per se clarum est.

Expressit mel de petra. Per petram saxosa atque aspera loca intellige: quae & ipsa, mel, ac fructus protulerunt suauissimi- mos. per mel etenim voluptatem intelligere debemus, vel aquas illas, quae fluxerunt de petra. ob summam etenim earum suauitatem ac dulcedinem, melli similes videbantur.

Et oleum de saxo durissimo. Petrae enim oliuas produxe- runt, ex quibus abundantissime oleum subministrabatur.

Butyrum bouum, & lac ouium, cum adipe agnorum & arietum filiorum taurorum, & hircorum, cum adipe renum frumenti.

Haec scilicet omnia comedebant, per adipem vero, pingue- dinem denotauit. per arietes autem hoc in loco mares agnos intellexit. illorum enim faeminas ad ferendos fructus con- seruabant, per taurorum etiam & Hircorum filios, vitu- los, atque haedos significauit: & per frumenti renes, sum- mam illius pinguedinem. possumus etiam addubitare quo- modo iubente lege in Leuitico, non comedendum esse adi- gem, sed offerendum esse deo in odorem suauitatis, dicat

nunc propheta, eos adipe implendos esse. Manifestum est igitur de bona Apostolorum habitudine eum loqui, quorū doctrina fideles pasti atq; enutriti sunt. Apostoli etenim & agni erant, propter infantiam nimirum & simplicitatem, quam in Christo habebant: & Arietes atque Hirci, meritò dici poterant, quia armentorum & gregum erant duces. Taurorum præterea filiis comparantur, veluti qui Boum instar deo collum subdebant. Bos quidem erat & Moyses, triturans atque arans Israelitarum animas. Quinimmo etiā & oues, ob mansuetudinem. Boues simili modo erant Apostoli, quemadmodum ait Paulus. Nunquid deo, inquit, boues curæ sunt? propter nos prorsus hæc scripta sunt. Etiam Apostoli oues. Ecce enim, inquit, mitto vos, sicut oues in medio luporum. Ab his igitur omnibus animalibus Israelitæ lac expresserunt. Butyrum enim, inquit, & lac ouium comedebant, scilicet & bibebant.

Et sanguinem uuæ biberunt uinum. Vinum etenim uuæ sanguis appellatur, ob colorem nimirum sanguini similem.

Et comedit Iacob, & impletus est, & dilectus recalcitrauit. In felicitate enim ob huiuscemodi bona populus constitutus, exiit, atque à fide, & dilectione dei resiliuit.

Impinguatus, incrassatus, & dilatatus est, & dereliquit deum, qui fecit eum, & recessit à deo saluatore suo. Eadem manifestius repetit contestans, prudentes ac securos eos reddere cupiens, ut par erat.

Irritauerunt me, in alienis, in abominationibus suis exacerbauerunt me. Per alienos, dæmones intelligit, qui ob propriam prauitatem à deo erant alienati. Quos etiam abominationes vocat. Est autem sermo ex dei persona, irritauerunt, inquit, me in idolis, ea sibi constituentes in deos, atque illis sacrificantes.

Sacrificauerunt dæmoniis, & non deo: diis, quos non nouerunt. Hoc est, ignotis diis, & non deo verò, quem cognoscebant.

Noui, & recentes uenerunt. Huiuscemodi eorum dii de nouo uenerunt, hoc est, nuper dii apparuerunt.

Quos non nouerunt patres eorum. Hæc est ratio, quare novos ac recentes eos uenisse dicat.

Deum, qui te genuit, dereliquisti, & obliuiscus es dei nutrientis te?

CANTICVM

Qui generauit, hoc est, qui creauit te. Pater etenim omniū nostrorum deus est, ratione scilicet creationis.

Et uidi dominus, & zelatus est. Iustè iratus est: zelus etenim propriè iusta ira est in re aliqua, quæ impiè commissa sit.

Et concitatus est deus propter iram filiorum eorum, & filiarum. Zelum & concitationem in deo intelligere debemus esse absque vlla passione, vt par est. Concitatus est autem propter iram, qua iratus est in eorum filios, qui sacrificauerunt sculptilibus Chanaam, quemadmodum declarauimus in psalmo c v.

Et dixit, auertam faciem meam ab eis. Protectionem scilicet & custodiam meam, quæ illos tuetur.

Et ostendam quid erit eis in nouissimis. Et significabo eis ea, quæ in futurum illis euentura sunt, vt ante futura eis supplicia, dolorum sint participes.

Quia generatio peruersa est, filij quibus non est fides in eis. Hoc ipse etiam saluator ad Iudæos dicebat, generationem eos incredulam & peruersam appellans.

Ipsi prouocauerunt me in non deo. Irritauerunt me, & zelo admodum commoueri me fecerunt propter eum, qui deus non est, quem tamen ipsi fecerunt deum.

Irritauerunt me in idolis suis. Ob idola scilicet quæ ipsi honorabant. Eandem autem manifestius repetit sententiam.

Et ego prouocabo eos in non gente. Quod latinè interpretres hic & paulo superius prouocare dixit, septuaginta interpretes expresserunt verbo παράκλησις, quod verbum vltra significationem illam quam diximus, propriè magis etiam significat ad zelum commouere. Commouebo igitur, inquit, eos ad zelum propter non gentem, hoc est, ad inuidiā eos concitabo, atque inuidere illos faciam: fidelibus scilicet Christianis, quos non gentem appellauit: eo quod fidelis populus per sese gens aliqua particularis non sit, sed ex omnibus gentibus congregata.

In gente insipienti irritabo eos. Per gentem insipientem, eosdem fideles intelligit, ob veterem nimirum amentiam atque errorem, in quo ante fidem versabantur. Propter fideles igitur eos, inquit, irritabo. Neque enim Iudæis adeo molestum est se & promissa terra priuatos esse, & dispersos inter gentes, quantum eos stimulat Christia-

norum splendor, fœlicitas, & gloria.

Quia ignis incensus est ex excandescentiâ mea. Hoc, & quæ sequitur, ad timorem atque ad diuinam indignationem indicandam dicta sunt.

Accendetur usque ad infernum inferius. Ignis nimirum omnia comburens, quando deus fuerit indignatus.

Comedet terram et germinacius, comburet fundamenta montium. Tanta scilicet erit illius ignis efficacia. Cum autem de diuinæ excandescentiæ viribus docuerit, sermonem suum deinceps ad Iudæos conuertit, qui eum irritauerunt.

Congregabo in eos mala. Afflictiones nimirum & supplicia.

Et sagittas meas consummabo aduersus eos. Quæ superius mala appellauit, nunc sagittas dicit, utpotè quæ feriunt, & occidunt. Complebo, inquit, omnes sagittas meas, nullam illarum relinquam, quam in eos non mittam.

Liquefacti fame, et esu auium. Erunt scilicet liquefacti tam à fame, quam ab esu auium: eo quod bello vrgerentur, obsidione, fameque, & esu quarundam auium: quas cum ob ciborum indigentiam comederent, magis tabescebant, ob nocumentum nimirum quod ab illarum auium carnibus perueniebat: vel quia ipsos iam penè fame consumptos, immisæ à dei ira volucres deuorabant: atque hoc pacto partim fame tabescebant, partim ab ipsis auibus perdebantur.

Et opisthotonos immedicabilis. Erit scilicet in eis. Est autem ὀπισθότονος
vov. Opisthotonos ægritudo quædam, quæ posteriores corporis partes vi quadam extendit, atque amarè excruciat.

Dentes ferarum mittam in eos, cum indignatione trahentium super terram. Ferarum trahentium super terram, pro quæ trahuntur seu deferuntur. Verisimile enim est dracones contra illos irruisse. Vel per ferarū dentes, sauciitiam atque crudelitatem hostium intelligit: à quibus tanta perpetiebantur mala.

Foris filis orbabit eos gladius, atque in penetralibus pavor. Nam & intus insidiæ illis parabantur, domesticosque non minus quam hostes timebant. Omnia verò hæc euenerunt Iudæis, modo hæc, modo illa, cū sæpius obsessi fuerint: præcipè tamen hæc verificata sunt post domini mortem.

Adulescens cum uirgine. Subintellige occidetur. Imperfe-

CANTICVM

Etus enim perſape eſſe ſolet comminatorius ſermo.

Lactans cum confecto ſene. Confecto, hoc eſt, perfecto atq; ætate confecto. Et dum extremas hominis ætates cõmemorauit, eas etiam quæ in medio ſunt ſubnotauit.

Dixi diſpergam eos. In ſeruitutem ſcilicet inter gentes.

Ceſſare faciam ex hominibus memoriam eorum, ſi non ob inimicorum iram, ne diutius permaneant. Dixi me illorum memoriã extincturũ, ne diutius in hac gloria permaneant, ne amplius celebre ſit eorum nomẽ: atque hoc iam effeciſſem, ſi iamdiu non detinerer ob meam iram erga impios eorum inimicos.

Et ne ſimul irruerent aduerſarij. Et ne aduerſarij calamitatibus eos eſſe debilitatos cernentes, vnã aduerſus illos imperũ facerent, & viribus propriis ſuperaffe ſeſe eos exſtimarent.

Ne diceret, manus noſtra hæc excelsa, & nõ dominus fecit hæc. Hæc ſcilicet quod contriti & ſuperati fuerint.

Quoniam gens eſt, quæ perdidit conſiliũ, & non eſt in eis ſcientia. Gens inconſulta, atque imprudens, quæ nec ea conſulit, quæ ſalutaria ſunt, nec intelligit. In quibuſdã enim deo placet, in quibuſdam verò eum exacerbauit.

Non ſapuerunt intelligere, omnia hæc ſuſcipiant in futuro tempore. Non ſapuerunt nec prudentes fuerunt vt cauſam intelligerent, cur à deo hæctenus diſperſi non fuerint, & cur eorum memoria extincta non ſit: nec prudentes fuerunt, vt diuino cultui incumberet. Quod reliquum eſt igitur, prædictas pœnas in futuro tempore ſuſcipiet: quemadmodum poſtea verè accidit, quando mortuo domino, Iudæi rabidi ac furentes in Chriſti apoſtolos, Romanis à deo in exterminationem ſunt traditi.

Quomodo perſequetur unus mille? & duo commouebunt decem millia: niſi deus uendidiſſet eos, & dominus tradidiſſet eos. Admirabundus propheta quærit quomodo vnus Romanus miles tũc mille Iudæos perſecuturus ſit, & quomodo duo Romani plura Iudæorum millia commouebunt, cum hoc præter omniũ opinionem & ſenſum eſſe videatur, niſi deus eos apertè in perditionem tradiderit. Vel, quod ait, vendidiſſet, ſeruitutem indicat, quam ſuſtinuerunt, tradidiſſet verò, perditionem atque interitum. Multi etenim eorum in ſeruitutem redacti ſunt, reliqui verò occiſi.

Non enim sunt dii eorum, sicut deus noster. Dij inimicorum scilicet, hoc est, gentium, quæ in circuitu Iudæorum sunt, tales non erant, vt tanta ac talia cultoribus suis præstare possent beneficia.

Inimici autem nostri insipientes. Hoc est, non intelligentes. Neque enim ea ratione nos superant, quòd viribus simus inferiores. Alia etenim est nostræ captiuitatis ratio: illa nimirum, quòd sic traditi ei sumus à deo, qui omni sua ope nos spoliavit, qua antea protegere nos solebat.

Ex uinea enim Soaomorum uinea eorum, & pampinus eorum ex Gomorra. Quemadmodum ij qui patriarchæ Abraham vestigia ac mores imitantur, illius etiam filij dici solent, hoc est, filij Abrahæ, ita etiam ij, qui Sodomitarum ac Gomoræorum scelera amplectuntur, ab illis genus trahere dicendi sunt propter vitiorum similitudinem. Per vineam igitur radicem eorum intelligit, non eam, quæ est secundum carnem, sed vitiorum radicem. Per pampinos etiam, noua scelerum germina, veluti productiones quasdam vitiorum appellauit.

Et uua eorum uua fellis, racemus amaritudinis eorum. Cùm vineam & pampinum dixerit, consequenter & vuæ meminit, & racemi, persistens in metaphora. Per vuam verò, illorum fructus, hoc est, opera atque actiones intelligit, quæ fellis in morem amara esse dicit: quia instar fellis animarum agricolam ob suam malignitatem amaritudine quodammodo conficiunt. Racemus etiam eorum, racemus est amaritudinis: vel racemus amaritudinis est racemus eorum. Idem est autem hoc in loco uua & racemus.

Furor draconum vinum eorum, & furor aspidum immedicabilis. Quemadmodum eorū actiones vuam appellauit, sic & eorū doctrinam, quæ ab huiusmodi actionibus prouenit, vinum appellat: nec simpliciter vinum, sed vinum furorem, seu ex-candescentiam draconum, atque aspidum, propter efficaciam nimirum ad vitia, atque ad perditionem: vnde immedicabilem etiam eam esse dixit, hoc est, immutabilem.

Nonne ecce hæc omnia congregata sunt apud me, & signata sunt in thesauris meis? Sed quænam hæc sunt, quæ apud se congregata esse dicit? pœnæ nimirum & supplicia. Est autem sermo ex dei persona dicentis: Nonne ecce hæc omnia

CANTICVM

parata sunt apud mei & conseruantur in thesauris meis! vt opportuno tempore ea in Iudæos immittam? Per dei autem thesauros, illius constantiam aut patientiam intelligere possumus.

In die ultionis retribuã. Sed quænam sit ultionis dies, audi.

In tempore quando lapsus fuerit pes eorum. Cùm in grauissima lapsi fuerint peccata, in necem scilicet domini. Tunc etenim immitti cœperunt supplicia aduersus eos, & quando in itinere quo ad deum ferebãtur, supremo omnium errore errauerunt.

Quoniam prope est dies perditionis eorum. Tunc scilicet, quando eorum pes lapsus fuerit. Illum autem diem intelligit, quando ciuitas Hierusalem capta ac prorsus euerfa est.

Et adsunt parata uobis. Mala nimirum quæ vos comprehensura sunt.

Quoniam iudicabit dominus populũ suum, & in seruis suis cõsolabitur. Iudicabit quidem, & condemnabit populum suũ Judaicum, tãquam legis transgressorem, & deo inimicũ: in seruis autem suis, qui in Christũ crediderint, cõsolabitur & placabitur. vel quia Græca dictio, παρακαλῶ, non tantũ consolari significat, sed aduocare, dic quòd in seruis suis aduocabitur, hoc est, aduocatus ab illis flectetur, & exaudit eos.

Vidit enim eos dissolutos, & deficiẽtes in inductione, & remissos. Eos scilicet Iudæos. Inductionem autem propheta, vt tionis tẽpus appellat: iuxta quod alius propheta ait: quid facies in die inductionis. Vidit igitur eos malè ac miserè afflictos, verũm nunc de alio loquitur tẽpore, quãdo scilicet Iudæi idola adorarunt, & traditi sunt in captiuitatem.

Et dixit dominus ubi sunt dei eorum, in quibus confisi sunt in eis? Quod ait in quibus in eis, idioma est Hebraicum, vt sæpe diximus.

Quorum adipem sacrificiorum eorum comeditis, & bibitis uinum libaminum eorum. Quorum sacrificiorum, inquit, adipem comeditis, eis nimirum sacrificantes.

Exurgant & auxilientur uobis, & stant protectores uestri. Ironicus est sermo: si possunt, inquit, exurgant.

Videte uidete, quia ego sum. Ab iis, inquit, quæ passi estis, & patimini, scitote & certi efficiamini quod ego sum, quòdque illi nõ sunt. Ego etenim eo noĩe appellor qui sum: seu quod est.

Et non est deus præter me. Me, inquam, vnum in Trinitate, ac trinum in vnitae.

Ego occidam, & uiuere faciam. Facillimè etenim hoc atque illud possum perficere.

Percutiam, & ego sanabo. Affligam eos suppliciis, & rursum misericordia tactus, curabo eos qui conuersi fuerint ad me.

Et non est qui eripiat de manibus meis. Eos scilicet qui morbo immedicabiles fuerint, & aduersus quos ego sententiam tulero.

Quoniam extollam in cælum manum meam, & iurabo dextera mea. Eorum scilicet hominum ritu, qui tunc iurabant. extendebant enim manum in cælum. Per deum illum iurantes qui in cælo est. vel iurabo per dexteram meam.

Et dicam, uiuam ego in seculum. Nam ex quo antiqui olim iurantes dicere solebant, viuit dominus, atq; hoc maximum erat eis iuramentum, ita & ipse deus nihil aliud habens seipso maius, per quod iuraret, per semetipsum iurat, dicens: uiuo ego in seculum. Deinde apponit quid iurauerit.

Quoniam acuam tanquam fulgur gladium meum. Ex hoc loco propheta rursus de extremis loquitur malis, quæ Iudæi à Romanis passi sunt. Acuam, inquit, gladium meum, & lucebit ut fulgur, atq; ex solo aspectu timorem incutiet. Gladium autè suum, & sagittas suas deus Romanorum gladios vocat, eo quòd sua sententia in Iudæos immitterentur.

Et arripiet iudicium manus mea. Per iudicium, vltionem intelligit, per manum autem dei, potentiam illam quam deus habet in puniendo.

Et retribuam vltionem inimicis. Hoc est, supplicia ac pœnas. Inimici autè Christi, occisores Christi sunt: vel inimici dei patris, quoniam illius filiū occiderunt. Potest enim hic vericulus tam ex patris, quàm ex filij persona proferri.

Et iis qui oderunt me, retribuam. Eandem repetit sententiam, dei hostes magis ac magis perterrens.

Inebriabo sagittas meas à sanguine, & gladius meus comedet carnes. Romanorū sagittas & gladios deus suos facit, ut diximus. quod verò ait, inebriabo & comedet, metaphoricè dixit. trāslatum est enim hoc ab animantibus ad inanimata.

A sanguine uulneratorum, & captiuitate. Cùm inebriaturum

CANTICVM

se dixerit sagittas à sanguine, dicit etiã de quo sanguine loquatur, de vulneratorum nimirũ, & de captiuorũ sanguine.

A capite principum gentium. Simili modo cùm gladium suũ dixerit, carnes manducaturum esse, addit de quibũsnam carnibus intelligat, dicens: quòd à capite principum & gentium: quo sermone comminationem suam magis timendam reddidit. Significat autem totum à parte. Per principes verò ipsos pontifices, scribãsq; & populi seniores intelligit. Per gentes verò Iudæorum multitudinem, quæ in variis Palæstinæ prouinciæ præfecturis constituta erat: quas ideo gentes appellat, quia gentium instar viuerent, & legem transgredierentur.

Latamini cæli simul cum eo. Per cælos puto prophetam cælestes appellare potentias, vel etiam ipsos cælos. Latamini autem ob immensum gaudium, quod Christus incarnatione sua omnibus largitus est, tam iis qui in alto erant, quàm iis qui inferius: & letamini simul cum eo, Christo nimirum, qui prædicta omnia comminatus est.

Et adorent eum omnes angeli dei. Gratias ei agãt, glorificent eum. Nam si iuxta saluatoris vocem, gaudium magnum fit in cælo, super vno peccatore pœnitentiam agente, quantum magis exultandum est in tanto ac tali humani generis beneficio? fugato scilicet errore, introducta veritate, hominibusq; in cælum admissis, & conuersantibus cum angelis.

Latamini gentes cum populo suo. Per populum quidem eos intelligit, qui ex Iudæis crediderunt, per gentes verò, eos qui ex variis gentium populis accesserunt ad fidem. Latamini, inquit, vos qui in vnam caulam pulchri pastoris congregati estis, atque vno spiritu cum patre conciliati.

Et inualescãt ei omnes filij dei. Et fortes fiãt ab eo aduersus dæmonum certamina illi omnes, qui per sacri baptismatis regenerationem à deo in filios fuerint adoptati. Quædã verò exemplaria habet: & fortificet eum, ipsum scilicet populum dei. Per filios autem dei, sanctos intelligimus apostolos, atq; eorũ successores, tanquã qui deo proximiores sint, ac magis familiares, & propter conuersationem, & propter dignitatem. & fortificet eum, hoc est, coadiuuent & fortio-rem reddant, quasi maximo indigentem auxilio.

Quoniam sanguinem filiorum snorum ulciscetur, Rursus Iu-

dæorum pœnas prædicit, quòd scilicet filiorum suorum, prophetarum nimirum, atque apostolorum sanguinem, qui ab illis effusus est, vlciscetur per Romanos.

Et vindicabit. Et verè, inquit, eorum mortem vlciscetur.

Et retribuet vindictam inimicis, & iis qui oderūt eum, retribuet. Hoc etiam superius dixit ex dei persona. Immoratur autem huic prophetiæ, & cõinationi, cupiens hoc pacto eos præ maiori timore ad se conuertere.

Et expurgabit dominus terram populi sui. Exterminatis scilicet omnibus prauis hominibus, & ablato illinc omni vitio per Romanos, & desolata prorsus terra illius populi, qui olim dei populus dicebatur, vel aliter: expurgabit Palæstinã prouinciam, quæ est terra noui populi sui, à Iudæorum iniquationibus & spurcitiis mundam eam reddens.

Canticum Annæ matris Samuel.

Habetur hoc canticum in primo Regum libro, quo beata Anna non solum deum laudat, ob accepta beneficia, quòd scilicet ventris fructum acceperit, atque à sterilitatis infamia fuerit liberata, sed varias etiam res prædicit: ueluti quæ & prophetam pepererat, & propheticæ gratiæ particeps effecta fuerat.

CANTICVM 3.

Confirmatum est cor meum in domino. Cor meum, quod ob sterilitatis dolores laxatū & molle effectum fuerat, nūc cõfirmatum est, cõsolidatūque, & corroboratum à domino.

Exaltatum est cor meum in deo meo. Exaltata est gloria mea propter deum meum. Nā post filij partum gloriam adepta sum.

Dilatatum est os meum super inimicos meos. Apertum est os meum, & maiori cum libertate atque imperterritè admodum locuta sum. Per inimicos autem eius, intelligendi sunt Phenenna altera vxor Helchanæ viri eius, atque illius cognati: qui eousque de Annæ sterilitate exultauerant, & multis idcirco eam opprobriis affecerant.

Lætata sum in salutari tuo. Quod scilicet in me factum est. Salutem enim mihi præstitit hæc proles, cum antea præ immenso atque immoderato dolore periclitarer.

CANTICVM

Quia non est sanctus sicut dominus. Purus scilicet ac mundus, qui nullam alicui occasionem mali præstat, sed omnia cum ratione administrat.

Et non est iustus sicut deus noster. Neque enim sustinuit me amplius in miseria versari, & malè audire.

Et nõ est sanctus præter te. Qui videlicet verè ac propriè sanctus sit, tu etenim natura ipsa sanctus es, & sanctitatis fons.

Nolite gloriari, & nolite loqui sublimia ad excellentiam. Sermo est ad Phenennam atque ad illius cognatos, & per eos ad omnes alios, qui in fœlicitate aliqua constituti gloriantur. Nolite loqui, inquit, sublimia, propter excellentiã atq; præstantiam vestram.

Neque exeat magniloquentia de ore uestro. Hoc per se clarum est.

Quoniam deus scientiarum dominus. Quoniam dominus, inquit, deus est scientiarum: qui non apparentia tantum atque aperta cognoscit, sed ipsa etiam occulta. vnde temeritatem & iactantiam vestram, & meam quoque humilitatem perspicicens, iustè inter nos iudicabit.

Et deus præparans studia sua. Sibi ipsi dispensationes præparat, vel præparat consilia sua. quænam autè hæc sint, audi.

Arcum potentium debilitauit, & debiles accincti sunt robore. Per arcum vires seu arma intelligit. In vniuersum autem orationem suam profert. quâ plurimis enim cõueniunt hæc verba. deinde magis particularem addit sermonem, dicens.

Repleti prius panib⁹ diminuti sunt. Hoc est, effecti pauperes.

Et esurientes dimiserunt terram. Terram dimiserunt, in qua ob mercedem arumnosè fatigabantur. Vel dimiserunt colere terram, atque esse amplius agricolæ, effecti nimirum terræ atque agrorum domini, & diuites demum ex pauperibus.

Quoniam sterilis peperit septem, & quæ multa erat in filiis, infirmata est. Hic sermo etiam priuatū ac particulare respicit casum. Per sterilem enim, se ipsam intelligit, quæ dei ope septè filios, hoc est, multos peperit. Solèt enim Hebræi septenario numero vii, quoties multitudinem volunt exprimere. quemadmodum in psalmis præmonstrauimus. quod si hanc historiam dicas vnius tantum filij meminisse, illud responderi potest, quod Samuelem dignū pro multis esse intelligat.

Fuit

Fuit etiam Phenenna multa in filiis, utpote quæ multos peperit, & infirmata est, eo quòd à priori decidit superbia, & quia Anna à viro suo deinceps magis amata est. Iuxta anagogen, per sterile intelligere possumus ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ olim infructuosa fuit, & postmodum recepto fidei ac religionis semine multos peperit filios. Contra autem Iudæorū synagoga olim multa fuit in filiis. multos enim olim peperit prophetas, multosque sanctos & iustos viros, verum postmodum infirmata est: quia gloriam eius & famam ecclesia ex gentibus collecta superavit.

Dominus mortificat & vivificat. Omnia nimirum potest.

Deducit ad infernum, & reducit. Reduxit enim illinc non tantum Lazari aut filij viduæ & filia Archisynagogi animas, sed omnes etiam alias, quando nimirum illuc post passionem suam descendit.

Dominus pauperem facit, & ditat: humiliat, & exaltat. Hæc autem frequentissimè fieri videmus.

Eleuat à terra pauperem, & de stercore erigit inopem. Eleuat à terrenis atque ab humanis cogitationibus eum qui in vitiis pauper est, aut vitiorum divitias abiicit: atque erigit ab affectuum & passionum fœtore pauperem, nō illum dico qui fortunæ bonis pauper sit, sed eum qui pauper sit spiritu: vel eum qui pravitatis ac malitiæ, & scelerum omnium sit pauper. quòd verò ait: de terra, magis ex sequentibus verbis declaratur, cum ait: de stercore.

Vt sedere eum faciat cum potentibus populi. Hoc est cum populi principibus.

Et thronum gloriæ hæreditet. Hoc est, ut principis locum adipiscatur & sedem.

Qui dat preces peccanti. Hoc est, qui ad finem promissiones perducit quæ cuicumque factæ sunt. Per ipsum etenim deum, omne bonum ad finem perducitur. vel qui dat petitionem petenti, sicuti & ipsi Annæ tribuit quod petebat.

Et benedixit annis iusti. Hoc est vitæ iusti.

Quia non inualefcit potens vir in fortitudine sua. Sed in deo ^{trixit.} scilicet, atque ideo Christus postmodum dicebat: sine me nihil potestis facere.

Dominus debilem facit aduersarium suum. Hostem atque inimicum suum.

CANTICVM

Dominus sanctus. Per omnia etenim diuinam potentiam iustitiamque & benignitatem laudat.

Nō gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur potēs in potentia sua, & non gloriatur diues in diuitiis suis, sed in hoc gloriatur qui gloriatur, si intelligit & cognoscit dominum, & si facit iudicium & iustitiā in medio terræ. In hoc, inquit, gaudeat & lætetur in intelligēdo atque in cognoscendo dominum. quōd scilicet deus est, quōd dominus est, & creator, quōd sapiens, quōd omnipotens, & alia huiusmodi: atque in hoc etiam lætetur, quōd facit iudicium & iustitiam in terra.

Dominus ascendit in cælos. Prophetia est de Christi assumptione.

Et intonuit. Simili modo hic prophetia cōtinetur de sancti spiritus descensu. facta est enim, inquit, vox de cælo repente, futura autē prædicit prophetiæ lege, veluti iā facta.

Ipse iudicabit extrema terræ cum sit iustus. Hoc quoque ad vniuersalis iudicij prophetiā pertinet. Per extrema autem terræ vniuersum terrarum orbem significauit: vel homines ipsos qui ex terra sunt.

Et dabit fortitudinem regibus nostris. Regi nimirum Dauid, atque eius successorib⁹. atque hæc verba etiā prophetia nō carent. tunc temporis enim Iudæorum populus regibus nondum, sed iudicibus regebatur.

Et exaltabit cornu Christi sui. Hoc quoque de Christo prædictum est, cuius potentiam & gloriam deus super cælum exaltauit. super cælos enim, inquit, gloria eius.

Canticum Abacum propheta.

Habetur hoc canticum in libro prophetiarum ipsius Abacum, in eoque domini nostri incarnatio præsignatur.

CANTICVM 4.

Domine audiui auditum tuum, & timui. Intellectu meo, inquit, audiui auditum tuum, hoc est, auditum de te quod scilicet incarnandus es, & præ summo stupore timui, admirans quo pacto is qui cælo non capitur, complectendus sit à virgine, & quomodo

intolerabilis ignis fœno debeat commisceri.

Domine conſyderavi opera tua, & ſtupefactus ſum. Admiranda nimirum opera vitæ atque conuerſationis tuæ in carne, & ſalutares paſſiones tuas.

In medio duorum animalium cognosceris. Per animalia, duo Cherubin intelligit, quæ ex vtraque parte propitiatorij poſita erant, in quorum medio deus olim à ſanctis viris cognitus eſt, cum ad eos loqueretur. Ait igitur quòd dominus ille, qui incarnandus eſt, cognoscetur interim in medio duorum Cherubin. Tu, inquit, in medio eorù cognosceris, atque illic tanquã patri tuo equalis, opportuna populo dabis reſponſa. vel cognosceris ab iis q̄ huiuſcemodi cognitione digni ſunt. & eſt futurum tempus pro præterito. Quidã verò dictionem græcam ζῶωρ, non accentu paroxytono, quæ animalium ſignificat, ſed circumflexo legentes ζῶωρ, videlicet quæ vitarum ſignificat, per duas vitas, duas viuendi cõuerſationes, ſeu modos intelligunt: alteram nimirum iuxta antiquam legem: alteram verò iuxta euangelium, in quarù medio Chriſtus cognitus eſt. Quippe qui ab Apoſtoliſ, atq; à diſcipuliſ ſuiſ, eo tempore cognitus eſt, & tũc incarnatus, quando antiqua lex finem, & noua initium ſumpſit.

Dum appropinquant anni cognosceris. Annos incarnationis dicit. tunc enim, inquit, in carne cognosceris, quando conuerſationis tuæ tempus aduenerit.

Dum adfuerit tempus demonſtraberis. Eandem ſententiam, ſed maſteſtius repetit.

Dum perturbata fuerit anima mea in ira, miſericordia memoreris. Quando anima mea timore affecta fuerit, te nimirum iratum ſentiẽs, tũc miſereberis mei. Qui verò iratum deum timet, peccatorũ ſuorum continuo pœnitentiam agit. Pœnitentium autem hominũ ſemper miſeretur deus. Hoc igitur ſermone docemur, quòd deus peccatoribus facilẽ conciliatur.

Deus de Thaman ueniet. Thamã Notus interpretatur, vel Auſter. Deus, inquit, ab Auſtro ueniet, hoc eſt, egredietur ex Bethelẽem. Illic enim natus eſt ſecundũ carnem. Sita autẽ eſt Bethleem ad Hieruſalem in auſtrali plaga.

Et ſanctus de monte umbroſo denſo. Eundem etiam ſanctum appellat. Ita enim antiqui perſæpe appellare deum ſolebãt,

CANTICVM

veluti qui & natura sanctus sit, & qui sui participatione alios sanctificat. Mons verò umbrosus & densus est beata virgo, mons quidem, tanquam omni creatura sublimior, umbrosa etiam quia à diuina virtute obumbrata est. Virtus enim, inquit, altissimi obumbrabit tibi. densus etiam esse dicitur hic virginalis mons propter impenetrabile virginitatis mysterium.

Operuit cælos uirtus eius, & sapientia eius plena est terra.
 Hæc verba summam virtutem & summam Christi sapientiam declarant: humanam autem dico sapientiam, hoc est, humanitatis Christi. Virtutem autem eam intelligit, quam in operibus atque in miraculis ostendit: sapientiã verò quã in sermonibus atque in doctrina. Altera etenim cælestium potentiarum virtutem opperiens, magnitudine sua eas superauit: altera verò totum mūdum impleuit. Quadã etiam exemplaria pro sapientiæ habent laudationis. Virtutẽ enim sequitur laudatio. vel secūdam beatum Isidorum, sermo de diuina substantia maior est quacunque angelica multitudine. Gloria enim, inquit, domini opperit sermonem, hoc est, omni sermone est maior. & non dixit naturã, à qua est gloria: sed gloriam quæ est ex substantia.

Et lumen eius ut lux erit. Per lumen, euangelium intelligit, quod iis illucet, qui in erroris nocte atque in peccatorũ sunt tenebris, quodque viam ad veritatem atque ad salutẽ ostendit. Hoc igitur lumen erit, vt lux, mundum nimirũ atque immaculatum.

Cornua in manibus eius. Per cornua quidem, regna intelliguntur, propter honoris sublimitatẽ, & propter robur ac fortitudinem in pugnando atque in defendẽdo: per manus verò diuina intelligitur potẽtia, seu dei dominiũ. omnium enim deus dominatur.

Et posuit dilectionem fortem potentia sua. Per euangelium effecit, vt dilectio fidelium indissolubilis atque infrãgibilis esset à potentia sua, hoc est, ab ipso deo. quis enim, inquit, separabit nos à dilectione Christi?

Ante faciem eius ibit uerbum. Verbum, seu sermo aliorum prophetarum: vel sermo præcurforis Ioannis. Ecce enim, inquit, ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam ante te.

Et egredietur ad disciplinam iuxta pedes eius. Egredietur Christus ad erudiendum atque ad docendum homines, post huiusmodi verbum, seu sermonem prophetarum qui præcessit. Ipse enim sermonem huiusmodi ac penè illius vestigia subsequetur.

Stetit & commouebit terram. Stetit in terra, humanum in morem, genitus nimirum secūdam carnem. Et commota est terra, hoc est, terreni homines, pertranseuntes nimirum ab eorū tenebris ad lucem veritatis. vel stetit in cruce, & contremuit terra, contumeliam domini non ferens. Terræ motus enim, inquit, factus est, & petreæ scissæ sunt.

Respexit & liquefactæ sunt. Respexit in terram humano more. Est autem hoc dictum consequens præcedentibus. Et humiliatæ sunt dæmonum gentes, atque aduersarij omnes ordines infirmati sunt.

Confracti sunt montes uiolentia. Principes eorum contriti sunt. Hos etenim propter eleuationem & superbiam, montes appellat. Per uolentiã verò seu vim, insuperabiles Christi vires intellige.

Liquefacti colles æterni. Per colles eos intellige qui prædictis quidē mōtib⁹ aliquāto inferiores sunt, alij verò superiores: superiores, inquã, & maiores ad vitia. æternos autem ideo dixit, quia innumerabilib⁹ penè annis, hãc tyrannidem exercuerant, ab ipso nimirum Adam, vsque ad Christum.

Itinera sua æterna pro laboribus uiderunt. Longa ac diuturna itinera sua dæmones, quæ ad hominum perniciem disponunt, quasi laborem uiderunt, hoc est, laborem tantum ea esse cognouerunt, & nihil aliud: quia Christus eorum tyrannidem statim deleuit, atque artes illorū euertit. Quidam verò legunt, itinera eius æterna, exponentes quòd pontifices, scribẽ, ac seniores Iudæorum rationabilia Christi itinera fideles omnes instruentia, quæ æterna atque incomprehensibilia sunt, æquè ac labores uiderunt, hoc est, labores prorsus esse existimarunt. Propter inuidiam enim ac vitia eorum onerosa eis esse videbantur.

Tabernacula Aegyptiorum formidabunt. Per Aegyptios, dæmones intellige, qui ob superbiam atque eleuationem suã, ex luce, tenebrẽ effecti, atq; appellati sunt Aegyptus etenim interpretatur tenebræ. Eorū autem tabernacula, idola esse

CANTICVM

intelliges, in quibus habitabant. Hæc igitur idola Christi aduentum formidabunt. & quia propheta modò præterito tempore vsus est, modò autè futuro vtitur, ne mireris quia propheta omnes etiam cum futura prædicunt, promiscuè omnibus vtuntur temporibus.

Et tentoria terræ Madian. Et quæ idolorum templa sunt in Madianitide regione. Erat autem regio Madian idolis plena, & supra omnes alios Iudæis finitimos populos, colebat simulachra.

Non in fluminibus irascaris domine, non in fluminibus indignatio tua, aut in mari motus tuus. Redimens olim deus populum Israel de Aegyptiorum tyrannide, illorum flumina atque aquas omnes in sanguinem commutauit ne biberēt, ipsosq; Aegyptios in mari rubro necauit: in fluminibus nimirū atque in mari indignationem suam ostendēs atque ideo propheta noster ad deum nunc dicit: Domine qui nouum modo redēpturus es Israel, peto à te, ne simili, sed alio quodā modo ad salutem illius vtaris. Non irascaris in fluminibus neque in eis sit indignatio tua. nō sit etiam motus, atque impetus tuus in mari, motus, inquam, atque impetus puniendī hostes: non hoc pacto quæso sit aduentus tuus, nec huiusmodi supplicii inimicos tuos castigabis. Per primam autè & per vltimam plagam, omnes alias significauit. & aliter: cognata sunt mutuo inter se flumina & mare.

Quia ascendes super equos tuos. Iste est redemptionis modus. Per equos autem Apostolos intelligit, tanquam cursu celeres ad virtutem, & habenis diuinę maiestatis obtemperantes, & ascensori suo requiem præstantes. Ascendit autem super eos Christus, per euangelij nimirum prædicationem, quod excurrentes illi per totum orbem tulerunt.

Et equitatio tua salus. Hęc, inquit, equitatio tua, per huiusmodi equos salus mundi effecta est.

Extendens extends arcum tuum ad sceptrā, dicit dominus. Verba sunt patris ad filium: filij enim arcus ipsi etiā apostoli dicuntur, per quos errorē & peccatū, ipsumq; dēmonis regnū sagittauit. Hoc etenim regnū propheta sceptrā dēmonis appellauit. Per Zachariam etiam alibi dominus ad Iudaicū populum dicit: extendi te, Iuda, mihi in arcum.

Fluminum terra scindetur. Per fluminum terram ipsam in-

telligit Hierusalem, veluti prophetarum patriam, qui fluminum instar rationalibus riuulis eam irrigant. hæc autem terra Hierusalem scindetur, præ siccitate nimirum & siti, quando scilicet nullus amplius erit propheta, atque hoc, quia uisificos Christi riuulos non suscepit.

Videbunt te, & parturient populi. Iudæorã nimirum populi, qui Christum videntes, inuidiam parturierunt, & eodem pepererunt. vel populi, qui ex gentibus crediderunt, qui parturierunt religionem & genuerunt virtutem.

Dispersens aquas itineris. Subintellige verbum erit. aquæ autem itineris potabilia, atque dogmatica sunt Christi fluentia, quæ populis tradebat, quocumque accederet. circumibat enim Iesus ciuitates & villas, docens in synagogis earum.

Dedit abyssum uocem suam. Per abyssum, credentes intelligit, propter eorum scilicet multitudinem. nam & aquarum multitudo, abyssus dicitur. per uocem uero hic, confessionem fidei in Christum significauit.

Altitudo phantasia eius. Alti nimirum sublimes ac præstantiores viri, qui in phantastica, ut ita dicam, atque in imaginaria huius mundi gloria, nobiliores putantur, ipsi etiam uocem dederunt. tales reges suere ac principes, quorum multi in Christum crediderunt.

Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo. Christus nimirum, qui solis instar summa splendescit munditia, & credentium animas illuminat, in crucem eleuatus est, vel eleuatus in caelum. Ecclesia quoque, quæ lunæ instar in presentis uitæ tenebris atque in erroris nocte lucet, stetit in suo ordine: quia post crucem, & assumptionem domini stabilita est, in ordine suo, ut illis scilicet luceret, atque eos illuminaret, qui sub ea sunt.

In lucem iacula tua ibunt. Rursus per iacula, Apostoli intelliguntur, veluti iacentes, ipsumque errorem & demones ferientes. hi igitur ibunt in lucem, hoc est, ut prædicando illuminent. vel in lucem, hoc est, ad prædicationem. est enim prædicatio lux quæ eos illuminat qui peccati caligine sunt obtenebrati.

In lumen fulguris armorum tuorum. Arma quidem à Christo Apostolis data sunt, iustitiæ thorax, & salutis galea, Clypeus fidei, & gladius spiritus, & reliqua, quibus Apostolus

CANTICVM

Paulus fideles omnes armari iussit, vt huiuscemodi armorū fulgore inimici fugentur.

In cōminatione minues terram. Diminues nomē terræ: Hierusalē scilicet, quæ eo usq; conspicua fuerat & celebris. antea enim comminatus fuerat per prophetas, & deinde ipse etiam cōfirmavit, dicens: nili credideritis quòd ego sum, in peccatis vestris moriemini: & alia huiusmodi. hanc igitur terram non emendatam, minis tuis comminues, & perdes.

Et in indignatione franges gentes. Iudæos deiicies quos gentes, hoc in loco appellat, tanquā sanguinarios, & legis trāsgressores. huiuscemodi enim vitiis, ac sceleribus gētes abūdabant. potes etiam per gentes, dæmones ipsos intelligere, veluti hostes noui populi Israel.

Exiisti in salutem populi tui. Ex deo enim, inquit, exiui, & venio.

Saluare Christos tuos uenisti. Christos domini, illos esse intellige, qui pretioso eius sanguine, & sacratissimo sancti spiritus oleo, per baptismum vncti sunt, & quibus iussum est, vt dæmonibus, atque animi affectibus dominantur, & conregnant cum Christo in regno patris.

Misti in capita iniquorum mortem. Iniqui quidem dæmones sunt. iniquorum autem capita, vel eosdem dæmones intellige, veluti totum à parte: vel eorum maiores ac superiores, quorum mortem tunc subsequi dicimus, quando tyrannica eorum potentia, ita inefficax redditur, & destrui tur, vt mortua penè esse videatur.

Excitasti uincula usq; ad collū in finē. Euāgelici iugi vincula ad Apostolorū colla inuoluisti, vel circa colla eorū: in finem autem, id est, vt finem imponeres & prædictam tuam equitationem perficeres. vel in finem, hoc est, vsque ad finem.

Discidisti in extasi capita potentum. Potentum dæmonum principatus euertisti, seu occidisti eos, vt declaratum est, atque hoc, quia à domino atq; ab imperio tuo rebelles fuerunt. vel Romanorum gladio potentum Iudæorum capita discidisti, atque in hoc tempore extraseos, hoc est, eo tempore, quando defecerunt à Romanis, vel quando in extasi fuerunt, hoc est, quando extra seipos, atque extra mentem & prudentiam exiuerunt, quando scilicet tot prioribus flagitiis non fatiati, illud etiam perficere nitebātur, vt domini etiam

discipulos occiderent. potentum autem nomine, omnes etiam alios comprehendit.

Quaeritur in eis. Turbabuntur prius Apostoli in eis nimirum potentibus Iudæis. ducetur enim ad eorum tribunalia, atque ab eis persecutionem & multa alia patientur mala.

Aperient frena sua, quasi inops latenter comedens. Aperient Apostoli frena oris suis, & cum libertate omnes illos dissoluent timores, qui olim frenabant eorum ora, nec sinebant euangelium cum libertate prædicari. hoc autem factum est, adueniente sancto spiritu, quando accepta ex alto potentia, profecti sunt ad prædicandum euangelium. aperient autem os suum adeo late, ut aperire illud solent pauperes, qui in occulto comedunt, maiori nimirum edentes cum libertate.

Et eduxisti in mare equos tuos turbantes aquas multas. Per mare quidem hominum multitudinem intelligit. nam & superius abyssum eam appellauit, vel humanam vitam propter fluxum, & instabilitatem rerum omnium quæ in hac vita sunt, & propter quandam, ut ita dicam, falsuginem atque absurditatem gentilium dogmatum, & opinionum non rectarum: & propter peccatorum amaritudinem, amara enim est * equi etiã Apostoli dicuntur ob rationem superius traditã: quia scilicet sessorẽ, atque aurigã Christũ habentes, in illud mare inducti, quod declarauimus, conturbauerunt atque inuerterunt aquas multas inanis gloriæ, multasq; impias atque irreligiosas doctrinas. vel turbantes, hoc est, mouentes atque agitantes aquas multas baptismatis tempore undique collectas & ad baptizandum preparatas.

Custodiui, et timuit cor meum a uoce orationis labiorum meorum. Custodiui & sobrius fui, modestè vixi, & mihi ipsi caui a uoce orationis labiorum meorum, hoc est, post orationem timuit cor meum.

Et intrauit tremor in ossa mea, et in me turbata est fortitudo mea. Hæc passus est propheta cum diuina illuminatione futuram à Iudæis Christi cædem spectaret. tremebundus enim ideo ac pavidus effectus est & turbatus, ne ipse fortassis ad illos dies esset peruenturus, in quibus ausuri erant Iudæi mortem illam committere. deinde rursus cognoscens se eousque temporis peruenturum

CANTICVM

non esse, consolatur seipsum, dicens.

Requiescam in die tribulationis meæ, & ascendam ad populum peregrinationis meæ. In die huius tribulationis meæ requiescam, omni scilicet timore solutus. sed cur requiescam? cur refrigerabor? quia scilicet ad populum peregrinationis meæ ascensurus sum, ita vt nunquam antea. vel quia transibo per mortem. per populum autem peregrinationis suæ, sanctos intelligit eiusdem peregrinationis comites & iam defunctos.

Quoniam ficus non fructificabit, & non erunt germina in vineis. Requiescam, inquit, moriens, quoniam postmodum venient Iudæi, qui ob tam grandes ausus exterminabuntur: & gaudeo quod peruenturus non sim vsque ad illud tempus. eosdem autem Iudæos & vineas & ficum appellauit, ficum, eo quod aliquando dulces fructus tulerint: & vineas veluti, qui olim dederint doctrinæ vinum, quod letificat cor hominis.

Mentietur opus oliuæ, & campi non facient cibum. Eosdem rursus oliuas appellat, & campos: Oliuas, quia aliquando virtutum fructus tulerint, & campos, quia olim frumentum illud boni operis germinarunt quod in superna solet horrea comportari. cūque illorū sterilitatē prædixerit, exterminationem quoque, atque euersionem illorum addit, dicens.

Defecerunt a cibo oues, & non sunt boues in præsepis. Per cibum hoc in loco pascua intelligit, & libros propheticos, quorum lectione animæ nutriuntur. Oues, inquit, quæ olim dei erant, defecerunt, eo quod consueto cibo ac solitis pascuis caruerunt. per boues etiam eosdem intelliges Iudæos, veluti qui olim virtutis operatores essent, & per præsepia sacros ac diuinos libros.

Ego autem in domino exultabo, & letabor in deo salutari meo. In eo, inquam, qui ante huiusmodi tempus aduocauit, & saluauit me à prædicta calamitate.

Dominus deus meus potentia meâ. Qui potentiam mihi præstat ad virtutem.

Et ordinabit pedes meos in consummationem. Et pedes meos sistet in huius vitæ finem.

Et super excelsa deducit me. Ad virtutum culmen me deducet, & ad altas ac sublimes contemplationes.

Vt vincam in castro eius. Ita vt vincam, & vitia destruiam,

dum diuinas illius laudes cano, vel vt vincam canens ac laudans eum.

Oratio Esaie prophetae.

Ex prophetis Esaie libris desumpta est praesens haec oratio, quae de Christo pertractat.

CANTICVM 5.

D E nocte *consurgit spiritus meus ad te deus.* Per noctem, conuersationem & vitam legalem intelligit, propter legis nimirum obscuritatem & tenebras. Deus, inquit, scito quod spiritus meus, hoc est, quod ego ipse ex tenebrosa hac conuersatione *conurgo ad te.* Et quia Graeca dictio, *εγρηγισα*, non solum *consurgere* significat seu *vigilare*, sed *manere* & *diluculo atque ante lucem id facere*, conuenienter huiuscemodi verbo propheta vsus est ad te, inquiring deum intellectualem lucem, & iustitiae solem *conurgo atque ortum tuum praueenio.* *consurgere* etenim ac *vigilare* videtur propheta ante lucem, qui ante Christi incarnationem talia ad illum loquitur. per spiritum verò, hoc in loco prophetiam gratiam intelliges

Quoniam lux mandata tua super terram. Quoniam euangelica mandata tua lux sunt in terra. ob summam etenim munditiam & claritatem eorum lucent, eosque qui in erroris atque ignorantiae tenebris ambulant, ad eum illuminant, vt iter ac viam manifestè videant, qua ad liberationem deducantur.

Iustitiam discite, qui habitatis super terram. Euangelicam dico iustitiam, de qua Christus dicebat: nisi abundauerit iustitia vestra plusquam iustitia scribarum & pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. Ad discite igitur hanc iustitiam, illum habentes praecceptorem, qui primus eam constituit.

Cessauit enim impius. Infidelis Iudaeus & populus qui deum non colit, cessauit, ablata potestate & gloria quam eoufque habuerat, & Romanis militibus in praedam traditus est. hoc etiam in loco propheta, quae futura erant tanquam iam facta commemorat.

Non discis iustitiam. Euangelicam scilicet, vt declaratum

CANTICVM

est: atque hoc facis data opera obsurdescens, & voluntariè cæcutiens, & doctorem huiuscemodi iustitiæ repudians.

In terra ueritatem non facies. Veram, inquit, virtutè, qualis est euangelica, non operaberis. Legalis enim virtus, umbra ac figura est veræ virtutis.

Tollatur impius, ne uideat gloriam domini. Tollatur ad perditionem, atque ad seruitutem exterminetur de terra, ne Christi gloriã uideat, qua à fidelibus glorificandus est. Hæc autem gloriam sanctorum patrum vitam ac cõuerfationem (vt ita dicam) angelicam intellige. Similiter & discipulorũ, & cæterorum omnium illos imitantium, qui adeo fulgebunt, vt Christiano nomini claritatem & gloriam addere uideantur.

Domine excelsum est brachium tuum. Brachium patris, est filius, & tanquam potens, & tanquam creator. Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt. Laudans autem excelsum illum esse dixit, vel propter diuinitatis magnitudinem, vel propter virtutum excellentiam, quibus Christi humanitas abundabat. Speciosus enim, inquit, forma præ filiis hominum. Per formam etenim qua speciosus esse dicitur Christus, elegantiam & decorem animæ eius intelliges.

Et non cognouerunt. Iudæi scilicet nolentes ob summam eorum peruersitatem illum agnoscere. Oculos etenim ad lucem claudebant.

Cum autem cognouerint erubescant. Imperantis modo uirtur propheta pro futuro tempore. Hoc cognito, inquit, erubescant. Hoc autem, eo tempore factum est, quãdo milites, qui Christi sepulchrum obseruabant, reuolutum ab angelo lapidem annuntiarunt. Tunc etenim adeo erubuerunt Iudæi, vt gratia obtegendi tantum ignominiam, multum militibus argenti dederint, vt quod acciderat taceret. Vel in futurum fiet, quando in uniuersali iudicio ueniet filius in gloria patris, & præibit eum sanctæ crucis signum, supra solis radios fulgentissimum.

Zelus comprehendet populum ineruditum. Zelus eorum in dei defensionem, vt iudæi ipsi arbitrabantur. Irascebatur enim populus ille quod Christus æqualem se faceret deo. est autem ineruditus Iudæorum populus, & rudis, ueluti qui à sacris & diuinis scripturis addiscere ea non ualuit, quæ per-

tinebant ad Christum, nec prophetias de eo dictas. Nam et si huiuscemodi legerent scripturas, præ summa tamen inuidia ac malignitate eas non intelligebant.

Et nunc ignis aduersarios comedet. Dicitio, nunc, hoc in loco idē significat, quòd semper. Perpetuus, inquit, ignis eos comedet. Vel ignis furoris, quo aduersus Christum & fideles omnes moti sunt, eos comedet, donec vixerint. vel ignis gehennæ in tempore retributionis. Vel, nunc, id est, propter hoc. Ea etenim ratione ignis eos comedet, quia Christum non cognouerunt. Fatua igitur atque insipiens erit tūc eorum pœnitentia, eo quòd perpetua illis afflictio erit post mortem.

Domine deus noster pacē da nobis, omnia enim reddidisti nobis. Petit propheta ex eorum persona, qui fideles futuri erant, Christum sibi dari, qui pacificus dicitur, vt patri eos reconciliaret, qui etiam pax nostra dicitur, & mediator dei, & hominum. Hunc, inquit, Christum da nobis. Omnia etenim alia nobis reddidisti, hoc est, dedisti: legem scilicet prophetas, & cæteras admonitiones, quibus peccatores ad sanā conuersionem humanissimè adducuntur. Hoc etenim solum nūc nobis necessarium est. Omnia etenim dedisti nobis, si hunc vnum etiam tribues, qui omnia potest.

Domine deus noster crea nos. In nouam scilicet creaturam, denuò nimirum creando nos ac regenerando per baptismum in nouum hominem, & detracta vetustate peccati, in nouum populum. Vel per euangelium crea nos creaturam excellentem, & hæreditatem præcipuam. Dabis enim, vt alibi scriptum est, gentes hæreditatem tuam.

Domine extra te alium non nouimus. Aliū deum nescimus, quod propter falsos deos dictum est. Ex eorum autem persona est hic sermo, qui iam in Christum crediderunt.

Nomen tuum nominauimus. Inuocamus, prædicamus, non tantum diuinum nomen tuum, sed etiam humanum.

Mortui autem vitam non uideant. Ij nimirum, qui animas mortuas habent ad fidē ob infidelitatis mortem: hi, inquit, beatam atque æternam vitam non cognoscant, hoc est, in resurrectione Christum nesciant. Ego enim, inquit, sum via, veritas, & vita.

Neque medici suscitent. Nec qui apud gentiles sunt philo-

CANTICVM

sophi, aut theologi, nec qui apud Hebræos scribæ & doctores, qui animarum medici esse videntur, illos ad vitam, quã diximus, suscitabunt: sed nec ipsa idola, quibus, vt medicis persæpe utebantur, eos suscitabunt, aut exurgere eos faciêt à pœnarum ac suppliciorum fouea.

Propterea induxisti, & perdidisti, & tulisti omnem masculum eorum. Eo quòd, vt diximus, mortificati sunt, dum adhuc viuerent. Perdidisti autem per Romanos, & de medio eorum potentissimos quosque abstulisti. Per mares etenim, eos intelligit, qui eloquentia, viribus, diuitiis, & gloria præstantiores, atque clariores essent: ea nimirum ratione, quòd mares fœminis validiores sunt. Quòd si huiusmodi homines exterminabit, tantò magis cæteros inferiores. Vel per mares, omnes in vniuersum intelligit, vel ipsos tantum masculos, veluti fœminæ omnes superuixerint, & in captiuitatem deductæ sint.

Appone eis mala domine. Christi scilicet occisoribus. Per mala autem afflictiones, & supplicia intelligit, quæ ideo illis propheta infligi optat, quia propter huiuscemodi eorum rabiem eos oderat.

Appone mala illustribus terræ. Principibus scilicet qui vbiq; terrarum sunt. Quòd ideo fieri optat, vt hoc pacto castigati, moderatiores in subditos reddantur, & temperatiores fiant.

Domine in tribulatione memores tui sumus. Quoties enim affligimur, & castigamur, toties tui meminimus.

Domine in tribulatione modica, correptio tua nobis. Nec tantum, inquit, in magna afflictione, sed etiam in parua, sit nobis correptio tua. Neque enim tantum magnis, sed etiam modicis afflictionibus nos castigas, veluti sitiens emendationem nostram.

Et quemadmodum parturiens appropinquat partui & in dolore partus sui clamauit, sic & nos facti sumus dilecto tuo. Hæc verba Esaias de se & de aliis dicit prophetis, quòd quemadmodum parturiens mulier tempori appropinquat, vt pariat, & parturiens detecta doloribus clamauit, sic & nos sumus dilecto tuo. Appropinquant enim tempori, quo ex virgine nasciturus est, dolore comprehendimur: ob eorum nimirum perditionem, qui in errore sunt, & seducuntur, vn-

de ad deum clamantes adiutorem illum inuocamus.

Ob timorem tuum domine in ventre concepimus. Ob timorem tuum, vt tibi scilicet placeremus, in animarum nostrarum ventre, prophetiæ semen concepimus, hoc est, in mente, atque in intellectu nostro, in quo thesauri instar contemplationes diuinæ reconduntur.

Et peperimus. Concepimus, inquit, in illo ventre, & postmodum per linguam, conceptum partum emisimus.

Spiritus salutis tuæ fecimus super terram. Gratiā scilicet prophetiæ tuæ: quam ideo salutem appellat, veluti quæ salutem præstat. Hanc, inquit, gratiā fecimus super terram, hoc est, constituimus inter homines, per scripta nimirum ac monumenta nostra. Prophetiæ autem gratiā eam intellige, quæ illis data est.

Non cademus, sed cadent, qui habitant in terra. Verba hæc ex martyrum persona dicta sunt. Non vincemur, inquit, nos, sed tyranni vincuntur, qui nos morti tradunt: ipsi, inquam, tyranni, qui relictī sunt in terra.

Resurgent mortui, & exurgent, qui sunt in monumentis. Primò ac principaliter vniuersalem mortuorum resurrectionem prædicit, secundariò autem fidelium renouationem: qui cum mortui essent, eo quòd illorū animæ insensibiles, inefficaces, atq; (vt ita dicam) emortuæ essent in iis actionibus, quæ pertinent ad virtutem, per euāgelij prædicationem resurrexerunt, & per baptismā regenerati sunt. In tenebrosis enim olim, atq; in abominabilibus erroris dogmatibus, veluti in sepulchris quibusdam iacentes, erecti sunt ad clara ac veneranda religionis & fidei fundamenta.

Et lætabuntur, qui sunt in terra. Lætabuntur fideles, qui fuerint in terra, quòd à dæmonis tyrannide liberati sint. vel qui in terra fuerint, lætabūtur, quòd iam cælorum regnum sint consecuti.

Ros enim qui est à te, medicina eis est. Per rorem, euāgelium intelligit, quo illi omnes sanātur, qui peccatorum flammis ambugi fuerint. Vel alia ratione, per rorem, euāgelium intelligimus: quia sensim ac paulatim animarum agris infunditur, vbi innata virtutum semina irrigat, atque ad fructificandum disponit.

Terra autem impiorum peribit. Terra autem infidelium, hoc

CANTICVM

est eorum anime, cadent in sterilitatem virtutum. Atque in perditionem & supplicia, veluti quæ tanto vitiorum morbo laborent, vt immedicabiles sint, nec possint ab illa ariditate ac sterilitate ad vbertatem deduci.

Vade Popule meus. Hæc verba ex saluatoris persona ad nouum populum dicta sunt, iubentis illum euangelij viam incedere.

Ingrede in penu tuum. Per penu, seu promptuarium, vniuscuiusque sepulturam intelligit, vel terram illam, in quam Adam ab initio abire iussus est ab angelo.

Occlude ianuam tuam, abscondere modicum quantulum quantulum. Hoc est, modicum, ac parum quid.

Donec transeat ira tua domine. Iram eam dicit, quæ in mundi cõsumptione aduersus impios & peccatores futura est, post quorum condemnationem assumet deus iustos ad regnum cælorum, quemadmodum ex euangelio didicimus.

Oratio Ionæ propheta.

Præsens oratio, quam Ionas propheta orauit, cum adhuc esset in ventre ceti, ex illius libro sumpta est.

CANTICVM 6.

Lamaui in tribulatione ad deum meum. Per tribulationem, afflictionem illam intelligit, qua detinebatur cum esset in ventre ceti, à quo absorptus fuerat.

Et exaudivit me. Statim enim agnouit propheta se exauditum fuisse.

De ventre inferni clamorem meum audisti, uocem meam. Audisti vocem meam de ceti ventre emissam: quem infernum appellauit, eo quod viuẽtem absorpsisset, & absorptum detineret. Et iuxta quidem rerum naturam, atque ea, quæ contigerãt, mortuus reputari poterat, sed diuina gratia viuebat. Audisti, inquit, cito clamorem meum, seu vocem clamantem ad te, atque inuocantem præ summo desiderio.

Proiecisti me in profunda cordis maris. Tu parasti vt illuc proiicerer. Excitasti enim procellam his hominibus, quibus
cum

cū nauigabam, & periculum constituisti, donec me fortitò in mare proiecerunt, quemadmodum ipsa docet historia.

Et flumina circumdederunt me. Illa scilicet quæ influunt in mare. Vel per flumina maris fluxus simpliciter intelligit.

Omnes eleuationes tuæ, & fluctus tui transferunt in me. Per eleuationes, tumidas fluctuum insurrectiones intelligit.

Et ego dixi abiectus sum ab oculis tuis. Quando, inquit, absorptus fui, dixi me eiectum esse à custodia atque à protectione tua, & à prouidentia tua prorsus destitutum.

Nunquid opponam, ut uideam templum sanctum tuum? Illud etiam reputaui, atque consideraui intra me: nunquid futurum sit, ut aliquando adhuc uideam sanctum templum tuum, quod est in Hierusalem.

Circumsusa est mihi aqua, usque ad animam meam. Cetus quidem in mari erat, & Ionas in ceti uisceribus. Vel aliter: quia ipsa etiam viscera aquosa erant, ideo dicitur esse aqua circumfusum. Usque ad animam meam, uerò dixit, ut ostenderet periculi magnitudinem. Deinde non corpus tantum, sed ipsam etiam animam, in aquis esse affirmat: & quod huiusmodi aquæ ad ipsam usque animam peruenerint.

Abyssus extrema circumdedit me. Extrema, hoc est, ultima & profunda. Ipsa etenim cete in profundissimis pelagi partibus degere solent.

Ingressum est caput meum in scissuram montium. Per montes insulas intelligit, quæ in nauigabili sunt pelago. Vel etiam montes, qui in insulis sunt. Vel montes huiusmodi æquoribus proximos, & usque in profundum abyssi peruenientes, qui scissuras habent sub mari in quas per sæpe natantia cete ingredi solent. Ingrediente igitur ipso cetò in eas scissuras, ingrediebatur pariter & ipse Ionas propheta. Ingressum est, inquit, caput meum, hoc est, ego ipse, à parte totum significans.

Descendi in terram, cuius uerbes eius retinacula aterna. Aliquando enim cetus in profundam abyssum descendens quiescebat. Descendi, inquit, cum cetò in terram, cuius portæ perpetuò ingressos homines detinent. Eas etenim nullas unquam effugit, qui eousque peruenerit. Per uerbes autem seu seras, portas intelligit, & claustra, hoc est, ipsam detentionem.

CANTICVM

Et ascendat de corruptione uita mea ad te domine deus meus.
 Et corruptio quidem ascendat, ne scilicet perdar, neue
 corrumpar à ceto, à quo ueluti à perditione, aut corruptio-
 ne quadam complector. Ad te uero ascendat, hoc est, ad tē-
 plum tuum, in quo habitas.

Cum deficeret ex me anima mea, domini recordatus sum. Ne-
 que ipsi etiam morti appropinquans recessi à memoria dei.
 Vel aliter: memor fui domini, ut ad defensionem atque ad
 auxilium meum illum inuocarem.

Et ueniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum. Oratio
 mea, inquit, quam pro desiderio meo tibi offero, ut ascēdā
 ad te in uitam. Veniat, inquit, ipsa oratio, & perueniat ad te,
 seu ad templum sanctum tuum, in quo habitas, ut dictū est.
 Vel utinam sursum ad te rursus mea mittatur oratio, quē-
 admodum antea à templo sancto tuo mittebatur ad te. So-
 lebat enim Ionas in templo orare ad dominum.

Conseruantes uana & falsa misericordiam suam dereliquerūt.
 Ij qui inania ac falsa idola obseruant, & venerantur, ab ipsa
 forte persuasi, misericordiam illam suā dereliquerunt, qua
 mei haectenus miserti sunt, & malis meis non parentes, mi-
 serunt me in mare. possunt etiam hæc uerba prophetiā mi-
 litum continere, qui domini sepulturam custodierūt, ita ut
 Ionas qui typus, & figura fuit triduanæ saluatoris sepultu-
 ræ, de ea prædicat, quod ij, qui Christi sepulchrum ina-
 niter, atque (ut ita dicam) falsò obseruabant, corpus ete-
 nim Christi clam ab eis surrexerat, quodque ij, qui dere-
 liquerunt salutem suam, hoc est, ueritatem propter quam
 futurum erat, ut deus eorum misereretur, atque hoc pacto
 saluarentur, quod ij, inquam, muneribus corrupti, falsita-
 tem ac mendacium elegerunt, dicentes, Domini discipulos
 noctu aduenisse, atque illius corpus furtò ipsis dormienti-
 bus abstulisse.

Ego autem cum uoce laudis & confessionis, sacrificabo tibi.
 In uoce laudis, & gratiarum actione. Suam enim ipse libe-
 rationem prædicit de ventre ceti.

Quæcunque uoueris, reddā tibi salus mea domino. O salus mea,
 inquit, reddā tibi domino meo omnia, quæ pollicitus sum,
 ueluti sacrificium cum uoce laudis, & gratiarum actio-
 ne, aut siquid aliud huiuscemodi pro salute mea noui. Quæ-

dam verò exemplaria habent, in salutem meam, hoc est, pro salute mea.

Oratio Azariae ex libro Danielis
Prophetae.

CANTICVM 7.

Benedictus es domine deus patrum nostrorum, & laudabile & gloriosum nomen tuum in secula. Benedictus es, hoc est, benedicendus, celebrandus, & laudandus, nec tantū quando mirabilia operaris, sed nunc etiam, & quia peccatores castigas, & quia ad te conuersos omnes beneficiis cumulas. Omnia quippe cum ratione administras, atque ad omnium salutem. Deum verò patrum nostrorum dixit, cum vt animi sui moderationem ostenderet, tum, vt patrum virtutem, quibus poterat laudibus efferret.

Quoniam iustus es in omnibus, quæ fecisti nobis. Veluti, qui iustè hæc omnia in nos adduxisti propter peccata nostra.

Et omnia opera tua uera. Hoc est iusta. Solent enim prophetae sæpenumero veritatem ponere pro iustitia.

Et rectæ viæ tuæ domine. Id est, actiones tuæ.

Et omnia iudicia tua uera. Sententiæ tuæ mimum: vel iudicia quemadmodum, & vias pro actionibus posuit, tãquã quæ in iudicio atque in iustitia sint disposita.

Et iudicia ueritatis fecisti in omnib⁹, quæ induxisti super nos, et super ciuitatem sanctam patrū nostrorum Hierusalem. Ab vniuersalib⁹ ad particularia descēdit. Veritatis, inquit, iudicia fecisti, hoc est, vera iudicia, & iustas sententias, in omnibus, quæ induxisti sup nos, qui captiui in Babylone detinemur & super ciuitatem Hierusalem: quam ideo & sanctam, & patrum ciuitatem appellauit, vt dominum hoc pacto sibi magis conciliaret, & ad misericordiam magis flecteret.

Quoniam in ueritate & iudicio induxisti hæc omnia super nos propter peccata nostra. In iustitia, & ratione, hoc est, iustè & rationabiliter. Eadem autem uerba repetit sapius,

CANTICVM

& reuoluit, vt animi sui gratitudinē ostenderet, dum vera esse dicit, & deum pariter ad misericordiam commoueret: dum ipse se prorsus condemnat, atque omni priuat venia.

Quoniam peccauimus & iniquē egimus, recedendo à te. Disce dentes à te, dum legem tuam transgressi sumus, atque impiē egimus. Caterum magnā emphasim habent ea verba, dum ait: à te, ac si dicat à te factore, creatore, bono domino, nutrito, & custode, qui que inenarrabilia quædam bona post fugam ex Aegypto nobis præstitisti.

Peccauimus in omnibus & in mandatis tuis non audiuius. In rebus omnibus peccauimus.

Neq; obseruauimus nec fecimus quemadmodum mandasti nobis ut bene nobis esset. Neq; obseruauimus mandata tua.

Et omnia quæcunq; fecisti nobis, & omnia quæcunq; induxisti, in uero iudicio induxisti, & tradidisti nos in manus inimicorū iniquorum, inimicissimorum rebellium. Non inimicorum simpliciter sed tibi æque ac nobis inimicissimorum

Et regi iniusto & scelestissimo supra omnem terram. Hoc est supra omnes homines terræ. Ipsum autem intelligit Nabuchodonosor.

Et nunc non licet nobis aperire os. Non habemus sermonē aduersus eos, qui nos afficiunt contumelia.

Pudor & opprobrium facti sumus seruis tuis, & colentibus te. Hoc est patribus nostris.

Ne tradas nos in finem propter nomen tuum. In consummationem, in perditionem, propter nomen tuū, quod nos soli inter alias gentes cognoscimus, & nominamus: vel ne improperetur nomen tuum, & opprobriis afficiatur ab inimicis, veluti quod populum tuum de inimicorum manib⁹ eripere non valeat.

Et ne disperdas testamentum tuum. Ne euertas, ne reprobes ea, quæ maioribus nostris, & Patriarchis sanctis disposita sunt.

Et ne auferas misericordiam tuam à nobis, propter Abrahamā dilectum tuum, & propter Isaac seruum tuū, & Israel sanctum tuū quibus locutus es. Dicens nimirum ad eos verba, quæ sequuntur.

Multiplīcabo semen eorū, sicut stellas cœli, & sicut arenam, quæ est iuxta littus maris. Hæc verba loquitur Azarias ex trium

puerorum persona, qui cum sese diuina indignos misericordia esse palam confiteantur, ad parentum religionem, atque ad dei beneuolentiam confugiunt : atque hæc supplicantis in morem proponunt.

Quoniam domine diminuti sumus super omnes gentes, & sumus humiles in omni terra hodie propter peccata nostra. Periculum est, inquit, ne antiqua illa tua promissio euanescat. Per humiles autem hoc in loco infirmos appellat. Tu verò, considera quo pacto seipfos hi pueri peccatores appellent, & transgressores, tamen pij, ac religiosi essent in deum, & omni virtutum genere fulgerent. Ob multam siquidem animi humanitatem, cæterorum omnium Iudæorum sibi adscribunt peccata.

Et non est in hoc tempore princeps, neque propheta, neque dux. Ducem eum appellat, qui primus erat post regem, quiq; communia curabat negotia. Quòd si aliquis opponat tunc temporis adfuisse etiam propheta apud eos, quemadmodum Ezechiel fuit & Daniel, illud dici poterit, quòd captiui vnà erant omnes in Babylone, & consueta libertate vti non poterant.

Neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensatio, neque locus primitiarum, coram te, & inueniendi misericordiam. Vetabat enim lex prædicta omnia alibi fieri, quàm in Hierusalem.

Sed in animo contrito & spiritu humilitatis suscipiamur, quemadmodum in holocaustis arietum, & taurorum. Verùm non valentes prædicta ad cultum tuum offerre atque ad misericordiam tuam inueniendam, in eo saltem quod possibile est, ipsi à te suscipiamur, tibi sacrificium effecti, in animo contrito, atque in spiritu humilitatis, hoc est, in spiritu humiliato: atque ita suscipiamur quemadmodum sacrificium, in arietum atque in taurorum holocaustis suscipitur. Sacrificium enim, inquit, deo, spiritus cõtribulatus, cor contritum & humiliatum deus non despiciet.

Et quemadmodum in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie. Sacrificium, quod nos tibi facimus, per holocaustum.

Et perficiatur post te. Hoc est, postquàm tu nos prætergressus es, & postquàm auersus es à nobis. Post hæc, inquã, iram tuam perfi-

CANTICVM

ciatur hoc nostrum sacrificium.

Quoniam non est confusio iis qui confidunt in te. Non est confusio, aut pudor, si tibi sacrificamus.

Et nunc consequimur in toto corde, & timemus te, & quærimus faciem tuam. Consequimur te, & alium deum non adoramus: & timemus te, & non Babyloniorum regem, aut caminum ignis. & quærimus te, eo quod speramus redire ad te.

Ne confundas nos. Obaudiendo, scilicet.

Sed fac nobis secundum benignitatem tuam. Hoc est, iuxta longanimitatem & misericordiam tuam.

Et secundum multitudinem misericordie tuæ. Et tanquam valde misericors.

Et erue nos secundum mirabilia tua. Quemadmodum admirandè facere soles, & secundum multa prodigia, quæ cum patribus nostris fecisti.

Et da gloriam nomini tuo domine. Glorifica nomen tuum apud Babylonios, liberando nos ex ardentissima hac ignis fornace.

Et confundantur omnes, qui ostendunt seruis tuis mala, & confundantur ab omni potestate. Hoc est propter omnem potentiam suam, à qua eleuati sunt vt aduersus deum pugnarent. confundantur autem vt moderatiores fiant.

Et fortitudo eorum conteratur. Qua & populum & omnes alios perdunt.

Et cognoscant, quia tu es dominus. Deus verè.

Solus & gloriosus super omnem terram. Solus scilicet deus: agnoscant verò hoc, per miraculum illud quod efficietur in nobis.

Nec cessabant ministri regis qui immiserant eos, accendere fornacem sulphure, pice, stuppa, & sarmentis, & diffundebatur flamma supra fornacem cubitis quadraginta nouem, pertransiitque & incendit quotquot Chaldæorum inuenit iuxta fornacem. Cum effusa esset flamma per terram, & repertos illic Chaldæos incéderet, signa huius flammæ impressa in terra, in quam effusa est, ad totidem cubitos commensurata sunt.

Angelus autem domini descendit simul cum Azaria & sociis in fornacem, & excussit flammam ignis ex fornace, & fecit mediū fornacis, quasi spiritus roris sibilans. Sed quis nam angelus: vel custos Iudæorum Michael, vel alius quispiam à deo missus.

Nec tetigit eos omnino ignis, nec molestiam intulit, nec perturbavit eos. tunc tres quasi ex uno ore laudabant, benedicebāt, & glorificabant deum in fornace, dicentes. Hæc per se clara sunt.

Benedictus es domine deus patrum nostrorum, & superlaudabilis & superexaltatus in secula, & benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum, & superlaudabile. Laudandus es, inquit, tametsi supra omnem sis laudē. quis enim te condignè laudare poterit? nomen autem gloriæ domini deus est, quemadmodū & hoc nomen rex, gloriæ nomen est. quid igitur dici poterit de illius natura, cuius vel gloriæ nomen est superlaudabile?

Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ. Templum gloriæ dei, quod est in Hierusalem. tu igitur dignus es, cui in templo benedicatur.

Benedictus es qui uides abyssos. Qui inuisibilia conspicias.

Qui sedes super Cherubin. Vide in psalmo LXXIX. ubi eadem prorsus habentur verba.

Benedictus es super thronū gloriæ regni tui. Thronus gloriæ regni dei, cælum est, iuxta illud: cælum mihi thronus est.

Benedictus es in firmamento cæli. Hoc de secundo cælo dictum est. verūm dum propheta benedicēdum deum esse affirmat, in hac atque in ea re, per connumerata omnia, veluti maiora, reliqua etiam compræhendere videtur, atque illud affirmare, quòd deus semper ubique & in omnibus benedicendus est.

Canticum sanctorum trium puerorum.

CANTICVM 8.

Benedicite omnia opera domini domino, laudate & superexaltate eum in secula. In psalmo CXLVIII. inuenies de his traditum.

Benedicite angeli domini domino, benedicite cæli domino, benedicite aquæ omnes quæ super cælos sunt, omnes uirtutes domini domino. Illic etiam de his dictum est.

Benedicite sol & luna, stellæ cæli domino, benedicite imber & ros, omnis spiritus domino. Illic autem scriptum est, grando, nix, glacies, spiritus, procellæ.

Ec iiiij

CANTICVM

Benedicite ignis & calor, frigus & æstus domino, benedicite pruina & niues, fulgura & nubes domino: benedicite lux & tenebræ, noctes & dies domino: benedicite terra, montes & colles, omnia nascentia in terra domino. Sparsim etiam de his in eodem habetur psalmo.

Benedicite aqua & flumina, fontes, cete, & omnia quæ mouentur in aquis domino. Ab iis quæ illic dicta sunt, hæc omnia intelliges.

Benedicite omnes uolucres cæli, fera & omnia pecora domino: benedicite filij hominum, benedicat Israel domino. Hic populus priuatim domino benedicat tanquam proprius & peculiaris dei populus, quæ sequuntur manifesta sunt.

Benedicite sacerdotes domini, serui domini domino: benedicite Anania, Azaria, Misael, apostoli, propheta, & martyres domini domino. benedicamus patri, & filio, & sancto spiritui: laudamus, benedicimus, adoramus dominum. Aestum dicit, qui de frigoris immensitate aduenit, vel æstus intensus est calor. Ordine autem in hac creaturarum commemoratione, isti tres pueri nullo vsi sunt, quo pacto autem inanimata hæc deum glorificent, dictum est in sæpe commemorato psalmo: insuper & quare non delectabilia tantum, atque utilia ad laudem dei aduocentur, sed illa etiam quæ minus utilia, ac magis noxia esse videntur, de quibus omnibus expositionẽ vide psalmi c XLVII. siquidem præsens psalmus ad illius similitudinem atque imitationẽ fuit compositus. Omnes enim creaturas aduocant tres pueri ad creatoris laudem, deinde eas distingunt: & iuxta mensuram ac modum laudare iubent. Et tres quidem pueri priuatim vnum quodque tractarunt illa inuicem coniungentes, quæ mutuò inter sese rationem aliquam habeant: verum ij qui antiphoniam psalmorum postmodum confecerunt, totum hunc hymnũ per duos versiculos protulerunt, atque ideo illi versiculo pruinae & niues, sequentem versiculum improprie addiderunt. Nam versiculus: noctes & dies, ordini optime accommodatur. Noctes enim & dies idẽ sunt, quod lux & tenebræ: deinde fulgura, & nubes. Verba autem illa, Anania, Azaria, Misael, & reliqua quæ sequuntur, postmodum apposita fuere.

Canticum beate uirginis matris dei, quod ex euangelio secundum Lucam sumptum est.

CANTICVM 9.

*M*agnificat anima mea dominum. Hoc est, laudat & glorificat. Est autē hic sermo credentis ac fidelis animæ, & in gratiarū actionē platus.

Et exultauit spiritus meus in deo salutarī meo. Per spiritum, animam rursus intelligit. Lætata est, inquit, anima mea in deo, quod saluauit me. Iam enim saluata sum, veluti quæ digna existimata fui, ut fierem mater dei. deinde causam addit cur deū glorificet, & gratias ei agat.

Quia respexit ad humilitatem seruæ suæ. Ad tenuitatem, ad exiguitatem, ad deiectionem. humiliat autē ac deprimit se ipsam beata virgo, indignam se existimans tanto dono. vel etiam id facit, ob humanæ naturæ exiguitatem, si ad altitudinem & sublimitatem diuinæ comparetur.

Ecce enim ex nunc beatam me dicent omnes generationes. Fidelium scilicet.

Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomē eius, & misericordia eius in generationem & generationem timentibus eum. Quia ille qui potens est, ut talia faciat, & cuius nomē electum est & magnum, & cuius misericordia semper est in timentibus eum, fecit in me magna quædam & supra modū admiranda. idem enim significant illa verba: in generationē & generationem: ac si dixisset perpetuò, & semper. deinde connumerat alias dei facultates, quemadmodum facere solent ij qui gratias agunt.

Fecit robur in brachio suo. Fecit magnū quid: fecit victoriā in potētia sua. Per brachium enim hic potētiam significauit. quia qui certāt, potētiam ac vires in brachiis habere solent.

Dispersit superbos mente cordis sui. Superbos in seipsis.

Deposuit potētes de sedibus & exaltauit humiles: esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Similia hæc verba sunt iis quæ dicta legimus ab Anna Samuelis matre, quæ dicebat: Dominus pauperem facit, & ditat. deinceps verò de diuina pertractat misericordia, qua erga christianos vsus est.

CANTICVM

Auxiliatus est Israeli puero suo. Protexit Israeliticum populum seruum suum. Per puerum enim hic seruum intelligit.

Vt recordaretur misericordiam, sicut locutus est ad patres nostros Abraham & semini eius usque in seculum. Auxiliatus ei est, & protexit eum, vt recordaretur misericordiam suam in seculum, hoc est, aeternae & perpetuae misericordiae: quemadmodum pollicitus est ad patres nostros. Deinde dicit quibusnam deus de huiuscemodi misericordia locutus sit: ipsi nimirum Abraham & semini eius: Isaac videlicet & Iacob: insuper & ipsi Dauid. His etenim tanquam insignioribus deus id pollicitus est, tametsi obscure atque in morem aenigmatis. Misericordia autem in seculum, est dei incarnatio, tanquam quae ob nostri misericordiam facta est ex semine Abraham & posterorum eius, iuxta promissionem ad eos factam. Dubitabit quisquam fortassis, quomodo deus Israelitico populo auxiliatus sit, vt recordaretur misericordiam suam. Christianis etenim potius auxiliatus est deus, quam Iudaeis. Respondendum est igitur, quod antiquus quidem populus, antiquus erat Israel: nouus vero populus, nouus Israel appellatur, & pro illo introductus est: Christianus nimirum populus, qui ex omni gente congregatus est. Hunc igitur populum hoc in loco Israelis nomine appellauit. Quod si antiquum malis populum intelligere, hoc pacto etiam sermonem hunc ab obiectione saluabis: quia propter eum magis incarnatus est. Nam & matrem illic habuit, & eorum cognatus appellari voluit. Apud eos etiam & docuit, & miracula operatus est: atque ideo dicebat: non sum missus nisi ad oues quae perierunt domus Israel: verum quia ipse quidem in propria venit, sed sui eum non receperunt, quod reliquum fuit, gentibus misericordiam impertitus est.

Canticum Zachariae prophetae patris praecursoris, quod habetur in euangelio secundum Lucam.

CANTICVM IO.

B *Enedictus dominus deus Israel, quia uisitauit & fecit redemptionem populo suo. Dicuntur haec a propheta de Christi incarnatione, per quam populum suum uisitauit, atque ex dura non inuisibilem solum, sed uisibilem etiam inimicorum tyrann*

nide redemit. Per populum autem suum, principaliter antiquum populum, illo autem incredulo atque infideli permanente, nouum populum intellige. Futura etiam propheta tamquam iam facta commemorat lege prophetiæ. Verum quomodo deus Israel appellatur? Neque enim Israelitarum tantum, sed totius etiam humani generis deus est, tanquam omnium creator. Dic igitur quod ea ratione deus Israel dicitur: quia aliorum quidem hominum omnium deus est, tametsi illi nolint, & inuitorum dominatur: Israelitarum uero deus est, quia sponte sua & volentes eum dominum agnoscunt. Nec turberis in obscuritate verborum Zachariæ. Solent enim prophetica omnia difficiliora esse. Conabor tamen ea declarare iuxta cognitionem & scientiam, quæ à deo nobis est præstita.

Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum eius. Per cornu, regnum significat: quoniam reges cornu ungebantur, cum eligerentur: vel robur & potentiam: quia cornuta animalia in cornibus potissimum vires habent. Cornu autem non simpliciter dixit, sed cornu salutis, hoc est, salutare cornu. Christum igitur salutare regnum, seu salutarem potentiam appellat, tanquam regnantium regem, & patris potentiam, & credentium in se saluatorem. Domum uero Dauid, illius genus, seu posteros appellat. Ait igitur, quod erexit nobis in populo suo regnum vel potentiam ex genere Dauid serui sui. Ex semine enim Dauid erat beata virgo, ex qua Christus genitus est. Hoc autem fecit quemadmodum pollicitus fuerat per os sanctorum, prophetarum dico, qui iamdiu defuncti sunt. Per eos nanque pollicitus est se erecturum regem potentem in domo Dauid, qui futurus esset saluator Israel, quemadmodum complures Dauidici psalmi docent.

Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos, ut faceret misericordiam cum patribus nostris, & memor esset testamenti sui sancti. Erexit autem hoc cornu in salutem ac redemptionem tam ex visibilibus, quam ex inuisibilibus inimicis nostris, ut faceret misericordiam cum patribus nostris, hoc est, ut patrum nostrorum misereretur, ad quos salutis nostræ promissio facta est: atque ut per illos memor es-

CANTICVM

set testamēti sui sancti. Per testamentū enim, promissionem intelligit. Ille verò dicitur esse memor, qui opere ea omnia adimplet, quæ pollicitus est.

Iurandum, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum. Ut memor esset iuraturadi quod iurauit, hoc est, vt illius asseuerationis meminisset quam asseuerauit ad Abraham patrem nostrum. Iurandum etenim seu iuramentum in deo nihil aliud est, quàm asseueratio quædam seu confirmatio. Est autem indifferens hæc constructio verbi, memorari seu memor esse, dum à secundo casu transitum patitur ad quartum, qua loquendi licentia persæpe abutuntur prophætæ, quemadmodum & persæpe implicatione quadam sermonis. deinde dicit, cuius rei gratia huiuscemodi testamentum factum sit, & cur hoc pacto asseuerauerit ad Abraham.

Vt daret nobis, ut sine timore de manu inimicorum nostrorum redempti, coleremus eum in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus vitæ nostræ. Ordo fit per hyperbaton, hoc modo, vt daret nobis, vt sine timore coleremus eum in sanctitate & iustitia corā ipso: deinde quod in medio est, de manu inimicorum nostrorum redempti. Per sanctitatem autem, religionem & pietatem in deum intelligit: per iustitiam verò, reliquas virtutes. deinde sermonem suum propheta ad præcursores filium conuertit.

Et tu puer propheta altissimi uocaberis. Et verè quidē prophetam illum omnes appellant mortales.

Præibis enim ante faciem domini ad parandas vias eius. Dominum hic Christum appellat. Hoc igitur Ioannes animaduertens, veluti illius præcurfor & preco, profectus est in eremum Iudææ, & parauit vias eius. Quænam autem sint viæ eius, diximus in tertio euangelij capite secundum Matthæum, ibi: Vox clamantis in deserto, parate viam domini.

Ad dandam scientiam salutis populo eius. Præibis, inquit, ante faciem domini, &c. ad dandam, seu, vt des salutis scientiam, hoc est: vt iudices, & demonstres Iudæis ipsum Christum, qui eorum est salus.

In remissione peccatorum eorum. Illius, inquam, salutis, quæ est in remissione peccatorum, hoc est, quæ salus tūc demum efficitur, cum remittuntur & soluuntur eorum peccata. Sic

enim & angelus ad beatum dixit Ioseph, cum nominis Iesu significationem interpretaretur. Ipse enim, inquit, saluum faciet populum suum a peccatis eorum.

Propter viscera misericordiae dei nostri. In illa dico peccatorum remissione, quae fit propter viscera misericordiae dei nostri, vel quae data est propter summam dei misericordiam, & non propter nostra aliqua merita.

In quibus uisitauit nos oriens ex alto. In quibus visceribus misericordiae dei uisitauit nos, seu aduenit ad nos oriens, illud, inquam, oriens, intellectualis solis, quod ex alto diuinitatis loco ad nos venire debebat. Ipsum enim dei ad nos aduentum intelligit: qualem nunquam antea aliquis uiderat.

Vt illuceret iis qui in tenebris & in umbra mortis sedent.

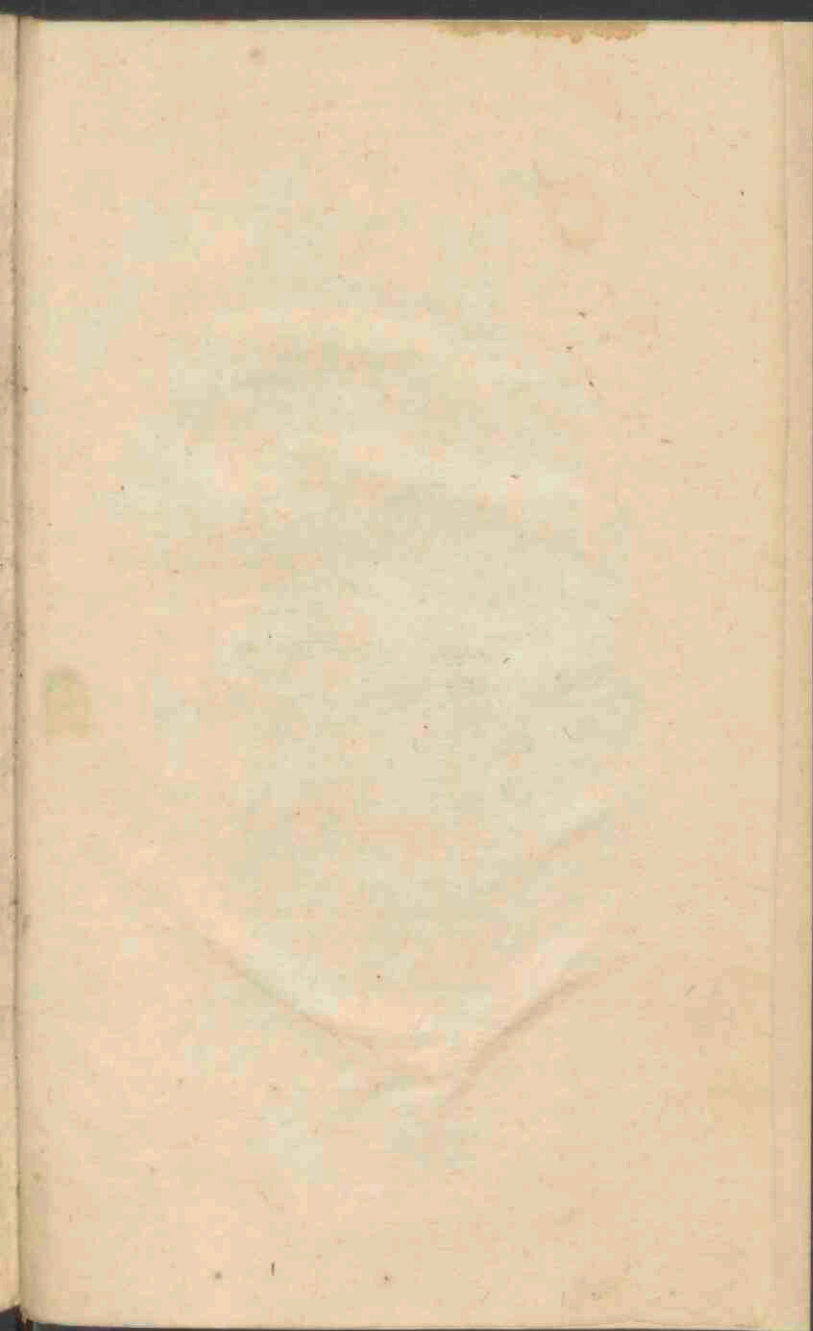
Uisitauit, inquam, nos, ut illuceret, hoc est, ut splendescere faceret veritatis lucem iis qui in errorum tenebris sedebant. Umbra autem mortis peccatum est. Assimilatur enim morti peccatum. Nam quemadmodum mors animam separat a corpore, sic & peccatum diuinam gratiam fugat ab homine.

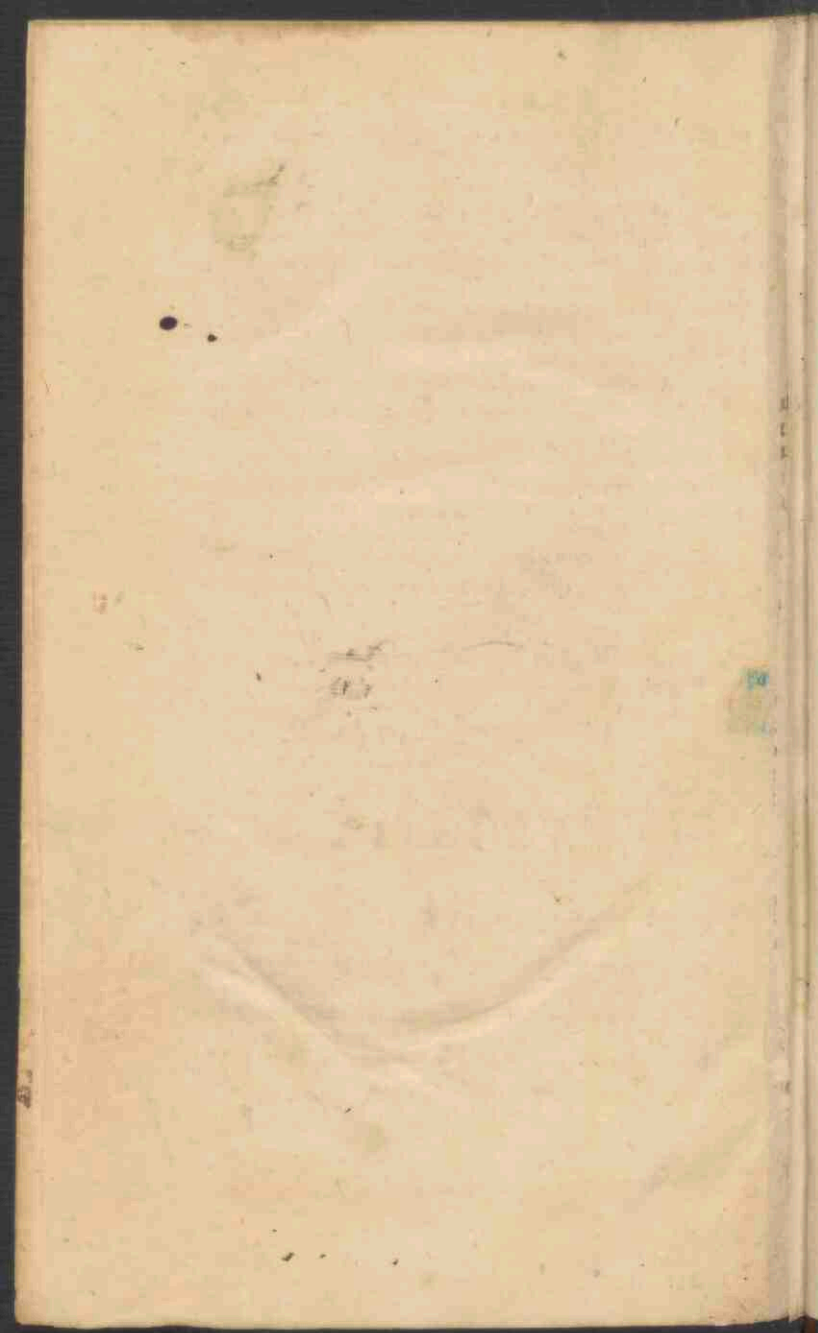
Vt dirigeret pedes nostros in uiam pacis. Ut conuersationis nostrae iter, in uiam pacis dirigeret, quae est secundum deum, cui est gloria in secula seculorum, Amen.

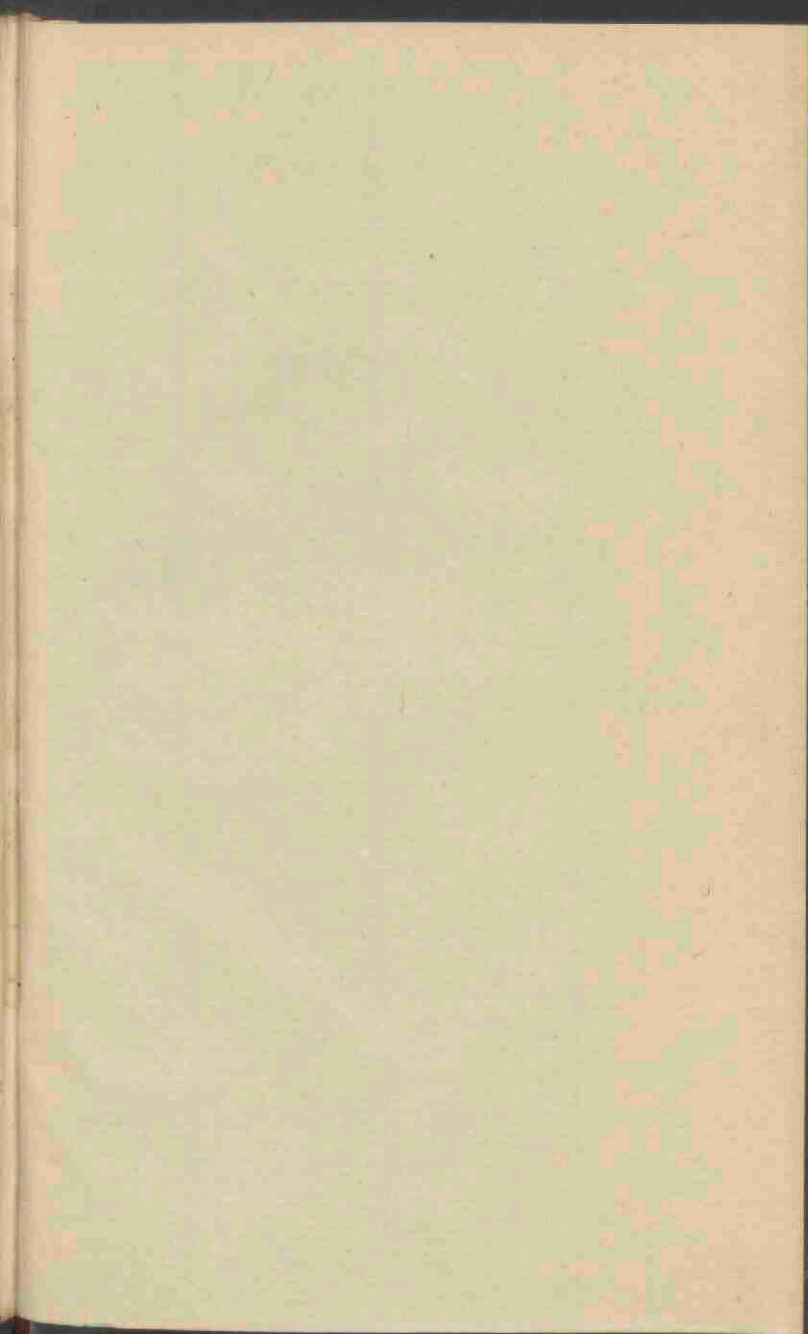
Finis canticorum sancto cum deo.

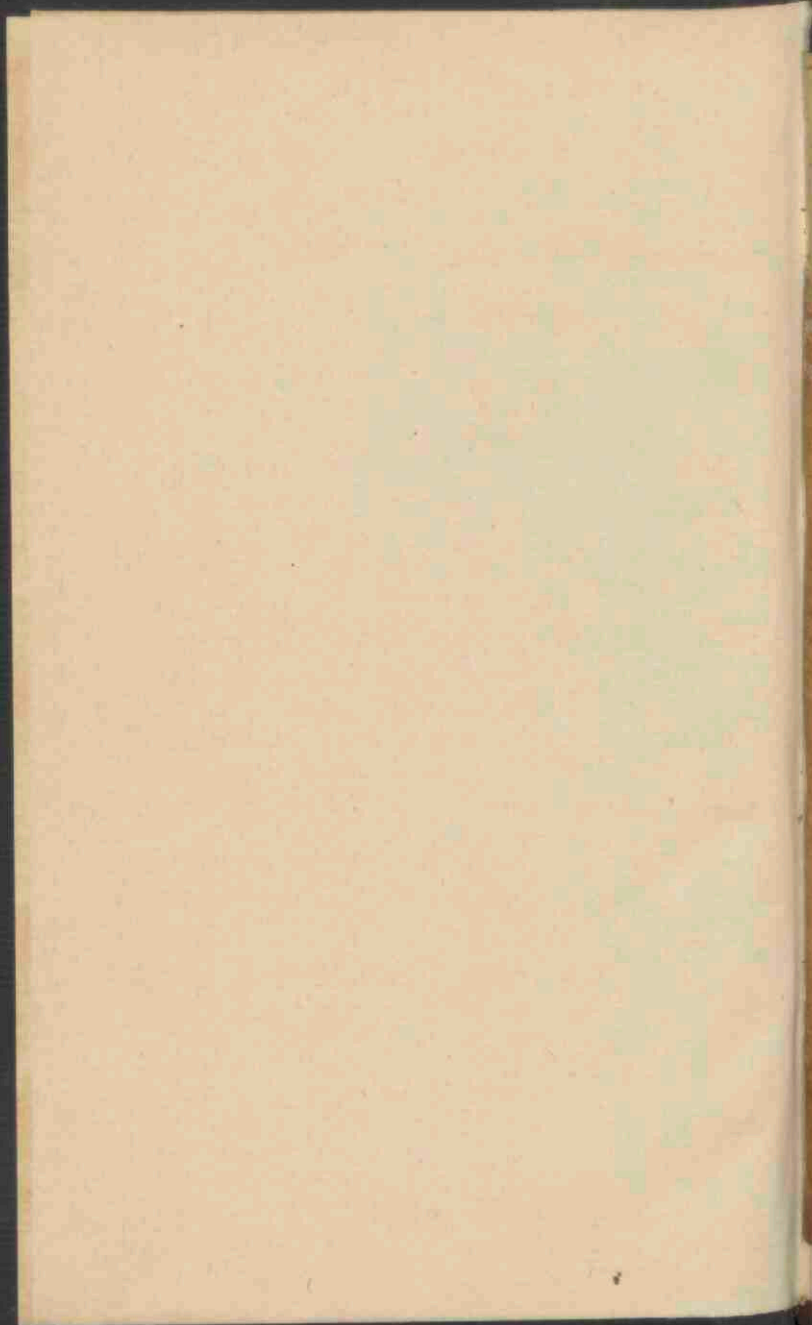
P A R I S I I S.

Excudebat Ioannes Dauid, in uia noua
diuae Genouefes, sita in suburbiis beati
Marcelli, Anno ab incarnato do-
mino, M. D. XLVII.

quo nullo
t q mov m
ne coxell
ffcu libi
re m-

me la
o spu id
whozd ipn
ripur h
ne fia dntm
oubiter ex
lorumt

In egle amigant mato
t fage nty m
Ho clarit i alio omi
qz muncis prior e q
ulla plex qz fallaci m bus
et reio s m
me libe
singlis sua redet
qz huc agnos la huc ul
parunt eque m mulo
mpe q vū huc e huc
ia antea calitē pnde
me m am de corde faceret
nūm magno m n mer
ante cetent

